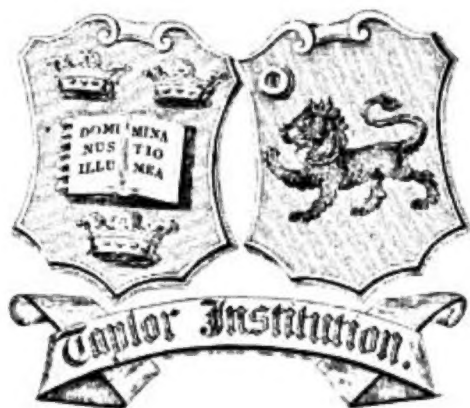

107. h. 3

V O N D E L.

DERDE DEEL.

Gedruckt by M. H. Binger, te Amsterdam.

Naar M. v. Miervelt.

D. J. Sluyster sculp.

WILHELMUS VAN NIEUWENHOF.

DE WERKEN
VAN
VONDEL

IN VERBAND GEBRACHT MET
ZIJN LEVEN,
EN VOORZIEN VAN
VERKLARING EN AANTEKENINGEN

DOOR
M^R. J. VAN LENNEP.

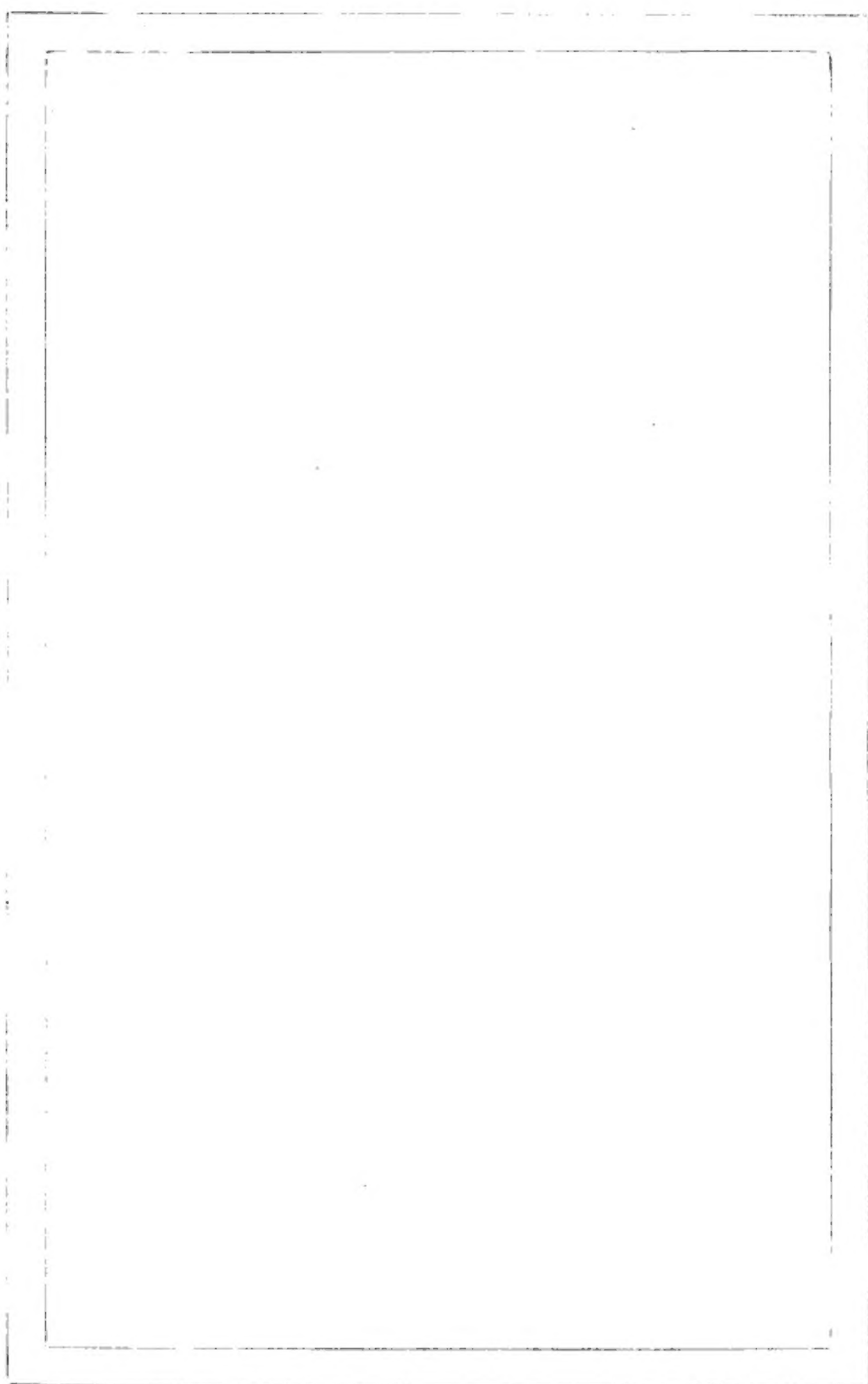
MET PLATEN EN AFBEELDINGEN.

DERDE DEEL.

UITGEGEVEN BY
GEBROEDERS BINGER, TE AMSTERDAM.

1857.

I N H O U D.

VAN

HET DERDE DEEL.

Vondels Leven. blz. 1, 26, 27, 34, 35, 37, 40, 46, 47, 49, 52, 53, 54, 62, 68, 72, 78, 82, 85, 92, 94, 96, 99, 100, 101, 103, 105, 108, 110, 115, 119, 120, 123, 125, 132, 133, 134, 138, 139, 141, 144, 147, 150, 152, 156, 159, 160, 161, 163, 166, 168, 169, 170, 172, 175, 176, 182, 184, 187, 189, 190, 193, 194, 195, 196, 198, 202, 204, 206, 209, 212, 265, 267, 269, 270, 276, 278, 280, 281, 282, 287, 289, 294, 299, 304, 307, 309, 310, 313, 314, 318, 319, 324, 439, 440, 441, 444, 445, 447, 448, 450, 452, 453, 455, 456, 457, 458, 459, 460, 461, 462, 463, 464, 466, 467, 470, 472, 474, 478, 542, 543, 545, 620, 628, 715, 723, 725, 726, 800, 862, 864.	
Kritisch overzicht van Sophomaneas	blz. 263
Vertaling van Van Baerles gedicht aan Vondel.	„ 312
Historische toelichting op Gysbreght van Aemstel	„ 339
Kritisch overzicht van Gysbreght van Aemstel.	„ 426
Kritisch overzicht van Elektra.	„ 540
Kritisch overzicht van de Maeghden.	„ 616
Over een exemplaar van de Gebroeders met eigenhandige toelichtingen enz. van Vondel.	„ 644
Kritisch overzicht van de Gebroeders	„ 711
Kritisch overzicht van Joseph in Dothan.	„ 796
Kritisch overzicht van Joseph in Egypte.	„ 858
Nalezing en Aanteekeningen.	

WERKEN VAN VONDEL.

<u>Zegefang ter eere van Frederick Henrick.</u>	<u>blz. 5</u>
<u>Den Burgermeesteren enz. van Amstelredam.</u>	<u>7</u>
<u>Zegefang.</u>	<u>9</u>
<u>De Triomfeerende Aemilia.</u>	<u>25</u>
<u>Kniedicht op Barnevelt in den hemel.</u>	<u>26</u>
<u>Op den Wegwijfer ter Saligheyd van Z. Heyns.</u>	<u>27</u>
<u>De Rhijnstroom.</u>	<u>28</u>
<u>Aen de Breeck, op de Hofftee van Laurens Baeck</u>	<u>34</u>
<u>Danckdicht aen Jacob Baeck.</u>	<u>35</u>
<u>D' Amsterdamsche Akademi, aen alle Poëten en Dichters, enz.</u>	<u>39</u>
<u>Amsterdamsche Kakaftorie</u>	<u>50</u>
<u>Text.</u>	<u>52</u>
<u>Rofkam.</u>	<u>57</u>
<u>Harpoen.</u>	<u>62</u>
<u>Medaellie voor de Gommarijste kettermeeſter</u>	<u>70</u>
<u>Papieren Geld.</u>	<u>73</u>
<u>Druck-faut in't Pampiere Geld.</u>	<u>77</u>
<u>Uytroep der verloren vryheyd tot Leyden.</u>	<u>79</u>
<u>Een Otter in 't bolwerck.</u>	<u>83</u>
<u>Inwyng van den Chriſten tempel t' Amſterdam.</u>	<u>86</u>
<u>Op den Bou van den Chriſten tempel t' Amſtelredam.</u>	<u>91</u>
<u>Op 't afbeeldfel der ſelver tempel.</u>	<u>92</u>
<u>Op Amſtelredam</u>	<u>93</u>
<u>Hetzelfde veranderd</u>	<u>94</u>
<u>Op Amſterdam.</u>	<u>95</u>
<u>De waerdigheyd van den Broeck.</u>	<u>96</u>
<u>Op Jooft.</u>	<u>96</u>
<u>De Sereck van Henrick Goltſius</u>	<u>97</u>
<u>Op den Getrouwen Herder van Bloemaert.</u>	<u>99</u>
<u>Op — Peter Serwouters.</u>	<u>100</u>
<u>Op Trajaen Bokkalijn's kundtſchappen van Parnas</u>	<u>101</u>
<u>Op Haen Kalkoen.</u>	<u>102</u>
<u>Op denzelfden.</u>	<u>103</u>

Trouwingk van P. W. Hooft en K. de Vries.	104
De Haven, aen J. Nicolaesz en A. Simons.	106
Blixem van 't Noord-Hollandfche Synode.	109
Decretum horribile.	111
Jaer-getijde van — Oldenbarnevelt	116
Triomf-torts over de neêrlaegh der koninglijke vloote op het Slaeck. . .	122
Klinck-dicht over d'ondergang van de Spaenfche vloot, op het Slaeck. . .	124
Lijck-offer van Maeghdeburg.	126
Aen den Koning.	132
Op de Afbeelding van Gustaef Adolf.	133
Inwyng der Doorluchtige Schole t' Amſterdam	135
De Doorluchtige Schole.	138
Wellekomt van den Heer Huygh de Groot.	141
Huygh de Groots verloffing — aen M. van Reygerfberg.	145
Uyt het Stam-boeck van Chr. Kas.	146
Anders.	146
Uyt Hugo de Groot — aen Thuanus.	147
Olijſtack, aen Gustaef Adolf	148
Lijckklaght over Erneſt Kazimir.	151
Stedekroon van Fredrick Henrick.	153
Kinder-lijk.	157
Danckoffer aen D. de Willem.	158
Op de ſchrijfkunſt van H. Meurs.	159
Op Denzelfden.	160
Op Judith Kokermans.	160
Antwoord voor H. Meurs, aen A. Ojens.	161
Aen myn Heer den Droſt van Muyden.	162
Aen de Hoffteê van Laurens Baeck.	168
Op C. Anflo.	170
De Bruyloft van Kana — aen G. Anflo en A. Schouten.	170
Vredewenfch aen C. Huygens.	172
Deuntje — aen Mr. C. T. Padbrué.	174
Onverwacht gerucht van des Kardinaels eerſte vlucht.	175
Klaghte over Cornelia Vos.	177

<u>Op Johanna Voffius.</u>	blz. 179
<u>Op Geeraerd Voffius den jonge.</u>	„ 179
<u>Lijckfang over Dionys Vos.</u>	„ 180
<u>Vertrooftinge aen Geeraerd Voffius.</u>	„ 181
<u>Gedachtenis van Geurt D. van Beuningen.</u>	„ 183
<u>Op de Bruyloft van C. Le Blon en E. van den Kerckhove.</u>	„ 185
<u>Aen Apollonia van Veen.</u>	„ 188
<u>Op het overlijden van Ifabella Clara Eugenia.</u>	„ 189
<u>Aen alle Honde-flagers en Honde-beuls.</u>	„ 191
<u>Bede voor het Walen Weefhuys.</u>	„ 194
<u>Op ons Weefhuys</u>	„ 195
<u>Ander.</u>	„ 195
<u>Ander.</u>	„ 195
<u>Op het Dolhuis.</u>	„ 196
<u>Op den Zend-briefschrijver van D. Mostert.</u>	„ 197
<u>De Roomsche lier — aen D. Mostert.</u>	„ 198
<u>Aen Antonius Iulus.</u>	„ 202
<u>Groete aen G. Staeckmans.</u>	„ 205
<u>Op de diepzinnige puntlichten van J. Donne.</u>	„ 208
<u>Lijckklaght aen het vrouwekoor, over het verlies van mijn ega.</u>	„ 210
<u>Sophompaneas, of Joseph in't Hof. Treurspel</u>	„ 215
<u>De Vertaler aen alle Nederlanders.</u>	„ 217
<u>Perfonagien.</u>	„ 220
<u>Het Eerste Bedrijf.</u>	„ 229
<u>Het Tweede Bedrijf</u>	„ 230
<u>Het Darde Bedrijf</u>	„ 240
<u>Het Vierde Bedrijf</u>	„ 252
<u>Het Vijfde Bedrijf.</u>	„ 260
<u>Bestand tusschen Polen en Sweden.</u>	„ 265
<u>Spore aen Hooft ter voltrekking zijner Historie.</u>	„ 268
<u>Op den koperen Duym van 't beelt des Hartogen van Alba.</u>	„ 270
<u>De Mufch van Sufanne Bartelot.</u>	„ 271
<u>Waerschouwing voor het Mufchken van Sufanne Bartelot</u>	„ 277
<u>Grafdielt op Ifabelle le Blon</u>	„ 278

Vertroosting aen de ouders van Ifabelle.	blz. 279
Op Ifabel le Blon.	„ 279
Op M. Le Blon.	„ 280
Op Denfelven.	„ 280
Behoude Reys aen W. Pifo.	„ 281
Sege-fang ter eere van G. van Vinckenroy.	„ 283
Rey van Bacchanten.	„ 287
Geluck aen Geeraerd Schaep.	„ 290
Spiegel van Marie Spieghel.	„ 292
De Bruyloft van J. van de Pol en D. van Gerwen.	„ 294
Geluck aen M. Pompe en A. van Beveren.	„ 303
Aen C. Huygens, op het overlijden van zijn gemaelin.	„ 305
Op mevrou van Zuylichem. /	„ 307
Kasper van Baerles aenspraek aen Jacob Baeck.	„ 309
Uytvaert van Jacob Baeck.	„ 313
De feest van H. Bentes en K. Baeck.	„ 315
Graffchrift op Katharine Baeck.	„ 318
Boven de poort van den Schouwborg.	„ 319
In het portaal aldaar.	„ 320
Nog.	„ 320
Boven den schoorsteenmantel.	„ 320
Nog vier schouwborgdichtjens.	„ 322
Nog een	„ 323
Ter — gedachtenisse van Nikolaes van Kampen	„ 323
Gyfbrecht van Aemstel. Treurspel.	„ 325
Den Heere Huygh de Groot.	„ 327
Voorspel van Gyfbrecht van Aemstel.	„ 332
Op den Nieuwen Schouwborg, aen N. van Kampen.	„ 335
Kort Begrip.	„ 337
Personagien.	„ 342
Het Eerste Bedrijf.	„ 345
Het Tweede Bedrijf.	„ 364
Het Darde Bedrijf.	„ 376
Het Vierde Bedrijf.	„ 385

<u>Het Vijfde Bedrijf.</u>	<u>blz. 399</u>
<u>Lijfwacht voor S. H. Cardinael.</u>	<u>„ 440</u>
<u>Op de steene Brug op den Amstel.</u>	<u>„ 442</u>
<u>Op de vertooning des Huwelijx van Hendrick de IV en Maria de</u> <u>Medicis.</u>	<u>„ 445</u>
<u>Op de vertooninge van Berecynthia</u>	<u>„ 446</u>
<u>Op de Blijde Inkomfte van Marie de Medicis.</u>	<u>„ 447</u>
<u>Op het Ooftindifch huys.</u>	<u>„ 448</u>
<u>Op het gerecht van Ooftindifche koopmanfchappen.</u>	<u>„ 449</u>
<u>Amsterdam — verwellekomt de Koningin</u>	<u>„ 450</u>
<u>Op Neptuun, Merkuur, en d' Amsterdamsche Maeghd.</u>	<u>„ 450</u>
<u>Op den flangeflaf van Merkuur.</u>	<u>„ 451</u>
<u>Op Amsterdam.</u>	<u>„ 451</u>
<u>Op de vertooninge van het huwelijck van François van Medicis en</u> <u>Joanne van Oostenrijk.</u>	<u>„ 452</u>
<u>Op de vertooning van de fchenckaedje der Keyferlijke wapenkroone.</u>	<u>„ 453</u>
<u>Op de vertooningen van den Rijexkloot van Vranekrijk.</u>	<u>„ 454</u>
<u>Een Ooftindifch fchip, dat de Koningin nae haren naem noemde.</u>	<u>„ 455</u>
<u>Op de geboorte des Dolfijns.</u>	<u>„ 456</u>
<u>Op de afbeeldinge van de Koninginne.</u>	<u>„ 457</u>
<u>Op het korporaelfchap des Heeren van Swieten.</u>	<u>„ 457</u>
<u>Op den wifkunftigen Willem Blaeu.</u>	<u>„ 458</u>
<u>Op het Graedboeck van Willem Blaeu.</u>	<u>„ 459</u>
<u>Op het Derde Deel van 't Licht der Zeevaert.</u>	<u>„ 460</u>
<u>Blaeuwe fcheentje</u>	<u>„ 461</u>
<u>Deuntje.</u>	<u>„ 462</u>
<u>Op de fchoorsteen van Katharine Blaeu.</u>	<u>„ 462</u>
<u>Op Maria Elifabeth Blaeu.</u>	<u>„ 463</u>
<u>Op het toonneel des aerdrijcks.</u>	<u>„ 463</u>
<u>Fackel van Dr. J. Blaeu en G. Vermeul</u>	<u>„ 464</u>
<u>Op Jacob de Graef.</u>	<u>„ 467</u>
<u>Honighkorf.</u>	<u>„ 470</u>
<u>Op Cornelis Gysbertsz Plomp</u>	<u>„ 471</u>
<u>Op B. Kabrools ontleding, enz.</u>	<u>„ 473</u>

<u>Begin van Rosmonds Treurspel.</u>	<u>blz. 476</u>
<u>Elektra van Sophokles. Treurspel.</u>	<u>„ 481</u>
Aen Maria Teffelscha Roemers.	„ 483
A Gellius en J. Lipsius over Elektra.	„ 487
Inhoud.	„ 488
Personagien.	„ 488
Elektra.	„ 489
Breeder inhoud van Elektra.	„ 538
<u>Bede aen het westewindeke, voor P. van Buren en I. van Gerwen.</u>	<u>„ 542</u>
<u>Spierings gestaltwiffeling.</u>	<u>„ 544</u>
<u>Maeghden. Treurspel.</u>	<u>„ 547</u>
Opdraght aen Agrippine.	„ 549
Inhoud.	„ 553
Personagien.	„ 556
Het Eerste Bedrijf.	„ 557
Het Tweede Bedrijf.	„ 572
Het Derde Bedrijf.	„ 586
Het Vierde Bedrijf.	„ 593
Het Vijfde Bedrijf.	„ 604
<u>Op de Tweedraght der Christe Princen.</u>	<u>„ 626</u>
<u>Klaght.</u>	<u>„ 628</u>
<u>Gebroeders. Treurspel.</u>	<u>„ 629</u>
Den Heere Geeraerd Voffius.	„ 631
Inhoud.	„ 641
Personagien.	„ 643
Affiche.	„ 648
Het Eerste Bedrijf.	„ 649
Het Tweede Bedrijf.	„ 656
Het Derde Bedrijf.	„ 670
Het Vierde Bedrijf.	„ 688
Het Vijfde Bedrijf.	„ 702
Danekoffer aen den Magistraet.	„ 709
<u>De Koningklijke Harp, aen Kornelis van Kampen.</u>	<u>„ 716</u>
<u>Geboortekrans voor Catrine van Wickevort.</u>	<u>„ 724</u>

<u>Op het kraackeel des Droffaerts — met Mevrouw van Wickevort. blz.</u>	<u>725</u>
<u>Joseph in Dothan. Treurspel.</u>	<u>727</u>
<u>Den Heere Joachim van Wickevort</u>	<u>729</u>
<u>Inhoudt.</u>	<u>735</u>
<u>Personagien</u>	<u>736</u>
<u>Het Eerste Bedryf</u>	<u>737</u>
<u>Het Tweede Bedryf</u>	<u>741</u>
<u>Het Derde Bedryf.</u>	<u>756</u>
<u>Het Vierde Bedryf.</u>	<u>767</u>
<u>Het Vijfde Bedryf.</u>	<u>781</u>
<u>Joseph in Egypten. Treurspel.</u>	<u>801</u>
<u>Den Heere Joan Vechters.</u>	<u>803</u>
<u>Inhoudt.</u>	<u>809</u>
<u>Personagien.</u>	<u>810</u>
<u>Het Eerste Bedryf</u>	<u>811</u>
<u>Het Tweede Bedryf.</u>	<u>818</u>
<u>Het Derde Bedryf.</u>	<u>833</u>
<u>Het Vierde Bedryf.</u>	<u>843</u>
<u>Het Vijfde Bedryf</u>	<u>851</u>
<u>Inwyng van 't gelauierte Princebeelt. Op den Schouwburg.</u>	<u>869</u>
<u>Graffchrift voor den Graef van</u>	<u>865</u>

GEDICHTEN VAN ANDEREN.

Bericht op de vragen vande Amsterdamsche Academi.	41
Hollandschen Holipodrido.	46
Amsterdamsche Kakademie, door Jacob Cats.	48
Anagramma, door denzelfden.	48*
Antwoord (op de vraag der Akademie) door Tesfelsehade.	53
Klinck-Dicht over de verloffinge van de seven Loevesteynsche Gevan- genen.	119
Aan den Heere Huigh de Groot door P. C. Hooft.	142

<u>Loff-Gedicht op het — Beekje van L. J. Baek, door Van Baerle —</u>	
<u>aen M. en S. Baek.</u>	blz. 164
<u>Beantwoording, door Jacob Baek.</u>	„ 167
<u>Op den Duim van Albaes beeld, door P. C. Hooft.</u>	„ 270
<u>Sonnet aen Barlaeus, door Jacob Baek.</u>	„ 308
<u><i>Ad Justum Vondelium</i>, door Van Baerle.</u>	„ 311
<u>Gedicht in het Schouwburgportaal, door Jan Vos.</u>	„ 320
<u>Mathematifche Queftie, aen S. H. Cardinael.</u>	„ 441
<u><i>In honore della Christ. regina Maria de Medici</i>, door Tefelfchade,</u>	
<u>met de vertaling, door J. A. Alberdingk Thijm.</u>	„ 443
<u>Op een afbeeldfel van Sofokles, door R. Anslo.</u>	„ 541
<u>Op Jofeph in Egypte, door R. Anslo</u>	„ 800

PLAATSING DER PLATEN.

Het Portret van P. C. Hooft.	Over den Tytel.	
Het Fac-simile van het Antwoord (op de vraag van de Akademie).	„ blz.	54
Het Fac-simile van Vondels Brief „aen mijn Heer den Drost van Muyden.”	„ „	162
Het Fac-simile van Vondels Kopy van Hugo de Groot's Brief uit Parijs, 15 Juni 1635	„ „	212
Zit- en staanplaatsen van den Amsterdamschen Schouwburg, gesticht in 1637	„ „	320
Het tooneel van den Amsterdamschen Schouwburg, gesticht in 1637.	„ „	„
Gysbreght van Aemstel	„ „	406
Het Fac-simile van Vondels Brief aan Hugo de Groot, 1639.	„ „	546
Maeghden	„ „	600
Een Fac-simile behoorende by de Gebroeders.	„ „	643
Twee Fac-similes behoorende by 't zelve Treurspel.	„ „	644
Een Fac-simile behoorende by 't zelve Treurspel en aanvangende met „Hef op, hef op met naer geschreeuw”	„ „	700
Gebroeders	„ „	706
Joseph in Dothan.	„ „	776
Joseph in Egypten.	„ „	848

DE WERKEN

VAN

J. VAN VONDEL,

IN VERBAND MET ZIJN LEVEN.

POEDIG hadden Vondel en zijn vrienden stof om zich te verheugen in de terugkomst van Reël. Deze had, volgens van Baerle, zijn ontslag te danken aan de onvermoeide pogingen van Roomschegezinde kooplieden by de vaders Jezuïten te Weenen. Hy was echter op deze plaats behandeld geworden met dien eerbied, welken zijn naam en verdiensten wel geschikt waren ook een vyand in te boezemen, zoo dat Foppius van Aitzema, destijds Rezident te Weenen, getuigde: „dat hy er kwam als een gevangene, maar er van heenging als een Vorst.”

De vrienden van Reël hadden een uiterlijke gerustheid getoond:

zelfs vervaardigde Hooft een loos graftehrift op hem, hetwelk aldus luidt:

*Het wijpelturig lot
Hem hutfelt, in dit kot,
Gelijk een' dobbelsteen,
Die, ('t zy waar hy belandt)
Geworpen uit ter handt
Zal blijven op de been.*

Des niet te min was er groote vreugde, toen men hem in Maart terug zag. „Nu komt de blijdfchap en flijdt mijn pen van den tongriem,” fchreef Hooft aan Tefelfchade, „om u toe te roepen de goede maar van den Ridder Reäel, daar nu geen maar meer aan is. Zijn Ed. fchrijft my uit Hamburg, dat hy aldaar was aangekomen, om een fchip of tien van oorlog te verbeiden tot zijner herwaards komst en der fortuin, by dewelke hy in een kwaad blaadje fchijnt te ftaan en onder het getal der deugdzamen, die haren haat verdienen, geen fchoon fpeel te geven. Zijn Ed. verblijdt zich als uit der helle ontkomen te zijn. Ik weet het, dat UEd. de aderen rijzen zullen van deze verrijzenis. Voor my, het verlangen dubbelt zijn draf en veegt met den voerman heen, nu het de lucht van den ftal zijner wenfchen in den neus krijgt en fchiet tufchen elken avond of morgen eene geheele maand in. Ach dat mijn hoop maar geen fchipbreuk lijde als zy in Texel zal zijn, en dat onze gebeden, die hem ten toppunt van eere opheffen, hem maar voor ons niet wegwerpen en zoo diep in de bekommering van lands zaken, dat het ons jaren hengelens koste eer men eens hoek kan hebben aan een half murtje van zijn aangenaam gezelfchap.”

De vrees van Hooft werd eenigermate bewaarheid, doch ten gevolge eener andere oorzaak dan hy had verwacht. Het waren niet de landszaken en dezer beffommering, die voortaan de vrienden van Reäel belletteden „hoek” aan hem te hebben. Nog maar weinige maanden was hy terug gekeerd, of hy trad in 't huwelijk met Suzanna Moor, Weduwe van Hendrik de Pieher, in leven vermogend koopman te Amsterdam.

Geen wonder dat deze echt — om eens de woorden van wijlen Mr. J. Scheltema te bezigen — „een hoogen feestdag gaf op den Nederduitfchen Parnas. Huygens, van Baerle, Plomp en anderen beftaarden de Latijnfche lier, Hooft en Vos zongen in 't Nederduitsch.” Volgens Scheltema ook Vondel, — ik heb hiervan echter fpoor noch teeken kunnen vinden: — wel, en hier kom ik terug op hetgeen ik ftraks zeide, dat Reäel, federt zijn huwelijk voor zijn vrienden verloren was, zoo dat deze zich herhaaldelijk beklagden, dat zy zijn omgang misten. „Zeg my toch eens,” fchrijft Hooft aan Baeck, „waar de Ridder Reäel verzonken is. Toen hy met de zoolen van zijn voeten ten naaste by tegen de onze kuijerde, was de kloot der aarde te klein om hem zoo te befchaduwten, of wy werden zijnen glimp gewaar, toen hy in de hel van Weenen lag en fpoelde de vergetelbeek ons nog niet uit zijn gedachte. Nu fchijnt men hem kwijt met lijf en met ziel. Ik denk niet, dat die doorluchtige zinnen,

gelijk ze 't zijner tijd de hebbelijkheid hadden om zich tot omhelzing der grootſte zaken uit te rekken, alzoó zich nu weten in te krimpen, dat ze in een luiernand ſchuilen kunnen en zich aan het toefſtellen derzelve te koſte leggen, gelijk Tasso zegt van een oud ſoldaat:

*De zoete naam van vader en gemaal
Had nu geweekt zijn brave borst van ſtaal."*

Een gezach, dat door troepen, van buiten af ontboden, moet gehandhaafd worden, ſtaat zelden zeer vaſt: en het zoû, geloof ik, den Burgemeesteren van Amſterdam op den duur moeilijk zijn gevallen, den tegenſtand van Predikanten en Leeken, ook zelfs met behulp van uitzettingen, ontſchutteringen en boeten te overwinnen, hadden niet de zaken van 't Vaderland op dit tijdstip een keer genomen, die ſchijnbaar Amſterdam in grooten nood bracht, doch juist ten gevolge had, dat het binnen die ſtad de ruſt herſtelde. De Prins lag ſedert April met zijn leger voor 's Hertogenboſch, en Graaf Hendrik van den Berg, die onlangs Spinola als Veldmaarſchalk over 's vyands leger vervangen had, maakte gebruik van de gelegenheid, dat Gelderland van troepen grootendeels ontbloot was, om, op 23 Julij met een aanzienlijke macht in de Veluwe te vallen. Weldra bedreigde hy Arnhem, en Montecuculi, die de Keizerſche hulp-troepen aanvoerde, rukte voort tot aan Amersfoort, 't welk zich ſchandelijk overgaf.

Men kan beſeffen, welken ſchrik deze onverwachte inval binnen Amſterdam moest te weeg brengen. Die ſtad, de eenige, die in den tachtigjarigen oorlog van de rampen des krijgs was verſchoond gebleven; waar men was blijven voortgaan met geld verdienen, en waar alleen de ouderen van dagen zich herinnerden, hoe men, ja, in de dagen van Leyceſter, eens beducht was geweest, toen Tassis de Veluw bemachtigd had; die ſtad waar men zich, zoo ergends, veilig waande, werd nu met overrompeling, met plundering bedreigd; want aan de ſoldaten van Berg was zelfs geen voorraad verſtrekt, en toen hun beſchuit en water werd uitgedeeld, het vooruitzicht gegeven, van eens in de „kaaskamer" gekomen, hun hart aldaar op te halen. Doch, dit zij der Regeering van Amſterdam ter eere gezegd, met wakkerheid en beleid kweet zy zich van haar plicht. Niet alleen had zy reeds, op het eerste bericht van den inval, Muiden doen bezetten, maar ook ſchoot zy den lande f 200.000 voor, overlegde met die van Utrecht de verſterking van den Vechtlſtroom, en zond volk naar de meest bedreigde plaatſen met geſchut en kruid.

In deze omſtandigheden vergaten de meeste burgers hun byzondere grieven om zich in den algemeenen nood te vereenigen. Niet alzoó echter de Predikanten. Smout, die reeds op den Biddag in Mei zich op vrij ongepaste wijze tegen den Prins had uitgelaten, beſchuldigde, op een volgenden Biddag, die den 1 Augustus gehouden werd, de Overheid, dat zy door hare handelingen den toorn Gods verwekt had en oorzaak was dat de vyand op de Veluw gekomen was, hy dit gezegde nog verſcheiden onbetamelijke uitvallen voegende. Hy werd hierover hy Bur-

gemeesteren onthoden, en zijn preek hem afgevraagd, welke hy echter onder allerlei voorwendfelen terughield, terwijl hy 't in zijn antwoorden niet veel beter maakte. Wat de uitkomst hiervan was, zullen wy eerlang zien: de tijldorde brengt ons terug tot de algemeene zaken.

De verrasfing van Wezel, door Otto van Gent, Heer van Dieden, had de kans doen keeren, en de vyanden gedwongen, de Veluwe weder te ontruimen, en den 14 September gaf 's Hertogenbosch zich over. Vondel vervaardigde hierop het navolgende dichtftuk, een van de treffelijkfte zijner lyrische voortbrengfelen.

Z E G E S A N G

TER EERE

VAN

FREDERICK HENRICK,

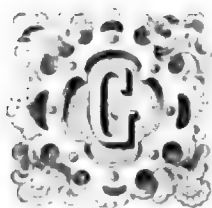
BOSCHDWINGER,

WEZELWINNER,

Prince van Oranje.

1629.

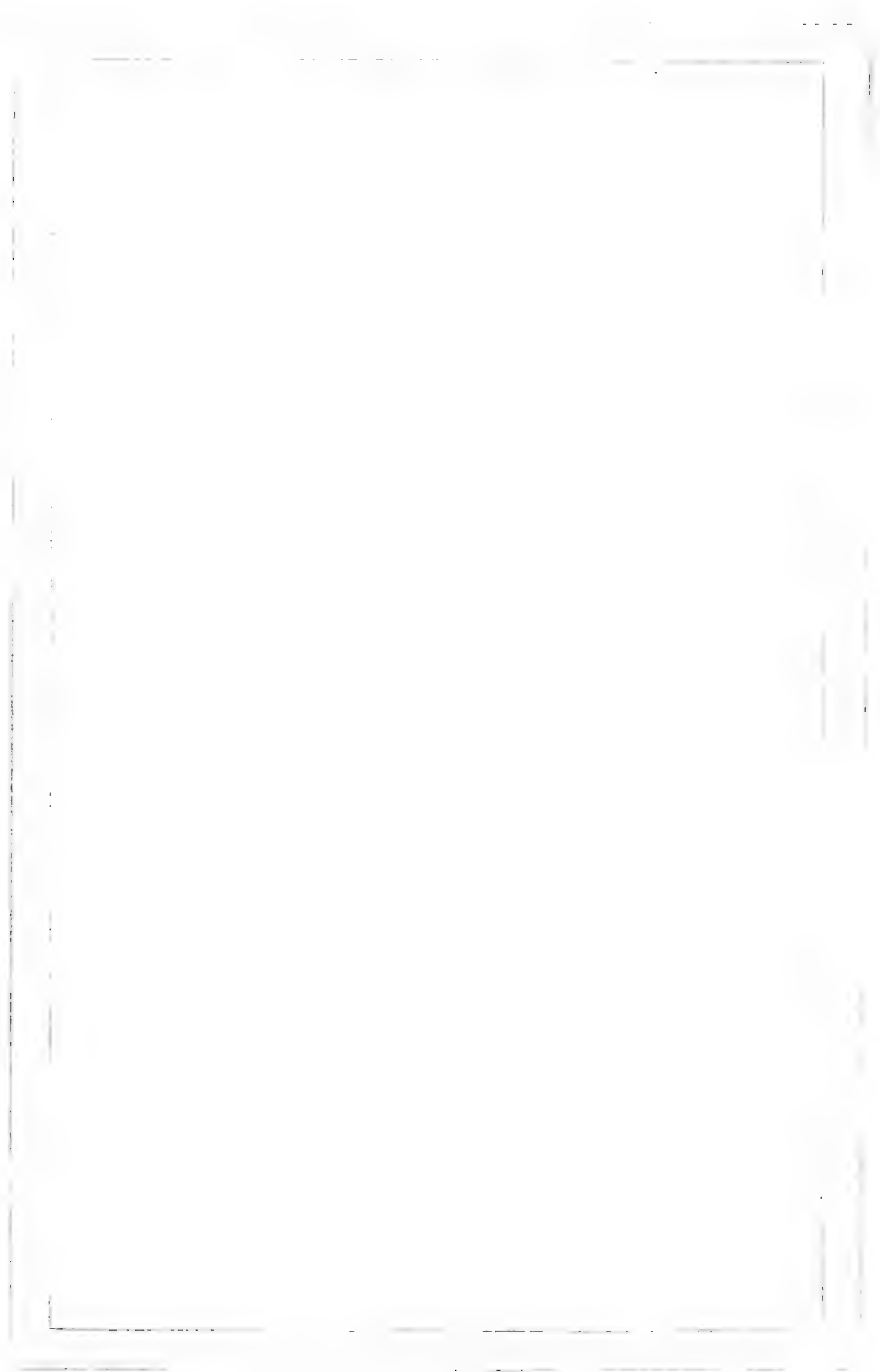
DEN
 E. GROOTACHTBAEREN, EERENTVESTEN,
 WIJSEN, EN VOORSIENIGEN HEEREN,
 MIJNEN HEEREN
 DEN
 BURGERMEESTEREN EN REGEERDEREN
 DER WIJDBEROFME KOOPTAD
 AMSTERDAM.

- HY Burgervaders van dese hooghgemelde stad,
 Die rijk van burgery, van schepen, pracht en schat,
 Verstrekt des oorlooghs siel, het oogh der vrye
 steden;
 Waer doorghe in Staetenraed als Goôn word aengebden,
 5 Geviert van onsen Vorst, die sich op God verlaet,
 Op u, en op sijn' deughd, wan't heyr te velde gaet:
 Ick bid ontslaet u wat van 's lands bekommeringen,
 Nu d'algemeene vreughd mijn' geeft bekoort tot singen:
 Mijn' Sangheldinne volgt het triomfeerend swaerd,
 10 Dat Spanjens Monarchy, en Oostenrijk vervaert.

Uwe E. onderdaenighste
 I. v. VONDELEN.

¹ *Verstrekt des oorlooghs siel*: door „het geld.“ Nog onlangs had de stad gelden verstrekt.
Het oogh der vrye steden: Amsterdam, prat op hare vrijheden, zag naauw daarop toe, ook ten profijte
 en voorbeelde der andere steden.

Z E G E S A N G.

IE is hy, dien de lauwer voeght,
 En met een aensicht soo vernoecht,
 Gefeten op den zegewagen,
 Keert weer van vyands nederlaegen?
 Is 't oock de schutter wiens geweer
 De landfinet Python ley ter neer,
 Om wien de volcken vrolijk dringen,
 Die hupplende het triomflied fingen?

* De Schutter: Apollo.

* Python: de bekende reusachtige slang, door Apollo gedood.

- Of is 't d'wtdaeger van de moeyt,
 10 Die Hydraes bloedende aders schroeyt:
 Wien danckbaerlijk Thebaensche schaeren
 Toewijen kercken en autaeren?
 Of is 't een held van't oude Room;
 Die op den vyandlijcken boôm,
 15 Tot weering van gemeene ellende,
 Geluckigh doorlooghstoomen mende?
 Of is 't der weereld wonderding,
 De Macedoonsche jongeling;
 Die, doen het jonge Tyrus schempte,
 20 De zee met 't oude Tyrus dempte,
 En sinoorde soo veel stofs en payn,
 En Libans cederrijke kruyn,
 Tot dat hy stormde wt haeren setel,
 Die elk te trots was en vermetel?
 25 Neen, 't is geen held van d' oude tijd,
 't Is FREDRICK HENRICK, die den nijd
 En all' die hem sijne eer misgonnen,
 Door moedigh worstlen heeft verwonnen:
 Die d'Oldenzeelsche vesten dwong:
 30 Die Wefel innam met een' sprong:
 En Grol heeft tot sijn' winst gestreecken;
 Dat tweemaal 't leger op sagh breecken:
 Die met sijn volck te voet te ros,
 Verover't heeft 's HARTOGENBOSCH;
 35 Dat tweemaal 't leger op sagh breecken.
 O groote winst van weynigh' weecken!
 O temmer van dat woest gedroght,
 Daer noyt geen kamper tegens moght!
 Kan haet en nijd dien brock verduwen!
 40 Kon die moerasdraeck dan met spuwen
 Van vier en voncken, vlam en roock,
 Met overyllijk yfren spooek,
 Sijn' vyand niet ten poel wtjaegen?
 Dit ondiër, oorfaeck veeler plaegen,
 45 Staegh knabbelde heldenbeen verwoed.

9 *d'Wtdaeger van de moeyt*: Herkules, die alle vermoeyensfen tartte.

10 *Bloedend- aders schroeyt*: 't is bekend, hoe Herkules de hydra, of veelhoofdige poeldang, wier koppen telkens weder aangroelden, naarmate zy afgehouden werden, overwon door de gapende wonden met vuur te verschroelen.

15 *De Macedoonsche jongeling*: Alexander de Groote.

25 *Die d'Oldenzeelsche vesten dwong*: dit werd eigenlijk door Graaf Ernst Kazimier verricht

30 *Met een' sprong*: „by verrassing”; wat door Otto van Gent, Heer van Dieden, gedaan werd.

32,33 Beide deze regels sluiten wederom een geheime hatelijkheid in tegen Prins Maurits, die voor de genoemde vestingen 't hoofd gestooten had.

45 *Noyt geen kamper*: dubbele negatie, toen nog geoorloofd.

Het leekte Truxis edel bloed,
 En vatte (schuw van staelen banden)
 Graef Hohenlo met yfren tanden.
 Maes, Wael en Yffel, Leck en Rhijn
 50 Vergiftighde het met boos venijn.
 Naest God sij lof den roem der vorsten.
 Aen wiens granaeten 't is geborsten.
 Wie sou gelooven kunnen, dat
 Eene oude en noyt gewonne stad,
 55 Gewent te swaeyen 't oorlooghsvendel;
 Die sleutel was en grensegrendel,
 En trots als Brabants pylaer stond,
 En Holland scheyde en Brabants grond,
 Soo onverfiens, soo ongewroken
 60 Gesloopt sou leggen afgebroken,
 Door 't woen des Hollandfchen soldaets?
 Dat d'eer van Tilburg sijne plaets
 Sou laeten d'eere van Oranjen?
 Dat d'oorlooghstetel van Hispanjen,
 65 En Isabels doorluchte troon
 Sou open staen voor Welhems foon,
 Tot schrick van Philippes bondgenooten?
 Breda had een' Baron verftooten:
 't Was billijk dat weer een Baron
 70 Den Bosch moft ruymen voor dees' fon:
 Dat 's Hartoginnebosch moft worden
 Des Princen bosch, na 's hemels orden.
 Ay lieve, sie doch eens 't gedrang
 Van 't vrye Nederland, met sang
 75 En spel voor Hollands heyland krielen:
 Hoe burgers en hoe boerefielen,
 Hoe oud en jong, hoe vrou en maeghd,
 En wie 't gemeene gunst toedraeght,
 Al lachend door malkandren swieren:
 80 Hoe vrolijk steen en dorpen vieren,
 En luyen in 's verwinners feest:
 Die als een hopman onbevrees
 En rustigh 't heyr vooraen geleyde,
 Op 't vlacke van de Mouckerheyde;
 85 Alwaer hem inviel 't waerde lijck
 Van sijnen oom graef Luydewijck;

60 *Truxis*: Ferdinand van Waldburg Truxes, broeder van den verftooten Keurvorst, die in 1585 by gelegenheid van den aanslag, door Klerhaag op den Bosch beproefd, sneuvelde. Zie HOOFD, *Ned. Hist.* XXII.

55 *Grensegrendel*: wederom eens hier by Vondel gelleefde alliteraties.

65 *D' eer van Tilburg*: Antonio Grobbendonck, die de stad verdedigd had.

60 *Een' Baron*: de Prins was Baron van Breda.

- Die hier in't harrenafch gebleven,
 Of na den flagh gevaen, moft sneven
 Door Spaenſchen haet, foo ſchendigh wreed,
 90 Als hy ſich vroom en eerlijk queet:
 Terwijl hy dacht aen deſe dingen,
 Gevoelde hy ſcharpe priekelingen,
 En wraeck opſiedend 't edel bloed
 Verdobbelt ſijnen oorlooghmoed.
 95 Terwijl hy ſich ten oorloogh ruſte
 Soo doodverwt hy de Vlaenſche kuſte.
 De ſtareke ſteên, hoe vaſt bemuurt,
 Van Maes, en Rhijn, en Scheld geſchuurt,
 Gevoelen 't bange ſweet wtbreeken.
 100 Hy houlde in twijffel met ſijn' treken:
 En Handwerp wacht ſijn heyr aen boord
 In't harnafch, ſchielijk ruckt hy voort,
 En draeft op pijp, trompet, en trommel
 De Maesbrugh over na den Dommel:
 105 En vroegh voor bot, voor bloeyend blos,
 Op 't veld koomt vallen voor den Boſch,
 Met ruyterbenden nau om noemen,
 Gelijk de byen op de bloemen.
 Dit ſagh de grijſe Grobbendonck.
 110 Denck of het als een donder klonck
 In d'onverwachtheyd ſijner ooren.
 Hy lachte en grenickte wt den tooren,
 Doen hy op May den eerſten dagh
 Hier Mars den Mayboom planten ſagh:
 115 Maer 't lachen dat verging ten leſte;
 Doen hy omringen ſagh de veſte,
 Die foo veel rampen had geſtuyt,
 En meermaels lachte ons' legers wt:
 Die, zedert menſe leſt ontleſte,
 120 Noch bet op haer' verſekring lette,
 Met ſchans by ſchans, en werck op werck,
 Van graſt aen graſt en hoornen ſterck.
 Hier lagh nu d'eer der heeren Staeten,
 Flux quam by 't leger der ſoldaeten
 125 Een boerenheyr, men wroet, men ſlaeft:
 De bijl die kerſt, de ſchup die graeft.
 Veel boſſchen worden omgehouden
 Om eenen Boſch: foo veel landouwen
 Geplondert kael van ruyghte en rijs.

90. *Soo doodverwt hy enz.*: „hy neemt den ſchijn aan, als of hy de Vlaenſche kuſt beſtoken wil.”

99. *Handwerp*: Antwerpen.

105. *Vroegh voor bot*: „voor dat het geboomte uitbot, in 't vroege voorjaar.”

even,
 sneven
 schendigh wreed,
 ck queet:
 gen,
 gen,
 bloed
 noed.
 uste
 he kuste.
 emuurt,
 held gefchuurt,
 eecken.
 'treken:
 eyr aen boord
 kt hy voort,
 n trommel
 Dommel:
 bloeyend blos,
 or den Bosch,
 oemen,
 en.
 donck.
 er klonck
 ren.
 en tooren,
 en dagh
 planten fagh:
 n leste:
 este,
 gestuyt.
 egers wt:
 e,
 lette,
 werck op werck,
 ornien sterck.
 en Staeten.
 oldaeten
 et, men slaeft:
 o die graeft.
 houwen
 andouwen
 te en rijs.

de Vlaamsche kust beftoken wil."
 voorjaar."

- 130 Geen' veldnymf vlecht nu krans om prijs:
 Geen Pan nocht Satyr hoortmen queelen,
 Door 't derven van hunn' lustprieelen
 En maere schaduw; die Natuur,
 Aenqueeckster van het minnevuur,
 135 Gevlochten had tot vriendlijk vryen,
 Boeleeringen, en snoeperyen.
 De deughd, gewoon na lof te staen,
 Sich maeckte een' princelijeke baen:
 Sloegh mijlen dijcx door waterplaffen,
 140 Door diepe meynen en moerassen.
 Sy siert de vlieten met een' toom,
 En damt met kracht den Dominelftroom:
 Sy dar den ouden kil verleyen,
 En 't meyr een' nieuwe plaets bereyen,
 145 Daer 'thans de visscher set sijn' fuyck,
 Beurt 't land de mossige perryck
 Nu overdroncken in het hooge,
 En vraeght: wat God seheyd vocht en drooge,
 En binnen andren oeverboord
 150 Bedwingt de watren door sijn woord?
 Daer 'thans de visschen swaenen aefen
 Nu legerpaerden weeligh graefen:
 En om het leger bruyfcht de zee,
 Die flus onwinbaer maeckt de steê.
 155 Dat heet voorby treen Cyrus stappen;
 Die, met d'Eufraetstroom af te tappen,
 Vermeestert 't pratte Babilon,
 Soo ras de ruyter waden kon.
 'k Sie dorpen hier in't rond gelegen,
 160 Als met een snoer aen een gergeen,
 Met dobbble graft, en sehans op sehans.
 D'ontfetter heeft hier kleene kans.
 Iek sie 's Hartogenbosch vergrooten,
 En 't leyt in 's Princeen wal beslooten:
 165 Wiens krunkeligen ommekreys
 Verfreckt een' somer sommereys.
 O Boschmaeghd, reken tot uw vordel,
 Dat met soo rijcken legergordel
 Uw vryer uwe lenden nijpt.
 170 Wt liefde hy sijnen degen slijpt,
 Op dat hy u den grijsen ontrukke,
 En 't heylighdom uws bloessens plucke.

130 Een' puercheerde hren: „Hollandfche dijk. Kuntteek. der oude volke.

135 Zinspelins op tiencis 1: 9.

145 De visschen swaenen voor „de visschen en zwarten.”

170 Den grijsen: „den grijsen (zand)endonek.” Zie vs. 169.

- De Chriſte Koningen alom
 Begroeten uwen bruydegom:
 175 Soo verre heeft ſijn' kortou gedondert.
 De grootſte Vorſten al verwondert
 Beſoecken hem van wijd en veer,
 Om deel te hebben aen deſe eer:
 Soo luyde heeft ſijn trompet gekloncken.
 180 Der Staeten achtbaerheyd gefoncken
 Vry laeger dan haer voorigh heyl,
 Die overſchrijd 't gefette peyl,
 Door 't braef beſtaen van uwen minner,
 Den allerſtoutſten ſtedewinner.
 185 Philippes ſend gefanten wt
 Om vorderen het vrebefluyt.
 Hy port den Keyſer ſorg te draegen
 Om FREDRICK van den Boſch te jaegen:
 't Welck ſal verplichten kroon aen kroon,
 190 Als waer belegen ſijn perſoon.
 Dies fluytmen, op der vorſten bede,
 Met 't rijk van Denemarcken vrede,
 Om Spaenſche en Ooſtenrijexſche maght
 Te paeren tegens Hollands kracht.
 195 Soo veel gewoels aenſchout de ſonne,
 Tot redding deſer Roomſche nonne.
 Te Bruſſel, onder 't Boſch beleggh,
 Daer twiſtme' om d' appel van't geſeggh,
 Waer heen met deſe raſerye?
 200 Graef Henrick met veldheerſchappye
 Gemoedight, komt ten leſten aen:
 De tiger ſal den leeu verſlaen.
 Het is hem mogelijk vergeeten
 Hoe fel hy werd voor Grol gebeeten.
 205 Met ſchup en ſpaden hy by nacht
 Den Dommeldam te breecken tracht:
 Maer die het leger onderkruypen
 In doods vergetelnat verſuypen,
 En 't grof geſchut dat dondert in
 210 't Hooghhartigh heyr der Hartogin:
 't Welck moedeloos te rugh moet wijcken.
 Wy viſſchen de verdroncke lijcken.
 Ia Hollands Hercules en held
 Den vyand wacht in't vlacke veld,

181, 182 Zie over het ſluiten van den vrede met Denemarken. D. II. blz. 671.

190 *Deſer Roomſche nonne*: 's Hertogenboſch.

196 't *Geſeggh*: 't gezagh, het opperbevel'.

200 *Graef Henrick*: de Graaf van den Berg. Zie *Veror. van Grol*. vs. 12.

- 215 En dart ſijn' veyligheyd miſbruycken.
 Hy denekt niet eens om 't oogh te luycken
 Ten ſlaep, als of hy waer gewoon
 Te waecken ewigh met den goôn.
 Hy luyftert watter word gemompelt.
 220 En als Achil in Styx gedompelt,
 En ſchentvry tegens kling en kloot,
 Soo geeft hy ſich op 't ſpitſte bloot:
 En leyt flechs toe op hoornenwringen,
 Op nadren, en op mijnelpringen:
 225 En in die vorſten worſtelplaats,
 Verfelt de vroomheyd des ſoldaets,
 En wroet, by ſonne en maeneſchijnen,
 In ſtof van loopgraef en van mijnen,
 Gehalpelt tot aen 's hemels troon,
 230 Vermengt met vlammen, roock en doôn,
 Met colonellen en ſoldaeten;
 Die eerlijck hunnen dienſt verlaeten,
 Met eenen oock alle oorlooghframp:
 En ſijn door dien ontfteken damp,
 235 Als in triomf voor yeders oogen,
 Met Mavors wagen opgetogen,
 Op dondertoonen ſijn en grof.
 Dit lijkt nu by 't Olympiſch ſtof,
 Als een kortouſcheut in mijn' dichten,
 240 By 't ſnorren van geſchote ſchichten;
 Al maeckt het Pindarus ſoo fier,
 Om ſtijf te ſtoffen op ſijn' lier,
 Van Griekenlands vergode ſielen:
 Op 't barnen van geſwinde wielen,
 245 Ten renſtrijd licht gevoert voorwt.
 Terwijl de raden van d' affuyt
 Op roockend rijſwerck, langs hoe traeger,
 Voor defen Delfſchen blixemdraeger,
 Den wegh, door omgewroete dayn,
 250 Opbaenen langs der veſten puyn:
 Wtlachend d' oude kinderſtryen:
 Die 't groot gevaer der gaelderyen
 Waer door mijn held ten hemel gaet,
 Aenhooren als een ſotte praet.
 255 Hier volgen Britten, Schotten, Vrancken,
 En Duytſchen de Naſſauſche rancken,

256 *Nadren*: hier een term van krijgshouwkunst.

259 *Die eerlijck hunnen dienſt verlaeten*: d. i.: „alle ſneeuvelen”

258-265 De zin dezer regels is: „dat deze ſtof onelndig meer waard is bezongen te worden dan de Olympiſche wedſpelen, die Pindarus zoo fier bezong”.

266 *Delfſchen*: Frederik Hendrik was te Delft geboren

Bebloed bekrofen en befweet:
 Of foo sich ergens Vranck vergeet,
 Koomt Briauté den sloffen wecken;
 260 Wiens groote schim in dese plecken
 Noeh ongewroken waert en spooekt,
 En 't harte sijner landfliën kooekt,
 Om wraeck te nemen aen den woede,
 Die hem doorschoot met koelen bloede,
 265 En verwe valbrugh en stepoort
 Met sprecklen van soo vuylen moord:
 Een' ope wond, die lange smarten
 Sal Vranckrijcx eedle en strijdbaere harten.
 De Bosdraeck 't hoofd opbeurt na Vucht.
 270 En snoeft in de bange lucht,
 Vermits de watren hem ontfinken.
 Sijn' kiesen laet hy grinnigh blincken,
 En hoopt vast elcken oogenblick
 Dat hem d' ontfetter hulpe schick.
 275 De Berggraef liet geene eer te haelen,
 Met binnen 's Princeen storrempaelen
 Het hoofd te steeken tegens 't spits,
 En vrees des legers Lynceus Wits.
 Hy gaet sijn krijghtheyl elders soecken;
 280 Dies hem de Boschenaeren vloeken,
 En Grobbendonck sijn hartseer krypt.
 Het daeghlijcx quetsen 't gasthuys propt,
 En 't kerekhof mest. de Brit en Franffen
 Gaen strijken met de Vuchterschanffen.
 285 Ernest en Willem 't achterst klooft.
 De Veldheer kneuft het draeckenhoofd,
 En Brero floopt de slincke lenden,
 De rechte Pinfen met sijn' benden.
 Het ondieer woelt en worstelt lang,
 290 Als certijds dese waterslang,
 Die vruchtbaer van doorsnedene aeren,
 Niet deede als nieuwe koppen baeren.
 Terwijlmen 't eene lid doorylimt,
 Soo leyt een ander hoofd en grimt.

259 *Briauté*: Karel van Briauté, wiens bijgevecht tegen Leckerbeetjen bekend is. Zie ook *Hist. B.* 37.

262 *Den woede*: „den verwoede”.

272 *Lynceus Wits*: de vaak genoemde Wachtmeester des legers, Jacob Wijts. Om 's mans waakzaamheid aan te duiden geeft Vondel hem den toenaam van Lynceus, naar den argonaut van de fabel, die zoo scherpsziende was, dat zijn blik door muren heenboorde, ja zelfs door de korst der aarde in de diepten des afgronds drong.

283 *De Brit en Franffen*: deze stonden onder 't bevel van den Hertog van Bouillon.

285 *Ernest*: Graaf Ernst Kasimier.

Willem: Graaf Willem van Nassau, Gouverneur van Heusden.

287 *Brero*: Wolfert van Brederode.

289 *Pinfen*: de Kolonel Pinfen van der Aa.

290 enz. Zie op vs. 19.

et:
 vergeet,
 ecken;
 ecken
 spoeckt,
 kooekt,
 n woede,
 en bloede,
 poort
 vlen moord:
 arten
 dhaere harten.
 ert na Vucht.
 elit,
 ecken.
 blincken,
 blick
 ehick.
 te haelen.
 paelen
 ns 't spits,
 us Wits.
 s foecken;
 oecken,
 eer kropt.
 thuys propt.
 en Franffen
 erfchanffen.
 t klooft.
 eckenhoofd,
 nden,
 nden.
 lt lang,
 ne aeren,
 n baeren.
 vlint,
 n grimt.
 en bekend is. Zie ook. Hist. B. 57.
 eob Wijts. Om 's mans waakraam-
 us. naar den argonaut van de fabel.
 ie, ja zelfs door de korst der aarde
 to 2 van Bouillon

- 295 De spreneken bloeds sijn nieuwe saeden.
 O vruchtbaer veld van oorlooghslaeden!
 Maer wat voor een verbaeft gerucht
 Veroorsaecht ons de Veluwvlucht?
 Ah Aernhem sijtge in slaep betovert!
 300 Alreede is d' Ysselstroom veroverd:
 De wolff jaeght uw' schaepen na,
 Tot uwe en tot uw nabuurs scha.
 Wien sal ick dese rampen wijten?
 't Moet billijk onsen Prince spijten,
 305 Dat 't geen hy lang te vooren spelt
 By reuckloos breyn niet meer en geld.
 Ghv waert gelijk verstroyde lammers,
 Had Hollands harder de Amsteldammers
 Om u t' ontfetten niet beroert;
 310 Die voor en na de vlagge voert.
 De Burgermeesters van den Ytroom
 Handhaeven Vechts en Yssels vrydooim.
 De vruchthoorn van Europe stut
 De steen, en levert wt geschut,
 315 En kruyt en lood, en oorlooghslieden,
 En graen, om 't hoofd den beer te bieden,
 Die om den bieckorf woelt ontruft,
 En laegen leyt de Betuwkust:
 Maer Cazimir en Styrum waecken,
 320 Tot redding der verlegen saecken,
 En treffen, volgens 's Princen last,
 Op d'oorden, daer de vyand bast.
 De vyand self die kan getuygen,
 Hoe noo den vryen hals wil buygen,
 325 Om op te nemen 't slaefliche juck.
 De nood maect d'onbeslepe tuck,
 De vrygevochte willge slaeven.
 Men siet veel mylen lands begraven,
 En schanffen rijfen sonder end:
 330 Elex luthof sonder leet gesiehend.
 De Vechtvlief opent dijk en sluyfen:
 Dies foute en soete baeren bruyfen
 En weyden over vee en stal:

295 De Veluwvlucht: men weet, dat, tijdens het beleg van den Bosch, de Oostenrijksche en Spaansche troepen, onder Montecucculi en den Graaf van den Berg, in de Veluwe vielen, en zelfs Amersfoort vermeesterden, het geheele land in ontfelting brennende.

300 d' Amsteldammers: byzonder loffelijk kweten zich die van Amsterdam te dezer gelegenheid, zoo door het ontfangen en bergen der vluchtelingen, als door het zenden van krijgsvoorraad, benden vrijwilligers en het nemen van verdedigingsmaatregelen. Zie vs. 311 en volg.

315 De vruchthoorn van Europe. „Amsteldam.“ Kantteek. der oude editie.

320 Begraven voor „met loopgraven en verhandelingen bedekken“

330 De sluizen „elk heeft zonder leedwezen, vrijwillig zijn luthof of landverblijf ten beste, voor zoo verre dit voor de verdedigingslinie noodig is“.

Die 't al wil houden waeght het al:
 335 't Is voor den vrydom al ten besten.
 Doch wint hy d'Amerffoortfche vellen:
 Dat veelen fchielijk vreefe gaf.
 Maer Hattem flaet fijn' stormen af,
 En Elburgh fier hem voeder weygert.
 340 Het briefchend paerd komt aengefteygart
 Op Harderwijk: fijn' hoof alree
 Het ftrande fchud der zuyder zee:
 Noch wil 't niet luyftren na de wetten
 Der Keyferlijke krijghstrompten;
 345 Op dat het onvermogen blijck
 Van't Spaenfche en basterd Roomfche rijk.
 Laet Philips en Ferdinand fch kittlen
 Met overydele eerentitlen:
 Of Cuculi wat weeldigh weyt,
 350 's Lands veldheer op fijn' luyden leyt.
 De blijde bo komt aengeronnen,
 Die wtblaest: Wefel is gewonnen,
 Graef Henrick fiet verbaest te rugh,
 En steent om fijn' gebroke brugh,
 355 Sijn' koorenschuur, fijn' blixemkoker.
 Lofano vloecht hy en den moker,
 Die poort en poortflot brack te ty,
 En inliet Didens ruytery.
 Prins Henrick looft fijn' fchut al tevens.
 360 Al 't land, al 't leger is vol levens.
 Men fwaeyt de Wefelfche banier.
 De Vuchter tooren bralt met vier.
 O Wolf die pafte voor Mavors wagen!
 O Gent, die Gent noch fult belaegen,
 365 En stormen op der Staeten leer,
 De muurkroon drucke uw' kruyn met eer.
 Die blixem Bruffel trof van boven,
 Doen 't fch vermetel dorft beloven,
 Eerlange binnen Amfteldam
 370 't Ontfteecken d' overwinningvlam.
 O Prins, God heeft u wtgekofen,
 't Geen andre dwaes verreuckeloofen,
 Dat brengtghe wederom te recht,

335 Cuculi: Ernst, Graaf van Montecuculi, bevelhebber van het Keizerfche leger

340 Wefel is gewonnen: door Otto van Gent, Heer van Dieden. Zie vs. 358.

355 Graef Henrick: ... van den Berg.

360, 365 Wefel was tevens de brug, waarover de vyanden in het land kwamen, de voorraadfchuur en het tuighuis hunner legers.

366 Lofano: Francisco Lozano, een Spaanfch bevelhebber en Gouverneur van Wefel.

368 Wolf: de overfte Wolf, Ruchouder van Breevoort.

370 Gent: Otto van Gent.

ghit het al:
n besten.
he vesten:
se gaf.
ornen af,
r weygert.
aengelsteygert
alree
yder zee:
de wetten
petten;
lijck
Roomsehe rijck.
ch kittlen

veyt,
luymen leyt.
nen,
nnen,
st te rugh.
e brugh,
emkoker.
noker,
ck te ty,

t al tevens.
levens.
banier.
met vier.
rs wagen!
belaege,
n leer,
kruyn met eer.
hoven,
beloven,
m
ingvlam.
kosen,
ckeloofen,
e recht,

Keizersehe leger.
ie vs. 358.

land kwamen. de roerendichuur en
ouvernour van Wezel.

Al sijtge aen 's legers sorg gehecht:
375 Gh' ontruckt een' stad des vyands tanden,
Terwijl hy glory soeckt met branden
En blaeecken van de boerenhut;
Die nautijex wind en regen schut:
Terwijl hy, van verdriet verbolgen,
380 De wapenloose gaet vervolgen:
Den landman met sijn ega blood,
De kinders bergende in haer' sehoot,
Al sehreyend d' ackers doet verlaeten;
Wt sehrick der sehennende Croaten:
385 Geen strijdbaer slaggh, maer wreed in't woen:
Als op een duyfken een Griffioen:
Misschien in 's vyands heyr betrocken,
Om Holland daermede aen te locken,
Dat onbeluyd de Spanjaerds dolf:
390 Maer 't geld ons even beer of wolf.
Most FREDRICK niet den Boschdraeck tenmenen,
Hy soule wacker leeren swemmen
Den Yssel over en den Rhijn.
Sy voelen 't voorspoock van die pijn.
395 't Verlies van Wesel komte wecken,
En roept: 't is tijd te rugh te trecken.
Vertsaeght verlaetense Amerisfoort,
Geplondert tegens eer en woord.
Hun vloecken Cerberus vervaerde;
400 Vermits al watie met den swaerde
Oyt wonnen, in den Duytschen strijd,
In Wesels onweer schipbreuck lijd.
Noch laeten de beschote wallen
Van krijgelheyd den moed niet vallen:
405 Maer streng geparst van't bitter lot,
Soo vliense met gebeén tot God,
En all' sijne heylgen. 's vollex yver
Aenroept den Euangelischrijver
Sint Ian den opperheyligh aen,
410 Dat hy sijne hoofdkerek by wil staen.
Men offert op de hooge autaren:
Men wieroockt tusschen kerekpilaeren:
Na Roomsehe sede, en viert alom
Met ommegang, en heylighdom.

375. Versta: „Om Holland (Hollands aarde), die onbeluid (zonder begrafenisplechtigheid) de Spanjaards bedolf, belust op hen te maken.”

381. *Krijgelheid* is „hardnekkigheid, onverzettelikhed.” *Kriegel*, *kriegel* en *kriegel* (van 't praeteritum.) zijn 't zelfde. Zie TEN KATE, D. II, blz. 250.

388. *Sou vliense*: d. i.: „zou nemen zy hun toevlucht.”

390. *Aenroept*... *aen*: vreemde en ongeoorloofde herhaling van 't voorzettel.

411. *Heylighdom*: „geewide relikken.”

- 415 Kapellen, kloosters, kerken stenen:
 Gewijde en ongewijde weenen.
 Sy hopen dat op 't allerleest
 Geene hemelhulp de heylge vest,
 In't allerwterst sal ontbrecken:
 420 Al schijntse een weefkind, gants versteeken
 Van menschentroof, in dit gevaer:
 En hy, die voormaels wonderbaer
 Den vyand sloegh met duyfend vreesen,
 Door een dood lichaem, nau verreesen,
 425 Door 't plompen van een' lossen steen,
 Door 't roeren van een' trom alleen,
 Sal middel ter verlossing vinden.
 Maer 't is vergeefs, mits weer en winden
 Ten dienste staen 't Nassausch geslacht,
 430 En 't water losen wt de gracht.
 Voor 's Princen godheyd neyght sijne hoornen
 De Maes. 't gescht dat schud de toornen,
 En donderd reys op reyse los,
 En beuckt het bolwerk van den Bosch.
 435 Bellone blixemt met granaeten,
 Met storm op stormen wtgelaeten.
 De veldheer siet den zege bly
 Ten ende van sijn' gaeldery:
 Daer koevoet hamers en houweelen
 440 Volendigen de krijghkraeckeelen.
 Soo ras de jongste mijne springt,
 De stad geknielt gemade singt,
 En kust des overwinners handen,
 Tot glory der vereende landen:
 445 En word der landen medelid,
 Met 't overtreffelijk besit
 Van allen vleecken, steen en dorpen,
 Die haer gebied sijn onderworpen:
 Dies danckt, ô Staeten, uwen Held,
 450 Die 't onverwinnelijk geweld,
 Uw' staet ten goên, bestond te kneusen,
 In't aengesicht der Bergsche reusen:
 Welck' dreyghden met een' troffe tre
 Te stappen door sijn' legerzee:
 455 Maer die niet suft voor 't luyde schreeuwen,

421-426 Deze regels zien op vroegere uitreddingen van den Bosch, veroorzakt door het wegschuipen van een half dood geslagen portier, het plompen van een steen, en het ontijdig roeren van een trom.

428 Mits is hier „vermits, dewijl.”

431 't Gescht dat schud: weder een klankherhaling.

436, 437 En beuckt het bolwerk van den Bosch. Bellone blixemt: fraaie alliteratie.

Dat is de leeu der waterleeuwen;
 Die stal hiel als een stijl dat pas.
 In't perck dat hem bevolen was:
 Die noo 't gegreepen wou verliefen,
 460 Doen suffers ree den aftoght blieden,
 En had bestemt te vlien ter nood,
 In eene onsterfelijke dood.
 Waerop sal Spanjen wijders hopen?
 Voor Holland leyt heel Brabant open.
 465 Self Henegou en Lutzenborg,
 En Namen brandſchat ſchaft wt ſorg.
 Ons' vlieten voelen geen' beſmetting;
 En met een' eenge ſtads beſetting
 Beſpaeren wy een legers laſt.
 470 De Betuw dar geen' wtweemſch gaſt
 Den vryen diſch met dalers decken.
 Soo veele ſtarekten, ſteden, vleecken,
 En waerden voelen ademtoght:
 Die eerſt door daeghlijcx ramp beſocht,
 475 Van loopers, ſtroopers, ſtokebranden,
 Van knijpers, knevlers, ruw van handen,
 Alle oogenblick met ope tefch,
 Verwachten het getrocken mes
 Op bloote keel, de ſchuur aen koolen,
 480 Op 't kloppend hart gelaen piſtolen:
 Dies roepe een yeder, dien dit raeckt:
 Een god heeft ons dees' ruſt gemaect:
 Doen Spanjen wou Euroop verbaeſen:
 Doen d' Ooſtenrijcker opgeblaefen,
 485 Had van den Donau met ſijn heyr,
 Verwinner tot aen't Baltiſch meyr,
 Gants Duytſchland in ſijn bloed verſopen,
 En Holland droomde t' overloopen:
 Ia ſtofte van den hoogen ſtoel:
 490 De leeu leyt in den modderpoel
 Gefneuevelt, door te veel te willen:
 De Boſchkrijgh ſal ſijn' krachten ſpillen.
 Nu hang wie wil, tot zegemerck,
 In hofgewelf, in ſael en kerck

470 *Dar: derf, darf, „hoeft“*: „'t is opmerkelyk,” zegt HUYDECOOPER in zyn belangrijke aanteekening op dit woord. „dat, gelijk wy zeggen *be-hoer-n*, van 't geen noodig is, en, van 't geen onnoot is, doorgaands *'t hoeft niet*, zonder het voorvoegſel *be*, ook de Ouden, op gelijke wyze, zelden en ſchreeven *be-derren* en *derf niet*.” Zie HUYDECOOPER op MELIS STOK, D. III, blz. 428-430.

475 *Geen'* is derde naamval.

476 *Dalers*: „daalders;” volgens KILIAN komt deze benaming van *dalen*, dewyl het zilver, waar munt van geſlagen werd, uit de *dalen* werd opgegraven. *Quod ex callibus materia ejus argentea defodiatur.*

477 *Tefch*: „taſch.”

488 *Een god heeft ons dees' ruſt gemaect*: letterlijke vertaling van het Virgiliaanſche. *deus nobis haec otia fecit.*

- 495 De Thurenhoutſche ruytervaenen,
 Borgoenſche kruyſſen van Maraenen,
 En Vlaenſche ſtanderds, die vol moeds
 Wel tuygen ſtorting van veel bloeds;
 Maer dees' verwinning ſtoot de wolcken,
 500 En ſtreckt tot vrucht der vrye volcken.
 Dat ander overſt vry braveer
 Met bynaem, en met tyteleer,
 En ſtoffe en ſwelle op Afianer,
 En op De Groote, en Africaner;
 505 't Vernoecht ons dat de ſchelle Faem
 Hem noemt BOSCHDWINGER by ſijn' naem,
 Die als Auguſt komt ingreden.
 Bout ſijn' triomfboogh op twee ſteden,
 Die als onſloophre zuylen ſijn,
 510 Waer tuſſchen vlieten Maes en Rhijn.
 Fortuyn in't alleropperſte houde
 Een' weeghſchael, ſijn van loutren gonde,
 Die 's Konings ſcepter 's Keyſers kroon,
 En 's Tibers mijter luyſterſchoon,
 515 Vind lichter dan Oranjens degen;
 Die dees' Meduſe heeft afgeſlegen
 Het ſchaedlijk hoofd, doen Pallas mild
 Hem ſchonek den kryſtalynen ſchild.
 God wil Prins FREDRICK HENRICK ſpaeren.
 520 En rijklyk reken ſijne jaeren,
 En ſeggen hem met moed en raed,
 Die wiſje wetten blincken laet:
 Die vaderlyk en recht als ſpeelend,
 De burgerlycke wonden heelend,
 525 Den vyand op de haeken treed
 Soo ſchielijk, dat hy 't naulijx weet,
 En doet hem ſtaen tot ſijn' genade:
 En haelt met woecker in de ſchade
 Van ſijn Breda, om 't welck onnut
 530 Caſtiljens kroon is wtgeput.
 Op 't rijſen van Prins HENRICX ſtarre,
 Heyn veel geluckiger van verre

495 *De Thurenhoutſche*: waarvan „Thurnhoutſche“ by ſamentrekking.

501 *Dat ander overſt eeg braveer* voor „dat zich een ander Veldheer verheſſe.“

503, 504 *Afianer ... De Groote ... Africaner*: *Afaticus, Magnus, Africanus*, tytels aan verſchillende Romeinſche Veldoverſten gegeven.

506 *Hem*: Frederik Hendrik.

508 *Twee ſteden*: s Hertogenboſch en Wezel.

515 *Den kryſtalynen ſchild*: herinnering der fabel van Perſeus, die, uitgetogen om Meduza het hoofd af te ſlaan, 't welk al wie het aanzag in ſteen verkeerde, van Pallas een gepolijſt ſchild ontſlug, waarin de gedaante van Meduza terugkaatste: zoodat hy zijn opzet volbrengen kon zonder de oogen naar haar te wenden.

532 *Heyn*: Pieter Pieterszoon Hein.

- Keert van Matance, aen onse ree,
 Als l' Heremijt van Lima dee.
- 333 Hoe most Havaen uw hart bewijeken,
 Doen ghy uw Konings seyl saeght strijcken
 Voor 's Princeen vlaggen al benout?
 Doen ghy het silver en rood goud
 Saeght plondren, en de purperoghten,
 340 Die Holland dreyghden te verwoesten?
 De schim van Attabaliba
 Vernamt, en huppelde om uw' scha:
 Om datmen hem de zeenwen kerfde,
 Die niet door deughd sijn' scepters erfde;
- 345 Maer schoot met voordeel van geweyr
 In't moedernaect en weerloos heyr.
 Dat heet den draeck op 't harte trapplen,
 Den wachter der Hesperische applen,
 En na'et verover't Indisch vlies
- 350 Hem suchten doen, om 't Boschverlies,
 In Lissebon en oud Siviljen.
 De schrick schud beyde de Castiljen,
 Als of ons' vloote Carthageen
 Hadde wtgeplondert en bestreen;
- 355 Daer soo veele afgeslaefde sielen
 Vol hoops najuychen onse kielien,
 Die bruyfen door den Oceaen,
 Met schat tot sinckens toe verlaen:
 't Is tijd dat Spanjens beurt sich wende.
- 360 Hier is, hier is het oorlooghende.
 Prins Welhem heeft den grond geheyt,
 Sijn nasaet vrydoms muur geleyt
 In rood ciment van't bloed der helden;
 Niet sonder raedfman, diennien selden
- 365 Ter weereld als een Phœnix socht:
 Maer FREDRICK heeft het werck volwrocht,
 En d'opperoverwinnings kroone
 Gefet voor Christenrijk ten toone
 Op 't spits der vryheyd, 't oorlooghs wit.

334 *l' Heremijt*: Jacob l'Hermite, beroemd Zeereiziger.

335 *Havaen*: de Havanna.

341-346 De zin is: „de schim van (den Peruaanschen Koning) Attabaliba vernam het, en verheugde zich in uwe schade (o Spanjaart!), omdat men de zenuw kerfde (het goud ontroofte) aan hem, die zijn (Attabaliba's) schepter bekwaam, niet door oorlogsdapperheid, maar in een ongelijken strijd.”

346, 349 Zeer eigenaardig vergelijkt de dichter den koning van Spanje hier by den draak, die de gouden appelen bewaakte, en het door hem bemachtigd goudland by den hof der Hesperiden.

352, 353 Vergelijk *Verv. van Grol*, vn. 767, 768.

*De vryheid is geleyt in't koudelyck ciment
 Van dierbaer burgerbloed.*

363 *Sijn nasaet*: Maurits, wiens krijgsbedrijven de dichter hier alleen als ter loops herdenkt om er zijn lieveling Oldenbarneveld de eer van toe te schrijven.

364 *Niet sonder raedfman*: Oldenbarneveld.

- 570 Maer vryheyd, handveft, wat is dit?
 Sijn 't enckle krachteloofe klancken?
 Niet niet, ô edelfte aller rancken!
 Laet yeder eygnaer hier af fijn.
 De vryheyd als een' fonne fchijn'
 575 Op allerhande flagh van menfchen,
 Die om 't gemeene befte wenfchen.
 Men maeckt van't Chriftelijk geloof
 Geen' plondering en fielenroof:
 Men onderdruck geen vroom gewiffe,
 580 Met boeten en gevangeniffe:
 Maer laet God rechter van't gemoed,
 Uw Vader ftofte hierom fijn bloed.
 Soo dat gefchied, foo fal de vrye,
 In liefd tot Hollands heerfchappye
 585 Ontvoncken; foo fal yeder een
 Om 't befte bidden van't gemeen:
 Soo fultghe voelen 's hemels fegen,
 Uw' vyand fchrieken met uw' degen:
 Soo fultghe fijn der vroomen wijk,
 590 Het voorbeeld van gants Chriftenrijk,
 En leven op de tong der geeften:
 Tot datghe moe van aerdfche feften,
 En levens fat, uw' fterflijkheyd
 Laet hier beneen van clek befchreyt.
 595 't Onfterflijk word van Iupijns vogel,
 Op gouden wagen met fijn' vlogel
 (Die t' hemwaert neyght, die oirfprong nam
 Van Duytfehlands Keyferlijken ftam:
 Stam die in ftanderds aernen fwaeyde,
 600 Soo dickmael Mavors oorloogh kraeyde)
 Gevoert ten hoogen hemel, daer
 't Ontmoet de falige heldenfchaer,
 Den Grootvaer Adolf, met fijn' neven,
 Gef treden in het eeuwigh leven.
 605 My dunckt ick fie alree van verr
 Sijn aenfehijn fchittren als een' ftar,
 Wien Holland wierooekt met gebeden:
 Om dat hy 't hoofd van 's vyands fteden
 Opofferde als een heyligh pand,
 610 Sijn vaders graf, fijn vaderland.

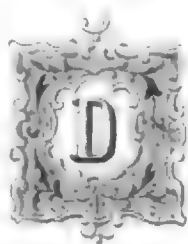
570 Aernen: „arenden.”

600 Adolf: Keizer Adolf van Nassau.

605 Gef treden in het eeuwigh leven: d. i.: „alle al ftrijdende gevallen zijn.”

DE

TRIOMFEERENDE AEMILIA,

Princessse van Oranir. ¹⁾

us lange was mijn' borst belegert en besloten,
 Van angst en forgen voor mijn bruygoms ongeval.
 Mijn hart vol breffen sprong, met 't springen van
 den wal.
 Ick dacht het ongeluck nu kleynen treft, dan
 grooten:

Maer doen de vesten vrede, en wy de vest genooten,
 En dat de vreughd opdaeghde, en vulde het overal,
 Met juychen, handgeklap, en schaterend geschal;
 Doen was mijn' siel ontfet van schroeven en van sloten.

Triomfen reede ick toe, en vloogh den Held te moet,
 Met geen vergankelijk vier, maer Goddelijcken gloed;
 Daer Cypris haeren Mars mede is gewoon t'onthaelen:

En 't onverwinlijk hart, dat voor 's lands vrydom vocht,
 Daer oorlooghs donderkloot nocht blixem op vermoght,
 Veroverd werd van Mins onleschelijke straelen.

¹⁾ In de gewone uitgaven komt dit Sonnet met het Jaartal 1630 voor. De onjuistheid dier opgave bleek al dadelijk, alzoo het gedicht reeds gevonden wordt achter den Zegezang in de afzonderlijke eerste editie daarvan (p. 25) „t' Amstelredam by Willem Blaeu. M. DC. XXIX."

Volgens Brandt was Vondels Zegezing gesteld onder een prent, waarop men den Prins, in een Triumfwagen, gevolgd van zijn helden, de poort van 't Hof zag binnen rijden: boven aan de plaat zag men den hemel, en daarin Keizer Adolf van Nassau, omringd van een aantal helden uit zijn bloed, en Hendrik IV van Frankrijk. Dan in dit hemelsch gezelschap was ook Oldenbarneveld afgebeeld. 't Gebeurde, dat iemand, Vondel in een hoekwinkl ontmoetende, hem vroeg: „waarom stelt gy Barneveld onder de Nassauische helden in den hemel?” — welke vraag hy zonder zich te bedenken met het volgende kniedicht beantwoordde:

V
RAEGHT men wacrom Barneveld
In den hemel word gestelt?
't Is om dat de Predikanten,
Die als heylige Gefanten,
5 Voor hem baden op 't schavot,
Voerden soo sijn siel tot God:
Doen hy, om 't quaed bloed te koelen,
Storf in't Gommarijst gevoelen,
In't gevoelen van een swaerd
10 Dat geen Patriotten spaert.

* *In't Gommarijst gevoelen:* Sommige Kontra-Remonstranten beweerden, dat Oldenbarneveld in hun gevoelen, aangaande 't leerstuk der predestinatie, was gestorven. Men proeve echter de bittere, ontkennende tegenstelling in de twee slotregels.

Onder de gedichten welke Vondel in dit jaar nog vervaardigde, behoort een Loflicht op een toen in 't licht verschenen werk van Z. Heins:

ondereen prent, waarop
n zijn helden, de poort
at zag men den hemel,
n een aantal helden uit
in dit hemelsch gezels-
beburde, dat iemand,
oeg: „waarom stelt gy
emel?” — welke vraag
iedicht beantwoordde:

elt

koelen.

erden, dat Oldenbarneveld in hun
en Men proeve echter de bittere.

ar nog vervaardigde, be-
nenen werk van Z. Heins:

OP

DEN WEGHWIJZER TER SALIGHEYD

VAN

ZACHARIAS HEYNS.

MENIGH ydel weerelds kind
Dwaelt in desen labyrinth,
Afgedwaelt van 't rechte pad,
Verre van behouders stad:
5 En die tracht om recht te gaen,
Dickwils mist de rechte baen,
Of staet op den drielprong stil,
Weet niet wat hy kiezen wil,
Heel bekommert van gepeyns.
10 Uyt medoogenheyd toont *Heyns*
Sulcke sielen 's hemels steê,
En geeft haer een wijfer meê,
En een leydfinan, diefe leyt
Na den burg der saligheyd.
15 Billijk moet men saligh prijfen,
Die hier wijft, en sich laet wijfen.

* *Gepeyns* is „gemoed, ael”.
is *billijk* voor „billijkernijze”.

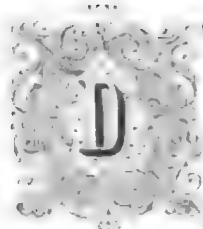
en eenigekeurige lierzangen. De eerste daarvan, *de Rijnstroom*, werd opgedragen aan Johan Wolfert Heer van Brederode. Welke de aanleiding tot die opdracht geweest, of hoe onze dichter met dat hoofd des Hollandischen adels bekend geworden zij, heb ik niet kunnen opsporen. Alleen weten wy uit de opdracht van het „Pascha” aan den toenmaligen Heer van Jaersveld, dat Vondel niet geheel onbekend was met de boorden van de Leek: en ofschoon Jan Michielse Vaerlaer reeds in 1616 zijn Heerlijkheid weder verkocht had (zie *Nal. en Aant.* I. Deel. blz. 17), is het toch mogelijk, dat hy zich ergends in den omtrek hebbe nedergezet, en dat Vondel er hem nu en dan een bezoek gegeven hebbe, by welke gelegenheid hy zijn hulde heeft kunnen brengen aan den Heer van Brederode, op diens residentie te Vianen. Ik waag hier echter maar een bloote gissing; doch 't zal in allen gevalle den lezer blijken, dat hy in den hier volgenden lierzang tot den doorluchtigen Edelman spreekt als tot iemand die hem niet onbekend is.

DE RHIJNSTROOM,

AEN

IOHAN WOLFERT,

Heer te Brederode, Vrijheer te Vianen.

OORLUCHE Rhijn, mijn soete droom.

Van waer sal ick u lof toefingen?

Mijn treckende geboortestroom

Ghy koomt uyt Zwitterfche Alpes springen,

Als hoofd-aër der begaefde Euroop.

De Donau, uw afkeerigh broeder,

JOHAN WOLFERT. Reinout van Brederode, Heer van Cloetinghe, Voshol en Asten, volle neef van den beroemden Hendrik van Brederode, den aanvoerder der Verbonden Edelen, had, na diens kinderloos overlijden, aan de Staten van Holland zijn naast en wettig bloedmaagchap bewezen, en was daarop in 1579 met al de rechten verlijd geworden, welke Hendrik van de Graafschheid plach te houden. De oudste zoon van dezen Reinout, Hendrik geheeten, was gesneuveld by den mislukten tocht tot ontzet van Haarlem; zoo dat de tweede, Walraven III, toen zijn nicht Geertruida in 1590 ongehuwd overleed en hem de goederen Vianen en Amelide naliet, de voornaamste goederen, welke zijn geslacht van ouds in Zuid-Holland bezeten had, wederom op zich verenigde; terwijl zijn vader reeds in 1584 te Haarlem overleden was. Deze Walraven werd in 1585 Raadsheer van het hof van Holland, en stierf in December 1614, by zijn echtgenoot Willemmina van Haesten, vrouwe van Nyevelt, geens kinderen nalatende. By uiterste-wils-beschikking benoemde hy zijn neef Walraven, zoon van zijn broeder Floris, Heer van Cloetinghe, tot zijnen erfgenaam.

Walraven IV, gehuwd met Margareta Maria de Hennin, dochter van den Grave van Brouck en Falckesteyn, en kommandant over een vendel kurasiers in dienst der Staten, overleed ten jare 1620, in den bloei zijns levens, mede kinderloos, en bracht alzoo de goederen over op Johan Wolfert van Brederode.

Deze Johan Wolfert was de laatste schitterende ster aan den glorieijken hemel van zijn geslacht. Als vendrig in dienst getreden, werd hy in 1618, op negentienjarigen ouderdom, hoofd van een vendel voetknechten, in 1643 kolonel van een regiment, en twee jaar later Gouverneur van 's Hertogenbosch en omliggende forten. Later werd hy benoemd tot Grootmeester der artillerie, en eindelijk in 1641 tot Veldmaarschalk over het volk van oorloge te paard en te voet. Kort voor deze laatste verheffing gaf hy, met drie schepen naar Engeland zellende, een wakker bewijs van zijn heldenaart. Onverwachts door vier kapers van Duinkerken aangetast, spoedde hy zich, ongewapend en nog in zijn slaaprok, naar het dek, en gaf hy zijn bevelen met zooveel beradenheid en onverschrokken moed, dat de roovers, niettegenstaande hun overmacht, na een vinnigen strijd van byna vier uren, zich genoodzaakt zagen af te houden, en hem zijn tocht ongedeerd te laten vervolgen.

Hy ontviel het vaderland te vroeg; op den 3 September 1655 overleed hy aan de gevolgen der waterzucht, en werd te Vianen by zijn voorouders begraven. Twee malen was hy gehuwd geweest: de eerste reize met Anna, dochter van Graaf Joan van Nassau, die hem by haar dood, in 1630, vijf dochters naliet: de tweede met Louiza Christina van Solms, oudste zuster van Frederik Hendriks echtgenote: hy deze won hy drie zonen en vijf dochters. Van deze drie zonen stierf de oudste op tweejarigen leeftijd: de tweede, Hendrik, volgde zijn vader op, doch overleed reeds in 1657 te Aniens aan de mazelen: de derde, Walraven, zonk op den 19 Junij 1679 in 't graf, en met hem de laatste wettige mannelijke nazaat der Brederoden uit den tak van Walraven den Eerste.

• *Mijn treckende geboortestroom* voor „de stroom, aan welks oever ik geboren ben, en die mijn negenheden tot zich trekt.”

• *Der begaefde Euroop*: blijkbaar zweeft hier den dichter de mythische voorstelling of ook wel de gewone persoonverbeelding van Europa, als een vrouw, voor den geest, dat hy het woord hier vr. maakt.

• *Uw afkeerigh broeder*: de korte *e* wordt aan 't slot der adjectiva in sommige gevallen te recht weggelaten wanneer het subst. onzijdig is; doch min juist wanneer het mann. is, zoo als hier. *Uw afkeerigh broeder* heeft hier niet de overdrachtelijke beteekenis van „de broeder, die een *afkeer*, een bekel aan u heeft,” maar de eigenlijke van „die zich van u afkeert, die een anderen koers neemt.”

Nam oostwaert op sijn' snellen loop,
 Ghy noordwaert; toen een' selve moeder,
 Begort van regen ys en sneeu,
 10 U haerde voor soo menigh een.

Germanje lagh noch wild begroeyt
 Van sijn' Hyrcijn'sche wilde wouden,
 Tot dat het namaels wiert besnoeyt,
 En door de tucht in toom gehouden.
 15 Ten leste dorst ghy, strijdbre Rhijn,
 Den Tiber op sijn' feest beftoken;
 Die voor u neegh, doen Constantijn,
 Van uwen oever opgebroken,
 Ging strijken met den ouden roof
 20 Van Rome en 't Heyden'sch bygeloof.

Ghy naemt het juck van Christus aen,
 Men hoorde uw' vrolijke oevers schateren,
 En scheent de heylige Iordaan
 Te tarten met gedoopte wateren.
 25 Het Christen kruys viel uwen rugh
 Soo swaer niet, als weleer te dragen
 Den last van Cefars legerbrugh,
 En Drusus, die u dede klagen
 Om vijftigh floten swaer van steen,
 30 Gebouwt langs uwe kanten heen.

Maer uw geloovigh Christendom
 Beproeft werd, als het goud in d' oven,
 Toen Attilaes verwoede trom
 't Geruyfch uws waters quam verdooven,
 35 En versde met onnosel bloed
 En damde uw kil met kuyfche dooden,
 En trapte met een droneken voet
 Op woeste steden, leegh gevloten,
 Of brande uw hayr af met sijn' toorts,
 40 Beklad en druypend van veel moords.

9 *Begort* is 't zelfde als „bevrucht,” doch wordt alleen gebezigd wanneer er sprake is van onwet-
 tige bevruchting. De reden dat Vondel hier dit triviale woord bezigt, 't welk anders zelden dan
 in kluchtspeelen of hoertige rijmen voorkomt, is, dat hy hier drie vaders stelt, *regen, ys en sneeu*,
 en alzoo onkulsche minnaryen, waar ook, naar zijn gevoel, geen ander dan een onklesch woord
 by past.

11-20 't Was voornamelijk niet de legerbenden uit Galliën en Germaniën getrokken, dat Konstantijn
 de Groote in 312 Maxentius sloeg en zich meester maakte van Rome.

12 is een tuschenzin.

23 *Attilaes verwoede trom*: in de vijfde eeuw; ik zal gelegenheid hebben daarop terug te komen by
 de behandeling van Vondels *Maeghden*.

29 *Hayr*: op zeer schilderachtige wyze geeft de dichter dien naam aan de welig bewasfen oevers van
 den Rijn.

Ghy fehreyde met een' heefche keel
 Den hemel aen, om trooft verlegen,
 Die fond u Karel, 't Rijxjuweel:
 Dees kon d'onveylige oevers veegen
 45 Van onduytfch en baldadigh fchuym,
 Gelijk uw Constantijn voorheenen.
 Doen kreeght ghy uwe randen ruym,
 En famelde uw' verftroyde fteenen,
 En faeght dien held vol godelvrucht
 50 Sijn' lufthof planten in uw' lucht.

O onvermoejde molenaer,
 O ftedebouwer, fehopedrager,
 O rijckfgrens, fcherinheer in gevaer,
 Wijnfchencker, veerman, oeverknager,
 55 Papieremaker, fchaf papier,
 Daer ick uw' glori op magh fehrijven.
 Uw water dat ontvonckt mijn vier.
 Mijn finnen in uw wedde drijven,
 En fpelen als een dartle fwaen,
 60 Verleekert op uw' wingerdblaên.

Ghy fehijnt een aerdfche regenboogh
 Gekleed met levendige kleuren,
 En tart den hemelfchen om hoogh,
 Die hierom nijdigh fehijnt te treuren.
 65 De blaeuwe en purpre en witte druyf
 Verciert uw' ftedekroon en locken,
 En mufcadelle wingerdkuyf,
 De vlieten ftaen met wingerdstocken
 Rondom u, druypende van't nat,
 70 En offren elck hun watervat.

Daer is de Mayn, een pijnbergs foon,
 De Moefel met haer appelvechten,
 De Maes, die met een' mijterkroon
 Om d'eer met onfen Rhijn wil vechten,
 75 De Roer, die 't hayr met riet vertuyt,
 De Necker, met een' riem van troffen,
 De Lip, gedoft met mofch en kruyd
 Van overhangend eyeke boffen,

43 Karel, 't Rijxjuweel: Karel de Grootc.

50 Sijn' lufthof: Aken.

55 Papieremaker: d. i.: „de papiermolens in beweging brengende.”

71 De Mayn, een pijnbergs foon: om het met pijn- of denneboomen begroeid gebergte waar zedoonkronkelt

72 Appelvechten: fchilderachtige uitdrukking voor „appelboomgaarden.”

73, 74 De Maas loopt evenzeer als de Rijn door Bifdommen.

75 Vertuyt voor „bekranst.”

76 Een riem: een „gordel.”

En duyfend andren min van roem,
 80 Bekranft met loof en korenbloem.

Ghy fireckt de voeten aen't geberg,
 Daer lich de Zwitfiers in befcharmen,
 Wanneermen hen om oorloogh vergt:
 Ghy grijpt de Noordzee met uw' armen,
 85 Waerin het heldeneyland leyt,
 Daer Bato fich ter nederfette,
 En dat foo fchuw van dienstbaerheyd
 Uytheenfche beekeneelen plette,
 En deé gevoelen, dat de Rhijn
 90 Gefchapen was om vry te lijn.

Ghy flingert, als de Griekfche flang,
 Uw' blaauwe krullen om de ftruycken,
 En groene bergen breed en lang,
 En fwelleght in foo veele kruycken
 95 Van froomen, dat uw lichaem fwelt
 Van waterfucht, en parft de planten,
 En fchuurt foo menigh vruchtbaer veld,
 En knabbelt aen de ruyge kanten,
 Nu tuffchen berg en krommen bult,
 100 Nu door een dal, met wijn gevult.

Al is uw eene keel verftand,
 Die 't huys te Britten plagh te fchaven,
 Dat nu verdroncken leyt op ftrand;
 De Leck en Yffel doorgegraven
 105 Vergelden dubbel defe fcha,
 En leyden u met hooge dijcken
 In zee; op dat uw' ongena
 De vlacke beemden niet koom ftrijcken
 Met maght van regen, en geweld
 110 Van sneeu, dat in de fonne fmelt.

De heldre en ftarrelichte vliet,
 Die door den hemel vloeyt by duyfter,

80 volg. In deze regels herkent men den dichter van de zegezangen ter eere van Frederik Hendrik.

91 *Griekfche flang* of „reuzeflang.”

99 *Krommen bult*: „heuvel” wat de Franfchen *mamelon* noemen.

102 *'t Huys te Britten*, „In de verftoppinge des Rhijns, by Katwijk, onder de duynen geraakt, licht heden verdronken en is niet te fien, als met een afdandige ftormwind, uyt den weften of fuydweften, de zee wegftuwende en deze ruinen ontblootende,” zegt LUDOLP SMITS in zijn *Schatkamer der Nederl. Oudheden*, ter welke gelegenheid hy dit gedicht den naam geeft van „Vader Vondels gefpreek met de Rhijnftroom.” Over den ftichter en den naamsoorfprong van dat oude kasteel verfhillen de fchrijvers van gevoelen.

111-116 Om deze regels te verftaan, dient men zich te herinneren, dat de Po, Italiëns hoofdrivier, en de Nijl, wegens den invloed, welken zy op de vruchtbaarmaking der landen uitoefenen, onder de gesternten geplaatst en aangebeden werden.

Is d' Italiaensche Padus niet,
 Nocht oock de Nijl, Egyptens luyfter,
 115 Neen seker, 't is de rijke Rhijn,
 Wiens visschen, met een wuft gewemel,
 In't onbevleekte kristalijn
 Van eenen onbetrocken hemel,
 Met silvre schubben silverklaer
 120 Als starren dolen, hier en daer.

O suyvre en blanke Rhijnmeerman,
 Die my tot stervens toe kunt kittelen,
 Ghy helpt veel sielen aen gewin,
 En menigh Graef aen eeretittelen,
 125 En landen aen een' hoogen naem.
 Hoe menigh heeft u overtogen,
 En met uw' rand bepaelt sijn' faem?
 Hoe dickwils saecht ghy met uw' oogen
 Het hooghegeboren Hollandsch bloed,
 130 En voelde in't water sijnen gloed?

Het sij ick dan mijn' oogen sla
 Op uw bisschoppelijke torens:
 Of met een' lent van vaersen ga
 Bevechten uwe silvre horens:
 135 Of volg uw' wuften ommelwaey:
 Of sing op 't ruysschen van uw' baren:
 Of huppel op mijn' Keulsche kaey:
 Of koom door Bafel afgevaren,
 Daer ghy Erasimus graffte kuft,
 140 En wenstet het wijs gebeente rust.

Het sij ghy 's Keyfers vierſchaer ſchaeft
 Te Spier, dat ſwart van pleyters grimmelt,
 Daer Themis grijs en afgeſlaeft
 Bekommert ſit, en 't pleyt beſchimmelt:
 145 Het sij ghy brult in't Binger loch:
 Of Neerland drenckt met volle vaten,
 En groeyen doet van wingerdsogh,
 En ydle en ſotte ſorgen haten:
 Uw vocht beſtelt mijn' veder inckt,
 150 Tot datſe in zee met u verdrinckt.

121 Die my tot ſtervens toe kunt kittelen: „In 't genot van wier liefde ik gaarne zou willen ſterven.”

125 Menigh Graef aen eeretittelen: zinspelend op uitdrukkingen als „de Rijngraaf, de Paltsgraaf aan den Rijn,” enz.

128-130 d. l.: „Van hoe menig Hollandschen Edelman is het bloed niet met uwe wateren vermengd geworden.”

134 Uwe silvre horens: de „kronningen” der rivier.

143 Afgeſlaeft: ſlaven en ſloeven is hetzelfde; doch t eerste nog krachtiger. Zoo Polydamas:

„Die ſorgh, en waecht, en ſlaeft.”

150-150 Deze regels zien op den oorlog, die toen in Duitschland woedde.

Maer, och! ick sehrey mijn oogen uyt,
 En sal noch in een vliet verkeeren,
 Om datter sulck een Hydra spruyt
 Uyt kerekgefehil en haet van Heeren:
 155 Een heltehe Hydra vol vergift,
 Die 's Rhijns gefonde en soete boorden
 Vergiftight, en gants Duytschland sehift,
 En groeyt in onverfoenbre moorden.
 Een lang gewenscht Verlosser vaegh
 160 Het Rijk van 's Rijcx vervloeeke plaegh.

Hoe moedigh sal de Rhijnse Leck
 Al sehuygend bruylen langs Vianen,
 Wen Wolphard, wachter van ons heck,
 En d'eere der Nassause vanen.
 165 Een jongen Soon geboren word,
 In wiens gemoed de goude seden
 Der overoudren sijn gestort,
 En 's Vaders strenghe dapperheden;
 Een telgh die weder bloeyen doe
 170 Den grijfen stam van Brederoe.

De Rhijnse Leck die teere ranck
 Daer na met sachter tong sal lecken,
 En vrolijk wiegen sonder dwanck;
 Om met haer sehadow te bedecken
 175 De Moeder, die nu met een schaer
 Van schoone dochtren desen segen
 Verbeyt, en wenscht om 't blijde jaer,
 Gelijck een roofengaerd om regen.
 De Hemel bou dien vruchtbren hof,
 180 En helpe my aen Wiegestof.

163. *Wachter van ons heck* voor „verdediger van onze grens.”

170. *Brederod*: rode kan even goed tot *rood* als tot *rode* worden saamegetrokken, en wellicht ons Von. del hier indachtig aan de — alles behalve authentieke — overlevering, volgens welke de naam *Brederode* zijn oorsprong zou hebben in het gezelschap van Graaf Aernout tot zijn zoon Sikke: „ik zal u *breede roeden* geven.”

171. *Die teere ranck* staat in den 4en n. v.

175, 176. *Om met haer sehadow te bedecken De moeder*: dit staat met den aanvang der periode in geen behoorlijke verhouding, en men zou het er voor kunnen houden dat de Lek de moeder met haar sehadow moet bedekken. De zin is evenwel: „opdat die *teere ranck* (eenmaal) de moeder sehadowe, beschermte”.

177, 178. *Een schaer Van schoone dochtren*: zijn eerste vrouw — zie de aant. op den titel — schonk hem alleen dochteren.

De tweede lierzang werd toegezongen aan de schoone Katharina, die nog altijd ongehuwd was ¹⁾.

¹⁾ Ik zal by een volgende gelegenheid op de familie Baeck terugkomen en dan tevens haar geslachtlijst mededeelen.

AEN DE BEECK,
OP
DE HOFSTEE
VAN
LAURENS BAECK.

 OORLUCHTE *Beeck*, van bloeyend loof bedeckt,
Die menighmael verstreckt
Een spiegel voor de fiere Katharijn,
Daer sy den sonneschijn
Ontschuyt, en singt op uwen waterval,
Met liefelijk geschal;
Wanneer 't bekoorde en vrolijk pluymgediert
Daer onder tiereliert:
Doorluchte *Beeck*, wel waerom ruyschtge niet
10 Haer voor met eenigh lied,
Waer door sy werd gebetert en gesticht,
Om langer niet soo licht
Die vierge beê der genen af te slaen,
Die na haer hylick staen?
15 Wat draeghtse toch op jeughd en schoonheyd roem?
Wat stoftse van een bloem,
Die open luyckt met 's levens dageraad,
En 's middaghs weêr vergaet?
De tijd is snel, 't onseker leven kort.
20 De rooskrans verdort.
Vergankelijk is *Venus* en haer vrucht:
Men grijptse maer ter vlucht,
En d'ouderdom met naberou verrascht
Al wie niet toe en taft.
25 D'ooghappel straelt niet eeuwigh klaer en hel.
De rimpel kreuckt het vel,
Dat voor een wijl gespannen stond en glad.
De wittigheyd beklad

¹ De *leere Katharijn*: zie D. II, blz. 222.

Met vlekken, en de pruyck met sneeu belaën,
 30 Geen vryers locken aen.
 Wat vrolijkheyd men dan aen andren fiet
 Dat streckt tot meer verdriet;
 Vermits men sich soo reuckeloos en sot
 Verstack van't foet genot
 35 Der jonckheyd, die bepaelt, als in een punt,
 Natuur ons had gegund.
 Wel is sy wijs die haeren tijd gebruyckt,
 En voor den hagel duyckt.

30 *De pruyck* voor „t hoofdhair,” als overal.

35 *Bepaelt, als in een punt*: „voor een bepaald tijdperk, maar, dat, door het snelle vervliegen der jaren, niet meer dan een *punt* schijnt.”

30 *Voor den hagel*: „voor dat de ouderdom of grijsheid komt.”

Het derde gedicht was een dankdicht aan Katharinaas broeder Jacob, die Vondel in 't late najaizoen een korf met appelen had t'huis gezonden; en gewis zullen mijn lezers de daarop vervaardigde dichtregelen niet minder goed smaken dan hem in der tijd het welkome tafeloof.

DANCKDICH T

AEN

IACOB BAECK,

Rechtsgeleerde.

VOOR SIJNE SCHOONE APPELEN, MY MET EEN GEDICHT TOEGEZONDEN.

ELEERDE en heusche Jongeling,
 Met uwen appelkorref ging
 Mijn hart op, door het groot genoegen
 Aen uw met rijm bestroyde vrucht;
 Getuyge van d'oprechte fucht,
 Die oyt de *Baecken* tot my droegen.

• *Aen uw met rijm bestroyde vrucht*: geestige woordspeling met *rijm* „het gedicht van Jacob Baeck”, en *rijm*, „den schitterend witten uitflag, waarmede de wintervruchten wel bedekt zijn.”

• *Oyt*: „altijd.”

Ghy geeft my weder nieuwe stof,
 Om hoven Helpers gouden hof
 Uw vaders boomgaerd te waerdeeren;
 10 Waer in mijn' siel soo menighmael
 Geprickt wierd van een heldren strael,
 Om uyt de borst te quickeleeren.

Soo veelerley genoten goed
 Verplicht mijn overtuyght gemoed
 15 U weder danckbaer te gemoeten,
 En met een schaemrood maetgedicht
 En neergeslagen aengesicht
 Voor alle weldaen te begroeten.

Uw hofsteê streckt een Helikon:
 20 Uw klare Beeck een Hengstebron,
 Tot laefnis van mijn' dorstige ader;
 Het sij ick op mijn' Duytsche wijs
 Het huys vol schrandre kindren prijs,
 Of hunne moeder of den vader.

Mijn geeft, benevelt en verwart,
 Vond telckens daer een open hart,
 My noodigende, om toe te tasten
 Naer hofbancket en lekker ooft,
 En wat de boomgaerd meer belooft
 30 Sijn' altijd wellekome gasten.

Doen ick vervloecte waerheyd sprack
 Verfreckte my uw vaders dack
 Een toevlught, als self magen weecken
 En deyden, morrende en verstoort,
 35 En weygerden ter nood een woord
 Voor mijn' onnoselheyd te spreekken.

Uw broeder schaft my dickwils kost
 Van Huygens, of den Mayder Droft,
 En blaecht, gelijk sijn' gemalinne
 40 In liefde tot de Poëzy,
 En suyght haer' suyvre borst; en ghy
 Laeght jonck en teêr by haer te minne.

10. *Sijn'*: versta: aan zinn."

31. *Verfreckte waerheyd*: „waarheid, die gesloekt, veroordeeld werd." Hy bedoelt het gebenedide ter zake van „Palamedes."

35-37. Zie D. II, 142. 522

37. *Die broeder*: Justus Baek. Zie Deel II, 142. 158, 226

Ghy waert mijn broeders reyſgeſel,
 En ſaeght de weereld en haer ſpel,
 45 En helpt hem hooge bergen banen,
 En vond Urbaen in't gulden jaer,
 En naemt de griſſe aeloudheyd waer,
 En leerde ſpreeken met Tuſkanen.

Uw breyn ontwart 't verwarde Recht,
 50 En ſtrijekt krackeeleſen vlaek en ſlecht,
 En heeft de heellame artſenyen
 Doorkropen, niet ter loop nocht los:
 Oock hangt het aen den mond van Vos,
 En ſineet een reecx van d'oude tijen.

Uw aengename tonge ſluypt
 Den maeghdeboeſem in, en druypt
 Van honigh en bevalligheden.
 Ghy ſchift het wijze van het dwaes,
 Wanneerghe, met den wijſen Haes,
 60 Door gras en bloemen heen gaet treden.

Maer ſchuwende der ſteden ſmet,
 Verſchalektghe nu met ſtrick en net
 Een' vette ſnip, of ſlechte liſter;
 Terwijl uw' ſuſter liedjes ſingt.
 65 Dan 'k wou ghy beyde uw' ſinnen hingt
 Aen eenen vrijer of een' vrijſter.

Soo mocht ick voor u henengaen,
 En ſtroeyen 't pad met rooſeblaen
 En maeghdepalm, en lauwerieren.
 70 Mijn opgeweekt vernuft, ick wed
 Sou dan uw weeligh bruyloſbed
 Met puyck van Poëzy verciereu.

45 Zie Deel II. blz. 659 volge.

46 *Urbaen*. Zie D. II, blz. 660.

50 *Vos*: de geleerde Voſſius.

55 *Den wijſen Haes*: de Haes, geneesheer in de Wijk. Zie Deel II, blz. 225.

65 *Slechte liſter*: „domme liſter”, die zich licht vanzen laat.

64 *Uw ſuſter*. Katharina. Uit de onſtandigheid, dat Vondel hier maar van den zuster gewaſt maakt, kan men opmaken dat de anderen toen getrouwd waren.

Wy hebben hierboven gezien, hoe de Predikant Smout door de Overheid over zijn prediking was onderhouden. Maar ook Cloppenburg liep de berisping niet vrij, en, de graauſchap der Wethouderſchap duchtende over zijn bemoeijingen in de zaak der Schuttersadreſſen, week hy de ſtad uit, en werd in den Briel beroepen. Hy ſtierf in 1652, als Hoogſchoolleeraar te Franeker.

Middelcerwyl verwachtten Burgemeesteren, dat de Kerkeraad iets tegen Smout zou doen; doch dit gebeurde niet, en Smout sloeg zoo weinig acht op de ontfangen vermaningen, dat hy, op 21 November predikende, het nog eens zoo grof maakte, en de Overheden voor geveinsden schold, die 't ruim zoo erg maakten als vroeger de Koning van Spanje. Hierover op nieuw ontboden, zocht hy wederom de zaak op de lange baan te schuiven, en achter den Kerkeraad te schuilen; doch Burgemeesteren begrepen nu een eind aan de zaak te moeten maken, en zonden hem het volgende lakonieke briefjen t'huis:

„Burgermeesters ende Regheerders der Stadt Amsterdam belasten D^r. Adriaen Smout, om redenen, op morgHEN voor 't ondergaen van de sonne de Stadt ende de Vryheydt van dien te ruymen, sonder daer weder in te komen, op pene indien hy voor de voorfz. tijdt niet en vertreckt, van door der Heeren Officier daer wtgeleyt te worden. Actum den sevendén January 1630.”

„Ter Ord. van Haer E. E.
(Get.) D. Mostart.”

De Leeraar vertrok, met een zoogenaamde tochtfehuit, hem door Burgemeesteren toegeschiedt, nog diezelfde nacht, onder een grooten toeloop van volk. Een bezending uit den Kerkeraad, met Trigland aan 't hoofd, kwam zich over dat uitzetten beklagen, doch werd zeer uit de hoogte behandeld en met weinig gunstig bescheid teruggezonden.

Een byna gelijktijdige gebeurtenis toonde hoe zeer de hekken sedert 1618 verhangen waren. De beroemde Episcopius, broeder van Rem Bischof, was niet alleen uit zijn ballingschap teruggekeerd, maar had ook op den 30^{den} December in de Remonstrantfche Vergadering te Amsterdam gepreekt. 't Is waar, de eerdienst was niet afgelopen zonder dat onrustige lieden pogingen hadden aangewend om die door 't verwekken van gerucht en opfehudding te storen; doch deze woeling was de laatste, en op den 1sten January 1630 bracht hy zijn predikatie zonder de minste stoornis ten einde. Reeds hadden de Remonstranten een huis aan de westzijde der Keizersgracht, tusfchen de Leliegracht en Prinseftraat, gekocht, met het doel om het tot een Bedehuis in te richten, waarin op 31 January door Hermanus Montanus voor 't eerst gepredikt werd. Men morde wel; doch 't verzet was uit. De Regeering had zich, door haar wakkere houding by den inval des vyands in 't vorige jaar, en door de te dier gelegenheid bewezen diensten, zulke aanspraken op de dankbaarheid niet alleen van den Prins en van de Staten, maar ook van de ingezetenen verworven, en zoo veel in kracht en achtbaarheid gewonnen, dat zy haar zegepraal voortaan als zeker, en haar gezach als voor goed gevestigd beschouwen kon. In de Wethouderschap hadden in het vorige jaar Oetgens van Waveren en D^r. Andries Bicker, in dit jaar Jacob de Graef, Van Beuningen en Dirck de Vlamingh van Outshoorn zitting genomen; in Schepensbank Harmen Gijsbertsz. van de Poll, Schaep, Jacob Backer, Joan Huydecoper, Bas, D^r. Pieter Jansz. Hooft, Kloeck, en eindelijk ook onze vriend Lau-

rens Reael; allen, zoo niet Remonstrantsch in 't hart, dan toch tot de Staatsgezinde party behorende; -- en de tegenstand in het lichaam der Vroedschap was niet noemenswaardig meer.

Doch, handhaafde de Regeering van Amsterdam aan de eene zijde haar gezach tegenover den yver van overmoedige Predikanten, zy begreep, by het *système de bascule*, dat zy toen volgde, evenzeer den yver van haar eigen aanhangers, wanneer die te ver ging, te moeten temperen, en des noods tegengaan. Haar hoofddoel was -- en in de Regeering eener stad, die door den handel groot was geworden en bloeide, was dit verschoonbaar, ook al mocht het wat waereldsch schijnen: -- „vrijheid voor allen,” doch daarom ook: „beteugeling van al wat strekken kon om den band der eensgezindheid te breken.” Van haar voorstaan van dit beginsel gaf zy in den loop van dit jaar meer dan één blijk, en meest alle in verband met de geschiedenis van onzen dichter. Alvorens ik echter het eerste van die door my bedoelde blijken bybreng, vind ik my verplicht, een weinig op den afgelegden weg terug te gaan.

't Zij in 't laatst van 1629, 't zij in den aanvang van 1630, had de Amsterdamsche Akademie, die, onder de leiding van Coster en Vondel, zich niet onthouden kon, bot te vieren aan een bestendigen geest van steekeligheid en zucht tot spotterny, en nu vooral gebeten was op de kerkelijken, die haar zoo heftig van den kansel hadden doorgestroken, een vraag in het licht gegeven, in dichtmaat vervat, en waarvan Vondel de maker was. Die vraag luidde aldus:

D'AMSTERDAMSCH E AKADEMI,

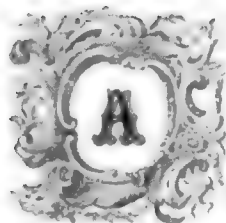
AEN ALLE

POETEN EN DICHTERS

DER

VEREENIGHDE NEDERLANDEN.

Liefhebbers van de gande Vroeyheid.

POLL', op Helikon geseten,
Vraeght al sijn' heylige Poëten:
Wat beste en slimste tongen sijn?
Of waerheyd saligh maeckt, of schijn?
Of dwang van vromen Christen-sielen
Niet streckt om Holland te vernielen?

1 *Slimste*: niet in den zin van „schranderste,” maar, in tegenoverstelling van 't voorafgaande *beste* -- „rechtste, verkeerdste.” In dezen zin bezigen wy 't woord nog, als wy zeggen „dat riet er *slim* uit: hy maakt het nog *slimmer*: de zieke is *slimmer*, *verslimmer* van dag tot dag.”

- Of vryheyd niet en was de schat
 Waerom men eerst in Oorlogh trad?
 Of oock in welbestierde steden
 10 Een Oproer-maecker word geleden?
 Of Huyse-plond'ren velten slicht?
 Of d'Eed geen Burgery verplicht?
 En of sich Leeraers niet verlooopen,
 Wanneerse desen band ontknoopen?
- 15 Wiens antwoord kortst en bondighst is,
 En klaerst in dese duyternis,
 Dien sullen d'AKADEMI-HEEREN
 Met eenen PRINCEN ROEMER eeren:
 Daer Pallas, met haer diamant,
 20 In sie den Veldheer van het land,
 Die met 's Hartogenbosch gaet strijcken,
 Daer Maurits tweemaal of most wijcken.

L. c. V.

YVER.

De antwoorden moeten ingebracht worden, voor den eersten van Sommermaend, sijnde de dagh onser verkiezinge, als Apollo te recht sul sullen, om den prijs te geuen diense verdient.

De vraag was nog stekelig genoeg, hoezeer, gelijk Bakhuizen van den Brink te recht aanmerkt, 1) wanneer wy aan het onderschrift *Yeer* (de zinspreuk der Akademie) gedenken, wy echter erkennen moeten, dat de byen uit den ouden eerwaardigen byenkorf ditmaal haar scherpsste angels niet hadden uitgestoken.

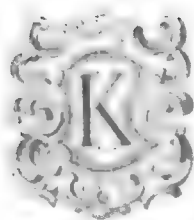
Scherp of niet, de vraag wekte dadelijk de heftigste verontwaardiging by de wederparty, die geen zomermaand (den fatalen termijn) afwachtte, om een tal van antwoorden, het eene nog boosaardiger dan het andere, in 't licht te zenden. Uit die menigte zal ik er maar drie hier ter plaatse aanhalen, alle merkwaardig, het eene omdat het kennelijk van een geöfende pen was, de beide andere om de personen door wie zy vervaardigd zijn.

Het eerste, waarvan nog o. a. een exemplaar berust op de Koninklijke Bibliotheek te 's Gravenhage, kwam in 4 uit met den volgende titel:

1) *Vondel met Roskam enz.* 102-281

B E R I C H T
OP DE VRAGEN
VANDE
AMSTERDAMSCH E ACADEMI
OFTE
N A R R E N - S C H O O L ,
INGESTELT
BY EEN LIT VAN DE BRABANTSCH E KAMER
GHEKENDT :
't Beliken onder de Doornen.

Ghedrukt int Jaer 1630. *)

OSTER van Apollos Feeften,
Koster van des Amstels geelsten,
Opgevoet in Helicon,
Droncken van de Hellsche Bron:
Derf u Penn' bestaen te vragen,
Hooger dan u breyn can dragen?
Tis dan tijt dat ghy eens nielt,
Eer ghy heel u breyn verlielt.
Siet doch liever d'urinalen
10 In u sieck-huys wijde salen,
Dat's u ampt; zijt daer een man,
Die de siecken raden can.
Soeckt ghy immers dan te weten
Wat my dunckt van u secreten?
15 K'legh het mijn op yder vraegh,
Of ick schoon geen prijs bejaegh.
Op gerecht dan, van de Tonghen,
Word u dit bericht gelongen.

*) Eerst is de Vraag zelve afgedrukt, met ingevoegde cyfers by de te beantwoorden punten, waarop de hier voorkomende cyfers terug wijzen. Dan volgt het Bericht, 't welk wy, even als het daar achter geplaatste stukken, doen afdrukken, letterlijk naar de oude editie, zonder daar iets aan te wijziglen zelfs niet in de interpunctie.

1 Koster: Dr. Samuel Coster.

5, 6 „Vraagt gy meer dan gy zelf zoudt kunnen beantwoorden?”

10 In u sieck-huys: „In 't gasthuis”.

13, 14 „Begeert gy te weten, hoe ik de raadsels, die gy stelt, zal oplossen?”

16 Uit dezen regel kan men beduiten, dat het antwoord niet als naar den prijs dingende werd in gestuurd.

1. T'is de *Best*, die God recht eert,
 20 Die de Goden, niet en smeert:
 Die de waerheyd mint alst leven,
 Sonder Ketters aen te kleven.
2. T'is de *Slimste Tong* van t' Land,
 Die met s'maetheyds laster-schand
 25 God, en d'hooge *Macht* gaet schennen,
 En tot liegen sich wil wennen:
 Daer van t' Lybertijnsch gebroet,
 Daeg'lix haer professi doet.
3. D'hypocrijt die haet de *Waerheyd*,
 30 Bruyct haer schijn, maer schouwt haer claeheyd.
 Pronct dan, met des *Waerheyts* schijn,
 Wild' gh' int eynd bedrogen zijn.
 Maer die theyl des ziels wil bouwen,
 Moet geen *Schyn* maer *Waerheyd* houwen.
4. Pronct oock met dijn *Vroom* gemoet,
 35 Dat de *Frome* suchten doet:
 Dwongmen dan soo fluode zielen
 Soumen daerom t'*Land* vernielen?
 Ist al gout dat goeligh blinct?
 40 T'is dan gout, dat schendigh finct.
 Sou den Rechter oock verbeuren
 Als hy sou dien dreck wegh keuren?
 T'*land* dat had een soeter locht,
 Vry sijnd, van dat vuyl gedrocht.
5. *D'oorloogh*' is noyt aengegrepen,
 45 Om een *Vryheyd* ongeslepen:
 Dat den Vry-geest al sou doen,
 't Geen des dwael-suchts Geest kan broen.
Vryheyd heeft oock hare palen,
 50 Om te steuyten t'laster-dwalen.
 Waer was doe de Remonstrant,
 Alsinen d'*Oorloogh* greep by d'hand?
Armin was doe veer te soecken,
 Alsinen streed' om 's *Vryheyds* hoecken:
- 55 Waerom raest dan sijn gebroet,
 Datmen haer groot onrecht doet
 Alsinen wil haer oproer steuyten?
 Want haer doen is niet dan meuyten:

20 De Goden, niet en smeert: „de afgoden niet dient:” of, wil men: „de magistraten, die de kettery beschermen, niet bewierookt en vleit.”

37,38 De zin is: „zoo dat tot 's Lands bederf strekken, dat men zulke schelmen, als ik daar even geschilderd heb, in bedwang hield?”

43,44 De zin is: „men heeft geen oorlog gemaakt om volkomen losbandigheid te verkrijgen.”

51-55 „Waar was Arminius, toen de vrijheids-oorlog begonnen, en het vaderland van vreemde overheersching bevrijd werd?”

- t'Princen-Moorden* is haer deucht;
 60 *t'Lant-beroeren* is haer vreucht:
 Oock soo zijn de strengste wetten,
 (Die *S'lants* hoogste *Staten* fetten
 Voor dit volxken tot een toom)
 In haer oogen als een droom.
 65 6. Zijnt geen welbestierde Steden
 Daer d'oproerder wert geleden.
 Hoe comt dat dan *Amsteldam*,
 Hier van d'hoogste prijs bequam?
 Daermen *Vond'len*, waert te hangen,
 70 Prijs, en roemt zijn oproers gangen;
 Noyt en wasser vuylder guyt,
 Dan sy houden in haer schuyt.
 Ist dan recht, dien mont te sluyten
 Die des Heeren recht wil uyten?
 75 Ist dan recht, dat wert gehoord
 Die, die niet dan zielen moort?
 Sluyt en opent dan u Vesten:
 Weert de vromen: hout de Pesten:
 Siet wat t'eynd u laten sal,
 80 Van het goede niet met al.
 7. *Huyjen plond'ren*, kan niet stichten,
 Weert dat, Machten, naer u plichten:
 Weert de *Moeder* van dit quaet,
 Eer dijn staet gantsch ondergaet,
 85 Leert de *Meuyters* stille fwijgen,
 Sult wel stilder *Borgers* krijgen,
 Alfinen hierop niet en past,
 Werd t' gedwee, wel tot een quaet:
 Stopt dien vloed in hare gronden,
 90 K'wed ghy werd in rust bevonden.
 T'is de *Remonstrantsche* pert,
 Dat het grauwsch so gaende wert.
 Troubel water doet wel vissen:
 t'Clare water doet wel missen:
 95 Hierom soect d'*Armijnse* Geest,
 Troubel water aldermeest.
 8. Laet des *Eedes* heyl'ge banden

60 *t'Princen-Moorden*: dit ziet op den aanslag, tegen Prins Maurits gemaakt.

72 *In haer schuyt* voor „in haar omtrek.”

70, 74 „Is het recht, hun, die voor het recht des Heeren yveren, het zwijgen op te leggen?”

81-90 De zin is: „hoe zeer het plunderen van huizen op zich zelf verkeerd zij, en gewoerd behoort te worden, zoo moet men vooral de aanleiding tot multery tegen gaan, en wanneer men den burgers geen reden geeft, oproer te maken, zullen zy wel still zijn; maar 't is de Remonstrantsche party (*pert*) die hen heeft getergd.”

97, 98 De zin is: „past men hier niet op, dan wordt wie anders het meest rustig en gedwee is, kwastig en lastig.”

T'laem verbinden hert, en handen,
 Van de Borgers int gemeen,
 100 Maeckend' van veel herten een,
 Die Gods *Eer* en *Leer* betrachten:
 Wie fal fulckers doen verachten?
 9. Dan de Leeraer hem verloopt,
 Als hy fulck een band ontknoopt.
 105 Maer fal *d' Eed* den Mensch verbinden
 Dat hy fal sijn vriend verllinden?
 Droegh wel oyt goe Borgery,
 Weer en wapen aen haer sy,
 Om te plagen en te quellen,
 110 Haers gelooves Metgefallen,
 Metgefallen van een rot,
 Metgefallen van een lot?
 T'zijn dan rechte *Kamer Sotten*,
 Die dus met de *Eeden* spotten:
 115 Meynen soo dat *Waerheyds* kint,
 Noch int eynd sijn *Moer* verslint.
 Daer het *Kind* is voor sijn *Moeder*,
 Steeds een wacker trou behoeder.
 Doch deeff' leff' is veel te hoogh,
 120 In deeff' *Kamer-Spellders* oogh:
 Die veel beter kunnen vaten,
 10. *Princen-Roomers* van goe maten.
 Roomers vol van stercken wijn,
 Daer van datse helden zijn.
 125 K'wil doch hier geen prijs behalen,
 K'laet den Roomer hy deeff' stalen,
 Daer hy doch veel beter past,
 Als hy een soo slechten gast.
 Doch ick sou de Penn' wegh leggen,
 130 Maer ick heb noch wat te seggen,
 Op het slot van u gedicht,
 Slordigh snadigh atgericht,
 11. Op dien *Prins* van grooten aerde,
 Die wel eer ons *Land* bewaerde:
 135 Die ons staet soo heeft verrijckt,
 Dat hy niemant hier in wijckt.
 Moet hy nu int graf ontgelden,
 Daer hy was een *Held* der *Helden*,

100-104 „Maar de leeraar, die zich van den band der Leer losmaakt, verloopt, misgaat zich.”

105-112 De zin is: „kan de eed de Burgers verplichten, tegen dezulken het geweer te voeren, die met hen in één geloove staan.”

115-118 Door de *Moeder* wordt hier de kerk *aanpt* haar leeraar, door het *kind* de Burgery verstaan.

120 *Deeff' stalen*: versta *gast* (vs 128), de zin is: „ik laat dat zuipen aan hen die er beter tegen kunnen.”

135 *Dien Prins van grooten aerde* voor „den grootaardigen Prins, Maurits.

- Dat ghy hem niet waerdich acht
 140 Als een *Prins* te zijn gedacht?
 Dat sijn *Naem*, soo werd geschreven
 Of hy waer te kort gebleven,
 Int betrachten van sijn *Ked*?
 Foey dien Laster! Foey dat Leed!
 145 Meyndy dat mijn *Heer* sijn broeder,
 Die nu is, ontf *Prins* en hoeder,
 Sal verdouwen desen smaet,
 Die ghy brought op sijnen staet?
 Meyndy met foodanigh quelen
 150 Hem sijn Edel hert t' ontfelen?
 Meyndy dat sijn Princ'lick hert
 Can verdragen sulck een smert?
 Heeftmen hem niet sien beerven,
 Naer sijns broeders salich sterven,
 155 Al sijn eer; en al sijn goet;
 Al sijn Landen; al sijn moet?
 Meyndy dat hy met behagen
 Soeckt sijn luyfter te bejagen
 Met sijns Broeders Laster-naem
 160 Met de sehendingh van sijn faem?
 Ey! fiet doch deef *Yver*-fotten,
 Waert de roe, als *Eeren*-motten.
 Denckt dat t'bloed van grooten staet,
 Dieckmaels kruypt, daert niet en gaet.
 165 Meyndy vuyle Lodderboeven,
 Onsen Prince soo te toeven,
 Dat hy hem geheel vergaep,
 Aende lonxkens van u Aep?
 Dat hy niemand minnen wilde,
 170 Dan de broeders van u Gilde:
 Dat hy wierd geheel versot,
 Op het smeren van u pot?
 Daer toe gaet ghy slimme gangen,
 Om sijn hert te konnen vangen,
 175 Dat hy aen u Gild alleen,
 Sou sijn groote Liefde besteen.
 Waer heeft d' *Yver*-Geek gelefen,
 Dat hy die alleen sou wesen,
 Die de boter vet en dick.

141 Voor: „dat men zoo van hem spreekt.”

149 *Quelen*: „zingen.” Zie D. I, blz. 177.

161 *Yver-fotten*: zinspeling op het woord *yver*, dat de Akademie op haar blazoen voerde.

163 *Eeren-motten* voor „eerbiedervers, eerdievers:” de *mot* vereet, bederft toch de stof, waarin zy huist.

165 *Lodderboeven* voor „liederlijke boeven.” Zie over *lodder* D. I, blz. 380.

168 *Te toeven*: „te onthalen, te vergasten.” Hiervan *toefdrank*. Zie D. II, blz. 546.

180 Sou genieten op sijn stiek?
 Ey! siet doch deef' *Yver*-dwafen,
 Eygen liefd die doet haer rasen:
 Meynen, t'is gewonnen spel,
 Beyd: de kanffen, keeren wel,
 183 En de grijsse tijd sal leeren,
 Wie van beyden hem best eeren:
 Of de Kerck: of *Yver* rot,
 Dat met God en Goden spot?

180 *Stiek*: „boterham,” waarvoor de landlieden het ten onzen tijde nog bezigen.

183 *Beyd*: „toeft! hebt geduld!”

186 *God en Goden*: door *Goden* worden hier de „Prinsen” verstaan. Men ziet uit dit voorbeeld, dat het niet alleen Vondel en die van zijn soort waren, die den naam van *Goden* bezigden, waar het Vorsten of hooge personaadjes gold; maar dat zulks evenzeer door dezen hoogst-rechtsinnigen pamphetschrijver werd gedaan.

Daarachter volgt nog:

HOLLANDSCHEN H O L I P O D R I D O

TOT EEN TOEMATE DIENENDE ALS EEN

C O L L A T I E

V O O R D E

AMSTERDAMSCH E K A M E R I S T E N .

EEMT *Koornhert*, t'samen met *Armijn*,
 Oock *Menno Simons*, en *Socijn*,
 Een stuk van *Vorst*, en *Bellarmijn*,
 Oock wat vant *Libertynsche* swijn;
 Dit hoort te samen als een rot;
 Smoort dat by een in uwen pot.

Toemate, Collatie: „toegift, desiert.”

1 *Koornhert*: Dirck Volkertsz. Coornhert.

2 *Vorst*: Coenraad Vorstius. Zie D. II, blz. 146

Bellarmijn: een beroemd Jezuit, die o. a. over de tijdelijke macht des Pausen schreef, en tegen wien, even als tegen Vorstius, de pedante en geleerde koning Jacobus I van Engeland te velde trok in geschrifte.

3 *'t Libertynsche swijn*: Vondel of Coster.

4 *Een rot*: „een hoop, een mengelmoes.”

En schaft het dan door uwen fot,
 Voor u gerecht en tafel-lot:
 Ick wed ghy werd dan soo gevoet:
 10 Ick wed ghy krijcht dan sulck een moet:
 Dat ghy te saem op staende voet,
 Als bittervogels t'beste doet,
 Om flux te plagen Godes kerck,
 Met tongh met dichtens lasterwerck:
 15 Maer beyd; als compt dijns levens perck,
 Dan brand Gods vier, oock wel een merck.

Naer dit een beter. Ick leer noch.

Eenen fot: „de nar van de Kamer.“

Het andere antwoord, of liever een parodie op de eindrijmen der vraag, 't welk insgelijks in 't licht gezonden werd, had tot maker den man, van wien de meesten mijner lezers een taal, als daarin gevoerd wordt, 't minst van allen zouden verwacht hebben, te weten, den vromen, gemoedelijkken Jakob Cats. Wellicht zal het reeds meer dan eens verwondering gebaard hebben, hem in de rij van dichters en schrijvers, waarover tot nu toe gesproken is, niet te hebben zien optreden, ja zelfs zijn naam naauwelijks anders dan ter loops genoemd te vinden. 't Is dat Cats, hoezeer ook met Anna Roemers, vooral sedert haar vertrek naar Dordrecht, bekend, nimmer eenige betrekking schijnt te hebben gehad met haar Amsterdamsche vrienden. Tot de Kontra-Remonstrantsche party behoorrende, en vooral nayverig op de Amsterdamsche dichtschool, die de Dordtsche, waarvan hy het hoofd was, in vele opzichten overtrof, gevoelde hy zich genoopt, zijn wrevel jegends Vondel, die voor de Remonstranten party trok, en hem als dichter naar de kroon stak, te luchten, en deed dit in den volgenden uitval, dien ik uitgeef zonder er een enkel woord tot opheldering by te willen plaatsen.

AMSTERDAMSCHÉ
K A K A D E M I E.

OFFICE

G U Y T - S C H O O L.

AEN ALLE OP-ETERS ENDE DRONCKAERTS, LIEFHEBBERS VAN DE VOLLE KANNEN

- L-VOL, op *Heele-Tou* geleten,
 Vraeght al sijn droneke kale Neeten,
 Wat beste of slimste toogen sijn?
 Of water droncken maeckt of wijn?
 Of drinckens dwang van Bacchi-tielen,
 Niet streckt om vol-kan te vernielen?
 Of suypery niet was de schat,
 Waerom hy eerst ontfack sijn Vat?
 Of oock in wel-bebierde Steden,
 10 Een Bier-verfackker dient geleden?
 Of Huys verdrincken 't lach ontficht?
 Of eed tot drincken niet verplicht?
 En of sich dronckaerts niet verlopen,
 Wanneer? om Bier den Broeck verkoopen?
 15 Wiens slomp-mael sloft en slompighit is,
 En gaerst tot Dronckaert dreck en pis,
 Dien fullen KAKADEMI Heeren,
 Met een besmeerden droel-pot eeren,
 Daer Bacchus met sijn droneke hand,
 20 In sine den vuyllsten Fiel van 't Land,
 Die soo bespogen heen gaet strijcken,
 Dat Mors-bel voor sijn stanck moet wijcken

ANAGRAMMA.

- Nu is, JOOST VAN VONDELENS,
 Wijs en heyligh dunckend mens,
 25 In uw naem bevonden,
 Sooje fiet,
 Datje hiet,
 SOTIE VOL VAN SONDEN.

Nacta est patella suum operculum.

Nu is de flimme Pot gedeekt,
 20 Nu is de Schimper weer begeekt.

I. C.

Gewis, men zou niet denken, dat het de *goede*, vrome vader Cats, de schrijver van het „Tachtigjarig Leven” en van zoovele zedelijke en stichtelijke werken, kon geweest zijn, die zich met zulke vuile praat afgaf, en iemand, door wien het niet blijkt dat hy vooraf beleedigd was, op zoo gemeene wijze doorhaalde. Ik zou dan ook en de nagedachtenis des mans en de kiescheid mijner lezers gespaard, en dit prulvaers niet in mijn verhaal hebben opgenomen, ware het niet, dat het bereids een historische vermaardheid verkregen had, en ik het niet weg kon laten, zonder de geschiedenis, waartoe het behoort, te verminken, en vooral niet, omdat die weglating den geheelen blaam van wat verder gebeurde op Vondel alleen zou werpen, terwijl die oorspronkelijk berustte by Cats. Te recht, mijns inziens, is aan mijn voortreffelijken vriend Mr. G. Groen van Prinsterer verweten, dat hy, van de geschillen gewagende tussehen Willem I en zijn gemalin Anna van Saxon, uit kiescheid de brieven heeft teruggehouden, waaruit het misdadige van haar gedrag bewezen en 's Prinzen houding ten haren opzichte gerechtvaardigd werd. Niemand toch behoefde den Geschiedschrijver, hoe eerlijk en waarheidlievend ook, op zijn woord te gelooven: vooral niet, waar het niet op feiten aankomt, die hy gezien of van ooggetuigen vernomen heeft, maar waar het brieven geldt, waarvan de uitlegging naar de subjectieve opvatting der lezers verschillen kan. Dat dit laatste waar is, blijkt uit de geheel tegenstrijdige wijze, waarop het karakter van Hendrik van Brederode uit zijn brieven beoordeeld is: de een vond daarin stof om hem te laken, de ander om hem te prijzen, en somtijds naar aanleiding van dezelfde uitdrukking. Het was uit aanmerking van de hier aangevoerde gronden, dat ik begreep, my niet te mogen vergenoegen met de eenvoudige verklaring, dat Cats een vaers schreef tegen Vondel, even gemeen van vorm als van strekking: ik moest zulks aan mijn lezers, waarvan velen my hier niet geloofd, of althands gedacht zouden hebben, dat ik de zaak overdreef, door het overleggen van het vaers bewijzen.

Dat Cats in dat vaers zijn pen met morfige en walgelijke straattaal bezoedelt, zou nog eenigzins aan den smaak of liever aan den wanfinaak van zijn tijd zijn toe te geven; maar het schelden en razen, dat hy zich veroorlooft, is, hoe men de zaak ook beschouwe, onverschoonlijk. Immers, een van beiden is waar: of Vondel was een dronkaart en de *vuilste fiel*

van 't Land, en dan was het beneden een man als Cats, hem op dergelijke wijze aan te tasten en zich daardoor met hem gelijk te stellen: — of de beschuldiging was valsch — gelijk zy in de daad op geen grond ter waereld steunt, — en dan was de taal, door Cats uitgellagen, vuile laster, elk mensch, laat staan iemand in zijn hooge betrekking, ten eenemale onwaardig.

Mischien had de Pensionaris van Hollands oudste stad, de Curator der Leydsche Hoogeschool, de gewezen Ambassadeur aan 't Hof van Groot-Brittanje, de rijke, gevierde en geridderde Cats, zich verbeeld, dat hy zich met een eenvoudig Amsterdamsch winkeliertjen niet behoefde te geneeren, en dien ongestraft ten laste kon leggen wat hem goed dacht. Maar hierin had hy buiten den waard gerekend: Vondel was uit zijn aart kitteloorig genoeg, en behoefde niet aangehitst te worden, om van zich af te bijten. Ongelukkig raapte hy, om zijn vyand te bestrijden, de wapens, waar deze zich van bediend had, uit denzelfden drek op, in plaats van zich in een deftig gedicht te verdedigen tegen den hem aangewreven blaam, of die scherpe ironie te hulp te roepen, welke hem by andere gelegenheden zoo gelukkig ten dienste stond. Zijn gedicht, nu een waardige tegenhanger van dat van Cats, luidde als volgt:

AMSTERDAMSCH E
K A K A S T O R I E,
OF
M U Y T - S C H O O L.

AEN ALLE GEESTELIJKE DOEL-EN DRONCK-VAERS, LIEFHEBBERS VAN BRASSENDE
KLASSEN EN EEUWIGHDOURENDE SLEMP-SYNODEN

Op-rol, op *Doele-ton* geleten,
Lands beedlers vraecht, die 't volck op-eeten,
Wat vetste en slimste logens sijn?
Of bloed oock sijnneekt gemengt met wijn?
Of dwanck van Gommers plonder-sielen,
Niet freckt om 't bras-mael te vernielen?
Of suypsuypuyt niet was de schat
Daer Gommer om op 't wijn-vat sat?

KAKASTORIE: parodie op *Koninkstorie*.

Doele-ton: een ton, als in de Doele te Dordrecht, waar de Synode gehouden, en, als men nagaf, gelucht gedronken was.

Nen-doecken in Barneveldts bloed gedoopt, in wijn uytgewrongen, en die tot een triomfe uytgedroncken. *Aant. der D. C.*

man als Cats, hem op derges-
or met hem gelijk te stellen: —
zy in de daad op geen grond
al, door Cats uitgeslagen, vuile
zijn hooge betrekking, ten eene-

nds oudste stad, de Curator der
astadeur aan 't Hof van Groot-
le Cats, zich verbeeld, dat hy
nkeliertjen niet behoefde te ge-
n leggen wat hem goed dacht.
gerekend: Vondel was uit zijn
iet aangehitst te worden, om
hy, om zijn vyand te bestrij-
iend had, uit denzelfden drek
icht te verdedigen tegen den
ironie te hulp te roepen, welke
ten dienste stond. Zijn gedicht,
n Cats, luidde als volgt:

E C H E .

O R I E .

O O L .

ES, LIEFHEBBERS VAN BRASSEDE
E SLEMP-SYNODES

geheten,
ht, die 't volk op-eeten.
nste logens sijn?
eekt gemengt met wijn?
mmers plonder-fielen,
ras-mael te vernielen?
at
at sat?

de Synode gehouden, en, als men vaast
ewrongen, en die tot een triomfe uyl-

Of oock in wijn-en-eijs-vry steden
10 Een bier-Synodes dient geleden?
Of 't glas-uytdrineken 't volk ontficht?
Of schineken, drincken niet verplicht?
En of sich doel-vaers niet verlooppen,
Wanneerf om wijn hun siel verkoopen?

15 Wiens doel-seeft ongebondent is,
En Gommer hooght set aen den dielch,
Dien sullen KAKISTORI-BEEREN,
Met een Synodes-Roemer eeren,
Daer Dordrechts grootsten olyfant
20 Mee tart Kolkoentjen aerts-bacchant,
Die met karbonekels soo gaet prijcken,
Dat Bacchus self de vlagh moet strijcken.

Qui Carior simulant, et Bacchanalia vivunt.

Dat is:

Hy lijkt een fant en dubbel geus
En voert een roo kalkoente neus.
25 Al speelt de droes de paep in 't swart,
Sijn snuyt verract hem, of sijn start.

Anagram van
IAPICK PRIAEP
ICK PAI PRIAEP.

L. v. V.

PRINCIPIUM.

⁹ *Wijn-en-eijs-vry steden*: dit staat op Dordrecht, als stapelplaats der wijnen.

¹⁰ *Doel-vaers*: *Doel-vaders*, Leden van de Synode, even als in het opschrift *broeckvaers*.

¹¹ *Kakistori*: zoo staat er in al de my bekende uitgaven, niettegenstaande het opschrift *Kakistorie* luidt; in eene van beide spellingen schijnt een drukfout ingeslopen.

Kakistori-beeren voor *Konstator-beeren*; ongelukkige woordverdraaiing, hoedanige nog heden te veel in den geest onzer Natie zijn. Men denke aan het laffe: *Ueduperde Staten*, enz. enz.

¹² *Dordrechts grootsten olyfant*: vermoedelijk wordt hiermede Rogerman bedoeld.

²⁰ *Kolkoentjen*: Trigland.

²⁵ *Verha*: „Al kleedt de duivel zich als een Predikant.”

IAPICK PRIAEP: bynaam, aan Cats, ik weet niet, wanneer, noch door wien, gegeven.

By dit behoorde nog het volgende:

T E X T.

*I*aep *Priaep* die peylt de Synodaele Fortuyn,
Of hy tuyn-god magh worden van Grave-duyn,
Om de snoep-vogels te sien uyt de kriecke-boomen,
Gelijek sijn genan in d' oude Hoven van Romen:
Maer sijn gemoed verflapt, en het hart hem ontfinekt,
Dewijl hy-geloof en Roomsche afgodery hier sijnckt.
Noch stijft hem wat hoops, om dat de Betheliche Paepen
Alle afgoden lubben, behalven *Priaepen*.

Pasten op den text oyt gloffen,
10 Hannen pasten bet de kloffen
Met de spille, doen sijn vrou
Lijfken 't garen haipen fou.
Pijn ist sprack hy, dus te slaven.
Sy sey, bloed van Brouwerfhaven,
13 Swijght, ghy quaemt van kalis-dijk,
Ghy waert kael, en ick was rijk.
Ist om 't joek, of ist om 't wats-spel?
Sijt ghy Cats, ick ben het Kats-vel.

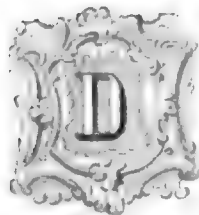
Plus ultra.

- 1,2 „De zin is: *Jaep Priaep* (Jacob Cats) peilt de *Synodale Fortuyn* (tracht te onderzoeken by de invloedrijke Predikanten, en voorstanders der heerschende leer, of hy *tuingod* mag worden van *Grave-duyn* (of hy Raadpensionaris mag worden van Holland).“ Dit ambt was namelijk opengevallen door den dood van *Antonie Duyck* in September 1629, en tot Kandidaten werden *Adriaan Pauw*, *Cats* en *Rochus van den Honaart* gesteld. Op den eersten was in April 1630 de keuze der Staten gevallen: en *Vondel* verwijt hier bedektelijk aan *Cats*, dat deze er moeite voor gedaan zou hebben, wat echter door den dichter van 't „Tachtigjarig Leven“ wordt tegengesproken.
- 3 „Om de *snoep-vogels* te sien: sien staat hier in den zin van „wegdrijven“; de zin is dus: „om voor vogelverschrikker te dienen.“
- 4 *Sijn genan*: „zijn naamgenoot“: de *Priapen* of „tuingoden“ werden in de tuinen der Romeinen als eleraden of ook als vogelverschrikkers geplaatst.
- 6 *Hier*: te 's Gravenhage, of in Holland, waar meer Roomschegezinden woonden dan in Zeeland, waarvan *Cats* geboortig, of te Dordrecht, waar hy Pensionaris was.
- 9-12 De zin is: „indien wy op den *text*, d. i. op de geschiedenis der kandidatuur van *Cats*, eenige aanmerkingen wilden maken, dan zouden wy zeggen, dat *Hannen* (*Cats* zelf) liever *Lijfken* (*Elizabeth van Valckenburg*, zijn huisvrouw) moest helpen spinnen, dan zich met staatzaken te moeien.“
- 14 *Brouwerfhaven*: de geboorteplaats van *Cats*.
- 16 *Cats* had met zijn vrouw een belangrijk vermogen getrouwd.
- 17 *Wats-spel*: *wats* heeft den zin van „ernst“ en staat alzoo tegenover *joek*. *BAEDER* bedient zich van dezelfde uitdrukking in zijn *Moortje*, blz. 21:
So 't *Rutiert* deelt om 't *joeks* hy salt wel doen om 't *wats*
Zoo ook hy J. W. Koot in *Constantinus*:
A. Uyt joek en dat om reden.
B. Al wasset ook in 't *wats*, ick binder mee te vreden.
Wats is de adverb. genit. van *wet*, even als *iets* van *tel*, en staat in gelijke beteekenis tegen *joek* over. Vergelijk het aangegeekende door de vries op den *Warenar*, blz. 103, 104.
- 18 *Ik ben het Kats-vel*: „ik ben het, die u kleedde.“

Het antwoord aan Cats, zoo wy reeds zeiden, in vorm en strekking even afkeurenswaard als 't vaers van den Pensionaris, en alleen eenigzins verschoonbaar in zoo verre het door den aanval was uitgelokt, was niet het laatste dat ten gevolge der Vraag van de Akademie in 't licht kwam. Een geheele cyklus van vaerzen, meest alle in denzelfden vorm gegoten, verkreeg daaruit het aanzijn, en het regende schimpvaerzen over en weder, waarmede ik echter den lezer hier ter plaatse niet vermoeien zal, vertrouwende, dat hy reeds meer dan genoeg zal hebben aan de opgedischte staaltjens, en daarom te meer ook het Besluit billijken, door de Regeering van Amsterdam te dien opzichte genomen. Die Regeering namelijk, in aanmerking nemende, dat dit twistgeschrijf niet anders kon strekken dan om de reeds zoo hevig opgewekte verbittering nog te vermeerderen, en wenshende aan dergelijke hatelijkheden voor 't vervolg paal en perk te stellen, deed door „mijne Heeren van den Gerechte,” by Besluit van 12 April, alle vragen, met de antwoorden daarop, verbieden.

Intusschen was er een Antwoord op de Vraag ingekomen, dat, zoo het den prijs niet behaalde, dien althands, volgens bevoegde beoordeelaars van toen en van onzen tijd, dubbel verdiende. Dat Antwoord luidde als volgt:

ANTWOORT.

E beste tong die stemmen smeede,
Zong gode loff, den menschen vrede.
Die swijgent meest haer deught betoont,
Is die met vuer d' Apostels kront.
De snoodtst' op aerde, deed de menschen,
Nae godts verborgen wysheyt wenschen.

- De booste sprack int heemelrijk,
Myn macht sy d' hoogste macht gelijk.
In hun sticht godt zyn heerschappyen,
10 Die met het doen 't gelooff belyen.
Schyn als een drogh en dwael licht, leidt
Wie dat haer volgt ter duyfterheit.
De vrome zielen te belaegen,
Kan Hollants zachte gront niet dragen.
15 De Roomsche geus het smekent blad,
Tot Brussel, ondertekent had,
Soo wel als d' ander; en verfochter
's Lants vryheyt by, aen 's Kaizars dochter.
Den muiter die gerustheyt haet
20 Looft altyt een geschickte staet.

* In latere uitgaven is deze regel veranderd in: Zoo wijs als God te wezen wenschen.

Daer d'eene burger 's anders muiren
 Bestormt, die stad en kan niet duiren.
 Geen aerdtſche god, off hy wordt by
 Een Eedt verknocht: meer ſchuttery.
 23 Wat leeraers ook dien bant ontlitten
 Die kerven 't ſnoer der zeeven ſtitten.

Elck zijn Waerom.

Wie was de auteur van dit fraaie en gematigde ſtuk? — In de uitgave van Brandt ſtaan daaronder de letters P. C. H. te lezen, en door allen, die tot heden over de zaak der Akademie-pamfletten geſproken hebben, is het dan ook aan Hooft toegeſchreven: werkelijk ſtraalt er de geest in door van iemand, die warſch is van alle partyſchap en godsdienſthaat, gelijk wy den Droſſaart hebben leeren kennen. — En toch is het niet van Hooft; en hebben de ſchrijvers, die van de zaak gewach maakten, door de kapitale letters misleid, elkander nagepraat. — De vergelijking van een oorfpronkelijk aſſchrift van het ſtuk, met den inhoud van een brief, door den Droſſaart omtrent dien tijd geſchreven, heeft my het overtuigend bewijs geleverd, dat ten dezen aan geen dichter, maar aan een dichteres te denken is, en dat die dichteres niemand anders was dan Teſſelſchade.

Dat oorfpronkelijk aſſchrift, hetwelk ter Leydſche Boekery beruſt, en waarvan ik hiernevens het fac-ſimile geef, is van de hand van Teſſelſchade zelve, en geteekend met haar zinspreuk: *elck zijn waerom*. Het is door haar, gelijk men ziet, afgezonden met het navolgend adres:

*Aen Sr. Joost van de Vondeln, woonende in de trouw in de Warmeſtrat
 om te beſtellen aen myn Heere De Heere Hooft Droſſart tot Muyden.
 port.*

Het was dus blijkbaar beſtemd om door Vondel eerſt, en vervolgens door Hooft gelezen te worden, eer het aan de Akademie werd ingeleverd.

Vondels oordeel daarover is ons niet gebleken; dat van Hooft leeren wy kennen uit den volgenden brief: ¹⁾

„Mejofvrouw!

„Als ik naa de prijs van de Academie ſtaan wilde, ik zoude ſtaan „houden, dat de beſte tong ²⁾ is die van Joffrouw Teſſelſchaas pen. „Want haar uitpraak heeft niet alleen my wel gevallen, maar mijn „lieſte Helionora zoo wel gefinaakt, dat ze door die lekkernye, tot haare „eerſte liefde tot Poezie bekoort zijnde, ernſtelijk op my verzocht heeft, „ik zoude dat gedicht doch uittſchrijven, 't welk 't eerſt is, dat zy my

¹⁾ HOOFT'S BRIEVEN, 129.

²⁾ Zie het Antwoord: vs. 1.

muiren
et duiren.
wordt by
schuttery.
ontliffen
en fliffen.
Elck zijn Waerom.

gematigde stuk? — In de uit-
ters P. C. H. te lezen, en door
ademie-pamfletten gesproken
chreven: werkelijk straalt er
van alle partyfchap en gods-
en leeren kennen. — En toch
ers, die van de zaak gewach-
elkander nagepraat. — De
ift van het stuk, met den in-
omtrent dien tijd gefchreven,
dat ten dezen aan geen dich-
en dat die dichteres niemand

er Leydsche Boekery berust.
geef, is van de hand van Tes-
fpreuk: *elck zijn waerom*. Het
niet het navolgend adres:

in de trouw in de Warmestrat
e Hooft Droffart tot Muyden.
port.

Vondel eerst, en vervolgens
aan de Akademie werd inge-
bleken; dat van Hooft leeren

e staan wilde, ik zoude staan
n Joffrouw Tesfelfchaas pen.
my wel gevallen, maar mijn
e door die lekkernye, tot haare
rnstelijk op my verzocht heeft,
't welk 't eerst is, dat zy my

Antwoord

De beftendong der ftelen — o fmeeten
zong groet loff, des induspeet. Verre.

Die fongstent meeft Gae deureft eestont
je in met vrie d' d' gystale keront.

De fmoedft op aerde, daed de induspeet.
Gae giedt de boude, vryfelyt vryfely.

De boeftu fprake in d' Gedeelerye,
mye marst je d' goegste marst geelye
je gun ftirgt godt Gyn Gedeelerye.
die met gelt doer d' geloofte Gelye.

Gelye alchale, Drog de d'wale lirt, Gelye
vrie dat Gae vryft de d'wale gyst.

De vrome Giedt de vryfelye,

Gae Gedeelerye Gedeelerye Gedeelerye.

De Romfpeet gelye Gedeelerye Gedeelerye
tot Gedeelerye Gedeelerye Gedeelerye.

Die vrie alchale d'wale. De vryfelye

'stale vryfelye by, alchale d'wale d'wale.

Die vryfelye die Gedeelerye Gedeelerye
looft altyt alchale Gedeelerye Gedeelerye.

100

Also On 1st March
received with amount of
£100 from the bank
on the 1st March only
The Green Bank
The amount of £100

„zulk in alle haar leeven geveert heeft ³⁾). Zy verlangt zeer naa U.E. te-
„genwoordigheid, ende alzoo wy rekening maaken in 't eerst van Juny,
„de vrienden van de Beverwijk ⁴⁾) te verzoeken ⁵⁾), zijn ook in meninge
„van alsdan U.E. met eenen hy te koomen, mits dat U.E. gelieve ons de
„eere te beloven, van met ons naar Muiden te trekken ende te zien,
„oft dat gewelt stof tot festoenen zal uitleeveren. Mijn Huisvrouw ver-
„zoekt hartelijk nevens my, dat ons deeze bede niet geweigert werde,
„maar U.E. gelieve haar zaaken daarnaar te schikken. Het bygaande
„antwoordt op de vragge kan U.E., zoo betuttelt ⁶⁾) als 't nu is, in 't net
„stellen, ende beslooten aan de Academie overzenden, oft aan U.E. zus-
„ter ⁷⁾) om aldaar ingeleevert te worden. De Roemer versta ik, zal door
„haare handt gesneeden worden, ende mischien zucht tot de vrienden
„hebben, om niet uit het gellacht van Roemer te gaan. Wij gebieden
„ons beide aan U.E. ende mijn Heer U.E. man, die Godt met alle de
„Uwe in eere ende voortspoedt altyds bewaare, naar wensch,

„Mejoffrouwe, van

„U.E.

„Uit Amsterdam.

„gantch dienstwilligen

„10 van Gratinaandt 1630.

„P. C. HOOFT.”

Toen ik dezen brief van Hooft las, had ik het onmetstaand afschrift van 't gedicht nog niet gelezen, en verkeerde ik, even als mijn voorgangers op de letters P. C. H. afgaande, nog altijd in de meening, dat hy de maker daarvan was. Wel was my de inhoud van den brief wat duister; doch ik onderstelde, dat het eerste gedeelte daarvan betrekking had op een antwoord, door haar, en het laatste op een, door Hooft vervaardigd, en 't welk hy door hare tuschenkomst wilde afgevaardigd hebben. Doch de spreuk van Testelschade onder 't stuk, die niet te pas kwam wanneer 't van Hooft ware geweest, deed een licht voor my opgaan; en nu werd ook de brief my volkomen duidelijk. De eerste regel daarvan geeft reeds te kennen, dat hy *geen* plan had om naar den prijs te dingen, en uit het laatste gedeelte leeren wy, dat hy aan Testelschade haar werk *betutteld*, d. i. „nagezien en verbeterd”, terugzondt, en haar den weg wijst, hoe zy er verder mede leven moet, er de verwachting byvoegende, dat zy „Roemers kind”, den uitgelooften „roemer” winnen zal. — Eindelijk, en deze bewijsgrond is niet minder afdoende dan de overigen, het gedichtjen, hoe fraai en kernachtig het zij wat den inhoud betreft, bezit in den vorm iets onnaauwkeurigs, iets duisters, dat aan Hooft nimmer eigen was.

³⁾ Meyrens Hooft schijnt dus over 't algemeen niet byzonder veel met verzen te hebben op gehad. 't Spijt my, in 't jaar 1812 dezen brief niet gekend te hebben: hy had my stof geleverd tot een afdoend antwoord aan de Recensenten, die my doorhaalden, omdat ik in mijn *Amsterdamse Wapenrood* van mevrouw Hooft geen *poëte*, maar eenvoudig een fattoentlijke vrouw gemaakt had.

⁴⁾ De Baecken.

⁵⁾ Niet doch 't moet bezoken zijn; anders heeft de zin geen zin.

⁶⁾ *Betuttelen* — d. i. met titels voorzien; *mettre les points sur les i*, was een tuschen Hooft en Testelschade geëkte term voor „verbeteren.”

⁷⁾ Naar alle gedachte valt hier niet te denken aan Anna, die te Bredrecht, maar aan Frouten, die te Amsterdam woonde, en dus in de gelegenheid was, het gedicht verder aan zijn adres te bezorgen.

Van waar dan de dwaling van Brandt, en de onder het gedicht gestelde letters? Waarschijnlijk zal de goede man onder de papieren van Hooft het afschrift gevonden hebben, dat deze, blijkends zijn brief, er op 't verzoek zijner gade van gemaakt en bewaard had, en het toen, ter goeder trouw, aan den Drosfaart hebben toegeschreven. Te gereeder kunnen wy die dwaling veronderstellen, omdat waarschijnlijk het antwoord van Tesfêschade nimmer by de Akademie inkwam, en de prijs nimmer gegeven werd. Men lette er op, dat de brief van Hooft van den 10^{den} April gedagteekend, en dus maar twee dagen ouder is dan het Besluit van de Regeering, waarvan ik hierboven gewach maakte. Na de uitvaardiging van dat Besluit zal Tesfêschade het vermoedelijk verstandiger geoordeeld hebben, aan de inzending geen gevolg te doen geven.

Indien zy, indien de Akademie zich door de Publikatie der Regeering wellicht eenigzins te leur gesteld hebben gevonden, wy mogen aannemen dat Vondel er zich spoedig in troostte. Hy behoorde tot de zoodanigen die zich niet licht laten ontmoedigen, maar integendeel, zoodra hun aan de eene zijde de weg gesloten wordt, zich aan de andere zijde een pad weten te maken, en altijd meer dan één pijl in hun koker, en meer dan ééne koord op hun boog hebben.

Alsnu den losfen toon van het gewone schimp- en kniedicht of het denntjen der liedtjenszangers latende varen voor den Horatiaanschen briefstijl, droeg hy aan den Drosfaart een meer deftig dichtstuk op, waarin hy zich voornamelijk toeleigde op het doorhalen en aan de kaak stellen der (volgens hem) onbekwame en zelfzuchtige Regenten, door welke Oldenbarneveld en die van zijnen aanhang in 't hooge staatsbestuur waren vervangen geworden. Ook hier wist hy, naar zijn gewoonte, reeds in den tytel aan te duiden wat men te wachten had; en, gelijk men zien zal, het gedicht beantwoordde aan 't geen de tytel beloofd had.

de onder het gedicht gestelde
 onder de papieren van Hooft
 lijkends zijn brief, er op't ver-
 had, en het toen, ter goeder
 hreven. Te gereeder kunnen
 naarhijlijk het antwoord van
 wam, en de prijs nimmer ge-
 van Hooft van den 10^{den} April
 der is dan het Besluit van de
 maakte. Na de uitvaardiging
 noedelijk verstandiger geoor-
 volg te doen geven.

de Publikatie der Regeering
 vonden, wy mogen aannemen
 y behoorde tot de zoodanigen
 r integendeel, zoodra hun aan
 aan de andere zijde een pad
 bijl in hun koker, en meer dan

schimp- en kniedicht of het
 en voor den Horatiaanschen
 en meer deftig dichtstuk op,
 p het doorhalen en aan de
 ne en zelfzuchtige Regenten,
 en aanhang in 't hooge staats-
 k hier wist hy, naar zijn ge-
 wat men te wachten had; en
 ordde aan 't geen de tytel be-

R O S K A M.

AEN

DEN HEER

H O O F T,

Drost van Alnuden.

OE kooft doorluchte Drost, dat elck van Godsdienst
 roemt,

En onrecht en geweld met desen naem verbloemt?
 Als waer die saeck in seijn en tonge-klanck gelegen:
 Of sou 't geen Godsdienst sijn, rechtvaerdigheyd te
 plegen?

- 3 Maer sinx en rechts te staen na allerhande goed?
 God voeren in den mond; de valscheyd in't gemoed?
 De waerheyd greep wel eer die menschen by de lippen,
 En sprack: uw hart is verr': gy naecktime met de lippen.
 De waerheyd eyfcht het hart, en niet soo seer 't gebaer.
- 10 Dit laeste sonder 't eerst, dat maect een huychelaer;
 Die by een cierlijck graf seer aerdigh word geleecken:
 Vol rottings binnen, en van buyten schoon bestreecken.
 Soo was uw vader niet, die burger-vader, neen:
 Van binnen was hy juist, gelijk hy buyten scheen.
- 15 'k Geloof men had geen gal in desen man gevonden,
 Indien, nadat de dood sijn leven had verflonden,
 Sijn lijk waer opgesneên. hoe was hy soo gelijk
 Dien burgermeestren, die wel eertijds 't Roomsche rijk,
 Door hunne oprechtigheyd, opbouden van der aerde
- 20 Ten top; doen d'ackerbou in achting was en waerde:
 Doen deeghe deeglijkheyd niet speelde, raep en schraep;
 En 's vyands goud min gold dan een gebrade raep.
 Hoe heeft hem Amsteldam ervaren wijs en simpel:
 Een hoofd vol kreucken, een geweten sonder rimpel.

11 *Leedigh*: hier niet „vernustig, geestig,” maar „juist, eigenaardig.”

12,13 Zie MATTH. XXIII, 27.

14 *Gebrade raep*: men kent het geval met den Romeinschen veldheer Curius Dentatus, die juist bezig was rasen te braden, toen hem de afgezanten der Samniten gouden vaten kwamen aanbieden, om hem om te koopen, en die hun vroeg, of iemand, die zich met zulke spijs vergenoegde, vatbaar voor omkoopning kon geacht worden. Voorts lette men hier op de woordspeling met het woord *raep* in vs 21 en 22, en de klankspeling *raep* en *schraep*.

22 *Ervaren*: „bevonden.” *Ervaren* is echter méér: 't wil hier zeggen „zók bevonden, tot haar, Amsterdams, profijt.”

- 25 O beste BESTEVAÛR! wat waert ghy Holland nut,
 Een styl des raeds, doen 't lijf van't stoccken werd gestut:
 Op dat ick ga voorby ons Catilinaes tijen:
 Doen 't vaderland in last, door twist der burgeryen,
 Ghy 't leven waert getrooft te heyligen den staet:
 30 En doen, uw hoofd gedoemt, door 't hoofd van eygebaet,
 Ghy geen gedachten had van wijcken of van wancken.
 De wees en weduwen, de ballingen u dancken:
 Hoe welghe noyt om danck hebt, sonder onderscheyd,
 Bescheen en met den glans van uw goedaerdigheyd,
 35 Ondanckbre en danckbre, dienghe kont ten oorbaer strecken.
 O spiegel van de deughd! o voorbeeld sonder vleecken!
 Noyt sooptghe 't bloed en mergh der schamele gemeent:
 Nocht slopte d'ooren voor haer rammelend gebeent.
 Wat lietghe uw soonen na, doen 's levens licht wou neygen?
 40 Indien 't gemeen u roept, besorgt het als uw eygen.
 Soo was uw uiterste aem slechts ware klare deughd;
 Daer ghy vermaerste stad, uw kroon meed' cieren meught.
 Soo 't land uw vaders deughd soo wel had erven mogen,
 Als sijn gedachtenis, 's had swaerder ruym gewogen
 45 Dan duyfend tonnen schats, en duyfend, en noch bet:
 En 'k sagh de swaerigheên van onsen staet gered.
 Indien de Spanjaerd sagh het land van Hoofden blincken,
 Hoe sou sijn fiere moed hem in de schoenen sincken:
 Hoe sou hy vader Ney opwecken, door gebeên,
 50 Om met sijn tong dees seheur te neyen hecht aen een.
 Geen Duynkerck sou de zee met vlooten overheeren.
 Matroos die roovers ras sou aerfing klimmen leeren;
 En 't lage Waterland doen kijken door een koord,
 Dien, dien nu blindeling ons slingert over boord,
 55 En visschers vangt en spant, verwt zeeluy doods van vreefen:
 Soo datter een geschrey van weduwen en weefen
 Ten hoogen hemel rijft, uyt dorpen en uyt steên.
 Wat's d'oorlaeck' vraeght men, wat? die gierigheyd alleen,

25 *Doen 't lijf van't stoccken werd gestut:* in de dagen der Begeeringsverandering door Prins Maurits „Toen hy zijn oude lijf met een stoccken hy 't gaen moest steunen toen was hy zelf nog de steun van den Raad.” Tegenstelling, even als vs. 24.

27 *Catilinaes tijen:* de dagen van Leicester en de toen gevoerde burgerwisten.

30 *En doen, uw hoofd gedoemt, door 't hoofd van eygebaet:* de dichter wil zeggen, dat Kornelis Pietersz. Hoofft door Leicester, dien hy hier het hoofd van eygebaet noemt, de dood was toegedacht. Zie r. c. noort, *Hist.* pag. 1200 en 1201, waar hy verhaalt, dat aan Leicester veertien van de vroomste voorstanders der vrijheid en getrouwte aanklevers van 't Huis van Nassau, onder welke ook de naam van des schrijvers vader gesteld stond, op de lijst geleverd waren, en dat hy hun een schandelijken dood meende aan te doen.

40 *Vader Ney:* Jan Neyen, Generaal van de orde der Minderbroederen, was in 1607 van de zijde van Spanje naar den Haag gezonden om het Bestand voor te bereiden, dat twee jaren later gesloten werd, en hy gelegenheid waarvan hy zich als een bekwaam en sluw onderhandelaar deed kennen.

50 *Neyen:* „naalen”. Wederom eene woordspeling.

52 *Aerfing klimmen:* „de ladder op naar de galg.”

55 *Doen kijken door een koord:* „ophangen”. Zie *Gouden Wainkel*, I. blz. 247, vs. 1. 2

- Die 't algemeen verſuymt, en vordert flechs haer eygen:
 60 En ſprack ick klaerdre ſpraeck, ick ſorg fy foume dreygen
 Met breuck en boeten, of te levren aen den beul.
 Want waerheyd (dat's al oud) vind nergens heyl nocht heul:
 Dies roemt men hem voor wijs, die vinger op den mond leyd.
 O kon ick oock die konſt: maar wat op 's harten grond leyd
 65 Dat weltme na de keel: ick word te ſtijf geparſt,
 En 't werckt als nieuwe wijn, die tot de ſpon uytbarſt.
 Soo 't onvolmaecktheyd is, 't magh tot volmaecktheyd dijen
 Van dees ramplalige en beroerelycke tijen,
 Waer in elk grabbelt, tot ſijns naeften achterdeel,
 70 Schrijft andren toe, en ſchuyft op hen de ſchuld van't ſcheel.
 Waer *Cato* levend, die geſtreng *Cato*, trouwen,
 Hoe donker fou hy, met een donker paer winckbrouwen,
 Begrinnen over-lijds de feylen onſer eeu,
 En ringelooren den geringeloorden leeu;
 75 Die ſich ſoo ſchendigh nu van rekels laet verbaſſen.
 Hoe fou hy graeuwen: flux en paſt dit af te ſchaffen:
 Dat weder ingeſet. hier ſtuurman waer het roer,
 En let op 't oud kompas. voort, voort met deſen loer,
 Die noyt te water ging: hy ſal ons 't ſpel verbrodden.
 80 En ghy, houd oogh in't feyl. waer heen met deſe voddan,
 Ghy lompe plompe dief, die 't ſcheeps-volck ſtreckt tot laſt?
 t' Hans grijp ick u by 't oor, en ſpijcker 't aen den maſt.
 Waer *Cato* levend, wiſ, daer fou geen haer aen feylen,
 Of 't ging als 't plagh te gaen. wat fou men lands beſeylen:
 85 Daer nu de norſſe nyd ons ſlapend feylt voorby,
 De loef aſtceekt, terwylwe leggen in de ly,
 In vaer van ſchip-breuck, ſchier aen lager wal vervallen.
 Het roer den meeſter miſt, en daerom is 't aen't mallen:
 En wilme' op 't dreygement niet letten van den nood,
 90 Soo berg aen't naefte land uw leven in de boot.
 Doch 'k hoop een beter, van die gaerne 't beſte fagen,
 En ſucht tot 't vaderland in vromen boeſem dragen.
 De ſulcke vind men noch als parrelen aen ſtrand.
 De ſchaerſchheyd maecktſe dier. indien maer 't onverſtand

60 Men denke aan de vervolging ter zake van den „Palamedes.”

62 *Heyl nocht heul*: te voegen by de zoo talrijke en by onze natie zoo geliefde ſprekwiſzen, waarbij twee woorden met dezelfde aanvangletters worden ſamengevoegd, als: *man en muis, rijden en ruſten, ruſten en rooven, geel en groen, huiſ en haar*, enz. enz.; ook als in vs. 61 *breuck en boeten*.

71 *Cato*: Kato, de *Cenſor*.

Trouwen: ſtoplap, om 't rijm. Wat den vorm *trouwen, trouwens* betreft, vergelijkte men het aangevoerde. *Nal. en Aant.* I. blz. 21.

77 *Dat weder ingeſet*: heet, met terugblik op wat voorafgaat: „zorg, dat weder in te zetten.”

Waer het roer: „bewaar het roer.”

78 *Loer*: „loeris”, als wy nu zeggen.

87 *Vaer*: „vroeg”. Van waar komt *verrearen, verwaard*. Of 't is hier, met weglating van het voorvoegſel, voor *geaar*.

88 *Aen't mallen*: „aan 't ſtingeren, zonder regel noch ſtuur.”

- 95 Soo weynige alffer sijn erkende in hun' waerdye,
 En wijfer heeren liet begaen met heerfchappye,
 Men vonder noch genoegh; die niet foo feer en ftaen
 Na heerfchen, danfe met 'slands welstand sijn begaen,
 En wenfchen tijd en fong en moeyte hier in te fchieten,
 100 En niet een penning voor hunn' dienften te genieten:
 Dat sijn niet fuleke, daer ick eerst van heb gefeyd,
 Wiens Godfdienft op de tong en op de lippen leydt:
 Maer in een vroom gemoed; waer uyt die deughden groeyen,
 Die Hollands welvaert eer foo heerlijk deden bloeyen,
 105 In fpijt des dwingelands, wel wilmer noch niet aen?
 Of rijm ick, dat een boer dit Duytsch niet kan verftaen?
 Neen feker, 't is dat niet. 't sijn kostelijke tijen.
 Het paerd vreet nacht en dagh. in een karos te rijen.
 Een loffer met haer fleep. de kinders worden groot:
 110 Sy worden op bancket en bruyloften genood.
 Een nieuwe ftof komt op met elke nieuwe mane.
 De fluyers waeyen weyts, gelijk een ruyter-vane.
 En eyfcht men meer befeheyds, men vraegh het Huygens foon,
 In 't kostelijke mal: die weet van top tot toon
 115 De pracht en fotte prael tot op een hayr t'ontleden.
 Hier fchort het. overdaed ftopt d'ooren voor de reden:
 En kromt des vromen recht: deelt ampten uyt om loon:
 En ftiert den vyand 'tgeen op hals-ftraf is verboôn:
 Luyckt 't oogh voor fluyckerye, en onderkruypt de pachten:
 120 Befteelt het land aen waere, aen fcheeps-tuygh, en aen vrachten:
 Neemt giften voor octroy: of maeckt den geldfack t'foeck:
 En eyfcht men rekening, men mist den fack en 't boeck.
 Hoewel het menfchlijk is dat fuleke faecken beuren:
 't Heeft dickmael oock sijn reên. dick raekter meed' te veuren,
 125 Die verr' ten achtren was. kort om dit's onfe plaegh.
 't Is, drijft den efel voort: gemeenten-efel draegh:
 Het land heeft meel gebreck: dus breng den fack te molen.
 Het dryven is ons ampt: het pack is u bevolen.
 Vernoegh u, datghe sijt een vry-gevochten beeft:
 130 Is 't na het lichaem niet, foo is het na den geeft.
 Tot 's lichaems laften heeft de hemel u befchoren.
 Dit paf u bet dan ons. ghy sijt een flaef geboren.
 Best doet ghy 't willighlijk van felven, dan door dwang.
 Dus raekkt het flaefche dier, al hygende, op den gang.
 135 En fweet, en fucht, en kucht. de beenen hem begeven.
 Hy valt op beyde knien, als bad hy: laetme leven;
 En giegaecht heeft en fchor. de dryvers ftock is doof,

104 *t kostelijke mal*: allergeestigst gedicht van Konstantijn Huygens

105 *dick raekter meed te veuren*: d. i.: „vaak komt hy er mee vooruit.

137 *giegaecht*: *giegagen*, „aenmechtig lijen“: klanknabootfend woord van 't geluid des ezels

- En tout des efels huyd, en swetst vast van't geloof.
 Hoe kan een Christenhart dees tyranny verkroppen!
 140 Ick raes van ongeduld, en sijnder dan geen stropfen
 Voor geld te krijgen, dat men 't quaed niet af en schaft?
 En dat lands-dievery tot noch blijft ongestraft?
 Of isser niet een beul in't gantsche land te vinden?
 Men vonder eer wel drie, doen bittre bouls-gefinden, &c.
 145 En vraeght men wat ick segh? dat segh ick, en 't is waer:
 Die 't willens wederspreekt, dat is een logenaer.
 Dus klaeght de galge, die lang ledigh heeft staen prijcken:
 Die lang geen krayen 't oogh van groote dieven-lijcken
 Wtpicken sagh, en fel van raven werd begraent,
 150 Die heen en weêr om aes uytvlogen heel benaent.
 Of nu een snoode Harpy dit averechts wou duyen:
 Dat tegens d' Overheên ick 't volleck op wil ruyen,
 Om tol en schot en lot te weygren aen den heer;
 Soo lochen ick 't plat uyt, neen seker, dat sij veer.
 155 Gehoorfaemheyd die past een oprecht ingeseten:
 Den heer 't ontfangen weêr rechtvaerdigh uyt te meten;
 Gelijck die Haeghsche Bie vereert is met dien lof,
 Dat sy noyt honigh soogh uyt ander lieden hof;
 Maer na haer eygen beemd, op onbesproke bloemen,
 160 Om nectar vloogh, wiens geur oprechte tongen roemen.
 Waer yeder soo van aerd, wat sou men metter tijd
 Het arrem eselkijn al lasten maecken quijt?
 Hoe sou 't aenwaffend juck ontfaffen met den jaren?
 Wat worder nu gelpilt? wat sou men dan besparen?
 165 Men had, in tijd van nood, een schatkist sonder tal.
 Maer nu is 't Muysevreughd, de kat fit in de val.
 'k Heb, o doorluchtigh Hoofd der Holland'sche Poëten,
 Een kneppel onder een hoop hoenderen gefmeten:
 'k Heb wetens niemand in't byfonder aengerand;
 170 Mitschien wie 'k trof, tot nut van ons belegert land:
 'k Heb aen uw vaders krans al meede een blad gevlochten,
 En noch een siel geroemt, wiens deughden elck verknochten.
 Dit nam sijn oirsprong niet uyt vleysch-lusts ydelheên,
 Der dichtren erfgebreck; maer uyt een rype reên.
 175 Ick wenschte mijn copy niet scheelde van het leven;
 Soo sou, als 't aenschijn u de schilder heeft gegeven,
 's Mans deughdige ommetreck hier sweven in de siel;
 Die stand hiel ongebuckt, doen 't dor gebeente viel.

144 *Men vonder eer wel drie*: dit ziet daarop, dat men, toen Oldenbarneveld werd onthoofd, drie beulen by de hand had.

145 In de afzonderlijke uitgaaft der *Hekeldichten* is deze regel aldus veranderd:

Sijn terre noch niet genoegh, soo neemt'er twalef paer

waar *twalef paer* is een toespeling op de 24 rechters van Oldenbarneveld.

157 *De Haeghsche Bie*: dit ziet op Joris de Bie, die aan Reingoud als Thezaurier-generaal opvolgde, en zijn ambt met byzondere getrouwheid waarnam.

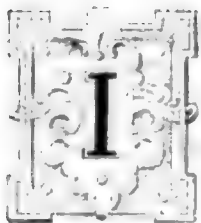
Een tweede hekeldicht, van gelijken aart, dat zeer spoedig op den „Roskam” volgde, was van dezelfde strekking, maar meer bepaald gericht tegen de kerkelijken.

H A R P O E N,

A E N

J O N C K H E E R L A N D E S L O T,

Heer van Bruggburg.

- ICK heb, heer *Landeslot*, doorreyfend uw gebied,
 Daer menighmael vernacht, en veel van Godefried,
 Den preker van uw vleck, de boeren hooren roemen,
 „Wiens lof sy met geen kunst behoefden te ver-
 bloemen.
 „Wie vond in deeghlijkheyd oyt sijns gelijken meer?
 „Gode offerde hy sijn dienst, sijn trou aen sijn land/heer,
 „En braght dat woefte volck tot deughdige bekeering,
 „Door voorgang eer dan door sijn ongetoyde leering.
 „Sijn woord was even-eens als een gelegend faed.
 10 „Hy was der sielen sout. noyt moeyde hy sich met staet
 „Of weerlijke heerfchappy. het licht blonck uyt sijn leven.
 „Al wat de bybel leert stond in sijn hart geschreven:
 „In sijn godvruchtigh hart, dat was der deughden Kerck.
 „Wat drempel hy betrad, daer bleef een heyligh merck.
 15 „Sijn mond was troostelijck den aengevochten bedde.
 „Wat onlust reeffter, dien hy niet met wijfheyd redde?
 „Baldadigheyd nam af, soo ras hy trad op stoel.

1 Heer *Landeslot*: onder dezen naam verstaet de dichter 's Lands Overheden.

2 Godefried: onder dezen naam verstaet hy een Predikant, gelijk die naar zijn meening behoort te zijn, geen twistzoeker noch kettermeeester, maar een die *vrede in Goddelijke* zaken houdt.

3 In dit gedicht staan, overeenkomstig de oude uitgave, voor een aantal regels aanhalingsteekens, waarvan de juiste bedoeling zich niet overal bepalen laat. Van vs. 4 tot 24 schijnen daarmede de hoeren, die een lofspraak houden op hun Predikant Godefried, sprekend te worden ingevoerd. en elders, als vs. 33, 64, 86, 105, enz. dienen zy tot aanwijzing van spreken of lezen — even gelijk zulks meer, o. a. in den *Gulden Winckel* plaats heeft. Doch ten opzichte der „„ voor vele andere regels gesteld, heb ik de reden daarvoor niet kunnen nitvorschen, en hebben wy vermoedelijk die alleen te zoeken in de zucht des dichters om op die plaatsen de aandacht des lezers meer byzonder te vestigen.

11 *Weerlijke*: in de latere uitgaven, en zeer juist, veranderd in *werelts*.

Het licht blonck uyt sijn leven: d. l.: „door zijn vromen levenswandel toonde hy, dat hy door het licht van boven, het licht der waarheid, bestraald werd.”

12 *Daer bleef een heyligh merck*: „daar liet hy een goeden, sichtsden indruk achter.”

13 *Den aengevochten bedde*: „den kranke.”

- „Gerechtigheyd die groeyde, en pleyters werden koel.
 „De kroegen stonden leegh. geen mes werd uytgetrocken.
 20 „d'Oprechtigheyd des mans klonck luyder als de klokken.
 „Hy was vernoeght in't klein, gewilt by arm en rijk,
 „En stondse bey ten dienste. Sy golden hem gelijk.
 „Men sagh hem felden aen der rijke lieden dilschen:
 „Wel moght hy wit sien; maer vermyde d' argernissen.
 25 Soo lang sijn leven duurde hing 's volleez hart aen God,
 En 't was gehoorlaem sijnen vry-heer *Landslot*.
 Hoe wenschelijck sou 't sijn voor landen ende steden,
 Indien men nu 't geloof niet na spits-vondigheden,
 Die luttel sichten, ging waerdeeren al te bot,
 30 „(Verkeerdheyd is 't van't minst te maken 't hooghste lot)
 Maer na 'et beleven: daer soo veel is aen gelegen,
 Dat niemand, sonder dit, kan erven *Christus* seggen.
 „Gewis had Godefried de waerheyd soo gevat,
 „En hierom woekerde hy met yver om dien schat.
 35 't Getal dat socht hy min, met bidden en met wenschen,
 Als 't pit en merregh van ter denghdelinde menschen,
 En drong op 't weten niet soo vierigh, als op 't doen.
 Dat was de rechte melck om heylgen op te voên.
 Waer sulcke voesters sijn, daer bloeyen d'onderlaten:
 40 Daer hoeft de grootste stad geen wachthuys vol soldaten,
 Om huysbraeck, plondring, moord, en stokebrandery
 Te blussen binnen muurs, of sielen-tyranny:
 Daer word de Goddienst niet gevordert, met luyd krijten,
 Om 't arm eenvoudigh volck in rotten te doen rijten:
 45 Daer waecten, om een tong soo vele spiessen niet:
 Maer yeder burger wacht op 'tgeen sijn heer gebied,
 En voor 't gemeene best quijt sich een yeglijk Christen:
 Als in d'Apostel-een, die lagen kent nocht listen.
 De Kerek is als een kooy vol lamren, als een korf
 50 Vol tortelduyven, daer d'onnooselheyd om storf.
 Maer zedert Wolfaerd sloegh sijn klaeu in d'oeghst des Heeren,
 Veraerden de gemoen in barelycke beeren:
 Dat heught heer *Landslot* noch heden desen dagh.
 Wat dagh verlieper, dat hy niet sijn hartseer sagh?
 55 De land-lie maeckten van hun heerlichappen tyrannen,
 „En tegens 't overhoofd was 't lichaem ingespannen,
 De leden onderling te jammerlijk verdeelt,

15 *Pleyters werden koel*: „twistende partyen kwamen tot bedaren.”

25 *Wit sien*: „vrolijk, opgeruimd wezen.”

20 Dit spreekwoord wil hier zeggen: „'t is verkeerd, het meeste gewicht te hechten aan ondergeschikte, min betuigende zaken.”

40-42 Zie het verhaalde, II, 142, 578 volg.

45 *In rotten te doen rijten*: „in oproerige samenrottingen te splitsen.”

50 *Wolfaerd*: „die de aart van een wolf heeft: een ondoegend Predikant.”

55 *Barelycke beeren*: „openbare, wezenlijke beeren.”

- En uytgewilcht, in't hart, Gods heerlijk evenbeeld:
 Dat Godsfried, met finart en arbeyd, daer in druckte.
 60 Elck riep: dat 's uw: dat 's mijn. elck grabbelde en elck pluckte:
 Dies oude *Karsten*, die hierom sijne handen wrong,
 Kreet: wat al boos vergif verspreyt een pape-tong!
 En 't was waerachtigh waer. wie kan de waerheyd laken?
 „Dat allerkleenste lid beschiekt wel groote saken:
 65 „Gelijck de slimme slang, in't heyligh Paradijs.
 Wie 't in den wind slaet, word het t' sijner schade wijs:
 Dies loven wy met recht den wackren heer van Schagen,
 Die toomt den voerman, voor het hollen van den wagen,
 En maeckt hy 't hem te grof, hy belight self de sweep,
 70 En graeut eens: bengel hou! flus krijghe van de leep.
 Hy leert den leeraer uyt een ceel sijn schuld bekennen,
 Soo word hy handelbaer, en kan de paerden mennem
 Op 't Euangelisch spoor. wat seliet den man te kort,
 Die soo demoedigh, en ten lesten saligh word?
 75 Hy leert hem, na sijn stat is, springen, en niet verder:
 Dus is de Schager heer sijn eygen prekers harder.
 Rechtshapen edelman, hoe edel is uw siel!
 Hoe luyfter-scharp uw oor, op 't rollen van het wiel.
 „Al word men uytgelayd voor godeloofen schellem:
 80 „Soo schold *Datheen* wel eer den wijfen held prins *Welhem*.
 „De laster-kunst valt licht: de botste kanse best.
 Doen weeldigh Vlaendren was beseten van die pest,

60 *Elck grabbelde*: zie *Roskam*, vs. 68, 69.

Van dees rampzalige en beroerdlike lieden,

Waer in elck grabbelt, tot sijns naden achterdeel.

61 *Oude Karsten*: Karsten is hetzelfde als „Gekerstende, Kristen“. *Oude Karsten* is dus „de oude, vrome Kristen.“

65 *Dat allerkleenste lid*: „de tong“. Zie *Jacob*. III: 5, 6.

70 *En graeut eens*: vergelijk *Roskam*, vs. 76.

Flus krijghe van de leep: LUTORS verklaart *van de leep gheen*: „Iemand zou aftouwen, afschoppen, dat hem van pijn de oogen overloopen, en hy dus traanoozig, leepoozig wordt.“ 't is mogelijk dat de verklaring juist is; doch my komt ze wat gewrongen, en de sprong van de slagen op het resultaat wat groot voor. Moet hier *leep* ook wellicht worden opgevat in den zin van *lin*? Immers aan al wat van die zijde komt hecht zich iets ongunstigs.

71 *Uyt een ceel*: uit een voort van instructie of programma, waarop de leeraar beroepen is, en die, door hem onderteekend, dus als een schuldbekentenis voor hem wordt.

75 *Luyfter-scharp*: fraule samenstelling. Vergelijk Vondels *Danckoffer oen den Aertsbijsschop van Mechelen*, vs. 45:

Het bloecend kraent, dat niet recdort,

En uir gehoor, oen luyfter-scharp.

Verspreken Darsch, en sijn harp.

76 *Uytgelayd*: „uitgeklonken, met geweld uitzeroepen.“ 't Woord heeft echter ook de beteekenis van „Iemands einde of uitgang verkondigen“, in welken zin men ook nu nog spreekt van het „uitkluden der kerms“. LUTORS herinnert ons op dit woord een tafelgebruik onzer voorvaderen. In Alvaas tijd had men hier te lande bekers of bokalen, waaraan niet, gelijk LUTORS meent, een klokken hing, maar die zelve als een klok met een klepel waren voorzien, en welke men, na ze op Alvaas verderf geledigd te hebben, omkeerde en er mede bengelde.

80 *Datheen*: Petrus Dathenus, de Psalmberijmer en dolderfachtige yveraar, die Prins Willem I. toen deze den Geloofsrede wilde invoeren, heftig tegenhond en het hem zeer lastig maakte.

82 *Welch Vlaendren*: het was vooral Vlaanderen, dat, ten gevolge der woelingen van Datheen en zijn aanhangers, na onder al de Nederlanden het meest bloedend geweest te zijn geweest, tot diep verval geraakte.

- Ontfleecken door den stanck van weynigh boofte pryen,
Verstorf de welvaert, en de staet geraeckte aen't glien:
55 Tot dat de graeflijkheyd sat deerelijck gestrand.
„Dit streckt een heldre baecck, gelijk een schip op 't sand.
Dies laet, heer *Landeslot*, den breydel niet meer glippen:
Maer muylband *Wolfaerds* al te lasterlike lippen.
„Want soo hy u niet vreeft, soo ziddert ghy voor hem.
60 „Wanneer uw blixem suft, soo dondert sijne stem,
En weckt een onweer, eer het plumpe sinnen mercken,
Dat op het land een zee gaet boven alle kercken,
En ghy verlaten en vermeeftert sit aen't roer.
Dit wist de Stuurman, die met jonckheer Robert voer.
65 En met sijn meestren doen waer over boord gesprongen,
Had hy niet ree geweest voor putger en koex jongen.
„Men berreght schip en goed, door oeffening van tucht:
Want d'ongebondenheyd is wonder nau van lucht,
En scharp van snof en reuck, als sommigh slaghe van dieren,
70 En weet haer moed hier na te stracken en te vieren.
Veel dingen sijn wel nut, maer al en is 't niet fraey.
Een huys verciert is met een schoonen papegaey,
Maer snatert hy te veel, hy is gelijk eene aecxter,
En moeylijk voor 't gelin, gelijk een vuyle kaecxster.
75 „Een woord te sijner tyd geuyt, in suyvre tael,
„Een gulden appel is, in eene silvre schael.
„De wijse weeghtse als goud. Qua klap bederft goe seden.
Dit treft vernaemlijck, die in't openbaer sal reden,

52 Pryen: „kreugen.“ Zie *Gruncel der Verwoesting*, vs. 115, 116.

Verbrant die boofte pryen.

54 Dit wist de Stuurman, die met Jonckheer Robert voer. Zie *Streckt tot in den baerd van uw theologie*.

65 Dit wist de Stuurman, die met Jonckheer Robert voer. De hier bedoelde *Stuurman* is Oldenbarneveld en *Jonckheer Robert* de Graaf van Leycester. Men weet, dat laatstgemelde, toen hem de waardigheid van Landvoogd over de Vereenigde Nederlanden was opgedragen, van den aanvang af door de Staten, waarvan Oldenbarneveld de ziel was, in alles gedwarsboomd werd, totdat hy het eindelijk moest opgeven. Hy werd naderhand voorgesteld als hebbende naar de vrijheid des Lands gestaan — een vrijheid, waar men toen zelf nog weinig om gaf, daar men er overal mede te koop had — en dit wordt nog heden ten dage door velen geloofd of naverfeld. Dat Leycester de streng-orthodoxe theologanten op zijn hand had, was niet geschikt om Vondel gunstiger over hem te doen denken.

72 Had hy niet ree geweest: de vorm *geveest* hebben was toen nog algemeen in gebruik: eerst een latere wetgeving in de Taal heeft hem eigendunkelijk en zonder reden verbannen.

Putger: Zie „t Lof der Zeevaart“, D. II, blz. 173, vs. 175.

De Wachter van't kajuit de Putger, de Provost.

Voor putger en koex jongen: LULON vertolkt dit in zijn *Breedvoerige*, den gang der gedachten verduidelijkende omschrijving voor nuin geletterden aldus: „Indien hy tegen kajuitwachters en koksongens niet by de hand ware geweest.“ Juister, mijns inziens, en meer verduidelijkend had hy geschreven: „Indien hy niet had weten te zorgen, dat de kwaad' jongens aan boord (hier de Predikanten) den baas niet speelden.“

76 Nau van lucht: „sijn, sekerp van lucht“. Zoo zegt men „t luistert naauw“ voor „t luistert sekerp“. Lucht is hier in de daad hetzelfde als snof en reuck in den volgenden regel.

78 Stracken voor „strak maken, spannen.“

80 Al en is't niet fraey voor „t en is niet al fraai“, of „t is alles niet fraai“, gelijk wy tegenwoordig, min eierlijk, zeggen.

82 Kaecxster: „snapster“, van *kaken*, d. i.: „praten, het kakebeen roeren“; gelijk *kakelaarster* van 't freq. *kakelen*. 't Fr. *caquet* en 't platte *kak maken* is van denzelfden oorsprong.

84 Reden, waarvan nog ons *redenaar*, beteekent „spreken“, als nog in 't H. D.

- En reekent dat hy sal den rechter reekning doen
 110 Van elk ontuchtigh woord. Nu braect men rijp en groen,
 Op wettige Overheën, ja zelfs op alle grooten,
 Op nabuur-Koningen, 'slands trouwe bond-genoten:
 „Een lastering soo dier den Christen mond verboën.
 „Hoe gortigh 't vareken sij, men roept al schoon, al schoon,
 113 „Al suyver Christendom, met heyligheyd behangen:
 En 't hart een stinck-poel is, vol padden en vol slangen.
 „Men dring sijn naesten van den oever, om een punt,
 „En elk sijn mede-christ de saligheyd misgunt.
 't Geschil word groot geschat, 't is menighmael een kleentje.
 120 In't ydel beekeneel daer rammelt steentje beentje.
 „En hierom sluyt men voor een andren 's hemels poort,
 „En die in eer wil staen, moet trecken aen die koord.
 De schemeringen sijn verlegen met de klaerheyd.
 „Het minste stipken heet noodsaeckelijke waerheyd.
 125 „Geveynstheyd speelt haer rol op 't geestelijk tooneel.
 „Het weerlijck dooptnen met den naem van Gods krackeel.
 „Wat kan de lamren roek al huychelaers verschuylen?
 „Maer datter wolven sijn, barst uyt wanneer sy huylen,
 En jancken over kruys en misselijke pijn.
 130 Om dat tot 's anderen rust sy wat geteugelt sijn,
 En volgens humen aerd geen wreedheyd kunnen plegen.
 „De namen van party uyt 's levens boeck te veegen
 „(Indien hun dese macht van boven is vertrouwt)
 „Waer billijck hun genoeg. Nu maect die waen hen stout,
 133 „Om sulck een balling van den aerdboôm noch te weeren,
 Dien 't onvervalschte boeck de voetbanck noemt des Heeren.
 „Wie schreyt niet die dit hoort, of lacht sich slap en moe?
 't Is seker, roept'er een, 't behoort ons alles toe.

110 *Ontuchtigh*: niet „vuil en onkiesch“ of bepaald „boos;“ maar eenvoudig „ondeugdelijk, ydel.“

112 *Op nabuur-Koningen*: dit ziet op het schelden van Smout en anderen op Lodewijk XIII en op ons bondgenootschap met hem. Maar was het niet eenigzins verschoonbaar in hen, dat zy die groote vriendschap met een Vorst, of liever met zijn alvermogenden Minister Richelieu — onder wien hun geloofgenooten te la Rochelle en elders vervolgd werden — met leede oogen aanzagen?

113 *Soo dier*: „zoo nadrukkelijk.“

114 *Al schoon* voor „heel schoon“. Zie het aangegeekende door mijn vriend J. H. HALDEMA in „den Oerijss. Almanak voor O. en L. 1838, bl. 304.

116, 117 De zin is: „de leelijkste dingen, mids in hun kraam te pas komende, weten zy op te cieren, en voor rechtzinnig Kristendom uit te krijten.“

117 *Om een punt*: „om een punt der leere namelijk.“

118 *Mede-christ* voor „medekristen“, als meermalen. Zoo ook elders *Kristdom, Kristhesde, Kristkerk*, enz.

120 *Steentje beentje*: het beeld is ontleend van het bikkelspel. Vergel. *Uyte. van mijn dochteren*, D. II blz. 527, vs. 21, 22. Zy ... rokke en greep, op't springend elpenbeen,
 De beentjes van den steen.

123 De zin is: „myfieke dwepers vinden Gods Woord veel te helder, en brengen er hun nevels in over.“ Vergelijk *Tegen het verg. der Geest-dr.*, D. II, blz. 574, vs. 56--64.

126 *Weerlijck* voor *waerlijck*.

129 *Misselijke pijn*: „onaangename pijn.“

133, 139 Sommigen beweerden, dat Vondel hier bepaaldelijk doelt op een plaats in een boek van den Franschen Predikant Petrus Molinaeus, waarin deze zegt: „die in Kristus niet geloofd, is Gods zone niet, en derhalve kan hy geen erfgenaam noch rechtvaardig bezitter der aardiche goederen sijn, hoe hy ook moge uitmunten in burgerlijke deugden.“

- 't Geloof is erfgenaem van wereldlijk en geestlijk,
 140 „En wie dit niet begrijpt, leeft luttel min als beestlijk.
 Ick ken de Pausen wel, die Vrankrijk deelden uyt,
 En schatten 's Konings erf op predikanten-buyt:
 Maer 't is Rochel in't end vry bitter opgebroken.
 „Niet datwe met haer val de tanden willen stoken:
 143 „Maer toonen, hoe men door verblindheyd steygren dar
 „In top, om bet vermaert te sijn als Lucifer,
 „Die, van des hemels trans, tot in den afgrond storte,
 „Doen God de dartelheyd van sijne wiecken korte.
 Noch heeten 't yveraers, en die 't wel gadellaen,
 150 Sien vorftendommen door dien yver ondergaen.
 Al hun betrouwen is een hollende gemeente,
 Wiens oproer sit in't bloed, in't merregh van't gebeente.
 Van haer was d'oirsprong, en van haer beducht men 't end,
 't En sij een wijs geval de saeck ten besten wend:
 153 't En sij dees barffe stof gemengt werd met yet smedighs,
 Om die te vlyen tot wat dienstighs en wat vredighs.

141 *De Pausen*: Vondel doelt hier op de Hervormde Leersaars in Frankrijk, die zich, volgens zijne meening, als heerschruchtige Pausen gedroegen, en die hun hoofdzetel hadden binnen in Rochelle, welke stad het in 1628, na een langdurig beleg, moest opgeven.

144 *Niet datwe met haer val de tanden willen stoken*: een gemeenzame uitdrukking voor „niet dat wy ons in haar val verheugen, of dien als een bagatel behandelen“. Gelukkig dat Vondel hier ten minste eenig voorbygaand mededoogen toont met hen, die (toen nog) zijn geloofsgenooten waren.

145 *Dar voor* „dorst“ als meermalen. 't Eng. *to dare*.

146 *Bet vermaert* voor „even goed vermaard.“

148 *De dartelheyd van sijne wiecken*: *dartelheid* is van *darren*, „durven“, en heeft hier zijn oorspronkelijke beteekenis van „vermetelheid, roekelooze stoutheid“ (gelijk de tweede tytel van Vondels *Lucifer* luidt) behouden.

149 *En die 't wel gade slaen*: versta: „maar zy, die wel op de toedracht der zaken letten.“

152 *Wiens*: vr. gebezigd, als meermalen.

153 *Werd* voor *wordt*, als meermalen.

Yet smedighs: „iets weeks, iets dat verzacht, dat handelbaar is.“

Hooft uitte op de navolgende wijze zijn gevoelen over het laatste dichtstuk, in een brief aan zijn zwager Baeck: „De Harpoen is aardig, al zal hy veelen hairig dunken, niet min dan de Roskam. My dunkt hy te genaadiger, omdat hy ieder nageeft wat hem naa komt, en zoo wel voor een goetd betaaler als voor een scherp maaner gaan magh. Maar verwondert U E., dat die geeft het zoo op groote perfoonaadjen gelaaden heeft? Daaraan ziet gy zijne grootmoedigheid.

Virtutis est domare quae cuncti parent.

Hetgeen daar alle man voor zwicht

Te temmen is manhaftheids plicht.

„Kan ook een heerlijk hart zich hooger ophouden, dan met het weiden zijner gedachten door een heerfchappye, gevoert over de geenen, die met eenen graauw aan Keifers en Koningen 't hart in de fchoenen doen zinken. Maak vrij reekening dat marmere zaalen en gulde galeryen niet dan prullen en poppegoedt zijn voor den geenen, die gewendt is over toppen van myters en kruinen van driefoude kroonen te wandelen. Ik zie het wel wat U E. zeggen wil. Dat er weinigen zijn, dien 't gelukt zonder ftruikelen oft aan die heete hoofden zoo veel blaaren in hun voeten te branden, dat het fop de kool niet waardt is, en veelen nutter waar in een houte fchotel over ftraat te kruipen. Te eelder is de kunft en te meer eers heeft hy daar af, die 't loffelijk uitvoeren kan. Niet dat my fchempen en fchieten een ridderlijke hanteering dunkt, oft, gelijk de vliegen op een glas, over 't gladde heenen te loopen, en op 't rompelig fjal te houden; maar, gelijk U E. wel zegt, den verweerden bakhuizen hunne wantfchaapenheit en ezelen hunne ooren te toonen; op hoope dat zy 't zoo klaar niet vindende t' hunnent, oft het een duif geleezen hadt, wat waaters in hunnen wijn doen moogen en kleender leeren zingen.

„Wat anders is my tegens de borft dat men de luiden leelijk en affchouwelijk in 't oog der gemeente maakt, daar zy leer en flichting by te zoeken en uit te zuigen heeft. . . .

De Godferucht 's heemels gaaf is nut voor beft en boeft

In voorfpoedt 's menfchen toom, in onfpoedt 's menfchen trooft.

„Maar de Heer van Schagen mogt hem wel een fraaien roemer op de handt zetten ¹⁾ voor de klank van zulk een trompet, als de geene daar hy zijn lof op fpeelt. Ende als hy dat gedaan heeft zal hy nog diep in zijn fchuldt blijven ftaan. Ik beken ook dat my zulke rymen niet alle daaghs voor de neus koomen en daarom als U E. raadt om weet, zal er mijn vingeren naa flikken. Zoo U E. gelieft den vriendt zulks aan te dienen nevens mijn' groetenis, ik zal 't geirne geflandt doen”.

De Heer van Schagen nam echter de hem gebrachte hulde niet zoo dankbaar aan als Hooft gedacht had, en zette Vondel geen fraaien roemer op de hand. „Ik viad my” (fchrijft Hooft in d. 3 Junij aan Baeck) „bedrogen in de meeninge, dat de Heer van Schaagen den fchrijver

1) Met andere woorden: „mag hem wel een fraaie vereering geven”. Men denke hier dat ook de uitgeloopte prijs voor het beste Antwoord op de Vraag der Akademie in een roemer beftond; wellicht heeft dit hier den fchrijver voor den geest gefpeeld.

van den Harpoen grooten dank zoude weten, en verstaar, dat zijne Ed. met ernst verklaarde, zy zoude hem, wist zy wie hy waare, doen gevoelen, dat haar leedt is, voor alle de werelt uitgekreeten te worden, als een persoon, die zijnen lust naame in 't draagen van roem, op zulk een verrichtinge tegens zijnen Prediker. Waar aan U.E. bevindt, dat de voorzienigen ende wereldwijzen den naam schuwen, van der partijdigheid meer toe te geeven, als den noodt" ¹⁾). — En deze opvatting van den Heer van Schagen verwondere ons niet: er zijn daden welke men wel voor zich zelve weten wil, maar waar men liever in 't openbaar geen gerucht van wil hebben. — Bovendien valt het niet te ontkennen, dat de persoonlijkheid zoo van gemelden Heer als van Prins Willem en van Datheen al zeer zonderling te pas gebracht waren in een gedicht, 't welk voor 't overige een allegorie moest voorstellen. Doch het was een gebrek in Vondel, dat hy de kunst niet verstond, zich een ondeugd in 't afgetrokkene voor te stellen, maar die altijd in verband moest beschouwen met de persoon die er mede befmet was: — ja, in 't algemeen was het hem onmogelijk, zich op het terrein der verzieling te bewegen, zonder nu en dan uitprongen te doen op het gebied der wezenlijkheid. Dat hinken op twee gedachten geeft aan de *Harpoen* iets onbestemds en verwards, en belet my de meening van Hooft te onderschrijven, als zou het aardiger gedicht zijn dan de *Roskam*, in welk laatste voortbrengfel een bepaalde gedachte den dichter helder voor den geest zweefde en met kracht en eenvoudigheid werd uitgewerkt.

Op de *Harpoen* en *Roskam* volgde in de maand Juny een nieuw schimpfchrift, van den navolgenden inhoud:

¹⁾ P. C. Hooft, Brieven, 47.

M E D A E L L I E

VOOR DE

GOMMARISTE KETTERMEESTER

EN

INQUISITEUR TE DORDRECHT.

YTSCHIAEP in het geuse Trenten,
 Moeyt u met uw Sacramenten,
 Die geknaeght sijn van de Muys,
 Grooten Lands-dief, Hollands kruys.
 Wilje wat van hangen kouten,
 Hang de jonge en ouwe Smouten,

Hang haer aen uw rechte leer,
 Datse rusten in den Heer.

Hang een van uw ledematen,
 10 Die tot nadeel van de Staten,
 Voor den Duyvel heenen seylt,
 En het Land aen Vranckrijk veylt,
 Die veel schatten heeft verswolgen,
 En staegh toeleyt op vervolgen.
 13 Hang de Paep, die d'onderfaet
 Eerloos van stads eed ontslaet.

1 *Ytschaep voor wolf*. Zeker Predikant.

Geuse Trenten: Dordrecht, 't welk V., als de plaats waar de Synode gehouden werd, met Trente, om haar Konclie vermaard, vergelijkt.

2 *De Muys*: Hugo Muys van Holy, Ridder, Heer van Woude, Ketel en Spalandt, was Schout en Burgemeester van Dordrecht, Baljuw en Dijkgraaf van Strijen, en achtereenvolgens Lid van schier al de Kollegiën van Staat. In 1616 trok hy, nevens Huig de Groot en andere staatslieden, naar Amsterdam, om de Regeering dier stad te bewegen tot handhaving van een Staatsbesluit, onlangs genomen, staande op het verbieden van alle partyschap, scheuring en oneenigheid. Schoon men hieruit meende te mogen opmaken, dat hy een aanhanger was der Staatgezinde party, bleek aldaar het tegendeel, daar hy niet alleen in 1618 deel uitmaakte van de Kommissie, die de zaak van Oldenbarneveld, Hoogerbeets en de Groot onderzocht, maar ook zitting nam in de Gedelegeerde Rechtbank. Zijn invloed op Prins Maurits bleek daaruit, dat hy hem wist over te halen, in de Regeering te Dordrecht geen verandering te maken; tot reden gevende, dat al de Regeeringslieden aan elkander vermaagchapt waren, zoo dat de afzetting van geen hunner zonder krenking van allen zou kunnen geschieden. Dat dit een en ander weinig geschikt was om hem genade te doen vinden in Vondels oogen, zal wel niemand bevreemden. Hy was echter in 1626, en dus voor dat dit vaers geschreven werd, reeds overleden.

6 *Hang de jonge en ouwe Smouten*: zie den *Nieuwjaerswensich op Smout*, blz. 759.

7 *Hang haer aen uw rechte leer*: Vondel bedient zich hier van een woordspelling. De *rechte leer* kan evenzeer het „zuivero dogma“, als „een rechte (galg-) ladder“ beteekenen, en het woord *Aangen*, zoo wel als het volgende: *datse rusten in den Heer*, kan in beide gevallen van toepassing blijven.

9-11 Hier wordt François van Aerfen, Heer van Sommeisdijk, bedoeld. Zie *Palamedes*, vs. 262 volg., namelijk in de *Variant*, D. II, blz. 376.

12, 16 Zie den *Boeren Catechismus*, D. II, blz. 693, vs. 14, 15.

Vraeghje na de narren-stoelen,
 Soeck die op de Dortse doelen,
 Daer men van een pape-veelt,
 20 Maeckt den wiffen heyl'gen geest.
 Kan men beter kroegen vijnen,
 Als de stapel van de wijnen,
 In broer Gommers paradijs,
 Om te leppen sonder cijs.
 23 Rijnsche vocht in't lijf te sloepen,
 Is verkiesen en verworpen.
 Gommer is 't verkoren kind,
 Wy sijn negen dagen blind,
 Even als de jonge honden.
 30 Sijn 't geen fraeye pape-vonden,
 Daer men dus om steent en sucht?
 'k Stop mijn neus voor dese lucht,
 Die ons stont wel duyfend gulden,
 Doen al Gommers priesters brulden
 33 Recht als Tigers in het woud,
 Doen men dreck woegh tegens goud,
 Doen mijn heer in't prekers net sat.
 'k Nam geen paep voor een civet-kat,
 Daer men noch wat Hoofs af ruyckt,
 40 t'Elkens fy haer poort ontluyckt.
 Nu stinckt Gommer als een ander,
 Die 't niet ruyckt, die is niet schrande.
 'k Hoor nu dat de Dortse maeghd
 Gommers dreck van't Raedhuys vaeght.
 43 Maer wat raed om hem te fussen;
 Want hy yvert weer om 't kullen,
 Hy wil met een vuylen beek
 Treen sijn meester op de neck;
 En dit heet hy 't werreck Godes,
 50 Daerom jaenct hy om 't Synodes.
 Maer ghy vorsten van ons land,
 Houd den rekel kort aen band,
 Of hy bijt u in de hielan.

10 *De Dortse doelen*: waar de Synode gehouden was.

21 *Vijnen* voor vinden als *kijntjen* voor „kindtjen,” waarbij wegens de wegmelting der *d* de vokaal verdubbeld wordt.

23 *De stapel van de wijnen*: de *wijnstapel*, die te Dordrecht was. De vergaderde Synode-leden werden beschuldigd, zich gedurende hunne vergadering niet weinig te zijn te buiten gegaan in 't gebruik van 't Rijnsche vocht.

24 *Sonder cijs*: daar zy den wijn ter stapelplaats dronken, betaalden zy daarvoor geen *cijs* (accijns of impost).

25 *Verworpen* voor *verwerpen*.

27 *Gommer is 't verkoren kind*: „de uitverkorene”, volgens 't leerstuk der predestinatie.

27 *Doen mijn heer in't prekers net sat*: d. i.: „toen Oldenbarneveld in de gevaugenis zat.”

40 *Ontluyckt*: openluykt, „opensluit, open doet.”

51 *Ghy vorsten van ons land*: de Overheden.

Wacht u van die truggel-fielen,
 55 Want fy knorren staegh om meer,
 En verflinden hunnen Heer.
 Sonder knorren, sonder klagen,
 Kunnen fy een been niet knagen.
 Elek die hapt om 't grootſte deel,
 60 d'Een liet boven d'ander ſcheel.
 Drincken, plengen, ſwelgen, braffen,
 Op Synoden, en in Klaſſen,
 Met een wel gebaeckert lijf,
 Dat is al hun tijd-verdrijf.
 65 Veel van ſuyverheyd te roemen;
 Vrome luyden te verdoemen,
 Is by u het reedſte werck.
 Lijekt dat oock een Chriſten Kerck?

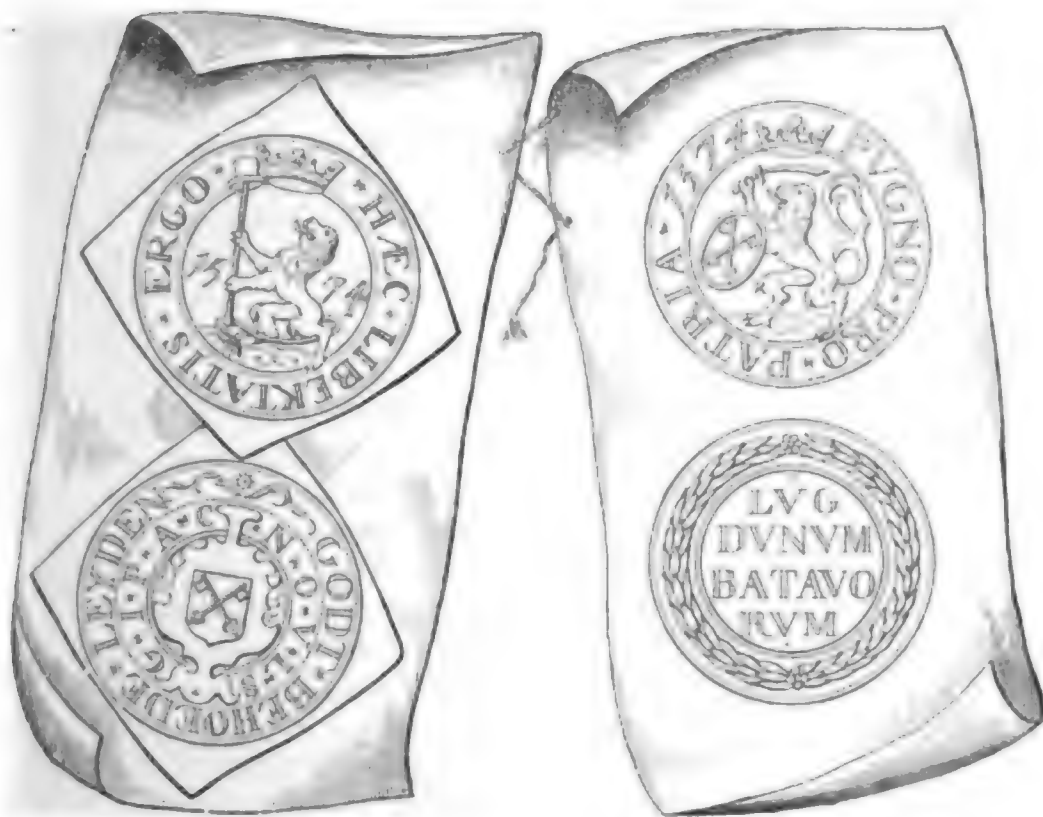
Gedicht door een ryand van de Loereſjeenſche Inquiſitie.

54 *Die truggel-fielen*: ſamenſtelling vol kracht en uitdrukking: *truggelen* of *troggelen* is „met bedrog ontrooven”, waarvan wy nog *aftroggelen*, *onthroggelen* zeggen; *trog* (vergel. 't II D.) en *bedrog* is 't zelfde.

60 „De een, terwijl hy zelf een brok knabbelt, ziet *ſcheel*, ter zijde, naar dat van den ander.” De vergelyking met de beenklutende honden is mooi volgehouden.

Het uitvaren, 't welk Vondel zich hier veroorloofde, was van dien aart, dat ook zy die anders eene lijn met hem trokken, zich er aan ergerden, en te recht oordeelden, dat zulk ſchrijven tot niets anders dienſtig wezen kon, dan om de wederzijdſche verbittering nog feller te doen ontbranden, en op die wijze aan de Remonſtranten, die hy wilde begunſtigen, meer na- dan voordeel te berokkenen. Zoodanig blijkt althands het gevoelen te zijn geweest van Hooft, immers te oordeelen naar zijn woorden in 't P. S. van den laatſt aangehaalden brief: „Alhier”, zegt hy, „ontfang ik U E. aangenaame van heden, met de loopmaare, ende medalie, etc. Ik kan den ſtookebranden ter wederzijde niet vergeeven hunne reukelooze dulligheit, daar niet, dan verergering onzer quaale uit komen kan”. Niet te onpas vergeleek een ander tijdgenoot zulke gedichten by krijgsgranaten, die zwanger gaan van verderf, en niet baren om ter wereld te brengen, maar om daar uit te helpen.

Vondel, die, naar de getuigenis van zijn levensbeſchrijver, de wonden ten zijnen tijde zoo diep ingeworteld beſchouwde, dat men er wijn en edik in moest wrijven, ſtoorde zich aan geen berisping, maar ging op zijn wijze voort met het uitſorten van zijn gal in onderſcheiden hekel-dichten van meer of minder waarde. Niet onder de minſten daarvan was het navolgende, waarby hy de papieren noodmunten, gedurende het beleg van Leyden geſlagen, met het opſchrift: „voor de vrijheid”, tot aanleiding nam:

HAEC LIBERTATIS ERGO,
P A P I E R E N G E L D ,

GEOFFERT

OP HET

AUTAER VAN DE HOLLANDSCHE VRYHEYD.

ET jaergetijldigh leeft, in Wijnmaend, by den Rhijn,
Vernieut die burgery, hoe groot die vreughd most sijn,
Doen God ter harten nam het nuytgemergelt Leyden,
En, met den Noordwind, joegh een springvloed, op
de weyden:

Wacrom *Baldeus*, siende alle ons galeyen vlot,
Sijn schauflen gaf tot buyt den *Amirael Boyjot*.

HAEC LIBERTATIS ERGO: Met dusdanigh opschrift, sijn te Leyden penningen gemunt, gedurende het beleg, tot onwoersprekelyk bewijs, dat men voor Vaderland, en Vryheyd gevochten heeft, en niet om de Gommarijsten heuls te maecten, over het geweeten van andren Christenen. *Aant. der Oude Uytgave.*

Het jaergetijldigh leeft, in Wijnmaend: den 3den October, dag van Leydens ontzet, waarop de volgende regels doelen, en waaromtrent hier in byzonderheden te treden, wel noodeloos zal sijn.

- Doen was 't: matrooſen roeyt, en vreeſt geen Spaenſe fuycken:
 Vaert ruſtigh in den mond der hongerige buycken:
 Smackt brood en haring toe, en wat tot voedsel ſtreckt.
- 10 't Scherminckels heyr viel uyt. 't geraemt met vel gedeckt:
 Het dor gebeent ſoo lang met ratten, katten, honden,
 En paerde vleyſch geſpijſt, verwoed en ongebonden,
 Inſlickte, ſonder maet, het geen de hemel gaf:
 En all' de ſtad verrees, als uyt een open graf.
- 15 De glory van't ontiet ſij Gode toegelongen:
 En eeuwigh, niettemin, leef, op der vromen tongen:
 De prijs van *Van der Werf*, die beyde Catoos tart:
 Een Burgermeester, die den moed van *Burgerhart*
 (Die Holland geen ſlavin wou laten van den *Tiber*)
- 20 Geërſt heeft, en geſtuyt de ſtormen van den *Iber*,
 Van peſt en oproer, en geſtrengen hongers nood:
 En, voor ſtads VRYHEYD, ſich geoffert aen de dood.
 Hoe ſprack hy tegens hen, die door 't lang vaſten kreeten,
 En toonden 't mager lijck, al rafende en beſeten:
- 25 Mijn eed verplicht mijn trou. 'k ontſegh u deſen eyſch.
 Indien u honger perſt, ſlaecht my, en eet mijn vleyſch.
 Soo kaetſt een rots te rugh 't geweld der woefte golven.
 Soo vryd een harders hart ſijn kudde voor de wolven.
 Verwerf, o *Van der Werf*! dien wel-verdienden krans.
- 30 Verleenne dichtens ſtof, en geef mijn' vaerſen glans.
 Het luſtme nu den naem der helden te vervarſen,
 In't aengeſicht van die op hunne tanden knarſen,
 En Holland poogen, na 't verſchoppen van den Graef,
 Te maecken ſchandelijk een tienmael ſnooder ſlaef.
- 35 O Held! die, met uw bloed, den burgerbrand woud bluffen,
 Indienghe nu uw bloed geſchopt ſaecht van het kuſſen,
 Vervloecht, vervolgt, en van verradery beticht,
 En op ons vry autaer, de tyranny geſticht,
 Ghy ſoud uwe oogen nocht uwe ooren nau gelooven.
- 40 Wy klagen 't God, en u, en roepen 't voor den dooven.
 Wat uyterlijk geweld niet winnen kon, op 't land,
 Word onder deckſel van een ſuyver' predikant,
 Behendigh ingevoert, met ongeſtuymigh woelen.
 De Duyvel raekſalt, door 't Orakel van de Doelen,

10 't Scherminckels heyr: de uitgevaste en tot op het geraamte uitgeteerde burgery.

15 *Burgerhart*: verduutſch ng van (Claudius) Civilis.

24 *Lijel*: „lichaam.“

25 Zinspeling op 't aan v. d. Werff toegekend gezegde tot de burgers, die op overgave aandrongen.

29,30 *Harders hart* — *Verwerf, o Van der Werf*: woordſpelingen.

34 Beter verheert, als verboest. *A. d. O. U.*

36 *Uw bloed geſchopt* — *van het kuſſen*: Frans Pieteraz. Duist van der Werff, geb. 26 Dec. 1574, dus maar een paar maanden na 't beleg, was in 1618 Schepen te Leyden, doch werd by de verandering der Regeering op 23 October van die waardigheid ontzet: hetzelfde gebeurde met Bartholomeus Willemsz. van As'endelft, die met v. d. Werffs zuster Geertrui getrouwd was.

44 't Orakel van de Doelen: de Synode is te Dordrecht op den Doelen gehouden, daer de Chriſtellen verdoemd werden, die Duyvels eigenschappen. Gode niet darren toefchrijven. *A. d. O. U.*

eest geen Spaensche fuycken:
 gerige buycken:
 wat tot voedsel freekt:
 geraemt met vel gedeckt:
 en, katten, honden,
 en ongebonden,
 de hemel gaf:
 en open graf.
 gesongen:
 vromen tongen:
 beyde Catoos tart:
 d van *Burgerhart*
 n van den *Tiber*)
 i van den *Iber*,
 en hongers nood:
 offert aen de dood.
 or 't lang vasten kreeten,
 de en belöten:
 ontfeigh u desen eyfch.
 , en eet mijn vleyfch.
 eld der woefte golven.
 lde voor de wolven.
 wel-verdienden krans.
 'mijn' vaerschen glans.
 en te vervarien,
 anden knarsen,
 oppen van den Graef,
 nmael snooder slaef.
 burgerbrand woud blussen,
 eught van het kussen,
 rradery beticht,
 y gesticht,
 oren nau gelooven.
 n 't voor den dooven.
 en kon, op 't land,
 ver' predikant,
 migh woelen.
 l van de Doelen,
 mte uitgeteerde burgery.

le burgers, die op overgave aandrongen
 ngen.

ist van der Werff, geb. 26 Dec. 1574, dus
 open te Leyden, doch werd by de veran-
 l ontzet: hetzelfde gebeurde met Barthe-
 ister Geertrui getrouwd was.
 den Doelen gehouden, daer de Christe-
 niet darren toefschryven. A. d. O. U.

- 43 Met macht gewapent: en het Trentische besluyt
 Word, op den tytel van hervorming, ingekruyt.
 De spiegels van de deughd, sijn martelaers t'Athenen.
 Men hoort op 's Gravensteyn de Christe sielen steenen.
 Griffioen en slaen hun' klaeu in't eerlijk burgers goed.
 44 Men plaeghtie om 's Heeren Woord, met ballingschap, en boet,
 Men dwingstie, tegens recht, sich seltve te grieven
 Met eed, en leyds voort, als knevelaers en dieven.
 Men geeftie om een sermoen den plondergeus ten roof,
 En krijgshien, dit's de vrucht van 't Gommarijt geloof.
 45 Vergeefs hebt ghy gestreen, met WILLEM van Oranjen,
 En voor de borst gehad de monarchy van Spanjen.
 Een lichte monnick, die sijn kap hing op den tuyn,
 Stelt Leyden nu de wet, en maeckt sich 's volcx tribuyn,
 En treckt 't geslegh aen sich, met eenen Burgermeester,
 46 Soo hoos als onbeschaemt, elk ziddert'er, elk vrees't'er.
 Heeft uwe stad nu voor *Calvin* de speer gevelt?
 Heel anders spreekt 't geschrift van't stom papieren geld.
 's Ontfang haer eygen munt, in deughdige betaling:
 Die tuyght van VRYHEYD, en verlochent de bepaling
 47 Der lange mantels, en der breed gerande hoën:
 Die, onder de gemeent, soo grove logens voën:
 En silek een logentacl betreed den stoel der waerheyd,
 En schept erfduysternis, uyt middaghs heldre klaerheyd.
 Ghy blaffers schuurt uw poort, geen logen heeft hier kans.
 48 De Leeu die voert 't blaesen der VRYHEYD op sijn lans.
 Hy pronekt hier niet vermomt, met Schriftgeleerde grijnsen,
 Om VRYHEYD geeft hy schot en lot, en pacht en chijnsen,
 En sweert van al den last: dus vergt hem niet te veel.
 't Is noch het selve dier, dat Philips greep by de keel:
 49 Dat *Albaes* aenval schutte, op sijn bebloede tanden.
 Men ringeloor het niet, met Synodale banden.
 Men rijp het in geen kou van *Loeve*- of *Gravesteyn*.

43, 44 De zin is: „de vervolging om 't geloof, op 't Concilie van Trente voorgeschreven, wordt nu wederom ingevoerd, onder den naam van Hervorming.”

47 *Hoyerbeets*, d'oprechthuyd self, en sijn getrouwe *Gemaellin*, die degelijke siel, sijn in eeuwige gevangenis verslakt: wier bloed noch het verleden jaer, soo bitter vervolgt werd, om immers de Remonstrantsche Christenen, met verradery, te brandmerken. O boofwichten! ô Nerones! A. d. O. U.

48 's *Gravensteyn*: de stadsgesangen te Leyden.

49 'voor de borst gehad': „voor de borstweering der veste gehad.”

46 Een lichte monnick: 't heeft geen kleen bedencken, waarom verlooppe monnikken, en leerlingen van lesuyten, in dit land, soo den meester maecken, boven anderen, gelijk *Fabritius* te Leyden, en *Tryland* nog onlangs t'Amsterdam. A. d. O. U.

47 Met eenen Burgermeester: Baersdorp, waarover vroeger.

48 Wy roepen hemel en aerde tot getuygen, over d'onbeschaemde logens der oproerige Predikanten, die, om heerschappye, tegens hunne wettige Overheyden inspannen. A. d. O. U.

49 *Erfduysternis*: toespeling op de leer der „erfzonde.”

50 Dit niet op den leeuw, met de lans en den vrijheidsboed, op 't papieren geld afgebeeld.

51 Doen tyranniseerde Koning Philips, nu Koning Broeckhoven. A. d. O. U.

52 Kou: „kool.”

- 't Wil ruymfchoots weyen: fuleke koten fijn te kleyn.
 Sijn munt roept dat hy heeft Voor 't *Vaderland* gevochten,
 80 En niet fijn tuyn alleen voor *Bogerman* gevlochten,
 Voor Wael, of Vlaming, die 's Lands ingeboren tergt:
 Van wien hy, in fijn nood, is facht geherrebergt.
 Ondanckbre vreemdeling, die om uw oproer fturen,
 Korts naeckt verbannen, tracht uw huyfheer te verdrucken.
 85 En trappelt op het hart uw voefter-vrou, die elck
 Gebaeckert heeft, en opgekoeftert, met haer melek.
 O bittre fpruyten van dien allfembittren flamme,
 Die, naulijcx 't vyer ontvloon, Serveet verwees ter vlamme,
 Hoe aerdghe na den ftruyck, daerghe uyt gelproten fijt:
 90 Wanneerghe galle braeckt, en in de glafen fmijt,
 En fpooekt, als Duyvels, langs de ftraten op en neder.
 Schout *Bont* die grafelt vaft, en blinckt in't gouden leder,
 En, als een tiger, op d'onnoofelheyd verwoed,
 Parft wijn uyt tranen, en laed fmeer, by 't fweet en bloed
 95 Der fchaemle burgers, die foo mannelijk fch queeten:
 Die liever eenen arm, op fchildwacht, wilden eeten,
 En met den andren noch verdadigen hun faeck,
 Als vallen in't geweld des vyands, foet op wraeck.
 Wat fijnfe vryer nu als Indiaenfche flaven.
 100 Hen pickt geen Spaenfe kray, maer *Gommers* felle raven,
 Die praflen, om het aes van Hollands melleck-koe,
 Die boter karnt, en krijght de huyd vol flagen toe.
 Haer huyd, haer gras, haer fmeer, haer hoornen pacht betalen:
 Noch deedfe 't willigh, moght haer fieflechts adem halen,
 105 In d'algemeene lucht, vrypoffigh ongemoevt.
 Maer ah! fy fucht vergeefs. vergeefs is 't datfe loeyt.
 Men flijt den tijd te hoof, met *Clafficale* grollen.
 Men heeft het veel te drock, met Sifyfs fteen te rollen.
 Broeckhoven vangt en fpant, en graeft aen't Malle gat:
 110 Daer Amsterdam om lacht, die wel beftierde ftad:
 Wiens VRYHEYD gaet ten Rey, op pijfpel, trom en fnaren:

78 *Koten*: m.v. van *kot*, 't zelfde als *keet*, *kent*, wat „kleine ftede” beteekent, en hier tegen 't *ruime* *weiden* overftaat.

79 Voor 't *Vaderland* gevochten: „*Pugno pro Patria*,” mede devies der Leydfche noodmunt.

81 Vreemdelingen, Puelteynen, en Akervarkens, wroeten den Hollandfchen tuyn om. *A. d. O. U.*

82 't Moet vroeg krommen, dat een goed haeck wil worden. *A. d. O. U.*

83 Schout *Bont* fet fjne dleedeyders in 't goed der vrome burgers, die van den Predikanten, en het gepenpel, voor landverraders en Prince-moorders, alleen nyt haet en bitterheyd, worden nytgekreten. *A. d. O. U.*

92 *Grafelt*: freq. van *graten*. Thands zegt men „grasduinen.”

93-94 Toefpelling op het, den fchildwachten op den Leydfchen wal, tegenover de honende Spanjaarden, toegekende gezegde.

100 Maer *Gommers felle raven*: Onverdragelyck is de tyranny der Gommariſten. *A. d. O. U.*

109 *Broeckhoven*: Jacob van Broeckhoven, Burgemeester van Leyden, een der Rechters van Oldenbarneveld.

Malle gat: een opening of doorgraving in de duinen by Katwijk, in 1571 gemaakt, aan welke die naam werd gegeven door hen die aan de mogelijkheid twiffelden om aldaar een waterlozing te verkrijgen.

e koten zijn te kleyn.
 't Vaderland gevochten,
 rman gevlochten,
 Lands ingeboren tergt:
 acht geherrebergt.
 uw oproer stucken,
 y huysheer te verdrucken.
 ster-vrou, die elck
 rt, met haer melck.
 pittern stamme,
 weet verwees ter vlamme,
 erghe uyt gesproten sijt:
 n de glaten smijt,
 straten op en neder.
 linckt in't gouden leder,
 heyd verwoed,
 meer, by 't sweet en bloed
 melijk sich queeten:
 cht, wilden eeten,
 ligen hun saeck,
 ds, soet op wrack.
 e flaven.
 r *Gommers* felle raven,
 ollands melleck-koe,
 uyld vol slagen toe.
 haer hoornen pacht betalen:
 siel slechts adem halen,
 ongemoeyt.
 geefs is 't datie loeyt.
 ijicale grollen.
 Sifys steen te rollen.
 graeft aen't Malle gat:
 wel bestierde stad:
 pijpspel, trom en snaren:
 stede" beteekent, en hier tegen 't rooy
 devies der Leydsche noodmunt.
 n Hollandseken tuyn om. *A. d. O. U.*
 n. *A. d. O. U.*
 burgeren, die van den Predikanten, enbe
 en uyt haet en bitterheyl, worden uyge-
 en wal, tegenover de honende Spanjaarden
 y der Gommers. *A. d. O. U.*
 Leyden, een der Rechters van Oldenbar
 Katwijk, in 1571 gemaakt, aan welke die
 twiiffelden om aldaar een waterlozing te

Wiens Christen tempel rijst, met pylers en pylaren:
 Dat loekt d'uytheemfchen, die verbaest staen stijf en sterck,
 En breyen gunstigh uyt hun segen, over 't werck.
 113 God, God, seyt d'Amstelheer, sal elcx geweeten peylen.
 De VRYDOM ga sijn gang, en vliegh, met volle seylen,
 Den Y-stroom uyt en in: soo word ons vest gebout:
 Soo tast de koopman tot den elleboogh in't goud.
 Geen paep, geen stokebrand, magh hier den wervel draeyen,
 120 De tochtshuyt leyd gereed, voor all' die oproer kraeyen,
 Als *Smout*, en *Cloppenburg*: wien nu het herte breeckt,
 Soo dick hy, in den Briel, voor ses paer ooren preeckt:
 Om dat hy trouweloos sijn rotgans Paus wou hullen,
 En botfen d'Overheyd met Geusen aflaetbullen.

Gemunt in Vrystad, met oude Leydsche stempels,

I. V. V.

113 *Wiens Christen tempel*: het beschuyl der Remonstranten.

115 *Beroemde regel*. — Christeljk besluit van den wijzen Raed der vermaerde koopstad Amstelredam. *A. d. O. U.*

119 *Geen paep*: hier voor een leeraar in 't algemeen genomen.

121 *Cloppenburg, Smout*, en de vier Leydsche Schriftgeleerden, hebben gepoogt, onder schijn van Godsdienstigheyl, d'Amsterdamse burgers meynedigh te maecten, om de wettige Overheyd te schoppen, en het Gommariste Pausdom in te voeren: waerom men sich oock jammerlijk beheljt met den belachelijken tytel van Theologische Faculteyt. Hier wt geck. *A. d. O. U.*

123 *Sijn rotgans Paus wou hullen* staat gelijk met: „zijn haan koning wou doen kraalen.”

Onder de Oude Rijmen, in Brandts uitgave van Vondel, gelijk mede in de Amersfoortsehe, vinden wy hier bygevoegd de volgende

DRUCK - FAUT

IN 't

PAMPIERE GELD

ALDUS TE BETEREN.

ET kant-schrift, by de *h* gesteld,
 Van't oude *Leyds* Pampiere Geld,
 Is hy dien geen, die 't heeft geset,
 Versuymt: Want hy niet heeft gelet,
 Door al te grooten vaerdigheyl,
 Op 't speel-woord, Dichters aerdigheyl.
 Doen *Koning Philips*, dat 's recht gefeyd,
 Nu *Koning, Fy*, dat 's slecht bescheyd

't Moet Keutel sijn. Want 's Koninck beeld
 10 Veel meer als dreck van hem verscheeld.
Broeckhoven is sijn naem, niet waer,
 En in den Broeck, wat Hof is daer
 Toch anders als het Keutels gat?
 Daer mee hy op de Sleutels sat
 15 Van't vrome *Leyden*, van dien tijd
 Dat hy 's Lands Vader, door de nijd,
 Heeft helpen doemen, dat om reën,
 Sijn Maets, en hem, bekent alleen.

S. K.

Merk hier des dichters vaardigheyd,
 En hoe, in't rijmen wonderfcherp,
 Hy dartelt met sijn onderwerp:
 Dit is ook de eenige aardigheyl.

Zoo al een zekere onduidelijkheid van uitdrukking en gedwongenheid van verisfikatie, hoedanige wy van Vondel, althands in dit tijdperk zijns levens niet meer gewoon zijn, ons eenigen twijfel kon doen opperen of dit rijmpjen wel van zijne hand zij, worden wy in dien twijfel versterkt door de voorletters aan 't flot, die waarschijnlijk van niemand anders dan van Samuel Koster zijn.

Ook werd aan Vondel toegeschreven het volgende hekeldicht, van hetwelk hy nochtands evenmin de vervaardiger zal zijn als van het vorige. Immers de bezorger der amersfoortse uitgaaf, waarin het met een curcijfletter gedrukt en alzoo van de overige stukken onderscheiden is, zegt reeds in eene aanteekening dat het „met alle waerschijnlijkheid niet van Vondels maekfel is,” en bovendien werd het devies, waarmede het onderteekend is, door onzen dichter nimmer gebezigd.

t 's Koninex beeld
 n hem verscheeld.
 em, niet waer,
 at Hof is daer
 eutels gat?
 eutels sat
 van dien tijd
 er, door de nijd,
 lat om reen,
 kent alleen.

S. K.

aerdigheyd,
 rfscherp,
 verp:
 rdigheyd.

uitdrukking en gedwongenheid
 el, althands in dit tijdperk zijns
 en twijfel kon doen opperen of
 en wy in dien twijfel versterkt
 ijnlijk van niemand anders dan

t volgende hekeldicht, van het-
 iger zal zijn als van het vorige.
 uitgaaf, waarin het met een
 erige stukken onderscheiden is,
 met alle waerschijnlijkheid niet
 werd het devies, waarmede het
 er gebezigd.

U Y T R O E P

DER

VERLOREN VRYHEID

TOT LEYDEN:

EYDSCH E Roeper met uw becken,
 Wilt haest door de stad eens trecken,
 Roept, en klinckt doch over al,
 Voor een yeder groot en final;
 Roept, hoort, Luyden Vry-geboren,
 Vry gevochten, vry verkoren,

Brengt te voorschijn, brengt ter hand,
 't Waerste goed van't Vaderland.

Laet de gulde Vryheyd blincken,

10 En soo luyd alst Becken klincken,

Laet aen't kostelijckst Land-juweel,

Yeder hebben part en deel.

'k Sal u heerelijck beloonen,

En mijn danckbaerheyd betoonen;

15 Maeckt maer datter nu ter tijd

Niemand om de Vryheyd krijt;

Wiltse naerstelijck op soecken,

Achter d' Academy Boecken,

Achter Preeck-stoel, achter banck,

20 Of daer sy is tegens danck:

Vatse, Roeper, by de lurven,

(Immers ille niet gesturven?)

Vat en brengtse rechtevoort

Aen de Burgers, daerse hoort:

25 Aen de Burgers, die besloten

Goed en Bloed voor 't Vry vergoten:

Die getravaljeert met Pest,

En met Honger, hielden 't Nest:

Die den val des Spangjaerts sochten,

30 En do saeck daer toe oock brochten,

1 Met uw becken: het bekken, waar de omroeper op staat.

10, 15 Achter d' Academy Boecken, Achter Preeck-stoel, achter banck Dit ziet op de 1°) Kontra-Remonstrant-
 sche Hoogleraren, 2°) Predikanten, en 3°) Vroedschappen, die, naar Vondels oordeel, de vry-
 heid hadden gesminkt.

Dat fy wonderlijk ontlet
 Leefden na haer eygen wet.
 Waer toe dees hartneckighcên?
 Waer toe 't Spaens pardon vertreên?
 35 Waerom niet aen d' hand gegaen
 Na Jan Janfes foet vermaen?
 Wat beduyden al 't befchermen?
 Waerom foo langduurigh kermen?
 Waerom tweemaal in de nood,
 40 Alder nu noch naeckt de dood?
 Tweemaal fagh men haer omringen,
 Tweemaal in de wapen fpringen;
 't Lijf en alles is vermaet,
 Waerom? om Jan Janfes haet
 45 Op ons vrijen hals te laden?
 Om al 't grouwelijk verfinaden,
 Om den lafter, hoon, en spot,
 Met vervolging tot in't kot?
 Neen, ten is niet reden-matigh
 50 Dat men alfoo wangelatigh
 Worden over ftuur gefet,

36 *Jan Janfes foet vermaen*: In dit gedicht — zegt de bezorger der amersfoortfche uitgaaf — wordt door *Jan Janfe* geenszins *Barnvelt* verftaen, want die raedde niet tot het aannemen van het Spaenfeh Pardon, tot onderdrukking der vrijheid, waer voor hij het leven opgezet heeft. Deefe *Jan Janfe*, is dan zekere *Jan Janfe Raerdorp*, met den bijnaem van *Halfeien*. Hij was Burgemeefter te Leiden in de Jaeren 1573. en 1574. nevens *Pieter Adr. vander Werf*, *Cornelis van Noorden* en *Kornelis Klauz. Brouwer*. Hij zette met zijnen amtgenoot van Noorden de quaedmeenenden in den Raedt, gedurende het tweede beleg van Leiden, om de ftadt aen de *Spaenſchen* over te geven, en het aengeboden Pardon aan te neemen. *Donza* de *Vader* ſpreekt eens en andermaal van hem en zijne twee quaedteghule amtgenooten *Korn. Klauz. Brouwer*, dien hij *Chorus*, en van Noorden, dien hij *Circius* (eigentlich de Noordweſtenwindt.) noemt in zijne *Carmina Leidenſia*, en onder anderen, Lib. II. Od. 2.

Tribunos

*Quos Patrum accitos frequent
 Conſilio Bonus ille Circi
 Collega, dictus Brundium tu.
 O Leida, Jano progenitus Patre
 Et ipſe Janus
 Septentrionali ſepentes,
 Usque reſtaſſacibat aura.*

De zin is dat *Jan Janfe Halfeien*, de *Wijk* of *Bouwmeeftera* door zijnen amtgenoot *Corn. van Voorſen* reeds aengeftookt, op 't Raedthuis noch meer tot oprerigheid aenhitte:

Wederom zegt hij van *Jan van Houten*, Secretaris der Stadt:

*Calceſti autem ſub pedibus melum
 Janſe conatus, gravesque
 Circi inimiſtus & iras.*

Deefe *Jan Janfe* was de Burgemeefter, welke toen 15 burgers gewapent ten Raedthuize inſtooven, en uit den naem van 300. hunner medeburgereu zeiden, datze voedfel wilden hebben, of middel om het te verkrigen, met hooge woorden betuigden: *geen ſchuld aen het vergaen der menſchen te ſtellen draegen*.

Donza wederom:

*Magna illi ſolum quaſſarat opudum
 Metu ſuorum Partium & Hoſtium,
 Conſilia defenſore Jano,
 Colluvies tuncata vulgi.*

Hij was echter in billijk vermoeden van noch 6 of 7 zwijnen ten zijnen huize verborghen te hebben, volgens het verhaal van *Dirk Volkertſe. Koorkart Juſtificatie van de Mayſtraet van Leiden*, uitgegeven 1579.

41, 42 *Tweemaal*: dit ziet op de twee belegeringen, welke Leyden had doorgeſtaan.

50 *Wangelatigh*: „met een ongunſtig, gram gelant.“

En in Vrydoms Rijk belet.
 Sal ons eygen volck ons plagen,
 En de Vryheyd dus verjagen,
 55 Dus verplet'ren, dus vertreên,
 Anders niet oft Spangjaerts deên?
 Roeper, let wel op de gangen,
 Of de Vryheyd is te vangen,
 Roeper, let oft heel gewis
 60 Binnen 't Slot te houden is?
 'k Hoor (my dunckt) haer selves spreken:
 En 't verdruckte Hoofd op-steken:
 Sal een vry-gevochten Maeghd
 Dus ellendigh sijn geplaeght?
 65 't Roomsche Rijk plagh my te vieren
 En ontfagh de Batavieren,
 En daer toe de vrye Vries
 Meer en meer in vryheyd wies.
 Och hoe heeft mijn volck gestreden,
 70 Och wat heeft het niet geleden
 Om 't ontgaen den naem van slaef,
 By verdrucking van de Graef:
 Noch ontbreeckt het niet aen handen,
 Om te weeren alle schanden,
 75 Al 't geweld en overlast,
 Dat een Batavier niet pakt.
 Heb ick 't Spaensche Jock verbroken,
 En't Toleedsche Swaerd ontdoken,
 Moet ick dieergekochte pand
 80 Nu noch swerven achter Land?
 Leyden, is uw munt geslagen,
 Om een nieu vreemd Jock te dragen?
 'k Meen het om de Vryheyd was,
 Dat men op uw Penning las,
 85 Niet om yemand te verdrucken,
 In't gewis of sulcke stucken:
 Want neent ghy de Bruyd alleen,
 't Is met anderen gemeen.
 Al die schot en lot betalen,
 90 Mogen dese Bruyd in-halen;
 Luyter, Menno, Remonstrant,
 Burgers van het Vaderland.
 Alle die het met Orangjen

67 *Daer toe:* 't H. D. dazu „bovendien“

72 *De Graef:* Philips van Spanje.

78 *'t Toleedsche Swaerd:* van Alva, hertog van Toledo.

82 *Om de Vryheyd:* libertatis ergo. Zie 't opschrift boven 't „Papieren Geld.“

Houden tegen 't Huys van Spangien,
 95 Hebben sy een vrye Zee,
 Waerom oock het Land niet meê?
 Aen een Schip soo liet men reden
 't Hoofd en al de trouwe Leden:
 d' Equipagie gaet ons aen,
 100 Laet ons meed' ter Schepe gaen.
 Roep, helpt ons aen't verlooren,
 Om een dieken Duyt t' oirbooren,
 't Waer ghy met papieren geld
 Woud' te vrede sijn gestelt?

LIBERTATIS ERGO.

100 Om een dieken Duyt t' oirbooren: „om een goed stuk geld te verdienen.”

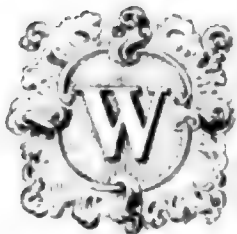
Niet minder persoonlijk dan het vorige, maar geestig van vinding, gelukkig van vorm, en, gelijk Vondel zelf zich uitdrukte:

Gemaect om op een brug te jûngen,
 is „de Otter in het Bolwerck”. De man, die hierby bedoeld werd, was Otto Badius, een Duitfcher van geboorte, die te Amsterdam eerst by de Hoogduitfche, later by de Nederd. Hervormde gemeente, Predikant was geworden. Te gelijk met Smout aldaar beroepen, was hy, gelijk deze, een heftige tegenfander van alle „Poëten, Orateurs en Politieken”. Geen wonder dat hem, als vreemdeling van afkomst, de vinnige aanvallen tegen de borst fuitten, waaraan vooral de nitheemfche leeraars van de zijde der dichters waren blootgefteld. Nergends echter waren zy meer geteisterd geworden dan in Costers treurfpel „Iphigenia”, gewis een toonbeeld van boosaardigheid, waarby geen van Vondels gedichten haalt. En echter had Badius het moeten aanzien, dat, ondanks zijn tegenfpartelen, gezegd treurfpel in ditzelfde jaar ten tooneele gevoerd werd, waarin Smout en Cloppenburg de ftad hadden moeten ruimen, en dat het de befcherming verwierf dier Overheid, welke zijn ambtgenooten verdreven had. Luide verhief hy zijn ftem op den kanzel, om de kudde, aan zijn zorg betrouwd, te waarfchuwen tegen de goddeloosheid der Akademie: en de Akademie, altijd verheugd wanneer zy aan haar geflagen vyanden, de Predikanten, een bitter woord kon toeduwen, haastte zich den haar toegeworpen handschoen op te rapen. Vondel fchreef het zangerig volksliedjen, dat aldus luidde:

EEN OTTER IN'T BOLWERCK.

NA DE WYSE:

Betteken voer na Maryemont.

EL hoe is *Otjes* hart soo groen?
Wel hoe is *Otjes* hart soo groen?
Dat hy dus yvert in't fermoen,
O jeemy, o jeemy.
Om *Boogers* dochter ist te doen,
Hy preekt van d'Academy.

Ongs *Otje* is gien stomme hongt,
Ongs *Otje*, etc.

Hy woekert met sen Miesters pongt,

10 O jeemy, o jeemy.

Het quyl dat loopt hum uyt sen mongt,
Soo sehelt hy d'Academy.

Dat preken klinckt tot Haerlem toe,
Dat preken, etc.

15 Elck vreeft hum as de Roode-Roe,

EEN OTTER IN'T BOLWERCK: men weet, dat Otters groote land- en waterdieren zijn, die geduchte verwoestingen onder de vasschen aanrichten, en tevens weinig goed doen aan de kanten der waten, waar zy zich onthouden; weshalve er ook groote premien op de uitroeijing van dit schadelijk gedierte zijn gesteld.

Betteken voer na Maryemont: een toen veel gezongen en ook uit Bredero bekend liedtjen, waarvan de melodie alzo populair was.

Otjes hart: Otto Badius was in 1630 tot Hoogdutch en in 1629 tot Nederdutch Predikant beroepen. Hy stierf den 8 Mei 1664. Onder zijn afbeelding werd het navolgende lofvaers gelezen, van H. P. WATERLOOS.

*Dit's Otto Badius, dien dapperen beschermmer
Der Godtheit en zijn raat, die midden in den brandt
Van't kerkkrakeel gelijk een Regulus hielt standt.
Die deught verduurt den tijdt, en't goudt, en't blinkend marmer.
Met recht is Otto dan de hoofdstijl van die stutten
Die Kristus kerk aan 't I, voor't wankelen beschutten.*

Zie Holl. Parnas, blz. 167.

Groen: „frisch, wakker, opstrikende“. Even zoo zegt Elajen, in de *Bruiloft van Kloris en Rouje*, tegen haar vrijer:

*Ik loof, je zoudt me haast bekooren,
Je schijnt me zoo geweldig groen.*

10 *O Jeemy, o jeemy*. Dit telkens terugkeerend referrein drukt op kluchtige, maar meesterlijke wijze, het onbehagelijk gesammer en gesteen uit, dat, volgens Vondels voorstelling, de Jeremiaden van den Predikant vergezeld.

11 *Om Boogers dochter ist te doen*: Vondel onderstelt hier — of 't kan werkelijk zoo geweest zijn — dat de Predikant op de dochter van onze meer genoemde kennis Jan Willemsz. Bogaert zijn oog had laten vallen, en, om haar hart en de gunst van den streng rechtzinnigen vader te winnen, zich dus byzonder yurig in't fermoen toonde.

12 *Hy preekt van d'Academy*: d. i.: „over, tegen de Akademie.“ Zie vs. 12.

13 *Hy woekert met sen Miesters pongt*: „met het talent, dat hy ontvangen heeft.“ Toespeling op *Mattheus* XXV: 14—29.

14 *Dat preken klinckt tot Haerlem toe*: Bogaert had de stad moeten verlaten en zich voorloopig naar Haarlem begeven. Zie Dl. II, bl. 760.

15 *De Roode-Roe*: de „roeddrager van 't Gerecht,“ of wel: „de beul.“

O jeemy, o jeemy.
Hy maket alle Speulers mee,
En hekelt d'Academy.

Wel *Boogers* dochter loopt hem na,
20 Wel *Boogers*, etc.
En leght nou tegens *Otje* ja.
O jeemy, o jeemy.
Wangt kreeghje 'm niet 't was longt en scha,
Soo schrobt hy d'Academy.

25 En alje gaet na 't Bruylofs huys,
En alje, etc.
Soo laet vry docter *Coster* thuis:
O jeemy, o jeemy.
Al is hy Bruydjes Neef incluis,
30 Hy metste d'Academy.

Hy speulter nou sijn Iphigeen,
Hy speulter, etc.
Wel mannen broeders sijn dat reên,
O jeemy, o jeemy.
35 't Sijn Fielten stikken al mit een,
God schen deus Academy.

Al baet dat speulen 't Weefhuys yet,
Al baet, etc.
Dat geeft an *Otjes* Vleefhuys niet,
40 O jeemy, o jeemy.
Wat beurt ongs spijt en groot verdriet
Van deuse Academy.

Neen *Otje* straf dit mit Goods Woord,
Neen *Otje*, etc.
45 Al fouje mit de tocht-schuyt voort,
O jeemy, o jeemy.
Vry *Otje* schray iens datme 't hoort
In *Costers* Academy.

18 Loopt hem na voor „loop hem na.“

21 Secht nou tegens *Otje* ja: „geef *Otje* nu Jawoord.“

23 Sonst voor zonde. De invoering der *g* naar het volksdialekt kwam ons vroeger ook al voor.

25-27 „Verzoek Doctor *Coster* niet op de bruiloft, al is hy een neef van de Bruid.“

30 Hy metste: hy metste, d. i.: „bouwde, stichtte.“

33 Schin dat reên: „is dat gezonde, betamelijke taal?“

37 Al baet dat speulen 't Weefhuys yet: men weet, dat het Weeshuis een gedeelte van de opbrengst van den schouwburg genoot.

45 Al fouje mit de tocht-schuyt voort: „al zoudt gy, even als Smout, de stad worden uitgezet en weg moeten varen.“

47-48 „Schrei (schreeuw) eens vrij uit, zoodat men 't in de Akademie hooren -- en er pret van hebben -- kan.“

- Wel is dit niet ien wongder werck,
 30 Wel is, etc.
 Sy lieten ongs de plongder-kerck,
 O jeemy, o jeemy.
 Och broeders schout het dongder-perck
 Van *Cojters Academy*.
 35 Mocht *Smout* nou op de preeck-stoel staen
 Mocht *Smout*, etc.
 Hoe sou haer dan de Haegel slaen,
 O jeemy, o jeemy.
 Jan-rap, in stee van Monckel-baen,
 40 Sou plongd'ren d'Academy.

- Iek woufe laten in den Briel,
 Iek woufe, etc.
 Dit speulen raecht mijn ongder-fiel,
 O jeemy, o jeemy.
 45 Iek hou mier van ien plongder-fiel,
 As van deus Academy.

30 *De plongder-kerck*: omdat het plunderen door de Kerkelijken goedgekeurd was.

32 *Het dongder-perck* voor „het perk, de schouwplaats, die door den donder getroffen moest worden.”

37 *Jan Rap*: „t rapalje, t graauw.” Nog spreekt men van „Jan Rap en zijn maat.”

Monckel-baen: de Arminiaansche Vergadering by den Montalbaanstoeten. Zie D. II blz. 578.

41 *Iek woufe laten in den Briel*: daar had zich Cloppenburg neergezet na zijn uitdrijving.

45 *Mijn ongder-fiel*: onderziel voor „het onderste, het diepste, het innigste der ziel.”

47 *Mier vaot meer*.

Ien plongder-fiel: „een plunderaar.” Vondel verlustigt zich hier en elders in samenkoppelingen met 't woord plunder.

Dit liedtjen kwam naamloos uit; doch Vondel liep gevaar ontdekt te worden: want een der Onderfchouten kwam, zeker op vermoeden, onvoorzien op de drukkerij, daar men met het zetten bezig was. Gelukkig had de zetter de tegenwoordigheid van geest om den vorm, als by ongeluk en uit ontsietenis over zijn komst, op den grond te laten vallen, waardoor het werk in „pastij” lag en het oogmerk van den Schout verydeld was.

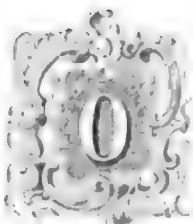
Het huis, door de Remonstranten aangekocht, en waarvan ik vroeger gewaagde, was intuschen tot een bedehuis vertimmerd, — hetzelfde waarvan nog heden door de Broederfchap gebruik wordt gemaakt — en werd op den 8 September door Episcopus ingewijd. Dit gaf Vondel aanleiding tot het vervaardigen van de navolgende gedichten, waarvan het laatste onder een afbeelding van de kerk gedrukt en openlijk ten toon werd gehangen.

I N W Y I N G

VAN DEN

C H R I S T E N T E M P E L

T'AMSTERDAM.

O, op mijn Sang-goddin, fchep adem, in de hoven,
De winter is voorby: de wolcken fijn verftoven.

De finnelijke May weeft bloemen, tot een huyf,
En mengelt geur en kleur. ick hoor de tortelduyf:
Die, bang voor havick, valck, griffoenen, rave, en
wouwen,

In fteenreet en fpelonck fch naulijcx dorft betrouwen.

Het vofken druypftaert, dat den wijnberg heeft gefchent,
En fijnen ftaert foo fier te krullen was gewent.

Al fijn de ganfen fchuw van heylige laurieren,

10 En vyand van de fwaen: op wiens mufijk fy tieren,

Met heefche keelen, en wanfchickelijk gefchal:

Soo menighmael fy wijckt, in Amftels burreghwal,

De Chriſte maeghden, en de vryers haer gefpeelen:

Wien vryheyd waerder is, als ringen en juweelen:

15 Daerom en voecht het niet, dat Poëfy en geeft

Verftommen, aen den rey van defe tempel-feeft.

Ichora, die het faed, uyt *Abrams* ſtam gelproten,

Had uytgeteeckent, tot fijn lieve bondgenoten,

En van't Egyptiſch juck verlicht, op 't ongeſienſt,

20 Door *Mofes*, dat verplichte aen een byfondren dienſt.

Het ampt des Prieterdoms bekleeden de Levyten.

De bond-kift werd betrouwt den heyligen tapyten,

En dwaelde, met het heyr: verladicht door 't geloof,

En 't fwaerd: en was fomtjds der Filiftijnen roof:

25 Tot dat haer Ifrel bergt, met prieterlijke ſtaci,

2 De finnelijke May: zinnelijk heeft hier de kracht van „zinnen-ftreelende, beminnelijke.“

4 De tortelduyf is hier „de Remonſtrantiſche Broederſchap.“

5 Havick, valck enz.: de Kerkelijken.

7 Het vofken druypftaert: dit ziet op Reinier Pauw (zie „Reyntjen de Vos“, D. II blz. 627), wiens gezach en invloed te Amſterdam omtrent dezen tijd zoodanig verminderd waren, dat men hem niet alleen niet weder tot Burgemeester verkoos, maar dat hy ook in de Vroedſchap niet by machte was, het bouwen der Remonſtrantiſche kerk te beletten of de vergadering te ſtuiten.

9 De ganfen: de Amſterdamiſche Predikanten, vyanden van de poëzy, van Vondel, Coſter en andere Akademiften, hier door de zwaan voorgesteld.

20 Verſta: „verplichte dat (het zaad uit Abrams ſtam) aan een byzondere dienſt (cultus).“

22 Den heyligen tapyten: aan 't heilige der heiligen, hetwelk van den Tabernakel met tapyten afgezonderd was en waarin de Arke des Verbonds werd bewaard.

- In *Salem*, *David's* stad, beschermt voor plonderaci.
 De Koning-denckend, dat hy alſſchen was en ſtof,
 Sprack ſchaem-rood: ick bewoon een prachtigh cedren hof:
 Maer 's hemels heerlijkheyd, uytmuntend door den luyſter
 30 Der wonderdaden, bergt haer heldren glans, in't duyſter:
 Men bou haer een paleys, op Sions vaſte rots.
 Soo ſprekend, klonck de ſtem des waren Donder-gods:
 O *David*, ſtaeck den bou, in uw gemoed beſloten:
 Ghy hebt, met menſchen bloed, het aerdrijck overgoten:
 35 Uw wiſe na-ſaet, die de wreede wapens ſchorſt,
 En *Iudaes* ſcepter ſwaeyt, gelijk een vrede-vorſt,
 Sal mijnen naem een huys, met hooge daecken, wyen:
 En wat hy aengrijpt ſal tot *Iakobs* heyl gedyen.
 De kracht van dees beloſt bleeck namaels, doen de ſon
 40 Haer ſtralen ſpiegelde, in het koor van *Salomon*:
 Die ſelf de bond-kift, op het juychen van de ſcharen,
 Met pracht, ten tempel voerde, en offerde op d'autaren:
 Soo dat, op ſijn gebeên, het hemeliſch vyer terſtond,
 Gelijk een blixem, ſtorte, en d'offerhand verſlond.
 45 De Kerck was vol van God: de ſtammen al beladen
 Op 't aenſicht vallend, hem, met ſchrick geraeckt, aenbaden.
 Dit bede-huys verknocht de Godheyd, aen't gebed:
 De Godheyd wederom d'aenbidders, aen haer wet.
 Maer naulijx ſtaet 't gebreck der beſte dingen open,
 50 Of 't miſbruyck komt terſtond ſchijnheylich ingelopen.
 De reuckeloofe Iood word op ſijn voordeel ſtout,
 En ſtoft op dat geſicht, en op 't gewyde goud,
 Op Arons borſt-geſteent, op Sabatten, en feeſten,
 Op wieroock, offerhand, en ſlachting veeler beeſten:
 55 De Priester 't voorhoofd kreuckt: weeft ſpreucken in ſijn kleeed,
 Maer 't meeft gehoorſaemheyd weerſpannigh hy vergeet.
 O reuckeloos geſlacht, die met uw guychel-troni,
 Meent God te paeyen door een bloote ceremoni:
 Wat ſtoft ghy op uw Kerck, met Cherubins bemaelt?
 60 Der heem'len hemel ſelf Gods grootheyd niet bepaelt:
 Zijn voet-ſchabel is d'aerd: de hemel is ſijn ſetel.
 Wat ſlachtghe ſchaep, en koey, en kalvers, ſoo vermetel?
 Hy drinckt geen bocken-bloed: ſijn almacht alles ſchept;

29 *Plonderaci* voor „plundering.” By t gebruik van dit baſtertwoord lag V. waarſchijnlijk het *of es* den menſch eylaci, van Reael in 't hoofd. (Zie D. II blz. 327), en in allen gevalle het gebeurde by den Montalbanatoren.

32 *Soo ſprekend, klonck*: onjuſt van konſtruktie: er moest ſtaan: „hy ſprak: — daar klonk” enz.

33 *Die de wreede wapens ſchorſt* voor „die den krijg doet eindigen.”

43 *Beladen*: „belast.” Zie vs. 147 en *Matth.* XI: 28.

53 *De Priester 't voorhoofd kreuckt* voor „zet zijn gelaat in een ernſtigen plooi.”

56 De zin is: „maar vergeet zijn hoogſten plicht, te weten: *gehoorſaamheid*.” Goed! maar aan wie? aan God? of aan de Burgemeesters van Amsterdam? Daarin verſchillen gewoonlijk de *party*-mee-ningen.

57 *Met Cherubins bemaelt*: d. i.: „verciert met afbeeldingen van Cherubijnen.”

- Wat op het aerdrijk weyd, wat in de lucht sich rept.
 65 Het lust zijn Majesteit in tempels nocht in troonen,
 Maer in een buyghsaem hart te waeren en te woonen.
 Hy roept: befnijdenis nocht voorhuyd geld voor my,
 Indien men hart en sin niet breydel en befnij.
 Maer 't is vergeefs gepreekt, geroepen en gekreten,
 70 Gewaerfchout en gedreyght, door teeckens en Profeten:
 De booftheyd kanckert in; hy heelt door *Smout* nocht falf.
 Men knielt voor valfche Goën; men huppelt, om het kalf.
 De dollen fcheurflucht valt aen 't rijten en verwarren:
 Men foeckt aen Baäl trooft, aen 't noodlot van de fтарren:
 75 Men smooekt voor Aftarot: men offert kinders op,
 Ia 't fuygeling, ten brand, aen Molochs gruwel-pop:
 Men fehend fijn handen aen Gods boden en gefanten:
 Men fteenight, vangt en fpaant, die deughd en waerheyd planten:
 Rechtvaerdigheyd gefchopt, moet kroppen haer verdriet:
 80 De rechter 't vormis velt, gelijk 't de vorft gebied.
 De fonden klimmen hoogh, en darren God aenblaffen:
 Hy word geterregh, om hun laftering te ftraffen,
 En maeyt, met Babels kling, als in een rijpen oeght:
 En boeyt het overfchot, en laet den tempel woelt.
 85 Doen fteendenfe, aen d'Eufraet, om 't fot en valfch betrouwen.
 De hemel gaf in 't end genade, tot herbouwen:
 Sy nau gebetert, door de ftramen van de roe,
 Lardneckigh keeren hem den rugge f'elekens toe:
 Dies houdfe God, door ftraf, gefladigh in den toome:
 90 Nu plaeghtfe Antiochus, nu 't heyr van't maghtigh Rome:
 Tot dat Judea, na 't ontwyen des autaers,
 De Kerek weer ryfen fagh, in fpyt des plonderaers;
 Recht voor de koomfe van den hemelfchen Meffias:
 Die (na fint Ians hoofd was 't bancket van Herodias)
 95 Verruckt, door yver Gods, befocht fijn heylighdom:
 Verfteurde 't duyvekoor: ftiet wiffelbancken om,
 En dreef de beeffen uyt, en riep: men maeck mijn ftede
 Tot moord nocht grouwel-kuyt; maer wydfte den gebede.
 Wee, Schriftgeleerden, wee, geveynfde Farifeën,
 100 Ontlien door meefterfchap, vermoimt met lange kleën;

65 Zie *Handel*. XVII: 24. Men denke aan de ruimte der oosterfche troonen en aan de plaats der openbaring: „wie overwint Ik zal hem geven met my te zitten in mijnen troon.“

71 *Smout*: zie D. II lxx. 693. De gedurige toefpelingen op namen mogen geentig zijn, zy paffen kwa-lik by de deftigheid van de gekozen dichttoort.

75 *Spiegelop*: vergelijk het *Deustum horribile*, vs. 1.

*God ruckt of ommetelheid van moeders borften af
 En lauckte in't eenen oer o poel! o oopen graf!*

77-78 Vervolzingen, tegen de Remonftranten ingefield.

80 Deze regel ziet op de gedelegeerde Rechthank die Oldenbarneveld veroordeelde, en op Prins Maurits.

88 *Aen d'Eufraet*: „In hun ballingfchap“ *Pfalms* CXXXVII.

96 *'t Duyvekoor* voor „hen, die duiven verkochten in den Tempel“ — Zie *Joh.* II, 14 — met een flande op het flaren der remonftrantfche vergaderingen.

99-100 Zie *Mattheus*, Hoofdfuk XXIII.

- Op muggefiften graegh, en op 't kameel-verflinden:
 Voorfitters aen den difch: dwael-ftarren voor de blinden.
 Ghy reyft om zee en land, en woelt, en wroet, en leert:
 En broed een duyvels kind, van elck, dien ghy verkeert:
 103 Ghy pronckt, in 't voor-geftoelt, en dart den hemel fluyten,
 Voor andren menfchen, en blyft felf verftoekt daer buyten.
 Ghy bout de graven der Profeten, uyt uw fchat,
 En jaeght Godvruchtigheyd, uyt haet, van ftad tot ftad:
 En fteeckt met klaeuwen, die van verſchen neerſlagh leken,
 110 De torts aen, die uw burg en tempel aen fal ſteken.
 Dat was het wolve neſt barmhartigheyd gevergt:
 Levyt nocht ouderling gebetert, maer geterget.
 Verholgen borſtenſe uyt, als borſſen aen hun keten:
 Gods-laſteraer, mutyn, van Bellebub beſeten:
 113 Wijnſuyper, fondaers vriend, vervloeckt Samaritaen:
 Verleyder, die het volck vervoert van Moſes baen,
 Den heylgen Sabbat breeckt, en hindert cijs te geven.
 Sy raepden ſteenen op, en ſtonden na ſijn leven:
 Tot datſe, op 't Paefch-feeft, hem, om macht en leer beroemt,
 120 Door ſynodael befluyt, van *Kayfas* verdoemt,
 Verraên van *Iudas*, om 't genot van ſilverlingen,
 Door *Salems* landvooghd, by de moordenaers ophingen.
 De galgen-berg het bloed des Salighmaeckers ſwelght:
 Dies *Titus* ſtad en kerck, ten gronde toe verdelght.
 123 Doen ſpotte 't heydendom, met hun die God beſpotten,
 En onder het beleggh ſich ſpliffen, in twee rotten:
 Dan wederom in twee, al d'vyraers voor de wet:
 Een gouden tytcl, ſoo die niet en waer beſmet,
 Met kerreckſchennis, doen vaſt daeghlijcx dol en dwaſer,
 130 d'Een, onder de banier van blaefbalg *Eleaſer*,
 Met ſteenbuſch en met ſchicht beſchoot d'omringde ſtad,
 En bruyckte 's tempels tin, tot haere ſtorrem-kat.
 Sy ſelve branden 't graen: en hoe ſou *d'Arend* wijcken?
 De woende tempel ſchaft hem lekker aes van lijcken:
 133 De marckt een kerck-hof word: de ſtraten een woefstijn:
 Op dat, in doodſe plaets, den uyl min ſchuw moght ſijn.
 De Chriſten nu verlicht, door 's Euangeli's klaerheyd,
 De Godheyd over al aenbid, in geest en waerheyd.
 De ſchaduw wijckt de ſon. Het heylige is geſteurt:
 140 Wiens voorhang al voor heen was midden doorgelcheurt,
 Doen ons aertſprieſter, na 't verloop van *Arons* uuren:
 Sijn afgepijnden geest, door vloeyende quetſuuren,
 In 's vaders handen gaf: om opgeweckt, weerom

113 *Borſſen*: *bors* is ſynoniem met „beer.“ Zie KIL. in c.

20, 127 De verdeeldheden der Joden onder Johannes, Simon Zelotes en Eleazar, vóór en tijdens het beleg van Jeruzalem door Titus, leze men by JOZEFUS in zijn *Joodiſche Geſchiedenissen*.

132 *d'Arend*: de Romeinſche adelaar.

- Aen Godes rechterhand, sijn eeuwigh priesterdom,
 113 Als een *Melchizedech*, in't hemelsch koor, t'aenvaerden:
 Als hoofd van sijn gemeente, in hemel, en op aerden.
 Schep moed, belade siel, de gramschap Gods word koel:
 En vol betrouwens, kruyp voor dien genade-stoel.
 Swijght, hutte des bescheyds, oraklen, en Sibyllen,
 120 Synoden, en Rabbijns: in nood en kerek-geschillen,
 Blijft Christus 's menschen troost, die niemands recht verkort.
 Wat Priester, wat Profeet was oyt soo overstort
 Met gaven van den geest? wijck, schriftgeleerde sotheyd:
 Lichaemlijck woont in hem de volheyd aller Godheyd.
 133 Waeck op dan, Burgery van't nieu Ierusalem:
 Gehoorlaemt 't woord des soons, vereert door 'svaders stem:
 Aenbid hem, die u, door sijn salving, kan verstercken:
 Vergaep u niet te seer, aen prael van lichtbre Kercken.
 De Christelijke schaer, door Goddelijk bevel,
 140 Aen onderlingen plicht verbonden evenwel,
 Heeft, na gelegentheyd van vrye of slaefse tijden,
 Gepooght des Heeren naem eenstemmigh te belijden:
 En God in schuur of huys of tempel aengebeên:
 En door gemeenschap sich gesmolten onder een.
 153 O redelijke dienst, wie weygert aen te bidden,
 Daer *Iesus*, als een duyf, van boven daelt, in't midden:
 Dan die van God veraerd, van ydelheyd versaed,
 Als 't vee, het oogh om lacgh, en niet ten hemel slaet?
 Wat oprecht Christen sou dien seggen willen derven,
 170 Om boeten, ballingschap, om rasp-huys, en om sterven?
 Den goeden God sij lof, en Amstels wijfen Raed:
 Dat den verdruckten nu dees tempel open staet:
 Dat Christe sielen noch, om Christlijk te vergaren,
 Nocht schat nocht yver, aen dien tempel-bou, besparen,
 173 Maer redden sich, door smaed, en allerhande kruys.
 Bewaeck, o *Iakobs God*, bewaeck dit bede-huys:
 Wilt, met uw vleuglen, dees vergadering bedecken,
 En op haer sichten een Nassauschen Heyland wecken:
 Die op sijn schouders tors de poort van Loevesteyn,
 180 En om-voer, in triomf, dien norssen kasteleyn:

113 *Hutte des bescheyds*: in de latere Bybelvertaling „arke der getuigenis.“

120 *Als een duyf*: hy verzien is in de zinspelng het neerdalen *als een duyf* aan *Iezus* toegekend. De duyf, het beeld des *Heiligen Geestes*, daalde, volgens 't Bybelsche verhaal, op *Iezus*.

170 *Om boeten, ballingschap, om rasp-huys*: deze regel staat op de vervolgingen, den Remonstranten aangedaan, toen de toehoorders boeten moesten geven, de Predikanten gebannen werden en, hun ban overtredende, in 't rasp-huis werden gesloten, gelijk te Amsterdam met Greve en Prince en te Haarlem met Vezekins gebeurde.

173 *De poort van Loevesteyn*: te dier tijd zaten aldaar nog zeven Remonstrantsche Predikanten gevangen. In dit vs. is een zinspelng op den Israëlietischen Simson, die de poort van Gaza wegdroeg. Zie *Richteren XVI: 3.*

180 *Dien norssen kasteleyn*: ik geloof niet dat V. het bepaald op den „kasteloin *pro tempore*“ geladen had; maar, in hem, op „alle eijders der heerschende party.“

Op datwe u loven, en gedrooght van alle tranen,
 De machten eeren, als geloovige onderdanen:
 Die door Godsaligheyd, en vryheyd van't gemoed,
 Dit aerdsche rijk vermaên, op hoop van't eeuwigh goed.

Pfalm 118.

Dat is van den Heere geschied, en het is een wonder voor onsen oogen.

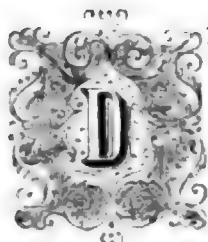
OP

D E N B O U

VAN DEN

C H R I S T E N T E M P E L

T'AMSTELREDAM.

E schaer, die niemand doemt, als dien Gods Woord
 affondert;

En streckt een pylaer, aen 't bouvalligh Christendom,
 Die eeuwigh werd geboeyt, vermoort, verdoemt, ge-
 plondert,

En 't opgeleyde kruys geduldigh droeg alom:

3 Dees veylge famel-plaets verworf ten lange lesten.

Bewaer, o Heer, bewaer d'onnoosle lamren koy:

Befcherm oock d'Overheyd van d'Amsterdamsche vesten,

Dat nimmer wrevel-geeft haer wijfen raed verstroy:

Op dat wy heylighlijck, en met een goed geweten,

10 U, na uw heyligh woord, aenbidden onbelet,

En onsen wandel soo, na uw geboden, meten,

Dat wy den berg des heyls beklimmen, sonder smet.

Verganck'lijck is de stof van desen tabernakel:

Dies heffen wy ons hart na 's hemels hooge Kerck:

13 Van waer een stem ons wees op Christus, Gods orakel:

Wiens kracht in ons voltoy sijn aengevangen werck.

1 Die niemand doemt, als dien Gods Woord affondert: d. i. „die niemand veroordeelt, of bant, dan die werkelijk door Gods Woord verklaard wordt onder de veroordeeling te liggen.“ Zeer goed! maar de Kontra-Remonstranten beweerden wel degelijk, dat zy die door hen veroordeeld werden, ook door Gods Woord werden veroordeeld; — en zoo is 't altijd geweest.

2 En strekt: lees: „en die strekt.“

3 Die eeuwigh: eeuwig staat hier voor „gedurig“; de schaer der Remonstranten was eerst sedert elf jaar vervolgd geworden, en de eeuwigheid was dus betrekkelijk.

OP

'T A F B E E L D S E L

DER SELVER TEMPEL.

De heyligheyd hing noyt in kostelijke stof;
 Al was de Tempel gants van louter goud gegoten.
 Gefineed van diamant, wie anders denekt, is grof.
 Ook werd de Godheyd in Kappel nocht Kerek besloten:
 Sy straelt in't heyligh hart: waer dat is, daer is God.
 't Eenkenigh By-geloof wil poppen met de sinen,
 En foeckt hem in't gevaer, en fehelt de wijlheyd sot.
 Wie God fluyt buyten 't hart, die fluyt den Afgod binnen.

- a *Gefineed van diamant*: dit zal hier waarfchijnlijk moeten beteekenen: „met diamant faneengehecht“: in geen geval is de uitdrukking van een tempel, die *gegaten* is van goud en — of waarvan 't goud is — *gefineed* van diamant, gelukkig of klaar te noemen. Of wellicht heeft V. 't in den zin van „bewerkt“ *fabricatum* (van *fabere*) gedacht. Men denke ook aan *getimide* „een juweelenkastjen.“
 Wie anders denekt, is grof: grof staat hier voor „onbefchaafd, dom“: doch mede om 't rijn.
 c *Poppen met de sinen*: „de zinnen door utterlijke vertooning freelen.“
 d Onduidelijke regel: de zin fchijnt te wezen: „'t Bygeloof zoekt God (alleen) in tijd van nood en befot hen die wijzer zijn.“
 e Deze regel is alleen meer waard dan 't geheele gedicht, met de beide voorafgaande op den hoop toe.

De Wethouderfchap bleefde echter, evenmin als by een andere gelegenheid de Heer van Schagen, van den haar toegezwaaide lof gediend. Zy wilde niet, dat men met haar goedheid pronken zou, terwijl men in andere fteden den Remonftranten nog lastig viel. Het ftond altijd te vreezen, dat men op een oogenblik dat er nog gearheid werd om de Staten tot een geftreng handhaven der plakaten aan te zetten, de gunst, door haar oogluikend aan de Remonftranten betoond, als een honend nittarten der Hooge Landsregeering zou aanmerken, en zy deed alzo niet alleen de prent en 't gedicht ophalen, maar zelfs de koperen plaat op 't Stadhuis brengen, alwaar ze eenige jaren liggen bleef, tot men die, na 't meer algemeen veld winnen eener gematigde denkwijze, den eigenaar, den Boekverkooper Abraham de Wees, liet volgen.

In de maand September van dit jaar was Frederik Hendrik, van 't leger terugkomende, door Amfterdam getrokken en verwacht geweest op 't flot te Muiden, waar Hooft niet weinig voorbereidfelen gemaakt had, om zijn doorluchtigen bezoeker op een waardige wijze te onthalen. Onderfcheidene brieven van hem en meer bepaaldelijk twee daarvan behelzen daaromtrent belangrijke byzonderheden ¹⁾, en uit die beiden — 29 en

1 Zie daaromtrent c. A. Merke, *Koninkden*, t. 2 tot te Muiden.

30 Aug. aan Baeck geschreven — blijkt, dat de Drosfaart te dier gelegenheid ook Vondels medewerking had ingeroepen. Wy lezen althands in den eersten brief: „Wat ik aan Vondelen schrijf, kan U'E. by den ingeslooten zien, denzelven daarnaa sluiten, en hem behandigen, blijvende Gode bevolen, enz.”; en in den tweeden: „Vondelen heeft my geantwoordt. Ik zal hem zelf dienen te spreken.” — Ongelukkig was de Prins te veel overhaast, en kwam niet te Muiden, zoodat Hooft met zijn bestellingen, en Vondel met zijn gedicht — gesteld dat hy er een vervaardigde — bleven zitten.

In een anderen brief, in 't zelfde jaar door Hooft aan Baeck geschreven, drukt hy zich aldus uit: „Doctor Koster plaght Amsterdam een modderpraam te noemen, omdat het rondom in moeren leit. Roemer zaliger zeyd' er tegens, dat de natuur voor zijne veiligheid gezorght had, had zy zijn wellustigheid vergeten.” — Anders luiden de beschrijvingen, welke Vondel van de stad gaf.

OP

AMSTELREDAM.

AEN d' Aemstel, en aen 't Y, daer doet sich heerlijk ope
 Sy die, als Keyferin, de kroon draeght van Europe,
 Amstelredam, die 't hoofd verheft aen 's hemels as,
 En schiet, op Plutoos borst, haer wortels door 't moerafsch.

¹ *Daer doet sich heerlijk ope*: zoowel HUYDECOPER in zijn *Proere*, III, 358, volg., als VAN LELYVELD aldaar, halen talrijke voorbeelden aan, dat Vondel *op* en *open* willekeurig en, naar dat maat, rijm of welluidendheid zulks vorderen, door elkander gebruikt. Intusschen die verwisseling is niet eigen aan Vondel en zijn eeuw alleen, maar heeft nog dagelijks plaats; immers zeggen wy evenzeer *opstaan* voor *openstaen*, *opmaken* voor *openmaken*, en beiden *opcheuren* en *opencheuren*, *opkrabben* en *openkrabben* enz. De voorbeelden, in de *Proere* aangehaald, zou ik met honderden kunnen vermeerderen; doch ik wil my vergenoegen met tegenover het hier ter plaatse voorkomende er een ander te stellen, waarin *op* of *open* insgelijks met *doen* is samengefeld, en wel het gezegde van Diederik van Haerlem in den „Gysbrecht”, II Bedr. 2e T., tegen den Portier:

Doe cry op en vrees niet,

en zulks om te doen opmerken, dat in beide gevallen Vondel het byw. juist omgekeerd bezigt als wy thands zouden doen. 't Zij echter verre, dat wy de uitdrukking, zoo als zy in dit fraaie gedicht voorkomt, zouden afkeuren. In tegendeel geeft zy volkomen het denkbeeld terug van een stadsgezicht, een panorama, dat zich voor den toeschouwer *opensluit*; en stond hier *sint* voor *doet*, dan zou by geen sterfeling zelfs de minste twijfel over de juistheid der uitdrukking oprijzen.

² *Als Keyferin*: zinspelende op de Keizerskroon boven 't stadswapen.

³ *En schiet, op Plutoos borst, haer wortels door 't moerafsch*: op *Plutoos borst* staat hier dierlijk voor „tot in de benedenwaereld, in den ondergrond” en de uitdrukking is met opzicht tot Amsterdam volkomen waar. Immers, terwijl andere steden op den bodem en dus boven den grond gebouwd zijn, staat Amsterdam in een moeras en rust op palen, die door veen, klei, water en aarde heen gedreven zijn, en hoog dichterlijk hier met wortels vergeleken worden, gesloten tot op de borst van den onderaardschen God. Wie nu alle mythologie uit de dichtkunst verbannen wil, beproeve eens een ander woord in de plaats van *Pluto* te bezigen; en ik vrees dat de heerlijke regel van Vondel onder die verandering mat en prozaïsch zal worden, in stede van dierlijk en verheven, als die thands is.

- 5 Wat waetren worden niet beschaduwt van haer feylen?
 Op welke marckten gaet fy niet haer waren veylen?
 Wat volcken fietse niet beschijnen van de maen;
 Sy die self wetten stelt den ganschen Oceaen?
 Sy breyt haer vleugels uyt, door aenwas veler sielen,
 10 En sleept de weereld in, met overlade kielen.
 Welvaren blijft haer erf, soo lang de Priesterfchap
 Den Raed niet overheert, en blindhockt door de kap.

5 *Beschaduct van haer feylen*: wederom echt dichterlijk gedacht en uitgedrukt. Vergelijk hier: *Zee-triomp der vrye Nederlanden*, vs. 13:

*Nogt beschaduwt Xerxes 't water
 Met soo stout een overmoed —*

en het *Brustodicht* van de Witt vs. 86:

*Soo wijl als flickers vlagh den grooten Oceaen
 Beschaduwde.*

8 *Sy die self wetten stelt den ganschen Oceaen*. Vergelijk: *Aen G. Schaep*, vs. 44:

*Sy sal den ganschen Oceaen
 Doen lustren na haer wet.*

9 *Sy breyt haer vleugels uyt*: dit ziet op de vergrooting of uitbreiding der stad.

Door aenwas: „ten gevolge van den aanwas.”

10 *En sleept de weereld in* voor „de koopmanschappen, de waren der geheele waereld.” Vergel. *Brustodicht J. de Witt*, vs. 87:

*Met rijk geladen schepen,
 Die 'a weerelds gouden oeght in Hollands boezem slegen.*

11 *De Priesterfchap*: „de Predikanten.”

12 *Blindhockt door de kap*: „de (priesterlijke) kap den Raad als over de oogen haalt.”

Later werd dit gedicht door Vondel uitgegeven met verandering van de beide eerste en de beide slotregels. Min krachtig echter van uitdrukking en min dichterlijk, naar mijn inzien. Men oordeele:

- Het Y en d'Aemstel voén de hoofdstad van Europe
 Gekroont tot Keyserin; des nabuurs steun, en hope;
 Amstelredam, die 't hoofd verheft aen 's hemels as,
 En schiet, op Plutoos borst, haer wortels door moerassch.*
 5 Wat waetren worden niet beschaduwt van haer feylen?
 Op welke merckten gaet fy niet haer waren veylen?
 Wat volcken fietse niet beschijnen van de maen;
 Sy die self wetten stelt den ganschen Oceaen?
 Sy breyt haer vleugels uyt door aenwas veler sielen,
 10 En sleept de weereld in met overlade kielen.
*De welvaart stut haer' Staet, soo lang d'aensienlijckheyd
 Des Raeds gewetens dwangk sijn' boosen wil ontfeyt.*

1 *Het Y en d'Aemstel voén*: het denkbeeld is: „onderhouden hare welvaart, door de schepen, welke zy aanvoeren.”

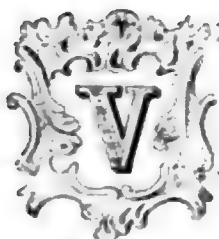
De hoofdstad van Europe: „de voornaamste stad van Europa.”

11 *De welvaart stut haer' Staet*: deze halfregel is althands minder welluidend dan die V. eerst gemaakt had.

11, 12 *D'aensienlijckheyd Des Raeds*, voor de Raad zelf, is gewrongen: de oorspronkelijke regels waren meer vlak en fiksch in Vondels echten trant.

OP
AMSTERDAM.

DE STAD SPREEKT:

RAEGHT yemand, wat my maeckt de beurs van Chrif-
tenrijck?

Waerom de Hanfsteên my als haer' speelnoot
setten?

Waerom ick Zeegodin de vlagh voor niemand strijck?

En op- en ondergang gehoorlaemt mijne wetten?

5 Aenschou de KROON, daer ik mijn' vlechten meê vercier:

En hoe mijn' kruyn, recht op, de starren gaet doordringen.

Ick swets, als andren, niet van harfsele los laurier:

'k Geef rede en klaer bescheed van onverzierde dingen.

Het reuckloos Vlaendren hielt sijn' eygen Graef gevaên:

10 Onnoosle sprengklen bloeds de Brughsche straet besmetten:

Dies schoot de vader, heet van wraeck, het harnas aen:

Self Fredrick draeft in't veld om sijnen soon t'ontfetten.

De standers worden vlugh: de hoof doorwroet het stof.

O groote stad van Brugh nu sal 't uw welvaert gelden:

15 De haven word gestopt: de koopman neemt verlof.

Doen erfde ick Amsterdam de gunst des hooghgemelden.

Mijn trouheyd is den Vorst gebleecken menighwerf;

't Sij dat hy vry was, of in vangenis most treuren:

Welhalve, op dat het streck' tot Bruggelings bederf,

20 My word bevolen 't hoofd te water uyt te beuren.

De Koning kroont mijn' pruyck, met heyligh diamant,

En spreekt: 'k MAECK U VOOGHDES, TE WATER EN TE LAND.

Geschreven en uitgegeven gedurende het Burge meesterschap van

JAKOB DE GRAEF,
DIEDRICK BAS,
ANTONI OETGENS,
ANDRIES RICKER.

Uyt P. Scriverius Latijn vertaeld.

9 Anno 1370 in de handvest van Woldemar den darden, Koning van Denemarken, en in de Straatsontsche overdracht. *Aant. d. O. U.*

9 Sijn' eygen Graef: Maximiliaen van Oostenrijk, Roomsche Koning. *Aant. d. O. U.*

15 Fredrick: Keyser Frederick de derde, Anno 1488. *Aant. d. O. U.*

20 Koning Maximiliaen vereert Amsterdam met de Keyserlijke Kroon, in 't Jaar 1489, den xj. van Sprockelmaend. *Aant. d. O. U.*

Ter afwisteling bied ik, na dit deftige gedicht, den lezer een paar onbeduidende grollen aan, omtrent dezen zelfden tijd vervaardigd.

Het eerste was gericht tot Gerard van Broeckhuysen, hoedemaker van beroep, later klerk ter Sekretarie te Amsterdam, en vader van den beroemden Johan van Broeckhuysen.

DE WAERDIGHEYD VAN DEN BROECK.

BROECKJEN houd uw broeck op geld;
Want ons' Mopius heeft gelpelt,
Datter noch eens seven wijven
Om een broeckjen fullen kijven.

Ons' Mopius: wie met dezen Mopius gemeend wordt heb ik niet kunnen vinden. De zin van 't vaersjen is: „hou uw waar op prijs; want er is voorgeeld, dat eens nog seven vrouwen zullen dingen naar de eer van de uwe te worden, even als seven steden over Homerus hebben getwist.”

Over het tweede zou ik een zeer uitgebreid vertoog kunnen schrijven, en daarin bewijzen, dat het zinfpeelt op des dichters zoon, Joost, die een zeer onbeduidend wezen was — als wy later zien zullen uit onderscheiden voorbeelden — en op het vergeefs zoeken van dien knaap naar een vrijster die van hem gediend blifde: — of wel, dat hier Vondel zich zelve voorstelt overal in den strijd der leeringen naar licht zoekende, en in geen der hem bekende vormen van eerdienst eenige gerustheid of zekerheid vindende voor zijn gellingerd hart; ik wil echter maar aan den lezer overlaten te zeggen wat hy er van denkt.

OP JOOST.

SIET onse Joost
Die soeckt, maer vind geen troost.

Van meer ernstigen aart was een gedicht, hetwelk hy omtrent dezen tijd opdroeg aan Diederik Matham. Deze was de zoon van den beroem-

redicht, den lezer een paar on-
volden tijd vervaardigd.
n Broeckhuyten, hoedemaker
Amsterdam, en vader van den

N DEN BROECK.

y broeck op geld;
eft gelpelt,
en wijven
llen kijven.

heb ik niet kunnen vinden. De zin van
oor peld, dat eens nog zeven vrouwen zullen
zeven steden over Homerus hebben getoet.

ebreid vertoog kunnen schrijven.
op des dichters zoon, Joost, die
s wy later zien zullen uit onder-
eefs zoeken van dien knaap naar
de: — of wel, dat hier Vondel
tijd der leeringen naar licht zoe-
ormen van eerdienst eenige ge-
jn gellingerd hart; ik wil echter
n wat hy er van denkt.

OOST.

ad geen trooft.

edicht, hetwelk hy omtrent dezen
eze was de zoon van den beroem-

den plaatnijder Jacobus Matham, en muntte zelf in die kunst uit,
vooral in het maken van portretten. De moeder van Matham den va-
der was getrouwd geweest met den vermaarden Hendrik Goltzius. Op
dezen vervaardigde Vondel nu een grafchrift:

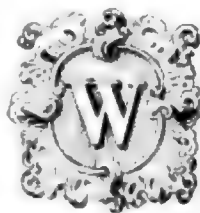
DE SERCK

VAN

HENRICK GOLTSIUS.

AKEN

DIEDRICK MATHAM.

IE helptme nu een Grastte bouwen,
En kunstigh op het marmer houwen
Uw Grootvaers heerlijkheyd en kunst,
Die na sich treckt een yeders gunst,
Ja teffens oogh en hart der Grooten
Uyt hun doorluchte en hooge flooten.

Het doet van verre d'Afgunst wee
Dat Bayervorst en Borromé,
Ten roem van Henricks duym en vingeren,
10 Medalje en goude ketens slingeren
Om sijnen hals. Sy knaecht uyt spijt
Des Helds graefyfer, pen, en krijt,
En fiet, vol drucks (hoe kan het erger?)
In eene schael den Nurenberger,

GOLTSIUS. Hy was in 't Jaar 1558 te Mulbracht in 't land van Gulik geboren en had zich, van
kindsbeen af, zonder hulp of te-recht-wijzing, geëfend in het teekenen, glaschilderen, etsen en
graveeren. Zienige zijner jeugdige proeven waren onder de ogen gekomen van Coornhert, d. e. hoe
gebrekkig zy ook waren, er een gelukkigen aanleg in zag, en daarom den vader van den jonge-
ling aanradde, dezen naar Haarlem te zenden, om er zich, onder zijn leiding en die van Filip
Galle, tot de kunst bekwaam te maken: gelijk dan ook gebeurde. Een slepende ziekte, die hand
over hand toenam en naar geen geneesmiddelen luisterde, deed Goltzius, die zich intuschen reeds
naam verworven had, het besluit opvatten om een verandering van lucht te beproeven, en zoo
reisde hy in 1590 over Duitachland naar Italië, achterevoigends Venetiën, Milaan, Bologna en Flo-
rence bezoekende. In 't volgende jaar bereikte hy Rome, deed een uitstapjen naar Napels, en keerde,
na verloop van eenigen tijd, hersteld weder terug te Haarlem, waar hy in 1617 overleed. Hy had
op de reis nog grootere vorderingen in de kunst gemaakt, en was overal met lof en eer ontfan-
gen geworden.

Bayervorst en Borromé: Willem V, Keurvorst van Beyeren, en de Kardinaal Karel Borroméus, die
beiden den grooten plaatnijder met gunstbewijzen en eereblijken overlaadden.

Den Nurenberger: Albert Durer, die van Neurenberg geboortig was, en wiens manier de Gulikker
Goltzius meermalen op eene 't oog bedriegende wijze wist na te bootfen.

- 15 En Gulicker, voor haer gesicht,
 Gelijck staen, en in evenwicht,
 Sy moet gedwongen hier bekennen
 Hoe twee in't kunstperck t' samen reunen
 Na eenen palm, al even stout.
 20 Sy leeft'er elders: EER VOOR GOED,
 En liet, om print op print verbolgen,
 Hem d'Italjaensche geesten volgen,
 En Lukas steken na de kroon;
 Het sij men 't Vrouweleven toon'.
 25 Of haer den bitt'ren Kruysgangk wijfe
 Tot daer 't begraven licht verrijfe,
 En sy, verbijstert van gelaet,
 Verbaesder dan de grafwacht staet,
 Vermids geen' serck de Fenicxstucken
 30 Van Goltzius kan onderdrucken.
 O opperteeckenaer, o Licht
 Van uwen tijd! ghy heelt en slicht
 Het scheemrende oogh der Christe Leken
 Met levendige verwe en streken.
 35 Uw heyligh yser en uw' hand
 Breeckt harten, hard als diamant.
 Wy voelen hoe Gods dorens pramen,
 Oock d'ope wonde en diepe stramen
 Van speere en spiicker, en de roên,
 40 Gesleten op der menschen Zoen
 En sijn' onnoosle borst en ribbe.
 Geen mensch vergold u Kruys en Kribbe,
 Soo rijckelijck en net gefineên,
 Gesielt in koper, hier beneên;
 45 Maer d'Allerhooghste self, daer boven.
 Nu lietghe God niet meer verschoven
 In eenen stal, maer in een' glans.
 Sijn' moeder eert u met een' krans.
 De selve, die haer' Nicht gemoete,
 50 En hoorde des Aertfengels groete
 In uwe plaet, ontfangt geen' eer
 Of haere vrucht beloontse weêr
 Tienduyzendvoud in't ander leven.
 Soo word uw' Kunst in't end verheven.

22 *d'Italjaensche geesten volgen*: de „Boodschap aan Maria“ van Goltzius is in den stijl van Rafaël, de „Heilige Maagd, Elizabeth hezoekende“, in dien van Mazzuola.

23 *Lukas*: Lukas van Leyden, wiens manier Goltzius o. a. in de print van de „Wijzen uit het Oosten“ naviolgte. De overige regels in dit gedicht zinspelen allen op bekende platen van den grooten meester.

40 *Zoen*: niet om 't rijm voor *zoen*; maar de Dichter beschouwt Kristus als 't *zoenoffer* voor 't zondig menschengeslacht.

haer gezicht,
evenwicht,
hier bekennen
reck t' samen rennen
even stout.
DER VOOR GOUD,
print verholgen,
esten volgen,
a de kroon;
weleven toon'.
Kruyfgangk wijse
licht verrijfe,
in gelaet,
grafwacht staet,
le Fenicxstucken
erdrucken.
o Licht
heelt en slicht
h der Christe Leken
en streken.
uw' hand
d als diamant.
dorens pramen,
n diepe stramen
ker, en de roên,
nschen Zoen
t en ribbe.
u Kruys en Kribbe,
tet gesneên,
er beneên;
self, daer boven.
meer verschoven
in een' glans.
met een' krans.
icht gemoete,
ngels groete
ngt geen' eer
loontse weêr
ander leven.
in't end verheven.

aria" van Goltzius is in den Rijl van Raffl. de
en Mazzuola.
n. a. in de print van de „Wijzen uit het Oosten" u-
ellen op bekende platen van den grooten meester
beschouwt Kristus als 't roeneger voor 't godd.

Tot de vrienden en kunstbroeders van Diederik Matham behoorde ook Hendrik Bloemaert, een der vier zonen van den beroemden Abraham Bloemaert, en die allen, als deze, voor de kunst werden opgeleid. Frederik, omtrent 1600 geboren, werd een bekwaam graveur, en bracht onder anderen het Teekenboek zijns vaders in plaat; Adriaan werd een goed historie- en portretschilder; en Kornelis, de jongste, die in 1603 geboren was en in 1680 te Rome overleed, werd een der vermaardste plaatsnijders van zijn tijd. Hendrik, de oudste, schilderde portretten; doch schijnt daarin slechts matig te zijn geslaagd. Hy maakte ook vaerzen; die echter even vergeten zijn geraakt als zijn portretten. Zijn vertaling van Guarini's „Pastor fide" moet echter niet geheel zonder verdiensten zijn geweest, zoo wy eenige waarde mogen hechten aan de volgende getuigenissen, ons door Vondel gegeven:

OP

DEN GETROUWEN HERDER

VAN

HENRICK BLOEMAERT,

DOORLUCHTIGH SCHILDER EN POET.

AGH men hem niet BLOEMAERT noemen,
Die twee kunsten, als twee bloemen,
Minnelijk te samen paert,
En uyt beyde honigh gaert,
Die de biën komen stelen,
Waer dees' vloeijt uyt sijn' penfeelen
En sijn' penne? o leckerny!
Puyck van Schilderpoëzy!
Riep ick daedlijk, doen sijn' dichten
10 Mijn gemoed aen hem verplichten,
Die met sijn' Latijnsche tong
Liefelijk als Naso song.
Nu verlang ick dat mijn' ooren
Den Getrouwen Herder hooren,
13 Die gewilligh sterven wil
Voor de suyvere Amaril.
Jongkheyd, laet Tuskanen varen:
BLOEMAERT leert in luttel blaren

U in Duytſch het Herderſpel.
 20 Wet uw breyn, en luyſter ſnel
 Hoe hy d'eene ſpraeck in d'ander
 Kan vergieten, ſoet en ſchrander,
 Dat de koelſte ſich vergeet
 Aen Guarijn, in't Neerduytſch kleed.

Niet veel meer bekend dan Hendrik Bloemaert als kunſtenaar is Peter Serwouters. Volgens Immerzeel zou hy omſtreeks het jaar 1574 te Antwerpen geboren zijn en aldaar in 't begin der zeventiende eeuw eenigen roem hebben verworven als graveur. Wellicht was het zijne geboorteplaats, die er aanleiding toe had gegeven dat Vondel hem bezong. 't Zou my evenwel niet vreemd voorkomen, dat Vondel ten opzichte van de verdienſten van Serwouters misleid ware geweest. Hy maakte wel eens meer lofvaerzen op min waardige voorwerpen, en wanneer men hem dan daarover berispte, was zijn verontſchuldiging, dat hy door de aanbeveling van anderen in wie hy vertrouwen ſtelde, was misleid geworden. Of miſſchien hebben wy hier een onregelmatigheid in de ſpelling van den naam, te dier tijde niets ongewoons, aan te nemen, en is die P. Serwouters niemand anders dan de ons bekende P. Serwout, aan wiens ſtift wy de keurige tytelplaat, voor de eerſte uitgaaf van Vondels Gulden Winckel prijkende, te danken hebben (zie D. I, Nal. en Aantt. blz. 32) en is dat zoo, dan is Vondels bekendheid met hem zeer verklaarbaar, en dan verdient ook de kunſtenaar den hem toegezwaaiden lof ten volle.

OP

DEN KUNSTRIJCKEN

P E T E R S E R W O U T E R S .

SERWOUTERS, edel door der oudren ſchild en wapen,
 Noch eedler door ſijn' deughd, verdiende een yeders gunſt.
 Zijn kopren beeldewerck, en penneteeckenkunſt,
 Getuygen levend van den geest, hem ingelchapen.
 1 De menſch blijft nimmer hier in eenen ſelven ſtaet:
 Nocht is'er yet dat blijft en nimmermeer vergaet.

Of zekere J. Serwouters, van wien onderſcheiden vrij goede vaerzen voorkomen in de „Hollandſche Parnas” ¹⁾ van de familie des Antwerpſchen plaatſnijders geweest zij, durf ik niet beſliſſen.

Herderspel.
 luyfter inel
 in d'ander
 fchrander,
 vergeet
 Neerduytsch kleed.

rik Bloemaert als kunstenaar is
 el zou hy omstreeks het jaar 1574
 in 't begin der zeventiende eeuw
 raveur. Wellicht was het zijne ge-
 gegeven dat Vondel hem bezong.
 men, dat Vondel ten opzichte van
 ware geweest. Hy maakte weleens
 orwerpen, en wanneer men hem
 tfschuldiging, dat hy door de aan-
 twen stelde, was misleid geworden.
 egelmatigheid in de spelling van
 oons, aan te nemen, en is die
 de ons bekende P. Serwout, aan
 voor de eerste uitgaaf van Von-
 lanken hebben (zie D. I, Nal. en
 s Vondels bekendheid met hem
 ook de kunstenaar den hem toe-

RIJCKEN

WOUTERS.

oudren schild en wapen,
 hd, verdiende een yeders gunst.
 penneteeckenkunst,
 t, hem ingeschapen.
 r in eenen selven staet:
 nimmermeer vergaet.

ondercheiden vrij goede vaerzen
 s" 1) van de familie des Antwerp
 niet beslissen.

Ik gewaag daar van „Parnas". Verdiend is de lof, welken hy in het volgende gedicht geschonken heeft aan dien van Bokkalin.

1) Amsterdam, by Jacob Lescalle, 1660.

OP

TRAJAEN BOKKALIJN'S KUNDTSCHAPPEN VAN PARNAS.

STIMULON SUB PECTORE VERTIT APOLLO.

Wien 't lust orakels uyt Apolloos mond te hooren,
 Begeef sich op PARNAS, daer geen leergierige ooren
 Vergeefs beluysteren de lessen en den raed
 Des Gods, die elck berecht na sijnen eytich en staet.
 Wie in de weereld wil verkeeren, vranck en vey-
 ligh,

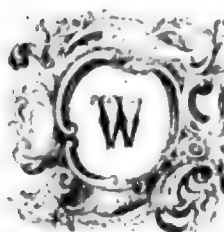
En leeren ommegaen met heyligh en onheyligh,
 In't hof, en op de merckt, vind hier het onderwijs,
 Den Leydfinan, die hem leyd voor een' geringen prijs.
 Het valt gemaklijk, wat een ander heeft begrepen.
 10 Sich t'eygenen. 't Vernuft, dat dom is, word gellepen
 Op desen wetsteen. Welck een heldre sonneschijn
 Verlichte Italien, soo ras als BOKKALIJN
 Te voorschijn quam! elck stond verbaest en opgetogen,
 En sagh de werrelt aen, maer heel met andere oogen,
 15 Dan oyt voorheenen. O het leeren is een stut,
 En yeder even na, doch niet al even nut.
 De beste meester heeft den minderen afgekeecken.
 Maer hier komt BOKKALIJN: ick bid u, hoor hem spreekken.

TRAJAEN BOKKALIJN. Trajanus Boccalini was van Rome geboortig en zoon van een bouwmeester. Hy begaf zich vroegtydig aan 't dichten, en werd in onderscheiden Akademiën aangenomen. Zijn *Ragguagli de Parnaso*, welk werk in 't begin der Eeuw uitkwam, werd met veel toejuiching ontfangen; doch zijn latere geschriften, inzonderheid tegen de Spaansche heerschappy in Italiën gericht, veroorzaakten hem vele vervolgingen.

Wy moeten, zij het onzes ondanks, tot de kerkelijke twisten terugkeeren. Had de Regeering van Amsterdam zich zonder veel moeite van Smout en Cloppenburg kunnen ontslaan, niet zoo gemakkelijk zou zy

zich maatregelen van gelijken aart tegen Trigland veroorloofd hebben. Deze toch was niet alleen rechtzinnig in de leer, standvastig in zijn yver, maar ook gematigd en mild in zijn taal, voorzichtig in zijn doen en handelen. Vandaar dat hy, hoezeer een warm voorstander van de zaak der Calvinisten, echter in der tijd de hardheid van Bogerman had afgekeurd, en zich aan de meer gematigden aangesloten; vandaar dat hy, hoezeer een gezworen vijand van Oldenbarneveld, en van allen die in dezes gevoelen omtrent de onafhankelijkheid van Kerk en Staat deelden, by duurzamen tegenstand van de Regenten, toch gedurende vier-en-twintig jaar zijn ambt en invloed wist te handhaven. Beurtelings fcherp en bijtend, of liefderijk en welwillend, wist hy zich even goed door zijne vyanden te doen ontzien, als onverschilligen tot zich te lokken; en wel wist hy te zorgen, nimmer tegen den vorm te zondigen, en daardoor geen aanleiding tot wezenlijke grieven te geven. Geen wonder dus, dat de geestelijke en waereldsche voorstanders der Orthodoxie hem als den stevigsten pylet hunner party eerbiedigden, terwijl hunne tegenstanders geen wapen ongebruikt lieten, dat hem treffen kon. Daaronder was er een, 't welk men, geoorloofd of niet, begreep tegen hem te kunnen voeren. Het praatjen, dat hy de Synodus-bokalen niet minder dan de Synodus-artikelen beminde, was rondgeftrooid; zijn blozende kleur, die hem den naam van „'t kalkoensche haentjen" had doen verwerven, versterkte het gerucht; en de brouwer Pieter Evertz, in 't Haentjen, had staande gehouden, hem „op stroobiezen" te hebben zien gaan (met welke beschuldiging men later 't plunderen van des brouwers woning door het gepeupel in verband heeft gebracht). Dat een en ander was genoeg om het vertelfel ingang te doen vinden, of althands om aan de vyanden van Trigland gelegenheid te geven, hem, by gebreke van andere punten van beschuldiging, voor een volflagen dronkaart te laten doorgaan. De heftigheid, waarmede hy in der tijd de uitzetting van Smout had opgenomen, en de moeite, welke hy zich thands gaf om de Regeering tot intrekking van haar besluit te dwingen, gaven Vondel aanleiding om hem ten toon te stellen in het navolgende, vrij onkiesche, schimpdicht:

OP HAEN KALKOEN.

IE sagh oyt gecken sonder bel?
Kalkoentjen is wat rood van vel
En suyver geus,
Om dat de Rhijnse muskadel
Met al het suyver nat
Van't Heydelbergse vat.
'Treect in sijn' neus,

Haen Kalkoen: Trigland. Zie D. II, blz. 581, 585 enz.

En daerom buldert hy soo fel,
 Als Goliath den Reus;
 10 Wy achtent boert, en kinder-fpel.
 By dronck is hy wat beus;
 Maer nuchteren wonder geus.

Bachant had gy niet onbeschaemt,
 En 't geen een' Leeraer minst betaemt,
 15 Ons Burgemeesters wel geneyght,
 Op 't Raedhuys met een' moord gedreyght:
 Men had, o droncke plonder-geus,
 U met geen' roo kalkoensche neus
 Op 't openbaer toneel gebraght,
 20 En als een' Schijtvalek uytgelacht.
 Gaet heen nu als een huylebalg,
 En hangt ons aen uw' suylegalg.

12 *Bachant*: de Bachanten waren vrouwen; hier beteekent het woord eenvoudig: „navolger van Bacchus, wyndrinker.” Trigland, om zijn kunde en welsprekendheid, vooral ook om zijn invloed by de Landregeering, als een der wakkerste steunpilaren der Gereformeerde Kerk geëerbiedigd, was voor de nu Staatgezinde en half-Arminiaansche Regeering een vrij wat gevaarlijker vyand dan Smout of Cloppenburg. Men kon met hem niet omspringen gelijk met deze zijn ambtgenooten, en daarom zocht men hem door aantijgingen van dronkenschap zwart te maken.

15 *Wel geneyght* voor „ten goede geneigd.” Of misschien ook „well nigh,” „bykans gedreigd.”

17 *Plonder-geus*: dit ziet op de plunderingen en baldadigheden door 't graauw in 1627 bedreven, waarvan de predikanten als aanhitters werden beschouwd.

19 *Op 't openbaer toneel*: zie Costers „Ifigenia”, waarover nader.

OP DEN ZELFDEN.

HOORT ghy Heeren hoort, ick laet u weten,
 't Kalkoensche Haentjen heeft sijn wijf gefmeten;
 En sijn' Meyd, die wat snar in de beek is,
 Sey, Meester weetje wel dat onse Vrou geck is?
 5 Swijght (seyde hy) ick volg mijn' ordonnantie,
 Om niet suspect te sijn van tolerantie.

1 *Gefmeten*: „getlagen.”

2 *Snar*: *Saarren* is volg. KIL. *furere, rixare*, en een *snarre* „mulier maledicu, rixosa.” *Snar in den beek* is dus wat wy zouden noemen „niet op haar mondtjen gevallen.”

3, 4 De zin is: „ik sla mijn vrouw, offchoon ik weet, dat zy niet wijs is; omdat men my anders zoñ betichten van partijdigheid ten opzichte van deenen die my dierbaar zijn.”

Tot afwisseling van al dat kerkelijk gehaspel, wil ik hier een paar bruiloftsvaerzen inlaschen, omtrent dezen tijd door onzen dichter gezongen. Het eerste klonk ter eere van Pieter Willemszoon Hooft en

Kornelia de Vries. Wie de bruigom was, en in welke betrekking hy tot den Drosfaart stond, heb ik nergends vermeld gevonden. Waarschijnlijk was hy een zoon van Willem Pieterszoon, dien ik op de Regeeringslijsten als Schepen vermeld vind op 't jaar 1592. Het is ook mogelijk, dat hy tot een tak van het geslacht behoord hebbe die zich te Amersfoort onthield, en met welken Vondels familie, als wy later zien zullen, vermaagschapt werd. Omtrent de bruid kunnen wy, by de algemeenheid van den naam dien zy droeg, zelfs geen gissing maken. Gelukkig komt het er te minder op aan, hier te weten wie men voor heeft, omdat het gedicht op zich zelf, en afgescheiden van alle toespeling op personen, allerliefst is, ja een model van een kort bruiloftsvaers.

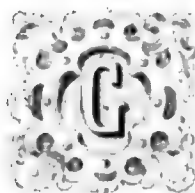
TROURINGK

VAN

PIETER WILLEMZ. HOOFT

EN

KORNELIA DE VRIES.

EEN dartel wicht met vlammeftoocker,
Met taeyen boogh, en schiectekoocker,
Heeft Hooft in't hart geraeckt,
En Bruydegom gemaect;
Maer 't eerbaer aenschijn van Korneli,
Daer roode roos en blancke leli

In toonen aen de jeughd
Hoe schoonheyd voeght by deughd.
Het kuyfche vyer en blakende oogen
10 Verftreckten sackel, pijl, en bogen:
Die Christelijcke gloed
Ontstack sijn vroom gemoed.
De brand hem minnetael deed spreecken.
Hy viel aen't vleyen en aen't smeecken:
15 Geen moeyte was te veel
Om winnen 't hart kasteel.

^a Voeght: niet „past“, maar „in deze Kornelia zich paart aan —“

¹¹ Die Christelijcke gloed voor „eerbare, kuische gloed: een zoodanige, namelijk, die op een wettelijke wijze wil gebluscht worden.“ Het epitheton *Christelijke* doet hier intuschen, in verband met de rest, een sonderlinge uitwerking.

¹² Om winnen: nog de oude, en anders door Vondel niet langer gebruikte vorm. Zoo ook in 't volgende stukken, vs. 34: om temmen.

Hier was de kuyscheyd in belegen.
 Sy werd bestormt langs steyle wegen,
 En elcke vryers praet
 20 Had kracht, als een' granaet.
 Sy wist geen' raed om 't vyer te lessien,
 En vond gevaer door soo veel' bressen;
 Noch boodse tegenweêr,
 Uyt hoop niet, maer om d'eer.
 25 Hy badse: lief, genoegh gevochten.
 't Is best een nut verdragh gevlochten,
 En uwe trou verlooft
 Aen my, uw wettigh Hooft.
 In't end haer boesems vorst' ontdoyde,
 30 En al die fiere moed verstroyde:
 Sy trad den held te moet
 Behoudens lijf en goed.
 Doen saghe wat de siel betovert,
 En hoe 't geluck haer had veroverd,
 35 En onder Hoofts vooghdy
 Gehult tot heerschappy.

17 *Belegen* voor „belegerd.” van „beleggen”, offchoon de regelmatige vorm van 't deelwoord alsdan „belegd” zoû moeten luiden. Doch Vondel maakte algemeen, als wy vaak gezien hebben, geen onderscheid tuschen *liggen* en *leggen*.

19, 20 *En elcke vryers praet Had kracht, als een' granaet*: „en elk woord, dat de vrijer tot haar sprak, deed op haar hart dezelfde uitwerking als een granaat, of gloeiende kogel op een vesting.”

21 *'t Vyer*: namelijk „dat, 't welk hy in haar hart ontfoken had.”

23 *Uyt hoop niet, maer om d'eer*: „niet met het uitzicht van den vyand af te slaan, maar om een eerlijke overgave te kunnen bedingen.”

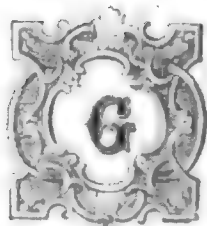
25 *'u wettigh Hooft*: voor me is te lezen „als”. Hy was 't nog niet, maar stond er na het te worden.

30 *Verstroyde* voor „verstrooide zich,” of „werd verstrooid.”

32 *Behoudens lijf en goed*: een gewone formule by de overgave, doch waaraan zich de vrijer waarschijnlijk maar voor zoo veel 't hem goed dacht, gehonden zal hebben.

Nog minder dan van het vorige echtpaar weten wy van Joan Nikolaasz. en A. Simonsz, mede door Vondel ter gelegenheid van hun huwelijk bezongen. Waar noch de bruijom noch de bruid een geslachts- of toenaam bezitten en zy alleen worden aangeduid door den voornaam van hun vader achter den hunnen geplaatst, daar zoû het, by de menigvuldige Nikolaasfen en Sijmens, die Amsterdam op dat tijdstip bezat, niet dan door een byzonder toeval wezen, indien men te weten kwam wie men voor had. Uit het gedicht blijkt, dat Jan Nikolaasz. in krijgsdienst geweest, en kort vóór zijn huwelijk uit Duitschland was terug gekeerd. Het gedicht heeft voor 't overige de verdienste van zoo duidelijk te zijn, dat ik het onnoodig heb geacht, er een enkele verklarende noot by te voegen.

DE HAVEN,
AEN
JOAN NIKOLAESZ.
EN
ANNA SIMONS.

AL met honigh overgoten,
 Heyligh bitter, minnaers deel,
 Naulijcx word uw soet genoten,
 Of het wallegh in de keel.
 't Heught den blijden Bruygom noch,
 Hoe hy 't Jawoord hoorde slippen
 Met een' fucht van Annaes lippen,
 Sonder erregh of bedrogh:
 't Jawoord, 't welck door open ooren
 10 't Hart soo graegh en gierigh dronck,
 Dat het scheen in vreughd te smooeren.
 O hoe soet paert jongk by jongk.
 Maer trompet en trommelslagh
 Steurt dat vriendelijck vergaren,
 15 En jaeght Anna door de baren,
 Daer sich kuyfcheyd bergen magh:
 Daer geen' teere jofferfielen
 Schricken voor geschrey en moord:
 Daer als mieren menschen krielen,
 20 Op den rijcken Aemstelboord.
 Denck hoe is haer lief te moê,
 Dat hy dus sijn lief moet derven,
 En verlaten ommeswerven.
 Godloose oorloogh, minnaers roê,
 25 Moet ick, fucht hy, als veel harten,
 Oock besuuren uwen haet?
 Blixem, die met duysend smarten
 't Heerlijck bloeyend Duytschland slaet.
 Moet ick 't kostelijcxte pand
 30 Door gevaerelijcke vlagen
 Uwent halven angstigh wagen,
 Over zee en over sand?
 En mijn' weelde en wellust missen

VEN,

OLAESZ.

MONS.

ionigh overgoten,
 h bitter, minnaers deel,
 word uw foet genoten,
 walleght in de keel.
 ght den blijden Bruygom noch,
 't Jawoord hoorde slippen
 Annaes lippen,
 edrogh:
 oor open ooren
 en gierigh dronck,
 ughd te fmooren.
 ngk by jongk.
 mmelflagh
 jek vergaren,
 de baren,
 l bergen magh:
 rfielen
 hrey en moord:
 chen krielen,
 nstelboord.
 f te moê,
 'moet derven,
 rven.
 minnaers roê,
 s veel harten,
 n haet?
 end finarten
 l Duytschland flaet.
 pand
 vlagen
 i wagen,
 and?
 ellust missen

- In het quickste mijner jeughd?
 35 In dees' Noordliche duyfternissen,
 Daer mijn' fon my niet verheught?
 Daer de wreede wintertijd
 Schent met vloeken al mijn roemen,
 Al deef' bruyloftlike bloemen,
 40 Die mijn bed sijn toegewijt?
 't Bedde, dat me sul gedijen
 Tot een doods en droevigh graf.
 Om t'ontgaen een eeuwich lijn
 Kies ick tijdelijke straf.
 45 Maer wat sterf ick sonder nood?
 Is de wegh dan opgedolven?
 Soeck uw leven door de golven,
 Door de paden van de dood.
 Naulijx krijght hy die gedachten,
 50 Of het woedende ongeduld
 Scheept hem, sonder af te wachten
 Dat de voorwind 't seyldoeck vult.
 O hoe krachtigh is de liefd,
 Die Leander, niet om temmen,
 55 Na sijn' Hero toe doet swimmen.
 Sie hoe 't vlot de vloeden klieft.
 O Neptuyn, weest toch genegen
 Desen vrijer, dienghe voert.
 Streel hem met bedaerden segen,
 60 Die door 't minnen is beroert.
 Maer wy tergen eer den God
 Aller luijen door het bidden.
 's Bruygoms siele drijft in't midden
 Van het wilde woeste lot.
 65 Sie die barrening eens woeden
 Op het aengevochten sand.
 Och de zeeman wenscht om vloeden,
 Sonder grond, en vloecht het land.
 Met soo stoot en kraeckt het hout.
 70 't Hart des stuurmans kraeckt met eenen,
 Met soo gaet het op een steenen.
 Elck is honderd jaren oud.
 En de Bruygom, vol ellende,
 Stroyt sijn' klaghten in de locht;
 75 Lieffte die u voor sijn ende,
 Voor sijn' dood eens kussen moght.
 Willigh willigh sou ick soo
 In dien ruymen plas versincken.

* Floeten: Sic in alle uitgaven. 't Kon echter een drukfout zijn voor vloeken (sneeuwvloeken).

Liefst in enger stroom verdrincken.
 80 Bruygoms harten sterven noô.
 't Water magh het leven bluffen,
 Maer geenfins het minnevyer.
 Moght ick slechts de liefste kussen,
 Och ick voer getroost van hier.
 85 Venus hoorde 't fuchten ras,
 En, bewogen door het treuren,
 Soo begonse 't schip te beuren
 Door de barning, door 't gebas
 Van die blaauwe en zeegroen honden,
 90 Die de Noordsche Scylle op hift;
 Daer veel sielen sijn verslonden;
 Daer de visscher lijken vischt.
 Eurus adem spande 't seyl,
 En de hoop van onsen minner,
 95 Die als vrolijk zeeverwinner
 Sagh van verre tot sijn heyl
 Anna op den oever blaken.
 Wacker, riep hy, Palinnuur,
 Stier den steven na dat baken,
 100 Na mijn' Noordstar, na mijn vuur.
 Anna, die, van tranen nat,
 Docht het meyr heeft hem begraven,
 Siet hem landen in de haven
 Van on' segenrijcke stad.
 105 An grijpt Jan in bey haer armen.
 Jan houd An gegrepen stijf,
 En sy drucken vol ontfarmen
 Mond aen mond, en lijf aen lijf.
 Gal met honigh overgoten,
 110 Heyligh bitter, minnaers deel,
 't Suur is al voorheen genoten,
 Glij nu lieflijk door de keel.

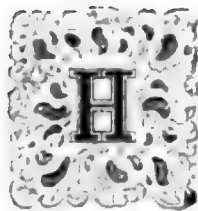
De twist over den schutterlijken eed, die welke het afzetten van Smout en Cloppenburg ten gevolge had gehad, die over het recht der Regeering van zitting in den Kerkeraad, en andere meer daarmede in verband staande, waren onder dit alles al hooger en hooger gestegen, en in 1631 was de verwarring nog vermeerderd, doordien de Synode, deze reis te Enkhuizen vergaderd, lijnrecht party koos tegen de Amsterdamsche Regeering, en de misnoegden stijfde in hun verzet. Vondel, niet weinig hierover gebelgd, gaf zijn verontwaardiging wederom lucht in een gedicht, op de oude eindrijmen van de „Vraag der Akademie.”

B L I X E M

VAN 'T

NOORD-HOLLANDSCHE SYNODE.

M D C X X X I.

ERARCH, van Kuffen-fucht beſeten,
 Vraeght ſijn' brood-eetende Profeeten:
 Of donder-kloeken bengels ſijn?
 Of oproer preekt in Engels ſchijn?
 Of Heerenwacht by Harders ſielen,
 Niet ſtreckt om 't Biſdom te vernielen?
 Of Landvooghdy niet was de ſchat
 Waerom dat *Smout* in oorloogh trad?
 Of Tochtſchuyt, tegens Preeckſtoels reden,
 10 Ons voeren magh in vreemde ſteden?
 Of 't Kruyſte-kuffen, Kruyſkerck ſticht?
 Of Sefli ons den voet niet licht?
 En Leecken grofflijk ſich verloopē,
 Die Klercken aen 's lands Recht verknoopen?
 15 Wat Kardinael ſpitiſvondighſt is,

BLIXEM. Men ziet dat dit ſtukken geheel in dezelfde manier is van de „Vraag der Akademie” en bybehorende ſtukken.

- 1 *Hierarch* voor *Hierarch*, „opperpriester”; hiermede wordt de Voorzitter van de Synode gemeend.
Van Kuffen-fucht beſeten: „strevende naar de plaats der waereldlijke overheden, die op 't kuffen zaten; trachtende die overheid onder den duim te krijgen. 't Is mede een woordſpeling die wy in meer painſtetten van die dagen aantreffen, en beteekent *heer-arg* of *erg*.”
 2 *Brood-eetende Profeeten*: het rijnpjen:

Een profeet
Die brood eet,

werd toen reeds, als nu nog, toegepaſt op logenachtige profeeten.

- 3 *Donder-kloeken*: klokken, die 't onweer aankondigen (?); de vraag beteekent: „of men het recht niet heeft in de kerk, als door middel van een *klok* of *bengel*, alarm te roepen?”
 4 De zin is: „of een oproer, als dat te Amſterdam plaats had, niet wettig mag genoemd worden?”
 5 De zin is: „of het gezach der Kerkelijken niet te gronde gaat, wanneer de Overheden door haar manſchap de leeraars doen bewaken en zelfs uitleiden?”
 6 *Tocht-schuyt*: „de ſchult, die *Smout* had weggevoerd.”
 7 *'t Kruyſte-kuffen*: „het Burgemeesterskuffen,” waarop drie kruyſen, het wapen der ſtad, geborduurd waren.
Kruyſkerck: de zin van dezen regel is: „of aan de waereldlijke Overheden het oppergezach over kerkelijke zaken mag worden toegekend?” V. bezigt dit woord om den klankflag met „kruyſtekuffen”, niet in den ſtoffelijken zin van een in kruis-vorm gebouwde kerk, maar in dien van „de kerk of gemeente van Kristus, den gekruiste,” of wel in dien van „de kerk onder 't kruis”, d. i. „de wederrechtelijk verdrukte.”
 8 *Sefli*: „zitting van de Magiſtraten in den Kerkeraad.”
 9, 10 De zin is: „of het aan leeken (waereldlijke Overheden) niet ongeoorloofd is, klerken, *clerici*, leeraars, te onderwerpen aan het gemeene lands recht?”
 11 *Kardinael*: „Predikant.”

En blaest allarm, en slaet niet mis:

Dien sullen d' Inquisiti-heeren

Met een' Synodes-brief vereeren:

Waer mee de Paus van Noorder-land

20 Het Toorntjen in den afgrond bant:

Dat in ons HEYLIGHDOM dar kijken,

En Aron doet voor Moyses strijken.

Procul, ô procul este profani,

Conclamat vates.

Dat is:

De Weerhaen kraeyt, van groot verdriet:

Maeck hier den Burgemeester niet.

25 Of sijtge van dit parck niet schuw,

Soo krijgt de Duyvel maght aen u.

Wegh met die politieke claus,

Dees' stoel is voor den Geusen Paus,

Dees' bancken voor sijn' amen-vuers:

30 Niet voor een ongewijden aers.

PERSIVS.

. *Sacer est locus, extra*

Meiste.

Dat is:

Die aen't heyligh huys wil pillen,

Moet sijn' hoed en vrydom missen.

I. v. V.

17 *d' Inquisiti-heeren*: „de leden van de Synode.

18 *Een Synodes-brief*: „een besluit van de Synode, tegen het uitzetten van Smout en t nemen van fessle.”

19 *De Paus van Noorder-land*: de Noord-Holl. Synode, te Enkhuizen vergaderd.

20 *Het Toorntjen*: de Burgemeesters van Amsterdam, wier kamer onder den toren van 't oude stadshuis plach te zijn en daarom in de wandeling „het torentjen” werd genoemd.

21 *Aron . . . voor Moyses*: dit was de gewone uitdrukking, waaronder in die dagen de verhouding tuschen Kerk en Staat verpersoonlijkt werd. Naar aanleiding van de woorden, *Exod. IV* vs. 16, koos Coster dit motto voor zijn *Idgenus*: „Moses, ghy sult Aarons tiadt zijn: Aaron, ghy sult Moyses mondt zijn.”

22 *Maeck hier den Burgemeester niet*: „speelt hier — in de Synode — den Burgemeester niet.”

23 *Amen-vuers*: „Vaders (leden der Synode), die op alles ja en amen zeggen.”

24 *Sijn hoed*: gewone misgrepen verkeerde men in die dagen met „het opperkleed”: hier met den hoed, als zinnebeeld der vrijheid.

Maar onder al de hekeldichten, door Vondel in deze jaren uitgegeven, was er niet een dat den kerkelijken meer aanstoots gaf, dan het *Decretum horribile*, waarin hy onbescroomd, en met al den gloed der verontwaardiging tegen de leer der Voorbeschikking, zoo als hy meende dat zy door de Kontra-Remonfranten werd voorgesteld, te velde trok.

DECRETVM HORRIBILE.

GRVWEL DER VERWOESTINGE.

OD ruckt d'onnooselheyd van moeders borsten af,
 En smacktje in't eeuwigh ryer. o poel! o open graf!
 Waer berg ick my van stanck! dar dit gedroght
 sijñ' pooten
 Noch branden aen Serveet? en hem ten afgrond
 stooten,

- 5 Als een' Godflasteraer; nadien dit schendigh boeck
 In 'shemels aenschijn spuwt dien gruwelijcken vloeck?
 Waer ben ick? onder 't Licht der Godegeleerde lampen?
 Of onder Lucifer, in't swarte rijk der dampen?
 Is dit het nood-lot van't verkoren wierroock-vat?
 10 Is dit de siecken-troost, en Christelijke schat?
 En was die laster-muyl dus op *Michiel* gebeten?
 Of was het om, met eer, sijñ' Spaense goude keten,
 Die klincklaer sich, door soo veel' roode schakels, vout,
 Te taecken? sou men dan, om pistolette-goud,
 15 Of heldren sonneglans van Fransche lely-kroonen,
 Geen Vaderland verraen, en seven Vorsten-troonen?
 Maer dit verklaert geen text, nocht mickt op 't rechte doel.
 Mijn yver dwaelt van 't spoor: hy slacht den predickstoel.
 Quackfalvers venten dit vergift noch, voor Triakel.
 20 Dees kinder-duyvel was, een' eeu lang, 's volcx Orakel.
 'k Getroostme licht, soo mans noch derwaert bevaerd gaen:

Decretum horribile. Dit ziet op hetgeen Kalvijn zegt, in zijn *Institutio*, III B., 23 hoofdst. 7 afd.: „*Pateor, horribile esse decretum,*” d. i. „ik beken dat het een gruwelijk besluit is”; naar den grond van 't woord: „een besluit dat iemand de hairen te berge doet rijzen.”

1, 2 Kalvijn zegt in zijn antwoord aan Castallo: „braak nu uw gal-vergif uit tegen God, omdat hy onnozele kinderkens van moeders borsten afrukt en in het eeuwige vuur smakt.”

3 Dit gedroght: Kalvijn.

4 *Serveet*: Michiel Servetus. Spanjaart van Tarragone van gehoorde en Geneesheer van beroep, werd te Geneve door de Overhoden wegens kettery en verzet ten vure verwezen en op den 27 October 1553 aldaar levend verbrand. Kalvijns bedrijvigheid ten deze, schoon misschien te verontschuldigen, is toch geenszins goed te keuren.

5 *Verkoren wierroock-vat*: Paulus. *Aant. d. O. U.* — Dan zinspeelt V. op Hand. IX. 15; doch maakt van 't daar gezegde *vat* (vas, medium, instrumentum) eigenmachtig een *wierroock-vat*.

11 *Michiel*: Servetus.

12 *Taecken of tacken* is „grijpen.” 't Eng. *to take*. Zie ook *Vll. Woordenb.* op HOOFD, in v.

14-15 Dit ziet weér op Aersens. Zie de aant. op de „Medalje” en elders.

16 *Hy slacht*: „hy is gelijk aan.”

19 *Triakel, diervaeckel, drievaeckel, theriak* was een oudtijds zeer beroemd veelmengsel, dat 160 bestand-deelen bevatte, waaronder opium 't voornaamste was. De theriak werd een beproefd tegengift geacht by den beet van vergiftige dieren (*theriac*). Zie ook *KIL. in v.*

21 *Bevaerd*: „ter bedevaert.”

- Maer datm'er vrouwen vind, en kan ick niet verstaen,
 Voornamelijk die, met een hartelijk genoegen,
 Gefwangert, onder 't hart, oyt siel en leven droegen:
 25 En levend tuygen, met hoe hartelijk een' fucht
 Het moederlijk gemoed omhelst sijn' lieve vrucht.
 Hier uyt heeft *Salomon* het vonnis vlack gestreecken.
 En noch kon hongersnood dat stalen hart-slot breecken.
 De buyck en luyftert na geen kinderlijk gekarm.
 30 De honger holt en raest, en vult den blinden darm.
 Men noem dan dit een moord van ongefonde sinnen.
 En schoon een' moeder staectt haer suygeling te minnen:
 Des Scheppers liefde, die 't onschuldigh schepfel kust,
 En koestert en omarmt, word nimmermeer gebluft.
 35 Dat staet, gelijk een' rots, die stormen kan verduuren,
 Dit slot bescherm't 't Geloof, met diamante muuren.
 Hier ziddert niemand, voor de blixems van *Kalvijn*,
 Die door het misbruyck krachteloos geworden sijn:
 Waerom hy mutferds dient te prachen van de Goden:
 40 Op dat in eere blijf de klapmuts der Synoden.
 Want Loevesteyn, dat slacht de Rotterdamsche kerck,
 Die ledigh loopt van self. Het volck en maeckt geen werck
 Van deel verdoemelijke moord-predestinaci:
 Al sit sy opgepronckt, met Trentens doele-staci:
 45 Al word de bybel hierom, op een nieu, vertaelt.
 Elek wallegh't van dien draf, die wijn is lang verschaelt.
 Hy smaeckt op niemands tong, die lekker is op 't proeven:
 En dient slechts om het krancke kraem-bed te bedroeven;
 Als 't afgepijnde breyn sich ernstigh innebeeld:
 50 Wat baetme, dat ick heb een tweeling-vrucht geteelt?
 En datse beyde reyn, door't doopsel, sijn gewaffen,
 In Christus dierbaer bloed, die kostelijke plassen?
 Men twijfelt, wie van twee, in't ende, word verdoemt.
 Men troost ons, met een' leer, die gruwelen verbloemt.
 55 En teeder harffen maeckt, door 't mijmeren, verwarder.
 Ah! schaepkens! wie van u sal doolen, sonder harder,

27 Zie I. Kon. III: 16-28.

25-28 Hier wordt gesinspeeld op 't geval, dat eene moeder, door den honger gedreven, haar kind braadde en opat, 'twelk, volgens *Flavius Jozephus*, hy de belegering van Jeruzalem onder *Titus*, zoü gebeurd zijn; en, volgens de kronijken, ook te *Parijs*, toen die stad door *Hendrik IV* was ingesloten.

30 Den blinden darm: niet in ontleedkundigen zin, het *caecum*, maar overdrachtelijk: „het hongerige ingewand der verblinde moeder.”

31 Van ongefonde sinnen: „in krankzinnigheid gepleegd.”

35-37 Toespeling op *Jesus* XLIX, vs. 15.

38 De zin is: „wanom hy van de Goden (de Overheden) mutferds (brandstapels) dient af te vorderen.”

40 De klapmuts: mischien de hoed met breeden, slapen rand, toenmaals door de geestelijken gedragen.

41,42 Dit ziet op het ontsnappen der te Loevestein gevangen Predikanten.

45 Trentens doele-staci: „de Dordtsche Synode.”

55 Volg. Klachte van eene Christelijke kraemvrou, die, tweelingen gebaert hebbende, bekommert is voor hare vruchten, over de kinder-duyvelsche praedestinaci-leere. *Aant. d. O. U.*

- In duyftere woefstijn, daer kruid nocht lover waft?
 Daer 't grimmigh ongediert des diepen afgronds bast,
 En huylt, en brult, en loeyt; om, sooghe quaemt te stikken
 60 Aen't eerste sogh, u voort, als wildbraed, op te sliken!
 Wie van u beyden is een snickje van de Hel?
 Schept God, als Nero, dan in dit moordadigh spel
 Des Helschen schouburghs, vreughd, om sijn' verdoemde slaven,
 In't ingewand van beer en tiger, te begraven?
 65 Is God een stoecke-brand, tot glori van sijn hof?
 En lust hem Troje weer, in puy en glimmend stof
 Te storten, met haer' pracht van tempels en gewelven:
 En soo veel weefkens, diep in asche, te bedelven?
 Is God de krokodil, die 't verlich geboren kind,
 70 Aen d'oevers van den Nijl, voor leckerny verflind?
 Daer *Moses* nauwelijcx in't kistje, word behouwen;
 En drijft, door 't moord-gescheurey der Isralijste vrouwen,
 Door lijcken sonder tal. is God een huychelaer,
 Die d'Oolter leyd-star vleyt, met kerckelijck gebaer?
 75 En verwt het moord-tonneel der Bethlehemse straten?
 En siet de worteling van vrouwen en soldaten,
 Een deerlijck schou-spel, noch met lachende oogen, aen?
 En pijnicht Rachels geest, by duyfter, op te staen?
 Om, van kranckfinnigheyd, te spoocken en te rabbelen?
 80 Het hayr te scheuren, en den boefem op te krabbelen?
 Is God een Moloch, van barmhartigheyd vervreemt?
 Die 't offer-popken, in sijn' gloeyende armen, neemt?
 En laest het, aen de speen, met oli, vyer en voncken?
 Maer dat's genadelijck een slaep-dranck ingedroncken.
 85 Soo rust het ongewieght: ontslagen van veel schricks.
 Ick raef-kal. plonder-paep, ga doop mijn lam in Styx,
 In Kalchas hellevont. het sal Verworpling heeten.
 De Raseryen staen, met sackelen, als peeten.
 Soo word het Plutoos kerck geheylight, als een lid.
 90 Wie rooft mijn arrem schaep? wie braed mijn hart, aen't spit?
 Wie droopt mijn vleesch, met bloed? wat baetme 's Heeren suyvel,
 Indien mijn wichtje word een spyse van den Duyvel?
 Of sal het eeuwich braen? en is het nimmer gaer?
 Of is 't een' vledermuys, op 't ongewijd altaer?
 95 Mijn' oogen sijn vol rooex. mijn neus vol swavel-reucken.
 Is dit een' kraem-koets, of een' Belsebubse keucken?

61 Een snickje van de Hel: d. i.: „een zieltjen, waar de hel naar *faikt* of *snakt*."

65 De krokodil: Farao. — Aant. d. O. U. Farao, die de kinderen der Isralijsten, in de rivier, voor de krokodillen deed werpen.

75 Een huychelaer: Herodes. Aant. d. O. U.

76 volg. Zie *Matth.* Hoofdst. II.

78 volg. Zie *Matth.* II: 17, 18.

79 Rabbelen: 'tzelfde als „revelen," verward praten." Hoort heeft ook *rabbeling*, en wy zeggen nog *brabbeltaal*.

- Wat galge-troosters staen daer, achter de gordijn?
 Of sijn 't gewetens-beuls? nu ben ick sonder pijn.
 Hoe dunckt u? is 't geen tijd dat elck die krancke redde?
 100 Op baker-moeder: drijf die docters weg, voor 't bedde,
 Met bedstock, toffels, of met graeuwen: 't is all eens.
 't Geloof heeft nimmermeer met wanhoop yet gemeens.
 Ghy kinder-vlegels, is dit suyver reformeeren?
 Of waarheyds dorchvloer dicht, met logenkaf, stoffeeren?
 105 Heeft Nassau, aen dees' leer, geoffert 's lands trofeen?
 Is dit de sonne, die in modder-poelen scheen?
 En rust hy saligh, die het hoofd bergt in dees' kappen?
 Is dit uw' galg-leer, met praedestinaci-trappen?
 En wordt *Goulart*, die voor 't onmondigh wieghliken pleyt,
 110 Van't Walen-heck geschopt, en 't vrye land ontfeyt?
 Nu sal *Trigland* den stoel, aen spaenders, stucken kloppen,
 En, met sijn' spreucken, dees Godloose breucken stoppen.
 Hy bulekt: de Poësy die bid den Duyvel aen,
 Den barelijcken Droes. de wereld moet vergaen.
 115 Dat's recht, *Trigland*, dat's recht. verbrand die boole pry:
- Se stinckt, tot in den baerd van uw Theologie:
 Die 't aenschijn Gods begruyft met soo veel schoorsteen roets;
 Hetwelck de Moor blancket, als oirsprong alles goods:
 Wan hy geknielt, slechts heeft, voor dreygende Pagoden.
 120 Hoe noodigh waer hem 't licht van *Bogermans* Synoden,
 En 't Euangeli-boeck der Genevoilche rots:
 Verheerlijckt, door den Israël der klare kennis Gods?
 Wiens glans self *Michael* ter aerde sloegh, met blindheyd,
 Door 't vyer, dat *Guize* smolt, tot heyl der bloedgesindheyd.
 125 Mijn' kraem-liel, sijt getroost, ghy hebt op uwe fy'
Jehova, die uw sael al meer bemint, als ghy.
 Hy heeft sijn hartebloed, voor uwe vrucht, vergoten:
 En teeckentse in den boeck der faelge bondgenoten.
 De hemel is haer erf. hy locktse, met sijn' stem.
 130 Hy sameltse, in den schoot van't nieu Ierusalem,
 Veel liefelijcker als een' klokken-hen, met haer' wiecken,

101 *t is all eens*: 't is alles 'trefde; neem maar wat u eerst onder de hand komt."

102 *Goulart*: Simon Goulart, Predikant der Walche Kerk te Amsterdam, werd in den jare 1615 in zijn dienst gechorat, omdat hy tezen de verwerping der kleine kinderen had gepredikt. Doch men lette wel, dat dit door den Walchen Kerkeraad was gedaan, en vóór de Synode.

103 *Galg-leer*: woordspeling met „de leer (ladder) van de galg" en „de leer der predestinatie."

110 *t Walen-heck*: „de Walche kerk."

117 *Begruyft*: „begraveert, bemorst."

123 *Michael*: wederom Serveet. Zie vs. 3.

124 *Guize*: François van Lotharingen, Hertog van Guise, door Jean Poltrac vermoord.

125-126 Treffend van schuldering, duidelijk van stijl en vloeiend van verslakkte is dit slot, en steekt daardoor vrij wat af by hetgeen voorafgaat: de beschrijving van de kinderkeus in den hemel is den dichter van „Lucifer" waard; en geestig van vinding zijn de slotregels, waarmede de dichter op vrij wat deffiger wijze dan hy anders gewoon is, de leer, waar hy tegen te velds trekt, ten spot maakt, en na er eerst het afschuwelijke van aangetoond te hebben, nu het nietige, het ydele, het kinderachtige daarvan wil doen uitkomen. Het engeltjen, dat over de leerstellingen van Beza lacht, is wel een der meesterlijkste zetten in al de Bekeldichten van Vondel.

- Befchaduw't en befchermt het ongepluymde kiecken.
 De waerheyd is oprecht: fy hoeft geen plonder-grijns.
 Sy toont u 't Paradijs, en d' eer der Cherubijns:
 133 Dat lijn de fieltjes, daer uw' siel om was verlegen:
 Die sich, als Duyven, op hun witte schachtjes, wegen;
 Veel witter als de melck, die uyt uw' tepels sprinckt.
 Sy weyen in het goud en hemels-blaeu. hoe blinckt
 Hun kuyf en fachte pruyck, van ingevlochte steenen,
 140 Van d' ongenaekbre son der eenwigheyd befcheenen.
 Dit hang-wieckt, en dat swaeyt den triomfanten palm.
 Een ander toekt de Inaer, en weckt yvoiren galm.
 Een ander blaest de fluyt. een ander goude noten
 Uyt roose-bladen leest. een ander onverdroten
 145 Eet mann'. een ander lept der Englen leckerny.
 Een ander lacht, om *Bezaes* kinder-kettery.

HALLELUIA.

133 *Plonder-grijns*: d. i.: „bedekkende, verbergende grijs,” *plonder*, *plonje* en *plunje* is 't zelfde. Zie *BILDERDIJK*, *tiest.* in v.

135 *Daer . . . om was verlegen*: „waarover . . . was bezwaard.”

141 *Hang-wieckt*: een fraal woord en op een rij te plaatfen met „knipoogt, watertand, trekkekt” enz.

Ik heb straks gezegd, dat Vondel in het voorgaande dichtstuk de leer der Kontra-Remonstranten heeft voorgesteld zoo als hy die *meende* te zijn; en ik vertrouw, dat hy ten dezen alleen van wat onbedachten yver is te beschuldigen, en nimmer behoorlijk de leer heeft onderzocht, welke hy bestreed. Immers de voorstelling, welke hy hier geeft, als zoü, volgens de leer, een kind van zijn geboorte af verdoemd zijn, is ten eenemale verkeerd. Men leest toch in 't „Besluit van 't Dortsche Synode:” „Waer uyt claerlick blijktt, dat de ghenen, den welken *sulex* minst betaemde, teghen alle waerheyd, billickheyd ende liefde hebben gehandelt, die den volcke hebben willen wijs maecten: *Dat met de leere der Gereformeerde Kercken gheleert wort, dat veele onnossele kinderzens der geloovighs van de borsten der Moeders worden afgheruckt, ende tirannighlijck in het Helsche vyer geworpen, alsoo dat haer noch het bloet Christi baten en kan, noch den doop, noch ghebedt der Kercken by haren doop.* Ende wat diergelijcke andere dingen noch veel meer zijn, die de Gereformeerde Kercken niet alleen niet bekennen, maer oock van gansch herten met verfoeijinghe verwerpen.” — Zoo ook zegt de Synode in 't 17 Art. van 't Eerste Hoofdstuk der Leer: „Naedemael wy van den wille Godts uyt zijn woort moeten oordeelen, 't welck getuycht dat de kinderen der ghloovigen heyligh zijn, niet van natueren, maer uyt cracht van 't genaden-verbont, in 't welke sy met haere ouden begrepen zijn, soo en moeten de godtsalige ouders niet twijffelen aen de verkiefinghe ende salicheyt harer kinderen, welke Godt in hare kintsheyt uyt dit leven wech neemt.”

't Is waar, de bepaling „kinderen der geloovigen,” die wijd of naauw kon genomen worden, en die van „godzalige ouders”, doen hier niet weinig af; en V. heeft ook minder het oog op de sofistich juist bepaalde leer der Synode, dan op dezer onder den volke gangbare gevolgtrekkingen, en op de uitdrukkingen van Kalvijn en anderen. In allen gevalle blijft de voorstelling der tweelingsvrucht in de geöpperde twijfeling, of niet wel *één van beiden* een verworpeling zou wezen, onjuist en zonder toepassing, daar volgens de Synodale leer ze *allebei* of verkozen of verworpen zouden zijn.

In toon niet minder dan het vorige, ja voortreffelijker te noemen, was het volgende gedicht, 't welk hy in dit jaar uitgaf, ter gelegenheid van de verjaring der strafoefening, aan Oldenbarneveld voltrokken.

J A E R - G E T I J D E

VAN

WIJLEN DEN HEER

JOAN VAN OLDENBARNEVELT,

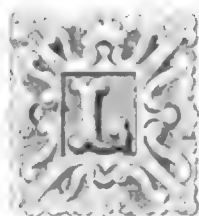
VADER DES VADERLANDS.

ORAKEL.

*Quid sentire putas omnes, CALVINE, recenti
De scelere, & fidei violatae crimine?*

I.

's

ANDS treurspel weêr verjaert: om wiens gedoemde
trouwe,

Als weeu, of wees, in rouwe,
Bedrukt en troosteloos, treurt Hollands goê gemeent,
Op GROOT-VAERS koud gebeent.

II.

3 Soo ras d' Aerts-lastertong van't huychelaers Synode,
Den aerd des Duyvels, Gode
Aenteegh, en had Gods naem, tot suyvring van haer faeck,
Gebrandmerckt, op haer Kaeck.

Quid sentire caet. „Hoe denkt gy, Kalvijn! dat men in 't algemeen wel oordeelt over het schelmstuk en de misdad der geschonden trouwe?”

Den aerd des Duyvels: in de latere uitgaven leest men: *den aert des afgronts*, wat minder krachtig is niet alleen, maar zelfs in de daad geen gezonden zin oplevert.

er geloovigen," die wijd of naauw
godzalige ouders", doen hier niet
het oog op de sofistich juist be-
er onder den volke gangbare ge-
ngen van Kalvijn en anderen. In
r tweelingsvrucht in de geopperde
een verworping zou wezen, on-
gens de Synodale leer ze allebei in
ja voortreffelijker te noemen, was
jaar uitgaf, ter gelegenheid van de
barneveld voltrokken.

E T I J D E

N HEER

EN BARNEVELT,

ADERLANDS.

K E L.

annes, CALVINE, recenti
iolatæ crimine?

er verjaert: om wiens gedoemde
trouwe.

wees, in rouwe,
loos, treurt Hollands goê gemeent.
ERS koud gebeent.

huychelaers Synode.
vels, Gode
ot fuyvring van haer faeck,
haer Kaeck.

en in 't algemeen wel oordeelt over het kbe-
men: den aert des afgrouts, wat minder krek-
onden zin oplevert.

III.

Ontbrack'er 't segel, om dien gruwel kracht te geven,
Met quetsing van het leven,
En afgemartelt bloed der allervroomste borst:
Daer Helliche Wraeck na dorst.

IV.

De Baster-vierfchaer dan, na 't schoppen van 's volcx Vaders,
Gefchandvleekt, als verraders,
Verwijst ons BESTEVAER, met afgeleefden strot,
Te verwen 't Hof-fchavot.

V.

Geduldigh stapt hy, met sijn stoecxken, na het ende
Van doorgezolde ellende,
Van last, en barens wee. o banck des Doods! o sand!
Waer toe verseyt ons land?

VI.

De siele seyl-vlugh, om, door d' aders, uyt te varen,
Begraeut de trage jaren,
En noopt den ouderdom. Haer frische jonge moed
Wil bruyfen, door sijn bloed.

VII.

Na onschuld, en gebed, getroost voor 't swaerd te bucken,
Door 's boesems open-rucken,
Sagh elck in't oprecht hart: dat allefins bestreen,
De maet sloegh, als voor heen.

VIII.

Hy knielt. ah! ah! hy sneeft, met sleep van nederlagen,
En storting aller plagen.
De boom van Duytschland kraeck, en ziddert over al,
Van foo vermaerden val.

IX.

Van foo vermaerden val, bestert de vreughd, en hope,
In't aenschijn van Europe:

1) Van last, en barens wee: de uitdrukking is by den oorsken opslag niet zeer duidelijk: — maar vergelyke de vaerzen in het *Stoekke* van Oldenbarneveld, Dl. II., bl. 315., vs. 17-19.

Als hy, belast van ouderdom,
Papier en schriften, overleende,
En onder 't lastigh lantspaet steende.

En de *Geuse-Vesper*, Dl. II., bl. 318., vs. 1.

Had hy Hollant dan gedragen
Onder 't hart

En men zal zien, dat laat hier „zwaarte van staatszorgen" beteekent, en *barons wee* al de „m
lijkheden verbonden aan het beramen en ten uitvoer leggen der ontwerpen, waarvan de A
kaat als 't ware zwanger was gegaan ten oorbaar des Lands."

o *Banck des Doods! o sand!* Op het schavot plach hy halarecht een sandhoop geplaatst te we
om het spattende bloed op te vangen. De dichter ontleent aan die omstandigheid een woord
ling in de volgende zinsnede.

1) *De siele seyl-vlugh*: later veranderd in: *de ziel, nu zeelvlugh*.

2) *Ah! ah!* veranderd in „och! och!"

3) *Foo vermaerden val*: veranderd in: *zoo vermaert een val*.

35 Euroop gevoelt dien flagh. fy fucht, en fit verdooft,
Door 't ploffen van dat Hoofd.

X.

Dat Hoofd, dat heyligh Hoofd, dat spring- op spring-vloed schutte:
Dat Nallaus glori stutte:
Dat Hoofd, dat Spangjen, eer het floot fijn' goude mond,
40 Op goude bergen stond.

XI.

De geeft ontkerkert, fagh, van 's hemels hooge deelen,
Den dollen Moord-luft speelen,
Met romp en kop, en 't bloed verftrecken, verfch en laeu,
Een roof van't papegraeu.

XII.

35 Soo kinders, riep hy, foo: vermaeckt u, op mijn lefte.
Ick offer 't lijf ten beſte.
Mijn' ſiel, oh! of de Staet verbergt waer, door mijn' dood,
Vind ruſt, in Godes ſchoot.

XIII.

De ſchim was heen, de ſtem, voor wind, oock heen gevlogen.
30 Wy klaegghden 't aen ons' oogen:
En 't oogh was, na dat Licht, in 't nare nachtgevecht,
De VRYHEYD quijt, en 't RECHT.

ALTA MENTE REPOSTVM.

De tijd en heeft noyt wegh genomen
Den naem, en 't overſhot der vromen:
Want, na dat fy ſijn overleen,
Soo blinkt hunn' deughd voor yeder een.

I. v. V.

37,38 Deze regels bevatten wederom eene woordſpeling, naml. van „Oldenbarnevelds hoofd” en een „havenhoofd.”

39 Met romp en kop: kop is hier 't juſte woord, in tegenſtelling van het voorafgaande hoofd: later is het verkeerdelijk in hoofd veranderd.

40 't Papegraeu is verzacht geworden in plondergraeu.

41 Verbergt voor „gewaarborgd, gered.”

Alta mente repostum: „'t blijft in 't diepſte des gemoeds bewaard.”

De tijd en, enz. Deze regels zijn in de latere uitgaven achter dit gedicht weggenomen. Ze ſtaan ook als eene navolging van „de Meſopische trouwſpeeler in zijne Andromache”, aan het ſlot der Voorrede van den „Palamedes”, Dl. II, bl. 352 en 353.

Opmerkelijk is hetgeen wy by Jacobus Scheltema ¹⁾ lezen met betrekking tot dit gedicht. Na verhaald te hebben, hoe Reael de rampen van het Vaderland had gefchetst in een treffende elegie, gaat hy aldus voort: „Het bleek aan Petrus Burmannus Secundus, uit een brief van Niëllius, dat deze met andere zijner vrienden vergeefsche pogingen hadden aangewend tot wedervinding van dezen klaagzang, als mede, dat de stoutste beelden in het voortreffelijkste meesterstuk van Vondel, beginnende:

's Lands treurijpel weer verjaert,
hieruit ontleend waren.”

Hy voegt er in een noot by, dat dit getrokken is uit „geschreven aantekeningen van een zeer vertrouwden leerling van Burman.”

De ontkoming van Niëllius en zes andere op Loevestein gevangen Remonstrantsche Predikanten ²⁾ moest, als men denken kan, aan onzen dichter niet weinig stof tot vreugde geven, en onmiddellijk kwam hy met Coster naar Muiden, om aan Hooft 't belangrijke nieuws mede te deelen. Het gebeurde gaf stof tot een klinkdicht, dat onder Vondels Poëzy in de Schiedammer Editie van 1660 is opgenomen. Ook al stond er geen *Allengskens* onder, welk motto Vondel nooit gebezigd heeft, zouden de vaerzen zelve genoegzaam verraden, dat het niet van onzen dichter wezen kan. Men oordeele:

¹⁾ *Geschied- en Letterkundig Mengelwerk*, II, blz. 81.

²⁾ Zie WAGENAAR, *Vad. Hist.* XI. 144 volg.

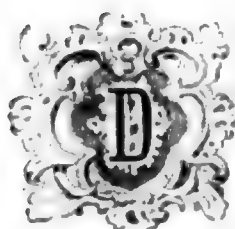
KLINCK-DICHT

OVER

DE VERLOSSINGE

VAN

DE SEVEN LOEVESTEYNSCHE GEVANGENEN.

DOOR over-jaerden haet had bitterheyd, in glans
Van yver tot Gods Wet, gewonnen het geweten
Van't baet meest lovend' Volck, en was nu al geseten
Door Priest'ren tong' gestijft, in wreedheyds hoogh-
ste trans.

5 Daer hieldse haer woedend'; doch onmagtig meer te schaên;
Dreyghde evenwel met bloed-geverfde swepen
Oprechte Onnosselfheyd in muuren dicht benepen,
En regende veel bloeds, van ijl na haer te slaen.

Dees' wel gemoed, voor haer, was hevigh in gebeden,
 10 Van wien sy doen noch leed, en voormael had geleden;
 En seyde: Haer vyand had onwetende mildaen:

Tot haer Heer Vader nu bedaerder sich ontfernde;
 En gaf den Hemel last, die oock sich haers erbernde;
 En lietse uyt Loevesteyn, de wacht ontduyftert gaen.
Allengskens.

Zelfs by het bezingen van gebeurtenissen, waarmede de kerkelijke twisten hier te lande in geen het minste verband stonden, kon hy niet nalaten daarop te zintpelen. De Markies van Santa Croce, die den Graaf van den Berg als Opperbevelhebber vervangen had, begeerig om zich door een glansrijk feit verdientelijk te maken jegends Spanje, had in de maand September een sterke krijgsmacht, aangevoerd door Graaf Jan van Nassau en den Prins van Barbançon, te Antwerpen doen scheep gaan in vijf-en-dertig vaartuigen, van vele krigsbehoeften voorzien, en onder 't bevel van Jacob Janszoon Boy van Zierikzee. Het doel was een landing op de Zeeuwsehe kusten, en de onderneming was beraamd door een Zeeuwsch Edelman, den Heer van Wissekerke. Gewis was het merkwaardig genoeg, dat een aanslag tegen onzen Staat juist beraamd was door een Zeeuw, en onder 't bevel stond van een anderen Zeeuw en van een Nassau.

Zoo bedekt was de onderneming gehouden, dat zelfs Boy er geen kennis van had, voor dat hem Graaf Jan op de Schelde het schriftelijk bevel der Infante mededeelde; waarop de zeeman verklaarde, het plan voor onuitvoerlijk te houden. Hy moest echter gehoorzamen; en in de daad, de onderneming scheen in den aanvang met den besten uitslag te zullen bekroond worden. Terwijl de schepen de Schelde afzakten, was des Konings leger op Rozendaal gemarscheerd, eenig volk vooruit zedende naar Prinseland, om dit te bezetten en aan een aanslag op de Klundert te doen gelooven, welk laatste eiland reeds onder water was gezet. De Hollandsehe en Zeeuwsehe oorlogschepen, opgezeild zijnde om de vyandelijke vaartuigen te keer te gaan, werden van voor Saefingen door het kanon des vyands tot beneden Zuidbeveland teruggedreven. Men verwachtte nu een landing op dat eiland; doch 's vyands vloot, het voordeel hebbende van den wind, kwam achter om den Doel door het Saefinger gat, nemende het getij zoo te baat, dat onze schepen beneden winds waren en op het drooge zaten; waardoor zy dezen een getij vooruit kwam, en zoo gezwind voorby Bergen-op-Zoom voer, dat men niet anders dacht of het waren onze schepen, tot dat zulks anders bevonden werd. De Prins zond terstond den Schotsehe Kolonel Morgan, met vier regimenten, naar Tholen, om langs den dijk den vyand

te volgen, die door 't slijk moesten waden om daar te komen; terwijl de schepen, die in de haven van Bergen lagen, terstond door den Kolonel Maisonneur met 1500 musketiers bemand en zeilreë gemaakt werden. Alle baken op de ondiepten waren alreë weggenomen; waardoor eenigen van 's vyands grootste schepen voor Reimerswaal op 't drooge bleven zitten. Graaf Jan belegde nu krigsraad, of men wachten zou, tot de schepen wederom vlot waren, of niet: waarop tot het eerstgemelde besloten werd; 't geen een groot geluk voor dit Land was; daar andersins de vyand voet aan wal zou hebben kunnen zetten eer de onzen hem naby hadden kunnen komen. Op de eilanden heerschte groote ontsietenis: de boeren vluchtten van 't platte land; en in Zierikzee, waar geen bezetting lag, braken de burgers de bruggen af. Echter vatte men, nadat de eerste schrik voorby was, goeden moed, en bemande overal schepen met volk, om die op den vyand af te zenden, hopende hem in zijn eigen net te vangen. Tegen den avond veranderde de wind en begon onzen schepen te dienen, die met de nacht den vyand achterop kwamen, terwijl de maan zoo helder scheen als of het dag ware geweest. Weldra vond de vloot van Boy zich van weërskanten bezet, zoo door de van Bergen-op-Zoom gekomen vaartuigen, onder 't bevel van Kapitein Heerde, die op 's Prinzen jacht gebod, als door de Hollandse en Zeeuwse schepen, onder den Vice-Amiraal Marinus Hollaert, reeds beroemd wegens het aandeel, dat hy in de overwinning voor Gibraltar had gehad. Ongeveer te half elf uur begon het gevecht, waarby de onzen den vyand, onaangezien zijn grof geschut, moedig aan boord klampten. De strijd duurde ongeveer drie uren met gelijke dapperheid aan weërszijden; tot dat omtrent twee ure een dikke nevel viel, die den vyand met zoodanigen schrik sloeg, dat hy niet meer om vechten, maar om vluchten dacht, aan alle zijden om kwartier riep en zich zocht te redden zoo goed hy kon. Velen verdronken en ettelijke schepen en sloepen werden in den grond geschoten, en sommige door den vyand zelven in brand gestoken; doch de meeste vielen in onze handen. De lantaarn van den Amiraal Boy werd uitgedaan, en hy zelf benevens Graaf Jan en de Prins van Barbançon sprongen in een kleine roeischiut en reddeden zich aan 't Prinzenland, van waar zy zich naar Rozendaal by Santa Croce begaven. Wisfekerke verdronk jammerlijk, en maar negen van 's vyands schepen ontkwamen: meer dan 4000 man, waaronder vele officieren en een belangrijk krijgsmateriëel vielen den Staatschen in handen; terwijl talrijke vluchtelingen, by Steenbergel geland, aldaar onderschept werden door de troepen welke de Prins had afgezonden.

Het was deze glansrijke overwinning, gewoonlijk die van 't Slaak genoemd, naar de plaats waar zy bevochten was, welke door Vondel bezongen werd in het navolgende gedicht.

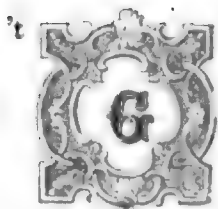
TRIOMF-TORTS

OVER

DE NEËRLAEGH DER KONINGLIJCKE VLOOTE

OP

HET SLAECK.

't **GEWAPENT** Scheld ging t'feyl, met dit geschreeu:
 Dat geld, dat geld den Leeu:
 Zijn hartebloed, lijn' lier te vet gemest,
 Doorschiet hem in lijn' nest.
 Het wacker dier, hoe vreeflijck datmen riep,
 Sich veynsde, als of het sliep.

De vloot, hierdoor gemoedlight, nader quam.

Haer draecken spogen vlam,

En fwavelvyer, granaten, lood, en stael;

¹⁰ Des Hollands *Amirael*

Hem noopte, dat hy rees, getergt tot wrack,

En sloegh lijn' klaeu in't Slaeck.

Triomf-torts. Vondel is doorgaands kiesch op het betytelen zijner gedichten. Die tytel moet, naar zijn bedoeling, dadelijk een helder denkbeeld geven van hetgeen men te wachten heeft. Zoo noemt hy zijn gezangen ter viering van de eene of andere overwinning, nu eens een *Zegevuur*, dan weder een *Scheepskroon*, een *Zegekroon* enz. Hier kiest hy het woord *torts*, ons *toorts*, en in beide gevallen 't zelfde als 't Fr. *torche*. (Reeds meer is opgemerkt, dat 't Fr. *ch* altijd door ons *ts* wordt teruggegeven). Dit *Triomf-torts* is hier letterlijk 't zelfde als „Zegevuur.”

¹ 't *Gewapent Scheld ging t'feyl*: dichterlijk, en met een floute persoonsverbeelding, wordt hier, in plaats der vyandelijke vloot, die de rivier afzakt, de Schelde of 't Schelt zelf voorgesteld als onder zeil gaande. Zoo zegt men nog: *de heele stad liep uit* voor „de geheele bevolking der stad.” *Ging t'feyl: te zeil gaan* is min gebruikelijk dan „te scheep gaan.” Wy zeggen thands: „onder zeil gaan.”

² *Den Leeu*: de *Leeuw* is hier, als in ontelbare gedichten van Vondel, de verpersoonlijkte Republiek.

³ *Zijn hartebloed*: versta: „(het geldt) het *hartebloed* van den *leeuw*.”

⁴ *Zijn' lier te vet gemest*: *liet* is hier genomen voor „den Staat zelve,” die door den bloeienden koop-handel reeds tot een hoogen trap van welvaart gestegen was, en daarom door den vyand schim-penderwijze *vet gemest* wordt genoemd.

⁵ *Sich veynsde*: meermalen wordt dit woord by Vondel wederk. genomen, even als hy op andere plaatsen *gelaten* zonder *zich* bezigt.

⁶ *Draecken*: wy zullen dit woord dikwijls door Vondel zien bezigen in den zin van „geschutvoerend schip of vloot.”

¹⁰ *Des voor* „weshalve, waarom.”

Hollands Amirael: Frederik Hendrik, als Kapitein Amiraal en Generaal.

¹¹ *Hem*: „den *Leeuw*,” die zich (zie vs. 6) slapende hield.

¹² *Sloegh lijn' klaeu in't Slaeck*: „vatte er post.” Hetzelfde echt dichterlijke beeld komt voor in Vondel's *Scheepskroon* voor Van Galen.

*Soa de Leeu van Holland slauewen
 Na een zeegevecht of twee!
 Neen, hy slaet al weer lijn' klaeuwen,
 In de Middelandfche zee,
 Onder het Toskaenische strand,
 In het hart van Engeland.*

De maen besweem, besprenckelt van het nat,
 Van breyn en bloed bespat,
 18 Verdooft van al 't gejammer en 't gekarm,
 Erbarin, erbarin, erbarin.
 Als Xerxes, sonder hart, uyt Griecken vloot,
 Soo viel Graef Ian in't boot,
 Met Barbançon. 't was roey, eer alles blijf.
 20 Marye berg ons lijf.
 Die roof bleef ons van schepen, volck en schut.
 Al d'arbeyd was onnut.
 Leer, stoffer, leer, hoe dat een oogenblick
 Veel jaren smoort, in't slijk.
 23 En ghy, die hier te land 't gewillie plet,
 En doemt uw' eyge wet,
 En nijpt, en grijpt: sie toe, sie toe, sie toe;
 Rechtvaerdigh is Gods roe.

Patriæque Patrique.

I. v. V.

18 *De maen besweem*: de slag had na zonsondergang plaats, en gedeeltelijk by lichte maan, die echter verduisterd werd door den rook van kruiddamp en door het opspattende water. Met een echt dichtsterlijke hyperbole stelt Vondel dit voor, als bezweek de maan van schrik, zoo werd zy bespat door bloed, brein en water.

17 *Als Xerxes*: bekend is het, dat de Perzische koning Xerxes, na met ontzettende overmacht een vruchtelozen aanval op Griekenland beproefd te hebben, terug geslagen werd, en zich, na het verlies van byna zijn geheel leger, met moeite in een vischeraboort redde, die hem over den Hellespont voerde.

Sonder hart: „moedeloos,” *le coeur lui défaillant*, gelijk de Franschman zou zeggen. De bedoeling kan niet zijn om hier Graaf Jan gebrek aan hart toe te schrijven; zijn Nasfausch bloed en zijn geheele leven bewijzen het tegendeel; maar hy moest het opgeven; en dat alleen wil Vondel te kennen geven. — Vergelijk hier voorta *'t Litskoffer van Margheburg*, vs. 168.

19 *'t Was roey*: levendige voorstelling. Vergelijk *Papieren geld*, blz. 74. vs. 7.

20 *Marye*: de natuurlijke uitroep der Roomsch-Katholieke Zuid-Nederlanders.

21 *Schut voor geschut*.

23 Deze en de drie volgende heftige regels tegen de Kontra-Remonstranten dorst Vondel in den tweeden druk van zijn lierzang niet plaatsen. Recht gesproken komen zy er ook zonderling by te pas en getuigen alleen van zijn jeukte om er die kerkelijke twisten altijd by te brengen.

26 *En doemt uw' eyge wet*: „de Gereformeerden.” wil Vondel zeggen, „hadden voor gewetensvrijheid gestreden, en zijn nu degene die haar onderdrukken.”

Zeer gaarne onderschrijf ik over dezen meesterlijken lierzang het oordeel van Lulofs: „Persoonsverbeeldingen, krachtige herhalingen, hyperboles, vergelijkingen en verschillende andere rhetorische figuren maken den dichtsterlijken stijl hier des te stouter en levendiger. De voor het onderwerp bijzonder gelukkig gekozene versmaat bruist er hare korte, afgebroken zinnen als een stortvloed voort. Eene groote deugd van het stuk is ook *deszelfs* beknoptheid.”

Nog bestaat er een klinkdicht op dezelfde overwinning, 'twelk te vinden is in het Tweede Deel van Vondels Poëzy, te Schiedam in de Oude Drukkerye, anno 1660; doch niet in de gewone 4°. uitgave is overgenomen. Waarschijnlijk hield Brandt het, om het motto, niet van Vondels hand. Ik meen het echter hier geen plaats te moeten weigeren, eensdeels omdat het in allen gevalle aan V. is toegeschreven geworden: anderdeels om dat stijl en versificatie zoo veel overeenkomst hebben met de zijne, dat ik zelf niet zou aarzelen het hem toe te schrijven. Zeker is het motto ongewoon; doch ik heb niemand anders kunnen vinden, die het voerde, en onze dichter, als wy gezien hebben, veranderde meermalen van zinspreuk.

K L I N C K D I C H T

OVER

D'ONDERGANG VAN DE SPAENSCHÉ VLOOT,

OP HET SLAECK.

1631.

ELOOFS prang vierde, van de helse Raserijen,
Tot barstens vol van spijt, om 't slippen van den Bos,
Verweckte een' tweeden *Schwartz* (sijn schieten
ging te los),
Die fou 't geschut bet tot vernielen doen gedijen:

3 Sy port d' *Infante* oock om niet sonder wraeck te lijn
Dat hare stad verciert den Staten-Pijlen-tros.
Dies deekt men 't ruyme Scheld met schepen in het gros,
Om 't Secten-land, en die 't verdadight, te kalfijen.

Maer foo *Philippe's* Vloot wel eer de moed verloos;

1 *Geloofs prang*: 't zelfde als „geloofedwang.“

2 Om 't *slippen van den Bos*: „om 't verlies van 's Hertogenbosch.“

3 Een' tweeden *Schwartz*: men weet, dat aan Schwartz de uitvinding van het buskruid wordt toegeschreven.

4 *Pijlen-tros* voor „pijlbundel.“

5 't *Secten-land*: „'t land, waar de *Secte* heerscht, die zich van „de moederkerk heeft afgescheurd;“ of ook: „'t Land, waar verscheidene sekten heerschen.“

le zelfde overwinning, 'twelk te vin-
dels Poëzy, te Schiedam in de Oude
de gewone 4de uitgave is overgenom-
et, om het motto, niet van Vondel's
plaats te moeten weigeren, eensdeels
oefgeschreven geworden: anderdeels
ereenkomst hebben met de zijne, dat
oe te schrijven. Zeker is het motto
ders kunnen vinden, die het voer-
en, veranderde meermalen van zin-

D I C H T

E SPAENSCH VLOOT,

SLAECK.

51.

ierde, van de helle Raerijen.
l van spijt, om 't slippen van den Bos-
n' tweeden Schwartz (sijn schieten
ging te loek
ut bet tot vernielen doen gedijen:

t sonder wraeck te lijen
staten-Pijlen-tros.
held met schepen in het gros,
erdadicht, te kastijen.

l eer de moed verloos;

ertogenbosch."
artz, de uitvinding van het buskruid word: te-
e zich van „de moederkerk heeft afgebeurd
ben."

10 Mits 't dooren-steeken in het vatten na de Roos:

Soo spatte haer trots nu voor d' Orange-boom aen stucken.

't Veel-jarigh woelen leyt in eenen nacht gevelt;

Haer Santen sijn onnut; verloren is het geld:

Soo moet hy varen die de Vrijheyd tracht te drucken.

Die 't al wil, krijgt niets.

10 De Roos: „Engeland,” deze regels zien op de vernieling der armada of onoverwinnelijke vloot.
Die 't al wil, krijgt niets, behoeft niet zoo zeer als een zinspreuk des schrijvers te worden aange-
merkt dan als een motto, in 't byzonder op deze gebeurtenis van toepassing, en tegen de Infante
gericht.

Terwijl Fredrik Hendrik hier te lande de Spaanschen met afwisse-
lend geluk bestreed, was in Duitschland de krijgskans op eens veran-
derd. Gustaaf Adolf, Koning van Zweden, sedert lang daartoe aange-
zocht, had de banier voor de zieltogende zaak der gewetensvrijheid
opgevat, en, in Juny 1630 met eenige duizenden manschappen in Pom-
meren geland, de Keizerfche benden voor zich heen gedreven. Zich met
Frankrijk verbonden, en de nog aarzelende Duitfche Vorsten overge-
haald hebbende om met hem gemeene zaak te maken, sloeg hy den nog
nooit verwonnen Tilly in September 1631 by Leipzig, aldus de ramp
wrekende van het ongelukkig Maagdeburg, dat in Mei te voren door
gemelden veldheer ingenomen, op zulk een gruwelijke wijze door hem en
den bloeddorstigen Graaf van Pappenheim, bevelhebber zijner ruitery,
was geplunderd en uitgemoord. Het was op dien zege, door den Zweed-
schen held behaald, dat Vondel het fraaie gedicht vervaardigde, 't welk
hier volgt.

LIJCK-OFFER
 VAN
 M A E G H D E B U R G.
 ONTSTEEKEN
 OP HET HOOGH AUTAER
 BY
 LEIPZICH,
 DOOR DEN
 ONVERWINNELIJKEN KONINGHLIJKEN HELDT,
 GUSTAEF ADOLF.

ARM DER DUYTSCH E VRYHEYDT.

P Sanggodin, en huw uw' heldenluyte
 Aen't zegesfel der koningklijke fluyte:
 En volg de maet van Saxens trommeldans,
 Bohemen vlucht, en Sweden wint de kans.
 Fortuyn verkieft, om d'eeu, uyt foo veel koppen,
 Een hoofd: om dat, tot walgens toe, te kroppen,

Met rooffchat en triomfen, reys op reys:
 Tot glori van een Keyferlijk palleys.

Wie met dees' eer bewierroockt vaert ten grave,
 10 Eer hy veraert: bedanck haer voor die gave;
 Want menigh, daerfe lang meê heeft gepopt,
 Verbaftert, en ten troon word uytgefchopt.

Tilly getuyght van defen keer der dingen:
 Tilly, voor wien de floten openfpringen:
 15 Voor wiens geficht heel Duytschland ruymt het veld:
 Wiens fwaerd bereyckt den Donau en de Belt.
 Is 't wonder dat fijn moed te dartel fteygart,

³ *Saxens trommeldans*: het zagevierend getrommel op de vlakke van Breitenfeld, by Leipzig in Saksen.

⁴ *Bohemen*: het heil van den Keizer, die tevens Koning van Bohemen was.

⁵⁻⁶ Wie denkt by deze regels niet — met Luifels — aan Napoleon I?

¹¹ *Daerfe lang meê heeft gepopt*: d. i.: „die zy lang geliefkoosd, gekroond heeft.” Zie blz. 92. *A/b.*
Chr. Tempel, vs. 6.

¹⁶ *Den Donau en de Belt*: het Zuiden en het Noorden van Duifchland. Vergel. *Aen den Draft*. vs. 22.
Hoe ongelouflijk 't fchijnt te fluyten dat geweld,
Dat van den Donau af komt dragfen in de Belt.

En ieder sexe en oude het leven weygert!

Daer d'Elve kooekt, door 't gloeyen harer kolek,

20 Onnosel bloed van overrompelt volck.

Daer Christiaen, uyt Brandenburgse stamme,

Met Valckenberg, in d'algemeene vlamme,

Op 't heet altaer, den jongiten slaghe verbeyd:

En niemand swicht, voor dat de nood hen scheyd.

23 De Ralery, door 's legers wreede tenten,

Van band geslaeckt, hier alle d'elementen

Opprest, ten val van't overoude Stift:

En d'asch word in den wind en stroom gesift.

Hier stond de moeder met haer' leven vruchten.

20 Sy stort geen traen, nocht 't hart en kan niet luchten.

Sy druckt de borst met 't suygeling, haer krooft.

De relte kermt vergeefs, om hulp en troost.

S'is stom. dat's God, niet ick, kan u beschutten.

't Een smoort in roock, het ander drenckt in putten.

33 Het ander springt in't Papenheymse vyer,

En sy en 't kleen, in't punt van een rappier.

De blixem schend soo boom met tack en wortel:

En d'Arend kluyft soo d'opgegrepe tortel.

Haer' pluym verstuylt, haer teer gebeente kraeckt.

40 En 't sieltje steent, eer 't aen sijn' dood geraeckt.

Des kreunt sich niet, die Godheyl aller vogelen,

Die 't Roomse rijk beschaduwet, met haer' vlogelen:

Schoon d'Oder drenckt den fier gekroonden Leeu,

18 *Oude*: „ouderdom.“

19 *Daer d'Elve kooekt*: Zie Dl. II. blz. 678. — Hier wordt gedoeld op den brand, die Maagdeburg binnen twaalf uren in de asch lei.

21 *Christiaen*: Christiaan Willem van Brandenburg, Administrator van het Stift van Maagdeburg, was in den rijkssan gedaan en had zich met Gustaaf Adolf verbonden; hy kwam by de bestorming van Maagdeburg om.

22 *Valckenberg*: aan Frederik van Valkenberg, met de Zweedsche hulphenden binnen Maagdeburg gekomen, was het bevel over de vesting opgedragen; hy sneuvelde by de bestorming.

23 *Op 't heet altaer*: dit staat hier figuurlijk, en beteekent eenvoudig: „In dien sellen krijg, waar zy vielen als dieren die op 't altaar gesliffert worden.“

24 *'s Legers wreede tenten*: staat hier voor „'t leger zelf.“

25 *Opprest* voor „op elkander prest of stapelt.“ 't Kan ook zijn „dwingt ten strijde.“

't Overoude Stift: Maagdeburg was een Aartsbisdom, doch na de Hervorming in Protestantische handen overgegaan.

26 *De moeder met haer seene vruchten*: Vondel zinspeelt hier op de moeder, waarvan in 't 2de Boek der Makkaheën. Hoofdst. VII, gewach wordt gemaakt. „Ook hier,” wil hy zeggen, „vond men zulke rampzalige moeders, die haar kinderen voor haar oogen zagen vermoorden.“

27 De zin van dezen regel is: „de moeder geeft, door haar zwijgen, zoo veel te kennen, als: niet ik, maar God alleen kan u in dezen nood beschermen.“

28 *Drenckt* voor „verdrinkt.“ Men versta nochtands: „een paar anderen verdrinken in putten,” want met één kind ging dat kwalijk.

29 *'t Papenheymse vyer*: „'t vuur, door de krijgsknechten van Pappenheim gestookt.“

30-31 Aandoenlijke en keurig uitgedrukte vergelijking.

32 *Des kreunt sich niet*: des is de 2e n.v. van dat; zoo zeggen wy nog *deswege* en „van wege dat,” *des nangaande* voor „aangaande dat.“

Die godheyl aller vogelen voor „de voornaamste, de koning der vogelen,” hier „de Keizersehe Adelaar.” — De zin van den regel is: „de Keizer bekreunt zich niet om de gepleegde gruwelen.“

33 *Schoon d'Oder*: de Oder stroomt door de streken, waar Gustaaf Adolf, in Pommeren geland, op marsch was.

Den fier gekroonden Leeu: Gustaaf Adolf.

- Die over zee fijn' fappen liet in't fneeu.
- 43 Dees' heeft beſlecht, met Pool en Moſkovyter,
Sijn erfkrackeel, en vlamt op Habſburgs myter,
Die Sweden tergt. ſie toe, baldadigh Praegh,
Sijn' mane rijft, en ſpelt een' toorenvlaegh.
Swijgh Ooſtenrijk, die bruller, uyt den Noorden,
- 50 Sal grabblen alle uw' ſtanders, rood van moorden.
Tirol, miſbruyck uw' weelde niet ſoo ſtracks.
Vergeldghe ſoo die noodhulp van den Sax!
't Verdruckte volck dat telt 's verloffers uren,
Eer Leypligh ſiet, van fijn' verwonne muuren,
- 55 Het brieffend ros vertreen 't geſchudde land,
En ſehrap, om ſtrijd, GUSTAFF en FERDINAND.
O Karels ſoon, wick, wick uw' kracht te vooren
Ghy tart hem, die tot zege werd geboren,
En ſoo veel lands geploeght heeft met het ſwaerd,
- 60 En acht uw' kroon tot fijn' triomf geſpaert.
Dees' ſtem verdwijnt, by trommels en trompetten:
Daer vaen op vaen, kornetten op kornetten
Aentrecken, dat de hemel dient geſtut,
En d'aſgrond duyckt en davert van't geſchut.
- 63 Der Gotten God, die luyſter van mijn eerdicht,
Ter woleke quam uytbarſten, als een weerlicht,
En blixemſtrael, doen 't lot in twijfel hing:
Eer 't aertſgeweld, in roock en ſtof, verging.
Iupijn, en Mars die woen, met vyer en donder.
- 70 Het onweer duurt. de ſon gaet op en onder,
En d'avond groet den Koningklijcken held,
Die 's Keyſers magt verſtroyt, in't bloedigh veld.
Den veldheer en afworſtelaer der jaren,
Beſwijckt het hart, door 't gapen fijner aren,
- 75 En bergt het lijf. hoe draeft hy nu ſoo trots,

43 *Habſburgs myter*: myter ſtaet hier voor „myterſtad”, en beteekent het Aartsbiſchoppelijke Praag, de hoofdstad van Bohemen, thands in het bezit van den Keizer, die afſtammeling was van Rudolf van Habſburg.

47 *Baldadigh Praegh*: Praag wordt hier, gelijk ſtraks *Ooſtenrijk* en *Tirol*, voor den Keizer zelf genoemd, die Guſtaaf Adolf lang tot den oorlog getergd had.

48 *Sijn' mane*: de manen van den *ſter gekroonden Leeuw*.
Een toorenvlaegh: „een vlaag van toorn.”

50 *Sal grabblen alle uw' ſtanders*: „zal u al uw ſtanderts ontrukken.”

52 *Die noodhulp van den Sax*: de Keurvorſt van Saksen had den Keizer vroeger veel dienſt bewezen, thands werden tot dank daarvoor zijn landen verwoest.

56 *En ſehrap, om ſtrijd*: 't woord *ſehrap* hangt af van 't voorafgaande *ſiet*: zoodat de zin is: „Lelpaich ziet Guſtaaf en Ferdinand zich ſehrap ſtellen, of ſehrap ſtaan, om ſtrijd tegen elkander te voeren.”

62 *De hemel dient geſtut*: ſtoute hyperbole.

63 *Der Gotten God* voor „de Koning der Gothen.” De tytel der Koningen van Zweden is, als men weet: „Koning der Wenden en Gothen.” Men lette hier wederom op de klankſpelung.

64 *Ter woleke*: meermalen ſtelt Vondel 't beeld des oorlogs voor onder de gedaante eener wolk.

66 *Jupijn, en Mars*: Jupijn is hier de Keizer met zijn Adelaar, en Mars is Guſtaaf Adolf.

71 *Den veldheer*: Tilly.

74 *'t Gapen fijner aren*: hy kreeg een aantal wonden in den ſlag.

75 *Trots*: hier ironiſch gebezigd.

Die onlangs was een strenge geestel Gods!

Die deerbaerheyd, van moorders nytgetogen,
Verftickt in bloed, lagh lehenden voor sijn' oogen:

Een leemtigh schuym, een handvol overschots

90 Verkrachten en schoffieren, met veel spots.

Hoe luttel dacht hy doen, in 't spel der pijpen,
Dat Meyburgs saed, in Leyplighs klay, sou rijpen:
En al sijn vee, gemest op delen stal,
Door Laplands bijl, most schaffen vleesch te Hal.

95 Wat gruwel trapt, met Christen hoofds banieren,
Op maeghdepalm, tot schennis van laurieren!
En schaeckt'er ween en wees haer' roosekrans:
Op 't verſche lijk van vaders en van mans!

Die tyranny pakt Turcken en Maranen.

96 Ach hemel! strem, op 't aenschijn, dese tranen,
En kuyſchen dan, tot parlen altemael:
Dit ſuyver bloed, dees' sprengklen tot korael.

Ons' Sangheldin heeft lust, met die juweelen
Verciert, voor moordautae, op treurtonneelen,

97 Te vieren dien beſchreyelycken dagh:

Die God nocht heyligh kerckenrecht ontlagh.

Mijn dicht ſich ſchaemt te leeren grijſe hayren
Den wrevel treen, den overwonnen ſparen:

Voor al, voor al der maeghden lieflijk oogh,

100 Daer Herkules voor offert knods en boogh.

Gelcheurde pruyck en tranen doen verdwijnen

Die droeve wolck, daer Romers en Sabijnen

In woeden, met een blind en streng gevecht.

Waer Venus ſchreyt, gaen hooge vlooden flecht.

103 Met recht verwelekt die zege, ſonder ſegen,

70 *Leemtigh schuym*: leemtig is „vuil, ſinkend.”

Een handvol overschots: „de weinige overgebleven vrouwen.”

90 *In 't spel* voor „hy 't ſpel.”

92 *Meyburg*: dit ſtaat hier by verzachting en ſamentrekking voor *Maagdeburg*, gelijk *meid* voor *maand*.

94 *Laplands bijl*: Gustaaf Adolf, die ook over Lapland heerschte.

Hal: woordſpeling met de ſtad *Halle* en de „vleeschhal.”

95 *Gruwel*: hier, als meermalen, genomen voor „gedrocht, ondiel.” Vergel. *Veror. van Grol*, vs. 236 D1. II. bl. 610.

96 *Maeghdepalm* voor „maagden,” en tevens met toespeling op *Maagdeburg*.

97 *Roosekrans* voor „maagdom, kuisheidabloem.”

98 *Maranen*: „Mooren,” doch veelal voor „Spanjaarts” genomen.

100 Vondel wil hier zeggen, „dat hy de gedachtenis van 't bloedbad, te *Maagdeburg* aangerecht, wil vieren met treurdichten.”

97 *Grijſe hayren*: dit ſtaat op Tilly, die zeventig jaar oud was.

100 *Krachtig, recht dichterlijk*: verſta: „dat men zijn elgen wrevel moet onderdrukken en de overwonnenen ſparen.”

102 De zin is: „waar zelfs een *Herkules* onderdanig aan was,” ziende op zijn minnary met *Omfale*.

103 *Droeve wolck*: „oorlogswolk.”

Romers en Sabijnen: toespeling op den krijg tusſchen de Romeinen en Sabijnen, over den gepleegden maagdenroof ontſtaan, en door de tranen en ſneekingen der vrouwen, die zich tusſchen de ſtrijders wierpen, geëindigd.

104 *Flecht* is „vlak, effen”; *geflecht* is „geëffend, met den vlakken grond gelijk gemaakt.” De zin is: „de tranen eener beïnde vrouw *flechten*, effenen, brengen tot bedaren het meest verbolgen gemoed.”

- Door maeghderoof en vrouwekracht verkregen.
 De Troyſche vorſt ontfagh ſijn' hand te ſlaen
 Aen yeders vloeck, daer Troje om moſt vergaen.
 Der dieren prins in d'yfre kou, betoonde
 100 Sijn' heuſcheyd, die de bleecke nymf verſchoonde.
 Hy lonckt verlieft, op dat aenminnigh beeld,
 En quilpellaert, en blaect, en vrijt, en ſtreelt,
 Dat hart beſit ſoo veel van't edelmoedigh.
 Hoe verwt een graef ſijn' ponjerds dan ſoo bloedigh?
 115 Hoe ſleeptmen ſoo Kallandren, uyt haer' Kerck?
 Hoe ſmet hy ſoo ſijn wapen, en ſijn merck?
 Lof Luydewijck, den roem van't Euangeli,
 Die ſelf Rochel, ontwijſter ſijner Ieli,
 Genade ſchonck; doen 't merg was uytgeteert,
 120 En, ſonder wraeck, haer' poort en veſt verneert.
 Soo wintmen, met de ſteên, der menſchen harten,
 Wat halfem kan nu heelen deſe ſnarten?
 Indien de wraeck dan holt, en wederwraeckt:
 Hy draeght de ſchuld, die lammers wolven maect.
 125 Wat Albaes ſwaerd en ſackel heeft gebrouwen,
 Sal Nederland en Spangjen eeuwich rouwen.
 De weereld brand, door eenen Faëton,
 Die reuckloos ment den breydel van de ſon.
 Die ſich, aen't vyer des oorlooghs, niet wil fengen,
 130 De gal der ſtraf, met honighraet, leer mengen.
 De ſondaer kuſt de roe, en blijft haer vriend,
 Die lieflijk quetti, wanneer hy 't ſtreng verdient.
 Een heeſaem arts, die 't leven noo ſagh ſterven,
 Magh ſnijden, niet den krancken gants bederven.
 135 Het Keyferdom is ingewijt tot heul.
 't Verſtreck den volcke een vader, en geen beul.
 Indien het volck veroirſaeckt ſulcke wonden;
 De heer die biechte en boete oock al ſijn' ſonden.
 Hy pars geen' ſiel; hy breeck geen Chriſten Recht.
 140 't Geloof is Gods, geen aerdſchen Keyſers knecht.
 O Serklaes, denck uyt helm nocht harrenaffen

107: *De Troyſche vorſt*: Priamus, die nallet zijn zoon Paris — hier *yeders vloeck* genoemd — te ſtraffen en daardoor oorzaak werd van den Trojaanſchen oorlog en den val zijner ſtad.

109-112 Dit ziet op het bekende vertſel van den Leeuw te Florence, die, uit zijn koor losgebroken, een vrouw of maagd (*nympf*), welke hy ontvutte, ſpaarde en beſchoode.

115 Zinſpeling op Kassandra, de dochter van Priamus, hy de verwoeſting van Troje uit Minerva's tempel geſeurd.

117-120 Deze regels zien op Lodewyk XIII van Frankryk, die, na dat hy de ſtad la Rochelle, den zetel der Hugenooten, had ingenomen, de wallen en muren ſlechten deed, maar de inwoners vrij genadig behandelde.

127 *Faëton*: men weet, dat Faëton de zoon was van Fehus, en, zijn vader hebbende verzocht, den zonnwagen te mogen menen, dit zoo onhandig deed, dat hy de halve waereld in brand ſtak. Zie Vondels „Faëton.”

133 *Heeſaem*: „die weet te heelen”; even als *deugzaam* „die beſtendig deugt”; *werkszaam* „die werkende blijft”, *lijdzzaam* „die weet te lijden.”

- Die moordvleck uyt te fchuuren nocht te waffen.
 „Uw grafchrift fij: Tilly (elck fehrey, die 't hoort)
 „Heeft Maeghdeburg verdelgt door maeghdemoord.
 115 Nu fchuwt hy als een havick fijnen drijver,
 Den klaeu des Leeus der Vinnen, heet van yver:
 Die fliccks en rechts het al aen flarden rijt,
 Wat voorvoets hem dien vetten roof benijdt.
 Gods arrem maeyt, met fijñ' gerechte feyflen,
 120 Een yiren oeght: en deekt den grond van Meyflen,
 Veel mijlen velds, met lijcken sonder tal.
 Vergeefs gevloon: de Dood is overal.
 De dood verflind, en fcheurt, met ftale tanden.
 Een roode zee die bruyft, op d'ackerlanden.
 125 De klepper gaet, tot aen den buyck, te wed:
 En wafcht fijñ fweet en ftot in't laeuwe bed.
 Soo dreef de fné van Alexanders fabel
 Den doodfen fchrick vooruyt, na Suze en Babel.
 De Perfiaen gevoelde, veel te laet,
 130 Wat die vermoght, wiens jenghd hy had verfmæd.
 Soo ftort de bloem en 't puyck des Roomfen adels
 By Kannas neer, uyt haer' vergulde fadels:
 En 't Kapitoel, alle oogenblicken, hoort
 En fiet verbaeft Karthago, voor de poort.
 135 *Gustaf* aldus met *Naffau* aengefpannen,
 Op eenen tijd, vermeestert twee graef Iannen:
 Van welken d'een, gedreven van den nood,
 Te paerde vlucht, en d'ander met den boot.
 Die neerlaegh kneuft de hoop der heerfchappye
 140 Van Ooftenrijeks gedroomde Monarchie.
 De Vryheyd, die weér aén fchept, fonder forg,
 Looft God, den Held, Keur-Sax en Brandenburg.
 De Chriſten Held word in triomf ontfangen,
 Beftuwt met roof, met vanen dicht behangen,
 145 Vereert met lijcken, in hun' tomb geleyt:
 Waerom, van vreughd, 't verloſte Duytſchland fehreyt.

114 *Leeu der Vinnen*: Gustaaf was ook Koning van Finland.

115 *Voorvoets*: even goed als *voorhands*.

120 *Meyflen* voor „Sakſen“, dat den Meiſſiſchen kring mede bevatte.

125 *By Kannas*: te Cannæ verloren de Romeinen tegen Hannibal 40,000 man en de bloem hunner Ridderschap.

135 *Naffau*: Frederik Hendrik.

140 *Twee graef Iannen*: Serklaas en Graaf Jan van Naſſau. Zie *Triomftorts*, blz. 123.

145 *Met den boot*: Vondel gebruikt hier het woord *onz*, en zegt dus *met den boot*, gelijk hy zoñ gezegd hebben: „met den zwaarde, met dien verſtande,” enz.

150 *De hoop der heerſchappye*: Ooftenrijk vleide zich toen met de opperheerſchappye in Europa.

155 *Den Held*: Gustaaf Adolf.

Keur-Sax: den Keurvorst van Sakſen.

Brandenburg: den Keurvorst van Brandenburg, die, even als die van Sakſen, ſchoon na lang dralen, party voor Gustaaf Adolf gekozen had.

't Zeeghhaftigh Hoofd sprack danckbaer, na het knielen:
 „Dees' wrake Gods streck offer, voor de sielen
 „Van Maeghdeburg: wiens ingetrapte kruyn
 150 „Begraven leyt, in eenwigh smoockend puyn.
 Vaer voort *Gustaef*, ghy vorstenmorgenwecker:
 Ga voer den Paltz, ten berg op, aen den Necker:
 En 't vyer des krijghs, met wapens, uytgebluft,
 Wiſch Adolf uyt, en ſchrijf: *Gustaef Auguſt*.

177 *Na het knielen*: toen de ſlag van Leipzich beſlist was, knielde Gustaaf Adolf ten aanschouwe van zijn heir op het ſlagveld, en dankte God voor de overwinning.

181 *Vorſtenmorgenwecker*: „die de Vorſten opwekt uit hun vadiſgen ſlaap.“

182 *Voer den Paltz, ten bergh op*: d. i.: „verhef den Paltz weder tot zijn vorigen luister.“ Men blijve indachtig, dat de aanleiding tot den dertigjarigen oorlog gelegen was in den Paltz en om het afzetten van zijn Keurvorst Frederik.

186 *Gustaef Auguſt*: vergelijk *Tot tol*, enz. (Orakel), vs. 12-14. D. II, bl. 689, 690. Den naam van Augustus wil Vondel aan den Zweedſchen Koning gegeven hebben, zoodra deze (zie vs. 183) 't krijgsvuur zal hebben *uitgebluſt*, dus, met andere woorden, als een tweede Augustus, na jaren oorlogs, den vrede aan de wereld hergeven.

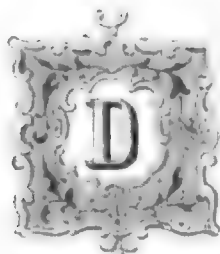
Dit gedicht verſcheen in 4° en in plano, met het motto uit VIRGILIUS *Aeneidos* I. 289 op den tytel:

Hunc tu olim celo, ſpoliis Orientis onuſtum,

Accipies —

en voorafgegaan door het ons reeds bekende gedicht uit Gottenburg thands met den tytel van *Orakel* voorzien, en met de navolgende toewijding:

A E N D E N K O N I N G.

E diamante knoop van't maghtigh Rooms verbond,
 Ten leſten ſwichte, voor den Koninghlijcken degen:
 Die weeldigh weyen gaet, in 's triomfeerders zegen.
 En Ferdinand verſchrickt op ſijnen eygen grond.

Dit's ſtoffe voor de Faem en haeren kopren mond:
 Om Alexanders en om Caefars lang verlegen,

1 Ten leſten ſwichte: de latere uitgave heeft: *moſt entlick zwichten*.

2 *Haeren kopren mond*: de „trompet.“ waarmede de Faem wordt uitgebeeld.

3 De zin is „terwijl de latere eeuwen van geen helden konden gewagen zoo als de Alexanders en Caefars der vroegere eeuwen.“

rek danckbaer, na het knielen:
 fier, voor de fielen
 ngetrapte kruyn
 smooekend puyn.
 orftenmorgenwecker:
 op, aen den Necker:
 wapens, uytgebluft,
Gustaf August.

t was, knielde Gustaaf Adolf ten aenschouwen
 overwinning.
 t hun radfgen slaap."

Paltz weder tot zijn vorigen luister. Men
 oorlog gelezen was in den Paltz en om land

s. 12-14. D. II, bl. 689, 690. Den naam van
 ven hebben, zoodra deze zie vs. 13: *Augustus*
 als een tweede Augustus, na jaren oomsle

plano, met het motto uit VIRGILIUS

Orientis onustum.

bekende gedicht uit Gottenburg
 orzien, en met de navolgende be-

KONING.

van't maghtigh Rooms verbond.
 voor den Koninghlijcken dogen:
 n gaet, in 's triomfeerders zegen.
 erschriekt op sijnen eygen grond.
 de Faem en haeren kopren mond:
 ang verlegen.

Geek zierchten.
 Faem wordt mitzel eeld.
 men konden gewagen zoo als de Alreder

Terwijl de jonge, voor all' de oude tijden, swegen,
 Eer sy ter wereld soo volmaecte deughden vond:

Vernuft en dapperheyd een lichaem ingefchapen:
 10 Het een in raedslaght blijktt, het ander in de wapen.
 O hemelsch wonderwerck! o overfeldsaem lot!

Wie lust schept in uw' lof, voltoyt de faeck met swijgen:
 Het menschelijck begriip en kan soo hoogh niet stijgen,
 De sterfelijcke tong die smelt van een' God.

10 Het een in raedslaght blijktt: later omgezet:

In raedslaght blijktt het een.

In de wapen voor „in de wapenen," even als wy nog zeggen: „op de been," enz. Zie *naar de oors.*
Prover II, 214

11 *Voltoyt de faeck met swijgen:* niet „maakt er zich met zwijgen af," maar „acht zwijgen 't best, by t
 onbereikbare van den lof," volgens den regel van Frans I in zijn bevallig vaersjen op Laura:

*Qui se pourra louer qu'en se taisant,
 Car la parole est toujours reprouvée.*

Quand le sujet surmonte le desant.

Even zoo zegt ook Huyghens van Amsterdam:

Die 't schicklijckst een my swijght, heeft allerbest geygt.

12 *Het menschelijck begriip en kan soo hoogh niet stijgen:* later, om het negat. en weg te werken, ver
 anderd in:

Geen menschelijck begriip kan tot die hoogte stijgen.

Op de afbeelding van den beroemden held vervaardigde Vondel dit
 byschrift:

OP DE AFBEELDING

VAN

GUSTAEF ADOLF.

Konink van Sweden.

TE PAERDE.

Soo draeft *Gustaf* in't veld, op spel van schut en buffen,
 Wen hy groothartigh tart den bodem van de Ruffen;
 Of tart de fabel van den strengten Segemond;
 Of 't heyr van Ferdinand, op lijnen eygen grond.
 O Praegh, bewaer uw' kroon. 't en sij 't Geluck hem toome,
 Hy sal der Gotten Rijk herstellen binnen Rome.

1 De *Prover. Segemond*: Sigismundus III, Koning van Polen, die in der tijd aanspraak gemaakt
 had op de kroon van Zweden, doch aan wien toen Karel, Hertog van Sudermanland, Gustaafs
 vader, was voorgetrokken: ten gevolge waarvan tusschen de beide Rijken een oorlog was ontstaan,
 die niet ophield dan te gelijk met den dood van beide Vorsten.

De haspelingen tusschen de Regeering van Amsterdam en de Kerkelijken waren ten laatste geëindigd, ten gevolge van een overeenkomst, waarby aan Smout het behoud zijner wedde als Predikant gewaarborgd werd, mits hy zich buiten de stad onthield, en zoo lang hy niet elders beroepen werd, wat niet gebeurde; tevens verkreeg de Overheid recht van zitting in den Kerkeraad, waarvan zy echter maar korten tijd gebruik maakte. Intusschen besloot de Regeering, missehien uit ontevredenheid over de houding welke de Leydsche Faculteit in de zaak der Schutters had aangenomen, en zeker uit zucht om aan de Predikanten binnen de stad een soort van tegenwicht te stellen, een nieuwen stap te doen, wel geschikt om aan de Kontra-Remonstranten vrij wat ergernis te geven. Het gold niet anders namelijk dan de oprichting eener School van Hooger Onderwijs. Als aanleiding daartoe gaf men voor, dat de jeugd te vroeg, en eer zy eenige gronden van filosofie gelegd had, van de Latijnsche Scholen naar de Akademiën gezonden, aldaar ligt tot ongebondenheid verviel.

In 1629 besloot men tot het beroepen van een Profeslor in de Filosofie en Historie, en in het volgende jaar tot dat van twee Profesloren, waartoe Burgemeesteren gemachtigd werden. Ook werd toen goedgevonden het St. Agnieten klooster-kerkjen, staande op den Oudezijds Achterburgwal, 't welk door de Amiraliteit tot een pakhuis gebruikt werd, in te richten tot het houden van openbare leszen. De voorgenomen oprichting van een zoodanige Voorbereidende School was echter nauwelijks ruchtbaar geworden, of Leyden, beducht voor de vermindering zijner Akademie, kantte er zich ernstig tegen. Amsterdam voerde van zijn kant aan, dat het niets voor had strijdig met de privilegiën der Hooge School; en zoo werd in April 1631 goedgevonden, 't gefehil, voor zoo verre dit het geven van openbare leszen betrof, te doen verblijven aan de uitspraak der twee Gerechtshoven. De Kerkelijken, zelfs de buitenlandsehe, vonden intusschen groote zwarigheid inde oprichting der Schule te Amsterdam; en zelfs sehreven Akademiën en Kerken van Zwitserland, dat, volgens hare meening, die nieuwe Akademie nergends anders toe dienen zoit, dan tot een smooden winkel, niet van rechtzinnigen, maar eerst van Arminianen, en daarna van Socinianen, en vervolgens van de gedrochtelijkste gevoelens, welke die looze menschen zich, tot hiertoe, gefchaamd hadden te openbaren. De Gerechtshoven echter verklaarden zich ten voordeele van Amsterdam, dat nu voortging met het werk, en Gerardus Joannes Voslius, benevens Caspar Barlaeus, die beiden, in 't jaar 1619, van hun ambten by de Hooge School te Leyden verlaten waren, tot eerste Profesloren beriep, genen in de Historiën, en dezen in de Filosofie en Weltprekendheid. De Doorluchte School of *Athenaeum Illustre*, hoedanig men die gewoonlijk noemt, werd op 8 January 1632 geopend met een plechtige redevoering, welke de geleerde Voslius

g van Amsterdam en de Kerkelij-
gevolge van een overeenkomst,
edde als Predikant gewaarborgd
hield, en zoo lang hy niet elders
eens verkreeg de Overheid recht
zy echter maar korten tijd ge-
geering, misfchien uit ontevreden-
e Faculteit in de zaak der Schut-
cht om aan de Predikanten bin-
te stellen, een nieuwen fap te
-Remonftranten vrij wat ergernis
ik dan de oprichting eener School
laartoe gaf men voor, dat de jeugd
i filozofie gelegd had, van de La-
zonden, aldaar ligt tot ongebon-

van een Profesfor in de Filozofie
tot dat van twee Profesoren
werden. Ook werd toen goedge-
en, fttaande op den Oudezijds Ach-
t tot een pakhuis gebruikt werl.
bare lefen. De voorgenomen op-
lende School was echter naauwe-
beducht voor de vermindering
tegen. Amsterdam voerde van zijn
lig met de privilegiën der Hoog-
edgevonden, 't gefchik voor zoo
en betrof, te doen verblijven aan
De Kerkelijken, zelfs de buiten-
righeid in de oprichting der Schok-
miën en Kerken van Zwitferland.
e Akademie nergends anders toe-
zel, niet van rechtzinnigen, maar
Socinianen, en vervolgens van
elooze menfchen zich, tot hiertoe,
ierechtshoven echter verklaarden
it nu voortging met het werk, en
Caspar Barlaeus, die beiden, in 't
ge School te Leyden verlaten wa-
ren in de Historiën, en dezen in
Doorluchte School of *Athenaeum*
noemt, werd op 8 January 1632
ing, welke de geleerde Vosfin-

uitsprak ten aanhoore eener talrijke fchare. De oprichting dier School,
en de eervolle plaats daarby toegekend aan twee mannen die by Von-
del in hooge achting waren, moest natuurlijk zijn dichtgeest opwekken,
en hy richtte het volgende lierdicht aan den Schepen Harmen Gysbertsz
van de Poll, die tot de eerfte Verzorgers der Schole behoorde.

I N W Y I N G

DER

DOORLUCHTIGE SCHOLE

T'AMSTERDAM.

AEN DEN HEER

HERMAN VAN DER POL,

Raed en Schepen der selve ftede.

PRECHTE POL, de hemel heeft gefpaert
Uw rimpligh voorhoofd, en befneeden baerd,
En ftaetftabberd, die ftads Recht bewaert,
Om noch te tuygen,
Met u, in't ander leven, vrij van leed,
Hoe ghy de bloem der jeughd, te min beftect.
De fuyvre borft van heylige Angeneet,
Met luft faeght fuygen.
O vrome vader, glori van mijn' luyt,
10 Uw ftemme fteef dit loflijk Raed' befluyt.
Nu veeght ghe noch, van vreughd, een kreuckfken uyt,
En word herboren:
Gelyk fontijds de gure winter plagh
t'Ontluycken met een' fomerfommelach,
13 En 't hart t'ontdoyen op een' foeten dagh,
Als 't was bevroren.
Mijn' fwanefchacht, mijn' treekebeckfke drinekt

6 Te min beftect: „by een min, voedfter, beftect.“

7 Angeneet: het gebouw was oorfpronkelijk aan Sinte Agnes toegewijd: en de dichter onderftelt hier, dat zy er voortdurend haar befcherming over blijft uitftrekken.

10 Een kreuckfken: een „rimpel.“ V. wil zeggen dat de blijdfchap over deze welgethaagde poging den grijsaart verjongt, en alzoo de rimpels op zijn voorhoofd doet verminderen.

13 Treekebeckfke: in hier „de fchrijfsen, die de letters trekt.“

- Sich droncken in onsterfelijken inekt:
 Ons wapenkroon veel heerlijker blinckt
 20 Op d'eer der feesten.
 Men fet de Wijsheyd op den hooghsten trap,
 Befeeloncken met den glans der burgerfchap,
 En toegejuycht met vrolijk handgeklap
 Van brave geesten.
 25 Nu ijckt de Deughd de fielen met haer merck.
 Nu fweet men in't Sokratifch worstelpereck.
 Nu bout men aen de fede-en-redekereck,
 Doorgalmt van leering,
 Die 't buyghfaem hart der jongkheyd vormt en fout,
 30 En heyflaem voor verrotting onderhoud,
 En inftort vroegh, 't geen onvermuft veroud,
 Door deughds hanteering.
 Hier blaect het nonnenouter ongedooft,
 Hier stuyft de Vorften renplaets, daer men flooft.
 35 Partyfchap hier geen' lammen guylen looft,
 Tot yemants voordeel.
 De pallem tack en lover, nimmer droef,
 Word toegeleyt, na Recht, den vluggen hoof,
 Die glimt, als goud, na d'uytgeftane proef,
 40 In't billijk oordeel.
 Dit is 't doorluchtigh Argo, 't welck bevracht
 Met hemelich puyck van Ridderlijck geflacht,
 Na d'eere ftreeft van Kolchos gulde vacht,
 Door Nereus weyden.
 45 Hier vind men 't wettigh fwaerd, dat, buyten hoop,
 In ftucken hienw den Gordiaenfchen knoop,
 Oock 't kluwen, dat, in doolhofs ommeloop,
 Ons recht kan leyden.
 Dees' fchoolmeestres haer' fchatten maeckt gemeen.
 50 Sy weet Natuurs geheymenis t'ontkleên,
 S'ontleedfe modernaeckt, van top tot teen,
 Voor 's leerlings oogen

20 *En inftort*: *inftort* wordt hier actief gebezigd: 't is de *leerinn*, die, in 't *hart der jongheid*, vroeg datgene *inftort*, wat, door het hanteeren der *deugd*, *onvermuft*, d. i. zonder bedorven te worden, met blijvende frifchheid, ook in den ouderdom byblijft."

25 *Het nonnenouter*: de *nonnen* zijn hier de „zanggodinnen". Zie vs 92.

30 *De Vorften renplaets* voor „de vorftelijke renplaets." Zeer gewoon is en was van oudsher de vergelyking van de oefeningen op 't gebied der wetenfchap met die welke de Ouden by hunne feesten hielden: vooral by die plaats hadden op de Olympifche fpielen, om hun lufter vorftelijk genoemd.

35 *Gouden*: *guld* is een „oud, ftecht paard". Zie D. I. blz. 401, 621.

37 *Droef* is hier „nederhangend," naar de oorfpr. beteekenis van 't woord: *nereus drooping* zouden de Engelfchen zeggen.

41 *Argo*: 't fchip, waarmede Jafon en zijn medeflanders naar Kolchos voeren, om 't Gulden Vlies te winnen.

45 *Nereus weyden*: „de zee."

50 *Dees' fchoolmeestres* voor „deze Doorluchtige Schole."

- En wroet, op 's overouden Thales spoor,
Haer' grondeloofen boefem door en door.
- 55 De nectartong verleckert 't leerfaem oor,
Op foete toogen.
't Gefchichtboek wacht fijn' heurt in dees' kappel;
Dat brengt Fortuyns lichtvaerdigheyd in't fpeel,
En toont 'er leeuwenhuyd en Voffenvel,
- 60 Geweld en treken;
Oock hoe men heelt het ingekanckert quaed;
Wat vloecken fijn, wat fuylen voor den Staet;
Hoe 't een verrijft, en 't ander ondergaet
Door landgebreken.
- 65 d'Ervaren Chiron bant den blinden Dwerg
Uyt fijn' fpelonck en wackren oefenberg;
En voed het voefterkind met dierenmerg,
Op dat het fehrapper
Sijn' krachten ftell' voor 't land van fijn' geboort.
- 70 En verw' den grond des vyands rood van moord;
Of hou in vredehandeling het woord,
Soo wijs, als dapper.
d'Eerwaerde Themis op den rechterftoel,
In berning van crackeelen even koel,
- 75 Verwerpt het valfeh, en mickt op 't witte doel,
En fchift partye.
Het doodfche lijk, dat flus lagh nytgeftreect,
Nu nyt den yfren doodflaep opgeweect,
Bedanckt den God, die 't leven fchept en reekt
- 80 Door artfenye.
De Poëfy, het Goddelijckft van al,
Spant keel en fnaer op fluyfenwaterval,
En trippelt op fluweelen burreghwal,
Die krielt van fwanen.
- 85 Sy dompelt Baerles hoofd in Aemftelbron.
Sy fchept door hem in Holland Helikon.
Ick quinckeleer, befchaduw't voor de fon
In lindelanen.
O goude lettereen! o wijfe lent!
- 90 O lucht vol geurs, na 's onweêrs dreygement!
Ick raefkal, of Apol is hier ontrent
Met negen nonnen,

55 *Thales*: een der zeven Wijzen van Griekenland.

60 De *zif* is: „welke lieden men heeft te befchouwen als *vloeken*, welke als *zuilen* van den Staat.”

65 *Chiron*: deze Centaur of Paardman was, volgens de fabel, de voefterheer van Eskulapius en Achilles.

Den blinden Dwerg: „Cupido.”

82 *Fluweelen burreghwal*: zoo wordt de O. Z. Voorburgwal, langs welken men tot het gebouw der Doorluchtige Schole toegang bekwaam, en nog bekoemt, ook genoemd.

91 *Ick raefkal*: verfterkte uitdrukking, voor „bedrieg ik my?”

92 *Negen nonnen*: „de Muzen.”

Die maken tien met hem: of tel ick elf?
 Gewisslijk ja; daer sienwe Pallas self
 93 Haer heylighdom betrouwen 't hoogh gewelf,
 Noch ongeschonnen.

Ook de meer door ons genoemde geleerde P. Scriverius, of Schrijver, bezong het gebeurde in een Latijnsch gedicht, 't welk door Vondel aldus vertolkt werd:

DE DOORLUCHTIGE SCHOLE

IN

'T KERCKSKEN VAN HEYLIGE AGNES,

T'AMSTERDAM.

E heylige Angenees, gedaelt van hooge flammen,
 En d'eer te Rome van het maeghdelyk geslacht,
 Word als een lam gekeelt, geoffert aen de vlammen,
 Om dat sy Christus eert, en Jupiter veracht.
 En, 't voorhoofd groen bekrans't met onverwelckbre
 bladen,
 Word by 't gewijde volck, by martelaers geboeckt.
 Een reyser saemt 't gebeent, om haer met rouw beladen,
 Begraeft het in het Sticht. Maer dat ghy 't daer niet foeckt,
 Dewijl men Agnes heel siet aen den Amstel leven.
 10 Hier schudde een vollen schoot van Roomsen rijkdom uyt.
 Wat Romen oyt bedreef, wat haer' geleerde schreven,
 Haer' wijfheyd word alhier door Agnes weêr geuyt.
 Aen ieder sy belooft het forgeloofse rusten,
 En wijst hoe d'oude sede een plaets hier open staet.
 13 De foon van Maja self, ontvonckt in wijfheyds lusten,
 Sich in den hengstebron door Pallas doopen laet.
 Dies is het noodeloos te gaen na 't Griecksch Athenen,

¹ *De heylige Angenees.* Zie over deze het gedicht tot haar lof, D. II, en het daar aangeteekende.

² *Begraeft het in het Sticht:* volgens sommige schrijvers zouden de stoffelijke overblijfselen van Stc. Agnes naar Utrecht zijn vervoerd geworden: doch ook weêr, volgens anderen, van daar weggenomen, naar Normandye en eindelijk naar Parijs zijn overgebracht.

¹⁴ *Versta:* „en wijst, hoe hier ook voor de oude talen enz. een leerstoel is opgericht.”

¹⁵ *De foon van Maja:* „Mercurius.” De zin van dezen en den volgenden regel is: „dat ook de volgelingen van Mercurius, t. w. de kooplieden, zich in de oude talen enz. laten onderwijzen.”

Of na Italiën, om redenerens kunst.

't Geen daer te krijgen is, kan Agnes hier verleenen:

20 Sy schaeft het ruwe volck, beltraeltſe met haer' gunst.

Wat licht ghy, Barber, hoe? Al sijt ghy van vermogen

Seer groot: dees' Agnes kan, indien ſe wil, oock yet.

Sy maeckt de jeughd oock wijs: en wilt ghy 't niet gedoogen,

Sy wijckt in't minſte voor haer' nagebuuren niet.

23 Sy teelt een waerden oeghtſt van geeſten, door haer' leſen

Bequaem en vroet gemaeckt om dragen de bonnet.

Vrees Agnes niet, als of ſe u in den wegh ſal welen.

Om niet Barbaers te ſijn, is 't eenigh daer ſe op let.

Uyt P. Schrijvers Latijn.

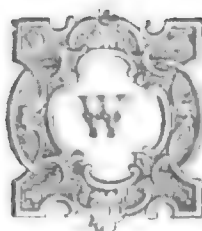
21 Barber. hier voor „de Leydſche Akademie.“ By de ſtichting dier Hooge School was namelijk het voormalige Ste. Barbara klooster ingericht tot Akademie-gebouw. Later, in 1581, werd zy in het konvent der Witte Nonnen overgebracht.

24 De bonnet: „de Doctors-muts of kap.“

26 Deze regel is, de tijdsomſtandigheden en de eigenlijke aanleiding tot de oprichting der ſchale in aanmerking genomen, zeer tweeduidig van zin. Oppervlakkig leest men er uit: „Wy deden 't alleen om in onzen eigen boezem beſchaving aan te kweeken.“ De bedoeling is echter: (vs. 27) „Vrees wel niet, dat wy u den toeloop van elders willen ontrooven; maar (28) wy deden 't toch om van u, Ste. Barbara (Leydſche Akademie), niet afhankelijk te zijn.“ Dat is Vondels eigenlijke meening met *niet Barbaers te ſijn*. Verg. vs. 21.

Hadden de beide aangehaalde gedichten, hoe voortreffelijk ook, geen ander doel dan het verheffen eener heuchelijke gebeurtenis, het vaers, dat Hooft by gelegenheid der inwijding uitſprak, had een tweeledig oogmerk. Pas twee maanden geleden was de beroemde Huig de Groot uit zijn lange ballingschap terug gekeerd. Den 9den December had hy zich uit Rotterdam in ſtilte naar Amſterdam begeven, waar Vondel hem in het navolgende gedicht verwelkomd had:

W E L L E K O M S T
VAN DEN HEER
H U Y G H D E G R O O T,
T'AMSTERDAM,
NA SINE LANGDUERGE BALLINGSCHAP.

- AT faelge wind is 't, die van't Leli-strand
Den stroom op, in't ondancbro Vaderland
Hervoert het Delfsche wet-orakel, dat
Gekoffert, als een kostelijken schat,
Wel eer de bange Maes afdrijven quam,
Tot dat de Sein het in haer' armen nam,
En fette dat gebergde Gods-kleenood
Met blijfchap op den Koninglijken schoot
Des Allerchristelijcksten Luydewijcx,
10 Die 't herberg schonck, tot glori sijnes Rijcx;
Op dat het, na 't verfluyven van die wolck
Des druex verscheen, tot heyl van't vrije volck,
En 't misverstand aenfiende 's helds geduld
Hem weder eerde, en riep: het is mijn' schuld.
- 13 De Vader der welsprekendheyd herblonck
Soo weer te Rome, als d' ordenloofheyd stonck
Van Klodius, die schadelijke pest,
Voor 't lichaem van het algemeene best.
Het treurigh aensicht van den Staet dat lacht.
20 De swacke wetten voelen nieuwe kracht.
Self d'ontucht werd beschaemt van't eerlijck licht,
Rechtvaerdigheyd houd vree door evenwicht.
De Rede stemt niets troebel, maer gefond.
Soo vele ste'en besluyten uyt een' mond.

¹ 't Leli-strand: „Frankrijk.”

² Het Delfsche wet-orakel: „de Groot”, als uit Delft geboortig. Men lette tevens op de speling met „het orakel van Delphi” der Ouden.

³ Gekoffert: namelijk „in een koffer verborgen by zijn ontvluchten uit Loevestein.” 't Staat meteen in verband met hetgeen volgt, omdat men alleen zeer kostbare dingen in *koffers* wegluit.

⁴ Des Allerchristelijcksten Luydewijcx: men weet dat de koningen van Frankrijk den tytel droegen van *Allerkrustelijcke Majesteit*.

⁵ De Vader der welsprekendheyd: „Cicero”, die, aangeklaagd door Clodius, Rome een wijl had moeten ruimen.

⁶ d'ontucht: ontucht is hier het tegenovergestelde van *tucht*, en alzoo „ordeloosheid, losbandigheid.”

KOMST

NIEER

EGROOT,

ERDAM.

IGE BALLINGSCHAP.

wind is 't, die van't Leli-strand
n op, in't ondanckbre Vaderland
het Delfsche wet-orakel, dat
als een kostelijken schat,
le bange Maes afdrijven quam,
e Sein het in haer' armen nam.
iods-kleenood

oninglijken schoot
Luydewijcx,
tot glori sijnes Rijcx:
yven van die wolck
heyl van't vrije volck,
ade 's helds geduld
op: het is mijn' schuld.

ndheyd herblonck
d' ordenloofheyd stonck
lijke pest,
algemeene best.
n den Staet dat lacht.
r nieuwe kracht.
aemt van't eerlijk licht,
vree door evenwight.
bel, maer gefond.
nyl een' mond.

ft behoortig. Men lette tevens op de feiten, die
een ontvluchten uit Loosvelten: 't staat nu
zeer kostbare dingen in *toffers* weeten.
de koningen van Frankrijk den tytel dezer
eklaagt door Clodius, Rome een wel had moete
an *recht*, en alzoo „ordeloosheid, losbandigheid

- 25 Men tast niet meer in blinde duyfternis,
Der burgren oorbaer 't eenigh doelwit is;
En rept' er ergens een van dwinglandy
Daer ooght men op als hiel hy Spanjes sij'.

- O groote siel, o son van mijn gelang,
30 Die weer verrijft, na uwen ondergang,
En ons verheught met desen gouden dagh,
Dien Holland wel met eere vieren magh:
Wat woorden sal de danckbare gemeent
Best vlijen, als de goudsmid dier gesteent,
35 Om u t' onthalen op den hooghten trap;
Van 's kerckers ramp na suure ballingschap.
O stalen hart al gloeyend hard gesmeet!
O Groothart, met wat hemelschen magneet
Bestreeck Standvastigheyd uw vast gemoed,
40 Dat het soo heet van liefde t' onswaert woed,
En wraeckt de weelde van een aerts-palleys,
En kust het land sijn' strenge stiefmoer peys.

25 Daer ooght men op: wy zouden zeggen: „dien houdt men in 't oog", of wel „die loopt in 't oog."

31 *Steen*: „samenzetten", als de goudsmid doet met kostbare gesteenten

40 De zin is: „en geeft den vredekus aan het land, dat hem tot een strenge stiefmoeder verstrekt heeft."

Hooft, die nimmer een gelegenheid voorby liet gaan, noch een poging onbeproefd liet, om den doorluchten geleerde van dienst te zijn, wilde thands bewerken, dat hem het profesoraat in de Rechten werd opgedragen, waarop zeker niemand meer aanspraak had dan de Schrijver van het werk *de Jure Belli et Pacis*. Vrij duidelijk drukte hy dit uit in het schitterende gedicht, waarmede hy de Overheid van Amsterdam met de oprichting der Doorluchte School geluk wenschte: en hetwelk men my niet ten kwade duide dat ik hier, als ter zake passende, invoegte:

AAN DEN HEERE

H U I G H D E G R O O T,

OP 'T BEROEPEN VAN TWEE LEERAARS

TER

DOORLUCHTIGER SCHOOLE,

EN

ZIJN' KOOMST TOT AMSTERDAM.

INT uw geluk zijn' opgang nam,
 O hooghgereezen Amsterdam,
 En trof uw' eezucht noit het wit,
 Daar nu haar' heerepijl in zit;
 Naardien ghy u gingt stellen t' fchrap,
 Tot winst van waarde weetenſchap,
 En t' uwer onderrechting riept,
 Twee helden, die der dingen diept
 En ſteilte afpeilen op een prik,
 10 Van 'shemels kruin in 't hart van 't ſlik.
 Noch mangelde aan uw grootheidt wat,
 Tot dat het Delphiſch puik in ſtadt
 Quam ſtorten uit den boezem Goodts.
 Hier mede zijt ghy buiten ſchoots
 15 Van 't alverblindend onverſtandt,
 En midden in de zon geplant
 Der gloory en voorzienigheit.
 Kent dan uw' kans, eer datze dreidt.
 Een aardekloot verciert en drukt
 20 Het ſpanfel uwer kroone. Rukt
 Die blaauwe perel van haar' top,
 En zet'er 't oogh der wijsheit op
 Den overgrooten Huigh de Groot,
 Apollos dierbaarſte kleinoodt,

1 Heerepijl: „de pijl van den ſchutterkoning, van hem die 't rechte wit treft, en dus het heere- of meesterſchot doet.”

2 Naardien ghy u gingt ſtellen t' fchrap voor „naardien gy alles behoorlijk beſchiktet, wat ſtrekken kon,” enz.

3 Twee helden: Voſſius en Barlaeus.

4 Het Delphiſch puik: de Groot. Zie het vorige gedicht, vs. 3.

5 Dreidt: „draait, keert”.

6, 20 d. i. „boven de kroon, die uw wapen verciert, prijkt een waereldbol.”

7 Die blaauwe perel: „de voornemde waereldbol, die azuur is van kleur.”

- 25 'T welk glad doorkeek, wat Griek, Latijn,
 Egyptenaar bekend moght zijn;
 Gezuivert boven dien, is meê
 En afgespoelt, in all' de zee
 Van 't hof der Frankisch' heerschappy;
 30 Daar eeuwigh gaat zoo heet een' ty
 Van wereldwiffels eb en vloedt,
 Dat het een dwaas kan maken vroedt,
 En sneedigh slijpen door 't verzoek,
 Veer beter dan 't geleerdite boek.
 35 O blaakende vernuft, zoo puur
 Als 't rookelooze starrevuur,
 Wanneer hem wolk noch schaduw let!
 Ghy stelt aan krijgh en vreê de wet;
 'T wargaaen van 't gerecht ghy schift;
 40 Verlicht de duisternis der schrift;
 De naamen die uw lof verbreidt
 Vergoodt ghy met onsterfelijkheid,
 Oft eeuwelijk onzaaligh maakt
 De geene die uw oordeel wraakt;
 45 Baardt wonderwerk by wonderdaadt;
 En altijds even zwanger gaat.
 Maar alle wondren streeft verby,
 O Lief der deughde, dat, daar ghy
 Die groote wonderen bedrijft,
 50 Zoo klein noch by u zelven blijft.
 Dan mits dat ghy u dus verneêrt,
 Houwt zich der Eng'len schaar vereert,
 Met zich te draagen onderdaan,
 Aan u, en staâghs ten dienst te staan.

P. C. HOOFT.

25 'T welk: dit slaat niet op 't onmiddellijk voorafgaande *kleinoodt*, maar moet tot *oogh* terug gebracht worden.

32 *Sneedigh* voor „scherp van snede,” en dus overdrachtelijk voor „scherpzinnig.”
Verzoek voor „beproeving, ondervinding.”

35 *Puur*: „zuiver.”

36 *Rookelooze* „onbewolkte.”

37 *Hem* voor *het*, als wy nu zouden zeggen: 't slaat op *starrevuur*.

38 *Ghy stelt aan krijgh en vreê de wet*: dit slaat op het werk van de Groot: *de Jure Belli et Pacis*.

39 *T wargaaen van 't gerecht ghy schift*: dit slaat op de Groots *Inleydingh tot de Holl. Rechtsgeleertheit*.

40 Deze regel doelt op de Groots werken over Bybel-exegese.

41-42 Dit ziet op zijne twistschriften, lofgedichten, enz.

43 *Lief der deughde* voor „door de deugd beminde.”

44-45 Van die „onderdanigheid” der Engelen heeft de Groot gedurende zijn leven weinig kunnen bemerken, en de „diensten”, welke zy hem bewezen hebben, waren schraal genoeg. Doch waarschijnlijk moet het hier door Hooft gezegde in esthetischen zin worden opgevat, en wil hy er alleen mede te kennen geven, dat het brein, de geest van de Groot steeds door een hooger hemel-sch vuur verlicht wordt, 't welk hem, wat verstand en kennis betreft, verre boven alle andere sterfelingen doet uitschitteren.

Hoezeer ook wellicht de Wethouderschap gaarne zou hebben gehoor gegeven aan het verzoek van Hooft, en mannen als Bas, Boom, van Beurningen en Baeker, die toen het Burgemeestersambt bekleedden, de Groot ongetwijfeld genegen waren, begrepen zy echter, dat een te groote tegenstand zou worden opgewekt door de benoeming van een man boven wiens hoofd nog altijd een vonnis van eeuwigdurende gevangenschap hing. Immers, al had de vervolging tegen min beteekenende lieden opgehouden, de Groot was een der hoofdleiders zijner party geweest, en met kracht yverde men ter Landsvergadering om hem het land te doen ruimen. Haarlem, Leiden, Gouda, Alkmaar en Enkhuizen hadden doorgedreven, dat den Baljuwen en Schouten werd aangeschreven, de Groot in verzekerde bewaring te nemen; en al wat de Regeering van Amsterdam kon doen, was zijn verblijf aldaar oogluikend te gedoogen, of liever, te ignoreeren. De Groot hield zich dan ook stil te huis, waar zijn vrienden hem kwamen bezoeken, en het liep tot Maart eer hy zich op straat dorst vertoonen. Als een merkwaardig bewijs der algemeene achting, welke hy, ondanks zijn gevoelens in 't politieke en zijn vriendschap met de Remonstranten, genoot, diene zijn ontmoeting met Jan Willemsz. Boogaart. Deze was nu onlangs in de stad terug gekeerd, en 't gebeurde, dat hy, over straat gaande, verzuimde, de Groot, die hem groette, wederom te groeten. Hierover kwam hy zich by de Groot verontschuldigen, tot reden zijner schijnbare onbeleefdheid gevende, dat hy het hoed affichten van dezen beschouwd had als niet hem, maar zekere vrouw, die voor hem uitging, te gelden, en er byvoegende, dat hem veeleer gepast had, iemand als den Heer de Groot eerst te groeten, dan diens groet niet te beantwoorden. Waarop de Groot van zijn kant betuigde, dat waarlijk een oud-Schepen van Amsterdam zich niet had behoeven te vernederen om zich over zulk een geringe zaak by hem te komen verontschuldigen.

Intuschen brachten de vyanden van de Groot het toch zoo ver, dat door de Staten van Holland, met meerderheid van stemmen, een besluit genomen werd, waarby *f* 2000 op zijn lijf werden gezet, en *f* 500 op dat van elk die hem huisvestte of verbergde. Zich nu niet langer, zelfs te Amsterdam niet, veilig achtende, en niemand om zijnentwil in ongelegenheid willende brengen, vertrok de Groot den 17 April te scheep naar Hamburg. Het was vermoedelijk gedurende zijn verblijf te Amsterdam, dat Vondel de navolgende vaerzen vervaardigde:

gaarne zou hebben gehoor
 ten als Bas, Boom, van Beu-
 rsambt bekleedden, de Groot
 hter, dat een te groote tegen-
 oeming van een man boven
 uwigdurende gevangenschap
 min beteekenende lieden op-
 s zijner party geweest, en met
 om hem het land te doen rui-
 en Enkhuizen hadden doorge-
 erd aangeschreven, de Groot
 vat de Regeering van Amster-
 luikend te gedoogen, of liever.
 ok stil te huis, waar zijn vrien-
 p tot Maart eer hy zich op-
 dig bewijs der algemeene ach-
 't politieke en zijn vriendschap
 ontmoeting met Jan Willemsz.
 terug gekeerd, en 't gebeurde.
 e Groot, die hem groette, we-
 ich by de Groot verontschuldi-
 lheid gevende, dat hy het hoer
 niet hem, maar zekere vrouw.
 byvoegende, dat hem veel eer
 root eerst te groeten, dan diens
 e Groot van zijn kant betuigde.
 terdam zich niet had behoeven
 geringe zaak by hem te komen

de Groot het toch zoo ver, dat
 lerheid van stemmen, een besluit
 ijf werden gezet, en f 500 op dat
 gde. Zich nu niet langer, zelfs te
 iemand om zijnentwil in ongele-
 Groot den 17 April te scheep
 gedurende zijn verblijf te Amster-
 en vervaardigde:

HUYGH DE GROOTS VERLOSSING.

AEN MEVROU

MARIE VAN REYGERSBERG.

EWELD van wallen, dubbele gracht
 Ontruiste honden, wacht by wacht
 Bellage poorten, yfse boomen,
 Geknars van slotwerck, breede str

En d'onvermurwde kasteleyn
 Versekerden op Loevesteyn

Den Grooten Huygen, buyten duchten
 Van in der eeuwigheyt t'ontvlughten!

Ten waer sijn schrandre gemalin

10 En druckgenoot en kruyfheldin
 Een eerlijke uytkomst had gevonden
 En hem van lang verdriet ontbonden.

Sy sprack: mijn lief, mijn levens licht,
 (De tranen stonden in 't gesicht)

15 Sal dees spelonck uw' glans verfinooen,
 En is uw deughd dit graf beschooren?

Helaes! maer 't is vergeefs gesuft.

Hier helpt geen kermen maer vernuft.
 Mijn geest sal nu wat groots besoecken.

20 Terstond verandert hy in boecken.

De schildwacht draecht dien vetten buyt
 Op hare beê voor boecken uyt.

Een vrou belacht al die haer parssen,
 En laet hen op de tanden knarsen.

25 Een vrou is duyfsend mannen t'erg.

O eeuwige eer van Reygersberg,
 De volgende eeuwen sullen spreken,
 Hoe ghy den Haet hebt uytgestreken.

Nadatghe op 't droef gevangenhuis,

30 Gelijck Marye neffens 't kruys,

Mevrou: tytel, die in dien tijd nog zelfs aan geen vrouwen van Regenten werd gege-
 20d hieruit opmaken, dat Vondel dien tytel eerst boven het gedicht schreef toen
 Ambassadeur was, wat met het opschrift van het volgende vae's zonder twijfel het ge-
 10 Bescueken is „beproeven." Zie Ditt. Woordenb. op hoort. By de Friezen wordt het nog geme-
 gebruikt.

Uw' bruygom, onder moordenaren
Gerekent, troofte heele jaren.

Soo liet de trouwe Michal eer
Haer' liefsten ſchat met koorden neêr:
35 Doen Sauls ſwaerden hem beſetten,
Gelijek de jagers 't hart met netten.
Aldus werd Lynceus oock gered.
In ſijn belegert bruylofsbed,
Doen ſoo veel ledekanten ſmoorden
40 In 't gruwlijk bloed der mannemoorden.
Vergun mijn luyte datſe ſpeel
Het bergen van ons landjuweel,
In 't onweêr, dat het roer vermande,
Doen 't groote ſchip van Holland ſtrande.

32 Zie 1 Sam. XIX : 11 volg.

37 *Lynceus*: de man van Hypermnestra, eene der vijfzig dochters van Danaüs, die, alle op een nacht getrouwd, haar mans in de eerſte brulloftsnacht ombrachten, en daarvoor de ſtraf ondergingen van in de onderwaereld, eeuwig door, water te ſcheppen in bodemlooze akers. Hypermnestra was de eenige die haar man ſpaarde.

UYT HET STAM-BOECK

VAN

CHRISTIAEN KAS,

DIENAER VAN SIJN EXCELLENTIE

DE GROOT.

EEN *Chriſten-kas* bewaert ter nood:
Ons heyligh landjuweel, *De Groot*:
Doen 't Vaderland hem viel te klein.
O blindheyd! o verkeerde ſeên?

1 *Een Chriſten-kas*: woordſpeling met de trouwe zorg, die gezegde *Kas* voor zijn heer droeg, en met de kist of *kas*, waarin deze uit Loeveſtein ontkwam.

ANDERS.

WAER lijd een onderdruckte ſtaet
Dat *Caffius* met *Brutus* gaet?

Caffius met Brutus: *Kas* met *de Groot*: ſlaauwe woordſpeling.

UYT
HUGO DE GROOT.

AEN
THUANUS.

DOORLEES met yver reys op reys het heyligh boeck,
Dat klaer is voor een vroom en oprecht onder-
loeck;
Sie naerstigh van onse een terugh, na d' oude
jaren,
Doen d' eerste Goddiensst slecht en recht en on-
ervaren

- 3 Noch geene konst verstreckte: doen's oorlooghs onbescheyd
En Hellsche staet-sucht noch met geen Godvruchtigheyd
Verbloemt werd: doen Gods wet tot betring kort begrepen,
Alleen niet was bekend den Leeraer seherp gellepen,
Maer self 't gemeene volck: doen't vinnigh School-krackeel
10 Geen saed tot scheuring faeyde om noodeloos verscheel;
Maer elck om strijd beminde, en met den geest gedreven,
De waerheyd staende hiel, oock met gevaer van 't leven,
En niemand socht uyt haet te storten yemands bloed.

FRANCISCUS AUGUSTUS THUANUS: Deze was de zoon van Jacobus Augustus du Thou of Thuanus, Voorzitter van 't Parlement te Parijs en beroemd geleerde. De jonge Thuanus was, even als de Groot, reeds vroeg om zijn geleerdheid vermaard, en klom, nog jong zijnde, van trap tot trap tot de waardigheid van Koninklijken Raad en Rekestmeester en Opziener der Koninklijke Boekery. In weêrwill van zijn groot aanzien, werd hy in verzekering genomen en den 2 September 1642 onthalsd, omdat hy een samenzwering, door zijn vriend, den beroemden Cinq Mars, tegen Richelieu gesmeed, had verzwegen. Hy stierf met veel standvastigheid op vijftendertigjarigen ouderdom.

11 De slotregel heeft geen rijm; doch men bedenke dat het stukjen slechts een fragment is.

Ook het vertrek van de Groot werd door Vondel niet onherdacht gelaten. Het gedicht echter, waarin hy hem het afscheid toeriep, getuigde zoo zeer van verontwaardiging en sprak zulke taal, dat hy het, zich nader bezinnende, niet in het licht dorst geven. De Groot zelf stemde toe, dat de maker reden tot beschroomdheid had: immers hy schreef hem in zekeren brief: „UEd. bedenkingen over het dicht op mijn vertrek vinde ik goedt. Zeer quaalijk zou men de ergernis hebben kunnen mijden, en lichtelijk zou men zich zelven quaad doen zonder my goed te doen.” — Dit was voorzeker wel gezien; maar toch mogen wy het betreuren, dat een dichtstuk, waarin ongetwijfeld de gandsche ziel van Vondel zich heeft uitgestort, voor ons op die wijze is verloren geraakt.

Het was in dit jaar, dat de zegevierende wapenen van Gustaaf Adolf, al verder en verder zich verbreidende, ook Keulen bedreigden. En nu toonde Vondel, dat, hoe zeer hy ook Nederlander, ja, Amsterdammer in het hart was, de herinnering zijner geboortestad niet by hem geweken was. In een alleraandoenlijkst gedicht wendde hy zich tot den roemruchtigen Veroveraar, om hem te smeeken, zijn wapenen niet tegen de grijze Rijnstad te keeren.

O L I J F T A C K ,

A E N

G U S T A E F A D O L F ,

OM SIJNE MAJESTEYT TE BEWEGEN

D A T H E R

KEULEN, MIJN GEBOORTESTAD,
VERSCHOONE.

't ILD vogelkijn dat singt, daer 't onbeknipt is
Al d' ope lucht is mijn:
Noch steent het om te sijn
By 't lieve nestje, daer het uytgekipt is.
Ick meed; hoewel mijn blijde geest vaert speulen
Daer draeyboom fluyt nocht heek;
Een heymelijke treck
Verleyt het hart na mijn geboortstad Keulen.
Daer heb ick eerst om honigh uytgevlogen,
10 Ontrent den blonden Rhijn,
Beplant met Rhijnfen wijn;
En als een bie violendau gefogen.
Uyt dit geboortsfogh word mijn sorg gebooren,
Nu 't Zweedse vaendel vlieght
15 Daer ick ben opgewieght;

Olijftack. Ook hier wederom drukt de tytel van 't gedicht op uitmuntende wijze de strekking daarvan uit. Vondel biedt hier aan den zegevierenden koning den olijftak aan, het zinnebeeld des vredes, om te kunnen te geven, dat hy hem tot vredelievende gedachten wil aansporen.

Vogelkijn: bevallige uitgang van 't verkleinwoord, en deftiger dan *vogeltjen*. Zie talrijke voorbeelden van zoodanige diminutieven aangehaald by HUYDECOOPER, *Proere*, I. 34.

Uytgekipt: d. i.: „uit de kip gekomen, uitgebroeid, geboren.”

Meed: mede, „aangelijks.”

Daer draeyboom fluyt nocht heek: namel. „in het onbegrensde rijk der verbeelding.”

Buiten den heymelijken treck van Vondel naar zijn *geboortestad Keulen*, schijnt reeds in dit gedicht een *heymelijke* trek te ademen naar de Roomsche-Katholieke eerdienst.

Violendau: zinspeling op zijn geboorte in een huis waar de *viool* uithing. Zie D. II, blz. 348, vs. 360.

- Nu 't grof gefchut vast dondert in mijn ooren.
 Hoe wensch ick, als een Rhijnswaen, Mars t' ontmoeten,
 En met de borst in stroom,
 Aldus door sang sijn' toom
 20 Te temmen, langs het stof van paerdevoeten!
 De sware smack van Tyrus trotse muuren
 Deê zidderen in 't rond
 Den Asiaensen grond,
 En schreeude, dat ter weereld niets kan duuren.
 25 't Verslegen Sion laet sijn schilden hangen.
 Het heyligh Priesterdom
 Sich statigh toereed om
 Den dappren triomfeerder wel t' ontfangen.
 Hy naeckt in 't end: Jaddus treed hem tegen,
 30 Met Godgewijde pracht
 Van 't Kerkelijk gellacht,
 Om den geſteurden Veldheer te bewegen.
 De jonge krijgsheld blijft verwondert ſtaren
 Op 't priesterlijk gewaed;
 35 En 't Goddelijk gieraed
 Sijn bittre wraeck verweldicht tot bedaren.
 Hy leeft Jehovaes dieren naem gefneden
 In 't voorhoofd, op den hoed.
 Hy ſiet der ſteenen gloed,
 40 Den glans van goude en purpere offerkleeden.
 Ootmoedigh ſijght hy van den hoogen paerde,
 En eert Gods Priesters ſelf,
 En Salems kerekgewelf,
 Met neygend hoofd en afgeleyden ſwaerde.
 45 Jeruſalem, bekleet met groene meyen,
 Hem feestelijk begroet;
 Terwijl hy met sijn' ſtoet
 Op Davids burg ſich vreedſaem laet geleyen.
 Soo vreedſaem wensch ick dat met ſtuyt en cyter
 50 Mijn Rijkſtad u onthael',
 Met geestelijke prael,
 En Roomſen Biſſchopſtaf, en witten myter:
 Dat ſy niet ſwijn' voor uwen rooden ſtander;
 Maer hou haer verwe braef,
 55 En groete u, o Gustaef,

21-45 Zinspeling op het verhaal, dat Alexander de Groot, toen hy tegen Jeruzalem optrok, door den Hoogepriester Jaddus zoſ ontmoet zijn geworden, en -- even als in latere dagen Attila voor Leo -- zoſ zijn terug gedeind en de ſtad geſpaard hebben. 't Eene verhaal ſchijnt al zoo authentiek als 't andere.

27 Sich statigh toereed voor „zich gereed maakt, met het plechtgewaad toelt.”

28 Verweldicht: overweldigt, „dwingt.”

44 Met afgeleyden ſwaerde: wy vinden hier den vorm, waarop ik vroeger wees, met een b.v. n.w. terug.

Als een van God gedreven Alexander.
 Ghy sult haer' grijfen ouderdom verschoonen,
 Wanneer se heusch en mild
 U toont den wapenschild,
 60 Het bloedigh veld, gewijt met goude Kroonen.
 Dat's d'eeuwige eer der Perflaense Wijfen,
 Die met geschenck en stem,
 In't nedrigh Bethlehem,
 Den grootsten Koning offeren en prijfen.
 65 Dat's 'tjammerteecken, dat haer oude straten
 Gedoopt sijn soo verwoed
 In't kuyfche Maeghdenbloed,
 Vergoten van Barbarische soldaten.
 Ghy sult, als eertijds Franckse en Hunse rotten
 70 En woedende Attila,
 Niet sluyten uw gena;
 Maer harten winnen door bedaerde Gotten.
 Soo word aldus uw zege niet besproken
 Van's dichters seharpen stijl;
 75 Hier heeft de Gottse bijl
 Den arbeyd der Agrippen afgebroken.
 Soo sweeftghe boven Alexanders vlercken,
 Die Pindars wooning stut;
 Daer mijn gesang beschut
 80 Een stad vol voleks, vol kloosters, en vol kereken.

60 *Goude Kroonen*: van de zoogenaamde Drie Koninzen.

70 *Bedaerde Gotten*: in tegenstelling van de Gothen, die Vondel later in zijn treurspel *de Maeghden*, onder Attila's geleide, zal opvoeren, en die alles behalve bedaard waren.

75, 76 *De zin is*: „In dat geval, wanneer gy u genadig betoont, zullen de dichters, in hun scherp afkeurenden stijl, later niet van u zeggen, enz.”

76 *Den arbeyd der Agrippen*: Keulen werd door Agrippina gesticht; van waar de naam *Colonia Agrippina*, waaruit „Keulen”. Zie nader op *de Maeghden*.

78 *Alexander*, den val van Thebe gelastende, beval, dat men alleen het huis van den dichter Pindarus zou sparen.

Intusschen had Frederik Hendrik het besluit gevormd, Maastricht te belegeren, zijn leger in 't veld gebracht en op de Mookerheide vergaderd. Terwijl hy zelf Venlo aantastte, was Graaf Ernst Kazimier, de wakkere Stadhouder van Friesland, op Roermonde, en de kolonel Wijnbergen op Stralen aangerukt. Alle drie de plaatsen gaven zich, tusschen den 4 en 6 Juny, byna zonder slag of stoot over; maar de inneming van Roermonde ging vergezeld met de treurige omstandigheid, dat Graaf Ernst, reeds by het openen der loopgraven, door een musketkogel in het hoofd geschoten werd en het in negen-en-vijftigjarigen ouderdom bestierf. Vondel betreurde zijn dood in het navolgende lijk-dicht.

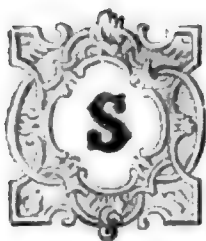
LIJCKKLACHT

OVER

ERNEST KAZIMIR,

GRAEF VAN NASSAU,

Stadhouder van Vriesland.

IJN tranen klein bewijs van grooten rouwe,
 Soo staeck misbaer, medoogende gemeent,
 En treur, gelijk die troosteloofse vrouwe,
 Dat marmerbeeld, 'twelek stom, niet fucht nocht
 steent.

Het leeft nochtans, maer 't hart dat is gefloten
 Van 't bittre wee, van al te streng een nood.
 De geest bewelt sit vast, en kan niet vloten:
 En naulijx scheelt hier 't leven van de dood.
 Al eveneens sat Andromaech beneepen,
 10 Doen sy helaes! de leide maere ontving:
 Doen Trojes vest het lijk door 't stof sagh sleepen,
 En 't kermen boven alle daecken ging.
 Bedrieghlijk lot des oorlooghs, wy beloofden
 Ons selven vast laurieren na'et belegh
 15 Van 's vyands steên; en ah! ghy treft de Hoofden
 Des volcks, en ruckte in hun triomfen wegh.
 Triomfen, neen, bedroefde nederlagen,
 En schipbreuck, die gaet strijken met de winst.
 De blijchap word verdruckt door 't jammerklagen.
 20 't Gequettste breyn weeght meest, de zege minst.
 Waer is de deughd, die alle lemmers wette?
 Hoe blaecht sijn oogh nu niet van 't gloeyend vyer,
 Gelijk het deed, doen hy den helm opsette?
 Hoe ongelijk is dees nu *Kazimir*!
 25 Die *Kazimir*, die flus, soo braef te paerde,
 Noch draefde met den vluggen hoof in 't sand:

3 *Die troosteloofse vrouwe*: Niobe.

10 *De leide maere*: leide is 't zelfde als leede, van leed, en beteekent alzoo „droevig, treurig.“ Vroeger troffen wy ook *leider* voor „helaas“ aan als in 't H. D. *Leider leed* is een dikwerf voorkomende samenkoppeling.

17-18 De zin is, „dat de overwinning, by Roermond behaald, te duur gekocht was met den dood des Graven, en de vyand daardoor meer won, dan verloor.“

En eyschte fier, met schitterenden swaerde,
 Den sleutel van het strijdbre Gelderland.
 Die heldenbaeck, die d'uyterste gevaren
 30 Was doorgefolt met onverfchrocken moed,
 Hoe sienwe nu de grijsheyd sijner hayren
 Geverft, geklist van fijn doorluchtigh bloed?
 Nu fal hy meer geen swarte Spanjaerds jagen
 In 't vlacke veld; nu fal hy stad nocht slot
 35 Nocht schanflen meer bestormen, en belagen,
 Of dondren met kortouwen, als een God.
 Hy fal voortaan de Veluw niet meer vegen,
 Nocht 't woefte schuym en 't bruyfen van dien vloed
 Des dwingelands op sijnen stalen degen
 40 Afstuyten trots, en setten voet by voet.
 De Hemel wil dees dapperheden kroonen
 Met eeuwich heyl, terwijl wy onvermoeyt
 Die danckbaerlijk verdienen aen fijn foonen;
 Twee rancken daer des vaders aerd in bloeyt.

28 *Gelderland* is niet de tegenwoordige Provincie van dien naam, maar het eigentlijke Land van Gelder, waar toen het oorlogstooneel was. Opmerkelijk is het, dat noch Gelder, noch Limburg, meer gelegen zijn in de landen waar zy hun naam aan schonken, en zelfs geen deel meer uitmaken van het Rijk waartoe deze behooren.

29 *Geklist* is „nat gemaakt,” van *kliefen* of *klesfen*.

41 *Dapperheden* voor „dappere daden” Vergel. de Rijnstroom, blz. 33, vs. 168. — Zie over de naamwoorden die het m.v. kunnen aannemen wanneer zy een begrip uitdrukken dat in een aantal byzonderheden bestaat of bestaan kan: BRILL, *Holl. Spraak.* bl. 151.

43 *Verdieneu* is hier voor „vergeblen”, of liever „pogen te vergelden.”

44 *Rancken*: de latere uitgaven hebben *ijpruyten*.

Maastricht, nu eerlang berend, werd door den Prins op den 21 Augustus tot de overgave genoodzaakt, gelijk ik ergends gezongen heb,
In 't aanzicht en ten spijt van 's vyands oorlogsheiren: —
 namelijk van het leger van Santa Croce en van dat des Keizerlichen Generaals, Grave van Pappenheim, beiden tot ontzet der sterke vesting aangerukt, en die beiden vruchteloos de liniën des Prinses hadden aangevallen. Vondel verhief de glansrijke verovering, door Frederik Hendrik behaald, in het volgend gedicht:

renden swaerde,
 lbre Gelderland.
 erste gevangen
 erschrocken moed,
 l sijner hayren
 doorluchtigh bloed?
 e Spanjaerds jagen
 hy stad nocht slot
 rmen, en belagen,
 en, als een God.
 niet meer vegen,
 t bruyfen van dien vloed
 stalen degen
 voet by voet.
 heden kroonen
 l wy onvermoeyt
 n aen sijn soonen;
 anders aerd in bloeyt.

van dien naam, maar het eigentijke Land
 rkelijk is het, dat noch Gelder, noch Limburg,
 am aan schonken, en zelfs geen deel meer at.

Rhijnstroom, blz. 33, vs. 168. — Zie over
 meer zy een begrip uitdrukken dat in een
 Holl. Sprakel. bl. 151.
 zen te vergelden."

door den Prins op den 21 Augustus
 jk ik ergends gezongen heb,
 's vyands oorlogsheiren: —
 oce en van dat des Keizerlichen
 iden tot ontzet der sterke vesting
 e liniën des Prinzen hadden aan-
 verovering, door Frederik Hen-

STEDEKROON

VAN

FREDRICK HENRICK.

OP

DEN GROOTEN TRIOMF

VAN

MAESTRICHT

EN D'ANDERE STEDEN EN SCHANSSEN.

OP DE WIJDE: van *Periofle*.

IE bange nacht, doen Alexanders volck
 Sich droncken dronck in lekker burgerbloed,
 En grimmigh borst uyt d'onderaerdse kolck,
 Gelijck een slang, getrapt van vyands voet,
 De lucht befmet en beemd en waterval
 Met pest en blaau vergift en groene gal:

Die nacht gedenckt hoe droef de Trichtse Maeghd
 Gesleept geboeyt op haren oever fat,

Stedekroon: men weet dat het by de Romeinen de gewoonte was, den overwinnaar eener stad
 een *stedekroon*, gelijk den muur- of bresbeklimmer een *muurkroon*, den zeeheld een *scheepskroon*,
 te schenken.

En d'andere steden en schansen: de plaatsen, kort voor of na de overgave van Maastricht ver-
 overd, als: Roermonde, Sittart, Venlo, Limburg, Valkenburg, Daalhem, enz.

Alexanders volck: hier wordt bedoeld Alexander Farnese, Prins en later Hertog van Parma, die
 in 1578 Jan van Oostenrijk als Landvoogd in de Spaansche Nederlanden opvolgde, en in 1592
 hierf. Hy had zich in de nasnacht van den 29 Juny 1579 meester gemaakt van Maastricht, waar
 toen door sijn krijgshenden een gruwelijk bloedbad werd aangericht. Zie ook vs. 35.

Lecker: dit woord roft thands min edel schijnen.

Blaau vergift: het slangesif heet hier, naar sijn loodkleur, blaauw, of ook omdat het met blaauwe
 plekken doet uitlaan.

Die nacht gedenckt: 't is hier het *non illa memini* van den Latijnschen dichter, en 't is my onbe-
 grijpelijk, hoe de anders scherpsinnige Luofs, die 't Latijn hier zelf aanhaalt, zich zooveel moeite
 geeft om in sijn aantekeningen, in plaats van de klare en eenvoudige opvatting, een ge-
 rochte en duistere aannemelijk te maken. Hy wenscht namelijk *nacht* niet in den ten, maar in den
 ten mv. te stellen, en, vs. 1 gelijk hier, te lezen: „gedenkt die nacht”. Maar dan wordt het de
 vraag: tot wie de dichter zich wendt? Het is wel gewoon, tot tijdgenooten te zeggen, wanneer
 men van een gebeurtenis spreekt, die in onze dagen voorvalt: „gedenkt dit of dat feit!"; maar
 zelden zal men, sprekende van een voorval dat ruim 50 jaar geleden is, iemand verzoeken, het te
 gedenken.

De Trichtse maeghd: „de stedemaagd van Maastricht”

Gedoodverft en door vyer en vloed gejaeght,
 10 En afgewaeckt, en ftrijdende afgemat.
 Sy klaeghde 't leed den Vaderlijcken Stroom,
 Wiens geelt verſcheen in haer' benaenden droom.

Een bloedigh ſweet brack hem van alſins uyt,
 En hing als kralen aen ſijn biefenhayr.
 15 Hy ſteende, en ſloegh in 't ende een heefch geluyd:
 Mijn Dochter, die op 't oorlooghinoordauter
 Uw ſuchjes en bedruckte traentjes looft,
 Grijp moed, mijn kind, grijp moed, en wees getrooft.

't Is waer, ghy ſijt de bloem uws maeghdoms quijt,
 20 Dat's noodlot, en 't belieft den hemel dus.
 Maer ſus, mijn ſchaep, daer koomt een andre tijd.
 Soo ſpreekend gaf hy haer een hartekus,
 En wiſchte met ſijn kleed (hy ſuchte diep)
 Het roode bloed dat langs haer boefem liep.

25 Daer koomt een tijd (ſoo voer hy lieflijk voort)
 Die reekening van Spanjen eyſchen ſal,
 En ſuffen 't landgeſchrey van den moord,
 En trooſten uw langduurigh ongeval:
 Dan ſal de Wraeck den Spanjaerd, als een haes,
 30 Doen ommezien, en jagen over Maes.

Die held is een beloofde Frederick,
 Uw wreeker en beſchermer in der nood,
 Der vromen ſchild, der dwingelanden ſchrick.
 Dees ſal beleeft u koefren in ſijn' ſchoot;
 35 Na dat ghy hebt, geketent van Farnees,
 Een halve een gekermt ſlavin en wees.

Al treuren nu uw ſtraten doods en woelt,
 Ay ſie dat met geduldige oogen aen,

9 *Gedoodverft*: „met de doodkleur op 't gelaat.“

10 *Den Vaderlijcken Stroom*: „den Maasgod.“

11 *In haer' benaenden droom*: het denkbeeld, om het eene ſetieve wezen aan het andere in een droom te laten verſchijnen, hoezeer fraai uitgewerkt, is op zich zelf niet gelukkig te noemen.

12 *Van alſins*: „van alle kanten.“ Thands wordt het woord meer gebezigd waar het zielswerkingen betreft; b. v. „Ik ben *alſins* van nu gevoelen.“

13 *De bloem uws maeghdoms*: een ſtedemaagd werd, wanneer de ſtad, die onder haar beſcherming ſtond, genomen werd, figuurlijk gezegd, haar maagdom te verliezen. Zou ook droegen ſommige ſteden, die nooit genomen waren geworden, in 't Franſch den naam van *pucelle*.

14 *'t Landgeſchrey*: „'t geſchrei, dat over 't land heenklinkt“. Zou in de *Kermacht*:
En weekt een ſtad- en landgeſchrei.

20 *Over Maes* voor „over de Maas“.

21 *Frederick*: hier in zijn beteekenis van *rijksrede* of *rik aan reed*.

22 *Beleeft*: „welwillend.“

Soo lang tot dat in Parmaes rijpen oeght
 40 Oranjen koom de strenge zeyffen slaen,
 En selfs mijn Maes en 't fier beschantte Scheld
 Sich buygen voor een magtiger geweld.

Dan sla op uw' Verloffer 't blij geficht,
 En wij hem de verdiende Stedekroon.
 45 Vlecht Boscloof om de Schildstar van Maastricht,
 En hef hem hoogh in 't goud van Neêrlands troon.
 Dan ruym uytheemfch gebroedtel veld en flot,
 En Brabant kniel' voor Hollands Wapengod.

Ick sie alreê (mijn geeften worden vlugh)
 50 Den blixem, die mijn vochten vliet versengt,
 Alreede tors ick meer als eene brugh,
 Een weeck robijn mijn klaer krital besprengt.
 De gallem baent 't geschut na sonder mond,
 En tart het Spaens en magtigh Rooms Verbond.

55 Hun antwoord is niet schaers van donderkruyt,
 En Mars sijn rol volspeelt op 't wreed tonneel,
 En d'uytvaert van Kattilie word beluyt,
 Met onweer van kortouwen, grof van keel:
 De Vryheyd op dit graf haer Standert plant,
 60 In 't aensicht van Filips en Ferdinand.

Soo word met vyer het eeuwigh vyer gebluft.
 Soo vreet de vlam des Hemels taye roe,
 En Henrick houd de heyrbaen van August,
 En sluyt de poort van 't gruwlijk oorloogh toe:
 65 Vaer wel, mijn hart, leer harden, en swijgh stil:
 Soo droop hy door haer armen in sijn kil.

45 *Boscloof*: woordspeling op de eerlaarieren door Frederik Hendrik met de verovering van den Bosch behaald.

De Schildstar: Maastricht heeft een ster in het wapen.

51 *Meer als eene brugh*: Frederik Hendrik had tijdens het beleg boven en beneden de stad een brug over de rivier geslagen.

57 *Een weeck robijn*: „bloed”. Zou in de *Krugberg*, vs. II:

De regendroppen strecken schoon

Robijnen aan de doornenkroon.

59 *Het Spaens en magtigh Rooms Verbond*: d. i.: „het machtige verbond tuschen Spanje en Oostenrijk.”

55 *Donderkruyt*: „buskrut.”

60 *Filips en Ferdinand*: Filips IV. koning van Spanje; Ferdinand II. Keizer van Duitschland.

63, 65 Keizer Augustus schonk der waereld vrede, en by die gelegenheid werd te Rome gesloten wat men verkeerdelyk den tempel van Janus noemt, doch niet meer dan een *poort* was: — waarop hier gezinspeeld wordt.

65 *Mijn hart leer harden*: wederom eene, doch hier zeer goede uitwerking doende, woordspeling. *Mijn hart* staat hier voor „kindlief.”

Steeds yverende om een hooger trap in de kunst te bestijgen, en in aanmerking nemende, dat schier alle voornamste dichters van vroeger en later tijd hun roem in 't byzonder gevestigd hadden door een *epos* of heldendicht, was Vondel reeds voor eenigen tijd tot het besluit gekomen, hun spoor daarin na te volgen, en verkoos tot zijn onderwerp den tocht van Keizer Konstantijn den Groote naar Rome. Zijn eigen oordeel hieromtrent echter niet vertrouwend, raadpleegde hy de Groot, dien hy voor het orakel aller geleerdheid hield, en zond hem, als een staaltjen, den aanvang van 't voorgenomen werk: waarop hy dezen brief ontving:

„Seer geleerde en treffelijke vriendt,

Ik oordeele dat U.E. tot een volkomen Poëma een bequame stof bedacht heeft, van den tocht van Konstantijn naar Rome 't welck soo grooten gewichte heeft mede gebraght in de saaken van de wereld. De Grieken roemen Konstantijn seer hoogh en noemen hem den Apostelen gelijk. My dunkt dat hy geen quaaft Prins is geweest sedert hy de Christelijke Religie heeft aangenomen; maar gelijk de Christenen hem tot den hemel verheffen, zoo zie ik dat Zolimus, een blindt yveraer in 't Heidenfch geloof, alles opzoekt wat hy kon, met recht met onrecht, om hem te doen klein achten. Doch U.E. zeit wyffelijk, dat het den Poëten recht is de fouten over te zien, ofte niet te geloven van de geen, die zy nemen tot stoffe van haar lof, en tot een voorbeeld van deucht. U.E. begrijpt wel dat daar gelegenheit zal zijn om te spreken van de Heidenfche en van de Christelijke kerkgewoonten. Van de eerste heeft U.E. genoeg voorschriften by de Griekfche en Latynfche Poëten, en de oude uitleggers daarop: ook hebben weinigh voor onsen tijdt daarvan niet onbequaamelyk gefchreven Giraldus en Rosinus. De Christelijke kerkgewoonten van dien tijdt kan men zien in de Verdaediging van Justinus, de werken van Tertullianus, Cyprianus, de Conciliën van Neocesarie, Gangres, Laodicea, Ancyre en het generaal van Niceën, 't welk, gelijk ook dat van Eleberi in Spanje, en 't eerste van Arles in Walschlandt, zijn gehouden ten tijde van Konstantijn. 'T beginsel staat my wel, en zoo voortgaande twijfel ik niet aan het duuren van het werk. Godt wil daartoe zijnen zeegen verleen en U.E. met zijn gezin neemen in sonderlinge hoede.

U.E. gantfch dienstwillige

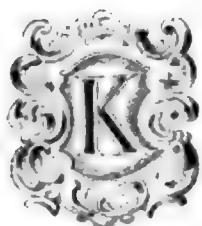
17 Augusti 1632.

H. DE GROOT."

Door dezen brief, waarin wederom de zonderlinge belezenheid van den fchrijver doorftraalt, aangemoedigd, zette Vondel zijn arbeid yverig voort. Terwijl hy hiermede bezig was, gebeurde het, dat zijn vrouw van een zoon beviel. Toen men overleide welk een naam het kind zou gegeven worden, zeide Vondel, wiens geest op dat tijdstip geheel met zijn onderwerp vervuld was: „noem het Konstantijn." — „Konstantijn!" herhaalde de verbaasde huisvrouw: „niet een onzer vrienden of bloed-

verwanten heeft ooit zulk een naam gedragen: waarom zoû 't geen Hans heeten, als zijn grootvader, of Abraham, als mijn broeder, of Willem, als de uwe. Of als het kind dan voltrekt een vreemden naam moet hebben, geef het dan ten minste een naam uit de Schrift."— „Wel!" hernam Vondel, wien het gemaal begon te verveelen, en met den wrevel, dien de Poëet soms gevoelt tegenover Prozaïsten, al zijn hem die Prozaïsten nog zoo lief en waard: „noem het dan Gad." — Maar die naam geviel der goede vrouw nog minder, en zy stemde toe, dat het kind Konstantijn geheeten zoû worden. Dit verheugde hem zeer, daar hy nu hoopte twee Konstantijnen na te zullen laten, en den eenen alleen te zullen voortbrengen. In beide opzichten bedroog hem zijn hoop. Wat den papieren Konstantijn betreft, wy zullen later zien, welk lot hem weêrvoor: en zijn zoontjen stierf in zijn eerste kindsheid, getuige het bevallig lijkedicht, dat hy er op vervaardigde, en 't welk in ieders mond is.

K I N D E R - L I J K K.

ONSTANTIJTJE, 't saligh kijntje,
Cherubijntje, van om hoogh,
d'Ydelheden, hier beneden,
Uytlicht met een lodderoogh.
Moeder, seyt hy, waerom schreyt ghy?
Waerom greyt ghy, op mijn lijk?

Boven leef ick, boven sweef ick,
Engeltje van 't hemelrijk:
En ick blinck' er, en ick drinck' er,
10 't Geen de schincker alles goeds
Schenckt de sielen, die daer krielen,
Dertel van veel overvloeds.
Leer dan reysen, met gepeysen,
Na palleyfen, uyt het sliick
13 Defer werrelt, die soo dwerrelt.
Eeuwigh gaet voor oogenblick.

6 *Waerom greyt ghy:* greyt voor „treurt, klaagt."

10 *De schincker:* in de latere uitgaven is dit dwaaslijk in *schincker* veranderd, waardoor het rijm verloren gaat

13 *Met gepeysen:* „met zielen."

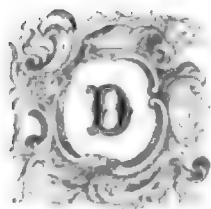
Het was gedurende zijn arbeid aan dit werk, dat hy aan des Prinzen geheimschrijver De Willem, met wien hy door Hooft bekend was geworden, het volgende dankdicht zond wegens een geleend boek.

DANCKOFFER

AEN

DAVID DE WILLEM.

Raed en Ghequenschrijver van Zijn Hoogheid.

e Willem, Raed van Willems soon,
 Die 't goud van sijn Oranjekroon
 Laet blincken door den lauwerhoed,
 Begruyst van stof, besprengt van bloed;
 En 't Princelijck genadepand
 Versegelt met uw rechtehand;

Waer mee sal ick u danckbaer sijn,
 Voor den geleenden Barbarijn?

Die allermintst barbarisch spreekt;

10 Als hy den heylgen myter steekt
 Ten hemel, uyt sijn Engels slot,
 En bromt op aerdriek, als een God.

De woeltheyd heeft de rotten in
 Van Griecken, Machomets slavin.

15 't Is met Apollo daer gedaen.

Wie hem wil soecken, soeck *Urbaen*,

Die op de seven bergen pronekt,
 En 't Christelijcke hart ontvonekt,
 Wanneer hy weyden gaet soo breed,

20 En Kallioop in purper kleed.

Is 't wonder dat de Tiber kriet
 Van suyvre swanen, die, gesielt
 Door dit gefalst vernuft, alree
 Gaen bruyfen na de rijke zee.

25 O Raedsheer van dien braefften Vorst,
 My dunckt een Godheyd blaecht mijn borst:
 En 'k soude uw heuscheyd danckbaer sijn,

1 *De Willem*... *Willems*: weder de bestendige beshebbery van woordspelling.

5,6 De zin is: „die 't zegel zet op brieven van *pardon*.”

8 *Barbarijn*: men kon meenen, dat Vondel hier van den dichter Barbarino spreekt, die in de dertiende eeuw leefde, ware het niet dat de *myter* en het *Engels slot* (het kasteel St. Angelo, de Engelenburg, te Rome) ons aan den geleerden kardinaal Antonio Barberini deden denken, die in 1671 overleed.

12 *Bromt*: „luide spreekt, zich met lof doet hooren.”

14 *Griecken*: *Griekenland*, als meermalen.

16 *Urbaen*: de Paus, waarvan Deel II. blz. 459.

20 *Kallioop in purper kleed*: aan Kalliope, de epische muze, stof geeft sijn lof (als in 't purper gekleeden geestelijke) te bezingen.

22 *Suyere swanen*: in hun tijd zeker zeer beroemde, maar thands meest vergeten dichters.

Ten deed de groote Constantijn:
 Indien ick dat godvruchtigh hoofd
 30 Niet ses paer boecken had beloofd;
 En nu het Christaenhangend heyr
 Niet voerde aen 't Adriatisch meyr.
 Mijn Sangheldin, wanneer se sult,
 Ontbeert uw meesters krijghsvernunft,
 35 En 't breyn des Helds, die d'eer verworf
 Dat hy al staende in 't harnas storf.

28 *De groote Constantijn*: het heldendicht, waar Vondel aan bezig was.

31 *Christaenhangend* voor „Kristus-aanhangend.”

31,32 Hiermede geeft V. te kennen hoe ver hy met zijn heldendicht gevorderd was.

33,34 Wie hier vitten wilde, zoft al licht vragen, of Vondels zangheldin, wanneer ze *niet* sulte, het krijgavernuft van Frederik Hendrik bezat; maar hy wil zeggen: „wanneer myn zangheldin sult, is het omdat zy „by het schilderen der heldenfeiten” in de krijgskunde zoo bedreven niet is als uw meester.

33 *Sangheldin*: fraai voor „zanggodin”?

35,36 Wellicht wordt hier op Ernst Kazimier gedoeld. Zie hierboven blz. 151.

Bekend is het, hoe in de zeventiende eeuw het schoonfchrijven, hoezeer meer oefening en geduld, dan wel bepaald genie vorderende, onder de kunsten gesteld werd, ja niet zelden met een lof vereerd, die aan voortbrengfelen van esthetifche waarde niet of in mindere mate werd toegerekend. Onder hen die het in dit vak tot een vrij groote hoogte fchijnen gebracht te hebben, behoorde zekere Hendrik Meurs. Vondel verhief diens talent op smaakvolle wijze in de navolgende regelen:

OP DE SCHRIJFKUNST

VAN

HENRICK MEURS.

DE tong is tolek van 't hart, by tegenwoordige ooren.
 De stomme pen laet fch veel duyfend mijlen hooren,
 Door 't oogh, en niet door 't oor. s' is d'eellte, die ick ken.
 Ay, kus eerbiedighlijk dat becxken van de pen.

Ook vervaardigde hy deze byſchriften onder 's mans afbeelding en onder die zijner gade.

OP DENZELFDE.

HIER fiet ghy Hendrick Meurs, gelijk ſijn aenſchijn leeft:
Maer die wat meer begeert dan ſchaduwē van prenten,
Sla d' oogen op ſatijn, pappier, en perckementen,
Daer maelt hy ſelf ſijn' geeſt, die op ſijn' veder ſweeft.

OP

JUDITH KOKERMANS.

HIER leeft de wederga van JUDITH KOKERMANS,
Die Meurs in 't harte ſtraelt met vriendelijke voncken.
Sijn veder rijk van geeſt gaet weyden op dat loncken.
Als ſy haer oogen luyckt dan leeft hy ſonder glans.

1 De wederga: t. w. „de afbeelding.”

Hendrik Meurs was intuſſchen beter kopift dan ſchrijver, en leende daarom het vernuft van Vondel, om een antwoord voor hem te ſtellen aan zekeren rechtsgeleerde, Abraham Ojens genaamd, die mede een lofdicht op 's mans arbeid had vervaardigd. Dit antwoord luidde als volgt:

en onder 's mans afbeelding en

LF DEN.

ers, gelijk zijn aenschijn leeft:
schaduwten van prenten,
n perckementen,
die op zijn' veder sweeft.

K E R M A N S.

van JUDITH KOKERMANS,
st met vriendelijke voncken.
gaet weyden op dat loncken.
t dan leeft hy sonder glans

er kopiïst dan sehrijver, en leende
n antwoord voor hem te stellen aan
ns genaamd, die mede een lofdicht
it antwoord hield als volgt:

ANTWOORD

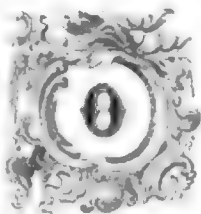
VOOR

H E N R I C K M E U R S.

AEN

ABRAHAM OJENS,

Rechtsgeleerde.

JENS, vrijer van de kunst:
't Was uyt oordeel niet, maer gunst,
Dat uw Sanggodin my stelde
By den Fenix van den Velde;
Dat uw wel gestelde lier
My geleeck by Karpentier;
Schrijvers die voor niemant wijcken,
Niemant vreesen, en gaen strijcken
Met de kroone van de Pen,
10 Daer ick my te klein toe ken.
'k Sou my selven noch bedriegen,
En met Ikarus gaen vliegen,
Daer de son versmelt het was,
En my stort in Thetis plas:
15 Maer ick wil van Meesters leeren,
Hunne brave trecken eeren,
En u dancken voor het dicht,
Daer mijn dienst sich voor verplicht.

¹ Uyt oordeel voor „naar recht, naar verdienste.”

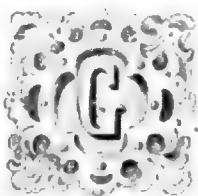
¹⁵ Van den Velde; Karpentier: schoonsehrijvers van die dagen.

Onder het afdrukken dezer bladen werd ik aangenaam verrast door de ontfangst van een oorspronkelijk handschrift van Vondel, door een minnaar van autografen onder een verzameling van oorspronkelijke brieven van Hooft, Huygens en anderen aangekocht, en een gedicht van onzen dichter vertoonende, by my, en voor zoo verre ik wist, by alle vroegere beminnaren zijner poëzy, ten eenemale onbekend. Noch het gezelschap, waarin het gevonden, noch de kennelijke hand, waarmede het geschreven werd, lieten eenigen twijfel aan-

gaande de echtheid over; en het is tot overtuiging van al wie dienaangaande op mijn verzekering niet zou willen afgaan, dat ik het *fac-simile* van het stuk hiernevens voeg. Daar het alle dagteekening mist, is de tijd der vervaardiging onzeker; doch, zoo verre ik naar den stijl oordeele, moet het omstreeks den jare 1625, of vroeger nog, vervaardigd zijn. Het staat echter met geen andere gebeurtenis of gedicht in verband, en kan dus, even goed als ergends elders, hier zijn plaats vinden.

AEN MYN HEER

DEN DROST VAN MUYDEN.*

MIJ die als kasteleyn van d' Amsterdamsche vesten
De Voorsteen trou bewaect, wij bidden, neemt ten
besien

Dat buyten onse schuld van uw treurspelig end
Mij Morpheus heede heeft een schrick in 't breyn
geprent:

- 5 En foo een droeve droom is oorfaeck van verblyen
Soo moet u sulx tot vreugd, en legening gedyen:
Gelyck men segt een lyck, een doodkist vallen uyt
Op grysen ouderdoom, op tortien op een bruyt.
Ick sal u slecht en recht het naer gesicht vertoogen,
10 En niet na dichters kunst opproncken deese loogen,
Op dat men niet en waen 't is waeckende verfiert,
'T geen waerlyck in de slaep my is door 't hooft gefwiert.
Ick sluymerde als de son alree was aen 't verhoogen,
En sagh een wreed schavot oprysen voor myn oogen
15 Heel dicht, en toefde vast, geprangt door bangen nood
Om u, die soomen ley befuren most de dood.
Ten lesten quaemdy daer, myn Heer u niet wilt belgen,

* Dit oudere stuk, in spelling afwijkende en daarin ook met zich zelf ongelijk, is letterlijk gevolgd naar het origineel Handschrift.

† *Kasteleyn van d' Amsterdamsche vesten*: het gemis van een komma zou hier al licht den lezer in den waan brengen, dat Hooft werd voorgesteld als *kastelein* niet van *Muiden*, maar van *Amsterdam*. Doch men leze: „gy, die, als kastelein, de voorstad van Amsterdam bewaakt.” Muiden werd toen, gelijk nog heden, beschouwd als eene der buiten-vestingen, gebouwd om Amsterdam te verdedigen, of des noods in te toomen. Hierop zinspelen de regelen, welke Leycester aan Bax als parool medegaf, toen hy hem gelatte Muiden te bezetten:

Siet dat ghy wel bewaert

Den toom van 't groote paert.

‡ *Uw treurspelig end*: zie, omtrent het woord *treurspelig*, Henricus de Groote D. I, bl. 34, vs. 200.

§ *Vallen uyt Op*: d. i.: „beduiden, hebben ten gevolge.” 't Is de nog gewone volksameening, volgende welke men de droombeelden, om de juiste voorbeduiding te vinden, zou moeten verwisfelen voor het tegengestelde: zoo zegt men, als ge van iemand als dood of sterfende droomt, dan beduidt dit zijn lang leven.

t overtuiging van al wie dien-
ou willen afgaan, dat ik het ja-
jaar het alle dagteekening mist,
och, zoo verre ik naar den tijd
1625, of vroeger nog, ver-
andere gebeurtenis of geslacht in
ids elders, hier zijn plaats vinden.

HEER

N MUYDEN.

n van d' Amsterdamsche vesten
bewaecht, wij bidden, neemt ten
beslten
schuld van uw treurspelig end
de heeft een schrick in 't hren
geprent

teek van verblyen
egening gedyen:
doodkist vallen uyt
en op een bruyt.
gesicht vertoogen,
ken deese loogen,
waeckende verliert,
y is door 't hooft gefwiert.
is aen 't verhoogen,
en voor myn oogen
rangt door bangen nood
most de dood.
eer u niet wilt belgen,

ik met zich zelf ongelijk. Is letterlijk zood

een komma zou hier al licht den lezer in
geleis niet van *Muiden*, maar van *Muiden*
van Amsterdam bewaakt. "Muiden van de
is'ingen, gebouwd om Amsterdam te ver-
n de regelen, welke Leycester aan hie
zetten:

rt.
g. Henricus de Groote D. I. bl. 34 n. 24
"t is de nog gewone volksmeening. veld
ding te vinden. zou moeten verwarden
d als dood of stervende droomt. dat is

Gij die
De Men
Dat b.
Mij O
En so
Soe mo
Gelyd
Op g
Ick la
En nie
Op dal
T gas
Ten je
En sa
Hoe
Om n
Ten le

Gelyk te
En jong to
Acht g
Doch sag
Gistabade
Mijn leu
Ick dages
Hied g
En leu
Op dal
Doe traffer

den 'tend des jaers, die troet en aelyck,
 jaeren viel, beklagen ma douch en Comu.
 gissen waer in bijsond staen wou.
 an 't besoghe voer jaere siec verstaen
 is besoghe om jaeren vout. Is de vouten.
 ve me de angit myn liis t smolt aedde
 g godal God maer eens by een Een.
 bed des dwomb. Hie Drot t, god maer n span
 tijt so lang aed Nofons jaeren,
 angers + heegdravis van jaer oyle
 ned gemoed gelijck een segher sel.

. E. A. Verpligk
 I. V. Vonvelden

Ick was begeerig om uw reeden te verfwelgen,
 En drong vast dichter aen. Ghij laegt eens gints en hier,
 20 En spraeckt niet veel, maer braef: *POVR VIVRE IL FAUT MOVRIR.*
 Doen toogdy 't wambays wt, en eer wy 't naulyx fagen
 Soo lag uw lyf ter neer daer 't hoofd was afgeslagen,
 En weder aengesiet, ick wenschte menigmael
 Te hebben meer met u geyvert in ons tael.
 25 Een wasser op 'tooneel die sich ter neder streckte,
 En 't versch geplengde bloet met syne tonge leekte.
 Ick twijfelde of hij 't dede wt wreedheyds onbescheed,
 Of dat hy lekker was op tbloet van ons Poet.
 Een tratter voor het volck met weelen en gebaren
 30 Wtbeeldende de geen die voormaels is gevaren
 Na d' Indiaensche kust, als Heerscher van 'tgemeen,
 Dees romde uw vrome dood, uw lest gesprooeke reen
 Herhaelde hy menigvout, uw wtgang scheen my heerlyck
 Gelyck te weelen 't end des geens, die trots en eerlyck,
 35 En jong van jaeren viel, beklaegt met druck en rouw,
 Als hy Florensen weer in vrijheyd stellen wou.
 Oock sag ick in 't verschieet vele heere sich versellen
 Getabbaert besich om meer vonissen te vellen.
 Mijn leeven was vol angst myn lust sinolt als de sneeu.
 40 Ick dacht och goede God wat leeven wy een Eeu.
 Hier hebdy 't beeld des drooms. Heer Drost, God wil u sparen,
 En reken uwen tyt soo lang als Nestors jaeren,
 Op dat uw sangeres t hoogdraven van haer styl
 Doe treffen ons gemoed gelyck een schutters pyl.

U. E. A. Verplichte.

I. V. VONDELEN.

21 *Wambays*: „wambuis”. Zie *Uitt. Woordenb. op Hooft, KIL. en BILD. Gesd. in v.*

22-23 *Ick wenschte menigmael te hebben meer met u geyvert in ons tael*: dit is echte droomstil. In den droom bekommert Vondel er zich heel weinig over, of Hooft onthoofd is, wel, dat hy geen taalstudie met hem kan voortzetten.

25 *Tooneel*: hier voor „schavot.”

29-31 Hier kan niemand anders dan Renel bedoeld worden; — 't geen alzoo een bewijs oplevert, dat het gedicht na diens terugkomst uit de Oost moet zijn gemaakt.

39-40 Het valt moeilijk te glazen welken jonkman V. bedoelt; want: „noit stadt onderwaariger aan scheuringen en oproeren, dan Florence eertyds,” zegt Hooft in zijn *ilampsaaiigheden der verhef-tinge van den huize Medici*.

De nieuw benoemde Profesfor aan het Athenaeum, Kaspar van Baerle, was, gelijk ons reeds gebleken is, even als Vondel, een welkome gast by Laurens Baeck. Waarschijnlijk had hy op Schey-beek de najaarsvakantie doorgebracht, gelijk bleek uit een Latijnsch gedicht, door hem vervaardigd tegen het lijstervangen, een gewone najaarsliefhebbery. Doch nu bezong hy ook de beek, die door de hofstede vloeide, in een zachtvloeiend dichtstuk, 't welk ik meen dat hier niet te onpas mag worden ingevlochten:

LOFF-GEDICHT
OP HET
EEUWICH-STROOMENDE BEEKJE

VAN DEN HEER

LAURENS JOOSTEN BAECK

AEN

DE JOFFROUWEN

MAGDALENA EN SARA BAECK.

BEEKJE, daer de duyn haer droppen
't Saem versamelt in een bron,
Als sy met haer witte toppen
Glinstert in de morgen-son,

Beeckje, open al uw' adren
Die verscholen gaen door 't fant,
Wil op myne comst vergadren
Al de stroompjes van het lant.

Sprengt myn opgetoogen sinnen
10 Met uw heldre waterval,
Soo sal ick uw loff beginnen
In het hafelaeren dal.

Beeckje, al de zeegodinnen
Brengen in uw beeck haer nat,
15 Al de traentjes van haer minnen
Soeten in uw waterbad.

Waer Actaeon comen vluchten
Naer dit beeckjen uit syn duyn,
Nooyt en had men hem sien fuchten
20 Om de hoorens op syn kruyn.

Had Apollo willen loopen
Naer syn Daphne by uw stroom,

ICHT

ENDE BEEKJE

HEER

STEN BAECK

DUWEN

SARA BAECK.

daer de duyn haer droppen
em verlamelt in een bron,
met haer witte toppen
tert in de morgen-son,

open al uw' adren
n door 't lant,
vergadren
van het lant.

ogen finnen
interval,
beginnen
dal.

odinnen
eck haer nat,
haer minnen
erbad.

en vluchten
uit syn duyn,
hem sien fuchten
p syn kruyn.

open
by uw froom,

Nooyt en waer fy wech-gefloopen
Of verandert in een boom.

25 Had Narcisus in uw' klaerheyt
Hem gefpiegelt aen uw boort,
Nooyt en waer hy door verwaentheyt
In syn eigen liefd' verfinoort.

Waer Leander hier gedompelt
30 Als hy naer syn Ero keeck,
Nooyt en waer hy overrompelt
In de golfjes van dees beeck.

Al de dropjes, die daer dringen
D' een op d' ander door den steen,
35 Doen de minne-aertjens springen,
En verkwikken al myn leen.

'k Sie een dropje van medooghen,
'k Sie een straeltje van uw gunst,
'k Sie een dropje, dat de oogen
40 Leert de foete lonckjens-kunst.

'k Sie een straeltje vol van vreden,
'k Sie het straeltje van verstant,
'k Sie de straeltjens van goê reden,
Loopen uyt het gulle lant.

45 Beeckje, als men u fiet vloeyen.
Als men hoort uw foet geruyfch,
Voelt men al syn geestjens gloeyen,
En verhuysen druck en kruys.

Hier is 't beeckje der Poëten,
50 Niet in 't liegend Griekenlant,
Hier heeft Perfeus paert gelinnet
't Hippocreentjen uyt het lant.

Hier heeft Hooft gefcherpt syn veder,
En gewrocht syn finryck dicht;
55 Hier fat Vondel diekwils neder,
Als hy van der aerd gelicht

Drong om hoog door al de wolcken,
Boven bergen, boven locht,
En verliet de aerdfche koleken,
60 Van dit beekjens nat bevocht.

Dit is 't beekje daer de Baecken
 Van het vrouwelyck geflacht,
 Altemets haer kraufje maken
 Vol van geur en deughden kracht.

15 Lachjens, kusjens, lieve woordtjens
 Lusjens fonder arch off lift,
 Groeyen aen dees waterboordtjens,
 Nyt en haet wort hier gemitt,

Beeckje, vol van minlykheden,
 10 Beeckje, vol van vrolyckheyt,
 Vloey in allen eeuwicheden, —
 Nooyt verdroogh uw' vochtigheyt.

Sleep het leven van de Baecken
 Alsoo lang als ghy hier loopt:
 15 Wil niet eer uw stroomen staecken,
 Voor dat Baeck syn leven floopt.

Dan sal Jupiter uw straelen,
 Al uw dropjens, al uw nat,
 Opwaerts tot de sterren haelen
 20 Boven d'oude Beverstad.

Tot dus verre het gedicht van Van Baerle. Maar wie waren de Magdalena en Sara, aan welke het was opgedragen, terwijl wy vroeger een Katharina en een Dianiera hadden? — Ik wil het den lezer zeggen, en tevens een begaan abuis omtrent den waren naam van laatstgemelde herstellen. Ik had, namelijk, te blind geloof hechtende aan Lulofs en aan zijn voorganger Jac. Scheltema, voor onbetwistbaar aangenomen, dat Dianiere, gelijk zy zeiden, eigenlijk Margarethe heette. Waar zy dit uit gehaald hebben is my onbekend; een authentiek geflachtlijstjen van de geheele familie heeft my op dit punt beter ingelicht, en ik laat het hier volgen. Men zal er uit leeren, dat Dianieres naam toch met een D. begon en de verdooping dus niet zoo groot was.

LAURENS BAECKE, JOOST- ZOON, trouwt: <i>Debora van Harencarspel, Jacoba D.</i>	<p>CATHARINA BAECKE, trouwt: <i>Hillebrant Bentes.</i></p> <p>JACOB BAECKE, sterft onge- huwd.</p> <p>JUSTUS BAECKE, Heer van Wulverhorst, sterft op den 14 December 1681 ¹⁾. Hy was getrouwd met <i>Mogdalena van Erp.</i></p> <p>DEBORA ²⁾ BAECKE, trouwt: <i>Cornelia Schouten.</i></p>	<p>MAGDALENA BAECKE, sterft ongehuwd.</p> <p>ARNOUD BAECKE, sterft on- gehuwd.</p> <p>SARA BAECKE, sterft onge- huwd.</p> <p>LAURENS BAECKE, Heer van Wulverhorst, Rentmeester van Klundert, sterft on- gehuwd.</p> <p>DEBORA BAECKE, trouwt: 1°. <i>Joan Wuytiers,</i> 2°. <i>Eustatius v. Bronkhorst.</i></p> <p>JACOB BAECKE, trouwt: <i>Godefroy van Edelfteyn,</i> Baron van Affenburg, Rijks Kamerheer.</p> <p>ADRIANE BAECKE.</p> <p>CHRISTINA BAECKE, sterft on- gehuwd</p>
--	--	---

1; Zoo dit geen schrijffout is — waar ik het voor houde — moet de man al heel oud geworden zijn
2) Vondels „Dianier.”

Men ziet, de meisjes, wien 't gedicht van v. Baerle werd opgedragen, zijn dochtertjens van Justus Baeck.

Hoe de Baecken met het gedicht van Van Baerle waren ingenomen, bleek uit de beantwoording, welke Jacob Baeck er van gaf.

Soolang myn beeck sal water hebben,
Soolang het Y sal vloen en ebbē,
Soolang de son ons schijntel geeft,
Soolang een mensch op aerd sal wesen,
3 Sal uw gedicht staegh syn gelezen,
Omdat men weynig sulcke heeft.

In uw gedicht myn Hof sal bloeyen,
Met eenwigh groene spruyten groeyen,
Mijn beeck al ruyfchēd stroomen staegh.
10 De Veldtgoon sullen gunst toe brengen
En droogt nocht kou myn vruchten sengen
In zijn verloop schoon oud en traegh.

De Hof sal 't onder sich niet laeten
Syn kindren, die men noyt en haetten,
13 Sal hy u dankbaer offren weer.

Hy feyt, „foo vaeck myn blos fal blikken
 „Mijn tack gelaën met ooft of strikken,
 „Op lystervangft, befoeck my, Heer!”

Maer ick fal staegh in myn gedachten,
 20 Dees aenvangh van ons vrientschap achten,
 Soo waert als myn geboortedagh.
 Nu moeyt my dat ghy foeckt te fcheyden,
 Vaerwel, 'k fal haeckende verbeyden,
 Dat ick u welkom heeten magh.

Voor mijn vader.

*Aen den Wel-wijzen Hooggel. Heere
 C. Barlaeus, Profesjor der Philoso-
 phie tot Amsterdam.*

16-18 Deze regels doelen op Van Baerles gedicht tegen het lystervangen. Zie hiervoren blz. 163 volg.

Vondel liet het er ook niet by, en wenschte de hofstede, die door Van Baerle bezongen was, met deze eer geluk in het navolgende dichtstuk.

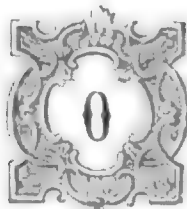
AEN

DE HOFSTEË

VAN

LAURENS BAECK,

TOEN BAERLE HAER MET SIJNE VAERSEN VEREERDE.

Hofsteë, lustprieel der wijfen,
 Hoe heerlijk sien wy nu alree
 Uw hoogh geboomt ten hemel rijfen,
 En kijken over duyn in zee,
 Veel verder als de Griekfsche Tempen!
 Nu kan de tijd uw grooten naem
 In geen vergetelpoelen dempen:
 Maer eeuwigh fal uw fchelle Faem
 Sich laten hooren in de wolcken,
 10 Soo lang als *Baerles* maetgefang
 In waerde blijft by alle volcken,
 Van 't ooften tot den ondergang.
 Men fal fich met uw loof vereieren,
 Om dat het onverganklijk leeft,
 15 Gelijk des dichters lauwerieren,

nyn blof fal blikken
t ooft of ftrikken,
foeck my, Heer!"

1 myn gedachten,
ons vrientfchap achten,
geboortedagh.
y foeckt te fcheyden,
ende verheyden,
heeten magh.

Voor mijn vader.

re

2-

en het lijstervangen. Zie hiervan Nr. 16.

wenschte de hofstede, die door Van
eluk in het navolgende dichtuit.

FSTEE

S B A E C K,

INE VAERSEN VEREERDE.

luftprieel der wijfen,
leerlijk sien wy nu alree
gh geboomt ten hemel rijfen,
jcken over duyn in zee,
erder als de Griekfche Tempel:
in de tijd uw grooten naem
n dempen:
tw fchelle Faem
de wolcken,
s maetgefang
le volcken,
n ondergang.
loof vercierren,
anklijk leeft,
uwerieren,

Daer bitfe nijd geen maght aen heeft.
De klare Beeck, uyt fchorre duynen
Gesproten, om uw ackerland,
Uw vijvers bofch en groene tuynen,
20 Langs oevers, dicht met ooft beplant,
Te laven, met een lieflijk morren,
Tot datfe valt in 't Wijcker meer,
Die magh verdroogen en verdorren,
Door ongelegenheyd van weer;
25 Maer t'elckens fal haer bron ontfpringen,
Doorluchtiger als Peneus bron,
En ruyschen op dit deftigh fingen,
Daer Baeck fch bakert in de fon.
Al koomt die grijfe man te fterven,
30 Sijn naem fal roem nocht leven derven.

17 *Schorre duynen*: *fchor* is „droog, dor”: zoo zegt men „een *fchorre* ftem,” „een *fchorre* hoest”, voor een drooge ftem of hoest: zoo noemt men *fchorren* by laag water droog vallende aanwasfen op opflijbbingen van land aan de oevers der groote ftoomen, welke later bedijkt tot nieuwe polders worden, zoo als vooral in Zeeland te zien is.

21 *Morren*: 't Lat. *murmurare*, waarvoor men thands het bastertwoord „murmelen” bezigt.

25 *Peneus bron*: een rivier in Theffaliën, die door de vallei Tempe vloeide, en aan wier oever Apollo Dafne vervolgte.

Hoe bestendig nog altijd de vrientfchap tufchen Vondelen de Baecken was, blijkt o. a. uit de omftandigheid, dat wy telkens in de brieven, omtrent deze jaren door Hooft aan Justus Baeck gefchreven, gefproken vinden van mededeelingen, door Baeck aan Vondel of door dezen aan Baeck te doen: zoo b. v. Br. 353 „wenschte wel, dat UEd. geliefde van den Vondel aan te zeggen, dat onze overkoomft noch, voor een wijle, onzeker blijft.” Zoo Br. 355 „UEd zal my verftendigen kunnen. Indien by monde, nevens den Heer Moftaart en Vondelen, zult hartelijk welkoom zijn.”

Onder devrienden van Vondel behoorden de leden der familie van zekeren Claes Claesz Anflo, geboren in 1555 te Anflo, tegenwoordig Christiania in Noorwegen, die zich omftrecks 1580 te Amsterdam had nedergezet, in 't jaar 1582 huwde, en er in de Egelantiersftraat het Anflooshoffen fichtte. Deze Anflo dreef den lakenhandel, en drie zijner zonen werden te Amsterdam overlieden van het lakenbereiders gilde, waartoe Vondel door zijn nering ook behoorde. Dit, en daarby de omftandigheid, dat zy mede tot de Doopsgezinden behoorden, gaf ongetwijfeld aanleiding tot de betrekking, die tufchen hen bestond. De vierde zoon, Cornelis Claesz. Anflo, werd Leeraar by de Waterlandfche Doopsgezinden, en maakte zich onder zijn geloofsgenooten zeer bekend door zijn menigvuldige gefchriften, rakende twisten onder de verfehillende fekten der Doopsgezinden in zijnen tijd en byzonder tegen Nittert Obbens. 1) Van dezen Anflo, die in 1592 geboren was en in 1646

1) Zie verder over hem het Biogr. Woordenb. van VAN DER AA. (n v.)

overleed, vervaardigde in dit jaar de beroemde Rembrandt van Rijn een afbeelding, en Vondel daarop het navolgende Byfchrift:

OP
CORNELIS ANSLO.

Ay, Rembrand, mael Cornelis stem:
Het fichtbre deel is 't minst van hem:
't Onfichtbre kent men flechs door d'ooren.
Wie Anslo sien wil, moet hem hooren.

Vreemd is het, dat dit het eenige gedicht van Vondel is, waarin Rembrandt voorkomt; — doch Rembrandt, als meer groote mannen, is eerst na zijn dood op prijs gesteld.

Of G. Anslo, op wiens huwelijk met A. Schouten Vondel het navolgende bruiloftsdicht fchreef, van de familie des voorgaanden was, durf ik niet beflifen. 't Is echter wel waarfchijnlijk.

DE BRUYLOFT VAN KANA.

AEN

GARBRANT ANSLO

EN

ABIGEL SCHOUTEN.

IE kan harten t' famen lijmen
Beter als de groote Hymen,
Die, gedaelt uyt 's hemels schoot,
Binnen Kana werd genood.
Hy quam met geen fackel lichten,
Maer met fijnen wandel fichten,
Die by 't menfchelijk geflacht
Blonck, gelijk een ftar by nacht.
Sou men blijer Bruyloft wenfchen,

4 De Heidenfche godheid Hymen op de bruiloft te Kana is wederom een ftaltjen van de overdrevene zucht naar mythologifche beeldfpraak.

beroemde Rembrandt van Rijn het volgende Byfchrift:

S A N S L O.

el Cornelis ftem:
t minft van hem:
flechts door d'ooren.
oet hem hooren.

gedicht van Vondel is, waarin Rem-
dt, als meer groote mannen, is eerst

met A. Schouten Vondel het navol-
e familie des voorgaanden was, daz
arfchijnlijk.

T VAN KANA.

T A N S L O

CHOUTEN.

harten t' famen lijnen
ls de groote Hymen,
gedaelt uyt 's hemels fchoot.
en Kana werd genood.
m met geen fackel lichten,
et fijnen wandel flichten,
ek geflacht
ftar by nacht.
ft wenfchen,

e Kana is wederom een Raaltjen van de overleer

- 10 Als daer God fief met de menfchen
Koomt verfellen foo gemeen,
Om fijn fegen te beftēn?
Kon de Bruyd te Kana fehreyen,
Doen haer God te bed quam leyen?
- 15 Sou 't gefegend Bruylofts-huys
Angftigh fijn voor eenigh kruys,
Doen de twee gelieven fagen
Hem, die 't kruys voor hun quam dragen?
Seker wat een majefteyt
- 20 Braght fijn tegenwoordigheyt,
Onder 't liefelijk vergaren,
Doen Gods blijfchap felf de fnaren
Stelde van een yeder fief,
Die hier feeft met Englen hiel;
- 25 Maer op dat dit uyt fou fteecken,
Moft 'er eerft de wijn ontbreecken;
Wijn, een oirfaeck van de vreughd;
Wijn, die God en menfch verheught.
Jefus Moeder fagh verlegen,
- 30 Om na haers Gefalfden fegen,
Na den wijnftock hoogh van prijs,
Die in 't weeligh Paradijs
Alles doet van blijfchap fchatren:
Dees verkeerde ftraex de watren
- 35 In een' dranck, by oud en jong
Smaeckelijker op de tong
Als die eerft was ingefhoneken,
En fy werden Godlijk droncken:
En dat eerfte wonderwerk
- 40 Klinekt noch daeghlijcx in fijn Kerck,
Waer men fijnen lof hoort fingen,
Die ten hemel op koomt dringen,
Van het weften tot in 't ooft.
Dit gedijt tot vreughd en trooft
- 45 Voor die paeren met malkandren.
God kan druck in vreughd verandren,
Als hy Kanaes water dee.
Schept dan hart en moed, ghy twee,
Die, door kuyfche trou verbonden,
- 50 Al wat u word toegefonzen
Van den hemel, neemt in danck,
Dan wat fuurs, dan foeten dranck.
Garbrant fij in deughd een fpiegel
Van fijn toegevoeghde Abigel,

50 Klinekt voor „wordt met ophief vermeld.“

35 Brengende op sijn tijd te pas
 Wat hy in de boecken las,
 Wat hy leerde van de stommen,
 Wat hy uyt de heylighdommen
 Van de ware wijsheyd broght,
 60 En met lust en arbeyd socht.

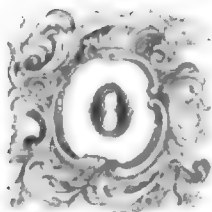
Weinig, in vergelijking met de andere jaren, waren in getal de gedichten die in 1633 verschenen: Vondel was nog te druk bezig met zijn „Konstantijn,” dan dat hy zich van dien arbeid zoû hebben laten aftrekken om opzettelijk eenig nieuw werk aan te vangen: en de enkele gedichten van dien tijd, welke wy bezitten, zijn dan ook gelegenheidsvaersen, waartoe hy door de eene of andere gebeurtenis bepaald moest worden opgewekt. Van dien aart was de Vredezing, welken hy aan Konstantijn Huygens toezong, nadat de verovering van Maastricht en de voorspoed onzer wapenen de Infante had doen overhellen naar vrede, en eerst de Hertog van Aerschot, vervolgens de beroemde Rubbens naar herwaarts waren overgekomen om daarover te onderhandelen. Vondel, die natuurlijk, als allen die van dezelfde party waren, naar 't einde van den oorlog haakte, gaf dien wensch op deze wijze aan 's Prinzen geheimschrijver te kennen:

VREDEWENSCH

AEN

CONSTANTIJN HUYGENS,

Ridder, Heer van Sulichem.

Ridder die den noyt verwonnen held
 Gestadigh volgt, in 't bloedigh oorlooghsveld,
 En saecht hem korts, in 't oude worstelpereck,
 Beschieten mijn geboortstroom, voor Rhijnberck;

Wat portghe my dat ick den leeu ophits,
 Die al te heet, op 't sorgelijke spits,
 Sich selven waeght, in veldslag, en voor vest,
 En sleept den roof in sijn doorluchtigh nest?

¹ Ridder: Huygens 's Prinzen geheimschrijver, en als zoodanig hem reeds vergezellende.

Den noyt verwonnen Held: Frederik Hendrik.

² Al te heet: meer dan eens moest Frederik Hendrik door de Staten-Generaal gewaarschuwd en gebeden worden, zich in den krijg niet te veel bloot te geven.

Hy spiegel sich veel eer aen Kasimier,
 10 Die onlangs wierd getroffen van dit vyer.
 Hy spiegel sich aen d' eer van Swedenrijck,
 Wiens weduw treurt op het gebalffemt lijck.

Het oorlooghslot verschoont nu den foldaet,
 En lacht, wanneer het opperhoofden slaet.
 15 De kogel snort d' onedelsten voorby,
 En blindling treft de grooten, op een ry,

't Is veylighst dat ghy den Nassauwer stuyt,
 Op sijnen toght: dus stel uw gulde luyt,
 En streel den vorst, dat sijn gemoed bedaer,
 20 En vrede kies voor oorloogh, en gevaer.

De vrede, een schat by veelen onbekend,
 Die overtreft triomfen sonder end.
 D'olijf behaeght my boven den laurier.
 Wat is de krijgh een woest verslindend dier!

25 Dat weet het volck, 't welck op de grensen fucht,
 En eeuwigh kermt, in een benaende lucht.
 Wat heeft het schier een eeuwe niet befuurt.
 Elck vecht om peys, maer Neerlands oorloogh duurt.

Het uytheemsch schuym d'inlandsche vruchten maeyt.
 30 De zee en 't veld met lijcken sijn besaeyt.
 De nagebuur die schent ons jaerlijcx aen,
 Uyt eyge baet, en lacht soo wy vergaen.

Vervloeecke krijgh, is 't noodlot, dat dit land
 Tot anders rust heel Spanje hou aan band;
 35 Soo moeten wy het dragen met geduld,
 En achten ons rampsaligh buyten schuld.

9 *Kasimier*: Graaf Ernst Kazimir. Zie *Lijckklaght*, Blz. 151.

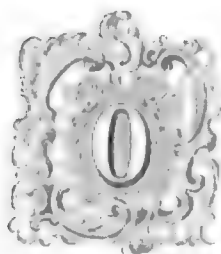
11 *D'eer van Swedenrijck*: Gustaaf Adolf.

35-36 Merkwaardige regels, waaruit blijkt, dat toen reeds, by velen en ook by Vondel, het ontaatkundige bleek van den krijg te willen voortzetten, nu die niet langer werd gevoerd tot verdediging tegen Spanje, maar meer bepaaldelijk ter wille van onze Bondgenooten, inzonderheid van Frankrijk.

In een andere maat, doch met dezelfde warmte, drukte hy zich uit jegends Mr. Kornelis Tymensz. Padbrué, *Musycyn* van Haarlem:

D E V N T J E.

AEN

M^r. CORNELIS TYMENSZ. PADBRUÉ.

genoegelijke *Tymen*,
 Als uw tong begint te lijmen,
 Op het veld, of in het koor,
 Lijmt ghy alles aen uw oor,
 Wat in vellen schuyt en veeren.
 Nachtegaleu selfs verleeren

- Hunnen soeten sang om u.
 Geen konijn in duyn is schuw,
 Harten komen aengestooten.
 10 Op uw goude en silvre noten
 Drijft het Sparen door de stad.
 In den Hout ruyfcht loof nocht blad,
 Nocht geen luchjes in de blaren,
 Als ghy sang en spel wilt paren.
 15 Lustigh *Tymen*, noch een reys.
Tymen, sing den oorloogh peys.
 Sing, dat *Frederick* ga slapen,
 Sonder harnas, sonder wapen,
 Sing hem sonder yfren kraegh,
 20 Sonder helm in 's Graven Haegh.
 Sing de swaerden in de scheden.
 Sing de welvaert in de steden.
 Sing de schepen aen de ree.
 Sing het onweêr uyt de zee.
 25 Wilje singen, ick wil rijmen.
 O genoegelijke *Tymen*,
 Soo mijn sang geen waerheyd derft,
 Ghy sult singen, als ghy sterft.

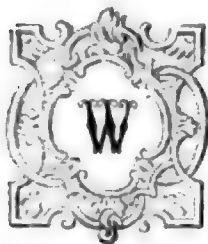
PADBRUÉ. Ook de dichter J. Westerbach wijdde dezen Toonkunstenaar een lofdicht toe. Zie *Bloemkrans van versch. Ged.*, 1859. blz. 533.

Het belang van den vrede belette echter Vondel niet, belang te stellen in den voorloep onzer wapenen; althands ik vind my onbezwaard, hem het navolgend gedicht toe te kennen, hetwelk in het II Deel zijner *Poëzy* te Schiedam ten jare 1660 gedrukt, voorkomt. Wel is het niet opgenomen in de gewone 4° uitgave, door Brandt bezorgd; doch 't zoû my niet verwonderen, dat sommige der daarin voorkomende regels den dichter na zijn geloofsverandering minder bevallen hebben, en hy daarom zelf 't vaderſchap van zich zal hebben afgewezen. Het motto bewijst hier evenmin iets als dat hetwelk blz. 125 voorkomt, achter den *Triumftorts*. . . . op 't *Slaeck*, en toon en manier zijn volkomen Vondeliaansch.

ONVERWACHT GERUCHT

VAN

DES KARDINAELS EERSTE VLUGHT.

AT Slot, wat Wal, wat Poort, of wat
Onoverwinnelijke Stad
Was 't, daer voor eerst Paep Ferdinand
Werd vluchtigh tot sijn eyge schand?
Was 't oock voor Grol, daer Dulckens trots
Betweeck voor FREDRICK Helden rots?
Of was 't de Stad, daer Diedens luck
Sloegh Cuculi met Veluws druck?
Was 't oock de Bos-draeck, die de Held
10 Van Nassauw, dwang met klaer geweld?
Of was 't in Gelderlands gebied?
Of daer Kafmier sijn leven liet?
Of oock 't geweldige Maastricht?
Daer op het heldige gewricht
15 Des Prinſſen, waerlijck heeft geproeft,

1 Paep Ferdinand: 's Konings broeder, de Kardinaal en Aartsbisſehop van Toledo, over wien reeds gesproken is D. II, blz. 554, vs. 795, en blz. 609, vs. 225. Hy was in 1631 tot Landvoogd over de Nederlanden aangesteld; doch kwam er niet voor 1634 aan.

2, 6 Zie *Veror. van Grol*, D. II, blz. 601—624.

7 De Stad: Wezel, dat door Otto van Gent, Heer van Dieden, verrast werd, toen Montecuculi in de Veluwe stroomde. Zie blz. 17, vs. 298.

8, 10 Zinspeling op de Verovering van 's Hertogenbosch door Frederik Hendrik. Zie blz. 5.

11 In Gelderlands gebied: onderscheidene plaatsen, als Venlo, Roermond, Stralen, enz., die toen nog tot Gelder gerekend, en door Frederik Hendrik bemachtigd werden.

12 Kafmier: zie blz. 151.

13 Maastricht: zie de *Stedekroon*, blz. 153.

14 Het heldige gewricht: vroeger schreef Vondel *heldich*. Zie D. I, blz. 31, vs. 82, en blz. 332, vs. 300 enz. II blz. 98, vs. 24.

Hoe ydel dat Castiljen schroeft?
 Of is 't ontrent de Berger streeck,
 Daer Spinola met schand af weeck?
 Sou 't oock wel Rhijnberck welen, daer
 20 De Spanjaerds noch 't verleden jaer
 Te bévaert op Sint Jakobs nacht,
 Soo dapper wierden uytgelacht?
 Of is 't een ander? wat wilt 't sijn?
 Ey! 't is het Schanfken Philippijn.

Exitus acta probat.

18 *Schroeft*: men zou al licht kunnen denken, dat hier verkeerdelijk *schroeft* voor *smoelt* staat; doch 't woord staat tegenover het voorafgaande *geuricht*. Door een *geuricht* vaat te zetten of te *schroeven*, belet men het zich te bewegen; doch vruchteloos waren de pogingen der Spaanschen geweest, om de vrije werking van 's Prinzen batterijen voor Maastricht — hier het *heldige geuricht* — te verhinderen.

19 *De Berger streeck*: in 1628 was door de Spaanschen een vruchteloze aanlag beproefd.

20 *Rhijnberck*: deze stad ging den 2 Juny 1633 aan Frederik Hendrik over. de daarop volgende regels schijnen op een omstandigheid te doelen, welke te dier gelegenheid heeft plaats gehad; doch welke het my niet gelukt is. op te sporen.

21 *Uytgelacht*: Vondel schrijft elders, als wy zouden doen, *uitgelachen*. 't Is hier een leencl.

22 *Het Schanfken Philippijn*: de schans Philippine werd in September 1633 door Graaf Willem van Nassau veroverd. — De Kardinaal vluchtte dus hier evenmin als hy voor Grol of eenige der andere genoemde plaatsen gedaan had; en in den tytel zoo wel als elders moet met den *kardinaal* zijn *leger* worden verstaan.

De nu te Amsterdam beroepen Hoogleeraar Gerardus Joannes Vosius had by zijn vrouw, Elizabeth Junius, dochter van den beroemden Leydschen Hoogleeraar Franciscus Junius, een zevental kinderen verwekt, doch het ongeluk trof hem, dat hy allen, op eenen na, overleefde. Zijn oudste zoon, Joannes, die in Engeland studeerde, gedroeg zich slecht, werd genoodzaakt naar Oostindiën te gaan en overleed aldaar: zijn dochter Kornelia, die zes onderscheidene talen verstond, kwam ongelukkig in 't ijs om; haar zuster Johanna stierf mede in den bloei der jaren, en nog drie andere zonen van hem insgelijks. Den dood van twee hunner, Geraert en Dionys, gelijk ook van de beide dochters, heeft Vondel bezongen. Van Geraert is weinig anders bekend, dan dat hy veel voor de toekomst beloofde. Dionys, in 1612 te Dordrecht geboren, was in zijn tiende jaar reeds in 't Grieksch zoo bedreven, dat hy de meeste schrijvers in die taal gelezen had en er uittreksels van vervaardigd. Naar Leyden gezonden, had hy zich aldaar in de Oostersehe talen geöfend. Wy vinden van hem vermeld, dat hy op zijn veertiende jaar reeds al de boeken van 't Oude Verbond in 't oorspronkelijke gelezen had, en op zijn zestiende het Arabische woordenboek van Rafalengius vermeerderd in 't licht gaf. Sedert begaf hy zich aan de studie der Armenische, Ethiopische en verdere Oostersehe talen, gelijk ook aan die der meeste Europeische. Hy vertaalde een werk uit het Spaansch in 't Latijn, om eenige schijnbaar strijdige plaatsen van 't Oude Verbond in overeenstemming te

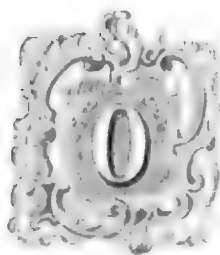
brengen: tot welken arbeid hem inzonderheid zijn diepe kennis der Talmudische en Rabbijnſche ſchriften te ſtade kwam. Ook ondernam hy een overzetting der Jaarboeken van Everhard van Reydt in fraai Latijn, met het voornemen, dat werk tot op zijn leeftijd voort te zetten. Onderſcheidene aanbiedingen om buiten 's lands in andere betrekkingen geplaatst te worden floeg hy af; doch hy had zich gereed gemaakt om naar Zweden te reizen, ten einde aldaar bouwſtoffen te verzamelen tot de ſamenſtelling eener geſchiedenis van dat land, toen hy door een ziekte overvallen werd, die hem op den 25 October 1633, in een-en-twintigjarigen ouderdom uit het leven rukte.

De gedichten, door Vondel aan de nagedachtenis der kinderen van Vosſius gewijd, laat ik hier volgen:

K L A G T E

OVER

C O R N E L I A V O S.

jonge ſon, geteelt van d'ouwe,
Hoe word ghy ons ſoo ras ontrooft!
Hoe ſit uw vader over 't hoofd
Gedompelt, aen den Rhijn, in rouwe,
Als aen den Po 't geſlacht der ſon
Weleer betreurde Phaëton?

Wy ſagen hier den avond vallen,
Doen ghy in 't Oolten opgepronckt
Met ſtraelen, in het Welten ſonckt,
10 Niet veer van Leydens hooge wallen.
Een nevel ſonck ons op het hart,
En was de voorbo van uw ſmart.

Wy ſtonden reed met blijde rijmen
Om u te leyden na het koor;
13 Te volgen het gebloemde ſpoor,
En vrolijk licht van uwen Hymen:
Maer God, aen uwe ſiel verlooft,
Heeft d'aerſche fackel uytgedooft.

* Aen den Rhijn: zy was alzoo verongelukt op den Rijn, niet verre van Leyden. Zie vs. 10.

1, 2 Betreffende Phaëton en zijn droevig lot verwijs ik den lezer tot het treurspel, waarin zijn uiteinde door V. opzettelijk is behandeld.

13-16 Hieruit blijkt dat zy verloofd was.

Een oogenblik heeft ſoo veel gaven,
 20 Gedaeft van 't hemelfch paradijs,
 Op u verflingert, in het ijs
 En ſneeu, op 't onverſienft begraven.
 Een waterſlang verbeet die bloem
 Van onſe jeughd, der maeghden roem.

25 Nu ſwijgen al uw ſchelle ſnaren,
 D'vvoyre fluyt, de ſoete keel,
 Daer 's vrijers goddelijckſte deel,
 De ſiel omhoogh op plagh te varen,
 Doen ſy ten ooren nytgelockt,
 30 Ghly haer tot in den hemel troect.

Uw onvolwrochte beelden treuren,
 En roepen al: ick ſterf, ick ſterf.
 Papier, panneel verſchiet ſijn verf.
 Men ſiet geen leven in de kleuren
 35 Van uw tapijten, met de naeld
 En ſijde na de kunſt gemaelt.

Nu ſult ghy geeft nocht wiſſheyd ſoecken
 In 't Neerduytfch, Franſch, of in Tuſkaenſch,
 Nocht u vermaecken in het Spaenſch,
 40 En leſen 't keurighſt uyt de boecken:
 Of antwoord geven op 't Latijn
 In Duytfch, als u gevraeght ſal ſijn.

Hoe kan uw moeders hart verſwelgen,
 Dien al dien al te bittren dranck,
 45 't Ontijdigh miſſen van die ranck,
 Het levenſt van haer lieve telgen!
 Geen boom en ſcheyt van ſijnen tack,
 Als met een ſucht, en met een kraeck.

Uw ſutter houd niet op van karmen,
 50 Die hallef dood u ſterven ſagh,
 En tot de kin verdroneken lagh
 In haer getrouwen broeders armen,
 Die driemael, maer vergeefs, beſocht
 Of hy uw leven bergen moght.

20 *Op u verflingert*: „op u verzot, ſinnelijk verheft“ — t woord wordt hier in een edelen zin gebruikt.

21 *Een waterſlang*: hier voor „het water“ zelf.

29 *Su ten ooren nytgelockt*: nomin. abſol.: ſtrijdig met ons taaleigen.

38 *Tuſkaenſch* voor „Italiuſch.“

44 *Dien al dien al*: fraale herhaling, die het ſukken en nokken der moeder ſchildert.

51 *Beſocht*: „beproefde.“ De beide zusters ſchijnen door het ijs gezakt te zyn, en slechts de eene door den broeder gered geworden.

veel gaven,
paradijs,
t ijs
t begraven.
die bloem
maeghden roem.

snaren,
te keel,
jckste deel,
gh te varen,
tgelockt,
hemel trockt.

en treuren,
rf, ick sterf.
niet sijn verf.
de kleuren
de naeld
gemaelt.

t wijsheyd soecken
rautich, of in Tufkaentich.
in het Spaentich.
t de boecken:
op 't Latijn
vraecht sal sijn.

hart verswelgen,
ittren dranck.
in die ranck,
ieve telgen!
t van sijnen tack.
en met een krack.

p van karmen,
erven sagh.
oncken lagh
eders armen,
vergeefs, besocht
gen moght.

... 't woord wordt hier in een edelen ...
... met ons taaleigen.

... en en nokken der moeder schildert.
... door het is gezakt te zijn, en slechts de een ...

55 Uw grootvaer *Junius*, beneden
In 't open graf, hoort stads gesehrey,
En wellekoomt den frischen May,
Uit hem gegroeyt, nu afgesneden:
En niemant die geen tranen stort,
60 Om dat uw jeughd soo jong verdort.

Junius: Franciscus Junius, Hoogleeraar te Leyden.

OP

JOHANNA VOSSIVS.

HIER treckt *Johanna* yeders gunst,
Door haer penfeel en schildererkunst,
Na sich, door desen serek.
Haer nagelaten werck
5 Beprengen wy, met traen op traen.
De Dood siet geest nocht jongkheyd aen.

OP

GEERAERD VOSSIVS.

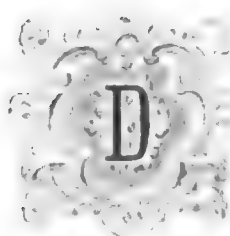
DEN JONGE.

VERSTAND, in honighraet gedoopt,
Geleerdheyd, daer al 't huys op hoopt,
Had *Geeraerd*, die, soo vroegh,
Sijn broeders overwoegh;
5 En dreyghde alree des vaders Faem
En vlucht te volgen, als sijn naem:
Maer 't hemelsche besluyt
Trock hem sijn slagheer uyt.
Hy viel in 't eerste van sijn vlucht.
10 Hier merckt hy 't sand, gelijk een vrucht,
Vroegh rijp, en vroegh verrot.
Een yeder treckt sijn lot.

LUCKSANG
OVER
DIONYS VOS.

AEN

KASPER VAN BAERLE.

DOORLUCHTIGE *van Baerle*,
Ghy kostelijke paerle
Aen Amstels wapenkroon;
Nu helpme 't roukleed dragen,
En *Dionys* beklagen,
Sijn vaders waerdste soon.

Die goudbloem leyt vertreden,
En van den struyck gelneden,
In 't vrolijkst van haer lent.
10 Wat gaet het sterflot over,
Dat het de beste lover
Van Phebus lauwer sehent?

Of trof hem 't heylloos weder,
Om dat de Sweedsche veder
15 Sijn hand was toebetrouwt;
Die, swanger van histori,
Gustaefs verdiende glori
Beschrijven sou met goud?

Of kon de Nijd niet lijn
20 Dat hem de Teems quam vrijen?
Of dat hy docht te treên
In onsen *Fredricx* laersen,
Met soete vredevaersen,
Als in triomf voorheen?

25 Ghy heeregraftgodinnen,
Ghy burreghwals meerminnen,
Besluyt een treurverbond:

1,3 *Paerle Aen Amstels wapenkroon*: in zijn tegenwoordige hoedanigheid van Hoogleeraar aan de Doorluchte Schole. Vergelijk het gedicht van noorr. blz. 142

14,15 *De Sweedsche veder Sijn hand was toebetrouwt*: fraaie uitdrukking om te kennen te geven, dat het beschrijven der geschiedenis van Gustaaf Adolf aan Dionys Vosius was opgedragen.

20 *Dat hem de Teems quam vrijen*. Zie hierboven blz. 176, 177.

Bestroyt het lijk met reucken,
En weeft een pel van spreucken,
30 Gevloeyt uyt sijnen mond.

Bedouwtse met meedoogen,
En tranen van uw oogen:
 Misschien of dit verlicht
Soo veel bedruckte vrinden
33 En geesten, die hem minden,
 En schencken dit gedicht:

Al leyt hier 't lijf begraven;
De deughdelijcke gaven
 En geeft van *Dionys*
40 Sijn boven 't graf gevaren,
By d'uytgeleerde scharen,
 In 't hemelsch paradijs.

in Pel: pelis, „doodwade.“ Zie D. II, bl. 548.

VERTROOSTINGE

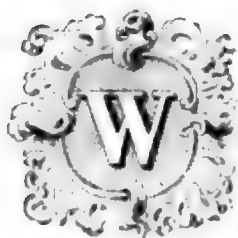
AEN

GEERAERD VOSSIUS,

Kanonik te Kantelberg.

OVER

SIJN SOON DIONYS.

AT treurt ghy hooghgeleerde Vos,
En fronsht het voorhoofd van verdriet?
Beny uw foon den hemel niet,
De hemel treckt. ay, laet hem los.

Ay, staeck dees ydle tranen wat,
En offer, welgetrooft en blij,
Den allerbesten vader vrij
Het puyck van uwen aerdschen schat.

VERTROOSTINGE. Een der bekoorlijkste en zinnijkste Gedichten die immer in onze taal geschreven zijn. KANONIK TE KANTELBERG. Vossius, die zich op lateren leeftijd zelden of nooit in de toenmalige godsdiensttwisten mengde, had in 1618 een geschiedenis van de Pelagiaansche twisten geschreven, welke hem de gunst van zeer vele invloedrijke geestelijken in Engeland, en onder anderen die van den Aartsbischop Laud verwierf, aan wien hy zijn prebende in de hoofdkerk van Kantelberg (Canterbury) te danken had.

Men klaeght, indien de kiele strand,
 10 Maer niet, wanneerfe, rijk gelaên,
 Uyt den verbolgen Oceaen,
 In een behoude haven land.

Men klaeght, indien de ballen stort,
 Om 't spillen van den dieren reuck:
 15 Maer niet, foo 't glas bekoomt een breuck,
 Als 't edel nat geborgen word.

Hy schut vergeefs sich selven moe,
 Wie schutten wil den stareken vliet,
 Die van een steyle rotse schiet,
 20 Na haren ruymen boefem toe.

Soo draeyt de weereldkloot; het sij
 De vader 't liefste kind beweent:
 Of 't kind op vaders lichaem stent.
 De dood slaet huys nocht deur voorby.

25 De dood die spaert nocht soete jeughd,
 Nocht gemelijcken ouderdom.
 Sy maeckt den mond des reedners stom:
 En liet geleerdheyd aen nocht deughd.

Geluckigh is een vast gemoed,
 30 Dat in geen blijde weelde smilt,
 En stuyt, gelijk een taeve schild,
 Den onvernuybren tegenspoed.

Ook Barlaeus bezong hetzelfde onderwerp in een Latijnsch lijkdiel.

De dood van den beroemden Burgemeester Gerrit Dirksz. van Beuningen, die mede omtrent dezen tijd voorviel, gaf Vondel het navolgende gedicht aan 's mans neef, den Sekretaris Mostert, in de pen:

ien de kiele strand,
meerle, rijk gelaën,
lgen Oceaen,
haven land.

ien de balsen stort,
an den dieren reuck:
't glas bekooft een breuck,
eborgen word.

fs sich felven moe,
wil den stareken vliet,
teyle rotte schiet,
n boefen toe.

eereldkloot; het lij
fste kind beweent:
vaders lichaem figent,
tys nocht deur voorby.

ort nocht foete jenghd,
ken onderdom.
a mond des reedners stom:
yd aen nocht deughd.

t vast gemoed,
lijde weelde smilt,
ek een taeye schild,
n tegenfpoed.

onderwerp in een Latijnsch lijdicht
rgemeester Gerrit Dirksz. van Benth-
oorviel, gaf Vondel het navolgende gr-
aris Mostert, in de pen:

GEDACHTENIS

VAN

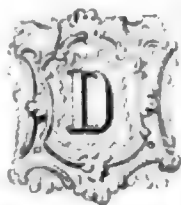
GEURT DIEDRICKS VAN BEUNINGEN,

Raad en Burgemeester van Amsterdam.

GESTELT TEN DIENSTE VAN SIJNEN NEVE,

DANIEL MOSTERT,

SECRETARIS DER SELVE STEDE.

OEN *Beuningen* het sieckbed hiel,
En d'oude en afgeslaefde siel
Het swacke lichaem wou begeben,
En suchte na het eenwigh leven;
Verscheen voor hem, en wel te ty,
De droeve Maeghd van 't seydrick Y.

Haer pruyck, vermaft van goud en steenen,
Die blonck door 't swarte lamper heenen.

Sy steende, en sprack voor 't stenend bed:

10 O Diedricks soon, soo ghy my red,
Soo is 'er hoop. mijn Staet word krancker.
De burgertwift vreet in, als kancker.

Mijn goude vryheyd in de klem,
Die hangt aen 't stijven van een stem.

15 Iek heb veel Raden, luttel vaders.
Doen sloegh sijn hart, en al sijn anders
Van schrick, en vaderlijke vrees;

En hy verpijnde sich, en rees
Al hijgende op, en liet den wagen

20 De krancke leen op 't Raedhuys dragen;
Soo uytgemergelt en gemat:

Niet eens beducht of schockend rad
Of winterlucht sijn tijd moght korten,
En op een nieu hem in doen storten.

25 De wederfpanningheyd vernam

: Vermagt: „overladen“

• Lamper of lanfer: „zwart floers“, hier „rouwstulier.“

10-20 Zie over het felt, waarop hier gezinspeeld wordt, het verhaal van Mw. Boshoom-Toussaint, in den almanak *Holland*, jaargang 1849, getyeld: *de goede raad van Dr. Gerrit*.

25 *Schockend rad*: de wielen van het rijtuig, dat hem naar den Raad bracht.

Den geest, die uyt den grave quam:
 Een voorspooek, dat haer' afgang spelde.
 Men denck hoe 't bitter hart ontfelde.
 De flaeuwe Vroedschap scheen verlicht,
 30 Alleen door *Beuningens* gesicht,
 En stemde 't eerlijkst met malkandren.
 Soo kon een stem de kans verandren:
 Soo leeft een grijs en rijp verstand
 Een' oogenblik voor 't vaderland;
 35 Na lange moeyte, en veele jaren.
 God wil sijn bloed en *Mostert* sparen.

Onder de aanzienlijke mannen, die Vondel genegen waren, en met wier familie hy gedurende zijn geheele leven is bevriend geweest, behoorde Michiel Le Blon, Agent van de Kroon van Zweden aan 't Hof van Groot Brittanje, doch Hollander van geboorte, en getrouwd met een Hollandse vrouw, Margreta Houtmans, gelijk wy vernemen uit de opdracht van T. Rodenburghs „Geboorte Christi” enz. aan hen beiden den 15 September 1638 gedaan. Le Blon stond in blakende gunst by den beroemden Rijkskanselier Axel Oxenstjerne, zoo zelfs dat Reinier Anfl'o, in een gedicht op Le Blons verwachte wederkomst uit Zweden, diens vrouw sprekende invoerende, haar tot haren echtgenoot laat zeggen:

*Ghy blijft wel by me Leydhar, wijdt beroemt,
 By Oxenstjern, dien ghy me Grootvaer noemt;*

doch dit kan alleen by manier van spreken gezegd zijn; want daar Oxenstjerne in 1583 geboren werd, is het onmogelijk dat Margreta Houtmans, die in 1633 reeds een huwbaren zoon had, zijn kleindochter kan geweest zijn. Wat echter zeker is, is dat die zoon, Kornelis genaamd, even als zijn vader gebezigd werd in Zweedse dienst, 't geen hem echter niet belette, oogen te hebben voor een Hollandse schoone en de hand te vragen en te verwerven van Elizabeth van den Kerckhove, dochter van den Heer van Heenvliet, en zuster vanden beroemden Joan van den Kerckhove, gezegd Polyander, Heer van Heenvliet, die de Staten onderscheidden reizen in Gezantschappen diende en later Grootmeester werd van het Huis van Willem III. Het huwelijk werd in dit jaar gevierd, en wel hier te lande, waar Oxenstjerne zich thans bevond, gelijk dit uit onderscheidene brieven blijkt, hem door Hooft geschreven ¹⁾ bepaaldelijk ter aanbeveling van de Groot. Ter gelegenheid van des Kancelliers verblijf alhier geraakte ook Vondel met hem in kennis; en dit gaf dezen vrijmoedigheid hem het Bruiloftsvaers op te dragen, dat hy ter gelegenheid van dezen echt vervaardigde.

1) *Brieven van Hooft*, Uitg. van Huydecoper, Br. 455-461.

en grave quam:
haer' afgang ſpelde.
ter hart ontfelde.
ſchap ſcheen verlicht,
ens gezicht,
ſt met malkandren.
e kans verandren:
en rijp verſtand
t vaderland;
veele jaren.
n *Moſtert* ſparen.

ie Vondel genegen waren, en met wier
leven is bevriend geweest, behoorde
ion van Zweden aan 't Hof van Groot
oorte, en getrouwd met een Holland-
gelijk wy vernemen uit de opdracht
"hristi" enz. aan hen beiden den 13
ftond in blakende gunst by den ke-
nſtjerne, zoo zelfs dat Reinier And-
achte wederkomst uit Zweden, diens
tot haren echtgenoot laat zeggen:
gdyſtar, wijdt beroemt,
me Grootvaer noemt:
preken gezegd zijn; want daar Oer-
onmogelijk dat Margreta Houtman-
on had, zijn kleindochter kan geweest
lie zoon, Kornelis genaamd, even al-
che dienst, 't geen hem echter niet be-
llandſche ſchoone en de hand te ver-
van den Kerckhove, dochter van de
den beroemden Joan van den Kerck-
Heenvliet, die de Staten onderſche-
de en later Grootmeester werd van
eljk werd in dit jaar gevierd, en wel-
h thans bevond, gelijk dit uit onder-
Hooft geſchreven 1) bepaaldelyk ter
legenheid van des Kanſeliers verblif-
in in kennis; en dit gaf dezen vrijmoed-
e dragen, dat hy ter gelegenheid van

OP

DE BRUYLOFT

VAN

CORNELIS LE BLON,

SOON VAN

MICHAËL LE BLON,

Agent der Kroone en Koninginne van Zweden, &c.

GETROUWT MET

IONGKVROU

ELISABETH VAN DEN KERCKHOVE.

AEN SIJNE EXCELLENTIE

AXEL OXENSTERN,

Rijkſkantzler.

UYL en Kanſelier van 't rijk
Dat den Duytſchen grond doet daveren,
En 't gebergt dorſt overklaveren,
Op 't rappier, ſijn ſtale wijck;
OXENSTERN, nu druck het ſegel
Van genade op 's Jonglings ſchuld,

Pijnigende nu taey geduld,
Doen hy dwaelde van ſijn regel;
Doen het Hof, met moeyte, een brief
10 Uyt hem perſte, in ſoo veel maenden,
Die hem 't pad na 't Bruydsbed baenden.
Schuyf dees ſlofheyd op ſijn lief.
Wijt die ſmet de ſedige oogen
Van ſijn lieve *Elizabeth*:
13 Deſe ſtelden hem een wet,
Groot van aenſien en vermogen.
Sonder haer verviel de Staet,
Dien ghy ſtutte, ſoo veel jaren,
Met dat hoofd, vol grijſe hayren.

1) Hier: „huwelikwet.“ — Aant. d. O. U.

- 20 Even frisch, en rijp van raed.
 Eeuwigh menchevleesch te slijten
 Met gebit en klaeu, 't geweer
 Van dien Gottschen Winterbeer,
 Schricklijk grimmigh, in het wrijten
- 25 Tegens 't Heyligh Arendnest;
 En, terwijl hy groeyt in 't stroopen,
 Pen op pen in bloed te doopen,
 Hijght om aëmtoght, op het lest.
 Eeuwigh veldtrompetten steeken,
- 30 Trommels roeren, nacht en dagh,
 Rood van weerlicht, slagh op slagh,
 Heet om 's Konings lijk te wreeken;
 Valt een diere wraeck, in 't end,
 Als sy mist aen bloed en krachten.
- 35 Gun dan Hymen oock sijn nachten,
 Venus vriendschap toegekent.
 Gun uw dienaers uyt te spannen,
 Om te boeten sulck een scha
 Van des oorlooghs ongena,
- 40 En de muren weêr te mannen.
 Die aen 't menschelijk geslacht
 Reeden wil, magh niet verhuymen
 Ga te slaen sijn Ioffers huymen
 Sontijds fuur, en sontijds sacht.
- 45 Vryers huytren na geen maren
 Van den Teems, of van de Seyn.
 Ay, vergeef het minsieck breyn,
 Is het uyt sijn streeck gevaren.
 Dat men volg het zachte spoor
- 50 Sijner oudren, en de wijlen,
 Kan de reden niet misprijsen.
 D'ouden gaen de jongen voor.
 Overlegh uw eerste jaren,
 Doen de weerga van uw siel
- 55 't Ienghdigh hart gevangen hiel;
 Oirlaeck van 't gelegend paren,
 't Welck u help aen uwen wensch,

20 *Dien Gottschen Winterbeer*: voor „het Zweedsehe kriegsheit.“

24 *Wrijten*: „krachtig tegenstreeven.“

25 *'t Heyligh Arendnest*: „het Roomsehe keizerrijk.“

31 *'s Konings lijk*: dat van Gustaaf Adolf, in den slag by Lutzen gesneuveld.

42 *Die aen 't menschelijk geslacht Reeden wil*: d. i.: „die nieuwe loten wil toereeden, toebrengen aan het menschelijk geslacht.“

45 *Maren*: „tijdingen.“

49-51 De konstruktie is: „De reden kan niet misprijsen, dat men 't zachte spoor en de wijzen zijner voorouderen volge.“

- Rechte beelden van hun vader.
't Selve vyer ontvonckt fijn ader,
60 Die sich uytgeeft voor een mensch.
Als de bruyloft is voltrocken,
Die de blijde torts ontfleeckt,
Sal de pen, 't geen nu ontbreekt,
U voldoen met stadigh blocken.
65 Wint hy, midlerwijl gepaert,
't Eersteling der bruyloftstelgen,
Schenck het, sonder u te belgen,
Uwen Naem, soo wijd vermaerd.
Laet dien jongen AXEL noemen,
70 En, in dienst van uwen Soon,
Eer bewijlen aen de *Kroon*,
't Hooghst waer van uw *Blon* kan roemen.

56 *Rechte beelden van hun vader*: Oxentjerne had, behalve twee dochters en een zoon, Gustaaf, die jong stierf, nog twee zonen, Johannes, die, in 1611 geboren, Rijksraad en Rijksmaarschalk werd en in 1642 overleed, en Erik, die, in 1624 geboren, in 1651 Rijksraad werd en in 1654 zijn vader opvolgde als Rijkskanselier.

59, 60 De zin is: „'t zelfde vuur ontfont de aderen van al wie mensch wil heeten.”

69 *Laet dien jongen Axel noemen*: hy werd, als later blijken zal, naar zijn grootvader, en alzoo Michiel genoemd.

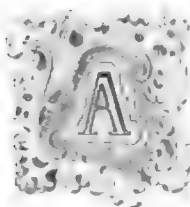
72 *'t Blon*: uit deze woorden blijkt de innige verkleeftheid, die tuschen den Kanselier en den Agent moet bestaan hebben.

Ook tot dezen zelfden tijd behoort het bevallige gedicht, door onzen dichter toegezongen aan de teekenaarster Apollonia van Veen. Wie deze was, heb ik niet kunnen ontdekken; het komt my echter niet onwaarschijnlijk voor, dat zy tot de maagtschap behoorde van de beroemde schilders en teekenaars van dien naam. Wy weten dat Rochus van Veen, volgens sommigen een zoon, volgens anderen een neef van Otto Venius, de schilderkunst beoefende, doch meer bepaaldelijk die met waterverw op papier of perkament, en daarin ook een zijner zoons had onderwezen. Zy woonden in de Beverwijk, en brachten hun tijd aldaar door met het schilderen van allerlei vogels en andere dieren. Hun kunstverzameling werd er, nadat de laatste telg uit hun geslacht gestorven was, in 1706 openlijk verkocht. Is het nu te veel gewaagd, te gissen, dat Apollonia een dochter van gezegden Rochus was, en door Vondels herhaald verblijf in de Beverwijk met hem in kennis kwam? Het gedicht luidt als volgt:

AEN

APOLLONIA VAN VEEN,

GEESTIGE TEEKENSTER EN SANGGODIN.

pollo, die op aerde liet,
 Uyt fijnen hemelhoogen troon,
 En belgt sich 't allerminste niet,
 Dat ghy, o geestige *Apolloon*,
 De Sanggodinnen toegewijd,
 Na fijnen naem geheeten sijt:

Want sittende, in 't gewijde koor,
 Gelijekt ghy, in den blijden rey,
 Met sang en spel, een Terpsichoor,
 10 Die, afgerecht op allebey,
 Soo foet van keel als vingerfnel,
 Het singen huwt aen snarespel.

De milde Apollo saeyde noyt
 Soo schoone bloemen in de lent,
 15 Als ghy, op suyver parkement,
 En hagelwitte bladen stroyt.
 Al watghe treckt, 't sij mensch of dier,
 Dat heeft een goddelijken fwier.

Indien het u eens beuren kon
 20 Te schildren uwe speelgenoot;
 Soo set den blixem en de fon
 In 't midpunt van den hemelkloot
 Van haer gesicht, dat nu verschrickt,
 En dan den jongeling verquickt:

25 Soo dat hy luyftert na heur luym,
 En, vliënde 't grimmigh aengesicht,
 Te paerde volgt d'Oranje pluym,
 Of voor Rhijnberck, of voor Maestricht;
 En keert, wanneerse hem vermagh,
 30 En begenadicht met een lach,

17 Treckt is „teekent,” overeenkomstig met het Eng. *to draw*.

20 Wie die hier bedoelde speelgenoot was is my onbekend. 't Schijnt uit de volgende regels dat zy nu eens zuur, dan weder vriendelijk keek naar haar vrijer, en dat deze in de Staatse ruitery diende.

29 Wanneerse hem vermagh: d. i. „wanneer zy hem genegen is.” Iemand mogen zeggen wy nog voor „van iemand houden. Zie *Uitl. Woordenb.* op HOOF, op vermogen.

Merkwaardiger intusfchen dan alle de hier aangehaalde gelegenhedsgedichten is dat 'twelk V. vervaardigde aan het eind van dit jaar, op het overlijden van iemand, die zeker geen recht had, te verwachten dat in het Gemeenebest der Vereenigde Nederlanden een lijkzang op haar gedicht zou worden: te weten — de Infante Izabella Klara Eugenia. Zy stierf op den 1 December van dit jaar, kinderloos, na dat zy haar man tien jaren overleefd, en uit haar eigen recht de Soevereiniteit over de Zuidelijke Nederlanden gevoerd had, in zeven-en-zestigjarigen ouderdom. Door haar dood kwamen die Gewesten weder aan Spanje. Merkwaardig, herhaal ik, is het gedicht dat Vondel op haar sterven maakte, in meer dan een opzicht. Doch men hoore hem zelve spreken.

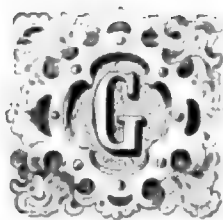
OP

HET OVERLIJDEN

VAN

ISABELLA CLARA EUGENIA.

AEN HAER SELF.

- ODVRUCHTIGE *Ijabel*,
 Hoe pijnighde u dees Hel
 Des oorlooghs, doen ghy focht
 Het geen, uw leven lang, u noyt gebeuren moght,
 Door d'yerighste beê:
 Ghy focht de heylge Vreê,
 En vond haer al verblijd,
 En greeptle, maer helaes! voor eenen kleynen tijd!
 S'ontglipte u wederom,
 10 En d'ongeruste trom
 En dolle moordtrompet
 Versteurde u, daer ghy laeght in 't vyerigh vreêgebed.
 Het schrickelijck geluyd
 Van 't heylloos donderkruid
 13 Verdoofde uw stem, en joegh
 Alfins door Christenrijk den landman van den ploegh,
 Den burger uyt de stad.
 De dorpen leggen plat:

1,31,39 *Ijabel, Clare, Eugén*: de drie namen der Vorstin.

7 *En vond haer*: in 1609, by het twaalfjarig Bestand.

13 *Donderkruid* voor „buskrut.“

- De sloten staen in brand,
 20 En 't wreede krijgbligedroght dat weet van hoey nocht band,
 Doen kreeght ghy een verdriet
 In 't leven, en verliet
 De weereld, om den Pais
 Te soecken boven d'aerde, in 't Goddelijk palleys.
 25 De Pais had van omhoogh
 U, doen ghy quaemt, in 't oogh,
 En vloogh u te gemoet,
 Ontrent den manekloot, met eenen heulichen groet,
 En groenen vredetack,
 30 En kuste uw mond, en sprack:
 O *Clare*, mijne vreughd,
 Die heerlijk blinckt door 't goud en purper van de deughd:
 Weest welkom, mijn bemind',
 En vreedsaem voelterkind,
 35 Wat sochtmen my om laegh,
 Daer ick niet duuren kan, als voor een korte vlaegh?
 Hier is mijn wille wijk,
 In 't eeuwigh vrede-rijk.
 Soo sprackse, en voerde *Eugene*
 40 In 't saligh rijk des vreedts, waerom sy had gestreên:
 Daer wordse niet gestoort
 Door landgeschrey, of moord:
 Daer blinckte nu vernoecht,
 Gelijk een nieuw gestarnt, den hemel toegevoecht.
 45 O Christelijke lamp!
 Sie neêr in onsen damp:
 Verlaecht uw Neerlands wee,
 En steek, is 't mooglijk, eens het bloedigh swaerd in seche:
 Op dat men hier beneên
 50 Van witten marmersteen
 U wije een vredealtaer,
 Waer voor men, u ten roem, magh singen, jaer op jaer:
 O Vredemoeder, eer
 Van Neerland, nimmermeer
 55 Verwelek uw vredelof;
 Ghy stond na vrede in 't aerdsch, en sluytse in 't hemelsch hof.

⁴⁰ Zie vs. 6 volgt.

⁴² *Landgeschrey*: vergel. *Stedekroon* blz. 154, vs. 27.

⁴⁵ Vondel meent niet „steek uw bloedig zwaard in de sechede:“ want dat zou kwalijk overeenstemmen met den vredelievenden zin van haar die hy herdacht: maar „zoek den hemel te bewegen dat eindelijk het bloedig oorlogszwaard eens in de sechede gestoken worde.“

Gewis kon geen Noordnederlander reden hebben jegends haar persoonlijk eenigen wrok te voeden. Dit wettigde reeds, dat Vondel, in een tijd

toen men in allen gevalle een Vorst, alleen daarom dat hy Vorst was, gewoon was te eeren, lijktoonen over haar liet hooren. Maar bovendien, zy had den vrede voorgestaan: en dit moest in zijn oog haar aanspraak geven op erkentenis.

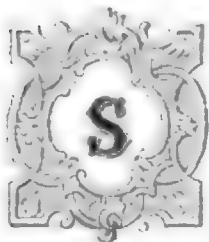
Reeds vroeg in 't volgende jaar had een gebeurtenis plaats, die aan Vondel stof verschaftte tot een boertig gedicht. In January overleed de hond van den beruchten Mr. Willem de Bont, vroeger Profeslor in de Rechten te Leyden, en die, in 1619 tot Schout aldaar aangesteld, zich gekenmerkt had door de hevigheid, waarmede hy de Remonstrantsgezinden vervolgde. De Bont had dezen hond op den 20sten Januarij met eenige plechtigheid laten begraven, 't geen tot vrij wat opspraak aanleiding gegeven had. Vondel kon zoo schoone gelegenheid niet laten voorbygaan om zijn gal uit te storten tegen den vervolger zijner vrienden, en het navolgende sehimpdicht — altijd op de oude rijmwoorden der Akademievaerzen — verscheen in 't licht.

AEN

ALLE HONDE-SLAGERS EN HONDE-BEULS,

BONDGENOOTEN VAN 'T HONDEKOT, &c.

LIEFHEBBERS VAN DE VRYE HONDE-JAGHT *.

CHOUTD Hondt op 't hondekot geleten,
Laet alle honde-melckers weten,
Dat Tyter moet begraven sijn,
Dat hy sal sehennen koeck en wijn,
En met sijn reekels en sijn sielen,
Begieten 't graf der honde-sielen,

En slobben uyt het Rhijnsche vat,
En slaen een oxhoofd wijns in 't gat.

De naeste Bloed-hond word gebeden

10 Met rou-band achter 't lijk te treden,

* Hier van is mij 't volgende bericht ter hand gekomen: de hond Tijter werd gelegd op een schabel in een matje: zeker hondken en ettelijke kinderen werden ter begravenisse verzogt, en quamen in den rouwe: hunne namen werden opgelezen. Twee jonge honden van Tijters maegschap met rouw-halsbanden van de dienstmaegt gedragen, met een lange suster over 't hoofd, hadden den voorrouw. Daer na volgde de hondt van zekeren Professor, die ook van 't maegschap was, insgelijks in den rouw. De zoon van zekeren Advokaet droeg 't hondken statelijk met een zwart kleet bedekt. Maer de kat die mede te groef was genoot, wilde niet volgen en nam de vlucht. In deze ordre ging men driemaal om 't bleikvelt, tot dat men eindelijk bij 't graf quam, t welk de Clpier onder den peereboom hadt gemaekt. Ondertusschen trok de sehout de bel, en belulde den dooden; elk stond met blooten hoofde, tot dat men den hondt met aerde bedekt hadt, toen gingmen naer huis, sehonk wijn, onthaelde de kinderen met rijstenbrij, pannekoeken en andere lekkernij, en liet hen elk met een koeck beschonken weer hene gaen.

Daer *Spier* en *Bout* toe is verplicht,
Al sou het Kerckhof sijn ontficht.
Oock sal men in de deur opknoopen
Die ongelefen mee durf loopen.

13 Wie eerst komt ter begraeffenis,
En krijgt van rou de kouwe pis,
Dien sullen de Hond-gravers Heeren
Het aldervetste kalf vereeren,

Men hadt zedert veel praets van die honde begravenisse: somant zelde: hebben die van Leiden een mislag begaen, dat zij een hond ophongen, nu hebben zij hem weer eestlijk begraven.

Dit verhael is getrokken uit een brief ter dier tijd aen den Heer KORNELIS VAN DER MYLE geschreven, ziet O. NARL. epist. lib. epist. 234, pag. 500, 501.

Men vindt in eenen Brief van Barleus aen Joachim van Wikkelfort, geschreven den 4 van Maert 1634 wegens deze fraele historie noch dit volgende.

Ik heb de histori van des Schouts hond gelezen. Hier wordt den dichteren een ruim veld tot blyfschriften gegeven. 't Komt mij niet gelegen, mijne goede uren aen zulke beuzelingen te kost te leggen. Deze vaersjes zijn mij van iemand ter hand gekoomen.

*Dum miseros duro regat sub consule cives
Et male damnatas sorbet egenus opes;
Deplorat cineres & molles fata catelli,
Et pecus insipuum bestia Praetor amat.*

Dat is:

Schout Hond hemint, betreurt, begraeft sijn vuile beest.
En kermt: mijn Tijterke al zijt'er dan gewest!
Terwijl de Schrokker, stout op 't strenge burgerhoofd,
t Onrecht gedocunden plaegt, en hunne goed'ren roof.

Dit heb ik noch van iemand anders gezien:

*Excepit fures latratu, mutus amantes;
Sic placuit domino, sic placuit dominae.*

Dat is:

Ik was geen stomme hond, als dieven ons genaekten.
Maer zweeg als zulken, die in gelle liefde blaekten,
Om huis bezogten: dus in mynen plicht getrou,
Behaegde ik aen mijn' Heer, 'k behaegde ook aen Mevrouw.

Ook dit heb ik gelezen:

*Viderat alma Themis condi ferule cadaver,
Castodemque suum iusta parare cani.
Morque ait: heu quo, quo rurs, o Respublica; jura
Quae fuerant hominum sint ea facta canum.*

Dat is:

De waerde Themis zag den Schout, die 't recht bewaert,
Zijn afgestorven hond bedelven onder d'aerd.
Ach, waer vervaltge toe, ô Nederlandsch Gubled!
Zoo sprakze, dat een hond een 's menschen eer geniet.

Deze vaersjes zwerven ook onder de hand:

*Ennius emeruit, Calabris in montibus ortus,
Contiguus poni Scipio magne tibi:
Tityrus emeruit, canibus Leidenibus ortus,
Contiguus poni Praetor inique tibi.*

Dat is:

Verdiende een Ennius, uit Rudie gesprooten,
Vermaerde Scipio, naest u in 't graf gestooten.
Het voegde Tyter ook, een hond van Leidschen ras,
Dat hij, ô wreede Schout, in 't graf uw nabuur was.

Vaer wel zeer groote Man: doodt deeze kinders der stekellige Poëten, alsze u ter hand gekomen zijn. Voor mij, ik heb met die belagchelike dingen weinig op. — *Aant. der O. Amersfoortsche Uit.*

1 Schout Hondt: met kleine verandering: Schout Hondt.

2 Bloed-hond is hier een spelling met „bloed-verwant.“

3 Spier en Bout sijn oom en neef, en naaste Bloedt-honden van Tyterken, het nitverkooren troetel-hondken van Schout Bont. *Aant. d. O. U.*

4 Ongelefen. Op de uitnoodigingen ter begrafenis, of zoogenaamde begrafenisbriefkens stond: „uw naam zal gelezen worden.“ Wie dus meëging zonder dat zijn naam gelezen was, werd als een indringer beschouwd.

Gefpoogen met de meefte fchand
 20 Van 't aldergrootfte beeft van 't land,
 't Welk foo bellobt, bellickt gaet ftrijcken,
 Dat het geen menfch meer magh gelijcken.

Nu leyt Bont
 Als een hond
 25 Kort in 't kot gebonden,
 Kleyn en groot
 Doopt hem dood-
 Graver van de honden.

Saro Grammaticus.

Gedruckt by Iofeph van der Nave,
 30 Verlooren drucker van Schouts Hond,
 Die geen goe muts en heeft op Bont,
 Om dat hy niet moght gaen te grave,
 En fetten 't kruycken aen de mond,
 En drincken meed fijn buycken rond.

11-22 Men zal my hier de analyfe wel kwijt fchelden

Reeds vele jaren was te Amfterdam de Walfche Gemeente in ftand en bloei geweest, toen haar kerkeraad, befpeurende, dat vele arme ledematen kinderen nalieten, die, omdat de ouders geenpoorters waren geweest, niet in het Burger Weeshuis konden worden geplaatst, en die, als van ledematen geboren, niet gevoegelijk aan de Aalmoefeniers konden worden overgegeven, in 't jaar 1631 te rade werd, met bewilliging van Burge-meesteren, een eigen Weeshuis op te richten. Men verkoos hiertoe een erf in de Laurierftaat aan de zuidzijde, omtrent in 't midden, tufchen de eerfte en tweede dwarsftaat, alwaar, uit vrijwillige giften en legaten van eenige Leden der Gemeente, een gebouw met drie voorgevels werd geficht, 't welk zijn ingang had door een poort, die nog in wezen is, en de Wale-Weespoort wordt genoemd. Van achter had het gebouw zijn uitgang op de Lauriergracht, aan de noordzijde, door een hardfteenen poort, boven welke een duif en eenige weeskinderen waren afgebeeld. Op den 29sten Mei van het jaar 1634 werd de eerfte vergadering der Regenten aldaar gehouden, en op den 1sten July kwamen de weezen er hun verblijf nemen. Het was ten behoeve van dit geficht, dat Vondel de hier volgende Bede vervaardigde, welke, fraai door Nachtegaal met het penfeel gefchreven, ook nu nog in eene der kamers van het tegenwoordige gebouw, op de Vijzelgracht, te prijck hangt.

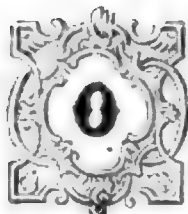
B E D E

VOOR

HET WALEN WEESHUYS

T'AMSTERDAM.

AEN ALLE CHRISTENEN.

- ICH laet uw mededoogen stralen
 Op dees van elck vergete schaer,
 Op 't arme Weeshuys van de Walen,
 Wiens last noch aengroeyt jaer op jaer,
 Wanneer 't ontfangt met open armen
 Die arm sijn sonder hunne schuld,
 De Weefkens, die om nooddrift kermen,
 En voed hen op met groot geduld
 In tucht en eerelijcke seden.
 10 Wie sietle sonder sehreyen aen?
 Heeft Christus arm voor ons geleden,
 Wie kan voorby dees kribben gaen,
 En stallen, sonder met den Wijfen,
 Te offeren een luttel goud,
 15 Om 't naeckt en hongrigh kind te spijfen,
 Dat in dit Bethlehem verkout?
 Ay sorgt niet, dat de schatten minderen,
 Die ghy aen God op woeker geeft,
 Door vreemde en ouderloole kinderen.
 20 Gedenckt dat God hun vader leeft,
 Die in uw weldaed word geprefen
 En 't goed dat nimmer sal vergaen.
 De suyvre Godsdienst is den Weefen
 In hun ellende by te staen.

11-15 Zinspeling op de „Wijzen uit het Oosten“, die het kind Jezus kwamen huldigen. *Matth.* Hoofdst. II.

16 *Te offeren*: meer heb ik opgemerkt, dat Vondel voor 't woord *offeren* de *e* niet elideert.

17 *Sorgt niet* is „zijt niet bezorgd.“

22,25 Zinspeling op *Jacob.* I. 27.

Schooner en aandoenlijker nog zijn de byschriften, welke Vondel ten gevalle van het Burger-Weeshuis vervaardigde: het eene prijkt boven de poort naar de Kalverstraat en luidt als volgt:

D E

O P O N S W E E S H U Y S.

W E E S H U Y S

ERDAM.

CHRISTENEN.

mededoogen stralen
 van elk vergete ſchaer.
 Weefhuys van de Walen.
 Iſt noch aengroeyt jaer op jaer.
 Ontfangt met open armen
 ſijn ſonder hunne ſchuld,
 ooddruft kermen,
 groot geduld
 den.
 eyen aen?
 r ons geleden.
 kribben gaen.
 den Wijſen,
 goud,
 gh kind te ſpijſen,
 verkout?
 hatten minderen,
 woeker geeft.
 cloote kinderen.
 an vader leeft,
 d geprefen
 er ſal vergaen.
 den Weelen
 ſtaen.

ie het kind Jezus kwamen huldigen. *Matth. 23: 35*
 tel voor 't woord *offeren* de e niet eildeert

zijn de byſchriften, welke Vondel
 vervaardigde: het eene prijkt boven
 t als volgt:

W y groeyen valt, In tal, en laſt:
 Ons tweede Vaders klagen.
 Ay, ga niet voort, Door deſe poort,
 Of help een luttel dragen.

de beide anderen zijn op de rechtſche en linkſche zijmuren, elk onder
 de gebeeldhouwde afbeelding van een weeskind, te lezen:

A N D E R.

H IER treurt het Weefkind met geduld,
 Dat arm is ſonder ſijne ſchuld,
 En in ſijn armoë moet vergaen,
 Indien ghy 't weygert by te ſtaen.
 5 Soo ghy geſegent ſijt van God,
 Vertrooft ons uyt uw overſehot.

A N D E R.

G een armer Wees op aerde ſwerft
 Dan die der Weelen Vader derft.
 Der Weelen Vader derft hy niet,
 Die Weelen trooft in haer verdriet:
 5 Dies ſla uw oogen op ons neêr,
 Ons aller Vader trooft u weêr.

Hoe velen, die de Kalverstraat dagelijks doordraven, en die nimmer een oog slaan op de voormelde opschriften, en, zoo zy dit al doen, niet droomen, dat die gedichtjens van Vondel, en alleen genoegzaam zouden zijn om 's mans naam te vereeuwigen.

Onder de publieke gebouwen, die, als de beide Weeshuizen, met een dicht van Vondel prijken, behoorde het toenmalige krankzinnigenhuis, in 1562 door Henrik Pauluszoon Boelens gesticht, en staande aan de westzijde van den Kloveniersburgwal, opeen gedeelte van den grond van het voormalige St. Urselklooster, op welks overige gedeelte het Spinhuis gesticht was. De ingang prijkte met het stads wapen en die van den stichter en zijn huisvrouw. Men las er onder:

Dit Godtshuys is gesticht, nyt liefde mill van aert,

En toomt de Dolheyt, die sich selfs, noch niemant ipaert. 1562.

Het zuidelijkste gedeelte van 't gebouw, 't welk in 't jaar 1615 getimmerd werd, plach ook een poort te hebben, die sedert werd toegemetseld. Daar boven was een basrelief, het voeden van eenige krankzinnigen voorstellende, die zich in dolhuisjens achter de traliën bevonden, en daaronder las men deze regels:

Die met krankzinnigheyt zijn begaeft,

Worden hier gespijst en gelaest.

Algemeen werd dit distichon aan Vondel toegeschreven: ik verwacht dat mijn lezers verstandiger zullen zijn, en, zonder dat ik 't hun uitleg, begrijpen zullen, dat de eerste regel althands nooit door Vondel, noch door iemand die begrip had van maat en taal, geschreven kan zijn geweest. Maar wel van Vondel, offchoon niet van de treffendste, waren de navolgende regels, boven den ingang der groote galery gesteld:

OP HET DOLHUIS.

Tree sacht, en ga geruſt verby.

Hier word ghetoomd de Raſerny —

hetwelk later aldus veranderd werd:

Tree zacht en wandel onbeſchroomt,

Hier wort de Raſerny getoomt.

De vriend van Hooft en van Vondel, Daniël Moſtert, had omtrent dezen tijd een ſoort van *Ars Epistolaria*, onder den tytel van *den Nederduitſchen Zentbriefſchrijver*, in 't licht gegeven. Naar de gewoonte dier dagen gingen aan dit werkjen eenige loſdichten vooraf, onder welke ook een van Vondel, 't welk luidt als volgt:

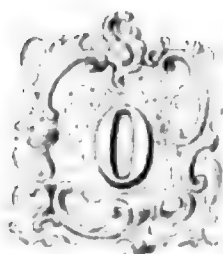
OP

DEN ZEND-BRIEFSCHRIJVER

VAN

DANIEL MOSTART,

Secretaris van Amsterdam.

weeligh Amsterdam, mijn hope,
 Ghy glori van het schoone Europe,
 Die dertel sijt door soo veel keurs,
 Nu stof niet op uw rijke beurs,
 Nocht op ontelbaer tal van sielen,
 Nocht wijde waelen, swart van kielen,
 Nocht huysen aen de lucht gebouwt,
 Nocht op uw opgestapelt goud,
 Nocht al den oeght van 't vruchtbre Polen,
 10 Nocht d'eere der Doorluchte Scholen,
 Nocht Keyserlijke wapen-kroon,
 Nocht wijzen Raed van aerdsche Goôn,
 En al het geen soo openbaer is:
 Maer juycht, om dat uw Secretaris,
 15 Uw Zend-brief-schrijver treed recht door
 Op 's Roomsen Burgemeesters spoor,
 En volgt den vader van 't wel-spreecken,
 Soo dat ick hem de schaduw reecken
 Van *Cicero*, die omme fiet
 20 En belgt sich om dien volger niet,
 Die, door het voorschrift van sijn brieven,
 Kan allerhande pen gerieven,
 En houden soo de rechte maet,
 Dat elck ontmoet word na sijn' staet,

5 Door soo veel keurs: versta: „keus van schatten“, en de zin is: „door dat gy 't maar voor 't kiezen hebt uit al den rijkdom, die zich in uw vasten bevindt.“ Zie vs. 8 en 9.

6 Waelen: walen, voor „wielingen, kolken“, staat hier in 't algemeen voor „grachten“. Men heeft nog „de Waal“, „de kromme Waal“. Van hier wellicht het sehijnbaar vreemde dat men te Amst., in tegenstelling met elders, van den wal sprekende, 't water bedoelt, en niet den vasten wal, die er langs loopt, die integendeel gracht heet.

7 Aen de lucht: „hoog.“

8 Dit ziet op den graanhandel van Amsterdam.

10 Versta: „en al het overige, dat zoo waereldbekend is.“

11-20 Van Cicero (den Roomsen Burgemeester [vs. 16] zooals Consul meer wordt vertaald) bestaat eene verzameling van treffelijke brieven, doch die hy juist niet met opzet, gelijk Mostart de zijne, vervaardigd en uitgegeven had om tot een hand- of modelboek te dienen

25 En rechten eyfch van fehrijvers ftoffen.
 Uw MOSTART heeft het wit getroffen,
 Daer menigh geeft vergeefs op mickt.
 Sijn stijl ftaet valt en onverwrickt,
 Gelijk een fuyl van uw' gefichten.
 30 Ontfang hem onder d'andre lichten,
 Daer uwe ftad meê is vereert,
 En eer hem, die uw burgers leert.

Dat van Hooft is te vinden in zijn Gedichten, blz. 293.
 Cierlijker gedicht fehreef Vondel aan denzelfden Mostert, tot lof van Horatius.

DE ROOMSCHE LIER.

AEN

DANIEL MOSTERT,

Secretaris van Amsterdam.

1E Flaccus pooght te fteecken na fijn kroon,
 Die tart als Pan Apolloos hoogen toon,
 En krijgt in 't end den welverdienden loon
 Van Midas ooren.

De Venusfijnfche vogel blanck van pluyrn
 Gaet bruylen, als een fchip voor wind door
 't fchuym,

Of fchept fijn adem op het luchtigh ruym,
 En laet fieh hooren.

Ghy, Mostert, faus van onfe Poëfy,
 10 Beftemde dit niet reuckeloos, doen wy
 Verloopen in Latijnfche leckerny
 Hem fingen hoorden.

1 Navolging van den aanhef der bekende Ode van Horatius *Lib. IV. Od. 2.* Zie blz. 202.

Pindarum quisquis studet aemulari.

Flaccus: toenaam van den Romeinfchen dichter Horatius.

• *Midas*: Midas was, volgens de fabel, een koning van Frygiën, die, in den zangwedftrijd tufchen Apollo en Pan den prijs toewees aan laatstgenoemde, en daarvoor door Apollo met een paar ezels-ooren befchonken werd. Zie hierover Vondels liedtjen: *Speelftrijd tufchen Apollo en Pan.*

• *De Venusfijnfche Vogel*: Horatius, van Venustum geboortig.

• *Mostert, faus*: woordfpeeling, die elders grappig zou wezen, doch in dit deftig gedicht misplaatst is.

10 *Beftemde dit niet reuckeloos*: „ftemde dit niet op lofsen grond toe.”

van schrijvers stoffen.
 it het wit getroffen,
 geeft vergeefs op mickt.
 valt en onverwrikt,
 an uw' gestichten.
 er d'andre lichten,
 d' meê is vereert,
 die uw burgers leert.

Gedichten, blz. 293.
 aan denzelfden Mostert, tot lof van

SCHE LIER.

ES

MOSTERT,

au Amsterdam.

cus pooght te streeken na sijn kroon.
 t als Pan Apolloos hoogen toon.
 ght in 't end den welverdienden loon.
 Van Midas ooren.
 nufjuse vogel blank van pluym
 ruyten, als een schip voor wind door
 't schuyt.

p het luchtigh ruym,
 hooren.
 n onse Poëly,
 ckeloos, doen wy
 e leckerny
 hoorden.

van Horatius Lib IV. Od. 2. Zie blz. 292
 det annulari.
 ter Horatius.
 minne van Frygiën, die, in den rangwedstrijden
 noemde, en daarvoor door Apollo met een parer
 s hiedjen: *Speelstrijd tuschen Apollo en Pan*
 m geboortis.
 is zoó wezen, doch in dit deftig gedicht myn
 op losfen grond toe."

Hy mengelt onverdrietigh hoogh en laegh;
 En maeckt de doffe en laffe geesten graegh,
 15 Door sonneschijntjes, of een guure vlaegh
 Verweckt van 't Noorden.
 Sijn maet is uytgeleert, wanneerse vrijt:
 Sy janckt van hartepijn, of kropt haer spijt:
 Of pracht om 't mondekijn, of walght, of bijt
 20 Verslete boelen:
 Of stoeyend op 't onbloedigh veld van Mars,
 Verlijt den spaden avond met geschars:
 Of d'oudheyd komt het bloed van minne wars
 En vyer verkoelen.
 25 Nu levert hem de milde Klio stof
 Om op te stijgen in het hemelsch hof,
 En uyt te meten aller Goden lof
 En heerlijkheden.
 De Vader, die door winter, somer, lent
 30 En herfst der dingen beurten stadigh ment
 En wijlijck matight, is begin en end
 Van 's dichters beden.
 Tyrannenvlegels oorlooghshelden Gods
 Gewassen tegens stormen als een rots,
 35 En dapper in de weer met swaerd en knods
 En scharpe schichten,
 Die varen op dien klanck de starren in:
 Gewelkomt van 't onsterfelijk hofgeln,
 Vooruyt gelpoeyt met uytgestreckte kin
 40 En aengeliichten.
 Indien het voorhoofd set een wijse kreuck,
 Men leest 'er in een goude Godentpreuck,
 Die Delphis voeght, en overtreft in reuck
 De roofenhoeden,
 45 Daer, op haer feest, de liefelijke May
 De pruyck meê ciert, wanneerse gaet ten rey,
 Om, in het veld met dertel veldgeschrey,
 Haer vreughd te voeden.
 Hy schuurt der feylen kanckerigen roest,
 50 Die stalen glanssen opvreet en verwoest;
 En saeyt en maeyt een deughdelijcken oeght

15 Zy janckt van hartepijn: b. v. Lib. I. Od. 19, 22, 23.

16 Of krypt haer spijt. b. v. Lib. I. Od. 5, 13, III. 9.

17 Of pracht om 't mondekijn: d. l.: „verlangt kusjens van een bevallig mondjen." b. v. Lib. I. Od. 18, III. 10.

18 Bist versleten boelen: d. l.: „schempt op oude wijven," als Lib. IV. Od. 13, Epod. 8, 12.

19 Op 't onbloedigh veld van Mars voor „in minnestrijd."

20 Geschars: „scherts"

21 Zie Lib. I. Od. 12 enz.

22 Zie Lib. I. Od. 2, 34, III. 7.

23 Tyrannenvlegels: zie Lib. I. Od. 12, II. 1.

24 volg. zie Lib. I. Od. 8 enz.

Van jongelingen,
 Die met hun schoudren stutten 't Roomse rijk,
 Den quaen tot schriek, den vromen tot een wijk;
 55 Geneyght tot Recht, verhit op 't ongelijk
 Den roof t'ontwringen.
 Zijn schatrend gastmael, wel vernoecht in 't klein,
 Onthaelt met sang den maghtigen Meecen,
 Die sich ontlaet de forgen van 't gemeen,
 60 In koele lommer:
 Hier schaft de boeredich geen hoofdel bancket,
 Met slangenpogh en blaen vergift belinet;
 Maer veldgerechten, na Pythagors wet,
 Bevrijt van kommer.
 65 Wie treurt niet wanneer dees Melpomen treurt;
 't Sij datte de Trojaensche weelde steurt:
 Of 't hayr om Varus bloende neerlaegh scheurt:
 Of deerlijk schreye
 Op 't natte lijk, noch laen en versch getrand,
 70 Na wreede schipbreuck, op den oeverkant
 Daer 't aenhoud, datmen 't doch in 't foute sand
 Een graf bereye.
 Onnutte forgen spoelt hy rustigh af
 Met vernen wijn, dien d'eelste wijnstock gaf;
 75 En boet en belicht tusschen wiegh en graf
 Sijn lieve lusten.
 Vermaect met frilichen geur en bloeyend veyl,
 Mislaeght hem 't geen verdrietigh valt en steyl.
 Zijn hoop die droomt na 's levens licht geen heyl
 80 Als 't eeuwigh rusten.
 Op dit geluyd vaert Cesar als een God
 Ter poorten in, op 't hoogh verheven slot;
 En voert voor sich de streng geboeyde rot
 Der trotse necken,
 85 Getuchtight door sijn schitterenden dolek:
 Soo word hy opgenomen in de wolck
 Des wijlen Raeds en van 't ontelbaer volck,
 Vermoeyt van trecken.
 Hy sijnneckt al singend, hoe hem is bereyt
 90 Om sijner vaerlen heylge majesteit,

67-69 Zie *Lib. I. Od. I. 9, 11, 18. III. 29, 31, 38.*

62 Blaen vergift: zie *Stadskroon. Marfucht.*

63 Zie *den Gulden Winkel*, XXXII. D. I. blz. 215.

65 Zie *Lib. I. Od. 28.*

67 Zie *Lib. I. Od. 24, 35, 11, 9. III. 2, 5.*

74 Vernen wijn is „ouden wijn”: vernen of vernigher is veteranus. Zie *KIL. m. r.* Zie voorts *Lib. I. Od. 7. III. 21.*

77 Vermaect is hier 't verl. deelw. Zie *Lib. II. Od. 9, 11.*

81 Zie *Lib. I. Od. 2, 35. III. 5, 14.*

85 Zie *Lib. IV. Od. 1.*

- Een tetel midden in d'onsterflijkheyd.
 Hy klapt zijn wiecken,
 En boven 't wisselbare licht der maen
 Opstijgend, durf den jammerpoel versmaen;
 95 En set sich neffens de Dirceesche swaen,
 Den roem van Grieken.
 Verheft die goddelijke luytesnaer
 Het leven der gerulte boereschaer,
 Soo samelt Alf de felle woeckeraer
 100 Sijn lomberdgelden,
 En krijgt een treck tot hofsteên en tot lucht,
 Tot son en bron en beek en vee en vrucht,
 Gefonden ackerbou, en jaght en vlucht
 Door bosch en velden.
 105 De horen toet afgrijpelijk, wen hy quist,
 In dien belchreyelijken burgertwist,
 Het burgerbloed, tot moorden aengehst
 Van Raleryen.
 Terwile Rome dus de Romers kruyst,
 110 Soo lachen Meed en Parthen in hun vuyft.
 De troni is van stof en bloed begruyft
 Door 't heylloos stryen.
 Soo menigh lied, soo veelerhande slag
 Van stof van wijfen, midden in 't gelagh,
 115 Op vriendenwelkoomst of geboortedagh,
 Op Godenfeesten,
 Op segestaci en gemeene vreughd.
 't Gebreck is hier mismaeckter by de deughd.
 Hier steent de grijfert: hier krioelt de jeughd,
 120 Gepropt van geelten.
 Hoe dunckt u, *Daniel*? hoe klinckt die klanck?
 Ick wed ghy weet uw gantsche leven langk
 De vriendelijke ringelduyven danck,
 Die 't wichtje deckten
 125 Met aengedragen myrt en lauwerier,
 Daer 't sachtjes sloop, belaecht van menigh dier;
 Op dat de deuntjes der Tuikaensche lier
 Ons kortswijl streckten.

95: *De Dirceesche swaen*: Amfion, aldus genaamd naar de bron Dirce, welke op haar beurt haar naam ontleende aan Dirce de vrouw van Lykos, die Antiope, Amfions moeder, gevangen had gehouden, en daarom door Amfion en diens broeder aan de hoornen van een stier vastgebonden, ter dood toe rondgelleept, en in de gemelde bron gesmeten werd. Zie voorts *Lib. IV. Od. 2*

97: Zie *Eposd. 2*.

105: Zie *Eposd. 7, 16*.

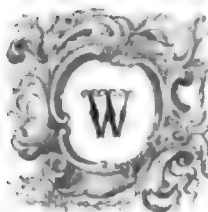
110: Zie *Lib. II, Od. 1. III. 6*.

Een navolging van Horatius, in gelijke maat als het vorige stuk, zal hier gevoegelijk haar plaats vinden.

AEN

ANTONIUS IULUS.

HORATIUS: *Tweede Gesang van't Vierde Boek*

IE toelegt, o Iulus, met sijn' toon,
Self Pindarus te steecken na de kroon,
Betrout sich, als de reuckeloofse soon,
Op wasse vlogels;
Daer 't hemelfch vyer het was verfinilte
en praem',

Om 't kristalijn der watren met sijn naem
Te helpen aen de spiegelhutte faem

Van stoute vogels.

Held Pindarus komt bruyssen als een vliet,

10 Die met gedruysch ten steylen berg affchiet,

En aengegroeyt van regen, dat het giet,

Op waterkanten,

Befaemt om 't nut van hunnen rijcken stroom.

Hy bruyft en stroomt heel diep, en sonder toom,

15 Verdient den krans van Phoebus lauwerboom

En groene planten;

Het sij hy keur van nieuwe woorden vind,

En door sijn vaers, dat trots is, rolt, of bind

Sich aen geen maet, en wet, en treed gefwind;

20 't Sij hemelheeren

Te raede gaen, en drijven op sijn maet,

Of Koningen van 't goddelijcke faed,

Het welck met recht Centauren nederflaet,

En dempt Chimeeren,

25 Die blaen vergift uytbraecken, vlam en vyer;

1 De reuckeloofse soon: soon moet hier genomen worden in den zin van „jongeling,” of het woord beteekent niets. Men zegt wel „de verloren soon,” doch dan verstaat men er bepaald by: uit het Evangelie: maar in abstracto van een soon te spreken, zonder dat men weet van wien, of zonder dat er van een vader gewaagd is, kan er niet door. De hier bedoelde reuckeloofse is Ikarus, de zoon van Dedalus.

2 Praem, prame: „neêrdrukke, bedwingo.”

3 Met sijn naem: Ikarus gaf sijn naem aan de zee, waarin hy nederstortte.

4 De spiegelhutte faem voor „een waarfchuwendende spiegel, nuttig voor stoute (ondernemende) vogels.”

5 Blaen vergift: zie Stedekroon Maefricht en de Roomsche Lier. vs. 62.

Het sij hy looft, die, onder Goden hier
 Getelt, met palm van Elis keeren fier
 Na huys, vol weelden,
 Als worstelaers, of in den renstrijd braef
 30 Beschoncken met een seggenrijcke gaef,
 Die beter is, hoe hoogh een ander draef,
 Dan honderd beelden;
 Het sij sijn klaght den bruydegom beweën',
 De droeve bruyd ontichaeckt, en fors ontstreên,
 33 Of dapperheyd en kracht en goude seên
 In top verheffe,
 Haer Styx benijde, en d' eeuwigh duyftre hel.
 De swaen van Thebe, ANTOON, ontvlieght ons, snel
 En hemelhoogh door 't swerck, en draeght te wel
 40 Wat sy befeffe.
 Ick, min begaest, met moeyte u vaersen wy,
 Vergaert als geur, van een Matynsche by
 Gefogen uyt den tijm te Tivoly,
 Met moeyte, en sweeten,
 43 Ontrent sijn woud en oevers, koel en vocht.
 Ghy dichter sult, gesteege in de locht,
 Met trotter stijl, wat Celars swaerd vermoght
 In sang uitmeeten;
 Als hy, met dien verdienden lauwerier
 50 Omvlochten, voor sijn standert en bannier
 Den Geldertinan in staci omvoert hier,
 Als triomfeerder
 Op 't Kapitoel: want nocht de gunst der Goôn
 Nocht 't noodlot oyt op d' aerde yet broght ten toon
 53 Dat beter is en grooter en soo sehoon
 Als 's Rijcks vermeerder.
 Al quam een eeu van goud, gelijckle plagh,
 Verwacht geenlins yet grooters aen den dagh.
 Oock sal uw sang ons melden, na den slagh,
 60 De blijde feesten,
 De vreughd van Stad en Raed en burglary,
 Wanneer August, de held, ons naeckt soo bly,
 En Klio weckt met al de poësy
 Der Roomse geesten;

41-44 *Met moeyte*: de herhaling van dit woord binnen een verloop van drie regels, bewijst, dat Vondel hier *met moeite* gewerkt, en zich *geen moeite* van nazien getroost heeft.

51 *Den Geldersman*. HORATIUS heeft:

Concines majore Poëta plectro
Cæsarem, quandoque trahet seroces
Per sacrum clivum, merita decorus
Fronde, Sicambros.

V. vertaalt *Sicambros* met *den Geldersman* alsof het alleen die kleine volkstam was, welke zich na den Kimbrischen vloed aan den Rijn in het tegenwoordig Gelderland neêrzette, en waarvan er een hoopjen voor Cezars zegekar uitliep.

65 Terwijl het recht van pleyten viert en rust.
 Indien ick yet ontvouwe van August,
 Dat d' ooren streelt en keetlen kan met lust,
 Ik sal mijn dichten
 Met d' uwe paeren, en, gelukkig door
 70 Augustus komt, u volgen op sijn spoor,
 Om met dees wijze een yegelijcks gehoor
 Aldus te stichten:
 O schoone son! o loffelijke glans!
 Terwijl de Held vooruyt rijdt met den krans.
 75 Dan stijgt ons stem aldus in 's hemels trans,
 Om 't feest te stercken:
 Iō triomf. De heele Rijkstad sal
 Iō triomf vast roepen met gelchal.
 Wy wierroocken den Goden overal
 80 In hunne kercken.
 Tien stieren, soo veel koeyen op een ry
 Ontlaen u van uw kerckbelofte, en my
 Een teder kalf, gespaent, aen 's moeders fy
 Geweyt by 't grootste,
 85 En dat, heel ros doorgaens op al sijn vel,
 In sijne star een blaer voert, wit en hel,
 En 't nieuwe licht der maene wonder wel
 Op 't hoofd nabootste.

en *In sijne star* „in zijn voorhoofd.”

Onder de mannen van aanzien en kennis, met wie Hooft in betrekking stond, behoorde ook Gerard Staakmans, die in de Staten Generaal zitting had wegens Friesland. Hy was, volgens getuigenis van denzelfden Hooft, „een doorluchtigh vernuft, grondigh geoeffent in weetenfchappen, en der kennisse en vruntfchap waardigh.” 1) Aan dezen Staakmans fchreef Vondel, 't is my onbewust ter welker gelegenheid, den navolgenden brief:

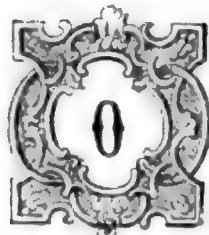
1) Br. 104.

G R O E T E

AEN DEN HEER

G. S T A E C K M A N S.

Staat-Generaal.

- Staeckmans*, 't ga u na uw wensch;
 Het sij ghy d' allerveerste grens
 Der vrije landen stercken gaet;
 Of, midden in den hoogen Raed
 Der Staten, als een steen in 't goud,
 Den glans van uw vernuft ontvout;
 Of helpt, met rijpen raed in 't veld,
 Den Veldheer stuyten 't Spaens geweld,
 En drijven na sijn eyge velt.
 10 Geluckigh is 't gemeene best,
 Wanneer geleerde wijsheyd, d'eerst',
 In aensien, over 't volleck heerficht.
 Nu roeckt van yver mijn papier;
 Om dat een hoofd des lands noch yver
 15 In sijn beleefden boesem heeft,
 En met sijn geest de sporen geeft
 Aen Nederlandische Poësy:
 Na dat hy, als een honighby,
 Nu swanger van het Duytse rijm,
 20 Uyt puyck van Roomse en Griekse tijm
 Sich vol gelogen heeft en sat;
 Soo dat'er sijn beschaduwte blad
 Na rieckt, waer dat de veder blinkt,
 Die nectar geeft, in ste van inekt,
 25 En voed met maet of mateloos
 De siel met goddelijcke ambroos.

Staat-Generaal: dit is geen tytel, en geen taal. Men was in 1634 *Afgevaardigde ter Staten-Generaal*; men is thands *Lid van de Staten-Generaal*; en de samengekomen *Afgevaardigden* vormden toen, gelijk thands de Leden, het kollegie der Staten-Generaal; — maar dat kollegie was, en is nog, naar den aart van zijn bestaan en bestemming, ondoelbaar, en als individueel Lid van 't kollegie had noch heeft iemand eenige qual teit of gezach. Bovendien wilde de naam *Staten-Generaal* eigenlijk zeggen: „de Vereenigde Staten van de verschillende Gewesten” enz. Maar welken *Staat* maakte nu *Staeckmans* uit?”

2,2,7,8 *Staeckmans* was onderscheidene reizen Kommissaris te veld geweest.

10-19 Uit deze regels mag men opmaken, dat *Staeckmans* onzen dichter by brief of andersins had geprezen en tot dichten aangespoord.

14 *Een hoofd des lands*: „een die mede aan het hoofd des lands staat;” een tytel, wel niet volkomen te rechtvaardigen, maar toch te verpoelijken, wanneer men let op de macht, welke de Staten-Generaal te dien tijde uitoefenden.

15 *Beleefden* in den zin van „sijn beschaafden, humanen,” die de *humaniora* bevordert.

Huygens had in het vorige jaar een vertaling beproefd der gedichten van Dr. Donne, Deken van St. Pauls te Londen, een bekwamen Engelschen schrijver, van wien, onder koning Jacobus I, eenige scherpzinnige, levendige hekeldichten, in den smaak der Ouden, in 't licht waren verschenen. De vertaling werd aan Tesfellschade opgedragen; doch haar niet dan door een omweg toegezonden, gelijk blijkt uit de volgende woorden uit een brief van den vertaler aan Hooft: „De verschimmelde schuld, daarvan Juffw. Crombalch vermaent, quyt ick met dees weinige papiers; de kladden daeraf werden 't voorleden jaer, te velde, te schepe, te waghén, te paerde, meest geboren. Tot d'affchriften hebb' ik my nu eerst kunnen verledigen. Magh deze vreemdelingh zoo veel voordeels van sijn Nederlandsch kleedfel genieten, dat hy, door Amsterdam treckende, met UEd., de Heeren Reael, Barlaeus, Baeck, Vondelen of anderen, die 't verder lusten en gebeuren moghe, kennis make, en voorts sijn reise op Alekmaer bespoedighe, de ruyme snijder in andermans leder die hem uytreedde, salder sich de meeste gunst af toemeeten. 4 Maart 1634.”

Dat Hooft de gedichten althands niet langer onder zich hield, dan noodig was om er een vluchtig oog in te slaan, blijkt uit zijn hier volgende brief aan Baeck:

„Mijn Heer en Broeder,

„Ik hebbe op gisteren aan den Heere Ridder Reael bestelt zoekere gedichten, uit het Engelsch overgezet, en my door den Heere van Zuilichem toegezonden, om eerst alhier by den voorz. Heere Reael, UEd., Barlaeus, Vondelen en andere liefhebbers, gelezen, daarnaa aan Joffrouw Tesfellscha gestuurt te worden. UEd. gelieve de voorz. dichten van ZEd. Geftr. te vorderen, en voort van handt tot handt te doen wandelen, en entlijk my wederomme te doen hebben. Waartoe my verlaate, blijvende,

„Mijn Heer en Broeder,

UEd.

„Amsterdam den 7 van
Lentemaandt 1634.”

„Gansch dienstwillige Broeder
P. C. HOOFT.”

De afgezonden gedichten wandelden werkelijk van hand tot hand, volgens het oogmerk van den zender. Hoewel de stijl en uitdrukking in vele opzichten verre van gepolijst konden genoemd worden, en de satyres te dien opzichte althands niet voortreffelijker dan die van Vondel en de meesten zijner tijdgenooten, heerschten echter, in die voortbrengfelen van Engelsch vernuft, genoeg luim, geest en belezenheid, om ze welkomte doen zijn aan de meesten der geraadpleegde kunstrechtters. Wel konden zy niet ontkennen, dat Donne hier en daar duister was, en daar de stijl van Huygens uit zijn aart reeds min vloeiend en helder was, dan b. v. die van Vondel, kon het oorspronkelijke, op zich zelf reeds onduidelijk, niet winnen by de kopy, en ik zou er aan twijfelen, of Tesfellschade het boek wel zonder de hulp van haar geleerde vrienden hebbe verstaan. Hooft, altijd beleefd, drukte zich in de volgende plichtplegingen jegends Huygens uit: „Het Engelsch ooft, van UEd in Hollantsch suiker gefult, heeft

my grootelijx verplicht, door de magtige schaamte, die 't onze boom- of liever aartvruchten aanjoegh, doende verwelken de festoenen, by de dochter mijner huisvrouw, tot sieraadt deezer zaale opgehangen, ende alle andere siere haaren smaack verliezen. Want mijn zwager Schuil, op dat pas hier, en een liefhebber zijnde, daar een' zoetigheid uit zoogh, die hem docht het te bevangen, als eenigh Rijnscb oft ander nat, daar de lekkertanden gewoon zijn hunne vingers naa te slikken. Nu 't Noorden lieflijkheden uitlevert van die geur, en dus naa onzen mondt, zoo magh Arabië zelf, en 't uiterste van Oosten, den zijnen wel toehouden. De geeft van dien man dunkt my een tijdtgenoot van den zondtvloedt en door een' van de zoonen der andere werelt bezwangert te wezen. Want zoo hoogvliegende vonden zijn elders, als op den aardbodem, geraapt en meer als mannelijk de kracht van adem en kloekheit van spieren, waarmede hy dit ter keel is uitzettende."

Van Baerles oordeel over het werk was niet minder gunstig. „Ik ben thands," schrijft hy aan Huygens, „geheel in uwe vertalingen verdiept. Ik bewonderden maker, niet minder den vertolker. Ik beken, dat ik nimmer in het Minnedicht iets gelezen heb, dat met die kout en geestigheid gelijk staat of haar ook maar naby komt. En gy hebt ze zoo overgezet dat ze van u oorspronkelijk schijnen. Hoe goddelijk en verwonderlijk is die toespeling op de vlooi (!) hoe liefelijk en hoe krachtig! Als ik den Droom lees, of de Vervoering, raak ik buiten myzelf, en de Drydubbele Geek heeft my byna tot een vierden gemaakt. Ik heb beproefd ze in Latijnsch gedicht over te brengen, maar het is my niet gelukt. Ik beken, dat het Latijn die scherpte, die spitsvondigheid niet heeft, en het Neêrduitsch het daarin vooruit is. Bewonderend roep ik uit:

Is sterfelijk vernuft tot zulke dingen machtig.

„Ik weet niet, of gy iets tot de bevalligheid hebt toegedaan, of dat de kracht der woorden en zinsneden in het Engelsch dezelfde zij: het komt my echter voor, dat uw schaduw het beeld moet te boven gaan! Zoodra ik ze herhaaldelijk gelezen en mijn geest er meê vervuld heb, zal ik ze den Drost terug geven, enz."

Ondanks den lof, door Hooft aan Donne en den vertaler gegeven, straalt toch uit den brief, dien ik hierboven heb aangehaald, vooral uit de laatste zinsnede, door, dat de Drosfaart het werk wel wat al te hoog vond om door een gewoon menschenverstand bevat te worden. Vondel, die in duidelijkheid van stijl boven de meesten zijner tijdgenooten uitmuntte, en, naar zijn aanleg, geen behagen kon hebben in iets wat maar eenigzins duister of verward was, vond dus ook geen vermaak in de gedichten van Donne, en, min belcefd of meer oprecht dan de Drosfaart, ontzag hy zich niet, in het navolgende luimige vaersjen, aan Tesfelschade gericht, en Donne, en zijn navolgers, en hun bewonderaars — te perfilleeren.

OP

DE DIEPZINNIGE PUNTDICHTEN

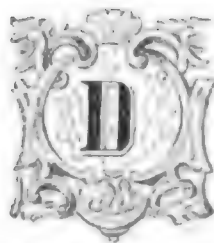
VAN

DEN ENGELSCHEN POEET

JOHN DONNE.

VERTAELT DOOR

C. HUYGENS.

E Britse DONN',
 Die duyftre fon,
 Schijnt niet voor yeders oogen,
 Seit Huygens, ongelooen,
 Die taelgeleerde Haegenaer,
 Die watertant na Kavejaer,
 Na snoftoback, en smoocken,
 Die raeuwe herffens koocken:
 Maer dit is ongemeene kost,
 10 't Is een bancketje voor den Drost,
 En voor ons kameraedje,
 Het soete Tefselfchaedje,
 O lieve Nymfje Tefselfchaê,
 Verftaeje 't niet, soo flae'er nae,
 15 Of laet het u bedieden:
 Want dit fijn hooger lieden,
 Dan 't Hooge Lied van Salomon,
 Dat geen vernuft oyt vaeten kon,
 Dan hooghgeleerde Smouten,

4,5 zijn een tuschenzin. *Die watertant*, en vs. 6 behoort by *yeders* vs. 3.

6 *Kavejaer*: kaviaar, een foort van visch, die, ingemaakt, een zeer krachtigen smaak heeft, en al-zoo aan sommigen by uitstek, aan anderen geheel niet gevalt. Koning Willem I was er een groot liefhebber van.

7 *Snoftoback*: 't woord *snuif* is van latere dagteekening.

8 *Die raeuwe herffens koocken*: „die een prikkel verwekken aan de hersens, en er daardoor denk-beelden in opwekken.”

14 *Lieden* voor *liederen*, als dikwijls.

15 *Vaeten*: krachtiger dan *vatten* en hier tevens bij wijze van woordspeling met opzet gehezigd, om de gedachte aan spijzen, gerechten, gezouten visch enz., die het gedicht doorzweeft, te beter levendig te houden. Zie overigens D. I. blz. 345.

16 *Hooghgeleerde Smouten*: De Predikant Adriaen Smout had over 't Hooglied van Salomon eenige liederen gedicht, en aan Tefselfchade gegeven; maer zij vonden den geestelijken zin, met zulke vleeschelijke woorden uitgedrukt, datse sich schaemden zulke zangen voor eerlijke ooren te zingen. *Aant. d. Ameraf. Uitg.*

- 20 Van langer hand gefouten.
 Maer waerom of mijn oordeel laeckt,
 Het geen mijn faus, mijn Mostaert, smaeckt,
 Die sich niet kan verlâden
 Met fullecke saladen.
- 23 Nu, mannen, eet u selve moe;
 Gebruyckt'er ceek en peper toc:
 Want wy dees leckernyen
 U geenfins en benyen.

19 Van langer hand gefouten: d. i.: „doorzout in de kennis, in de wetenschap van dergelijke fraaijgheden.”

22 Dat zedrig opdisschen van *Mostertsaus* zou aan een dichter van onzen tijd door de recensenten geducht ingepeperd worden. 't Riekt ook sterk naar valsche vernuft, doch is hier beter te verdragen dan in een zoo verheven Herdicht als de *Roomsche Lier*. Zie hiervoren.

23, 24 d. i.: „die er maar niet genoeg van smullen kan.”

Indien de goede Testelschade stof tot vermaak vond in dit geestige vaersjen, weldra vond zy bittere stof tot tranen. Reeds had Hooft zich verwonderd getoond, dat zy hem haar meening omtrent de vaerzen van Huygens niet had medegedeeld, en in Mei aan zijn vrouw, die te Amsterdam eenige boodschappen te verrichten had, een briefje medegegeven met de woorden: „Tesseltje, leef je nog?” toen deze den brief terugbracht met de tijding, dat haar oudste dochttertjen en haar echtgenoot byna gelijktijdig overleden en te samen begraven waren. Aandoenlijk zijn de verhalen, welke Hooft en Huygens elkander geven van den dubbelen slag, die haar getroffen had 1). Vreemd mag het ons intusfchen voorkomen, dat van de vrienden der beminnelijke Weduwe alleen de laatstgenoemde haar een treurdicht toewijdde, 't geen bovendien niet van gemaaktheid is vrij te pleiten 2).

Weldra moest Vondel een gelijke slag treffen als die zijn Alkmaarsche vriendin getroffen had, en het verlies, dat hy leed, ook voor onze letterkunde een onherstelbaar verlies ten gevolge hebben. Nog altijd was hy met rusteloozen yver bezig aan het voortzetten van zijn heldendicht op Konstantijn den Groote, gelijk wy dit leeren uit de navolgende plaats van een brief van Hooft 3) aan Baeck, in d. 12 Sept.: „Ik had verhoopt U' gezelschap hier te hebben, als Dr. Paauw, dien ik verwacht, zal van Alkmaar gekomen zijn, om alsdan een' Poëtsche maaltijdt te houden, mits Vondelen my aangeboden heeft, ons zijn vijfde Boeck der Constantinade voor te lezen.” Dan 't was besloten, dat deze epos niet zou voltooid worden, en 't vervaardigde zelfs niet tot ons zou komen. Zijn zorgende huisvrouw overleed, en van dat oogenblik af was by Vondel alle lust om verder aan zijn Konstantijn te arbeiden voorby gegaan.

1) Hooft, Br. 415.

2) Korenbl. XVI. 10.

3) Hooft, Br. 430.

Noch den aart der ziekte, die Maria de Wolf in 't graf sleepte, noch den juisten dag van haar overlijden heb ik kunnen te weten komen; doch in het grafboek No. 7 der Oude Kerk, op het Archief te Amsterdam berustende, leest men:

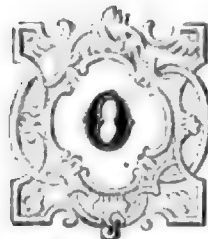
„15 Februarij (begraven) Mayken van de Vondel, huysvrouw van Joost van de Vondel, in de Warmelstraat.”

Dat Maria een waardige vrouw was, blijkt ook daaruit, dat haar gemis innig en diep door haar echtgenoot werd betreurd, waarvan de hier volgende rouwzang getuigen mag:

LIJCKKLAGHT AEN HET VROUWEKOOR,

OVER

HET VERLIES VAN MIJN EGA.

heylich Koor, dat van den mijnen
't Vergaen en onvergaen gebeent
Bewaert, en fachte rust verleent,
Tot dat de son vergeet te schijnen;

Nu groeyt 't getal van uwe lijken
Door een, dat meest mijn geelt bedroeft,
En met de lijckschroef 't harte schroeft,
Die voor geen jammerklaght sal wijken.

Nu parst uw harde serck het kermen
En traenen uyt het hart en oogh,
Om mijn Kreüse, die om hoogh
Gevaren, smolt in bey mijn armen:

VROUWEKOOR. Van de dertien chooren of kapellen, in de Oude Kerk aanwezig, droeg een den naam van het „Lieve-Vrouwe Choor,” later vereenigd met het „Voetboogschutters-Choor,” waarvan het met een houten hek plach gescheiden te zijn. Deze twee Chooren, die zich ten Oosten van den Noorder Ingang bevinden, zijn kenbaar aan hun glazen, de fraaisten, die in deze kerk of elders in de stad te vinden zijn. In het eene, ziet men Paulus en Petrus, met den schenker van 't glas, Burgemeester Jan Claaszoon van Hoppen, in monniksgewaad, en eenige vrouwen; op de glazen, die in 't andere — het eigenlijke Vrouwen-Choor prijken, is s Heeren besnijdenis voorgesteld op het eene, dat door het geslacht der Branden aan de kerk geschonken is, en op het andere de stervende Lieve Vrouw, met een waskaars in de handen en een stoet treurenden om haar heen. Al deze glazen zijn geschilderd door zekeren Disman, in 't jaar 1555; doch, veel van den tijd geleden hebbende, in de vorige eeuwen wederom, in Brabant, hersteld.

¹ Van den mijnen: de oude 30 n. v. achter een voorzetfel, waarvan wy meer voorbeelden vinden.
² Tot dat de son vergeet te schijnen: verheven en echt dichterlijke uitdrukking voor „tot aan den jongsten dag.”

³ Lijckschroef voor „lijckstschroef.”

⁴ Kreüse: de vrouw van Encas, welke deze by 't verlaten van 't brandende Troje verloor.

⁵ Smolt voor „stierf weg.” Zoo in zijn gedicht op Roscius, D. II, blz. 212, vs. 14.

[Zy] smolt aen geest, en hy gingh met haer adem glippen.

- Terwijl ick t'Aquileia streefde
 Met Constantijn, den grooten held,
 15 Door swaerden, op de keel gestelt,
 Door vlam, die na de starren zweefde.
- Ick wenschte noch om eenigh teecken
 Van haer, die als een schim verdween;
 Wanneerle my te troosten scheen,
 20 En in den droom dus toe te spreken:
- Mijn lieve bedgenoot, dees faecken
 Gebeuren geenffins sonder God.
 Vernoech met uw getrocken lot,
 En wil uw heldenwerek niet staecken.
- 25 Dat ramp nocht druck uw dagen korten,
 Voor dat ghy fiet, na uwen wensch,
 Den vluchtigen tyran Maxens
 Bestorven in den Tiber storten.
- Dan sal uw siel ten hemel draven,
 30 Wanneer het triomfeerend hoofd
 't Gewijde swaerd, aen God verlooft,
 Ontgord, op der Apostlen graven.
- Bestel mijn sterflijk deel ter aerde
 In 't Koor der segenrijcke Maeghd,
 35 Daer sulck een schaer den naem af draeght,
 En die mijn naem oock gaf sijn waerde.

11 *Aquileia*: Vondel begint hier te zinspelen op zijn heldendicht. Aquileia was ten tijde des Romein- schen Keizerrijks een bloeiende koopstad en sterke vesting in Opper-Italiën, niet verre van de Adriatische Zee en aan den Timaeus. Zy werd, even als Trier, wel eens het tweede Rome ge- heeten, en strekte een bolwerk des Rijks tegen de Barbaren. Scherp werd hier op den tocht van Konstantijn naar Rome tegen Maxentius gevochten. Later, in 't jaar 462, werd Aquileia door Attila, koning der Hunnen, geheel verwoest en is thans een onbeteekenend vlek.

12 *Wanneerle my te troosten scheen*: Vondel voert hier de schim zijner echtgenoot in, in navolging van Virgilius, die ook zijn Eneas door de schim zijner verloren Kreuze laat troosten.

13 *Vernoech met uw getrocken lot* voor „vergenoeg u met het lot, dat u ten deele viel.”

14 *Den vluchtigen tyran Maxens* voor „den vluchtenden.” Marcus Aurelius Valerius Maxentius was de zoon van Maximianus, welke laatste met Diokletiaan het keizerlijk gezach gedeeld, doch er later afstand van gedaan had. In het begin der vierde eeuw, had Maximianus het oppergezch in Italiën weten te verschaffen aan zijn zoon Maxentius, die zich echter door zijn dwingelandy zoo gehaat maakte, dat men Konstantijn te hulp riep, die met zijn leger optrok, en Maxentius in drie veldslagen overwon. By den laatste slag, die onder de muren van Rome voorviel, stortte Ma- xentius in 't vluchten van de Milvische brug in den Tiber.

15 *Ten hemel draven*: „een hooge dichterlijke vlucht nemen.”

16 *Het triomfeerend hoofd*: „Konstantijn de Groote,” die, na het verslaan van Maxentius, in 312 Rome zegevierend binnentrok, en met Licinius Heer bleef van geheel het Keizerrijk.

17 *'t Gewijde swaerd*: Vondel noemt het zwaard van Konstantijn *gewijd* en *aen God verloofd*, omdat hy was opgetrokken als voorstander van het Kristendom, 't welk hy vervolgens aannam.

18 *Ontgord, op der Apostlen graven*: „aflegt op de graven van de Apostelen Petrus en Paulus,” beiden, volgens de overlevering, te Rome onder Keizer Nero gemarteld. Zie Vondels Treurspel *Peter en Pauwels*. — Uit de hier voorkomende regels blijkt, dat, naar het plan van Vondel, zijn epos van Konstantijn met de vestiging van diens opperheerschappy te Rome had moeten worden besloten.

19 „Wier naam (Maria) aan zoo velen en ook aan my gegeven werd.”

'k Verhuys, van 't aerdſche juck ontfagen.
 Om hoogh, in 't hemelfche gebouw.
 Beforg de panden van ons trou,
 40 Twee kinders, die ick heb gedragen.

Soo ſpreeckend weeck fy uyt dit leven.
 MARIE, al laet ghy my alleen,
 Uw vriendſchap, uw gediensfigheên
 Staen eeuwigh in mijn hart geſchreven.

45 Hoe veer dees voeten moghten dwalen,
 'k Sal derwaert mijn bedruckt geſicht
 Noeh ſlaen, daer voor het rijſend licht
 Uw bleecke ſtar ging onderdalen.

40 *Twee kinders*: Joost en Anna.

45 46 Hoe eenvoudig en hoe ſandoentlijk door eenvoudigheid! Het is de ware ſmart, die nimmer naar
 welcke uitdrukkingen zoekt, doch daarom dieper roert

De dood van zijn brave vrouw ontnam aan Vondel voor een wyl alle
 zucht tot den arbeid en geheel den lust om aan zijn Konſtantijn voort te
 werken, gelijk hy dit zelf o. a. getuigde in een brief, dien hy later (4 Sept.
 1639) aan de Groot ſchreef: „mijn moed heeft ſedert den dood van mijn
 ſalige huisvrouw een' kraek gekregen, ſoo dat ik mijnen grooten Kon-
 ſtantijn moet vergeten, en met iet minders my ſoecken te behelpen. Ik ben
 aan de treurſpelen vervallen. Als ik mijn' luſt in treurſtoffen heb geboet,
 mag ik ſien of ik weder aan mijnen Konſtantijn valle.”

Maar verre van later het epos te hervatten, liet hy 't liggen, en han-
 delde, volgens Brandt ¹⁾, zijn Konſtantijn, gelijk Maro zijn Eneas meende
 te mishandelen. Deze had bevolen, dat men zijn voortreffelijk werk na
 zijn dood zou verbranden; maar Vondel ſcheurde by zijn leven zijn Kon-
 ſtantijn aan ſtukken: zoodanigen tegenzin had hy, met of zonder reden,
 in een gedicht gekregen. 't welk hem zoo veel tijds had gekost. Brandt
 gist, dat terwijl dit werk lang onder handen gebleven, en hy intusſchen
 in de kunst was toegenomen, zijn oordeel, meer en meer geſlepen, by het
 nazien van het geſchrevene, daar miſſlagen in vond, welke hy met zulke
 ſcherpe oogen inzag, dat hem de luſt tot voortgaan verging, waar zulk
 een ongenadig vonnis, en 't vernietigen van al zijn kostelijken arbeid, op
 volgde. Niets bleef er van over, dan eenige ſtukken en brokken, welke
 hy ſedert in andere werken te pas bracht.

Wellicht had Vondel, door rouw overſtelpt, dit jaar geen ander gedicht
 buiten dat op zijn overleden huisvrouw vervaardigd, had hy niet een by-
 zondere aanleiding daartoe bekomen.

¹⁾ Vondels Leven, 78.

Henry

Mr

At my house
of course for
from

Het treurspel „Sophompaneas”, van Huigde Groot, was in 't licht verschenen en had den kenners van Latijnsche taal en poëzy zulk een genoeg verschaft, dat zy het met de beste stukken der Ouden vergeleken. Vondels vrienden, te regt oordeelende, dat niemand beter dan hy in staat was, de schoonheden van 't oorspronkelijke in eierlijk Nederlandsch terug te geven, en wellicht ook beseffende, dat niets beter strekken kon om hem in zijn droefheid eenigfins op te beuren, dan gezette arbeid, spoorden hem aan, zijn ledige uren aan de vertaling van het Latijnsche treurspel te besteden. Zelf ingenomen met het werk van den man, wiens voortreffelijke gaven niemand meer huldigde dan hy, liet hy zich te lichter overhalen om zoodanige taak te aanvaarden, waarby hem zijn vrienden Mostert en Joan Vechters de hand boden. Toen het in 't licht kwam verwierf het de algemeene goedkeuring, zoo by de lezing als by de opvoering. Uit het *Berecht* voor den „Salmoneus” blijkt, dat de Princes van Engeland, dochter van koning Jacobus, eene der voorstellingen met haar tegenwoordigheid vereerde. De Groot, er kennis van bekomen hebbende, schreef in December uit Parijs, waar hy eenige maanden te voren zijn intrede als Gezant had gedaan: „Ik versta dat Vondel mijnen Sophompaneas d' eere heeft aengedaen van hem met zijn eigen, dat is zeer gelukkige handt in 't Hollandtsch kleedt te steeken. Ik ben hem grooten dank schuldig, omdat hy die uit zich zelve beter dingen kan voortbrengen, nu in 't vertalen van de mijne, tot blijk van vriendschap, zijnen arbeidt besteedt heeft.”

S O P H O M P A N E A S,

OF

JOSEPH IN'T HOF.

TREUR-SPEL.

VERTAELT UYTHET LATIN

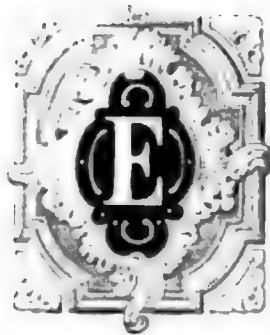
DES HEEREN

HUYGH DE GROOT.

1635.

Joseph fal groeyen, hy fal groeyen, als een spruyt by een bron.

DE VERTALER AEN ALLE NEDERLANDERS.

ER de getrouwe propheet Moses den Ioodſchen volcke Goddelijke wetten voorchrijft, verciert en behangt ¹⁾ hy den ingang van ſijn heyligh werck met de Godvruchtige voorbeelden der oude aertſvaderen; waer onder Ioseph, mede Sophompaneas ²⁾ genoemt, als een heldere ſtarre uyt-munt, en verſtreckt een ſuyvere ſpiegel der eerſt ver-druckte, maer namaels gekroonde deughd en Godvruchtigheyd. Na verloop van ſoo veele eeuwen koomt de Hebreu op het Roomſche toonneel ³⁾, en ſpeelt ſijn perſonagie ſoo deſtig in't Latijn, dat d' aeloudheyd ſich des verwondert, en hy onbeteutert neffens haer magh ſtand houden; een eere, die allen ouden ſelfs niet gebeuren magh ⁴⁾. Hy koomt, gelijk een ſon, op met de ſonne ⁵⁾, en treckt aller leergierigen oogen en ooren tot ſich; d' oogen met ſijn aengebore en onverziede bevalligheyd ⁶⁾; d' ooren met ſijn hemelſche en beſepe wiſſheyd ⁷⁾. Hy voert het woord niet als een hoeder van ſchape, maer als een harder van ontelbare menſchen, en een vorſt des Rijx, en leyt eerſt de grondveſten van ſijn kunſtigh gebouw, in 't gelijken van ſijnen tegenwoordigen by ſijnen voorleden Staet; in 't aenteeckenen van de grondoirſaek ſijner omſuckelingen ⁸⁾; in 't beſchrijven

¹⁾ *Verciert en behangt* enz. Cierlijk is de beeldſpraak, welke Vondel bezigt, en waarby hy het boek *Geneſis*, 'twelk als de inleiding is tot het Wetboek der Israëlieten, vergelijkt by een voorportaal met fraale ſchilderyen en portretten behangen.

²⁾ *Sophompaneas*: *Zaphnath Phaneah* was de naam, dien, volgens *Geneſis* XLVI, vs. 45, Farao aan Jozef gaf by zyn verheffing tot eerſten ſtaatsdienaar. De Groot verlatijnschte dien naam, of liever die twee namen, tot *Sophompaneas*.

³⁾ *Koomt... op het Roomſche toonneel*: met andere woorden: „wordt in een Latijnsch drama bezongen.”

⁴⁾ *Een eere, die allen ouden ſelfs niet gebeuren magh*: 't klinkt oppervlakkig wat vreemd, ja tegenſtrijdig, dat er ouden (d. i. oude ſchrijvers) zouden zijn, die *beteuterd* zouden ſtaan neffens de *aeloudheyd*. Het zijn toch de ouden die de aelondheid uitmaken; doch dit laaſte woord moet hier genomen worden in den zin van: „de klaaſieke oudheid, de Gouden eeuw der Romeinſche literatuur. V. wil te kennen geven dat de Grootſ Sophompaneas, Latijnsch drama, waardig is naast de beſte ſtukken der ouden in eere ſtand te houden, boven vele ſtukken van tijdgenooten die ouden ſelven, als die verloren en vergeten zijn. Of V. propheety vervuld is?

⁵⁾ *Hy koomt... op met de ſonne*: dit ſlaat op de eerſte regels van het treurſpel.

⁶⁾ *Onverziede bevalligheyd*: daar hierniet bedoeld kan worden „een bevalligheid, die niet uitgedacht is,” maar „een bevalligheid zonder geleenden tool,” had er moeten ſtaan: *onverzicte*, even als boven, reg. 2 „verciert en behangt.” Vondel neemt altijd het onderſcheid tuſſchen *verciere* en *verciere* te naauwkeurig in acht, dan dat wy hier niet aan een druk- of althands aan een ſchrijffell zouden denken.

⁷⁾ *Hemelſche en beſepe wiſſheyd*: het tweede epitheton ſchreeuwt hier tegen het eerſte: dit doet ons aan iets geheel geestelijks, het andere aan iets zeer materieels denken.

⁸⁾ *Omſuckelingen*: 't woord ſchijnt in den eerſten opſlag wat triviaal, en toch ware het moeilijker een te kiezen, dat meer juist en ſchilderachtig ware. *Omdoolingen* zou, toegepast op Jozef, hier niet dragelijk geweest zijn.

van den aerd der Egyptenaren, en de swarigheyd van dien benaenden tijd, en het middel om die te verduren; in 't beraedslagen om sijner broederen genegendheyd t' hemwaert te doorgronden, waer aen het princelijk onderwijs van sijnen soen Manasse gehecht word. Daer na opent en suyvert hy, gelijk een voorlichtigh wondmeester, door scharpe en bijtende artsenye, de vervuylde en stinkende wonden sijner broederen, omse dan te versachten te salven en te heelen. Middelerwijl raecht het volck op hollen, door d'onversadelijke geldgierigheyd der goddeloose amptlieden, rechte bloedsuypers der schamele gemeente. Hier sien wy den aenvang en voortgang van burgerlijk oproer, en de bittere vruchten des selfs, namelijk den moord der amptlieden en des gemeenen volcx, het schendigh plonderen en verwoesten van Koptos, en 't vervoeren der edelen in slaverny, en de wispelturige regeeringe en jammerlijke regeerloofheyd daer op volgende, met den last om dit door krijgsvolk te dempen, en ordentlijk te straffen. Iosephs vorige wedervaren, Pharoos droomen en gesichten, en den welgeschiedten Staet van Egypten, die anders niet konden op het toonneel komen, worden geestigh in schilderyen te pas gebroght. Daer op houd Ioseph in 't bysonder gespreck met sijne broederen, en bejegentse met een sekere lieflijkheyd, ondermengt met zerpigheyd ⁹⁾, en maeckt sich selven bekent; en siende hun aller verslege nederigheyd, en waerachtige liefde en getrouwigheyd tot sijnen vollen broeder, vertroost en omhelstse, en laet van blyschap tranen over hen en Benjamin, en doet alle toefinders soo schreyen en tot water smelten van beweeghlykheyd, dat de treurspeelder den wijfen Euripides (die in 't harteroeren boven anderen uytsteekt) niet durf wijken ¹⁰⁾. Benjamin toont mede, dat hy sijn vaders vreedfame lessen niet in den wind slaet. Endeljk loopt het treurspel vrolijk na het eynde, met Pharoos geluckwensen aen Ioseph; en de gunste, het goed, en de vryheyd, die Ioseph voor sijnen vader en broederen, en allen den Hebreëen by den koning verwerft; het weick met eenen dieren eed bevestight word: en terstond met de prophete van Salomons huweljk aen Pharoos dochter, en de komste van den beloofden Messias, sijn vlucht voor den tyran Herodes in Egypten, en de beroeping van Ioden en Heydenen tot het Christeljk geloof, heeft de rol uytgedient des avonds, gelijkse 's morgens begon. Ondertusschen singen en spelen de reyen der Moorinnen als Engelen Iosephs loslijke kuyfheyd, onverwinneljk in de bloem sijner jeugld, tegens de bekoorlijke schoonheyd van sijns heeren gemalin, en wat hem te lijden staet, eer hy ter eere geraecht: hoe letterkunst en zeevaert by die van Phenicien gevonden, wat bedorve tijden daer op gevolgt, en van den hemel gestraft sijn; sy singen oock van den Nijl en sijn eygenscapen, en d'onsekerheyd van des selfs oorsprong, daer d'Egyp-

⁹⁾ *Zerpigheyd*: *zerp* is *zuur*, *wand*, en wordt voornamelyk gebruygt waar van vruchten, als druiven, citroenen, gesproken wordt.

¹⁰⁾ *Niet durf wijken* voor *niet behoef te wijken*. Vergel. blz. 21, vs. 470. Zee zeer van HEALC, aangehaald by HUYDECOEK. *Proere* I, 504.

Wat selen wt soo helpen seeren
Wat ghi V niet dorvet ontseeren

tische neuswijzen foo veel winds om breecken ¹¹⁾. terwijlse nutter saecken verfuymen: mitsgaders de scheppinge der eerste ouden, het begin des huwelijcx, en het bloedverwantschap hier uyt geboren. Boven al blijkt hier Gods wonderbaere voorsienigheyd, die de booftheyd der blinde menschen, buyten hun wit, weet te besigen en te beleyden tot behoudenisse van geheele koninkrijcken landen en volcken; en wat al swarigheyd men somtijds kan verhoeden door de wijsheyd van eenen eenigen raedman. Iosephs onwraeckgierige versoene-lijckheyd stelt hem eer onder den Christelijken doop, als onder de wet der besnijdenisse. Hy draeght sich als een degelijk vorst, en toont dat mogendheyd en vromigheyd wel kunnen vergefelschap gaen, sonder dat de regeerder sich aenstelle, als een die van schellemstucken en boofse geveynstheyd t' samen hangt. Men hoort hier geen grollen nocht beuselingen, veel min ophitsingen tot weerspannigheyd, moorden, rooven, en plonderen; maer de toehoorder word aenge- maent tot vrede en vromigheyd; de vorst tot rechtvaardigheyd en Godvruchtig- heyd; de gemeente tot gehoorfaemheyd aen God en den koning, en haere wettige overheyd. Hier is niets dat verre gehaelt, opgetoyt, of geblancket is, maer de leeringen sijn suiver, gelijk oock de stijl: de schildery is natuurlijk levendigh en gloeyende. Ick hier mede vast in 't vertoleken en rijmen beshigh en verruckt ¹²⁾ sijnde, liet my somtijds voorstaen, dat Ioseph, in den treurspeelder verreesen was, of dat de treurspeelder Iosephs spoor most bewandelt hebben. Secretaris Daniel Mostert, en Ioan Victorijn, beyde Rechtsgeleerden, boden my rustigh de hand. Wy hebben het Latijn niet al te dicht willen op de hielen volgen, nocht oock te verre van onsen treffelijken voorganger afwijken. Maer of wy hier in de rechte mate houden, dat sal het Groote Vernuft (nu na veele rampen en wederwaardigheyd tot de waerdigheyd van koninklijke gesantschap verheven en verheerlijckt, en met gewichtige Rijcxsaecken be- slommert) kunnen oordeelen, wanneer het sich gewaerdige onsen Neerland- schen Sophompaneas in sijn stamelen te berispen, en hem soo volmaect in Duytsch als in Latijn te leveren; wy sullen sijn oordeel als een orakel opnemen, en wenschen dat d'almaghtige hem lange spare, en in sijn doorluchtigh ampt segene met wijsheyd en kloekhartigheyd, tot eere van Neerland, vereeniging der geheele Christe wereld, ende genoeg van veel duysend eerlijke sielen, die hem in sijn vaderland wenschen.

t' Amsterdam, CIO IO CXXXV.
den 1 van Wijnmaend.

¹¹⁾ *Soo veel winds om breecken*: wy zouden zeggen: „zoo veel dronke over maken”. Men bezigt even- wel nog heden ten dage het woord *windbreker* zoowel als dat van *windmaker*; schoon beiden toeh onderscheiden zijn. Een „*windmaker*” is een man van „veel geschreeuw en weinig wol”; een „*windbreker*” is een „laantje de voorste.”

¹²⁾ *Verruckt*: „vervoerd, opgewonden.”

SPREECKENDE PERSONAGIEN.

IOSEPH, mede SOPHOMPANEAS genaemt.

DE REY DER MOORINNEN.

RAMSES, Josephs Hofmeester.

IUDAS, }
RUBEN, } Josephs Broeders.

BODE.

SIMEON, }
BENJAMIN, } Josephs Broeders.

PHARAO, Koning van Egypten.

S T O M M E.

MANASSE, Josephs Soon.

Josephs andere leven broeders.

Het tooneel is te Memphis.

PERSONAGIEN.

IPANEAS genaemt.

INEN.

cefter.

eders.

s Broeders.

Egypten.

M M E.

in.

eders.

te Memphis.

SOPHOMPANEAS.

HET EERSTE BEDRIJF.

IOSEPH.

In alle duysternis voorvlughtigh is geweecken,
Soo komt het sonnelicht al weder uytgestreecken
Met heerlijcken glans, gelijk in't purpren kleed
Een prachtigh bruydegom uyt sijne kamer treed.
De dagh, op sijne beurt, gelijk hy plagh, geresen,
Getuyght wel klaer van God, en van 't oneyn-
digh wesen;

En sichtbre straelen vyers die toonen yeder een,
Al klaerder als sijn goud en suyver elpenbeen,

*Voorevlughtigh: In den zin van: „voortuit vluchtende.” Van gelijken vorm zijn voorgegaten, voorgeho-
ten, voorgehalen. Zie HERTOGH, Proere, uitg. van van LEEUWEN, D. III, blz. 88.
Ik behoef naamweliks te zeggen, dat deze regels letterlijk naar Psalm XIX gevolgd zijn.*

- Den allerhooghsten God, op sijnen troon verheven,
 10 In 't ongenaekbre licht, en eeuwigh duurend leven.
 De dagh, en moeyte, en sorg, beginnen te gelijk.
 't Ondraegelijke pack van dit grootmaghtigh Rijk,
 Het welck van Meroë sich uytstreckt aen de stranden,
 En al de last van 't land, omarremt van de randen
 15 Des wijd vermaerden Nijls (wiens oorsprong God den Heer
 Bekent is) leunt op my, en niemants schouwers meer.
 Laet sich een ander vry verwondren om gebouwen
 Van duurtaem cedren hout, op Liban afgehouden;
 Geboomte en marmersteen, gerechten sonder end,
 20 En uytheemsch slagh van visch, den onsen onbekent,
 En 't opgejaeghde wild, daer 't Zuyden af magh hoogen,
 En vogels in het net des Arabiers getogen,
 En kleedren van de wol der Seres ons gestuurt,
 En binnen Babylon op 't geestighst geborduurt,
 25 En parlen, blanck als sneeu, gevischt op Indus kanten;
 Om 't hof, en om den vorst, sijn lijfwacht en trawanten:
 Al dat is min als niet, al ydelheyd, hoe schoon,
 En voor soo groot een' last een al te kleyne loon:
 Wat is 't een swarigheyd den tulleband te draegen;
 30 Die, onder 't geen, waer door men Pharo moet behaegen,
 Een sekren luyster heeft, en uysterlijken schijn,
 Die in een' man van staet, en die in aensien sijn
 Vereyscht word, en waer op 't gemeene volck blijft staeren.
 Ick treck wel dienst van pracht en blinkende Tiären,
 35 Maer schep geen' lust daer in. Hoe fleet ick met geneught
 Wel eer soo sorgeloos en vry mijn jonge jeughd,
 Doen ick in 't luchtigh kleed een sorgeloos leven leyde,
 En Abrams kudde volgde, in Sichems groene weyde,
 En het genoeghlijk dal, dat dau en regen drinckt,
 40 En vrolijk tusschen twee gelonde heuvels finckt.
 Geen kostelijke spijs mijn' graegen hunger boette,
 Geen hoofliche leckerny; maer 't geen ick eerst ontmoette,
 't Sij dat 'er alruyn bloeyt, of pallemboomen staen,
 Wier tack sich niet en buyght, hoe swaer hy hangt gelaen;
 45 Geen Meroësche wijn mijn dorstigh hart ververchte;
 Geen dranck oock, dien de Nijl uit sijne graenen parste,
 En Zythus word genoemt by den Egyptenaer;

23 *Wol der Seres*: „zijde.“ Seres heetten by de Ouden de Aziatische volken uit China's Noorder-deel. De zijdeteeft, weet men, is uit China oorspronkelijk.

24 *Een al te kleyne loon*: loon, hoewel gewoonlijk, ook by Vondel, onzijdig, wordt hier mann. gebruikt. By Cats vinden wy het in alle drie de geslachten. Zie *BILDERDIJK. Gesl. in v.*

30-33 De zin is: „die (welke tulband) onder andere dingen, waar Faro op geschild is, een zekeren luyster en uysterlijken schijn geeft, hoedanige vereyscht worden in lieden van staat en aanzien.“ De herhaling van de woorden *die in* bevordert hier noch de fraaiheid noch de duidelijkheid van den zin.

47 *En Zythus* voor „en die Zythus;“ de zuiverheid van taal vereyschte hier een herhaling van het betrekkelijk voornaamwoord.

- Maer eene silvre bron, en altijd springende aêr,
Daer onse vaders zelfs sich meê genoegén lieten.
- 50 Mijñ speel- en rinckeltuygh dat waren slechte rieten,
Met wafch aen een gekleeft, waer op ick eer bewees,
En na 's lands wijfen staegh den grooten schepper prees.
Indien de bitse nijd op my had dit vermogen,
Doen ick noch dicht by huys, en onder vaders oogen,
- 55 En by mijn' broedren schier alleen hem was ontrent;
Indien de droom van 't ampt, waer toe ick steegh in 't end,
Mijn kindsche onnoselheyd dien bittren haet kon baeren;
Wat hangt my over 't hoofd by dese Egyptenaeren
Te Memphis, nu ick, hier een vreemdlings aengesicht,
- 60 Soo groot een' staet besit, dat alles voor my swicht?
Dit volck is bars van aerd, en kitteligh van ooren,
En weygert dickwils 't juck van eygen ingeboren;
Het welck tot meerder moeyt gedijt van hem, die 't woord
Des konings voeren moet. 't Is nimmer als 't behoort:
- 65 't En wil geen' toom te kort nocht al te lang gehengen,
Men moet de sachtigheyd van pas met strafheyd mengen,
En sien dat sedigheyd versel de majesteit.
Dees dingen hebben elck hun eyge swarigheyd;
Maer boven dat is yet van wightiger bewaren.
- 70 Wanneer een schip voor wind gact bruyfen door de baren,
Dan word het licht gestiert van een gemeyn verstand:
Maer kunst is 't, als het ruyfcht en barrent op het strand,
Als buyen na den toom van 't roer te luyfren weygeren;
Een stoecker van een' wind den grond der zee doet steygeren
- 75 Tot aen de wolcken toe, en geesfelt al het vlack,
Te houden sijne streck. Egypten, sulck een' krack
Gevoeltghe in desen storm, nu 't koren van den velde
Den landman in sijn hoop te leure tweemaal stelde,
En ydele ayren gaf, en halmen sonder saed;
- 80 Een plaegh die altijd was gevaerlijk voor den Staet:
Want hongers nood en weet van nergens op te passen.
Een uytgehongerd volck is al 't gelagh ontwassen.
Ick loof ten hooghten God en vader, en de bron

50-60 De zin is: „indien een bloote droom van toekomstige waardigheid my als kind reeds zoo veel leeds berokkende, van de zijde mijner broedren: wat heb ik, nu ik werkelijk dien hoogen staat bekleed, niet te vrezen van deze Egyptenaren, die in my nog een vreemdeling zien.”

60-64 't Woord . . . voeren moet: niet „'s konings Bode”, maar „zijn eerste staatsdienaar, Groot-Vizier, hier Jozef zelf.

65 't En wil: later veranderd in: het wil.

70-76 Maer kunst . . . streck: als het ruyfcht . . . vlack (vs. 75) is de lange tusschenzin.

72 Als het ruyfcht en barrent op het strand. Barren is, gelijk men weet, hetzelfde als „branden”: de zin is dus: „als er een zware branding gaat.” Zie Huydecoper, *Proeve*, D. III, blz. 100 volg.

75 Te luyfren weygeren voor „weigeren te luisteren,” is een onhollandse constructie, even gelijk vs. 78 te leure tweemaal stelde voor „tweemaal te leur stelde.”

82 God en vader: in de latere uitgave staat *God den Vader*, en te recht. Ware de eerste lezing de ware, dan moest op en vader ook volgen en bron.

- Van alles wat 'er word beschienen van de son,
 85 Dat hy, gelind om sorg in dees benaeude dagen
 Voor d'arreme gemeente en 't gansche Rijk te dragen,
 Door my uytvoeren wou sijn' wil en wijs besluyt,
 En dien beschoren nood ons spelde lang vooruyt.
 De vorige overvloed boet nu 't gebreck der ayren,
 90 En levert ons volop, in dese onvruchtbre jaren:
 Want door mijn voorlorg leeft Egypten niet alleen,
 Maer Syrien roept self om hulpe met gebeên.
 Dit middel vond de vooghd der menschelijke saecken,
 Om 't geen ick eertijds droomde en spelde eens waer te maecken.
 95 Mijn Broeders hebben, eer de honger hen vernielt,
 Al tweemaal onbekent voor my ter neêr geknielt,
 Mijn oude vader self heeft tweemaal door mijn broeders
 My jammerlijk gelineeckt, oock sy, die nu mijn moeders
 Gewoone plaets bekleed. Ick ben die star, dat licht,
 100 Daer vier- en sevenstar voor boogen 't aengesicht:
 Voor wie de Son en Maen, tot een eerbiedigh teecken,
 Haer goude straelen selfs, en silvre horens streecken.
 Schoon haet en nijd wel eer mijn broeders daer toe broght,
 Dat met der dood gedreyght, en voor een' slaef verkocht,
 105 Ick herwaert werd vervoert, in soo veel drux en smarte,
 'k Vergeet dat altemael, 'k vergeef het hun van harte;
 Als die van sachten aerd, van vader opgevoed
 Tot denghd, gebeten ben door soo veel tegenspoed.
 Doch 'k ben met recht belaeën, of noch in 't hart magh fitten
 110 Een wortel van dien wrock: dies (om eens om te spitten
 Den harden grond, die sich soo diep in 't binnenst streckt,
 En eertijds met een' mist van veynsen werd bedeckt)
 Is 't noodigh op dit stuck al mijn verstand te wetten.
 Dit's d' oirsaek waerom ick op giftren dede setten
 115 Meer dischgerechten voor den allerjongste, en socht
 Of ick nyt hun gebaer en wesen mercken moght
 Of sy mijn' vollen broêr verdragen en beminnen,
 Dan of 'er d'oude haet en veete steeckt van binnen:
 Maer ick en kon het noch niet klaer genoegh verstaen.
 120 Ick moet 'er noch al meer met ernst op houden aen.

91-94 Jozef schrijft hier alles aan God toe, niets aan zich zelven, en hierdoor wil de schrijver de nederigheid zijns helds doen uitkomen.

95 *Eer de honger hen vernielt* voor „om voor te komen, dat zy van honger omkwamen.“ 't Woord *verniet* is hier niet gelukkig gekozen, en er moet in alle geval of *verniet*, of, nog beter, *verniet* staan.

96, 97 *Mijn moeders Gewoone plaets* 100 ook in 't voorbericht: *Sijn vaders vreesdame leffen*: beide met overbogen voornaamwoord.

100 *Vier- en sevenstar*: een zeegesternte kent men: geen vierstar: maar hy wil eenvoudig zeggen „elf sterren.“

106 *Gebeten*: overdachtelijk voor „gepluigd, gekweld.“ In gelijken zin komt *bijten* ook by Hooft voor. Zie Litt. Woordenb. in v.

109 *Beluën*: namel. „met zorg.“

120 *Ick moet 'er* „op houden aen: wederom een min gelukkige regel.

- Een opgedichte schuld van dievery sal 't melden,
 En vreesse dat het moght dien jongen 't leven gelden.
 Het schip vaert altijd niet recht uyt voor wind in 't meyr:
 't Is somtijds beter dat het omloop en laveer.
- 125 't Is somtijds groote kunst, om achter list te raecken.
 Iek hoop hen allen vroom te vinden of te maecken.
 Manasse hoor: soo u word d'eene of d'andre tijd,
 Wanneer ghy mannelyck, en tot uw jaren sijt,
 Een deel van 't Rijk betrouwt, soo hou dit land te vriende,
- 130 En voor uw vaderland, vermits het dat verdiende.
 Sie datghe deughd met deughd en weldoen weêr vergeld.
 Denck dat de koning is in Godes steê gestelt.
 Uw gulde hoofdwet sij te volgen sijn bevelen,
 Gehoorfaem hem te sijn, en trou in alle deelen.
- 135 Schuw opgeblafenheyd, en al wat grootfheyd haert.
 Der vorsten mogendheyd en gunst sijn bros van aerd.
 Een oogenblik die velt d'uytmuntentien ter neder:
 Die stracx geboden gaf vervalt tot bidden weder.
 Indien uw hoogheyd word gequetst, geschied u leed,
- 140 Sie dat ghy 't garen elek vergeeft, en 't quaed vergeet;
 Nadien wy menschen sijn. wy struycklen allegader
 Heel lichtelyck, als blijkt aen onsen eersten vader,
 Die door 't verboden ooft te proeven deerlijck sneeft.
 God self word licht verbeên van elek die licht vergeeft,
- 145 En meet elek soo hy mat. Ghy moet voor al betrachten
 Godvruchtigheyd de hoofd en hooghste deughd te achten,
 En 't sout dat alle deughd voor stanck en rotting hoed,
 Godvruchtigheyd vertreed de dood met haren voet.
 Vernij de ledigheyd, wiens aerd is deughd te haeten.
- 150 De hooge Staet en 't ampt sich gaerne vieren laeten.
 Soo ras een man tot Staet en eenigh ampt geraeckt,
 Ontgaet hy niet de Faem, die alles ruchtbaer maeckt;
 Dan of 't met schande sij, of 's volleex prijs en legen,
 Daer aen heeft hy veel maghts, dat is aen hem gelegen,
- 127 *En vreesse*: „zal 't melden" namelijk.
- 127 *Manasse hoor enz.*: dit *princelyk onderneem* (zie blz. 218) van Jozef aan zijn zoon, die verondersteld wordt tegenwoordig te zijn, moge zeer nuttig en stichtelyk wezen; het is hier misplaatst en dient alleen om de handeling noodeloos te rekken.
- 142 *Sneeft* voor „valt, struikelt, de wet overtreedt." Zou in de *Spelen van Sinne*, Gent, 1539 8vo, f. 160.
Also verre als ghy daerna geleest hebt.
En in Gods geboden niet ghesneeft hebt.
 en *Spelen van Sinne*, Rott. 1561 Refer. f. g. 4.
Dat hy daer deur van Gods wet ghinch sneven.
 Zie voorts HUYDECOOPER, *Pr.* III, 137 volg.
- 145 *Meet* hangt af van 't voorafgaande *God*.
- 146 *De hoofd en hooghste deughd*: versta: „de hoofddeugd, en hoogste deugd."
- 150 *De hooge Staet en 't ampt sich gaerne vieren laeten*: een echt Hoogduitsche konstruktie, en waardig om geplaatst te worden naast het heden ten dage zoo gebruikelijke: „zy lieten het zich wel smaken." De zin is: „een hooge Staatsambtenaar zoekt nog al licht zijn gemak."
- 153 154 De zin is: „'t is de schuld van den man van staet of hy gelaukt of geprezen wordt door 't volk." Jozef is hier van een andere leer dan Palamedes in 't Ruk van dien naam.

155 Maer laet ons, dat ons plicht ten vollen werd voldaan,
Stads schuuren nu beken, en 't opgeleyde graen.

REY.

Afnethe (die alleene leyd
Op 't sachte bedde, en sich vermoeyde,
Met luytren na heur' man, die vloeyde
160 Van nengenaeme lieflijkheyd)

Gefind de schade van den nacht
By daegh met slaepen in te haelen,
Belaft ons hier een dees metaelen
Geflote poort te houden wacht.

165 Gelijk wy doen, die herwaert aen
Gelonden van den vorst der Mooren,
Uyt een doorluchtigh bloed geboren,
Haer trouwelijk ten dienste staen;

En Nubien verlieten, daer
170 De Niger stroomt, soo hoogh in 't Zuyden,
Bewoont van veer gelege luyden,
Gelijk getuyght ons aller hayr:

Dat wy als golven van de Ion
En niet met yfer krullen laten.
175 Ons platte neusen wijd van gaten,
En 't swarte vel, dat naulijx kon

Het freeken van den sonneschijn
Verdragen, daer heur straelen branden,
Ons dicke lippen, daer de tanden
180 Van wit yvoir omheynt van sijn,

Getuygen van ons vaderland.
Geluckigh huys, daer man en vrouwe
Verknocht sijn door gelijke trouwe,
En daer de soen het huwlijexpand

185 Uyt 's vaders aensicht schijnt gesneen;
En d'overknyfche gemationne
Haer' man veriekert van huer minne,
En hem bemint en anders geen':

En daer de kraemvrou vrolijk leeft
190 Met hem, en hy (als woeste heeren
Gewoon sijn) 's nachts niet loopt boeleeren,
En t'huys geen stof tot onlust geeft:

197 *Afnethe: Jozef vrouw.*

Die alleene leyt enz. d. i. „die (thands) alleen te bedde ligt, en nadat zy zich vermoeid heeft met te luisteren naar het lieflijk onderhoud van haar man, de slapeloze nacht wil vergoeden door nu te slapen.“

175-181 *Ons platte neusen... Getuygen: min juist: het Nubische negerras is schoon, en fraai van vormen,*

en heeft noch de platte neuzen noch de dikke lippen der negers van de Westkust.

192 *Geluckig huys: dat van Jozef namelijk, en niet dat van de Nubiërs.*

Maer een alleen bemint: dit vroom
En onbetoedelde geweten

193 Is van geen' geylen lust beseten;
Maer hond sijn lusten selfs in toom:

Gelijk hy slaef en jongling, noch
Soo korts, bedwong de valsche minne,
En vryer was als sijn heerinne:
200 En d' overspeelfter haer bedrogh,

Haer naekte borst, en schoon gesicht,
En tongh (die eerst wel vriendlijk smeeken,
Maer strax weér vyer en vlam kon spreken:
En wiens gebod hem hiel verplicht)

203 Versmaden dorst, gelijk in't meyr
Een harde steenrots opgewallen,
Om op geen' storm nocht stroom te passen,
Nocht bulderen van wind en weer.

Wat wiltghe, seyt hy, dat ick my
210 Verloope tegens mijnen heere
Door een aertschelmstuck, en nu eere
Bekladde, en door die schelmery

De toegeseyde trouwe breeck,
En tegens Godes wil en wetten,
215 Mevrouw mijn siele ga besmetten,
En haer in vuyle schennis steeck.

O ghy beleyder van den dans
Der starren, die de jaergetyen
Alsoo verdeelt en voort doet gien,
220 Dat nu met haeren rooſekrans

De lente pronekt, 't gewas daer aen
Door hitte rijp word om te plocken,
En dan de herrefits wingerdstoeken
Met blaeuwe druyven sijn gelaen,

225 En dan de vorst het aerdrijck sluyt;
Waerom verdraeghtghe, dat tot 's vromen
Verdrucking schelmen boven komen?
Een vrou op goddeloofheyd uyt,

En overspeligh van gemoed,
230 Den jongling, diense 't kleed ontrukte,
Doen haer die heete tocht misluckte,
Noch in de boeyen worpen doet,

En leyd haer eyge schuld op hem,

193 En vryer was als sijn heerinne: „en, offchoon slaef, meer vrij was dan sijn meesteres (die slavin was van haar hartstocht).”

200-203 Konstrueer: „en het bedrog, de naakte borst, het schoon gezicht, en het gerlei der overspeelfter versmaden dorst.”

217 O ghy beleyder: hier is het niet langer Jozef, die sprekende wordt ingevoerd, maar sijn het de Moorinnen, die haar lied voortzetten.

220 Daer aen voor „daarna, vervolgens.”

En loert haer' man, en ondertuffchen
 235 Den rechter treckt met vriendlijk kuffen
 En een beweegelijke stem.

Nu leyd, op fijnen hals gevaen
 Hy, die heel fchootvry van de kuyfcheyd
 (Die by de fchoonheyd felden t'huys leyd)
 240 Gemaeckt, de stormen uyt kon ftaen.

De heylige en oprechte by
 De rechte eebreeckers moet verkeerren:
 Hoewel hy daer oock weet te leeren,
 Wat fchande huwlijckfchennis fij.

245 De kercker is verwonderd om
 Sijn' heufchen mond en rijpe reden,
 En om fijn ingetoomde feden.
 Sijn fchaemrood aenlicht maeckt elck fom.

De megevangen fch verftreect
 250 Een rechter: wie fijn' eygen wandel
 Wel gade ftaet, bevind fijn' handel
 Van veel mishandeling bevreect.

Gelijck God fijnen wil niet heel
 Verbergt aen d' uytverkore fcharen,
 255 Soo wil hy dien niet openbaren
 Ten vollen aen fijn errefdeel.

Als een rechtſchapien oorlooghſheld
 De vroomheyd van fijn foudenieren
 Gebruyckt op veelerley manieren,
 260 En menighmael te werreck ſtelt;

Soo wil ons aller vader meê
 Dien hy bemint in ramp doen harden:
 Verhoende datſe niet en werden
 Wanhoopigh door al 't hartewee.

265 Doch hy en laet hen midlerwijl
 Niet ondergaen door troofteloofheyd,
 Maer ſtut den lijdfaeme in fijn broofheyd
 Met blijde hoop, een ſtercke ftiel.

Alfoo was d'onſe oock even vry.
 270 In 't midden van het nare duyſter,

234 En loert: niet beloert, maar fopte; als meermalen.

242 Eebreeckers voor „rechtbrekers." *Eke*, H. D. voor „echt." In 't Groningſche zegt men nog „ehelieden."

249, 250 De megevangen ſich verſtreect Een rechter: d. i.: „de medegevangene, Jozefs vroomheid ziende, treedt met zich zelve in 't gericht." Of 't ziet op Jozefs uitlegging der droomen van Schenker en Bakker, die als ware 't een vonnis voor hen inhield.

252 Mishandeling ſtaet hier voor „verkeerde handelwijze, misgrepen."

253-256 De zin is: „God zal zijn wil aan zijn uitverkorenen noch geheel verbergen, noch geheel openbaren."

258 Vroomheyd: „dapperheid."

261-264 Vreemd gekonſtrueerd. Naar den zin moeten vs. 265, 266 gelezen worden vóór 263, 264.

269 d'onſe: namel. „onze lijdzame, Jozef."

en ondertuffchen
met vriendlijk kuffen
geke stem.

en hals gevaen
vry van de kuyfcheyd
yd felden t'huys leyd)
ormen uyt kon staen.

prechte by
ers moet verkeerren;
ock weet te leeren,
wlijekschennis sij.

verwonderd om
nd en rijpe reden,
omde feden.
aenlicht maeckt elek stom.

Ich verftreect
ijn' eygen wandel
evind fijn' handel
andeling bevleekt.

nen wil niet heel
ytverkore fcharen,
niet openbaren
n fijn errefdeel.

chappen oorlooghfeld
an fijn foudenieren
elerley manieren,
l te werreck ftelt;

ller vader meê
in ramp doen harden:
niet en werden
loor al 't hartewee.

aet hen midlerwyl
door troofteloofheyd,
jdaeme in fijn broofheyd
op, een ftercke ftyl.

nfe oock even vry.
n het nare duyfter,

neermalen.
D. voor „echt.“ In 't Groningsche segt men
fter: d. i.: „de medefcevangene, Jozefs v.
Of 't ziet op Jozefs uitlegging der droomen
voor hen inhield.
e handelwijze, misgrepen.“
n fijn uitverkorenen noch geheel verbergen, ook
n moeten vs. 265, 266 gelezen worden voor 265, 264

En buyten dwang van yfre kluyfter,
Bevryende andren noch daer by:

Te voren noyt gewentelt in
Begeerlijckheyd, nu onbenepen
285 Van vrees; en die eerst had gegrepen
Door fijne fchoonheyd fijn heerin,

Verwon gevangens en cipier,
En was door fijne gaven ftercker
Als fy. Hem werd de gansche kercker
290 Alleen betrouwt: waerom men hier

Uyt fpeelde fijne heerschappy:
Gelijk hy noch gevaen regeerde,
En daer de kereker 't licht ontbeerde,
In 't midden van fijn flaverny,

295 Verfcheen de goddelijke dagh,
En quam de fuyvre fiel verlichten.
Hy ley aldaer den boofewichten
Hun droomen uyt, als of hy 't fagh;

En wift den eenen fijne dood,
299 Den andren fijn ontfagen leven,
Gelijk 't hem God had ingegeven,
Te feggen in den bangen nood.

Soo fleet die droeve tijd, tot dat
't Gelicht des konings hart deê yfen,
295 En hy verbaekt d'Egyptfe wijfen
Vergeefs om raed verfoecht en bad;

En uyt den loop der ftarren 't wit
Van duyfter noodlot pooght te weten,
En maeckt terftond van boey en keten
300 Hem los, die tot fijn onfchuld fit:

En eert fijn' duym met diamant,
En kleed hem braef in witte fye,
En draeght hem op de landvooghdye,
En fet hem aen fijn rechte hand.

282 Noch gevaen: d. i. „terwijl hy nog gevangen zat.“
290 Zijn ontfagen leven klinkt nog al vreemd en beteekent „zijn leven van de doodftrof of doodsangest bevrjdt.“
295 Soo fleet die droeve tijd: hoewel men gewoon is te zeggen: „den tijd fliten.“ waarby 't w.w. hoort, en 't z.n.w. in den fden n.v. ftaan; kan men even goed 't w.w. onz. en het z.n.w. in den fden n.v. ftellen, gelyk men zegt: „de tijd vermaat, fneelt weg, loopt voort“ enz.
295 't Gelicht: „welk gezicht?“ zou hier ieder vragen, die de gefchiedenis van Jozef niet kende, en dus niet wist, dat hier van Farao's droomen gefproken wordt. De zin en de taal beoien vereiften hier: een droomgezicht of een droom.

TWEEDE BEDRIJF.

RAMSES. IUDAS. RUBEN.

RAMSES.

303 O jongen, dat ick u, dus jong, en al benepen
 Van yfre boeyen, moet na 't hooge hof toe fleepen
 Van Sophompaneas, doet self mijn harte wee,
 Maer 't is door dwang: mijn last brengt nu niet anders meê,
 En 'k moet mijn meesters wil volbrengen, niet bedillen.

IUDAS.

310 Och Ramfes, moght het sijn, ick sou ter nood wel willen
 Wat spreekken voor dit kind, en voor sijn ongeval.
 Soo 't eerlijck oplicht, en sijn hart noch sonder gal,
 Dien jongen, van het geen dat hem word opgeteegen,
 Niet heel ontschuldigen, soo wil eens overwegen
 315 Wat gilstren is gebeurt. Het geld dat uwe hand
 In onse saeken staek uyt enckel misverstand,
 En al in Syrien, te verre om na te taelen,
 Vervoert werd, daer men 't oock met recht niet weer kon haelen,
 Dat brengen wy van self u weder sonder last;
 320 En tot schenckaedjen noch het geen tot onsent wast,
 En kleen is van waerdy, hoewel een danckbaer teecken;
 Als honigh, artseny voor veelerley gebreecken,
 Amandels, Dadels, Myrrhe en Balssem: ja indien
 De muyl meer torssen kon, ick meen ghy soud dan sien,
 325 Dat wy niet gierigh sijn, veel min ons ontrou noemen.

RAMSES.

De saeck spreekt self te klaer: hier hellept geen verbloemen,
 'k En roer het geld dat ghy betaelde voor het graen,
 En in uw saeken staek voorheen, niet eens aen:
 Ons hof dat vloeyt van geld, meer als wy wenschen konden.
 330 Maer merck, die goude kop, by 's jongens goed bevonden,
 Is die, waer uyt mijn Heer gewoon is wijn alleen
 Te offren, als hy stort sijn vyerige gebeên

313 *Opgeteegen* is „aangetegen“ en even goed als „opgedicht, opgeladen.“ Zie *Vill. Woordenb.* op noot 17 v en hieronder vs. 429.

320 *En tot schenckaedjen noch* enz. d. i. „en wy brengen nog (bovendien) ten geschenke enz.“

325 *En in uw saeken staek*: hier vorderde de zuiverheid der taal: „en *dat* in uw zakken staek,“ daar het *dat*, t welk in den vorigen regel voorkomt in acc. staat en dus niet als onderwerp van dit w. w. gelden kan.

332 *Te offren*: Evenzoo in *Gisbreght van Aesulet*:

Te offren al mijn bloedt.

Waar in-gelijks de *e* in *te* niet met de opvolgende *a* samenmelt. Vermoedelijk werd *te*, even als het Eng. *to* bleef voor *tot*, niet eenigen, hoezeer dan geringen nadruk uitgesproken. Zie ook *de Roomsche Lier*, hiervoren.

Voor ſich en ſijn gefin, en verreght God met ſineecken,
 Dat hy hem openbaer, door eenigh helder teecken,
 333 Het geen toekomende is: want God ontdeekt dien man
 Verborgendheden, daer geen menſch af weten kan.

IUDAS.

Weet hy verborgendheen, ſoo weet hy, 't kan niet miſſen,
 Dat wy onſchuldigh ſijn.

RAMSES.

Doortast eens uw gewiſſen,
 De waerheyd ſultghe beſt uyt uw gemoed verſtaen:
 340 Maer oordeel ſtuckswijs niet van 't geen ghy hebt gedaen.
 Ghy moet den ganschen loop uws levens wel doorgronden,
 Van uwe kindſheyd af. God ſtraft altijd de ſonden
 (Want hy langkmoedigh is) niet op de verſche daed:
 Maer ſiende datmen 't een op 't ander ſchelmſtuck laed,
 345 Vergeld de lang geſpaerde al met een ſcherper roede.
 De reufen pleegden lang met ongetemden moede
 Hun boofheyd, eer de plas des hemels neder ſiegh
 In zee, en weer de zee tot aen de ſtarren ſteegh,
 En golven, ſtrand, en duyn, en bergen overvlogen.
 350 Het volleck van dien tijd, dat lang had uytgeſpogen
 Sijn boofheyd tegens God, en uyt vermetelheyd
 Gelaftert en gedreyght des hooghſten majesteit,
 Werd, doen het een gebouw ten hemel op wou haelen,
 Geſteurt en gansch verſtroyt, door warring veeler taelen.
 355 Na dat het van veel bloed en wreedheyd was beſmet,
 En tegens de natuur en hare ſuyvre wet
 Sich ſelven had verhit, quam God om laegh geſtegen,
 En ſtack de ſteên in brand door eenen ſwavelregen.

IUDAS.

Vervloeckt moet Dothan ſijn, en oock de duyſternis
 360 Des grondeloofen kuyls, die naer en ijſſijk is:
 En ghy Arabiſch volck, wiens baetſucht van verlading
 Nocht van vernoegeen weet, waerin hebt ghy geen gading?
 Hoe klopt mijn hart: hoe denek ick aen u met verdriet.

RUBEN.

't Gedenecktme noch hoe ſeer ick u dat ſtuck ontried.
 365 My dunckt ick ſie hem noch erbarmelijck ſtaen ſineecken
 Sijn broeders; die niet eens hem wilden hooren ſpreecken.

340-345 Hier zweefde den dichter het *lento gradu ad vindictam sui* divina procedit ira enz. voor den geest.

340-345 Deze Ramses, hoewel een Egyptenaar, ſchijnt een vroom man en in de „geſchiedenis des menschedoms” volgens den Bybel wel ervaren.

344 De reufen: niet de *Titans* der Griekſche mythologie, maar „de Enakskinderen” uit *Genesis*. — De Zondvloed (zie de volgg. vs. vs.) volgde er op.

350 volgg. V haalt hier Babels torenbouw — dien hy mede aan de *boosheid* toefchrijft — met de hiſtorie van Sodom en Gomorra, Adama en Zebodni, poëtisch vrij dooroen.

360 Des grondeloofen kuyls: namelijk „van den put, waarin Jozef geworpen was.”

God heeft zijn stem verhoort, dat druckt ons nu soo fel.

IUDAS.

Berispen is geen kunst, soo ghy u felven wel
Besiet, ghy sult u meê om uw gebreecken schaemen.

RAMSES.

310 Wat mompelt ghy aldus in 't heymelyk te saemen?

IUDAS.

Wy roemen Syrien, een land dat hoogh geacht
De woonplaats heeft geweest van vaders oud geslacht,
Den nagebuur bekent, door sijne vrome daden,
Daer groote vorsten zelfs in vast verbond meê traden,
315 En wiens oprechtigheyd en deughd al 't land verbreyd
Dat tuschen den Euphraet en de Jordane leyd.

RAMSES.

Maer 't vollegt altijd niet dat juyft de kinders bloeyen
En komen in de deughd der ouden op te groeyen.
't Gebeurt wel dat de geen die van den vromen quam
320 Door schelmery ontaert van sijnen eersten stam.

IUDAS.

O teere spruyt van onsen bloede,
Nu in uw bloem en eerste vreughd,
Hoe ongeluckigh is uw jeughd
En jongkheyd, die niet eens bevroede
325 In welke rampen datte leyd
Gedompelt. Aengenaeme kaecken,
Soo soet en liefelyk in 't blaecken,
Als purper over melk gelyeyd:
Gelyk de roos begint t' onthuycken.
330 O glinfrigh hayr, dat goud verdooft,
Waer in een luchje speelt om 't hoofd,
Voor hoe veel slagen sulghe duycken:
Of soo ghy 't leven noch behoud,
Hoe diep en naer legt ghy gevangen,
335 Met duyfternis en schrick behangen:
Of in wat land, in wiens gewouwt
Vervoertmen u nyt vaders oogen,
En van uw' broedren alsoo wijd
In slaverny: helaes! ghy sijt
400 Tot dit verdriet niet opgetogen:
Ghy die van ouden werd geteelt,
Daer koningen sich meê verbonden.
Och vader sal te geene stonden
Meer aensien, hoe ghy loopt en speelt
405 Langs 't huys, gedoft met bonte vellen.

321 Iudas spreekt van Benjamin

326 *Gedouwt* voor „geweld”, als meermalen. Zie *HERODOTUS, Protre* 1. 281.

Ghy fult, wanneer wy fijn vermoeyt
 Van 't weyden, als de hitte groeyt,
 En in het Zuyden ons komt quellen,
 Niet met den middaghkofft, als eer,
 110 Van huys afkomen aengelprongen:
 En mooghlijk fullen quade tongen,
 Die allefins toch fijn, u weêr
 Een lack opworpen, daer u, arme
 En vreemdling, niemants hulp befcharme.

RAMSES.

115 Ick prijs u datghe mint uw' naeften bloedverwant.
 De menfchen fcheelen veel in feden: yeder land
 Dat heeft fijn eyge wet, na wil der heerfchappyen,
 Of na fulex d'oirbaer van de plaets en 't volck kan lyen:
 Dees wet heeft alfins plaets, die niet en word gefneên
 120 In cedren hout, metael, of gladden marmerfteen,
 Maer felf in 't harte ftaet met d'eyge hand gefchreven
 Van hem, die alle ding fijn oirfprong heeft gegeven.
 Wie defe wet niet kent, die kent fich felfen niet.
 Self 't wildfte dier bemint, als 't fijns gelijcken fiet.

IUDAS.

125 Ghy foud ons op ons feer niet beter kunnen raecken.
 Maer fie de landvooghd koomt, die al 't bewind der laecken
 Van 't Rijk heeft, uyt fijn huys, met lijfwacht om fich heen.
 Wat raed nu, om geloof te krijgen by de geen',
 Die 't aengetegen ftuck voor vafte en feker achten?
 130 Bekent men 't, wat gena is dan voor ons te wachten?
 De wroeging van 't verleên mijn finnen loo verdooft
 Dat ick verfuft, en fie beftorven om mijn hoofd.

RAMSES. IOSEPH. IUDAS.

RAMSES.

't Gaet wel: ten lefte werd de rechte man gevonden.
 By defen, dienghe dus geboeyt fiet en gebonden.
 135 Werd d'offerkop ontdeekt. Ick nam dien eenen meê.
 Sijn broeders volghden hem, die vafte hun hartewee
 Betuygen, en vol drucks aldus hun kleedren reten.

IOSEPH.

Verblinde menfchen, hoe, wat durft ghy u vermeten?
 Wat baetfucht heeft u toch tot fulek een ftuck vervoert?
 140 En kentghe my niet meer, die van Gods geest geroert
 Al wat verborgen is weet aen den dagh te bringen,

141-145 In deze regels leet Juda zijn vrees aan den dag, dat Benjamin een gelijk onheil als Jozef mocht overkomen.

145 Deze monoloog, mag inderdaad een der meest gelukkige en eierlijke brokken van het geheele dichtftuk heeten.

En door en door versta den grond van alle dingen?

IUDAS.

Grootmoedighste van 't Rijk, de tweede aen Pharoos kroon,
Wat fullen wy (op dat men dese daed verschoon)

- 445 Die met geboge knien voor u ter aerde leggen,
Tot ons verdadiging en aller onschuld seggen?
Met wat getuygen ons beschermen, die alree
Sijn overtuyght van hem, die sit in Godes steê?
Maer ghy die volcken toomt, betoom en laet toch vallen
450 Uw groote hevigheyd, het swaerste stuck van allen,
Nocht wil niet al het geen ghy wel vermooght en kunt.
Bescherm ons leven toch, dat ghy ons hebt gegunt,
En redde uyt honger: red het weder na ons wenschen.
Een saeck verheft tot Goôn de sterfelijke menschen;
455 Dat 's op te helpen hen, die sibberden op 't glad.
Maeck slaeven, niet alleen dien desen beker had,
Maer oock sijn vijf paer broërs, die sich dees straf getroosten.

IOSEPH.

't Was eer 't gebruyck en noch by veelen in het oosten,
Dat straffe niet alleen de bootwicht self ontving,

- 460 Maer over ouders, broërs, en over kinders ging,
En in een selve schuld vijf heele huysen raeckten,
Om stucken, daerse sich noyt schuldigh aen en maeckten:
Maer zedert dat my hier dit ampt werd opgeleght,
Soo bloeyde in Pharoos Rijk al heel een ander Recht,
465 Een Recht dat eeuwighlijk sijn' adem op moet halen.
Elck sondicht maer voor sich. De sebrick gaet nu de palen
Der mildaet niet voorby: al wie mildoet die boet.
Wie op de mildaet dan gegrepen is, die moet
Mijn eyge slave sijn. Dat d'andren vry van vlekken
470 Na hunnen vader vry, die vast verlanght, vertrecken.

IUDAS.

Hoewel ick, om den glans van uwe majesteit
(Den koning self gelijk) en ons gelegendheyt
Niet spreeken durf; kunt ghy bedwingen uwen toren,
Soo bidde ick, dat ghy u verwaerdicht aen te hooren
475 Genadigh slechts soo veel (toch 't geen in dit geval
Genoegh tot bidden is) ick arrem mensch u sal
Verhaelen. d'Eerste reys, dat wy gebroeders t'laemen,

445 *De tweede aen Pharoos kroon*: d. i. „die in rang het eerst op den koning volgt.“ 't Eng. *the next to the Crown*.

450 *Laet toch vallen* voor „laet toch bedaren.“ 't Eng. *to abate*. Zoo zegt men ook in t'Fr. *ma colère tombe devant son repentir*.

455 *Maer over*: lees: „maar dat de straf over“ enz.

465 *Sijn' adem op moet halen*: overdrachtelijk voor „leven.“

474-475 *De zin is*: „Zoo bid ik u, dat gy u verwaerdicht, slechts zoo veel als ik arm mensch u verhaelen zal, genadig aen te hooren.“

475, 476 *Toch 't geen in dit geval Genoegh tot bidden is*: „toch 't geen in het al, waaraan wy ons bevinden, reeds vereischt, dat wy u moeten bidden, het u voor te dragen.“

- Van hongers nood gearft, alhier om voorraed quamen,
 Berichte ick u, doen ghy verhoorde ons allegaer:
 450 Wy waren alle soons van een stockouden vaer,
 Die verre boven 't peyl van 't menschelijke leven,
 In sijnen ouderdom soo lang was overbleven;
 Dat, boven ons tien soons, hy noch een' andren had,
 Die in de bloem der jeughd sijn lust was en sijn schat,
 455 Om dat die sehier in 't end sijns levens werd geboren;
 En noch een eenigh kind, geteelt hy een verkoren
 En lieve moeder, doen noch onlangs overleên,
 Waer by hy d'eersten soon gewonnen had voorheen;
 Ghy woud dat wy tot u dien jongen brengen souden,
 460 Op dat hy in uw maght en gunst moght sijn gehouden.
 Daer tegens seyden wy, maer 't was vergeessche praet:
 Dat een gewisse dood afknippen sou den draed
 Van vaders leven, quaem hy van dat pand te scheyden:
 Want ghy en woud, soo wy hem self niet voor u leyden,
 465 Ons hooren nochte sien. Dit was een bitter woord
 Voor desen ouden stock; die alsoo ras hy 't hoort
 Niet spreeken kan: men sou hem in sijn traenen wasschen.
 Het grijs Godvruchtigh hayr begruyfde hy met aschen
 En slijck, en sagh 'er swart bekrofen uyt een wijl.
 500 Doen nu al 't graen, het welck gebroght werd van den Nijl,
 Verteert was, en wy vast malkandren bang aenkeecken,
 Vermits de voorraed sehier verteert begon t' ontbreecken;
 Belaste d' oude man ons wederom om graen
 Te reyfen na dit Rijk: maer wy daer tegens aen
 505 Verhaelden uw bevel, het welck men most betrachten,
 En dat, indien wy niet den jongen mede braghten,
 Geen koren meer voor ons ten beste was. Daer na
 Begon die droeve man: mijn trouwe wederga,
 Mijn Rachel baerde my twee soonen; van die beyde
 510 Was 't d' oudste, die helaes! van mijne sijde scheyde,
 En dien ick zedert noyt meer sagh, nocht nimmermeer
 Gedencke weer te sien: die leyder noch soo teêr
 Van een verflindend dier verscheurt is en verflonden,
 Gelijck wy trouwen doen uyt uwen mond verflonden.
 515 Indien ghy nu den jongste oock van mijn' oogen ruckt,
 En het gebeurt dat hy al meê verongeluckt,

452 Overbleven: „overgeleeven“.

460 Ouden stock: „oude man“ Zou in het tweeregellig gedicht onder op 't blazoen van den schouwburg:

D' byen storten hier het eerste dat zy lezen

Om d' ouden stock te roên en d' onderloose wezen.

466 Bekrofen: „bemorst.“ Dit vs. bevat een vrij tautologischen Roplap.

504 Trouwen: „trouwen“, als vands meer in gebruik is, ofschoon dit laatste, om zoo te zeggen, een etymologisch pleonasmus kan genoemd worden: aanzien de uitgangen *en* en *a* elk op zich zelve en adverbiaal-uitgangen zijn. Jakob spreekt hier *in plurali* met *vy* voor *ik*, om met het rijm uit te komen.

(Want dickmael word de mensch op 't spoedighst weghgenomen)

Wat sal my arm oud man al droefheyd overkomen:

Van hartleer uytgeteert, vol druck, van 't leven schuw,

520 Sal ick ten grave gaen. Nu bid, nu smeek ick u,

Om desen grijfen man, nadien ghy oock voor desen

Een' ouden vader had, soo 't eenighlins magh wesen:

Ick bid u om sijn siel, die na dit kind verlangt,

En nergens aen soo seer als aen sijn welvaert hangt,

525 En om sijn minste leed het swacke lijf ontglipte;

O heyland van dit Rijck, behoeder van Egypte,

Gedooch niet dat men u den dood des ouden wijt,

Ick bid maeck my uw' slaef, in plaets van hem. Ghy sijt

Versekert grooter dienst van my als hem te trecken.

530 Soo teer een knecht sal slechts een last in huys verstrecken.

Ick bleef by vader borg, en ben voor hem verplicht.

Laet ick soo trouweloos niet onder sijn gesicht

My laeten om mijn woord en mijn beloften maenen:

Dat hy, met sucht op sucht en biggelende traenen,

535 My niet bestrafte, en ick, wanneer men in den schoot

Der aerde hem begraef, heet oirsaek van sijn dood.

IOSEPH.

'k Geloof daer is wat aen, na dat ick heb vernomen,

Maer twyfel of het al op waerheyd uyt sou komen.

Wie lichtlijk borge blijft heeft licht berou daer aen,

540 Men sal'er, als het past, wat nader acht op slaen.

IUDAS.

Hoe groot is uw geluck, ô Joseph, soo ghy 't leven

Ontbeert, om datghe niet in druck sijt overbleven

Als wy; en soo ghy leeft, om dat God self uw leed

Niet ongewroken laet, nocht 't ongelijk vergeet.

REY.

545 Beoosten aen Egypten leyd

Phenicien, alfins verbreyd

Door twee noch nieuwe vonden;

Dat al de wijfen kibblen laet,

Of sy tot nadeel of tot baet

550 Der menschen dienen konden.

Tadutas naem op wiecken sweeft,

545 Versta: „en die (t. w. de ziel des ouden vaders) om 't minste leed den jongeling geschied, aan zijn zwak lichaam zien ontluchten.”

550 Knecht: „knaap.”

545 Bestrafte: moet bestraffen zijn, gelijk ook in de latere uitgave is verbeterd.

541 Hier spreekt Juda niet tot Jozef, maar tot zich zelven.

546 Phenicien: men weet dat aan de Feniciërs de uitvinding van het letterschrift en de eerste ontwikkeling van de scheepvaart worden toegescreven.

548 Dat slaat op Phenicien.

551 Tadutas. De Lat. naam van Thaut of Thot, de godheid der Feniciërs, die als uitvinder der wetenschappen en dus ook als die van het letterschrift, waardoor die wetenschappen verbreid zijn, aangeheden werd.

Door 't geen het eerst gevonden heeft:
 Want al wat in de baeren
 Op aerde in lucht en hemelkloot,
 545 Die 't al verbergt in sijnen schoot,
 En al wat van 't ervaeren

Vernuft des menschen, 't welck den schat
 Van 't groote ruym en 't Al bevat,
 Oyt magh gevonden wesen,
 550 Dat beeld het al (ô klaer beduyt)
 Met twalef paeren lettren uyt,
 Bekent by diese lefen.

Maer 't selve volleck nimmer stil,
 (Of koorts, en dier, en krokodil,
 565 Die toeleyd op bederven,
 Niet volcx genoegh verflonden) ging
 Verzieren noch een sonderling
 En misliijk flagh van sterven.

't Begon het schuymend pekelsout.
 570 Te ploegen met een hobblend hout,
 Niet langs bekende kuste,
 Maer diep in zee, en veer van honck
 Voor wind, en daer de Noordstar blonck
 Te vaeren, waer 't sich luste:

575 Niet om uytheemschen met sijn stuur
 Te haelen al het geen natuur,
 Met luttel wel te vreden,
 Vereyscht, maer overlaên en vol
 Van schat, te brengen purpre wol,
 580 Om koningen te kleeden;

En oock den groenen esmerald,
 Die aen der sockren vingers bralt.
 Dit alles is gewassen
 Uyt goudfucht: dees vervloecte toght.
 585 (Die eerst ons leerde op stormen, nocht
 Op wind of weer te passen,

En op een brosse en krancke kiel
 'Te wagen onse diere siel)
 Waer toe brengt sy de menschen!
 590 Sy onderscheyd geen goed van quaed.
 De Godsdienst wijekt voor eyge baet.
 't Is roof al wat wy wenichen.

De vrybuyt is de beste waer.
 Men roofde 't wel van Gods autær.

550-556 Zie den *Gouden Winckel*. D. I. blz. 153 vs. 5,6.

*Den Mensch, den kleenen Mensch toont u in korter stonde.
 Kleen zijnde, t' heel begrijp van s' Weerelds groote ronde.*

565 *Misliijk* voor „ongelukkig, noodlottig.”

579 *Honck*: „huis.” 't Eng. *home*. Waarom is dat woord alleen in de beide spreekwijzen „ver van honck” en „dicht by honck” en in het krijgertjen-spelen der kinderen overgebleven?

589 *Sockren*: „rijkaarts”; men zegt nog „een rijke sokker.”

515 Geluckige oude tyen.
Doen d' aerdbey was soo wellekoom,
En sap van feligewassen boom
De beste leckernyen.

Doen al de wereld door een wet
600 Alleen den menſch was voorgeſet,
Dat 's van geen quaed te weten;
En yeder in eenvoudigheyd
En kuyſcheyd leefde ſonder kleyd,
In ſtiligheyd vergeten.

605 Na dat het kleed geraeckte in ſwang,
En d' aerde vruchten gaf door dwang,
Vergreep men ſich uyt toren:
De bloedverwantſchap kon niet ſtaen,
De broeder greep ſijn' broeder aen,
610 Het maeghtſchap ging verloren.

Noch houd de ſtoutigheyd geen' ſtand.
Maer d' aerde voelt haer ingewand
Al bevende ommewroeten.
Men vind het ſtael en d' yſeraër,
615 Die beter noyt gevonden waer:
Men maeckt den vrede voeten.

't En bleef er niet by eene ſiel,
Die door het ſcharpe lemmer viel,
Maer menighen van henden,
620 Ja heele volcken vielen dick
Verſlagen in een' oogenblik
Door 's oorelooghs ellenden:

En op den naem van weerparty
En oorloogh, nam de ſchelmery
625 Soo toe in 't alverdeigen,
Dat d' aerde uyt ongeduld verwoed
Verdaghvaerde al den ſouten vloed,
Om alles te verſwelgen.

En boven dat viel uyt de lucht
630 Een andre zee, met een gerucht
Gelijck de Nijl komt ſtuyven
Van 't hoogh gebergt: oock baete 't niet
Dat wijn geparſt in backen vliet,
Vol ſchuym en ſap van druyven.

635 De ſchaemte krijght een' krack alom.

515 *Aerdbey*: niet bepaaldelyk onze vrucht dus genoemd; maar in 't gemeen „beziën, vruchten,” die de aerde van zelf opleverde, zonder land- of tuinbouw, als by de latere beſchaving. Men vindt in deze verzen den *locus communis* tot roem van de oude zoogenaamd gouden eeuw, vrij van alle beſchaving, en dus ook van alle kwaad dat er mede verbonden kan zyn; eene eeuw, zoo zy ooit was, er moet geweest zyn nog vóór dat „Adam ſpitte en Eva ſpan.”

600 *Kleyd*: voor *kleed*: even als *klein* voor *kleen*. Zonderling, dat in het eene woord de *ee*, in het andere de *ei* de gebruikelijke ſpel- en uitſpraakvorm gebleven is.

605 volg. Zie *Genesis* VI volg.

615-635 Deze regels ſtaan op Noach, Cham en Loth. Zie *Genesis* IX, 20-27, en XIX, 30-38.

Het kind bespot den ouderdom
 Van 't vaderlijke leven.
 De maeghd den vader neefkens baert.
 Wat heeft de wellust vuyl van aerd
 640 Bedacht, en oock bedreven.

Maer ghy Egyptenaeren, nu
 Verheugh ick my te recht met u
 En onse betre tyden,
 Wier boofheyd dees doorluchte man
 645 Soo kort in toom houd als men kan,
 Om ontucht te beghyden.

Met strenge wetten, en ontfien,
 Een spiegel streckt voor veele liên.
 Het lustme hier te beyden,
 650 Daer is wat wightighs op de baen:
 My lust te sien hoe 't sal vergaen,
 Eer datmen koom te scheyden.

645 De maeghd: d. i.: „de meld, het melken,” in tegenstelling van „gehuwde vrouw.”
 Neefkens: 't lat. *nepotes*, „kleinkinderen.”

DARDE BEDRIJF.

BODE, IOSEPH.

BODE.

Daer dat gewest vol woeste en wilde menschen leyd,
 En sich het roode meyr van het Carpaetische seheyd,
 655 Is al het volck in roer, en recht sich met den degen:
 't En past op 's Konings woord nocht wet; maer raelt' er tegen.

IOSEPH.

Dat is een sehendigh stuck, toch nu al lang gemeen
 By den Egyptenaers: maer d' arts moet niet alleen
 Verstaen, hoe hoogh de brand der koortse sij gestegen,
 660 En waer 't den siecke sehort, wat steeckte hem verlegen
 Van pijn kermen doet; maer d' oirlaeck sien, waeruyt
 De groote swaerigheyd van dese kranckheyd spruyt:
 Dies meld my eerst waer uyt dit jammer sij gesproten.

BODE.

De swarigheyd begon van amptliên en van grooten,
 665 Die tegens uw bevel het graen uyt eyge baet
 Vervoerden buyten 't land, en met een kleender maet
 Het landvolck maetten toe, en dagelijcx noch minder.
 De rijke leefde een wijl uyt 's armen nood en hinder;
 Want d' arme 't graen verkocht, en leed self hongers nood,
 670 En hongerde na goud veel meerder als na brood.
 Doen al het veld nu kael van koren was, begonnen
 De lieden 't land sijn gras en groente te misginnen,
 En 't vee sijn daeghlijcx voer; en sloegen raen in 't lijf
 De spruyten en het kruyd: en blind in dit bedrijf,
 675 Verstonden niet, wat quaed hier eyndlijck uyt moët komen:
 Want alloo ras het veld sijn groente was benomen,
 Soo ging de sterfte eerst aen van 't ruygh en wolligh vee.
 Dat swart van honger sagh, en d'ossen storven meê,
 En alles wat natuur tot voedsel had gegeven.
 680 Het uytgemergelt volck liet geenen wachthond leven,
 Nocht geenen oyevaer, en besighde dat pas

660 Steeckte voor „ontstekking,” of eer voor *steek*, *pijn*: gelijk men nog zegt: „Ik heb een hevigen *steek* in de zijde.”

670, 681 De *wachthond* en de *oyevaer* komen hier anders wel wat raar byeen. Men zal te denken hebben aan de Egyptische *hus*, die in geur van heiligheid stond, en dien niet te ontzien was dan wel 't *non plus ultra* van ellende.

- Voor spijs, wat voort te vuyt om aen te raecken was.
 Het geen ick segh sijn ongelooferlijke dingen.
 Met voordacht werd vergift van adders, dieſe vingen,
 683 Van veelen ingeslickt. Sy ſagen doods: elck ſcheen
 Een geeſt: het lijf was niet dan enckel vel en been,
 En d'oogen ſtonden diep en naer in 't hoofd geweecken:
 De beenen onder 't lijf verſlapt en beſweecken.
 Sy kropten lang hun leed ſtilwijgens ſonder klaght.
 690 In 't end begon een deel der luye boevejaght,
 Die eerſt oock qualijk dorſt van sijn regeerders ſpreecken,
 In 't vallen van den dagh de hoofden op te ſteecken,
 Doen 't ſchemeravond werd, en haelde daer verſteurt
 Al op, wat overlang en onlangs was gebeurt:
 693 Of ley op aenhang toe, daer 't volleck met gebeden
 (Want menſchen yvren meest in tijd van ſwaerigheden)
 Sijn wierroock voor 't autaer den Goôn had toegewijd,
 En ſprack: wat ſal het end van deſe droeve tijd
 En honger sijn? of ſtaet ons lijddlaem af te wachten,
 700 Tot dat men handgemeen om ſtrijd met volle krachten
 Malkanderen verſcheur? de moeder ſelf haer kind
 Aen 's vaders ſpit gebræen van een rucke en verſlind?
 Ontlietghe ſoo de maght, alleen uyt ſchrick geſproten,
 Om dat wy onverknocht ontfien den naem der grooten?
 703 Wie 't al doet ſchricken, ſchrickt voor elck in 't gemeen.
 Al wie dit hoorde ſey het voort aen yeder een,
 Waer dat hy quam, en wiſt het breeder te ſtofferen.
 Een kleen getal floegh voor, men ſou ſich t' uwaert keeren,
 En houden aen om hulp: maer dit werd overſtemt.
 710 De meeste hoop, als wild en woest en ongetemt,
 Was ongeſtuymiger dan ſelfs de ſtokebranden.
 Gelijck een ſtorremwind de bergen aen durf randen,
 En rijt 'er ſtucken af, en buldert met geweld,
 En eycken uyt den grond geruckt ter aerde velt,
 715 Soo komt het landvolck dol by drommen aengetrocken,
 Gewapent in de vuyſt met barrenende ſtocken,
 En ſtucken van den ploegh, en opgekrabden ſteen,
 En ſchreeut by duyſenden: op op, na Koptos heen;
 Daer houd de ſocker hof; daer ſchaft men brood en koren;
 720 Daer luyſtren na ons vuyſt, die na geen woorden hooren.
 Soo trock men op: de hoop nam toe van over al:

680 *Luge boevejaght* voor „lul volk, ſlecht geſpuis.“ *Jaght* ſtaet hier voor „troep, hoop.“ 't Zijn dezelfden als de *ſtokebranden* van zoo aanſonds (711): de volksmenners, opruijers, *faineants*, *manvats* *juets*, die niets te verliezen hebben, maar alles te winnen by 't viſchen in troebel water.

693 *Ine eerſt*: voor „die de eerſte waren om“ enz.

696 *Yeren meest*: d. i.: „toonon zich 't vroomſte, 't godvruchtigſte.“

704 *Onverknocht* voor „onverſchuldigd, zonder daartoe verbonden te zijn.“

716 *Barrenende ſtocken*: „brandend hout.“

719 *De ſocker*: hier als ſcheldnaam gebezigd. Zie boven vs. 582.

- En veel verwondren ſich om 't ſchrickelyk getal,
 Waer dat men henen trock, en ſtercken ſelfs de ſcharen.
 Doen ſy in ſtads geſicht nu dicht by Koptos waren,
 125 Soo vloogh men na de poort, die toegeſlooten was:
 Men ſtack het vyer in 't hout. De dennen branden ras,
 Te lichter, doen een wind met kracht daer in quam bruyſen:
 De vlam verſpreyde ſich in d' allernaefte huylen:
 De voncken vlogen veer. Een ſwarte nevel ging
 130 Sich ſpreyen na de lucht. Terwijl de ſtedeling
 Nu toefchoot, en om 't vyer te bluffen deed ſijn beſte,
 Viel 't landvolck, midlerwijl elek ſchrickte, daer de veſte
 Maer pallijk was beſet, in ſtad met al ſijn maets,
 En ſchoot het harnas aen, na dat de ruffingplaets
 135 Daer van geplondert was; en liet de ſwaerden ſchitteren.

IOSEPH.

Sijn 't amptliên, die alleen d' oproerigen verbitteren,
 Of heeft de muyter oock in anderen verdriet?
 Of is 't om even, al wie ſchuldigh ſijn of niet?

BODE.

- Die dulle menſchen eerſt op d' amptliên ſel gebeten,
 140 Niet weynigen van hen verwoed in flarden reten,
 Soo dat'er niet een lid ter uytvaert overſchoot.
 Een kleen getal ontquam 't, dat in ſpeloncken vlood,
 En ſchuyt by 't ongediert, daer 't nauwelijx kan duuren.
 Men viel terſtond daer na oock in de korenſchuuren:
 145 En 't graen (waer meê het volck was langen tijd bewaert
 Voor hunger, ſoo men 't had georbert en geſpaert)
 Onordentlijk gerooft, en ſchendigh weghgedragen,
 Verhinderde den nood alleen voor luttel dagen.
 Dus ving het oproer aen, maer het geweld verſtoord
 150 Hiel noch geen' ſtand, het floegh van quaed tot erger voort,
 Gelyk 't in ſiekten gaet. Soo veel geſchoncke wercken,
 Gehangen tot een pronek om hoogh in heylge kereken,
 Stads ſchatten, en al 't geld, dat yeder had gekiſt,
 Verſtreecten goede buyt: ja ſelf de brand en wiſt
 155 Geen raed om met ſijn vlam des roovers ſucht te dooven.
 Dus ſagh men een hoop ſchuyin in 't brandend Koptos rooven.
 De vrygebore jeughd en adel moſt, gevaen
 Verkocht vervoert voor ſlaef, den vreemdling dienen gaen.

IOSEPH.

Wie durf dat vrye volck toch koopen?

BODE.

d' Arabieren,

- 160 De ſes paer vorſten ſelfs, die dat gewelt beſtieren.

741 *Uygenert*: „bezrafenis.”746 *Georbert* voor „ten nutte geberigt.”

IOSEPH.

Dat onrechtvaardigh volck behoud noch Agars aerd.
Maer segh, hoe Koptos nu met sijn regering vaert.

BODE.

Het is'er by een slag van heerfchen niet gebleven.
Sy hebben een' alleen tot opperhoofd verheven,
163 En walgden stracx van hem, en kofen eenen, dien
Sy schatteden bequaem om 't krijghsvolk te gebiën,
En lieten sijn gelagh van mackeren behoefeyen.
Maer die regering kon al meê niet lange bloeyen.
Men droegh het hoogh gebied doen op aen 't algemeen.
170 Sy kreeten vast om strijd, en raelden onder een:
De stoute hiel het veld: 't en bleef 'er niet by woorden
In 't oproer: 'k hebfe self malkandren sien vermoorden.

IOSEPH.

'k Verleker ons de sege uyt uw verhael alleen.
Op Ramfès, ruck terstond de ruytery by een:
173 Berense, 'k sal u stracx de hand biën met foldaeten,
En onder d' aerde door oock volck in Koptos laeten,
Langs een bedeckten wegh. 't En sal my niet aen maght
Ontbreecken, om een' storm te levren langs de gracht,
Nocht aen geen storremdack om aen de vest te raecken.
180 Wanneer ghy van de stad u dus sult meester maecken,
Soo hou uw volck in toom, dat het de burglary
Niet plonder nocht vermoord. De krijghsliën sullen my
Bedancken, want ick sal hun moeyte wel beloonen:
De kroon is rijk genoegh. De burgers laet verschoonen.
183 Men reecken geene winst by 't algemeen verlies.
Dat men de rijksten niet tot stads regeerders kies;
Want d' al te rijcken staegh na meerder rijkdom streven,
En weten allermint van 't volleck toe te geven,
Maer drijven alles vast gelijk hun breyn behaeght.
190 Kies geen' behoefte oock, wiens harte word geknaeght
Van hitse nijd, en haet gelijkheyd; ongebogen,
Onrecklijck, liet hy niet als met afgunstige oogen
Een anders welvaert aen. Door middelbaeren staet,
Van vuyle vreckheyd vry en quistige overdaed,
193 Word best een stad in rust gehouden uyt ellenden.
Ick sal u graen genoegh van dese plaetse senden,
Om elck te meten na gelijkheyd met bescheyd.
Beset en sterck al 't strand dat over Cyprus leyd.
En tusschen 't roode meyr, Egyptens leste palen.
200 'k Verwacht een betere eeu, die op ons hoofd sal stralen,

173 *Berense*: te is hier „de milters,” en *berennen* is „beleggen.”

193 *Onrecklijck*: „die zich niet *rekken* (d. i. plooten, buigen) laat; die niet weet toe te geven.”

- Als 't Nabateefche volck, dat om ons rampen licht,
 Sal voelen Pharoos arm. Laet d'amptliën, die hun maght
 Misbruyecten, in den nacht des duyftren kerckers treuren;
 Oock die ondraegelijk als vyanden verfteuren
- 803 Den burgerlijcken vreë, en hand aen heeren slaen;
 Schoon d' overheyd sich meê te buyten heb gegaen.
 Die straf fal allermeeft doen d' overtreders schromen,
 Die niet op heeter daed in gramfchap word genomen,
 Maer met een' koelen moed, een vriend van rijpen raed.
- 810 Vergeef genadigh hen, dien, van geen graen verfaed,
 De hongers nood alleen tot dit vergrijp vervoerde;
 Niet die uyt gierigheyd een anders goed beloerde.
 Maer die fijn' landfman en fijn vryheyd heeft befpot,
 En hier uyt troeck gewin en fchandelijck genot,
- 815 Laet daer nu fulck een straf en vonnis over vellen,
 Als daer hy felf meê focht alle anderen te quellen:
 Men jaegh hem onder d' aerde in diepe en donckre mijn,
 Op dat hy d' uren tel (daer fon nocht maen en fchijn)
 By fijnen arrebeyd, met boeyen om de beenen;
- 820 Doch wat de noodruft eyfcht dat fultghe hem verleenen.
 Dat hy foo 't vaderland, door fijne fchelmery
 Gefchonden, langen tijd een baeck en fpiegel fij.
 Befchick dit foo 't behoort. 'k Ga binnen, om van faecken
 Te fpreeken met mijn vrou, die mijn huylhouding raecken.

IUDAS. SIMEON.

IUDAS.

- 825 Wat dunckt u Simeon, wat dunckt u? dat's een man!
 't Is wonder hoe hy 't al foo wijs befchicken kan.
 O hoe rechtvaerdighlijk, hoe billijk weet hy tegen
 De misdaed yeders straf te wicken en te wegen!

SIMEON.

- Soo lang ick hier voor u in gijfelinge fat
- 830 Bevond ick hem altijd foodanigh. t' Elckens dat
 Ick hem als fcheydman fagh met fijn geduldige ooren
 Partyen van weerly en haer krackeelen hooren,
 Kon ick noch noyt verftaen, door uytterlijcken fchijn
 Van woorden of gelaet, hoe hy gefind moght fijn.
- 835 Hy wilt fijn oordeel meer te neygen en te buygen

801 't Nabateefche volck: de „Arabieren,” waarvan in vs. 758-760 is gefproken.

810 *Duer fon nocht maen in jehin*: fluit op de *mijn*, in den vorigen regel vermeld.

809, 810 Een kluchtig flot van een anders fraaie en verftandige rede.

835 Uit dezen regel, vergeleken met vs. 861, blijkt, dat al de broeders, en dus ook de wacht, die op Benjamin pafte, by het vorige tooneel tegenwoordig zijn geweest. Wanneer men daarby in aanmerking neemt, dat ook de Moorinnen (zie vs. 652) waren blijven luisteren, dan moet men tot het befluit komen, dat aan het Hof van Faro, zelfs wanneer er gewichtige *depêches* voor den Landvoogd kwamen, reeds een zeer konftitutionele openbaarheid heerschte.

Na geloofwaardigheyd, als na getal van tuygen.
 Hy nam tot een getuygh's verweerders wandel aen
 En voorigh leven. Op de wetten bleef hy staen
 Wel stip, 't en waer gena en goedigheyd verkosen
 840 Een fachter straf, doch niet soo facht, dat fy den boosen
 Den schrick benam, vermits fy t' ongebonden was.

IUDAS.

Wat of 't beduyden wil, dat Sophompaneas
 (Doen hy ons giftren soo onthaelde ten banckette)
 Een yeder aen den disch na sijne jaeren fette?

SIMEON.

845 Geloofme, 't geenghe meest in desen landvooghd acht
 Is 't allermint in hem. God heeft een groote kracht
 Gestort in desen man, een kracht die hem van binnen
 Ontdekt door Godes geest, 't geen met vernuft en finnen
 Geen mensch begripen kan.

IUDAS.

Wat galery is dat,
 850 Die driemaal loopt om 't hof?

SIMEON.

De koning, rijk van schat
 En mild, liet die, sijn' vriend ten dienst, van suylen bouwen
 En overzeefche steen, in Grieken uytgehouden.

IUDAS.

Is 't oock geoorlooft die van binnen te besien?

SIMEON.

O ja, en 't sal van u met grooten lust geschiên,
 855 Want Pharo stelde daer uytnemende schildryen,
 Van 't puyck der meesteren; waer in op lange ryen
 De vreemdelingen sien de brave daeden staen,
 Die Sophompaneas de Rijcxvooghd heeft gedaen,
 Op dat hy roem daer af geniete by sijn leven.

IUDAS.

860 Nu laet ons binnen gaen. Men sal u niet begeven,
 Nu vrees niet, Benjamin, weest vroed en wel te vreê:
 Wy blijven dicht by u, niet veer van dese steê.
 En keeren daedlijk weer, soo ras wy, dese saecken
 Beschouwende, de deur des landvooghds hooren kraecken.

SIMEON.

865 Nu laet uw oogen eens gaen weyen in der haest.

841 f Ongebonden: d. i.: „al te weinig bindende, te weinig knellende, en daarom te zacht om als straf te kunnen dienen.”

855 volg. Niemand verwondere zich dat Simeon zulk een goede cicerone is, als hy zich in dit tooneel toont te wezen. Hy heeft zeker in zijne gyzeling gelegenheid gehad om den toestand en de geschiedenis des lands goed te bestuderen; offchoon het dan wel wat vreemd is, dat hy er niet de „soof” van zou gekregen hebben wie de landvoogd kon zijn.

IUDAS.

Wat wil het, dat die vrou, in 't aenlicht soo verbaest,
Van groote gramfchap blaect, en 't hayr gefleurt laet hangen,
En ruckt den jongeling met nat betraende wangen
Den mantel van het lijf, terwijl hy voor haer vlucht?

SIMEON.

870 Een fchoone en heerfche vrou, die raelt met groot gernucht
Om haeren kuyfchen knecht, die bylaep durf ontleggen,
En weet van haren hals de fchuld op hem te leggen,
En fy bewimpelt 't een met 't ander fchellemftuck,
En foeckt geloof door 't kleed, dat fy de deughd verdruck.

IUDAS.

875 Ick fie een vangenis daer fon nocht maen in ftraelen.

SIMEON.

Hier in moft hy gevaen een anders fchuld betaelen.

IUDAS.

Wie offer wynen uyt drie troffen perffen magh,
En fchenckte in 's konings kop, op fijn' geboortedagh?

SIMEON.

Dat is soo niet gebeurt, maer 't was een megevangen
880 Van Sophompaneas, die luft had en verlangen
Te weten defen droom, en uyt fijn prophecy
Verftont, dat als de fon ten darden dage bly
En heerlijck verrees, op haer gewoonlijke orden,
Hy weêr aen 's konings difch fou konings fchencker worden:
885 En d' uytkomst van de faeck die maeckt het voorfpel waer.
Dan oeh hoe luttel docht hy defe weldaet naer:
Want uyt fijn hechtenis in ftaet gefelt, als voren,
En maghtigh, rijk, gefien, verheerlijckt en verkoren,
Belofte, prophecy, nocht vriendschap overwoegh,
890 Tot dat de klaere fon haer roffen tweemael joegh
Door 's hemels baen, verciert met fies paer goude mercken,
En Pharo, doen de flaep hem flaeckte uyt fijne vlercken,
Van den Egyptfchen Raed der wijfen focht vol fchroom
Een', die hem dienen kon op fijnen duyftren droom.

IUDAS.

895 'k Sie in den kercker noch yet droefs om voor te fchricken,

870 *Heerfche*: even goed van vorm als *kindach*, *durfach*, *hoerach*, enz. 't Woord is thands verkeerdelijk door *heerscheuchtig* verdrongen.

887-889 Hier is de losse ablativus van 't oorspronkelijke Latijn bewaard gebleven, waardoor de zin in 't N. D. niet recht los loopt. Lees dus hier: „want (toen de fchencker) nit zijt hechtenis in ftaat gefeld (was) als (te) voren, en maghtigh, rijk, gezien, verheerlijkt en verkoren (was, toen) woeg (by hem noch) belofte (noch) prophecy (noch) vriendschap over (of genoeg).”

889 *overwoegh*: *woeg*, *woeg*, *woegde* zijn alle drie als imperf. van *weegen* by de beste fchrijvers in gebruik. Zie *Huydecoper*, *Pr.* I, 273.

891 *Verciert met fies paer goude mercken*: „de twaalf hemelteekenen.” Deze nadere aanduiding van des hemels baan zou hier een overtollige ftoplap zijn, ware het niet, dat zy te kennen geeft, dat hier aan twee jaren moet gedacht worden, en niet aan twee *dagen*, gelijk anders ult vs. 890 even goed had kunnen worden verftaan.

't Sijn vogels ſcharp van beek, die uyt drie korven picken,
Vol koninklijk gerecht: hoe gulligh ſchenden ſy
En ſlaen hunn' wreedten klaeu in deſe leckerny.

SIMEON.

Dit was oock een geſicht, het welk ſijn' megevangen,
900 Die eer aen 's konings diſch de ſpijs pleegh aen te langen,
In ſijnen droom verſcheen, en aen een' baſt tot ſtraf
Gehangen, met ſijn lijf den vogelen eten gaf,
Doen 't bloſend morgenrood den darden dagh verweekte,
Gelijk de ſiender hem dit duydelijk ontdeekte.

IUDAS.

905 'k Sie ſeven koeyen gins verrijſten uyt den Nijl,
Die vet langs 't water logh gaen grafen voor een wijl,
Tot dat uyt vuyl moeraſch gelijk getal van koeyen,
Die dor en mager ſijn, by d' andere vette loeyen.
De magre ſlickt de vette in hare keel. Een veld
910 Draeght ſeven ayren rijp en vol, waervan elck helt
Getwollen na den grond. Ick kan u daer oock wijſen
Noch ſeven dor van halm, die uyt der aerde rijſen,
En droogh ſijn, mits de ſon haer ſap heeft ingeslickt
Door hitte, welcx vergif het rijpe ſaed verſtickt.
915 Wie ſiet op 't purpren bed dit al van veer geſchieden?

SIMEON.

Het is de koning ſelf, want God hem wil bedieden
Door ſeven ayren ſwaer van ſaed de ſeven jaer,
Die rijck ſijn van gewas; en door de ſevenayr,
Die dor gewaſſen is, ſoo veele onvruchtbre tyen.
920 Maer niemant kon, dien knoop ontknoopend, hem verblyen,
Als dees, die, uyt den nacht der vangenis geſlaeckt,
Van Pharo hierom werd de tweede in 't Rijk gemaeckt.

IUDAS.

Ick ken hem, die daer ſit op den yvoiren wagen,
En aen den ſijden rock en diamant, gedragen
925 Aen ſijne ſlincke hand die flickert menighvoud;
En aen ſijn halſcieraed, de keten rood van goud.
Al 't volleck knielt voor hem, en looft met ſang en ſnaeren,
En bid den wiſſen aen. Maer wat ſijn dat voor ſchaeren
Van drierleyen ſtaet, die elck in orden ſtaen?
930 Het eerſte ſlagh heeft opgegorde kleedren aen,
Het tweede in 't harnas ſteeckt, bereyd en vroom ten ſtrijde,
Het darde ſlagh van top tot teen in witte ſijde.

901 *Baſt*: „ſtrop“ touw van boombaſtrezels gedraaid

906 *Die vet langs 't water logh*: min gelukkig voor „die vet en loeg langs 't water“.

918 *De ſevenayr* is, voor zoo ver de zeren airen uit hetzelfde zaad geſproten zyn en dus een geheel vormen, even wettig gevormd als *treeſting*, *dreeblad*, *verhoek*, *duzendpoot*, enz.

SIMEON.

- Al 't volleek binnen 't Rijk sijn zee en grooten vliet
 Dat werd in drien gedeelt, doen hy 't den koning ried,
 913 En in 't bysonder elck sijn eyge werck gegeven.
 Het allereerste slag is 't landvolck, dat ons leven
 Met sijnen arbeyd stut; waer van een deel het nat
 Des witten strooms, met een gestadigh draeyend rad,
 Om hooge maelt; een deel ('t luyd vreemd in verre landen)
 919 Het deegh met voeten kneed, en 't klay met sijne handen.
 Het tweede slag dat sijn de krijghslien, dien hy meê
 De wapens handlen leert, in 't midden van den vreê.
 Sy graven wal en graft, of leeren al bedropen
 Van sweet, begruyft van stof in volle rusting loopen:
 923 Of leggen toe, om net te micken op het wit,
 Te houwen op een hayr, of met een scharp gebit
 Het ros te breyden, en in den ring te rennen;
 Of zeyflênwagens wel en meesterlijk te mennen;
 Of steeken legers af, en houden die beset,
 929 Met wal en graft: dees draecht een springstock; die schiet net
 Met boogh en pijl: de som met bijlen vechten leeren.
 Ghy siet'er troepen sich nu rechts nu sinck om keeren,
 Nu sluyten met een' swenck, nu oopen hun geleên.
 Het derde slag is toegewijd de heyligheên,
 933 En lastvry word gevoed van 's konings treforieren.
 Dit wierrooekt niet alleen, en offert koey en stieren,
 Maer vorscht oock na, op 't spoor van Sophompaneas,
 Waerom de dwaelftar deyft: waerom aen 's hemels as
 De sonne langer mart, wanneer se staet in 't teecken
 939 Des Kreefts, en of de Beer blijft even veer geweecken
 Van 't Noorder aspunt, daer hy stadigh ommevaert:
 Waerom een nieuwe star sich somtijds openbaert.
 Oock foeckense nyt den aerd der dingen op te visschen
 En 't weerdlijck gebouw al Gods geheymenissen.
 943 Siet ghy die trecken oock in 't sand geschreven staen:
 Daer leggense over hoop, om op een hayr te raên,
 Hoe groot de driehoek sij, waerin men kan besluyten
 Des werelts ommering: hoe veel de ring, die buyten
 Den aerdboom ommeloopt, sij grooter als de lijn,
 949 Die door het aerdrijck gaet: wat braeve stucken sijn
 Van den Egyptenaer in ooreloogh bedreven,

913 't Rijk sijn zee en grooten vliet: met den gew. harafract over de zee (deRoode zee) en den grooten vliet (den Nijl) in 't „Rijk.“

923-977. Een meer uitvoertige beschrijving van al die byzonderheden is by Herodotus te vinden.

931 De som: d. i.: „het meestendeel, de rest.“ *In plupart.*

936 volg. 't Geeft te kennen, dat de Egyptische Priester-kaste niet alleen als Heestolijkheid de Gods-dienst bediende, maar terens de vertegenwoordigster was der Wetenschap; dat beide by uitsluiting haar eigen terrein waren.

943, 949 Lees tot recht verstand op te visschen achter Gods geheymenissen.

- En hoe geruſt men hier in tijd van vreê kon leven;
 Al wat by wetten oyt, tot oirbaer van het land,
 Geſtelt werd, en elcx naem, van al wie tulleband
 913 Van Mefors tijden af te Memphis droegh, dat maelden
 De prietſters af op ſteen, en hieuwen 't uyt op naelden,
 Met ſtomme teeckenē, en niet met letterſpraeck.

IUDAS.

Wat wil dat tafereel toch ſeggen, om wat ſaeck
 Of 't volck verbaeft en doods voor 's vorſten hof komt dringen?

SIMEON.

- 980 Men handelt daer met ernſt van treffelijke dingen.
 Het eerſte jaer, doen d' oeght ſoo dor op 't veld bleef ſtaen,
 Verwiffelde elck uyt nood ſijn ſlaven voor het graen,
 Het welck de koning, mits dees man ſijn' droom verklaerde,
 In tijd van overvloed vaſt opley en vergaerde.
 985 Na dat de hongers nood hen drong met grooter wee,
 Verkochtenſe al het groote en oock het kleyne vee,
 Daer na de weyden, flux hun eyge vryheyd mede.
 Soo eygende de vorſt gewilligh en ter bede
 De landen langs den Nijl en ſijnen langen plas,
 990 Behalven 't land het welck den prietſtren eyge was;
 En al de menſchen (want de vorſt wiſt datſe ſtrecken
 En ſijn de kracht des Rijcx) van d' ackren deê vertrecken,
 Die hunne voorders lang beſaten, en verſond
 Hen allen na den bou van eenen andren grond.

IUDAS.

- 993 Het blijktt dat hy wat weet, het ſij door 't openbaeren
 Van God en ſijnen geeſt, of door ſijn wedervaeren:
 Maer 'k vrees niet ſonder reên dat het ons hindren moght.
 Ick wenschte dat hy min in veelen was verſocht.

SIMEON.

De ruymt van achter aen de wijde galerye

991, 993 De in parentheſis gevoegde verklaring ſluit niet met den hoofdzin. Men *verplaatſe* de lieden om de bewoners der onderſcheidene oorden van het Rijk meer als burgers van het ééne rijk als 't ware te amalgameren, ook om later geharrewar te voorkomen, als men uit gehechtheid zijn voorvaderlijk erſtand mocht terugwenschen, van waar men nu intuſchen verre verwijderd en afgewend werd. Zoo te handelen was de beſtendige gewoonte der Ooſterſche Veroveraars, om 't overwonnen land te beter te behouden. Zoo vervoerde de Perſer de bevolking uit de veroverde Griekſche ſteden. Zoo deed de Babylonier met het Rijk van *Juda*, gelijk de Aſyriër vroeger met dat van *Iſraël* had gehandeld, waardoor de Samaritanen in die oorden kwamen en zich met het overblijffel des ouden volks amalgameerden.

993 *Voorders*: „voorouders, voorzaten.”

997, 998 De zin van deze regels is by de eerſte lezing niet zeer duidelyk. De verklaring hangt af van de beteekenis, welke men hier aan 't woord *verſocht* moet hechten, en die, wanneer men vs. 995 en 996 raadpleegt, blykbaar geen andere kan zijn, dan „beproeft.” *Juda* is, en, gelijk hy zelf zegt, niet zonder reden, bevreesd dat de ſebrandere en doorziende *Jozef* ook van hunne vroegere verkeerde handelingen kennis draagt, en hy er hen voor zal laten boeten; waarom hy wenscht, dat *Jozef* minder door tegenſpoed geleerd ware, minder ondervinding had opgedaan. Will men echter *verſocht* verſtaan in den zin van „belemmerd, geëkkueerd,” ik heb er vrede mee; in dat geval zou *Juda* willen zeggen: „ik wenschte, dat hy het wat minder druk had; want nu zal by den tijd niet hebben, om onze zaak goed te onderzoeken; en dat zou ons tot hinder, tot ſchade, kunnen zijn.”

1000 En heeft niet dat u dient, maer streekt een propheeye
 Van al wat Pharoos volck bejeegnien sal, gestelt
 Door last van 't Groot Vernuft, dat veele dingen spelt.
 De tijd sal leeren 't geen nu duyfter valt om raemen.
 Maer het benaeude kind verlangt na ons al tsaemen.

REY.

1005 O Nijl, of 't sij ghy lieft alleen
 Den naem van Siris hebt te dragen,
 Of Astapus, gelijk voorheen
 U d' ouders hieten in hun dagen;
 Wiens wuste vliet gesprongen kooft
 1010 Uyt onbekende en duystre bronne,
 En diep door 't aerdriek heenen stroomt,
 Daer 't wild en woest is sonder sonne;

 En dan tot dienst der menschen weêr
 Te voorschijn komt, en 't hoofd opsteeken,
 1015 En tweemaal van de rotsen neêr
 Gestort, sijn schuymend water breecken,
 En bruyt en split sijn nat in twee,
 En leekt Egyptens kant en gronden,
 Tot dat hy streeft en schiet in zee
 1020 Door seven opgesparde monden;

 Wat sal ick slechte onnoosse maeghd
 Toch seggen van verborge saecken,
 Daer ons geleerden om gevraeght,
 Kraekeel en ydle woorden maecken;
 1025 Gelijk wy dickmael hoorden, dat
 Aen 's vorsten diche sy reden gaven.
 Hoe komt het, dat uw weygrigh nat
 (Gewoon Egypten soo te laeven,

 Dat het den regen derven moght)
 1030 Niet hooger wast als vier paer ellen,
 Hoewel het Hondgestarnt om vocht
 U smeect, en menighmael komt quellen?
 Geschied het mits het sonnelicht,
 Gevoeght met andre starren t' saemen,
 1035 Een' grooter brand en hitte sticht,
 En mijn geboorteland het aemen

 Verhindert, door versmachten dorst;
 Soo dat door drooghte ganck geen regen
 En laest der beecken sehorre borst?

1003 't Groot Vernuft: Jozef zelf.

1008 Om raemen: deze uitlating van te, zeer gewoon in de vroegere werken van Vondel, treffen wy nu al minder aan.

1009 Het benaeude kind: Benjamin, namelijk, die onder toezicht van de wacht was achtergebleven.

1010 d'Ouders: in den zin van „t voorgelacht,” gelijk wy nog „de vaders” zeggen. Maar in den mond der Moorrinnen, wier ouders niet in Egypte woonden, is de uitdrukking min gepast. Daarby vormen voorheen, d' ouders en in hun dagen een ongelukkige tautologie.

1016 Geboorteland, der Moorrinne, namelijk, Nubiën, waaruit de Nijl in Egypte kwam.

1040 Of strijd Saturnus traegheyd tegen
 Mercuurs gefwindheyd, die u vaert
 Moet geven? of en heeft de Weste,
 Dat nu flechs enckle koude baert,
 Geen lentewinden meer ten beste,

1045 Om uwen stroom te stuyten van
 Den zeekant, en u soo te parssen,
 Dat over d' oevers heen, ghy dan
 De dorstige ackers soud ververschen?
 Of is uw springaer toegestopt,
 1050 En weygert sy, gelijckse plaghte,
 Uw kil, daer nu geen vocht in dropt,
 Te drencken, dat het land versmachte?

Dewijl de vader Oceaen,
 Die om den aerdboom loopt, verhindert
 1055 De zeen, die tegens Atlas slaen,
 En haer in hare vaert vermindert:
 Soo datse heymelijcke niet
 Door d'aerde heenen kunnen kruypen
 By een, op dat uw groote vliet
 1060 Het nat der beecken koom te suypen.

O neufwijs volck, 't en sij 't my mist,
 Ghy onderfoeckt vergeeffsche dingen.
 De schepper, die de watren wist
 Met strand en oever te bedwingen,
 1065 Schiep oock den Nijl, aen sekre wet
 Verknocht, die hy om 's vollecx booftheyd
 Verandert, dat het omgefet,
 Eens ophou van sijn goddelooftheyd.

VIERDE BEDRIJF.

IOSEPH. IUDAS. BENJAMIN.

IOSEPH.

Ontbind den jongen, dat hy spreek met vryer harten:

1070 En ghy, mijn wacht, vertreckt, oock ghy, geslacht van Swarten,
 'k Heb wat met den Hebreë te spreekken. Seghme toch,
 De man, daer ghy van spraeckt, uw vader, leeft die noch?

IUDAS.

Hy leefde noch, doen ick trock na d'Egyptenaeren.

IOSEPH.

Hoe oud is hy?

IUDAS.

Ontrent de honderd dartigh jaeren.

IOSEPH.

1075 Is hy soo oud, en noch gefond en wel gestelt?

IUDAS.

't Is enckel hartewee en droefheyd dat hem quelt.

IOSEPH.

Bedroeft hem dan, dat hy dit kind soo lang moet derven?

IUDAS.

Noch is 'er yet, dat hem van quelling sal doen sterven.

IOSEPH.

Mijn vader is oock oud, magh 't sijn, segg op, wat is 't?

IUDAS.

1080 Ick fey 't u, hy betreurt sijn' soon dus lang vermist.

IOSEPH.

Door welke rampen heeft uw vader hem verloren?

IUDAS.

Dat 's Gode alleen bekend, die 't al kan sien en hooren.

IOSEPH.

Ghy neemt tot tuyge dien, die al 't verborgen weet.

IUDAS.

Noyt broght ons eenigh mensch van hem het recht bescheed.

IOSEPH.

1085 De tijd ontdeekt somtijds veel onbekende saecken.

IUDAS.

Och quam eens aen den dagh het geen daer wy na haecken.

IOSEPH.

Ghy wenscht misschien hem weer in 's ouden vaders schoot?

BEDRIJF.

AS. BENJAMIN.

EPH.

spreek met vryer harten:
t, oock ghy, geslacht van Swarte
te spreekken. Seghme toch,
kt, uw vader, leeft die noch?

AS.

ck na d'Egyptenaeren.

EPH.

AS.

onderd dartigh jaeren.

EPH.

d en wel gestelt?

AS.

fheyd dat hem quelt.

EPH.

kind soo lang moet derven?

AS.

quelling sal doen sterven.

EPH.

't sijn, seggh op, wat is 't?

AS.

soon dus lang vermist.

EPH.

vader hem verloren?

AS.

't al kan sien en hooren.

EPH.

al 't verborgen weet.

AS.

van hem het recht bescheed.

EPH.

onbekende saecken.

AS.

het geen daer wy na haecken

EPH.

er in 's ouden vaders schoot?

IUDAS.

'k En toefde niet, moght ick dat koopen met mijn dood.

IOSEPH.

Of hem sijn vader dan soo hartelijk befinde?

IUDAS.

1090 Soo seer, dat vader noyt sijn' soon alsoo beminde.

IOSEPH.

Was 't daerom, dat hy vroom niet nijdigh was nocht straf?

IUDAS.

Oock om sijn' goeden aerd, die groote hope gaf.

IOSEPH.

Wat dunckt u van dit land, en Pharoos groote Rijken?

IUDAS.

't En hoeft voor Syrien in 't minste niet te wijcken.

IOSEPH.

1095 Behaeght de heerschappy en slaggh van dien u niet?

IUDAS.

Te wonder, allermeeft nu ghy 'er hebt gebied.

IOSEPH.

Soud ghy wel wenschen hier te woonen met u allen?

IUDAS.

Van harten, om niet weer in hongers nood te vallen.

IOSEPH.

Wat jaeght u dan na huys?

IUDAS.

Ons vader, d' oude man,

1100 Dien daer gelaeten, men geenfins verlaten kan.

IOSEPH.

Of yemant d' oude man wel herwaert sou belesen?

IUDAS.

Dat staet alleen aen hem, ick moet gehoorfaem wesen.

IOSEPH.

Misschien trock hem wel hier de soon dien hy bemint?

IUDAS.

Want dees was oock altijd sijn lief en waerde kind.

IOSEPH.

1105 Hoe hiet de vader hem? of magh men dat niet weten?

IUDAS.

Men plagh na vaders wil hem Benjamin te heeten.

IOSEPH.

Die brave naem beduyd de kracht der rechte hand.

IUDAS.

Wel kuntghe meê Hebreens?

IOSEPH.

'k Was eertijds in uw land.

IUDAS.

Wat deê, met oorlof, u dus verre herwaert komen?

IOSEPH.

1110 Een ondiër, tegens my met afgunst ingenomen.

IUDAS.

Men weet tot onfent oock te spreecken van die pest.

IOSEPH.

Verkooptinen vrye liên al meê in dat gewest?

IUDAS.

Gewoonte en wetten scharp die vuyligheyd verbieden.

IOSEPH.

Wat fietmen tegens Recht en wetten niet geschieden?

IUDAS.

1113 Wat hier niet word gestraft, dat straft de hoogste troon.

IOSEPH.

Nu seggh ons toch, hoe hiet die lang vermisste soon?

IUDAS.

Och, Ioseph was sijn naem.

IOSEPH.

En wat is dat te seggen

Op uw Hebreusche spraek, indien men 't uyt sou leggen?

IUDAS.

Geluck en aenwas van den huysen in 't algemeen.

IOSEPH.

1120 De saeck quam met den naem wel somtijds overeen.

IUDAS.

Maer d' uytkomst leert, hy heeft dien naem vergeefs gedragen.

IOSEPH.

Gods maght is niet verkort, dus wilt niet licht vertsaegen.

IUDAS.

Gaeft God ons onverwacht een uytkomst in 't verdriet.

IOSEPH.

Hij gaf 't en geeft het u. Siet hier, mijn broeders, fiet,

1123 Ick ben die Ioseph self: d'Egyptenaeren noemen

My anders. Siet hoe God, wiens goedheyd ick magh roemen,

Mijn lot verbeterd heeft. Nu denckt om Dothan niet,

Om moordkuyl Arabier nocht wat 'er is geschied.

Mijn droomen blijcken waer, in desen staet en eere:

1130 Dat 's my genoegh; dat 's al wat ick van u begeere.

IUDAS.

O edelmoedigh vooghd des Rijcks, want ick my schaem

Dat ick u broeder noem, nadien ons daed den naem

Verlochent, en wy niet als broeders u ontmoetten;

Wy knielen weêr vol druck ootmoedigh voor uw voeten,

1133 Doch niet op dat ghy ons voor hongers nood bescharmt,

1133 *Ontmoetten: „behandelden.”*

Maer u bedwingt, ons schuld vergeeft, en u ontfermt:
 Dat wil, belieft het u, het vaderlijke harte,
 't Welk afgepijnt is door lang gelede smarte:
 Of hebt ghy 't liefst, hy vergt u dit met sijn gebeën.

IOSEPH.

- 1140 Laet varen uwe forg, nocht bid nu niet om 't geen
 Ghy al verkregen hebt; en is 'er yet mildreven,
 Het is een kleyne faeck die misdæd te vergeven.
 'k Bemin mijn broeders als een broeder, nu ick vind
 Dat ghy soo ongeveynst oock Benjamin bemint,
 1145 Het welk ick lang verlocht door soo veel ommewegen:
 't Verdriete u niet, nadien dees uytkomst rijk van segen
 Dit dubbel waerdigh is, en ick met danck erken,
 Dat ick door u de naelte aen Pharoos seepter ben.
 God die het al bestiert, en forgt voor alle faecken,
 1150 Wiens nimmer sluymrend oogh niet moede word van waecken,
 En buyten ons beleyd, 't geen hy geraden vond,
 Tot uw en vaders heyl my hier voorhenen sond.
 't Is nu het tweede jaer dat honger plaeght dees paelen,
 Daer 't omgelegen volck sijn spijs moet komen haelen.
 1155 Vijf jaeren wacht men noch, vol druck en hongers nood.
 Gaet heen, brengt vader dan, die jammert om mijn dood,
 Dees onverwachte maer; dat ick, dien hy verloren
 Dus lang gereeckent heeft, alleen niet als herboren
 Noch leve, maer oock, hoogh verheven en vermaerd,
 1160 Soo groot een' schat besitte, en ghy my even waerd,
 Oock deel hebt aen mijn maght, en sijt mijn staetgenooten.
 Laet hem, den rechten stam waer uyt ick ben gelproten,
 Oock weten, wat geluck hy nu door my al wint:
 Dat vader herwaert koom, en sie met vreughd sijn kind,
 1165 Waer na sijn harte treckt. Ick sal sijn rundren leyden
 In 't allervetste land, en in d' Egyptse weyden
 Doen groeyen Isaacx vee. Mijn waerde broeders, ach!
 'k Omhels met lust en vreughd u, dien ick noyt en sagh
 In heele twintigh jaer: 't en kan my niet vervelen,
 1170 O broeder Benjamin! uw goudgeel hayr te streelen;
 Te hangen om uw' hals met bey mijn armen vast;
 Te sehreyen, dat mijn vreughd my in mijn traenen walcht;
 Mijn hart bewijckt van vreughd, ick kan niet langer spreeken.

BENJAMIN.

- O broeder, wellekom, dien ick mijn' broeder reecken
 Van vollen bedde, en dien ick onvermoelijk vind.
 1175 O overgroote man, bescharm my arrem kind:
 Bestier uw' vollen broër, gelijk dese onderdanen;
 En 'k bid u, laet my toe, dat ick dees teere tranen,

1145. *Verlocht*: hier voor „onderzocht.”

Een ongeveynst bewijs van waere liefde en trou,
 1180 Magh storten over u, dien ick omarremt hou.

IOSEPH.

O noyt verwachte dagh, hoe doetghe my verblyen!

BENJAMIN.

Nu routme niet, dat ick betight een poos most lyen,
 En tot mijn ontschuld werd geboeyt, en in dit land
 Van Sichem werd vervoert, foo verre van der hand.

IOSEPH.

1185 Om weten, hoe mijn broërs sich neffens u al hielen
 Gebruyckte ick foo veel list. My rout dat ick hun sielen
 En trou niet proeven kon als met uw vrees en scha.

BENJAMIN.

Het is een groote faeck; dat ghy hen al daer na
 Soo suyver vond: 'k getroost my gaerne dese smarte.

IOSEPH.

1190 Wat was my 't leven soet, doen ick hun deeghlyck harte
 En hun godvruchtigheyd en hun getrouheyd sagh!
 Ick moet bekennen, dat die aengenaeme dagh,
 Doen ick den kercker liet, waer in men my verdoemde;
 Doen Pharo en al 't volck my sijnen vader noemde,
 1195 My noyt foo aengenaem nocht lief en is geweest.

BENJAMIN.

Als ick uw heyl aen'shou verheugh ick in mijn' geest.

IOSEPH.

Mijn broeder, al het mijn dat is voor u ten beste.

BENJAMIN.

Hoe bly waer d' oude man, sagh hy dit voor sijn leste!

IOSEPH.

Hy sal, hy sal eer lang en sonder beyden meê

1200 Ons vreughd deelachtigh sijn, en komen hier ter steê.
 Ghy sult hem haelen gaen, en afgevaerdicht worden,
 Met sulck een' braven staet en sulck een statige orden,
 Gelijck gefanten en gebroedren wijd befaemt
 Van eenen grooten Vorst en Rijcxvooghd wel betaemt:

1205 Ons sal noch tijds genoegh en leven overschieten
 Om lange dese vreughd te saemen te genieten.
 Nu is mijn tijd voorby, dat ick den koning vroed
 Sou maecken al het geen hy noodigh weten moet;
 En wat' er desen dagh op nieu is voorgevallen.

1210 Mijn lijfwacht, komt en volgt my daedlijck met u allen.

1185 *Om weten*: zie vs. 1003.

1190 *Verheugh ick* voor „ben ik verheugd, verheug ik my.”

1195 *Hy sal, hy sal*: deze herhaling, die hier overtoellig zêd kunnen schijnen, is daar en tegen in den mond van den verblijden Jozef zeer natuurlijk. Het stotteren en herhalen pleegt veelal plaats te hebben by lieden, die door groote aandoeningen, van welken aart ook, geschokt zijn.

IUDAS. RUBEN. BENJAMIN.

IUDAS.

- Al is het foo dat my de goedertierendheyd
 Mijns broeders (die al 't geen wat hy heeft toegefeyd
 Godvruchtigh houd) ontlaet van 't allerminst te vreesen;
 Noch schriek ick foo verbaest voor 't oplicht en het wesen
 1215 Van sijn onnoselheyd, mis'handelt door dien sinaed,
 Door d' overtuiging oock der gruwelijke daed,
 My noch te wel bewust, dat na foo luttel woorden
 Naeu uytgestamelt, ghy my in een wijl noyt hoorden
 Geluyd slaen. Benjamin! nu bidden wy, nadien
 1220 Ghy allermeeft by hem gewilt sijt en gesien,
 Om dat een moeder u heeft onder 't hart gedragen,
 En uw onnoselheyd en deughden hem behagen;
 Bevredigh en versoen hem met sijn broërs: hy sal
 Al wat wy oyt misdeën, uyt gunst u te geval,
 1225 Van harten lichtelijk vergeten en vergeven.

RUBEN.

- Hy spreekt uyt aller mond. Indien wy oyt ons leven
 U deden eenigh goed, vergeld dat nu ghy meught:
 Dat staet u licht, en 't sal ons doen een groote deughd.
 Verricht dat, ons ten dienst, het sal tot alle tijden,
 1230 Soo dickwijls ghy 't herdenckt, uw hart en siel verblijden.
 De vader moet gefond daer voor u weder sien.

BENJAMIN.

- My dunckt 't is noodeloos: nochtans foo wil ick biën
 Mijn broederen de hand, op dat ick hen behoude.
 De vader sey my dit, doen ick vertrecken soude:
 1235 Mijn soen draegh niemant haet: bemin uw eyge bloed:
 Verplicht op 't allerhooght door weldoen hun gemoed,
 Door weldoen niet alleen, maer mede door verdragen.
 Soo droegh sich Abraham by Loth in sijne dagen;
 Om wien hy ging 't gevaer van eenen slag bestaen,
 1240 Op dat de neef, die nu alreede was gevaen,
 Uit 's vyands wreedten klau verlost werd, en 't geluckte,
 Doen hy den verschen roof vier koningen ontruckte:
 En om den landscheys twist te mijden, foo begaf
 Hy 't Oosten, en vertrock in 't Westen van hem af.
 1245 Soo droegh sich Hack oock by Ismaël uyt minne;

1215 *Noyt* staat hier niet in den zin van „nimmer,” maar in dien van „in 't geheel niet,” gelijk het mede aldus voorkomt in 't voorgaande tooneel, vs. 1168 en 1195.

1220 *'t Sal ons doen een groote deughd* voor „'t zal ons zeer voordeelig,” 't zal zeer goed voor ons zijn.” *Deughd* staat hier in zijn echte en oorspronkelijke beteekenis; en zoo zeggen wy nog: „dat deugt my niet” voor „dat is my nadeelig.” *Dat doet my deugd* is een by onze oude schrijvers zeer gebruikelijke uitdrukking.

1241 Een Joodsche wensach, in Joodschen vorm uitgedrukt.

1245 *Den landscheys twist* voor „den twist over de landshelding.” Zie *Genesis*. XIII.

Die, schoon dees was de foon van Agar de flavinne,
 Hem nochtans lastigh viel: en dat ick nu oock roer
 Van my, doen Elau meê, mijn wreede en forsle broêr,
 My dreyghde met der dood, soo sworf ick met beswaren,
 1230 Als balling buytens lands, geheele twintigh jaren,
 Op dat sijn grimmigheyd moght slijten meer en meer:
 En keerende na huys, soo sette ick hem ter neêr,
 Met smecken en gebeên, en veelerley geschencken.
 'k Wil niet alleen altijd aen vaders les gedencken,
 1235 Maer die getrouwlijck oock beleven als 't behoort.

IUDAS.

Gewillijck Rachel braght gewenschte kinders voort.

REY.

Ick heb een blyde Maer gehoort,
 Hoe dat ons landvooghd rechtevoort
 Sijn ellef broêrs gevonden heeft.
 1240 d' Aertspriesters dochter, in wie leeft
 De roem van 't priesterlijck geslacht,
 Verblijd sich, dat haer man geacht
 En edel is van bloed en stam,
 Ja die van onds sijn' oirsprong nam,
 1245 Daer de klayspoelenden Euphraet
 En Tigris stroom (die sneller gaet
 Als pijl of schicht) tot tweemaal met
 Malkandren vredigh gaen te wed.
 God nam de klay van 't selve land,
 1250 En bootste met een wackre hand
 Die na sijn eygen everbeeld:
 En maeckte hem, die d' andren teelt,
 In wien de lange reeckening
 Van 't mentelijck laed ten ende ging.
 1255 God tot sijn opperte oogemerck
 Besloot aldus 't seldaeghsche werck,
 En smaeckte doen sijn' arbeeyd.
 Hy blies een geest vol majesteit
 In hem, en schiep hem, dat hy 't oogh
 Ten hemel sta, en 't hoofd om hoogh:
 1260 En korts daer na, op dat de neef
 Veel eeuwen na den grootvaer bleef,
 Nam hy een ribbe uyt sijne sy:
 Waer uyt een sehpfel schoon en bly,
 Een schoone vrou te voortehijn quam.
 1265 Soo haest hy sijne ga vernam,

1237, 1238 Dat ick nu oock roer. Van my: „om nu ook van myzelve te spreken."

1238 Rechtevoort, zie Hoofts. *Waarom*, uitg. van de Vries, Nr. 19, vs. 35.*Ik zal geen bedellen nu rechtevoort*en LANGENDIJKS *Cartouche*, II Bedr. 1e toon.*te here Sint-Niklaas! ik ben bevindt rechtevoort,**Niet om pepernoten, appelen, of vinnen, enz.*

1 Wordt betrekent: „ladelijk, zoo aankomst, op slag," en in den laatste zin komt het hier voor.

1265 De *Klayspoelenden Euphraet*, de *n* is hier welluidendheidshalve ingevoegd.

- En opfehoot uyt die foete rust,
 Sagh hy haer aen met grooten lust,
 En voelde stracx sijn hart en nier
 1290 Ontsteecken van het minnevyer.
 Soo nam het huwlyk sijn begin;
 Wiens band en goddelijcke min
 Alle andre banden, in waerdy
 En heyligheyd, gaet veer voorby.
 1295 Dus werden kinderen gebaert.
 Den vader altijd lief en waerd,
 En suygelingen aen de borst
 Der moeder, die se queect en torst.
 De naeste na dien hartetoght
 1300 Is liefd' van broederen, verknocht
 Als telgen uyt de selve saên;
 Die met malkandren spelen gaen,
 Gelyk het paerd by sijn gespeel,
 Of ossen onder een gareel.
 1305 Och of de Phenix, daer gewis
 Maer een af in de weereld is,
 Op sijne vleugels, die soo eel
 En geurigh riecken na kanneel,
 My voerde door de heldre locht,
 1310 En in het land der Mooren broght,
 By mijnen broedren; daer men van
 De hitte naulijcx duuren kan.

Maer fiet, hoe Pharo daer uyt sijn paleys komt strijken,
 Met tortsen, die de son in klaerheyd niet en wijcken.

1310, 1312 *Daer men van De hitte naulijcx duuren kan: t. w. niet bepaaldelyk by de broederen der Mooren,
 13005 en het land der Mooren.*

VIJFDE BEDRIJF.

PHARAO. IOSEPH. IUDAS. REY.

PHARAO.

- 1315 Na dat ick u geluck gewenscht heb, koom ick meê
 Begroeten uw gemael, die haer geslacht alree
 Door sulcke swagers siet in naem en glans vermeerren.
 Men kan uw deugden niet met dancks genoegh vereeren.
 'k Besit in vreê dit Rijk, dat door u veyligh is.
- 1320 Egypten weet u danck voor sijn behoudenis,
 En ick voor mijne rust. Ghy sijt mijn vast betrouwen,
 En d' eenige oirfaeck, dat men d' ackers hoopt te bouwen,
 Die anders souden woest en ledigh staen: dies wy
 U eeren willen, met die eer en lof, dat ghy,
- 1325 Na d' Aliaensche wyfe, om uwe brave daden,
 Geset word in den Stier, in 't veld dat overladen
 Van schoone starren staet; op dat men aen uw deughd
 En groote weldaet denck: gelijcke noch met vreughd
 Aen Mefors vader zelf den ouden Hammon dincken,
- 1330 Soo dickmael sy by 't Rams gestarrent hem sien blincken.

IOSEPH.

- Grootmogende Monarch, 'k heb van uw majesteit
 Genoten soo veel goeds, en gunst en waerdigheyt,
 Dat ick uw gaven wil veel liever sien besnoeyen,
 Dan dat die in getal vermeerderen en groeyen:
- 1335 Nochtans word hartelijk dees bede aen u verfocht,
 Dat vader, met mijn' broers, oock herwaert komen moght
 Uit Syriën: sy hoên het vee, om van te leven.
 Ontrent de stad, wiens naem de son haer heeft gegeven,
 Daer leyd een grafrijk land, dat op sijn weyden roemt,
- 1340 En Golen word geheel Egypten door genoemt.
 Dit land werd noyt gebruyckt van uwen onderfaeten,
 Om dat se onlustigh sijn tot vee, en 't weyden haeten.
 Indien men ons geslacht die lege beemden gun,
 'k Blijf borge, dat het den Egyptenaer en hun
- 1345 Tot voordeel strecken sal. Het geen wy u vertoogen,
 Dat bidden syliên meê, ter aerde neergebogen.

1321-1320 Faro wil namelijk van Jozef een kerrebeeld maken; een eer, welke Jozef wel kan misen en waarvoor hy in de volgende regels beleefstelijk bedankt.

1329 *Dincken* met den gewonen klankwifel voor „denken,” gelijk *schincken*, *wincken* enz.

1330 *De stad, wiens naem de son haer heeft gegeven*: „Heliopolis.”

1341 *Van uwen onderfaeten*: wederom een ingeschoven n, evenals vs. 1265

IUDAS.

Dat God den koning van Egypten lange spaer!

PHARAO.

Staet op, het grafrijk land dat schenck ick u, om daer
Te saemen neer te slaen. De wagens, om te gader

1350 Te voeren 't huysgesin en uwen ouden vader,
En spijsse, dieghe tot de reys hoeft voor een wijl,
En 't edelst dat 'er walt aen onsen grooten Nijl,
Die sijn den ouden man geschoncken na uw wenschen.

IOSEPH.

Vergunme dan oock dit, dat dese vrye menschen
1355 (Die ghy hier voor u liet, en sich gewillighlijk
Begeven onder u) toch nimmermeer in 't Rijk
Gedwongen werden, om van hun godsdienstigheden,
Geërst van hand tot hand, nocht van hun wet en seden,
En overoud gebruyck te wijcken eenen voet:
1360 En als 't hun elders lust te trecken, 't sij het doet
De swarigheyd, die hen in 't eynde moght beloopē;
Of dat sy elderwaert op yet wat beters hopen;
Dat niemant hen belet te volgen hunne sucht.
Soo waerlijk hebb' dit land altijd gesonde lucht:
1365 Soo waerlijk hou de Nijl sijn peyl in 't overvloeyen:
En dat dit Rijk in tal van kindren aen magh groeyen,
En nimmermeer sijn' staf ontwringe uw oud geslacht.

PHARAO.

Ick sweere by dien God, die 't al heeft in sijn maght,
En alle ding bestiert, en set daer voor te pande
1370 Mijn hoofd en erfgenaem, dat binnen desen lande
't Hebreuschē volck altijd sal blijven by sijn wet,
En trecken waer 't sich lust in vrede en onverlet.
Indien mijn nasaet koom dien hoogen eed t' ontwyen,
Soo moet de Nijl, in bloed verkeert, na see toe tyen
1375 Met ongestuymigheyd; en aerde en water meē
Van wormen grimmelen; en pest 't vergifticht vee
Vernielen; kruyd en gras verdorren, 't saed versengen,
De kaele boomen loof nocht vrucht te voorschijn brengen;
De menschen met geswel en sweeren sijn bekleekt;
1380 Met helsche duyfternis het aerdrijk overdeekt;
De nachten sonder dagh vervolgen op malkanderen;
De huysen kinderloos hun vreughd in rou veranderen;
Is dat noch niet genoegh, dat dan de soute sprinck

1350 *Te saemen neer te slaen*: te weten: „uw tenten.”

1365 *Elderwaert* voor „elders.”

1375-1384 De zoozenaamde „plagen van Egypten” en 't verdrinken van een lateren Farao met zijn heir in de Roode Zee, tijdens den uittocht der Israelieten onder Mozes en Aaron, worden hier voorgesteld als door den vroegeren Farao ingeroepen als straffen op 't schenden van zijn eed, tot welks naleving zijn opvolgers mede solidair verbonden waren.

1382 *De soute sprinck*: „de zee, de springzee.”

Geen stranden kenne, en al mijn volck te hoop verdrinck.

IOSEPH.

- 1383 O rijk Egypten, 't sal u tot veel winst gedyen,
 Dat ghy 't Hebreensche volck, in dees benaeude tyen,
 In uwen schoot ontfangt: want alsoo lang ghy tracht
 Te koefteren dit vroom godvruchtige geslacht,
 En uytverkoren volck, sult ghy in glori bloeyen,
 1390 En boven uwen wensch u alles toe sal vloeyen,
 Natuur u staen ten dienst. De tijd sal komen, dat
 De koningen des Nijls, soo rijk van naem als schat,
 Sich fullen in verbond met ons geslacht begeben,
 En een Egyptse vrou, op Irels troon geheven,
 1393 Sal baeren eenen soen, die Israël regeer;
 Daer tegens fullen dan in Pharoos Rijken weêr
 Verplaatelingen uyt Hebreusch en stamme komen
 Bewoonen nieuwe steên. Wanneer tot troost der vromen,
 De vader van den vrede en van Godvruchtigheyd,
 1399 En 's weerelds heyland, lang verkondight en voorleyd,
 Uit 's hemels schoot gedaelt, op aerde komt verscheijnen,
 Sal hy, na sijne vlucht, door wouden en woestijnen,
 Hier in sijn ballingschap huysvesting soecken gaen.
 Hy sal Egyptenaers en mijn Hebreën doen staen
 1403 Op eenerhande wet; den Godefdienst vermengen,
 En leerens op een wijs Gode eer en offer brengen.

REY.

- Laet ons dat groot geluck toch meê deelachtigh sijn.
 Een heyligh hemelsch vyer, hetwelck den sonneschijn
 In klaerheyd overtreft, bestraelt de Zuyder landen,
 1410 En doe der Mooren hart tot God in yver branden.

1386 *Te hoop*: 't zelve als „te samen, op een hoop.”

1394 *Een Egyptse vrou*: de echtgenote van Salomo, wier huwelijk door Vondel naar Hartas bezongen werd. Zie D. I blz. 339.

1397 *Verplaatelingen* „landverhuizers.” Vele Israëlieten hebben zich later weder in Egypte gevestigd. Te dezer behoefte werd de Grieksche vertaling van 't O. T., bekend onder den naam van die „der zeventigen,” vervaardigd.

1403 *Wanneer* enz. Profetie van de vlucht van 't kind Jezus naar Egypte voor de vervolging van Herodes; en dat (vs. 1404) later de Hebreën en Egyptenaars onder de ééne godsdiensbanier van 't Christendom nevens elkander zouden staan.

KRITISCH OVERZICHT

VAN

SOPHOMPANEas.

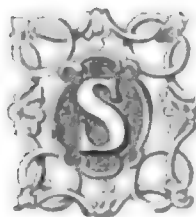
De behandeling van het drama op zich zelf te analyzeeren, behoort minder tot de taak, welke ik my heb voorgesteld. Niet den arbeid van de Groot, dien van Vondel ben ik geroepen uit het oogpunt der kritiek te beschouwen. Een woord echter ter rechtvaardiging van onzen dichter — voor zoo verre hy in iemands oog rechtvaardiging behoeven mocht — dat hy dit treurspel of liever dit blijendend spel de eere der vertaling waardig kourde, zal hier niet ongepast schijnen. Hetgeen het eigenlijke stuk uitmaakt, is niet anders dan het verhaal van de vergiffenis, door Jozef aan zijn broeders geschonken, welk verhaal hier gedialogeerd en van weinig meer uitgebreidheid is dan wy het in den Bybel lezen. Te recht intusschen had De Groot begrepen, dat dit onderwerp op zich zelf ongenoegzaam was om meer dan een tooneel of vijf te vullen, en geen vijf bedrijven, ten zij men, ter aanvulling van het ontbrekende, — gelijk dit geschied is in de bekende opera, in het treurspel. „Omasis of Jozef in Egypte,” en in andere stukken over dit onderwerp, — de hoofdgechiedenis doorvlechte met verzierde epizoden, die daarmede al of niet in verband staan, of wel aan het Bybelverhaal geweld aandoe en b. v. Jakob voorstellende als met zijn zonen naar Egypte getrokken en aan 't Hof aanwezig of in de nabijheid verwachtende wat verder gebeuren zal. De Groot heeft begrepen, eenvoudig de geschiedenis te moeten laten gelijk zy was, doch, behalve een hoofd, dat tot inleiding dient, en een staart, die de trekking heeft om de tevredenheid des lezers of toehoorders over het wel afloopen van de zaak te verhoogen en hem omtrent de toekomst gerust te stellen, heeft hy een paar tuschen-tooneelen in het stuk gebracht, in het eene waarvan een beschrijving gegeven wordt van de beelden-galery of liever het schilderyenkabinet des eersten ministers van Faro, en het andere het verhaal inhoudt van een opstand des landvolks, door gebrek aan levensmiddelen veroorzaakt. Beide die tooneelen, ofschoon zy in den samenhang volkomen konden gemist worden, hebben hun eigenaardige verdiensten. De samenspraak tuschen Simeon en Ruben, waarin de eerste met den tweede de galery doorwandelt en hem de verklaring geeft van het daar aanwezige, is vernuftig gevonden en bevat een schets zoo wel van de zeden en van het leven der Egyptenaren als van de lotgevallen van Abrahams nakomelingen, die hier niet kwalijk is te pas gebracht, en ik geloof, dat, werd immer het stuk opgevoerd, en hetgeen door Simeon uitgeleid wordt, werkelijk in schildery voorgesteld, dit tooneel een hoogst gelukkige uitwerking zou kunnen doen.

Wat het verhaal van den Bode betreft, dit heeft bloot een letterkundige verdienste als een by uitnemendheid schoon dichtstuk, en in de eeuw van De Groot en Vondel, toen een dramatisch werk, om aanspraak te kunnen maken op den lof van aan de eischen der kunst te voldoen, ten minsten een verhaal van eenig uitgebreidheid moest bevatten, kon het hier bygebrachte niet anders dan strekken om de waarde van het geheel te verhoogen; ja, ik ben overtuigd, dat, behalve den naam des schrijvers, en de fiktische wijze, waarop de onderscheidene karakters geteekend zijn, het dit verhaal van den Bode is, waardoor zich Vondel het meest opgewekt heeft gevoeld om zijn krachten aan een vertolking te beproeven. In zijn arbeid is hy over 't geheel allergelukkigst geslaagd: vele brokken, inzonderheid de geheele rol van Judas, is treffend geversifieerd, en op enkele zwakke verzen na, waarop in de aantekeningen aan den voet der bladzijden gewezen is, geloof ik, dat men niet anders dan lof kan toezwaaien aan de wijze, waarop hy zich van zijn taak heeft gekweten. Niet de minste verdienste van het stuk in mijne oogen is deze, dat het waarschijnlijk aanleiding gegeven heeft tot de geboorte van „Jozef in Dothan,” een van 's dichters meesterstukken.

Het bestand, in dit jaar tusfchen Zweden en Polen gefloten, gaf aan Vondel stof tot het navolgende gedicht.

B E S T A N D
TUSSCHEN
P O L E N E N S W E D E N.

AEN DANTSICK.

CHOONE Star van 't vruchtbre Pruyffen,
Koningin van 't Noords gewest,
Die de sevenstarre lest
Draeyde op uwen duym, en 't ruyffchen
Durft verbieden aen d'Ooftzee,
Als het storreint op uw ree:

Parrel aen de kroon van Polen,
Die ghy eert in foet en fuur:
Bijkorf, groote korenschuur,
10 Wie de nooddruft is bevolen
Van foo menigh land en Rijk:
Veler menschen burg en wijck:

Brand nu van uw trotse vesten
Los al 't fwangere metael
13 Dat het als een blixem/trael
Schittre van het Ooft in 't Westen;
Datmen 't, als een donder, hoort
Baldren buldren Zuyd en Noord:

Want de Goddelijke Vrede
20 't Swaerd des Gottifchen foldaets,
En de fabel des Sarmaets
Weder segelt in de scheede,
Willigh sonder schrick of dwang,
Vijfnael vijf en een jaer lang.

1 *Schoone Star*: namel. Dantzig.

2 *Koningin van 't Noords gewest*: Dantzig is de hoofdstad van 't gewest van denzelfden naam.

3 *De sevenstarre*: de zeven Keurvorsten., tegen wie Dantzig, in 1632 tot Rijkstad verheven, hare stem deed gelden.

4 *En 't ruyffchen* enz. Dantzig is een der sterkste vestingen van Noord-Duitschland.

5 De Koning van Polen oefende, onder den tytel van Burggraaf, ook gezach uit op de aangelegenheden van Dantzig.

25 Vraeghtghe na de rechte reden:
 'k Sagh Gustaef en Segemond
 Vreedlaem tot een valt verbond
 In een heldren hemel treden,
 En vergeten aerdich krackeel
 30 Om een saliger juweel.

 'k Saghe ruft voor oorloogh kiefen,
 En hoe fy dien sachten sin
 Ia der Englen eendragt in
 Hunner kindren boefem blieden.
 35 'k Sagh den Vré op elke kroon
 Dalen van den hooghten troon.

Nu en hoeftghe niet te duchten,
 Dat de kleppers fonder tal
 Gaen vertrapplen over al
 40 Ceres oeght en goude vruchten:
 Datmen 't alles hang en waegh
 Aen een droeve nederlaegh.

 'k Sie den Wijffel uyt fijn kauen
 Schudden fonder tegenfroot
 45 In uw opgedamen fchoot
 Maght van opgeleyde granen.
 'k Hoor uw weelde wederom,
 Na het fwijgen van de trom.

LADISLAVS triomfeerde

50 Doen hy Oltman maeckte vlugh,
 En hem uytloegh op den rugh:
 Oock doen 't heyr der Seythen keerde
 Schendigh met geboge knien,
 Om fijn hof in brand te fien.

55 Nu en is 't geen minder fege,
 Dat hy binnen fijn paleys
 Kuft dien vorderlijcken peys:
 Dat de peys hem fwaerder wege
 Als de Koninglijke ftaf,
 60 Dien hem 't wettigh erfrecht gaf.

25-30 't is een teken denckeeld van den dichter om het fluiten van het Bestand toe te fchryven aan den invloed van de beide afgetorven Koningen, van Zweden en van Polen, thands in beter geweten verzoend en vereenigd

42 Kauen: „fchnitten.“ In t H. D. is t woord nog bewaard

50 Maeckte vlugh voor „op de vlucht dreef“

55-60 Lees: „toen het heyr der Seythen (Turken) gebukt en vertagen uit den tijd keerde om het hof van Osman in brand te zien.“

Op sijn heylich voorbeeld volgen
 Alle vorsten van Euroop,
 Die geheylicht door den doop,
 Hatén datmen smoort verboigen,
 63 Rood van moord, vermaft van roof,
 't Saed van 't Christelijk geloof.

Dat hem alle Christe tongen
 Daer voor dancken, dat sijn lof
 Streck der dichtren rijckste stof.
 70 Eeuwigh werd sijn eer gesongen
 In triomf op 't allerblijft,
 Van de monden, dien hy spijft.

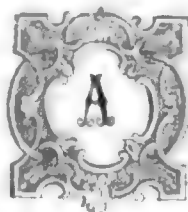
Dat, als d'Ister 't hoofd op steecke,
 Hy gelijk een suyl blijft staen,
 73 Tegens wie de Tureksche maen
 Haer gekneulde hoorens breecke,
 En sy bleeck het godloos bloed
 Weder afwalch in haer' vloed.

72 Als d'Ister 't hoofd op steecke: „als de Turken van den Donaukant een aanval beproeven.“

73-76 Een overheerlijk dichterlijk stof.

Eens weder aan den arbeid geraakt, had een geest alsdie van Vondel aldra zich opnieuw weten op te heffen uit de doofheid, die hem een tijd lang had overmand, en zelfs was het, als wilde hy den verloren tijd met neuen yver weder inhalen. Zoo was dan ook wederom het volgende jaar rijk aan nieuwe dichtvruchten, offchoon over 't algemeen van kleinen omvang. In de eerste plaats vermeld ik de keurige aansporing aan Hooft, tot het voltooien van zijn reuzewerk der Nederlandſche Historiën.

S P O R E
AEN DEN HEER
H O O F T,
TOT
VOLTRECKING SIJNER AENGEVANGEN
NEDERLANDSCHE HISTORIE.

- LS 't Roomſche nonnevyer, ſoo blaeck uw heylige
yver,
Vaer onverdrietigh voort, gewijde Storifchrijver
Van onfer eeuwen ramp, en flackerend geluck:
't Welck ſomtjids gaf een' blick, in oorlooghſdamp
en druck:
- 5 Sprack Neêrland, doen ſy HOOFT al bevend aen ſagh vatten
Sijn pen, tot waering van verwaereloofde ſchatten:
Nadat ſe, in Poëſy gemat en afgelooft,
Voltrecken ging 't geen ons van 't noodlot was beloofst:
Dat aen den Amſtelſtroom verrijſen ſou de wrecker
- 10 Van onſe ſloffigheyd, en Duytſch en duydtlijk ſpreeker:
Die ſelf den Swijger van den ouden Tibervliet
Sou tarten, met ons' tael, en toonen, dat'er niet
Geredent is ſoo rijp van deſtige Latijnen,
Of 't licht van Holland dar wel tegens Rome ſchijnen.
- 15 Dit werreck eyſcht een God, die ſchicklijck ſcheyden ſal
Dien bayerd, ſoo verward, door allerley geval:
Een' God, die ganſch volmaect, en ſonder lijd' te draegen,
Aenſchout van 's hemels top der ſterffelijcken plaegen:
Soo veel vermaerde ſteên, bedoven in haer' afch,

1 't Roomſche nonnevyer: het vuur in den tempel van Vesta, dat nimmer mocht worden uitgedoofd, en voor welks onderhouding de Vestaalſche maagden moesten waken.

2 Stort: op zijn Engeliſch, voor *historie*.

3 Flackerend: 't zelfde als *ſtikkerend*, doch nog meer het denkbeeld van weifelend uitdrukkende.

4 Al berend: d. i.: „ſchroomvallig”, by 't overdenken, welk een rouwetaak hy aanvaardde.

5 Den Swijger: Tacitus. — *Kantl. d. O. U.* Hooft, namelijk, ſpitte zich op de navolging van Tacitus' ſtyl, van wiens jaarboeken hij een Neêrduitsche vertaling gaf.

6 Geredent voor „gezegd.”

7 Sonder lijd' te draegen: „zonder naar de eene of andere zijde over te hellen, onpartijdig.”

8-12 Een korte, maar volledige opſomming der rampen, die 't Land gedurende de eerste worſteling met Spanje had ondervonden.

- 20 Berooft van ſchat en pracht, de kampen van 't gewas:
 Heyrlegers tegens een gevoert, door raferye:
 De Vrijheyd hier aen 't woën, en daer de tyrannye:
 De Koning tegens 't volck: de burgers onderling
 In 't harrenas, vermengt met buſſe, ſpies, en kling:
 23 De Graeven op 't ſchavot, en d' Edelliën aen 't vlughten:
 Hier 't vyer des Martelaers: de wetten daer aen 't fuchten:
 De Kereken gins in laſt, geplondert van cieraed:
 Geloof en breyn gefplit: gedeelden raed en Staet:
 't Verbond beſwooren, en lichtveerdigh weêr gebroken:
 30 Hier quaed berockent: daer geſponnen: gins gewroken:
 Verkrachte kuyſchheyd, en vermoorde onnoſelheyd:
 Verraed en oproer: 't juck de ſteden opgeleyd.
 Maer wat verpijn ick my u all' d' ellend te noemen:
 Eer tel ick 't oeverſand, en al de lentſche bloemen.
 33 Oock is mijn wit alleen te noopen uwen geeſt,
 Die op dees heyrbaen draeft, en nijd nocht opſpraeck vreeſt:
 Een' heyrbaen die u ſal geleyden na de ſtarren:
 Terwijl, om ſnood gewin, hier ſnoode ſielen marren:
 Die, als het domme vee, ſlaen d' oogen na beneên,
 40 En hebben 't leven nocht met menſch nocht God gemeen.

20 De kampen van 't gewas: d. i.: „de velden (berooft) van 't gewas.“

34 De lentſche bloemen: in *lentſche* vinden wy een oude kennis terug uit de eerſte dagen van Vondels dichtleven. Zie daarover D. I. blz. 147, vs. 11.

Ter gelegenheid dat hy aan zijn werk bezig was, verzamelde of ontſing Hooft van verſchillende zijden voorwerpen van allerlei aart, die betrekking hadden tot de perſonaadjen, wier daden hy beſchreef. Zoo was hy onder anderen in 't bezit gekomen van een metalen duim, behoord hebbende aan 't omgeworpen ſtandbeeld van den Hertog van Alva. Het was op dezen duim dat Vondel de navolgende regels maakte:

OP DEN KOPEREN DUYM

VAN 'T BEELD

DES HARTOGEN VAN ALBA,

WEL EER IN'T KASTEEL VAN ANTWERPEN OPGERECHT:

welke duym daarna in handen des heeren Drossaerts P. C. Hooft is geraekt.

Uw hand die sweeft vast op uw pluym,
 En speelt met Albaes kopren duym:
 Maer waer sy van geen' maght berooft,
 Sijn hand sou speelen met uw Hooft;
 5 Gelijck de lepel met den klos.
 O Dwinglandy wat sijt ghe bros!
 Ghy hadt wel eer den duym er op:
 Nu streckt uw duym Hoofts sinnepop.

¹ *Uw pluym*: „uw veder, uw schrijfsen.”

² *Sy*: „de hand van Alba, waarvan in den volgenden regel gesproken wordt.”

³ *De lepel met den klos*: *klos* is hier de houten bal, die met een houten *lepel* weerd op en neder geworpen: een spel, niet ongelijk aan 't raketten.

⁴ *Er op*: „op het land”, namelijk.

⁵ *Sinnepop* voor „speelpop.”

Van Baerle bezong later ook dezen duim; doch zijn vaerzen bevielen niet aan Huygens: 't geen aan Hooft aanleiding gaf, zelf eens op het onderwerp te peinzen, en zoo schreef hy de volgende regels, die als tegenhanger van die van Vondel mogen strekken:

*Den Duim, de rechte wederhandt,
 Die, eertijds, van ganich Nederlandt
 Zich kussen deedt, terwijl hy 't schond,
 Heeft nu Matroos in zijnen mond
 5 Oft wringt hem, wil hy, in een hol
 En bruikt den vinger voor een dol.*

⁶ *Dol*: pen, die in den rand eener floep geslagen, en waar de roedriem aan wordt vastgemaakt.

Een meer bevallige, of schoon min historishe stof voor den zanger leverde een ander voorwerp, dat zich ten huize van Hooft bevond, t. w. een muschjen, aangekweekt door de lieve Suzanna Bartelotti, de voordochter van Mevrouw Hooft. Even als de musch van Lesbia door Catullus, werd die van Suzanna in Latijnsche vaerzen bezongen door Plemp en van Baerle. Ik weet niet, of de goede jonkvrouw de taal der geleerden machtig was: in allen gevalle kon zy zich gedeeltelijk troosten, naardien Vondel zich de moeite gaf, het gedicht van laatstgenoemde in zoetvloeiend Nederduitsch te vertalen: het luidt aldus:

EREN DUYM BEELD

EN VAN ALBA,

AN ANTWERPEN OPGERECHT:

en Drussaerts P. C. Hooft is geraekt.

vaft op uw pluym,
kopren duym:
en' maght berooft,
met uw Hooft;
en klos.
t ghe bros!
duym er op:
Hoofts finnepop.

uden regel gefproken wordt."
1, die met een houten lepel werd op en nelegt.

en duim; doch zijn vaerzen bevielen
aanleiding gaf, zelf eens op het on-
y de volgende regels, die als tegen-
trekken:

chte wederhandt,
ganfch Nederlandt
terwijl hy 't fchond,
in zijnen mond
il hy, in een hol
ger voor een dol.

en waar de roetriem aan wordt vastgemaakt

historische ftof voor den zanger le-
en huize van Hooft bevond. t. w. een
e Suzanna Bartelotti, de voordochter
fch van Lesbia door Catullus, werd
rzen bezongen door Plemp en van
vrouw de taal der geleerden mach-
gedeeltelijk troosten, naardien Van-
in laatstgenoemde in zoetvloeijsel
ldus:

DE MUSCH

VAN

SUSANNE BARTELOT.

UIT BAERLES LATIJN VERTAELT.

MUSCHKEN, voesterkind, te minne,
By de minnelijke Maeghd,
Vleyertje van uw vriendinne,
Die uw gild den krans ontdraeght,
En hoe kleen, in wetenschappen
Baes en overvlieger sijt,

En met tijlpen, hupplen, trappen,

Boertigh picken alletijd

Uw *Susanne* kunt verquicken,

10 En doen lachen; en nu stout

In de pruyck op 't hoofd kooft picken,

En haer met de tuytjes houd:

Dan van daer om laegh komt vliegen,

En op neck of armen fit,

13 Armen, die het sneeu bedriegen;

En van daer op 't hagelwit

Van haer borstjes alle beyde

Speelen loopt, en soeckt 'er rust,

Op Cupidoos rechte weyde,

20 't Lockaes van den lieven lust:

O mijn Musch, hoe hooge sprongen

Doet uw luck: wat lof verdooft

Uwen lof, altijd gelongen

Van 't onsterffelijke Hooft.

1, 2 Te minne. By de minnelijke maeghd. Verg. d' *lusing* der Doort. Schale van. 6.
De bloem der jeughd. te min begheet.

Mine en *minnelijke* staan hier wederom, als eene dier by Vondel zoo geliefde woordspelingen, op-
zettelijk nevens elkander.

11 In de pruyck: o! schoon 't reeds lang aan onze lezerezen bekend zal zijn. dient haar herinnerd te
worden dat pruyck „hoofdhair” beteekent. Zy mochten anders denken, dat de lieve Suzanna wer-
kelijk valsche krullen droeg.

12 Met de tuytjes is „by de lokken, vlechten.”

13 Hoe hooge sprongen Doet uw luck. Hooge sprongen wordt by de schrijvers van dien tijd doorgaans
genomen in den zin van „overmoedige handelingen.” Zoo zegt Velzen tegen Floris in Hoofts *Ger-
aert van Velzen*:

Uw hooge sprongen zijn, heer meester, nu gedaen.

Even zoo zegt men verkeerde sprongen, kromme sprongen, dwaze, wikle sprongen voor „verkeerde,
dwaze daden,” enz. Hier echter zo! ik hooge sprongen eenvoudig nemen in den zin van „ver-
heerens voorrechten:” zoo dat de zin wezen zo! „welke hooge voorrechten heeft uw gelukkig
lot u te beurt doen vallen,” die, namelijk, welke in de overige vaerzen genoemd worden.

- 23 Seghme toch, wat jaghtgodinnen,
 Boschgod, Pales, of wat Pan,
 Of wat Goyer, ruygh van sinnen,
 Die de nelsjes steuren kan,
 U verkocht ter goeder uuren
 30 Aen de tangre *Bartelot*,
 Om in spijt van uw gebuuren,
 Vogelnest en mullchepot,
 Tot haer boesem in te sluypen?
 Of nu d'een nu d'andre knie
 35 Te genaecken? of te kruypen
 Langs dees hand, en dan langs die?
 't Lichaem te betreen, waer 't schoon is,
 Met uw korte pootjes? ach,
 Een genade, die Adonis
 40 Nocht Menalkas beuren magh.
 Sedigh durftghe 't becxken stippen
 In den onbevleekten mond,
 En ontwijd de maeghdelippen,
 Sonder vleck, en sonder wond:
 45 En ghy suyght 'er, en ghy leekt 'er
 Lecker spoghjen, en ghy drinckt
 Honighdaeuw, en wijn, ja neckter,
 En al wat men soeters schinekt.
 Op de schouders laetghe u dragen,
 50 En schijnt Isis self alree,
 En wat meer, na uw behagen,
 Als de maeghd en moeder meê:
 En ghy tjillept haer in d'ooren:
 En hoe heet en geyl van min,
 55 Nochtans luyftert (kan men 't hooren)
 Ghy haer schaemte en kuyfcheyd in:
 En ghy kust het roode koontje,
 Daer een hoveling op vlamt,
 Of een trots Bewindheers soontje:
 60 En geen klaeutje 't kaecxke schramt.
 Ghy belonekt haer heldre lonckers,
 Spiegelt daer u selven in,
 En verbaest door veel geflonckers
 Word ontvonekt door eyge min.

23 *Pales*: een akkergodheid.

27 *Goyer*: „inwoner van Gooiland.”

35, 40 *Adonis*, *Menalkas*: staan hier eenvoudig voor „herders, minnaars” in 't algemeen.

38 *Heet en geyl van min*: „de musch, namelijk”.

50 *Bewindheers soontje*: „de zoon van een Bewindhebber,” namelijk der O. I. Kompagnie.

60 De bedoeling van dezen — wel wat harden — regel is: „in (onder) 't kussen laten uw nagels geen schrap of krab op het koontjen achter.”

- 63 Ghy fiet hier vol wonderheden
't Glafen huys aen reys op reys,
't Hof der drie Bevalligheden,
Dat u streckt een braef paleys:
Daer Pyraem, Catul, Leander,
70 Die in zee sonck, of Achil,
Schoone Phaon, d'een by d'ander
Wel in herrebergen wil.
Huppelende wel te vrede
Op het nette parlesnoer,
75 Picktghe t'elkens, treê by trede,
In de perlen, die een boer
Op den oever heeft gevonden
Van Hydasip, den kostlen vliet,
Of een slaef uyt Indus gronden
80 Vilcht, en sijnen meester bied.
Komt de honger u bekooren,
Soo verteert uw hart, van spijt,
Om dat ghy soo lang verlooren
In de harde steentjes bijt;
85 Om datse u te leure stellen.
't Missen van uw onderstaen
Geeft u oirsaek u te quellen,
En ghy vlieght 'er af, en aen,
En ghy wiltse t'elkens hebben,
90 En ghy wiltse weder niet,
En ghy grijptse met de nebben
En verpicktse, van verdriet.
Kleur en ronde uw oogen rooven.
Uw onnoselheyd aldus
95 Doet *Susanneke* gelooven
Dat ge breyn hebt van een musch.
Ghy durft wel op 't schaemrood laecken,
Dat het reyne bed bespreed,
Springen, en de koets genaecken,
100 Daer sich *Bartelotte* ontkleed;
Daer de son sal onderduycken,
En haer beentjes kruyssen koomt.
En het licht der ooghjes luycken;

71 *Phaon*: de minnaar van Saffo.

72 *Hydasip*: de *fabulous Hydaspes*, waar Horatius van spreekt. nu *Sine-Aba* of „kleine rivier” genaamd, is een tak der Sinde in Oost-Indiën.

Kostlen: met den ouden adjectivalen uitgang voor *kostelijken*.

82 *Verlooren* is „vergeefs.” Zie *Uitl. Woordenb.* op *HOOFD*, in *r*.

82 *Onderstaen* is „pogen, beproeven.” Zie *Uitl. Woordenb.* op *HOOFD* in *r*.

91 *Nebben*: gewoonlijk neemt men *neb*, *meb* of *saarel* voor den geheelen *bek*: hier bewijst het mv. dat Vondel het voor de beide gedeelten daarvan genomen heeft; en in de daad vormt zoo wel de hoven- als de onderbek ieder een *nebbe*, d.i. „een scherpe punt,” op zichzelf.

92 *Ronde* voor „rondheid,” gelijk elders *oude* voor „ouderdom.”

- Daerle soo genoeghlijk droomt;
 103 Daerle van den sachten wieger,
 Oplehiet, in de ledekant,
 En den tijlper en den vlieger,
 Na sich loekt, met mond, en hand.
 Leestse rijmen van omhelsen,
 109 Minnebrief, of deftigh dicht,
 En het bloedigh spel van Vellen,
 Daer heur vaders geest in licht;
 Dan schijnt ghy den sin te vatten.
 Maer uw wieckjes schud ghy meest,
 113 En verkiest de sy' der Katten,
 Als sy Batoos treurispel leest.
 'k Sie nu treuren droef en druckigh
 D' arend van den god Iupijn.
 't Kleene Muschken is geluckigh,
 120 By dat groote vogels sijn.
 Sou Iupijn, die 't al doet trillen,
 En de rotten breeckt, als glas,
 Nu niet om sijn scepter willen,
 Dat hy oock een Muschken was,
 123 En den hemel moght verruylen,
 Voor de kamer van dit slot,
 Daer mijn muschken in magh schuylen,
 By de blanke *Bartelot*.
 Phoebus wenscht een musch te wesen,
 130 Wou dees Dafne met hem door:
 Peleus loon, in musch verresen,
 Nam 'er geen Briseis voor.
 Paris quam in muscheveeren,
 Soo hy die Helene kreegh.
 133 Mars sou in een musch verkeeren,
 Soo dees Venus voor hem neegh.
 Flaccus wou een musch gelijken,
 Gaf dees Lydia gehoor:
 Gal uyt muschenoogen kijken,
 140 Had hy deel aen dees Lykoor:
 En Tibul met muschevloglen
 Vloogh by dese Delia:
 Stella (onder andre voglen)
 Snorde dese Hyas na.

100 Dit staat op de minnedichten van Hooff.

103 *Batoos treurispel*: den *Bato* van Hooff.

109 *Ludia*: de beminde van Horatius.

120 *Gat uyt*. lees: „Gallus won uit,” enz.

130 *Lykoor*: Lykoria, de beminde van den dichter Gallus.

133 *Delia*: de geliefde van Tibullus.

140 *Stella*: Latijnsche dichter, die onder Domitianus leefde, en enkele vogelminnaryen bezong.

143 *Hyas*: de dochter van Atlas. Zie OVID. *Fast.* V. 170.

oeghlijk droomt;
 nachten wieger,
 ledekant,
 den vlieger,
 met mond, en hand.
 an omhelien,
 deftigh dicht,
 tpel van Velfen,
 lers geeft in licht;
 den fin te vatten.
 kjes fchud ghy meeft,
 y' der Katten.
 treurfpel leeft.
 n droef en druckigh
 den god Inpijn.
 ken is geluckigh,
 vogels fijn.
 'tal doet trillen,
 breeckt, als glas,
 fcepter willen,
 een Mufchken was,
 noght verruylen,
 er van dit flot,
 hken in magh fchuylen,
 e Bartelot.
 at een mufch te welen,
 afne met hem door:
 mufch verrefen,
 a Brifeis voor.
 mufcheveeren,
 elene kreegh.
 n mufch verkeerren,
 nus voor hem neegh.
 n mufch gelijcken,
 lia gehoor:
 enoogen kijcken,
 aen dees Lykoor:
 mufchevloglen
 efc Delia:
 ndre voglen)
 Hyas na.

ter Gallus.
 manus leefde, en enkele vogelminnaryen bereef
 et. V. 170.

143 Elck van hun wenfcht in een mufchken
 Te verandren fijne joughd,
 Om een byflaep, om een kufken
 Van die Maeghd, om al die vreughd.
 Aeexlters, groene papegaeyen,
 150 Hanen van uytheemfchen flagh,
 Tortelduyven, paeuwen, kraeyen,
 Treurt, foo treuren helpen magh:
 Watervogels, en failanten,
 En ghy al die in de kou,
 155 Sonder hoop, van allen kanten
 Sit betralyt, maeckt nu rou;
 Die u moet met water lyen,
 En met haver word geloont;
 Daer ons mufchken, t'allen tyen,
 160 Huys en hof en burg bewoont;
 Vry en vranck op ley en panne,
 Spitfe en fteyle toorens fweeft,
 En de kamer van *Susanne*
 Tot vertreck en wooning heeft:
 165 En fchiet meft met leckernyen,
 Daer men Ioffrous tafel deekt;
 En laet d'arend dat benyen,
 En de duyf, die Venus treekt.
 Mufchken, fchrander, gaen en aerdigh,
 170 Uw vernuft en fiedigheyd
 Maecken u de starren waardigh,
 Daer men u een plaets bereyt.
 Ghy beftiert, dat nimmer faelde,
 Overkuntigh, na als voor,
 175 Met uw beexken Ioffrous naelde,
 En treekt gaen de draedjes door.
 k Ga in uw geleerdheyd weyen,
 k Sie wat *Bartelot* befchiekt,
 Die ghy wercken helpt en neyen,
 180 Als fy hemde of neuldoeck flickt,
 Huyf en fluyter helptghe foomen,
 Die *Thalas* fijn *Cinxia*
 Sou vereeren, om te komen
 Aen haer gunft en haer gena.
 185 Gaet de jongkvrou fch onthullen,

143 *Xenon*: „onaan”, als meermalen.

164 *Thalas*... *Cinxia*. Livius 1. 9 verhaalt — waarmit de Romeinfche huwelijksroep *Talastus* wordt ver-
 klaard — dat by den roof der Sabynfche maagden sommigen, eene extra fchoone gemaakt heb-
 bende, den vragers „voor wien deze ware” toernemen, dat de gemaakte was voor *Talastus*; *Talastus* en
Talastus zoh. zegt V. B., die gemaakte, hier *Cinxia* genoemd, willen bevredigen met de
 fchoone produkten van Bartelottes maaldekunft, waaraan het mufchken haar hieft.

- Ghy ontfpelt haer huyve kap.
 's Morgens vlijdghe pruyc, en krullen,
 Kemt heur hayr, en set heur kap.
 Wat magh nu Arachne weven?
 190 Pallas, die de wolle spint,
 Moet het met haer schietfpoel geven,
 Nu een mutch d' olijfkroon wint.
 Peneloo, hoe kan ick prijfen,
 Dat ghy uw tapyten neyt?
 195 't Muschken laet sich onderwijfen.
 Sie eens, hoe 't borduurt en breyt.
 Geestigh Muschken puyck van geeljes,
 Koning, Profelloor, en Drost,
 Kroon van uws gelijke heeljes,
 200 Kleene najer om den kost:
 Geestiger dan alle mutjes:
 Die, te Muyden op het slot,
 Kunt voltojen alle luljes,
 Vreughd en troost van *Bartelot*:
 205 Die uw dichter niet verlegen
 Laet, maer rijke stof bestelt,
 Soo hy met noch meerder seggen
 Uwen roem op maet vermeld.
 'k Moet uw tijlpen dus verbreyen,
 210 En wat kunst uw naelde ons gaf.
 'k Sal uw uytvaert gaen beschreyen;
 En dit snijden op uw graf:

*Hier leyt een musch, Susannes tijlverdrif, en bel.
 Suson, het tijlverdrif der musch, acht dit voor spel.*

194 *Noot.* Zie vs. 29.

196 *Aapen.* hieruit blijkt, dat de vorm toen evenzeer was *naaien* en *neien*, gelijk *leazen* en *leien*. Vergel. vs. 196. Opmerkelijk is het, dat van 't eerste woord alleen de vorm *naa*, van 't laatste de vorm *ei* in de schrijftaal is overgebleven.

213 *Bet:* als synoniem van *tijlverdrif* gebezigd, omdat Susanna met het muschjen als een kind met een *bel* speelde. 1. Woord is echter alleen om 't rijm, en vrij ongelukkig gekozen.

Ongelukkig droeg het muschjen een ondankbaar vogelhartjen onder de veeren: noch de teedere zorgen zijner voedster, noch de fraaie poëzy waarmede men het vereerde, konden het bewegen onder het gastvrije dak van Hooft te blijven: en, als Hooft schreef aan van Baerle, „de mus, opgeblazen van 't lof uwer veeren, ende mischien om er haar ooren op 't best van 't spel te doen uitscheiden met zoo zoet een mondt, heeft, eer de gedichten der Heeren Plomp ende Vondel hier konden haavenen, haaren staart gelicht en haare minnaares met eindeloze treurlust geladen. Onuitfchrijflijk is dat schreyen van heete traanen, dat kermen, dat misbaar van de twee oudste meisjes” enz.

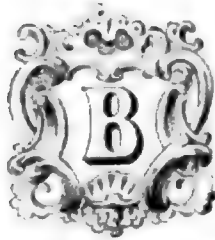
W A E R S C H O U W I N G

VOOR

HET MUSCHKEN

VAN

SUSANNE BARTELOT.

- ETROU uw finliĳekheyd en lulje,
 Niet al te veel. Het is geen mulje,
 Onnoosle Maeghd, dat met u ſpeelt,
 Uw ſpoghje ſuyght, uw kaeexkens ſtreelt,
 Uw lipjes kuſt, of priekt uw tongſke,
 Of blancken hals. 't is Venus jongſke,
 Het welck aldus in muſſchenſchijn,
 Uw kuyſſchen mond met ſoet venijn
 Vergiftight. 't ſal ſich openbaren,
 10 Als 't vyer, door al uw bloed en aren,
 Sich over 't ganſche lichaem ſpreyt;
 En ghy uw ongeval beſchreyt.
 Het is gewoon vermomd te vliegen,
 Om ſimpe harten te bedriegen.
 15 Gedenck, hoe 't Dido is vergaen,
 Doen 't (in geſtalte van Afrikaen,
 Na dat het uytſchoot wieck en pluymen)
 In haren ſchoot lagh, op ſijn luymen.
 Het bytje geeft een honighvliet,
 20 Maer wie en vreeſt den angel niet.
 Dat ſchallecke en doortrapte wichtje,
 Gebruyckt ſijn becxken voor een ſchichtje.
 De veders, blinde *Bartelot*,
 Bedecken dickwijls eenen God.
 25 Wie kon Iupijn toch onderkennen,
 Bekleet met witte ſwanepennen?
 't Is forgelijckſt met muſch of ſwaen
 En tamme vogels om te gaen.
 Dat leert men beſt uit Ledaes klaghten.
 30 Men kan ſich voor een arend wachten,
 Die in de lucht uyt rooven vaert,

WAERSCHOUWING VOOR HET MUSCHKEN: de dichter waarſchuwet namelijk Suzanna tegen het muſchken

10 't Venus jongſke waarvan vs. 6 geſproken is.

25 Witte ſwanepennen, die hy aangordde om Leda te verſchalken.

En felf geen Konings kinders spaert.
 Sy leggen toe op ondermijnen,
 Die anders fijn, en anders fchijnen,
 35 Het is oprecht dat nimmer lieght:
 Maer valliche verwe en fchijn bedrieght.

Een treuriger ongeval dan het wegvliegen van een muschjen trof in den zomer van dit jaar het huisgezin van den Agent Le Blon, door het ontijdig fterven zijner bevallige en beminnelijke dochter Izabella. Hoe dit fterfgeval Vondel fchokte, die van haar ouders vele bewijzen van welwillendheid genoten had, moge men opmaken uit de navolgende gedichten.

GRAF DICHT

JONGKVROU

ISABELLE LE BLON.

IE hoor ick op mijn graf?
 Ghy minnaers gaet'er af.
 Wat koomt ghy rouwe draegen
 En mijne dood beklagen?
 Ay staect uw droef gesteen:
 Schept moed, en weest te vreên,
 En wenfcht my niet op aerde
 By u te fijn in waerde.
 De weereld die is doch
 10 Vol vallicheyd en bedrogh.
 De menfch leeft met belwaeren
 Om fchatten te vergaeren:
 Daer alles, wat men fiet,
 Veel minder is dan niet,
 15 En in 't rechtvaerdigh oordeel
 Heeft niemant eenigh voordeel.
 Self d' allergrootfte vreughd,
 De fchoonheyd en de jeughd
 En kan niet lange duuren.
 20 't Moet al den dood befuuren:

Hoe maghtigh en hoe rijk,
't Vergaet tot stof en slijk.
Al water is geboren
Werd alch, als 't was te vooren.
25 Ick rust hier wel te vreên,
En ben u voorgetreên,
En sal uw komst verbeyden,
Om sonder meer te scheyden
t' Ontfangen self van God
30 Het onverganecklijk lot,
En na een saligh sterven
De saligheyd te erven.

25 *Te ercen: zoo ook elders te offeren, zonder ellie.*

VERTROOSTING

AEN

DE OUDERS VAN ISABELLE.

MIJN Ouders weest gerust,
Ick ben met grooten lust
Van d'aerde hier gescheyden,
Om u te gaen verbeyden
5 In 't hemelsche preeel,
Der vromen errefdeel;
Daer hoop ick mijn behoeder
En oock mijn lieve moeder
t' Aenschouwen met geneught
10 In endeloofse vreughd,
By d' engelen daer boven,
Die hunnen schepper loven.

OP

JONGKVROU

ISABEL LE BLON.

HIER sluymert *Isabel le Blon*,
Die, als een roolje met de son,
Blygeestigh op haer steeltje stond,

En riep met een bedaeuden mond:
 3 Wat is de ſchoonheyd? wat 's de roem
 Der jongkheyd anders, als een bloem?
 Dit was haer eerſte en leſte leer,
 Doen ſweeghſe ſtil, en ſpraek niet meer.

* *En riep*: de latere uitgave heeft: *en ſprak*.

* Deze regel is later alſus veranderd: *En roept verzelekt ſon ſieghle neer*. Cierlyker, omdat het beeld van het *roemen* alzoo beter bewaard blijft.

Van Michiel le Blon werden twee afbeeldingen vervaardigd, het eene door den beroemden Van Dijk, het andere door den min bekenden ſchilder Baudrigeen of Bandrigeen. Vondel vereerde die met de navolgende byſchriften:

OP

DEN HEERE

MICHAEL LE BLON,

Agent der Koninginne en Kroune van Sweden, by den Koningk van Groot-Britanje.

Drs maelde Bandringeen *Le Blon*,
 Agent der Swedenrijckſche ſon
 In Karels overmaghtigh hof.
 Hy ſchept ſijn eer uyt 's Meesters lof.

* *Der Swedenrijckſche ſon*: namelijk van Kristina, de *zon* (koningin) van 't Rijk van Sweden.

O P D E N S E L V E N

DOOR

DEN RIDDER VAN DIJK

GESCHILDERT.

Als Dijcks penſeel ſijn kunſt en geeft op 't rijckit ſal toonen,
 Verwacht dan *Michael* geſchildert met een band,
 Waer mee hy drie en vier doorluchte Koninghskroonen,
 In vriendſchap t'ſamenbind, en houd in goed verſtand.
 3 *Le Blon*, ghy licht, en vraeght: wat band heeft dat vermogen?
 Vergeef het my, *Agent*, uw lippen, en uw oogen.

De Westindische Maatschappy had zich sedert eenige jaren in Brazyl weten te vestigen, ja — inzonderheid door het beleid en de dapperheid vanden Kolonel Christoffel Artichofski — het grootste gedeelte van dat Gewest vermeersterd. De Vergadering van Negentienen, welke het bestuur over de Maatschappy voerde, werd hierom te rade, aan 't hoofd van een zoo aanzienlijk wingewest ook een man van aanzien te plaatsen, en droeg de Landvoogdy op aan Graaf Joan Maurits van Nassau, den wakkeren kleinzoon van den stichter der Unie. Deze begaf zich in October, aan 't hoofd van drieduizend man, naar Amerika sloop, alwaar hy in het volgende jaar aankwam en aanmerkelijke voordeelen behaalde. Het verhaal zijner verrichtingen aldaar behoort niet te dezer plaatse: en zoo ik van zijn tocht in 't voorbygaan gewach make, het is alleen om te vermelden, dat hy naar Brazyl vergezeld of althands spoedig gevolgd werd door den Geneesheer Willem Piso, dien hy tot zijn lijfarts gekozen had. Vondel zong aan gemelden geneesheer het hier volgende gedicht als afscheid en heilbede toe:

BEHOUDE REYS

AEN

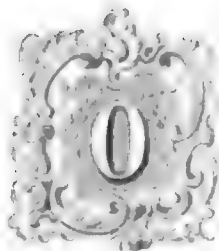
W I L L E M P I S O,

GRAEF MAURITS VAN NASSAU'S DOCTOR.

STAENDE OP SIJN VERTRECK

NA

BRESIJL.

Piso, die, tot 's Graven heyl,
Na 't suikerland, Bresijl, gaet varen,
Gewenschte wind die vare in 't seyl,
En voere u veyligh door de baren,
En sette u vrolijk op het strand,
Daer Nassau nu sijn vaendel plant.

Geen menschenvreter knaegh uw been:
Geen kogel quets gesonde leden,
Daer 't roockt en hagelt om u heen:
En is'er kracht in mijn gebeden,
Soo smette u geen vergifte lucht:
Soo volge uw ampt een goed gerucht.

Daer 't roockt en hagelt. t. w. „daar 't kruitvuur roockt en 't kogels hagelt.”

Gods seggen vloeye in d' artseny,
 Die ghy tot 's meesters quael sult bruycken,
 15 En wat ghy voorneemt, dat gedy
 Soo wel, dat wy in Holland ruycken,
 Hoe Maurits Grafelijke gunst
 Befchenekt uw kostelijke kunst.

De sege, die de Vorst behaelt,
 20 Word dan uw forge toegeschreven;
 Uw eer met sijn triomf bepaelt,
 Door soo veel Indiaensche steden,
 En over al den Oceaen,
 Van schat en schepen overlaên.

Uw pillen wijcken dan in faem
 Geen Roomsche Pisoos nocht hun boonen,
 Wier oude en lang bekende naem
 Noyt quam ter ooren hun, die woonen
 In d'andre weerdeld wijd en sijd,
 30 Ontdeekt by onser oudren tijd.

Dat wencht u mijne Poësy,
 Waer na uw drooge lippen dorsten.
 Dat wenschen hartelijk met my
 Soo veel geleerde en brave borsten,
 35 Die deerlijk op den oever staen,
 En sterven, nu ghy t' seyl moet gaen.

25, 26 De tegenstelling van pillen met personen is niet gelukkig.

20 *Roomsche Pisoos*: het geslacht van Pizo was te Rome vermaard. Men weet, dat Horatius zijn *Ars poetica* aan de Pizoos van zijn tijd opdroeg.

Boonen: *Piso* beteekent eigenlijk een *erwt*, en geen *boon*; maar, 't kwam zoo in 't rijm te pas.

35 *En sterven*: als of er na Pizous vertrek, geen Geneesheer hier te lande overbleef! doch hy meent mischelen sterven van verdriet over zijn heengaan.

De wenschen, door Vondel ten behoeve van den arts geuit, werden in zoo verre vervuld, dat hy behouden in 't vaderland terugkeerde: althands vond ik zijn naam in het register der *Inspectores* van 't *Collegium Medicum* te Amsterdam op 't jaar 1655. Of hy na zijn terugkomst de oude kennis en vriendschap met Vondel onderhield, durf ik niet beslissen: 't is echter niet onwaarschijnlijk, te minder omdat zijn doorluchte beschermmer — als wy later zien zullen — onzen dichter niet ongenegen was.

Nog vervaardigde Vondel in dit jaar een treffelijk lied op het viere van het schuttersfeest aan de Demer onder het patronaat van Gilles van Vinckenroy. Daar my noch deze persoon, noch de aanleiding tot het gedicht gebleken zijn, geef ik het zonder verdere verklaring.

S E G E - S A N G

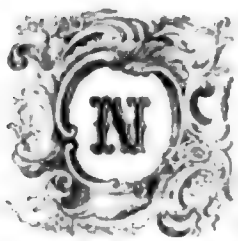
TER EERE

VAN

GILLIS VAN VINCKENROY,

Burgemeester, Zwaelfman en Keyser van den edelen Kruys-boge.

SANG.

- U giet de molenrijcke Demer
 Meer waters, uyt sijn glazen eemer,
 En ruyscht en bruyfcht, gelijk de zee,
 Door Hasselt, sijn verheughde steê,
 En langs de vruchtbare oevers neder.
 Hy drijft en dobbert, op de veder
 De Burgemeesterlijke faem;
 En VINCKENROYS doorluchte naem
 Laet achter sich sijn eycke bouten;
 10 Braverende al die sich verftouten
 Te schieten, Ridderlijk en fraey,
 Na d'eere van den Papegaey,
 Braverende de strenge handen,
 Die oyt den eedlen Kruys-boogh spanden,
 15 Den Kruys-boogh, die den vogel treft,
 En desen schutter vijfmael heft
 Op 's Konings troon, in drie paer schoten,
 Tot blyfchap van sijn gildgenooten.
 Drie goude vogels, op de borst
 20 Van onsen schutterlijcken Vorst,
 Getuygen, hoe hy, boven andren
 Bedreven, driewerf, na malkandren,
 Den prijs, ja Cæsars lauwer streeck.

TEGEN-SANG.

De wapen-hafelaer word bleeck

1 *Demer*: een riviertjen, dat sijn oorsprong neemt niet verre van Maastricht en voorby Siehem, Hasselt en Aerschot loopt; waarna het zich vereenigt met de Delle en, vandaar naar en door Mechelelen vloeiende, aldaar sluit aan de Nethe.

4 *Hasselt*: een klein stadjen in het thands Belgische gedeelte van 't Hertogdom Limburg gelegen.

7 *Eycke bouten*: „bouten of bogen van eikenhout.“

10 *Drie goude vogels*: drie behaalde eereprijsen.

20 *De wapen-hafelaer word bleeck*: de boom, van welks takken (of telgen, zie vs. 26) de *wapens* (pijlen) gesneden waren, waarmede Vinckenroy de overwinning had behaald. Hoewel *grootte ereugd* gewoonlijk hem dien zy treft *blozend* en niet *bleek* doet zien, is dit laatste woord echter niet ongelukkig gekozen; daar boombladeren wel kunnen verbleeken, maar moeilijk blozen.

- 25 En doods van schrick, en kan niet lwelgen
 Dien roem geschoncken aen sijn telgen,
 Terstond noch groen en bly van loof.
 Hoe menigh vlamde op sulck een roef
 Vergeefs: hoe heet hoe vyerigh blaecken
 30 De broeders, om het hart te raecken,
 En een alleen gewint den prijs.
 Wat jaer ontling, op sulck een wijs,
 Oyt Burgemeester, op 't gedommel
 Van trommelslagh en holle trommel,
 35 En 't fwencken der ontvouwe vaen;
 Daer ree de meye-boomen staen
 Voor 't huys geplant, en heldre kranstien
 De staet vergieren, met hun glanstien
 Van flickend goud en lachend groen.
 40 Nu rieckt hier juyft in haer sailtoen
 Des Keyfers schild-roos wit ontloken.
 Sijn Kamer, noyt van vleck besproken,
 En vreedsaem, noodlight d' andre dry,
 En al den Raed, en burglary,
 45 Om haren Twalef-man te groeten:
 Stadhuys en huysen krijgen voeten.

TOE-SANG.

- Om ongelijk en overlast
 En woelt geweld, dat langsaem past
 Op recht en reden, af te keeren,
 30 Vergaert d' ontlagelijke Tucht
 Verstroyden, onder een gehucht,
 En buurt, en dorp, die haest vermeerden,
 En groeyen endlijk tot een borg,
 En heele stad, door 's wijfen sorg,
 35 Voor sien van wetten, Overheden,
 En burgerloon, en scherpe straf:
 Maer godvergeten moedwil gaf
 Om Overheyd, nocht wet, nocht seden,
 Nocht straf, en randde oock steden aen;
 40 Dies quam de noodweer op de baen,

24 *Trommelslagh en holle trommel*: bevat in de daad hetzelfde denkbeeld; doch V. wou hier waarschijnlijk door die herhaling de klanknabootsing langer volhouden.

25 *Swencken*: „heen en weder zwaaien,” by wijze van begroeting.

33 *De staet* voor „de staetste,” ten zij 't een drukfout zij voor: „de straat.”

46 *Stadhuys en huysen krijgen voeten*: d. i.: „zoo wel de Leden van de Vroedschap als de burgers haasten zich, den Overwinnaar te gaan begroeten.”

47 In dezen *Toezang* schetst de dichter den oorsprong der wapenoefeningen, als ontstaan uit de noodzakelijkheid om zich tegen moedwillige aanrandingen te verzetten.

k, en kan niet swelgen
 ken aen zijn telgen,
 oen en bly van loof.
 de op sulck een roef
 hoe vyerigh blaecken
 et hart te raecken,
 ewint den prijs.
 , op sulck een wijs,
 op 't gedommel
 en holle trommel,
 der ontvouwe vaen;
 ve-boomen staen
 nt, en heldre kranffen
 met hun glanffen
 oud en lachend groen.
 uyft in haer faifoen
 -roos wit ontloken.
 van vleck befpoken,
 noodlight d' andre dry,
 , en burglary,
 -man te groeten:
 en krijgen voeten.

E-SANG.

n overlast
 d, dat langfaem past
 n, af te keeren,
 agelijke Tucht
 der een gehucht,
 p, die haest vermeerren,
 llijk tot een borg,
 door 's wijfen forg,
 ten, Overheden,
 en fcherpe straf:
 ten moedwil gaf
 cht wet, nocht seden,
 randde oock fteden aen:
 noodweer op de baen,

e daad hetzelfde denkbeeld: doch V. wou hier
 otling langer volhouden.
 ze van begroeting.
 rukfout zij voor: „de straat.”
 o wel de Leden van de Vroedfchap als de baren
 ten.”
 oorprong der wapenoefeningen, als ontlaft
 e aanrandingen te verzetten.

En wapenhandeling der vromen,
 Om landgedrochten te betoomen,
 Met knods, en fwaerd, en fpiets, en boogh:
 Doen droop het quaed den fchelm in 't ooght.

SANG.

- 61 Men focht de wapenfchool te ftiyen
 't Olympia met groene olyven,
 Ter eere van Alkmenes foon:
 Gelijck de fwaen haer heldentoon
 Verheft, op 't wortelen, en rennen,
 20 En vuyftkamp, daer fch Vorten wennen
 Ten oorloogh, in een wolck van ftof,
 En damp van fweet, onthaelt met lof,
 En loof, van Elis verfch gevlochten,
 Voor hen die andren overmoghten,
 31 Met arm, of vuyft, of voet, of hoef,
 Soo dick de deughd quam op de proef.
 Oock vierde Aeneas 't jaergetijde,
 En oeffende, getrooft en blijde,
 De Troyfche helden, op het ftrand.
 40 Eurition, vol yvers, fpant
 Zijn taeyen boogh, en fchiet den vogel,
 Die in de wolcken, op fijn vlogel,
 Valt fweett, en drijft, van boven neér;
 En huppelt, nu hy 't hand-geweer
 51 Van God Apollo magh hanteeren.
 De Goden felts hun fchutters eeren:
 De hemel draeght fijn fchuttery.

TEGEN-SANG.

Dit ging van ouds in fwang: en wy
 Braveren noch op fuleke braeven,
 60 En fagen dickwijls Vlaemfche Graeven
 Den Kruys-boogh handelen, om ftrijd.

61 Landgedrochten: geen wezenlijke monsters, als de Hydra of de Python, maar roofers en fchelm
 62 Doen droop het quaed den fchelm in 't ooght: „toen keerde het leed, door hem aan anderen
 gedacht, tegen hem zelven terug.”

63-67 De zin is: „men ftede, ter bevordering van den wapenhandel, de Olympifche fpele
 eere van Herkules.”

68 De fwaen: Pindarus, die de Olympifche fpele bezong.

69 In deze regels ziet men dat den dichter de vaerzen der eerfte Ode van Horatius voor
 gezwefd hebben:

Sunt, quos curriculo pulverem Olympicum

Collegisse jurat: metaque ferocis

Excitata rotas palmaeque mobilia

Terrarum dominos erexit ad Deos.

70 't Jaergetijde: namelijk dat van 't overlijden zijns vaders Anchises.

De vijfde Karel, soo benijd
 Om fijn geluck, fagh Bruffel fpringen,
 En hoorde 't volck triomfe fingen,
 95 Rondom fijn fieren boogh: gelijk
 Sijn foon, de fon van Ooftenrijk,
 Die, in den zee-ftrijd van Lepante,
 Sich tegens Selims mane kante,
 De pen van Loven loven liet,
 100 Hoe net de foon en vader feliet.
 d' Infante volgt hun fpoor van achter,
 En mickt en klinckt, en velt, niet fachter
 Dan haren grootvaer, 't groene hout,
 Gelijk een Amafoon; en bout
 105 Haer eer op 't Keyferlijke voorbeeld;
 Hoe averechts de manfchap oordeelt
 Van vrouwen, fonder hart, en moed.
 Heldin, ghy eerde uw ftrijdbaer bloed,
 Door uwe boogh-pees, oock door d' Orden
 110 En koorde, die u lenden gorden.

TEGEN-SANG.

QUINTIN, die, trouwer dan een fchild,
 De ftad befchut, en 't Kruys-booghs Gild,
 Daer Engelen voor menfchen waecken;
 Befchut hem, die op 't eerlijk fpoor
 115 Der Keyferen en Vorften, voor
 Sijn burgers treed: befchut de daecken
 Der ftad, voor 's oorlooghs fellen brand:
 Belcherm den Rijex-vorft Ferdinand,
 En Rhijn, en Maes, fijn rijke ftoomen;
 120 Soo menighwerf een ongeval
 En landplaegh dreygen berg, en dal,
 En fteên, en dorpen op te komen.
 De Burgemeefter ftale en blinck,
 Gelijk de puyckfteen, in een ringk,
 125 Wat raed en daed een man behoeven,
 Die nytfteeckt, door foo brave proeven,
 En d'ampten door fijn deughden eert,
 Terwijl hy fch en 't volck regeert.

95 *Sijn foon, de fon van Ooftenrijk*: Don Jan van Oostenrijk, de verwinnaar by Lepante.

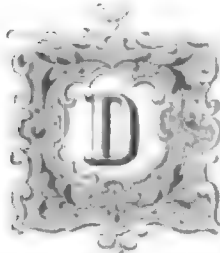
99 *De pen van Loven*: een laflicht, door een Levensch Hooftleeraar op de hoogfchieterbekwaamheid van Don Jan verfaardigd.

111 *Quintine* een Romein, die in 't jaar 287 te Augusta, de toenmalige hoofdstad van Vermandois, den marteldood voor 't Christelijk geloof onderging.

115 *Ferdinand*: waarfchijnlijk Ferdinand II.

Eindelijk dichtte Vondel dit jaar nog een vrolijk Bacchantenlied :

REY VAN BACCHANTEN.

OEN Bacchus lagh en fliep,
In Ariadnes armen,
Euoe, Euoe,
Al 't leger song en riep.

De zee en 't eyland klonck
Van bommen, en cymbalen,
Euoe, Euoe,
Wat voeten had, dat spronck.

De Saters dansten voor,
10 Op 't sehreeuwen der Menaden,
Euoe, Euoe,
Neptuyn lagh op sijn oor.

Sileen, het volle vat,
Verfopen op sijn esel,
15 Euoe, Euoe,
Wist naulijx waer hy sat.

Sijn esel hiel den trant,
Gods schildknaep sat en ronckte,
Euoe, Euoe,
20 Het dier had meer verstand.

Sileen reed averechts
En, als hy was aan 't vallen,
Euoe, Euoe,
Dan stutten hem sijn knechts.

25 Wie hand sloegh aen den thirs,

1 *Ariadne*: eene der dochters van Minos, Koning van Kreta, die aan Thezeus het middel aan de hand gaf om, na 't verslaan van den Minotaurus, uit den beroemden Doolhof te geraken. Met hem gevlucht, was zy door hem op 't eiland Naxos verlaten, en vervolgens door Bacchus tot zijn gemalin verkoren.

2 't Eyland: Naxos.

13 *Sileen*: Silenus was de medgezel of schildknaep van Bacchus; zie vs. 18. Hy wordt voorgefeld als een dikke, dronken, nankte grijsaart, met wijnearthladen bekransat, en rijdende op een ezel.

18 *Gods schildknaep* voor „de schildknaep van den God,” van Bacchus; zoo ook *Herscheppingen*, I, 290: *De sommigen bestemmen Jupyns besluit en voën Godts gramschap*; doch verkeerdelyk, daar *God*, zonder lidw., alleen van den waren God gezegd wordt.

Moft maghtigh ſijn te veegen,
 Euoe, Euoe,
 Een beker met een ſuirs.

De ſpietſen, groen van blaên,
 30 Vaſt drilden hene en weder,
 Euoe, Euoe,
 Geen boxvoet recht kon ſtaen.

De Nymphen hallef naeckt
 Met ongelnoerde vlechten,
 35 Euoe, Euoe,
 Van Bromius geraeckt,

Die hadden, met haer kleed,
 De ſchaemte oock uytgetogen,
 Euoe, Euoe,
 40 Wat Sater was dit leed?

Soo ſleten ſy dien nacht,
 En doen de dagh quam rijſen,
 Euoe, Euoe,
 Sliep Bacchus warm, en ſacht.

45 De bruyd floegh d'oogen op,
 Daer quam de ſon uytſralen,
 Euoe, Euoe,
 Wie ſagh oyt ſchooner pop?

De bruygom loegh haer toe,
 50 En kufte mond en wangen,
 Euoe, Euoe,
 De bruyd nam 't al in 't goe.

Nu dochtſe om Theſeus niet,
 Den trouwelooſen vryer,
 55 Euoe, Euoe,
 Die haer op ſtrand verliet.

26 *Veegen*: „glazen te *veegen*,” voor „ſnel met een teug, als met een *rooy* te ledigen,” plach hier te lande een zeer gemeenzame uitdrukking te zijn. Zoo vindt ook het heddjen in het kluchtſpel *de Bruidſt van Kloris en Rooze*:

*Ue kunnen te beegen,
 Ue glazen te veegen
 Is 't eenijſte zoet.*

28 *Met een ſuirs* voor „met één teug.” *Suirs, suirs, suirs* zijn verwante worden, en geven alle het denkbeeld van „iets dat ſnel geſchiedt.”

36 *Van Bromius geraeckt*: Bromius is een der toenames van Bacchus. *Van Bromius geraeckt* betekent hier zooveel als „van wijn bevangen.”

48 *Pop* voor „beeld.” Zie *Bilderboekjes Geſt. in v.*

49 *Loegh* voor *lichte*. Zie *Heydevoetſ Proeve*, I, 375, die *loegh* als den wettigſten vorm van 't imperf. aangeeft, hoewel in zijn tijd door *lichte* verdrongen.

58 *Nam 't al in 't goe*: „nam alles wel op,” zouden wy zeggen.

S'omhelfde een beter lot,
 In haren schoot gevallen,
 Euoe, Euoe,
 60 Den vriendelijksten God.

De wijnstock wies om 't bed,
 En hing van troffen swanger,
 Euoe, Euoe,
 Het mager strand werd vet.

65 De myrt besloegh den grond,
 Een luchje blies violen,
 Euoe, Euoe,
 En roofen uit sijn mond.

Maer endlich afgeslooft
 70 Van kussen en omhellen,
 Euoe, Euoe,
 Nam hy haer kroon van 't hoofd.

Hy smeetse na sijn troon.
 De steenen werden starren.
 75 Euoe, Euoe.
 Hoe heerlijk blinckt haer kroon!

Daer hangtse noch te pronck,
 Tot haer gedachtenisse.
 Euoe, Euoe,
 80 Sijn lief dees glori schonck.

75 *De steenen werden starren*: het nog onder Ariadnes naam bekend gekernte.

De verkiezing van Dr. Gerard Schaep tot Burgemeester kon aan Vondel niet dan aangenaam wezen; daar gemelde Regent, als onder de voorstanders der „Arminiaensche Santen” behoorende ¹⁾, natuurlijk zeer hoog by hem stond aangeschreven. Bovendien is het waarschijnlijk te achten, dat onze dichter te zijnen huize geen geheel onwelkome bezoeker was. De huisvrouw van Schaep, Maria Spieghel, was een dochter van Laurens Janszoon Spieghel, en haar oudoom was des ronden Roemers vriend en Vondels beschermmer, de beroemde Hendrik Laurenszoon Spieghel, over wien ik vroeger gesproken heb ²⁾. Vondel had haar, en haar beide zusters, van welke Hillegonda met Michiel Pauw gehuwd was, en waarover nader, voorzeker als jonge meisjes gekend, en zoo er al, door verloop van tijdsomstandigheden, eenige afstand was

1) Zie Deel II, blz. 593.

2) Zie Deel I, blz. 14—17.

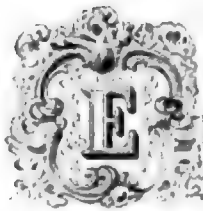
gekomen tusſchen twee van de mooiste en rijkſte erfdochterſ van Amſterdam—nu beide met hoogſtaanzienlijke Regenten getrouwd—en den eenvoudigen winkelier uit de Warmoesſtraat, die niet eenmaal poorter was, de oude kennis zal toch in 1637 niet geheel afgeſleten zijn geweest. Wat hiervan zij, zoo wel Schaep als zijn vrouw mochten Vondel dank weten voor de keurige gedichten, welke hy hun toezond, en welke ik hier laat volgen.

G E L U C K

AEN DEN HEER

G E E R A E R D S C H A E P ,

MET SIJN BURGEMEESTERSCHAP.

EN heerlijcker glans bequam
 De wapenkroon van Amſterdam,
 Doen ghy beklomt den hoogen trap
 Van 't eerlijk Burgemeesterſchap:
 Wat gaf de ſon een blijden ſchijn,
 Doen *Schapen* Herders ſouden ſijn
 Van menſchen, en de kudden voên
 Met bloemen, kruid, en klavergroen,
 En drenckenſe aen den Amſtelvliet;
 10 Daer die in 't Y vol ſchepen ſchiet.
 Regeeren voeght niet alle man,
 Maer een die tegens moeyte kan,
 En tegens laſt en arbeyd trots
 Is opgewaſſen, als een rots:
 15 Die met een onbeteutert hart
 't Geweld van 's weerelds baren tart.
 Dees houd ſijn ſinnen in den dwang,
 En gaet recht door den rechten gang,
 En maeckt (wie geemlijk mort of knort)
 20 Dat elck by 't Recht gehanthaeft word.

* Doen *Schapen* Herders ſouden ſijn: wederom viert Vondel het aan zijn zucht tot woordſpeling.

- De grijsse Romers haelden vroegh
 Soo dappre Helden van den ploegh,
 En hebben soo hun naem verbreyd,
 En d' onde vesten uytgeleyd.
- 25 De deughd, na 't micken, treft haer wit,
 Als sulck een op drie kruyssen sit,
 Die d' eerste opregtigheyd gelijckt,
 En geen Sabijnschen tabberd wijckt.
 Dees stad aen sulck een bloed betrouwt,
- 30 Heeft soo te water uytgebout
 (Dat eerst flechs netten droegh en torf)
 Haer Beurs, die, als een byenkorf
 Vol byen, nu van Koopmans krielt.
 Hoe vele vloten sijn vernielt
- 35 Door vloten op Heer Gijfbreghts erf,
 En arrebeydlaem timmerwerf
 Getimmert. Hoe getrou en mild
 Heeft sy ten ooreloogh gespilt
 Haer schatten, om haer vrijdoms wijck
- 40 Om hoogh te heffen, uyt het slijck:
 Dies danckt haer noch de heele Staet.
 Indiense flechs geen sijgang gaet,
 Nocht afwijckt van der oudren baen;
 Sy sal den ganschen Oceaen
- 45 Doen luysteren na heure wet;
 Van daer de daghtorts uyt haer bed
 Des morgens rijst, tot daerse daelt,
 En 't hoofd by Thetis onderhaelt.
 De krijgh, na eenen fellen eyfch,
- 50 Sal baren liefelijcken peys.
 Dan worden wreede wolven tam.
 Dan sult ghy vrolijk, op den Dam,
 Den Veldheer, in 't geweer verwacht,
 Verwellekomen, uyt sijn jaght.
- 55 Terwijl de tijd die feest vertreckt,
 En u de forgh in 't bedde weckt;
 Daer uw Marie, vry en stout,
 Het woord der burgerye houd,

25. Zeer waar: dit was o. a. met Cincinnatus het geval; maar het voorbeeld is er niet te beter om gekozen; want Schaep was, in weerwil van zijn naam, niet van het veld gehaald.

28. *Sabijnschen tabberd*: hier wordt op Numa gezinspeeld, den Sabijnschen koning van Rome; of wel staat *Sabijnsch* hier als synoniem van *Romeinsch* — nangezien de Romeinen grootendeels, immers volgens de Legende, uit Sabijnsche moeders waren voortgekomen — en *Romein* is wederom — naar den smaak der eeuw — synoniem met al wat voortreffelijk is.

31. *Haer Beurs*: in 1608.

32. *Timmerwerf*: hier onz. gebezigd.

36. *De daghtort*: „de zon, Febus.”

38. *Den Veldheer*: Frederik Hendrik, die bezig was Breda te belegeren.

39. *Marie*: Maria Spirochel.

Versta: „ten voordeele der burgerye het woord voert.”

En streckt, als sy haer vaersfen leeft,
 60 't Affetfel van Oom Spiegghels geeft;
 Terwijl ghy elck en haer belchut;
 Werd u gewenscht al 't geen het nut
 Van 't algemeen vereyscht, en dat
 Ghy leeft, in 't leven van uw Stad.

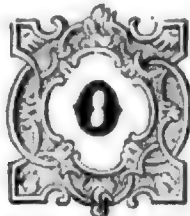
66,66 Dat Maria Spiegghel werkelijk vaersfen maakte, blijkt ook uit het navolgende lofdicht, haar toegezongen door Jan Vos:

*Dus ziet men Spiegghels beeld, de spiegel aller oogen,
 Waar oordeel, huiszorg, tucht en trouw in zijn te sien:
 De luister van de deught wordt nooit met damp betoogen.
 Zy lag by Pallas, om de leedigheid te ontleên,
 Op 't steil Parnas te school, in 't oog der zanggodessen.
 Zoo wiert zy aan het Y de tiende zanggodin.
 Wie 't brein wil scherpen leent zyn oor aan wijze lessen.
 Haar glans en schrandrheid, twee pijlen van de min.
 Deurwonden Kortenhof, dat hem de borst deed blaaken.
 Een dubb'le pijl heeft macht om tot in 't hart te raaken.*

Al laten wy nu uitdrukkingen van *Tiende Zanggodin*, *Pallas*, *Drie Heerlijgheden* en andere, die in dit en in Vondels gedicht voorkomen, en die tot in het begin dezer eeuw nog algemeen geijkt waren, in hare waarde, dan kunnen wy, naar my voorkomt, toch wel aannemen, dat *Mevrouw Schaep* geen gewone vrouw moet geweest zijn. — Ook op de afbeelding van haar echtgenoot vervaardigde Vos een byschrift, en schreef insgelijks een griffeschrift op haar.

66 't Affetfel: „de kopy, de afdruk”. Vergelijk den beklaagzang aan C. Huygens, vs. 84.

S P I E G E L
 VAN
 M A R I E S P I E G H E L,
 G E M A E L I N
 VAN
 B U R G E R M E E S T E R
 G E E R A E R D S C H A E P.

Spiegghels kind, terwijl uw schoone schijn
 Reght voor u leeft, in suiver kristalijn,
 En ghy u toyt, van vleck en mistal schuw,
 Soo spiegelt sich de minnegod in u.

Hy siet sijn torts, sijn koocker, sijnen boogh,
 Sijn lodderlijk in uw bekoorlijk ooggh;
 Waarmede ghy doorstraelde 't jeughdigh hart
 Uws bruydegoms, doen hy uw vryer werd.

¹ *Uw schoone schijn*: *schijn* staat hier voor „spiegelbeeld, weerskaatsing, weerschijn.”

² *In suiver kristalijn*: „in 't heldere kristal van den spiegel,” of „in zuiver water.”

³ *Mistal*: *stal* is „stand, gedaante, leest:” — *mistal* is alzoo hetzelfde als „misstand, onbevallige vorm, wat niet sierlijk noch behagelijk staat.”

⁴ *Sijn lodderlijk*: *Lodderlijk* wordt hier als subst. genomen voor „het lodderlijke, d. i. behagelijke, liefteverwekkende voorkomen des minnegods.”

Als ghy daer na gebruyckt, tot 's levens toom,
 10 Het fiedeboeck van Henrick, uwen oom,
 En voor uw siel den Hartespiegel hangt,
 Waer van uw hart verlicht sijn wet ontfangt;

Dan leert ghy, hoe de fedigheyd en deughd
 By vrouwlijck beeld en lichaems schoonheyd veught:
 15 Hoe ware deughd, in wel gedaen gestalt,
 Als steen in goud, het ooge meer gevalt.

Ghy overlegt, wat wel, wat niet betaemt,
 En verft de wang met eerbaerheyd en schaemt.
 In dat cieraet verlustight sich uw geest,
 20 Die Poësy als bloemen t'samenleest;

En 't eelfte puyck tot eenen ruycker schickt,
 Waarmede ghy uw waerde *Schaep* verquickt,
 Als die vermoeyt van landsaek of gelchil
 Sijn lief ontmoet, daer 't hart by rusten wil.

23 Dan heldert hy sijn voorhoofd van de kreuck,
 En word vermaeckt met aerdigheen of spreuck,
 En hoort: hoe wel 't een hoofd der reghtren staet,
 Dat het niet passe op 's vollecks gunst of haet.

Dan stapt ghy, als vrou Porcia, hem voor,
 30 En wijft uw man uw eyge grootvaers spoor,
 Dien Amstels Raed verkoos tot Vrijheyds mond,
 Doen sy sich wees en sonder vader vond:

Doen hy verstreckte een Cato van sijn tijd,
 Waer van ick roem dat ghy de dochter sijt,
 35 Niet slechtelijck gesproten uyt dat bloed,
 Maer uyt sijn aerd, en eerelijck gemoed.

'k Sie Pallas, gaet ghy sonder susters treen:
 Verielt ghy haer, 'k sie drie bevallijckheen,
 Of sulcke drie, als Paris voor sich had,
 40 Doen hy beducht in sijne vierfchaer sat.

14 *Veught*: dialektverschil voor *voecht*.

15 *In wel gedaen gestalt*: *gestalt*, hier onz. genomen, is 't zelfde als „stal, stand, vorm, gedaante”: *seef-gedaen gestalt* staat alsoo tegenover *mistal*. Zie vs. 3.

16 *Steen* voor „edelgesteente.”

23 *Porcia*: deze was de dochter van Kato van Utika en de gemalin van Brutus den moordenaar van Cezar; zy werd beroemd door haar belezenheid, kloek verstand en vastheid van karakter.

30-33 Jan Laurenszoon Spieghele werd Lid van den Raad by de omwenteling van 1578. Hy weigerde in 1581 met zijn amptgenooten Jakob Janszoon Bannink, Jacob van Campen, Jan Laurenszoon en Jacob Franszoon, aan Prins Willem I als hooge Overheid den eed te zweeren. Geen wonder, dat hy hoog by Vondel stond aangeschreven.

35 *Sulcke drie, als Paris voor sich had*: de drie godinnen Juno, Pallas en Venua, die voor Paris om den prijs der schoonheid twistten.

40 *Beducht*: d. i.: „voor de gramfchap der godinnen, die den prijs niet wegdroegen.”

Reeds vroeger ¹⁾ hebben wy gezien, dat tot de voornaamste beschermers van onzen dichter behoorde de Schepen en Raad Harmen Gysbertsz. van de Poll. Deze had onderscheiden zonen, die allen, ofschoon zy de jaren der eerste jeugd reeds lang voorby waren, nog steeds ongehuwd bleven, tot groot verdriet van hun grijzen vader, die reeds vreesde, dat zijn geslachtsnaam met hen te niet zou gaan. Eindelijk scheen een hunner, Jan genaamd, die den 17 April 1597 geboren was, te begrijpen, dat het nu langzamerhand tijd voor hem werd, een vrouw te zoeken. Hy wendde zich te dien einde tot Duifjen van Gerwen, die, in 't begin van 1618 geboren — zy werd althands den 18 January van dat jaar in de Oude Kerk alhier gedoopt — nog maar negentien lenten had doorgebloeid en dus naauwlijks de helft van zijn ouderdom had. Zy sloeg echter zijn aanzoek niet af, en hun huwlijk, op den 9 Juny gevierd, gaf aan Vondel stof tot het navolgende bruilofsdicht.

¹⁾ Deel II, blz. 521.

DE BRUYLOFT

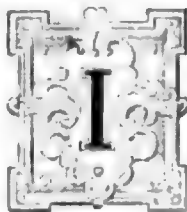
VAN

DEN HEERE

JOAN VAN DE POL

EN

DUYFKEN VAN GERWEN.

N'T noorden van de stad, daer 't Y de palen schuurt,
En draeght een mastrijk bosch, is een onvruchtbre
buurt,

Een guren furen hoeck, die nimmermeer den wagen
Des dageraeds het licht de weereld toe fiet dragen:
De winter houd'er hof, en staet gelijk een stijl,

En wijckt den somer niet, als voor een korter wyl.

Onwilligh groeyt'er loof, en watmen groen magh noemen.

De lent en schildert hier geen spikkelige bloemen,

Of tulpen schoon van verf, daer Bloemaerts hart aen hangt,

¹⁰ Tot dat hy met Narcis een schijn in 't water vangt.

¹ Een guren furen hoeck: de Ykant, die aan den noordewind is blootgesteld.

^{2, 4} d. i.: „die de zon nooit ziet opgaan.”

⁹ Bloemaert: een der schilders van dien naam. Zie blz. 99.

- Het woelt'er dagelijcx met laden en met lossen
 Van afgehouden hout en heele Noordsche bosschen,
 Gestapelt hemelhoogh; waer door de sonneschijn
 Van 't welken word geschut, en nergens, als met pijn,
 15 En somtijds by geval alleen, word ingelaten
 Van lieden, die, om winst, het licht des hemels haten,
 En buyen sijn gewoon, en hagel, sneeu, en vorst,
 En tarten Venus vyer met hun bevroze borst.
 De strenge jeughd en past op vryen nocht op huwen,
 20 En slaet den tijd voorby, en leert'er Hymen schuwen:
 En of de minnegod om 't jaer hier doet een keer,
 Geen boefems vatten vlam: al rieckt de plaets van teer,
 Sijn torts kan qualijck brand in dit geweste stichten.
 Sy sijn gelijckerhand gewapent voor sijn schichten,
 25 En slaen de vleyery en praetjes in den wind:
 Dies Cypris nimmer hier twee harten t' samen bind,
 't En waer om seven jaer eens bruyloft werd gehouden.
 't Is altijd tijds genoegh. sy sussen en verouden:
 Of gevense wat schijns van vrien, 't is uyt spel
 30 En nauwelijcx uyt ernst. het doet hen wonder wel,
 Indiente op hun verfoeck noch worden afgeslagen.
 Onstadigh is hun min, gelijk de somervlagen.
 De sinnen sijn verlet door dagelijcx gewoel.
 Sy woonen 't Y te na, en blijven waterkoel,
 35 Gelijk de koele stroom, en hun gedachten ebben
 En vloeyen heen en weêr. wat soum' er doch aen hebben?
 In 't kort, 't is wonder, dat een buurt, die 't leven derft
 Het welck van Venus vloeyt, niet eens heel uyt en sterft.
 Ick sie de weereld doods, en omgewroet van mollen,
 40 Indien men liefdeloos de jaren heen laet rollen.
 Hier was 't bekende huys van onsen grijfen *Pol*,
 Den degelijcken man, wiens ooren altijd vol
 Bedruckte klaghten sijn, en dick om ruste wenschen,
 Wanneer hy word onringt van radeloose menschen:
 45 Het sij hy, onder dack, soo veer van 't volleck, duyckt,
 Het sij hy, op sijn tijd en pas, de straet gebruyckt,
 En na het raedhuys treed, dat lang van hem beseten,
 Van sijn oprechtigheyd en onbevleekt geweten
 Getuygenisse geeft, soo lang het eere schat,
 50 Dat yemant heb geleest ter eere van sijn stad.
 Van staetsucht wist hy noyt of yemant te benijden.
 Wat overschot van deughd men in bedorve tijden
 Moet soecken, vindmen hier nog heel en onverminckt

11 Het welck van Venus vloeyt: dat door 't huwelijk wordt voortgeplant."

16 Lang van hem beseten: „waar hy lang, als Schepen en Raad, gezeten had."

- In hem, daer 't sweemfel felf van Romulus in blinckt,
 55 Soo feer als hy verſcheelt van ſtrijd en broedermoorden,
 Die niet een kind en quetſt met wercken of met woorden.
 Gemeenſaem, elck ten dienſt, een yeder even na,
 En wie ſijn ampt verſuymt, hy ſlaet ſijn uren ga.
 De reghthanck ſagh hem dick, als mond van 't Reght, beladen
 60 Met d'uytſpraeck van 't geregt. De ſes en dartigh Raden,
 De Burgermeesters ſelfs getuygen 't, en men weet
 Hoe hy ſich voor den Staet en goude vrijheyd queet:
 Met wat een eer hy wierd van ſijnen dienſt verlaten,
 En weder aengeſocht. hoe ſchamen ſich de ſtraten,
 65 Waer langs 't oproerigh volck hem landverrader ſchold,
 Doen trouweloofheyd meer dan eere en eeden gold.
 Nu was hy, als een kleed, in dienſt der ſtad geſſeten,
 En treurde ſonder ga, verlangende eens vergeten
 Te ſlijten ampteloos het weynige overſhot
 70 Des levens, dat hem noch vergunt moght ſijn van God.
 Hy ſat nu doof, verdooft van al 't langduurigh ſchreeuwen,
 Dat hy, als vader, vooghd, en man van wees en weeuwen,
 Veel jaren achter een geduldigh had gehoort.
 De ſwackheyd van het lijf die ſtuwde hem vaſt voort
 75 Na 't graf. hy was getrooft al 's levens luſt te ſterven,
 Soo hy 't verlaten moght, met hoop van wettige erven
 Te ſetten in ſijn erf en 't vaderlijke leen:
 Maer laes! ſijn moed die ſonck: de hoop daer toe was klein;
 Vermits ſijn ſoonen bey tot noch toe Hymen vlughten:
 80 Dat deê die oude ſtock en goede vader ſuchten.
 't Alwetend Wefen riep, op 't fuchten defes mans,
 De Teelfucht endelijck tot ſich na 's hemels trans,
 Van waer ſijn alſiende oogh der menſchen doen aenſchoude,
 Met forge dat hy 't al in ſijnen ſtand behoude.
 85 Ghy, ſprack hy tegens haer, die op mijn wencken paſt,
 En over ſtammen waect, en heyt de huyſen vaſt,
 Door teelen ſonder end, hoe hebtghe ſoo veel jaren
 De ſorgen over 't bloed der *Pollen* laten varen?
 Hoe hebtghe 't vroom geſlacht, het algemeen tot nut,
 90 Niet door een brave ranck verheerlijckt en geſtut?
 De dood die knipt bykans den draed van 's ouden leven,
 Ghy fiet hoe hy vergaet, en hoe ſijn beenen beven,

54 't *Sweemfel felf van Romulus*: waarom van Romulus, daar de dichter zelf in den volgenden regel erkent, dat de goede man er niets van had? Als er dan toch by *ſub-* en *opreptie* een Romeln moest hygeſcept worden, waarom dan geen beter voorbeeld van gelijkenis gekozen?

55 *Broedermoorden*: volgens de overlevering ſloeg Romulus zijn broeder Remus dood.

59 *Als mond van 't Reght*: als Schepen.

63 *Hy wierd van ſijnen dienſt verlaten*: by de verandering der Regeering door Prins Maurits, in 1618.

64 *En weder aengeſocht*: in 1629, toen hy in zijn vorigen rang ja op zijn ouden eed. weder werd ingelaten.

En hoe hy over 't graf van zijn gefelschap helt,
En met den minften storm ter aerde leyd gevelt.

- 93 Ga toe dan met der haelt, en laet geen tijd verloren.
Ick heb zijn oudsten foon een fchoone Bruyd befchoren,
Een *Duyfken* fonder gal, een weerga foet van aerd;
En foo ghy 't onderftaet, ick fiefe ras gepaert.
Ick fal d'afkeerigheyd uyt hun gemoeden bannen,

100 En hen eendraghtelyk in uwen wagen spannen.

De Teelfucht op dat woord terftond na d'aerde vloogh,
En trof den jongen *Pol*, uyt *Duyfkens* blinckende oogh,
Met eenen fcharpen pijl, aleer hy 't felf vermoede.
De wonde fat in 't merg, hoewelfe niet en bloede.

- 103 Het bloed begon te fiên, door 't heymelijke vuur.
De jongeling bevond de ftralen van natuur
Veel maghtiger dan oyt. hy liet zijn handel loopen,
En dacht om vaders huys, nocht koopen en verkoopen:
Maer ley op kuffen toe, en vriendelijken kout,

- 110 Op loncken en gevley. de liefde maeckt hem stout.
Sijn eenigh wenfchen is om in haer gunft te raecken,
Hy keurt de woorden uyt, die maeghdekens doen blaecken,
En is in vyerigheyd fief felven ongelijk,
En vordert nacht en dagh den bouw van Venus Rijk.

- 113 't Is wonder hoe de min de menfchen kan verkeerren.
En in foo kort een tijd foo veele dingen leeren.
De minne wet het breyn, en fet de finnen fchrap,
En leert in hare fchool ons deughd en wetenfchap,
Ootmoedigheyd, geduld, en fedige manieren:

- 120 Te hopen fonder hoop: een anders luymen vieren:
Te dienen fonder loon: te fwichten, te beftaen:

Gewillighlyk geboeyt in flaverny te gaen:

Te derven om 't genot, en fterven en verrijfen:

Den maghteloofen geeft met roock en wind te fpijfen.

- 123 Sy weckt de tragen op uyt hunnen droom, en vraeght,
Of niet een frifche jeughd, een wackre en heldre maeghd
In aengenaemheyd felf de fonne gaet te boven?

Of koftelijker bloem, in 't puyck van alle hoven,

Gevonden word als dees, daer *Pol* nu 't oogh op flaet?

- 130 Om haer is 't dat hy peynft, al waer hy gaet of flaet:

Het fij het morgenrood verlicht de groene kruyden;

Het fij de groote torts de hoofden braed in 't fuyden;

Het fij die achter duyn in 't foute water finckt;

Of ons by nacht ontfchuyt, en voor een ander blinckt.

- 133 Mijn *Pol* is op zijn *Duyf* verflingert, als een doffer.

Hy heeft geen ander hart als 't hart van fijne joffer.

Verluft hy, daer het loof hem voor de fon befcharmt,

133 volgg. Allerlieffte befchrijving der liefde, en wel waardig onthouden te worden.

- Hy fiet hoe groen 't geboomt malkanderen omarmt,
 Den lindeboom den Yp, den wilgetack den elsen;
 140 Hy wenſcht terſtond ſijn lief te kuſſen en 't omhelſen.
 Siet hy den bloeſſem aen, ſoo liefelijk van lucht;
 De maeghdom rieckt hem toe, en ſijn beloofde vrucht.
 Soo hy een klare ſtar fiet ſlickren in het doncker,
 Hy denckt om 't lachende oogh, en 't hemeliſche geſloncker
 145 Van 't minnelijk geſicht, en ſuyver diamant
 Dat in haer aenſchijn gloeyt. hy ſinoort van heeten brand.
 Soo hy twee paerden fiet een ſelven wagen trecken,
 Hy denckt om 't ſachte juck: en fiet hy treckebecken
 Twee duyven op een ſlagh, niet ongelijk van kuyf,
 150 Hy raect, hy is ontruſt, en roept om ſijne *Duyf*,
 En geeft ſich op de vlught, en krijght geſwinde wiecken,
 En weet waer dat ſy is te raden en te riecken,
 En valtſe moeyelijk, en weetſe t' ondergaen.
 Sy fiet haer vryers trou en grooten yver aen,
 155 En krijght genegentheyd, en andere gepeynſen,
 En wenſcht gepaert te ſijn: maer 't hart wil t' elckens deynſen,
 Uyt teere bloodigheyd, en jeughdelijke ſchaemt;
 De reghte bloſentheyd die ſoo een maeghd betaemt,
 En ſchooner is dan 't rood op haer ontloke wangen.
 160 De wil ſou overſlaen, maer blijft in twiſſel hangen.
 Het jawoord, dat de gunſt te met na voor toe drong,
 Is rijp en in den mond, maer 't hapert op de tong,
 En kan 'er qualijk uyt. doch wat haet tegenſtrijen?
 Wie met den hemel vrijt, die heeft voor wind in 't vrijen,
 165 En raect de haven in behouden met gemack;
 Gelijk dees Bruygom deẽ, doen ſy het jawoord ſprack,
 En met een ſucht ontfing ſijn aengebode trouwe,
 En aen ſijn ſijde ging, gelijk ſijn echte vrouwe.
 Leef lang, geluckigh paer, en beſigh uwen tijd,
 170 En treck getrooft te velde in deſen eerſten ſtrijd,
 En mengel onder een triomf en nederlagen:
 Ghy ſult hier over ſmart nocht over wonden klagen.
 Het is een lieve luſt, die nimmermeer verveelt.
 Wie vreeſt voor ſulck een dood, die 't eeuwich leven teelt.
 175 Nu droom niet anders dan van harten te verovren.
 De ſoete koele May beſtroyt uw hed met lovren,
 En bloemen ſonder tal, en lacht u vrolijk aen.
 De ſon, om uwent wil, ſal ſpader onder gaen.
 De ſchaemte heb hier uyt, en moet geen kaecken verwen.
 180 Ga mengel bloed met bloed, en *Follen* en *van Gerwen*.

155 En valtſe moeyelijk: d. i. : men beſtoemt haar gedurig met zijn aanzoecken en beleeftheden."

En weetſe t' ondergaen: „en weet haar te belezen, voor zich te winnen."

164 Wie met den hemel vrijt: lees „met byſtand van den hemel."

Daer volge, beurt om beurt, een dochter na een loon.

De liefde is niemants last, sy is haer eyge loon.

Ick sie den erfgenaem den kleenen *Pol* geboren,

Eer negenmael de maen verwisselt haren horen.

193 Ick sie hoe grootvaer 't kind vast kust, en wel gemoed

In bey sijn armen vat, en met dees woorden groet;

Terwijl de tranen vast van blijfchap staen en hangen

In d'oogen en op 't vel der rimpelige wangen:

De Roomsche *Pol* en was nocht kon soo blij niet sijn,

190 Doen hem geboren werd het soontje *Salonijn*,

(Waer op *Augustus* swaen de goude tijden spelde)

Als ick met dese vrucht, het leste dat my quelde.

Mijn lang gewenschte neef, Gods wille moet geschien.

Hy hael my in sijn rust, nu ick u heb gesien;

193 De weereld viel te klein, en lat te nau verdrongen,

Soo d'oude niet en weeck, en liefse weêr den jongen.

Mijn voorgang sij uw spoor, en word geen weldoen inoe.

Aldus spreekt oude *Pol*: de jonge lacht hem toe.

190 *De Roomsche Pol*: *Afinius Pollio*, Consul en Redenaar te Rome. Hy bloeide voor en onder *Augustus* en verwierf zich veel roem, zoo in den krijg dien hy tegen de Dalmaten en staande de burgerwisten voerde, als door zijn geschriften, van welke er echter geene meer zijn overgebleven.

190 *Salonijn*: *Saloninus*, aldus genoemd naar de stad *Salone*, welke *Pollio* had ingenomen toen hem dit zoontjen geboren werd.

193 *Augustus swaen*: *Virgilius*, in zijn beroemden herderszang, die op de geboorte van dit kind gescreven werd:

Magnus ab integro foeculorum nascitur ordo.

Eer wy van het bezongen echtpaar aftappen, zij hier nog vermeld, dat *Jan van de Poll* in 1646 Raad der Stad werd en in 1653 Burge-meester. Tot de Staatsgezinde party behoorende, zag hy zich op den 10 September 1672 door *Prins Willem III* ontslaan, en overleed den 20 September 1678 op zijn hofstede, genaamd *Zonnenberg*, in de *Buikfloofter-meir*. Zijn vrouw was twintig jaren voor hem, op den 11 December 1658, gestorven. Merkwaardig is het, dat hun kleinzoon, mede *Jan* geheeten, het *Burgemeesterfchap* van 1718 tot 1744 bekleedde, zoo dat de vier geslachten — *Harmen Gysbertsz.* was Lid van den Raad geworden in 1595 — juist honderd vijftig jaren in het bewind zaten. Voor 't overige is de vrees van den grijsaart, dat zijn geslacht zou uitsterven, tot op heden toe ydel gebleken te zijn.

Dat *Jan van de Poll* werkelijk langen tijd een tegenzin in 't huwlijk gehad moet hebben, blijkt uit het navolgende byfchrift, 't welk *Jan Vos* vervaardigde op het afbeeldfel van *Duitjen van Gerwen*, door van der Helst geschilderd:

*Dus pronckt van Gerveus glans als 't lichaam zal verdwijnen,
Maar zoo de verf verdwijnt behoudt haar deugd noch standt.*

De deugden blinken als de zon geen meer zal schijnen.

*Zoo wist zij 't hart van Pol, schoon hy de huwlijksbandt
Altoos ontworftelt was, tot liefde te verplichten.*

De deugd en schoonheidt zijn twee scherpe minneschichten.

Het byschrift, dat dezelfde dichter op de afbeelding van haar man vervaardigde, luidt aldus:

Dus ziet men Pol, die burg der trouwe burgerijen,

Die raadt geeft op zijn tijdt en standt houdt in gevaar.

Zoo plag zijn Vaader voor het burgerrecht te strijen.

Want deugd ontziet geen nijdt noch gal van lasteraar.

Hadt Roomen, by August, de Pollen tot een waapen,

Het Y durft op de zorg der Pollen veilig slaapen.

Wy hebben gezien ¹⁾ hoe Reael, sedert zijn huwelijk in 't jaar 1629, zich aan den omgang met zijn voormalige vrienden eenigzins had onttrokken, om geheel voor zijn huisgezin en voor zijn ambts- en handelszaken te leven. In 1630 Lid van de Vroedschap geworden, had hy mede niet weinig aandeel gehad aan de stichting der Doorluchte School, en voorts de Stad gediend in de betrekkingen van Weesmeester, Schepen en Kommislaris tot de wisselbank, welke hem in 1633, 1634 en 1635 waren opgedragen geworden. Behalve met de bemoeijingen aan zijn post van Bewindhebber en aan zijn kantoor verbonden, had hy zich ook voortdurend met bespiegelingen omtrent de wiskunde, zijn hoofdliefhebberij, bezig gehouden, een belangrijk werkjen „over den magneetsteen en de magnetische kracht der aarde” geschreven, en onlangs (in 1636) een gewichtige uitvinding van den beroemden Galileus Galilei — om de lengte op zee te vinden — by de Staten-Generaal ter tafel gebracht, die hem, met Willem Blaeuw, Martinus Hortensius, Golius en Izaak Beeckman, in commissie stelden om de zaak te onderzoeken. Dit had aanleiding gegeven tot een allerbelangrijkste briefwisseling tuschen hem en Galilei, welke echter, ten gevolge van het overlijden van de meesten die in de zaak betrokken waren, tot geen bepaalde gevolgen leidde ²⁾.

In zijn huisgezin was Reael gezegend geweest: zijn huisvrouw had hem twee zonen geschonken, Laurens en Bartholomeüs, die de schoonste verwachtingen gaven voor de toekomst: en Reael had alle redenen om zich gelukkig te noemen, toen zich op eens het uitzicht voordeed, dat hy zijn stille en rustige levenswijze weder tegen een drukke en woelige — hoezeer dan ook glansrijke — loopbaan verwisselen zoude. Filips van Dorp, de Luitenant Amiraal van Holland, had zijn ontslag bekomen.

¹⁾ Bl. 3.

²⁾ Zie SCHELTEMA, *Rederoering over de verdiensten en lotgevallen van Laurens Reael*, geplaatst in zijn *Geschied- en Letterkundig Mengelwerk*, D. II, en ald. blz. 105—109.

Zoo weinig had deze zich bemind gemaakt in zijn bediening, dat het graauw hem te Veere mishandeld had en de aanzienlijken op zijn verwijdering hadden aangedrongen. „Te bidden is het,” schreef Hooft, „dat het scheeprijkt en strijdbaarst volk aan een Amiraal met hart en harstenen geraake” 1).

Nu werd een zestal bekwame personen aan den Prins voorgedragen, om daaruit een nieuwen Amiraal te kiezen. De twee eersten op deze lijst waren Reael en Marten Harpertszoon Tromp: en daar de Staten van Holland den eerstgemelde met byzonderen aandrang by den Prins aanbevelen, was het hoogstwaarschijnlijk, ja genoegzaam zeker, dat hem deze luisterrijke bediening zou worden opgedragen. Het behaagde echter der Voorzienigheid anders. Een besmettelijke ziekte, die omtrent dezen tijd in Amsterdam woedde, trof ook zijn huis. Zijn beide zoontjens werden eensklaps aan zijn hoop en aan zijn hart ontrukkt, en die treffende slag deed hem zoo zeer aan, dat hy eerlang tot geheele wezen- en lusteloosheid verviel, zoo zelfs, dat verscheidene brieven, waaronder een van Galilei, ongeöpend bleven liggen. By de ongesteldheid van zijn geest kwam een heete koorts zich voegen, die op den 10 October een eind maakte aan zijn nuttig en werkzaam leven.

Algemeen was de rouw over dit verlies. Reygersbergh schreef aan zijn zwager de Groot: „het is een zware ramp voor de Stad, het Land, de maatschappy, maar vooral voor zijn vrienden, waaronder ik my geensins als den minste reken.”

Vreemd is het, dat, terwijl andere dichters hun smart over dit afsterven uitdrukten, Vondel en Hooft, beiden zoo innig aan Reael verbonden, geen enkelen treurtoon aan hun snaren ontlokten. Wellicht had de rouw hun hart te diep vervuld, dan dat het zich in vaerzen lucht kon geven.

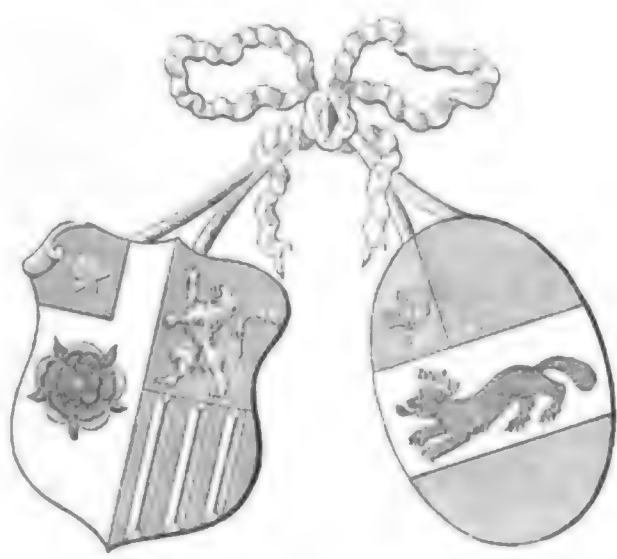
Velen onder onze voorvaderen uit de gouden eeuw van Frederik Hendrik hebben zich roem verworven: niet een heeft dien wellicht meer verdiend dan Reael. Staatsman, dichter, hoveling, wiskundige, taalkenner, zeevoogd, huisvader, koopman, regent, al die hoedanigheden, hoe verre uiteenlopende, ja hoe schijnbaar tegenstrijdig, verenigde hy, en in alle blonk hy uit. Van zijn godsvrucht, zijn braafheid, zijn beminnelijk karakter, dat gulheid en vrolijkheid aan deftigen ernst wist te paren, getuigen allen, die hem gekend hebben: en de afbeelding van zijn schoon mannelijk gelaat levert nog een spiegel van de edele ziel, welke daarin moet gehuisd hebben.

Tromp bekwam nu — en tot heil van 't vaderland — de hooge betrekking, die aan den overledene was toegedacht geweest.

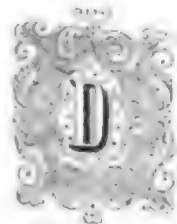
1) *Brieven* No. 164.

Komt mijn gisfing, dat Vondel te zeer getroffen was door den dood zijns vriends, om diens nagedachtenis te bezingen, aan den lezer min waarfchijnlijk voor, zoo wil ik er een andere wagen, t. w. dat hy afwezig was en andere zaken in 't hoofd had. Zeer mogelijk is het, dat hy voor een korten tijd het gevaar der belinnetting ontweken zij: althands is het niet ongeloofbaar, dat hy zich in 't laatst van dit jaar by zijn oude kennis en vriendin Anna Roemers, de echtgenoote van Van Wefel, te Dordrecht bevond. Deze gisfing is by my opgekomen, om dat wy een bruiloftsdicht van hem vinden, omtrent dezen tijd vervaardigd, op het huwlijk van twee Dordtenaren. De bruidegom was Michiel Pompe, Heer van Meerdervoort en Kortambacht, die op 22 January 1613 geboren, op den 16 July van dit jaar 1637 door Karel I van Engeland tot Ridder geflagen was, by gelegenheid, dat hy, met een diplomatieke zending belast, zich te Londen onthield. De bruid was Adriana van Bevere of de Bevere, in 1618 geboren, oudfte dochter van Kornelis de Bevere, Ridder, Heer van Strevelshoek, West-Ysfelmonde, en de Linde, Burgemeester van Dordrecht, Raad en Rentmeester van Zuidholland, enz. Daar noch van Pompe noch van zijn gade in de vroegere of latere gedichten eenig gewach wordt gemaakt, en het alzo raadselachtig zoû blijven, hoe Vondel er toe gekomen ware, hun echtverbintenis te bezingen, indien hy niet door een toevallig verblijf te Dordrecht met hen in kennis ware gekomen, geloof ik, dat wy geen te vermete le gisfing wagen, door aan te nemen, dat dit verblijf — langer of korter — omtrent dezen tijd plaats vond. Het gedicht luidt als volgt:

zeer getroffen was door den dood
te bezingen, aan den lezer van
en andere wagen, t. w. dat hy d
oofd had. Zeer mogelijk is be
aar der besinetting ontweken z
hy zich in 't laatst van dit jaar b
Roemers, de echtgenoot van V
gisfing is by my opgekomen, en
vinden, omtrent dezen tijd ver
Dordtenaren. De bruidegom wa
voort en Kortambacht, die op 22
uly van dit jaar 1637 door Karel I
was, by gelegenheid, dat hy, met
te Londen onthield. De bruid wa
in 1618 geboren, oudste dochter
leer van Strevelshoek, West-Y
van Dordrecht, Raad en Rentme
ch van Pompe noch van zijn gab
eenig gewach wordt gemaakt, en
hoe Vondel er toe gekomen wa
indien hy niet door een toeval
kennis ware gekomen, geloof ik, dat
en, door aan te nemen, dat dit ve
nt dezen tijd plaats vond. Het g

G E L U C K
A E N
D E N H E E R E
M I C H I E L P O M P E ,
E N
M E V R O U
A D R I A N E V A N B E V E R E N .

E fiere Venus voert met roem nu Karels woord,
En schrijft, met meerder recht, om 't heerlijkst
Meerder voort;
Nadien sy Pompe perst, in 't bloeyenst van sijn leven,
Met haren pijl geraeckt, na Strevels-hoeck te streven;
Uyt liefde tot sijn gade, en minnelijke Bruyd.
Geen Paris quam soo blij, met sijn geschaecten buyt,
Van Lacedemon af, na Troje toegevaren,
Als hy, van Brittenland, te Dordrecht, om te paren,
Met d' uytgelese Maeghd, de suyvere *Adriaen*,

1. Meeder recht — meerder voort — Strevels-hoeck — streven: woordspelingen.
2. De zin is: „Karel I had Pompe tot Ridder verheven: Venus helpt hem verder voort.”

- 10 Die Theems en Merwe ontvonckte, en al den Oceaen,
Door 't lonckende oogh, waer 't schip de baren door ging bruyfen.
Nu paren, in dit paer, de heerelijke Huysen,
En stammen groot van naem. De Vader staet verblijd,
Dat hy die hooge hoop noch schept, in sijnen tijd,
15 En fiet, van veer, sijn bloed, op sijnen voorgang, stappen
In eerlijk ampt op ampt, in Burgermeesterichappen,
Gefantschap, en in Raed, en met een rijp verstand,
Sich quijten voor den Staet, en d' eer van 't Vaderland.
Befegelt 's Vaders hoop, geluckige gepaerden,
20 En treed in 't worstelperck, en oorlooght sonder swaerden.
't Bestand en duur niet lang, indien ghy 't somtijds sluyt,
En ramp nocht voorspoed blussche uw soete vriendchap uyt.

Michiel Pompe werd in 1638 Schepen, in 't volgende jaar Gekommitteerde tot de Amiraliteit van Zeeland, doch stierf reeds den 9^{den} December 1639.

Dat Vondel, al bezong hy Reael niet, geenszins ongevoelig was aan de rampen, die zijn vrienden troffen, blijkt uit de aandoenlijke en treffende rouwklacht, welke hy in ditzelfde jaar aan Konstantijn Huygens toezong, na dat deze het ongeluk had gehad, zijn beminde echtgenoot, Suzanna van Baerle, door den dood te verliezen.

vonckte, en al den Oceaen,
r 't fchip de baren door ging bruyt
erelijcke Huyfen,
m. De Vader staet verblijd,
och fchept, in fijnen tijd,
op fijnen voorgang, fappen
Burgermeesterfchappen,
en met een rijp verftand,
et, en d' eer van 't Vaderland
uckige gepaerden,
en oorlooght fonder fwaerden.
ng, indien ghy 't fomtijds fluyt.
bluffche uw foete vriendfchap er.

Schepen, in 't volgende jaar Gekom
n Zeeland, doch ftierf reeds den

ael niet, geenszins ongevoelig was
roffen, blijkt uit de aandoenlijke
in ditzelfde jaar aan Konftantijn Huy-
ngeluk had gehad, zijn beminde echt-
oor den dood te verliezen.

AEN DEN HEER

CONSTANTYN HUYGENS.

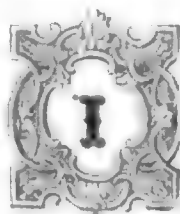
RIDDER, HEER VAN ZUYLICHEM.

Recht en Secretaris van Zijn Hoogheid.

OP HET OVERLIJDEN VAN SIJN GEMAELEN.

MEVROU

SUSANNE VAN BAERLE.

s Zuylichem een ftercke fuyt,
Hy wanckel niet, nocht wroet den kuyt
Van 't graf, waer in fijn Ega leyd
En flaept, en wacht op d' eeuwigheyd,
Niet open, nocht verfteur Gods acker,
En roep fijn lijckrou t' elckens wacker.

Het treuren baet den doode niet,
En voed des levenden verdriet.

In Zuylichem een ftercke fuyt. Zeker zoh het ons tegenwoordig vrij zonderling, zoh niet erger
voorkomen, zoh iemand een rouwhekklag met een woordfpeeling aanving. Doch behalve dat daa
als wy reeds honderdmaal gezien hebben, in die dagen niets vreemds was, en Huygens min
dan iemand recht zoh gehad hebben, Vondel deswege een verwijt te doen, zoo is die wo
fpeeling te dezer plaatfe gelukkig gekozen, of liever, zy bood zich geheel ongezocht aan.
als wilde de dichter zeggen: „Uw naam alleen, Zuylichem! moet u reeds aanleiding ge
u in tegenspoed krachtig te gedragen.”

Zuylichem. Huygens was — ik geloof dit nog niet gezegd te hebben -- Heer van Zuylichem, Z
hem en Monnikeland.

Verfteur: verfteuren, of alleen fleuren, is „overhoop halen, verontrusten.”

Gods acker: den „akker, waarop het fterfelijke gezaaid wordt om in onfterfelijkheid te herrijzen.
Zoo noemt Klopftock de begravenen:

Saat von Gott gefaßt dem Tage der Garben zu reifen.

En op gelijke wijze zegt Schiller:

*Dem dunkeln Schoons der heiligen Erde
Vertrauen wir der Hände That,
Vertraut der Sämann seine Saat,
Und hofft, dass sie entkeimen werde
Zum Regen, nach des Himmels Rath.
Noch künftlicheren Samen borgen
Wir trauend in der Erde Schoons,
Und hoffen, dass er aus den Särgen
Erblühen soll zu schönern Loos.*

In 't gemeenzame leven heeft echter de uitdrukking *Gods akker* voor „kerkhof” nooit wortel
nen vatten, en zelfs fuit zy ons in romans en vaerzen als een sentimenteel Germanisme. E
recht, want zy rust in den grond op een valsch en onhybelsch denkbeeld. Maar dit uit ee
zetten ware hier ter plaatfe minder gepast.

Lijckrou: „het leed, de rouw over de afgeftorvene.”

Schoone en ware regels.

Al focht ghy ſchoon met Charons ſchuyt.
 10 Eurydice, en al kon uw luyt
 De harp van Orpheus ſelf verdooven;
 Ghy ſpeelt haer geelt niet weder boven.

En waer dit mooghlijk te geſchien;
 Ghy ſoud niet laten om te ſien,
 15 En haer verliefen, nat beſchreyt,
 Daer 't licht en naere duyſter ſcheyd.
 Uw morgenſtar ſou u ontſincken,
 Daer onſe ſon begint te blincken.

Wat moeyt ghy 't onverbiddaem hol:
 20 Uw ſchoone bloem is in haer bol
 Gekropen om weêr op te ſtaen,
 Daer haer geen hagelſteenen ſlaen,
 Nocht al te heete ſtralen rooſten.
 Ghy kunt u met d' afftelſels trooſten.

25 d' Afftelſels, daer haer ſiel in leeft
 Haer geelt en ſedigheyd in ſweet.
 De menſch, die, na het oogh, vergaet,
 Herleeft, onſtertlijk in ſijn laed.
 Al ſchijnt de ſerek 't geſicht te hinderen;
 30 Men ſiet de Moeder in haer kinderen.

Der kindren wackere oogen ſijn

5 *Al focht ghy ſchoon* voor *alchoon* *gy* *zoekt*: een by de dichters gebruikelijke en zeer geſlorloofde tmeſſ. *Alchoon* is *al ofchoon*: even wettig als *al hoerel*.

Charons ſchuyt: Charon was de bekende veerman, die de zielen der afgestorvenen naar de onderwaereld voerde, en niet wien Orfeus mede zich inſcheepte om zijn Eurydice terug te halen.

10-16 De zin is: „en al ware het u gelukt, uw gemalin uit het ſchlimmenrijk terug te voeren, gy hadt niet kunnen nalaten, even als Orfeus, naar haar om te zien en haar dan weer te verliezen.”

10 *Eurydice*: zie over de fabel van Orfeus en Eurydice het bekende gedicht van Vondel, getyeld „*Orfeus*”

15 *Daer 't licht en naere duyſter ſcheyd*: d. l.: op de grens tuſſchen de onder- en de bovenwaereld.
Jam luce ſub ipſa

Immemor, heu, cietusque animi reſperit,

zegt Virgilius, *Georg.* IV, 490.

17 *Morgenſtar*: *Stella*, gelijk Huygens zijn vrouw noemde en bezong.

19 *'t Onverbiddaem hol*: „de onderwaereld”, van welker koning, Plato, Virgilius, in zijn verhaal van Orfeus en Eurydice getuigt, dat hy zich door geen gebed vermurwen liet:

Nescitque humani precibus manſuere corda.

Vondel bezigt willekeurig de achtervoegſels *laem* en *lijk* door elkander.

20-21 „Een fraai beeld, en goed volgehouden,” gelijk Lulofs te recht in zijn uitgave van dit gedicht aanmerkt.

25 *d' Afftelſels*. *Afzetſel* wordt door Vondel veelvuldig gebruikt in den zin van „kopy, afdruk, nabootſing”: zoo noemt hy het gedicht, waarin hy de hoedanigheden van Koningin Kriſtina van Zweden bezingt: „*'t afzetſel der koninklijke prente*”; zoo de kleindochter van Michiel le Blou, „*'t afzetſel van haer grootvaders ſiel*.” Zoo zegt Adam tegen Eva (*Adam in Ballingſchap*):

Laet onſe afftelſels hier op jaer van ons getuigen.

en zoo troffen wy ook vroeger *afzetter* voor „ſchilder” aan.

27-28 Heerlyke, ware en fraai uitgedrukte gedachte.

De spiegels en het kristalijn,
 Waer in der ouden gelaet
 En schijn en aenschijn voor ons staet:
 33 't Sijn onverzierde schilderyen,
 En verwen, die ons hart verblyen.

33 *Kristalijn*: het „kristalhelder water“. Zoo spreekt V. in zijn *Tafelkrans* van een *narcis in kristalijn*, voor „in een glas met water.“

34 *En schijn en aenschijn*: *schijn* is hier „spiegelbeeld, reflectie;“ *aenschijn* „uiterlijk voorkomen, aanzicht.“

35 *Onverzierde schilderyen*: d. i.: „echte schilderyen,“ in tegenoverstelling van koppen.

Hy vervaardigde ook op de overledene het volgende grafchrift.

OP

MEVROU VAN ZUYLICHEM,
 SUSANNE VAN BAERLE.

SY SPREEKT.

WAT schreyt mijn Vasthart hier, en staet gelijk een post,
 En smilt van druck altoos.
 Ghy troude een bloem, een Roos,
 Susanne; en wist ghy niet dat die verweleken moest?

1 *Vasthart*: vertaling van *Konstantijn* of *Hever* van *Constans*.

Gelijk een post: „roerloos, stijf als een staak, stijl of post van een gebouw.“

2 *Van druck altoos* voor „geheel in druk.“ Zoo zegt Vooren ook tegen Gysbrecht:

hier is geen hoop altoos, —

voor „hier is volstrekt, geheel geen hoop.“

Hetzelfde lot, dat Vondel en Huygens trof, was ook dat van Van Baerle geweest. In 1635 was hem zijn vrouw ontvallen. Hy had haar innig betreurd, en aan zijn smert in vrij wat gezwollen stijl lucht gegeven: ja wanneer wy den opgesnikten en dwazen brief lezen, waarin hy aan Huygens het beklagelijke voorval mededeelde 1), dan komen wy allicht met Prof. van Vloten 2) tot de gevolgtrekking, dat zulk een smert te luidruchtig was, en, spijt alle betuiging van het tegendeel, te cierlijk en te gezocht in haar redeneertrant, om diepgeworteld en onover-

1) *BAERLE Epistolae*, pag. 615-619.

2) *Tesfelijkheid en hare vrienden*, blz. 17.

koomlijk te zijn. Het beeld der aangebedene Barbara was spoedig genoeg, zoo niet uit de herinnering, dan althands uit het gemoed van haar welbelpraakten echtgenoot verdwenen. Ook was het niet zoo zeer de perfoon, als wel de kunne zijner gade, wier gemis hem het meest deed zuchten. Men behoeft tot bewijs hiervan alleen het klaagdicht te lezen, dat hy, maar weinige dagen na den dood zijner echtgenoot, aan een vriend richtte, die in gedwongen geestlijke eenigheid leefde en die hem een troostdicht had toegezongen:

*Et si mihi dilectae deploras fata maritae,
Balthazar, et viduo condoluisse potes,
Plus doleas si jacta thori, si gaudia nojjes,
Bastaque a thalamis non aliena fuis.
Heu miser! in gelido languent tibi corpora lecto
Heu miser! ignavo nox tibi tota perit ¹⁾.*

Men houde hierby in 't oog, dat Van Baerle een man was van 51 jaar, en vader van zeven kinderen! Een voegzamer antwoord gaf hy op den navolgenden raad, hem door Jacob Baeck gegeven:

¹⁾ *Epistolae*, pag. 649.

SONNET

AAN DEN

WELWYSEN HOOGGELEERDEN HEER

C. BARLAEUS.

DIE wesens, Goodts en Geest en oorfaakx aert kund melde',
Wat lichaem heeft, 't vergaen, het worden, sielens macht
Tijt, plaats, beweeging, heemel, son, en dagh, en nacht,
Wat 't Aertrijck vast, wat eb' en vlooden wetten stelde.

Die 's werelts wondren weet uyt 't menschlijk lijf te spelde'
Dat hoed voor sieckt', geneest en geeft het nieuwe kracht,
Die in 't geloof gesterckt, met liefd en hoop doorwracht,
De siel hebt en gemaect 't puyck van de Christenhelde'.

Zyt door u wysheit, Baerle, Godlyck meer als menschlijk,
Maer achtje lichaams nut geoorloft en ook wenschlijk
Wraekje de Eenlaemheyd en soekj' een wedergae?

"T gebed en wens u volght van al die deught beminnen
 Maar wat is waerd genoeg voor u foo eedle finnen?
 Niet isler of 't moet zijn de wyze *Tesfelfcha*.

Op de hofftee by de Beverwyk.
 den XIII May MDCXXXVI.

Van Baerles antwoord was in cierlijk Latijn, en werd door Vondel
 aldus vertolkt:

K A S P E R V A N B A E R L E S

A E N S P R A E C K

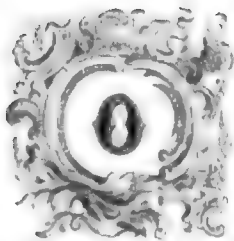
A E N

J A C O B B A E C K,

Rechtsgeleerde.

DOEN HY HEM RIED TE HERHUWEN.

UYT HET LATIJN VERTAELT.

Baeck, de Baeck van eerbare feden,
 Die met een schrandren geeft verciert
 En veelerley bevalligheden,
 Uw heylge voelter Themis viert:
 Wiens tong met honigh is begoten,
 En sap van duysend aerdigheên
 En in uw boesem draeght besloten
 De wetenschappen, en al 't geen
 De jonckheyd leert van minnetreecken:
 10 Wat wiltghe my tot huwen raên?
 Wat wiltghe een wyfer hart ontfteecken,
 En in Cupidoos boeyen slaen?
 De lieve Barber och! die bluschte
 In haren arm mijn kuyfche vlam;
 15 Doen ick niet vruchteloos haer kuste,
 En aen den naem van vader quam;
 Soo wel gepaert als 't hart moght wenschen.

'k Heb my gequeten, als een held.
 'k Voel nu de bloem der jeughd verslenfen,
 30 En d' allereerste hitte smelt,
 En leert my met der tijd bedaren.
 My voeght geen min; maer deftigheyd.
 Mijn waerde Baeck, dit voeght uw jaren:
 Dit is uw werck, en Venus vleyt
 25 En noodight u. de roode kaecken
 Der maeghden sijn met u gedient.
 Uw jeughd is rijp, uw bloed aen 't blaecken.
 Ghy sijt der maeghden reghte vriend.
 Ga toe, de vlagge minnestoocker
 10 Bestelt u wapens en geweer:
 Treck pijlen uit een vollen koocker,
 En tref de vrijster, u tot eer.
 Het minnekoolen past uw sinnen;
 My wijse woorden: uw gesicht
 15 Ontfonckt de jeughd: uw oogen minnen.
 Nu hecht op my geen wulpsche schicht.
 Uw May die bloeyt noch ongeschonden;
 Mijn bloed verkoelt. ghy, in uw kracht,
 Verbeyd de vrolijke avondstonden,
 20 En ick verslijt den naren nacht
 In eenfaemheyl. De Kraemgodelle
 Verheuge u met een jonge spruyt:
 Ick heb volleerd mijn huwlijcx lesse,
 En munt door seven kinders uyt.
 25 'k Wil u dat ampt dan overgeven.
 Op, vryer, na de vrijster toe,
 En kus haer, dat de kuskens kleven,
 En streel, en word geen kussen moe,
 En spreek: mijn echt moet wel gedyen,
 30 Mijn liefste eerlange swanger gaen.
 Ick onbequaem tot dartel vryen,
 En om mijn ega noch belaên,
 Legh hier de wapens neêr met vreden:
 's Is voor dees tijd genoegh gestreden.

't Was echter by Van Baerle niet gemeend geweest. Hy was van
 hoogst minzicken aart, en men kan hem in zijn brieven aan zijn vrien-
 den dien aart zien blootleggen tot onkiesch wordens toe: reeds na eenige
 maanden zijn die brieven vol toespelingen op den treurigen staat,
 waarin hy verkeert, en vult hy b. v. een geheelen brief aan Hooft
 met klaagreden en dienaangaande. Deze had hem patrijzen gezonden.

„Dat zijn vogels voor u,” antwoordt hy: „zwanen, duiven, patrijzen, musfchen, want zy zijn den echt gewijd, welks kussen, gekoos, omhelzingen en genot naar hun voorbeeld gevolgd zijn; — maar mijn vogels zijn uilen en vleermuizen en ander nachtvogelte, aan huilen, krasfen en steenen gewoon¹⁾.” En aan Van der Mijle fchrijft hy: „zonder vrouw is het leven der mannen dat van ballingen: — zonder vrouw kwijnen en zuchten zy en loopen met gefcheurde en vuile kleêren en flechte fchoenen: zonder vrouw is hun keuken koud, even als hun bed” enz. enz.²⁾

Ik haal, om zooveel Latijn niet te fchrijven, de ergerlijkfte plaatfen niet aan. Geen wonder echter, dat hem Hooft, nu de zaken zoo ftonden, alras niets beter had weten te fchrijven, dan: „om er geen doekjens om te winden, ik wenfchte UwE. wel een befcheiden plaatsvullter van uwe waarde, zalige Barbara, die zich niet eens daaraan fteuren zou.”

Niet lang echter duurde het, of de fchrandere Huygens had ontdekt, dat Van Baerle niet alleen den wensch, door Hooft geëit, begeerde te vervullen, maar ook den raad op te volgen, hem door Baeck gegeven, met andere woorden: dat hy het oog gewend had naar de fchoone Alkmaarfche weduw. Het bewijs daarvan leverde juist het ontwijkend antwoord, dat hy toezond op een brief van zijn Haagfchen vriend: „Welk een beweging maakt gy over niets, mijn Huygens! omdat ik eenweek gedichtjen flaak voor de geprezene Tefelfchade, denkt gy, dat ik op haar verliefd ben! Ik ben zeker geen fteen, als ik by haar zit; maar ik ben ook geen nafta, dat maar zonder aanraking in brand vliegt: ik ben koud geworden, mijn vriend! met de jaren klimt ook mijn bezadigdheid³⁾).

Intusfchen bewees het vervolg, dat dit maar uitvluchten waren. 't Schijnt echter dat van Baerle in zijn nieuwe huwlijksplannen door een voorbeeld wilde gesterkt worden: en van daar, dat hy zich tot Vondel wendde, en dezen poogde te bewegen, den arbeid aan zijn heldendicht op Konftantijn te laten varen, en liever een jonge vrouw te nemen.

AD

J V S T V M V O N D E L I V M

CUM A

CONSTANTINO ET HELENA

AD AMORES IPSVM REVOCAREM.

*Vondeli, mea quo toties interprete Musa
Teutonico populis gestit cre loqui:
Vondeli, Batavae decus et laus prima Camena*

1) *Epistolae*. p. 627.2) *Ibid.* p. 636.3) *Brief*. 4-58.

*Fontis inexhaustum flumen Apollinei:
 Sperne truces vultus, tibi quos Maxentius offert,
 Gestaque per Latium bella cruenta solum.
 Cur Licini cantare minas et castra laboras?
 Aut Helenæ sacras ante sepulchra faces?
 Cur Constantino gaudes comes ire per orbem?
 Et magnum mundi sistere sede Ducem?
 Da veniam bellis, jatis est scripsisse renatum,
 Exstincta veterum religione, Deum.
 Paulisper jam vive tibi, tibi quære maritam,
 Et post castra, velis mitia castra sequi.
 Quin aliam thalamis Helenam genialibus infer,
 Verbaque quæ recites mollia dictet amor.
 Ipse tuos tanta plectro levior furores,
 Et viduæ loculos ingeniumque tuæ.
 Sic tibi Constantinus eris, sic conjuge lætus
 Finge Minervinam te sociasse tibi.
 Invenies signum, quo possis vincere, verum
 Ne tibi sit conjux crux, sapienter ama.*

Dat is:

Mijn Vondel, gy wiens lier den weêrgalm van mijn snaren
 Zoo vaak herklinken deed in Nederduitsche maat!
 Mijn Vondel, eer en roem van Hollands dichtericharen,
 Wiens onnavolgbaar lied onze ooren nooit verzaadt!
 Wat pijnigt gy u af, de gruwlen af te beelden,
 Die dwingeland Maxens in langverloopen tijd
 Of wrevele Licijn aan 't zuchtend Rome teelden,
 De toortien, 's Heeren graf door Helena gewijd!
 Wat volgt gy over de aard den trotschen zegewagen
 Van 's waerelds opperheer, roemruchten Konstantijn!
 De ware God regeert: de Heidnen zijn verlagen:
 Dit zongt ge: 't zij genoeg: 't moge uw voldoening zijn.
 Werp weg de krijgsbazuin: uw cyther klink van vrede.
 Leef voor u zelve, zoek een lieve gezellin:
 Verlaat de legerplaats voor zoeter legerstede,
 En fluister Liefde zelve u zachte deuntjens in.
 Wees zelf uw Konstantijn: zoo ge uw Heleen moest derven,
 O! in een nieuwe gaê herleef weêr uw Heleen.
 Zing, als gy door Gods gunst dit heil u mocht verwerven,
 Van d' echtelijken kamp de blijde zaligheên.
 Zoek, zoek als Konstantijn het teeken u te ontdekken,
 Dat u den zege spelt, waarin gy overwint 1);

1) Men weet, dat volgens de overlevering aan Konstantijn een kruis aan den hemel verscheen met de woorden: „in dit teeken zult gy overwinnen.”

Maar wees — opdat u nooit die gade een kruis moog' strekken,
Bezadigd en bedaard by 't geen ge u onderwindt.

Vondel volgde de helft van den gegeven raad: hy liet den arbeid aan zijn Konstantijn varen; offchoon niet om aan de uitzichten te voldoen, welke Van Baerle hem geöpend had. Immers hy hertrouwde niet: — en Van Baerle evenmin: welke moeite hy er ook voor deed.

Omtrent dezen tijd was het, dat beider vriend, Jakob Baeck, overleed. Zwaar trof Vondel die slag, en hy drukte zijn leedwezen daarover uit in den volgende klagzang:

U Y T V A E R T

VAN

J A C O B B A E C K.

Licentiaet in de Rechten.

AEN

NIKOLAES VAN DER HAES,

OULD PROFESSOR.

U is, natuurgeleerde Haes,
Dees eedle siel van Baeck (die aen
Van deughd en wijsheyd uyt den mond
Der wijsheyd socht, en altijd stond
Na nutte en wijsen wetenschap)
Gesteygert op een hooger trap,
Daer sy, bevrijt van duyfternis,
In hare kennis gaet gewis,
En een veel klaerder licht ontling
Als hier, doenste op uw sijde hing.

Hier stond haer 't onderfoecken vry,
Hier sooghste, als eene leckre By,

NIKOLAES VAN DER HAES. Kan deze dezelfde zijn als de zoo dikwijls genoemde Geneesheer in de Beverwijk? Vs. 106 van het hier volgende bruiloftsgedicht schijnt dit te bevestigen, en het kleine verschil in den naam kan niets bewijzen in een tijd, toen men elken naam op onderscheiden wijze spelde: alleen de tytel van *Professor* zoude hier twijfel kunnen doen ontstaan.

Het fap van nytgelefen geur,
 Uyt allerhande bloem en kleur.
 15 Het lichaem achte fy gering,
 Of 't quijnde, en dagelijcx verging,
 In al te vyerigh eene vlam,
 Wanneerfe flechs haer eyfch bequam.
 De hef des lichaems, en het grof
 20 Moft dienen om een betre ftof.

Aldus verkracht men klay, en kluyt.
 Soo bout men 't merg des ackers uyt.
 En, in dien arbeyd al te graegh,
 Verlieft de klont in 't lef heur vaegh.
 25 Het onverfadelijk gemoed
 Op wijfheyds vruchten al te foet,
 Verhaeft fich felf, om 't rijk genot
 Des letter-oeghts en haeft fich tot
 d' Onfterflijckheyd, die boven fweeft,
 30 Wanneer 't hier eens den fmaeck af heeft.

Het aerdfche deel op fijnen rugh
 Geraeckt, en alle geelten vlugh,
 Nu willen fcheyden fonder pijn,
 Soo onbelemmert alle fijn,
 35 Aen lijn nocht taeve femw valt.
 't Geraemt bedanekt dien waerden gajt;
 Den geeft fijn huyfwaerd, die beleeft
 Hem voor een wijl geberberght heeft:
 De Geest verlaet het huys van been,
 40 En klapt de vleugels tegens een.

15 *De hef*: „het min edele godelce, het fchulm.” Thands bezigt men 't woord alleen in de uitdrinking: „de heffe des volke.”

21 *Aldus verkracht men*: d. i.: „maakt men krachteloos, berooft men van kracht.”

25 *Vaegh*: „frifchheid.”

30 *Lees*: „wanneer het eens den fmaak weg heeft van de vruchten der wijsheid.”

31-33 *Lees*: „wanneer het lichaam zoo zwak is geworden, dat het ter aarde zinkt, en de geest daarentegen, meer en meer vlog geworden, opwaarts zoekt te flijgen.” Het beeld is gelukkig voorgefeld en keurig volgehouden.

36,37 *Lees*: „het lichaam bedankt den geest voor zijn gezelfchap, de geest wederom het lichaam voor de huisvesting.”

Niet lang echter duurde het, of aan het huis van Baeck werd de rouw in vreugde verwifeld. De „fiere Katharijne”, die zoo lang weêrftand geboden had aan alle aanzoeken van vrijers, liet zich eindelijk vermurwen door de gebeden van Hillebrand Bentes, een aanzienlijk Amfterdammer, doch omtrent wien ik geen andere narichten heb kun-

nen bekomen, dan dat hy ten jare 1629 mederegent van het Aalmoesfeniers Weeshuis daar ter stede was geworden. Waarschijnlijk was hy met Jacob Baeck zeer bevriend geweest: en wy zouden uit het navolgende bruiloftsdielt van Vondel kunnen opmaken, dat de voorlpraak van den sedert overleden broeder niet ongunstig by de zuster gewerkt had.

DE FEEST

VAN

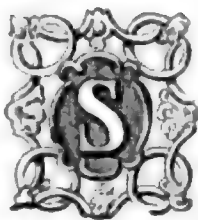
DEN HEERE DIRECTEUR

HILLEBRAND BENTES

EN

JOFFROU

KATHARINE BAECK.

CHOON d' een na d' ander valt de Minne gaf sijn
recht,

Noch sleet Katrijn den tijd des levens buyten echt.
De son had negenwerf haer hemel omgevaeren,
En Ceres negenwerf het hayr gehult met ayren,
Terwile Bentes leefde op heur genade alleen,

En in den wind lagh slaen sijn klaghten, en gebeeen.

De kamer, daerse sloop, besloot haer kuyfche sinnen,

Verbonden aen den dienst der suyverste Godinnen,

Aen Pallas, en Diane, en Veste; om wie sy hier

10 Een lamp van bergkristal ontsaack met eeuwigh vyer.

Nocht Venus, nocht de min, nocht Hymen moght 'er duuren.

De kuyfcheyd deser Maeghd was witter dan de muuren,

Waer meê sy zat bemuurt, vernoeght met desen roem,

Dat sy dees Godheên schonck heur maeghdelijke bloem.

13 Maer doen de hemel, die haer yver had genoten,

In 't end voltrecken wou 't geen boven was besloten,

Verfcheen de Maeghd, daer sy in heur slaepkamer sat,

Haer trouste Broeder self, die langs 't gemeene pad

9 Zie over de dienst van Vesta het aangeleekende op de *Spore aen Hooft*, vs. 1.

10 Haer trouste Broeder: Jakob. Zie vs. 44.

- De weereld had verfinaed, en 's weerelds ydelheden.
 20 En 't vaderlijke huys sich heel in rou sien kleeden.
 De kamer roock van geur, en blaecte door den brand,
 Die aflicheen van de torts in sijne flincke hand.
 Een kleed, foo blanck als sneeu, geflingert om de leden,
 Hing met een eedlen fwier van boven tot beneden.
 23 En rijk befaeyt met goud van starren, sonder tal;
 Gelijck de hemel blinckt, en eeuwich blincken fal.
 De flaepen van sijn hoofd, verlicht door dese glantfen,
 Sich lieten om en om met eenen krans bekrantfen
 Van bloemen, sonder naem, versamelt daer omhoogh,
 30 En kunstigh gefchakeert, gelijck een regenboogh:
 Al vaste verwen, die verwelcken nocht bevriefen,
 En sich, om schooner kleur, alle oogenblick verliefen,
 En spelen foo in 't licht van dien gemaecten dagh,
 Dat qualijck menschlijck oogh hier oogh op houden magh.
 33 Hoe bly, hoe welgedaen sagh sy dien liefsten Broeder!
 Hoe anders, als doen hy van Vader en van Moeder
 En al sijn Vaders huys vernoeght sijn aflicheyd nam,
 Na dat een koorts, ter sluyck, door eene onfichtbre vlam,
 Al 't lichaem had verteert en naeulijcx om te leven
 40 Wat siels in vel en been en schinckels was gebleven.
 De Suster vreefde in 't eerft, en midlerwijl verheughd
 Vermengde sich de schrick in d' onverwachte vreughd.
 Sy haecte en blaecte om hem t' omhellen, en te kussen,
 Maer 't hart wert t' elckens flaeu, en Jakob ondertuffchen
 43 Genaeckende, verdreef met eenen heldren blick
 Uyt heur verbaelt gemoed dien ingebeelden schrick,
 En opende sijn mond met sulcke lieflijckheden,
 Gelijcke was gewoon sijn troost en wijse reden
 Te drincken met haer oor, eer hy, tot haer verdriet,
 50 Om een onsterflijck kleed, het sterfelijck verliet.
 Gedeelte van mijn siel (foo sprack de Geest ten leste)
 'k Verlaet d' onsterflijckheyd, en dael in dit geweste,
 Uyt liefde, die ik noch u toedraegh, na mijn dood;
 Niet foo gelijck weleer, maer duyfendmael foo groot.
 53 De liefde gloeyt om hoogh al anders dan op aerde.
 Wy geesten schatten daer het maeghchap na sijn waerde,
 Beminnen sonder gal, en wenschen, in dien staet
 Des hemels, u noch nut te sijn met rijpen raed.
 Het opperste besluyt mishaeght dat ghy uw jaeren
 60 Dus koel en eenfaem slijt, en leyd u op te paeren
 Met hem, die lang genoeg sijn tijd in slaverny
 Om u heeft doorgebroght. 'k verleker u, dat hy

20 Hoe anders: het *quantum mutatus ab illo* van Virgilius; maar hier op gunstige wijze.

- De reghte weêrga is, en met sijn aerd en feden
 Uw feden soo gelijckt, dat geene oneffenheden
- 65 Uw onderlinge rust verstoren sullen, soo
 Ghy 's hemels raed voltreckt. wat schaemte maeckt u bloô?
 Wat verftle met een gloed van roosen beyde uw kaecken?
 De koelte had haer tijd: nu is het tijd te blaecken
 Van ongeveynide min, en rustigh en goedrond
- 70 Te drucken hart aen hart, te vlyen mond op mond,
 Te loncken hand aen hand, en lip op lip te kleven.
 Wat weygertghe dien Held uw hand en trou te geven,
 Nadien uw huwelyk van 't noodlot is gefineed
 Op 't anbeeld van Gods Raed? begeef, in Venus eed,
- 75 U onder Bentes vlagh. hy sal u veyligh voeren,
 Niet onder het geweld van oorelooghfrumoeren,
 Waer van de weereld waeght, wanneer de felle dood
 In eenen hagel spooekt van yser en van lood;
 Maer in een soet gevecht, en oirfaeck van veel levens,
- 80 En aerdsche saligheên, en leckre lusten t' evens:
 Daer ghy opluycken sult uyt aengenaemen lust,
 En den gewenschten loon der wederliefde kust.
 Een jonge Katharijn, of Bentes, of te gader
 Een dochter en een soon, die moeder en den vader
- 85 Afletten soo volmaeckt, dat uwe schildery
 By dit gesielde beeld een schim en schaduw sij.
 Ghy moet op dese wijs voortaan den Goôn behagen.
 De tijd lijd geen vertreck, en alle Geelten klagen
 Daer boven allermeeft om 't spillen van den tijd,
- 90 En kennen sijn waerdy, wanneer hy hen ontglijd.
 Sy wenschen, moght het sijn, den eersten tijd te koopen,
 Om nutter te besteeën. sy sien de starren loopen,
 En rennen om den ring van desen duyftren klood,
 Behangen met den damp, die eerst mijn oogen floot
- 95 Voor 't hemeliche gesicht, en hinderde te dringen
 In 't allerbinnenste des boesems aller dingen.
 Al wat op 't aerdrijck schuyt ontdeekt sich daer al stil.
 Hier siet men nauwelijcx door een papieren bril.
 Daer vat een oogenblik ontallijcke gedachten.
- 100 Daer schijnt een langen dagh, gevolgt van geene nachten.
 Men leyd 'er 't oor te weeck op 't goddelijck gefang
 Der heem'len, die op maet gestadigh gaen hun gang,
 En danssen, dat sy 't veer in lieflijkheyd afwinnen
 De toverende keel der singende Meerminnen.

72 *Dien Held*: niet dat Bentes, zoo verre my althands bewust is, eenige heldendaden verricht had; maar *held* staat hier voor „Jongeling, minnaar, wakkere borst.”

81 *Aengenaemen*: sommige uitgaven hebben *kittelenden*.

82 *Vertreck* is „nuttel.”

91 De zin is: „zy (de geesten der afgestorvenen) wenschen, dat het in hun vermogen ware, den op aarde doorleefden tijd terug te koopen, om dien nuttiger te kunnen besteden.”

- 103 Natuur ontkleed ſich daer heel naeckt van top tot teen.
 Hier toonde my mijn Haes niet als d' ontdeckte leên.
 Self 't allerwijſte breyn bekend om hoogh ſijn botheyd,
 En noemt dees letterkunde en wijsheyd loutre ſotheyd.
 Ons Themis, die 't geſicht aen geene letters hecht,
 110 Outvout en ſchift'er net het onrecht van het Recht.
 Het heyligh Recht, 't welck hier beneden is te ſoecken,
 En blind word opgevifcht uyt eene zee van boecken,
 Waer in 't verſtand verſinekt, en diekwils ſchipbreuck lijd.
 Maer dit loopt buyten ſpoor. mijn laſt gaet niet ſoo wijd.
 113 Mijn Sulter, 'k ſie ghy wenſcht t' omhellen uwen Broeder,
 Maer al vergeefs. ick ga. omhels mijn oude Moeder,
 En Vader noch voor my. omhels uw Bruydegom.
 Soo ſprack hy, en verdween, en liet haer droef, en ſtom.
 Sij ſagh hem, doente ſich tot kullen wou verpijnen,
 120 In haere ledekant, met ſijne torts, verdwijnen,
 Gelijck een Bruyloftsgod, en ſloegh van angst een galm.
 't Gefin ſchoot toe, en vond den vloer al groen van palm
 En loveren beſtroyt, en troofte de verlegen,
 En nam dit voorſpooek aen: en wenſchte 's hemels ſegen
 123 De nieugewijde Bruyd, die, na dien ſtorm beland,
 Den blijden Bruydegom haer trou gaf met haer hand.

100 *Mijn Haes*: de dokter in de Wijk. Zie D. II blz. 225.

Hoe lang Katharina met haarechtgenoot leefde is my onbekend; dat zy hem een zoon ſchonk blijkt uit het grafſchrift, hetwelk ik hier geef, als te kort om er op terug te komen, en tevens als het laaſte gedicht, dat onze dichter op een Lid uit het geſlacht der Baecken vervaardigde.

GRAFSCHRIFT

OP

KATHARINE BAECK.

GEMAELEN VAN DIRECTEUR

HILLEBRAND BENTES.

AL deekt dees ſereck Katrijn, ſy leeft in 't eenigh krooft,
 Sijn Moeders ſchildery, ſijn Vader Bentes trooft.

De Brabantſche kamer „*Wt levender Jonst*” was, ſedert de ſtichting van Costers Akademie, meer en meer in verval geraakt, en eindelijk geheel te niet gegaan. De Oude Kamer, hoezeer de meest verdienſtelijke van haar Leden tot de Akademie waren overgegaan, had nog lang den ſtrijd volgehouden, doch was eindelijk, in 1632, door bemiddeling van Burgemeesteren, met de Akademie vereenigd geworden. In het jaar 1635 had het Weeshuis een derde gedeelte van het erf en getimmerte, met de kleedingen en andere benoodigdheden, tot de ſpeelplaats behorende, aan het Oude-Mannenhuis verkocht. De twee Godshuizen namen toen het beſluit, de Akademie, die maar van hout was opgeſlagen, en voor welke een loods ſtond, die in den jare 1631 aan een ſteenkooper was verhuurd geworden, te hertimmeren. Volgens de beſchikking van Burgemeesteren, moesten de kosten van dit werk voor twee derde deelen door het Weeshuis, en voor een derde deel door het Oude-Mannenhuis gedragen worden, welke Godshuizen dan ook een dergelijk aandeel in de opbrengſten van het ſpelen hadden. De Akademie van Coster had, van haar eerſte oprichting af, tot blazoen gehad een Byekorſ met het woord YVER; maar nu vond men goed om gemeld blazoen met dat van de Kamer *In Liefde Bloeyende* ſamen te voegen, en van de twee zinspreuken deze eene te maken: „door yver” of „yver in liefde bloeiende.” De kosten der herbouwing beliepen in het geheel *f* 29103 en eenige ſtuivers. Zy werd in 't laatſt van 't jaar 1637 voltrokken, en ſedert dien tijd aan de Akademie de naam van „Schouwburg” gegeven. De bouwmeester, de beroemde Nikolaas van Kampen, had den lof ingeëogſt van, uit aanmerking der enge ruimte waarover hy te beſchikken had, een treffelijk gevaarte te ſtichten: en met recht zong Pels van hem, in zijn „Gebruik en Misbruik des Tooneels,” dat hy

Het werk,

*Schoon klein van outrek, groot en wyd, gelijk een kerk
Dee ſchijnen en 't gemak ſo met de welſtand paarde,
Dat dit gebouw, verpiert met zulk een pracht, en waarde,
Gelijk ſo braaf een' kunſt en groot een' ſtad betaamt,
Een meeterſtuk verſtrekte en Schouwburg werd genaamd.*

Men trad er binnen door een hardſteenen poort van de Dorifche orde, boven welke het navolgende diſtichon van Vondel in gouden letters was uitgehouwen:

De weereld is een ſpeeltooneel,
Elk ſpeelt ſijn rol en krijgt ſijn deel.

terwijl het woord SCHOUWBURG boven het frontelpies te lezen ſtond.

Noordwaarts in deze poort had men het kantoor, waar het geld voor den toegang ontvangen en de loodtjens uitgegeven werden: daar boven ſtonden buitenwaarts twee lantarens en binnenwaarts de borst-

beelden van Herakliet en Demokriet. Vervolgens ging men, over een vierkante plaats, door een andere poort, in een ruim portaal, waar zuidwaarts de ingang zich bevond naar de woning van den kastelein en een spreekvertrekken. De frontelpies dezer tweede poort rustte op twee kolommen, boven welker kapiteelen insgelijks twee lantarens geplaatst waren. De woning van den kastelein bestond uit verscheiden wel ingerichte vertrekken. In het portaal daarvoor hingen drie gedichten: een van Vondel, luidende:

Geen kind den Schouburgh lastigh sij.
Tobackspijp, bierkan snoepery,
Nocht geenerley baldadigheyd.
Wie anders doet, word uytgeleyd.

Een van Jan Vos:

*De Godsdienst roept de Ziel: het lijf de zorg voor 't leven:
Elck heeft haar eygen tyt: wie die hier tegen streven.
Wie tyt in tyden vint, wort geen tooneel ontzeyt
Zoo leert men door het spel noch deught in ledigheyt.*

En nog een van Vondel:

Tooneelspel quam in 't licht tot leerfaem tijdverdrijf.
Het wijckt geen ander spel, nocht koninklijke vonden.
Het bootst de weereld na: het ketelt siel en lijf:
Het prickeltse tot vreughd of slaet ons soete wonden:
Het toont in 't kleyn begrijp, al 's menschen ydelheyd,
Daer Demokryt om lacht en Heraklyt om schreyt.

Aan de zuidzijde van het portaal was een ruime opgang naar de kamer der Regenten, rondom met kassen voorzien, en van boven koepelsgewijze bepleisterd. Boven den schoorsteenmantel las men Vondels regels:

Geluekigh ¹⁾ is het Lant
Daer 't kind sijn moer verbrant.

Voorts was dit vertrek voorzien met afbeeldingen van verscheiden oude Godheden, die van de Kamer *In Liefde Bloeyende* waren overgebleven.

Wat de zaal zoo wel als het tooneel betreft, men zal daarover, beter dan door eenige beschrijving, kunnen oordeelen door de nevensgaande afbeeldingen, waarby ik alleen nog het volgende heb op te merken:

Men ziet, by de vergelijking der beide afbeeldingen, dat de konstruktie van deze schouwburgzaal in vele opzichten van die onzer heden-daagsehe theaters verschilt, voornamelijk daar in, dat, terwijl men thands

¹⁾ In de gewone uitgaven lezen wij voor *geluekigh* het woord *gezeigent*.

okriet. Vervolgens ging men, en
idere poort, in een ruim portaal, en
id naar de woning van den kaste-
itelpies dezer tweede poort rustte op
kapiteelen insgelijks twee lanta-
r den kastelein bestond uit versche-
In het portaal daarvoor hingen de-
ende:

houburgh lastigh sij.
an snoepery,
aldadigheyd.
word uytgeleyd.

: het lijf de zorgh voor 't leen-
ie die hier tegen strecken.
t geen tooneel ontzeyt
el noch deught in ledighheyt.

licht tot leerfaem tijdverdrif.
l, nocht koninklijke vonden.
a: het ketelt siel en lijf:
of slaet ons soete wonden:
grijp, al 's menschen ydelheyt.
it en Heraklyt om schreyt.

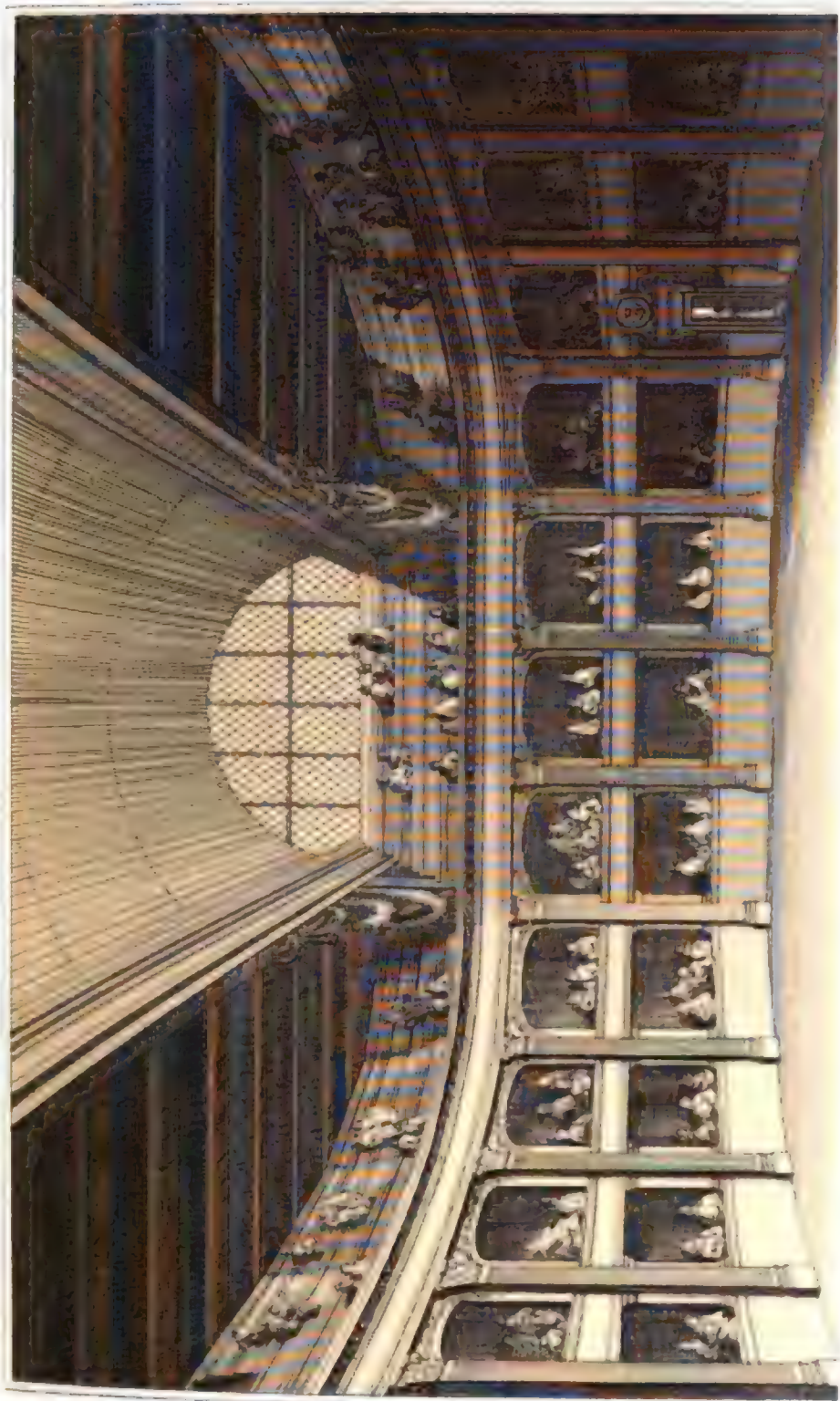
taal was een ruime opgang naar
et kasten voorzien, en van boven ka-
en schoorsteenmantel las men Vonde-

s het Lant
jn moer verbrant.

en met afbeeldingen van verscheide
er *In Liefde Bloeyende* waren overge-

t tooneel betreft, men zal daarvoor
ig, kunnen oordeelen door de neven-
alleen nog het volgende heb op 't

e beide afbeeldingen, dat de konink-
vele opzichten van die onzer heere-
melijk daar in, dat, terwijl men trouw-
sh het woord *gevoelt*

Stroom v. d. Eijndracht

HET TOONEEL VAN DEN AMSTERDAMSCHEN SCHOUWBURG, GESTICHT IN 1637.

de zaal, waarin de toeschouwers zich bevinden, een eigen zoldering heeft en door een voorportaal van het tooneel wordt afgeleiden, hier daar-en-tegen zaal en tooneel een geheel vormen, dezelfde zoldering met balken en middelgewelf van 't een tot het andere einde doorloopt, en de zitplaatsen der toeschouwers daar eindigen, waar het eerste zijdehem begint, zonder dat het tooneel zelfs door een zoogenaamden Harlekijns-mantel wordt afgesloten. Wat men thands den „bak“ heet, is hier door een opene ruimte vervangen, zonder zitplaatsen, en waar de kijkers alzoo genoodzaakt waren te staan, — doch in vergoeding vrijheid hadden, heen en weder te loopen: iets wat niet moet gestrekt hebben om de stilte gedurende de vertooning te bevorderen. Alleen de loges, in twee gaanderyen boven elkander tusfchen eierlijke pilasters geplaatst, wijken in vorm en grootte niet af van de hedendaagfche. De bovenfte gaandery, uit vaste oplopende banken bestaande, zoo wel als het groote halfronde venster, doen ons eer aan een kerk of bedehuis denken dan aan een fchouwburg: en terwijl men tegenwoordig by het bouwen van theaters er zich op toelegt, het daglicht op alle wijzen buiten te fluiten, is hier daar-en-tegen blijkbaar zorg gedragen, daarvan party te trekken: zoo dat, dewijl men toen te vier ure begon te fpelen, een groot gedeelte van 't ftuk — althands gedurende drie vierden van 't jaar — by daglicht zal hebben kunnen vertoond worden: een merkbaar voordeel, in zoo verre de bezuiniging van uitgaven aangaat.

Wat het tooneel betreft, men ziet daarin vooral een groot verfchil met de hedendaagfche. Het dekoratief ftaat vast, doch is zoodanig ingericht, dat het naar verkiezing — en met behulp van een weinig verbeeldingskracht by de toeschouwers — onderfcheiden lokaliteiten kan voorftellen. Op de eerste zijmuren — want zijdehemen kan men ze niet noemen — is een gevangenis afgebeeld: en wanneer het tooneel nu een gevangenis moest voorftellen, liet men het gordijn, dat onmiddelijk achter die zijmuren om een dwarsftang geflingerd was, vallen. Werd het noodig, dat een der perfonaadjen van een ftadsmuur of een toren of uit een venster fpreken moest, dan ging hy op eene der aan weerskanten aangebrachte galeryen ftaan: en viel de handel in de open lucht voor, dan werd dit aangeduid door de tooneeliften te laten opkomen uit de opene ruimte tusfchen de kolommen, die een uitzicht naar buiten opleverden. De troon, die, even als de rest, vast ftond, werd veelvuldig gebezigd, en fpeelde het ftuk elders, dan in een paleis, dan had men vrijheid, dien weg te denken. Vertoonde men een kluchtspel, dan werd weder het gordijn achter de gevangenis nederge-laten, en de voorgrond door 't aanbrengen van eenige meubelen in een gewoon vertrek herfchapen. Men ziet, de toefel was nog zeer eenvoudig en *primitief* en alle optifche illuzie ontbrak; — doch die kwam men daar ook niet zoeken, en werkelijk beftaat hierin het grootfte verfchil tusfchen den toenmaligen en den hedendaagfchen fchouwburg, dat het prikkelen der zinnen, 't welk nu als het hoofdvereifchte wordt aange-merkt, te dier tijd niet in aanmerking kwam. Het ftuk zelf, als drama

of poëtisch voortbrengfel, kwam in aanmerking, en het overige was een byzaak, waarover zich niemand veel bekommerde.

Niet lang echter — haasten wy ons er dit by te voegen — bleef deze staat van zaken voortduren. Aldra begon men, voor stukken, waarvan men goede ontvangften verwachtte, opzettelijke dekoratiën te vervaardigen: 't zij door het aanbrengen van een gebouwden toefel, 't zij door het befchilderen van doeken, die dan voor den troon werden opgehangen. Het zal ons, by volgende gelegenheden, blijken, dat ook menig treurfpel van onzen dichter met nieuwe dekoratiën werd opgeluisterd.

Ik heb gemeend, dat deze korte uitweiding over de gedaante en de hulpmiddelen van het toenmalige tooneel niet ongepast ware; daar zy den lezer de gelegenheid aanbiedt, om zich een klare voorftelling te geven van de wijze, waarop de tooneelftukken werden opgevoerd, en van het verband, dat er beftond tusfchen de dramatifche werken van die dagen en de lokaliteit waar zy vertoond werden. De omftandigheid, dat byna elk belangrijk voorval niet aanschouwelijk voorgesteld, maar in een verhaal befchreven werd, had natuurlijk ten gevolge dat er minder uiterlijke toefel noodig was dan thands, nu men *actie*, geen *declamatie* begeert; en wederkeerig waren de dichters, by mangel van de noodige hulpmiddelen, wel gedwongen, zich van het aanbrengen van zoogenaamd theatraal effekt te onthouden.

Verder fchreef onze dichter te dezer, of by een latere gelegenheid nog de navolgende fchouburgdichtjens: waarvan het eerfte nog in 't begin dezer eenw onder den byenkorf op het voorfcherm van den fchouwborg te lezen ftond.

DE Byen ftorten hier het eëlste datfe lefen,
Om d'ouden ftock te voên, en ouderloofe weefen.

HET fij ghy fpeelt voor ftom, of fpreekt,
Let altijd in wat kleed ghy fteeckt.

TWEE vaten heeft Iupijn. Hy fchenekt nu fuur, nu foet,
Of matight weelde en vreughd met druck, en tegenspoed.

HET fpel heeft ook fijn tijd, wanneer 't de tijd gehengt.
't Vermaeckelijk en nut word hier van pas gemengt.

VERBIE de lieden het tooneel,
 Soo loopt 'er sevenmael soo veel.
 't Verboden wil men allermeeft,
 En tegenstreven noopt den geest.
 Wie dan den **YVER** blusschen wil,
 Sie door de vingers, en swijgh stil:
 Want word ghy op uw feer geraeckt,
 Soo denck: ick heb t 'er na gemaect.

De afbeeldingen, waarvan wy hier kopyen geven, waren oorspronkelijk met byschriften voorzien. Onder die van het Tooneel stond het gedicht van Vondel, hierboven aangehaald, en beginnend:

Tooneelspel quam in 't licht, enz.

Onder de andere het navolgende gedicht op Van Kampen:

TER

EEUWIGER GEDACHTENISSE

VAN

NIKOLAES VAN KAMPEN,

Stichter des Schouburgs,

IN DEN JAERE MDCXXXVII.

't **O**NTBREYDELEN der jeughd, nocht godloos voedsel van
 Vervloecte afgodery, en al wat sy verdichte,

Maer stichtigh tijdverdrijf was 't ooghmerck van dien man,

Die, tot een oefenschool van deughd, den Schouburg stichte;

Der arme Weesen troost, der Ouden stock en staf.

Soo schrijft Pompejus niet, maer Kampen op sijn graf.

: *Stichtigh* voor „stichtelijk,” als meermalen.

* *Pompejus*: deze had te Rome een grooten schouburg gesticht: — de dichter wil echter dien naam niet aan Van Kampen toefigenen, omdat de schouburg te Rome — volgens het uitgedrukte in de vorige regelen — diende tot bederf der jeugd en tot voorstelling en bevordering van afgodery, terwijl die, welke thands opgericht werd, een oefenschool der deugd moest strekken. *O Utnam!*

Aan Vondel was het opgedragen, een treurspel te vervaardigen, waarmede de nieuwe Schouwburg zou worden ingewijd; en wenshende te dier gelegenheid een stuk te doen opvoeren, hetwelk meteen een plaatselijk belang had, en waarin hy stof mocht vinden, den luister en roem van Amsterdam te verheffen, zoo meende hy hierin het best te zullen slagen, wanneer hy, door navolging van Virgilius, hetgeen deze van den ondergang van Troje zong toepasfelijk maakte op een verziende verwoesting van Amsterdam, ter wrake van den moord aan Floris V gepleegd. De Schouwburg zou geopend en het treurspel opgevoerd worden omtrent de Kersdagen — en met die bedoeling had de dichter dan ook de kataltrofe van zijn stuk op Kersnacht doen invallen; maar de tegenkanting van sommigen, die zich ergerden aan 't vertoonen der Roomfche kerkzeden, was oorzaak dat een en ander een poos werd opgehouden, zoodat het stuk niet voor den 3^{den} January in 't volgende jaar gelpeeld werd. Het verwierf niet alleen herhaalde toejuichingen, maar genoot ook de eer — in de dramatifche jaarboeken misfehien eenig — om, sedert dien tijd en nog voortdurend, met het einde en 't begin van elk jaar, zoo te Amsterdam als ook (later) te 's Gravenhage en te Rotterdam, te worden opgevoerd.

gen, een treurspel te vervaardigen, zou worden ingewijd; en wien de loen opvoeren, hetwelk met een hy stof mocht vinden, den luister z zoo meende hy hierin het beste te volgen van Virgilius, hetgeen den toepasfelijk maakte op een reum, ter wreake van den moord z z zou geöpend en het treurspel z gen — en met die bedoeling had z zijn stuk op Kersnacht doen intemingen, die zich ergerden aan t en, was oorzaak dat een en ander het stuk niet voor den 3^{den} Janu- erd. Het verwierf niet alleen de ook de eer — in de dramatische alert dien tijd en nog voortduurde 5 jaar, zoo te Amsterdam als ook alam, te worden opgevoerd.

GYSBREGHT VAN AEMSTEL.

D'ONDERGANGH

VAN

SIJN STAD

EN

SIJN BALLINGSCHAP.

TREUR-SPEL.

1637.

Urbs antiqua ruit.

DEN HEERE
HUYGH DE GROOT,

GESANT DER KONINGINNE EN KROONE VAN SWEDEN,

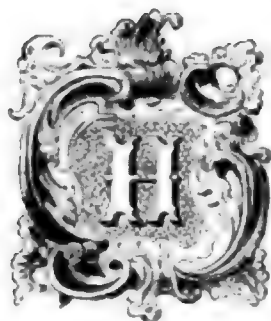
BY

DEN ALLERCHRISTELIJXSTEN KONING,

LUYDEWIJCK VAN BOURBON,

Koning van Franckrijk en Navarre.

MIJN HEER,

ET rijfen van onsen nieuwen Schouburg, gevordert ¹⁾ door de Heeren Weefvaders, en insonderheyd door den yver des Raedfheeren Nikolaes van Kampen, niet onbedreven in Boukunst, en liefhebber van alle fraeye geesten en wetenschappen, dede onsen lust rijfen, om dit aenſienelijk gebouw in te wijen met eenigh werck, dat dese stad en Burgery moght behaegen: waerom wy voor onse stoffe uytkoosen de jammerlijke verwoefing van Aemſtel-

¹⁾ *Gevoerdert*: niet „geſiecht,” maar „bevorderd,” als meermalen.

redam, en ballingschap van Gijfbreght van Aemstel, doemaels Heer der selve stede:

Genus a quo principe nostrum: 2)

De reghte stam Van Amsterdam.

Het is kennelijk dat d' aeloude Dichters pooghden de gedichten den volcke smaackelijk te maecten met faecken te ververschen 3), die hunne Vorsten en voorouderen betroffen. Homeer verhief de daeden en rampen der Grieken, sijne landflieden, en trompette wat geduurende en na het beleg van Troje gebeurde. Maro geleyde Aeneas, na Priams ondergang, van Xanthus aen den Tiber, en huwde het Latijnsche aan het Trojaensche geslacht, waer uyt de Romers sich roemen gesproken te sijn. Silius voert den Punischen, Lukaen den burgerlijcken oorloogh. De poëten onser eeuwe volgen der aelouden voetstappen. Taffo doet der Christenen ooren na hem luyfteren, terwijl hy Buljons Christelijke dapperheyd voor Ierusalem singt. Ronfard kittelt de Vrancken met sijnen Francus, Hektors oir, den stam der Fransche koningen: en Hooft de Droft van Muyden streelt d' Amsterlanders en sijn geboortestad, in Velsens treurspel, met de voorspelling van de Vecht; en de Baethouwers 4) met sijnen Baeto, der Katten vorst, van wien de Baethouwers, nu Hollanders 5) genoemd, hunnen oirsprong reeckenen: en onder de Grieckische tooneeldich-

2) *Genus a quo principe nostrum*. Deze woorden zijn ontleend aan Virgilius, *Aeneid*. III, vs. 108.

3) *Te ververschen*: „onder een nieuwen, frischen, behagelijken vorm voor te stellen.”

4) *Baethouwers*: d. i.: *baut* (winst) *honders*: deze afleiding was vernuftig gevonden en passend bygebracht op een tijdstip, toen de Nederlanders zich zulke onmetelijke winsten verwierven. Een beter inzicht in de taal heeft ons echter geleerd, dat Batavieren zoveel beteekent als „bewoners der *bat ouce*, (*Betures*) d. i. „goede grond,” in tegenoverstelling van *Velaure*, *raut-ouce*, „vale, dorre grond.”

5) *Nu Hollanders*: hier blijkt, hoe algemeen men, reeds in 1638, het geheele Gemeenebest in de provincie Holland zag. Vondel wist toch dat de eigenlijke Batavieren daar niet gewoond hadden.

ters hangen Sophokles, Euripides en Æschylus doorgaens om Ilium, en wat daer aen vast is, gelijk wolcken om het gebergte, en bouwen hunne bloedige tooneelen te Thebe t' Argos, en elders, en smelten tot traenen van droefheyd, of raecken aen 't hollen⁶⁾ van dolligheyd, en ydele inbeeldingen:

*Eumenidum veluti demens videt agmina Pentheus,
Et solem geminum, & duplices se ostendere Thebas:
Aut Agamemnonius scenis agitated Orestes,
Armatam facibus matrem, & serpentibus atris,
Cum fugit, ultricesque sedent in limine dirae.⁷⁾*

Gelijk het Pentheus docht, wanneer sijn breyn aen 't glyen Geraeckte, dat hy sagh ontelbre Raseryen,
Twee Thebens in de lucht, twee sonnen klaer van strael:
Of Agamemnons soon Orestes, t' elckemael
Op 't hoogh tooneel gejaeght, terwijl met schrick bevangen
Hy vlood voor 's moeders geest, versien met swarte slangen
En tortsen, daer de Wraeck den drempel dicht beset.

Het en is oock de reden niet ongelijk.⁸⁾ dat onse eyge saecken ons meer ter harte gaen, dan die van vreemden en uytheemschen. Beneffens dit insicht prickelde ons hier toe de genegenheyd, om eens (waer het mogelijk) den schoonen brand van Troje t' Amsterdam, in het gesicht sijner ingesetenen, te stichten, na het voorbeeld des goddelijcken Mantuaens, die een vyer ontstack, dat geuriger

⁶⁾ *Of raecken aen 't hollen* enz. Men zie in dezen regel niet zoo zeer een verwijt aan de Grieksche Treurspeldichters, voor wie Vondel, als bekend is, een grooten eerbied koesterde, als een veroordeeling van de onderwerpen, welke zy behandelden.

⁷⁾ Deze versen zijn uit de *Aeneis* IV. 469-472.

⁸⁾ *Het en is oock de reden niet ongelijk*: met andere woorden: „het ligt ook in de reden.”

en heerlijcker blaectt dan de Hemelsche vlam, die den fenix verteert; gelijk hy d' eenige fenix is, in wiens schaduwe het ons lust (sijn wy des waardigh) laegh by der aerde te sweven: en uyt wiens affche, eens om de honderd jaeren, een fenix ⁹⁾ te voorschijn koomt, dien ick nu met den vinger niet hoef te wijzen, nadien de glans van sijn pennen alle de weereld in d' oogen schittert. Wy bouden dit treurspel op de gedachtenis, ons by de schrijvers en de faem daer van nagelaeten; en stoffeerden en bekleeden de saeck na de wetten, regelen en vryheyd der poësy; oock na de tooneelwetten, waer tegens wy wetende niet en misdeden, 't en waer mischien in talrijckheyd van personagien ¹⁰⁾, dat wy qualijk konden vermijden, sonder het werck sijnen eyfch te weygeren. Of eenige Amsterdammers moghten walgen van den swaren val hunner muuren, en 't verstroyen der voorouderen te hooren; soo word die bittere nasmaeck verfoet, door Raphaëls voorspelling van de heerlijke verrijfenisse der verdelgde vesten en verstroyelingen; dat wy nu op 't allergeluckighste beleven, onder de wijse regeering der tegenwoordige Burgemeesteren, die het gemeen beste boven hun eygen behartigen, en geen en oorloogh prijfen, dan die om vrede gevoert word ¹¹⁾. Ick vermat my verwaendelijk dit uwe Exc. op te dragen, en dat te vrypostiger, overmits uwe Exc. van den treurigen

9) Een fenix: de Groot zelf.

10) 't En meer moghten in talrijckheyd van personagien. Volgens de zoogenaamde regels van Aristoteles, moesten er in een behoorlijk drama niet meer dan ten hoogsten zeven personen optreden. Een dergelijk getal stelde de Tweede klasse van het Koninkl. Ned. Instituut als *maximum* toen zy in der tijd een eereprijs uitloofde aan het best geschreven Treurspel. Wy zullen er tegenwoordig echter geen verwijt meer over richten tegen Vondel, maar integendeel hem er over prijzen, dat hy zich in deze zaak aan de tooneelwet niet gestoord heeft.

11) Geenen oorloogh... dan die om vrede gevoert word. De lof, hier aan Burgemeesteren toegezwaaid, was in Vondels mond geen vleiers: ook hy zag — gelijk uit al sijn geschriften blijkt — met leede oogen het voortzetten van den oorlog aan, en dit te meer, naarmate sijn hart sterker naar sijn Zuid-Nederlandsche taal- en stamverwanten trok.

tooneelstijl, die de hooghdravenste, en onder allerley flagh van schryven de kroon spant, niet afkeerigh en schijnt; gelijk blijkt by den gekruyften Christus, eertijds in vryheyd ¹²⁾, sedert by de Thebaensche dochter in gevangenis, en onlangs by den degelijcken Ioseph in ballingschap geteelt, en van ons, soo wy best konden, op het Nederduytsche tooneel gebragt, tot stichtelijk vermaeck defer loflijcke burgerye, en en van alle eerlijke lieden. Wy vertrouwen dat dit uwe Exc. te min sal misfagen, aengesien hier, onder de oudste en treffelijcxste edelen en bondgenooten, niet oneerlijk in 't harnas sneuvelt de ridder Heemskerck ¹³⁾, een adelijke en manhaftige ranck, uyt dat bloed, waer van uwe Exc. sijn brave afkomst telt. Ick offer dan uwe Exc. in sijne ballingschap mijnen Gijfbrecht van Aemstel, den godvruchtigen en dapperen balling. Omhels hem uyt medoogen, die eer medoogen dan gramschap waardigh is, en leef lang ter eere van uw Vaderland.

*t' Amsterdam, CIO IO C XXXVII,
de XVI van Wijnmaend. ¹⁴⁾*

uwe Exc. ootmoedige dienaer

JOOST VAN DEN VONDEL.

¹²⁾ *By den gekruyften Christus, eertijds in vryheyd enz.* By is hier: „door.” — De zin is by den eersten opilag niet duidelyk, en zulks alleen door het gemis der twee monosyllben: *door u*: Vondel wil zeggen, dat het treurspel van den gekruyften Christus door de Groot was geschreven toen hy zich nog in vryheid bevond, dat van de Thebaensche dochter in zijn gevangenis, en het treurspel van Jozef (door Vondel vertaald) in zijn ballingschap.

¹³⁾ *Heemskerck, enz.*: Hugo de Groot, Heer van Noordhoorn enz., geboren in 1511 en vijf malen Burgemeester van Delft, was in tweede huwelyk getrouwd geweest met Elfelinge van Heemskerck, by welke hy twee zonen verwekte, van wie de jongste, Johan Hugo, in 1554 geboren en op den 3 Mei 1640 te Delft overleden, de vader was van den grooten Hugo. Zie de *Levenschets van Mr. Pieter de Groot*, door JAN JOHAN PIETER CORNETS DE GROOT, te 's Gravenhage by Gebroeders Belinfante in 1847 gedrukt (doch niet in den handel).

¹⁴⁾ *t' Amsterdam enz.* Deze aanwijzing van plaats, dag en jaartal, zoowel als de onderteekening, komen niet voor in de uitgave by Joost Hartgerfen, maar werden reeds opgenomen in den mede nog in 't jaar 1638 uitgegeven verbeterden druk by Smient.

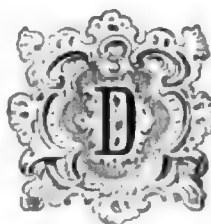
V O O R S P E L

VAN

GYSBREGHT VAN AEMSTEL,

Schout, Burgemeesters, Schepens, en Raed

VAN AMSTERDAM.

E trotse Schouburg heft zijn spitse kap
 Nu op, en gaet de starren naderen,
 En wellekooft met dartel handgeklap
 Al 't Raedhuys, en ons wijse Vaderen.
 Het heyligh Raedhuys wijd den Schou-
 burg in,

En wacht met zijn aendachtige ooren,
 Soo vyerigh als Karthagoos Koningin,
 Beluft het droef verflagh te hooren,
 Hoe Ilium van Argos werd verplet,
 10 En door de torts in d' affche raeckte:
 Dat foeter, dan al 't Afrikaensche bancket
 De tong, haer leckre finnen fmaeckte.
 Het nieu tooneel drie eenwen springt te rugh,
 Om Aemstels veften te verftooren,
 13 En bout de wreedheyd eene breede brugh.
 't Aeloude Troje word herboren,
 En gaet te gronde in 't gloeyende Amsterdam.
 Onfe Aemftel fal een Xanthus ftrecken,

1 *Heyligh Raedhuys*: *heilig* staat hier niet in de beteekenis, welke tegenwoordig meer uitsluitend aan 't woord gehecht wordt, maar in den zin van 't Lat. *facere*, en geeft te kennen, dat het Raadhuis een plaats was, waar niemand komen mocht, dan die er behoorde, en waar hetzelv geen sehendige handen aan slaan mocht

2 *Vyerigh* behoort by het volgende *beluft*.

3 *Haer leckre finnen*: *lekker* is hier gebesigd in den zin van „kieskeurig en woelderig.” Zoo zegt men nog: „lul en *lekker*,” en gebruikt men 't woord in gemeenzaam gesprek als tegenstelling van „lusteloos.”

SPEL

IN AEMSTEL

Schepers, en Kerk

RDAM.

houburg heft zijn spitse kap
en gaet de starren naderen
omt met dartel handgeklap
Raedhuys, en ons wijze Vaders
Raedhuys wijd den Schor-
burg in.

dachtige ooren,
Koningin,
gh te hooren,
I verplet,
afschke raecte:
enfch bancket
nnen fmaecte.
en springt te rugh.
verftooren,
breede brugh.
herboren,
yende Amsterdam.
anthus strecken,

is, welke tegenwoordig meer bekend
is, en geeft te kennen, dat het land
die er behoorde, en waar het nu is.

an „kieskeurig en weelderig“ te zien
n gemeenzaam gesprek als tegenwoordig

Geverft van bloed: de Kernerlandfche vlam,
20 Als 't Griecxfche vyer, de daecken leeken.
't Bestormt stadhuys dat sweemt na Priams hof.
Hoe kort kan 's weereids pracht verandren.
Hoe ftuyfse wegh voor wind in roock en stof.
Kristijnen strecken hier Kaftandren,
25 By 't hayr gefleurt. De Biffchop Gofewijn
Besprengelt als Priaem d' outaeren:
Daer Pyrrhus woed en moord, in Haemftees schijn,
En geen Klaeris nocht grijfe hayren
Verfchoont. De helfche en goddeloofse Vries
30 Geen fnoode Ulyffes wijket in boofheyd.
Noyt leê Heleen door 't fchaecken dit verlies,
Dat door des fchenmers trouwelooftheyd
Vrouw Machteld deê. De fchaleke Vollemeer
Bootit Sinons aerd na in 't ftoffeeren.
35 Het fwanger paerd van Troje baert 'er weer
De krijghfliên, die de kans doen keeren.
Heer Gijsbreght draeght fch als Anchifes foon,
En word door tegenspoed niet flapper:
Sijn deughden ftaen in top voor elk ten toon,
40 Niet min Godvruchtelijk als dapper.
Prooft Willem ftort in 't Priefterlijk gewaad,
Als Panthus, Phebus priester, neder.
Vrou Badeloch, die op Kreufe flaet,
Verbeeld ons, hoe getrou en teder
45 Oprechte liefde in rampen is belae
Met haer beminde wedergade.
In Veenerick herleeft de kleene Afkaen,
Waermeê de held op Gods genade
Sich fcheep begeeft, en op een beter wacht:
50 Dat wy ter goeder uur beleven,
Nu Amsterdam en 't Aemstellers geflacht
Sijn kroon ten Hemel heeft geheven.
Soo eens de vree ons fcheeprijck Y beftrael,
En 't oorlooghs onweer rust van ruyffchen,

20 De helfche en goddeloofse Vries: Grobber, eigenlijk, als wy later zien zullen, „de Grobber“ ge-
naamd, en die de Westfriezen, tijdens Floris' gerangfchap, tegen t Muiderfot aanvoerde.

21 Stofferen: „verdiechten, opfinken, liegen.“

22 Prooft Willem: Willem van Aemfel, van wiens dood vs. 1201 volg. gefproken wordt.

23 Op een beter: versta hier onder lot.

33 Kiest gants Euroop dees stad tot Amirael:
En 'k sie eer lang ons silvre kruyssen
Befaeÿt met goud van starren eerst ontdeckt,
En 't wapen, tot een Hemelsch teecken,
Om hoogh, van mist nocht aerdschen damp bevleekt,
60 Den Zeeheld hart en moed in spreecken,
Daer hy, beducht door 't gieren van de naeld,
In d' yfzee drijft en dwaelt.

33 *ons silvre kruyssen*: voor „t veld van de zilveren kruizen.”

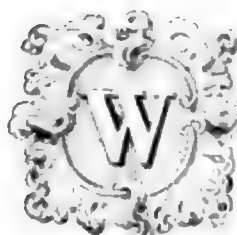
O P

DEN NIEUWEN SCHOUBURG,

A E M

DEN RAEDSHEER

NIKOLAES VAN KAMPEN.

Y bootſen 't groote Rome na in 't klein,
 Nu KAMPEN beſigh is met bouwen,
 En na den hemel vaert met hout en ſteen.
 Geſchut nocht donders van kortouwen
 Verſteuren hem, terwijl Spinola
 Van boven ſiet ſijn maenden krimpen
 In 's Princen weecken, en hoort in Breda
 Ons kort ſijn lang beleghe beſchimpden.
 De Boukunſt bloeyt in 't midden van 't gevecht,
 10 En opent Schouburg en tooneelen:
 Daer ſtrijckt de griſe Raed het voorhoofd ſlecht,
 En word door droeve en blijde ſpeelen
 Verquickt: daer groeyt onſe Amſterdamsche jeughd,
 Die in haer ſchick den bouheer prijſen:
 15 Soo dat ſijn naem op 't ſchatren van haer vreughd,
 Tot in den boogh om hoogh koomt rijſen,
 En ſtuyt 'er op, en barſt ten venſtren uyt.
 Pompejus fou ſijn eer benijden,
 En Scaurus ſelf, vernamen ſy 't geluyd,
 20 Dat, na'et verloop der eerſte tijden,

1-4 Men weet, dat het beleg van Breda, door Spinola den 20 Aug. 1624 aangevangen, tot op den 2den Mei 1625 duurde. Frederik Hendrik berende de ſtad op den 20 July 1637 en dwong haar tot de overgave den 10 Oktober van 't zelfde jaar, zoodat hy tot het winnen daarvan ongeveer evenveel weken bezigde, als Spinola maanden: waarop Vondel hier op zeer eigenaardige wijze zinspeelt.

11 Verſta: „daar ſtrijkt de griſe Raad de rimpels van het voorhoofd glad.”

15 Pompejus: zie de noot op het gedicht aan Van Kampen, hier boven blz. 323.

19 Scaurus: Marcus Aemilius Scaurus deed, ten tijde van zijn Bouwmeesterſchap, te Rome een ſchouburg oprichten, die al de vorigen in pracht en grootte overtrof.

Hun faem verdooft; mits 't oude Rome vlack
Ter aerde plofte met sijn wallen,
En 't yffelijck gevaerte kreegh een' krack,
In puyn begraeven of vervallen.
23 De krijgh fiet heyligh nocht onheyligh aen:
Wat kan 'er tegens staen?

21 *Mits*: staat hier voor „vermits”, of „dewijl.”

22 *Yffelijck* voor „geweldig, ontzettend groot.”

KORT BEGRIJP.

YSBRECHT van Aemstel, Heer van Aemstelredam en Aemsterland, met meer treffelijke Heeren en Edelen, om het vangen van Graef Floris, die den ouden Adel verdruckte, en Vrouw Machteld van Velsen, sijnsusters dochter, schendigh verkrachte¹⁾, lang in ballingschap omgesworven hebbende, quam, na de dood van 's Graeven erfgenaem, weder t' Aemstelredam: maer de Graefgesinden, (waer onder Kennemers en Waterlanders de verbittersten waren) belegerden hem in sijn stad een rond jaer lang, en om die te vermeersteren, verzierden ten loste eenen aenflagh, en gelieten sich offe astrocken. Die van de stad vervolgden hem een stuck weeghs, en broghten Vosmeer, den doortrapten spie, uytgemaect²⁾ om d' Aemstelredammers te bedriegen, gevangen. Desen, van Gijfbrecht ondervraecht, werd het leven geschoneken, en belast het rijfchip, genoemd het Zeepaerd³⁾, (waor in het puyck van Ridderen en Knaepen, en de bloem der Krijghslieden met den Reus verborgen laegen) te helpen inhalen. Ter middernacht, sijnde Kerfnacht, eer de maen op, en terwijl de Burgery sonder achterdencken ter Kercke in haeren yver opgetrocken was, overweldighde de verborge laege

¹⁾ *Schendigh verkrachte*: men weet, dat aan deze oude volkslegende geen waarde te hechten is.

²⁾ *Uytgemaect*: d. i.: „afgezonden,” in welke beteekenis het o. a. ook by Hooft, zoowel in gunstigen als min gunstigen zin vrij dikwijls voorkomt. Hier moet er echter de ongunstige beteekenis van *clam submitis na, subornatus*, gelijk kit. het verklaart, aan gehecht worden. *Zich uitmaken* vinden wy ook by Hooft voor „vertrekken,” en 't is even wettig van vorming als „zieh opmaken.”

³⁾ *Genoemt het Zeepaerd*: dat Vondel hier aan het schip den naam van „t zeepaerd” laat dragen, is, gelijk een ieder gemakkelijk begrijpen zal, om de gelijkenis nog nader te bewaren tuschen dit beleg en dat van 't oude Troje, waar de stad door middel van een „houten paard” met krijgslieden gevuld, werd genomen.

de Haerlemer poort, en Volmeer stichte brand in 't rijfchip en door al de stad; waer op Diedrick van Haerlem met sijn krijghsvolk, dat sich heymelijck in 't Kathuyfers klooster onthiel, en voort Willem van Egmond met het ganfche leger, 't welck fpade in den avond weler keerde, binnen ruckten. Broer Peter *), deken van de groote Kerk. bracht d' eerfte tijding op het huys, soo mevrou van Aemftel over haeren droom en geficht vast bekommert was; dies de Heer van Aemftel, gevolgt van de reedfte Bloedverwanten en Boudgenooten, na den Dam vloogh, en daer en elders orde focht te ftellen, en Kerk en Marekt te befchermen, doch al vergeefs: waer van Badeloch befcheyd kreegh door sijnen Broeder Arend. Het Raedhuys middelerwijl beftormt en vermeestert sijnde, raecte Gijfbrecht van daer in het Klaeriffe-klooster, begeerigh om Bifchop Gofewijn van Aemftel, sijnen oom, en d' Abdij Klaeris van Velfen, sijn nicht, te bergen; het welck fy weygerden. De vyanden op d' Abdij aenvallende, dwongen den Heer over den binnen-Aemftel te vlughten. Hy aldaer de nieuwe fijde verloren, en d' oude mede in brand fiende, en hoorende de Ruytery de Doelebrugh over trecken, weeck na den Burg met eenen hoop vlughtelingen, en verhaelde sijn gemaelin het overige van sijn wedervaeren; gelijk oock de Bode kort daer op hem verflagh dede, hoe het met d' Abdij en al de stad voort afgeloopen was. Terftond dede men van 't flot eenen nuytval, en werd binnen gedreven, met verlies van Arend van Aemftel, dien de broeder doodlijk gewond boven broght, daer hy datelijck den geest gaf. Straex quam de Heer van Vooren het huys opeyffchen, het welck Gijfbrecht hem rustigh aflough. Maer terwijl hy yverde om Gemaelin en Kinders met allen den gevloghten fcheep te doen gaen, en voor had felf het huys te verdedigen, verfcheen 'er Raphael, een der feven Engelen, die hem vermaende fich met allen den sijnen te water en na Pruiffen te begeven, en daer een stad, die noch Holland heet, te ftichten, en vertroofte den Godvruchtigen held, met de voorfpeeling der toekomende grootheyd van Aemftelredam, en 't geluck sijnor nakomelingen; en daer op verliet Gijfbrecht het flot.

Het tooneel is voor en in de stad en op het huys. Gijfbrecht van Aemftel doet de voorrede. De Reyen beftaen nuyt Amfterdamsche maeghden, Edelingen, Klaeriffen en Burgluten. Het treurfpel begint na midlagh ten drie uren, en eyndicht in den morgenftond.

* *Broer Peter* reeds in de uitgave van 1659 by *de Wree* leest men hier *Heer Peter*. Vermoedelijk was het Vondel by de vervaardiging van zijn treurfpel nog niet bekend, dat aan het ambt van „Deken” de tytel van *Heer* verbonden was.

Tot recht verstand van de gebeurtenis, die hier in het treurspel voorgesteld wordt, diene nog de navolgende

HISTORISCHE TOELICHTING.

De stof van het treurspel is ontleend aan een verhaal van Beka, waarmede de overlevering overeenstemde. Dit verhaal behelst, dat Gysbrecht van Aemstel, na den dood van Graaf Jan I, binnen Amsterdam is teruggekeerd en de stad rondom heeft bevestigd met houten bruggen en torenburchten; maar dat de Haarlemmers en Waterlanders hem verdreven, en de bruggen en sterkten tot asch verbrand hebben.

WAGENAAR, in zijn *Beschrijving van Amsterdam*, II Deel, I Boek, blz. 52—63, dit verhaal naauwkeurig onderzoekende, heeft er op goede gronden de onwaarschijnelijkheid van bewezen, en bovendien getracht den oorsprong daarvan uit de echte stukken en geschiedenissen van dien tijd aan te toonen.

Ook VAN SPAEN, *Hist. der Heeren van Aemstel*, §. 58, 29, houdt Bekaas verhaal voor onnaauwkeurig, en meent dat „hy den vader toegeschreven heeft, wat tot den zoon behoorde.”

't Blijkt bovendien ontegenzeggelijk uit den brief van Jonkheer Willem (van Oostervant) van 22 Mei 1304 — door WAGENAAR uitgegeven, I Deel, I Boek, blz. 126, — dat de Heer van Aemstel, die na den dood van Graaf Jan binnen Amsterdam is teruggekeerd, Jan van Aemstel was; terwijl de naam van Gijsbrecht niet genoemd wordt.

Zoo veel men uit de verschillende berichten kan opmaken, heeft zich het gebeurde op de volgende wijze toegedragen.

Jan van Aemstel, Gijsbrechts zoon, heeft geen dadelijk deel genomen in den aanslag tegen Graaf Floris V, en is ook deswege niet vervolgd (VAN SPAEN, § 29). Jonkheer Willem onderscheidt hem in den brief van 22 Mei 1304 bepaaldelijk van de moordenaars van Floris. Maar de verbeurdverklaring van zijns vaders goederen kon hem niet onverschillig zijn, en niets was natuurlijker, dan dat hy pogingen aanwendde om zich in het bezit te herstellen. In die pogingen kon hy ondersteuning vinden, behalve by de uitgeweken Edelen, ook by de vyanden van Holland, gelijk toenmaals Bischof Willem en Gwy van Vlaanderen waren. Daarby nog was Jan van Renesse, het wakker opperhoofd der Zeeuwsche ballingen, zijn byzondere vriend. En het zal zekerlijk ten gevolge van zoodanig een poging zijn, dat wy Jan van Aemstel in het voorjaar van 1304 werkelijk binnen Amsterdam vinden, vergezeld van eenigen diergenen, die Floris hadden vermoord.

Wanneer hy in Amsterdam gekomen zij, is onzeker: mogelijk in 1301. In dat jaar toch deed Bischof Willem een inval in 't Land van Aemstel, en het is te vermoeden, dat Jan van Aemstel, wiens belangen daarby zoo naauw betrokken waren, daaraan ook deel heeft genomen. Hy zal dan te Amsterdam gebleven zijn; terwijl de Bischof zijn veldtocht vervolgde en eerlang — 4 July 1301 — in een gevecht verslagen werd.

Zekerder is het, dat hy zijn vaderlijke veste niet met geweld heeft behoeven in te nemen, maar dat de Amsterdammers hem hebben ingehaald, gelijk de brief van Jonkheer Willem uitdrukkelijk zegt. Ook waren de omstandigheden hem allezins gunstig, om geruimen tijd in het ongestoord bezit te kunnen blijven; want de Graaf van Holland had toenmaals de handen vol werks met de Vlamingen en Zeeuwen. Maar de verlossing van Holland uit de handen zijner vyanden, binnen eene week (26 April—1 Mei 1304), volbracht door Witte van Haemstede en Nikolaes van Putten en Stryen, maakte het Jan van Aemstel ondoenlijk, zich in zijn Heerlijkheid te handhaven: hy week over Utrecht naar Gelderland.

De wraak des Graven van Holland, of eigenlijk die van zijn zoon, trof nu Amsterdam. Het vonnis was gestreng. Maar juist die gestrengheid, en de woorden zelve van den brief — dat Jonkheer Willem zich voorbeheld om de stad te doen boeten voor hetgeen zy misdaan had jegends hem, jegends de stad Haarlem, jegends de Kennemers en Waterlanders, en jegends anderen — geven sterk vermoeden, dat het hy de weder inneming van Amsterdam niet vreedzaam is toegegaan, dat de stad zich eenigen tijd tegen den Graaf heeft verdedigd, dat er werkelijk een belegering door Haarlemmers, Kennemers en Waterlanders heeft plaats gehad, en zy daarom streng gestraft werd met het afbreken harer bruggen, het slechten harer vesten, het verliezen van vrijheden en rechten, en het opbrengen van dubbel gruitgeld.

Het blijkt derhalve, dat, volgens de Geschiedenis, niet Gijsbrecht maar Jan van Aemstel de held van het treurspel had moeten zijn; want al wilde men ook aannemen, dat de vader den zoon kan hebben vergezeld, zoo blijkt het echter ddidelyk, dat deze laatste de hoofdperfoon der onderneming is geweest.

Deze verwiseling van den hoofdperfoon door den dichter, kan hem evenwel niet als een seil verweten worden, en is zelfs niet als een dichterlijke vrijheid te beschouwen: het verhaal van Beka en de overlevering beide zijn oorzaak geweest eener dwaling, die eerst door later onderzoek is aan het licht gekomen.

Wat de voorstelling van personen en zaken betreft, deze is geheel ingericht naar de verbeelding des dichters, en volgens het recht en de vrijheid, ten allen tijde aan dichters toegekend. Doch dat Vondel bovendien het onaanzienlijke Amstelredam van 1304 als eene reeds aanzienlijke, rijke en handeldrijvende stad voorstelde, daartoe vond hy zich gedrongen, eendeels om daardoor aan zijn publiek van de zeventiende eeuw behagen te geven, als ook omdat het „aeloude Troje” moest worden „herboren” en „onze Aemstel een Xanthus strecken, geverwt van bloed,” — maar bovenal, omdat het onderwerp den hoogen treurspeltoon behoorde waardig te zijn.

Met kwistige hand heeft dan ook de dichter de verzieringen aangebracht, waardoor hy begreep den luister van zijn dichtstuk te kunnen verhoogen; — en zoo wel is hy daarin geslaagd, dat zijn voorstelling den toeschouwer, die van de geschiedenis onkundig is, in den waan moet brengen, dat alles werkelijk zoo geweest is, als het hem wordt voorgesteld. En toch is die voorstelling, hoe bekoorlijk ook, geheel buiten de waarheid.

Tot grondslag zijner voorstelling van Amsterdam heeft de dichter gekozen de groote

houtneekaart van Cornelis Anthoniszoon, uitgegeven in 1544, die wel de oudste is die bestaat, maar die toch de stad vertoont zoo als zy was 240 jaren later dan het tijdstip, waarop het stuk speelt. — Om deze afbeelding nu verder op te eieren, laat de dichter daarop eenige stralen vallen van den luister, waarmede het machtige Amsterdam van zijne dagen schitterde. En ten einde over het geheel een waas van nêloundheid te werpen, die 't weder eenigzins in verband stelt met den tijd der gebeurtenis die vertoond moet worden, tracht hy zich by de aanbaling van feiten, die buiten de handeling vallen, zoo streng mogelijk aan de Geschiedenis te houden: — gelijk dit nader uit mijne nanteekeningen op het treurspel zelf herhaaldelijk zal kunnen blijken.

SPREEKENDE PERSONAGIEN.

GYSBREGHT VAN AEMSTEL.

WILLEBORD, Vader van 't Kathuyfers Klooster.

AREND VAN AEMSTEL, Gysbreghts Broeder.

VOSMEER, de spie.

REY VAN AMSTERDAMSCHÉ MAEGHDEN.

WILLEM VAN EGMOND, Veldheer.

GYSBREGHT. Reeds in de uitgave van 1659 vinden wy dezen naam *Gysbrecht* gespeld. — Vondel schijnt by de voorstelling van Gysbrecht en de zijnen gevolgd te hebben de geslachtsafel der Heeren van Aemstel, door W. VAN GORTHOVE opgesteld, en die ook door THOMAS VAN DONSELAER achter zijn *Leven en Daden der Heeren van Aemstel* gevoegd is. Mogelijk heeft hy ook het geslachtsregister dier Heeren, dat door Buchellius is samengesteld, nagezien. De dichter heeft alzoo gebruikt wat hem ten zijnen tijde ten dienste stond. Maar die stukken zijn niet nauwkeurig. Eerst in het begin dezer eeuw heeft de Rijks-vrijheer van SPAEN over de geslachtsrekening van het Huis van Aemstel een beter licht verspreid en daarin meer orde gebracht. Volgens dezen geleerde was Gysbrecht niet, gelijk door de vorige schrijvers was aangenomen, de derde, maar de eerste Heer van Aemstel van dien naam, en geboren niet later dan 1235 — zie *Historie der Heeren van Aemstel*, § 28: — zoo dat hy by den dood van Floris ruim 60 en by de inneming van Amsterdam byna 70 jaren oud is geweest. Vondel stelt hem echter — „na de vryheyl der poëzye” — als een man voor in de kracht zijner jaren. Dat hy hierin afwijkt van de Geschiedenis, die Gysbrecht reeds in 1296 een „oud, simpel man” noemt, is te verhoonen — en hetzelfde heeft BLUNDIAK in zijn *Floris de Vijfde* gedaan, waar Gysbrecht als een jongeling voorkomt: — maar Vondel is ook in wederpraak met zich zelve. Immers hy laat Gysbrecht, vs. 96 en 97, zeggen:

Ik heb Graaf Floris trouw gehanteert by zijn Raf,

Noo lang hy dat verzoocht en niet een woord kon spreken.

Waaruit volgen reël, dat hy ten tijde van des Graven minderjarigheid, d. i. voor 1266, reeds op zoodanigen leeftijd was, dat hy de voogdijchap kon bekleeden: — en toch na den dood van Jan I treedt hy op als een man van middelbaren leeftijd, die wel de vorten heeft zien opkomen en verdwijnen, maar zelf niet verouderd is.

WILLEBORD, Vader van 't Kathuyfers Klooster. De Kathuizers, of, zoo als men meer gewoonlijk en beter schrijft, Karthuizers, hadden oorspronkelijk in Holland drie kloosters, een by Geertruidenberg, een by Delft, en een te Amsterdam. Dit laatste werd echter eerst ten tijde van Aelbrecht van Beyeren gebouwd, toen deze Ruwaard over Holland was — en dus ongeveer vijftig of zestig jaar na den tijd, waarin de gebeurtenis, in dit treurspel bezongen, verondersteld wordt te hebben plaats gehad. Het gebouw stond buiten de (toenmalige) Haanlemmerpoort; doch werd by de uitlegging van 't jaar 1612 binnen de stad betrokken.

AREND VAN AEMSTEL. Deze was de tweede zoon van Gysbrecht III; en, met een jonkvrouw van Heuckelom getrouwd, erfde hy de goederen van Ysselstein, (zie het aangeteekende op vs. 172), voerde het wapen dier Heerlykheid, en werd de stamvader der Heeren van Ysselstein en van Mijnden. Hy deelde niet in 't eedgelyk tegen Graaf Floris, daar hy reeds in 1291 overleden was. Zie VAN SPAEN, *Hist. van het Huis van Ysselstein*, § 1.

VOSMEER. Belachlijk is het, dat sommigen, o.a. in der tijdde schrijvers van den *Tooneelwijzer*, in dezen een Edelman, ja zelfs een Baanderheer hebben willen zien. Ik geloof nader te zullen kunnen aantoonen, dat Vondel in hem een eenvoudigen gelukzoeker heeft willen voorstellen.

WILLEM VAN EGMOND. Deze was, in 't jaar 1296, een der yverigste vervolgers van des Graven moordenaars. Hy belegerde meer dan eens Kroonenburg, in welke laatste plaats Volzen en anderen gevangen werden, en hielp de zaak van Graaf Jan I petronw onderfchragen. Hy overleed in 1304. Ook de verwoesting van het slot en land van Aemstel in 1204 is onder het bevel van een Egmond geschied, wat wellicht den dichter tot de keuze van dien naam geleid heeft.

DIEDRICK VAN HAERLEM, Maerſchalck.

HOPLIEDEN.

POORTIER VAN 'T KLOOSTER.

REY VAN EDELINGEN.

BADELOCH, Vrouw van Aemſtel.

BROER PETER, Deken.

BONDGENOOTEN.

REY VAN KLAERISSEN.

GOSEWIJN VAN AEMSTEL, Biſſchop van Uytrecht.

KLAERIS VAN VELSEN, Abdis.

REY VAN BURGSAATEN.

DIEDRICK VAN HAERLEM. Deze edelman, uit een der oudſte geſlachten van Kennemerland geſproten, was Drosſaart van Muiden, onſneuvelde in Zeeland, in den ſlag tegen de Vlamingen. In een brief van 1303 verpandte Graaf Jan II het Ambacht van Sloten aan Dirk van Haarlem Simonszoon.

REY VAN EDELINGEN. Deze is de oudſte vorm; de woorden „Edelen" en „Edellieden" zijn eerst van latere dagteekening.

BADELOCH. Vondel ſtelt haar voor als een dochter uit den Huize van Woerden. De Geſchiedenis vermeldt haren naam niet: wel een zuster van Gysbrecht, Ba., geheeten, dat Badeloch kan zijn, en die met Herman van Woerden getrouwd was. Zie VAN SPAEN, *Hist. d. H. v. A.*, § 13.

BROER PETER. In de uitgave van 1659 ſtaat „Heer Peter." Zie de noot op bladz. 348.

GOSEWIJN VAN AEMSTEL. Deze was de zoon van Aegidius van Aemſtel, die de ſtamheer van den oudſten tak van Mijnden en de broeder van Gysbrecht II is geweest. Zich tot den geestelyken ſtand begeven hebbende, werd hy in 1225 Proost van St. Jan te Utrecht, en in 1232 Domdeken van Keulen. In 1249 werd hy met eenparige ſtemmen door 't Kapittel tot Biſchop van Utrecht verkozen, doch had niet lang genot van die waardigheid. Hy was een zeer goed man, doch onbekwaam om den laet van deregeeringte dragen: althands hy zag zich gedrongen in 1250 van den zetel aſtand te doen en dien in te ruimen aan Hendrik van Vlianden.

KLAERIS VAN VELSEN. De dichter voert Klarisſe van Velzen, Gerrits dochter, op als moeder van 't Klarisſen klooster en laet, by de overrompeling van dat geſlacht, haar — „Machtelts kind" — hetzelfde lot wedervaren van Floris' zoon, t welk haar moeder van Floris ſelven had ondergaan. Dat deze dochter van Velzen werkelijk beſtaan heeft, leert ons onder anderen COMMELIS, die in zijn *Beſchryving van Amſterdam*, D. I, blz. 123, een brief mededeelt van Graaf Willem III, gegeven in 1225, waarby deze Graaf verklaart te „gheven Clarisſen, Gheryts dochter van Velzen thien pont Hollandts 'sjaers tote haeren lyve alſoo verre als ſi ghienien Man en neemen... ende waer dat ſaeke dat ſi eenen Man name, ſoo ſoude ſi deſe voorſeyde Rente quyt te wesen." — Uit dezen brief blijkt 1°) dat hetgeen Gozewijns vs. 961, 962 zegt:

Klarisſe, veyne marghd,

Die l' onrecht noch den haet van vader Vellen draecht —

letterlijke waarheid bevat: want er beſond een dochter van Velzen, die Klarisſe heette: zy was ongehuwd; en zy droeg „den haet van vader Vellen," dewyl de behoeftege omſtandigheden, waarin zy blykbaar verkeerd heeft, het gevolg moeten geweest zijn van de verbonrdverklaring van haars vaders goederen: — 2°) dat voor 't overige de voorſtelling van deze Klarisſe in het treurſpel hiſtorisch onjuſt is, vermits zy in 1304 te Amſterdam niet is omgekomen: 3°) dat in den brief van geen van hare bloedverwanten, dan alleen van haar vader gerept wordt: hiernit, en omdat nergends van eenigen zoon van Velzen melding is gemaakt, valt met eenige waarſchijnlijkheid op te maken, dat zy Velzens eenig kind is geweest, en dat haar moeder niet meer leefde, hetgeen ook ſamenſtemt met de overlevering, die in het treurſpel gevolgd is: — 4°) dat dit jaargeld aan Klarisſe gegeven werd eerst 29 jaren na den val van haar huis. Indien men nu mag aannemen, — waartoe de geſtelde voorwaarde in den brief aanleiding geeft — dat zy in 1325 nog in den bloei des levens was, zou daarnit volgen, dat zy ten tijde van den moord van Graaf Floris nog een kind geweest is. Zy zal dan, by de ramp, haar huis overkomen, door vrienden of betrekkingen zijn geboren en verzorgd, en later, toen deze haar ontvallen waren, in behoeftege omſtandigheden zijn geraakt, waardoor zy dezen onderſtund noodig had en, door voorſpraak van „Henrycaerde van Brederode ende van andere goede luden", ook verkreeg.

Abdis. In de latere uitgave ſtaat *Moeder van 't Klaerisſen klooster.*

REY VAN BURGSAATEN. Deze, zoo wel als de VLUCHTELINGEN, hieronder vermeld, komen in de uitgave van 1659 op de liſt der Perſonaadjes niet voor, en worden in het treurſpel vervangen door den REY VAN EDELINGEN.

BODE.

VLUGHTELINGEN.

DE HEER VAN VOOREN, met den Trompetter.

ADELGUND, Gysbreghts Dochter.

VEENERICK, Gysbreghts Soontje

RAPHAEL, een der feven Engelen.

S T O M M E.

KATHUYSER.

EGMONDS SOLDATEN.

GYSBREGHT VAN AEMSTELS DIENAERS.

WITTE VAN HAEMSTEE, Graef Floris onechte Soon.

DE HEER VAN VOOREN. Deze was Gerrit van Voorne, Burggraaf van Zeeland, uit het Grutelijk Huis van Holland voortgeproten, en een der machtigste en vermogendste Edelen van zijn tijd. Zie over hem mijn *Strijd met Vlaanderen*, van welk dichtstuk hy een der hoofdpersonadjen uitmaakt, en het aldaar aangeeteekende.

ADELGUND, VEENERICK. In 't 5e Bedrijf genoemd:

De kachbare Adalgund, of onnoefte Veenerick

Twee kinderen van Gysbrecht zijn bekend, Jan en Elizabeth: Jan, die eigenlijk de held der hier voorgestelde gebeurtenis had behooren te zijn, was thands wel boven de 25 jaren oud, want reeds in 1290 verticht hy als borg in zekeren giffbrief. Elizabeth was reeds in 1287 non in het klooster der Witte Vrouwen te Utrecht.

STOMME. Van deze wordt in den druk van 1659 geen gewach gemaakt.

KATHUYSER: deze treedt alleen op, om Willebord in het tweede tooneel te vergezellen.

WITTE VAN HAEMSTEE: daar deze in het geheele stuk, zoo als het door Vondel geschreven is, niet optreedt, noch optreden kan, is zijn vermelding hier ter plaatse een bewijs, dat, reeds by de eerste voorstellingen, het zoogenaamde stomme tooneel van de verwoesting des kloosters aan den volke vertoond werd.

Met recht mogen wy het betreuren, dat Vondel, zonder dat de Geschiedenis hem daartoe de minste aanleiding schonk, den edelen en ritterlijken held, door wiens moed Noord-Holland, in eene week tids, uit de macht der Vlamingen verlost werd, als een booswicht heeft voorgesteld, voor wien geene wandaden te afschuwelijk zijn. Hoe men ook over de vrijheid denken moge, welke in vele opzichten den dichter geschonken wordt, nimmer kan die zoo verre gaan, om aan personen, die geleefd hebben, in strijd met hun aart en handelingen, gruwelen toe te dichten, waarvan niemand ooit gedacht heeft hen te beschuldigen, ja, welke zy zelfs niet hebben kunnen bedrijven. Immers hoe kon Haemsteë Gzewin hebben doodgestoken, die reeds vóór zijn geboorte overleden was? of Klarise binnen Amsterdam geschoffeld en vermoord, die nimmer aldaar gewoond, en nog jaren daarna geleefd heeft? of grafsteden omgehaald, die nog niet beïonden? Ik heb, in mijn *Strijd met Vlaanderen*, gepoogd, op het voetspoor van mijn onvergetelijken vader, een verdiende, hoezeer dan ook zwakke hulde te brengen aan:

den zoon van den Floris zoo goedig,

Heer, het beeld van zijn vader in houding en oog,

En met min dan zijn vader kloekmoedig.

- En vlughten haettigh langs den Haerlemmer dijk.
 Soo stuyft de zee voor wind met haer gedreve golven.
 10 Soo saghmen menighmael een kudde wreede wolven,
 En felle tigers vlien, voor 't yffelijck gescheeu
 Van aller dieren vorst, den hungerigen leeu,
 Om niet al levendigh en versch te sijn verslonden
 Van hem, die op sijn jaght geen aes en had gevonden.
 15 Hoe snel, hoe onverliens is dese kans gedraeyt?
 Albier, daer 't leger lagh, is 't veld allins besaeyt
 Met wapens en geweer, verbaest van 't lijf gereten,
 Van ingebeelden schrick, en uyt der hand gelimeeten,
 Om sonder hindernis te vlieden langs den wegh.
 20 Ja op 't verjaeren self van 't jaerige belegh
 Word d' afgestrede muur van 't lang belegh ontslaegen.
 Hoe sal het gantche land van ons verlossing waegen!
 De Kermerlander had met Waterlander dier
 Geworen duyfsendwerf, dat hy met swaerd en vyer
 25 Vernielen sou eerlang de menschen en de daecken,
 En tot een kerreekhof en alch en puyngoep maecken
 Mijn oud mijn wettigh erf, en delven al mijn eer
 In eenen pool, tot wraeck van Floris hunnen Heer:
 Om wiens vervloecte dood ick lijde soo onschuldigh,
 30 Als yemant lijden magh, doch draegh mijn kruys geduldigh:
 Of soo ick schuldigh ben, en heeft het my gemist,
 't Is uyt onnosselheyd, en sonder arg of list.
 Neef Velsen, lang getergt, van eyge wraeck geprickelt,
 En Woerden hebben my hier littigh in gewickelt,
 35 En 't schoonste voorgestelt, en eerst de saeck verbloemt

6 *Den Haerlemmerdijk* t. w. den dijk, buiten de stad, langs het Y. — die tot in 1631 de gewone landweg was van Amsterdam naar Haarlem — en niet dat gedeelte, hetwelk, sedert binnen de muren getrokken, eene der hoofdstraten van Amsterdam geworden is.

15 *Veranderd in: Hier, daer het leger lagh.*

20 *'t Jaerige belegh.* Hoozer men, naar aanleiding van Jonkheer Willems brief van 22 Mei 1304, geloof moge staan aan een beleg van Amsterdam, zoo kan dit evenwel geen *lang beleg* geweest zijn, en verre van een jaar, kan het zelfs geen maand hebben geduurd. Immers den 22 April waren nog de Vlamingen meester van byna geheel het graafschap, en dus Amsterdam nog buiten nood, en reeds den 22sten Mei was de stad ingenomen en had haar vonnis ondergaan. — Maar zoowel dit *jaerige belegh*, als de met list verzonnen afocht des vyands en het overrompelen der stad door middel van een schip, waarin krijgsvolk verborgen lag, het deerlijk verwoosten en verbranden van Amsterdam, ja zelfs de vlucht van Gysbrecht over zee, behooren allen tot die verzeringen, waarmee de dichter „de saeck” roffeerde en bekleedde „nu de vryheyd der poësie”, en die, vreemd aan de historie van Amsterdam, ontleend zijn aan de verwoesting van Troje. Want „beneffens dit insicht” om den nieuwen schouwburg „in te wijen met eenigh werck, dat dese stad en Burgery moght behaegen,” prikkelde den dichter „de genegenheyd, om eens den schoonen brand van Troje t' Amsterdam, in het gesicht sijner ingesetenen, te sichten.”

25 *Hier* behoort by het onmiddelijk daarop volgende *geuoren*. 't Is: „met een duren eed geuoren.” Zie vs. 53.

29 *Ik lijde soo onschuldigh*: aan zijn dood, ja, voor zoo verre hy daar persoonlijk niet aan handdadig was, maar zeker niet aan het vloekgespan, noch aan het plan om hem naar Engeland te voeren.

33 *Neef Velsen.* Gerard van Velzen was getrouwd geweest met Machteld, dochter van Herman van Woerden: en Hadeloch, de huisvrouw van Gysbrecht, wordt voorgesteld als uit hetzelfde huis gesproten. Zie vs. 760.

- Met wonderbaeren glimp: maer 'k heb hun wit verdoemt,
 Soo dra, als ick verftond, hoe grof fy fch vergreepen,
 Met den gevangen Graef op Engeland te fcheepen,
 En floegh dien voorflagh af, ten beſte van 't gemeen,
 40 En ried de Ridderſchap en al de groote ſteën
 Te roepen, om den Vorſt ſijn' moedwil te beſnoeyen,
 En geen uytheemſche maght nocht Koningen te moeyen,
 Nocht overzees geweld te haelen in het land;
 Veel min het hoofd des lands te helpen aen een' kant:
 45 Waer uyt een ſpringvloed is van ſwaerigheên gelproten,
 Die over ſteden ging en vaſt geboude ſloten,
 En dorpen ſonder end, en menſchen ſonder tal,
 Van allerhande ſtaet, dien 't eeuwigh ſmarten fal.
 Noch hiel de wraeck geen' ſtand, en gaf ſich noyt te vrede,
 50 Al had fy uytgeroyt, ten negenſten gelede,
 Wat Velfens ſtam beſtond, of van ſijn maeghſchap ſcheen.
 De nieuwe Ridderſchap en ſteden in 't gemeen

40 *Op Engeland*: later veranderd in: *naer Engeland*. — Men weet, dat Woerden, Velzen en andere eedgenooten, na Graaf Floris Unien Utrecht gevangen te hebben genomen, aan welk verraad Gysbrecht, ondanks zijn betuiging (vs. 31, 32), medeplichtig was, hun gevangene naar 't Muiderſlot voerden, met het voornemen om hem van daar te ſcheep naar Engeland te voeren en aan zijn vyand, koning Eduard, over te leveren; in welken toeleeg zy zich verblindert ziende door het te wapen toefnellende landvolk, zich met den Graaf op de vlucht begaven en hem, uit vrees, dat hy hun ontweidigd worden zou, onderweg laaghartig vermoordden.

45 *De Ridderſchap en al de groote ſteën* worden hier voorgelield, alſof zy reeds ten tijde van Floris, even als toen Vondel leefde, de landsregeering uitmaakten. Wel vindt men, dat in de tweede helft der XIIIde eeuw, de groote ſteden in Holland, op het ſpoor van die van Vlaanderen, eenig deel aan ſtaatszaken begonnen te bekomen, als o. a. het medezegelen van verbonden of verdragen; doch van *Staten* vindt men eerst later gewach gemaakt, en zelfs tot in de XVIe eeuw werden zy niet anders beſchouwd dan als lichamen, ſamen geroepen om van raad te dienen en bedon toe te ſtaan, maar by wie geen regeeringsmacht beruſtete. Intuſſchen zullen wy over zijn wanbegrip den *dichter* niet laſtig vallen, als wy zien, dat de *historieſchryvers* van die dagen, die toch beter hadden kunnen weten, evenzeer aan anderen en aan zich ſelve zochten wijs te maken, dat de Graven van ouds hun gezach van de Staten des Lands (Ridderſchap en Steden) ontleenden. Zie b. v. HOORT, in de eerste regels zijner *Nederl. Histo.* enz.

Wat in Vondel echter, ook zelfs in zijn ſelfſtel, min verſchoonbaar ſchijnt, is, dat hy het doet voorkomen, alſof Gysbrecht zou aangeraden hebben, de *ſteden* op te roepen, om de *macht te beſnoeyen* van een Vorst, tegen wien de adel juist geen grootere grief had, dan het begunſtigen dier ſteden en het bevorderen van haar bloei. Doch tot zulke verwarring van denkbelden bracht het gebrek aan kennis van onzen vroegeren politieken toestand. En zijn onze hedendaagſche zoogenaamde vrijzinnigen niet nog vrij wat minder te verſchonen, wanneer zy b. v. Oldenbarneveldt en de Witt voorſtellen als voorſtanders van het recht der Gemeenten?

41 *Den Vorſt ſijn' moedwil*: met den gen. parafr. voor „'s vorſten moedwil." Zoo nog „Pietgijſenbrug" voor „(Piet Gijſ) zijn brug" de brug van Piet vijſz."

44 *Aen een' kant*: zuiverder van vorming dan het later meer gebruikelijke „van kant."

47 *Noch hiel de wraeck geen' ſtand*: namelijk onder Jan van Avennes, later Graaf Jan II, die de moordenaars van Floris en hunne aanhangers vervolgde.

50, 51 *Uytgeroyt, ten negenſten gelede, Wat Velfens ſtam beſtond*: dat dit *niet geſchied* is, blijkt klaar uit een brief van Graaf Willem III, gegeven in 1325, en hierboven aangehaald bl. 343.

Toen leefde Klarisſe van Velzen, Gerrits dochter, en ontving een jaargeld van den Graaf.

52, 53 *De nieuwe Ridderſchap en ſteden in 't gemeen Verbonden ſich* enz. Zulke verbintenissen hebben werkelijk plaats gehad, als tuſſchen Graaf Jan I en den Biſchop van Utrecht, den 29 Septemb. 1197 (AREND, *Altyd. Geſch. des Vaderl.* II, 1 St p. 395), tuſſchen de beide Graven Jan van Holland en Jan van Henegouwen en de Hollandſche en Zeeuwſche ſteden den 27 Oct. 1299 (*Ibid.* p. 403). Ook werd in 1303 weder een deugelijk verbond aangegaan door eenige Edelen, (VAN WIJN OP WAGENAAR III, bl. 39), dat zy „Gysbrecht van Aemſtel, Herman van Woerden en Gerard van Velzen en alle dieghens die van hem comen ſijn of comen ſullen, emmermeer helpen of ſtarken ſullen in gheonre maniere," met byvoeging, „dat ſy ſe ſouden helpen houden met al hunne maght uyten lande." Ik vermoed, dat met deze woorden gezien wordt op Jan van Aemſtel, die zich binnen Amſterdam geworpen had. Zie hierboven blz. 339.

- Verbonden sich wel streng, met diergefwooren eeden,
 Handtasting en geschrift, dat sy beleeeglen deden,
 55 Van nu in eenwigheyd, met onverfoenbren haet,
 Aen Woerden, Vellens bloed, en Aemstel, desen sinaed
 Te wreecken, en van loen te reppen nocht te roeren.
 Ons maeghtichap sit verdruckt, durf schild nocht wapen voeren,
 En geeft gewilligh schot en lot, om soo geruft
 60 Te leven, en de glans des Adels blijft geblusht.
 Hier help geen tusschenspraek van Koningen en Heeren.
 Men wou mijn trouwe stad noch 't onderst boven keeren.
 Met Burgery met al, wat my is hou en trou.
 De hoop was, dat de tijd allengkens slijten sou
 65 De bitterheyd des volex, en d' oude wroek verfterven:
 Waerom ick my getrooste in ballingichap te swerven
 Veel jaeren achter een. Of ymmers, doen de Soon
 Van Floris werd gehaelt in aller lielen troon,
 Verhoopte ick, sonder laet van dele Burgerye,
 70 Te keeren in 't besit en d' errefheerschappye

55 *Handtasting*: „handilag.”

56 *Ons maeghtichap sit verdruckt, durf schild nocht wapen voeren*. De dichter verkeert hier in een dwaling, welke hy met een aantal schrijvers gemeen heeft. De maegtschap van Aemstel is niet verdrukt geweest en is het wapen blijven voeren. Alleen de schuldigen zijn getroffen. Gysbrecht en zijn nakomelingichap hebben voor altijd het land verlaten, doch hun adeldom in Gelderland en Kleefland behouden. Ook Otto van Aemstel en Arend van Benskoop hebben, wegens persoonlijke deelneming aan het eedgspan, het land moeten ruimen. Maar de Heeren van Ysselstein en van Mijnden, beide takken van Aemstel, bleven niet behoud hunner stamwapens in eer en aanzien. VAN SPAEN, *Hist. der H. van A.* § 43. De Heeren van Mijnden zegelden in de 14e eeuw met het volle wapen van Aemstel, hetwelk zy voorts, sedert het laatste vierendeel dier eeuw, met Ruwiel hebben gequartileerd. Nog een andere tak voerde in de 14e en 15e eeuw den naam van Aemstel in Holland en Utrecht (*ibid* § 40). In 't begin der 15e eeuw vindt men in de Regering te Amsterdam Gijse of Gijshert van Aemstel en Dirc van Aemstel.

61 *Hier help geen tusschenspraek van Koningen en Heeren*. Van zulk een bemiddeling ten behoeve der Edelen, die schuldig worden gehouden aan den dood van Floris V, is geen blyk. ten ware de dichter doelde op Dirc en Loef van Kleef, wien men nazag, dat zy voor 't slot Kronsburg gekomen waren om de daar gevluchte of belegerde Edelen te redden of te beschermen, of wel op den Graaf van Gelre, die hun ook niet ongunstig schijnt geweest te zijn.

62 *Men wou mijn trouwe stad noch 't onderst boven keeren*. Men vindt niet, dat aan Amsterdam eenig leed wedervaren zij ten gevolge van 's Graven moord, voor 1304, toen de stad gestraft werd voor 't inhalen van Jan van Aemstel en diens helpers.

67, 68 *De Soon Van Floris*: Graaf Jan I.

70, 71 *d' Errefheerschappye Van Vecht en Aemsteldroom*. Deze woorden zijn gelukkig gekozen, als met een lofsen trek de ligging en het gebied der Heeren van Aemstel aanduidende: want werkelijk hadden zy hun voornaamste bezittingen in de streken die door deze beide rivieren bespoeld worden. Die bezittingen echter met juistheid te bepalen is thands niet meer mogelijk: de gedaante des lands is in den loop der eeuwen merkelyk veranderd, hier door het inbreken der wateren, daar door het bedruken van polders: de namen zelfs der plaatsen, in oude charters of brieven voorkomende, zijn dikwyls niet meer te herkennen: ook zijn die bezittingen gedurende de twee eeuwen, dat men de geschiedenis der Heeren van Aemstel min of meer kan volgen (de 12e en 13e), niet altijd dezelfde geweest. Zoo veel blijkt uit de historie, dat de Heeren van Aemstel, vroeger of later, het gebied hebben gevoerd over Aemstel, onder welken naam men ten naastenby zal moeten verstaan de landstreek, die thands belegen wordt door de stad Amsterdam, de gemeenten Ouder- en Nieuwer-Amstel, Diemen, Mulden, Weesp, de streek langs de Vecht tot Breukelen, de Bijkmerlanden, Mydrecht, Benskoop, Polsbroek, Achterlout, Eyteren of Ysselstein: voorts dat zy huizen bezaten te Utrecht en te Loenen, heiden te Bodegraven, goederen in Goolland, Grem, Replikerweerd, Hoenskoop, Lopik, Schalekwijk, Ophuren en elders. Sommige dier bezittingen waren allodia, andere Stichtsche leenen. By het verdrag van 1285 moest Gysbrecht aan Floris V afstaan zyn rechten op Goolland, Mulden en de Bijkmerlanden. Daarenboven droegen Gysbrecht en Arend alle hunne allodiale goederen aan den Graaf op en ontstegen ze van hem weder ten rechten leen. In het vredesverdrag den 29 Septemb. 1227, te Veere gesloten tusschen Jan I en

- Van Vecht en Aemstelftroom: dan laes! 't is al om niet.
 En was 't om my alleen, het was een kleen verdriet.
 Iek liet my self van lid tot lid in stucken laegen,
 En nam op my alleen de gruwelijcxste plaegen,
 15 Die oyt tyran bedacht; was dan de schuld geboet,
 En sprackmen daer meê vry mijn al t' onnosel bloed,
 Mijn lieve Gemaelin, en willige onderlaeten.
 Iek wou, om hunnent wil alleen, mijn leven laeten,
 En springen in een' poel, en stoppen dese wel,
 20 En dempen met een' sprong de nimmerfatte hel.
 Dat weet hy, die het al belighticht uyt den hoogen,
 En wat in duyfter schuyt, met sijn alienden oogen,
 Ontdekt tot op den grond, en alle harten kent.
 Waerom hy oock mijn Recht gehandhaeft heeft in 't end,
 25 En met den segekrans my heerlijk begenaedicht,
 En tegens al de maght der vyanden verdaedicht;
 Die licht slaen in den wind van ouds genote deughd,
 Waer aen wy volck en vorst verplichten van ons jeughd
 Soo yvrigh, sonder oyt van trouwe te veranderen.
 30 Mijn vader heeft gestreckt een hoofd van Waterlanderen
 En Kennemers in 't veld, en met geweld alom
 (Hoewel door nood geparft) vervolgt den Adeldom,
 En aller vyandſchap op sijnen hals gelaeden.
 De Koning Willem sou getuygen van sijn daeden.
 35 Indien hy eenmael moght verrijſen uyt het graf.
 Iek self heb Floris trou gehandhaeft by sijn' staf,
 Soo lang hy sat verwooght, en niet een woord kon spreeken,
 'k Heb hem sijn vaders dood rechtvaerdigh helpen wreeken:
 Het Koninklijk gebeent ontdekt, den Vries getemt,
 40 En, als geheymen raed, in al sijn heyl gestemt:

den Biscop, komen nog weder Weesp, Muiden, „t goet bi der Vecht" en de Bijmerlanden voor als voormalige bezittingen van den Huize van Aemstel. — Ook de Heerlijkheid Mijnden was een afdeeling van de Heerlijkheid van Aemstel: doch daarvan reeds in vroeger tijd (op 't einde der 12e eeuw) afgecheiden, ten behoeve van Heere Aegidius van Aemstel, den broeder van Gysbrecht II. De Loosdrechten behoorden hier mede toe.

15 Met sijn alienden oogen. Veranderd in: met sijn doorzichtige oogen.

20 Mijn vader enz. Niet sijn vader, maar Gysbrecht IV zelf is de hoofdmans der Kenners, Westfriezen en Waterlanders geweest in hun bekenden opstand van 1268. Gysbrecht III was reeds in 1252 overleden. Zie VAN SPAEN, *Hist. der H. v. A.*, § 13.

25 De Koning Willem sou getuygen van sijn daeden. Dit is juist: toen Graaf Willem II tot Roomsche Koning verkozen was, is Gysbrecht III een der Nederlandſche Edelen geweest, die hem volgden en in sijn leger dienden: in 1248 bevond Gysbrecht zich voor Keizersweert. Zie VAN SPAEN *Hist. der H. v. A.*, § 11. Dat evenwel 's Konings genegenheid tot het Huis van Aemstel niet zeer groot was, blijkt uit hetgeen kort daarna met Biscop Gozewijn is voorgevallen.

35, 37 Onder de voogden van Floris V wordt Gysbrecht van Aemstel niet genoemd.

38 'k Heb hem sijn vaders dood enz.: in den oorlog namentlijk tegen de Westfriezen.

39 Het Koninklijk gebeent ontdekt. Zie hierover mijn roman: *Graaf Floris eerste krigtocht*. By dien tocht kan echter Gysbrecht niet tegenwoordig zijn geweest; want hy zat toen in Zeeland gevangen. Immers heeft deze veldtocht tegen de Westfriezen plaats gehad in 1282, en Gysbrechts gevangenschap heeft geduurd van 1278 of liever van 1280 tot 1285.

40 En, als geheymen raed, in al sijn heyl gestemt. Gysbrecht van Aemstel en Herman van Woerden zijn door Floris tot sijn Raden aangesteld; maar men leest niet, dat Gysbrecht sijn geheime raad ge-

- Met Brero voor de vuyft het Vlaemfche heyr geflaegen,
 En in Kafant met kracht den fterderd wegh gedraegen;
 Doen Guydo nijdigh was, dat Floris, al t' uytheemfch
 Gefint, fijn' erfgenaem wou huwen aen den Teems,
 103 En Vlaendren Walchren focht te trappen met fijn rotten.
 Oock voer ick over zee, om hem de kroon der Schotten
 Te fetten op het hoofd, hoewel het anders viel.
 Ick ftond den Graef en 't volck ten dienft met lijf en fief,
 En noch verfaemelten in 't harnas foo veel troepen,
 110 Die over Amfterdam en Aemftel wracke roepen,
 En brullen nacht en dagh, en fien niet, hoe de vlam
 Van defen fellen brand haer' eerften oirfprong nam
 Uyt Floris geyle borft, en 't fchandelijk omhelfen,
 En fchennen van mijn Nicht, die fchoone bloem van Velfen;

weest is: en wat het „flemmen in al zijn heil“ betreft, dat deed onze Aemftelheer toch niet, toen hy mede zijn ftem gaf om den Graaf gefangen te nemen.

- 101, 102 Met Brero enz. Het was in 1295, dat de Westfriezen, onder Dirk van Brederode, den Vlamingen, die zich in het land van Kadzant hadden nedergeflag, een nederlaag toebrechten. Zie *Wet. Chron.* Het is my echter niet gebleken, of Gysbrecht zich by den tocht bevond.

- 103, 104. De dichter fchrijft het ontfaan van den krijg toe aan het nijdigh zijn van den Vlaamfchen Graaf Guido of Gwy, omdat Floris fijn' erfgenaem wou huwen aen den Teems. Maar de oorlog, hier bedoeld, was enkel een gevolg van vroegere twiften met Vlaanderen, en er waren andere oorzaken dan het huwelijk van Jan van Holland met Elizabeth van Engeland. Zie *AREND. Algem. Gefchied. des Vad.*, Deel II, 1e Auk, blz. 334 en 355, 355—359, 360—362. De befchuldiging, dat Floris al t' uytheemfch gezind was, ziet op zijn verbanden met den Koning van Engeland. Zeker is 't, dat Floris geen middelen onbeproefd heeft gelaten, om zich naauw te verbinden met Koning Eduard: en zoo hierby al ftaatzucht en eigenbelang in 't fpeel mogen gekomen zijn, het valt echter niet te ontkennen, dat de vriendschap met Engeland van groot belang was voor zijn onderdanen. De handel der Hollanders en Zeeuwen op Engeland was destijds reeds zeer bloeiend, en de Engelfche wolffapel te Dordrecht leverde belangrijke voordeelen op. — In t' laatst zijner regeering echter heeft Floris zich meer naar den Franfchen Koning gewend; doch dit niet zonder gewichtige redenen. Eduard handelde trouwloos met Floris, door zich aan te fluiten aan diens geflagen vyand, Gwy van Vlaanderen, en beuadeelde de Hollanders, door den wolffapel van Dordrecht naar Brugge over te brengen. Hierover wilde de Graaf zich wreken, door ook met Eduard's vyand, den Koning van Frankrijk, een verbond aan te gaan. Dit verbond werd door Floris tot fchand gebragt met medewerking van Hollandfche en Zeenwfe Edelen, en hy hield het in de toenmalige omftandigheden te zijn in het ware belang zijner ftaten. En dit was het ook, in dien men als waarheid moet aannemen, dat de heerschezucht van Eduard zich uitftekke naar het gezag over Floris' landen. 't Verbond met Frankrijk mocht zulke uitzichten verdedelen; de fpiet en wrok, die de Engelfchman daarover gevoelde, waren zoo hevig, dat Floris daarvoor met zijn leven heeft moeten loften.

- 105 De kroon der Schotten. Na den dood van Koning Alexander van Schotland dongen onderfcheidene Vorften, allen aan hem vermaagfchapt, naar zijn kroon. Edward Balliol, Robert Bruce en onze Graaf Floris waren onder hen degenen die 't meest in aanmerking kwamen. Laastgemelde liet zich echter afkopen. Uit de Gefchiedenis blijkt intusfchen niet, dat Gysbrecht, 't zij by den tocht in 't land van Kadzant, 't zij by dien van Floris naar Schotland tegenwoordig zoü zijn geweest.

- 112, 113 't Schandelijk omhelfen, En fchennen van mijn Nicht, die fchoone bloem van Velfen. De overlevering aangaande het verkrachten van Velzens vrouwe is ongetwijfeld zeer oud. Zy is beurtellings geloofd en beftreden, ja ook uitgeteekend; want DOMELAER heeft goedgevonden er in zijn *Leren en Daden der Heeren van Aemftel* een plaat van te geven! Echter blijft het na veel lezens en fprekens nog altijd by waagenaar: „'t geval blijft twijfelachtig, fchoon 't niet voor ongelooflijk moet gehouden worden.“ *Vaderl. Hift.*, III, blz. 69. Die twijfelachtigheid ftrekt zich thands zelfs tot den naam der vrouwe uit. Naar het oud gevoelen was zy *Machteld* van Woerden, de dochter van Herman, en daar deze Badeloch van Aemftel tot vrouwe had, zoo was ook Velzens vrouwe Gysbrechts nicht. Maar volgens een oud liedtjen over dit onderwerp, 't welk ontdekt is op een fchutblad van een gefchreven rijmbijbel van Jacob van Maerlant, en afkomstig uit het laatst der 14e of 't begin der 15e eeuw — dus eene eeuw nadat het feit zoü gepleegd zijn — heet Velzens vrouwe *Isabelle* van Benthem. Daar-en-tegen wordt die *Hillegonde* genoemd in 't Register der Leenkamer. Zie van WIJN OP WAGENAAR, III St., bl. 33, en AREND. *Alg. Gefchied. des Vaderl.*, II Deel, I St., bl. 368. Nog verdient het opmerking, dat de naam *Isabel* ook bekend is in een ander oud liedtjen, waarvan J. ONLERS, de befchrijver van Leyden, een affchrift heeft gezien — zie DOMELAER,

- 115 't Verongelijcken van den Adel in fijn Reght,
 Belforen met fijn' mond. Verblinde menſchen, ſeght,
 Indien geen wrock en wraeck uw oogen en verblinden,
 Soud ghy niet ſtofs genoegh tot Aemſtels onſchuld vinden?

t. a. p. blz. 68, 69 — doch daar wordt gegeven aan een byzit van Floris. — Mogelijk zoſ in deze naamſverwarring nog wel een uitweg te vinden zijn. Indien voor 't overige de duſternis ware opklaard, die omtrent het feit zelf heerſcht. Neemt men de oude overlevering als waarheid aan, dan wordt daardoor opgehelderd, waarom Velzen en Woerden — in weerwil van de weldaden, die zy van den Graaf ontfangen hadden — zich by zijn gevangenneming en dood zoo verbitterd en wreedaardig hebben betoond, en waarom zy met Aemſtel ſteeds als de hoofden van het eedgeſpan worden genoemd. Verwerpt men het geval geheel, dan wordt het moeilijk te verklaren, waardoor het gekomen zij, dat het gerucht daarvan reeds in of kort na Floris' tijd zoo algemeen verſpreid was. Ja, men leest by oude ſchrijvers, aangehaald by DOMELAEN, *t. a. pl.* blz. 67. (Zie ook WAGENAAR, *Vaderl. Hiſt.*, III, blz. 91), dat Velzen, na de overgaaf van Kroonenburg, voor al 't volk een belijdenis zijner miſdaad heeft afgelegd, en men kan veronderſtellen, dat hy toen openlijk den vermoorden Graaf van Holland van 't bedoelde kwaad kan hebben beticht, waardoor de overlevering onder 't volk zoſ zijn gekomen.

- 115 't Verongelijcken van den Adel. Zeker is het, dat Floris V de vriend des volks was, en gevallen is door den haat der Grooten, die aan deze voorſtelling hun zegel hebben gehecht door hem *der Keerlen God* te noemen; en de dankbare liefde, welke de gemeente hem toedroeg, blijkt ook uit de geestdrift, waarmede zy na zijn gevangenneming, op de been kwamen te wapen; vloog om den beminden Graaf uit de handen der Edelen te verlooſen. Intuſſchen, hoe waar deze voorſtelling zij, men moet ook jegens de Edelen billijk zijn, en in 't oog houden, vooreerst, dat een deel van den lof, aan Floris toegekend wegens het begunſtigen der opkomende burgeryen, eigenlijk toekomt aan den tijd, waarin hy leefde: voorts, dat 's Graven volksgezindheid ook tevens in een onafſcheidelijk verband ſtond met het ſtreven naar uitbreiding van eigen macht en grootheid, waartoe het kortwieken der Edelen noodig, en het bevoorrechten van burgers zeer dienſtig was; en, eindelyk, dat wel dit kortwieken der Edelen door Floris, doorgaands, en met het oog op de gevolgen, lofredenaars en de gekortwiekte Edelen, als vernederde dwingelandtjens, weinig genade — hebben gevonden by de nakomelingſchap, maar dat toch dit kortwieken, te dier tijd tegenover de Edelen ſelve, meermalen was een onrechtvaardigheid, een werkelijk *verongelijcken van den Adel in fijn Reght*. — Hetgeen met Gysbrecht ſelven gebeurd was moge dit ſtaven. De Graaf van Holland had geen gezach over den Heer van Aemſtel, wiens Heerlijkheid buiten Holland lag en onafhankelijk was; maar laatſtgemelde was wegens ſommige „Gerichten” leenroerig aan het Sticht. Toen nu de zwakke Jan van Naſſau den Biſchopszetel bekleedde, poogde Gysbrecht die handen los te knopen, en ſloot zich te dien einde nauwer by den Graaf van Holland aan. Floris had te gelijk het plan gevormd, om de omliggende onafhankelijke Heeren, waartoe ook Aemſtel en Woerden behoorden, tot manſchap te dwingen of hunne bezittingen aan de Graaflijkheid te brengen, en was evenzeer genegen voet in 't Sticht te bekomen. Hy trad dus met Gysbrecht en diens vrienden in verbintenis (1274), maar ſtookte helmelyk in den twist, en toen het (in 1275) zoo verre gekomen was, dat er een openlijke krig tuſſchen Gysbrecht en den Biſchop was losgebroken, kwam Floris den laaſte krachtdadig te hulp en zette Gysbrecht met zijn beide broeders in de gevangenis. Daarop leverde hy den Biſchop zoodanig eene rekening van oorlogskosten over, dat hem daarvoor de bezittingen van Gysbrecht werden in handen geſteld. En toen de broeders, in 1288, hunne vrijheid terug bekwamen, geſchiedde dit niet zonder aſtand van het eene deel hunner goederen, terwijl zy voor het andere deel den Hollandſchen leenband op zich moesten nemen. Zoo kortwiekte Floris de Edelen. Men leest het hier vermelde by VAN SPAEN, *Hiſt. der H. v. A.*, § 18, 21.

- 117 En verblinden: de zoo bevallige negatie *en* — hier echter, *achter oogen*, minder gelukkig geplaatst — werd in de latere uitgaven veranderd in: *dus*.

- 118 Soud ghy niet ſtofs genoegh tot Aemſtels onſchuld vinden? Boven de grieven, welke de Edelen in 't gemeentegen Floris V hadden, of meenden te hebben, had Gysbrecht in 't byzonder nog de volgende: De handelwijze van den Graaf omtrent hem van 1274 tot 1280, byzonder in de zaak van het ſlot te Vreeland;

De veeljarige gevangenschap, met zijn beide broeders van Floris ondervonden, zonder ander recht daartoe dan dat van den ſterkſte;

Het in-bezit-nemen door Floris, tydens die gevangenschap, van Gysbrechts goederen in „Nardingerlant” (Goofland);

De harde voorwaarden van 't verdrag van 1285;

Den dwang, dien Floris hem nog in 1291 aandeel, om alle brieven rakende goederen in „Nardingerlant”, die hy van den Roomſch-Koning Willem, den Paus, en den abt van St. Paulus, in handen had, aan den Graaf over te leveren;

En — indien er grond is tot het verhaal — ook het ſchenden zijner Nicht, de Velzens vrouwe.

Bovendien kan nog tot eenige verontſchuldiging van Gysbrecht dienen:

Dat het niet blijkt, dat hy aan den moord des Graven heeft deel gehad;

Dat hy — naar de algemeene getuigenis — weinig looſheid bezat, en door Woerden in de famenweering gelokt was. Zie *vs.* 33 en 34.

- Hoe lochtmen hem van ouds te maecken tot een' slaef?
 120 Wat leed hy niet al leeds van Biffchop en van Graef?
 Men wou fijn lofflijk bloed in 't Bifdom niet gedoogen.
 d' Aertbiffchop aen den Rhijn kon met fijn nijdige oogen
 Niet aenftien ons geluck, gaf Gofewijn de fchop,
 En fette fijnen Neef den hoogen Myter op.
 125 Wy ftreden om den ftat, tot datte my en Woerden,
 Aen weerfij van fijn' paerd, tot een triomfe voerden
 In Uytrecht, met veel fmaeds, van yeder aengehoort.
 Men heeft my 't Vrelandfch flot ontweldight, hem Montfoort.
 'k Beken het flot was my met voorwaerde opgedraegen,
 130 Maer nergens om gebout, dan om mijn land te plaegen.
 'k Heb 's Graeven vangenis wel feven jaeren lang
 Befuurt, en Swaenenburg noch afgeftaen door dwang.
 Mijn erf in leen verkeert, en manfchap moeten fweeren;

Daar-en tegen is hy niet vrij te pleiten van:

De misdaad van felonie, oedbreuk of ontrouw jegends zyn Leenheer, nithoofde van 't verdrag van 1285. (Zie VAN SPAEN, l. n. p. § 26.)

Een huichelend en verraderlijk gedrag te Utrecht op den 23 Juny 1296. En daar Gysbrecht genoemd wordt een „oud, fimpel man“, komt men tot het vermoeden, dat ook dit hem door zyn zwager Woerden was ingegeven.

121 *Sijn lofflijk bloed*: Gofewijn. Zie de noot op blz. 343.

122 *d' Aertbiffchop aen den Rhijn*. Die van Keulen, namelijk, die den zetel voor zyn neef Hendrik van Vlianden bezeerde. Bovendien zag de Roomsche-Koning Willem van Holland ongaarne een Aemfel aan 't hoofd van het Sticht, en zoo verbonden zich beiden met den Pauselijken legaat Capocht, om Gofewijn tot den aftand te dwingen.

123 *My en Woerden*. Gysbrecht had zich, behalve met Woerden, ook met den Graaf van Gelre en de Heeren van Goor, van Voorst en van Almelo verbonden tegen Biffchop Hendrik. Een beftisfende flag werd geleverd naby Utrecht op den 16den July 1252, die ten voordeele des Biffchops uitviel, en waarin aan Aemfel en aan Woerden de vernedering ten deel viel, die in bovenstaande verzen is uitgedrukt. Echter worden zy, op verzoek van Koning Willem en van den Aartsbiffchop van Keulen, in vrijheid gefield. Onzeker is het echter, of deze Gysbrecht zij geweest de III of IV; maar het eerfte is meer waarfchijnlijk.

124 *Men heeft my 't Vrelandfch flot ontweldight, hem Montfoort*. Hem is hier Woerden.

125, 130 Na den flag van 16 July 1252 viel de Biffchop in de Veluwe om Gelre te tuchtigen, die Gysbrechts hondgenoot was geweest; en uit den buit, dien hy daar behaalde, richtte hy het flot Vreeland, om den Aemfelheer in bedwang te houden. Zie *Barbaria Sacra*, II, 195. Jan van Nassau, de zwakke opvolger van Hendrik, verpande later ditzelfde flot juist aan Gysbrecht, die daardoor meester van de Vecht werd; gelijk hy (de Biffchop) ook het flot Montfoort in handen felde van Woerden, tot wiens betengelling het dienen moest. Op de klachten der Stichtfchen, en vooral wegens een tol, dien Gysbrecht te Vreeland hief, beftoot eindelijk de Biffchop het flot terug te vorderen, en bood Gysbrecht de pandpenningen aan; maar deze welgerde. De Biffchop wilde hem met de wapens dwingen; maar werd zelf door Aemfel en Woerden gedagen by Zoeterenrege. Nu kwam Floris tusfchen beiden en eindigde, met eerst Vreeland, daarna Montfoort in te nemen, Gysbrecht met zyn broeders in de gevangenis te zetten, en Herman van Woerden het land uit te jagen.

131, 132 *'k Heb 's Graeven vangenis wel feven jaeren lang Befuurt*. Volgens 't oud gevoelen, van 1278 tot 1285, waarvoor ook WAGENAAR (*Amft. I.*) bewijzen bybrengt. Maar 't blijkt, dat Gysbrecht nog in 1279 in 't bezit van Vreeland was, en dat Floris den 28sten April 1280, en ook nog in de volgende maand, voor het flot lag. Het zoh dus niet meer dan een vijfjarige gevangenis geweest zyn. Zie VAN SPAEN, *Hist. d. H. e. A.*, § 20, 21. Vreemd mag het in den eerften opflag fchynen dat Floris niet alleen Gysbrecht, maar ook zyn broeders, waarvan de een zelfs een geestelike was, gevangen zette; doch dit wordt opgehelderd door de opmerking van den laatst aangehaalden geleerde, dat de ware oorzaak van den oorlog is geweest de tegenftand van de Heeren van Aemfel tegen het verdrag van 25 July 1279, waarby de Biffchop het gezag en de inkomsten van 't Sticht in 's Graven handen felde: § 20.

133 *Swaenenburg*. Hierdoor heeft men wel eens een kasteel of flot onder Polanen verftaan, misleid door de gelijke benaming, welke ook nog heden ten dage het Rijnlandfche Huis te Halfweg Haarlem draagt. Het flot, waarvan hier en later, vs. 486 en 1672, sprake is, was in Waterland, aan de overzijde van 't Y, of op den wal van Amftterdam zelf gelezen, als wy nader zullen aantoonen.

134 *Mijn erf in leen verkeert*. Dit is gefchied in 1285. Om zyn vrijheid te herwinnen, moest Gysbrecht de onafhankelijkheid, welke hy van zyn voorvaderen beërfd had, opofferen, en leenman van Holland worden.

- Daer ick eerst God alleen, en anders geene Heeren
 123 En kende in mijn gebied, nocht reekeninge gaf.
 Noch dringten evenwel op my soo stijf en straf.
 Doch Haarlem draeght met recht de grootste schuld van allen,
 Dat om sijn voordeel wroekt, en wenst mijn sterke wallen
 Te slechten tot den grond, in schijn van 's Graeven saeck.
 140 En weet sijn haetsucht loos te decken met de wraeck,
 Misbruyckt hier toe den Zeeu, de Hollanders en Vriesen,
 Om door mijn grootheyd niet aen eere te verliezen.
 Soo leyd de saeck by my, en daer op ga ick aen,
 En heb in 't swaer beleggh de stormen uytgeltaen,
 143 En dagh en nacht voor aen geworstelt op de wallen.
 't Vermoeyde volck gesterckt, en rustigh uyt gevallen:
 Mijn' Broeder Ot gequetst sien sterven in mijn' schoot:
 Krackeelen neer geleyd: in brand, in waters nood,
 Gelijck een vader my voor 't algemeen gedraegen.
 150 En noyt befweeck mijn moed in droeve nederlaegen:
 Nocht blies 'k my selven op in voorspoed, nocht socht roem
 In 's vyands ondergang: hoe noode ick vyand noem
 Die onverfoenelijck sich tegens my verletten,
 En wenschen met mijn bloed hun blanck geweer te finetten.
 153 'k Vergeef hen dese feyl, en die onwetenheyd,
 En stel my in sijn hand, die Recht van onrecht seheyd,

123 *En kende*: veranderd in *Ont kende*.

127 *Haarlem*. Hier wordt geenszins de Maarschalk bedoeld, die in 't volgende Bedrijf optreedt, maar de stad, die nayverig was op den aanwakkerenden bloei van Amsterdam. Vergelijk ea. 420.

Ook by andere schrijvers der 17e Eeuw vindt men somtijds op dien wrok gezinspeeld, b. v. by J. COMMERLIN, in DOMELAERS *Besch. v. Amst.*, III Boek, blz. 214, of M. FOKKENS, *Besch. v. Amst.*, blz. 36. Voor dezen vermeenden haat van Haarlem tegen Amsterdam, waarvan de overlevering hier ter stede in de 17e Eeuw nog vrij levendig blijkt geweest te zijn, is het moeilijk een voldoende grond uit de Geschiedenis op te sporen. Men kan de oorzaak toch niet wel zoeken in gebeurtenissen der 15e eeuw, toen het land van Aemstel meermalen door de Kenmers is geteisterd. Of moet men denken aan den krijg van 1304? Of aan de Hoeksehe en Kabeljauwsehe tijden, toen in beide steden wel eens verschillende partijen de overhand hadden? Of aan den Spaanschen tijd en hetgeen toen tusschen Haarlem en Amsterdam is voorgevallen? Of wel aan dit alles te samen?

Volgens sommiger meening, zoü de overlevering aangaande den wrok van de Haarlemmers tegen de Amsterdammers dagteekenen van omstreeks 1480, toen Amsterdam zoü worden bemuurd, en waarvan een tijdgenoot — de ongenoemde schrijver, door Pontanus uitgegeven — zegt, dat de Amsterdammers daartoe verlos moesten verwerven van de Haarlemmers, deels tot weder opzeggens toe, deels onder zekere lustige verbintenissen. WAGENAAR heeft dit vrij duister bericht pogen op te helderen. *Amst.* I Deel, I Boek, blz. 55–59. De moeilijkheden, die den Amsterdammers toen door die van Haarlem schijnen te zijn in den weg gelegd en niet zoo spoedig uit het geheugen raakten, kunnen den grond hebben gelegd tot de bedoelde overlevering.

Intusschen komt het my voor, dat voor den nayver tusschen buursteden dikwijls geen andere grond te vinden is, dan dat zy buursteden zijn. Zoo vindt men in onze Geschiedenis herhaalde twisten tusschen Kampen en Zwolle, tusschen Dordrecht en Rotterdam, tusschen Arnhem en Nymegen, tusschen Middelburg en Arnhem, enz. enz.

143 *En daer op ga ick aen*: d. i.: „en daarop verlaat ik my.” Een gelijke kracht heeft ook *afgaan* in uitdrukkingen, als b. v. „gy moogt veilig *afgaan* op zijn beloften.”

147 *Mijn' broeder Ot*: Otto van Aemstel was Gysbrechts broeder niet, en is ook niet te Amsterdam gestorven. Hy was de zoon van Eghert, wiens vader, mede Eghert geheeten, de broeder was van Gysbrecht II. Hy werd in 1296 gebannen, wegens medeplichtigheid aan de samenweering, en is te Antwerpen begraven. Zijn geslacht heeft in Brabant gebloeid tot in 't midden der 17e eeuw en wellicht nog later. Zie VAN SPAEN, *Hist. d. H. van A.* § 39.

149 *In waters nood*: veranderd in: *in honders nood*.

153 *En d' onwetenheyd*, *En stel nu in pin hand*: veranderd in: *en domme onwetenheyd*, *Bereel my in sijn hant*.

En streckt in 's Hemels stoel der onderdruckten trooster.
 Maer 'k sie den vader daer van ons Kathuyfers klooster
 Genaecken van ter sij, op dat hy my begroet.
 160 Hy schijnt om ons geluck verheughd en wel gemoed.
 'k Sal best verlaeten uyt hem, die noyt en was besproken,
 Waerom het leger sij dus selichtigh opgebroken.

WILLEBORD. GYSBREGHT VAN AEMSTEL.

WILLEBORD.

Mijn welgeboren Heer, de soete Jesus sij
 Met u en uwe stad, en sta u eenwigh by,
 165 In allerhande nood. De Broeders van ons orden,
 En ick, sijn soo verblijd, als of we levend worden
 Getrocken in den troon van Gods volmaecte vreughd.
 Ons klooster singt en klingt, en is niet meer verheughd
 Op 't allerhooghste feest en heyligh jaergetye,
 170 Het welck de kereke viert ter eere van Marye,
 Die suuyre Moedermaeghd, of Christus haeren Soon,
 Die ons verlosste aen 't kruys, en droegh een doorne kroon,
 Als nu, om uwent wil, die van de wreede plaegen
 Des goddeloofen krijghs verlost sijt en ontslaegen:
 175 Nu al uw vyanden verbaest sijn doorgegaen,
 En laeten tenten, tuygh, en hunne hutten staen,
 En alles, wat sy meer uw volck ten beste geven.
 'k Geloof, Gods Engel self die heeftse weghgedreven,
 Als 't heyr des Assyriers, die sijn vermeete stem
 180 Hiskia hooren liet, tot voor Jerusalem:
 Het welck in eenen nacht soo wonderlijck verkeerde,
 Doen een, die 't al regeert, dat stoffen hem verleerde.
 Hoe menigh dreygement, en vloeck heb ick gehoord?
 Wat heefimen gift en gal gebracket, en brand en moord
 185 Getiert, en 't gantsche jaer gescholden en gekreten,
 Niet anders, of sy u met tanden wouden eten?
 d' Een sette u levendigh geketent op een rad:
 Een ander rolde u naect in Vellens spijkervat:

161 Die noyt en was: veranderd in: die nummer was.

165 Syt veranderd in: is.

170 Het welck de kereke viert: de latere uitgave heeft: *Geert van al de kerk*.

171 Die suuyre Moedermaeghd: later veranderd in *De*: — t geen meer uitdrukt: „de maagd by uitnemendheid.”

Uf: veranderd in *en*. — Deze beide veranderingen, hoe selijgbaar nietig ook, zijn niet zonder beteekenis, wanneer men bedenkt dat de eerste uitgave voor, de tweede na Vondels overgang tot de Roomsche Kerk geschiedde.

175 Gods Engel self enz.: de latere uitgave, heeft oerlijker: *Godts Engel heeft den ryant weghgedreven*.

181 Wonderlijck staat hier voor „wonderdadig.” Hier is zinspel op de wonderdadige verlossing van Samaria uit de hand van Sanherib. 2 Kon. XVIII en XIX. 2 Chron. XXXII.

182 Levendigh geketent, beter in de latere uitgaven: *levende en geketent*.

185 Vellens spijkervat: VONDELIAAN haalt in zijn *Leren en daden der Heeren van Aemstel* een menigte oude schrijvers aan over Velzens dood. Volgens den eenen zou hy na gevangen genomen te zijn

r onderdruckten trooster.
n ons Kathuyfers klooster
hy my begroet.
eughd en wel gemoed.
ie noyt en was besproken,
echtigh opgebroken.

EGHT VAN AEMSTEL

EBORD.

te Jesus sij
eenwigh by,
lers van ons orden.
of we levend worden
Gods volmaecte vreughd.
en is niet meer verheughd
eyligh jaergetye,
er eere van Marye,
of Christus haeren Soen.
s, en droegh een doorne kroon.
van de wreede plaegen
loft sijt en ontslaegen:
sijn doorgegaen,
hunne hutten staen.
colck ten beste geven.
die heeftse weghgedreven,
lie sijt vermeete stem
r Jerusaleem:
soo wonderlijk verkeerde.
t, dat stoffen hem verleerde.
n vloeck heb ick gehoort?
gebracekt, en brand en moord
r gescholden en gekreten.
tanden wouden eten?
geketent op een rad:
st in Vellens spijkervat:

over was.
sare heeft: *Gerard van al de kerck.*
derd in De: — t geen meer uitdrukt: *De maer*
veranderingen, hoe sehjnbaar nietiz ook. *in de*
de eerste uitgave voor, de tweede na Vondel's
e, heeft clierlijker: *Godts Engel heeft den speet meden*
elzig." Hier is inspelung op de wonderdadige reus
Kon. XVIII en XIX. 3 Chron. XXII.
uit aven: *lerende en geketent.*
in zijn Leven en daden der Heeren van Amstel
d. Volgens den canen zo hi na gevangen gebract

Een ander wou uw hoofd, uw beekeneel, vergulden,
190 En vatten in sijn goud. 't Was bytter hoeft brulden,
En deelden bloed voor wijn, uw vleesch voor voedielt uyt,
En keven om 't geraemt, en dongen na uw huyd.
En wouden die getout op eenen ketel spannen,
Tot endelooften lechrick van schelmen en tyrannen.
195 Maer God sij eenwigh danek, die hunne booftheyd schut.

GYSBREGHT.

Dien d'opperste belchermt, die heeft een vaste stut.
Godvruchte vader, dat u God en Christus loonen,
Nadien de Broeders sich met u soo gunstigh toonen
Te mywaert. Ick vertrou uw vyerige gebeën
200 Die hebben dagh en nacht voor mijne stad gestreën,
De stormen afgekeert, en 't vyer van onse daecken;
Want waepens sijn onnut, soo d' Englen niet en waecken.
En 't vyerigh gebed van 't geestelijke volck.
Wat hing u over 't hoofd een swarte en donckre wolck
205 Van swaerigheën, terwijl hier 't leger heeft gelegen?
Ghy sijt niet misgedeeld in 's oorlooghs milden segen.

WILLEBORD.

Geen hayr is ons gekrenckt, geen overlast gebeurt.
Men heeft het klooster noyt in sijnen dienst gesteuert.
Wy hebben staegh volhard in onsen ouden vyer.
210 De boomgaerd leed geen scha aen vruchten, nocht de vyver
Aen visschen, nocht de kerck aen d' allerkleefste ruyt.

GYSBREGHT.

Wie heeft dan des soldaets baldaedigheyd gestuyt?
Wat hiel soo kort in dwang die breydeloose gasten?

WILLEBORD.

Met geen inlegering wou Egmond ons belasten:
215 Behalven dat hy self en sijne lijfwacht meê
(Die altijd tuchtigh is) hier nam sijn legersteê,
En boven onse poort liet aenslaen 's Graeven waepen.
Daer wy in sekerheyd geruft op moghten slaepen.

GYSBREGHT.

Dat doet my wel, gelijk een liefelijke lucht.

op het slot Kroonenburg, waar hy zich tegen de troepen van den Graaf van Kleef had verschuut,
over de straten van Delft gerold zijn geworden in een vat, met spijkers en mesen van binnen be-
stoken: volgens een ander levend op een rad gezet en onthoofd: of — volgens anderen — ge-
radbraakt. 't is al hetwelk DONSLEAVER tot het sebrander besluit komt, dat „hy eerst in 't spijkers-
vat gerold, daarna geradbraakt en eindelijk op een rad geleed 't hoofd afgeslagen en dit op een pen
daarboven uitgestoken is." Hy zo dan zeker wel goed dood geweest zijn: en toch blijkt het, dat
diezelfde Gerard van Velzen zeven jaren later nog leefde. Zie aant. op vs. 52. Waarfeh/jnlek, dat
onze schrijvers, zon niet in zijn gevangenis, echter in zijn opgevolgde straf, zich bedriegen, en dat hy,
op zijn best genomen na een korte gevangenis, zal zijn ontsnapt, VAN WIJN OP WAGEN. III St. 117. 39.
190 En vatten in sijn goud later veranderd in: En vatten het in goud. Intuschen is vergulden en in goud
vatten hier een pleonasme of een k ntradiktie
195 En deelden: veranderd in: Zy deelden, gelijk vs. 192. En teren in: krackelden: — waardoor de
hier min clierlijke herhaling van en vermeden wordt.

- 220 Iek felf en al de stad was meest om u beducht,
En vreesden ofghe lang verjaecht waert en geplondert.
Maer vader, seggh my eens: een yeder is verwondert,
Waerom 't verbittert heyr soo onverliens vertroock,
En liever niet volharde in 't opset van sijn' wroek.

WILLEBORD.

- 225 Verwondert u niet eens, de nood heeft hen gedrongen.

GYSBREGHT.

Mijn burgers laegen stil, en 't leger onbelprongen.

WILLEBORD.

- Van buyten wel, maer niet van binnen, dat ghy 't weet.
Het wintert fel, wanneer 't een ondieer 't ander eet:
Soo ging 't in 't leger toe. Belieft het u te hooren,
230 Al 't geen ick heb gehoort met dees mijn eygen ooren,
En met mijn oogen felf gesien noch desen dagh?

GYSBREGHT.

Godvruchte vader, spreek, ick luyfter na't verflagh.

WILLEBORD.

- Na dat ick d'Oversten een wijl had hooren mompelen
Van Amsterdam, al stil, by duyfter t'overrompelen,
235 Rees tusschen Diedrick felf en Egmond een krackeel.
Dat uytborst meer en meer, en yeder trock een deel
Van 't krijghsvolek op sijn sy, en socht het sneck te stijven,
En na sijn eyge hoofd den aenslagh door te drijven.
Veel hoplien yverden te slissen het gechil.
240 Maer Diedrick stijf van kop, die nimmer luystren wil
Na reden, nocht bescheyd, en 't veld behoud met kryten,
Werd trotser, overmits de lange Klaes van Kyten.
De Sparewouwer Reus, soo onbeschoft als groot,
In alles wat hy dreef hem hulp en bystand bood.
245 En Egmond met sijn kloek, en grove stem vervaerde,
En dreef hem met een vuyft, dat hy een wijl ter aerde
In swijm lagh en voor dood. Die moedwil en die hoon,
Den veldheer aengedaen, ging veelen aen hun kroon,

220 *Wanneer 't een ondieer 't ander eet*: veranderd in: *Wanneer een wolf den andren eet*. En ongelijk beter: immers het beeld, dat Willebord hier gebruikt, wordt veel levendiger en krachtiger, wanneer een bepaalde diersoort genoemd wordt, dan wanneer maar van ondieeren in 't algemeen wordt gesproken.

235 *Godvruchte*: veranderd in: *Eerwuerde*.

235 *Diedrick felf*: veranderd in: *Diederick*, met weglating van het onnoodige *felf*.

240 *Stijf van kop*: de latere uitgave heeft: *hard van hoofd*.

245 *De Sparewouwer Reus*: een historische persnaadje, waarvan niet alleen de oude kronijken gewach maken, doch waarvan men nog het vaem op de kerk van Sparenwoude kan zien afgeteekend. Hy schijnt echter een zeer vreedzame boer geweest te zijn, en lang niet zulk een wreede en gevaarlijke kaerel als hoedanig hem Vondel in dit treurspel afbeeldert. Doch Vondel had gelijk zich van hem te bedienen, als ik nader hoop aan te toonen.

245 *Kloek* voor „keel,” of liever „'t holle keelgeluid zelf,” in Vondels tijd noggemeen, toen men zeide: „een klot opzetten” voor „een keel of strot opzetten.” Wy zeggen ook: „een stem als een klok.”

246 *En dreef hem met een vuyft*: verbeterd in: *hem dreef met eene vuist*.

- En sonder het ontfagh des Reuten sel gebeten.
 250 Men had malkanderen terstond in 't hayr geseten,
 En onder een banier malkandren aengerand.
 Men raefde een heele weeck. De haet, het misverstand.
 En misvertrouwen wies. Daer sporrelden de sinnen.
 Men vreesde min de stad, en meer verraed van binnen:
 255 Tot dat al d' oversten verlaemelden heel stil
 In 't klooster, desen dagh, tot flechting van 't geschil:
 Doch al vergeefs: men was veel eer gesint te vechten,
 En dees onestheyd met degens te beslechten,
 Dan reeklijk, en bedaert, te luytren na verdragh.
 260 Ick trad'er in den hoop, gelijk ick somwijl plagh,
 En sprack hen toe, en broght aldus hen aen 't bedaeren:
 Manhafte hoplien, God wil 't leger lange spaeren,
 In onderlingen peys, het eenigh dat'er magh
 Uw' vyand, wie 't oock sij, gedijen tot ontfagh.
 265 De tweedraght is een peit, die allen staet te schroomen.
 Gedenckt dat u de stad, die 't rieckt, op 't lijf sal koomen.
 Wat middel is'er, om den Aemstel 't hoofd te bien,
 Nu elck, wantrouwich, deen na d'ander om moet sien?
 Ghy sijt, aler men 't gift, geslaegen of gevangen.
 270 Wanneer de harder dwaelt, wat pad, wat rechte gangen
 Kan d'arme kudde gaen? dus maeckt een kort belluyt.
 Verdraecht het scheel, of schort den krijgh, en scheyd'er uyt,
 En keert van waer ghy quaemt. Waer toe veel wercks begonnen?
 Berockent soo veel spels, als 't niet word afgesponnen?
 275 Ick merckte dat mijn raed niet weynigh en vermoght.
 Men nam mijn woorden in. Sy kregen achterdocht,
 En forge voor gevaer van uw versteurde wallen,
 En dat de burglary en landfaet uyt moght vallen.
 Daer liep een kleen gerucht, ghy waert al op de been.
 280 De doodschrick quam'er in. Men ruckte 't heyr by een.
 Men brack al heymlijk op, en sonder eenigh teecken
 Van horen en trompet, of lut in brand te steecken.

GYSBREGHT.

- Ghy hebt de stad, en my geen kleenen dienst gedaen:
 Een deughd, die nimmer sal uyt mijn gedachten gaen.
 285 Gedenck my in 't gebed, voor uw outaer, ten goede.

25: *Malkandren aengerand*: in de latere uitgave Raat: *opreckerigh aengerant*: wat onzelijk, vrierlijker liidt.

25: *De haet*: veranderd in: *de twist*.

260: *Aler men 't gift*: veranderd in: *eer 't leemant gift*.

272: *Verdraecht het scheel* voor „legt den twist by”. *Scheel* is „zefchil, knikkeel.”

274: *Berockent* — *afspinnen*: door deze woorden, die hier eigenaardig tegenover elkander staan, wordt in dezen eenen regel het beeld, van het spinnen ontleend, volkomen uitgewerkt.

277: *En*: veranderd in *hier*.

277: *Versteurde*: veranderd in: *gedenke*.

280-282: Vier sleepende regels achter elkander. Dit doet Vondel meer, wanneer er een menw tooneel met ondersteele tooneelsverandering, plaats heeft. Vergelijk vs. 605-608.

WILLEBORD.

De lieve Jesus neem u eeuwich in zijn hoede.

AREND VAN AEMSTEL. GYSBREGHT VAN AEMSTEL. VOSMEER.

AREND.

Heer broeder sijt geruft, en luyd van vreughd de kloeken.

GYSBREGHT.

Waer is het heyr? hoe veer waert ghy hen nagetrocken?

AREND.

Ontrent een booghscheut weeghs aen geen fy Slooterdijck.

GYSBREGHT.

290 Hoe ging 't u op den toght?

AREND.

Sy stoven algelijck

Voor uyt, als voor den wolf een kudde onnoofle schaepen.

Mijn volck hoefde op dien toght geweer nocht eenigh waepen.

En keert met rijcken buyt. De Kermers scheenen stom:

Want hoemen 't vechten socht, fy laegen niet eens om.

295 En reekten vast hun pad, van dooden schrick beleten.

GYSBREGHT.

Noyt kraeyde haen, als hem de kam was af gebeten.

Een dogh en bafte noyt, maer droop, als hy 't verloor,

Met ingetrocken staert, en hangende ooren, door.

Wat vogel brengtghe dus geknevelt en gevleugelt?

AREND.

300 't Is eener uyt de vlucht van 't vluchtige geveugelt,

Gegrepen buyten dijck, alwaer hy staek in 't sliet.

Hoe heeft hy! 't aengesicht liet doods en bleek van schrick.

Hy is gheslept, ghesleurt, en heeft veel finacds geleden.

GYSBREGHT.

Een woedende gemeent en staet in recht nocht reden,

305 Wense yemant over magh. Men breng hem hier voor my.

Wie sijtghe? waer van daen?

290 *Heer*: veranderd in *het*, meer grammaticaal wellicht, doch minder levendig.295 *Ontrent een booghscheut weeghs aen geen fy Slooterdijck*: Onzeker is het, of in 1704 het dorp Slotendijck reeds bestond: men vindt er geen gewach van gemaakt dan na het midden der 15e eeuw. Het dorp Sloten is veel ouder en reeds in de 11e eeuw bekend. Zie WAGENAAR, *Aardr.* V Deel, II Boek, blz. 233.295 *De Kermers*: Vondel bezigt naar verkiezing de vormen *Kermer*, *Kennemer* en *Kennemerer*.296 *Van dooden schrick*: misleiden een drukfeil: de latere uitgave heeft: *van dootlychen schrick*.297 *Een dogh en bafte* enz.: Wederen heeft, om de negatie *en* te vermijden, Vondel hier den regel veranderd, en gezet:*Noyt bafte een dogh, maer droop heel stil, enz*299 *Aen*, II. 57.*Eer, manus incedens interea post terga reiectum
Prostres magno ad regem clamore trahebant.*300 *'t Is eener*: oude vorm, ook nog by 't volk gebruikelijk. De latere uitgave heeft: *Het is een*.301 *Alwaer hy staek in 't sliet*: veranderd in: *Daer staek hy in het sliet*. Waarschijnlijk om het min welklinkende van *staek* in 't *sliet* te vermijden.306 *Waer van daen*: dit klonk Vondel wat plat, en hy veranderde 't in: *'t is wat land?*

VOSMEER.

Heer Gysfbrecht, strafte vry.

Iek ben van 's vyands volck, en waerdigh om te sterven.
 'k Heb me' gefocht uw stad en burgers te bederven,
 En duyfendmael verdient een schandelijke dood.

- 310 Iek geef my in uw hand, geparft door hoogen nood.
 Mijn ramp wil Kennemer en Waterland behaegen,
 Maer 'k fal de dood van u met minder pijn verdraegen
 Dan van mijn eyge volck, dat sich ondancbbaer toont,
 En mijn' getrouwen dienst soo onrechtvaerdigh loont.

GYSBREGHT.

- 315 Wat sijtghē voor een galt? of in wat land geboren?

VOSMEER.

- Iek ben een Goyers kind, vervallen in Gods toren,
 Te Haerlem opgevoed, 'k ontliēp mijn oudren vroegh.
 Mijn vader vielme hard, want ickme passelijk droegh.
 'k Heb al mijn leven lang gevolleght vreemde Heeren,
 320 En buyten moeten 't geen ick t' huys niet woude leeren.
 De bittere armoe heeft mijn herffenen gewet.
 'k Heb menigh stuck verziert, en 't lijf daer na gefet,
 Om door een braeve daed of aenslagh op te raecken,
 En door een anders scha eens mijn fortuyn te maecken:
 325 Maer altijd heeftse my den rugge toegewent;
 Doch noyt soo dwars als lest. Het noodlot, ick beken 't,

300 Aen. II. 77.

*Unctis equidem tibi, Rex, fuerit quodcumque, fatebor
 Vera, inquit: neque me Argolica de gente negabo.*

300 Bederven: Juister is het latere: verderven.

311 Vergel. virgilius Aen. II. 104:

Hoc Ithacus relit, et magno mercatur Atridae.

315 Pijn: veranderd in: smart.

316 Iek ben een Goyers kind: hoogst waarschijnlijk spreekt Vosmeer in dit gedeelte van zijn verhaal de waarheid. In allen gevalle is het een gelukkige greep van den dichter, dat hy dezen „door-trapten spie, uytgemaect om d' Amsterdammers te bedriegen", en wien Gysbrecht te goedgeeloo-vig in zijn dienst ontfangt, zich voor een Gooier laat uitgeven. Immers Gysbrecht had vroeger be-zittingen in Gooiland gehad, die Floris V in 1280 zich zelven had weten toe te eigenen. De Gooi-ers waren dan, voor een deel ten minsten, Gysbrechts oude onderdanen. En nu verkrijgt hetgeen hier tusschen hem en Vosmeer voorvalt een zweem, als of er by den Heer nog eenige genegen-held voor zijn voormalige onderzaten, en eenig goed vertrouwen in hem herleefde. Gelijke gevoelens jegends hemzelven schijnt hy ook te onderstellen in den Gooier, wanneer deze zich (vs. 342 en volg.) aan zijn genade overgeeft en hem het „verraad" belooft te „ontdecken." — Van welke ont-dekking echter „Heer Gysfbrecht" het slachtoffer werd

317 Te Haerlem opgevoed: de latere uitgave heeft: te Laren opgevoed. Doch mijns inziens verdient de eerste lezing de voorkeur. Dat een Gooiers kind zou zijn opgevoed te Laren, dus in Gooiland, daarin steekt niets dat de moeite waardig was om verteld te worden: wel, dat hy, offchoon in Gooiland geboren, zijn opleiding te Haerlem kreeg, en zulks omdat hy „zijn ouders vroeg ontloopen" was.

318 Passelijk: even als: „maar redelijk," by eufemisme voor „vrij slecht." Zoo zegt men nog: „'t is maar passelijk met de zieke."

322 Op te raecken: d. i.: „er boven op te raken."

323 Het noodlot: later heeft de dichter het Heidensche Noodlot veranderd in het Kristeliker Godts schikkinge. Wel is waar, de eerste lezing schijnt beter het denkbeeld terug te geven van een wilden gelukzoeker, die van God noch zijn gebod weet, en alles aan een blind geval wijft: maar men houde in 't oog, dat de listige spie het vertrouwen van Gysbrecht wil winnen, en daartoe moet aanvan-gen den boetvaardige te spelen, en op die wijze het medelijden en de vergevingsgezindheid des vromen krijgshelds gaande te maken.

Is stercker dan de mensch, of sijn geboortestarre.
 En of ons breyn yet bout, dit stoot het al om verre,
 Met eenen dartlen voet. Met wat een listigheyd,
 110 Met wat een' rijpen raed was d' aenflagh aengeleyd,
 Om te vermeerteren uw lang bestormde muuren.
 Soo Vosfineer na sijn' fin dat schip had mogen stuuren,
 Gelijck het by hem lagh, sy hadden, het is waer,
 Gewonnen in een uur door list, dat in een jaer
 113 Door uytterlijk geweld nocht stormen werd veroverd.
 Het schijnt dat d' Oversten verblind sijn en betovert.

GYSBREGHT.

Sta op, en heel my niets van alles wat ghy weet.

VOSMEER.

Nu ben ick immers vry van Hollands dieren eed,
 En Egmond kan my hier niet heeten of verbieden.
 116 Hy dreyghtme met de dood, en parstme hier te vlieden.
 Mijn aenflagh is verbrod en ydel en onnut.
 Heer Gyselbreght, gena. Ick geef my in uw schut.
 Ghy kuntme, wiltghe slechts, een vriend en vader strecken,
 Nadien ick u 't verraed volkomen wil ontdecken,
 119 En hoe 't gelchoren lagh in 's krijghs geheymen raed,
 Tot ondergang van u, en uwen heelen Staet.

GYSBREGHT.

Ontbind den knecht, soo magh hy onverhindert spreeken.

VOSMEER.

De hoplien wenschten diek het leger op te breecken,
 Nadien met storm op storm, en endeloos gevecht,
 120 Het heele ronde jaer, niet meer was uytgerecht
 Dan moeyte en volck gelpilt, en tijd onnut versleten:
 Het welek soo menighmael den veldheer werd verweten:
 Een sinaed die lastigh viel: en hiel hem niet verplicht
 Sijn eer en eed, hy had sijn ancker lang gelicht:
 123 En och, of 't waer gebeurt een goede wijl te voren,
 My waer dit ongeluck, nocht onheyl noyt belchoren:
 Want 't is een maend geleen, dat ick hem heymlijk ried

210,229 Dit stoot het al om verre. Met eenen dartlen voet, moest veranderd worden in: Zy stoot het al om verre. En gaet een andren gangh.

220,229 Aen. II. 157.

*Fas mihi Gratorum taerata revolvere iura,
 Fas odiose viros, atque omnia ferre sub auris,
 Si qua tegunt, teneor patriae nec legibus ullis.*

241 Verbrod: later veranderd, maar niet verbeterd. In. *misluckt*.242 Gyselbreght: de echte vorm, waarvan Gysbreght de kontraktie is. Het vr. is *Gizela*.

247 Aen. II. 146.

*Ipse etiam primis manibus atque artu levavi
 Vincula subet Priamus.*

248-250 Aen. II. 108.

*Saepe fugam Danaï Troia cupere vellet
 Moliri, et longo fessis discedere bello
 Fertiscentque utinam!*

252 Noyt. veranderd in. *niet*.

- Te maecten, op mijn woord, een ende van 't verdriet,
 En foo hy was gelint een luttel volcx te waegen,
 340 Ick wou hem in de stad op bey mijn handen draegen,
 En stappen self voor aen, en maecten hen het spoor.
 Ick opende mijn wit, en sloegh het middel voor.
 'k Had somtijds door de graft, by duyter nacht, gefwommen,
 En al de wacht belpied, en 't groot rondeel beklommen,
 345 Dat aen den hoeck van 't Y uw ftercke stad bewaert.
 Hier laegen Blijden in, en ander krijghs gevaert.
 'k Nam aen, en 't kon gefchien, door muur door al te booren
 Reght waterpas, foo ftil, dat niemant my fou hooren.
 Wanneer nu door de breuck een krijghfman heenen mocht,
 350 Sou 't braefte puyck, hiertoe geloot en uytgefocht,
 De graft, daerfe ondiept is, met rijs op Kerfnacht dammen,
 En kruypen in 't rondeel, om d'eerfte poort te rammen,
 Als d'afgewaecte wacht gevelt lagh en vermoort.
 Het heyr dan over dam, en door gerande poort,
 355 Aen 't nederhouwen, wat op ftraet fich openbaerde,
 Terwijl de burglary kappel en kerk bewaerde.
 En 't was te nacht de tijd, en vraeghtghe na bewijs?
 Ghy fiet, hoe daer een fchip, het Zeepaerd, leyd, vol rijs:
 Het welck men door de vlucht verfuymt heeft en vergeten.
 360 Wat werd'er niet al tijds met kibbelen verfteten?
 De hoofden laegen valt ellendigh overhoop.
 Men fchoof de fchuld op my. 'k Had menfchen vleefch goedkoop:
 Nocht wift niet wat ick dreef: fy fouden 't niet geheugen,
 Dat ick het volck foo licht fou op de vleefchbanck brengen,
 365 En jaegen in hun dood. Dus ging 't aen d'eene fy:
 Aen d'andre ftendemen eendraghtelijk met my:
 Terwijl verliep de kans, en d'aenflagh die bleef fteecken.
 Doen fochtender een deel hun leed aen my te wreecken.
 Daer quamen, fonder flot, veel klaghten t'mijnen laft.
 370 Ick was een tovenaer, en daer op raecte ick valt,
 En moft, door pijn geparft, al 't opgedichte melden.
 Men doemde my ter dood, en heden fou 't my gelden:
 Maer gittren avond brack een vriend mijn boeyen los.
 Ick vlughte langs den dijk gelijk een hollend ros,
 375 Doch hiel'er niet, uyt angft van 't leven te verliefen.
 Ick sloegh ter fijen af, en fchoot'er in de biefen,

342 *Somtijds*: later verbeterd in: *somtijt*.

344 *'t Groot rondeel*: men fchijnt hierby te moeten denken aan den H. Kruistoren, later Haringpakkertoren. De naam van Rondeel zou wel beter paffen aan het Kamperhoofd: maar dit kan niet bedoeld zijn, vermits het aan de tegenovergeftelde zijde der stad lag. Evenwel waren, in 1304, zoo min de H. Kruistoren als het Kamperhoofd aanwezig. Beiden dagteekenen van de bemurling in 't laetst der 14e eeuw.

367 *En d'aenflagh die bleef fteecken*: veranderd in: *En d'aenflagh bleef valt fteecken*.

En staek in diep moerasc̃h al den verleden nacht.
 Sy troeken my voorby. Iek hielme stil, en sagh 't;
 Tot dat uw burger quam de Kerners na gevlogen.
 400 Iek riep om hulp, en werd uyt het moerasc̃h getogen:
 Want anders was ick daer gebleven en verlimoort.
 Doch soo ick sterven moet, 'k wil liever voor uw poort,
 Aen wie ick 't heb verdient, dit lastigh leven laeten,
 Dan by mijn eyge volck, die my met onrecht haeten.

GYSBREGHT.

405 Ga heen, ick schenck u 't lijf. 't En is geen straffens tijd.
 Wy sijn van onsen hals den grooten vyand quijt.
 'k Ontfang u in mijn dienst, en sal u wel betaelen.
 Ga help terstond het rijcs en 't Zeepaerd binnen haelen.
 De kou begint, en is noch veer van haer vertreck.
 410 In 't wachthuys en op 't slot is hout en brand gebreck:
 Men maghe straex versien, en barnen 't rijcs tot aschen.
 Soo kunnen sy hier meê de vesten niet verrasschen.
 Iek hoor de Goyer doet de waerheyd niet te kort,
 Want sijn vertelling stemt met vader Willebord.

REY VAN AMSTERDAMSCH E MAEGHDEN.

415 Nu stelt het puyck van soete keelen,
 Om daer gelangen op te speelen,
 Tot lof van God, die op sijn' troon
 Geseten is, soo hoogh en heerlijck,
 Van waer hy sien kon, hoe begeerlijck
 420 Het Sparen staek na Aemltels kroon.

Hoe wracek met swaerden en met speeren
 De torenkroon van 't hoofd won scheeren
 Der schoone en wijlvermaerde stad,

397 *En staek in diep moerasc̃h*: Aen. II. 135.

Limosine laeu per noctem obtinuit in ultra
Delitui.

400 *Uyt het moerasc̃h*: veranderd in: *uit diep moeras*.

405 *'t En is*: veranderd in: *het is*.

407 Aen. II. 149. *Noster eris*.

411, 422 Vergel. H. KIRKES *Trop.* vs. 796. Ed. Valcken.

Ἀλλὰ τὸν ἀπλοῦς

ἄμει...

Ἄμει καὶ ὕλη...

411-422 Hier vertoont de dichter ons het Amsterdam van zijnen tijd, de machtige en beroemde „koopmarkt van Euroop," besloten in haar achttien bolwerken, als in een gordel van vestingwerken, en vervuld met de schatten der vier werelddeelen. Weinig, voorwaar, geleek daarop het Amsterdam van 1304. Om te beoordeelen, hoeveel aanspraak het toen op den bynaam van *schoon* gehal moge hebben, sta men een paar bladzijden op in WAGENAARS *Amst.*, V Deel, I Boek, blz. 127, en leze daar, hoe nog in Keizer Karels tijd de huizen van hout waren, gepekt en geteerd, met daken van stroo of riet: nog in de 16e eeuw was de westzijde van het Rok-In met varkenshokken verclerd (III Deel, IV Boek, blz. 322), en waren over het Damrak, Rok-In en andere grachten in de stad sekreten getimmerd (V Deel, I Boek, bl. 161). Doch *reuten* had de stad in 1304: want in den brief van 22 Mei werd haar opgelegd „alle hare *reuten* te bechten."

En rucken door geweld van benden
 425 Der vesten gordel van haer lenden,
 En plondren haer kleenood en schat;

En schenden d'edele en getrouwe,
 Gelijk de sehender Velfens vrouwe,
 Wel ruym soo waerdigh als Heleen
 430 Den brand van een herboren Troje,
 En krijgh, die 't overschot verstroye,
 Na datmen jaeren heb geltreên.

Waer is de Reus met al sijn stoffen,
 Die Gysbreghts stad ter neer wou ploffen,
 435 En om haer muur sijn' armen slaen?
 Wat ydle schrick heeft hem geslaegen?
 Wat ydle vreesse magh hen jaegen,
 Die nu met sehande strijcken gaen?

't Is tijd de kereken te stoffeeren,
 440 Te dansen, en te banketteeren,
 En met een' uytgelaeten geest
 Dees blijfchap aen de vreughd te huwen,
 Die vrolijke englen ons vernuwen
 Met sang, op Gods geboortefeest.

Treck in, ó Aemstel, treck nu binnen,
 Die sonder slagh kunt overwinnen.
 Treck in, ó braeve burglary,
 Die u soo moedigh hebt gequeten.
 Geen een en sal uw eer vergeten.
 445 De hemel sta u eenwigh by.

427 En sehenden d'edele en getrouwe. Den naam van getrouwe geeft Vondel niet ten onrechte aan Amsterdam: zoo getrouw toch waren de Amsterdammers aan hun ouden Heer, dat zy, nog verscheidene jaren na den val van sijn Huis, „dieghenen waren, die Janne van Aemstelle inhielden,” waarvoor zy zoo zwaar boeten moesten. 't Is, wegens de schraalheid der berichten, moeilijk te beoordeelen, of er ook, behalve gehechtheid aan het Huis van Aemstel, eenige andere reden bestaan hebbe, die de Amsterdammers bewoog, zich zoo gereedelijk in de armen van dien Heer te werpen: ontevredenheid b. v. met hun toenmaligen toestand kan daartoe veel hebben bygedragen. En voor zoodanige ontevredenheid laat zich wel eenige oorzaak aanwijzen. Na den moord van Floris en de vlucht van Gysbrecht, om meer bepaald by den vrede, den 29 Sept. 1297 tusschen Graaf Jan I en Bischof Willem gesloten, kwam het geheele Land van Aemstel aan Holland. Amsterdam, toen reeds een handelsplaats en met Graaflijke handvesten begiftigd, moest wel terstond inzien, dat in deze vereeniging met Holland veel voordeel voor den aanwas van sijn koophandel gelegen was. ten minste het toonde later daarvan zeer doordrongen te zijn, toen men in 1346 Gravin Margareet liet beloven, dat de stad nimmermeer van de Graaflijkheid zou gescheiden worden — zie WAGENAAR, *Amst.*, II Deel, II Boek, blz. 130, — en die belofte, in 1355, door Hertog Willem deed hernieuwen. Zie P. SCHEETMA, *Archief der ijzeren kapel*, bl. 23. 't Is dus te vermoeden, dat de stad die vereeniging met Holland op 't einde der 13e eeuw al terstond zal hebben op prijs gesteld. En wat gebeurde nu in 1300? Amsterdam en Aemsteland werden door Graaf Jan II als een afzonderlijke Heerlijkheid aan sijn broeder Gwy opgedragen. Zie WAGENAAR, *Amst.*, II Deel, I Boek, blz. 49. Dit moet den Amsterdammers onaangenaam zijn geweest, en hoe zeer Gwy sijn nieuwe onderdanen aan zich poogde te verbinden door hen te beschenken met Keuren en Voorrechten, zoo is het niet-te-min mogelijk, dat hun ontevredenheid met dien toestand een voornamelijk oorzaak is geweest, waarom zy, naar verandering hakende, Jan van Aemstel inhielden.

430-432 De zin is: „Velzens vrouwe, die, vrij wat meer dan Heleen, waardig was, dat om hare wille een nieuw Troje verbrand, en, na jaren strijds, een krijg gevoerd werd, die 't overschot vernielde.”

432 Heer verbeterd in: Heer.

HET TWEEDE BEDRIJF.

WILLEM VAN EGMOND. DIEDRICK VAN HAERLEM. HOPLIEDEN.

EGMOND.

Wy sijn by 't klooster weer, daer Willebord in vree
 Met al de broeders woont, en stort sijn avondbeê.
 't Sal noodigh sijn dat wy den hoplien openbaeren
 Hetgeen op handen is.

DIEDRICK.

't Is tijd, sy witten gaeren.

63 Wat hier van wesen magh. Verlos hen van die pijn.

EGMOND.

Manhafte hoplien. hoort: wy hebben, onder selijn
 Van onderling krackeel, een' aenflagh voorgenomen.
 Om beter tot ons wit op eenen sprong te komen.
 Men heeft daer op het heyr van daegh te rugh gevoert;
 66 Maer dat en is het niet, waer op de veldheer loert,
 Nocht 't geen men onder 't volck veel daegen hoorde mompelen.

63 Wat hier van wesen magh: verbeterd in: wat heemdrick by ons beoet — en: die pijn in: de pijn

- Ons wit is, dese nacht den vyand t' overrompelen,
 Nu hy sich veyligh acht, en buyten krijghs gevaer.
 Voor 't opgaen van de maen, ('t en duncke niemant swaer)
- 65 Sal 't leger meester sijn van poorten en van velden.
 Wat is 'er dan voor u een rijke buyt ten besten!
 Hoe sultghe weyden gaen op 't slot en in de stad!
 Soo yemant streeft na eer, ick toon hem 't reghte pad,
 De heyrbaen van de denghd, om moedigh op te steygeren.
- 70 Sy offert u den prijs, 't en sij 't uw handen weygeren.
 Wie rustigh is die spreek, en hou de waepens reë.
 Wie sich flauehertigh vind, dat die te rugge treë.
 Ick heb my op dit stuck met weynigen beraeden,
 En 't Zeepaerd, 't welck eerst lagh aen 't Y, met rijs doen laeden,
- 75 Opdat 'er de soldaet gerust in schuylen moght.
 De Sparewouwer Reus, met yver aengesocht,
 Ging met de bloem des volcx en 't puyck van al de grooten
 Te nacht grootmoedigh scheep, op 't noemen van de loten:
 Mijn Broeder Wouter self, Vianen, met de sorg
- 80 En hope van sijn huys: Abcou en Rylenborg,
 Put, Grobber, Kuylenburg, met Arckel, Borssen, Vooren,
 En 's Graven soonen beyde: en 't schip, nadat wy hooren
 Uyt ons doortrapten spie, is al in stad gehaelt,
 Door Vosmeers beleyd. Soo dat 'er niets en faelt
- 85 Dan nu te nacht, soo ras sy poort en sloten breecken.

Geest. Aem. II. 17.

*Votum pro reditu simulant; ea fama vagatur
 Hac delecta virum sortiti corpora furtim
 Includunt caeco lateri, pentusque cucernas
 Ingentes utrumque armato milite complent.*

65 *Mijn broeder Wouter*. Deze, volgens zijn broeder, na diens kinderloos overlijden, op als hoofd des geslachts. Hy overleed in 1321.

Vianen. Hubert van Vianen, uit het Huis der Heeren van Kulemborg afstammende, was een van hen, die Maerte van Aemstel op 't slot Yseltstein belegerden. Zie 't aanget. op vs. 1727.

70 *Abcou*: wie hierdoor bedoeld wordt is niet klaar: het slot te Abkoude behoorde van ouds aan de Heeren van Aemstel.

Rylenborg: waarschijnlijk een Stichtsch edelman: my is althands in Holland geen plaats of kasteel van dien naam bekend.

75 *Put*: hiermede kan niet anders dan de beroemde Gerard van Putten bedoeld worden, die de Vlaamingen in 1304 verdroeg. Zie over hem mijn *Strijd met Vlaanderen*.

Grobber: hier wordt Claes de Grobber bedoeld, een Waterlandsch Edelman, en 's Graven hof- of kamerdienaar, *een snape wel vermeten*, gelijk MEÏS STOKK hem noemt. Hy was de aanvoerder der Waterlanders en Westfriezen, die op de tiiding van 's Graven gevangenneming toefnelden en het Mayder slot te zee en te land omsingelden. Waarom hy vs. 1189, 1228 en 1765 zoo afschuwelijk moest worden voorgesteld, is my niet gebleken.

Kuylenburg: wie de hier bedoelde Heer van Kuylenburg geweest zij, durf ik niet beslissen.

Arckel: hiermede kan bedoeld worden Jan IX van Arkel, die als pelgrim naar Jeruzalem reisde, en van wien ik in mijn *Voorouders*, Deel V, gesproken heb: of een der andere Heeren uit dit Huis.

Borssen: Floris van Borselen, zoon van Wulfert, die in 1298 vermoord werd: hy wordt hier echter min juist onder de medestanders van Egmond genoemd; zijn goederen waren verbeurd verklaard en hy ten lande uitgeweken.

Vooren: Zie de noot onder de lijst der *Personagien*.

80 *'s Graven soonen*: met den eenen wordt Haemstede bedoeld; wien Vondel met den ander gemeend heeft is my onbekend.

85 *Uyt ons doortrapten spie*: daarmede kan Vosmeer niet bedoeld zijn, w en Egmond nog niet gesproken had; ten zij Egmond meene te zeggen: „naar wy opmaken uit hetgeen onze doortrapte Vosmeer ons heeft doen weten.”

En Swaenenburregh vyert, te letten op dat teecken,
 En voort met alle maght te volgen op het licht
 Des schrickelijcken brands, dien Volineer binnen sicht.

HOPLIEDEN.

De Veldheer geef slechts last, aen ons sal 't niet gebreecken.

EGMOND.

490 Waer salmen best een deel van 't oorlooghsvolk versteeken?

DIEDRICK.

't Kathuyfers klooster is ons 't reedst, het leyd hier by.

EGMOND.

Dat volck is liefst verschoont, en van inlegting vry.

HOPLIEDEN.

't Is voor een korte wyl.

EGMOND.

Een Godshuys soo t'ontwijken:

Ick heb het lang verschoont.

DIEDRICK.

Laet my daer meê betijen.

495 Ghy hoplien, voert terwijl den voortoght herwaert aen:

Wanneer ghy koomt, soo sal het klooster open staen,

Of 't moest my aen de maght, dat sweer ick hen, ontbreecken.

EGMOND.

Ick gae terwijl na stad, om Volineer noch te sprecken,

Die ter gelette tijd koomt swemmen door den boom.

500 Versteur de broeders niet, maer hou u wat in toom,

Nocht roept niet luyd, men moght uw stem te verre hooren.

DIEDRICK.

Een Krijghsman laet sich niet van paepen ringelooren.

POORTIER. DIEDRICK VAN HAERLEM. WILLEBORD.

POORTIER.

Wie klopt'er?

DIEDRICK.

Doe vry op, en vrees niet. 't Is uw vriend.

POORTIER.

't Is avond, en een tijd daer ons geen vriendschap dient.

505 Koom morgen vroegh by daegh.

DIEDRICK.

Wat sal ons hier gebeuren?

'k Segh anderwerf, doe op.

490 En Swaenenburregh vyert: Aen. II: 256.

Flammas cum regia puppis

Extulerat.

Een kasteel aan 't Y, van 't welk een uitgestoken lantaren of ander vuur tot aanvalfein moest strekken. Zie het aanget. op vs. 1672.

495 Dien Vo-meer binnen sicht: veranderd in: Door Vo-meers toorts gesicht.

500 Niet van paepen: veranderd in: van geen paepen.

POORTIER.

Men opent hier geen deuren
Soo spade, ga uw gang. Koom morgen tijdigh weer.

DIEDRICK.

Ick seggh voor 't lest, doe op, en doet ghy 't niet, ick sweer.

POORTIER.

Wie sijt ghe, die dus raest, als wild en uytgelaeten?

310 Wy dochten langer niet om ruyters nocht soldaeten.

Heer Maerschalck, wel hoe dus? wat jaeght u hier soo spa?

Men sloegh u 't heyligh kruys, doen 't leger optrock, na.

'k Geloof niet dat ghy ons al weder foeckt te quellen.

En koomt ghe dus alleen? waer sijn uw rotgelellen?

DIEDRICK.

315 Ick koom alleen. Waer is uw meester Willebord?

POORTIER.

Ter Kercke, daer hy valt, en sijn gebeden stort.

DIEDRICK.

Gia roep hem, want ick moet dien goeden vader spreekken.

POORTIER.

O Jesus, sta ons by, dit is een millijk teecken.

Ick heb gebelt. hy koomt. ga roep den vader, flux.

320 Soldaeten brengen ons heel felden veel geluck.

Wy siense noo van voor, en allerlieft van achter.

DIEDRICK.

Al wie een Hopman luyft, die heeft een trouwen wachter,

En ridderlijk beschut, en hoeft geen poort nocht slot.

POORTIER.

De beste wachter is de stercke en groote God,

325 Die nimmermeer en slaept, en luyftert na ons luchten.

Wy bidden staegh om peys, en haeten krijghigeruchten.

En hooren met verdriet het kraeyen van dien haen.

In oorloogh houden eerst abdy en klooster aen.

DIEDRICK.

Ghy sat hier in 't belegh voor allen moedwil veyligh.

POORTIER.

330 Wy weeten 't Egmond danck, en houden hem voor heyligh.

Daer is de vader self, soo bleek en afgevaft.

310 *Een millijk teecken*: het woord *millijk*, dat thands het gelach opwekten daarom by de opvoering meestal vermeden wordt, is hier toch zeer gepast, en beteekent eenvoudig: „kwaalijk, verkeerd, niet goed.”

315 *Gia roep den vader, flux*: dit bevel wordt in de latere uitgave in den mond van den Maerschalck gelegd; het past echter even goed in dien van den Poortier, die onderfeld wordt, het te geven aan een der dienende Broeders, die op 't bellen verschenen is.

325 *Daer is de vader self, soo bleek en afgevaft*. Hoe de Karthuizers het vasten verhoorden, vertelt Walch Sienwertsz in zijn „Roofsche mysteriën ondeckt,” Amst. 1604, p. 68. Zy waren, zegt hy, „den gheheelen vasten sonder suyvel, alsoo dat in plaetse van haeren Rhyschen Brye van Meick te koucken, als sy tot andere tijden wel deden, naemen sy een groot deel ponden amandelen, pel-

WILLEBORD.

Heer Maertchalek, wel, wat nu?

DIEDRICK.

Ick koom by u te gaste.

WILLEBORD.

Ghy sijt my wellekoom, al koomt ghy ongebeden.

'k Verwachte u t' avond niet, en huyfter na de reden

533 Dat ghy dus selichtigh keert: daer is wat meer aen valt.

DIEDRICK.

'k Verfoeck alleen aen u, en dat door Egmonds last,

Of ick wat Krijghsvoek magh te nacht in 't Klooster leggen.

Het is een Krijghsmans beë, ghy mooghtle niet ontfeggen.

WILLEBORD.

'k Geloof ghy deunt met my.

DIEDRICK.

't Is errent, en geen spel,

540 En Egmonds eyge last, hy gafne dit bevel.

WILLEBORD.

Hoe salmen dit verstaen? heeft Egmond dat bevolen?

Hy stack noyt Godshuys aen, nocht socht sich by de kolen

Te warmen van dat vyer. 't is enckel misverstand.

Ghy sijt my wellekoom, mijn heer, daer is mijn hand.

545 'k Sal u en uwen stoet gewilligh innelaeten:

Maer 't Godshuys op te doen baldaedigen soldaeten

Of ruytren, 'k ly het niet: 'k vermagh 't met geen gemoed.

Het klooster is Gods erf, en Jesus eyge goed.

Wie Kloosters raecht, die raecht den appel van Gods oogen.

550 Heer Overste, geloof 't is buyten ons vermoogen.

DIEDRICK.

't Is om een uur of twee te doen, ten hooghten dry.

Ick blijf u borg, en hou uw Kerk en Klooster vry

Van overlaf en scha, en sal de boofheyd straffen.

WILLEBORD.

Met Krijghsmans borreghtoght en heb ick niet te schaffen.

555 Al was 't de Veldheer self, ick sey 't hem in 't gesicht.

den de selvighe, ende stieten die wel cleyn in eenen grooten steenen mortier, ende vermengden die met goet Enghels Bier, ende dat door eene toemse gheslagen zijnde, koeckten sy in dese amandelmelck, in plaetse van soete-melck, haeren Rys, soo veel als daer toe van noode was, om eenen goeden dicken Brye te maeken. — Daer benevens so moesten dese Monicken in de Vasten haere lichamen noch meer ghewelt aendoen, met leckere oly-koecken (die sy seer delicaet selfs wisten te backen) met ryzen, raffinè, crackelingen, en deughelijcke vastens cost te eeten ende daer toe goede Fransche wijn te drincken — dat sy in 't gemeen so magor waeren als Dassen en Molten, gelyc hare aengesichten dat wel te kennen gaven. — Ende dat ick van dese Brye schryve en is gheen fabel noch gheen verflert dingh, want ick daer selfs by ende omtrent ben geweest als die ghemaect werde, ende waeren de amandelen ende de Rys, die men tot dat gherecht ghebruyckte, door mijne handen ghepasseert, al eer die int Klooster quamen."

556 'k Verfoeck alleen aen u: de latere uitgave heeft op u een vorm, waarop reeds gewezen is, door Vondel en zijn tijdgenooten meermalen geberzgd, doch thands byna geheel in onbruik.

- Dit is een overoud, en Vorst-lijk gesticht,
 Verlorgt in krijg en vree met segelen en brieven,
 Dat wie het quetst, gedenck een' Vorst des Rijcx te grieven,
 Die seyd: hy raect mijn kroon wie 't Godshuys yet misdoet.
 50 Sint Andries is 't gewijd. 't en past geen Krijghsmans voet.
 't Sij veer dat Diedrick nu 's Kathuyfers vyand werde.
 Twee Alexanders selfs, de vierde en oock de derde,
 Gelijk de tweede Urbaen bevestighden dit slag
 Van Goddienst, daer men Bruyn wel d'eer van geven magh.
 55 Ja op dat geen gerucht sou steuren ons gemoeden,
 Magh niemant dese plaats, beneden honderd roeden,
 Betimmeren, veel min beswaeren met den last,
 Dien d'oorloogh na sich sleept, of eenigh oorlooghsgast.
 Wy staen op Keyserlijke en Pauselijke wetten.

DIEDRICK.

- 56 De wetten swijgen stil voor waepens en trompetten.
 De nood breeckt wet: ghy mooght op geene wetten staen.

WILLEBORD.

Ontwijd ghy dan 't gewijde?

DIEDRICK.

- Als David heeft gedaen,
 Doen hy voor Sauls swaerd te Nobe quam gevloeden,
 En sijnen hunger boete aen priesterlijke brooden,
 57 Dat niemant en vermoght 't en waer 't gefalde hoofd.

WILLEBORD.

- De stoute Uria werd reghtvaerdelijk berooft
 Van sijn gesondheyd, doen hy 't heylighdom ontwijde.
 De Priesters hebben God en d'Engelen op hun sijde.
 Dit is het errefdeel dat ons te beurte viel.
 58 Hy laed des Graeven vloeck rampsaligh op sijn siel,
 Die 't Godshuys in sijn Reght en vrydom wil verdrucken.
 Hebt ghy een' aenslagh voor, 't en kan u niet gelucken.

DIEDRICK.

Hoe luyd des Graeven vloeck, dat ick u wel versta?

WILLEBORD.

Dat aller Heyligen toorne en eeuwige ongena

54 Dit is een overoud, en Vorstelijk gesticht. Daar het geheele Karthuizerklooster in 1304 uit de lucht gegrepen is, moet men ook hetgeen later Willebord van dat gesticht staat te „prevelen” zoo nauw niet nemen. Wel heeft Hertog Aelbrecht het klooster in 1393 gesticht en rijkelijk begiftigd, waarvan natuurlijk „segelen en brieven” voorhanden waren: — maar, dat het ook privilegien van den Keizer zou hebben gehad, of dat het verboden zou zijn geweest, deze plaats beneden honderd roeden te betimmeren, daarvan heb ik by geenen schrijver de bevestiging gevonden.

55 Verlorgt in krijg en vree: later omzetzet in: *Versorgh' in vrede en krijg*.

56 Bruyn: Bruno, de stichter der Karthuizer-orde in het jaar 1084. De dichter schijnt de stichting der orde met die van het Amsterdamsche klooster te hebben verward, en heeft dus dit laatste drie eeuwen onder gemaakt dan het was.

57 Voor Sauls swaerd: niet verbeterd in: *voor 't swaert van Saul*.

58 En vermoght: beter dan het latere *ou vermoght*, omdat *ou* te onbepaald is, maar *en* op den tijd staat, toen de gebeurtenis plaats had.

345 Alleen niet treffen fal den kinderen en den vader,
 O gruwel! maer hy moet met Judas, Gods verrader,
 Met Lucifer en al sijn engelen vergaen,
 En schaemrood en verdoemt voor Jesus vierfchaer staen.
 't Is schrickelyk. begint uw hart noch niet te beven?

DIEDRICK.

350 Ja 't klooster heeft dien vloeck den Landfheer voorgeschreven.

WILLEBORD.

Het sij daer meê soo 't wil, men opent nu geen poort.
 't Is Kerfnis, 't Klooster viert Gods vrolijke geboort,
 De hoogfte feest van 't jaer; dus laet dit werreck steecken.

DIEDRICK.

Kathuyfer, hier en geld geen prevelen, nocht preecken.
 355 Bewilligh mijn verloeck, en sta mijn bede toe,
 Of anders ly dat ick het ongebeden doe.
 De tijd verloopt, 't is spa: daer komen mijn soldaeten.

WILLEBORD.

'k Getrooft my eer de dood, dan ick dit toe fal laeten.
 Wat wilt ghy 't Heliche vyer op uwe halfen laên?

DIEDRICK.

600 't Sa mannen, vaert vry voort, en steeckt het Klooster aen,
 't Is koud, soo mogen wy ons by de kolen warmen.

WILLEBORD.

Och Maerfchalek, hou gemak, en wil u doch erbarmen:
 't En is geen Christen mensch, die brand in Kloosters sticht.
 Al wat het Godshuys heeft, huysvesting, vyer en licht,
 605 En spijs en dranck, het is voor 't krijghsvolek al ten beste.

DIEDRICK.

Nu mannen, treckt vry in, treckt voor, ick blijf de leste.

VOSMEER. WILLEM VAN EGMOND.

VOSMEER.

Ick koom al heymelyck gefwommen door de grachten.
 Waer sammelt Egmond nu? hy sou my hier verwachten.
 't Is doncker. ick ben nat, en klippertand van kou.

EGMOND.

610 Wel waer of Vosmeer blijft? ons aflicheyd was, hy sou
 Verfeker op dees uur alhier sich laten vinden.

VOSMEER.

Hier is de man al self. die sich durf onderwinden
 Een' aenslagh vol gevaers, moet passen op sijn tijd.

394 Kathuyfer, hier en geld: Willebord was vader in 't klooster, en 't was dus minder juist begrepen van Vondel, om deze woorden, toen hy van 't gebruik der dubbele ontkenning had afgezien, te veranderen in: Kathuizerbroer, hier gelt.

600 't Sa mannen: veranderd in: Voort mannen.

605 En: veranderd in: och.

605 't En is: in: Het is

EGMOND.

Weest welkoom, braeve borst. nu blijkt het, datghe sijt
 615 Een Krijghsman, op wiens woord men wel een kerek magh bouwen.
 Hoe hebt ghy 't met den heer van Aemstel al gebrouwen?

VOSMEER.

Soo geeftigh, dat'er niets aen desen aentlagh faelt.
 De burglary heeft self het Zeepaerd ingehaelt,
 Met fangen en triomf, als die van Troje deden.
 620 Iek stuurde en hiel het roer: maer 't oorlooghvleck beneden
 En liep geen kleen gevaer. de bodem florpste 't nat,
 Door 't slooten op een pael, waer door een yeder sat
 In 't water tot de knie, en vreedde te versticken.
 Het ongemack was groot, noch durfde niemant kicken:
 625 Doch 't leek geraeckte dicht, en slopte wonderbaer
 Van self: doen broght de hoeft ons weder in gevaer;
 Vermits men 't sehor geluyd beseheydelijk kon hooren.
 Soo God niet had verdooft des Amsterdammers ooren,
 Wy waren van ons stem en eyge keel verraen.
 630 Iek gaf my selven moed, en hief eens rustigh aen

631 *Het Zeepaerd.* By deze voorstelling heeft de dichter niet alleen voor oogen gehad het Trojaansche paard, maar ook dat andere schip met rijkshout, waarmede een andere Heer van Egmond in 1480 Dordrecht verraste — en het turfschip, door middel van hetwelk Breda werd genomen. Ten einde men zie, hoe naauwkeurig in vele opzichten Vondel het verhaal der verrassing van Dordrecht gevolgd zij, laat ik dit hier volgen zoo als VAN DALEN 't in zijn *Beschrijving van Dordrecht*, blz. 792, geeft.

„Heer Jan, namaals eerste Grave van Egmond (die men nyt sijnat mank Jan noemde), Slot-voogd van Gornichem, daer sich de Kabbelausche van Dordrecht meest by onthielden, was aangebrocht, dat Adriaan Janz. Schout van Dordrecht, eenige schandelijke woorden t' sinen nadeel hadde gesproken. Wastop Heer Jan hem liet weten, dat hy zijn Stede wel zoude bewaren, want hy van meening was binnen Dordrecht te komen, niet by nacht, maar by schoonen dage, en doen hem rede geven van 't gene hy hem te na hadde gezejd. Dit wierd van den Schout in de wind geslagen en de stad derhalven kwalijk bewaard. Heer Jan van Egmond rustte heymelijk toe twee Maas-schepen, geladen met Rijx, daer onder in verborgen lagen 150 Ingelsche, onder Hopman Thomas Auritz en voorts eenige andere knechten, en hy zelve, met Jonkr. Anthonis, Basterd van Brabant, Stad-Voogd van Rotterdam; Jonkr. Michiel, Heeren Janz, jonge Broeder van Bergen op Zoom, Otto van Egmond, namaals Heere van Kenenburg; en met hem veel Kabbelausche Ballingen van Dordrecht die t' sieder 1477 nyter Stede geweken waren, onder andere, Saris van Slingeland, Saritz; en zijn 's avonds laat, den 5 van Gras-maand, 1480 t' sehepe gegaan, en kwamen 's morgens aan de Waterpoort, t' Groote-Hoofd, aan, gelijk otze in de Oude Haven hadden willen varen. Den eenen schipper, Jan Matthytz, was in Dordrecht wel bekend; den Schout Adriaan Janz. daer doen zijnde, vraagde hem wat hy gelalen hadde? hy zeyde, Rijx, en allerley Goed dat ik haast zal loffen: en dezelve binnen gezaan zijnde, werd de Luere gezeven, die was *Vierjarig Rijx, Rijst op in Godes Naam*: en daarmede de verborgene opstaande, zijn wel Gewapend, snelk de Stad ingelopen, hebbende elk een witte Nuesloek om de armen, en kwamen tot voor 't Stadhuis, dat toen op, en naast de Tollebrug stond, al eer zy wederstand vonden. De Schout, Onder-schout, Burgermeester Gillis Adriaaniz, en de Burgers, hem haastelijk Wapenende, sijn haar Vyanden tegen gegaan om die weder te verdrijven. Den Burgermeester hadde uyt haastighejd een Koperen Pot, in plaats van Helmet op zijn hoofd gestolpt, en komende gelopen, zeyde tegen Heer Jan van Egmond: Mank Jan wat doeje in mijn Stad? En werd daarop met den Onder-Schout verlagen: welk de moed dede verliezen; elk 't op een Vluchten stelde en na een goed heen-komen omsach,” enz.

632, 633 *Aen. II. 238.*

Pueri circum innuptaeque puellae

Sacra canunt, funemque manu contingere gaudent.

634 *En liep geen kleen gevaer:* veranderd in: *In 't schip liep groot gevaer*

635 *Beseheydelijk* in „duidelijk”. Zie *Uitl. Woordenb.* op *Hoort in v. Vergel. ook vs. 874.*

636 *Aen. II. 54.*

Es, si fata Deum, si mens non lucra fatisset

- Te fingen, dat het klonck, schoon hart en nieren krompen.
 Dan trantelde ick van kou: dan viel ick eens aen 't pompen.
 Soo raeckten wy in stad, daer als een waterval
 Al 't volleck schoot na 't schip, van straet en burregwal.
 635 De geeft van oud en jong door een scheen uytgespannen.
 Men broght het Volmeer toe met kroelen en met kannen.
 Maer 't sagh'er deerlijk uyt, doen Gysbreght liet gebien,
 Men sou de naeste poort en 't slot van rijs verlien:
 Want door het lang belegh, en door de koude daegen
 640 Was al de torf verbrand. ick holpse rustigh draegen,
 En scheen de gaeuft van al, in 't bangste van dien nood:
 Want had het lang geduurt, de folder waer ontbloot,
 Waer onder 't Krijghsvolek lagh gedoken in sijn laegen:
 Doch d'avond viel heel kort, en ick begon te klaegen,
 645 En hielme gantsch vermoeyt, en riep: van daegh genoegh
 Geslaeft, men staeck het werck, en valler morgen vroegh
 Met nieuwe kracht op aen. het is nu tijd van vieren,
 Nadien ghy van den schrick der Hollandsehe banieren
 Genaedigh sijt verloft, en ick'er 't lijf af broght.
 650 Ick sehonckle vry gelagh, en gasse geld, en socht
 Geveynst den arrebeyd tot 's morgens uyt te stellen.
 De tijd en lijd nu niet u alles te vertellen:
 Hoe slecht het in het schip en onder 't Krijghsvolek stond,
 En elck verscheelde, en wat een yeder raedlaemst vond:
 655 Hoe ickse menighmael door dreygement deé swijgen,
 En konse, om 't leven self, niet aen 't bedaeren krijgen:
 Hoe Arckel, seer verkoud, sijn' eyge ponjaerd bloot
 Gefet had op den strot, en troofte sich de dood,
 Om al sijn mackers niet door 't hoeften te verklicken.
 660 Nu schort'er dat wy elck ons werreck voort beschicken.
 Het Zeepaerd, swanger van gewapenden, sal gaen
 In arbeyd, en van vracht, voor 't opgaen van de maen,
 Ontrent ter middernacht, verlossen, als de kercken

638 *Men staeck het werck, en valler morgen vroegh Met nieuwe kracht op aen:* later veranderd in:
Men valle aen 't werck, na't hooghtijt, 's morgens vroeg
Het wachthuis is vertien.

650 *Ick sehonckle:* veranderd in: *Men sehonckte*
En socht: in: *ek socht.*

651 *Tot 's morgens:* veranderd in: *om 't hooghtijt.*

652 *En lijd:* veranderd in: *gehengt*

653 *Hoe slecht het in het schip:* ter vermijding van dat *het in het,* veranderd in: *Hoe zorglijk het*
in 't schip.

654 *En elck verscheelde:* d. i.: „verschillende gevoelens uitbracht.”

655 *Door dreygement deé swijgen:* vermoedelijk misvielen Vondel die drie *d-s:* althans hy verbeterde:
Door dreugen help aen 't zwijgen

657 *Arckel:* hier heeft den dichter voor den geest gespeeld wat met Matthijs Helt gebeurde, die een
 van de mede ingescheepten was in het turfschip van Br. da.

Seer verkoud. Vondel schreef later: *heel verkoud:* wat hier meer kracht heeft en beter het
 „door en door verkoud” uitdrukt.

663 Men vindt hier wederom de voorstelling van Amsterdam in de 16e eeuw. In 1304 had Amster-
 dam niet meer dan eene kerk, die van S. Nikolaas, nu de „Oude Kerk” genoemd. Eerst in 1408

Op 't hooghtijd sijn gepropt van menschen, die 't niet merken:

605 Dan sal de laegh in twee gedeelt, eer 't yemant hoort,
Terstond vermeestren gaen de Haerelemmer poort,
En rammenle met kracht: en ick, om u te lichten
Van veer, sal daedlijk brand in 't holle Zeepaerd stichten,
Dat midden in de stad by d' andre schepen leyd.

EGMOND.

610 De Maerschalek wacht op u in 't Klooster, al bereyd
Terstond met duyfend man de muuren in te trecken,
En 't leger leyd niet veer. ick ga het hen ontdecken.

VOSMEER.

En ick al weer na stad. nu Veldheer, pas op 't stuck.

EGMOND.

God geef, dat u en my dees aenslagh wel geluck.

REY VAN EDELINGEN.

615 Wy Edelingen, bly van geest,
Te kercke gaen op 't hooge feest
Den eerst gebooren Heyland groeten,
En knielen voor de kleene voeten
Van 't kind, waer voor Herodes vrees:

620 Het kind waer voor een starre rijst,
Die Wyfen met haer straelen wijst
De donckre plaets van sijn geboorte,
En leyd hen binnen Davids poorte,
Daer d'allerhooghte 't laeghte prijst.

625 Het Oosten offert wierook, goud

werd de stad kerkelyk in twee parochien verdeeld. Zie P. SCHELTEMA *Arch. der ijzeren kapel*, blz 81.

605 't Hooghtijd: de inneming van Amsterdam had plaats in de maand Mei. en dus niet op Keronacht.

605 De laegh: „het in hinderlaag gelegde krijgsvolk.“

605 Vermeestren gaen: verbeterd in: vermeerteren.

De Haerelemmer poort. De hier bedoelde poort stond waar nu de nieuwe Haarlemmerhuis ligt, doch is eerst in 't laatst der 16e eeuw geslecht. Evenwel heeft er nog een andere Haarlemmerpoort bestaan, die ook „Nieuwendijkspoort," en „Wintmolenwyde-poortuys" genoemd werd, waar nu de oude Haarlemmerhuis ligt. Deze poort was daar in 1336, blykends den brief van Graaf Willem III van 12 Mei 1336, aangehaald door WAGENAAR, *Amst.*, I Deel, I Boek, blz. 29; maar van haar bestaan in 1304 is geen bewijs.

615 Hooge feest: veranderd in: hoogste feest.

615 Zie *Math.* II: 3, 7, 8: 12, 13 volg.

620-625 *Math.* II: 2: 9, 10.

620 Een starre rijst: verbeterd in: een star verrijst. Want *rijzen* duikt het denkbueid in zich van 't opkomen van iets dat vroeger lager gezien was; terwijl *verrijzen* een geheel nieuw oorspronkelyk opkomen uitdrukt, en dit ook beter strookt met de opvatting van het Bybelsche verhaal in Vondels tijd.

625-630 Dit koeplet is later aldus veranderd:

Het Oosten offert wierook, goud.

En bitter myr: de gae ontrouwt

's Kints Godheit, priesterdom, col waerde.

En zijne sterfelijkheid op d'aerde.

Hier legt hy, die 't al heeft gebouwt.

Vondel heeft naderhand begrepen, dat de offergaven aan 't kind Jezus gebracht geenszins konden dienen tot levensonderhoud, maar dat zy ten zinnebeeld strokken van zijn verhevens bestemming gelijk het in 't Oosten gewoonte is een persoon van aanzien nooit te naderen met leege hand.

625 *Math.* II: 11.

En myr, tot 's levens onderhoud
Van hem, die, neergedaelt van boven.
In 't arme Bethlem leyd verschoven,
Hoewel hy alles heeft gebout.

690 't Gevogelt, dat op wiecken sweeft,
Sijn nest, de vos sijn holen heeft,
En woont in bergen en in boschen:
Een stal van eelen en ossen
Den Schepper naulijx herberg geeft.

695 De kribbe hem een wiegh verstrekt,
Die 't aerdrijk met den hemel deekt,
En elke dier bestelt sijn voeder.
O kind, ghy sijt, gelijk uw moeder,
Met pracht nocht hoovaerdy bevleekt.

700 Hier voert de neegedaelde God
De trofse weerd om met spot
In sijn triomf, tot smaad der hoven:
Hier voert hy 't nedrigh harte boven
Met hem, in 't onverwinbre slot.

705 Hier schuyt dat godlijk aengesicht,
Waer nyt de sonne schept haer licht,
En alle starren glans en luyter.
Hier leyd hy sonder glans in 't duyfter,
Die Englen tot sijn' dienst verplicht.

710 Des hemels reyen wiegen hem
In slap met hunne soete stem,
Die noyt van vaek en was belchoten,
En weekt het hoofd van alle grooten.
In 't koningklijk Jeruslem.

689 Hier en vervolgens — zie vs. 684, 686, 697, 700, enz. — is doorgaande identificering van de persoon van Christus, zelfs van het kind Jezus, met den eenigen „god“, den Jehovah des O. T. Zulks naar de consequentie van de in Vondels eeuw gemeen geldeede opvatting; welke consequente-lyke doondrijving soms tot de vreemdste, ja bespottelykste voorstellingen leidde, zoo als o. a. de anders keurige Latynsche elegiën van den pater Jezuit Sidronius Hoaschius al zeer curieuse aanbieden en ook by onze Holl. dichters en schryvers niet weinige voorkomen.

689-691 Vrij leelijke en gewrongen konstruktie, voor „t Gevogelte heeft sijn nest, de vos heeft sijn holen.“
690 Zinspeling op een later gezeeide van Jezus.

691 Een stal van eelen en ossen: verkeerd! hier wordt een koe- of ezelftal bedoeld; maar dan moet het zijn „een stal voor ezelen en ossen.“ Het meervoud kon hier nimmer te pas komen. 't Is waar, dat zy dit niet zullen gevoelen, die paardenstal, hartenkamp, peerenboom, hoedenmaker, rinkenbaan, muizenest, kraaiennest, enz. enz. schryven; als ware by die woorden eenigszins sprake van een zeker getal paarden, harten, peeren, hoeden enz., en als strekte het eerste woord niet alleen om het laatste te qualificeeren. 't Is wonder, dat men nog geen appelenboom, Koeienpoort, Zwijsendrecht, kleevenkas, bierenglas, Engelenland, roetenvolk, eierenhoer is gaan schryven! Men zie wat ik hierover heb geplaatst in het *Magazijn voor Ned. Letterk.*

De voorstelling van dien stal is hier westersch en dus minder juist. Zie *Lukas II*, vs. 7.

696 *Job IX*, 8.

Zie *Ps. CXLVII*: 9 en *CIV*: 27, 28, enz.

697 En elke dier bestelt sijn voeder: de zin is: dat „Hy, aan wien de kribbe ten wieg verstrekt, het voeder bestelt aan elk dier.“ Zie de noot op vs. 689.

703-704 Veranderd in:

*Het nedrigh hart voert hy naer boven
Met hem in 't hoogheboude slot.*

710 Leg den nadruk op hem, dan wordt de zin volkomen duidelyk.

710, 711 Welligt zinspeelt dit op *Lukas II*, 13, 14.

115 Augustus Rijk verliest zijn eer:
De Roomsehe scepter reyckt niet veer:
Het Ooft verlinaed Latijnsche naemen:
Maer dees beheerscht het al te saemen,
Oock duer de sonne neemt haer' keer.

120 De hemel 't aerdrijck en de hel
Die lustren scharp na sijn bevel,
En ziddren voor de suyvre wetten,
Die hy door vischers laet trompetten,
En blaesen over duyn en del.

125 De doecken daer dit kind in leyd
Is 't purper van sijn Majesteit,
Waer in de harders hem aenschouwen,
Dien God de sielen komt vertrouwen;
Gelijk van ouds was toegeseyd:

130 Dat God sijn kudde weyden sal,
En hoën voor ramp en ongeval,
En na't verdwaelde schaepken vraegen,
En dat op sijne schouders draegen
Met vreughd by 't overigh getal.

135 Hier is de wijfheyd ongeacht:
Hier geld geen adel staet nocht pracht.
De hemel heeft het kleen verkoren.
Al wie door ootmoed word herboren,
Die is van 't hemelsche geslacht.

140 Ghy die der Vorsten harten leyd,
Gelijk een beeck, en schift en scheyd
Het licht van dicke duysternissen;
Laet den tyran sijn' aenslagh millen,
Die den onnooslen laegen leyd.

115 Die lustren scharp: verbeterd in: *Scherp lusteren*.

120 Jezus' meest genoemde Apostelen, Petrus, Johannes, waren vischers van beroep.

125 Duyn en del: echt *Hollandische* uitdrukking: *dalen* noemt men de laagten tuschen *bergen*; *dellen* die tuschen *duinen*.

125 Min julat veranderd in: *En nuer het afgedwaelde vraegen*.

125, 126 De doecken... Is 't purper. Hier moest ten minsten staan: *Zijn 't purper*. Zie *Lukas II: 7*.

125-126 Een schriklijk lange zin, uit kleine zinnentjens samengesteld, en die een paar reizen gelezen dient te worden eer men hem recht vat.

127 *Lukas II: 16*.

128, 129 *Math. I. 21. Luc. I. 31*, volgg.

128-129 Zinspeling op eene gelijkenis van Jezus. Zie *Lukas XV: 3-7*.

129 Volgg. *Luc. XVIII: 17*, en doorgaande.

129 Die is van 't: veranderd in: *Is van het*: — Vondel had beter gedaan dit gedicht, 't welk zeker een onrijpe vrucht van zijn jeugd is, of geheel te veranderen, of hier niet te plaatsen tuschen de heerlijke poëzy van zijn *Gysbrecht*, waar tegen het met zijn gewrongen konstrukties en kwalijk saamgelegen teksten een misfelijk contrast maakt. Behalve dien was het als *Rel* eerder geschikt om door Kathuizers dan door Edelingen gezongen te worden.

130, 61 Spreuk. Sal. XXI: 1.

141 *Gen. I: 4^b*.

141 *Math. II, 16*.

HET DARDE BEDRIJF.

BADELOCH. GYSBREGHT VAN AEMSTEL. BROER PETER. BONDGENOOTEN.
AREND VAN AEMSTEL.

BADELOCH.

145 Ick had soo haest niet aen mijn pronck en Kerfnachts kleeren,
Om in de Kerck met al de stad te triomfeeren
Voor God, die 't leger dreef van d' aengevochten wal,
En sich vernedren quam in Bethlems armen stal;
Of 'k raecte in eenen stoel aen 't sluymren en aen 't droomen,
150 En ben benaut en bang uyt mijnen slaep gekomen,
Gelijck de dau getuyght, die op mijn kaecken leyd.

GYSBREGHT.

Wel liefste, wat is dit? hoe sietghe soo beschreyd?

145 *Soo haest*: veranderd in: *soo dra*.

Mijn pronck- en kerfnachts kleeren: veranderd in: *mijn beste en hoogtijts kleeren*.

148 *Vernedren*: verzacht tot: *vernedren*.

149 Om de welluidendheid veranderd in: *Of raecte aen 't sluymren en droomen*.

151 *De dau*: „het zweet.”

152 *Wel liefste, wat is dit?* veranderd in: *Mijn hulpe ziel, wat is dit?*

Wat nevel van verdriet befwalect uw blinckende oogen?

Sta stil, mijn lief, sta stil; uw Gyfbreght falſe droogen.

135 Nu kus hem eens, en ſegh, wat is het dat u ſmart?

BADELOCH.

My leyd, 'k en weet niet wat, een ſwaerigheyd op 't hart.

Ick heb in mijnen ſlaep yet ſchrickelijcx vernomen.

Een droom beſwaert mijn hart. geſichten doenme ſchroomen.

GYSBREGHT.

De droomen ſijn bedrogh. ghy vreeſt uyt miſverſtand.

BADELOCH.

160 Nicht Machtelt, dochtme, ſtond voor mijne ledekant,

Bedruckt, en in dien ſchijn, waer in ſy, by haer leven,

My dick haer hartewee te kennen plagh te geven,

Wenſe in haer traenen ſwom, en van geduld berooft

De handen deerlijk wrong, en 't hayr trock uyt heur hoofd,

165 De blancke borſten krabde, en ſcheurde 't kleed aen ſtarden,

En ſaght begruyft van ſtof, ſoo dat ick 't nau kon harden,

Nocht hooren al 't gekarm, en jammerlijk miſbaer,

Nocht 't ſchelden op den graef, voor ſchelm, geweldenaer,

Verkrachter van een vrou, ſoo kuyſch, ſoo welgeboren.

170 Helaes! ſy quam my niet in die geſtalt te voren,

Waer meê haer ſuyvre ſiel, van droefheyd afgepijnt

In 't leven, nu voor God en d'Engelen verſchijnt,

Met eenen pallem tack in haer ſneeuwitte handen,

En in het ſneeuwit kleed, en oogen, die nu branden

175 In 't Hemelſch Paradijs, als ſtarren aen de lucht.

Ick ſprackſe al ſchreyende aen, na eenen diepen ſucht.

O adelijke ſpruyt van 't huys wel eer te Woerden,

Om welker ongelijk de Helden oorloogh voerden,

Dat oorloogh, 't welck, na dat ghy in den Hemel trockt,

180 Soo onverſoenelijk tot noch toe ſmoockt en wroekt:

160-165 Hoe jammer, dat deze bevallige natuurlijke regels, die zoo innig de teederheid des echtgenoots uitdrukken, aan Vondel te gemeenzaam, te weinig klaſſiek hebben toegeschenen, of dat hy wellicht by overreding door preuſche critick, er toe gekomen is, hier in de plaats te ſchrijven het zwierige:

En heeft den hemel van uw aenſchijn dus belogen?

Nu zijt gervult en zeght, enz.

174 *My leydt, 'k en weet niet wat:* dit naar *'k en weet niet wat* heeft later plaats gemaakt voor: *my leydt, helaes, my leygt.*

180-181 *Nicht Machtelt* enz. *Aen.* II, 270.

In fomnis, ecce, ante oculos moestissimus Hector

Vixit adlesse mihi, largosque effundere fletus.

161-171 Vergel. *SENeca. Troas:*

Non ille vultus flammis intendere iubar.

Sed fesus ac directus & fletu gravis

Similisque nostrisquallidu oblectus coma.

165 *Wenſe in haer traenen ſwom:* later: *Toen ze in haer traenen ſmolt.*

170 *Waer meê:* de latere uitgaven hebben: *Gelijck.*

174 *Van 't huys wel eer:* verbeterd in: *van 't hooge huys:* door welke verandering deze regel een der fraaite en welluidendſte is van dit verhaal, t welk wederom zijn gelijke naauwlijks heeft in onze taal als voorbeeld van muzykale dikte.

- Wat oirlaeck drijft u hier op ongeruſte paeden?
 Of koomtghe om onſent wil, met ſwaerigheyd belaelen,
 Om d'uwen by te ſtaen, in 't kommerlijk beleggh?
 Nicht Machtelt, 't is vergeefs: de vyanden ſijn wegh.
 785 Wat treurtghe? wy ſijn vry van laegen, van beſpringen:
 Dus hellep ons om hoogh by God triomfe ſingen.
 Omring uw pruyck met licht, in ſteê van lauwerkrans,
 En ley der Englen rey met vrolijkheyd ten dans.
 Sy ſchudde 't hoofd, en ſcheen van gramſchap te veranderen
 790 In 't aengeliſcht, en ſloegh de handen van malkanderen,
 En ſteende, en ſuchte lwaer, en borſt in 't end dus uyt,
 Maer met een heelche keel en dof en ſchor geluyd:
 Onnooſle, ſijtghen nu van vyanden ontſlaegen?
 En ſlaeptghe ſoo geruſt? en vreechtghe niemants laegen?
 795 Daer ghy, om mijnent wil, op 't alleruyterſt ſijt,
 En naeft aen uwen val? op op, 't en is geen tijd
 Van ſlaepen, het is tijd na andere gewelten
 Te vlieden van dit huys. De vyand heeft de veſten.
 De ſtad die ſtaet in brand, het is met haer gedaen.
 800 Oom Gysbreght heeft vergeefs ſijn Burgers voorgelaeen.
 Geen tegenworſtelen nocht ſtrijden magh u baeten.
 Gods heylgen hebben Kerek en Outers lang verlaeten.
 Op op, berg Goſewijn, voor al mijn eenigh pand,
 Klaeris, mijn foete ſorg, aleer d' Abdy brand,
 805 Of eenigh hoofwicht haer miſhandel en miſbruycke,
 Na ſijn vervloecten luſt, en ſy haer oogen luycke.

785 *Dus hellep ons om hoogh*: verſtraald door de inſoeging van twee letters: *Dus help ons nu om hoogh*. Het was ook niet noodig, van *help* twee ſyllben te maken, daar er toch een vokaal volgt.

787 *Pruyck* is in *hoofst* veranderd.

789 *En ley der Englen rey met vrolijkheyd ten dans*. Welk een bevallige rythmus: dat *ley, rey, hey*, met die tuſſchenklinkende *-s*, noodigt als 't ware tot den dans uit.

795 *Daer ghy, om mijnent wil, op 't alleruyterſt ſijt*: zeker een toefpeling op *Troie* en op de..... *teter-rima belli cantu*: maar ook ten opzichte van vrouw Machtelt en van Amſterdam vordedigbaar. Wanneer een tijdgenoot van Floris V, Lodewijk van Velthem, ſchrijft:

Andere ſeygen (dat om eene trouwe quam)

Dat men hem ſijn leen nam. enz.

dan kon ook onze dichter zonder bepaalde verlichting zeggen, of luten zeggen, dat om harent-wil de ſtad op 't utterat was.

790-800 Vergel. *HEKKA, Trons*:

Inapelle fomnos, inquit et natum eripe.

O ſedu conjux: lateat: haec una est ſalva.

O mille ſetus, Troja quod cecidit gemis?

Ultimum jaceret tota, ſextima, amore,

Quocumque noſtrae parvulam ſurpem domus.

797 *Het is tijd enz. Aen. II, 289.*

Hec! fuge, nate Dea, teque hic, ait, eripe flammis.

Hostis habet muros: ruſt alto a culmine Troja.

799 *De ſtad die ſtaet*: veranderd in: *De reghad ſtaet*.

800 *Gods Heylgen*: *Aen. II, 351.*

Exceſſere omnes, adytis arisquo relictis,

Di, quibus imperium hoc ſteterat

800 *Mijn foete ſorg*: veranderd, ik weet niet waarom, in: *Mijn eenig kind*.

Aleer d' abdy brand: in: *Eer 't heyligh klooster brand*, omdat het klooster geen Abdy was.

- Al fijn de ftraeten dicht befet en naeu bewaert;
 'k Sal Gyfbreght, ongequett van fpiets of eenigh fwaerd,
 En fonder eene nop van 't kleed door 't vyer te fengen,
 810 Geleyen, en gefond op defen drempel brengen.
 Verlaet dan flux dit flot: fteek af, op Gods gena,
 En geef u zeewaert in, aleer het word te fpa.
 Al d' Englen fullen u voor ftoormen en voor ftranden
 Behoeden, en de vloot behouden doen belanden.
 815 Gedeneck eens, welek een fchrick mijn flaeprigh hart beving.
 Mijn hayr dat rees te berg, en aen een yeder hing
 Een druppel nats: het fweet begon my uyt te breecken.
 Mijn lijf werd kil als ys. Ick wou, en kon niet fpreeken,
 En fchoot uyt mijnen droom, al bevende en bevreelt,
 820 Greep toe, en focht vergeefs t' omhelien haeren geelt,
 Die door mijn armen droop, en wegh vloogh uyt mijn oogen,
 En liet my heel verbaelt, en van het fpoock bedrogen.
 Dit is het datme fteurt, en in de finnen speelt.

GYSBREGHT.

't Is louter ydelheyd, die fich het breyn verbeeld.

BADELOCH.

- 825 Och of het ydel waer! ick heb mijn uur verflaepen,
 Om na de Kerck te gaen. 't Is fpade.

BROER.

Waepen, waepen.

BADELOCH.

Befcheru ons, goede God, behoed ons voor gevaer.
 'k Hoor onraed. Och ick forg mijn droom is al te waer.

GYSBREGHT.

- Broer Peter, wel hoe dus? wat port u foo te roepen?
 830 Wat jaecht u hier by nacht?

BROER.

God lof, dat ick de troepen
 Des vyands ben ontvloon, ter dood toe afgemat.

GYSBREGHT.

Wat vyand? hoe? ghy raekt.

804-810 Aen. II. 652.

*Invenit deo flammam inter et hostes
 Expedior: dant tela locum, flammamque recedunt.*

812 Meer het word te fpa: aan dezen regel is meer levendigheid bygezet door dien te veranderen in:
 Voort! voort! eer 't wort te fpa

816-818 Aen. II. 774.

Thyſopus, ſetecantque comae, et vox faucibus huc it.

817 Begon: hiervoor heeft Vondel later den rechteren vorm begun verkozen.

818 Zoo ook kon in koel.

820-823 Aen. II. 780.

*Lacrimantem, et multa volentem
 Dicere, deferuit, tenuesque recessit in auras.
 Ter conatus ibi collo dare brachia circum:
 Ter frustra comprehensa manus, effugiti mago, etc*

821 Wegh vloogh: versterkt in wechfloof.

BROER.

De vyand is in stad.

Het is met Amsterdam en met zijn hooge wallen
Gedaen, sy is de wraeck in 't end te buyt gevallen.

- 833 De gruwelijke Reus heeft eene poort vermant.
Het Zeepaerd loft zijn vracht, en Volineer slicht den brand,
In 't midden van 't gevecht, met schimpen en braeveeren.
De wachters vechten flaen, en sien hen niet te keeren.
Het leger treckt vast in met duyfenden, een maght
840 Soo groot als Waterland noch oyt te velde braght,
En Kennemer en Vries, en Zee- en Holland t' saemen,
Met allen die, op ons gebeeten, herwaert quaemen.
De Ker'nacht heeft gedient tot dit verraeders werck,
Bestaen voor maenechijn, doen 't volleck in de Kereck
843 Met offren beligh was, en singen in de kooren;
Vermits de stad vol vreughd, als Christus scheen herboren;
Wy weder uyt de myl der bleecke dood verloft.
Vergeefs heeft dit beleg u soo veel fweet gekost.
En bloed en arrebeyd, nu alles loopt verloren.

GYSBREGHT.

- 850 Ick sal terstond om hoogh gaen sien van Schreyers toren.
Ghy dienaers, brengt mijn' helm en harnas by der hand.

BADELOCH.

- Helaes wat gaet my aen in desen droeven stand!
Is dat triomf? heet dat zijn vyanden verjaegen?
Nu kentmen Haerlem eerst: nu blijken Egmonds laegen.
853 Nu lachense om mijn stad, soo lang van hen benijd.
Mijn goede vrome man gaet quynen, en verbijt
Sijn leed des daeghs, en brengt de nachten door met waecken.

827, 833 Aen. II. 325.

Paul Haem, et ingens

*Gloria Tenebrarum. Feras omnia Juppiter Argos
Transtulit; incensia Danaei dominantur in urbe.*

836, 840 Aen. II. 328

*Ardens armatos medius in moeribus ulfatus
Fandit equus, victorque Sinon incendia miscet,
Insultans.*

... Vix primi praelia tentant

Portarum vigiles, et caeco Marte resistent

846 Vermits: later veranderd in: terwijl

850 Aen. II. 302.

Summi fastigia tecti,

Adscendit impeto nunc atque arrectis auribus adfuit,

Schreyers toren: een der torens van het slot. Vergelijk het aangeet. op vs. 2. Vondel volgt hier wederom de overlevering, die in zijn tijd bestond. Het is echter niet wel te denken, dat de toren in 1404 reeds aanwezig was. Hy draagt het jaartal 1569; doch is ouder; want hy komt voor op de kaart van Cornelis Anthonisz in 1544; ook wordt de „Schreyhoeck” vermeld in een Keur van 1512, aangehaald by WAGENAAR, *Antq.*, II Deel, VI Boek, blz. 74. Waarschijnlijk is hy van gelijken tijd als de St. Anthonies poort op de Nieuwmarkt, die, blijkends het opschrift in den ouden steen, gesticht is in 1488.

854 Aen. II. 65.

*Accipe nunc Danaum iugulans, et crumene ab uno
Duce omnes*

- Ick vind hem menighmael met traenen op de kaecken:
 En vraegh ick, wat hem deert? hy fucht, en antwoord niet.
 860 En krypt lijn hartewee, en dubbelt mijn verdriet.
 Hoe veel geluckiger lijn arme en flechte dorpen.
 En hutten laegh gebout, min stormen onderworpen
 Dan eenigh Heeren huys, dat door 't geboomte steeckt.
 En daer het bulderen des winds lijn kracht op breeckt.
 865 Weet hier van eenigh mensch, ick weet 'er van te spreeken:
 Als ick den gantschen tijd mijns levens overreecken.
 Van mijne bruyloft af, van dat ick sat verlooft:
 Wat stormen lijn my niet gewaeyt al over 't hoofd?
 Wat toren is soo hoogh, van waer ick dese baeren
 870 En zee kan over sien van al mijn wedervaeren?
 En wie sagh noch het end van dien begonnen strijd?
 Hier meê ga ick mijn man, naest God mijn toevlucht, quijt.

BROER.

Geduld Mevrouw, geduld. God proeft sijn uytverkoren.

GYSBREGHT.

- Ick kan bescheyelijck en klaer 't geklicklack hooren,
 875 En 't rammelen van 't stael: 't geluyd kooimt dichter by.
 De Schepen branden al, en schitteren in 't Y.
 En in de Diemermeer en alle burreghwallen.
 Ick sagh het groot gebouw, Jan Witten gevels, vallen.
 En 't naelte huys daer aen dat staet in lechten brand.

860 En dubbelt: in de latere uitgaven staat: verdubbelt.

861-864 Herinnering aan HORATIUS, *Lib. II, Od. X, vs. 9, sqq.**Saevis ventis agitur inanis**Pinus: et celsae graviore casu**Decidunt turres: servantque fumos**Fulmina montes.*

866 Deze vaersregel is later veranderd in:

Wat stormen waelden my niet sedert oer 't konst?

869, 870 Van waer ick dese baeren En zee veranderd in: Van waer mijn oogh de baeren. De zee

871 En wie sagh: verbeterd in: En wie stiet.

872 De Schepen branden al, en schitteren in 't Y. Aen. II, 312.

Sigaei igni frata late relucens.

873 Alle burreghwallen: de wateren der Stad waren in de eerste helft der 14e eeuw, behalve Y en Aemstel, de Haren, d. i. „het Damrak,” en de Gracht, die later „de oude Gracht” en nu „de O. Z. Voorburgwal” genoemd is. Bovendien nog drie of vier „spuyen” en de „binnen grachte,” waarin wel geen schepen zullen gelegen hebben.

874 Jan Witten gevels: in het handvest van 9 December 1342, waarin de palen der stads vrijheid worden omschreven, leest men: „op die vestide van der poerten an jans Witten hofstede” — volgens het fac-simile uitgegeven door de IIe Klasse van het voormalig Kon. Ned. Instituut. Dat het woord *hofstede* een *erf* beteekent, blijkt uit den brief van Hertog Aelbrecht van 27 Oct. 1387, by DOMELAER, VI Boek, blz. 130, waar men leest: „eenigh huys dat men breekt van der Hofstede daer op 't staet.” — De dichter heeft echter van Jans Witten hofstede een heeren huis gemaakt, waarmede hy Amsterdam in 1304 reeds verciert — Gemelde Jan Witten zoh zijn tijd dan wel zeer zijn vooruitgelopen; want nog twee eeuwen later woonden de rijke en vermogende poorters dezer stad in houten huizen, en moesten zy door het Gerecht gedwongen worden zich steenen huizen te doen bouwen. Zie P. SCHELTEMA, *Archief der ijzeren kapel*, bl. 161.

875, 876 Aen. II, 310.

*Jam Deiphobi dedit ampla ruinam,**Vulcano superante, domus: Jam proximus ardet**Uralegon.*

877 En 't naelte huys: veranderd in: Het naelte huis. — Dat staet in: staet rede.

De klokken kleppen vast, de heele waterkant
 Die is in rep en roer, het bloedigh swaerd gaet weyen.
 Men steekt'er de trompet, men hoort de menfchen fchreyen.
 Brengt hier mijn harrenas, t'fa dienaers, fchaft geweer.
 Al wie in 't harnas fterft, die fterft met krijghsmans eer.
 Waer vrienden in den nood? waer fijn ons Bondgenooten?

BROER.

Voor 't huys vergaeren vast de beften van de grooten.
 Als Heemkerck, die vol vyers om uwe luster quam,
 Oudshooren en Polacn, hoe grijs hy is en ftram,
 En Swieten, Teylingen, en Waermond en uw Broeder;
 En Kuyck en Kraeyenhorft, geen tigers fijn verwoeder,
 Om aen te gaen op roof.

GYSBREGHT.

Men roep hen voor den dagh.

BONDGENOOTEN.

Mijn Heer, 't is vechtens tijd, foo vechten helpen magh.

661 Die *is*: veranderd in: *is al*.

662 Aen. II, 313.

Exortitur clamorque virum clangorque tubarum.

663 *I So*: veranderd in: *rooft*.

664, 665 Aen. II, 314.

*Arma amens capio; nec sat rationis in armis;
 Sed glomerare manum bello, et concurrere in arcem
 Cum sociis ardent animi. Furor utraque mentem
 Praecipitant: pulchrumque mori occurret in armis*

666 Later: Voor 't huis vergaeren de tredfickden, de grooten.

667, 668 Aen. II, 341.

Juvenisque Cornehus

Venerat, in quo Casfandrae incensus amore.

en vs. 435.

Quorum Iphitus arce

Jan gravior.

Al de hier genoemde perfonen dragen ja, hiftorische namen, en sommige onder hen behoorden tot de tegenftanders van Graaf Floris: doch zy kunnen daarom toch wel niet gerekend worden voor te ftellen „dinghenen, die dien grave Florenfe metfehant vermoede,” en die zich met Jan van Aenfel in Amfterdam wleipen Kennelck heeft hier de dichter niet dien fleep van Edellieden den lufter van zijn Held willen verhooren; gelijk het nog in zynen tyd de gewoonte was, dat Grootte Heeren zich met een floet van minder Edellieden omzaven.

667 *Als Heemkerck*: later: *Heer Heemkerck*. Ontrent dezen tyd leefde Gerrit van Heemkerck; doch hy overleed eerst in 1322; en wat hier van zijn vrinadje met Gysbreghts zuster en van zijn fneuvelen vermeld wordt, is alleen verzierng van onzen dichter.

Eene joster: Gysbreght was in 1304 — zoo hy toen, gelijk in Juny 1305, nog leefde — ruim 70 jaren ond. Die zuster, op wie de „ridderlycke held” zoo verlied was, zal dan ook wel een oude vrijster of weduwe geweest zyn.

668 *Oudshooren*: wy vinden op dezen tyd een Diederik van Oudshoorn vermeld, die in 1325 overleed.

Polacn: Jan van Wasenaer, Heer van Polanen, overleed in 1317.

669 *En Swieten*: veranderd in: *Heer Swieten*. Ontrent dezen tyd leefde Gerrit Emmersz. van Swieten van welken ik echter geen byzonderheden vind aangeteekend.

Teylingen. Dirk van Teylingen, uit het Huis van Bisdorode gefproten, zag nog by zijn leven, wegens zijn medeplichtigheid aan 's Graven moord, zijn goederen verbeurd en aan de Graaflykheid gebracht. Zijn moeder was een dochter van Herman van Woerden.

Waermond: Jacob van der Woude en van Warmont moest in 1269, wegens zijn aandeel in de famenzwering tegen graaf Floris, uit den lande wjken; doch toen hy in 1303 in een ftijd tusfchen de Stichtenaen en de Heeren van Montfoort, Viane, Duvenvoorden, enz., aan dezelaatften goede dienften bewezen had, verkreeg hy door hunne voorfpraak zijn goederen terug en verzoende zich met den Graaf. Hy overleed echter in 't zelfde jaar.

670 *Kuyck*: door dezen wordt de Heer van Kuyck bedoeld, de beruchte handlanger van koning Ednard van Engeland, en de voornaamfte beworger van den aanslag tegen Floris gefmeed.

Kraeyenhorft: deze Heer, en zelfs de plaats van waar hy moet gekomen zyn, zyn my onbekend. *Geen tigers*: veranderd in: *geen leeuwen*.

Wy sijn getroost met u te leven en te sterven.

GYSBREGHT.

Ghy sult in eeuwigheyd by God uw loon verwerven,
 895 Voor desen trouwen dienst, in mijnen lesten nood.
 Ghy siet hier anders niet voor oogen dan de dood:
 Doch sooghe sijt gesint den vyand te verletten,
 Soo veel als mooghlijk is, en 't leven op te setten
 By stad en burglary, soo volghtme, dat 's u voor.

BONDGENOOTEN.

900 Wy volgen algelijck, en houden 't selve spoor.

BADELOCH.

Beschermt mijn' lieven man, dat bid ick, vroomen Heeren.

AREND.

Vrou suster, ick beloof 'k sal sonder hem niet keeren.

REY VAN KLAERISSEN.

O Kersnacht, schooner dan de daegen,
 Hoe kan Herodes 't licht verdraegen,
 915 Dat in uw duyfternisse blinckt,
 En word geviert en aengebden?
 Sijn hooghmoed luyfert na geen reden,
 Hoe schel die in sijn ooren klinckt.

Hy pooght d'onnoosse te vernielen,
 920 Door 't moorden van onnoosse sielen,
 En weekt een stad en landgeschrey,
 In Bethlehem en op den acker,
 En maect den geest van Rachel wacker,
 Die waeren gaet door beemd en wey.

925 Dan na het weeten, dan na'et oosten.
 Wie sal die droeve moeder troosten,
 Nu sy haer lieve kinders derft?
 Nu sy die siet in 't bloed vermooren,
 Aleerse nautijcx sijn geboren,
 930 En soo veel swaerden rood geverft?

Sy siet de melleek op de tippen
 Van die bestorve en bleecke lippen,

167-68. *Act. II. 34b.*

*Jurenes, fortissima frustra,
 Pectora, il vobis audentem extrema cupido
 Certa sequi... succurrat urbi
 Incensae, moriamur, et in medio arma ruamus.*

924 *Ik*: verbeterd in: *zij*.

925 *Vrou suster ick beloof*: veranderd in: *Merron betrou me vrij*.

929 Deze fraaie regel is later geheel bedorven door de verandering:

Hy pooght onnoossen te vernielen.

En deze domme verandering brengt ons tot de overtuiging, dat onze dichter den vroegeren druk wel herzien, maar den herdruk niet zelf van zetsouten gezuiverd heeft. Met *d'onnoosse* wordt „het kind Jezus" bedoeld, en dat meerv. *onnoossen* zonder lidw. beduidt volstrekt niets.

929 Volgg. Zie *Math. II: 16-18*

932 *Die siet*: misschien om de assonance veranderd in: *hem siet*.

939 *Aleerse*: later verbeterd in: *Vergaen die nautiz*.

Geruckt noch verfeh van moeders borst.
 Sy liet de teere traentjes hangen.
 235 Als dan, aen druppels op de wangen:
 Sy lietse vuyl van bloed bemorft.

De winekbrau deekt nu met fijn booghjes
 Geloken en geen lachende oogghes,
 Die straelden tot in 't moeders hart,
 240 Als starren, die met haer gewemel
 Het aenschijn fchiepen tot een' hemel,
 Eer 't met een' milt betrocken werd.

Wie kan d' ellende en 't jammer noemen.
 En tellen foo veel jonge bloemen.
 245 Die doen verweleken, eerſte noch
 Haer friſſche bladeren ontloken,
 En liefelijk voor yeder roken,
 En 's morgens droneken 't eerſte fogh?

Soo velt de zeyn de korenayren.
 250 Soo ſchud een buy de groene blaeren.
 Wanneer het ſtormt in 't wilde woud.
 Wat kan de blinde ſtaetsucht brouwen,
 Wanneerſe raekt uyt miſvertrouwen!
 Wat luyd foo ſchendigh dat haer ront!

255 Bedruckte Rachel, ſchort dit waeren:
 Uw kinders ſterven martelaeren,
 En eerſtelingen van het ſaed,
 Dat uyt uw bloed begint te groeyen,
 En heerlijk tot Gods eer ſal bloeyen.
 260 En door geen wreedheyd en vergaet.

233 *Doen*: veranderd in: *eroegh*.

235 *Zeyn*: veranderd in: *zicht*.

260 Deze regel is wederom, ter vermijding der dubbele oetkenning, veranderd in:
En door geen tiranny vergaet.

HET VIERDE BEDRIEF.

GOSEWIJN VAN AEMSTEL. KLAERIS VAN VELSEN. REY VAN KLAERISSEX.
GYSBREGHT VAN AEMSTEL.

GOSEWIJN.

Het loopt met Amsterdam, gelijk ghy hoort, ten ende,
En wy verwachten deel aen d'algemeene ellende,
't En sij dat elk van ons sich daetelijk verlie.
Voor my, 'k ben oud en traegh: my voeght niet dat ick vlie,
933 Soo veele moeyte en is het leven my niet waardigh.
Belief het God, hy koom, sijn dienaer staet al vaerdigh:
Hy hael my in sijn' troon en aengenaeme rust.
Maer ghy, mijn dochterkens, dien noch het leven lust.
En in het bloeyenst sijt van uwe jonge jaeren:
960 Set ghy 't op vlughten aen, of Jesus u wou spaeren,

960 Maer ghy, mijn dochterkens, dien noch het leven lust veranderd in: maer ghy, mijn dochter, wien het
leven heter lust.

960-960 Aen II. 638.

*Vos o, quibus integer aeri,
Sanguis, ail, solidaeque tuo stant robore vires,
Vos agitate fugam.*

En helpen in der nood. Klaerisse, reyne maeghd,
 Die t'onrecht noch den haet van vader Velsen draeght:
 Begeef u op de vlucht: al d'andren sullen volgen.
 De vyand, blind van wraeck, is bitter en verbolgen,
 963 En allermeest op u. O Moeder, vlucht voor heen.
 Iek sal u bystand doen met traenen en gebeén,
 En volgen met mijn hart, daer my geen voeten brengen.
 Ga henen, Machtels kind, of God het wou gehengen
 Dat ghy geborgen werd: 'k ben meest met u begaen.

KLAERIS.

966 Och vader Gosewijn! waer sietghe my voor aen?
 Begaf ick u in nood hoe sou dat my betaemen?
 Ghy sijt mijn maeghtschap doch, na vleesch en geeft te saemen.
 Sou ick u hier alleen verlaeten tot een' roof,
 Die my een vader streckt, en 't Christelijk geloof
 971 My in het herte prent, van kindfbeen af herbaerde,
 Den geeft versterckte, en 't lijf in reynigheyd bewaerde?
 'k Verlaet u nimmermeer.

REY.

Dit oute is ons wijk.

GOSEWIJN.

O edel maeghdeken, hoe sijtghe soo gelijk
 Van aerd die Klaere self, na wie ghy heet Klaerisse!
 980 Waer vind ick ondericheyd in dees gelijkenisse?

966. *Iek sal u bystand doen:* veranderd in: *Iek help u in dien nood.*967. *En volgen:* veranderd in: *En volge u.* — Navolging van *ovibius Epist. 18. v. 40.**Et quo non possum corpore, mente ferar.*971. *Begaf ick u in nood:* veranderd in: *Zoo ick u dus begaf.*

975. Deze regel is later aldus veranderd:

*In 't herte prente, vroegh van kintfbeen af herbaerde.*977. *Dit oute is ons wijk:* *ten H. 523.**Haez ara tuchitur omnes.*

975-980. Ter opheldering van het hier door Gosewijn vermelde diene het navolgende verhaal, getrokken uit *Het Leven van de H. Clara, Maghet, Patronesse der Clarissen*. An. 1253. *Wt oude registers*. „Op eenen tint trock door de stadt Aßlum den leger vanden Keyser Fredericus een groot vyant vande H. Kerke: ende inden selven waren veel ongeloofige Sarazijnen: ende alsoo 't klooster van S. Clara was buyten de muren vande stadt: 100 vielen sy 't selve aen als vyanden Gods, ende van het Christen geloove, om dat te berooven, te bederven, ende te doen alle quaedt dat sy konden. De bedruckte ende benouwde dochteren ghinghen 't selve segghen aen hare heylighe Moeder, die om hare krankheyt wille was in 't fleck-huys: ende sy vertroostede haer met groote stilligheyt ende betrouwen: ende dede haer selven draghen aende poorte van 't klooster, ende leeghen in 't ghesichte vande vyanden, hebbende voor haer in eene silveren custodie het abterheyghste sacrament. Aldaer hare knien booghende badt sy den Heere met groote devotien ende overvloedighe tranen, dat hy niet en soude toelaten, dat dese sijne dienstmaeghden, in sijne Hefde opgebracht, ende die om sijnen wille hadden verlaten alle Hefde des wereldts, souden ghelevert worden aen die boesten die daer waren. Als sy huer ghebedt voleyndt hadde, wierdt daer eene stemme ayt den hemel gehoort, die seyde: *Iek sal haer altoos becraren:* ende d'onghe-loovighe die op de muren gheklommen waren, wierden verschrickt ende vervaert, ende vielen daer af, ende liepen wegh: latende den roof, die sy meynden in hunne handen te hebben. Ende de Heylighe beval hare dochteren, dat soo langhe sy leefde, soude swijghen de Jonste, die Godt haer hadde ghedaen met de hemelsche stemme. Ende om de devotie die S. Clara hadde tot het H. Sacrament, wordt sy geschildert met eene ciborie in de handt. Vergel. 12 Aug., bl. 152 volgg. van het H. D. der *Generale Legende der Heylighen*, *verf. wt de H. Schrifture, Oude Vaders, ende Registers der H. Kerke*, door PETR. RIBADINEIRA ende HENRIBERTUS ROSEWYDUS, *Priesteren der Soc. Jes.* Antw. Verdussen, 1649.

- Doen 't Sarafijnsche heyr vermeersterde al de stad,
 Daer finte Klaere was, wat deedse doch? fy trad
 Grootmoedigh in de poort van 't klooster, daerse woonde,
 En sagh den vyand wegh, soo ras hy sich vertoonde:
 983 Haer moed, haer sterck geloof, en yverigh gebed
 Verstreecte haer een swaerd, en harnas, en helmet.
 Ghly mooght dan, nu ghly hebt die selleve gedachten,
 Met my, voor dit autaar, de vyanden verwachten.
 Maer treckme (dat mijn dood sij veer van sehande en smaed)
 990 Eerst aen dit lamme lijf mijn prachtighste gewaed,
 Gelijk een' Bisschop voeght, aleer fy ons verrasschen.
 Set my den mijter op: hy sal niet qualijk passien
 Op mijn gefalsde kruyn. Breng hier den gouden ring,
 En steeck aen dese hand, die beeft, den vingerling,
 993 Daer ick de bruyd van 't Sticht, de Roomsche kerk meê trouwde.
 Geef my den harderstaf, tot steunfel van mijn oude,
 Daer ick Gods kudde meê gehoed heb en geweyt.
 'k Heb noyt de teecken en van 't Bisdum afgeleyt
 Met wil, maer door bedwang: al leef ick als gebannen;
 1000 Al maeckte ick Henrick plaets, en Willem, en twee Jannen.
 En 't waer een kleen verlies, al hadmen my verkort
 In naem en eer, was slechts geen Christen bloed gestort,
 En soo veel saeds vertreen van mensche en paerdevoeten.
 Most niet 't onschuldigh volck de schuld der Heeren boeten.
 1003 Nu kinders set u hier, en dat een yeder Non

983 Wat deedse doch: verstaand in: hoe droegh ze zich?

990 Aen dat lamme lijf mijn prachtighste gewaed: veranderd in: aen dit slammme lijf mijn aetighste gewaet.

993 Aleer fy ons verrasschen: veranderd in: eer kriegden ons verrassen.

993 De bruyd van 't Sticht, de Roomsche kerk. De Kerk, waarmede Gozewijn, by zijn wijding tot Bisschop gekent werd een geestelijk huwelijk aan te gaan, werd ten zijnen opzichte geperfonificeerd in het Bisdum van Utrecht, in het Sticht, 't welk dus in dichterlijken en geestelijken zin kon gezegd worden zijn Bruid te zijn geweest.

996 Oude: „ouderdom“.

996-1000 Behalve dat niet Amsterdam, maar Keulen, de wijkplaats is geweest, waar Gozewijn als gebannen leefde, en dat hy ook het jaar 1304 niet beleefd heeft — zie de aant. op vs. 1021 — is al wat in deze regels en in vs. 1006-1068 door hem gezegd wordt, zulvere geschiedenis. Niet met wil, maar door bedwang heeft hy in 1250 de Bisschoppelijke waardigheid nedergelegd, en het was de staatsrecht, zoo van den Roomsche koning Willem als van den Keulsche Aartsbisschop, die daartoe, aanleiding hadden gegeven. Gozewijn wordt genoemd een „oprecht, eenvoudig en goedaardig man,“ eigenschappen, welke Utrecht niet te dikwijls in zijn Bisschoppen vond, en dus wel reden gaven hem „gelijk zijn vader“ te eeren.

1000 Al maeckte: veranderd in: Al ruunde.

Hendrick: Hendrik van Vlieden, zoon van den Grave van Vlieden. Hy bouwde het slot te Vreeland (zie het aangeteekende op vs. 136), en leide den grond van den nieuwen Utrechtschen Dom. Willem en twee Jannen: de tiranny van de vaersmaat gedoogde niet, dat de hier bedoelde Bisschoppen werden genoemd in de orde waarin zy elkander zijn opgevolgd. Na den dood van Hendrik van Vlieden, die, volgens de meeste schrijvers, in 1267 voorviel, werd Jan van Nasau tot zijn opvolger verkozen, die na een twintigjarig bestier, door vele onlusten en verwarring gekenmerkt, in 1288 afstand van zijn zetel deed. Hy was opgevolgd door Jan van Syrik, uit het Grafelijk Huis van dien naam gesproken. Deze was het, die het slot van Vreeland, dat door zijn voorganger aan Gysbrecht verpand was, wederom opelschte en hem ontweldigde, zie vs. 128. Na dat Jan van Syrik in 1296 tot Bisschop van Toul was benoemd, volgde hem op Willem Bertholt, uit den machtigen stam der Heeren van Mechelen, die in 1301 sneuvde in een krijg tegen sommige Leenmannen van het Sticht. Zie wijders over hen *Batavia Sacra* II.

Met my den lofzang fing van oude Simeon.

R E Y.

Nu gun, ô God, op sijne bede
Na uw belofte, uw' knecht verlos;
Op dat hy reys van hier met vrede
1010 Om hoogh na't Hemelsche vredehof;

Nadien ick met mijn eygen oogen
Den algemeenen Heyland fagh,
Die als een son schijnt uyt den hoogen:
Daer yeder sich in verblijden magh:

1015 Een schoone son; die met haer straelen
Het blinde Heydendom verlicht,
En Jacobs huys en Isrels paelen
Verheerlijckt, en noch veel vaster sicht.

GYSBREGHT.

Dat God u allen spaer! is 't hier noch tijd van singen!
1020 De vyand sackt vast neer, om 't Klooster te bespringen.
Oom Gosewijn, koom hier; en sijt ghy oud en traegh,
Gedooch dat ick u op mijn beyde schouders draegh.

1005, 1007 Van dezen lofzang vinden wy onder de Gezangen, in de gewone uitgaven van Vondels Poëzy voorkomende, een andere lezing: aldus luidende:

SIMEONS LOFZANGH

Wijze: Bedrukte harteke.

*Nu gun, ô Godt, op zijne bede
Naer uw belofte, uw' knecht verlos.
Op dat hy reis' van hier, in vrede.
Om hoogh na 'et hemelsch vredehof
Nadien ick met mijn eygne oogen
Den algemeenen Heiland fagh:
Die, als een son, schijnt uit den hoogen,
Waer in sich elck verblijden magh:
Een schoone son, die met haer straelen
1010 Het blinde Heydendom verlicht,
En Jacobs huys en Isrels paelen
Verheerlijckt en noch vaster sicht.*

Men ziet, dat hier de vierde, achtste en twaalfde regel verschillen van die welke in het Treurspel voorkomen. Waarschijnlijk heeft de wijze, waarop zy gezongen werden, hier een sylbe meer vereischt, die echter, al mocht zy overeenkomen met de rangmaat, in 's dichters ooren in disharmony was met de voersmaat, en daarom in de afzonderlijke uitgaven van den lofzang door hem weder verworpen en op eene ander zangwijze gezet werd. Men leert er op nieuw de zorg uit kennen, waarmede Vondel zijn gedichten behandelde, en naarden elsch wist te wijzigen. Achter een uitgave der „Harpzangen" (in 1657) vinden wy nog een derde lezing, waarby de vierde regel als in het treurspel luidt, doch de achtste en twaalfde aldus staan:

*Waer in elck een sich verblijden magh,
Verheerlijckt en noch vaster sicht.*

1001 En sijt ghy oud en traegh: veranderd in: *ghy sijt stockoud en traegh*, en zeker, hierin vergiste Vondel zich niet: immers Gosewijn, die reeds in 1225 als Proost van St. Jan te Utrecht voorkomt, zoo in 1304, zoo hy toen nog geleefd hadde, wel om en by de honderd jaren oud zijn geweest. Doch hy was in 1367 reeds overleden en in zijn waardigheid van Proost van St. Jan opgevolgd door zijn neef Willem, den broeder van onzen Gysbrecht. Zie VAN SPAEN, *Hist. der H. van A.*, § 42. Wat voorts den tytel van oom betreft, dien Gysbrecht aan Gosewijn geeft, de Biscop was hem niet meer dan *oncle à la mode de Bretagne*; Gosewijns vader, Aegidius van Aemstel, Heer van Mijnden, was de oom van Gysbrechts vader, Gysbrecht III, en de broeder van Gysbrecht II, die in het eerste derde deel der 13e eeuw leefde.

Klaeriffé Nicht, ghy fult my volgen met dees reyen,
 Waer God of 't goed geluck ons allen wil geleyen.

1023 Nu vader, volgh mijn raed. De vyand woed en raeft.
 Wie 't leven bergen wil, die berg het in der haeft.

GOSEWIJN.

Gemack, mijn trouwe Neef, ghy mooght dees moeyte derven.

KLAERIS.

Wy fijn aleens gefint, en wel getrooft te fterven.

GYSBREGHT.

Hoe nu? heeft God my dan, door water en door vyer,

1030 Door fpiets en fwaerd, gered, en menigh blanck rappier,
 Dat ick den Biffchop noch fou voor 't autae fien flaghten,
 En in het laeuwe bloed de Nonnekens verkrachten?
 Dat werde nimmer waer. O Goddelijk geflacht!

Nicht Machtels geest verfcheen mijn liefste defen nacht,

1033 En my belaste een ftem haer kind en oom te bergen.

Haer fchimme waert om u, en moet ick 't u noch vergen?

En maecktghe felf uw fiel noch fchuldigh aen dien moord?

De krijghflien fijn niet veer van deefe kloofterpoort;

Die leyd met eenen flagh ter aerde neer geworpen.

1040 Dees godgewijde vloer fal 't kuyffche bloed haeft florpen.

Het krijghfvolck nadert vaft: ick hoor het aen 't gedruys.

Ick bid om fijnent wil, die levendigh aen 't kruys

Om ons genagelt hing, voor Sions wreede muuren:

Ick bid u, om fijn hand- en voet- en hartquetsfuuren,

1043 En om de doorne kroon, die 't hoofd verplette en brack,

En om de fcharpe fpeer, die in fijn fijde ftaek;

Vergunme defen trooft, in foo veel fwaerigheden,

Dat ick uw leven berg: ô vader, dat ick heden

Onfchuldigh blijven magh aen uwer aller bloed.

1050 Dit eenige is mijn wenfch: en kan ick uw gemoed

Door fmeecken nocht gebeên nocht bittre traenen buygen;

Soo roep ick God en al fijn heylgen tot getuygen,

Dat geenerley gevaer, nocht felf de felle dood

My hinderden uw lijf te bergen in den nood.

GOSEWIJN.

1053 Ghy hebt godvruchtigh, neef, u neffens ons gequeten.

Wy fullen 't nocht voor God nocht Engelen vergeten.

Den grooten God alleen fij eere in 't Hemelrijk.

Wy bidden u, fta op. Ghy doet ons ongelijck,

Dat ghy ter aerde knielt voor fterffelijcke menfchen.

1060 Hoe fou ick fchooner dood na'et lange leven wenfchen,

1021 Deze regel is later welluidendheidshalve aldus omgezet.

Dat ick den Biffchop noch voor 't oute van tien flaghten

1033 *En my belaste een ftem*: later omgezet in: *Een ftem belaste my*.

1046 *Speer*: veranderd in: *fpiets*.

Dan hier voor martelaer, op dese heylge steê.
 Te offeren mijn bloed, in 't vyerighit van mijn beê:
 Op 't allerhooghte feest van Gods geboortemê.
 Waer of de dood vertreckt? ick heb een reyn gewille,
 1063 En haecte lang te gaen na aller sielen beê;
 Al zedert dat ick uyt mijn' setel werd gelet,
 Doen Uytrecht, dat den vorst, gelijk sijn' vader, eerde,
 Door staetsucht opgeruyt, my wars den neck toekeerde:
 Van die tijd was ick al dit lastigh leven mee.

GYSBREGHT.

1070 Daer is de vyand self. Ick vlieghe na boven toe,
 En sal soo lang ick magh, de kloosterpoort beschutten,
 Of mijne hulp noch kon uw leven ondersteuten.

BADELOCH. AREND VAN AEMSTEL.

BADELOCH.

Heer Broeder, wel wat's dit? hoe keertghe dus alleen?
 O God, waer blijft mijn Heer? is hy gebleven?

AREND.

Neen.

BADELOCH.

1073 Wat tijding brengtghe dan? segh op, is hy gebleven?

AREND.

Ick liet hem voor 't Stadhuy's gefond en noch in 't leven.

BADELOCH.

Helaes! waer magh hy sijn? mijn troost, mijn hoop, mijn hoofd.
 En keertghe sonder hem? dat hadghe niet beloofd.

AREND.

Versta u niet, maer toef. Ghy sult hem haest aenschouwen.

BADELOCH.

1080 Dat toeven valtme bang. Och was hy slechts behouwen,
 In 't onweer, daer het schip in zee drijft sonder roer.
 Ick bid, verhaelme doch al 't geen u wedervoer.

AREND.

Ghy eyscht een' swaeren eyfch. Wie sou daer niet voor gruwen?

1063 *Te offeren*: ook hier laat Vondel, gelijk wy by eene vroegere gelegenheid reeds deden opmerken, de *e* niet wegschmelten, ofschoon het volgende woord met een klinker aanvangt; en werkelijk, zoo dit ooit vergund is, is het met de *e* van het woord *te*, waarin zy de *o* van 't Engelsche *to*, de *n* van 't H.D. *zu* vervangt, en dus niet geheel als een stomme *e* kan worden aangemerkt.

1064 *Vertreckt*: „verwijlt, vertoeft.”

1071 *Daer het schip*: voorzeker vreesde Vondel dat men onder *schip* niet verstaan zou, „het schip van staat” — voor zoo ver het beperkte gebied van Aemstels heer „een staat” mocht heeten — en veranderde hy het daarom in: *dat de staat*.

1082-1084 Evenzoo doet Virgilius, *Aen.* II. 2. Aeneas zijn verhaal van den ondergang van Troje aldus beginnen. Infandum, regina, jubes renovare dolorem.

En, wat verder, vs. 6.

Quis talia fando.

Myrmidonum, Dolopumve, aut duri niles Ulixi.
 Temperet a lacrymis!

Het fal ons hartewee, en droefheyd flechs vernuwen.

1083 Wie hoort dit treurspel aen, die niet sijn traenen laet?

Al stond hier Grobber self, of 't heyloos basterdlaed,

Het waer onmogelyk dat hy dit hooren konde.

Het is een nieuwe slag in mijne versche wonde.

Oock steecken we alle bey noch midden in den druck,

1090 En wachten op den slag van 't nyterste ongeluck,

Ten sij het God verlie, en set de wraecke paelen:

Doch nu ghy 't soo begeert, hoor toe, ick fal 't verhaelen.

Wy quamen niet soo haelt ontrent den Middeldam,

Daer wat vergaering was van burgren, men vernam

1093 Hoe 't ingetrocken heyr de nieuwe sy alreede

Verneestert had, en 't volck onnuttin weerstand dede;

Dies Gysbreght liet gebien, men sou in vaerdigheyd

De bruggen, daer de stad sich recht in 't midden seheyd,

Verbranden, en voor al den Middeldam besetten;

1100 Om 's vyands overkomt daer mede te beletten,

En datmen d'oude sy moght vrijen voor gevaer,

Schoon of het Krijghsvolek van de nieuwe meester waer.

Hy sellef was de voorste, om elleck moed te geven.

En ging daer op met ons na merckt en raedhuys streven,

1103 En broght met al sijn maght de burgers op de been,

Die ruckten hier en daer van allefins by een.

Men spande ketenen, voor 't haeltige verrasschen.

1088 't Heyloos basterdlaed: hy bedoelt Witte van Haemstede.

1088-1098 Aen. II. 10.

Sed, si tantus amor casus cognoscere nostros, ...

Quamquam animus meminitque horret, luctusque refugit,

Incipiam.

1093 Den Middeldam: zeer juist stelt de dichter dit punt als de vergader- of loopplaats voor der burgers: 't is van ouds het middelpunt, de kern der stad geweest. Deze dam, in de 13e eeuw gelegd, heette toen de *Aemsteldamme* (Handvest van 1275), waarvan de naam der stad: ook eenvoudig de *Damme* in de tweede helft der 14e eeuw, toen de stad reeds sterk was uitgedegen, de *Middeldam* (Handvest van Albrecht van Beyeren 27 Oct. 1487), en sinds de 17e eeuw, doch verkeerdelijk, de *Vijgendam*, welke naam behoorde aan het deel van het Damrak dat bezuiden de Zoutsteeg ligt.

1096 En 't volck: veranderd in: *het volck*.

1098 De bruggen, daer de stad sich recht in 't midden seheyd: omdat de dichter Amsterdam teekent volgens de kaart van 1544, heeft hy hier vijf bruggen bedoeld, die toen alle van hout waren, als: „de Nieuwe-, de Oude-, de Pape-, de Lange- en de Roode- of Daclebrug.“ Maar in 1304 bestond nog maar hoogstwaarschijnlijk alleen de Oudebrug. — Na deze zijn de Papebrug en de Langebrug de oudste. De laatste heeft denkelijk in of kort na 1342 bestaan, terwijl WAGENAAR (*Amst.* III Deel, I Boek, bl. 238), een brug, die in 't midden der 14e eeuw de „tweebrugge“ genoemd wordt, voor dezelfde als de Papebrug houdt.

1100 Daer mede: veranderd in: *waer 't mooghtlyk*.

1101 En datmen de oude sy moght erisen voor gevaer: dewyl de eerste bebouwing dezer stad begonnen is aan die zijde, die nog de Oude heet, zoo is de oorsprong der benamingen van Oude en Nieuwezijde, voor de beide groote deelen ter wederzijde van den Binnen-Aemstel, 't Rokin en 't Damrak, niet duister. — Tot in de 15e eeuw was ook nog een andere benaming in zwang: de Oude zijde werd de *kerksijde* genoemd, omdat daar de Oude en vroeger eenige kerk van Amsterdam geplaatst was: — de Nieuwe heette de *windmolenzijde*, naar een molen, die reeds in 1436, toen die zijde nog weinig betimmerd was, stond een eind weegs bezuiden de plek, waar nu de oude Haarlemmerduis ligt. Zie *Brief van Graaf Willem III*, by WAGENAAR, *Amst.* I Deel, I Boek, blz. 29.

1103 Men spande ketenen: nog in de vorige eeuw werden de toegangen tot den Dam s nachts met

- Men sloot den toegang dicht met sacken, kisten, kaffen,
 En alles watmen reedst kon vinden by der hand.
 1110 Doen vlogen wy met hem te saemen na den brand,
 Om, waer het mogelijck, daer orden op te stellen:
 Maer laes! het was te spa. Wat mond kan u vertellen
 Den suuren arrebeyd van desen naeren nacht,
 En met hoe groot een' moord die over word gebragt?
 1115 De dooden leggen vast langs burreghwal en straeten.
 Geen kruyfwegh die niet dicht beset is van soldaeten.
 Men fiet'er allefins verbaeftheyd, en men hoort
 Sich mengen onder een bloedstorting, brand en moord.
 De groote aeloude stad, vermaert in oorelogen,

yzeren kettingen afgesloten, en dit gebruik bestond reeds in de 13e eeuw. Ook by oproer werden deze ketenen by dag gespannen; doch men liet dan eene zijde vooroerat open, om langs dien weg het volk van den Dam te drijven.

1112-1113 Zoo vervolgt Aeneas by VIRGILIUS II, 361.

*Quis cladem illius noctis, quis funera fundu
 Erphoeet?*

En vervolgens II, 364.

*Plurima perque vias sternuntur inertis passim
 Corpora.*

1115 De dooden leggen vast: veranderd in: Men zagh de dooden gestrooit.

1116 Heet is: veranderd in: bezet was.

1117-1122 Zoo zegt Aeneas: Aen. II, 363.

Urbs antiqua fuit, multos dominata per annos.

- 1119 De dichter schildert hier Amsterdam af, gelijk het was, toen zijn *Gysbrecht* ten tooneele verscheen voor „Burgemeesteren en drymael twalef Raeden.” — Niets in deze beschrijving past op 1304, behalve alleen het woord „scheeprijck,” mits ook dit in verhouding tot de kleinheid der plaats worde opgevat. De scheepvaart der Amsterdammers was reeds in 1275 van eenig belang, en vroeg in de 14e eeuw voeren zy over de Zuiderzee en langs Maas en Schelde. *Aelout* kon Amsterdam allerminst genoemd worden: 't was pas vier of vijf jaar geleden, dat „Aemsteldamme” eene „poorte” geworden was. Zie VAN WIJCK *over de Keur van t'ing van Henegouwen*, en Mr. J. D. MEYER *over de Poortersken*. En ook als dorp is het in geen ander stuk bekend dan in het Handvest van 1276. De grootte van Amsterdam in 1304 is niet nauwkeurig bekend; doch laat zich wel ten naastenby bepalen. In het Handvest van 9 December 1342 zien wy, dat de vrijheid der „poorte” toen bepaald was tuschen de beide Voorburgwallen, toenmaals de Oude gracht genoemd. De uitgebreidheid in 1304 beperkt zich dus ook tot de beide strooken gronds, die terweerdzijden van het Damrak en Rokin tot aan de Oude- en Nieuwezijds Voorburgwallen reiken; maar hiervan moet nog een goed deel worden afgetrokken. Immers ten zuiden van den middeldam kan zich de stad in den aanvang der 14e eeuw niet ver hebben uitgestrekt; want de Kalverstraat was nog in 1442, blijkends het Handvest, grotendeels een *laan*, gelegen in een land, dat „Yfebrantsland” genoemd werd, en die laan schijnt nog al eenige lengte te hebben gehad; daar de „ateren egghe” daarvan wordt aangewezen als de grenspaal der stads vrijheid, „op der Wester side:” — en de „nesse, leghons der lane over” (nog de Nos genaamd en juist tegenover de Kalverstraat gelegen), was een laag, waterig stuk gronds, dat omstreeks 1400 nagenoeg geheel met kloosters betimmerd werd, en dus waarschijnlijk vóór dien tijd weinig of niet bewoond was, behalve het noordelijkst gedeelte naby den Middeldam, dat van ouds „Gansoirden” heette, zekerlijk naar de Ganzen, die in deze waterachtige plek gehouden werden. — Wenden wy ons nu ten noorden van den Middeldam, dan vinden wy in de Warmoesstraat de plek, die t eerst en meest bewoond is geweest. Maar ook hier was nog vrij wat open ruimte. Omtrent de Oude Kerk lag, nog lang na 1304, veel Warmoesland, dat zich uitstreckte tot aan den Zeedijk, en waarvan de Warmoesstraat haar naam heeft bekomen. Zie WAGENAAR *Amst.* III Deel, II Boek, blz. 314. Daarnevens had men de „Liesdelle” (later verbaeterd in „Niesol”), d. i. *del of laagte* met *lies* (ilach of bieszen) begroeid, — die later tot bleekvelden diende. Zie COMMELIN, blz. 195, 6. En slechts weinig verder ontmoet men het Y; want dit water spoelde toen weinig benoorden de Oudebrug. Zie WAGENAAR, *Amst.* III Deel, I Boek, blz. 231. Aan de westzijde van het Damrak moeten nog zeer weinig burgerwoningen hebben gestaan; want daar bevond zich toen nog 't slot van Aemstel, dat echter oerlang verdwijnen zoó. Het blijkt ook uit de brieven van Graaf Willem van 1333 en 1336, aangehaald by WAGENAAR *Amst.* I Deel, I Boek, blz. 29, dat dit deel der stad eerst in dien tijd meer betimmerd begon te worden. Amsterdam schijnt alzoo in 1304 het dichtst bewoond te zijn geweest in

- 1120 Soo ſcheeprijck, en voor wie ſich ſee en ſtroomen bogen,
Den vreemde en nagebuur, en Rijken tot ontſlagh,
Gaet plotſelick te gronde, en ſinckt met eenen ſlagh.
Wy worden niet te min door wanhoop aengedreven,
Dat menigh Graeffgefinde en Kermer koſt ſijn leven:
- 1125 En 't Aemſterlandſche bloed en ſneuvelt niet alleen.
De lijcken groeyen aen, en leggen onder een,
Met 't aenſicht na de ſtraet gekeert of op hun ruggen.
De kennis van den wegh, van ſtegen, ſtraeten, bruggen,
En ſtads gelegenheyd, by 't ſchijnſſel van de maen,
- 1130 Die quam ons vry te baet, en hiel de drommen ſtaen
Der vyanden, die dick het ſetten op een loopen.
Dan ging'er eens een deur, en dan een venſter open.
Wy groeyden in getal en moed, en ruckten voort,
Of 't mooghlijck had geweest de Haerelemmer poort,
- 1135 Die overweldicht was, met dooden te verkroppen,
En weer met kracht al wat in ſteê was uyt te kloppen;
Maer quamen veel te ſpa. De naeu ontſlipte wacht
Verhaelde ons, hoe alreê de voortoght met de kracht
Der Ruytren binnen was: wie ſou daer tegens mogen?
- 1140 En ofmen hier en daer een brugh had opgetogen,
Men reghte weynigh uyt. De brand nam immer toe.
d'Ontſteltheyd was te groot. Men wiſt niet waer, of hoe.
Mijn broer, Prooſt Willem, quam, geladen onder d'armen
Met overſchot van 't kruys des Heylands: helpt beſchermen
- 1145 Ons hoofdkerck, rijk gebout ter eere van Katrijn,
En Jeſus Moeder ſelf. O burgers, bergt Kriſtijn,
Heer Gyſbreghts ſuſter doch; en naulijcx kon hy ſpreecken.
Ick hebſe in 't vrouwe koor al bevende verſteecken,
En raeckte naulijcx uyt. De Reus die is'er veur.
- 1150 Men hoort ſijn ſtem. Hy loopt met boomen op de deur.
Om Gods wil, gaet de kerck op 't hooge feest ontſetten.
Wy ſchieten derwaert aen, om 't onheyl te beletten,

den omtrek van den Middeldam, en verder langs de tegenwoordige Warmoesſtraat, oudtijds Kerkſtraat, tot aan of iets voorby de Oude kerk; wellicht ook reeds langs een deel van het Water en rondom „die plaetſe,” nu den Dam.

1125-1128 Aeneas vervolgt: *Aen.* II, 367.

Nec ſoll poenas dant ſanguine Teueri;
Quondam etiam victus redit in praeordia virtus.
Victoresque cadunt Danaï.

1120 *By 't ſchijnſſel*: niet verbeterd in: *by ſchijnen*.

1125 *Ine quam ons vry te baet*: veranderd in: *Quam dapper ons te baet*.

1135 *Prooſt Willem*: Willem, derde broeder van Gyſbroecht, was Prooſt van St. Jan te Utrecht. Hy was echter reeds in 1292 geſtorven. Zie VAN SPAEN, *Hiſt. d. H. v. A.* § 13.

1145 *Ons hoofdkerck, rijk gebout ter eere van Katrijn*: dit is alzoode *Nieuwe kerk*. Doch deze was niet geſticht voor 1408. Zie P. SCHELTERMA, *Archief der ijzeren kapel*, bl. 61.

1145 *Kriſtijn*: een perſonaadje, uit Vondels verbeelding voortgeſproten. De Geſchiedenis vermeldt maar eene zuster van Gyſbroecht, die met Herman van Woerden was getrouwd. Zie de *Geflachtstafel* by V. SPAEN, *Tab.* 1.

1150 *De Reus die is'er veur*: veranderd in: *De Lantrens is er veur*.

- Als beeren, die, by nacht van honger uytgejaeght,
 Gebeten sijn op roof. Wy vliegen onverlaeght
- 1155 Door vyer en swaerden heen, om 't al voor God te waegen:
 Maer vinden voor ons komt de kerckdeur opgeslaegen,
 En hooren eenen galm, die uytbarst over straet,
 En over al de stad, en God voor 't voorhoofd slaet,
 In sijnen hoogen troon, als eer de kerk der Joden.
- 1160 d'Autieren en het koor sijn opgehoopt met dooden.
 Wat bleef er ongeschent! wat kreegh'er niet een krack!
 't Gevlughte volleck sit op trans, gewelf, en dack,
 En bied noch tegenweer, en quets ons zelfs met steenen
 En hout, uyt misverstand. Men hoort de vrouwen weenen
- 1165 En kindren, die vol schrick krioelen hier en daer,
 De binnetranffen langs. De kaerffen op 't autier
 Sijn sommigen geblusht, en sommigen die blaecken.
 De kerreckschenners woën, en paffen wat te raecken,
 En vechten om den buyt, en plondren 't al, oock self
- 1170 Het Marianum, dat te pronck hing van 't gewelf,
 Word afgeruckt. Men set in 't glibbrigh bloed sijn stappen.
 Men torst'er kelcken uyt, kalluyffelen en kappen,
 Die stijf staen van gesteent, van parlen en rood goud,
 Om 't heerlijckst, als 't plagh, wanneermen hooghtijd houd,
- 1175 En koor en outerkleen. De Kerstnacht lagh in stucken.

BADELOCH.

Hoe ging 't u met Kristijn? hoe moest dit Gyfbreght drucken!

AREND.

- En my, bedenck dat eens. Hoe staet my 't schoufjel voor!
 Men sleeptese by 't hayr uyt ons Lievrouw koor,
 Om d' armen dun en teer met koorden stijf gebonden.
- 1180 Hoe diep ging dit in 't hart, die na haer huwlijck stonden:

1152 *Als beeren*. even als de *tijgers* vs. 890 in *lessem*, zijn hier wederom de *beeren* later in *tijgers* veranderd.

1156 *Opsjeslaegen* is *opengeslagen*.

1157-1159 De zin dezer regels is by den eersten opslag niet zeer duidlijk, en de konstruktie verkeerd. Hoe kan een *galm* God voor 't *voorhoofd slaen*? En nog wel *als de kerk der Joden*? De bedoeking is, dat God zelf op dat geschrei en gekerm met deernis bewogen is, even als Hy dit vroeger was, toen de tempel te Jeruzalem vernield werd.

1162-1164 *Aen.* II, 410.

*Hic primum ex alto delubri culmine telus
 Nostrorum obruitur, oriturque miserrima caedes
 Armorum facie et Gravium erioze juharam.*

1172, 1179, 1183 Min gelukkig is hier de navolging der clerlijke regels van VIRGILIUS, *Aen.* 403.

*Ecce trahebatur passim Priamem virgo
 Crinibus a templo Cassandra adytisque Minervae,
 Ad coelum tendens ardentia lumina frustra.
 Lumina; nam teneras arcebant vinctula palmas.*

1175 *Das Lievrouw koor*: de Lieve-Vrouwen-Kapel stond aan de zuidzijde der kerk. Zy werd in 't jaar 1498 door Meens Gerbrandzoon en Catejns zijn moeder gesticht, die toen weinig droomden, dat er byna twee honderd jaar vroeger een Jonkvrouw van Aemstel ult gesleept was.

- Doch Heemskerck meest, die dol dit langer niet verdroegh,
 Doen sy na 's Hemels troon haer blaeckende oogen sloegh.
 Wy sloten ons wel dicht, en volgden hem altsaemen,
 En rucktense uyt de maght des knevlers. Daer op quaemen
 1165 De Gelderschen, de Zeeu, de Vries en Kennemaer
 Van allefins te hoop, vol spijts, op 't groot misbaer,
 En om d'ontruckte maeghd. Men sagh'er 's Graeven soonen,
 Men sagh'er d'Egmonds selfs en Diedrick meê sich toonen
 Om 't moedighste, elck om 't seerst, met Grobber helfch van aerd.
 1190 De winden buldren soo, al eer het weer bedaert,
 Des winters tegens een, en weten van geen strijcken,
 En setten in gevaer de dammen en de dijcken,
 Door 't parssen van den vloed. De vyand werd te sterck,
 En groeyde, en deê met kracht ons deysen uyt de kerk,
 1193 En wijcken na den Dam, om versch te sijn gesteven.
 Neef Heemskerck had by 't koor alreê den geest gegeven,
 De Ridderlijke held en eere van sijn' stam.
 Polaenen viel'er by, die hem te hulpe quam,
 En niemand weeck in moed nocht billijkheyd van oordeel,
 1200 En Kuyck hem seer gelijk. De deughd en had geen voordeel.
 Het heylighdom van 't kruys den Prooft deê weynigh nuts.
 Geen stool beschutte hem, nocht geen vierkante muts,
 Nocht geen godvruchtigheyd kon Jesus priester helpen,
 Doen wy, ô Willem broer, uw bloed niet moghten stelpen,
 1205 Daer ghy te sneuvlen quaemt, recht over 't hoogh aut aer.

1161-1194 Aen. II, 407.

en vs. 409.

voorts vs. 413.

Non tulit hunc spectem furiosa mente Corobus,

Consequimur cuncti et densa incurrimus arva,

*Tum Danae gemitu atque ereptae virginis ira
 Undique collecti, iradunt acerrimus Ajax,
 Et gemini Atreidae, Dolopumque exercitus omnis:
 Adversus rupto ceu quondam turbine venti
 Confligunt.*

Om te weten hoe het met Kristijn afliep, 't geen uit het verhaal van Arend niet blijkt, leze men vs. 1415, 1416, waar gezegd wordt dat Haemstees arm nog warm was van haar bloed.

1165 De Gelderschen: deze hadden hier niet behoord genoemd te worden; zy hadden met de Hollandische oneenigheden niet te stellen; en veeleer schijnt hun Graaf den gevluchten Edelen niet ongunstig te zijn geweest. Vermoedelijk heeft de herinnering van 't leed, 't welk Amsterdam in het eerste gedeelte der 16e eeuw van de Gelderschen heeft moeten verduren, den dichter bewogen, hen mede onder de vyanden van Amsterdam te tellen.

1193 Daar elck om 't seerst eigenlijk een herhaling is van 't voorafgaande om 't moedighste, is het later veranderd in: *in dien strijt*.

1190 Al eer het weer bedaert: veranderd in: *eer 't bijster weer bedaert*.

1194-1199 Zoo zegt Aeneas, Aen. II, 424.

Primusque Coroebus

*Peneles dextra divae arripotentis ad aram
 Procumbit; cadit et Rhipheus. Justissimus unus
 Qui fuit in Teucris et servantissimus aequi.*

1200 De deughd en had geen voordeel: veranderd in: *Hier had de deugd geen voordeel*.

1200-1203 Navolging van Aen. II, 429.

*Nec te tua plurima, Pnathu,
 Labentem pietas, nec Appollinis insula teret.*

BADELOCH.

Wat hoor ick hier al leeds! hoe voel ick my soo naer!
 Verhael my evenwel al d'overige ellende.
 't Begin vernoeghtme niet. 'k Verlang niet schrick na'et ende.
 Hoe kon mijn droeve man soo scheyden van sijn bloed?

AREND.

- 1210 In soo veel rampen hiel hy al den selven moed,
 En yverde om den Dam te houden onbefeucken,
 Waer langs de ryand socht geweldigh in te breecken:
 Gelijk een waterstroom geweld doet op een fluys,
 En elcx gehoor verdooft met yffelijck geruys.
 1215 De deuren van de fluys sich kanten tegens 't wringen
 Des springvloeds, voor een wyl, tot dat sy open springen,
 En geven 't water ruymt, den vloed den vrijen toom:
 Die wint dan veld, en ruckt de wortels met den boom,
 En huys en hof om veer, en set de laege landen
 1220 In eene baere zee, met groene en nieuwe stranden.
 Dus ging 't na datmen wel een heel uur lang den Dam
 Verdaedicht had, soo dra de Burgery de vlam
 Ten daecke van de kereck ten hemel uytgeslaegen,
 En 't heerelijck gebouw sagh branden lichter laegen,
 1225 En hoorde 't moordgeschrey des volcx, dat oud en jong
 Van boven, om het vyer t'ontgaen, te barsten sprong,
 Of in de spietsen viel ter aerde. Dit gesichte
 Benam hen al den moed. De helsche Grobber stichte
 Met een gewijde torts den brand in 't heyligh dack.
 1230 Hoe leed het God, dat hem de moord niet eer en stack!
 Doen was het elck voor sich, een yeder berg sijn leven.
 Mijn broeder riep, ick sou my flux op 't slot begeben,
 En sijne Gemaelin en kindren gade slaen.
 Hy self weeck op 't stadhuys, en bleef de leste staen.
 1235 Ick werd op wegh verlet, en koom den Burg bewaeren,
 En hoop de goede God sal mijn heer Broeder spaeren.

BADELOCH.

Een hopeloofse hoop. Och Gysbreght, lieve heer,

1713-1750. Aen II. 496.

*Non sic, aggeribus ruptis cum spumeis amnis
 Exit, oppositasque erexit gurrite moles,
 Fertur in arena forensa cumulo, camposque per omnes
 Cum strubulis armenta trahit.*

1215 *Geweld doet*: veranderd in: *geweld baert*.

1216 *Geruys*: later versterkt in: *gedruisch*.

1215 *De deuren van de fluys sich kanten*: veranderd in: *De deuren kanten zich geweldigh*.

1217 *Den vloed den vrijen toom*: dat dubbele D. V. D. V. heeft Vondel by 't herlezen blijkbaar mis-
 haagd: althanda hy sield in de plaats:

Den springvloet vryen toom.

1230 *Dat hem de moord niet eer en stack!* voor „dat hy niet eer omkwam”. Een uitdrukking, nog in den
 mond van 't volk bewaard.

Ick reecken hem al dood, en sie hem nimmer weer.

REY VAN BURGSAETEN. BADELOCH.

1240 Waer werd opreghter trou
Dan tusschen man en vrou
Ter weereld oyt gevonden?
Twee sielen gloende aen een gesmeed,
Of vast geschakelt en verbonden
In lief en leed.

1245 De band, die 't harte bind
Der moeder aen het kind,
Gebaert met wee en smarte,
Aen haere borst met melck gevoed,
Soo lang gedraegen onder 't harte,
1250 Verbind het bloed.

Noch stercker bind de band
Van 't paer, door hand aen hand
Verknocht, om niet te scheiden,
Na datse jaeren lang gepaert
1255 Een kuysch en vreedsaem leven leyden,
Gelijk van aerd.

Daer soo de liefde viel,
Smolt liefde siel met siel,
En hart met hart te gader.
1260 De liefde is stercker dan de dood.
Geen liefde koomt Gods liefde nader,
Nocht schijnt soo groot.

Geen water bluscht dit vuur,
Het edelst dat natuur
1265 Ter weereld heeft ontfleecken.
Dit is het krachtigste ciment,
Dat harten bind, als muuren breecken
Tot puyn in 't end.

Door dese liefde treurt
1270 De tortelduyf, gescheurt
Van haer beminde tortel.
Sy jammert op de dorre ranck
Van eenen boom, verdrooght van wortel,
Haer leven langk.

1275 Soo treurt nu Aemstels vrou,
En smelt als sneeu van rou

1240 Deze regel is meer in overeenstemming gebracht met den voorgaenden door de verandering:
Ik reken u al dood, en zie u nimmer weer.

1260 De liefde: veranderd in: *die liefde*.

1265 Nocht schijnt soo groot: de latere uitgave zegt meer stellig: *noch is zoo groot*.

1275 En smelt: in de latere uitgave staat: *en smilt*, wat meer de onzijdige vorm is, gelijk *smelten* de bedrijvende.

Tot water en tot traenen.
 Sy reekent Gysbreght nu al dood,
 Die, om sijn stad en onderdaenen,
 1296 Sich geeft te bloot.

O God, verlight haer kruys,
 Dat sy den held op 't huys
 Met blyfchap magh ontfangen,
 Die tusschen hoop en vreesse drijft,
 1297 En sucht, en nytsiet met verlangen
 Waer dat hy blijft.

BADELOCH.

My dunckt ick hoor gerucht, daer roept een aen de poort.
 God lof, het is mijn heer, ick heb sijn stem gehoord.

1294 Die hangt af van 't voorafgaande *en*.

1296 Waer dat hy blijft: later veranderd in 't meer sierlijke: *Waer smadel blijft*.

HET VIJFDE BEDRIJF.

GYSBREGHT VAN AEMSTEL. BADELOCH. BODE.

GYSBREGHT.

Mijn lief, hoe hebtghe dus uw oogen uytgekreten?

BADELOCH.

1290 Nu ghy behouden sijt, is al mijn leed vergeten,
 Mijn trouwe bruydegom, mijn hoofd, mijn troost, mijn schat:
 Nu ghy behouden sijt, wat geef ick om de stad,
 Om al des weerelds goed! hoe sijtghe hier gekomen?

GYSBREGHT.

Na dat de vyand nu den Dam had ingenomen,
 1295 Nam ick en 't overschot na'et Raedhuys toe de wijk,
 En hiel hem staen met kracht, als water voor den dijk;
 Wen 't landvolek opgeklept sich foeckt by nacht te redden,
 En brengt vast soden aen, en steenen, paelen, bedden
 En bulsters, en al 't geen den zeedijck stutten kan,
 1300 Daer die is doorgeweect; en sweet met alle man.
 Dat speet den grooten Reus, die liet sich vreeslijck hooren,

- En stack met hals en hoofd, gelijk een steyle toren
 En spitte, boven 't volck en alle hoofden uyt,
 En scheen een Olyfant, die omlooft met lijn' snuyt.
 1303 Sijn spietse was een mast in sijne grove vingeren.
 Ick sagh hem man op man gelijk konijnen slingeren
 Wel driemaal om lijn hoofd, gevat by 't eene been,
 En kneusen dan den kop op stoepen of op steen.
 Hy kan met sijnen pols een' burgwal over springen.
 1310 Hy proeft op grendelen de deughd der staele klingen,
 En hout met eenen slag door yser en door stael,
 En proeft sijn beekeneel op poorten van metael.
 Hy scheen een Polyteem, het krijghsvolck scheen sijn kudde.
 De toren van 't stadhuys beweeghde sich en schudde,
 1315 Soo dick hy op een' post, of op den gevel stiet.
 Hy vreesde Herkles knods nocht Samsons vuyften niet.
 De Kermers volgen hem, en Noorderlandfche knechten.
 Men voert den stormbock aen: men gaet de ladders reghten,
 En klimt, met d'eene hand ten gevel uytgestreckt,
 1320 In d'ander met den schild, die hals en hoofd bedeckt
 Voor eene hagelbuy van steenen hout en pijlen.
 Ons jeughd, daer tegens aen, die wentelt heele tijlen
 En eycke ballecken, en uytgelesen hout,
 En wat'er is van ouds tot pracht en prael gebout,
 1325 Van boven in den hoop; en offte luttel hoopen,
 Soo dient het om hun huyd ten dierften te verkoopen,
 En Burgemeesteren en Raeden voor te staen,

1303 Deze beschrijving van 's Renzen spietse schijnt ontleend aan VIRGILIUS Aen. III. 656, waar van Polyfemus gezegd wordt:

*Ipsum inter perudes vasta se mole morantem
 Pastorem Polyphemum . .
 Trunca manu pinna reat.*

1304 Den kop: hier heeft Vondel later de uitdrukking meer deelig willen maken, door te zetten, *het hoofd*; doch er niet op gelet, dat nu dit woord tweemaal in twee regels voorkomt.

1311 En hout: veranderd in: *hout fel*.

1310-1306 Vergelijk hier Aen. II, 441.

*Obsessumque actis testudine limen
 Haerent parietibus scalar, posteaque sub ipsas.
 Nituntur gradibus, clypeoque ad tela sinistris
 Protecti obviunt, praesent fatigia dextris.
 Dardaniæ contra turres ac tecta domorum
 Culmina concellant.*

En verder vs. 448.

*Auratasque trabes, veterum decora alta parentum,
 Devolvunt.*

1327 Burgemeesteren en Raeden: Vondel dwaalt hier en op andere plaatsen geheel in zijn eigen oeuw terug. Welk denkkeeld moet hy zich toch gemaakt hebben van een stad, die een Gysbrecht van Aemstel tot Heer heeft, doch nog bovendien een Overheid, uit Burgemeesteren en Raeden bestaande, en aan welke de *red* gedaan wordt. 't Is waar, Amsterdam had in 1304 een Schout en Schepenen, die onder den Baljuw van Aemsteland stonden, gelijk dit blijkt uit de Keur van Giwy van Henegouwen en uit de rekening van Bernd van Dorenweerde, Baljuw van Aemsteland, medegedeeld door WAGENAAR, *Amst.* III, blz. 270; en ook wordt in dezelfde rekening gewach gemaakt van eenen „Raed van Aemstelredamme;“ maar men houde in 't oog, vooreerst, dat de Schout en Schepenen, in allen gevalle door den Heer werden aangesteld, en bepaaldelijk met de zorg voor rechtapiëging en politie werden belast; ten anderen, dat die Raeden oorspronkelijk all-een, gelijk hun naam aanduidt, *consilarii* waren en geen Overheidspersonen; en ten derde, dat in allen

- Tot quytting van den eed haer overheyd gedaen.
Men liet'er self het bloed der overheyd verhitten.
- 1330 En stijven de gemeent: behalven die hier sitten
Blootthoofd, en half gekleed, en sonder weer te hien,
Van swacken ouderdom; en durreven wel sien
Soo eerelijck een dood kloekhartigh onder oogen;
En vechten met hun hart, nu handen niet en mogen.
- 1335 Een deel der burgery beneen met hellebaerd
En labelen en spiets de poort en muur bewaert.
Ick steegh den toren op, die boven 't dack kooft rijen,
In 't midden van 't stadhuys, van waer men u kon wijen
De tenten om de stad, en hoe al 't leger lagh,
- 1340 En van wiens trans men flaen den Dom van Uytrecht lagh.
By klaer en helder weer. 'k sagh hier uyt hoele streden,
En met den storrembock de poort geweld aen deden,
En ramden reys op reys, verdaedicht door een dack
Van schilden dicht gevoeght. de deur gaf krack op krack.
- 1345 Wy stelden flux in 't werck de diffels en de bijlen,
En hieuwen in het rond in stucken alle stijlen,
En stieten spitse en al 't gevaert van boven af;
Het welck een' slagh en roock de marrecks overgaf,
En maeckte een vreeslijck loch in soo veel yfre koppen;
- 1350 Dat anderen terstond, gevoeght in orden, stoppen.
'Terwile stack de kerck de naeste huysen aen.
Van daer begon de vlam in 't leyen dack te slaen
Van 't Raedhuys, en de roock en smoock verblinde ons oogen.

zevalle, toen deze rekening gedaan werd, de rechte Heer van Aemstel voortvluchtig was en de nieuwe Heer (Gwy) afwezig, en alzoo verplicht plaatsvervangers te hebben, die de Heerlijkheid voor hem bestuurd. De naam van Burgemeesteren komt niet voor dan in de 15e eeuw.

1335-1336 Aen. II, 449.

*Alti strictis mucronibus imas
Ohfedere fores.*

1337-1340 Aen. II, 460

*Turrim, in praecipiti stantem, summisque sub astra
Eductam tectis, unde omnis Troia rideri,
Et Danaum solitae naves, et Achaia castra.*

Het Stadhuis, waarvan de dichter hier spreekt, is hetzelfde, dat, toen hy dit schreef, op den Dam stond, en in 1652 door brand vernield werd. Ongetwijfeld had Amsterdam ook in 1304 een Stadhuis: vermits er een gebouw noodig was, waar Schout en Schepenen vergaderden en recht spraken. Maar waar 't gestaan heeft, is onbekend; de overlevering zegt: in de steeg tegen over de Oude Zijds Kapel. — Met zekerheid weet men, dat in 1418 het Stadhuis op den Dam stond. Zie den brief by COMMELIN, bl. 254. En waarschijnlijk zal het oudste Stad- of Rechthuis van Amsterdam onaanzienlijk en niet van andere woningen te onderscheiden zijn geweest. Toen met de tweede helft der 14e eeuw de stad hooger in aanzien steeg, zal men het Stadhuis op „die plaetse“ (den Dam) gebouwd hebben, 't welk wy daar in 1418 vinden.

1340-1343 Aen. II, 492.

*Labat uriete crebro
Janua, et emoli procumbunt carline postes.*

1345-1350 Aen. II, 465.

*Aggredi ferro circum, quo summa labantes
Juncturas tabulata dabant, convellimus altis
Sedibus; impulimusque: ea lapia repente ruinas
Cum sonitu trahit, et Danaum super agmina late
Incidit. At alii jubent.*

De poort besweeck, het volck quam rasende ingevlogen.
 1355 'k Was al mijn vrienden quijt, en stond verbaest en stom.

BADELOCH.

En saeghtghe doen noch niet na vrou en kinders om?

GYSBREGHT.

In die verbaestheyd scheen een wolcken uyt den hoogen
 En Goddelijke glans te blincken voor mijn oogen,
 En uyt die heldre wolck quam eene stemme voort.
 1360 Ick heb het licht gesien, en self de stem gehoort:
 O Gysbreght, laetghe nu Klaeris uw nicht verlegen?
 Magh u oom Golewijn, die grijse, niet bewegen?
 En steltghe huys en vrou en kindren in gevaer?
 Doen schrickte ick, en steegh af, en packte my van daer,
 1365 Door een' verholen gang, die uytkomt in een' kelder.
 'k Aenbad het heyligh licht, dat voor my ging soo helder.
 Ick raecte op straet, en quam gevaerlijk in d' abdy.
 Maer niemant gaf gehoor, nocht luysterde na my,
 Die tegens 't noodlot aen noch reuckeloos wou wrijten,
 1370 En boven op het dack my in het nyterst quijten:
 Want eer ick boven quam, lagh poort en post om veer:
 Dies gloé ick by een touw in 't kloosterschuytjen neer,
 Dat juyft noch achter lagh, en 'k voer den Aemstel over.
 Daer klom ick op een' boom, nu dor en sonder lover,
 1375 En luysterde, en sagh toe, hoe 't met d'abdy verging.

1355 Aen. II, 595.

Quid furis? aut quantum nostri tibi cura recessit?

1355-1359 Aen. II, 589.

*Cum non se, non ante oculos tam clara, videndam
 Ostulit, et pura per noctem in luce recessit
 Alma parens.*

1357 Een wolcken: veranderd in: een nevel.

1360-1365 Aen. II, 596.

*Non prius adipiscies, ubi ses um actate parentem
 Luqueris Anchisen? superet conjunxne Creusa.
 Ascensusque puer?*

1367 En quam gevaerlijk in d'abdy: hy wil zeggen: „ik kwam met levensgevaar, of althande: niet zonder gevaar in de abdy." Mischien omdat het nu nauwkeurige der uitdrukking Vondel zelf by 't nalezen henderde, of ook omdat het gebouw geen abdy, maar een klooster was, heeft hy later den regel aldus veranderd:

En quam in 't klooster cranck en cry.

Het Gysbrechts verhaal blijkt duidelijk, dat het klooster, waarvan hy spreekt, stond aan de Nieuwe Zude, niet verre van de Doelebrug. Het kan alzoo het klooster van St. Klara in de Nes niet zijn, gelijk door JACOBUS KONING is beweerd geworden in zijn Redevoering over dit treurspel, voorkomende in WITSEN GYTSBERG *Apollineum* II, p. 30: — 't welk in 1454 in wezen was; maar het Klarissen klooster, dat eerst in 1513 gesticht is „langhs de veiten by den Heylighen-veech, zich uitstreckende tot de Regulierspoorte." Zie SCHULTENA, *Archief der IJzeren kapel*, blz. 149 — op de plaats waar men nu het voormalig Rasphuis, het stads-Gymnasium en het Klooster vindt. De dichter gebruikt evenwel een kleine vrijheid in de plaatsing van dit klooster: hy laat het van achteren aan „den Aemstel" — d. i. het Rokin — uitkomen, terwijl het aan de westzijde van de tegenwoordige Kalverstraat stond. Op de plaats, door Vondel bedoeld, stond al in de 14e eeuw het oude Joristhof, reikende van de St. Joriststeeg tot de Olieflagersteeg, hoewel toen nog buiten de stad.

1370 Tegen 't noodlot aen: veranderd in: tegen 't ongeluk.

1375 En sagh toe, hoe 't met d' abdy verging: veranderd in: Hoe 't met Gods klooster voort verging.

- My docht dat ick 't misbaer met bey mijn ooren ving,
 En sagh, doen ick een poos verbaelt had fitten proncken,
 Een' dieken roock en smooek, en na den roock de voncken.
 Ick hoorde paerdevolck, dat langs de Doelebrugh
 1190 Quam trapplen na ons toe, mijn voeten werden vlugh.
 Men had, o groot verluym, dees brugh niet afgelieten.
 Ick vloogh'er heen, en socht te stillen die valt kreeten,
 En gaf hen moed, en wou de ruyters houden staen:
 Sy souden achter my de brugh in stucken slaen,
 1193 Of steecken die in brand: maer niemant durfde 't wagen
 Oock sagh ick d' oude ly nu branden lichter lagen;
 Een voorbo van het geen was naderhand gebeurt,
 En dat de Middeldam alreê most sijn geseheurt:
 Dies gaf ick 't op, en voort de gansche stad ten besten,
 1196 En waerschuwde yeder een, en gafme langs de vesten
 Na'et slot toe, met een' sleep van menschen arm en rijk,
 Een' troosteloosen hoop, die herwaert neemt de wijk.

BODE.

Most ick den Bisschop noch sien sterven en d' abdiffe?
 Och vader Gosewijn! och reyne maeghd Klaerisse!

GYSBREGHT.

- 1195 Hoe is het mogelijk dat ghy 't hebt konnen sien?

BODE.

- 't Is mooghlijk, guntghe my dat ick u daer op dien.
 Doen Heemfkerck Borsselen gevelt had voor uw oogen,
 Lagh 't lijk ter sijden 't koor, in eenen hoeck getogen,
 Na dat ick in den drang des vyands my verstack,
 1198 Mits ghy te rugge weeck, en viel dat pas te swack.
 Soo dra men, om den brand, de groote kerk most ruymen.
 Ontwapende ick den doode, en fette helm en pluymen
 Van Borsselen op 't hoofd, en toogh sijn rusting aen,
 En bond het swaerd op ly; om in dien schijn te gaen

1197 *Verbaelt* is hier geen synoniem met „verwonderd” in welken zin het thands meestal gebezigd wordt. *Baefen* wordt door KILIAEN verklaard door *delirare, errare*, en nog heden is by ons het frequentativum *baelen* in gebruik. *Verbaast* staat dus gelijk met „versuft, verschrikt, vordlagen”, en wordt hier dat ook in dien zin gebezigd.

1198 *De Doelebrugh*: deze brug bestond zeker niet in 1594, maar dagteekent van 't midden der 14e eeuw. Daar de Lange brug (voor de Taksteeg) reeds vroeger bestond, zoo werd deze tweede brug over 't Rok-in genoemd: „de Lange brug by Regulierspoort,” en ook „de Rode brug.” De naam van *Doelebrugh* kan onmogelijk in zwang geweest zijn voor 1522, omdat eerst toen de Kloveniers-Schutterij is opgericht, naar welker Doele die naam ontstaan is.

1199, 1200 *Aen.* II, 797.

*Incento admirans numerum, matresque, virosque,
 Collectam ex illo pubem, miserabile vulgus.*

1200 *d' Abdiffe*: hier is het woord, waarschijnlijk om 't rijm, behouden gebleven.

1200 *Weeck — viel*: veranderd in: *weecht — vielt*.

1201 *De groote kerk*: hier wordt de *Nieuwe Kerk* bedoeld; maar de naam van de *Groote Kerk* behoorde aan de *Oude*. Zie WAGENAAR, *Amst.* II.

1202-1204 Ontleend aan VIRGILIUS, *Aen.* II, 391.

*Deinde comantem
 Androget galeam, clipeique in igne decorum
 Indultur, laterique Argivum accommodat ensim*

- 1405 Ons vyanden bespien, en letten hoe men 't maeckte.
 Ick volgde Haemstee na, doen hy in 't klooster raeckte,
 En vloogh de kereckdeur in, daer Golewijn noch sat.
 In 't midden van den rey, die even vyerigh bad,
 En door een vast geloof op God soo moedigh steunde,
 1410 Dat niemant sich het woën der vyanden en kreunde.
 Hy scheen een son gelijk, en sy de klaere maen:
 Al d' andren starretjes, die bly ten reye gaen,
 En juychen om dees twee, daer sy haer glans uyt scheppen,
 Men saghe naulijx yet dan kuyfche lippen reppen.
 1415 Maer Haemstee vaert hem toe met opgestroopten arm,
 Beklad en rood, en van Kristijnes bloed noch warm,
 En vat hem by den baerd met d' eene, met den degen
 Gereed in d' ander hand, bebloed en bloot, mit stegen
 De Nonnen op, en geen, hoe lieflijk van gemoed,
 1420 Die geen leeuwin geleeck, wanneer se brult en woed.
 Vermits de jaeger 't nest wil plonderen en berooven.
 Soo quam oprechte trou en eedle gramschap boven.
 Sy wortelen een wijl. Klaeris fet voet by voet.
 Omarremt Golewijn, omringt van haeren stoet.
 1425 Wie sou 't godvruchtigh hoofd een hayr beseeren konnen,
 Omheynt met eenen muur van godverloofde Nonnen,
 Gestrengelt arm in arm? ô Christelijken knoop!
 Ick sie de deughden selfs, Geloof, en Liefde, en Hoop,
 Met haere fusteren, die tegens Ondeughd strijden,
 1430 En nae den sege staen door kruys en medelijden.
 De vyand stond verstuft, en deyde om dese saeck:
 Maer 't aensien van Klaeris beweegde 't hart tot wraeck,
 En braght hem in den sin den moord van sijnen vader,
 En dat sy d' afkomst was van Velsen den Verrader.
 1435 Hy blaecte, en kreegh een koorts, en door die koortse dorst
 Na haer en Aemstels bloed, en stiet eerst door de borst
 Met sijn bemorste poeck dan d' eene Non dan d' ander.
 Sy vielen overhoop, en lagen by malkander
 In 't rond, gelijk een krans van roosen wit en rood.
 1440 Doen stond Klaerisse daer by Golewijn, onthloot
 Van menschelijke hulp. ghy soudte bey sien proncken,

1410 *En kreunde*: veranderd in: *bekreunde*.

1412 *Starretjes, die bly*: veranderd in: *starren, die niet vreught*.

1417, 1418 *Aen. II, 559.*

Implicuitque comam laeva, dextraque cornucum
Ertulst ensem.

1418 *Wyl*: veranderd in: *toen*.

1421 *Vermits*: veranderd in: *desejl*.

1427 *ô Christelijken knoop*: even als by de Latijnen wordt hier aan den vocativus de vorm van den accusativus gegeven.

1436 *Medelijden* staat hier niet in de alledaagsehe beteekenis van 't woord, maar in die van „gemeenschappelijk lijdën.“ *Medelijden* vindt men ook by HOORT voor „mede lijdend“.

1437 *Bemorste poeck*: veranderd in: *bebloeten dolck*.

- Als bloemen op haer' steel, in eenen beemd, verdroncken
 Van eenen rooden plas. d'een lichte noch, en d'een
 Vertrock het hoofd, die d' arm, en dese noch haer been.
 1413 Een ander had den geest soo daetelyk gegeven.
 De Bisschop, schoon hy stond op d'oever van sijn leven,
 En toomde sich niet in, van gramschap en van rou:
 Uw vader ley de hand wel eerloos aen een vrou,
 Maer soop noyt vrouwenbloed, of is daer om gelastert.
 1430 Dus blijkt het, datghe sijt een overwonnen basterd,
 Na lichaem en na geest, nu ghy uw' aerd betoont
 Aen nonnen, die altijd in 't woeden sijn verchoont.
 En d' ander antwoord hem: ghy sult die eedle Reyen
 Als basterdbisschop dan gaen volgen en geleyen.
 1455 Hardneckige, legh nu den valschen mijter neer.
 Soo sprack de basterdfoon, en ruckte hem om veer
 Met stoel met al in 't bloed: de mijter viel'er mede.
 Klaerisse viel'er by, doen sy haer beste dede,
 En hiel hem even sterek om sijnen hals gevat,
 1460 En scheen gevormt albaft, met purper overlpat.
 Hy dawde 't bloedigh swaerd in 's grijlen loome syde.
 Tot aen 't verguld gevelt. soo saghmen eer, ten tyde
 Van 't blinde heydendom, voor 't aengelteecken vyer,
 Met 's priesters mes gekeelt een' witten offerstier
 1465 Wiens gladde hoornen goud, wiens lenden kranffen decken.

GYSBREGHT.

Hoe droegh Klaerisse sich?

BODE.

Sy help den degen trecke

Uyt 's ooms gewonde sy, en sette hem terstond

1413 *D'een — en d'een enz.*: namelijk: „der nonnen.”

1406, 1407 *Aen. II.*, 533.

Hic Priamus, quumquam in mediis jam morte tenetur.

Non tamen abstulit, nec vocis iraque pepercit

1462 *En toomde sich niet in*: veranderd in: *Betoemde zich niet eens.*

1404-1453 *Aen. II.*, 540.

*At non ille, satum quo te mentiris, Achilles
 Tuus in hoste fuit Priamo, sed iura fidemque
 Supplicis erubuit, corpusque exsangue sepulcro
 Reddidit Hectorum, meque in mea regna remisit.*

1456 *Overwonnen voor overgeonnen*, „buiten echt gewonnen.”

1454 *Basterdbisschop*: dezen scheldnaam dwyt Haemstede aan Gizewijn toe, omdat deze, offchoon van sijn waardigheid afgezet, zich nog verhoottq, de uiterlijke teekenen daarvan te dragen. Zie vs. 123, 124. 998—1000.

1454 *De basterdfoon*: veranderd in: „het bastertzaet.”

1461, 1465 *Byna letterlyke vertaling van Aen. II.*, 533.

Ac lateri capulo tenuis absdidit ensem.

1461 *Loome syde*: veranderd in: *stramme zijde.*

1465 *Wiens gladde hoornen goud, wiens lenden kranffen decken*: later veranderd in: *met gulle hoornen, en wiens rugh de kranffen decken.* De vergelyking echter, hoe schoon ook op zich zelve, en niet hinderlyk by de lezing, doet by de voordracht altjd een onaangename gewaarwording ontstaan, zoo wel by den tooneelspeeler, die na een levendig en roerend verhaal van 't geen hy aanschouwd heeft, op eens in den deklamatie oon moet overgaan — als by den toehoorder, wien die schildering als koud water op 't lijf valt, den indruk bedervende van wat vooraf is gegaan.

- Den mijter op het hoofd, en kufft den bleeken mond.
 Hy opent pijnelijk fijn half geloken oogen,
 1470 En fietle noch eens aen, en fehijnt met haer bewogen,
 Die hem fijn oogen luyekt. hy geeft den leften fucht.
 Sy vangt den veegen geeft, en die benaende lucht,
 En fwijmt een poos van druck. maer Haemfteê, eerſe weder
 Bekoomt, die worrept haer op 't doode lichaem neder,
 1475 En boet'er ſehendigh mee fijn' godvergeten luft.
 S'ontwaeckt in 't ende, en word van 't ſchellemtuck bewult,
 En roept: mijn bruydegom, ſie neder hoe ick lije,
 En hoemen my ſchoffeert. o fuyvre maeghd Marije!
 O Klaere, aentchoutghe dit? vrou Machtelt, ſie uw kind.
 1480 De boofwicht ſlaet heur klagt en woorden in den wind.
 Gelijk een vogel grijp 't gepiep der ſimple duyven,
 Wen hy'er uyt de vlucht een vaſt krijght in fijn kluyven.
 Ga heuen, ſeyd hy, klaegh uw moeder uwe ſmart.
 Hy trappeltſe op den buyck, en op 't benaende hart,
 1485 Dat haer het bloed ten neus en monde uyt quam gevlogen,
 En ſy den doodſtnick gaf, en ſloot die hemelſche oogen,
 En uytging offe ſliep, in 's Biſchops open arm.

BADELOCH.

- Hoort God dan langer niet na't jammerlijk gekarm
 Van fijn verkore ſchaer? of luſt het hem de boofheyd
 1490 Te ſtijven in haer quaed, door ſime ſtraffelootheyd?

GYSBREGHT.

Was doen fijn moed gekoeld van alle ſhendery,
 En d'oude wroek gepaeyt?

RODE.

- 't En bleef er noch niet by.
 Niet verre van 't outaer, vereert met rijke gaeven,
 Stond een albaſte tombe: in deſe lach begraven
 1495 Het koſtelijk gebeente en d'overheylige aſch
 Van een, die om 't geloof aen God gemartelt was;
 Daer molt de ſnoode ſchelm ſich ſelven noch aen wreeken.
 't Is wonder, als God fwijght, dat dooden niet en ſprecken.
 Hy ſchon en floegh'er aen fijn klauwen vuyl van bloed,
 1500 En brackſe toornigh op met grooten overmoed.
 Terſtond quam hem een geur en yet wat lieflijcks tegen:
 Maer die verwaten menſch, wat fou fijn hart bewogen?

1490 Van den verkore ſchaer: in de latere uitgaven ſtaat: van een gewide bruid.

1491-1504 Deze menſche gewelddad van Haemſte toegeſicht, dient alleen om plaats te vergunnen aan de navolging van: Aen. II. 512.

Aedibus in modum, analogue ſub aethera arc.

Impens arc ſua, uerſusque ueterum laurus.

Incumbens arcis, atque umbra complera Penates

1500 Hy ſchon: veranderd in: Hy ſchonze

1500 Toornigh: later veranderd in: Toornend

en kult den bleeken mond,
 alf geloken oogen,
 en schijnt met haer bewogen.
 st. hy geeft den lesten sucht.
 est, en die benaeude lucht,
 druck. maer Haemtteë, eerle weder
 er op 't doode lichaem neder,
 e sijn' godvergeten lust.
 en word van 't schellemstuck bewust,
 om, sie neder hoe ick lije,
 t. o suyvre maeghd Marije!
 dit? vrou Machtelt, sie uw kind.
 klagt en woorden in den wind.
 't gepiep der simple duyven,
 ut een vast krijght in sijn kluyven.
 gh uw moeder uwe smart.
 nyck, en op 't benaeude hart,
 neus en monde uyt quam gevlogen.
 f, en sloot die hemelsche oogen.
 's Bislichops open arm.

BADELOCH.
 niet na'et jammerlijk gekarn
 ? of lust het hem de boosheyd
 d, door sijne strafellootheid?
 GYSBREGHT.
 koeld van alle sehendery.
 yst?

BODE.
 't En bleef er noch niet by.
 r, vereert met rijke gaeven,
 e: in dese lagh begraven
 en d'overheylige asch
 oof aen God gemartelt was:
 helm sich selven noch aen wreeten
 swijght, dat dooden niet en spreeken
 aen sijn klaeuwen vuyl van bloed,
 o met grooten overmoed.
 n geur en yet wat lieflijcks tegen:
 nseh, wat sou sijn hart bewegen?

uitgaven staat: van een groote brud.
 Haemtteë toegedicht, dient alleen om plaats te nemen

medis, audoque sub aethera arx.
 fust, iustaque reterrima laurus.
 arae, atque umbra complera Penates

end

- Hy vaert al voort, en stroyt de beenen hier en daer,
 En smijt de tombe in twee, en breekt 't gewijde altaer,
 1305 En doet terstond den brand in 't dack van 't klooster steecken.
 Het vyer nam d'overhand, waer voor de plondraers weecken.
 Iek quam ontrent de Beurs, te water uytgebout,
 Nu half gebrand, en sagh al 't silverwerek en goud,
 Geplondert heylighdom, tapijten en schildryen,
 1310 Schaerlaken en fluweel, langs heen de gacleryen
 Geworpen overhoop, daer Grobber hiel de wacht.
 De vlamme speelde in 't goud, en schitterde by nacht.
 Men sagh'er by een schaer van weduwen en weesen,
 Bekreten en bedrukt, en die noch arger vreefen.
 1315 Soo raecte ick onbekent door 't krijghivolck heen by 't flot,
 Tot berging van mijn lijf. 'k vertrou my u en God.
 De wind steeckt op, men hoort hem in de vlammen bruyfen.
 Een zee van gloed verdrinckt al d'overige huysen.
 De burg lijdt last. 't waer best dat ghy een' uytval deed,
 1320 En dan de brug afbraeckt.

GYSBREGHT

Mijn broeder staet gereed.

BADELOCH. AREND VAN AEMSTEL. GYSBREGHT VAN AEMSTEL.
 BROER PETER. VLUGHTELINGEN.

BADELOCH.

- Wat sienwe te gemoet? de burglaet koomt gevloten.
 Mijn man loopt weer te rugh, en soeckt valt by den dooden
 Sijn' broeder, dien hy mist, en al te trou bemint,
 En niet verlaeten sal, 't en sij dat hy hem vind,
 1325 En levendigh of dood magh torlien op den rugge,
 In 't uyterste gevaer. daer sloopenle de brugge.

1305 Hy vaert al voort: veranderd in: vaert grimmigh voort.

1305 En doet terstond den brand in 't dack van 't klooster steecken: veranderd in: Gebiet terstond den brand in 't kloosterdack te steecken.

1307 De Beurs, te water uytgebout: de Amsterdamsche Beurs in 1604!! -- De eerste steen tot de Bours, die, op 't Rok-in, te water uitgebouwd werd, is gelegd den 29 Mei 1608. Voor dien tijd hielden de kooplieden Beurs in de open lucht op de Nieuwe Brug, en was 't wat al te winderig, dan liepen zy de Warmoesstraat in; soms, by heel guur weer, in de O. Z. Kapel, of wel in de Oude Kerk.

1308-1310 Aen. II. 761.

*Et jam porticibus vacuis Junonis aegle
 Custodes lecti, Phoenix et dirus Ulixes,
 Praedam assercunt. Huc undique Troia gaza.
 Incensis erepta adytis, menaeque deorum,
 Crateresque auro solidi, captivaeque vestis,
 Congeritur. Pueri et paridae longo ordine matres
 Stant circum.*

1317, 1318 Aen. II. 758.

*Illic ignis edax summa ad fastigia ventis
 Volatur; exsuperant flammæ; furit aestus ad auras*

VLUGHTELINGEN: hiervoor staat overal in de latere uitgaven: Rey van Edelingen

Helaes! wat gaet my aen? waer vinde ick mijnen heer?

AREND.

Och broeder, laetme los.

GYSBREGHT.

Hoe is 't?

AREND.

'k En kan niet meer.

BADELOCH.

Hoe is het, Arend broer?

BROER.

Nu doe ons eenigh teecken.

AREND.

- 1340 Ick ben den adem quijt, ick kan niet langer spreeken.
Mijn hart betwijckt door 't bloên, ick heb mijn' plicht voldaan,
Mijn vaderlijke stad ten ende voor gestaen,
Na dat ick had soo lang in ballingschap gefworven.
Heer broeder, 'k neem verlof, en als ick ben gestorven
1345 Soo voer, indienghe moet verlaeten dese plaets,
Mijn lijk met u, op dat de wrackluft des soldaets
Het niet onteer, en gun het een gewijde stede.
Gedenck mijn siel voor God, ô priester, in uw bede.
Ick sehey, ick swijm, ick sterf, mijn tijd is hier geweest.
1350 Och vrienden, bid voor my. ô God, ontfang mijn' geest.

BROER.

Hy is al dood, en heeft gena by God verworven.

GYSBREGHT.

Hy is met vollen roem in 't harrenas gestorven,
En volgt sijn' broeder Ot in 't hemelsch vaderland,
En triomfeert by God.

BADELOCH.

Ghy mist uw reghte hand.

VLUGHTELINGEN.

- 1355 Nu sal hy sich voortaan ten uytval niet beledigen,
Nocht 't Vrelandsch flot nocht dit met sulck een' moed verdedigen.

1340 'k En kan niet meer: veranderd in: ick kan niet meer.

1342 Na dat ick had soo lang in ballingschap ge worven. Niet alleen heeft Arend niet in ballingschap kunnen zwerven, daar hy reeds vijf jaren voor den moord van Floris overleden was; maar ook zijn Huis te Yafelstein is in eer en aanzien gebleven; ja Arends kleinzoon, ook Arend of Arnoud geheeten, is in 1307 of 1308 getrouwd met de nicht van Graaf Willem III, Maria, bastertdochter van Gwy van Henegouwen, den Bischoep van Utrecht en Heer van Amsterdam. Zie VAN SPARK, *Hist. van het Huis van Yafelstein* § 4.

1350 Hy is al dood: hiervoor heeft de nu Katholijke Vondel later geschreven: *Hy is beregt*.

1352 Met vollen roem: later veranderd in: *met krógh/man's eere*.

1355 *Sich* — *beledigen* beteekent niet „zich eenige kwetsuur of ongemak op den hals halen“, maar „zich verdedigen, bezig houden.“ Zie ook 't *Uitl. Woordenb.* op *hoort*, by wien 't woord in gelijken zin dikwerf gebezigd wordt.

1356 't *Vrelandsch flot*: het flot te Vreeland heeft Arend voor Gysbrecht verdedigd tegen den Bischoep, en den Graaf van Holland, in 1279 en 1280, na welks overgave zijn gevangenschap in Zeeland is gevolgd, die tot 1285 duurde. Andere oorlogsfelten van Arend zijn niet bekend.

waer vinde ick mijnen heer:
REND.

BREGHT.

hoe is 't?

REND.

'k En kan niet meer.

DELOCH.

BROER.

u doe ons eenigh teeken.

REND.

ik kan niet langer spreken.

bloen. ick heb mijn' plicht volbr.

ende voor gestaen.

ballingschap gefworven.

erlot, en als ick ben gestorven

verlaeten dese plaats,

le wraecklust des soldaets

met een gewijde stede.

od, ô priester, in uw bede.

sterf. mijn tijd is hier geweest.

ay. ô God, ontfang mijn' geest.

BROER.

gena hy God verworven.

YSBREGHT.

n 't harrenas gestorven.

t in 't hemelfch vaderland.

DELOCH.

hy mist uw reghte hand.

GHTELINGEN.

ten uytval niet beledigen.

nocht dit met sulck een' moed verdedige.

kan niet meer. Niet alleen heeft Arend niet a hielden
de voeren. Niet alleen heeft Arend niet a hielden
een voor den moord van Floris overleden van de
zien gebleven; ja Arends kleinzoon, ook Arend, is
niet de nicht van Graaf Willem III. Maria, hertogin
op van Utrecht en Heer van Amsterdam. Ze is nu

katholijke Vondel later geschreven: Hy is heere
niet krijgh/mans eere.

eenige kwetsuur of ongemak op den hals kan
ook 't l'ill. Woordend op noort, by wien 't voert.

heeft Arend voor Gysbrecht verdedigd tegen de hielden
1280, na welks overgave sijn gevangenschap in hielden
oorlogsfelten van Arend zijn niet bekend.

Nocht 't Amsterdamsche Reght beschutten met sijn swaerd,
Of draeven voor het heyr op eenigh briefschend paerd,
Om prijs en eer in 't stof door sweet en bloed te winnen.

GYSBREGHT.

1330 Men treck het lichaem uyt, men draegh den doode binnen.

DE HEER VAN VOOREN MET DEN TROMPETTER. GYSBREGHT
VAN AEMSTEL.

VOOREN.

Mijn Heer, uw ongeluck is ons van harte leed.

Wy staen voor dese graft tot storremen gored.

't Waer tijd en meer dan tijd, dat ghy u kort berade,

En gaest het huys voort op, met hope van genade,

1335 En schutte d'ongena. ick eyfch 't in 's Graven naem,

En dat door Egmonds last.

GYSBREGHT.

Ghy eyfcht dat ick 't my schaem.

'k En schey'er soo niet af, als met mijn eyge leven,

En eer ick sterref sal noch menigh met my sneven.

VOOREN.

Is 't eere dat een held sich self verreuckeloos?

GYSBREGHT.

1360 Men houd de plaats op hoop.

VOOREN.

Hier is geen hoop altoos.

Met houden is hier niet met allen uyt te reghten.

GYSBREGHT.

Dat maghmen dan besien. wy sullen'er om vechten.

VOOREN.

't Was vechtens tijd, aleer de vyand uwe stad,

De poorten en de vest noch heel vermeerst had:

1365 Doen alle klokken brand en moord en onraed klepten,

En burger en soldaet om 't seerst hun handen repten:

Nu die verweldight sijn, het Raedhuys afgebrand,

En wat in 't harnas blonck, gesneuvelt en vermand,

Is 't al vergeefs het slot en overfhot verdaedight.

1370 Bera u kort, ghy word noch mooghlijk begenaedight.

GYSBREGHT.

't Is mijn gewoonte niet te bidden om gena.

1330 Deze regel is veranderd in: Of draeven door het heyr op een luid briefschend paert.

1335 En dat door Egmonds last: veranderd in: Door veltheer Egmonds last.

1337 't En schey: veranderd in: ick schey.

1365 Aleer: veranderd in: eer noch.

1368 Noch heet: veranderd in: geheel.

1370 Noch mooghlijk: veranderd in: misschien noch.

VOOREN.

't Is wijsheid dat men sich somwijl te buyten ga,
En sijn gewoonte staeck, en stel 't gevaer voor oogen.
Sy kiesen 't best van twee, die beter niet en mogen.

GYSBREGHT.

1375 'k Verwacht een uytkomst dan, en geef het op aen God.

VOOREN.

Wat uytkomst wachtghe toch? ghy sult terstond dit slot
Van alle kanten sien beladden en bespringen.

GYSBREGHT.

Men salne van het Y soo lichtelijk niet dwingen.
Ick heb noch hier en daer veel vrienden op mijn hand.
1380 Mijn toeverlaet, naest God, dat is de waterkant.

VOOREN.

Geloofme, 'k soeck u niet met woorden te verlaegen,
Ghy sult het van dien kant soo heerlijk op sien daegen.
Met schuyten sonder tal, eer u de son beschijn.
Wat riemen voert of seyl heeft d'amirael Persijn
1385 Beslaegen in sijn' dienst by Vries en Waterlanderen.
Al 't ongelegen volck ruckt haestigh by malkanderen,
En treckt vast op den brand van kerk en toorens aen.
Hoe is het mogelijk die maght te wederstaen,
Met soo een hand vol volcx, dat door de nederlaegen
1390 Der verlich vernielde stad vol schriex is en verlaegen?
Ghy vielt, 't is waer, van 't slot, op uwen vyand uyt:
Wat help 't? men dreef u in. ghy waert soo kort gestuyt,
En keerde op uwen burg met roo bebloede koppen,
Van vreesse datmen u den toegang toe mocht stoppen.

GYSBREGHT.

1395 'k Ontfing geen leed, alleen mijn boesem sagh bemorst
Van bloed, vermits een kay, gellingert langs mijn borst.
Het vel had afgeschuurt, en effen 't vleesch gewreven.
Geen angst en dreef ons meer dan wy ons selven dreven.

VOOREN.

Daer niet gewonnen word is 't ydel datmen strijd.

1375 *Somwijl*: veranderd in: *uit nood*.

1379 *Hier en daer*: veranderd in: *overal*.

1380 *Dat is de waterkant*: veranderd in: *te Y en waterkant*.

1386 *d'Amirael Persijn*: Claes Persijn, Heer van Waterland, zie vs 1673, werd in Duiveland in den jare 1305 verlagen. Intusschen heeft de dichter hier ongetwijfeld Jan Persijn bedoeld. Deze wordt, hoereer — volgens VAN SPAEN, *Hist. d. H. v. A.* § 22, — zonder grond, gewoonlijk aangemerkt als eenigen tijd voor 1282 Heer van Amsterdam te zijn geweest; doch in allen gevalle was hy reeds in 1283 overleden. Zie WAGENAAR, *Amst.* II Deel, I Boek, bla. 36. Zijn hoedanigheid als Heer van Waterland schijnt het te zijn, die den dichter aanleiding gegeven heeft, om hem „Amirael” te noemen.

1385 *Beslaegen in sijn' dienst*: d. i.: „tot zijn dienst gedwongen door en de hand aan te staan” of „geprent.”

't Woord *bejlaan* wordt ook door noort meermalen in dien zin gebruikt. Zie *Uit. Woordenb.* en r

1390 *Geen angst en dreef ons meer*: veranderd in: *Gew doods'chrick dreef ons meer*.

GYSBREGHT.

1600 Een krijghfinan wint genoegh, al wint hy niet dan tijd.

VOOREN.

't Was raedfaemst by verdragh, en niet uyt nood gegeven.

GYSBREGHT.

Mijn moeder leerde my, dat ick geen' raed fou leven

Met vyanden, waer van men 't argite moet vermoen.

Mijn heer, ick heb uw' raed voor dees tijd niet van doen.

VOOREN.

1603 Mijn meesters harte treckt na alle braeve helden,

Die voor hun eere en erf sich vroom ter weere stelden.

d'Onmaetigheyd van wracek, gepleeght na Velens dood,

En heeft hy noyt bestemt, noch yemants schuld vergroot.

Ick ken hem, als my self: hy mint u in 't bysonder.

GYSBREGHT.

1610 Hy mint my, als het blijktt, en keert het bovenste onder.

Hy mint my avereghts. sijn liefde staet ons dier.

Wie heeft de stad vernielt, verwoest met swaerd en vyer,

En al den nacht gewoed, als wild en uytgelaeten?

Wie stopt den Aemitel toe met dooden? wie de straeten?

1613 Waer sietmen niet de vlam van dien gestichten brand?

Wat grafitee, wat antaer, wat kerek heeft 's roovers hand

Verfchoont? wat heylighdom, kapellen, kloosters, Nonnen

Sijn van die klauwen niet gelchandvleekt en geschonnen?

Op dat ick niet en rep, hoe gruwlijk de soldaet

1620 Na't sehennen martlen durf den Godgewijden staet;

Daer al de volgende eeu met laster van sal spreekken,

En dat Gods streng gereght te sijner tijd wil wreecken.

VOOREN.

Dit, leyder! was een nacht vol ramps, vol ongevals:

Maer datmen d' overiten wil schuyven op den hals

1623 Al wat'er is misdaen by krijghslien sonder orden,

En die door geen geflagh in toom gehouden worden,

By die gelegenheyd; dat lijd de reden niet,

Nocht leert d'ervaerenheyd, en is wel meer geschied:

1600 *geen' raed fou leven*: raed leeren en er op pleghen is 't zelfde. Zie vs. 1891.

1603 *Mijn meesters harte* voor „het hart van hem, die my zendt.” Een machtig Baron, als de Heer van Voorne, zou geen Egmond „zijn meester” genoemd hebben.

1606 *En heeft hy*: veranderd in: *heeft Egmont*.

1617 *Kapellen, kloosters, Nonnen*. Er kunnen te Amsterdam in 1304, behalve de Oude Kerk, ook een of twee kapellen hebben bestaan. De overlevering noemt als zoodanig de O. Z. of St. Olofskapel, door Vondel in zijn Inwijding van 't Stadhuis de *zeekapelle* genoemd. WAGENAAR heeft echter de stichting dier kapel terug gebracht tot het midden der 15e eeuw, *Amst.* III Deel, II Boek, blz. 421; daar-en-tegen gelooft hy, dat de Lieve-Vrouwe kapel, die op den Nieuwendijk gestaan heeft, zeer oud, en wel de kapel van 't slot is geweest, *ibid.* blz. 310. Volgens de somniger aantekening bestond in 1304 reeds een klein Minderbroeders-klooster te Amsterdam. Zie LE LONG, *Reform. van Amst.*, bl. 180. Anders vindt men geen bewijs van kloosters hier ter stede voor 1369, toen het klooster der Oude Nonnen gesticht werd.

1619 *Hoe gruwlijk de soldaet*: verbeterd in: *Hoe gruwzaam zijn soldaet*.

1623 *Wil wreecken*: wil heeft hier — als meer by Vondel, de beteekenis van „zal”, gelijk in 't Eng.

Byfonder daer het hart van wraeckluft was befeten.

- 1630 Wie keert een' dollen leeu, na'et breecken van fijn keten?
 Hy volght fijn' wreedten aerd, en vlieght met eenen loop,
 En grabbelt blindeling den reedten uyt den hoop.
 Wanneer 't verholgen fwaerd eens raecht uyt 's krijghfinans fcheede,
 Het keert'er langlaem in, en acht gebod nocht bede,
 1635 Siet Vorft nocht Veldheer aen, het fwaerd, getergt van wraeck
 En gramfchap, vind in 't bloed des vyands foeten fmaeck.
 De duyfternis des nachts maeckt alle ding oock gruwelijck:
 Dan fchijnt het, watmen daeghs fien fchamen fou, min fchuwelijck,
 In dees bloed dronckenfchap, en blinde en dartle luft,
 1640 Die tot een voncxken toe al 't licht van reden blufcht,
 Van tamme menfchen maeckt onredelijke dieren.
 Men moet, men wil of niet, dan 't heyr den teugel vieren.
 Mijn Meester, doen hy eerft voor uwe velten quam,
 Wou wel bemaghtigen den muur van Amfterdam,
 1645 Maer dien tot in den grond foo fchendigh te verdelgen
 Was noyt fijn wit, en 't valt hem bitter te verfwelgen:
 Hoewel het krijghfreght hem verfchoont, hy verreght niet
 Het uytterft van fijn Reght, en ftraft noch met verdriet:
 Is tot verfachting en verfchooning meer genegen,
 1650 Dan al te ftijf te ftaen op 't punt van fijnen degen.
 Verfchoon uw leven doch, en gun dees eere aen my.

GYSBREGHT.

Ick ben met eenen dood voor al mijn leven vry.
 Vertreck, en wacht u my meer tijdingen te brengen.
 'k Getrooft my al wat God u toelaet te gehengen.

GYSBREGHT VAN AEMSTEL. BADELOCH. BROER PETER. VLUGHTELINGEN.
 ADELGUND. VEENERICK. BODE. RAFAEL.

GYSBREGHT.

- 1651 Wy gaven Vooren kort en duydelijck befcheed.
 Ghy hoort, hoe 't krijghfvolck ftaet tot ftorremen gereed:

1632 *Den reedten*: d. i.: „die het eerst by de hand was, den eerften den besten.” Zie ook *Vitt. Woordenb.* op *HOOFD*, in c.

1633 *Eens raecht*: veranderd in: *geraecht*.

1637-1644 Vergelijk *SENeca Troades*, vs. 279-286.

Regi frenis nequit,

Et ira, et ardens hostis, et victoria
Commista nocti, quidquid indignum aut ferum
Cusquam videri potuit, hoc fecit dolor
Tenebraeque, per quas ipse se irritat furor
Gladusque felix, cuius infecti semel,
Vicoris libido est.

en het aangegeekende op de *Amst. Hecuba*, Dl. II, blz. 251, vs. 425 volg.

1641 *Van tamme menfchen maeckt*: veranderd in: *uit tamme menfchen fchept*.

1645 *Maer dien tot in den grond*: veranderd in: *maer in den grond de ftat*, en te recht: het was wel de *muur*, maar niet zoo zeer de *ftad* zelve, welke Egmond verdelgen wilde

1646 *Hoe 't krijghfvolck ftaet tot ftorremen gereed*: deze regel klonk Vondel min welluidend in 't oor, en hy fchreef later: *Hoe 't oorlogsfvolck tot ftorren ftaet gereed*.

- Waerom het noodigh waer, aleer sy 't huys besluyten
 Van achter met een vloot van schepen en van schuyten,
 My van onnut gefin, en die geen weer en biën,
 1660 t'Ontflaen, en met de bloem der mannen te voorfien,
 Die maghtigh sij 't geweld des vyands af te keeren.
 Het welck ons koomt aen boord met storrembrugh en leeren.
 Mijn lieffte, geef u sloop, al is het scheyden pijn,
 't Is noodigh, Peter self die sal uw leydfman sijn,
 1665 En dit gevlughte volck en u en uwe kinderen
 Vervoeren na een plaets, daer niemant u kan hinderen.
 Getrooft u daer een wijl te wachten, tot dat God
 Ons weer te saemen breng, en gun een beter lot.

BADELOCH.

- Helaes, wat ga ick aen? wat koomt my weder over?
 1670 Waer sendghe my? mijn lief, Perfijn den grooten roover
 Uw' vyand in den mond, die op ons vlamt en loert
 Uyt Swaenenburg, daer hy des Graeven vlagge voert?

1657 Aleer sy 't huys: veranderd in: eer zy dit huis.

1661 Die maghtigh sij: veranderd in: die machtigh is.

1664 Peter self die sal uw leydfman sijn: veranderd in: Peter zal uw trouwe leidsman sijn.

1666 Plaets: veranderd in: rijk.

1670 Jan Perfijn, Heer van Waterland, de vader van Claes Perfijn, die hier bedoeld wordt, had, even als zijn voorvaderen, Waterland als een leen bezeten, doch in 1282 aan Graaf Floris V opgedragen en weder in leen ontfangen. Hy was later met Amsterdam door den Bisschop van Utrecht begiftigd geweest, en stierf in 1291. Het is dus die Heerlijkheid van Aemsteland wier derving vs. 1673 bedoeld wordt.

1674 Uyt Swaenenburg: vergelijk vs. 132 en 486. Het blijkt duidelijk uit hetgeen voorsaat, dat men hier niet heeft te denken aan het gebouw te Halfweg-Haarlem, 't welk tot Gemeenelands-Huis dient van Rijnland, en aldus genoemd is naar de zwanen, die de stijlen van den ingang versieren. Immers, indien Badeloch, volgens den last van haar echtgenoot, de vlucht moest nemen, kon zy dit niet anders doen dan naar de zijde van de Zuiderzee, het Y af, en dus juist in tegenovergestelde richting als die waar het Rijnlandsche Zwanenburg gelegen is. De woorden: *vaer sendghe my? — Uw' vyand in den mond, die op ons vlamt en loert uyt Swaenenburg*, wijzen op een kasteel, 't welk aan de oost- of zeezijde was gelegen, en vanwaar de vlucht verhinderd kon worden. Doch ook vs. 486 widerspreekt het gevoelen als ware hier aan het Zwanenburg op Halfweg te denken. Daar toch waarschuwt Egmond de Hoelieden, te letten op het teeken, dat door het *eyeren* (vuur ontsteken) van Swaenenburg gegeven zou worden. Nu zou het in de eerste plaats zonderling zijn geweest, hen, die Amsterdam ten Oosten hadden, opmerkzaam te maken op een teeken dat ten westen, achter hun rug, zou gegeven worden; doch in de tweede plaats kon het teeken, dat de aanlag, door Vosmeer beraamd, gelukt was, alleen gegeven worden door een vuur, dat uit, of althands tegenover Amsterdam werd ontstoken, en geenazins uit het verre van daar gelegen Halfweg-Haarlem. By dit alles komt nog dat het Zwanenburg te Halfweg naar alle waarschijnlijkheid zijn naam eerst na de vertimmering in 1680 bekomen heeft, en dus niet alleen in Gysbrechts dagen, maar zelfs in die, waarin Vondel zijn *Trennspeel* schreef, nog niet bestond. De Heer Mr. W. J. C. VAN HASSELT heeft dit in het Tijdschrift *de Gids*, jaargang van 1848, no. 9, blz 480 en volg., overtuigend aangetoond.

Er valt dus alleen te vragen, welk Swaenenburg heeft de Dichter dan bedoeld?

En nu komen twee gebouwen van dien naam in aanmerking. Het eene zou, volgens *SOETEMAN*, door de Heeren van Perfijn van Waterland gebouwd zijn, om hun onderhoorigen in bedwang te houden, en alzoo tegenover Amsterdam. In een Handvest van den Jare 1273 op *Onzer Vrouwen nativitate*, voorkomende in de *Handvesten en Privilegiën van Monnickendam, Waterland met den ankeren van dien*, 1624, blz. 26 en 27, verbiidt Johan van Perfijn, Ridder en Heer van Waterland, alle luyden van Waterland, om immer weder uit hun land, zonder zijn bevel, het zij tegen de Vriescen, hetzij tegen eenig andere liden, die onder den hemel leven, ten strijd te trekken, en voegt er by: „voort Swanenborch loven wy nimmermeer weder van steen te maeken of weder te timmeren. Ende waert, dat wyt deden, dat veer van ons moet wesen, soo waer die vrede ende geleyde van ons in der Vriescen lot." Welk verdrag o. a. ook bezegeld werd door Graaf Floris van Holland, door Simon Ridder van Haarlem, en door Gerrit (Gysbrecht) van Aemstel. Men weet, dat Gysbrecht in den Jare 1288 aan het hoofd der Waterlanders, Kenne-

't Verdriet hem fulek een flot en vasten burg te derven,
 Die ongerechte gift, uw faed, uw wettige erven
 1575 Te bliffchen in haer bloed, is al sijn wensc en wit,
 Op dat hy onverlet volharde in 't nieu besit.

mers en Westfriezen, onderscheiden drooptochten gedaan (zie vs. 90), en toen ook Vredland belegd heeft. Wat is er waarschijnlijker, dan dat hy toen ook Swaenenburg, het eigendom zijns vyands, in handen gekregen, bemachtigd en behouden had. Maar by den zoen, dien hy gedwongen werd aan te gaan, had hy het weder moeten afstaan: gelijk hy dit vs. 132 verhaalt. — Het gezegde in dezen regel kan alzoo wel niet anders dan op dit Swaenenburg in Waterland worden toegepast.

Maar hieruit volgt nog niet, dat ook vs. 486 en vs. 1472 dit zelfde slot bedoeld wordt. Men zou nog kunnen aannemen, dat Persijn uit zijn kasteel van over het Y op zijn vyand loerde, om hem den aftocht langs het Y te betwisten; maar hy kon moeilijk van over 't Y een seilgeven, dat de aanlag binnen Amsterdam gelukt was. Wy moeten alzoo hier denken aan een kasteel binnen Amsterdam zelf: — en ook dit bevest. Ik neem, ter aanwijzing daarvan, de woorden van het hierboven aangehaalde vertoog van Mr. W. J. C. VAN HASSELT over.

„In de vergrooting der stad van het jaar 1593 werden ook begrepen de Zwanenburgwal en de Zwanenburgstraat: — zie WAGENAAR, *Amst.* II deel, Boek 4, blz. 195 en 196. Van waar die namen? — Oudtijds hield de stad Amsterdam, even als zoo vele andere steden, een zeker getal zwanen, waarover het oppertoezicht aan een pluimgraaf, welk ambt gewoonlijk door een der Burgemeesteren werd waargenomen, was opgedragen. Hij had een bewaarder onder zich. WAGENAAR geeft ons in de Bijlagen van het Ie Boek van het Derde Deel zijner Geschiedenis van Amsterdam eene ordonnantie van Burgemeesteren, van den Jare 1549 mede, voor Willem Huysman, bewaarder van der stede zwanen. Het pluimgraafschap werd in November 1672 opgeheven, en de zwanen, die toen bestonden, gesteld ter beschikking van Heeren Theaurieren der stad. Uit de bovengenoemde ordonnantie van 1549 blijkt, dat de stede-zwanen in den winter moesten bowaard worden in de nabijheid van de Regulierspoort (thans de Munt), en bij de portiers gedurende dat seizoen gevoederd worden.

„Six van Chandelier, die in de eerste helft der XVII eeuw bloeide, zingt:

*De trotse kustelblanke zwaan
 Najaade in Amstels waterlau,
 Die aan de ludecourtels lekt,
 Is van de poortwacht dicht omhekt.*

„Zij hadden hier tegen de stadsmuren in den Amstel een hek, „hetwelk,” zegt WAGENAAR, *Amst.* VII stuk, blz. 172, „indien ik mij niet bedriege, met het vergrooten der stad, naderhand hoogerop in den Amstel verplaatst is, en den naam aan den Zwanenburgwal en Zwanenburgstraat gegeven heeft.”

„Volgens deze meening zouden de Amstordammers der XVIIde eeuw de nieuwe gracht en straat lier Zwanenburg-wal en Zwanenburg-straat, dan Zwanenhok-wal en Zwanenhok-straat hebben genoemd. Het eerste klinkt dan ook zeker beter, en zij handelden hierdoor ainsd taalkundiger, dan de wetgevers van onzen leeftijd, die van elken *Meyer, Schultz* en *Dorpschout* een *Burgemeester* hebben gemaakt, en hierdoor van elken opgezotene ten platten lande een *burger*, zoodat elk dorp een *burg* is geworden. Een *zwanenhok* is toch eene bergplaats voor zwanen, eene plaats, waar zij voor woer en wind veilig zijn, een *burg*.”

„Het is echter opmerkelijk, dat in de uitlegging van en na 1593 zoo vele plaatsen zijn begrepen, die den naam van *burg* dragen, behalve den *Zwanenburgwal*, *Blaauwburgwal*, *Montelbaanburgwal* (thans Oude Schans), *Groenenburgwal*, ook *Verversgracht* genaamd, en *Huistellen- of Leprozenburgwal*, ook onder den naam van *Turfgracht* bekend, den *Grimburgwal*, later de *Oude- en Nieuwezijds Voor- en Achterburgwallen* (daaronder den *Pluimburgwal*, nog later, bij de vergrooting van het jaar 1480, den *Kloveniersburgwal*, vindt men *Rapenburg*, *Vlenburg* en *Vlootenburg*, met de grachten, straten en stegen van die namen, waar bij de vergrooting van den Jare 1638, behalve de *Nieuwe Rapenburgergracht* en de *Roeterburgwal*, nog *Kattenburg*, *Wittenburg* en *Oosburg* bijkwamen. Veroorloof my eene gissing.

„Langs de bolwerken en de muren der stad stonden eertijds zeer vele kleine torens en ronden. Zie slechts de kaart van 1482. Tusschen de *Regulierspoort* (thans de *Munt*) en de *Jan Rodenpoort* telde men er vijf. Die torens, burgen, *πύργος*, hadden, even als later de bolwerken, verschillende namen: zoo had men den *Loenenburg*, den *Vlenburg*, en waarschijnlijk ook den *Rapenburg*, den *Zwanenburg*, enz. Toen bij de uitlegging der stad, vooral in den Jare 1600 tot 1613, die torens, die burgen, werden gesloopt, is het niet te verwonderen, dat de grachten, straten en stegen, welke in de nabijheid werden aangelegd, hare namen van de gebouwen, die aldaar gestaan hadden, ontleenden. De *Kloveniersburg*, veelal *Suygh-Utrecht* genaamd, die aan den *Kloveniersburgwal* zijnen naam heeft gegeven, op den hoek van den Amstel en de *Dodenstraat*, is nog een van die menigvuldige torens of burgen, die destijds rondom de stad stonden. Zoo ook de *Schreyerstoren*. De *Zwanenburgwal* en de *Zwanenburgerstraat* hebben dan niet, zoo als Wagenaar beweert, hunne namen van een zwanenhok, maar van den toren, den burg, die eertijds

BROER.

Mevrou, sijt wel getrooft, ick sal u selt geleyden.

op den stadsmuur langs den Amstel heeft gestaan, en de *Zwanenburg* werd genaamd, ontvangen: hoezeer het wel mogelijk, ja hoogst waarschijnlijk is, dat deze burg dien naam ontleende van de stads-zwanen, die aldaar haar hok hadden. Maar die naam kan ook eene herinnering zijn geweest van het oude kasteel *Swaenburg*, eens, even als Amstelland zelf, in het bezit van eenen der Heeren van Amstel.

„Dat gedeelte der *Stadstraat*, hetwelk tuschen de *Verwerstraat* en den *Zwanenburgwal* is gelegen, bestaat uit slechts drie huizen, alle onder één dak, en kennelijk uit ééne hand gebouwd. Het middelste huis heeft in den gevel een steen waarvan gij hier eene getrouwe afteekening ontvangt.

„Aan weêrszijde van dien steen is een andere; op den regter staat ANNO, op den linker 1640 — Het *Zwanenburg*, dat die steen u vertoont, is geen *zwanenhok*, het is wellicht een *burg*, een *toren*, zoo als er weleer op de stadsmuren stonden: of het is een burg, een kasteel, een slot, met torens en tranen. — Welk *Zwanenburg* moet het voorstellen? Wat had het met de in de nabijheid gelegene gracht (wal) en straat van dien naam te maken?”

„Nog dertig à veertig jaren geleden, hadden nog zeer vele huizen dezer stad een steen in den gevel, waarop het een of ander stond uitgehouwen. In de nieuwe uitlegging, na 1658, was dit wel niet zoo algemeen, maar echter, vooral in de straten, nog zeer gebruikelijk. In de oude stad was elk huis van zoodanig eenen steen in den gevel voorzien. Die steenen dienden om de huizen te onder cheiden, en daar de nummers van latere dagteekening zijn, werden die huizen in de overdracht-brieven door de afbeeldingen op die steen aangeduid: vele geslachten hebben hunne namen aan die steenen te danken. Onder die steenen waren er verscheldene, die met veel zorg waren bewerkt, en naauwkenrig het afgebeelde voorwerp voorstelden. Wilt ge een voorbeeld? In een huis op den *Oudezijds Voorburgwal* bij de *Oudezijds Armsteeg* (vroeger) No. 142, zult ge op eenen steen eene der beste afbeeldingen van het slot van Egmond vinden. Zoo ook vindt men op de *Leprosengracht* een steen, waarop een slot, onder den naam *Rustenburg*, zeer goed is uitgehouwen.”

My komt het nu meest waarschijnlijk voor, dat op dit *Swaenburg*, dat binnen Amsterdam gelegen was, door Vosmeer, of hen die binnen de stad geslopen waren, een vuur ontstoken moest worden tot sein aan Egmond en de zijnen: — en offchoon met het *Swaenburg*, in va. 1672 genoemd, even goed, gelijk ik gezegd heb, het slot in Waterland kan bedoeld zijn geweest, zoo kan Vondel evenzeer den burg binnen Amsterdam meenen. Wy weten, dat de goederen der Heeren

GYSBREGHT.

'k Neem oorlof met een' kus.

BADELOCH.

'k En fal van 't huys niet fcheyden

Nocht fcheep gaen fonder u, mijn heer, mijn waerde man.

GYSBREGHT.

1680 Ick volg u eer ghy 't weet.

BADELOCH.

Daer weetghe luttel van.

GYSBREGHT.

De froom is wijd genoegh, al floptmen defe haeven.

Een fchuyt ontslipt het light.

BADELOCH.

Men fal u hier begraeven,

Bestulpen onder 't puyn, ick fie dit huys in brand.

BROER.

d'Onfterfelijke God heeft alles in fijn hand.

BADELOCH.

1693 Och of de goede God fchik mijner wou erbarmen.

BROER.

Mevrou, betrou op hem, hy kan ons wel befcharmen,

En voert fijn eygendom door water vyer en vlam.

BADELOCH.

Gelijck de brand getuyght van 't gloeyende Amsterdam.

BROER.

't Is fijn gehengenis, wie durf fchik daer in mengen?

BADELOCH.

1690 Wanneer ons leed gefchied, dan fal hy 't oock gehengen.

GYSBREGHT.

Mijn lieve gemaelin, ghy ftelt u 't fwaerfte voor.

BROER.

Uw droefheyd houd geen maect, 't benevelt breyn geen fpoor.

VLUCHTELINGEN.

Nu volleggh raed, Mevrou, en laet u doch gefeggen.

ADELGUND.

Och moeder lief, wat raed? fy komen 't huys beleggen.

1693 Bewaer mijn reynigheyd, mijn maeghdelijken ftat.

van Amsterdam na den moord van Floris aan Perfijn waren gefchonken — in 't oog van Badeloch een *ongerechte gift* — en zeer aannemelijk is het, dat Perfijn, na de inneming der ftad, zich haatte des Graven vlag op een der voornaamfte burechten te planten.

In elk geval maakt zich Vondel fchuldig aan een anakronisme. Het ftot der Perfijnen in Waterland was reeds voor 1273 verwoest, daar Jan van Perfijn in 1273 beloofde, het niet weder te zullen ophouwen. Het kon dus in 1304 niet meer beftaan. En wat het Swaenenburg op de ftadswallen betreft, dit was in dit laaſte jaar nog verre te zoeken.

1672, 1673 *Aen.* II, 675.*Se periturus abis, et nos cape in omnia tecum.*1685: *Erbarmen*; veranderd in: *ontfermen*.

BADELOCH.

Och dochter, moeders troost is krancke toeverlaet.
 De klokken deekt vergeefs het fidderende kiecken
 Voor den doortrapten vos met schaduw van haer wiecken:
 Hy grijptſe beyde, en ſtroyt de pluymen in den wind,
 1200 En koelt ſijn' luſt, en ruckt de moeder van het kind.

GYSBREGHT.

Sult ghy dan oirfaeck ſijn dat beyde uw kinders ſneven?

BADELOCH.

Ick ſou om eenen man wel bey mijn kinders geven.

GYSBREGHT.

Beweeght uw krooft u niet, dit jongſken kleen en teer?

BADELOCH.

Niet luttel, maer mijn man beweeghtme noch al meer.

VEENERICK.

1205 Wat ſchreytghe moeder lief? ſijt ghy bedroeft om vader?

BADELOCH.

Om vader ſchrey ick, kind, om u en ons te gader.

GYSBREGHT.

Uw moeder keert ſich niet aen u nocht uwe ſmart.

BADELOCH.

Met ſmarte baerde ick 't kind, en droegh het onder 't hart.

Mijn man is 't harte ſelf. 'k heb ſonder hem geen leven.

1210 'k Sal u, om lief nocht leed, beſwijcken nocht begeben.

'k Beloofde u hou en trou te blijven tot de dood.

GYSBREGHT.

't Is oock getrouwigheyd, wanneer men ſcheyd uyt nood.

BROER.

Men ſcheyd om beters wil, om weder te verſaemen.

BADELOCH.

Indien ick van hem ſchey, wy komen nimmer t' ſaemen.

BROER.

1215 Ghy ſcheyde menighmael, en ſaeght hem weer gefond.

BADELOCH.

'k En ſcheyde noyt, daer 't ſoo bedroeft geſchapien ſtond.

BROER.

De weerhaen van de kans ſeer lichtelijck kan keeren.

BADELOCH.

't Verkeerde noyt ſoo ſnel, of 't was om my te deeren.

BROER.

't Was beſt de kinders dan in ſceckerheyd gebroght.

1200 Voor den: later: voor een.

1205 Mijn man is 't harte ſelf: zeer juſt verbeterd in: Mijn man is zelf het hart.

1210 Beſwijcken: hier als activum genomen.

1215 'k En ſcheyde: later: ick ſcheyde.

1217 Seer lichtelijck kan keeren: later: kan lichtelijck verkeeren.

BADELOCH.

1120 't Was best, en hielme niet de band des echts verknoght.

BROER.

Een vrou gedijt tot last: fy weet niet uyt te reghten.

BADELOCH.

Bestelme slechts een swaerd, ick ben bereyd te vechten,
Te sterven aen de fy van mijnen vromen man.

GYSBREGHT.

Ghy hebt een vrouwen hart.

BADELOCH.

Necm eens de proef daer van.

1123 Heldinnen stonden eer als onbeweeghde posten.

De faem van vrouwen roemt die stad en volck verloften.

Uw moeder Baerte toont hoe veel een vrou vermagh,

1123. 1124 Gysbrecht was in 1404 reeds, als wy gezien hebben, ruim 70 jaar oud. hoe oud moet dan zijn moeder niet geweest zijn, toen zy die verdediging op zich nam, waaromtrent wy by MELIS STOKER, II Deel, IV Boek, vs. 106 het navolgende lezen:

Heer Wolfaert (van Horstelen) die wort te rade.

*Dat hi quam metten Grave
In Holland en nam hier ave
Raet wat men doe best dade.
Doe wort men aldaer te rade
En docht hem goet int ghemene
Dat men Gysbrecht van Yvelstene
ombode dat hi den Grave
Veldene sijn huys op gave
Want hijt te lene van hem hilt;
En hijtiele bestten wilt
Tinnen behoef sijn orloghe duere;
En recht op de zele uere.
Dattie orloghe ware gheent
Soude hijt veler onghelcent
En ongheschiedt hem dan ghereen;
En alle sticken diere blesen;
Soude hi hem gheblen icadelors.
Gysbrecht seide dat hi altoes
sijn huus niet rumen zoude;
En hi sijn rechten Here woude
Altoes weien trouwen gherne.
Den Grave stuets na tonberne.
Rumede thuus dat ware jaunde.
Junc ben ic Morfule vanden lande
Van a' Biscops weyhen: mijns Heren
lene mocht niet doen met eren.
Verganghe nu alst mach vergaen.
Doe de Grave dit hilde verstaen
Vraghede heren Wolfaerde doe
Wats weien soude? Hi spracker toe:
Ghi sult gheseden heveraert
En doen beligghen thuus ter ruert
En laten thuus niet begheven;
Eer ment op heret ghegheren.
Men salre bliden maken sterke;
En anegaen met groten werke;
Met catten en met een ho ghen.
Sine sallent niet ghehouden moghen.
Men salt hem winnen oer thovet.
Mijn herte des niet ne gheloret;
Dat sijt moghen houden langhe;
Sine moestent opgheren bi bedwanghe.*

Wanneer fy Ysfelsteyn verlaedicht jaer en dagh.

RODE.

Ick waerschuw u, mijn heer, eerwe overrompelt worden.

1230 De triomfeerder stelt sijn vendels in slaghorden.

En d'eer van d'eersten storm verguntmen aen den Vries,

Die groote reedſchap maeckt: ons dient geen tijdverlies.

Men voert de stormbrugh aen: men steeckt'er de trompetten.

't Is over tijd de muur en torens te besetten.

GYSBRECHT.

1235 Al lang genoegh gemart: voort, voort, de nood die preft.

Gehoorsaem nwen heer, en kus hem eens voor 't lef.

BADELOCH.

Seer gaerne, braeve held, vergaume flechs een bede,

En ruck, het is mijn wil, dit lemmer nyt der scheede,

En stoot het door dees borst, en doop het in dit bloed.

1240 't Is beter dat ghy 't selt dan Vries of Kermer doet,

Als ick u heb den geest sien geven door uw wonden,

Mijn soontje sonder hoofd, mijn dochterken geschonden.

*Dus wart men te rade daer:
Ende cortelken daer naer
Wort Gysbrecht sijn gheuen
Dat hebben sijn ghebueren gheden
Her Hubre ht en sijn maghe
Inre steke op leden langhe:
En hildene vulte op Kutenborch.
Nu moet dat wijs aliene de sorghe,
Vanden haer draghen voert.*

*Joncfrou Beerte was so stout
Dat sij om geene hande gont
Haer hant op wilde gien
Noch doer vriende noch doer neren:*

*Dus lachmenre in langhe roten
Dat Joncfrou Beerte als wijs horen
Stoot thans op daer ter rede
Behouden sijn ende lede
Der gheene, diere waren dinen
De men levende mochte bekinnen.*

Uit dit verhaal van stonk ziet men, dat dit beleg van Ysfelstein nog onder de regeering van Jan I plaats had, en wel in 1297; voorts, dat de hier genoemde Beerte of Baerte de vrouw was van Gysbrecht van Ysfelstein, en deze laatste wederom een Leenman en Maarschalk des Bisschops van Utrecht; zy kan alzoo de moeder van onzen Gysbrecht niet zijn geweest, en Vondel heeft zich door een gelijkluidendheid van namen laten misleiden. Immers wy weten, 1o, dat Gysbrechts moeder ook Bertrade of Bertrande heette, 2o, dat zy Ysfelstein, of liever het goed, dat later dien naam verkreeg, aan haar zoon Arend bracht. Hiernit heeft Vondel wellicht opgemaakt, dat Baerte of Bertrande in tweede huwelyk gemelden Gysbrecht van Ysfelstein tot man had. Doch latere nasporingen hebben de zaak tot klaarheid gebracht. De hier bedoelde Baerte of Berta was de Jonkvrouw van Heukelom, en de vrouw van Gysbrecht van Aemstel en Ysfelstein, die de zoon was van Arend, Gysbrechts broeder. Zie VAN SPAEN, *Hist. v. het Huus v. Ysfelstein*. De Heerlijkheid, hooger eerst aan Borfelens vrouwe geschonken, is naderhand aan den rechten Heer weder terug gekomen.

1235 *Die groote reedſchap maeckt: reedſchap of gereedſchap maken is synoniem met „toebereidsel.”*

Wanneer men tusſchen twee goede, echt Hollandſche woorden te kiezen heeft, is het treurig, dat men zich met een Hoogduitsch woord behelpt en ſprekt van: „aanſtellen maken” -- Voor het bovenstaande komt in de latere uitgave voor: *die 't roek in orden selt*

1235 *Voort, voort, de nood die preft: veranderd in: dewijl de noot u preft.*

1235 *Uyt der ſcheede: veranderd in: uit de ſcheede.*

En hoor al 't huys vervult met brand met moordgeschreeu:
Soo sterf ick noch uw vrou, geen kinderloofse weeu.

1155 Soo magh mijn kind of ghy noch bey dees oogen luycken.
Nadien ick 's levens licht niet langer kan gebruycken.

GYSBREGHT.

O gruwel, Badeloch, ben ick van sulck een' aerd,
Dat ick een vrou, en noch mijn eyge, met mijn swaerd,
Soo eerelick voor haer, voor kinderen, en maegen.

1160 En dese goe gemeent, mijn leven lang, gedraegen,
Vermoorden fou, gelijk een gruwelick tyran?
Soo ben ick langer niet uw bedgenoot, uw man:
Soo hebt ghy onbekent dus lange my verpletten,
En ick mijn Christendom versaeckt, mijn' plicht vergeten.

1165 Hoe laetghe sulck een woord uw' kuyfchen mond ontgaen?
Of wiltghe, dat ick u altsaemen sal verraen,

En my aen uwe dood en schennis schuldigh maecken?
't Is tijd om weer te biën. de vyanden genaecken.

Het godloos basterdtaed, beweeght door geen misbaer,

1170 Dat onse nicht Klaeris van Velsen, voor 't autae
En 't kruyfbeeld, in 't gesicht haers bruydegoms, verkrachte,
En trappelde op den buyck, en om den doodsnick lachte,
Sal daetlijk desen burg verovren al verwoed.

Ick sal mijn vrou, mijn taed, sien in malkanders bloed

1175 Versticken. Haemsteë sal 't in eenen beker schincken,
En dat, soo laen als 't is, den vader op doen drincken:
Op dat d'ontruffte geeft doorwaer het ingewand,
En pijnigh voor sijn dood het los en vlot verstant.

Waer sijtghe dienaers? waer mijn lijfwacht? waer mijn knaepen?

1180 Brengt herwaert mijn geweer. op mannen, waepen, waepen.
Het is de jongste dagh, en met dit huys gedaen.

Noch sal het wrackeloos soo niet te gronde gaen:

Daer moet een groot getal met ons ten hemel vaeren.

Koomt volgme, daer we flus in 't harnas besigh waren,

1185 In 't midden van den moord. 'k gevoel een nieuwe kracht.

BADELOCH.

Waer wiltghe heen? u self verdrincken in de gracht?

De brugge brand valt af. of hebtghe voor te sterven,

Soo neem ons t'saemen meê: hier sijn uw wettige erven,

De huwbare Adelgund, d'onnoosse Veenerick.

1190 Mijn hayren staen te berg; mijn harte klopt van schrick.

Och vader, 't is mijn schuld, en weest soo niet verbolgen.

Bedaer wat. ick ga scheep. ick sal den Deken volgen

1155 Kan: later: magh.

1165 Op den buyck: kiefcher is het latero: op het hart.

1170 Verovren al vermoed: veranderd in: veroveren veruoet.

1175 Haemsteë: veranderd in: Grobber. Zeker vond Vondel, dat hy Haemsteë al genoeg bezwaard had

1187 De brugge: veranderd in: de Aotbrugh.

Te water en te land: hy voerme waer 't hem lust.
Of na den wilden Yr, of aen de Noordſche kuſt.

- 1785 Nu vrees ick geen gevaer, nocht geen uytheemſche ſtranden.
Ick neem verlof: ick ga: ick kus voor 't leſt uw handen.
'k Gehoorſaem u, gelijk een Chriſte vrouwe paſt.
Ick ſchrey en klaegh vergeefs. och mannen, houd hem vaſt.

VLUGHTELINGEN.

- Mijn Heer, erbarrem u, om uw bedruckte vrouwe:
1790 Sy luyſtert na uw raed. ſy ſwijmt, ſy ſterft van rouwe.

ADELGUND.

Och vader, moeder ſterft. wat leyder gaet ons aen?

VLUGHTELINGEN.

't En ſij ghy u bedaert, het is met haer gedaen.

BROER.

Om Gods wil, geef gehoor. ghy ſiet hoe ſy u minnen.

GYSBREGHT.

Wat raſery is dit! wat onverſetbre ſinnen!

- 1795 Men recht met jammeren nocht jancken hier niet uyt:
De traenen doen 't hem niet. de wreedheyd word geſtuyt
Met dapperheyd en moed. waer laet ghy u vervoeren!
Al 't kermen is onnut: men moet de handen roeren.
Scheep, ſcheep. nu ſijt getrooft, mijn lief, de tijd is kort.

BADELOCH.

- 1800 Voor 't ſcheyden, laetme toe dat ick mijn bede ſtort.
Broer Peter, bid voor my, dat God dees arme ſchaere
Door ſijnen Engel ſtuure, en mijnen heer bewaere.

BROER.

- Ghy die der vromen ſchild en wille toevlught ſijt,
En van den hemel af den jammerlijcken ſtrijd
1805 Der menſchen gade ſlaet, en ſiet de ſteden daelen,
En wentelen, en ſet de heerſchappyen paelen;
Erbarm u over dit bedrukt belegert ſlot:
Beſcherm 't rechtvaerdigh hoofd, en berg het overſhot
Der uytgeroyde ſtad, genoodſaecht door de baeren
1810 In lange ballingſchap, op Gods gena, te vaeren.
Ghy hebt het huylgeſin van Noah wel behoed,
Dat op de baeren dreef, en hoogen watervloed;
Doen 't water immer wies, tot daer de ſtarren bloncken;
Doen 't hemelhoogh gebergte en alle ſpitſen foncken,
1815 En al de weereld lagh in eene baere zee
Gedompelt over 't hoofd, en kende ſtrand nocht ree.

1785 Den wilden Yr: in de dagen van Vondel was Ierland nog weinig bekend, en de inwoners werden als halve wilden beſchouwd. Nog in onze dagen hoort men dit gezegde wel als ſpreekwoord.

1790 Erbarrem u: veranderd in: Ontferm u loch.

1791 Wat leyder gaet ons aen? veranderd in: wat gaet my leider aen?

1796 't En ſij ghy u bedaert veranderd in: 't En zijt gy wat bedaert

1800 Bid voor my: verbeterd in: bid voor ons

Ghy troofte door de duyf die overbleve fielen.
d'Olijftack fey haer aen, hoe alle waetren vielen.
Vertrooft ons delgelijcx in droeve ballingfchap.

1820 Ghy weet daer van de maet, en kent den leffen ftap.
Uw geeft die blaefe in 't feyl: uw heylige Engel fiere
Het roer, en fette ons op, daer elk u vrolijk viere.

RAFAEL.

O Gysbreght fet getrooft uw fchouwers onder 't kruys
U opgeleyd van God. 't is al vergeefs dit huys
1825 Verdaedight; hadden wy 't in ons behoed genomen,
't En waer met Amfterdam foo verre noyt gekomen:
Dus wederftreef niet meer uw trouwe gemaelin.
Verlaet uw wettigh erf, en quel u nergens in.
Al leyd de ftad verwoeft, en wil daer van niet yfen:
1830 Sy fal met grooter glans uyt afch en ftof verrijfen:
Want d' opperfte beleyd fijn faecken wonderbaer.
De Hollandfche gemeent fal, eer drie honderd jaer
Verloopen, fch met maght van bondgenooten ftercken,
En fchoppen 't Roomfch outaer met kracht uyt alle Kercken,
1835 Verklaeren 't Graeflijk hoofd vervallen van fijn Reght,
En heerfchen laetfgewijs; het welck een bits gevecht,
En endelooſen krijggh en onweer fal verwecken,
Dat fch ganfch Chriftenrijk te bloedigh aen wil trecken.
In 't midden van den twilt, en 't woeden nimmer moe,
1840 Verheft uw ftad haer kroon tot aen den hemel toe,
En gaet door vyer en ys een andre weereld vinden,
En dondert met gefchut op alle vier de winden.
Uw afkomt midlerwijl en fal niet onder gaen,
Maer eenwigh adelijk en eerelijk beltaen,
1845 Op floten en in fteên, en loffelijk regeeren,
En Aemftels oude naem en fal geen roem ontbeeren;
Als uw naemhafte ftad haer' Schouburg open doet
En voert op 't hoogh tooneel uw daeden te gemoet
Den BURGEMEESTEREN, en driemael twalef RAEDEN,
1850 Gefeten op uw' fchild, van kruyffen overladen.

1840, 1846 *Aer.* II. 777.

Non haec tunc numine Divum

Ereant

1820 *t En weet*: veranderd in: *het weet*: en, om dezelfde reden, vs. 1844 *En fal niet*: in: *zal geen-*
maer, en vs. 1846 *En fal geen roem*: in: *zal geen lof*.

1835 *Uw afkomt midlerwijl en zal niet onder gaen*: wie de afkomst van Gysbrecht is, die niet is ondergegaan, heeft VAN SPAEN in zijn *Historie der H. v. A.* § 36, 37, 38, duidelijc aangewezen. „De nakomelingen van Heer Gysbrecht van Amftel,” zegt hy, „zijn niet uitgefcorven en bloeijen nog ten huidigen dage (1807)”, en hy noemt, de zijnen voorbygaande, twee hoofdtakken: het Huis Heeckeren tot Nettehoest en het vorftelijk Huis van Salm-Anhalt.

1840-46 Door deze vaezen wordt het treufpel in verband gebracht met de plechtigheid, waarvoor het elzentlijk was beftemd en vervaardigd: de inwijding van den nieuwen Schouburg op den 3ten January 1668: waarby Schout, Burgemeesteren, Schepenen en Raden in hun amtsdagwaard tegenwoordig waren.

1850 *Gefeten op uw' fchild*: de dichter ftelt alzo hier, dat het wapen van Amfterdam afkomstig was van het fchild van Aemftel, dat goud was met vier zwarte balken, en een gerolt St. An-

Dus geef u haestigh scheep: 't is tijd, want sonder God
 En onse hulp, 't was omgekomen met dit flot.
 Ick sal u met een' mist en dieken nevel decken,
 En voorgaen met mijn' glans, en 't volck een leydstar strecken.
 153 In 't midden van den stroom. scheep moed, en wanhoop niet,
 Maer volg gehoorlaem nae het geen u God gebied.
 Zijn wil is, dat ghy treckt na't vette land van Pruyssen,

dries-kruis van keel en zilver daar over heen; en die voorstelling heeft de waarschijnlijkheid voor zich. Immers uit al hetgeen WAGENAAR — *Amst.* III, blz. 12 — aanvoert, om de glans van Van der Wiip aannemelijk te maken, dat het Amsterdamsche wapen afkomstig zou wezen van Perlijn, wordt niet opgelost, waarom al de Amstelsche wapenborden zulk een opmerkelijke overeenkomst vertoonen. Want Ouder-Amstel voert vijf zilveren kruisen, Nieuwer-Amstel vier, Amsterdam drie, en Waverveen twee, allen op keel-zwarte schilden; doch de dorpen toonen dwarsbalken, terwijl de stad daar-en-tegen een paal voert. Indien 't nu al bewezen ware, dat Jan Perlijn eenigen tijd het rechtsgebied over Amsterdam heeft gevoerd, dan nog weer spreken de drie dorpswapens de meening, dat hun Amsterdamsche broeder een Perlijnsch schild tot vader zou hebben; want die dorpswapens kunnen niet aan Perlijn worden toegeschreven, daar deze Heer die dorpen nooit bezeten heeft, als WAGENAAR zelf erkent, blz. 14. Die overeenkomst wordt echter zeer natuurlijk, wanneer men een gemeenschappelijken oorsprong aanneemt en dien, met onzen dichter, in het wapenbord van Aemstel zoekt.

1533 *Aen.* I 411.

*At Venus obscuro gradientes aëre sepit,
 Et multo nebulae circum dea fudit amictu,
 Cernere ne quis eos, neu quis contingere possit.*

Vergel. ook hetgeen Machtelt in den stroom aan Badeloch zegt, vs. 888 volg.

1537-1543 *Aen.* II, 780.

*Lamiae tibi exstia, et caelum maris aequor arandum.
 Et terram Hesperiam tenes, ubi Lydius arva
 Inter opima virum lent fluit agmine Thybris.*

1537-1543 Er bestaan twee verschillende overleveringen aangaande het oord, werwaarts Gysbrecht is gevlucht. De een zegt, dat hy naar Pruissen is gegaan en er de stad *Holland* gesticht heeft; de andere, dat hy geweken is naar het slot Doornenburg, in de Over-Betuwe. Van de eerstgenoemde overlevering is geen ander spoor te vinden dan in de vaerzen zelve. Zie WAGENAAR, *Amst.* II Deel: I Boek, blz. 64. VAN SPAEN, *Hist. d. H. v. A.*, § 33. WAGENAAR poogt te bewijzen, dat zy niet van waarschijnlijkheid onthloot is, hoewel men moet erkennen, dat hy die waarschijnlijkheid niet zeer hoog opvoert. Het schijnt, dat hy de andere overlevering niet gekend heeft. — DOMELAER hield het reeds in 1665 voor waarschijnlijk: „dat niet anders, dan de onkundigheid van onzen Heer Gysbrechts schuylplaats, en de naam van dit stedeken Hollandt, oorzaak tot dit gevoelen gegeven heeft,” t. a. p. II Boek, blz. 149. — Ook is het in zich zelf niet waarschijnlijk, dat Gysbrecht, die in 1297 in Vlaanderen was en toen reeds omtrent de 62 jaar oud moet geweest zijn, die ook door de kroniekschrijvers een oud, simpel man genoemd wordt, zulk een lange en moeilijke reis zou hebben ondernomen. — De naam van de stad, Holland, bewijst voor de overlevering niets: op velerlei andere wijzen kunnen Hollanders, naar Pruissen getrokken, die stad gebouwd hebben. Maar dat Gysbrecht de stichter zou zijn, luidt inderdaad vreemd. Hy toch was eigenlijk geen Hollander, en in hetgeen hy van de zijde van Holland had ondervonden, lag waarschijnlijk geene reden voor hem, om dien naam in zijn ballingschap als een liefelijke herinnering te vereeuwigen.

De andere overlevering heeft oppervlakkig meer schijn van waarheid. Niet, dat ik eenig bewijs zou willen halen uit de omstandigheid, dat men nog heden, in het slot Doornenburg, tegen den muur van een der vertrekken, het wapenbord met 32 kwartieren en het geslachtregister van het Huis van Aemstel vindt, als mede een afbeelding van Gysbrecht in gips aan den zolder — zie *Gelderische Volks-almanak* 1838, — en daar te boven, op een ruime opkamer het beroemde schilder-stuk, de vlucht van den Heer uit zijn brandende stad voorstellende, een stuk, dat wezenlijke verdiensten heeft en waarvan de kleuren voortreffelijk zijn bewaard gebleven. Die afbeelding echter bewijst niets: zy is meer kunst dan waarheid, en heeft hierin eenige overeenkomst met het treurspel: immers Amsterdam heeft er byna de tegenwoordige uitgebreidheid, en nog meer torens, dan het heden ten dage bezit. Maar bovendien is haar aanwezigheid te dier plaatse, zoo wel als die van het wapenbord, juist daaruit te verklaren, dat het slot Doornenburg in de tweede helft van de 16e eeuw gekomen is in 't bezit van het Huis van Aemstel en Mijnden, door het huwelijk van Joost van Aemstel van Mijnden, Heer van Loenresloot, ter Aa en Oudekoop, met Wilhelmina van Voorst, aan welke laatste dit slot uit de nalatenschap harer moeder, Johna van Gent, ten deel viel. Joost stierf in 1615: en zijn tweede zoon, Zweder, werd Heer van Doornenburg. Hoogstwaarschijnlijk is het deze geweest, die de schildery heeft laten vervaardigen. Zie Mr. A.

Daer uyt het Poolfch gebergt de Wijffeltroom koomt ruysfchen,
Die d' oevers rijk van vrucht genoegelijk befpocht.

- (1865) Verhou u daer, en wacht tot dat de wraeck verkoelt.
Ghy fult in dit gewest een stad, Nieu Holland bouwen.
En in gefonde lucht, en weelige landouwen,
Vergeten al uw leed, en overbrochten druck:
Waer door uw nafact klimt den berg op van 't geluck.

BROER.

- (1865) Sijt ghy dat Rataël? Sijt ghy dat felf, die beyde
Tobias en fijn Bruyd foo veyligh t' huys geleyde?
Of liever die gefant des hemels, die foo klaer
Voor Moles trock, gelijk een vyerige pilaer?
Of die den vromen Loth noch bergde, eer 't vyer van boven
(1870) De ftede ftack in brand? of die den gloenden oven
Verkoelde, en broght'er gaef drie jongelingen uyt?
Wy volgen op uw licht, wy fien 't is Gods befluyt.

GYSBREGHT.

- Nu buygh ick my voor God, mijn lief, mijn uytverkooren:
Nu weyger ick geenfins nae uwen raed te hooren,
(1875) En legh hier 't harnas af, hier baet geen tegenweer:
Nu God dit huys verlaet, en geld er fwaerd nocht fpeer.
Al 't volck ga voor, dan 't lijk, en niemant hoef te vreefen:

W. ENGELN, *Wandelingen door Gelderland*, blz. 129 en 130; VAN SPAEN, *Hist. d. H. v. Mynden*, § 19, 20.

Wy hebben alzoö uit al wat zich op Doornenburg bevindt, dat op het Huis van Aemstel betrekking heeft, volftrekt niet terug te blikken op eenig bezoek van onzen Gysbrecht te dier plaatfe: — maar toch is het meer waarfchijnlijk dat hy op zijn leeftijd naar Gelle zal getrokken zijn, welks vorftengeducht van oudsher in goede bondgenootfchap met het zijne geleefd had, dan naar het verwijderde Pruifen. Het is bovendien in Gelle en Kleefland dat zijn naaste aflammelingen geleefd hebben. In die ftreken heeft men gedurende de 14e, en in de eerfte helft der 15e eeuw Heeren en Vrouwen van Aemstel gekend.

Gysbrechts zoon, Jan van Aemstel, bezat goederen en gerichten in de Betuwe, onder anderen de Heerlijkheid Nyerlede — zie VAN SPAEN, *Hist. d. H. v. A.* § 31. Hy woonde in Gelderland en hield by de gefchillen tufchen Graaf Reinout en zijn zoon de zijde van den ouden Graaf — *ibid* § 32. De zoon van Jan, Heer Willem van Aemstel, verliet Gelderland, en huwde in 't land van Kleef. Zijn weduwe werd nog in 1395 de vrouwe van Aemstel genoemd — *ibid* § 34. Zijn oudfte dochter, Elizabeth, gehuwd met Dirk van Wlach, liet slechts eene dochter na, Anna van Wlach, die in 1445 kinderloos overleed. Deze Anna verkocht in 1442 haar onderlijk huis te Kleef, achter de Groote Kerk gelegen, 't welk in de 17e eeuw door den toenmaligen eigenaar, den Vrijheer van Spaen, werd vertimmerd. „Zeer waarfchijnlijk verftrekte het huis tot een verblijf aan de Heeren van Aemstel, en wie weet, of Gysbrecht daar niet geflorven zij?” vraagt de Heer van Spaen — *ibid* § 35.

Heer Willems jongfte dochter, Aleid van Aemstel, ftierf in 1446. Zy was de laafte van den naam van Aemstel in het land van Kleef — *ibid* § 36. Van hare twee zonen, Mathias en Ludolf van Schoneveld, genaamd Graekdorp, ftammen de beide meergenoemde hoofdtakken af. Zie vs 1843.

- (1864) Hier liet Vondel, na zijn geloofsverandering, deze vier regels op volgen:

Valt u 't verwoeten der goddeloofthgheit te lafthg,
Volkar! by 't ont geloof en Godels allaer ftraftgheg
Op 't fpoor der nderen, u moedigh coorgelne,
Zoo draegft men recht naer Godt, door alle ftarren heen.

Deze regels echter hingen niet alleen als een overtollige lap aan de reft, maar behelzen bovendien, in den mond eens Engels, al een zeer dwaze waarfchuwing. 't Was toch wat ver den tijd vooruit loopen, om in 1394 Gysbrecht aan te manen, dat hy gerust, in de 16e eeuw, by 't oude geloof kon blijven.

- (1872) Nu buygh ick my, enz. *Aen* II, 704.

Cedo equidem, nec. nate tibi comes te regno.

Ick self met mijn gēin sal d'allerleste weten.

Broer Peter, 'k bid u, taft dit heyligh kruytbeeld aen,

1580 Dat voor mijn' oudren lang heeft op 't outaer gestaen.

En my is aenge-erft. ick storte in tijd van vrede

En oorloogh menighmael hier voor mijn vyerge bede,

Soo wel des nachts als daeghs. hoort mannen, hoort nae my.

Wanneermen uyt den stroom en Pampus raecht voorby,

1583 Soo doet ter flinke hand in zee sich op wat weyland,

Dat Marcken heet van ouds, een laegh en visschers eyland.

Het welck een klooster draecht genoemd Mariengaerd,

Een rijke en oude abdy: wy fullen derrewaert

Ons ipoen, voor wind voor stroom, met riemen en met seylen,

1590 En daer de vloot voorsien, en voorraad ommedeylen,

En leven wijder raed. gaet sloop, in die gestalt,

Gelijck ick heb belaft.

VLUGHTELINGEN.

Helaes! hoe bitter valt

Het sloopden van sijn land, daer alles loopt verlooren!

BROER.

De liefde tot sijn land is yeder aengebooren.

BADELOCH.

1593 Verdelgde stad, wy gaen, en komen nimmer weer.

GYSBREGHT.

Vaer wel, mijn Aemsterland: verwacht een' andren heer.

1580 Broer Peter, 'k bid u, enz. Aem. II, 717.

Tu, genitor, cape sacra manu patrisque Penates

1583-1589 Aem. II, 712.

Vos, famuli, quae dicam, animis advertite vestris

Est urbe egressus tamulus templumque vetustum

desertae Cereris, iuxtaque antiqua cupressus.

Religione patrum multos crecata per annos.

Hanc ex diverso sedem venimus in unam.

1587 Een klooster, genoemd Mariengaerd: dit klooster behoorde, even gelijk het geheele eiland Marcken en de stad Monnikendam, aan de abdy van Mariengaarde (*Hortus S. Virginis*) in Friesland, die het van de Persijnen gekocht had, voor zoo verre het haar niet reeds toebehoorde. Een en ander werd haar echter ontnomen, en de ongelukkige monniken werden in zee gesmeten, op last van Keizerin Margareta, Gravin van Holland, nadat haar broeder, Graaf Willem IV, door de Friezen by Stavoren was verillagen.

1593 Vaer wel, mijn Aemsterland: verwacht een' andren heer: die andere Heer was Gwy van Henegouwen, wien reeds in 1300 de Heerlijkheid geschenkt was door sijn broeder Graaf Jan II, en die in 1301 ook Bisschop van Utrecht werd. Na de gebeurtenissen van 1304 is Gwy weder Heer van Amsterdam en Aemsteland geweest; hy komt als zoodanig voor in 1305, 1306 en 1307, in de oude rekening van den Baljuw Bernd van Dorenweerde, aangehaald door WAGENAAR, *Amst.* III, p. 270. De oorlog dien Bisschop Gwy in 1311 te voeren had tegen de Stellingwerper Friezen, en waartoe hy de hulp van sijn neef, den Graaf van Holland, noodig had, gaf aanleiding, dat in hetzelfde jaar Amsterdam en Aemsteland weder aan Holland kwamen. De afstandsbrieff is geteekend den 11den October 1311.

KRITISCH OVERZICHT

VAN

GYSBREGHT VAN AEMSTEL.

De opdracht van het treurspel aan de Groot werd door dezen op de navolgende wijze beantwoord:

Mijnheer!

„Ik houde my zeer geobligeert aan U.E. beleeftheit ende groote affectie tot my, de welcke schier alleene, immers nevens weinige van die landen soeckt te verzoeten mijne geleden swaericheden, ende te vergelden mijne onbeloonde diensten. Ick heb uwe gaven ende werken altijd ten hoogste geestimeert. Soo ick van dit werk soude seggen dat ick gevoele, soo soude ick mogen verdacht sijn off ick de eer die my is geschiedt door de toeigening daerdoor soude willen erkennen, 't welck ick noch daer mede nochte op andere wegen en sie te kunnen doen nae behooren. By anderen wil ick wel spreken vande geluckige uitkiefing van deze in de doot waerachtige, maer by U.E. schoon gecierde geschiedenisse, de stadt van Amsterdam, daer dit werck is gemaect ende vertoont, eigentlijk toecomen; de seer wel voegende schickinge van alle deelen van het eerste tot het laetste, wijze leeringe, teere hartroeringe, vloeiende doch wel verknochte veerzen. By U.E. sal ick niet anders seggen, dan dat ick Amsterdam voor geluckig houde, soo veele daer sijn die dit werck nae sijne waerde connen schatten. Den Coloneeschen Oedipus van Sophocles, de biddende vrouwen van Euripides, hebben Athenen noit grooter eere nengedaen dan Amsterdam hier mede geniet. Ende alsoo ick vertrouw, dat dit werck onsterffelijk is, soo derf ick daaruit verhoopen, 't gunt my mijne eigen werken niet en derven toefeggen, dat mijn naem sal blijven levende in een stadt, die ick ten hoogste altijd heb geëert. Groote danckbaerheit ben ick U.E. schuldigh; de welcke ick in mijn hart onverzeert wil bewaeren, tot dat ick eenige gelegenheit vinde om de zelve met 'er daedt te doen blijken. Tot Parijs den 28 Mey 1638.

U.E. Dienstwillige ende danckschuldige

H. DE GROOT."

Ruimer lof kon zeker niet op kiescher en smaakvoller wijze worden toegedeeld: en dat de Groot niet vleide, bewijst hetgeen hy aan Voslius schreef over hetzelfde onderwerp:

„Vondel heeft my vriendschap gedaen dat hy een treurspel van treffelijken inhoudt, voeghelijcke schickinge en overvloedige welspreckentheit aen my, als eenigen smaak hebbende in zulke dingen, heeft toegeeygent. Ook verheugh ick my dat mijn naem, op wat wijze het ook zy, by u beiden wordt levendig gehouden. 't Waeren onverstandige menschen, die in een treurspel, handelende van een geschiedenisse, al drie hondert jaeren geleden, het vertoonen van de gewoontens dier tijden niet wilden toelaten: eveneens als die van Geneven, die in den Franschen druk van Comienaeus overal daer verhaelt wordt dat de koning van Frankrijk ter misse ging, het woordt avondmael in de plaats van misse stelden. Ook hebben zich Aeschylus, noch Euripides niet geschaemt den aenshouwen de Barbarische godsdiensten te vertoonen: d' eerste in zijn treurspel van de Perfen, d' ander in zijn Iphigenia in Tauren. Doch daaruit kan men zien hoe weinig zy zijn, die van zulke dingen wel kunnen oordeelen.”

En ook nu nog, na meer dan twee eeuwen, onderschrijven wy het oordeel door De Groot over Vondels treurspel geveld.

Van al de treurspelen van Vondel, is *Gysbrecht van Aemstel* het eenige dat aan het tooneel gebleven is; maar het is ook bovendien, voor zoo verre my bekend is, onder al de stukken, waarvan de jaarboeken van eenig volkstoneel gewagen, het eenige dat, sedert den tijd der vervaardiging, jaarlijks, onafgebroken en telken jare by herhaling, ten gehore van een altijd belangstellend publiek, is opgevoerd geworden. Het is daarby het eenige, waarvan elk eenigzins beschaafd Nederlander, zoo niet geheele brokken, althands stellig ettelijke regels van buiten kent.

Deze seiten gelden op zich zelve meer dan alle lofspraak zou kunnen doen: — en bykans zou men er, ten betooge der voortreffelijkheid van het kunstgewrocht, mede kunnen volstaan; doch het is niet zoo zeer mijn taak, te bewijzen, wat geen bewijs meer behoeft, dat „Gysbrecht van Aemstel” een dichterlijke schepping is van hooge waarde, als veeleer aan te toonen, waarin zijne voorname waarde bestaat, en door welke verdiensten het zich byzonder onderscheidt, in 't kort de hoofdeden op te geven, waarom het zich, alleen onder al de treurspelen van Vondel, op het repertoire gehandhaafd heeft.

Die reden is niet daarin gelegen, dat het, als *drama*, al de overigen zou overtreffen. Integendeel moet het, uit dat oogpunt beschouwd, naar mijne meening althands, onderdoen voor den „Lucifer”, voor den „Adam in Ballingschap”, voor den „Jozef in Dothan” en voor de „Leenwendalers”. Evenmin is die reden te zoeken in de omstandigheid alleen, dat het onderwerp geheel plaatselijk is, en den lof van Amsterdam benevens de voorspelling zijner grootheid betreft: er zijn meer stukken vervaardigd, waarin die stof behandeld werd, en die toch nimmer een blijvenden opgang gemaakt hebben. — Wel mag men de reden, uit den aart van het onderwerp geput, niet voorbyzien; maar men behoort, naar mijne overtuiging, er voornamelijk by in 't oog te houden, dat niet een van al de treurspelen van Vondel zoo vele en

veelfoortige verdiensten paart: en dat in den „Gysbrecht”, — behalve het boeiende en aanlokkende van 't onderwerp — heerlijke beschrijvingen en wegslepende verhalen, levendige samenkomsten, kernige gezegden, lieflijke reien, aandoenlijke toestanden, fijne karakterfchildering, luisterrijke tooneeltoestel, meer dan in enig ander stuk zich vereenigen, om de ooren, de oogen, den geest en het hart des toeschouwers gestadig op aangename, onderhoudende en leerrijke wijze, en met gestadige afwisseling, te boeien, te vermaken, te verrukken.

Dan het is niet genoeg, hier eenige lofuitingen op elkander te stapelen, die op zich zelve als ydele klanken en *sesquipedalia verba* konden worden aangemerkt. Het is mijn taak, gelijk mijn plicht, aan te toonen, dat in die lofuitingen niets overdrevens gelegen is: en hiertoe diene de afzonderlijke beschouwing van de onderscheidene verdiensten van het treurspel — tot welke beschouwing ik thands overga, en wel in de eerste plaats tot die van het drama als zoodanig.

By de behandeling van zijn onderwerp stelde Vondel zich, blijkends zijn eigen woorden in zijn Voorspel, twee zaken voor: het verheffen van den roem van Amsterdam, en: het navolgen, of liever het aanschouwelijk maken eener parafrasiz van de beschrijving van Trojes ondergang, zoo als die in het tweede Boek der *Aeneis* is bezongen. Ter bereiking van dit dubbel oogmerk koos hy zich een historisch feit tot onderwerp; een feit, dat echter op zich zelf naauwlijks de gelegenheid scheen aan te bieden om er eenig voldoende gebruik van te maken: — wat toch was het oude burchtflot, in 't moeras aan den Aemstel gelegen, in vergelijking met de machtige koopstad, zoo als zy zich in 1637 voordeed? — wat het beleg, of zelfs het verwoesten van dat flot, in vergelijking met de tienjarige belegering en de schrikkelijke vernietiging van Priams veste? Doch hier, waar de historische waarheid weinig of geene bouwstoffen opleverde, zóu 's dichters verbeelding het ontbrekende aanvullen. Hy stelde zich het Amsterdam van 1300 voor — en zoo zegevierend was de kracht zijner poëzy, dat hy lezer, hoorder, toeschouwer, de kritiek zelve dwong, hem zijn fictie te vergeven niet alleen, maar hem in die voorstellingswijze te volgen — niet zoo als het werkelijk was, een verzameling van eenige lage woningen, beschermd of beheerscht door een adelijk flot, maar als toen reeds een machtige, scheeprijke, handeldrijvende, door geheel Europa vermaarde plaats, het Amsterdam van zijnen tijd reeds volkomen gelijk. En met die fictie was alles gevonden.

Wat een tweede historische onwaarheid betreft, waaraan hy zich schuldig maakte, en waarop in mijn aantekeningen op het treurspel reeds meer dan eens gewezen is, de voorstelling van Gysbrecht als een toonbeeld van ridderlijke vroomheid, uit een dubbel oogpunt is zy nog lichter te verichonen dan de eerste. In de eerste plaats toch, eenmaal het Amsterdam van Gysbrecht met een stad als Troje gelijk stellende, moest hy natuurlijk geneigd en geleid zijn om Gysbrecht zelf tot een *pious Aeneas* te maken. Maar ten anderen waren zijn verontschuldiging van Gysbrechts handelingen en zijn vergoelijking van de samenspanning tegen Floris gegrond op de wijze van beschouwing, door de toenmalige schrijvers met betrekking tot dien Graaf schier algemeen gevolgd, een beschouwing, ter goeder trouw door hem als de eenige ware aangenomen.

Maar buiten deze twee afwijkingen van de historische waarheid, waarvan de eerste door zijn doel, de tweede bovendien door zijn overtuiging verschoond, zoo niet gerechtvaardigd, wordt, houdt hy zich voor 't overige, waar 't op feiten en *data* aankomt, gestreng aan de Geschiedenis, en valt alleen op de appreciatie van

eerstgemelde nu en dan iets op te merken: — gelijk een en ander reeds door my te zijner plaatse is aangetoond en betoogd. Nimmer dan ook heb ik den „Gysbrecht” herlezen, zonder my te verbazen over de uitgestrekte belezenheid des schrijvers, zijn bekendheid met alle oude kronijken en overleveringen, en zijn yzervast geheugen. Immers, om al de feiten, waarvan hy melding maakt, zoo terstond te pas te hebben en te brengen, moet hy ze in 't hoofd gehad hebben. Een geschiedschrijver kan by zijnen arbeid zich met woordenboeken, bronnen en *adversaria* omringen, en die by elken regel, voor hy dien nedereschrijft, raadplegen: een dichter kan dit niet, of hy loopt groot gevaar, dat onder 't naflaan alle dichtvuur hem verlaat, en de gedachten, welke hem door 't hoofd spelen, alle orde, verband en gloed verliezen. Reeds herhaaldelijk en by andere gelegenheden heb ik op die uitgebreide wetenschappelijke, vooral historische kennis onzes dichters gewezen; doch er kan nimmer genoeg op gewezen worden, als op een leerrijk voorbeeld voor alle jeugdige dichters. Mochten ook zy zich wel in 't hoofd prenten, dat waar men zich er toe zet een dichtwerk te schrijven, dat een blijvende waarde hebben zal, poëtische verbeelding op zich zelve niet genoeg is; doch dat het plicht is, vooraf al wat tot het onderwerp betrekking heeft, of wat daarover geschreven is, wel te onderzoeken, na te slaan, te lezen, te herlezen, en zich eigen te maken, zoo dat hetgeen zy weten moeten hun onder 't werk van zelve voor den geest komt, en hun bekendheid met hun stof door elken regel heenschemert.

Mischien maakt deze of gene de aanmerking, dat, zoo in 't algemeen belezenheid een nuttige en prijszenswaardige zaak is, zy minder op hare plaats is in een werk, waarvan de bedoeling meer is te bewegen, dan te onderwijzen, meer op het gemoed dan op het verstand te werken. — Ik kan de aanmerking maar in zekere mate beaamen, en ik acht haar geenszins van toepassing op het tooneelsuk waarvan thands sprake is. Dat stuk toch ontleent een groot gedeelte van zijn waarde uit de lokale kleur die over 't geheel verspreid is; door de mededeeling van zoo vele bijzonderheden betreffende de handelende personadjen, zoo wel die op het tooneel als achter de schermen hun rol vervullen, leeren wy hen beter kennen, hun bedrijven juist beoordeelen, en wordt onze belangstelling in hen verhoogd. Alleen daar is geleerdheid overbodig, ja nuttelooze ballast, waar zy te onpas wordt aangebracht, of als een prachtige lap gebezigd wordt om naaktheid en armoede te bedekken. Maar in den „Gysbrecht” strekt zy alleen om de schildery te voltooien en alzoo het genot te vermeerderen. Hebben wy eenmaal de fictie, die aan het stuk ten grondslag ligt, aangenomen, dan verschaft dit laatste, door de levendigheid en helderheid der historische voorstelling en den rijkdom der historische bijzonderheden, ons, behalve de andere meer aesthetische genietingen, nog al het vermaak dat wy vinden by de lezing van een goeden historischen roman. En te recht zeide iemand, wien niemand zal beschuldigen als te veel met poëzy en poëten ingenomen te zijn geweest, Mr. J. D. Meyer ¹⁾, dat Vondel zich in zijn „Gysbrecht” een voorlooper getoond had van den nog niet geëvenaarden meester in 't vak, Sir Walter Scott.

Bereikte onze dichter zijn doel door in zijn „Gysbrecht” een treffelijke historische voorstelling te leveren, niet minder slaagde hy als navolger van Virgilius. Waar en waarin hy, zoo wat den handel zelve als wat dichterlijke gedeelten, gedachten of enkele regels van den Latijnschen schrijver betreft, dezen gevolgd is, heb ik in de aantekeningen aangewezen, en den lezer daardoor in de gelegenheid gesteld, om te vergelijken en zelf zijn oordeel daaromtrent op te maken. Wilde ik hier in

¹⁾ *Verhandelingen*, 2de Bundel, blz. 96.

nadere byzonderheden treden, ik zou in herhalingen vervallen en mijn betoog unteloos rekken.

Maar nu bezit, behalve de beide door Vondel nagejaagde en door ons opgemerkte hoofdverdiensfen, zijn „Gysbrecht” er nog een derde, namelijk die van genoegzame dramatische waarde te bezitten, om daardoor alleen ook zoodanigen lezer, wien noch oude geschiedenis ter harte gaat noch de *Aeneis* bekend is, te boeien. Het aanwijzen daarvan is mijn taak, en daartoe zij het my vergund, het stuk vluchtig met u te doorloopen.

Het begint wederom met een alleenpraak of voorrede, en, offchoon een expositie, door twee of meer personen gegeven, altijd verkieslijker ware, wie zou die keurige alleenpraak, dat meesterstuk van versifkatie, waarin al wat de toefchouwer noodig heeft te weten tot recht verftand van 't geen volgen zal, zoo helder, zoo levendig en geleidelijk tevens wordt uiteengezet; waarin de plaats, waar de handeling aanvangt, zoo fchilderachtig wordt aangewezen, de loop der gebeurtenissen, die vooraf zijn gegaan, met zoo veel orde en uitvoerigheid wordt ontwikkeld, en het karakter van den vromen held zoo juist bepaald. Maar zijn wy, na Gysbrecht gehoord te hebben, met het feit bekend gemaakt, dat de stad „van 't lang beleg ontflagen is,” wy weten nog even min als hy *waarom het leger is zoo fchichtig opgebroken?* en die reden wordt hem en ons gegeven door den vromen en gemoedelijken, maar eenigzins praatzuchtigen en ydelen Karthuizer Proost. In niet meer dan twee tooneelen treedt vader Willebord te voorschijn; doch zy zijn genoeg om den man volkomen te leeren kennen, den echten kloosterheer, wiens waereld zich binnen zijn „met zegelen en brieven” voorziene kloostermuren bepaalt, die zich, ja, verblijdt over de verlosfing van Amsterdam, en deswege den Heer der plaats ook gaarne zijn gelukwenschingen brengt; doch die zich vooral daarin verblijdt, dat, ondanks al de rampen van den krijg, „de boomgaard geen fchade leed aan vruchten,

Nacht de rijzer

Aen rijfchen, nacht de kerk aen de allerkleinfte rugt: —

die voor alles naar rust verlangt, en hoe dapper ook ftrijdende voor zijn privilegien, toch lijdzaam toegeeft, zoodra hy begint te vreezen, dat, hy langer tegenftand, het klooster, „de appél van Gods oogen,” 't ontgelden zou. Met welk naief zelfbehagen verhaalt hy zijn verfchijning als een vredesfichter tusfchen de twistende krijssoverften, zijn redevoering, en de nitwerking, welke hy vermeent te hebben te weeg gebracht: — en hoe vernuftig is dit verhaal aangebracht, waardoor Gysbrecht voorbereid wordt om geloof te ftaan aan de logens, welke hem Vosmeer later zal opdiefchen, en die volkomen daarmede in overeenftemming zijn. Die perfonaadje van Willebord is niet uit Virgilius overgenomen: integendeel vervult hy dezen de priester Laokoon een volkomen tegenftrijdige rol; want hy komt de Trojanen waarfchuwten tegen de lagen der Grieken; terwijl Willebord zonder erg Gysbrecht in zijn goed vertrouwen fterkt; — doch te meer vinden wy aanleiding om Vondel, wegens de invoering van deze oorfpronkelijke perfonaadje met zijn geheel eigenaardig karakter, den lof, die hem toekomt, niet te onthouden.

Het optreden van Arend van Aemftel met zijn gewapend krijsvolk zet nu levendigheid aan het tooneel by. Kort en eenvoudig is het bericht van den tocht. Een min oordeelkundig fchrijver zou niet verzuimd hebben, Arend een omftandig en opgefmuikt verhaal van zijn bevinding te doen geven; by Vondel maakt hy zich met enkele woorden er af, gevolgd door een geestige, en in deze omftandigheden zeer natuurlijke fcherts van den opgetogen Gysbrecht.

Meesterlijk wederom is de „schalke Vosmeër“ geschilderd, wiens verhoor nu volgt. Ik weet niet, hoe in der tijd de schrijvers van den „Tooneelkijker“ er toe gekomen zijn, in dezen een Ridder, ja zelfs een Baanderheer te willen zien. Daar gelaten dat in dat geval Vondel, altijd zoo nauwkeurig, niet nagelaten zou hebben ons den waren naam van dien Baanderheer op te geven (want de naam van Vosmeër, welken hem niet alleen Egmond, vs. 484, maar ook Broer Peter, vs. 836, geeft, is blijkbaar alleen uitgedacht om 's mans listigen aart te schilderen) — zoo is het niet waarschijnlijk dat een Edelman van rang er zich toe zou laten vinden, al de waagstukken te bedrijven, die de spie uitricht: de grachten by winterkoft herhaaldelijk over te zwemmen, in 't diep moeras al de nacht te steken, voor stuurman en fionwerman te spelen, enz. — En eindelijk, zou een Edelman geen gevaar hebben geloopt door iemand, hem in geboorte en stand gelijk als Gysbrecht, herkend te worden? By deze gronden, geput uit het al of niet waarschijnlijke der zaak, voegen er zich nog meer afloende, uit de taal en houding van de persoon zelve ontleend. Niet tegen Gysbrecht: alleen voert hy den toon van den deemoedigen gevangene, van den gelukzoeker van lage afkomst, maar ook later, waar hy tegen over Egmond staat en zijn masker had kunnen afleggen, spreekt hy, wel minder deemoedig, maar toch altijd als de man uit het volk, en de afstand tuschen hen is uit de woorden die zy tegen elkander wisselen, op te maken. Terwijl Egmond Vosmeër aanspreekt als een „brave horst,” een benaming welke men aan een ondergeschikte geeft, zijn de uitdrukkingen van Vosmeër tegen over den Veldheer, ja, gemeenzaam, doch het is de dierste gemeenzaamheid van den mindere, die zich verdienstelijk gemaakt heeft jegends zijn meerdere, en het hem doet gevoelen — Neen, Vosmeër is niet anders dan wat hy zegt te zijn, „een Goyers kind,” die zijn ouders ontloopen is, en al zijn leven lang vreemde heeren gevolgd en door eens anders schied zijn fortuin heeft zoeken te maken! Het is juist door hierin de waarheid te zeggen, door zich niet voor te doen als een heilige, die Gysbrechts gunst verdient, maar als een schavuit zonder eer of geweten, die het verderf der stad gezocht heeft en er zich op beroemt, dat hy den arge-loozen Heer van Aemstel misleidt. Hy kan als de Manlius van La Fosse zeggen:

Sous mon audace, Albin, je me cache à ses yeux.

Maar met hoeveel fluwheid weet hy, door zijn schijnbare oprechtheid of liever brutaliteit, Gysbrechts zwakke zijde aan te tasten, hem te vleien en een beroep op zijn grootmoedigheid te doen: hoe geestig — gelijk hy 't zelf later aan Egmond vertelt — zich het zoogenamde geheim van den aanlag te laten ontlokken, en daardoor, tevens met de lijfgenade, het doel zijner zending volkomen te bereiken. En toch — hier zit juist de verdienste in der voorstelling — al bedriegt hy Gysbrecht, hy bedriegt den opmerkzamen lezer niet, die zijn betnigingen wantrouwt, en al twijfelt of de blijde juichtoonen, door de Amsterdamsche Maagden aangeheven, niet spoedig in kreten van angst en rouw zullen veranderen. — Die Rei der Maagden is een juweel van welluidende en zangerige poëzy.

Reeds dadelijk in het Tweede Bedrijf ziet de lezer zijn vrees verwezenlijken, en vernoot hy, hoe de aflocht der belegeraars niet meer dan een krijgslist was, bestemd om de Amsterdammers in slaap te wiegen, en op eenmaal het lang beoogde doel te bereiken. Egmond ontvouwt zijn plan aan de hoplieden: en hy doet dit met die kort- en klaarheid, welke den bekwamen Veldheer kenmerken. De toespreek, waarmede hy hun moed zoekt aan te vuren, is een waar model voor een proklamatie, en zou in alle tijden en onder alle omstandigheden geschikt zijn de beste uitwerking te doen.

Zeer gelukkig contrasteert hier met den man van hoog beschaafde vormen, gelijk Egmond wordt voorgesteld, de Maarschalk Diederick van Haerlem, dien wy reeds door Willebord hebben hooren bestempelen als

hard van hoofd, die nimmer lustren wil

Nae rede nocht bescheyd, maar 't veld behoud met krijten.

De weinige woorden, welke hy met den Veldheer wisselt, bewijzen reeds, dat de geveinsde twist, waarvan de Proost gewaagd had, al licht tot een wezenlijken zoû kunnen overflaan.

Allergeestigst beschreven is de ontmoeting tuschen Diederick en den Portier; en vervolgens met den Vader Willebord. De angst der beide Geestelijken, de predikatie door den vromen Proost gehouden, de spreuken, welke de twistende partyen elkander naar 't hoofd werpen, de kerkelijke en militaire welsprekendheid en hoogmoed tegen over elkander gesteld, dat alles is met een waarheid geschilderd, die onovertreffbaar is. Even aanschouwelijk en vermakelijk is het verslag, 't welk Vosmeer daarna aan Egmond geeft, aangaande den uitslag der list, waarmede hy den Heer van Aemstel heeft verschalkt. Geheel dit Tweede Bedrijf is vol vuur en leven, en hoewel de toon van het treurspel er niet in verloren gaat, is die niet onvermengd met een komisch element, dat er natuurlijkheid aan geeft, welke echter nergends in boersche platheid ontaart.

Wat den Hei van Edelingen betreft, die het Tweede Bedrijf van 't Derde scheidt, ontwijfelbaar is hy het minste brok uit het geheele dichtstuk: en ik zoû zeker durven stellen, dat het als een vroeger vervaardigde en hier ingelaschte stoplap kan worden aangemerkt.

Een behagelijke afwisseling, na hetgeen vooraf is gegaan, biedt het huislijk tooneel aan, waarmede het Derde Bedrijf geopend wordt. Onnoodig is het, iets te zeggen tot lof van den Droom van Badeloch, als meesterstuk van poëzy genoeg vermaard: doch wat ik niet mag nalaten op te merken, is, dat, terwijl in vele andere dramatische voortbrengselen zoodanige droomen alleen zijn ingevoerd om een fraaie tirade te verkrijgen, die van Badeloch daar-en-tegen volkomen past in de geheele schildery, en zich even goed op natuurlijke als op aesthetische gronden laat motiveeren. Natuurlijk is hy; want hetgene wat zy slapende vernomen heeft sluit zich volkomen aan 't geen zy byna onmiddellijk na het ontwaken verneemt: en wien onzer is het niet gebeurd, reeds in den droom die klanken te hooren, die gestalten te zien, welke hy 't ontwaken ons gehoor of gezicht troffen? Doch ook als hovennatuurlijke verschijning is de geest van Machtelt hier op zijn plaats en een voorbereiding tot die inmenging van hoogere wezens, waarvan ook de volgende Bedrijven zullen getuigen.

Het opkomen van den ademloozen Deken, zijn afgebroken verhaal, de jammerklachten en bezorgdheid van Badeloch, de maatregelen, door Gysbrecht genomen, zijn toespraak tot de saamgeroepen bondgenooten, dat alles is weer vol vuur en leven.

Hebben wy in de vorige tooneelen het krijgsmansgewoel in 't open veld bygevoond, of de teedere liefde tuschen man en vrouw geschilderd gezien, wy vinden ons thands weder op een geheel ander terrein verplaatst namelijk tuschen de gewijde kloosterwanden, waar het kerslied wordt aangeheven. Dat kerslied heeft een eer genoten, welke zelden aan eenig brok uit een dramatisch voortbrengsel iste beurt gevallen, van namelijk door de Kerk te zijn overgenomen: — en zeker zal niemand ontkennen, dat het die eer verdiende; — maar zeker ook om die zelfde reden is het, even als de daar op volgende *Lofzang van den ouden Simeon*, van het tooneel gebannen.

Was vader Willebord een type van den kloostervoogd, vader Gozewijn is het even zeer van den statigen kerkvoogd. Gene spreekt als een beschaafd burgerman, die een gelotterde opvoeding genoten heeft; deze als de man van hooger afkomst en rang — gelijk hy dan ook overeenkomstig Von lels plan het evenbeeld van den grooten Koning Priamus moet voorstellen. Er is iets ongemeen waardigs en plechtigs in de wijze waarop de Bisschop de Abdisse en hare Nonnen aanmaant zich aan het dreigende gernaar te onttrekken, in zijn berusting in haar besluit om met hem het martelaarschap af te wachten, in zijn kalmte tegen over Gysbrecht, die hem redden wil: — en niet minder fraai en bewegelijk is de wanhopige yver van dezen om hem tot andere gedachten te brengen geschilderd.

In het volgende tooneel — want de opvolging der Bedrijven stemt niet met die der tooneelsverandering over een — verpoozen wy ons van al het gewoel, dat het stuk tot op dat oogenblik vervuld heeft, om te luisteren naar het verhaal van de jammeren, door stad en burgery geleden, gelijk het ons achtereenvolgende door Arend, door Gysbrecht en door den Bode gegeven wordt. Wy hebben hier de navolging van de *Aeneis* tot in de kleinste byzonderheden; doch met in-aacht-neming van 't verschil tussehen eenw en plaats, en bovendien gestoffeerd met een aantal schoonheden van den eersten rang, welke wy niet by Virgilius vinden. Onder deze noem ik: de heerlijke beschrijving der Groote kerk: die van den Spaerewouwer reus: die van de verdediging van 't stadhuys: en die van de nonnen, om Gozewijn verzameld. Al wie eenig gevoel voor echte poëzy bezit zal in die drie verhalen telkens nieuwe schoonheden ontdekken, en, indien zy al geächt kunnen worden den gang van het stuk eenigzins te vertragen, het is my niet gebleken, dat zy immer, mits zy goede tolken vonden, eenigen toehoorder, die maar een greintjen smaak bezat, hebben verveeld. Merken wy op, dat zy nog in 't midden worden afgewisseld door den fraaien rei der Maagden, die de kracht der huwelijk-liefde bezingen, en door de treffende ontmoeting tussehen Badeloch en haar reeds verloren geächten echtgenoot.

In het laatste Bedrijf krijgen wy wederom handeling, en volgen elkander de meest dramatische toestanden op: eerst de dood van Arend van Aemstel, in den strijd gevallen en stervende opgevoerd om een laatste en aandoenlijk afscheid van de zijnen te nemen: daarna het onderhoud tussehen Gysbrecht en den sluwen diplomaat Vooren, die 't kasteel komt opeischen: — een tooneel, zoo meesterlijk, zoo kunstig, dat zelfs Witsen Geysbeek, de Zoëlus, die niet afliet de tanden stomp te knagen aan Vondels roem, er geen feil in vinden kon, en er niets anders op wist te bedenken, dan dat het niet van Vondel was — oeh, ware dit zoo! Nederland zou een grooten dichter meer tellen: — voorts, den zoo aandoenlijken twist tussehen Gysbrecht en zijn gade, die zich noch door zijn bedreigingen, noch door de vermaningen van Broer Peter en de Edelingen wil laten overhalen om haar man te verlaten. — Wat dien Broer Peter betreft, ook hy is weder geheel anders voorgesteld dan de overige geestelijken, die in het treuripiel voorkomen: hy doet zich meer voor als een foort van huiskapellaan, die alleen spreekt waar het hem gevergd wordt, of waar hy oordeelt, dat zijn raad van nut kan wezen, en zich voor 't overige bescheiden op den achtergrond houdt.

De verschijning van den Engel, die aan Gysbrecht het bevel brengt om zich in te schepen, is door velen gegispt, die den regel van Horatius:

Nec Deus interjicit nisi dignus vindere nodus —

hier van toepassing beschouwden. Ik meen echter het invoeren van een hooger

wezen eenigzins te kunnen rechtvaardigen. Vooreerst is die inschenkenkomst reeds vroeger in het stuk voorbereid. In den droom heeft Machtelt aan Badeloch de bescherming van Gods Engelen toegezegd: later, na den val van 't Stadhuis, ziet Gysbrecht een „heldere wolk," waaruit een „stem" voortkomt: en door dit een en ander is alzoo reeds aangewezen, dat Gysbrecht en de zijnen zich onder den invloed en de bescherming der geestenwaereld bevinden: terwijl van den droom tot de onzichtbare stem en van deze tot den zichtbaren Engel een *climax* valt waar te nemen, die aan den eisch der kunst voldoet. Dan, in de tweede plaats, komt Rafaël niet ongeroepen uit de lucht vallen; maar wordt zijn verschijning gemotiveerd door het voorafgaand gebed van Broer Peter, en is het de schuld van Vondel niet, indien dit gebed ten tooneele wordt weggelaten. Eindelijk, ten derde, houde men wel in 't oog, dat het stuk niet kon eindigen alleen met het vertrek van Gysbrecht en de zijnen uit Amsterdam, wat een vrij koud en dor slot zou wezen. Niet Gysbrecht, de Stad zelve is de hoofdperfoon van 't stuk, en nu moest, na de vermelding van haar verwoesting, de voorspelling van haar toekomstige grootheid volgen, wilde men den toeschouwer niet onvoldaan heen zenden. Die voorspelling nu kon door geen minderen mond dan dien eens Engels gedaan worden; en zy maakt dan ook het voornaamste deel uit van Rafaël's toespraak. Die toespraak stort vertroosting en rust in de geschokte gemoederen van Gysbrecht en de zijnen, en geeft aanleiding, dat de kalme stemming, onder de personen ontstaan, en waarmede het treurspel eindigt, zich ook aan den tevreden gestelden toeschouwer mededeelt.

Ik heb, by het wijzen op de voortreffelijke schildering der karakters van de onderscheidene personaadjen, opzettelijk tot nog toe gezwegen van dat van den hoofdperfoon: en zulks omdat deze wel een afzonderlijke beschouwing vereischt.

Naar een byna algemeen gevoelen, is Gysbrecht in den grond eigenlijk een misfelijke held: — de man, die altijd en overal te laat komt: die zijn tijd besteedt met, waar hy handelen moet, op torens en in boomen te klimmen: — in 't kort, die 't verdient, dat hem zijn stad ontnomen worde.

Deze beoordeeling van den armen Gysbrecht heb ik honderden malen gehoord: en dat niet uit den mond van ontevreden *critici*, van vitters of bedillers, maar uit dien van onbevooroordeelde lezers of toeschouwers, uit dien van mans en van vrouwen, van inlanders en van vreemdelingen, ja uit dien van menschen die voor 't overige hoog liepen met Vondels treurspel, en het half van buiten kenden. — En toch is, naar mijne bescheiden meening, die beoordeeling geheel onjuist en onbillijk. Ik hoop ook by mijn lezers de overtuiging hiervan, die by my bestaat, te doen geboren worden: en men vergaane my daarom, nog eenmaal met hen het geheele stuk, voor zoo verre het op den held betrekking heeft, te doorloopen.

In de alleenspraak van Gysbrecht wordt hy geenszins afgeſchetst als iemand, die traag in 't handelen was of 't gevaar ontweek. Van het tegendeel getuigt de opſomming zijner feiten, vs. 96—108, 144—150: 't is waar, het is hier zijn eigen getuigenis, waarmede wy te doen hebben; doch deze bedenking, welke in 't gewone leven geldig zou zijn, vervalt, wanneer wy bedenken, dat Vondel hier geenszins verdacht kan worden, Gysbrecht andere woorden in den mond te leggen, dan die met de waarheid volmaakt overeenkomstig zijn.

In het derde Bedrijf, wanneer Gysbrecht verneemt, dat de vyand in stad is, dan, 't is waar, is 't eerste wat hy doet, den Schreyerstoren te beklimmen. Doch men vergete niet, dat hy, als 't opperhoofd der belegerden, alvorens een uittocht te doen, moet weten, waar en hoe groot de nood is, en op wat wijze hy best de ver-

dediging zal besturen: en dat hy te dien einde geen beter middel kon by de hand nemen, dan van uit de hoogte den staat van zaken te gaan overzien: — en evenmin vergeete men, dat hy, om geen tijd te verliezen, voor hy naar boven gaat, gelast, dat men zijn helm en harnas in gereedheid houde. Lang blijft hy dan ook niet op den toren: en de toespraak tot bemoediging zijner wapenbroeders duurt niet langer dan den tijd, waarin men veronderstellen kan, dat hy de wapenen aangordt.

Hy begeeft zich hierop ten strijde, en wat vinden wy nu aangaande zijn verrichtingen vermeld?

Vooreerst, in het verhaal van Arend: dat hy verstandige maatregelen neemt om het verder doordringen des vyands te beletten, (vs. 1097—1102); —

dat hy zelf de voorste was, „om ieder moed te geven,” (vs. 1103); —

dat hy, na in de Grootte kerk deel genomen te hebben aan den strijd, in al die rampen denzelfden moed behield en den Dam bleef verdedigen (vs. 1210, 1211); welke verdediging hy een uur lang vol hield (vs. 1221, 1222), en dat hy op het Stadhuis week, na 't laatst te zijn staan gebleven: — al hetwelk zeker niet van flauwheid getuigt.

't Is waar, in 't verhaal van Gysbrecht zelven lezen wy, dat hy wederom op een toren klom, vs. 1337, en wel op dien van 't stadhuis; — doch hieruit mag men het gevolg niet opmaken, dat hy zulks deed om zich aan 't gevecht te onttrekken: integendeel, dat hy het alleen deed om beter den tegenweer te kunnen besturen, blijkt uit vs. 1345 en volgende, waarin hy vertelt wat door hem en zijn medestanders verricht is. Dat hy niet meer boven op den toren, maar beneden by den strijd was, blijkt uit de omstandigheid zelve, dat hy weg kwam: 't welk in 't eerste geval wel onmogelijk geweest ware.

In het klooster gekomen, poogt hy niet alleen den Bisschop en de overigen te redden; maar wil zelfs nog roekeloos wrijten tegen 't noodlot en de kloosterpoort verdedigen (vergel. vs. 1368 en 1369 met vs. 1070 en 1071), hoewel hy op dat oogenblik zich geheel alleen bevindt.

„Geheel alleen!” hoor ik daar roepen door hen die 't sink hebben zien vertoonen: „en hy komt met zijn helbaardiers op: en dadelijk nadat hy als een bloodaart *naar boven* is geloopt, stormen zijn gewapenden binnen en vechten tegen de Kennemers en Waterlanders, dat het een aart heeft! Waarom nam hy geen deel aan dat gevecht?” —

Het doet my leed, Mijn Heer! of Mejuffrouw! die de aanmerking maakt; maar ik kan Gysbrecht alleen verdedigen uit hetgeen ik in het treurspel lees, en niet uit hetgeen gy hebt zien vertoonen. Het is mijne schuld niet, zoo men, en ik geloof al sedert onheuchelijken tijd, in 't klooster een gevecht voorstelt, dat daar geen plaats gehad heeft, noch heeft kunnen hebben; gelijk het my weinig moeite zal kosten te bewijzen:

Vooreerst: uit de verklaring van Gysbrecht vs. 1355:

'k Was al mijn vrienden quyt en stond verbaest en stom: —

vervolgends uit het geheele verhaal van zijn tocht van 't raadhuis naar 't klooster (vs. 1357—1367), waar hy bestendig in de eerste persoon spreekt en niet melding maakt van iemand die hem zoü vergezeld hebben; —

Voorts, uit zijn vraag aan den Bode, vs. 1395:

Hoe is het mogelijk dat ghy 't (sterven des Bisschops) hebt kunnen zien?

tot welke vraag geen reden hoegenaamd zoü geweest zijn, indien er gevechten ware in 't klooster; want dan zoü er niets bevreemdends in zijn, dat een der volgelingen van Gysbrecht aan den strijd ontkomen ware na den moord gezien te hebben; —

Uit de omstandigheid, dat de Bode met geen enkel woord van eenigen strijd in 't klooster gewach maakt: maar integendeel van een onverhinderd binnentreden van Haemsteë met zijn troepen.

Van waar dan die vertooning?

Heel eenvoudig daarvan, dat men den strijd, die in de *Groote kerk* plaats had gehad en door *Arend* verhaald wordt, óf verward heeft met den inval in 't *klooster*, dien de *Bode* verhaalt, óf, „om 't spektakel,” beiden in een heeft gesmolten: — in beide gevallen een groote dwaasheid begaan heeft, waar Vondel of zijn Gysbrecht niet voor behoeven te boeten.

Was Gysbrecht werkelijk *alleen* in 't klooster, waaraan, hoop ik, nu niemand meer zal twifelen, dan was het integendeel een bewijs van wakkerheid, dat hy gaf, door *naar boven* te vliegen, dat is, „boven de kloosterpoort,” om deze tot in 't uiterst te verdedigen: een daad, welke hy niet ten uitvoer kon brengen omdat, eer hy boven kwam „poort en post om veer” lagen. — Dat hy toen hy het touw in 't kloosterhuis nedergleed, en den Aemstel overvoer, om zich aan een wisten en nutteloozen dood te onttrekken, bewijst niets tegen zijn moed: en dat hy op een dorren boom klom, om den afloop van 't treurspel te vernemen, even min. In 't geen hy verder onderstaan wil, te weten de Doelebrug verdedigen tegen de aantrekkende ruiters (vs. 1379—1385), vinden wy wederom een bewijs van 's mans wakkerheid, die alleen voor den nooddrang zwicht. 't Is waar, de moed van Gysbrecht gaat met kalm overleg gepaard; doch men vergeet niet, dat zulks in een Veldheer ook betaamde, en dat de held van Vondel niet op Achilles, maar op Encas is gemodelleerd. En al ware al het aangevoerde nog geen bewijs genoeg van Gysbrechts dapperheid en krijgsmansdeugd, dan zou de taal, door hem tegen den Heer van Vooron gevoerd, wanneer deze het slot komt opeischen, alsmede de lof, welken zijn vyand zelf hem geeft (vs. 1591, 1592), hem de kroon moeten opzetten.

Daar „Gysbrecht van Aemstel” het eenige treurspel is van Vondel dat nog wordt opgevoerd, zal een enkel woord ook over de wijze dier opvoering niet ongepast zijn. Veel is daarin, ten opzichte van den uiterlijken toefel reeds verbeterd; en de tijd leugt my, dat noch de rei der Amsterdamsche Maeghden, noch die der Edelingen werden opgezeid, 't geen omtrent den eerstgemelden nu sedert ongeveer veertig jaren, omtrent den laatsten eerst sedert korten tijd geschiedt. Doch wat te bejammeren valt, is, dat men zich nog steeds bedient van een zoogenaamde gekastigeerde uitgave, waarby Vondel op 't jammerlijkst verminkt is geworden. De bedoeling was zeker loffelijk: doch zy werd onhandig uitgevoerd. Men wilde, om geen ergernis aan sommige overkeurige lieden te geven, de woorden God, Kristus, enz. uit het treurspel lichten: voorwaar geen gemakkelijke taak, waar het een stuk gold, waarin, behalve een Engel, vier geestelijken optreden, en kerkplechtigheden gevierd worden; doch die taak werd nog bovendien op de meest onoordeelkundige wijze volbracht. Waar hy er anders geen raad op wist, sneed de verhandelaar en geheel brokken uit: zoo (b. v. vs. 169 tot 171) waar het feest dat gevierd staat te worden, wordt geprecifeerd: zoo (vs. 178 tot 182), waar de zoo juiste vergelijking wordt hygebracht tuschen het verdrijven van Sanheribs en dat van Egmonds leger. (vs. 195 tot 203), die het beleefdste antwoord van Gysbrecht op de gelukwenschingen van den Proost behelzen: — in de tamenpraak tuschen Haerlem en den Poortier (vs. 503—506), in die met den Proost (vs. 571—590): uit de toefpraak van Gysbrecht aan Gozewijn (vs. 1041—1046), uit het tooneel met den Bode (vs. 1487—1490): eindelijk uit het laatste tooneel het gebed van Broer Peter vs. (1801—1822), zijn

toespraak aan Rafael (vs. 1865—1872), en de bewaargeving van het kruisbeeld (vs. 1879—1883). — Dit was zeker nu 't minst bezwarende; — hoezeer op enkele plaatsen het rijm niet langer uitkwam en er dus een regel moest ingeschoven worden. Op andere plaatsen, waar het alleen een enkel woord was, 't welk men begreep dat aanstoot geven zou, werd dit woord tegen een ander verwisseld, en hierdoor, niet zelden, of de zin of 't vaers verknoeid. Zoo werd (vs. 167):

de troon van Gods volmaecte vreughd —

de troon van de volmaekte vreughd,

wat niet uit te spreken is, even min als „de geboortenisje” voor „Gods geboortenisje” (vs. 7063). Zoo werd (vs. 316) Gods toren „nu toren” (wat klinkklare wartaal is); zoo het klooster dat (vs. 349) *de appel van Gods oogen* genoemd was, 't geen wellicht eenigen indruk op Diederik had kunnen maken, *de appel van onze oogen*, wat hem zeker vrij onverschillig was; zoo moesten de vier fraaie regels, waar het Derde Bedrijf mede begint, saemgefnolten worden in de lamme:

Ik trek nog naauw mijn beste en hoogtijds kleéren aan

Om in de kerk met al de stad te feest te gaan: —

zoo het natuurlijke *God lof!* van Peter (vs. 830) in het slaauwe *'k Ben blij* veranderd, enz., enz. Dan ik zou misbruik maken van 't geduld mijner lezers, indien ik al de dwaze varianten wilde opgeven. Slechts deze twee tot een toegift. Rafaël zegt aan Gysbrecht, dat hy zijn schouders onder 't kruis moet zetten, hem opgelegd door *God*. In de uitgave volgens welke gespeeld wordt, is dit laatste veranderd in „door 't lot” (!) En zulke dwaasheden legt men een *Engel* in den mond, om ergernis te voorkomen! En, of dit niet genoeg ware laat de verhandelaar (vs. 1856 en 1857) Rafaël zeggen,

Volgh gehoorzaam nae hetgeen ik u gebied.

Mijn wil is, dat ghy treckt na't vette land van Pruiffen.

Hier hebben wy alzoo een *Engel*, die, tegen de natuur van alle Engelen, niet Gods wil, maar zijn eigen wil komt verkondigen!

Al dwaasheden genoeg, zal men zeggen; — maar, neen! de ergste moeten nog komen. Het was niet genoeg, dat de veroordeelde woorden verbannen werden, waar zy als eigen namen voorkwamen; ook zelfs in de samenstelling of als byvoegelijke woorden mochten zy niet blijven bestaan. *Gods huis* moest in *klooster*, *Godsdienst* in *eerdienst*, *Goddelyk* of *Kristelyk* in *deugdelyk*, *Kristen mensch* in *deugdzaam mensch*, *Kristen bloed* in *schuldloos bloed*, *Kristenryk* in *Europa*, en de *Goderuchtigheid* van Proost Willem (vs. 1203) in *onverfaagdheid* (!) veranderd worden. Doch de kluchtigste verandering is die welke in vs. 1834 voorkomt. Daar vertelt de *Engel*, dat de Hollandse Gemeente, nu 300 jaar, dus in de 16e eeuw, zich vereenigen zal

En schoppen 't Roomsch nutaer met kracht vyt alle kercken:

de vermelding van dit historisch feit zou, waande men, ergernis kunnen geven, en zoo werd in de plaats gesteld:

En weeren 't ongelooft met kracht uit alle kercken —

wat of klinkklare wartaal, of een zeer slecht compliment aan de Roomsgezinden was, en zeker meer geschikt om hen te ergeren, dan de regel zoo als die oorspronkelijk luidde.

Eindelijk nog laat men by de opvoering Gysbrecht, voor dat hy zich na den Rei: „*Waer werd oprechter trou,*” ten tooneele vertoont, de beide volgende rijmen uitgalmen:

Getrouwe burgers en willige onderzaten,

Gehoorzaamt uren Heer . . . en wilt hem binnenlaten.

Deze bespottelijke regels schijnen niet van den verhandelaar: zy komen althands niet in diens uitgave voor. Wie er de maker van is, is een raadsel, even als hoe men er toe is gekomen, het inslafehen daarvan noodig te keuren. Immers: het gezegde van Badeloch

My dunckt ik hoor gerucht, doer roept een aen de poort.

Gind lof het is mijn Heer, ick heb sijn stem gehoord!

heeft geen zin ter waereld meer en bewijst althands niet voor de sijnheid van haar gehoor, na dat geheel het Publiek niet alleen de stem van Gysbrecht vernomen, maar hem twee volle regels heeft hooren uitspreken.

Omtrent dezen tijd leefde te Amsterdam zekere Sybrand Hansz. Cardinael, welken laatsten naam hy eerst later schijnt te hebben aangenomen, daar alleen de beide eerste namen voor het eerste van de door hem uitgegeven werken voorkomen. De man was van Harlingen, en een groot rekenmeester, gelijk de hier achter volgende tytels van de door hem in 't licht gezonden boeken schijnen te getuigen. Men oordeele:

„Honderd geometrische questien met hare solutiën door Sybrandt Hansz. van Harlinghen Reeckenmeester tot Amsterdam. t' Amsterdam. Ghedruckt by Jan Jansz. op het Water in de Pas-Caert". 8°. 118 pag. Met meetkundige figuren (houtsnede) in den tekst. Dit werk staat achter de „Practijk des Landmeeters door J. Lems en J. P. Dou."

„Arithmetica ofte Rekenkonst. Haerlem 1639." kl. 8°.

„Mathematiscche ofte Wiskonstige bewys-redenen, waarmede bewesen wort, dat de Aerdeloot stil staet, en de sonne dagelijcx en jaerlijcx sijnen loop doet; naer de leeringhe van Ptolomaeus. Teghen het gevoelen van N. Copernicus, dat den Aerdeloot sijnen daghelijckelichen loop soude doen, en de sonne stil staen in 't midden van de vaste sterren-Hemel. Door Mr. Sybrandt Hansz. Cardinael Reecken-Meester tot Amsterdam. t' Amstelredam." 4°. 31 blz. met astronomische fig. in den tekst.

„Het tweede School-Boeck van Mr. Sibrand Hansz. Cardinaels Arithmetica. Daer in geleert worden de voornaemste Rationale Rekeningen, deweleke daer voorvallen om te doen in het gebroken. Mitsgaders oock hoe men den Regel van Dryen sal werken in de gebroken getalen. t' Amsterdam. Ghedruckt by Jan Bouman, Boeckverkooper op 't Water, op de hoeck van de Vrouwe-Steegh; in de Lelije onder de Doornen 1669". kl. 8°. 142 blz.

Hy stond by zijn tijdgenooten in groote achting; althands J. H. Jariëhs van der Ley, in de voorrede van „Het gulden Zeeghel des grooten Zeevaarts, Leeuw. 1615," zegt van hem „dat Sybrand Hanssen een Vriese wt de Zeestadt Harlinghen seer vermaert in de tel- en meet-const heeft onlancks noch 100 seer constige geom. questien laten wtgaan".

Op dezen Cardinael vervaardigde Vondel het navolgende dichtstukken, waarby, zoo als dit meer by hem het geval is, de lof met scherts doormengd wordt.

L I J F W A C H T

V O O R

M E E S T E R

SYBRAND HANSSEN CARDINAEI,

D E N V R I E S C H E N E U K L I D E S.

A E N S I J N S C H O L I E R E N.

DE Vriefche Euklides hangt alleen
 Van cijferletters hecht aen een,
 Bewaert toch Sybrand met u allen,
 Bewaert dien Rekenſchat getrou:
 Viel Cardinael van 't plat, hy fou
 Aen cijferletters ſtukken vallen.

Nog eerder zouden wy geneigd zijn, te gelooven, dat Vondel by dit voorgaande ſtukjen geen ander doel had, dan den draak te ſteken met den Rekenmeester, indien zeker ander vaers, mede Cardinael betreffende, en opgenomen in de uitgave van Schiedam 1647, bl. 201, werkelijk van Vondel is. Ik voor my meen er aan te moeten twijſſen, omdat het niet in de latere uitgaven is opgenomen. Wat den aart van het verſchil aangaat, of wie I. H., D. V. S. en J. C. zijn, heb ik tot heden niet kunnen ontdekken.

F W A C H T

A O O K

M E E S T E R

N S S E N C A R D I N A E L.

S C H E N E U K L I D E S

S I J N S C H O L I E R E N.

Enklides hangt alleen
 letters hecht aen een,
 Sybrand met u allen.
 liën Rekenſchat getrou:
 dinael van 't plat, hy fou
 ters ſtucken vallen.

geneigd zijn, te gelooven, dat Vondel
 n ander doel had, dan den draak te ſlaan
 dien zeker ander vaers, mede Cardinael
 in de uitgave van Schiedam 1647. bl. 21
 k voor my meen er aan te moeten
 latere uitgaven is opgenomen. Wat
 aat, of wie I. H. D. V. S. en J. C. 22
 nen ontdekken.

MATHEMATISCHE QUESTIE.

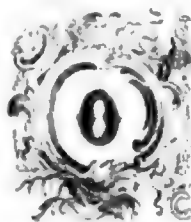
A E N

M E E S T E R

SYBRAND HANSZ. CARDINAE L.

Reecken-meester tot Amsterdam,

OVER HET VERSCHIL, VOOR-GEVALLEN TUSSEN I. H. TER EENRE
 ENDE D. V. S. BENEVEN S. I. C. TER ANDERE SIJDE, BEGREPEN IN DE ROCCAKENS.
 BY HUN LUYDEN RESPECTIVE, NU ONLANGS UYTGEGEVEN.

- Cardinael die u verſtaet op 's Hemels Starren,
 En door de Reecken-konſt veel warring kont ontwarren,
 Ontwart dit kluwen oock, en reeckent of 't Getal
 Dat noyt bekend en was, u uytkomtſt geven ſal
 Om in 't geheymſt, en het diepfinnighſt aller ſaecken,
 En deſe hun verſchil de reghte grond te raecken.
 Dan ſoo ghy nae de kunſt daer in geen uytkomtſt ſiet,
 Soo bid ick dat u doch de moeyte niet verdriet,
 Om eens een ſchrand're Vries te willen Divideeren,
 10 Met een ervaren Boer, en wel te obſerveeren
 Of het product geen Pool te voorſchijn brengen ſal.
 En 't overſchot verſmelt tot nul of niet met al.
 En als ghy 't ſoo bevind, ſoo kont ghy deſe luyden
 (Ter liefde van de Konſt) de reghte grond beduyden
 11 Doch ſoo haer twiſt-ſucht dan noch niet geneſen is,
 Soo legh vrij voor dat volck de garden in de pis.

Ter gelegenheid, dat men in 't jaar 1633 het groot Rondeel by de
 voormalige Regulierspoort had geſlecht, en dit laatſte vervangen door een
 groot burgerhuis, 't welk, tot logement ingericht, nog dien naam draagt,
 had men ook begrepen de lange houten brug, welke zich aldaar bevond,
 te moeten doen vervangen door een ſteenen brug. Deze was nu vol-
 tooid en rustte op acht zware zuilen, die zeven bogen vormden; welke
 zuilen niet op den bodem van den Amſtel rustten, maar op roosterwerk
 geſticht waren, dat door zware ingeheide palen gedragen werd. Hierop
 zinspeelde Vondel in de twee navolgende regels, die boven den middel-
 ſten boog werden geſteld:

OP

DE STEENE BRUGH

OP DEN AMSTEL.

ACHT fuylen op de ry, een brugh van swaeren last,
Begrond den Amstel niet, en staet allijk wel vast.

a Begrond: d. i. „rust niet op den grond, raakt den grond niet“.

Maria de Medicis, weduwe van Hendrik IV en moeder van den regeerenden Koning van Frankrijk, Lodewijk XIII, had, op het aandrijven van den toen alvermogenden Minister Richelieu, het Rijk moeten verlaten. Zich een tijd lang in Brabant hebbende opgehouden, kwam zy in den zomer van 1638 naar Holland over, met oogmerk om de bemiddeling der Staten te verzoeken in de geschillen tusſchen haar en den Koning haar zoon. Terwijl zy zich hier ophield, deed zy een reis door de voornaamſte Hollandſche Steden. Naauwliks was de Wethouderschap van Amſterdam van haar oogmerk verwittigd geworden, of de noodige toebereidfelen werden gemaakt om haar op de luisterrijkſte wijze te ontfangen. De vinding en regeling der vermakelijkheden, by die gelegenheid te geven, werd aan Dr. Coster opgedragen. Hooft had mede een ontwerp van feestviering gevormd, als blijkt uit den brief, door hem op den 22 Augustus aan van Baerle geſchreven: ¹⁾

....Naardien de Heer Koster eenen *anderen* vondt heeft opgeworpen, om de intrée der Koninginne te verheerlijken, zoo mogen wy denken, dat wy ten minſte de geneught van 't naavorſen gehadt hebben, gelijk de wijze man die naa den wortel van den boom dolf, om te begronden hoe de vijgen zoo uitneemende zoet waaren; tot dat zijn' dienstmaaght hem quam zeggen, dat ze in een pot gelegen hadden, daar honigh in geweest was. Waar mee zy kleinen dank behaalde, by hem, dien 't liever zouw geweest zijn, onwetende te blijven, om de luſt van 't jaagen naa wetenschap. Evenwel ons ontwerp behaeght my wel zoo zeer als dat van Doctor Koster; ende te het om de braave veirzen van U. E. in 't Latijn, ſampt om degene die Joffrou Testelfcha daar op gerijmt heeft

¹⁾ Hooft *Bruxen*, 593.

in 't Duitſch en Italiaanſch. ¹⁾ Doch U. E. en de Heer Moſtaart zullen verre beſt daar van kunnen oordeelen, in 't genieten van den herfft haars gezellchaps, die met de vruchten overkomt. Zoo de Koningin, gelijk U. E. verwaant, door de ſteden en over den Haage gaat, wil 't nog al een wyl aanloopen, eer men haare Majesteit tot Amsterdam zal zien. 't Verdriet my, uit zucht tot de eere der ſtadt, dat zy alle toeruſtingen zal moeten gering achten, ten opmerke van 't geen zy in Italië en Frankrijk, ja in Brabant, aanschouwt heeft. Eene der onthaalingen, die, mijns bedunkens, meest by haar zouden geacht worden, zoude een' treflyke muziek zijn. Overzulks, ('t zy de Heeren zich der koſten ontzien) waar het wel raadzaam eenige vermaarde konſtenaars uit andre ſteden t'ontbieden, ende daar in te volgen den raadt van den Orgeliſt Meester Dirk Sweeling, wiens gelyk ik meine dat zy nooit gehoord heeft: zulks by tot een fraai ſieraadt der ſtadt zal dienen. Konde men Joffrou Teſſellcha en Franciſca bewegen, ende teffens die ſtijs ſtem van Rotterdam, om wat mildt met den rijkdoom haarder gaaven te zijn, ende zich, daardoor

1) Het Italiaanſche vaers luidt als volgt:

IN HONORE

DELLA CHRISTIANISSIMA REGINA

MARIA DE MEDICI,

ALLA ENTRATA SUA FELICE NELLA CITTÀ

D'AMSTERODAMO

*Qual per le terre Phœgie già beata
Si ridde andar la Madre delli Dei,
Tal per Ollanda paſſi hor adorato,
MARIA Augusta: Augusta più di lei,
Quanto di più gran Genitori nata
Da certi numi il ſecol noſtro bea,
Aggradi, alla Regina, i tuoi honori:
Che coſi ſuole il Ciel, mirando a te en ora.*

Albus overgezekt door den Heer J. A. ALBERDINGK THOM:

TER EERE

VAN DE ALLERCHRISTELIJKSTE KONINGIN

MARIA VAN MEDICIS,

BIJ HARE BLIJDE INKOMSTE TER STEDE VAN

AMSTERDAM.

Als eens, voor het volk, in de frygiſche ſtreken
De zalige moeder der Goën trok voorbij,
Zoo ging thands door Holland, bij 't huldegroet-ſpreken,
Doorluchte Maria, Doorluchte dan zij,
Naar grootere Goden uw vaderen bleken,
Zoo zegent ge onze eeuw met een Gothedentij.
Neem, hooge Vorſtin, onze needrige hulde:
Zoo deed ſteds de Hemel, die 't harte vervulde

Vergelijk verder BARLAAM *Blijde Inkomst*, Holl. vert., blz. 66 en 81.

een' groote stad te verplichten, haare Majesteit zouw zich mischien verwonderen, dat Italië haar in Hollandt bejegende. Een schouwspel is 'er dat haaren oogen nergens gebeurt is, oft zal mogen gebeuren: de meenichte van scheepen, die men haar behoort te vertoonen, ende 't spel te eindigen met geklap van 't balderende geselut. Welk geluit, uit haar ooren, zouw kunnen spoelen de weërsmak, die zy, zoo ik duchte, in onze muziek zouw gevonden hebben. U. E. gelieve deze mijne bedenkingen voor te draagen aan de Heeren Mostaart ende Koster; samt, oft het niet oorbaar waare, twee verscheide vertooningen te doen, te weeten d'onze en die van den Heer Doctoer. Ik gebiede my aan U. E. enz."

In een brief, aan denzelfden eene week later geschreven, komt Hooft op de zaak terug:

.....Dat zij UEd. geirne iets van de Kaifarlijke kroon op 't Amsterdammer wapen hoorden zingen, dunkt my zoo vreemdt en verre uit den wege niet; gemerkt de Koningin gesprooten is uit Maximiliaan, den geever van dat sieraadt, die haar derde grootvaader geweest is. Men zouw hem kunnen ten toon stellen, in bedrijf van 't kroonen der stad; en de Koningin daarby, in 't voeghlijkste gewaadt, met deze woorden: *Instar dei*; oft andersins, gelijk Uwer E. verheeye geeft veel beter zal weeten te verziere. In allen gevalle waar 't goet, verscheiden pijlen tot zijn boogh te hebben. Want alle Majesteit wil zelden gezien zijn: ende zoo de Leyenaars Berecinthia voor den dagh brengen, de haare zal verwelkt wezen en nouw toonbaar t' Amsterdam. Doch, hoe konstigh een zanger ook, 't is (ik belijd het) quaatd queelen met heesche keel. Maar die van UEd. moelste boven maate schor wezen, zoo haar de stem der Meereminne van Tessel niet gladden konde, en gaalijk maaken, wen zy slechts eens begint te neuriën

Fecundum concute pectus.

Indien wy morgen verneemen, dat de Koningin op Woensdagh oft Donderdagh zekerlijk verwacht wort, ik leg ons toe, den hoop te vermeeren, en overmorgen t' Amsterdam te zijn" enz.

In deze brieven, en in 't byzonder uit het zeggen, dat het goed is, „verscheiden pijlen tot zijn boogh te hebben", straalt nog al de wensch door van Hooft, dat men zijn ontwerp van feestviering niet geheel ter zijde zou stellen. Ik durf echter niet beslissen, of men er zich by 't vaststellen van 't programma van bediende. Wat daarvan zij, de Koningin reed den 31 Augustus uit den Haag en kwam dien avond te Haarlem. Burgemeesteren van Amsterdam zonden terstond den Pensionaris Willem Boreel derwaarts, om haar Majesteit te verzoeken, de stad met haar tegenwoordigheid te vereeren, terwijl aan haar keus gelaten werd, zulks te water of te land te doen. Zij verkoos het laatste en vertrok, op Woensdag, den 1 September, naar Amsterdam, vergezeld van de Princes van Oranje en van een aanzienlijken stoet Edellieden en Vrouwen. Omtrent het Huis ter Hart lag een groote menigte speeljachten, langs 't Y derwaarts gezeild, en cierlijk uitgestreken met vlaggen en wimpels. Een der prachtigste

was voor de Koningin geschikt, die echter in 't rijtuig bleef, en den dijk langs reed (de straatweg bestond toen nog niet) tot aan de Vrijheid der stad, waar zy, door een Eerewacht te paard, geleid door Kornelis van Davelaar, Heer van Petten, verwelkomd, en onder klokgelui en 't losen van 't geschut de stad werd binnen geleid. Binnen de Haarlemmerpoort en langs de straten, welke de Vorstin moest doortrekken, stonden twintig Vendelen Schutters geschaard. Aan de poort werd de Koningin ontfangen door den Kolonel en Oud-Burgemeester Andries Bicker, en de Burgerhoplieden Pieter Reael, Gerbrand Janszoon Pancras, Oud Schepen en Raad, en Jacob Bicker, Bewindhebber der O. I. Maatschappy. De stoet, voorafgegaan door de jeugdige ruiters, en gevolgd van een gedeelte der Schuttery, kwam langs den Nieuwendijk op den Dam, trok aldaar door een eerepoort, die 't Koggeschip, het oud zegel der stad, droeg, en waaronder de bruiloft van Koning Hendrik IV met de Koningin was afgebeeld, en eenige regels van Barlaeus, als volgt door Vondel vertaald, tot toelichting:

OP

DE VERTOONING DES HUWELIJS

VAN

H E N D R I C K D E I V

EN

MARIA DE MEDICIS.

HIER trout 't Hetruurisch bloed de hand, die 't lemmer past,
 En stijgt door huwelyk op 's weerelds hoogste toppen;
 En Hendrick aen haer sijde, al blanck geharrenast,
 Verwacht uyt haeren schoot gekroonde Konings koppen.
 Ay sie, 't is Herkules, 't is Pallas, die hier staet.
 Hy stut met dapperheyd de Rijken; sy met raed.

Hetrurisch: Etrurien, in 't Gr. Tyrrhenia, later Tuscia, is het tegenwoordige Toskanen, waarover de Medicis gezach voerden.

Van hier ging de stoet door de Warmoesstraat en Niezel en voorts, langs de oostzijde van den Fluweelenburgwal, tot voor de Oude Doelenstraat, waar een andere eerepoort stond, met een hoogen en

cierlijk gefchilderden gevel, voor welken dit halve vaers van Virgilius te lezen was:

Laeta Deûm partu.

Na 't opfchuiven der gordijnen, zag men hier de Koningin, in de gedaante van Berecynthia, op een zegewagen, die, nevens haar, haar vorftelijke kinderen voerde, en door vier maagden, de vier waereld-deelen voorftellende, vergezelschap werd. Deze vertooning werd door een Latijnsch gedicht van Barlaeus verklaard, 't welk Vondel aldus vertolkte:

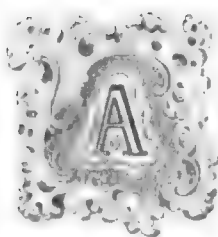
OP DE VERTOONINGE

VAN

B E R E C I N T H I A.

LETA DEUM PARTU.

BLIJDE MOEDER VAN DE GODEN.

1. Is eertijds Berecynth, foo wijd befaemt door 't baren
 Van vele Goden, reed door Phrygiaenfche fteên:
 Soo kom, ter goeder uur, gelegent ingevaren
 De poort van Amfterdam, tot blijfchap van 't gemeen.
 O groote Koningin; fla over al uw oogen:
 Mijn kercken, mijn gebouw, en torens trots van ftand,
 Mijn havens dicht befet, getuygen mijn vermogen.
 Ick fwerf den aerldboôm om, te water en te land.
 De beyde weerelden my haer fchenekaedjen ftieren.
 10 En d' oude, en nieuwe word hier op haer' prijs gefteilt.
 Uw Grootvaêr fchonek my eer, om mijnen fchild te cieren,
 Sijn Keyferlijke Kroon. nu wensch ick 't hooghgemelt
 Gefchonek met danekbaerheyd fijn Nichte te vergelden;
 Te toonen dat fijn deughd noch in mijn harte flaet.
 13 Soo ftond ick in de gunft van defen Held der helden,
 Uw' man; foo komt uw Soon my jaerlijcx noch te baet.
 Nadien ghy nu (dat 's meer) felts Goden hebt gedragen,
 Vergeefme, indien ick poogh hun Moeder te behagen.

1 *Berecynth*: een der namen van Cybele, de Moeder der Goden, als vercoerd op den berg Berecynthos in Frygiën.

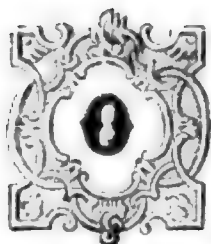
2 *Stieren*: dialektverfehll voor *ftaren*, nog in de volkstaal gebruikelijk.

11 *Uw Grootvaêr*: Maximiliaan van Oostenrijk, van wien Maria de Medicis afstamde door haar moeder Johanna, dochter van Keizer Ferdinand I.

Tegen over den wagen vertoonde zich wederom het Koggeschip,
't welk een maagd voerde, Amsterdam verbeeldende, die zich eer-
biedig boog voor de Koningin. Tot opheldering dienden de regels
van van Baerle, aldus door Vondel overgezet:

OP
DE BLIJDE INKOMSTE
VAN
MARIE DE MEDICIS,
T'AMSTERDAM.

OP DE KONINGIN EN DE STAD.

HARE MAJESTEYT
NTFING van Thetis groote Heeren
Tot swagers, die de zee regeeren.

DE STAD IS
Allengkens van een lage vest
En klein gebied dus hoogh gewallen
Soo datse nu des hemels affen
Bereycken kan, en oost en west.

DE KONINGIN IS
Moedigh op de Goôn, haer foonen,
Al verciert met Konings kroonen,
Die te sijner tijd om hoogh
10 Sullen cieren 's hemels boogh.

DE STAD
Komt billijk lof en danck om haer liefstallige aerd,
Om dat de vreemden daer, als in hun land, verkeerren;
Om dat wy wijd en sijd ons geven op de vaert,
En tot in d' ijszee toe in 't noorden gaen laveeren,
13 Ontdecken onbefeeroomt de veergelege landen,
Ons eertijds tot een' schriek: dat wy den dorst verlaen
Met bruyfenden Oront, en schuymende Rodaen,
En sijn, gelijk een volck, verknocht door eendraghts banden.

7 Moedigh op de Goôn, haer foonen: andere vertaling van den halven regel van VIRGILIUS: *laeta Deum parit*.

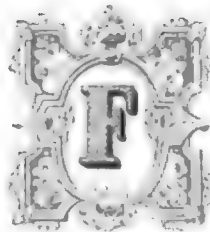
17 Oront: de Orontes is een rivier in Syriën, uit den Libanon ontspringende.

Rodaen: de Rhône.

De Koningin, zich nu naar 't Prinzenhof begeven hebbende, werd er begroet door de vier Burgemeesteren, Pieter Hasfelaer, Abraham Boom, Antoni Oetgens van Waveren en Albert Koenraad Burg, verzeld van de twee Pensionarissen, Willem Boreel en Kornelis Boom. — Men kan hier uit afleiden, hoe zeer het denkbeeld der Soevereiniteit reeds by de Stad was ingeworteld, dat de Overheden de Koningin niet te gemoet waren gegaan, maar, als haar gelijken, tot hunnent verwelkomden. De Koningin nam haar intrek in 't Prinzenhof, de Princes in 't huis van den beroemden koopman Elias Trip. Het wachtwoord werd door de Koningin, zoo lang zy in de stad was, gegeven, en was den eersten avond „Maria.” Ten volgenden dage geleidden Burgemeesteren haar door de stad, en onder anderen naar 't Oostindisch huis, waar een banket was toe bereid, alleen uit Indische gewassen en voortbrengfelen bestaande. Hier werden wederom Latijnsche vaerzen van Barlaeus gelezen of opgehangen, aldus door Vondel vertaald:

OP HET

OOSTINDISCH HUYS.

FORTUYN trock over zee, en ging nae Oosten bruyfen,
 En hiel in Indien ten lange leste stand;
 Daer was sy wellekoom in der Molucken huysen,
 By Memnons Koningen, verbonden hand aen hand.
 De Dageraad ontsloot sijn kamers voor ons kielen.
 Daer werden Hollanders van Mooren wel onthaelt.
 't Was niet genoegh dat sy in Neêrland 't veld behielen;
 Sy seylden 't aerdrijck om, soo wijd de sonne straelt;
 Vermaeckt om dat de son getuyghde van hun daden,
 10 Soo verre en soo uytheems. Ons Holland streckt een schuur
 Voor Indiaenschen gewas. Het Noorden heeft geladen
 Al 't geen het Oosten teelt. Al wat het hemelsch vuur
 Des somers koockt en braed, bewaert, in dit gewelte.
 De kille wintervorst, die vyer uyt peper kaent.
 13 Arabië geeft ons sijn wieroockvat ten beste.
 De handel met den Pers tot noch toe niet verflaent.

¹ *Memnon's Koningen*: geen zeer duidelijke of begrijpelijke benaming voor „Oosterse Vorsten.”
 Memnon was, volgens de fabelleer, de broeder van Aurora.

² *Sy*: de Hollanders.

¹³ *Die vyer uyt peper kaent*: d. i.: „die zich met peper verwarmt.”

Hy mangelt sijne sijde, en sijn kottoene waren.
 Het groote Java deelt ons sijne schatten mee,
 En China 'tporceleyn: wy Amsterdammers varen
 20 Al waer de Ganges looft sijn wateren in zee;
 Al waer de winst ons voert, nae alle zeën en kusten.
 Gewinsucht liet tot noch geen havens onbesocht.
 Wy deelen met den Taegh de zee en 't land, en rusten
 Ten oorloogh tegens een', die alles overmoght.
 30 Wie twijfelt, sta maer 't oogh op schancken, steên, en wijcken,
 Iek wijs hem andre steên, een ander vaderland,
 Daer andre starren sijn. soo wilst men met Rijken:
 Soo koopt de weerd sijn, en freekt 'tverkochte pand:
 Aldus word d' oeght genaeyt op wijd verspreyde gronden,
 40 Heel Indien in een Oostindischhuys gevonden.

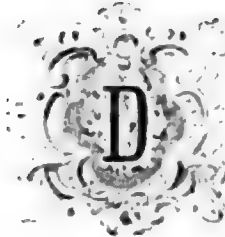
17 Hy mangelt: d. i. „hy geeft in ruil“

OP HET GERECHT

DER

OOSTINDISCHE KOOPMANSCHAPPEN,

VOOR 'S KONINGS MOEDER AENGERECHT.

ES Konings Moeder stond gelijk voor 't hoofd ge-
 slagen.
 Om d' ongemeene spijse, en proefde met haer' mond
 Het Indiaensc bancket, daer sy den d'isch sagh dragen
 Het edele gewas van 's aerdrijex Morgentond,
 De vrucht des Arabiers, de Persiaensche waren.
 Sy proeft met grooten smaek welrieckend pijpkaneele,
 't Verquickende gerecht, dat Oostersehe ackers baren.
 Sy riekt de vruchtbaerheyd van 's weerd's ander deel,
 De wierroock, balssem, myrrhe, als heylige offergiften,
 10 Een yeder op sijn plaets: het een haer oogh behaeght.
 Het ander smaect de tong, wie sal partyen schiften?
 Hier pleyten Reuck en Smaek, terwijl men riekt en knaeght
 Men at op Thetis feest noch noyt dees leckernyen.
 Jupijn werd noyt genood op diergelijck bancket;
 15 Nocht Cesar, doen hy quam het Kapitoole opryen
 Met legensrijcken roof, van 's vyands bloed belmet.
 De weerd, seyde een man, die Griecken Kosmos heeten,
 Nood Kosmos dochter dus op haer bancket ten eeten.

17 Kosmos: Griekse naam voor „waereld,“ bygebracht om een woordspeling met den naam van Mariaas vader te verkrijgen.

Op den derden dag vermaakte men de Koningin met nieuwe ver-
tooningen, die, tusſchen de Lange- en Doelebruggen, waar de gracht
op 't breedst is, op een eilandtjen, uit de veenen derwaarts gevoerd,
in eene nacht vervaardigd waren. Het Vorſtelijk Gezelliſchap zat met
Schout en Burgemeesteren in eene floep; en terwijl deze door de
Grimmesſelluis kwam uitvaren, ging de Oſſelluis, daar recht over,
open, en liet een Neptuun op zijn ſchelpwagen door. Hy werd gevolgd
van Merkuur in een kogge: voor in zat de Amſterdamsche Maagd,
die de Koningin met eenige dichtregelen begroette, waarvan hier de
vertaling volgt:

EEN SCHOONE MAEGHD,

U YTBEELENDE

A M S T E R D A M.

VERWELLEKOOMDE DE KONINGIN MET DESE VAERSEN.

MET welck een offerhand ſal ick den hemel dancken,
Dat my beſoecken kout de grootſte Koningin,
Die bey de weerelden beſchaduwet met haer rancken,
En my een voorſpraeck ſtreckte, en trouwe Noodvriendin
By Vader en by Soon, in hare heerſchappye?
Weest overwellekoom, geſegende Marye.

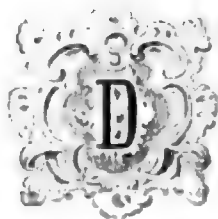
OP

NEPTUUN, MERKUUR,

EN

D'AMSTERDAMSCH E MAEGHD.

DIE DE KONINGIN, OP HET ROCKIN, ONTMOETEN, EN BEGROETEN.

E Zeegod, grijs van kop en kin, en ſtraf van oogen,
Die met ſijn ſpitſſe vorek ophorrelt uyt den vloed,
En in een vloocke ſchulp van monſters word getogen.
Daer waternymphen vaſt hem ſtrecken tot een' ſtoet:
Merkuur, des koopmans God, beleyder van den handel,
Die met ſijn gladde tong nu koopt, en dan verkoopt,

Vloocke is hetzelfde als „vlottende, drijvende.”

En wipeltuut in gunst, en light van aerd en wandel,
 Veroorfaecht, dat de winst nu stand houd, dan verloopt;
 En dese schoone Maeghd, die met een nedrigh wesen
 10 Sich neyght eerbiedighlijk; dees Godheên algelijck
 Verwellekomen hier de schoone, d'uytgelesen
 Onsterflijke Godin van 't Franche koningrijk.
 Sy storten over haer een' algemeene legen.
 De Zeevooghd draeght haer op 't geslagh der gantche zee,
 15 Van alle wateren, en hobbelende wegen:
 Soo veer van Sein, of Teems, of Spanjes veerste reë
 De Scepters van haer wijd gevreesde kindren reycken,
 Der Goden Taelman wijd sijn Stad dees Koningin,
 En hare Lelien, tot een gehoorfaem teycken:
 20 Maer d'Amsterdamche Maeghd, ons Stroom- en Zeeheldin,
 Van Zee- en Handelgod gestut, vernedert blode
 Dees Koopgoôn voor Marie, en haer alleen voor Gode.

16, 17 Omdat haar zoon Koning van Frankrijk, en hare dochters Koninginnen van Engeland en Spanje waren.

18 Der Goden Taelman: Merkuur, die tot bode en tolk der goden strekte.

21 Blode voor „zedig.“ De zin is: „zy doet deze goden zich beleefd voor Maria, en Maria alleen voor God luigen.“

OP

DEN SLANGESTAF VAN MERKUUR.

WAERMEDE

Hy geesten, doods van verf, uyt Plutoos jammerpoel
 Verdaghvaert, of hen drijft nae 's afgronds duyftren stoel.

OP

A M S T E R D A M.

Keer om de Stad: s' is bosch van onder, en gebout
 Op boomen, onlangs noch gehaelt in 't Noordsehe woud.

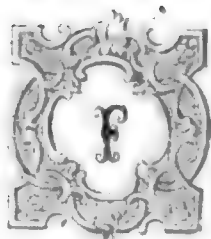
De floep, die haar voerde, werd toen geroeid naar de noordzijde van het eilandtjen, waar, onder een grooten zegeboog, nieuwe vertooningen plaats vonden: eerst het huwelijk van François de Medicis en Joanna van Oostenrijk, vader en moeder der Vorstin, met deze vaerzen:

OP
DE VERTOONINGE VAN HET HUWELIJK
VAN
FRANÇOIS VAN MEDICIS.

Groot Hertog van Toskanen.

EN
JOANNE VAN OOSTENRIJCK,

KEYSER FERDINANDS DOCHTER.

FRANÇOIS, Toskaensche Vorst, hier treed ghy op 't tooneel.

Met d' eer van Oostenrijk, Joanne, uw uytverkoren.

Hier trout uw halve siel noch eens haer ander deel.

Waer nyt Hertogen en regeerders sijn geboren.

Door huwelijken rijft de Son van Medicis,

En steekt haer starren aen, die stralen van sich schieten,
Haer heldre starren, daer Maria een van is,

Die door de gunst van God, die elck niet magh genieten,
Geen blijde moeder word, soo menighmael sy baert,

" 't En sij van Koningen. dat 's baeren; dat 's beklijven:

Dat 's 't aerdriek geregeert door haer geslacht en aerd.

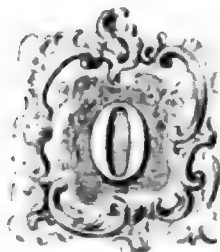
Dat heet door hyliken de koninkrijcken stijven.

* *Geen blijde moeder word*: de dichter wil niet zeggen, dat „zy geen blijde moeder wordt,” maar, dat, „telken reize als zy moeder wordt, zy koningen baart.”

Toen -- volgens de suggestie van Hooft -- Maximiliaan, Amsterdam beschenkende met de keizerlijke kroon, met dit byschrift:

OP
DE VERTOONING
VAN
DE SCHENCKAEDJE
DER
KEYSERLIJCKE WAPENKROONE.

MAXIMILIAEN spreekt:

AEMSTELERS, die, wijd te water en te land,
Verkoopt, en koopt, en wint, en winnen doet veel
andren.
En stutte 's oorlooghs last, het sij oock van wat kant.
En hoe veel vyanden my druckten met malkan-
dren:

3 't Sij my Venetien, of Vlaendre dreyghde uyt haet.
En Brugh sij' eyge Vorst en landheer hiel gevangen:
Aenvaerd ons goude Kroon, der Keyfren hoofdcieraed,
En wil die, tot een loon van uwe deughd, ontfangen.
Dat sy in 't midden sta by leeuwen, rood van goud,
10 Voor den nakomeling, om met die eer te proncken.
Ghy triomfeert ter zee met vlugh en seylbaer hout.
Ous Keyserlijke Kroon sij u uyt gunst geschoncken.
Te lande blinckt mijn kroon, en word alom gevreeft:
Maer uwe Schildkroon blinckt te water allermeeft.

3 Toespeling op de oorlogen, door Maximiliaan gevoerd.

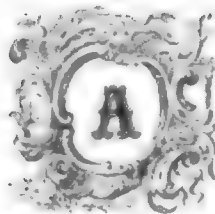
10 Brugh: Brugge, waar Maximiliaan in 1486 een geruimen tijd gevangen word gehouden.

11 't Is reeds meer aangemerkt, dat Maximiliaan, toen nog maar Roomsche Koning zijnde, geen Keizerlijke kroon kon geven.

12 Seilbaer hout: „hout, dat geschikt is zellen te dragen“ (to bear sails).

Aan de zuidzijde van 't eilandtjen, werwaarts de sloep toen gevoerd werd, zag men den ellendigen staat van Frankrijk onder Hendrik III en den bloeienden onder Hendrik IV in vijf grootseche vertooningen afgebeeld, en aldus toegelicht:

OP
DE VERTOONINGEN
VAN
DEN RIJCKKLOOT VAN VRANCKRIJCK
ONDER
HENRICK DE III GESCHEURT,
INDIEN
HENRICK DE IV GEHEELT EN HERSTELT.

1.8 Vranckrijck jammerlijk den Rijckskloot liet ge-
reten
Door burgerlijken krijgh, en 't land gedeelt in
twee,
De Vorsten handgemeen, en hart op hart gebeten.
Den Koning self vermoort; doet dit haer herte
wee;

- 3 Om dat de Kloot des Rijckx met kracht leyd afgesmeten
Van sulcke schouderen, waer op sich elck verliet,
En d' affen uit de naef geheven: dies bekreten
In dien benacuden schijn het nae den hemel liet,
En smeect Jupijn om hulp, en al de groote Goden,
10 En wacht van boven troost in dien vervallen Staet.
Pomoon, en Bromius, en Ceres weghgevloden,
En van het swaerd verdruckt, en Venus, bloot van raed,
Met d' andre Godheën staen bedruckt aen Vranckrijcx sijde.
De Goën erbarmen sich om die verlege schaer,
15 Verdaghvaerden Borbon, dat hy hen al bevrijde,
En op sijn schouders neem' den last van 't Rijckxgevaer.
Triton met Mavors helpt den Held, op Vranckrijcx bede,
Waer hy door hun beleyd de vyanden verstoort:
Soo word het rijk geheelt door langgewenschten vrede.
20 Navarre, sterck van hals, den Rijckskloot onderschoort,
Set d' affen in de naef met kracht: soo word herboren

1.8 Den Koning self vermoort: Hendrik III.

10 Pomoon: de godin der tuinen en lusthoven

Bromius: Bacchus, de wijngod.

Ceres: godin van den oogst.

15 Borbon: Hendrik IV.

20 Navarre: wederom Hendrik IV.

De rult van 't oude Rijk: soo bloeyen alle steên,
 De kercken, en het land weêr heerlijk, als te voren.
 De Vreê keert wederom. Astrea gaet bekleên
 25 Haer' troon en eersten Staet: gevlughte Goden keeren
 Uyt hunne ballingschap in 't voorige besit.
 Dit word u hier vertoont: dit wil Alcides leeren,
 Daer hy 't gerabraeckt land weêr set in sijn gelid,
 En heelt 't gelpilte Rijk, gelijk dees stommen spreken.
 30 Met recht word Henrick dan by Herkules geleden.

25 Astrea: de Vreêgodin

Toen werd het gezelschap vermaakt door een watersrijd, tuschen tien matroozen, in witte linnen kleeding, met roode mutsen op 't hoofd, die elkander met handspaken te keer gingen, en uit de schuuten in 't water deden tuimelen. Tegen den avond voer men door de St. Antonis Sluis, naar 't Y; waar de Koningin, op de Oostindische werf, een schip zag afloopen, aan 't welk zy, op verzoek van Burgemeesteren, een naam gaf, en wel dien van Maria de Medicis, waarop de navolgende regels werden gemaakt:

EEN OOSTINDISCH SCHIP.

DAT DE KONINGIN NAE HAREN NAEM NOEMDE.

MAGH NU SEGGEN.

MARIA is mijn naem, mijn toenaem Medicis:
 Het freck' tot gunst, is 't niet tot mijn behoudenis.

Den volgenden dag ging zy in stilte eenige winkels bezoeken, en verkreeg ontslag voor een gevangene, die een onwilligen manslag begaan had. Op Zondag 5 September nam zy — weder op 't Prinsenhof — afscheid van Burgemeesteren, en trok weg, terwijl men haar op dezelfde wijze, als men haar had ingehaald, uitgeleide deed.

Ook de vriend van Vondel, Mr. Joan Vechters of Victorijn, leverde byschriften op de vertooningen. Wy vinden die o. a. verzameld in den „Hollandischen Parnas“, in 1660 door T. van Donselaer uitgegeven. blz. 213—215.

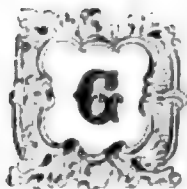
Op den dag dat Maria Amsterdam verliet, beviel de Koningin van Frankrijk van een Kroonprins. Barlaeus bezong deze gebeurtenis in Latijnſche vaerzen, welke Vondel, even als al de vorige, vertaalde:

OP

DE GEBOORTE DES DOLFIJNS.

GEVALLEN JUYST TEN SELVEN DAGE.

EN OP DIE URE, DOEN MARIE DE MEDICIS VUT AMSTERDAM VERTROCK.

ELIJCK de ſtarren ſtaegh verrijſen, weder dalen,
Veranderen van beurt door op en ondergaen,
En nu in d' een, en dan in d' andre weereeld ſtralen;
Alleveneens, terwijl de koningklijke raên
Ontvoeren Amſterdam de ſtarre van Florenſſen,
Verſchijnt 'er aen de Sein een Son, een ander licht,
En d' Erfgenaem des Rijex, tot heyl en troolt der menſchen,
Geboren juyst dien dagh, doen wy het aengeſicht,
De Majesteit en glans van Medicis verloren:
Op d' uur, dat Amſterdam betreurde haer vertreck,
Was 't hooghtijd te Parijs, daer een Dolfijn geboren
Gantſch Vranckrijk juychen deed met opgeheven neck.
Leef lang, Mariaes neef: dat Hollanders en Vrancken,
Van uwe Lelien gefegent, u bedancken.

1) De ſtarre van Florenſſen: Maria de Medicis.

11) Een Dolfijn: naderhand Lodewijk XIV.

Gedurende haar verblijf hier te lande, had zich de Koningin, op verzoek van-Burgemeesteren van Amſterdam, en ter gedachteniſe aan het bezoek, waarmede zy de ſtad vereerd had, laten afſchilderen door den beroemden Gerard Honthorſt 1), welk afbeeldſel, door haar aan de Wethouderſchap vereerd, na den aanbouw van het nieuwe Stadhuys op den Dam, aldaar voor den ſchoorſteen werd geplaatſt, en thands nog te zien is in 't voorvertrek van Burgemeesters-kamer. De navolgende dichtregelen zinfpelen op dat kunſtwerk:

1) Lees hierover de Levallige novelle van Mey. Bosboom-Touſſaint, getiteld: *Het Huſe Honthorſtdijk*.

OP

DE AFBEELDINGE VAN DE KONINGINNE,

DOOR HONTHORST GEDAEN,

EN VAN HARE MAJEST AEN DE BURGEMEESTERS VAN AMSTERDAM VERFERT.

DE groote Medicis, een Moeder van drie kroonen,
Quam dus, ter goeder uur, sich in ons Stad vertoonen.

Behalve deze schildery behield de stad nog een herinnering van haar bezoek in een ander schildery, voortellende de schutters-vendels van den Kolonel Bicker, geschaard staande tot onthaal der Koningin. Het vervaardigen van dit kunstwerk was opgedragen aan Jacob Sandrart, een schilder, die in Duitschland uit Nederlandische ouders geboren was, en van wien ik gelegenheid zal hebben meer omstandig te gewagen.

Omtreeks 1636 te Amsterdam gekomen, verwierf hy zich al spoedig aldaar befehmers en bestellingen. Vondel schijnt veel werk van hem gemaakt te hebben; althands wy zullen nog meermalen onzen dichter met lof van hem hooren spreken. Op het voormelde Doelestuk vervaardigde hy het navolgende byschrift:

OP

HET KORPORAELSCHAP

DES HEEREN

V A N S W I E T E N .

OP DE DOELEN, GESCHILDERT DOOR SANDRART.

DE Vaen van Swieten wacht om Medicis t'onthalen;
Maer voor soo groot een siel valt Dam en merckt te klein.

Op het Korporaelschap: men late zich hier niet misleiden door het woord korporaal, noch denke, dat men hier te doen heeft met de persoon, die in het krijgswezen op den onderofficier in rang volgt: *korporaal* beteekent letterlijk „lijfwacht,” en het *korporaelschap* is alzoo hier hetzelfde als de lijfwacht, „*garde d'honneur*” (van Maria de Medici).

Des Heeren van Swieten: de Kolonel Andries Bicker was Heer van Swieten — natuurlijk door aankoop, want hy behoorde geenzins tot het stambuis van dien naam: maar 't was reeds toen in de mode geraakt, dat de vermogende kooplieden, nu zy het gezach en de macht in handen hadden bekomen, zich door het aankopen van Heerlijkheden en het aannemen van den naam daarvan, aan den ouden adel poegden gelijk te stellen, en alzoo een slagboom te plaatsen tuschen hen en hunne minder door het lot begunstigde medeburgers.

De vaen van Swieten: „het vandel — of liever de vendels die onder den Heer van Swieten stonden.”

En 't oogh der burglary te swack voor fuleke stralen.

Die Son van Chrittenrijk is vleesch, nocht vel, nocht been:

3 Vergeef het dan Sandrart, dat hy haer maelt van steen.

1 Deze regel is onduidelijk: het schijnt dat Sandrart, in plaats van de Koningin zelve, haar standbeeld had afgebeeld.

Op den 18 October van dit jaar overleed, in zeven-en-zestig jarigen ouderdom, de beroemde wiskundige Willem Janszoon Blaeu, die, als leerling van Tycho Brahe, zich, door het schrijven en uitgeven van talrijke en hoogst verdienstelijke werken over de zeevaart en sterrekunde, een grooten naam had gemaakt. Met het geslacht van Hooft verzwagerd — de moeder van den Drosfaart heette Anna Blaeu — was hy ook met Vondel bevriend, die, gelijk ons dit zoo straks nader blijken zal, op een gemeenzamen voet by hem en zijn zonen verkeerde. Een voortreffelijke afbeelding van Blaeu, door J. Falck, werd met een Latijnsch gedicht van Barlaeus vereerd, en met dit byschrift van Vondel:

OP

DEN WISKUNSTIGEN

W I L L E M B L A E U.

MEN soeck volkomen breyn vergeefs, en vind er geen;
 En selden een vernuft alleen bequaem tot een;
 Noch seldener een man bequaem geacht tot velen:
 Het schijnt Natuur heeft lust haer gaven te verdeelen,
 3 Maer trof in BLAEU een stof tot veelerley bequaem.
 Soo draeght de Wiskonst moed op lijnen grooten naem.

1 *Schijner voor „zeldzamer“*

oor fuleke stralen.
 Ich, nocht vel, nocht een
 y haer maelt van fier.

in plaats van de Koningin.

erleed, in zeven-en-zestig jaren.
 Willem Janszoon Blaeu, die is
 r het schrijven en uitgeven van
 n over de zeevaart en sterrekunde.
 t het geslacht van Hooft verma-
 t heette Anna Blaeu -- was he-
 ns dit zoo straks nader bliken zal.
 i zijn zonen verkeerde. Een voor-
 J. Falck, werd met een Latijns-
 dit byschrift van Vondel:

UNSTIGEN

B L A E U.

en vergeefs, en vind er geen;
 n bequaem tot een;
 em geacht tot velen;
 haer gaven te verdeelen.
 of tot veelerley bequaem.
 noed opijnen grooten naem.

Op twee van 's mans werken schreef Vondel de navolgende klink-
 dichten:

OP HET GRAEDBOECK

VAN

W I L L E M B L A E U.

My die ten Noorden nu daelt by de bleeke schimmen,
 Nu in 't gesicht krijgt 't schip, waer over Tifis
 waeckt;
 Nu westwaert spoed, daer 't licht sijn groote dagh-
 vaert staect;
 Nu daer de morgenstar haer pruyck heft uyt de
 klimmen:

En die dick buyten 's weeghs geflingert door 't vergrimmen
 Des woelten Zeevooghds, die 't de kielen bange maect,
 Niet weet, hoe verre of nae ghy afdwaelt, of genaect,
 Den Evnaer, die d' een noch d' andere As fiet klimmen:

Aenvaert mijn onderwijs, 't welek wijst waer ieder licht
 Van God geplant sij juyft in 's hemels aengesicht.
 Iek streck den Zeeman staegh een baec en helder vuurwerk.

Dwaelgeesten, leght ghy toe te dwalen wijd en sijd,
 En wilt ghy seecker sijn van plaets, en uur en tijd:
 My tot uw' stuurman neemt, uw wyser, en uw nurwerk.

1. Ghy: „de zeevarenden.“

2. De zin dezer vier regels is eenvoudig: „gy, die u naar alle hemelstreken wendt.“

3. Tifis: de stuurman der Argonauten.

4. Mijn onderwijs: het Graedboek wordt hier sprekend ingevoerd.

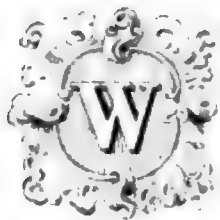
5. Dwaelgeesten staat hier eenvoudig voor „zwervende reizigers.“

OP

HET DERDE DEEL

VAN

LICHT DER ZEEVAERT.

AS nu de Straet geveeght van hun die luttel stuyten,
De Middellandsche zee benaeuwen vroegh en spae,
En trecken hun gewin uyt vromer lieden schae,
En tergen God, en 't Reght met steelen en vry-
buyten;

De Straetsche handelaer gaf geen twee kop're duyten
Uyt vreefe van gevaer; 't verleeckren bleef haelt nae:
De Koopman sliep geruſt, terwijl op Gods genae
Hy wiffelt in katoen, en Zy sijn zilvre kluyten,

Want angst voor schipbreuck is van yeders hart gestreken,
10 Nu 't Licht der Zeevaert blaecht, en helder is ontfeken;
Men vreeſter nocht Charybd nocht Seyl, nocht plaet, nocht banck,

Nature, die jeloers angſtvallighlijk ons banden,
Met klippen onder zee, van Turcxen en Griecxen stranden,
Moet dulden, dat wy daer gaen landen vry en vranck.

1 De Straet: t. w. die van Gibraltar.

Die luttel stuyten: „die niet veel deugen;“ hy bedoelt hier de Algerijnsche zeeroovers. Zie vs. 4. De uitdrukking leeft nog in de volkstaal.

2 Kluyten voor „geldstukken.“ 't Is van ouds onzer natie eigen geweest, daaraan in den platten spreektrant allerlei benamingen te geven. en zoo hoort men nog van „schijven, platen, moppen, koeken“ enz. enz. spreken.

10 Vry en vranck: d. i.: „zonder avary of schade.“

Het laatste der hier genoemde werken werd door Hooft insgelijks met een klinkdicht vereerd, te vinden in zijn Gedichten, 148.

Ik heb zoo straks gezegd, dat Vondel gemeenzamen omgang had met de kinderen van Willem Blaeu: en hiervan getuigt zoowel de omſtandigheid, dat elk hunner by verschillende gelegenheden tot onderwerp strekte aan een of meer zijner gedichten, als wel de scherpsinnige toon, welken hy zich ten opzichte althands van twee hunner veroorloofde. De tweede zoon van Blaeu, Kornelis geheeten, schijnt in zijn jeugd tegen-

spoed gehad te hebben in zijn minnaryen: althans daarop doelt de navolgende grap van onzen dichter:

BLAEUWE SCHEENTJE.

BLAEUTJE fou een meytje drucken:
 Maer de kunft en wou niet lucken:
 Blaeutje kreegh een blaeuwe fcheen,
 En hy liep al hinckend' heen.
 : Blaeutje, met jou blaeuwe fcheentje,
 Lieve treurt doch niet om eentje,
 Hebje een blaeuwe kous van doen?
 'k Hebber noch van goed fatfoen.

: *Drucken*: woordfpeeling met het beroep van boek- en plaatdrukker, dat Blaen uitoefende, en tevens met het *drucken*, „omhelzen,” *premere*, van een melken.

: *Een blaue kous*: niet een *blue stocking*, een *blauwe-kous*, waardoor wy thands een *garante* verstaan, maar een *kous* die 't *been* van *Blaen* past, en welke Vondel, als winkelier in kousen, best in staat was te leveren.

Het is my niet gebleken, of deze Kornelis Blaeu dezelfde perfoon is, als de overbrenger van een brief, door Hooft in d° 1 Julij 1634 ¹⁾ aan Jakob Wijts gefchreven, en met de navolgende aanbeveling door hem voorzien: „Brenger dezès is een gefchikt en geleerd jonkman, my in maagfchap beftaande; de vaader Willem Blaeu, een fchrander wiskunfenaar, leerling van Tycho Brahe, genoeg vernaamt en zoude het het zijn als 't hem lufte. My waar lief, zoo U'Ed. hem een goetd woordt kon leenen, maar leeder veel, dat zy hier in iets deed, dat eenigzins aanftootelijk, oft haar tegen de borft mocht wezen, enz.”

Het tweede ftaaltjen van Vondels vrolijken toon tegenover de Blaeuwen fpreekt uit het volgende gedichtjen, 't welk ik bekennen moet, meermalen in de gewone uitgave van Vondels Poëzy gelezen te hebben, zonder recht te vatten, wat er de wezenlijke aardigheid van uitmaakte: en ik ben overtuigd, dat het met andere lezers hetzelfde geval zal geweest zijn, voor zoo verre zy namelijk niet wisten, tot wie het vaersjen betrekking had — wat my het toeval heeft doen ontdekken. Eene der dochters van Willem Blaeu, Lucia, en by verkorting Sijtjen geheeten, werd namelijk ten huwelijk aangezocht door Philips van den Gyfen, zeepzieder

¹⁾ Br. 424.

te Delft, en het is nu op de beroepen, door den vader van het meisje en door den minnaar uitgeoefend, dat Vondel in dit gedichtjen op vrolijke wijze zintpeelt:

DEUNTJE.

DOE een abel Delvenaertje
 Quam by Sijtje; feyfe, vaertje,
 Dees wil drucken stijf en fterck.
 Help de landfknecht doch aen werck.
 5 Eerje lang hem foud verletten,
 'k Wil met hem den druck opfietten:
 'k Laet den fomme-wijfer ftaen
 Voor de wijfer van de maen.
 Philips fey, 'k ben een feepe-koocker:
 10 Wel (fey Sijtje) benje een ftoocker:
 'k Heb in 't ftoocken geen verdriet:
 Stoock vry dat de ketel fied.

1—5 Wederom dezelfde woordfpeeling als in 't vorige gedichtjen. Sijtjen zegt tegen den ouden Blaeu: „geef dezen landsman, dezen man, die van buiten komt, en die op het *drukken* gefteld is, daartoe toch de gelegenheid (door hem namelijk my tot vrouw te geven).”

7 *De fomme-wijfer*: die in den gezelschap van het huis van Blaeu prijkt.

9, 10 De zin van deze beide regels, is: „ik wil mijns vaders huis voor dat mijns Delvenaertjens verlaten.”

11 *Een feepe koocker*: „een reepzieler.”

Meer ernstig en deftig is het opfchrift door Vondel gefteld boven den fchoorsteen van een andere dochter van Blaeu:

OP DE SCHOORSTEEN

VAN JOFFROU

KATHARINE BLAEU.

DE heylighe Eendragt is het fout,
 Dat huys en ftad in welen houd,
 Sy ftelt d' oneffenheên gelijk,
 En haert een goddelijk miltiek,
 5 Het welk den geest en 't lijf verheught.
 Een Wijfe kent en eert haer deughd.

Aandoenlijk is het korte grafchrift op eene derde zuster:

OP

MARIA ELISABETH BLAEU.

HIER rust MARIA, snel verdort.
De tijd der schoonste bloeme is kort.

Vermaarder nog dan Willem Blaeu maakte zich zijn oudste zoon Joan, die met zijn broeder Kornelis het beroep zijns vaders voortzette, en den roem verwierf van de vermaardste boekdrukker zijner eeuw te zijn. Zijn Stedeboeken en vooral zijn Atlas waren door geheel Europa vermaard, en de laatste werd door Vondel bezongen in het nevensgaande gedicht:

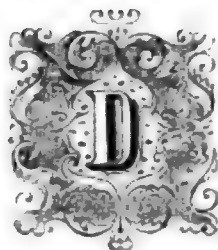
OP

HET TOONNEEL DES AERDRIJCKS.

OP

DEN NIEUWEN ATLAS,

UYTGEGEVEN DOOR DE BLAEUWEN.

E wereld is wel schoon, en waerdigh om t' aenſchouwen:

Maer reyſen heeft wat in. de koſten vallen ſwaer:

Men magh den Oceaen niet al te veel betrouwen:

De bergen ſteygren ſteyl: de boſſchen ſien te naer;

De ſtroomen gapen wijd, om overheen te ſtappen;

De mijlen reken ſtaegh: de landen ſtrecken veer:

De Rijcken tegens een, gedeelt door vyandſchappen,

Die ſtaen in 't harrenas, en trecken hun geweer:

- De bittere kou verkleumt: de hitte braed de leden:
 10 De lucht die hangt vol damp, of moord met felle pelt.
 Men vind ongaftvry volek, en onbewoonde liden,
 Woestijnen, daer gediert des nachts verlaet zijn nest,
 En brult, en huylt, om roof, en aes van vee of menschen:
 Het sand beswaert den gang: de ganger hijght, en roeckt,
 15 Op 't ongebaende pad: dan is 't vergeefs te wenschen
 Om den verlaten haerd, daer moeder eten kooekt.
 O reyfigefinde geeft, ghy kunt die moeyte sparen,
 En sien op dit Tooneel de weerd, groot en ruym,
 Beschreven en gemaect in klein begrijp van blaren.
 20 Soo draeyt de schrandre kunst den aerdkloot op haer' duym.
- 16 De *ganger*, thands alleen maar gebezigd in samenstellingen als: „voet*ganger*”, „bedevaart*ganger*” enz.

Ook het huwelijk van Joan Blaeu, van welks viering de tijd my niet gebleken is, werd door Vondel op de volgende wijze bezongen ¹⁾

1) Ook door Barlaeus, in een Latijnsch gedicht. Zie BARL. *Poëm*: 520.

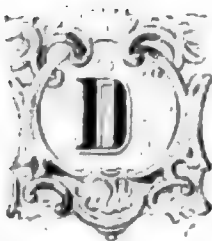
F A C K E L

VAN

D^r. J O A N B L A E U.

EN

GEERTRUYD VERMEUL.

E wackre Blaeu sloegh 's avonds spae
 Het gulden heyr des hemels gae,
 En monfterde alle stralen,
 Die vast staen, of verdwalen;

Als Venus, dochter van Jupijn,
 Hem in een' ongemaecten schijn
 Verscheen, en quam voor oogen.
 Daer hy stond opgetogen.

² In een ongemaecten schijn: d. i. „zich voordoeude in haar natuurliken staat, als Mingodin.”

Sy sprack: mijn allerwaerdfte loon,
 10 Die luft hebt in der Goden troon
 En 't eeuwighdurend leven
 Met uwen geest te fweven:

Al lang genoegh met ongemaek
 Gedragen 't aerdfch en hemelfch pack,
 15 En Herkles naegetreden,
 En Atlas wijde fchreden.

Al lang genoegh tot 's vaders trooft
 Sijn' fwacken ouderdom verpooft:
 't Is tijd om eens te hooren
 20 Nae 't geen u is befchoren.

Ick wijs u nae de goude ftad,
 Daer is voor u een eedle fchat,
 Een fchoone Maeghd ten befte.
 Treck heen nae defe velte.

25 Gh'y fult 'er vinden aen de Gou
 De lieve lang beloofde trou,
 En u in hare kaecken
 En heufch onthael vermaecken.

Of deytfe met bevreesden gang,
 30 Ick falfe met een' minneprang
 Bedwingen tot mijn wetten.
 En 't harde hart verietten.

Soo sprack de moeder van de min,
 En liet hem met verbaefden fin,
 35 (Terwile fy ging ftrijcken)
 Verbaeft ten hemel kijken.

Sijn boefem brande ftracx van hoop,
 Die hem den luft van ftarrenloop
 En 't fchrander hemelmeten
 40 Benam, en deed vergeten.

10 't *Aerdfch en hemelfch pack*: hier, „de moeite der ftudie van de aardrijks- en fterrekunde.”

15, 16 *Herkles, Atlas*. Atlas werd gezegd den hemel te torfchen, en van daar ook, dat een werk over fterrekunde, en later ook een verzameling van kaarten, een *atlas* genoemd werd. Herkules fchijnt hier meer als reiziger genoemd te worden:

Qui mores hominum multorum vidit et urbes.

17 's *Vaders trooft*: van W. Blaeu, den fchrijver over de Zeevaartkunde, enz.

31 *De goude ftad*: „Gouda.”

35-36 *Met verbaefden fin...* *Verbaeft ten hemel kijken* is een ongeoorloofde tautologie; of wy moeten met het eerste *verbaefden*, het fynoniem „verflagen” verftaan, en dan is 't een woordfpeeling.

Ghy handelt paffier, boogh nocht kaert.
 O Blaeu, wat of u wedervaert?
 Nocht Tichoos wijfe boecken:
 Ghy gaet uw weërge foecken:

11 En Venus voorgang maectt het fpoor.
 En wijft u met haer ftarre voor.
 En opent Geertruys armen.
 Genegen tot ontfarmen.

Geluck, ô blijde Bruydegom!
 20 In Hymens vrolijk heylighdom.
 Uw Bruyd heeft u genefen.
 Laet fy uw fpiegel welen.

Nu ftaroogh op geen ander licht
 Als dat 'er ftraelt uyt haer geficht.
 31 Nu ftaroogh op haer oogen.
 Die alle ding vermogen.

Nu druck, in 't kuffen even kloeck,
 Met mond op mond een minneboeck,
 Nu druck met inckt van weelden
 40 Een huys vol minnebeelden.

11 *Tichoos wijfe boecken*: de werken van den beroemden fterrekundige Tycho Brahe.

20 *Weelden*: *weelde* noemt zoo min als *ereugde*, *leed*, *genot*, *fwart*, *blijdfchap*, *nood*, *rouw*, *zaligheid* een meerv. aan, wanneer het een toetand beteekent. Waar het echter meer eene sandoening beduidt, is het meerv. by fommingen dezer woorden door het gebruik gewettigd. Hier kan de *w* ook paragogifch zijn.

De onzekerheid, waaromtrent ik verkeerde ten opzichte van den juistten tijd der vervaardiging van de gedichten aan de Blaeuwen heeft my genoopt, die hy elkander te voegen, 't geen ik onderftel dat ook den lezer niet onaangenaam zijn zal. Alvorens ik echter van Joan Blaeu afstap, wil ik hier nog byvoegen, dat hy in den jare 1651 tot Schepen en Raad verkozen werd, en zijn drukkerij, die vroeger op de Bloemgracht, by de derde Dwarsstraat, had geftaan, in 1666 overbracht naar de voormalige Latijnfche School, ten noorden der Nieuwe Kerk. Maar weinige jaren had zy echter geftaan, toen zy, op den 22 February 1672, ongelukkig verbrandde, by welk ongeval de letters en platen van den vermaarden Atlas en der Stedeboeken vernield en, naar men berekende, een fchade van wel f 382,000 geleden werd. Joan Blaeu overleefde deze ramp niet lang, als te zijner tijd zal gezegd worden.

Op den 6 October van dit jaar overleed de Burgemeester Jacob de Graeff, en werd door Vondel met het volgende grafchrift herdacht:

OP
DEN HEERE
JACOB DE GRAEF.

Heer van Walsbroeck, Burgemeester van Amsterdam.

DE tytel maeckt alleen geen Graef,
Maer die sich uyttert ongeveynst
Voor 't Vaderland, gelijk hy 't peynst.
In alle tijden even braef.
Hoe schrijft party sijn graftehrift dan?
Hier slaept de Graef, de vrome man.

Uyttert: d. i. by herhaling, voortdurend uit.

Daar nu de dichter van de leden uit dit geslacht toen en later en hen later allen herhaaldelijk bezong, zal het niet ongepast zijn, hier een kort overzicht te geven van de voornaamste lotgevallen, die hun den weg tot de hoogste waardigheden binnen Amsterdam hadden gebaad.

De „de Graeven” waren oorspronkelijk uit Tirol, waar zy den naam van „von Graben” hadden gevoerd, op grond waarvan zy dan ook later — op den 19 Julij 1677 — door Keizer Leopold by open brief in den adeldom bevestigd werden. Onzeker schijnt het, wie de eerste uit dit Huis is, die zich te Amsterdam had nedergezet. Zeker is het, dat Jan Pietersz. de Graeff reeds in de eerste helft der zestiende eeuw op de Regeerings-lijsten voorkomt. Diens zoon, Dirck Jansz. de Graeff, in 1529 geboren, was met de aanzienlijkste familiën aldaar ter lide vermaagtschap — zijn tweede vrouw was een dochter van den Burgemeester Jan Claesz. Kat — en bovendien met tijdelijke middelen ruim gezegend: zoo dat hy aan den bloei en luister van de stad, waarvan hy Regent was, aanzienlijke sommen had kunnen toewijden. Dan de voorspoed, dien hy genoot, moest voor een wijl in ramp en tegenspoed verkeeren. De Graeff was de belangen en inzichten van Prins Willem I toegedaan, die, wanneer hy in Amsterdam overkwam, gewoon was zijn intrek by hem te nemen in zijne woning, gelegen op het Water, tuschen den Dam en de Papebrug, waar de „Keizer” uithing, en zoo moest de verwachte komst van Alva te Amsterdam, voor hem te vreezen zijn. Nog was hy echter in de stad aanwezig, toen de vlucht reeds

een gevaarlijke onderneming was geworden: nog wilde hy de gewichtige betrekkingen niet verlaten, hem door het vertrouwen der burgery gefchonken: nog het voorbeeld niet volgen van zooveelen zijner medeleden in de Vroedſchap, die reeds het dreigend gevaar ontweken waren. Eindelijk zwichtte hy voor de tranen zijner vrouw, het dringend aanzoek zijner vrienden, bovenal de hartelijke en met kracht van redenen vervulde brieven van zijn naastbeftaande Kornelis Boelensz. Deze had reeds vroeger zijn verblijf overgebracht naar Emden, en een ſom van zestig duizend gulden, aan de Graeff behoorende, op diens verzoek derwaarts mede gevoerd. Laatstgemelde verliet nu met zijn vrouw en vijf kinderen zijn vaderſtad, en trok naar Oostfriesland, waar zoo velen zijner vrienden vóór hem een toevluchtsoord gevonden hadden.

Wel was hy nu het gevaar ontkomen, dat van Alvaas zijde dreigde: doch andere rampen wachtten hem in zijn ballingſchap. Zijn vrouw bezweek van hartzeer en verdriet, en werd verre van haar vaderſtad begraven. Een fraai gebeiteld grafſteente in de kerk van Emden be- waart nog haar naam.

De zaak der vrijheid zegevierde eindelijk in de Nederlanden; en met zoo vele anderen keerde de Graeff naar Amſterdam terug, waar hy by de omwenteling van 1578 als een der Burgemeesters werd aangelteld. De laſten, verbonden aan de veelvuldige amtsbetrekkingen, welke men hem voortdurend opdroeg, werden hem eindelijk te zwaar, zoodat hy zich naar Haarlem ter woon begaf. Hy keerde echter, na eenige rust genoten te hebben, op herhaalden aandrang zijner medeburgers, tot zijn geboortestad en tot het ambtelijk leven terug, tot dat hy den 25 Julij 1589 overleed.

Dirck Jansz had zijn zoon Jacob in achttienjarigen ouderdom achtergelaten. Gelukkig vond deze een raadsman en voogd in den boezemvriend zijns vaders, Kornelis Boelensz., die met vaderlijke genegenheid voor hem waakte, zijn ſtudiën aan de Leydiſche Hoogſchool met zorgvolle oogen gadeſloeg, en hem, na volbrachte ſtudiën, een buitenlandſche reize liet doen in 't gezellſchap van den vermaarden Justus Lipſius. Geen wonder, dat, met zulk een leidsman, de jonge de Graeff overal een gunſtig onthaal genoot, en de gelegenheid verwierf om veel te zien, te hooren en op te merken. Van die reis in 't jaar 1597 teruggekeerd, zocht hy den hand van dankbaarheid, die hem aan Boelensz. verbond, nog te verſterken door diens dochter Alida tot zijn levensgezellin te verkiezen.

Even als zijn vader deelde ook hy al ſpoedig in 't vertrouwen der Burgery. Reeds in 1598 werd hy tot Schepen aangelteld, in 1603 tot Lid der Vroedſchap, en acht jaar later tot Burgemeester verkozen. Hy moest echter toen, als den vereiſchten ouderdom van veertig jaren nog niet bereikt hebbende — al verſchilde het maar eenige weken — voor de hem bewezen eer bedanken. In 1613 echter nam hy de hem wederom aangeboden waardigheid aan, welke hy nog vier malen bekleedde. Als

een bewijs hoe hy de belangen der Burgery boven zijn eigene behartigde, diene het navolgende feit :

Er bestond een voornemen om de stad ten derdenmale uit te leggen, en onderscheiden Leden van den Raad, die eigendommen hadden buiten de stad gelegen op den grond in de voorgenomen uitlegging begrepen, vleidden zich reeds een belangrijke winst te doen, wanneer die eigendommen van stadswege zouden moeten worden aangekocht. Toen echter de zaak by de Vroedichap in beraadslaging werd gebracht, deden Kornelis Pietersz. Hooft en de Graeff het voorstel, die perceelen over te nemen op een schatting van deskundigen, door het Gerecht te benoemen. Hevig was de tegenstand van hen die op een openbaren of onderhandelchen verkoop gerekend hadden, en zich door den voorgestelden maatregel het beloofde voordeel zagen ontgaan; doch de beide Burgemeesters bestreden, met klem van redenen, zoodanig winstbejach ten koste der Stad. Eenigen der Raadsleden deelden in hun gevoelen; terwijl de overigen morrende de vergadering verlieten, en weldra hun wrok en wrevel koelden, door te bewerken, dat Hooft en de Graeff in 't volgende jaar niet als Burgemeesters werden herkozen.

In den Raad bleef de Graeff echter de belangen der Stad behartigen tot aan het jaar 1618, toen hy door Prins Maurits, by gelegenheid der Regeerings-verandering, werd ontslagen.

Wat ons in die mannen der 17^e eeuw treft, wat hen over 't algemeen zoo zeer van de meesten hunner nakomelingen onderscheidt, is hun grondig wetenschappelijke vorming. Niet een Staatsman van die dagen, die niet zijn bepaalde studie gemaakt had van de eene of andere wetenschap. Zoo hebben wy gezien, hoe Reael uitmuntte in de wiskunde: zoo weten wy, hoe de Groot god- en rechtsgeleerde by uitnemendheid was: zoo was Tulp geneesheer, Blacu aardrijkskundige: — en zoo behoefde ook de Graeff, toen hy voor een tijd van het tooneel der staatkunde was afgetreden, niet met zijn ledigen tijd verlegen te zijn; maar mocht dien aan zijn hoofdlijefhebbery, de scheikunde, wijden. Gemeenschappelyk met zijn vriend Pieter Janszoon Hooft, had hy vroeger reeds een kunststuk vervaardigd, dat onder den naam van *perpetuum mobile* aan Kornelis Janszoon Drebbel, van Alkmaar, werd toevertrouwd, om het naar Engeland te voeren, welks Koning verlangd had, het te zien. By gelegenheid dat de Koningin het bezichtigde, deed zy, wellicht door een der raderen onvoorzichtig te behandelen, het uurwerk stil staan: en Drebbel, ofschoon hy zich voor den maker had uitgegeven, was niet in staat het ongemak te verhelpen: — terwijl de ware uitvinders, uit ontevredenheid op Drebbel, zich ongezind toonden, het gebrokene te herstellen. — Zy stichtten nu een fabriek van chemikaliën, die hoogelyk geroemd werd, en die den lust uitmaakte van de Graeff, tot dat hy, na den dood van Prins Maurits, weder tot de Burgemeesterlyke waardigheid geroepen werd, welke hy in 1628, in 1630, 1631, 1633 en 1637 bekleedde. Ook die van Gekommitteerden Raad van de Staten van Hol-

land en Westfriesland was hem meer dan eenmaal opgedragen. Hy had het genoeg, nog voor zijn overlijden zijn zoon Kornelis, van wien ik later meermalen zal moeten gewagen, in Stads-betrekking werkzaam te zien. Hij was --- by aankoop --- eigenaar geworden van de vrije Heerlijkheid van Zuid-Polsbroek, onder IJsselstein gelegen.

Van vrolijken aart was een liedtjen, dat Vondel in dit jaar uitgaf, maar zonder dat my gebleken zij, by welke gelegenheid:

H O N I G H K O R F.

WISSE: *Engelsche fortune.*

ELUCKIGH die te prijck sat, eerle storf.
En proeven moght dien leckren Honighkorf.
Vol dau, vol geur van bloeffem, bloem en kruyd.
Elck vlieght 'er in, en niemant scheyd 'er uyt.

Ay, swijgh, die Korf heeft lust, en ongerief,
En foet, en fuur, en beyde leed en lief;
Die milde Korf staet yeder even nae;
Maer menigh tergt en vergt hem met sijn schâe.

Gebruyck den Korf, misbruyck den Honigh niet.

10 Wie matigh sliect heeft onlust nocht verdriet;
Dies maeck de Bruyd het hoofd niet kranck, nocht feer:
Al quetst de Bie, de Honigh heelt het weêr.

Die te prijck sat: d. i.: „die de Bruid was.“ By onze voorouders was het de gewoonte, dat een Bruid, op de receptiedagen gezeten was op een verhevenheid, terwijl er een kroon, sierlijk van bloemen, linten en klatergoud opgemaakt en niet ongelijk aan die, welke men thands voor de winkels der haringventers ziet als de nieuwe haring in 't land is, boven haar hoofd was opgehangen. Men noemde dit dan: *te prikt of te pronk* zitten, welke uitdrukking ons nog dikwijls in de gedichten van Vondel zal voorkomen.

Zwaar drukte op onzen dichter het aftierven, op 't einde dezes jaars, van zijn waardigen en geleerden vriend, Cornelis Gijsbertz. Plemp. Ik heb reeds vroeger ¹⁾ gewach gemaakt van de zonderlinge achting, welke deze by de Hoofts genoot; doch het is niet twijfelachtig, dat tusschen hem en Vondel een nog inniger betrekking bestond. Die betrekking was ontstaan na den jare 1630, toen Plemp, de oefening der

1) D. II. blz. 159.

rechten moede geworden, den mantel aan den spijker gehangen, den Haag verlaten en zich te Amsterdam had nedergezet. Hier was hy in den echt getreden met Geertruid Dobbes, uit een Amsterdamsch geslacht gesproten, doch toen te Haarlem woonachtig, gelijk dit blijkt uit het huwelijksgedicht, door Hooft hun toegezongen. Te Amsterdam, waar hy omtrent de Lange Brug woonde, bracht Plemp zijn dagen rustig door met de beoefening der poëzy en met stille letteroefeningen. Uit de Latijnsche gedichten, die in het voormalige Stadhuis prijken boven den ingang der boekery, en waarby de bezoekers tot orde werden aange- maand, alsmede uit de omstandigheid, dat eenige boeken door hem by uitersten wille aan die Instelling werden vermaakt, blijkt zijn belang- stelling in de wetenschap en in de eer zijner geboortestad. Op Vondel bracht hy, sedert zijn vestiging aldaar, de vriendschap over, welke hy vroeger voor diens broeder Willem gevoeld had, en hun gemeenzaam- heid wies niet weinig, vermits onze dichter hem gestadig kwam raad- plegen, en party trekken van zijn geleerdheid en veelzijdige kennis. Er valt niet aan te twijfelen, of by die bezoeken moest het gesprek meer- malen vallen op theologische punten, en evenmin is het te verwonde- ren, dat Plemp, vooral by het bespeuren, hoe de haarkloveryen in de Nederlandische Kerk Vondel begonnen te verdrieten, hem langzamer- hand een anderen weg heeft pogen op te leiden, en de eerste grondslagen gelegd, waarop eerlang door anderen zoû worden voortgebouwd.

Zelfs reeds het slot van het grafchrift, dat Vondel op Plemp vervaar- digde, heeft een Roomsche Katholieke kleur.

OP

CORNELIS GYSBERTSZ PLEMP,

LICENTIAET IN DE RECHTEN.

D'OVERLEDEN spreekt.

INERVE, by den Donauftroom,
Hiel mijne jongheyd by den toom.
Vrou Themis weefme by de Loir
Haer heyligh Reght, en billijk spoor.
Polymnia mijn' geeft verfoop
In klanck en galm: en Kallioop
In heure klare Hengstebron,

1. Hieruit blijkt, dat hy, in zijne jeugd, te Weenen of elders aan den Donau, moet gestudeerd hebben.

2. Met andere woorden: „Ik studeerde te Orleans in de rechtsgeleerdheid.”

Soo lang mijn ader drincken kon.
Doch boven Poëfy en snaer
10 Omhelsde ick yvrigh 't Roomsch antaer,
En hing om staet nocht snood genot,
Mijn hart aen niemant dan aen God,
En Jesus nimmer feylbre stem.
Hier rust nu Plempe. ay, bid voor hem.

Plemp liet twee zonen na, waarvan de een een beroemd advokaat werd: met beiden bleef Vondel, gelyk ons dit uit het vervolg blijken zal, tot aan zijn dood toe bevriend; gelyk mede met Vopiscus Fortunatus Plemp, van wien het my niet gebleken is, in welke betrekking hy tot Cornelis Gijsbertsz. gestaan heeft. Hy was, als deze, een Amsterdammer en geboren den 23 December 1601, zoo dat hy een zoon van den Latijnschen dichter zou kunnen geweest zijn, indien men aanneemt, dat deze, voor zijn huwlyk met Geertruid Dobbes, getrouwd is geweest, waarvan echter geen bewijzen voorhanden zijn. Wie dan ook zijn vader moge geweest zijn, zeker is het, dat Vopiscus Fortunatus zich, eerst te Gent en te Leuven in de beginsels der wetenschappen, en later, te Leyden, in de geneeskunde geëfend heeft: in welke wetenschap hy, sedert naar Italiën gereisd zijnde, te Bononiën tot Doctor bevorderd werd. Van hier te Amsterdam terug gekeerd, beëfende hy een tijd lang de geneeskunde, ten dienste zijner medeburgeren, tot dat hy, in den jare 1633, door de Aartshertogin Isabella Klara Eugenia tot het Hoogleeraarambt in de geneeskunde op de Hooge School te Leuven beroepen werd, waar hy met Anna Maria van Dive getrouwd, en op den 12 December des jaars 1671 overleden is. Hy heeft verscheiden geneeskundige werken geschreven en in 't licht gegeven, en, onder meer, CABROLIUS' *ontleding des menschelijken lichaams* in 't Nederduitsch overgezet: op welke vertaling Vondel het navolgende loflicht heeft gemaakt:

drincken kon.
 en smaer
 t 't Roomsch autaer,
 oecht inood genot,
 int dan aen God,
 ylbre stem.
 ay, bid voor hem.

Daarvan de een een beroemd advocat
 gelyk ons dit uit het vervolg blijken zal
 gelyk mede met Vopiscus Fortunatus
 bleken is, in welke betrekking hy te
 st. Hy was, als deze, een Amsterdammer
 1601, zoo dat hy een zoon van den Latijn-
 st zijn, indien men aanneemt, dat Jan
 Dobbes, getrouwd is geweest, waer-
 en zijn. Wie dan ook zijn vader mogt
 Vopiscus Fortunatus zich, eerst te Gier-
 r wetenschappen, en later, te Leyden, te
 t: in welke wetenschap hy, sedert zaa-
 ien tot Doctor bevorderd werd. Van hier
 beoefende hy een tijd lang de genees-
 burgeren, tot dat hy, in den jare 1630
 Klara Eugenia tot het Hoogleeraarsamt
 e School te Leuven beroepen werd, waar
 getrouwd, en op den 12 December 1630
 eeft verlicheiden geneeskundige werke-
 n, en, onder meer, CABROLIUS' ontleding
 Nederduitsch overgezet: op welke ver-
 licht heeft gemaakt:

OP

B. K A B R O O L S

ONTLEDING DES MENSCHELIJKEN LICHAEMS,

VERDUYTSCHT DOOR

V. F. P L E M P,

NU PROFESSOOR TE LOVEN.

ERTIJDs voerde 't Grieksch gewelf
 In sijn voorhoofd KEN U SELF,
 Als een Goddelijke lesse
 Van die wijse Schoolmeestresse:
 't Selve leert nu d'Artsen-School
 Van den schranderen Kabrool,

- Wiens vernuft met pit van reden
 't Menschlijk lichaam gaet ontleden,
 Van den top af tot den teen;
 Dies de Latinist voorheen
 Van dien arbeyd hem most dancken;
 Tot dat Plem, een eer der rancken
 Van Galeen en Hippokraet,
 Tot des Nederduytschen baet,
 Dese schatten uyt het duyter
 Brengend, met een rijcker huyter,
 Toonde, dat hy was een stut
 Tot sijn krancken Landmans nut:
 Wiens gedachten sich nu wennen
 Om te recht te leeren kennen,
 Wat de Menschenhuyd omvangt,
 Waer de Mensch van 't samenhangt:
 Hoe Gods Wijfheyd diep gaet waren
 Door ons Seenen, door ons Aeren:

¹ 't Grieksch gewelf: de tempel van Apollo te Delft.

² In sijn voorhoofd: op het frontispies, in den voorgevel.

³ Ken u self. Πρὸς ἑαυτὸν, de zinspreuk, die op den gevel des Delfschen tempels geschreven stond.

⁴ Die wijse Schoolmeestresse: Minerva? — of de priesteres van Apollo? — Dit is niet zeer duidelijk.

⁵ De zin is: „weehalve zy, die Latijn verstonen, hem dank moesten weten voor het werk, dat hy geschreven had.”

⁶ Rancken voor „telgen, navolgers.”

⁷ Galeen en Hippokraet, twee beroemde artsen, de eerste by de Latijnen, de tweede by de Grieken.

⁸ Seenen: „zienwen.”

25 Hoe het kunstige geraemt
 Alle kunstenaers beſchaemt.
 Soo nu yemant door dees wennis
 Van den trap der ſelleſkennis
 Stijght tot kennis van Gods Troon,
 30 Soo eyſcht Plemp geen' ander loon.

1. *Wennis, wenſt, wennente en wennende zijn 't zelfde* t. Hanat te ſamen met vs. 19.

Vondel had in dit jaar een treurſpel vervaardigd, hetwelk de beruchte Mesfalina, echtgenoote van den Romeinſchen Keizer Claudius, en haar onzinnig huwelijk, gedurende het leven van haar man, met den Romeinſchen Ridder C. Silius, tot onderwerp had. Dit ſtuk was bereids ter opvoering gereed gemaakt en gerolleerd 1), toen het door een noodlottig toeval op zij raakte. Toen de tooneelſpelers, in 't byzijn van den dichter, voor de eerſte maal hun rollen lazen, om te weten, of elk de zijne goed verſtond, vond men er, die den inhoud van 't treurſpel maar niet konden vatten, noch begrippen, hoe Mesfalina tot zulk een dolle uitſporigheid had kunnen vervallen. De dichter, hen willende onderrichten, zei, meer eenvoudig dan voorzichtig: „Stelt, dat deze of gene Prins — dien hy noemde — een nar was, en de Princes, terwijl hy ergens was heenge-reisd, ondertuſſchen met een raadsheer wilde trouwen”. Om deze uit-legging en gelijkenis werd in 't eerſt gelachen; maar daarna begonnen eenige domme en losſe tooneelſpelers in hun drinkgelagen tegen elkan-der te zeggen: „Zou dit ſpel ook op dien Prins ſlaan? Mifſchien is Claudius die Prins, en Mesfalina die Princes, en Silius zulk een Heer”. — dien zy, onder andere grooten, die de Princes op hare reis naar zekere ſtad vergezelden, dwaſelijk uitkipten. Dit praatjen liep eerſt onder de ſpelers en werd, zoo ongerijmd als het was, door ſommigen, die onzen dichter niet gunſtig waren, verder uitgeſtrooid, tot dat het den Regenten van 't Weeshuis ter ooren kwam. Deze begaven zich terſtond op den Schouwburg, en maakten zwarigheid in 't ſpelen van een ſpel, dat zoo ſchending misduid werd. Vondel, hier kennis van krijgende, ſtond eerſt verbaasd, doch merkte al ras waar de ſchoen wrong, en vreesde nu, dat uit zulk een dwaze praat en misduiding, die op geen ſchijn van waarheid rustte, nochtans iets kwaads tot zijn nadeel mocht ontſtaan, daar men toch het beſte verdraaien, en uit alle bloemen vergif kan zuigen. Na eenig overleg ging hy naar de drie ſpelers, die voor Mesfalina, Silius en Narcisius zouden ſpelen, en eiſchte hun rollen terug, onder voor-geven, daar iets in te willen veranderen of verbeteren. Hierdoor kon men 't ſpel, daar hy nu de voornaamſte rollen machtig was, niet door den druk gemeen maken: 't welk hy wenschte te voorkomen. Hy onder-

1) Zoo ſchrijft Brandt, en te recht. 't Woord is klaar en krachtig, en in allen gevalle beter dan het belachelijke en ondultſche *inſtudeeren*.

drukte alzoo het stuk, gebruikte eenige der beste brokken daarvan in andere treurspelen, en verbrandde de rest.

Nog een ander treurspel, mede een vrouw tot hoofdperfoon hebbende, had hy omtrent dezen tijd begonnen. Het onderwerp was insgelijks getrokken uit de Romeinsche geschiedenis, hoe zeer dan uit een later tijdvak.

Alboyn, koning der Longobarden, die in de zesde eeuw leefde, had zich voor de Romeinen zeer geducht gemaakt, ten gevolge van een verbond, door hem aangegaan met de Franken, Hunnen, Bulgaren en Sarmaten. Na den dood van zijn eerste gemalin Klodorinde, een dochter van den Frankischen Koning Klotharius, trouwde hy met Rozamunda of Rozemond, een dochter van Kunamundus of Kunemond, Koning der Gepiden, dien hy in een veldslag overwonnen en verslagen had, en wiens bekkeneel hy in goud had doen vatten en er een drinkchaal van vervaardigen. Na 42 jaar in Pannoniën, dat hy mede onder zijn gehoorzaamheid gebracht had, te hebben geregeerd, liet hy in 568 dat gewest onder de bescherming der Hunnen, zijn bondgenooten, en trok met een groot leger in Italiën, waarheen hem, volgens het bericht van sommige geschiedschrijvers, de Romeinsche Veldheer Narfes had geroepen, ten einde wraak te nemen over een beleediging, hem aangedaan door Sofia, gemalin van Keizer Justinus II. Alboyn veroverde een groot gedeelte van Oppert-Italiën, en werd voor de muren van het door hem belegerde Pavyen, door zijn krijgsvolk uitgeroepen tot Koning van Italiën. Niet lang echter genoot hy die eer; want, toen hy in 574 te Verona een groot feestmaal aanrichtte met zijn Vorsten en Krijgsoversten, liet hy het bekkeneel van den verslagen Kunemond te voorleijn komen, en bracht het zijner gemalin toe, zeggende, zy zou eens uit haar vader drinken. Dit ging haar zoo ter harte, dat zy voornam deze beleediging uit te wischen in 't bloed des Konings: 't welk zy ook, met behulp van haar minnaar, den hoveling Peredeus, en Helmiges, des Konings kamerling, ten uitvoer bracht: waarop zy, met Peredeus en met al haar schat, naar Ravenna by 's Keizers stadhouder Longinus vluchtte.

Dit tot verstand van het hier volgende fragment, al wat er van Vondels treurspel is overgebleven:

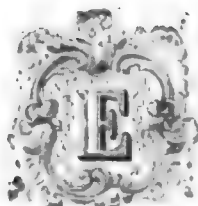
B E G I N

VAN

ROSEMONDS TREURSPEL.

HET EERSTE BEDRIJF:

PAUSELIJCK GESANT.

EN manhart kropt sijn nijd, die uytbarst by de vrouwen.

Sophia, wat al leeds hebt ghy Gods Kerck gebrouwen,

Met eenen schimpcheut (ach een schimpwoord vry gering)

Die Narfes, door het hart, aen sijn vijf sinnen ging.

5 En, als een pijl, uw tong soo los en bits ontglipte;

Waer door sijn eerste trou, uyt wraeckslucht overwipte,

En schende Alboin, der Langebaerden hoofd,

Den Roomschen op het lijf. Italie berooft,

Geknevelt, afgebrant, geschoren, en geschonden,

10 Van Goth, Alaen, en Hun, gevoelt, in versche wonden.

Helaes, een' nieuwen slag, van d'overhooftste smet,

Die, van het Baltich strand, sich had met kracht geset

In 't vet Pannonie; van waer sy, met dees vreemden,

Avaer, Bulgacr, Sarmaet, en Sax, op al de beemden

15 Van Po en Arnus viel, in een veel eedler wey.

En aen de wolcken dreef dit jongste landgeschrey.

Sophia, oordeel nu, of ghy wel, by uw leven,

Dit opgefette web van Narfes af sult weven.

Dit aen (van dien besneên gebesight tot een' toom

20 Der Gotten, reys op reys) regeert nu aen den stroom

Des Ticiners, op 't hof; gebied, dat elck dit kenne,

5 Met eenen schimpcheut: Sofia zocht namelijk aan Narfes, die een gesmedene was, hebben doen aanzeggen, dat hy de wapenen nederleggen en met haar vrouwen moest komen spinnen, aangezien hem namelijk het rokken beter paste dan het krijgswapen: waarop hy haar ten antwoord gaf: hy zocht een rokken opzetten, 'twelk zy zoo licht niet af zocht spinnen. Hierop doelt hetgeen wy lezen vs. 18 en vs. 37.

7, 8 En schende..., op het lijf: d. i.: „en joeg op het lijf, op den hals.”

13 Sy: t. w. „de smet;” Alboin met zijn legerbenden.

15 Dit aen: t. w. Alboin.

Van dien besneên: het is nog twijfelachtig, of de Narfes, die de Longbarden in Italiën riep, dezelfde waren kan als de beroemde gesmedene, die na Belizarius de legers van Justinianus deed zegenieren; immers deze zocht in 568 reeds een zeer hoogen ouderdom moeten hebben bereikt.

20-21 Den stroom des Ticiners: de Ticino of Tessino.

21 Kenne heeft hier de beteekenis van „erkenne.”

- En drijft, tot voor de poort van Rome en van Ravenne,
 Justijns belettingen te steên en sloten uyt,
 En niemant heeft het hart dat hy dit euvel stuyt:
 25 Want wat quam Ticinum sijn tegenstand te stade,
 Als 't, na drie jaer, sijn poort oplette, ter genade
 Des wreeden Langebarts, die met dat gruwelwoord
 Sijn swarte siel verfloer aen 's overwonnens moord?
 En seecker, had het paerd, ten intre van de wallen,
 30 Uyt mededoogen, niet dien vloek te voet gevallen;
 De stad waer reê, in bloed en roock en vyer, vergaen,
 Vergeten; en geen mensch sou Ticinum sien staen
 Ter stede, daer 't noch staet, om onder 't juck te sweeten.
 Oock hebben dierte en pest ons senuwen gesleten:
 35 En yeder lands-aerd van dit mengsel maeckt sich sterck,
 En acht sich mans genoegh, gantsch Christenrijk een werck
 Te rockenen, dat niet kan worden afgelponnen,
 Als met een' swaren tocht. De Gotten, in Narbonne,
 En Spanje; en oock de Hun (die sterck den Donaukant
 40 Voor Alboin bewaecht, in 't ingeruymde land)
 Beloofden, op sijn trom, in 't harnas aen te stappen.
 Vier Franche Koningen, ontfaghbre swagerfchappen.
 Handhaven desen Vorst, in 't overheert bewind,
 Uyt gunst tot d' eerste vrou, hun suster, Klotfuind:
 45 Hem van Klotuer, in echt en eygen, opgedragen,
 Om soo veel dapperheên, getoont in trotse slagen:
 En wa'er overschoot, nae 't slaen van Koenemond,
 Wiens bloed sijn koets herwarmt; dat bergde sich terstond,
 Uyt schrick, in sijnen eed, en volleghe te gader
 50 Den man van Rosemond, soo trouwlijk als haer' vader.
 Wat rest'er, tegens dit onkneufbare aertsgeweld,
 Voor ons, dan dat men God, die 't onweêr wetten stelt,
 Geduldighlijk het stuur des Rijcks bevele, in 't midden
 Van 't bulderen; en, met schenckaedje, schatting, bidden,
 55 Terwijl vermurwe en streel dien grooten Dwingeland,
 Tot hindring van meer quaeds: waerom ick, een gesant
 En mond van Paus Joan, ten dienst der myterkroone,
 Van Ticinum den Vorst hier navolg, te Verone;
 Alwaer dees onderdruckte en bange burglary

25 *Ticinum*: Pavyën.

26 *volgg.* Verbittert door den hardnekkigen tegenstand welken Pavia hem gedurende drie jaren geboden had, zwoer Alboyn dat hy de stad tot den grond slochten en zelfs geen grijsaarten vrouwen sparen zou. Nadat hy haar eindelijk bemachtigd had en haer door de poort van den H. Johannes binnen wou trekken, struikelde zijn ras, waarom hy zich door zijn gevolg, dat zulks voor een noodlottig voorteken hield, liet bewegen de stad te verschoonen, die tot het jaar 774, toen zy door Karel den Grote veroverd werd, de zetel van de Longobardische regeering bleef.

45 *Swagerfchappen*: hier dichterlijk voor „zwagers."

46 *Klotfuind* of Kloderinde. Zie boven.

51 *Paus Joan*: nameel. Johan de derde.

- (14) Dien Heyden vieren fiet het vrolijk jaergety
 Der sege, op Audoin, in 't bloedigh veld, bevochten.
 O Heyland, wil ons eens van dese landgedroghen
 Verlossen, door de vuyft van een' rechtichapen held.
 Maer och! ghy meet het perck van elck saisoen, en smelt.
 (15) Wanneer uw son genaecht, dees sneenjaght uyt den Noorden.
 't Is u bekend, of God met Langebartiche koorden
 Het Oosten temmen wil, van wien het Westen lijdt
 Meer wrevels en meer hoons dan oyt van Geet, of Scyth:
 Want of de Bosphorus braveert het hoofd der vlieten,
 (16) Den Tiber, lang verdruckt, 't sal God in 't end verdrieten.
 God vry 't Latijnsche Reght, schuyf 't Griecxsche juck van hier.
 En smijt (behaegh het hem) dees landroede eens in 't vyer.

De volgende Personagien leeren hun rol.

12 Dees landroede: de legaat bedoelt hier Alboyn, en gewis dacht Vondel, by 't bezigen van 't woord landroede, aan Attila, mede een geefel of roede Gods genoemd.

Het mislukken zijner „Mesfalina” schrikte Vondel niet af van het vervaardigen van tooneelstukken, en met rustelloozen yver begaf hy zich weder tot nieuwen arbeid. Intusschen hield hy zich niet alleen bezig met het maken van vaerzen, maar ook met het nazien van die van anderen. Huygens had in den aanvang van het jaar 1639 zijn „Dagwerk” voltooid en aan Hooft ter beoordeeling toegezonden, met vrijheid om er ook het gevoelen van andere deskundigen over in te winnen. Dat dit werkelijk plaats had, blijkt uit het antwoord, dat hy van Hooft ontving:

„Mijn Heere.

„UEd. Gestr. dagwerk deelt my daatlijk heiligavondt neemen van ander werk. Ik scheidd' er niet uit, eer 't uit was, uitgezeit bedt en taafel; ende besteld' het voorts aan den Heere Barlaeus. Deez' houdende noch zijn' kaamer, vondt goetd' het daar gezaamentlijk te doorzien met de Heeren Mostart, Baak, en Vondel, die nevens my eenige avondtuuren daaraan besteedt hebben. Maar de vergaadering hieldt zoo wel geen streek, dat ik ieder beletten kon, 't gedicht eens naa zich te neemen, om het in 't bezonder voorts te leezen. Mostaart en Vondel hebben iets aangeteekent dat den taalfchik betreft; op dat UEd. Gestr. overweege, oft zy zich dien aangaande met ons vergelijken konde 1); dewyl 't wel passen zoudē daar in eenen gemeenen voet te volgen. Evenwel kan ik niet alles voor vol aanvaaten wat hun behaagt: ende Vondel dunkt my zomtydts knorven in de biezen te zoeken 2). Wijders, aan

1) D. 1.: „of zy te dien opzichte zich met onze zinswijze kon vereenigen.”

2) D. 1.: „tot in het overdrevene aanmerkingen te maken.” *Knorven in de biezen zoeken* is 't Lat. *nodum in feno quærere*.

zoo blinkenden dagwerk den dag te verbieden, waare jammer, ook, mijns gevoelens, een verlooren toelag, gemerkt het met de scherpe stralen zijner aardigheid de dompigste duisterheid konde doen verdwijnen, en midnacht tot middag maaken. Mijn arme geelt, hoewel alleenlijk geltelt (en dit nog quaalijk genoeg) om maatvry geluidt te slaan ³⁾ heeft zich nochtans verpijnt de verdroogde rijmpen te doen inkt geeven ⁴⁾. De springaader van den Heer Barlaeus bruist met wel een and'ren toon ⁵⁾. Deezes onderscheidts zal UEd. Gestr. aan de bygaande reegelen gewaar worden, gelijk zy 't zonder twijfel verwacht heeft. De Heeren Mostert en Vondel hebben ook iets beloofd. Dat (meen ik) zal haalt volgen, ende altydts uwe gebooden. wen z' hem gebeuren moogen.

„Mijn Heere,

„Uit Amsterdam

„den 21 van Sprokkelmaandt 1639.

„Uwer Ed. Gestr.

„verplichtste ootmoedigste dienaar

„P. C. HOOFT.”

Voorzeker, ik zou wel gaarne om een hoekjen gestaan hebben, om de redekavelingen dier sekrandere vernuften af te luisteren, en vooral om te vernemen welke „knorven” Vondel zoo al in de „biezen” zoekt. My dunkt, het had niet dan vernakelijk en leerzaam kunnen zijn. Dat Mostart aan de belofte voldeed, welke hy had gegeven, blijkt uit den volgenden, mede aan Huygens geschreven brief:

„Mijn Heere,

„UEd. Gestr. zal door den Heere Wijts ontfangen hebben het gedicht van den Heer Mostart. Op zijne ende Vondels aantekeningen heb ik, by mijnen laatsten, gezeidt mijn gevoelen; ende vinde my daarin nog meer gesterkt door Uwer Ed. Gestr. wederleggingen, die, nevens 't wederleidde, hier by te rugge keeren. Ik heb Vondel by wijlen gemaant om yets op UEd. Gestr. loflijk dagwerk, ende laastmaals 't antwoordt gekreegen, dat hy een quaad oog gehadt hadt, ende in twee oft drie pogingen geen rijmruim kunnen treffen. Nu bragt hy op gister, in mijn afweezen, 't gedicht, dat hierby gaat. Het oordeel daarover zy Uwer Gestr. bevoelen, ende in haare beste jonste.

„Mijn Heere

„Uwer Ed. Gestr.

„verplichte ootmoedigste dienaar

„P. C. HOOFT.”

„Uit Amsterdam den 14 van

„Lentemaandt 1639.”

1) D. i.: „alleen gestemd om in proza te schrijven.”

2) D. i.: „merzen te schrijven.” Dit ziet vermoedelijk op het gedicht, dat Hooft ter eere van 'tje van Huygens vervaardigde, 'twelk te vinden is bl. 288 zijner Gedichten.

3) Zie BARLAET *Poëma* II. 205.

En nu zoude my niets aangenamez zijn, dan het gedicht, 't welk Vondel, in weêrwil van zijn „quaadt oog” en zijn mangel aan „rijm-luim,” op het „Dagwerk” van Huygens vervaardigde, hier aan mijn lezers mede te deelen; — maar ongelukkig is het nergends te vinden: noch in eenige uitgave van Vondels werken, noch in die van Huygens: sehier onverklaarbaar is het, dat juist dit gedicht, 't welk, uit hoofde van den man, aan wien het gericht was, van de gelegenheid, waarby het vervaardigd werd, en van de kennis, welke mannen als Hooft, van Baerle, Mostert en Baeck er aan droegen, zeer bekend had kunnen en moeten zijn, zoo jammerlijk is zoek geraakt.

Het blijkt uit den brief van Hooft, dat de omgang en taal oefening tuschen Vondel en de vrienden nog inmer stand hield. Ook met de zeons van Vosfius had onze dichter naauwe kennis aangeknoopt, en bepaaldelijk stond hem de geleerde Izaak Vosfius by in het vertalen der „Elektra” van Sofokles, een arbeid, tot welken Vechters zijn vriend had aangefpoord, en waarmede deze den welverdienden lof der geleerden en taalkenners inoogstte. Hy droeg dezen arbeid op aan onze oude kennis Tesfelichade.

namer zijn, dan het gedicht, 't welk
 "aadt oog" en zijn mangel aan
 Huygens vervaardigde, hier aan
 ongelukkig is het nergends te vinden.
 lels werken, noch in die van Huygens.
 t juist dit gedicht, 't welk, uit het
 icht was, van de gelegenheid, van
 le kennis, welke mannen als Hoger
 er aan droegen, zeer bekend had ge-
 rlijk is zoek geraakt.
 Hooft, dat de omgang en taaleigen-
 n nog immer stand hield. Ook met o-
 chter naauwe kennis aangeknoopt is
 erde Izaak Voslius by in het ver-
 arbeid, tot welken Vechters zijn vroe-
 leze den welverdienden lof der gele-
 e droeg dezen arbeid op aan onze

E L E K T R A

VAN

S O P H O K L E S.

TREUR-SPEL.

GHEspeelt IN DE AMSTERDAMSCHIE SCHOUWBURG,

IN NOVEMBER, 1639.

1638.

Sola Sophocleo tua Carmina digna Cothurno.

Sola Sophocleo, caet: d. i. : „Nuw liederen zijn alleen den treurspeltoon van Sofokles waardig.“ De plaats is ontleend aan virgilius *Ecl. VII*, vs. 10. De lezer zal opmerken, dat van dezen tijd af tot aan zijn dood toe, Vondel naauwelijks een gedicht van eenig aanbelang meer schrijft zonder het met een motto uit Virgilius te vercleren. Hy was bezig, dien dichter te vertolken, wat hy tweewerf volbracht, en hy had hem dus in 't hoofd.

AEN DE

WIJZE EN VERNUFTIGE IOFFROUWE

Maria Gesselscha Raemers,

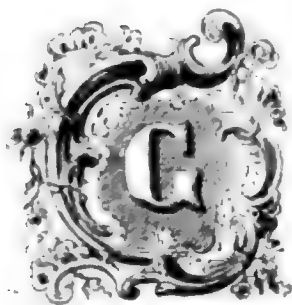
WEDUWE

VAN

WIJLEN HEER

ALARD KROMBALCK.

WIJZE EN VERNUFTIGE JUFFROUW!

ELIJK een vryer met overlegh, en oordeel
 zijn hart, en liefde zet op een jonge vryster,
 die, om haere natuurlijke schoonheid, aen-
 gebore bevalligheid, en voegelyck cieraed, be-
 koorlyck is; eveneens kreegh ick een' treck tot
 deze princes Elektra, of liever Electa, een uit-
 geleze dochter, uit dien naemhaftigen ¹⁾ koning, en gezongen ²⁾
 veldoverfte, Agamemnon, geboren; en herboren uit de harf-
 senen van dien Atheenschen en zegenrijcken veldheer, Sopho-

¹⁾ *Naemhaftigh*: *haftig* of *haft* is „hebbende, houdende, deelnemende aan.“ Zou is *krijgshaftig* „die (op wakkere wijze) aan den krijg deel neemt,“ *manhaftig* „die mannelijke deugd bezit,“ *ernsthaft* „die ernst bezit,“ *waarachtig*, 't zelfde als *waarhaftig*, „die de waarheid vasthoudt, die de waarheid heeft,“ in welken zin men zegt: „God is *waarachtig*.“ *Naamhaftig* is alzoo „die naam heeft, die beroemd is.“ Vergelijk HUYDECOPER. *Proeve* II, 151.

²⁾ *Gezongen*: wy zouden zeggen: „bezongen.“

kles, die haer, tot verwondering zijner en der navolgende eeuwen, van ouds, op het tooneel, te voorschijn broght,

Met vaeszen, schoejende op den leeft
Van zijnen goddelijken geest.

Meester Ioan Victorijn ¹⁾, in wiens mond Elektra bestorven is, prikkelde ons zoo menighmael hier toe aen, tot dat wy het ten leste waeghden, en deze doorluchtige lonckvrouw, op onze wijze, Neerlandsch spreeken leerden, met hulpe van dien hooghgeleerden Jongeling, Ilaak Vossius; een loos vos, en wacker vernuft, om het Grieksche wild, hoe diep en duister het oock verborgen zij, op te snuffelen. In dit treurspel woe- len veelerleie hartstoghten, gramschap, stoutigheid, ²⁾ vreeze, bekommeringe, haet en liefde, trouw en ontrouw, droefheid en blyfchap, elk om't hevighste. Men hoort hier klaere vertellingen, gewichtige beraedflaegingen, gezonde gezoute leeringen, en goude spreucken. Dit vervat inzonderheid het geen den sterflijken menschen ten allerhooghten oirbaer is, naemelyk, dat Gods uitgestelde straf endelyk schelmen en hoofwichten rechtvaerdighlyk achterhaelt; welck leerstuk het zout, en een van de zenuwen der godvruchtigheid streckt. Aeschylus, Sophokles, en Euripides hebben, alle drie om strijd, van deze stof gehandelt. Nadien wy deze schilderyen zelfs, die de heldere middaghzon niet schroomen, voor Nederduitschen ten toon stellen, zal 't onnedigh zijn, in 't byzonder, en ten nauwsten, te ontvouwen alle d'onnavolgelijke kunst, die in dat aeloude werckstuk, by opmerkende verstanden, kan waergenomen worden. Alle leden dezer edele en koningklijke maeghd zijn gelijkmaetigh, en onberispelyk, gelijk oock de verwen der welsprekendheid kunstighlyk in 't Griex verdreven. Men ziet 'er niet wanfchapens, en alle deelen van 't minste tot het meeste hangen hecht te zaemen, en vloeien zonder dwang uit malkanderen. Hoe men met de zinnen hier dieper doordringt.

¹⁾ Victorijn of Vechter, van wien vroeger herhaaldelyk is gesproken. Zie Deel I, 656 III 213.

²⁾ Tegenovergestelde van „bekommernis of vreeze.”

hoe zich meer wonderen openbaeren, en t' elckens yet anders, en 't geen men te voren over 't hoofd zagh. Walge-lijke opgeblaezenheid, waer van Grieken en Latynen hoe aelouder, hoe vryer zijn, heeft hier nergens plaets; oock geen wispeltuurigheid van stijl, en de tooneeldichter is overal zich zelven gelijk, en geeft te kennen dat'er een veldheer inteeckt. Toestel en redenen zijn gepast naer de personagen, elck naer den eisch levendigh uitgebeelt. Hebbenwe 't geen door tijds langduurigheid, en het menighvuldigh omsuckelen, van hand tot hand, uitgewischt, gevlackt, of verbafterd zij, eer verdonkert dan verlicht, men ontschuldige ons, die tegens ons geweten niet moedwilligh dochten te misdoen. Men bejegt plaetsen zoo duister als raedfels, waer over d' uitleggers noch met zich zelve, noch met anderen overeen stemmen, en in 't uitleggen hemel en aerde verschillen. Oock is 't onmogelijk de redenen wel te binden, indien men gehouden zijnde de Grieksche koppelingen stip te volgen, niet met een ruim geweten wat vrymoedigh daer over heenen durf vaeren. Rijn en maet, waer aen de vertoleker gebonden staet, verhindert oock menighmael, dat de vertaelder niet zoo wel en volmaecktelijk naspreect, 't geen zoo wel en heerlijk voorgesproken word; en yet van d'eene tael in d'ander, door eenen engen hals te gieten, gaet zonder plengen niet te werck: een zaeck die ghy, wijze en vernuftige Ioffrouw, maghtigh zijt te oordeelen, door ondervinding in 't vertaelen van uwen Tuscaenschen Tasso, zoo menighmael ghy voor Ierusalem, met zijnen dapperen Buljon, dien Christen oorloogh voert; waer over wy, met anderen valt verlangende, eens hopen te vieren ¹⁾, zoo dra uwe hand het heiligh graf, met d'yverigen, gelijk Godefroy met den gewyden zwaerde, hebbe bemaghtight. Uwe bezigheid ondertusschen by poozen wat uitgespannen zijnde, om de snede van vernuft en zinnen, door het al te stadigh blocken, op een zelve werck, niet te verstoppen, verquickt en zegent zomtijds den Hollandschen Par-

1) *Te vieren*: „vreugdevuren te ontfeken.” De hoop werd rechter niet vervuld. Zie D. II. 157.

nas met eenen lieflijken en aengenen dauw, van aertige spitsvondigheden, en geeltige bloemen, en druckt uwe schrandere gedachten, in verscheide taelen, geluckighlijk uit, en koomt zelve op welgestelde toonen van leckere poësy al zoetelijk en zachtelijk aen, gelijk het luisterende hart naer den kittelenden galm van luiten en fluiten; waerom wy onze Elektra, voor uwe voeten, als aen eene der hemelsche zanggodinnen, opofferen, en wenschen te blijven,

Wijze en vernuftige Joffrouw,

Uwe E. allerminste dienaer

J. V. VONDEL.

t'Amsterdam, 1639. den 19^{en} van May.

Aulus Gellius in het zevenste boeck, en vijfde hoofdstuck van zijn Attische Nachten.

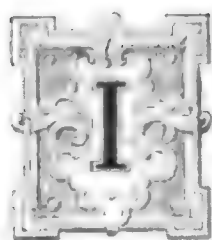
In Griekenland was een wijd vermaect tooneelspeelder, die in gebaer, bevalligheid, en heldere uitspraeck alle anderen overtrof. Men noemde hem Polus: Hy speelde der doorluchtige poëten treurspelen meesterlijk, en onbeteutert. De dood benam hem zijnen zoon, op wien hy al zijn hart gezet hadde. Toen hem docht dat de rouw uit, en zijn kind genoeg beweent was, begaf hy zich weder tot de kunst, om wat te winnen. Zullende in dien tijd t' Athenen Sophokles Elektra speelen, most hy quansuis Orestes doodbus en gebeente draegen. Het inhoud van dit treurspel brengt mede, dat Elektra, quansuis haer broeders overschot draegende, beschreit en betreurt de dood des genen, dienze meent by ongeral omgekomen te wezen. Polus dan Elektraes rouwkleederen aentreckende, haelde zijn zoons gebeente en doodbus uit den grave, en gelijk of hy Orestes noch onhelfde, bootste zoo die droefheid na, niet met eenen gemaecten schijn, maer natuurlijke lijekklaghten, en waerachtige traenen, en verweckte door dit middel, onder het spelen, zijn eige droefheid.¹⁾

Justus Lipsius, het licht der geleerdheid zijner eeuw,
spreekt door Langius, in het eerste boeck van
zijn Standvastigheid, aldus:

Men zeit van Polus, dien vermaerden tooneelspeelder, toen men t' Athenen zoude speelen het spel, waer in men droefheid most uitbeelden, dat hy heimelijk zijn overleden zoons gebeente en doodbus op het tooneel broght, en den geheelen schouwburg met waerachtigen rouw vervulde.

¹⁾ Hoe meer ik het bovenstaande verhaal gelezen heb, hoe minder ik my heb kunnen voorstellen, dat het waarheid behelst. De ondervinding toch van alle ervaren tooneelspelers, welke ik immer op dit punt geraadpleegd heb, is steeds eenstemmig geweest, dat zoo dra zy zich met hun rol zoodanig vereenzelvigen, om te vergeten, dat zy bloot een personaadje *voorstellen*, en door hun kunst de natuur moeten *nabootsen*, zy verloren zijn. Een wezenlijke natuurskreekt doet, tusschen die, welke door kunst zijn uitgebracht, dezelfde valsche en verkeerde uitwerking als een degelijke trap, of werkelijk vloeiend water, tusschen geschilderde dekoratiën. Hetzelfde geldt ten opzichte van den redenaar: wil hy roeren, wil hy schokken, hy zorge zich niet te laten mede slepen door zijn onderwerp, en blijve zelf koud, waar hy zijn hoorders warm wil maken: — of hy loopt groot gevaar van belachelijk, of voor t minst onverstaanbaar te worden. Aan een kanselredenaar, die klaagde dat zijn toehoorders hem niet verstonden, en verzocht, van my te mogen weten, hoe hy dit kwaad zou verhelpen, voegde ik toe: „Het geheim is zeer eenvoudig: in de eerste plaats, zet vooral punten op de l, en, in de tweede plaats, denk niet om 't geen gy zegt, maar alleen *hoe* gy 't zegt. 't Zal u toch niet baten, al verkondigt gy de verhevenste waarheden in de meest uitgezochte taal, zoo niemand iets mede draagt van 't geen gy hem op 't hart hebt willen drukken.” — Het spreekt van zelve, dat al het bovenstaande alleen betrekking heeft tot voordrachten van geschreven of van buiten geleerde stukken. By de improvisatiën geldt het *pectus est quod dijertus facit*, en kan somtijds alles afhangen van de innerlijke beweging des gembeds, die zich in woorden lucht geeft.

I N H O U D.

In deze fabel word de grijze Voestervader of Leermeeſter vooraen geſtelt, die Oreſtes ontdeekt al 't geen t'Argos gebeurde. Want Elektra, een groothartige dochter, verzend haren broeder Oreſtes, noch een kind heimelijk geſtolen, en den voestervader geleverd, naar Phocis, by Strophius, van waer hy endelijk, twintigh jaeren na 's vaders dood, wederkerende, wraecke neemt over zijn vaders moord.

De Fabel word t' Argos geſpeelt. De Rey beſtaet uit inlandſche Maeghden. De Leermoeſter ſpreekt de voorrede.

P E R S O N A G I E N.

LEERMEESTER.

ORESTES.

ELEKTRA.

REY VAN INLANDSCHE MAEGHDEN.

CHRYSOthemis.

KLYTEMNESTRA.

ÆGISTH.

PYLADES, EEN STOMME PERSONAGIE.

O U D.

grijze Voetervader of Leermester
ontdekt al 't geen t'Argos gebeurde. Van
zijn dochter, verzend haren broeder Orest
welk gestolen, en den voetervader pleegde
hy endeljk, twintigh jaeren in 't veld
over zijn vaders moord.
De Rey bestaat uit inlandische Maegden. De

ONAGIEN.

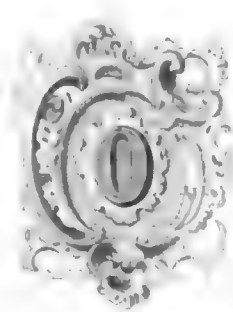
NDSCHE MAEGHDEN.

STOMME PERSONAGIE.

E L E K T R A.

LEERMEESTER.

ZOON van Atreus zoon, die 't opperste gezagh
In 't Grieksche leeger had, toen hy voor Troje lagh.
Nu zietghe zelf het geen, daer staegh uw hart naer
haeckte.
Dit's Argos, d' oude Stad, daer uw gemoed om
blaeckte.
Dit 's 't woud van Iô zelf, dat dolgeprickelt dier.
Het Wolfsveld van Apol, den wolventchrick, is hier,

En dees vermaerde kerck, die Argos Iuno wijdde,
Rijft ginder hemelhoogh, aen uwe rechte zijde.
Orest, wy zijn geraeckt, daer ghy nu Pelops Stad,
Het rijk Mycænen, ziet, en 't Hof met moord beklad;
Van waer iek oertijds, toen uw Vader raecte om 't leven,

*In dat dolgeprickelt dier: men weet, dat Iô in een koe veranderd en naderhand door Juno, uit
minnenst, met razerny geslagen werd.
Het Wolfsveld van Apol: het Lycæon, een open plaats, aan Apollo, den wolvendooder, toegewijd.*

- U, die my van Elektre, uw zufter, werd gegeven,
 Heb weghgedragen, ftel gebergt, en opgevoed,
 Tot datghe maghtigh waert te wreeken Vaders bloed.
- 15 Orest, en Pylades, mijn huisvriend, nu met zinnen
 Eens haestigh overleit, hoe wy dit best beginnen;
 Nadien de voglezang zoo schel, en zoetgebeekt,
 In 't kriecken van den dagh, de zon ten bedde uitweekt,
 En ree de zwarte nacht de ftarren heb verdreven.
- 20 Eer zich dan eenigh menfch ga buitens huis begeven,
 Zoo overlegh het ftuck; want wy zijn t' zaemen daer.
 Dien aenflagh dient gelpoeit, en 't marren geeft gevaer.

ORESTES.

- Mijn waerdste dienaer, o wat is door menigh teecken
 Uw onvervalfchte zucht te mywaert klaer gebleecken!
- 25 Want eveneens, gelijk een edelmoedigh paerd,
 Hoe oud het zij, nochtans in onspoed niet veraerd
 Van zijnen tuck, maer briefcht met opgefteecken ooren,
 Zoo vangt ghy 't ftuck zelf aen, en noopt ons, als met fpooren:
 Derhalven zal ick u ontdekken mijnen zin.
- 30 Nu luifter fcherp, en is'er yet ontijdighs in
 Mijn reên, verbeter dat; want toen ick God ging spreekken,
 Te Delphis, op wat wijze ick Vaders dood moght wreeken,
 Ried my Apollo zelf, en antwoorde op mijn vraegh,
 Dat ick niet met een heir, maer heimelijke laegh
- 35 De moorders straffen zou rechtvaerdighlijk aen 't leven.
 Nadien die God my dan dees antwoord heeft gegeven,
 Ga by gelegenheid befpieden, hoe het ftact
 Ten Hove, en wat'er toch al by hen ommegaet,
 Opdat ghy ons ontdeekt, en meld uw wedervaeren.
- 40 Ten Hoof zal niemant u, die omzworft zoo veel jaeren,
 En grijs zijt, en ontmunt, meer kennen kunnen, nocht
 Uw uitheemfch kleed, en draght geeft niemant achterdocht.
 Geef u voor vreemding uit, en ga voor een' Phocenfer,
 Die afgevaerdicht werd van hunnen Phanotenfer;
- 45 Want dat's hun beste vriend, en trouwste bondgenoot.
 Ga boodfchap hen, en fterek met eede Orestes dood;

15 *Gebergt en geborgen* worden door V. en door meer van zijne tijdgenooten naar willekeur gebezigd, al naar mate het met het rijm uitkomt. Het ongelijkvloeiende part. is nochtands 't verkleet-lijkst. Zie HUYDECOOPER, *Proeve* Uitg. v. v. LELYVELD in d. *Bergen*.

27 *Tuck*: *tuck* is „trek”, en van daar zoo wel „een poos tijds” als „afkomst.” Zie *BILDERDIJK Oeff. in v.* Zoo spreekt ook nog de hengelaar van „tuk hebben” voor „beet hebben”, als de vifch aan zijn snoer trekt.

31 *Toen ick God ging spreekken*: ongewoon is het bezigen van 't woord *God* zonder artikel, wanneer van een heidensche Godheid gefproken wordt. *Spreeken* ftaat hier voor „raadplegen.”

32 *Te Delphis*: Lat. vorm. 't is de *ablut. loci* van Delphi.

41 *Ontmunt*: even als een verfteten muutftuk, waarvan de *effigies* niet meer te erkennen is.

42 *Phocenfer*: een inwoner van Focia, een landftreek ten noorden van Beotiën, by de Golf van Korinthen.

44 *Van hunnen Phanotenfer*: door een inwoner van hun ftad Fanote. Fanote was een burgt in Phocis gelegen aan den Parnassus.

- Hoe hem de renzucht broght, daer Griecken renfeest hielen,
 Aen 't sneuven, en ten val, met barrenende wielen.
 Laet dit uw boodſchap zijn, na dat mijn Vaders graf
 50 Gekroont zij, naer den raed, die ons 't Orakel gaf,
 Met afgeſneden hair, met offerwijn te plengen,
 Zoo zie ons hier te moet; wanneerwe medebrengen
 Die kopre bus, in ruight geſtopt, gelijkghe weet:
 Op dat men door gerucht, met waerheids ſchijn bekleed,
 55 En blyde tijding hen bedriegelijk verraffche;
 Hoe 't lichaam van Orefte verbarrent zij tot affche:
 Want dood te heeten deert my toch op geene wijs,
 Indien ick leef, en zoo met grooter eer verrijs.
 Ick kan een' nutten klanck niet laſtren noch miſprijzen.
 60 'k Heb menighmael gezien, dat doodgeheete wijzen
 Het hoofd met meerder roem verbieven in hun lucht;
 En hoop oock deſgelijks, na dit geſtroit gerucht,
 Voor mijne vyanden verſcheenen, van zoo verre,
 Te blinken, op een nieuw, gelijk een klaere ſtarre.
 65 Maer o mijn Vaderland, en vaderlandſche Goôn,
 Verweltekoomtme zoo, en baent den wegh zoo ſchoon,
 Dat d' aenſlagh my geluck; en ghy mijn erfpaleizen,
 Laet my met ſchande niet van dezen bodem deizen;
 Nadien ick u ter liefde, en van de Goôn geport,
 70 U waſſchen koom van 't bloed, op uwen troon geſtort.
 Maeckt my nu eigenaer der Koningklijke goeden,
 En heiland van dit huis: dat bid ick. Nu aen 't ſpoeden,
 Stockoude man, volvoer het geen u is belaft.
 Wy gaen oock; want 't is tijd, en 't is de tijd, die vaſt
 75 Het meefte zeggen heeft in menſchelijke zaecken.

ELEKTRA.

Wee my ellendigh menſch!

LEERMEESTER.

Mijn zoon, ick hoor genaeecken,
 Daer binnen, zoome dunckt, een dienſtmaeghd, die dus ſteent.

ORESTES.

- Zou 't wel Elektra zijn, die om heur rampen weent,
 Wat dunckt u? zullen wy vertoeven, om te weten
 80 Waerom zy klaeght?

LEERMEESTER.

Geenſins, men moet zich niets vermeeten
 Te doen, voor dat men hebbe Apolloos laſt voldoen.
 Men vang van Vaders lijk, en moordgety eerſt aen;
 Want hier aen hangt de kracht, en zege van dien aenſlagh.

70 *Goeden* voor *goederen*, als veel malen.71 *Heiland*: „verloſer, redder, heilbrenger.”

72 Een regel, die 't rijmwoord miſt: — een zeldzaamheid by Vondel.

ELEKTRA.

- O koesterende bron der daegen,
 91 O licht, gepart om 's aerdrijs korst,
 Hoe dickwils hoorde ghy my klaegen,
 En slaen voor mijn gekrabde borst;
 Wanneer de morgen was herboren:
 Want al wat 's nachts bedreven word
 96 Gezin en ledekanten hooren,
 In dit paleis, met bloed bestort;
 Daer ick betreur mijn Vaders euvlen,
 Die niet, op den uitheemfchen boôm,
 Door wreeden oorloogh quam te sneuvlen;
 98 Maer door mijn Moeder, los van toom,
 En door Ægifth, onkuifch van zede.
 Dees kloofden 't Koningshoofd zoo stout
 Met d' yfre moordbijn, fcherp van snede;
 Als d' ackermans een eick in 't woud.
 101 En, o mijn Vader! o mijn smarte!
 Zoo fchelmfch, zoo fchendigh omgebroght,
 Niet een neemt uwe dood ter harte:
 Maer ick zal mijn gejammer, nocht
 Mijn kermen, en gefchrey niet ftaecken,
 103 Zoo lang de zonne rijze, en dael,
 En ftarren aen den hemel blaecken:
 En even als een nachtegael
 Befteent het plondren, van zijn jongen,
 Zal ick, voor Vaders Hof, en poort,
 110 My laeten hooren onbedwongen,
 Zoo luide, dat het yeder hoort.
 O onderaerdſche heerſchappyen!
 O aerdſche Godstolek, gacuw en kloeck!
 Gods Dochters, felle Raetzeryen,
 113 En ghy, ontzaghelijke Vloeck,
 Slaet d' oogen neder, koomt ons redden.
 Aenſchouwt dien ongerechten moord,
 En die ter fluick een anders bedden
 Berooven; koomt, en helpt hen voort.
 120 Koomt ſtraft mijn Vaders nederlaegen,
 En ſtuurt mijn' Broër. ick ben te zwack,
 Om langer dus alleen te draegen
 Mijn' druck, een al te laftigh pack.

REY.

O Kind der jammerlijkſte Vrouwe.

91 *Mijn vaders euvlen* voor „mijn vaders rampen.”

103 *O aerdſche Godstolek*: „Merkurius, die als tollc de bevelen van Jupiter op aarde verkondigde.”

113 *Vloeck*: Nemefs, 't Gr. heeft letterlijk: „Godin der Vervloekingen.”

- 123 Elektra, droeve Dochter, ach!
 Waeromme quijntghe, nacht en dagh,
 Van onverzaedelijcken rouwe,
 Om Agamemnon, eer verdaen
 Door list en schalekheid, noit verwoeder,
 130 Van uwe goddelooze Moeder,
 En met haer booze hand verraën?
 De donder sla hen, en wil 't wreecken:
 Indien 't hier vry staet zoo te spreeken.

ELEKTRA.

- O spruit, van vroomen voortgebroght,
 133 Koomt ghy my troosten in ellende?
 Ick weet het wel. 't zijn welbekende
 En dingen lang by my bedocht:
 Maer 'k wil niet laeten te beweenen
 Mijn Vaders jammerlijke dood.
 140 Laet my begaen, ghy die in nood
 My bystaet, om al 't goed voorheenen
 Van my genoten. laetme toch.
 Ick ben verloren. och och och!

REY.

- Ghy zult nochtans met al dit krijten
 143 En kermen Vader op zijn' stoel
 Uit den gemeenen jammerpoel
 Niet wecken, maer u zelve slijten
 Door endelooze droefenis,
 En ongeneezelijke snarte.
 150 Wat lichtenis verwacht uw harte
 Uit leed, dat niet te boeten is?
 Wat staetghe, door geduurigh klaegen,
 Naer 't geen ghy niet vermooght te draegen?

ELEKTRA.

- Een zot vergeet zijn ouders haest,
 153 Die omgekomen zijn zoo snoodde:
 Maer 't vogelken, de zomerbode,
 Dat altijd Itys Itys raest
 En kermt, gelijekt my gansch in dezen.
 Rampzaelge Niobe, o ick acht

123, 127 *Welbekende en dingen lang by my bedocht*: verkeerde konstruktie, voor 't zijn dingen, welbekend, en die ik lang overdacht heb."

130 *Lichtenis* voor „verlichting."

133 *'t Vogelken*: de nachtegaal, of Filomele. Hier wordt zy echter even als vs. 107 met haar zuster Procne verward. Deze toch, en niet Filomele, had haar zoontjen Itys omgebracht. Zie ovid. *Metam.* VI. vs. 413.

153 *Niobe*: de Koningin van Thebe, die trotsch op haar veertien kinderen, Latona, die er maar twee had (Apollo en Diana), beschimpde, en tot straf daarvoor al haar spruiten door deze beide Goden zag nederfchieten en vervolgens zelve in een steen veranderd werd.

160 U een van 't goddelijk geslacht.
 Ick acht u een Godin te wezen,
 Die yflijck in een steenen graf
 Roept, wee en wach, en laet niet af.

REY.

O Dochter, onder die verſchoven
 165 Gaen treuren, zijt ghy 't van uw' ſtam
 Alleen niet, die dit over quam;
 En nochtans gaetghe in rouw te boven
 Uw ganſche maegheſchap en uw bloed,
 Daer binnen, als Iphianafſe,
 170 Chryſothemis, en d' onvolwafſe,
 Die ſtil zijn ramp betreuren moet.

ELEKTRA.

Oreſt, van hoogen ſtam geboren,
 Ter goeder uur zult ghy ten toon
 Eens, op Iupijns verheughden troon
 175 Gekeert, tot Koning zijn gekoren.
 Van 't wijd vermaert Myceenſch gezagh.
 Ick kinderlooze, en ongehuwde,
 En ongeluckige, en gefchuwde,
 U wachtende, van dagh tot dagh,
 180 Met droeve traenen op de kaecken,
 Verga terwyl van al 't verdriet:
 Maer ghy gedenckt mijn weldaen niet.
 Noch d' ongelijcken die u raecken.
 Wat valſche maren hebben wy
 185 Van u niet, reis op reis, vernomen?
 Ghy dreight, en zult te voorſchijn komen,
 Maer zet uw komſte aen eene zy.

REY.

Hou moed, mijn Dochter, tot het ende.
 Iupijn, met zijn alwetende oogh,
 190 Die 't al beſtiert, zit daer om hoogh.
 Beveel hem uwe groote ellende,
 En weeft op henliên, dien ghy haet,
 Niet ongeduldighlijck gebeten,
 Ghy zult nochtans dit niet vergeten.
 195 De tijd is langzaem van beraed:
 En Agamemnons zoon, te Kriſſe,
 In 't weiland, vlughtigh door zijn lot,

165 *Wee en wach*: een alliteratie vrij algemeen by de oude dichters.

170 *Iphianafſe*: De naam, dien de epische dichters aan Iſgenia geven.

195 *Kriſſe*: de hoofdplaats van het rijk van Strofus, den vader van Pylades, by wien Orestes was opgevoed.

delijk geflacht.
 odin te wezen,
 fteenen graf
 ich, en laet niet af.

REY.
 die verfehoven
 t ghy 't van uw' ftam
 lit over quam;
 ghe in rouw te boven
 ghfchap en uw bloed,
 Iphianaffe,
 d' onvolwaffe.
 betreuren moet.

ELEKTRA.
 n ftam geboren,
 zult ghy ten toon
 verheughden troon
 ning zijn gekoren.
 maert Myceenfeh gezagh.
 en ongehuwde.
 en gefchuwde,
 an dagh tot dagh.
 enen op de kaecken,
 an al 't verdriet:
 nekt mijn weldaen niet.
 eken die u raecken.
 aren hebben wy
 s op reis, vernomen?
 n zult te voorfehijn komen.
 omfte aen eene zy.

REY.
 n Dochter, tot het ende.
 alwetende oogh,
 rt, zit daer om hoogh.
 ve groote ellende.
 enliên, dien ghy haet.
 ghlijck gebeten,
 tans dit niet vergeten.
 zaem van beraed:
 ns zoon, te Kriffé,
 clughtigh door zijn lot.

een by de oude dichters
 dichters aan Iphigenia geven.
 van Strophus, den vader van Pylades, zy niet meer.

Kan wel eens keeren, oock de God
 Des afgronds, en der duifterniffe.

ELEKTRA.

200 Een groot gedeelt van 's levens tijd
 Is door, en noch zal hy verfchijnen,
 En ick, die ouderloos ga quijnen,
 Heb niet een' vriend die voor my ftrijd,
 Noch kracht genoegh, om 't quaed te keeren:
 205 En moet, gelijk een kamenier,
 Verfehoven, Vaders kamer hier
 Bedienen, en in ftechte kleeren,
 Die my niet voegen, heenen gaen,
 En dus voor lege tafels ftan.

REY.

210 O droeve fpraek van Vaders komen,
 En wederkomfte uit Priams oord.
 O naere kreet, die in dien moord
 Uit Vaders kamers werd vernomen;
 Toen hy dien flagh met d'ylre bijl
 215 Op 't hoofd ontving. Bedrogh bedocht het.
 De Liefde trof hem, en volbroght het.
 Zy ftroiden fchricklijck in der yl
 Een fchelmfeh gerucht, en waren reede,
 Als of een God of menfeh dit deede.

ELEKTRA.

220 O dagh, dien ick vervloek alleen,
 Het zij wat dagh oock dat'er rijze:
 O nacht, o moordbancket en fpijze,
 Wat brouwt ghy ons al zwaerigheên?
 Wat fmooder dood is hy geftorven,
 225 Toen twee verraêrs hem randden aen.
 Die klaeuwen hebben 't my gedaen,
 En met mijn' Vader my bedorven.
 De groote God des hemels zet
 Hen dit betaelt, en ftraf rechtvaerdigh,
 230 Noch maeck hen eenige eere waardigh
 Die met dit fchelmftuck zijn befmet.

REY.

Zie toe, verloop u niet met fpreeken.
 Of merktghe niet uit welck een' ftact
 Ghy, tot uw eige fcha, en finaed,

196, 199 De God des afgronds en der duifterniffe: leen hier — of deze woorden hebben geen zin — met terugslag op vs. 191: „lieve! hem une ellende, en ook den God des afgronds (Pluto) enz.”

214 De Liefde: dat wil zeggen: „Klytemneftas overfpelige liefde voor Egiftus.” De woorden trof hem en ftan hier alleen om den regel te vullen.

219, 220 En waren reede, Als of een God of menfeh dit deede: verfta: „en gingen met zoo veel beleid te werk, dat het fcheen of geen onmenfchen, maar een God of menfeh het deed.”

213 Vervalt, en blijft van gunst verſteecken?
 Ghy baert, door wræckzucht, die u drijft,
 U zelve vyanden en hinder.
 Het is geen wijsheid, dat een minder
 Met magtiger krackeelt en kijft.

ELEKTRA.

216 Ick word geperſt van 't ſchendigh lijn.
 Ick weet het wel, en ken mijn' kop:
 Maer 'k zal mijn leven lang, mijn' krop
 Uitschuddende, niet konnen mijen
 Mijn ſcha, om 't ſchendigh moordgeſchrey:
 218 Want wanneer, om mijn' rouw te zachten,
 Heb ick een trooftlijk woord te wachten
 Van dees gelieven allebey?
 Van wien die pit heeft achter d' ooren?
 Mijn troofterſten, verlaetme toch.
 220 Verlaetme vry. dees droefheid, och!
 Is niet te dempen noch te ſmooren.
 Mijn zwaerigheid duurt voor altoos,
 Zoo is 't geklagh oock endeloos.

REY.

Maer 't is uit gunſt, dat ick's my moeie:
 223 Gelijk een trouwe moeder doet,
 Op dat uw wellende gemoed
 Niet d' eene ellende uit d' ander broeie.

ELEKTRA.

Nu zeghme, met wat maet, hoe kort
 Zou ick mijn jammer zien gelleten?
 226 Is 't voeghlijk dooden te vergeten?
 Wien heeft Natuur dit ingeſtort?
 Ick zou geen' roem van hen begeeren:
 Noch by een wederga gevoeght,
 Niet vreedzaam leven, noch vernoght;
 228 Indien ick moſt met lichte veeren
 Gaen vliegen over het verdriet
 Des moordkreets, die al 't Rijk vervaerde.
 't Is waer, de doode is ſtof, en aerde,
 En aerde zijnde, en anders niet,
 230 Zal eeuwigghlijk ellendigh leggen.
 Zou daerom, die dien moordſlagh gaf
 Niet draegen zijn verdiende ſtraf?

213 *En ken mijn' kop*: vrij plat, voor „ik weet, dat ik hooftig ben.“ Zie vs. 644.

217 *Dees gelieven*: dit zou op Klytemneſtra en Egisthus daan, maar 't ſtaat niet in 't Gr. en 't ſprookt ook weinig met hetgeen volgt.

218 *Die pit heeft achter d' ooren*: d. i.: „die gezonde heereſenen heeft.“ *Pit* duidt nu eens verſtand, dan weder *hart* aan, al naar 't geplaatst is.

ft van gunft verfteeken?
r wraeckzucht, die u drijft,
en en hinder.
jtheid, dat een minder
krackeelt en kijft.

ELEKTRA.

ft van 't fchendigh lijn.
zel, en ken mijn' kop:
ijn leven lang, mijn' krop
niet konnen mijn
't fchendigh moordgefchrey:
, om mijn' rouw te zachten.
ooflijk woord te wachten
ven allebey?
pit heeft achter d' ooren?
n, verlaetme toch.
. dees droefheid, och!
pen noch te fmooren.
eid duurt voor altoos,
igh oock endeloos.

REY.

gunft, dat ick's my moeie:
ouwe moeder doet,
ellende gemoed
ellende uit d' ander broeie.

ELEKTRA.

met wat maet, hoe kort
jammer zien gefleten?
k dooden te vergeten?
atuur dit ingefort?
roem van hen begeeren:
wederga gevoeght.
m leven, noch vernoecht;
ft met lichte veeren
over het verdriet
ets, die al 't Rijk vervaenle.
. doode is ftot, en aerle.
de, en anders niet.
jek ellendigh leggen.
die dien moordflagh gaf
zijn verdiende ftat?

weet, dat ik hoordie hen. Zie vs. 644.
in en Egeftus daan, maar t'ftaat niet in 1000.
he gezonde her-fenen heeft " Pa duidt u toe
is

Wat had de Schaemte dan te zeggen?
Godvruchtigheid, voortaan veracht.
233 Had uit by 't menfchelijk geflacht.

REY.

O Dochter, ick koom hier in aller yl gevlogen,
Zoo wel door mijnen plicht als uwen druck bewogen:
Indien ick qualijk fpreek, zoo win het vry: 'k zal nu
Gevollegenzaem terftond my buigen onder u.

ELEKTRA.

- 250 O Vrouwen, 'k fchaem my des, dat ick, dus bang te moede,
U overlattigh val. neemt mijn gekern ten goede.
Dit perft de nood van 't hart: want zekerlijk, hoe zou
Een Koningklijke fpruit, een hooghegebore Vrouw
Dit ftaeken, daerze, nacht en dagh, geen' aem kan haelen.
255 En vaders ongeluck verrijzen ziet, en daelen.
Vooreerst al 't geenme van mijn Moeder, uit wiens fchoot
Ick in de weereld quam, bejegt is zoo fmoed.
Daerna verkeer ick valt in 't eigen Hof mijns Vaders,
Met zijne moordenaers, en fchendige verraeders.
260 En word van hen beftiert, en moet van henliên ftaegh
Mijn' noodruft, en mijn' koft genieten alledaegh.
Oock denckt eens, hoe dien dagh met droefheid word gefleeten.
Als ick Egeftus moet zien, op Vaders troon gezeten,
Met Agamemnons kleed bekleed, en veel cieraeds,
265 En drincken offerwijn ons Huisgoon toe ter plaets
Daer zy hem broght om hals: maer 'k zie, wie zou't gelooven?
Een hoofdelhand, die noch verre alle andre gaet te boven,
Dien fmoeden moorder zelf, in Vaders plaets, het bed
Met mijn bedorven Moer (indien ick zonder finet
270 Haer Moeder noemen magh) die by hem leit, onteeren,
En haer te goddeloos met zulek een finet verkeerren;
Geen Raezery ontzien, maer lachen welgemoed
In al dees gruwelen, die zy bedrijft en doet.
Zy ziet het moordgety te moet met groot verlangen;
275 Dien dagh, toen zy met lift mijn' Vader kreegh gevangen,
En zoo om 't leven help, wanneer die dagh verjaert,
Dan fteltze danflen in: dan flaght zy onbezwaert
De fchaepen, die, ter maend gekeelt, voor d' outers bloeden,
Ter eere van dees Goon, die haer tot noch behoelden.
280 Ick ongeluckige dit ziende, in ons paleis,
Verfmet, en zucht, en fehrey, en vloecke reis op reis
Mijn Vaders moordbancket, en moordmael, zoo zy 't heeten.
En ftondme 't fehreien vry, en had ick eens gekreeten

233 He zins is: „een daggenks den moord, aan haer vader gepleegd, als voor haar wegen ze te plaatsen
en weder verdwijnen.”

260 „een flagh, alledaegh. Treunke ropclappen”

- Zoo lang, als 't hart wel lust: want deze trotse Vrouw
 315 Belchimpt al mijn misbaer, en jammerlijken rouw:
 O hellevloek der Goën, mist ghy dien overleden
 Alleen, en treffen u alleen dees zwaerigheden?
 Dat dy de hagel sla: dat d' onderaerdsche gloed
 En Pluto geve, dat ghy eenwigh baleken moet.
 320 Aldus belchimptze my: maer als zy heeft vernomen,
 En krijgt een lucht, en riekt dat Broeder staet op 't komen,
 Dan staetze zinneloos by my en stamp, en raet:
 Is dit niet uw bedrijf, die steelwijs in der haest
 Orestes my ontdroeght? maer denck vry 'k zal 't eens straffen,
 325 Gelijckghe wel verdient, zoo hoort al 't Hof heur blaffen.
 Haer lieve Bruijom staet aen heure zy, en schent,
 En bittt heur aen: die bloed, en oirzaeck van d' ellend:
 Die met de vrouwen treckt te velde, en aen den reie:
 Maer ick, die midlerwijl Orestes vast verbeie,
 330 Dat hy dit onweêr stil, verga in mijn verdriet:
 Want sammelend, bederft hy 't geen ick hoop, en niet
 Verhoop: en o Vriendin, hoe kan ick, dus gedreven,
 My maetigen in rouw, of recht godvruchtigh leven?
 In quaede zaecken moet de hooge nood my raên,
 335 Die raed een' quaeden wegh en omwegh in te slaen.

REY.

Wel zeghme, durftghe dus hy uwen stiefvaer wrocken?
 Of als hy dit niet hoore, en zij van huis getrocken?

ELEKTRA.

- Met reden, denck dit vry, was hy niet uitgegaen,
 Dat ick voor deze deur geruht zou blijven staen.
 340 Hy is naer buiten toe.

REY.

Zoo darf ick met u kouten.
 Is 't waerheid, 't geenghe zeght.

ELEKTRA.

Ghy mooght u vry verstitouten.
 Aegisth is nu niet t' huis, dies vraegh al wat u lust.

REY.

- Zoo vraegh ick, watghe zeght, en wat u zij bewust
 Van Broeders wederkomste, of van zijn langzaam wachten?
 345 Berichtme van dit stuck.

ELEKTRA.

Wie zou zijn zeggen achten?
 Hy zeit veel, en volvoert niet eens het geen hy zeit.

REY.

Een die wat groots besteeckt is traegh in zijn beleid.

315 o Hellevloek enz. Dit zijn de woorden van Klytemuestra, welke Elektra hier aanhaalt

ELEKTRA.

Maer ick was flos noch traegh, in 't bergen van zijn leven.

REY.

Hou moed. hy is te vroom, om vrienden te begeven.

ELEKTRA.

350 'k Vertrouw dit, anders was 't met my geheel gedaen.

REY.

Nu zwijgh, Chrysothemis kooft uit den huize gaen,
Uw Zufter, van een bed en ouderen geboren
Met u. zy draeght, het geen den afgrond is befchoren.
Lijckoffier naer het graf.

CHRYSOTHEMIS.

Hoe roeptghe voor de poort

355 En op de plaets zoo luide, o Zufter, dat men 't hoort?

Kan u 't verloop des tijds niet leeren anders zingen,
En uw oplopendheid, die ydel is, bedwingen?

'k Beken wel, dat ick mede, als ramp voorhanden is,
Bedrukt ben, en bedroeft; en had ick maght, gewis

360 'k Zou daedelijk, wat hart ick henliên draegh, doen blijken.

Nu wil ick liever 't zeil in tegenfpoed wat ftrijcken,

En fchijnen ftill te ftan, en hen geen ongenoeght

Te brouwen, en wou wel dat ghy u oock zoo droeght.

Het geen ghy drijft is recht, en niet het geen ick oordeel.

365 'k Beken 't; maer ftact het vry, zich naer het meefte voordeel

Te fchicken, zoo is 't reên, dat elck dien wegh ingaet,

En hen gehoorzaam zij, daer 't hoogh gezagh by ftact.

ELEKTRA.

't En ftact niet wel, noch luid niet eerlijk by den vroomen,

Dat ghy vergeet het bloed van wienghe zijt gekomen,

370 En dus voor Moeder zorgt: want al wat ghy terftond

Tot mijn vermaening zeld, dat hebtghe uit haeren mond,

En uit u zelve niet. ick geef u keur van beide:

Ghy stemt dien doodflagh toe, dien ick tot noch befchreide:

Of kennende het leed van Vader, u zoo lief,

375 Hebt geen gedachtenis van hem, om 't ongerief.

Ghy zeght wel, ftond de maght aen u, de daed zou fpreeken,

Hoe ghy hen haet; en ick valt bezigh, met belteecken

Van al, wat tot dees wraeck vereifcht word, krijg van u

Geen hulp, en word hier door van dezen aenflagh fchuw.

380 Zoo kooft de fuffery ons rampen noch vermeerren.

Maer 'k bid u, leer my toch, of laet ik zelve u leeren.

Wat voordeel geeft het my, indien ick 't huilen ftacek?

Ick leef, maer nauwelix. dat 's my genoegh. ick maeck

370 En dus voor Moeder zorgt: d. i.: „en dus party trekt voor moeder, t. w. door Elektra tot gehoorzaamheid aan haar aan te manen.

Terftond: d. i.: „te dezer ftond, zoo even.”

Hen 't leven zuur, en eere aldus dien overleden;

- 151 Indien men hier door gnuft verwerft daer beneden.
Maer ghy, die my belijdt, dat ghy die moorders haet.
Die haet hen met den mond; maer houd het in der daed
Met vadermoordenaers. Al schonek men my gefcheneken.
Daer uw gemoed op vlamt; ick liet mijn trouw niet krencken,
200 Noch heulde met zulck flagh, ga heenen, zet u vry
Ter tafel, daer het vloeit van Hoofstche lekkerny,
En overlaed van spijs, wat noodrufts, zonder wroegen,
Vernoecht my meer, kunt ghy u dus ten Hove voegen.
Om 't lief genot van eer; zy hangtme geenfins aen.
205 En waertghe zelve wijs, ghy zoud die oock verfinen.
Nu pakt het, datghe niet, maer uwer trouwten hoeder,
Uw Vaders Dochter heet, maer troetelkind van Moeder:
Zoo zal uw ondeghd klaerst ten toon voor yeder staen;
Wanneergh Vaders alch, en maeghschap hebt verraen.

KEY.

- 206 Om Gods wil, vaer niet uit; want in het overwegen
Van 't onderling geſpreek veel voordeels is gelegen,
Zoo clek van wederzij zich dient met 's anders toon.

CHRYSOTHEMIS.

- O Moeders, ick ben dit van Zulter al gewoon,
En had dit niet gerept, 't en waer uit groot erbarmen;
208 Nadien ick weet wat ramp haer naeckt, om al dit kermen.

ELEKTRA.

Zegh op, wat ramp? want ick zal hier niet tegens zijn,
Al raekte ick oock daer door in noch bedroefder ſchijn.

CHRYSOTHEMIS.

- 'k Zal zeggen 't geen ick weet, zoo ghy niet rult van huilen,
Zal 't hof u, buiten 's lands, al levendigh, verſchuilen
210 In een gevangenis, daer nimmer 's hemels lamp
In ſchijne, en ghy met recht mooght jancken, om uw ramp.
Nu ſpreek, of zwijgh hier na, wanneergh raekt in lijden.
Nu kuntghe, wiltghe noch, dees zwaerigheid vermijden.

ELEKTRA.

Zoo hebbenze over my dees ſtraf beſtemt alree?

CHRYSOTHEMIS.

- 213 Zoo dra Ægith van 't land in 't Hof komt, en in ſteê.

ELEKTRA.

Wel laet hem in der yl om deze reden keeren.

151 *Daer beneden*, naml. in de onderwereld.

200 *Om 't lief genot*: „om 't u lief genot“.

205 *O Moeder*: zoo ſpreekt Chrysothemis den Rei aan. De rei als „perſonagie“ ſpreekt in 't enk., doch wordt als beſtaande nu meer dan een perſoon in 't meer. aangeſproken.

208 *En had dit niet gerept* voor „en had deze zaak niet aangevoerd.“ *Reppen* is „voeren.“ *tanzen*. Later is het ww. van een tranſit. in een neutr. veranderd, en zegt men: *roo iets reppen*, doch min naauwkeurig.

CHRYSOTHEMIS.

Ellendige, wenſcht ghy om 't geen u zelf kan deeren?

ELEKTRA.

Hy koom, indien hy dit beginnen wil, in ſtad.

CHRYSOTHEMIS.

Op datghe in lijden raecht? waerom begeertghe dat?

ELEKTRA.

120 Op dat ick wijd en zijd van u werd weghgedreven.

CHRYSOTHEMIS.

Zoo ſcheptghe geen vernaeck in 't tegenwoordigh leven?

ELEKTRA.

Wilt ghy hoe bly ick leef, ghy zoud verwondert ſtaen.

CHRYSOTHEMIS.

Het waer zoo, ſtelde ghy het wijslyk daer naer aen.

ELEKTRA.

Ay, leerme niet, dat ick mijn vrienden moet onteeren.

CHRYSOTHEMIS.

125 Niet dit, maer datghe hoort naer henliên, die regeeren.

ELEKTRA.

Leer my niet, watme voeght: bezorg u zelf voor al.

CHRYSOTHEMIS.

't Is loflijk, dat men niet door reuckeloofheid val.

ELEKTRA.

Men val, zoo 't wezen moet, door Vaders wracek ten leſte.

CHRYSOTHEMIS.

Xeen, Vader, weet ick wel, houd zelf ons dit ten beſte.

ELEKTRA.

130 Die woorden hebben lof by menigh onverlaet.

CHRYSOTHEMIS.

Beweegh ick u noch niet te lultren naer mijn' raed?

ELEKTRA.

Ganſch niet, noch denck het niet, zou ick zoo breinloos dooden?

CHRYSOTHEMIS.

Ick ga dan heen mijns weeghs, gelijk my is bevolen.

ELEKTRA.

Waer heen? waer brengtghe nu dees offerkammen heen?

CHRYSOTHEMIS.

135 Ick gietze op Vaders graf, door Moeders laſt alleen.

ELEKTRA.

O haetelyckſte menſch, hoe ſpreektghe toch, ghy ſnoode.

CHRYSOTHEMIS.

Ghy meent, ick gietze op 't graf, uit laſt van die hem doode?

ELEKTRA.

Wat bloedvriend leert u dit? Wie is 't, dien dit behaeght?

120 Onjuist van uitdrukking. De zin is: „opdat ik zoo ver mogelijk van u verwonderd worde.”

125 Door Vaders wracek: dat wil zeggen: „door Vader te wreken.”

CHRYSOTHEMIS.

Een nachtpooek, zoo my dunckt, maeckt Moeders hart verfaeght.

ELEKTRA.

110 O Vaderlijke Goón, nu helpt dees arine weeze.

CHRYSOTHEMIS.

Schept ghy wat harts, wat moeds uit deze haere vreeze?

ELEKTRA.

Vertel 't gezicht, en 'k zal 't u zeggen, zoo ick kan.

CHRYSOTHEMIS.

Ick weet'er nauwelix of maer een luttel van.

ELEKTRA.

Verhael het, weinigh reên die hadden dick 't vermogen,
115 Dat zy den mensch weleer of reddên, of bedrogen.

CHRYSOTHEMIS.

De roep gaet, datze zelf ons' Vader weér vernam,
Die, nu de tweede mael, zich met heur paeren quam.
En grijpende den staf des Rijx, weleer gedraegen
By hem, maer nu gevat van die hem heeft verlaegen,
120 Dien plantte, en uit dien staf verrees een groene plant,
Die met haer schaduw deekte al dit Myceënſche land.
Dit heb ick uit den mond van eenen, die 't my melde,
En tegenwoordigh was, daer zy haer' droom vertelde,
Aen d'opgereze zon, ick weet'er meer niet af,
125 Dan datze my, uit ſchrick, gezonden heeft naer 't graf.
Nu bid, nu ſmeek ick u, by Vaders eige Goden,
Dat ghy gehoorzaam volght mijn raeden, en geboden,
En niet zoo reuckeloos u zelve ſtort ter neêr.
Verjaeghtghe my, vergeefs roept ghy uw Zutter weér.

ELEKTRA.

130 Mijn waerde Zutter, wacht u toch, het zou niet paſſen
Te gieten 't greenghe draeght op Vaders graf, en aſſchen;
Wart dit kan nimmer recht, noch vroom noch billijk zijn,
Dat zoo een vrouw, als zy, een vyandin, met wijn
En offervaten doe des dooden graf beſprengen.
135 Ga pleng het onderwege, of ga het elders brengen.
Verberg het diep in 't zand, op dat het Vaders ruſt
Niet ſteure, en deze zaeck hem nimmer zij bewuſt:
En laetze dit juweel voor heure grafſte ſpaeren,
Om t' offren, als haer geeft beneden zij gevaeren:
140 Nadien dees goddelooze en godvergete vrouw
Zelf eenige oirſprong is van alle dezen rouw,
En met vervloecten wijn noit d' aſch heeft overgoten

110 *Dees arine weeze*: hier meent Elektra zich zelve mede.

125 *Aen d'opgereze zon*: het was een gewoonte by de Ouden, hun droomen aan de zon te vertellen, ten einde alzon de gevaren af te wenden, waarmede zy zich bedreigd achtten.

140 *T' offren*: hier bezigt V. het partikel *te* voor *offren* weer apokopisch.

- Des geenen, dienze moorde, en help ten afgrond stooten.
 Bedenck met wat een gunst, en minnelijk gelaet
 433 Die doode ontfangen zal 't gescheenck van die hem haet;
 Van die zoo eerloos hem vermoorde, en heeft geschonden,
 En waseht met offerwijn het bloed, dat uit de wonden
 Van zijn' gekloven hoofd quam springen op haer lijf.
 Of meentghe, dat dit boet haer gruwelijk bedrijf?
 440 Geenfins, dies staeck dit werck, en laet u onderrechten,
 En sny veel liever af de tippen van uw vlechten,
 En 't zachtste hair van my, die naulix adem schep.
 Dit is gering, nochtans ick wij hem, 't geen ick heb,
 Dit offerhair, en oock mijn riem, doch niet met steenen
 445 En parlen geborduurt. ga kniel voor hem, met eenen
 Vermaen hem, bid, en smeek, dat van beneên al stil
 Hy zijnen vyanden toch eens opkomen wil,
 En dat de kleene Orest verflaauwe, noch verflappe,
 Maer levend met den voet op 's vyands hoofden trappe;
 450 Op datmen 't graf bekroon met een gaefrijcker hand
 Dan tegenwoordighlijk, in dezen droeven stand:
 En 'k hou het voor gewis, het is van hem gekomen,
 Dat Moeder zagh, by nacht, dees spoockery, en droomen.
 Maer Zutter, nietemin doe dit, tot nut van my,
 455 En u; ten dienste van hem, tot eer van hem, dien wy
 Beminnen, boven al de menschen, die hier woelen;
 Ten dienste van Vaders geest, gedaelt in 's afgronds poelen.

REY.

Dees Dochter spreekt zeer vroom. ghy Dochter zijtghe vreed,
 Volbreng dit.

CHRYSOthemis.

- 'k Zal het doen. een reedlijk schepfel moet,
 501 Om 't geen rechtvaerdigh is, niet twisten, noch krackeelen,
 Maer 't werck benaerftigen. terwyl ick uw beveelen,
 Vriendinnen, dan volbreng, zij zwijgen yeders plicht:
 Want was ons Moeder yet van dit gespreck bericht,
 Wy zouden (hou ick vast, dies wilt dees woorden staecken)
 505 Hier door in groot gevaer, en zwaerigheid geraecken.

REY.

Spel ick geen verziende zaacken,
 Uit een hoofd vol ydelheid,
 'k Zie, gelijk men heeft voorzeid,
 De gedreighde straf genaecken,
 510 Met rechtvaerdigheid, en maght
 Toegeruft, en in heur kracht.

504 By de Grieken was het gebruikelijk dat de rouwdragenden als niterlijk teeken hunner droefheid zich het hair afneden en hun toel aflegden. Het offeren aan de dooden werd door hen op zette tijden in acht genomen, maar geschiedde oek op onbepaalde tijden

- Kind, zy zal eerlange komen;
 Dat's mijn hope, nu ick hoor
 Tuiten in mijn luistrende oor
 113 Deze liefelijke droomen:
 Want der Grieecken Vorst vergeet
 Dytse bijl niet, die zoo sneed
 Van weerszijden seherp om 't even,
 En hem sehendigh broght om 't leven.
- 119 Uit haer sehrickelijke laegen,
 Daerze stil verborgen lagh,
 Springt Erynnis voor den dagh.
 Tal van ytre voeten draegen
 't Montter, nimmer woedens moe:
 125 Met veel klauwen tast het toe:
 Want met haer is 't omgekomen,
 Die het sehendigh bruilofsbed,
 Op de feest van bloed belinet,
 Schaemte en eerloos heeft beklommen:
 130 Dies ick vastelijk betrouw,
 Dat dit onberisplijk droomen
 Niet voor euvel heb genomen
 Al het roepen dezer vrouw
 Over ons, die ingespannen
 135 Wroeken tegens dees tyrannen,
 Al het raemen, al 't besheid
 Van 't gedroom is ydelheid,
 Kan men uit dien droom niet raeden,
 Daerwe nu me zijn beladen.
- 140 Pelops renstrijd lang geleden,

113 Versta: Van weersziden even seherp.

119 Erynnis: lees *Erynna* „de godin der wrokende straf.“ t zelfde als „de furien.“

125 130 Vrij onverstaanbaar. Er staat in 't oorspronkelijke, „dat deze droom niet ydel zal zijn, en de uitwerking zal nederkomen op de bedrivers der misdaad.“

135 140 De zin is: „men zult voortaan aan droomen niet meer hechten, indien dit nachtgezicht geen gunstige uitkomst voor ons had.“

140 *Pelops renstrijd*: Enomaus, koning van Pisa was door de godpraak gewaar chuid, dat hy sterven moest zoodra zijn dochter Hippodamea in 't huwlik trad. Daarom legde hy aan alle jongelingen die om haar hand kwamen werven de voorwaarde op, dat zy met hem aan een renstrijd moesten deel nemen, in welken hy hen van achteren doorslak. Nadat reeds velen op deze wijze waren omgekomen, verzocht ook Pelops om Hippodameas hand, welke hem onder t zelfde beding werd toegezegd. Pelops echter wist Myrtilus, den wagenmenner van Laomachus, om te koopen dat hy de wielen van den wagen zijns meesters los op de as zette, waardoor deze in het renperk omver viel en door Pelops verwonnen werd. Nu bezitter van de dochter en het rijk der vorsten van Pisa, moest Pelops aan Myrtilus de hem toegezegde belooning te enken, namelijk de helft van het door hem verworven land, doch in plaats daarvan liet hy hem in zee wepen. De vloek, welken Myrtilus, by zijn sterven, over het huis van Pelops uitprak, werd aan het gandsche geslacht van diens oudsten zoon Atreus veruuld, en daarop wordt door den dichter hier gezinspeeld.

Oorzaek van veel zwaerigheden.
 Oeh hoe dier staet ghy dit land;
 Sedert Myrtilus, aen strand,
 In de baeren werd vergeten;
 Na dat hy ter neêr gelneeten
 Werde van 't gouden rad in 't veld
 Met een jammerlijk geweld.
 Sedert nam de groote ellende
 Van dit droevigh hof geen ende.

KLYTEMNESTRA.

- 550 Nu rinkelroitzghe vast, en springt weêr uit den band,
 Vermits Ægisthus juist niet hier is by der hand,
 Die u gemeenelyk verplicht hiel aen 't betaemen,
 Op datghe buitens huis geen vrienden zoud beschaemen.
 Nu hy naer buiten is, heeft Moeder geen ontzag.
 555 Nu maectghe, by elk een, my zwart met uw beklagh:
 Als of ick met een juck van onrecht u belade,
 En u, en al uw doen, vermetelyk verfinade:
 Hoe wel ick u vernij; want of my nu, en dan,
 Wat quaeds ter ooren koomt, ick rep' er naulix van.
 560 Ghy durft my dagelix wel bits in 't aenzicht bijten.
 My Vaders dood alleen, en niemant meer verwijten:
 Hoewel ick 't wel beken, 'k heb hem ter neêr geleit.
 Doch niet alleen, dien slaghe gaf hem Rechtvaerdigheid.
 Gebrack 't u niet aen brein, ghy zoud my hulp bestellen:
 565 Nadien uw Vader zelf, om wien ghy u gaet quellen,
 Uit zoo veel volx alleen uw eige Zulters ziel
 Durf offren aen de Goên, hoe bang my 't haeren viel.
 Weet ick, niet hy, die haer geteelt heeft, niet gedraegen.
 Maer om wat reên molt hy den Goden dus behaegen?
 570 Om der Argiven wil? wel wat laghe hen daer aen,
 Dat juist mijn Dochter molt naer 't bloedigh outer gaen?
 't Gelchiede om Broeders wil, om Menelaus beden.
 Heeft hy dan niet om 't stuck verdiende straf geleden?
 Had Oom niet by Heleen twee kinderen geteelt?
 575 't Waer beter dat men die gellaght hadde, en gekeelt,
 Als eige kinderen dier oudren, om wier zaecken
 Men heen naer Troje voer, of hyghden 's afgronds kaecken
 Meer naer mijn Kinderen, dan naer zijn Broeders bloed?
 Uw Vader moordgezind, had die uit zijn gemoed
 580 De kinderzucht gejaeght, en voer die in de kinderen

550 *Nu rinkelroitzghe*: rinkelroeten is „zieh met den rinkelboom vermaken, en van daar eenvoudig „zieh met veel drukte vermaken.”

560 *Die eene Zulters*: van Ilgenia, door Agamemnon, toen hy naar Troje zou reizen, aan Demagor offereel, om een gunstigen wind te bekomen. Zie vs. 599—615.

575 *Oom*: Menelaus, de broeder van Agamemnon en de echtgenoot van Helena, Klytemnestras zuster.

Van Menelaus, om zijn eigen zaed te hinderen?
 Is niet dat Vaders hart onreedlijk, en veraerd?
 Zoo schijnt het my, al gaet mijn oordeel niet gepaert
 Met uw verstand. ick weet my zou geen stem ontbreecken,
 583 Indien die doode Maeghd zelf opzagh, en kon spreeken:
 Waerom ick, om dit stuck, in 't minst geen droefheid maeck.
 En achtghe, dat ick dool, die recht heb in dees zaek,
 Beltrafine, daer ick 't hoor.

ELEKTRA.

Ghy zoud niet kunnen zeggen,
 Wat uwe bittheid my niet al te last durf leggen;
 590 En geeftghe my verlof, 'k zal, van onze Iphigeen,
 En Vader, spreeken met bescheidenheid, en reên.

KLYTEMNESTRA.

'k Vergun 't u. was ick zoo altijd ontmoet te voren,
 Uw Moeder had u noit zoo dick gedreight, uit toren.

ELEKTRA.

'k Zal 't zeggen. ghy bekent dien manslag nu recht uit.
 593 Waer sprack oit vrouw een woord, dat schandelijker luid?
 Hy heeft met recht, of niet dien neerslagh dan geleden.
 Ick zegh. ghy broght hem om heel godloos, tegens reden.
 Maer 't aenraên van dien boel en zijn vervloekte min
 Heeft u zoo veer gebroght. ga vraegh de Jaghtgodin,
 600 Diane eens, om wiens wil, en om wat smaed te wreecken,
 Zy 't schrickelijke weêr in Aulis op deed steecken.
 Of zoud ghy 't liever zelf uit mijnen mond verstaen,
 Nadien men 't nu niet kan vernemen uit Diaen?
 Mijn Vader, zoo ick hoorde, op zekren tijd uit jaegen,
 603 In 't woud van dees Godin, joegh op uit ruighte, en hagen,
 Een schoon gelpickelt hart, het welck hy doodlijk trof,
 En treffende verliep in 't roemen zich te grof;
 Dies dees Godin verstoort, d' Achaiers vloot verlette,
 Opdat de Vader zelf, tot boete van die finette,
 610 En dit gelchoten dier, zijn Dochter offren zou.
 Dit offer eischte zy, en zonder 't offer wou
 Zy 't leger noch naer huis, noch Troje laeten vaeren.
 De Koning deed zijn beste, om deze Maeghd te spaeren,
 En marde lang, maer most, geperst van overal,
 613 In 't end daer aen, doch niet zijn' Broeder te geval.
 Genomen (dat ick koom, daer ghy het liet voor dezen)
 Mijn Vader wou zijn' Broër hier in te wille wezen;
 Most ghy hem daerom doên? ay zeghme, naer wat wet?
 Zie toe, zie toe, dat ghy het volck geen' regel zet,

594 Dien boel: Klisthus.

616 Lees: „dat ik het door u gezegde eens aanneme

- 620 Die namaels allereerst u rouwe, en dapperst raecke:
 Want zullen wy, uit haet, en onderlinge wraecke,
 Malkandren randen aen, zoo denck, dat ghy gewis
 Eerst sterven zult, indien'er recht by rechtbanck is;
 Dies zoek geen uitvlucht, daer die nergens word gevonden:
 625 En wiltghe, zegh, waerom ghy nu dus ongebonden
 Volhard, aen uwen boel, en moordenaer verknocht,
 Die Vader, och! met u, om lijf, en leven broght,
 En kinders teelt by u; terwijl ghy onverdroten
 Het krooft, van 't eerste bed zoo eerelijck gesproten,
 630 Verjaeght, hoe zou ick toch u loven in die zaeck?
 Of zeghtghe: Dochters moord vereijcht die wederwraeck;
 Zoo spreekt uw mond het geen hy eer behoort te schuwen.
 't Mistact, om Dochters wil, aen vyanden te huwen:
 Doch 't voeght niet wel, dat ick u leere, of yet verwijt,
 635 En hard ontmoet, nadien ghy mijne Moeder zijt.
 Ja 'k hou u te gelijk Vooghdes, en Moeder beide
 Te wezen, over my, die zulek een leven leide,
 En om uw' bedgenoot, en uwent wil valt zucht:
 Gelijck die droeve Orest, uw handen naeuw ontvlucht,
 640 Zijn leven deerlijck slijt, om wien met harde woorden
 Ghy my zoo dickwils scheld, als of, om u te moorden,
 Ick hem hadde opgevoed: ja stond dit in mijn maght,
 Denck vry, het zou geschien; dies houme vry verdacht,
 En scheldme tegens elk voor koppigh, en quaedaerdigh,
 645 En onbeschaemt van mond: want ben ick lastrens waerdigh,
 Om die gebreecken, denck: Elektra aerd naer dy.

REY.

Ay zie, zy zwelt om 't hoofd, maer of 't met reden zij,
 Dat kan ick niet bevroên.

KLYTEMNESTRA.

- Wat straf zal haer betoomen,
 Die dus haer Moeder scheld, van wie zy is gekomen,
 650 En noch zoo jongh, en wulpsch? wat dunckt u zouze niet
 Wel schaemteloos bestaen?

ELEKTRA.

- Hoe wel ghy 't niet en ziet,
 Zoo weet nochtans, dat wy ons dezer woorden schaemen.
 Wy weeten wel, wy doen 't geen kindren niet betaemen,
 En gansch ontijdigh zij, maer 't ingewortelt zaed,
 655 De haet, dien ick u draegh, verrucktime tot dit quaed:
 Want d' eene schande geeft aen d' andre schande voedsel.
 Men leert het quaed van 't quaed.

KLYTEMNESTRA.

O schaemteloos gebroedfel!

620 En dapperst raecke: d. i.: aen u zelve het hevigst trefte."

Mijn woorden, en mijn werk u schaffen lastrens stof.

ELEKTRA.

Dat zeght ghy zelf, niet ick, ghy spint het werk zoo grof.

En 't werreck haert krackeel.

KLYTEMNESTRA.

Ick zweer by ons Godinne,

Zoo dra Aegisthus keert, en treed ter poorten inne,

Word u die stoute mond eens degelyk getnoert.

ELEKTRA.

Nu wordghe wederom van gramschap weghgevoert.

Ghy laet my 't spreeken toe, en wilt'er niet naer hooren.

KLYTEMNESTRA.

Zult ghyme hinderen, in mijn' gerechten tooren:

Nadien ick u vergun te spreeken zoo geruft.

ELEKTRA.

'k Verhinder 't niet, 'k beveel 't, nu raes, zoo lang 't u lust.

Geef mijnen mond geen schuld, 'k zal strom uw gramschap vlughten.

KLYTEMNESTRA.

Ghy die rondom my staet, aenvaerd deze offervruchten.

Op dat ick van dien schrick, die al mijn leen ontzet,

Ontslagen werde. Apol, die op de huizen let,

Verhoor mijn stille be: want ick stort geene bede

By vrienden, noch men magh niet alles, hier ter stede,

Ontdecken, nademael Elektra by my staet;

Op datze, met veel klaps, uit nijd, my over straet,

En al de stad niet draegh, verhoorne goedertieren.

In 't geen ick nu verzoeck, o wildschut, schrick der dieren,

Zoo dit getpoeck van bey mijn droomen, u vertelt:

En 's nachts gelien, geluck en geene rampen spelt:

Volvoer het: spelt het quaed, zoo keer het op de quaeden,

En al ons vyanden: en schoon'er zijn, die raeden

En staen, door loos bedrogh, naer mijn bederf, hun wit:

Zoo schopme nochtans niet uit zulek een rijk bezit:

Maer gunne, dat ick, staegh behouden, magh bewoonen,

In mijn omozelheid, het hof van Atreus zoonen;

Regeeren met hun staf; verkeeren, naer mijn' lust,

Met vrienden, dien ick ken, en leven zoo geruft,

By mijne kinderen, dien ick uit haet noch tooren

Verdruck, o schrick van 't woud, Apollo, neigh uw ooren,

Naer uw zachtmoedigheid, tot mijn gebeên, en my.

Verleen ons, al het geen wy bidden, en wat wy

Verzwijgen, weetghe toch, die, als een God, daer boven,

Doorziet al wat'er is; gelijkwe recht gelooven.

Daer Jupiters geslacht het alles ziet, en weet.

LEERMEESTER.

65 Uitheensche vrouwen, zegt, wie geeft my best betcheed,
Of dit gebouw het hof zij van Ægisth, uw' koning?

REY.

Mijn vriend, ghy raed het juist, dit 's zijn paleis, en wooning.

LEERMEESTER.

'k Geloof dit 's zijn gemael, zy schijnt de Koningin.

REY.

Zy is 't gewisselijk.

LEERMEESTER.

Ick groet u, o Vorstin.

70 Ick koom van uwen vriend, en breng u, en met eenen
Ægisth, zoo blyde een mare, als yemant broght voorheenen.

KLYTEMNESTRA.

'k Aenvaerd het geen ghy zeght, maer wou wel eerst verstaen,
Wat man het zij, die u gelyert heb herwaert aen.

LEERMEESTER.

Uw vriend, Phanoteus zelf, om geen geringe zaecken.

KLYTEMNESTRA.

75 Wat magh dit zijn? ick weet hy zoektme te vermaecken.
Een vriend, zoo lief als hy, die brengt niet onliefs voort.

LEERMEESTER.

Orest is dood, daer hebt ghy 't nu in 't kort gehoort.

ELEKTRA.

Wee my ellendigh dier! nu ben ick gantch verloren.

KLYTEMNESTRA.

Wat zeghtghe vreemdeling? zegh op, en stop uw ooren

80 Voor deze.

LEERMEESTER.

'k Zeide, Orest is dood, en zegh het noch.

ELEKTRA.

Helaes! ick ben omhals, 't is uit met my, och! och!

KLYTEMNESTRA.

Vaer voort, ghy Bo, vaer voort, en wil voor niemant schroomen,
Vertel my, op wat wijze Orest zij omgekomen.

LEERMEESTER.

Mijn boodschap brengt dit meê, ick zal 't u al verstaen.

85 Orestes quam, gelijk als anderen, ter baen,
In die vermaerde plaets van Griecken, om te deelen
De glori, die men haelt in Delphis ridder spelen.
Na dat de roeper luid ten looptrijd daeght het tal.
Waer van de dapperste de prijzen winnen zal,

65 *Phanoteus* is eigenlijk geen persoonsnaam, maar de Fanotenzor van vs. 44.

70 *Iher*: staat hier voor „maagd,” als meermalen.

75 *Verstaen*: „verflag geven.”

80 *Delphis ridder spelen*: de Pythiche spelen, die volgens de mythe door Apollo zelf, nadat hy de reuzeslang, Python verslagen had, waren ingesteld.

- 120 Vliegt d' eedle jongeling vooruit met zulck een felheid,
 Dat alle omftanders zich verwondren om zijn snelheid.
 De looptrijd was zijn' aerd gelijk, die niet bezweeck,
 Voor dat hy trots het lot des overwinners ftreeck.
 En om te krimpen, 't geen wijdloopigh ftof zou geven;
 125 'k Zagh diergelijke kracht in niemant al mijn leven.
 En ghy weet zelf, hoe al 't vijfjaerigh fpiel verhaelt,
 En ons, van tijd tot tijd, zoo breed zij afgemaelt.
 Na dat de rechters nu door hunnen roeper riepen,
 Dat hy den loopprijs won voor al die met hem liepen,
 130 Noemde al de menight ftrax Orestes by zijn' naem,
 Den zoon van Atreus zoon, die, groot van naem en faem,
 Dat heir in Grieken had verzaemt, en opontboden.
 Zoo droegh 't zich toe: want als d' onfterfelijke Goden
 Gezint zijn leed te doen een' fterfelijken man,
 135 Onmooghlijk is 't, dat hy dien flagh ontvlughten kan.
 Dit bleeck, toen 's andren daeghs de zon de zeen en lande
 Belchjuende, de heurt des renftrijds was voorhanden.
 Orestes quam'er met veel wagenridders aen.
 Achaien zondt'er een'. men zagher een' Spartaen,
 140 Noch twee uit Lybien, op wagens met twee paerden.
 Hy zelf, de vijfste, ging niet koel met hen aenvaerden
 Met braeve Thefalers het vlugge wagenfpiel.
 De zelte, een 'Etolier, had rollen geel van vel.
 De zevenste quam uit Magnefien, vol hitte.
 145 Maer d' Enianer reed hier d' achtste met twee witte.
 De negenste verliet Athenen, Pallas stad.
 Beotien voer meê, en dreef het tiende rad.
 Na datze vaerdigh ftaen met hun gezwinde wielen,
 Een yeder op zijn plaets, naer dat de loten vielen,
 150 Getrocken zonder nijl door hen, die zijn gezet
 Tot wachters over 't fpiel, zoo fteeckt men de trompet:
 Daermede voortgeruckt, en elck 't gareel gefpannen.
 Gebriefch van paerden mengt zich in geroep van mannen.
 Men fchud de toomen vast. men raelt van ongeduld:
 155 Zoo dat de wagendrift de gantche renbaen vult,
 Gehafpelt ftof de lucht. zy worden ingewickelt,
 En warren onder een. elck drijft, elck roept, elck prickelt
 Zijn hijgend paerd om prijs, waer naer het al verlangt,
 En 't fchuim verfpreit, om ros, en wiel, en wagen hangt.
 160 Orestes, achter opgezeten, heet op 't winnen,
 Trock vast den diffelboom naer zich, oock 't paerd van binnen,
 En gaf het buitenft bot. de wagens dus gement,

120 En om te krimpen: „en om in 't kort te verhalen.”

142 Thefalers: „Thesfaaliche paarden.”

154 Gehafpelt ftof de lucht voor „gehaaspeld (door elkander dwarrelend) ftof (vult) de lucht.”

- Die streefden, in het eerst, noch heel, en ongeschent:
 Maer toen een Aeniaen, met zijn gelpan aen 't hollen,
 765 Zich keerde, en, na zesmael, recht toe recht aen, quam rollen
 Op ons Barceefche raën, geraeckte men dat pas
 Van d' eene ramp in een, die noch veel arger was.
 Hy storte, en al die in 't Kriseefche renperek reden
 Vervulden 't perck, daer zy in stucken rabreuck leden.
 770 De schrandre Athener zagh 't. hy staeckte zijnen vaert,
 Begaf zich buiten om, en wist met wiel, en paerd
 Het midden, daer het barut van wagenen, te mijden.
 Maer uw Orestes quam de leste, en spader rijden,
 Met groote hoop naer prijs: en ziende neffens hem
 775 Geen andren, noopte vast de hengsten met zijn stem,
 En vloogh d' Athener naer. cleks kleppers, snel als veugels,
 Geraeckten zy aen zy met evennelte teugels;
 Dan weder d'een, en dan een anders kop wat voor.
 Orestes had dus lang noch veiligh 't wagenfpoor
 780 Gemaect, tot dat hy liet den slincken teugel glijen,
 En raeckende onverziens den perckpilaer, in 't rijen,
 Vermorfelde zijn as, en viel van boven neêr,
 Gewickelt in den toom. door 't vallen van den Heer
 Verstroide het gelpan, in't heftighste van't jaegen.
 785 D'aenschouwers, die hem dus zien sneuvelen, beklagen
 Dien Jongeling, zoo groot en onvertlaecht van ziel,
 Gelijck d'ellende was, die hem te beurte viel.
 Hy word gesleept gelleurt, langs d'aerde, al 't renpad hecuen,
 En steect by wylen noch ten hemel bey zijn beenen,
 790 Tot dat men, in hun' loop, de dulle rollen stuit,
 En dien gevallen red: maer laes! hy ziet'er uit,
 En leit'er zoo bebloed, dat zelfs der vrienden oogen
 't Ellendigh aengezicht, noch zwinkel kennen mogen.
 Men brande 't lijk tot stof. Phanoteus stelde ras
 795 Twee mans, die, in een kleine en kopre doodbus, d' asch
 Van 't groote lichaem u nu brengen tot een gaeve,
 Op dat men 't in dit land, zijn vaderland, begraeve.
 'k Verhael u dit zoo 't voer. 't verhael ontfelt my, ach!
 Die 't zagen, tuighden, dat noit mensich yet droevers zagh.

REY.

- 800 Och Pelops stam! ghy stort met al uw tacken neder.

KLYTEMNESTRA.

O Jupiter, wat hoor, wat hoor ick hier al weder?

765 *Barceefche raën*: „de raderen van den wagen des Lybiërs (zie vs. 740) of inwoners van Barka.”

766 *Rabreuck* of *raibreuck*: een fraai doch ongewoon woord van dezelfde vorming als *chipbreuk* enz.

Deze in-een-smelting van *rad* tot *ra* heeft men ook in *rabruken* en *rupaard*: „rolpaard.”

785 *Sneucelen*: „vallen.”

790 *Zwintel*: „zweem.”

Hoe zal ick deze maer belt noemen, quaed of goed?
Zis my ten minste nut. 't valt bitter voor 't gemoed
Met druck en hartewee te slijten al zijn jaeren.

LEERMEESTER.

803 Mevrouw, bedroeft ghy u om deze nieuwe maeren?

KLYTEMNESTRA.

Het kinderbaeren is een last, en ongenught,
Want geene moeder haet heur schadelijke vrucht.

LEERMEESTER.

Zoo breng ick u vergeefs nu tyding van dien doode.

KLYTEMNESTRA.

Geensins, want ghy verstrekt my een loofwaerdigh bode
810 Van hem, mijn halve ziel, dien 't luste te vermaên
Zijn voesters, en mijn borst, en lieft wou balling gaen.
'k Heb sedert dat hy 't land verliet, en was vertrocken,
Hem noit gezien, die, niet ophoudende van wroeken,
En vreeflijk dreigend, my den vadermoord verweet:
815 Zoo dat ick nimmer dagh noch nacht geruſt verleet,
Noch slaepen kon. my docht, zy stonden naer mijn leven:
En heden is my eerst uit mijn gemoed gedreven
Dien schrick voor hem, en haer, dat my aen't harte trof:
En deze Elektra zoogh, gelijk een pelt in 't hof.
820 Mijn hartebloed; maer nu van schrick en angst outlaegen,
Hoop ick voortaan geruſt te leven al mijn daegen.

ELEKTRA.

Wee my ellendigh mensch! Orest, moet ick in nood
Beklaegen uw ellende, om datghe, na uw' dood,
Noch lijden moet dien ſmaed, en 't lalteren van Moeder?

825 Betaemt u dit?

KLYTEMNESTRA.

'k Verſma met recht, en reên uw' Broeder.

Niet u.

ELEKTRA.

Hoor Nemefis, wie 't lijk met ſmaed beluſt.

KLYTEMNESTRA.

Zy heeft het al gehoort, en zoo gelijk het patt,
En voerde 't heerlijk uit.

ELEKTRA.

Braveert nu vry uw' kindren.

Dewijl 't geluck u dient.

KLYTEMNESTRA.

Zult ghy my dit verhindren?

830 Of zal 't Orestes doen?

ELEKTRA.

Wy zwichten bang, en ſchuw.

En hinderen u niet.

KLYTEMNESTRA.

O vreemdeling, 'k zou 't u
Beloonen, wistghe haer dat snatren te verleen.

LEERMEESTER.

Mijn boodschap is beschickt. het is nu tijd te keeren.

KLYTEMNESTRA.

Geenfins. want hoe zou my, of dezen trouwen heer,
433 Die u heeft uitgestuurt, dit passen, datghe weêr
Vertrockt, zoo ononthaelt: dies ga met my hier binnen.
Laet deze voor de deur vergadren haere zinnen,
En treuren over 't leed van haer en haer geslaght.

ELEKTRA.

Dunckt u, dat wy bedruckt, met al te groot een klaght,
440 't Rampzaligh ongeval van uwen zoon beweenen?
Helaes! daer gaetze nu al bly en lachend heenen.
Wee my ellendigh mensch! Orest, mijn lieve broêr,
Ghy brengtme voort om hals, door 't geen u wedervoer.
Door uwe dood is my de hope voort bezweecken,
445 Dat ghy weerkeerend my, en Vaders dood zoud wreecken.
Waer wende ick nu mijn' tred? ick eenzaam, zonder hoofd,
Ben vaderlooze wees, en van mijn' Broêr berooft.
Nu moet ick zien mijn jeughd in slaverny verslenffen,
En dienen de gehaetste en snoodste van de menschen,
450 Den vadermoordenaers: gedijtme dat tot lof?
Neen, 'k woon voortaan niet meer by hen in 't zelve hof,
Maer wil, voor deze deur, berooft van al mijn magen,
Gaen leggen, en aldus verslijten al mijn dagen.
Laet een van 't hofgezin, en dien 't niet lastigh val,
455 My doodslaen, daer ick hem noch voor bedancken zal:
Want ick ben 't leven moe: 'k verlang niet meer naer 't leven.

REY.

Waer of de blixem van Jupijn,
Waer of de klaere zon magh zijn,
Dat zy dit ongelijk verdraegen?

ELEKTRA.

460 Och och!

REY.

Mijn kind, waer toe dit klaegen?

ELEKTRA.

Och och!

REY.

Nu krijt niet al te luid.

ELEKTRA.

Ghy moordme.

αc Wederom een rijmelouze regel, waardoor 't getal weer in 't elffen komt.

REY.

Hoe? legh my dit uit.

ELEKTRA.

Indienghe my, die ben bedorven,
 Noch hopen doet op dien gestorven,
 865 Zoo zultghe mijnen rouw flechs voên,
 En my noch grooter hartzeer doen.

REY.

Amphiaraus, die vol zorgen
 Voor 't oorloogh heimlijk zat verborgen,
 Werd van zijn vrouw, die 't was vertrouwt,
 870 Om eene keten, rood van goud,
 Verraden, en beneên gevaeren,

ELEKTRA.

Och och!

REY

Quam hy noch openbaeren

ELEKTRA.

Och och!

REY.

Dit schendigh stucc daer na.

ELEKTRA.

Kreegh Eriphyl heur straf?

REY.

O ja.

ELEKTRA.

875 't Is waer. Alemaeon voortgekomen,
 Heeft wraeck van 's vaders leed genomen:
 Maer niemant denckt helaes! om my,
 En die 't zou doen raecht aen een zy.

REY.

Wat treffen u al ongelucken!

ELEKTRA.

880 Ick ken de rampen, die my drucken,

867 volg. Amfiaraus, een beroemd waarzegger, zoon van Apollo en Hypermnestra, had by de jacht op het Kalydonische zwijn en den tocht der Argonauten zijn moed bewezen; doch aan den tocht der zeven tegen Thebe wilde hy geen deel nemen, wyl hy voorzag, dat hy er het leven by moest in-schieten. Voor Adrastus, die hem tot medebevelhebber verlangde, hield hy zich sehnli; doch Polynees wist zijne echtgenoot Eriphyle met het noodlottige halsnoer van Harmonia om te koopen, dat zy hem haars mans sehnliplaats veeried, en deren tot het deelnemen aan den krijgstoct over-reedde. Amfiaraus nu geen kans meer ziende, om zich aan het gevaar te onttrekken, belastte sijn zonen met de wraak van het aan hem gepleegde verraad. Toen Amfiaraus met de zijnen door de belegerden van de wallen teruggeslagen was, werd hy, op 't oogenblik dat hy door den vjand ge-dood zou zijn, door de aarde, welke Jupiter met zijn bliksem van een had doen iplijten, met strijdswagen en al verzwolgen. Nadat de Epigonen, by den tweeden veldtoct tegen Thebe, waar-aan ook Alkmeon, de zoon van Amfiaraus, deel nam, de zego behaald hadden, en Alkmeon te we-ten kwam, dat zijn hebzuchtige moeder zich ten tweeden male en nu door den mantel van Har-monias had laten bekoren, haar zoon tot den gevaarvollen krijgstoct aan te wakkoren, volvoerde hy de wraak, hem door sijn vader bevolen, en vermoordde sijn moeder, waarvoor de Furiën hem vreeseljk straffen.

De lange ontelbre zwaerigheên,
Die t'zaemenloopen, en tot een.

REY.

'k Weet wat ghy zeght, gestadigh banger.

ELEKTRA.

Vertrooft Elektra dan niet langer,
883 Nadien'er geen.....

REY.

Wat zeghtghe toch?

ELEKTRA.

Al d' overige hulp, tot noch
Verwacht, bestond alleen in loten
Van adellijcken stam gelproten,
De tijdgenooten van Orest.

REY.

890 De dood valt elk te beurt in 't lef.

ELEKTRA.

Och dat de dood oock trof hen allen,
Als hem in 't renperck neergevallen.
Och datze oock warden in den toom.

REY.

't Vertreckt eer deze straffe koom.

ELEKTRA.

903 Wie straft dit? hy in vreemde landen,
Die word niet van mijn eige handen.....

REY.

Och och!

ELEKTRA.

Hy leit'er al, hy leit
Van ons begraeven, noch beschreit.

CHRYSOthemis.

Mijn allerliefte, ick koom hier haestigh aengevlogen,
904 Vergeet al mijn cieraed. ghy ziet mijn vreughd in d' oogen.
Ick breng een blyde maere. uw jammerlijke ellend,
Al uw geleên verdriet, en droefheid neemt een end.

ELEKTRA.

Van waer hebt ghy wat troost voor mijne quael vernomen?
Ick zie geen mensch te moet, die my te hulp zou komen.

CHRYSOthemis.

905 Zoo waer als ghy my ziet, Orestesbroêr is hier.

ELEKTRA.

Beschimptghe uw lot, en my? o zot en arrem dier!

883 Nadien er geen ... wreker overblijft, wil zy er byvoegen.

894 't Vertreckt: d. i.: „het duurt nog lang.“

904 Dit vs. vormt met de beide volgg. één zin, even afgebroken door het beklag van den Rei. Versta: „hy wordt in vreemde landen niet van mijn eigen handen begraven hy ligt er al, van ons noch begraven noch beschreid.“

CHRYSTHEMIS.

Ick zweer by Vaders hof, ick zegh het niet vermeten
Uit schimp, hy is hier by, wy zeggen 't geenwe weeten.

ELEKTRA.

Rampzalige, wat mensch heeft u 't verstand berooft.

900 Dat ghy zoo lichtelijk zijn' dwaazen klap gelooft?

CHRYSTHEMIS.

Ick heb het van my zelve, en niet van hooren spreeken.
'k Geloofde toen ick zagh geen een onfeilbaer teecken.

ELEKTRA.

Waer mee bewijstghe dan het geenghe zaeght? wat voed
Uw hope niet die koorts, en ongeneesbren gloed?

CHRYSTHEMIS.

905 Ick bidde u by de Goôn, wil eerst mijn rede hooren,
En noem my dan vry wijs, of zetme by de dooren.

ELEKTRA.

Zegh op, nadienghe hier zoo zeer toe zijt beluif.

CHRYSTHEMIS.

'k Zal zeggen al het geen waer van ick ben bewuif.
Toen wy naer 't oude graf van onzen vader spoeiden,
920 Vernam men endelijk, hoe melleckbronnen vloeiden
Noch versich en eerst geplengt van zijnen grafsop af.
En allerhande slaghe van bloemen over 't graf,
En Vaders kist bekranst. ick sta gelijk een stomme,
Om dit gezicht, en zie verbaest een poos rondomme,
925 Maer zie hier niet een' mensch ontrent, die my verrasch:
En ziende dat het hier heel stil, en veiligh was,
Genaeckte ick 't graf heel dicht, daer lijckhout, rijs, en stocken
Op een gestapelt zijn, en 'k zaghe gekrulde locken,
Noch versich van 't hoofd gesneên hier hangen: maer zoo ras
930 Ick dit bevond, mijn hart noch veel ontfelder was;
Om dat mijn broêr Orest, de lieft van al die leven,
Voorhanden, my dit hair wou tot een teecken geven.
Ick vat het aen, en gaf wel geen bedroeft geluid;
Nochtans zoo borsten my van vreughe de tranen uit:
935 En toen geloofde ick vast, en nu geloof ick mede,
Dat niemant dit cieraed gebroght heb hier ter stede
Als hy: want wie zou't doen, behalven ick, en ghy?
Ghy deed het niet, en 'k weet dit koomt oock niet van my:
Want hoe zoud ghy 't bestaen, die zonder rouw, en vloecken
940 Niet uit dit hof kunt gaen de Goôn, en 't graf bezoeken?
Noch dit raecht Moeder niet: en deed zy 't, deze daed
Kon niet verborgen zijn. het is Orests cieraed,

900 't Verstand berooft: hier staat beroofd zeker voor geroofd, als meermalen: of anders zou er het
voorzetsel van hy behooren: of wel is beroofd voor benomen gebesigd.

925 De Dooren: de „dwaazen." 't H. D. Thoren.

Mijn Zufter, nu fchep moed. Fortuin te wifpeltuurigh,
Blijft in een zelve huis niet ftadigh, noch geduurigh.

915 Zy die voorhanden is ons veel gelux belooft.

ELEKTRA.

'k Heb overlang beklæght uw zinnelooze hoofd.

CHRYSOthemis.

Wat zegtghe? komt uw hart dit hoorende, niet hoven?

ELEKTRA.

Ghy weet niet watghe zeght, noch watghe zult gelooven.

CHRYSOthemis.

Hoe weet ick niet het geen ick met mijn oogen zie?

ELEKTRA.

920 Verdwaelde, hy is dood, en alle teeckens, die

Ghy van zijn welvaert zaeght, zijn ydel. 't is verloren,
Dat ghy noch hoopt.

CHRYSOthemis.

Wee my, hoe quam u dit ter ooren?

ELEKTRA.

Ick heb het uit den mond van die hem fterven zaght.

CHRYSOthemis.

Waer is die vreemde man? ick fta verwondert, ach!

ELEKTRA.

925 In 't hof, en wellekom by Moeder, nu genezen.

CHRYSOthemis.

Wee my ellendigh menfch! wiens offer zou 't dan wezen?

Wie goot dit over 't lijck, eer ick het graf bezocht?

ELEKTRA.

'k Acht dat dit teeckens zijn, die yemant heb gebroght
Tot een gedachtenis van dezen droeven doode.

CHRYSOthemis.

930 Wee my ellendigh menfch! ick docht een blyde bode

Te ftrecken in der yl, niet denckende dit pas,

Dat zulck een ongeluck ons overkomen was:

Maer komende, verneem ick nu, dat tot ons plaegen,

En ongevallen noch een ander zij geflaegen.

ELEKTRA.

935 Zoo is 't er meê gefelt, en volgtghe mijnen raed,

'k Wed ick u redden zal uit dien bedruckten ftaet.

CHRYSOthemis.

Hoe dat? kan ick het lijck doen leven, als te voren?

ELEKTRA.

Ick zegh dit niet. ick heb mijn zinnen niet verloren.

CHRYSOthemis.

Wat wiltghe dat ick doe, in dit ons ongeval?

ELEKTRA.

940 Het geenghe kunt, en 't geen ick u vermaenen zal.

CHRYSOthemis.

Indien 't ons redden kan, ick zal'er niet voor schroomen.

ELEKTRA.

Men kan tot dit geluck niet zonder arbeid komen.

CHRYSOthemis.

Ick zie het wel, en zal vorduren wat ick kan.

ELEKTRA.

Zoo hoor nu, wat ick ra, en volg mijn' raedslag dan.

- 973 Ghy weet, wy zijn berooft van vrienden, en van magen,
Met een' van alle hulp, ons van de dood ontdraegen,
En zijn verdruckt alleen slechts over van 't geslacht.
Zoo lang mijn Broeder leefde, en bloeide, en werd geacht,
Verhoopte ick, dat hy eens zijn Vaders moord zou wreecken.
- 980 Nu hy verſcheiden is, moet ick u moed inſpreecken,
Op datghe niet verſloft, met my, uw eigen bloed,
Dien vadermoordenaer te dooden: want ick moet
Nu ſpreecken, en kan u niet heelen mijn gedachten.
Wat ſloft ghy? of hoe lang wilt ghy op uitkomst wachten?
- 983 Ghy die niet anders doet dan ſchreien, altijd nat
Van traenen, om ons erf, en dien beroofden ſchat.
Wat doetghe meer, dan dat ghy ongehuwt uw jaeren
Vaſt doorbrengt met verdriet, tot uwe gryze hairen?
Ghy hoeft uw leven niet te hopen op 't genot
- 990 Van erf, of huwelyck. Ægiſth is niet zoo zot,
Dat hy gedoogen zal, dat uwe of oock mijn erven
Vermeerderen, om hem in 't ende te bederven:
Dies zooghe mijnen raed te volgen zyt bereit,
Zoo zal voor 't allereerſt d' eer van godvruchtigheid,
- 993 Aen Vaders lijk, met een' aen Broeders graf bewezen,
U niet ontſtaen. daerna, gelykghen word geprezen,
Als een, die geen ſlaevin, maer vrygeboore zyt,
Zoo zultghe dezen naem oock draegen onbenijd,
En huwen naer uw' ſtaet: want elk bemint de braeven.
- 1000 Begrijptghe niet, hoe hoogh ons beider Faem zal draeven,
Zoo ghy mijn' voorſlagh volgt? wat vreemde, of burger, die
Ons krijgt in 't oogh, zal u en my niet loven? zie,
Ay zie, mijn vriend, dat zijn die zulters, die te gader
Herſtelden in zyn' ſtaet het hof van heuren vader;
- 1003 Die op haer leven niet eens paſſende, en vol moeds,
Haer vyanden in weelde opquamen onverhoeds.
Een yegelyck behoort eerbiedigh haer t' ontfangen.
Een yegelyck behoort op feesten met gezangen
Te loven heuren naem, en onverſaeghden aerd,

990 ontſtaen is „ontgaan, miſſen”. Zie *Vll. Woordenb.* op *hoort in e.* Men denke ook aan de uitdrukking „by ontſtentenis.”

1003 In weelde: verſta: „die in weelde verzonken lagen.”

- 1010 In ſteden, daer het volck van overal vergaert.
 Dien lof en roem zal elck ons bey te zaemen geven,
 Noeh lang na onze dood, en midlerwyl wy leven:
 Zoo dat in eeuwigheid onze eer niet kan vergaen.
 Dies, Zufter, laet u toch van uwe Zufter raên.
 1015 Verweer uw Vaders eer. verweer uw' Broeder mede.
 Verlos u zelve en my van rampen. dat 's mijn bede;
 En overlegh, en denck, hoe ſchandelijk het ſtaet,
 Dat vry geboren bloed in ſlaeverny vergaet.

REY.

- In zulcke zaecken is voorzichtigheid van noode,
 1020 Die 't zeit, en die dit hoort.

CHRYSOthemis.

- O vrouwen, deedze zoo de
 Voorzichtigheid vereiſcht, zy deed gelijk 't betaemt,
 En had, eer zy noch ſprack, dier woorden zich gelchaemt:
 Want waerom ſtaertghe op my, zoo ſtout, en zoo vermeten.
 En portme tot dit ſtuck? of hebtghe zelf vergeten,
 1025 Dat ghy een dochter zijt, geen man tot zulck een werck?
 Uw handen zijn te teêr, de vyanden te ſterck.
 Fortuin begunſtigt hen, en ſchuwt ons, en gaet heenen.
 Wie zulck een man beſpringt, dien ſpringt het voor de ſcheenen.
 Wat kans, wat hoop is hier? zie voor u, watghe maeckt,
 1030 Dat ghy miſdoende, niet in grooter jammer raeckt,
 Zoo yemant dit verneemt. wat heil kunt ghy verwerven,
 Dat ghy naer eere ſtreeft, en eerloos koopt te ſterven?
 Ja zelf de dood is niet zoo haetelijk, noch ſnood,
 Dan dat men ſterven moet een altydvliende dood.
 1035 Dies bid ick u, eer wy ellendigh ommekomen,
 En ons gellacht verga, wil toch uw gramſchap toomen,
 En 't geenghe hebt gezeit, zal ick in ſtiligheid
 Verzwijgen, als een zaeck van niemant oit gezeit.
 't Is tijd, en meer dan tijd, om weder te bedaeren;
 1040 Nadienghe niets vermooght, zoo wacht u uit te vaeren,
 En hou gevollegghzaam den maghtigen te vriend.

REY.

Gehoorzaam. wijsheid, en voorzichtigheid die dient
 Den menſch op 't allerhooghſt.

ELEKTRA.

- Ghy ſpreeckt, gelijkwe dachten.
 Ick wiſt het wel, dat ghy mijn bede zoud verachten,
 1045 En zal dan 't ſtuck alleen volvoeren, en beſtaen:
 Want deze daed magh hen niet ongeftraft vergaen.

CHRYSOthemis.

Och hadghe 't hart gehad, toen Vader quam te ſneven,
 Ghy had al watghe woud met yver doorgedreven.

ELEKTRA.

Aen hart ontbrack 't me niet, 't ontbrack my aen vernuft.

CHRYSOthemis.

1050 Volhard dan, zooghe wilt, als een die nimmer lufft.

ELEKTRA.

Ghy leertme dit, en houd geen hand aen deze zaecken.

CHRYSOthemis.

Wie 't quaed neemt by der hand, kan daer niet goeds af maecken.

ELEKTRA.

'k Bemin wel uw verstand, maer haet uw suffery.

CHRYSOthemis.

'k Verdraegh dit, oock wanneer ghy loflijk spreekt van my.

ELEKTRA.

1055 Ghy zultme nimmermeer uw lafheid hooren prijzen.

CHRYSOthemis.

De tijd die volgt is lang, en zal het vonnis wijzen.

ELEKTRA.

Ga heenen, want ghy hebt geen hellepende hand.

CHRYSOthemis.

Zy is behullepzaem, maer ghy hebt geen verstand.

ELEKTRA.

Als ghy by Moeder kooft, verklick dan al mijn treken.

CHRYSOthemis.

1060 Ick ben met zulck een haet noch niet op u ontfteecken.

ELEKTRA.

Ay zie eens watghe my niet doet tot fmaed, en fpijt?

CHRYSOthemis.

'k Verfma u niet, maer wensch dat ghy voorzichtig zijt.

ELEKTRA.

Is 't recht dat ick u volge, en doe naer uw begeeren?

CHRYSOthemis.

Wanneerghe wijflijk raed, dan zultghe my regereen.

ELEKTRA.

1065 Hoe hard is 't, dat die geen die wel spreekt zich verlast?

CHRYSOthemis.

Ghy geeft het quaed zijn' naem, en zijt'er zelf aen vast.

ELEKTRA.

Hoe zoo? Ichijn ick u yet met onrecht te verklaeren?

CHRYSOthemis.

Wat wel gefproken word, kan fcha noch hinder baeren.

ELEKTRA.

Ick wil die wetten niet beleven met geduld.

1050 't Ontbrack my aen vernuft: namelijk omdat zy nog te jong was.

1055 Zich verlast: d. i. „mistast, zich vergist, zich bedriegt”, hier namelijk „in de persoon”, terwijl Chrysothemis haar andwoordt, dat zy zich zelve „bedriegt” ten aanzien der omftandigheden. *Mistasten* of *sich verlasten*, is 't Fr. *se méprendre* en 't Eng. *to mistake one'self*.

1060 Beleven: hetzelfde als „naleven”. Zie kit. in v.

CHRYSOTHEMIS.

1070 Zoo ghy dit doet, ick weet dat ghy my prijzen zult.

ELEKTRA.

Ick wil het doen. geen schrick zal nu mijn opzet weeren.

CHRYSOTHEMIS.

Is 't waer? zult ghy van raed verandren noch verkeeren?

ELEKTRA.

Ick weet niet anders als een valsche en quade raed.

CHRYSOTHEMIS.

My dunckt, dat ghy het geen ick zegge niet verstaet.

ELEKTRA.

1073 Dit is niet nieuw. ick heb dit lang al voorgenomen.

CHRYSOTHEMIS.

Ick ga dan heen mijns weeghs, nadienghe schijnt te schroomen
Te loven mijnen raed, en ick uw quade zeên.

ELEKTRA.

Ga in. 'k ben niet gezint te volgen uwe reên.

Hoe zeer ghy hier naer haect met hartelijk verlangen.

1080 Een dwaaze jaeght het wild, dat nergens is te vangen.

CHRYSOTHEMIS.

Ghy zult mijn overlegh (zoo u geen brein ontbreekt)
Noch loven, maer te spa, als ghy in droefheid steekt.

REY.

Hoe koomt het toch, dat wy aenschouwende
De schrandre vogels in de lucht,

1083 Met zulck een' grooten treck, en zucht
Haer kleen gebroedfel onderhouwende,
Niet met onze afkomst zijn belaên.

Maer by Jupijn, en zijne schichten,
By 't hemelich Recht, zy zullen zwichten,

1090 En jammerlijk eerlang vergaen.
O Faem der weereld, stil d' Atryden,
En hun gekerm, gehoord dat pas.
Het kermen, dat een voorbo was
Van een veel schandelijker lijden.

1093 Dewijl de zaecken nu daer binnen
Zoo qualijk staen, het hof beroert,
De kinders, tegens een gevoert,
Malkandren helpen noch beminnen;
Die droeve Elektra dus alleen,

1100 En gansch verlaeten, heen en weder
Gedreven, jammert op en neder,
En treurt om 's Vaders zwaerigheen.
Gelijk een nachtegael; om 't even

't Zij datze leef, oft licht ontbeer,
 1103 Als zy twee moorders velt ter neêr.
 Hoe kan een edel hart zoo leven!

Geen eedle spruit laet zich verdrucken,
 Noch wil, by yeder een veracht,
 Haar faem en koninglijk geslacht
 1110 Befchaemen door oneerbre stucken.
 O kind! o dochter vol verdriet!
 Hoe treft u d'algemeene ellende,
 Op datghe 't fchelmftuck wreekt in 't ende,
 En dubblen lof hier door geniet,
 1115 En werd genoemd, na d' ongevallen,
 Het wijfte en beſte kind van allen.

Ick wenſch dat wy u mogen loven,
 Wanneerghe rijk, door uwe daed,
 Zoo laegh ghy onder henliên ſtaet,
 1120 Zoo veer uw' vyand raect te boven:
 Nadien ick merck, hoe dwers het lot
 U tegenvalt; hoewel uw zaecke
 Gerechtigh blijkt, en roept om wraecke,
 Nadatghe lange zijt beſpot.
 1125 Men hoope elx deughden op malkandren,
 Ghy overtreft in dit al d' andren.

ORESTES.

O vrouwen, wijft men ons, en gaenwe, zoo 't behoort?

REY.

Wat zoektghe? waerwaert ſtreckt uw komſte in dezen oord?

ORESTES.

Ick heb Ægiſthus hof een wyl gezocht met dezen.

REY.

1130 Ghy zijt oock niet verdooſt. men heeft u recht gewezen.

ORE TES.

Wie boodſchapt onze komſt hier binnen, daerze alree
 Verlangen, uur op uur, en wachten naer ons twee?

REY.

Dees Joffer, die het paſt dees tijding eerſt te bringen.

ORESTES.

Ga vrouw in 't hof, en zegh: Phocenſer vreemdelingen
 1135 Verzoeken met Ægiſth te ſpreeken, magh 't geſchiên.

ELEKTRA.

Wee my ellendigh dier! 'k geloof dat deze liên
 Ons brengen wiſ beſcheid van 't geen ons quam ter ooren.

ORESTES.

Ick weet niet, watghe hier voor tijdingen mooght hooren.

Ick koom van Strophius den gryze in dit gewest.

1130 Hy vaerdighde my af met tijding van Orest.

ELEKTRA.

Wat's dat? ô vreemdeling! ick schrick om deze reden.

ORESTES.

Wy brengen 't overschot van dezen overleden,

In deze kleene bus, gelijk ghy zelve ziet.

ELEKTRA.

Wee my ellendigh mensch! nu zie ick met verdriet

1135 Mijn tegenwoordigh leed: nu zie ick 't met mijn oogen.

ORESTES.

Indien Orestes val u raecht uit mededoogen,

Zoo weet dat deze bus zijn overschot bevat.

ELEKTRA.

Ick bid u, by de Goôn, o vreemdling, geefme dat,

Op dat ick handel 't geen, waer in hy leit besloten;

1140 Op dat dees asch van my met traenen overgoten

Magh werden, en ick my, en al mijn bloed beween.

ORESTES.

Nu hael het voor den dagh, en geef haer dit, als een

Die hem noch vyandschap, noch haet schijnt toe te draegen;

Maer zijn vriendin moet zijn, of een der naeste magen.

ELEKTRA.

1145 Gedachtenis van dien ick hiel

Voor d' allerliefste van de menschen,

Kleen overschot van Broeders ziel,

Ghy koomt niet 't huis, gelijkwe wenschen;

Gelijk ick hoopte, toen ick u

1150 Als balling zond in vreemde landen.

Orestesbroer, ick draegh dy nu,

Die stof, ja niets zijt, op mijn handen.

Ghy waert een aertigh kind weleer,

Toen ick, tot berging van uw leven,

1155 U elders zond, zoo wijd en veer.

Och had ick eerst den geest gegeven,

Eer ick u met dees handen stal,

En midden uit die moordellenden

Al bevend stierde, om 't ongeval

1160 'T ontvliên, by vreemde, en onbekenden;

Zoo hadghe, toenmaels omgebraght,

Met Vader, op een' dagh, genoten

Het graf van 't vaderlijk geslacht:

1130 *Strophius*: de Koning van Focis, en vader van Pylades, den boezemvriend van Orestes.

Maer nu 's rijcks balling, en verftooten,
 1175 Molt ghy, op dien uitheemfchen grond,
 Dien fchrickelijcken fmack gevoelen:
 Daer ghy uw Zufter niet en vond,
 Noch zy 't gelleurde lijck kon fpoelen:
 Noch met heur waerde handen 't bloed
 1180 Afwafchende, met offer eeren;
 Noch door het lijckhout, en zijn' gloed,
 Zoo 't voeght, de grove ftof verteeren:
 Maer vreemden hebben dit verricht.
 Rampzalighe, komt ghy dus weder?
 1185 Helaes! hoe weeghtghe nu zoo licht?
 Hoe heb ick u, noch kleen, en teder,
 Zoo vruchtloos opgevoed met fmart?
 Hoewel ick 't dede met verlangen,
 Dies over Zufter meer uw hart
 1190 Als over Moeder heeft gehangen.
 't Waer zot, dat een van 't hofgezin
 Van uw opvoeding zich beroemde.
 Ghy waert alleen by my te min,
 Die ghy altijd uw Zufter noemde.
 1195 Dit alles houd al t' effens nu
 In eenen dagh op met uw leven.
 Alle andre dingen zijn met u,
 Gelijck een buy, voorby gedreven.
 Uw Vader is oock voort, ons hoofd.
 1200 En heden is mijn tijd verftreecken.
 De Dood heeft my van u berooft:
 Maer onze vyanden die fteecken
 Den kop al lachende in de lucht,
 En onze liefdelooze Moeder
 1205 Is dol van vreughd, om dit gerucht:
 Zy, om wiens wil, o waerde Broeder,
 Ghy my zoo dickwils troofte in nood,
 En heimlijk liet een hart infpreecken,
 Dat ghy ten lefte eens Vaders dood
 1210 Rechtvaerdighlijck zoud komen wreecken:
 Maer nu heeft uw rampzaligh lot,
 En 't mijn dit alles weghgenomen:
 Nu wy, in plaetfe van 't genot
 Uws lieven aentchijns, afich bekomen.
 1215 En ydle fchaduwe, en bedrogh.
 O wee! o wach! ick ben verloren.
 O deerlijck lichaem! och och och!
 Oreftesbroêr, mijn uitverkoren,
 Hoe heb, hoe heb ick u verruckt

1220 Naer zulcke doodelijke wegen?
 Hoe hebtghe my verongeluckt,
 Mijn Broër, mijn hoofd tot my genegen?
 Hoe sleeptghe my met u ten val?
 Ontfang my, om by u te schuilen.
 1225 Die zijt, als ick, ganfch niet met al:
 Op dat ick, na dit stadigh huilen,
 By u magh woonen, daer beneên:
 Want alzo lang ick was hier boven.
 Had ick het al met u gemeen:
 1230 Maer 't licht voor my nu toegelchoven,
 Die merck, dat voor begraeve doên
 Noch druck noch droefheid zij gelchappen,
 Zoo wensich ick by u met der woon
 In 't zelve graf altijd te slapen.

REY.

1233 Bedenck, Elektra, dat uw Vader en uw heer,
 En Broeder sterflijck was; dies zucht niet al te zeer.
 Wy moeten altemael in 't graf, en d'aerde duicken.

ORESTES.

Och och! wat zegh ick belt? wat reên zal ick gebruicken?
 Ick kan mijn tong niet meer bedwingen. och och och!

ELEKTRA.

1240 Wat wiltghe zeggen? spreek, wat droefheid let u toch?

ORESTES.

Elektra, zijtghe dit, ghy wijdvermaerde vrouwe?

ELEKTRA.

Ick ben die zelve noch, maer steeck in grooten rouwe.

ORESTES.

Helaes! wat zie ick hier mijn hartewee aen u?

ELEKTRA.

Ghy vreemdeling, zegh op, waerom verzuchtghe nu?

ORESTES.

1245 Hoe is uw lichaem dus verandert, en vervallen?

ELEKTRA.

Beklaeghtghe my alleen? of raect uw klagt ons allen?

ORESTES.

Hoe treckt men ongehuwt u op tot mijn verdriet!

ELEKTRA.

Ghy vreemdeling, waerom verzuchtghe, als ghyme ziet?

ORESTES.

Om dat ick niet eens wift wat rampen u omringen.

1221 *Hoe hebtghe my verongeluckt* voor „my in 't ongeluk gebracht.“ Het w.w. is anders (trans. in gebruik.

1247 *Hoe treckt men ongehuwt u op.* optrekken is „opvoeden, opbrengen.“ 't H.D. *verziehen* komt met dat optrekken 't meest overeen.

ELEKTRA.

1230 Hoe weetghe 't geenghe zeght? hoe weetghe deze dingen?

ORESTES.

Om dat ick zie, hoe ghy om veele ellenden treurt.

ELEKTRA.

Noch zietghe 't allerminst van 't leed, dat my gebeurt.

ORESTES.

Wat snooder ongeval kan yemant wedervaeren?

ELEKTRA.

Om dat ick leven moet by felle moordenaeren.

ORESTES.

1235 Met wien? wie zijnze toch? wat zijn 't voor looze liên?

ELEKTRA.

By vadermoordenaers, dien ick gedwongen dien.

ORESTES.

Wat mensch bedwingt u dus tot deze nood, en finarte?

ELEKTRA.

Ick heet haer Moeder, maer zy heeft geen moeders harte.

ORESTES.

Wat? dwingtze u met heur hand? misguntze u dat ghy eet?

ELEKTRA.

1260 Met slagen, met verdriet, en allerhande leed.

ORESTES.

Wel is 'er niemant, die u voorstaet, op uw bede?

ELEKTRA.

Niet een, en die'er was, diens affche brengtghe mede.

ORESTES.

Rampzalige, 'k zie u met medelijden aen.

ELEKTRA.

Geen mensch, behalven ghy, was oit met my belaên.

ORESTES.

1265 Om u, en om uw leed, ick my zoo veer verpijnde.

ELEKTRA.

Ghy koomt niet hier, als een van ons namaeghchap zijnde?

ORESTES.

'k Zou 't zeggen, wist ick dat u dees ten dienste staen.

ELEKTRA.

Zoo doenze. spreek recht uit. niet een zal u verraên.

ORESTES.

Zoo zet die doodbus neêr. ick al 't u zal belijen.

ELEKTRA.

1270 Neen, by de Goden, neen. laet my hier meê betijen.

ORESTES.

Gehoorzaam. 't zal u niet berouwen, zoo ghy 't doet.

ELEKTRA.

Ick bidde, ontnemme niet dit allerwaerdste goed.

ORESTES.

Legh af, ick ly het niet.

ELEKTRA.

Wee my, om deze gaeve.

Orest, misgunt men my, dat ick uw alch begraeve?

ORESTES.

1273 Spreeck anders, want ghy zucht, en jammert zonder reën.

ELEKTRA.

Is 't onrecht, dat ick noch mijn' dooden Broër beween?

ORESTES.

Ghy spreeckt van hem niet recht, maer ongerijmt, en snoode.

ELEKTRA.

Was ick dan zoo onwaerd voor dezen by dien doode?

ORESTES.

Geenfins onwaerd, maer dit gaet u in 't minst niet aen.

ELEKTRA.

1290 Dat ick Orestes draegh, en 't lichaem dus vergaen?

ORESTES.

Dit is Orestes niet, maer 't word zoo voorgegeven.

ELEKTRA.

Waer is dan 't graf van dien ellendigen gebleven?

ORESTES.

't Is nergens, want die leeft hoeft geen begraefenis.

ELEKTRA.

Wat zeghtghe, jongeling?

ORESTES.

Ick zegh gelijk het is.

ELEKTRA.

1293 Hoe? leeft die man dan noch?

ORESTES.

Indienghe my ziet leven.

ELEKTRA.

Zijt ghy 't?

ORESTES.

Bezie dien ring van Vader overbleven,

En leer of 't waerheid zij, of valsch.

ELEKTRA.

O blijdste dagh!

ORESTES.

Mijn allerlieffte, ick ben 't, zoo 'k waerheid spreecken magh.

ELEKTRA.

O stem! heb ick u hier?

ORESTES.

Nu luister naer geen maeren.

ELEKTRA.

1296 Heb ick u by de hand?

ORESTES.

Ick wensch dat ghy veel jaeren
My hebben mooght als nu.

ELEKTRA.

O ghy bemind gellacht.
Poortreffen, dit 's Orest, zoo langen tijd verwacht,
Die dood geheeten werd, en levende is verscheenen.

REY.

Ick zie 't, mijn kind, en moet met u van blyfchap weenen.

ELEKTRA.

1293 O kind, o spruit, my oit zoo waerd,
Als oit een moeder heb gebaert.
Nu zijtghe weergekomen.
Nu vondghe, dieghe zoud....
Nu keertghe, en hebt vernomen,
1300 En ziet haer, dieghe woud....

ORESTES.

Wy zijn by een, maer wacht al stille.

ELEKTRA.

Wat is er?

ORESTES.

Zwijgh, om beters wille.
Zoo zal uw stem ons niet verraên.

ELEKTRA.

Maer by die eerbaere Diaen,
1303 Ick zal niet suffen, noch verflouwen,
Voor zulck een menigte van vrouwen,
Die binnen strecken moeders stoet.

ORESTES.

Zie toe, in vrouwen is oock moed,
Gelijck d'ervaerenheid u leerde zoo waerachtigh.

ELEKTRA.

1310 Helaes! ghy maecktme noch 't bekende stuck indachtigh.
Dat altijd brockt en wrockt, en geen verzoening lijd.

ORESTES.

Ick weet het wel, maer als de tijd
Voorhanden is, denck dan om 't wreeken.

ELEKTRA.

't Is altijd tijd van dit te spreeken.
1313 't Komt altijd wel te pas met my.
Nu staetme naulix 't spreeken vry.

ORESTES.

Dat zegh ick oock, dies wil dit spaeren.

1296 Dieghe zoud: t. w. vinden

1300 Dieghe woud: t. w. zien.

1301 Brockt: „als een brok in de keel zit

ESTES.

Ick wensich dat ghy veel jaer.

ELEKTRA.

O ghy bemind gellacht.
 langen tijd verwacht.
 levende is verscheenen.

ESTES.

Oet met u van blyfchap.

ELEKTRA.

, my oit zoo waerd.
 ler heb gebaert.
 gekomen.

eghe zoud....

hebt vernomen.

ieghe woud....

ESTES.

maer wacht al stille.

ELEKTRA.

ESTES.

Zwijgh, om beters wille.
 om ons niet verraen.

ELEKTRA.

verbaere Diaen,
 iven, noch verflouwen,
 en menighe van vrouwen.
 recken moeders stoet.

ESTES.

ouwen is oock moed,
 leerde zoo waerachtigh.

ELEKTRA.

noch 't bekende stuck indachtigh.
 oekt, en geen verzoening lijd.

ESTES.

wel, maer als de tijd
 is, denck dan om 't wrecken.

ELEKTRA.

jd van dit te spreeken.
 d wel te pas met my.
 naulix 't spreeken vry.

ESTES.

k oock, dies wil dit spaeren.

ELEKTRA.

Wat zal ick doen dan rechtevoort?

ORESTES.

't Is nu geen tijd van nit te vaeren.

1320 Met veele woorden, dat men 't hoort.

ELEKTRA.

Van wien word dit niet wel genomen,
 Dat ick, dewijl ghe zijt gekomen,
 In ste van spreeken, stille zwijgh,
 Nu ick u buiten hope krijg?

ORESTES.

1323 Ick quam, toen my de Goden dreven,
 Dat ick me zou naer huis begeben.

ELEKTRA.

Och och! waer laet ick mijn geneught?
 Dit streckme noch tot grooter vreughd,
 Dat u de Goden herwaert braghten.

1330 Ick zal 't voor een orakel achten.

ORESTES.

Betoom uw vreughd zoo onverhoopt,
 En 't hart dat hier van overloopt.
 Ick vrees uw vreughd zal ons bezwaeren.

ELEKTRA.

Och Broeder, na zoo veele jaeren,
 1335 Verschijntghe op dees gewenschte steet,
 Daer ghyme ziet vol hartewee,
 Bedruckt en finelten in mijn traenen.

ORESTES.

Wat wiltghe my hier meê vermaenen?

ELEKTRA.

Ghy zultme niet herooven van
 1340 Dees vreughd, die 't hart niet vatten kan,
 Nu my uw aenschijn magh gebeuren.

ORESTES.

'k Zou my hierom op andren steuren.

ELEKTRA.

Zijt ghy te vrede?

ORESTES.

Zou ick niet?

ELEKTRA.

Vriendinnen, 'k heb in mijn verdriet
 1345 Een onverwachte stem vernomen.
 Ick was alreede stom van schroomen,
 En nu een wijl zoo ver gebroght,
 Dat ick 't gefchrey niet draegen moght:
 Nu houde ick u, o mijn behoeder.

1120 Nu hebtghe my, o liefste Broeder,
 Getoont uw troostlijk aengezicht,
 Uw aenschijn, my zoo lief als 't licht,
 't Welk ick in zwaeren druck gezeten
 Noch eenigh hartzeer zou vergeten.

ORESTES.

1133 Laet vaeren al hetgeen u voordeel geeft noch my,
 Of ghy het weet of niet. wat Moeders schelmery
 Belangt, ick weet het wel, hoe zy zich heb gedraegen,
 En hoe Aegisth zoo dol ons erfgoed door kan jaegen,
 Dat weghnijjt, of te kost aen ydle dingen leit.
 1160 Terwijlghē dit vertelt verloopt gelegenheid
 En tijd; dies zeghne, 't geen men noodigh moet bezorgen:
 Waer wy opdonderende, of heymelijk verborgen,
 Dees blyde vyanden best dempen op het pad,
 Waer langs men haer verwacht. vooral draecht zorge dat
 1163 Ons Moeder niet bemercke uit bly gelaet noch reden,
 Wanneer we te gelijk, en beide binnen treden:
 Maer huil, om 't loos gerucht, dat u ter neder ruckt.
 Het word eerst lachens tijd, als d'aenflagh ons geluckt.

ELEKTRA.

Mijn Broeder, 't zal geschiën, gelijk ge hebt besloten:
 1170 Want ick heb deze vreughd van u alleen genoten,
 En niet my zelf gemaect, en wou geenlins om veel
 Yet doen, 't geen strecken moght tot Broeders achterdeel,
 Noch tegenw. ordigh heil in 't allermint yet achten.
 Ghy weet wel, en verstaet, wat onliden staet te wachten,
 1173 En hebt gehoort, hoe nu Aegisth naer buiten is,
 En Moeder binnen 't hof; en hou dit voor gewis,
 Dat zy uit mijne vreughd het allermint zal weeten:
 Want 't hart van binnen is van onds op haer gebeten.
 Wanneer ick u aenschouw, dan zullen stadigh aen
 1180 Bedruckte traenen my van vreughd in d' oogen staen;
 Want hoe waer 't mogelijc, dat wy niet sehreien zouden,
 Die op een' zelve wegh u dood zien, en behouden;
 Het welc zoo zeldzaem is, dan of men sehoon vernam,
 Hoe Vader levendigh weer uit den grave quam;
 1183 'k Zou niet gelooven dit een spoeckery te wezen,
 Maer dat hy in der daed waerachtigh waer verreezen.
 Dewijlghe dezen wegh dan ingeslagen zijt,
 Zoo doe al 't geenghe wilt; want ick had nu ter tijd
 Alleen en onverzelt twee stuken voorgenomen;
 1190 My braef te redden, of met glori om te komen.

1173 *Achterdeel* „nadel.”

1180 *Versta*: „De traenen van bedruktheid nu veranderd z. in vreugdetraenen.”

ORESTES.

Zwijgh stil, zwijgh stil. ick hoor een uit den huize gaen.

ELEKTRA.

Koomt binnen, gaften, koomt, nadienghe hebt gelaèn,
Het geen men noo nochtans een plaets vergunt hier binnen.

LEERMEESTER.

Ghy zotten, zijt ghe bey berooft van brein en zinnen,
1395 Noeh draeghtghe zorgh voor 't lijf, mits u 't verstand ontbreekt,
Dat ghy niet rieken kunt in wat gevaer men steekt?
Wat rampen om ons staen? indien ick deze deuren
Niet gaeuw bewaecte, uw raed, en raedslaghe waer te veuren
Ontdeekt, eer ghy uw' voet daer binnen had gezet.
1400 Nu is dit ongeval door mijne zorg belet.
Ga in. zwijgh stil. 't is tijd uw vreughd den mond te snoeren.
Dit stuck lijd geen vertreck. de lof leit in 't volvoeren.

ORESTES.

Wel zeghme dan, hoe is 't in 't hof, en daer ontrent?

LEERMEESTER.

Het is'er zoo gestelt, dat niet een mensche u kent.

ORESTES.

1405 Broght ghy hen tijding, hoe ick raecte om lijf, en leven?

LEERMEESTER.

Men reket u voor dood. ghy word al dood gescheven.

ORESTES.

Gedyt hen dat tot vreughd? wat zeggenze toch al?

LEERMEESTER.

Dit dient eerst uitgevoert, eer ick 't u zeggen zal.
Zoo 't noch staet, is'er niets dien grooten aenflaghe tegen.
1410 Het staet'er wel, oock daer 't niet wel mee is gelegen.

ELEKTRA.

Wie is dit? by Jupijn, ay zeghme, zoo 't u lust.

ORESTES.

Wel kentghe dezen niet?

ELEKTRA.

Niet dat my is bewuft.

ORESTES.

Wel weetghe niet, wiens trouw ick eertijds werd bevolen?

ELEKTRA.

Wat zeghtghe daer? wat man?

ORESTES.

Die my weleer gestolen

1415 Naer Phocis heeft gevoert, door Zufters kloeck beleid.

1395-1396 Verstaet, gelykdel.

1400-1410 Verstaet. „Eerst moet de onderschepping gelukt zyn, eer ik het u zeggen zal. Gelyk het nu staat, is er niets onzen aenflag in den weg. Voor ons staat het er goed, al is het daar ook niet goed, d. i. al gebeurt daar ook nog zoveel kwaad.”

ELEKTRA.

Dien ick getrouw bevond, en tot mijn' dienst bereid,
 Toen 't op een weiffen ging, wanneerze Vader moorden?

ORESTES.

Dat is die man, verra my niet met veele woorden.

ELEKTRA.

O langgewenschte dagh!

1420 O eenige behoeder
 Van Vaders huis, ach ach!
 Hoe zijtghe met mijn' Broeder
 Gekomen, hier ter steê?

Zijt ghy 't, die hem bewaerde,

1425 En my, in 't hartewee
 En leed, dat ons bezwaerde?
 O allerlieffte hand!

O allerwaerdste voeten!

Hoe waertghe in dezen stand,
 1430 Wanneerghe my quaemt groeten,
 Zoo vreemd, zoo onbekent?
 Waerom mocht ick niet weeten,
 Wat lot u herwaert zend?

Ghy deedme doodzweet zweeten,

1435 Door deze droeve maer;
 Nochtans quaemt ghy my nader,
 Tot redding van 't gevaer.
 Ick groet u, als mijn' vader,
 Ick zie mijn Vaders geest.

1440 Ghy waert, nu ick 't verzinne,
 Die, wien ick heden meelt
 Vervloecte, en nu beminne.

LEERMEESTER.

Hou op, ick ben vernoeght. Elektra, zwijgh, en staeck
 Dees reen; daer is noch tijds genoegh, om van die zaeck
 1445 Te spreekken. ghyliên die te zaemen zijt gespannen,
 't Is tijd, om werck te spoen, terwijl nu geene mannen
 Daer binnen in het hof by Klytemnestra staen.
 Indienghe dit vertraeght, zoo zultghe moeten slaen,
 En vechten tegens haer, en die wat meer vermogen.

ORESTES.

1450 Mijn Pylades, dit stuck dient langer niet vertogen.
 Ga binnen, en aenbid de Goôn, die Vaders zael
 Bewoonen, zoo als zy bewoonen dit poortael.

ELEKTRA.

O vorst Apollo, weest genadigh

ERA.

tot mijn' dienst bereid,
wanneerze Vader moorde-
STES.

et met veele woorden.

KERA.

achte dagh!

broeder

huis, ach ach!

met mijn' Broeder

ter ste?

die hem bewaerde,

't hartewee

at ons bezwaerde?

te hand!

rdite voeten!

ghe in dezen stand,

ie my quaemt groeten,

d, zoo onbekent?

oght ick niet weeten,

herwaert zend?

me doodzweet zweeten,

droeve maer:

quaemt ghy my nader,

ng van 't gevaer.

u, als mijn' vader,

ijn Vaders geest.

rt, nu ick 't verzinne.

ick heden meelt

ste, en nu beminne.

ERMEESTER.

cht. Elektra, zwijgh, en staek

tijds genoegh, om van die zaak

te zaemen zijt gespannen.

oen, terwijl nu geene manne

by Klytemnestra staen.

zoo zultghe moeten staen.

en die wat meer vermogen.

ORESTES.

dient langer niet vertogen.

Goon, die Vaders zael

ewoonen dit poortael.

ELEKTRA.

lo, weest genadigh

Dien jongeling, en hen, en my,

1153 Die naer gelegenheid gestadigh

Met zidderende handen dy

Vereerde. Apollo, schrick der dieren,

Ick eisch, zoo hartelijk ick magh,

Val neer, en koom uw Godheid vieren,

1160 En bid, begunstigh dezen slagh,

En raedslagh. toon, hoe ghy van boven

Noch straft de schelmery der hoven.

REY.

Ay zie, hoe Mars naer binnen schiet,
Terwijl zijn bloed van tweedraght zied.

1163 Alree zijn d' onontvlugtbre blaffers,

Der booze schellemstukken straffers,

Naer binnen toe, zoo dat mijn schroom

Niet meer zal hangen aen dien droom.

Des dooden helper gaet daer heenen,

1170 Op zijn bedriegelijke beenen,

En met zijn punt noch verlich belinet,

Naer Vaders rijcken troon, en bed:

Maer Majas zoon, de schaleke bode,

Verbergt die wraecke van den doode,

1173 Tot dat de boofheid stort ter neer.

Hier geld, hier geld geen famlen meer.

ELEKTRA.

O waerde vrouwen, toest. laet niemant zich verroeren.

De mannen zullen strax dien aentlagh uit gaen voeren.

REY.

Hoe zoo? wat doenze nu?

ELEKTRA.

Dees ciert voor 't graf een pot,

1180 En deze staen'er by.

REY.

Ghy waeckt voor deur en slot.

ELEKTRA.

Op dat .Egithus ons niet onverhoeds koom vinden.

KLYTEMNESTRA.

Och och! de huizen zijn ganfch leegh van trouwe vrinden,

En vol van vyanden.

ELEKTRA.

Vriendinnen, hoortghe niet?

Dat 's een, die binnen roept.

1153 *Onontvlugtbre blaffers*: de Furiën — gelijk men althands uit 't toeksch moet opmaken — als wraakgodinnen, Orestes naar binnen vergezell'n.

1160 *Des dooden helper*: de wreker des vermoorden (Agamemnon's).

1173 *Maja's zoon*: Merkurus.

1173 *Verbergt die wraecke*: d. i. „verbergt voor aller oog den wreker, wien hy tot geleide strekt."

REY.

My dunck ick hoor daer yet,
 1485 Dat onverdraeghlyk is te hooren.
 Ick schrick. wat koomt ons hier ter ooren!

KLYTEMNESTRA.

O my ellendigh mensch! Ægith, waer zijt ghe nu?

ELEKTRA.

Daer roeptze weêr.

KLYTEMNESTRA.

O Zoon, o Zoon, erbarrem u.
 Erbarm u over my. Erbarm u over Moeder.

ELEKTRA.

1490 Maer ghy erbarmde u niet om Vader, noch om Broeder,
 Die van hem was geteelt.

REY.

O stad! o afkomst, ach!
 Hoe schend, en hoe verdelght u 't noodlot dezen dagh?

KLYTEMNESTRA.

Wee mijn quetzuur! o lagen!

ELEKTRA.

Verdubbel deze flagen.

KLYTEMNESTRA.

1495 Wee anderwerf! wee my!

ELEKTRA.

Het ga Ægith, als dy.

REY.

't Zal gaen, gelijkghe wenst, de dooden leven weder;
 Want dien de moord nu lang geworpen heeft ter neder,
 Die neemen wederwraeck, met een veriteurt gemoed,
 1500 Van hen, die oorzaak zijn van al 't vergoten bloed.

ELEKTRA.

Zy zijn nu by der hand, en hunne handen leken
 Van 't bloed, door Mars gestort; en naulix kan ick spreeken.
 Orestes, hoe het is.

ORESTES.

't Gaet binnen noch al wel.

Zoo 't recht is 't geen ick uit Apolloos antwoord spel.
 1505 't Is dood. zijt onbevreesd. ghy zult voortaan geen tijden
 Beleven, datghe leed van Moeder hoeft te lijden.

REY.

Houd op. ick zie Ægith. hy koomt, en is hier by.

ELEKTRA.

O zoon, ga wegh, ga wegh. ziet ghy dien man? dat 's hy.
 Ghy hebt hem in uw maght. hy koomt verheughd van buiten.

REY.

1510 Gaet naer de binnendeur, op datghe mooght besluiten

Het geen noch ovrigh zij.

ORESTES.

Vertrouw ons deze zaek.

Wy zullen, 't geenghe denckt, voltrecken deze wraeck.

ELEKTRA.

Zoo haest u.

ORESTES.

Ick ga heen.

ELEKTRA.

Ick zal het voort bewaeren.

REY.

't Zal goed zijn, dat men hem inhulter deze maeren.

1515 Zijn' ooren aengenaem, en 't geen betreft zijn' staet.

AEGISTH.

Wie van u weet van 't volck, daer dit gerucht af gaet,

Waer deze gasten zijn van Phocis, deze boden,

Die tijding brengen van Orestes, onzen dooden,

Die rabrenck, zoo men zeit, nu korts in 't renperck leed?

1520 Ghy korts hardneckigh dier, geef my hier op bescheid;

Dewijl dees dingen u, veel meer als yemant, smarten.

Ghy kunt het zeggen, want dit gaet u meest ter harten.

ELEKTRA.

Ick weet het wel. zou my dit wezen onbekent?

Zou ick niet weeten, hoe mijn Broeder omgerent,

1525 In 't renperck raecte om hals?

AEGISTH.

Waer zijn die vreemdelingen?

ELEKTRA.

Hier binnen, daerze hen met groote vreughd ontvingen.

AEGISTH.

En zeidenze, dat hy gestorven was alree?

ELEKTRA.

Zy zeiden 't niet alleen, maer toonden 't lichaem meê.

AEGISTH.

Wel is dit by der hand, dat wy 't aenschouwen mogen?

ELEKTRA.

1530 Dit deerlijk schouwspel kuntghe zien met bey uw oogen.

AEGISTH.

Ghy boodschapt my veel vreughd, en zijt dit ongewoon.

ELEKTRA.

Verheugh u, zooghe vreughd kunt scheppen uit dien doên.

AEGISTH.

'k Gebiede dat men zwijgh, en deze deuren open,

Op dat Argivers, en Myceners, die noch hopen

1535 Op zulek een' ydlen trooft, aenziende Orestes lijk,

Zich buigen voor mijn' staf, en onder 't juck van 't Rijk;

En merkende, dat hier niet tegens staet te vechten,
Zich laeten, bang voor straf, van my voortaan berechten.

ELEKTRA.

Ick schiekme naer den tijd, die leertme meer verstaen,
1510 Naer wijzer lustren, en hen aen de hand te gaen.

AEGISTH.

Jupijn, wat zie ick hier! dit kan geen nijd ontfijnen.
Maer is dit haetelijk, 'k heb liever dat te zwijgen.
Neem strax het deekkleed af, dat in den wege leit,
Op dat mijn neef van my voor 't lest noch werd beschreit.

ORESTES.

1515 Neem zelf het deekkleed af, dit zal u beter voegen,
Die lust hebt dit te zien, om d'uwe te vernoegen,
Met deze maer.

AEGISTH.

Ghy spreekt zeer wel. 'k gevoel als ghy.
Is Klytemnestra thuis, men roep haer hier voor my.

ORESTES.

Zy is heel dicht by u, zie nergens elders heenen.

AEGISTH.

1520 Wee my! wat zie ick hier!

ORESTES.

Wat vreeze doet u steenen?

Of welk een kentghe niet?

AEGISTH.

Ellendige, ick ben vast,
En midden in hun net. Wie heeftme dus verrast?

ORESTES.

Strax wistghe niet, dat ghy al levend spraeckt met dooden.

AEGISTH.

Och dat's Orestes stem, ick spreek met dien gevloeden.

ORESTES.

1535 Hoe wis ghy spellen kost van ouds, noch miste u dat.

AEGISTH.

Helaes! wy zijn om hals, helaes! wy zijn gevat.
Laet ons ten minste noch yet zeggen watwe kunnen.

ELEKTRA.

Neen Broeder, by de Goôn, ghy zult hem niet vergunnen,
Dat hy yet wyders spreek, noch tijd met woorden reck.

1540 Ick kan niet zien, dat dit tot eenigh voordeel streck,

Dat zulek een veege noch zijn hope langer voede;
Maer dood hem in der yl, en, warrem van den bloede,
Begraef hem buiten 't Rijk, gelijk het billijk is;
Op datme dit verlos van alle droefenis,

1545 En mijn geleên verdriet.

ORESTES.

Nu haest u, tre naer binnen.

Het geld uw' hals. hier is met woorden niet te winnen.

AEGISTH.

Maer waerom rucktge my hier in, uit elcx gezicht?

Hoe dus? is 't werreck goed, wat maeckt u schuw van 't licht?

Waerom berooftge my niet openbaer van 't leven?

ORESTES.

1570 Gebie niet. ga, daer ghy mijn' Vader eerst deed sneven.
Dat ghy daer mede sterft.

AEGISTH.

Moet ick dees zaelen zien,

En wat van Pelops oit gebeurde, en zal geschiên?

ORESTES.

Ga voort. ick spel u niets of 't zal zich openbaeren.

AEGISTH.

Wat roemtge? uw Vader was in 't spellen onervaeren.

ORESTES.

1583 Ghy smijt veel uit, en doet terwijlle niets. ga voort.

AEGISTH.

Nu leyme.

ORESTES.

. Ga zelf voor. ga voor, door deze poort.

AEGISTH.

Op dat ick u niet zou ontvlieden noch ontvlughten?

ORESTES.

Op datghe niet en sterft met blyfchap, en genughten,

Zal ick dees bitterheid vermeerdren: want het past,

1590 Dat een gerechte straf geweldenaers verrast,

Die tegens 't heiligh Recht vermeetlijk zich verzetten,

Op dat de boofheid niet meer menschen zou besmetten.

REY.

O Atreus afkomst, hoe bezwaerlijk zijtge in 't end

Geworstelt, en geraeckt door allerleye ellend,

1595 En uitgestaen verdriet, tot deze vryheids zegen,

Een vryheid op die wijs geluckighlyk verkregen.

1595 *Tre naer binnen.* Op het Gricksch tooneel mocht geen bloed gestort worden

BREEDER INHOUD

E L E K T R A.

N a dat alle vorsten van Griekenland, overmits het schaecken van Helene met eede verbonden, in Aulis verzaemelt waren, om met gemeene maght het ongelijk, hen van den Trojanen aengedaen te wreeken; werd Agamemnon veldheer over het gansche leger gekoren. Toen dees, beluft op de jaght, in 't naefte woud, een zeker uitmuntende en gespickelt hert, der Godinne toegewijd, geschoten had; verlette de Godes, om dit schendigh stuck gestuurt, de geheele vloot door onweder, zulex datze noch wederkeeren, noch den opgezetten tocht volvoeren konden. De legerwiehelaers, met het orakel dezer Godheid raed levende, zeiden, dat haere verholgenheid niet bedaren kon, ten ware Agamemnon, in stede van 't gedooide hert, zijne dochter Iphigenia offerde, gelijk 't gebeurde. Zoo dra de koning, na de verwoesting van Troje, weder 'thuis quam, werd hy van zijn gemaellime Klytemnestra, door 't ingeven van Aegisthus, met wien zy, gedurende den krijgh, boeleerde, afgemaect. Elektra een groothartige dochter, om haer vaders neerslagh gebeten, en verbittert, en bedueltende, datze met Orestes den zelve gangh moghten gaen, verzond het kleine kind ter sluick naer Phocis, by Strophius, om daer opgevoed, en tot zijn jaeren gekomen wezende, t' eeniger tijd van daer, tot vaders wraecke, te mogen opdonderen. Maer toen, na het verloop van veele jaren, terwijlze dagelix van hare moeder veel hoers moit uitstaen, niet zekers van Orestes vernam, en de hoop van hare verlossinge uit was, leide zy toe om 't niterste te wagen. Zy ging Chrysothemis, de zuster, aen met gebeden, gramscap dreighementen, en voort op allerleye wyze, om haer, by middel van Orestes wederkomste, te brengen daer toe, datze gezamenlijk met hare eige handen 's vaders moordslagh zouden straffen: doch de zuster, lasser van geest, wickte haer eigen vermogen tegens de zwaerigheid van dit bestaen, en dreef, dat dit geen maeghtdenwrek was, datze van alle toeverlaet ontbloot, tegens 't geweld der tyrannye niet opmoghten; en sloegh veel andere bedenkingen voor, waer mede zy zich verontschuldighde, en van dit voornemen poughde te doen afstaen Elektra, die even gestreng by het voorige opzet bleef, en by het geen, waer toe de gelede wederwaardigheid, en godsrechtigheid tegens den vader haer aenmaende, en prickelde; achtende eerlijcker het leven daer voor op te zetten, dan zulek een godvergeten schelmstuck over 't hoofd te zien. Ten lange leste, in het

twintighite jaer na den vadermoord, na zoo veele hoop en wanhoop over en weder word Orestes met Pylades heimelijk t' Argos van zynen leermeester en opvoeder gebrocht, die om, volgens het onderwijs van Apolloos Orakel, dit bedeck bequaemer en veiliger uit te voeren, Klytemnestra valsche tyding brengt van haer zoons dood; hoe hy in den Pythischen renstrijd omgekomen en verongeluekt zij, en zy brengen (om dit met geloofwaardigheid te stoffeeren) te voorschijn de doodbus, waer in Orestes asch quaansuis begraven leit. De Koningin, vrolijk om den dood des geenens, dienze met sebrick, als een wreecker van zyn vaders blaet, te gemoet zagh, braveerde en beschimpte, nu baetlaediger als voorheenen, Elektra, die gedunnighlijk haer broeders ballingschap en ellende beweende. Maer Orestes endeljk geraeckt met een broederlijke genegenheid t' haerwaert, leit het momaenzicht voor haer oogen af, en maeckt zich aen zijne zuster bekend; en zy helpen Klytemnestra [die, terwijl Aegisthus in de voorstad gegaen was, het huis alleen bewaerde] van kant. Aegisthus van buiten inkomende, en alreede geruchten van de aankomste der Phocenter gasten en Orestes omkomen gehoort hebbende, werd Klytemnestraes lijk getoont, t' welek men, terwijl het bedeckt was, voor Orestes lichaem aenzagh. De bedriegery nu ontdeekt zijnde, helpmen hem, ter zelve plaetse, daer hy t' Agamemnon klaerde, aen een zijde, tot een rechtvaerdige vergeldinge zijner sehelmeryen.

GESLACHTBOOM VAN AGAMEMNOS EN AEGISTHUS.

	JUPITER.	
	TANTALUS.	
	PELOPS.	
ATREUS		THYESTES.
AGAMEMNON.		AEGISTHUS.
ORESTES.		

KRITISCH OVERZICHT

VAN

E L E K T R A.

Het onderwerp van dit treurspel, de moord van een moeder door haar eigen kinderen, en nog wel een moord, die als een loffelijke daad wordt voorgesteld, is niet alleen stuitend en afschuwbaard voor het Kristelijk gevoel, maar zou zelfs in Griekenland niet geduld zijn geweest, ware niet het feit als historisch aangemerkt, en waren de Grieken niet met de vertelling zoo gemeenzaam geweest, dat hierdoor de daad in hun oogen had opgehouden eenigen afschrik meer te verwekken. Ware dit niet het geval geweest, dan twijfel ik of eenige redenen van verfechooning, — b. v. dat het hier het wreken van den moord eens vaders gold, dat Klytemnestra voor haar kinderen als een onnatuurlijke moeder had gehandeld, zelfs dat de moord op uitdrukkelijken last van Apollo geschiedde — genoegzaam zou zijn geweest om de moordenaars in de oogen van een Grieksch gehoor genade te doen vinden. En toch is dit het geval geweest: anders zouden niet, behalve Sofokles, ook Eschylus en Euripides, en wie weet hoe vele andere treurspeldichters meer, wier werken niet tot ons gekomen zijn, diezelfde stof beërbeld, en, ook by vershil van behandeling, dezelfde *situatie* behouden hebben. Gewis hebben alle drie begrepen, dat zy een bekend historisch feit niet voor wel-onderriichte toeschouwers konden bewimpelen, en dat elke poging om het gruwzame daarvan te verzachten, alleen zou strekken tot vermindering van het tragisch effekt. De denkbeelden, welke men toen koesterde omtrent het onverbiddelijk gezach van het noodlot, moesten het hunne bydragen om het yzingbarende en afschuwelijke van een moedermoord, in koelen bloede besproken en begaan, te verminderen.

Is men eenmaal met het onderwerp verzoend, dan is voor het overige het treurspel van Sofokles voortreffelijk. De inleiding is een meesterstuk van beleid in het aanwijzen van den tijd, waarop, de plaats, waar de gebeurtenis voorvalt, en van den draad, die het weeffel des geheelen gedichts moet vormen. De droefheid van Elektra is onvergelykbaar schoon en aandoenlijk voorgesteld: haar karakter is met volkomenheid geschetst in haar tooneel met Chrysothemis. Een schitterenden toestand vooral en een verrassende uitwerking levert de herkenning op tuschen broeder en zuster. In een woord, de behandeling van het geheele kunstgewrocht is zoo natuurlijk, zoo keurig, zoo verheven, zoo vol van treffende wendingen, dat de belangstelling van den

aanvang tot het einde gedurig klimmen moet. Wy behoeven ons dan geenszins er over te verwonderen, dat een man van gekuiscchten smaak, als Vechters, met de Elektra dweept, en dat een dichter als Vondel zich gereedelijk door hem liet overhalen om het werk van Sofokles te vertalen. — Die onderneming was niet gemakkelijk, en hy ontveinst zich daarvan de zwaarigheden in zijn opdracht niet. Over 't geheel echter mogen wy haar welgeslaagd noemen; offchoon het niet te ontkennen valt, dat de zucht om het oorspronkelijke met de meeste nauwkeurigheid terug te geven, hem nu en dan belemmerd heeft, en op enkele plaatsen iets gewrongens en stijfs te weeg gebracht. Waarschijnlijk ware zijn vertaling beter, en stellig aangenamer te lezen geweest, indien hy die minder als een gewetenszaak had behandeld. In sommige tooneelen intusschen, vooral in dat tussehen Elektra en Orestes, streeft hy Sofokles op zijde, en niet geheel ten onregte zong Reinier Anslo, in een gedichtjen op een marmeren afbeeldfel van Sofokles, op Vondels overzetting doelende:

*Dus ziet men Sophocles, zoo dapper met het wapen
Als schermer met de pen, van marmarsteen geschapen;
Maar wie hem hooren wil, hoe hy t'Athenen zong,
Moet luystren na de maat van zijn Electra's tong.*

Duijfen van Gerwen, die in 1637 met J. van de Poll getrouwd was ¹⁾, had een zuster, die in dit jaar met zekeren P. van Buren trouwde, ter welker gelegenheid Vondel het navolgende bruilofsdicht vervaardigde, uit hetwelk wy althands zoo veel te weten komen, dat de Bruidgom in de Warmoesstraat woonde en dus een buurman was van onzen Dichter.

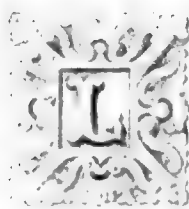
BEDE AAN HET WESTEWINDEKE,

VOOR

P I E T E R V A N B U R E N .

EN

I D A V A N G E R W E N .

LEUW en lieflijk Westewindje,
 Voorbò van't gevleugelt kindje,
 Vader van de zoete maend,
 Die de drooge paden baent,
 En bestroi voor Venus wagen,
 Na de gure en zure vlagen,
 Als het al van minne praet;
 Kom, bestroi de Warmoesstraet
 Met meer lov'ren, met meer bloemen
 10 Dan mijn zwanepen kan noemen.
 Vraeghtghe noch wat dit beduit?
 Buren zal zijn schoone Bruid
 Met de roozen op haer wangen
 In het vrolijk huis ontfangen,
 15 Op den zegenrijcken galn.
 Stroi nu onder kuifchen palm
 Wit ligustrum en viooltjes
 Voor de maeghdelijke zoeltjes,
 Die al bevende uit het koor
 20 Treên op 't ongewoone spoor
 Derwaert, daer de maeghden spreiden

¹⁾ Zie blz. 294.

- 't Bed, daer Ida op moet scheiden
 Van den bloeslem, die zoo waerd
 Zy voor Buren heeft gelpaert;
 25 Die door 't stadigh minnepricken
 Nu gevaer loopt van te stieken
 In den jeugdelijcken brand,
 Op de nieuwe ledekant,
 Zoo ghy met uw koelen aeffem
 30 En verquickelijcken waeffem
 't Paer, dat vierigh treekebeekt,
 Niet bevochtight, niet en leekt.
 Troostze dan die zieltjes spinnen,
 Onder 't web van 't weeligh linnen.
 35 Laef met aengenamen douw
 Venus beemd en ackerbouw,
 En ververfch de roozetippen
 Van de lieve leckre lippen,
 Die, in 't kuffen onverzaed,
 40 Zich verpijnen, zonder maet.
 Laet u d'arbeid niet verveelen,
 Want zy zullen bloemen teelen,
 Schooner dan de schoonst, die valt
 In uw Aemttelhoven walt.
 45 'k Wou mijn bede langer maecken,
 Maer met putjes op de kaecken
 Laecht de Bruid in haren geest,
 En die lach verciert de feest.

1. *Ledekant*: vr. als „bedstede“, of schoon 't woord, als afkomstig van 't Fr. *lit-in-camp*, onz. of althands mann. zijn moest.

Wellicht woonde zekere Spiering, op wien Vondel mede een brui-
 lofslid zong, evenzeer in de buurt van onzen Dichter. Zeker komt de
 naam, of schoon in Amsterdam over bekend, niet voor onder de rege-
 rings-familiën en evenmin onder die van Vondel. Daar noch de voor-
 naam van den Bruidegom, noch de geslachtsnaam der Bruid in het hier
 volgende gedicht voorkomen, zoo valt het moeilijk eenige verdere op-
 helderingen aangaande hen beiden te geven:

S P I E R I N G S

GESTALTWISSELING.

- ELDEN ſpeurtmen geeft en ſchoonheid
 In een lichaem. d'ongewoonheid
 Van een ſchepfel, zoo volmaeckt,
 't Hart der jongelingen raeckt,
 Als met uitgelchote ſchichten.
 Had de hemel liever lichten,
 Als een paer bruine oogen zijn,
 In een geestigh maeghdekijn,
 't Alleredelſte aller menſchen;
 10 Niemand zou de zon verwenſchen
 Voor dien wenſchelijxten ſchat,
 Zonder weêrga, zonder dat.
 Wie zou niet van minne blaken?
 Pallas lippen, Venus kaken,
 15 Cypris oogh, Minervaes mond.
 Redme, redme, 'k ben gewont,
 Riep een Spiering in de vlooden.
 (Overwonnen van de gloeden,
 En verſchalekt in Venus fuick;
 20 Toen hy Geertruid haer perruick
 Op den waterkant zag toien)
 Wie verwondert zich dat Troien
 Om een ſchoonheid leit vergaen?
 Minnevier ſteeckt water aen.
 25 Lieflijk lockaes voor ons viſſen.
 Vierbaeck in dees duïſterniſſen.
 Te vergeefs is 't dat ick zucht:
 Want uw leven dat is lucht,
 't Mijn is water, doch voor dezen:
 30 Nu wil 't vier en water wezen:
 Zoo ick een van beide derf,
 Wat is 't wonder dat ick ſterf?
 'k Beur het hoofd niet uit de ſtroomen:
 Ghy en kunt tot my niet komen.
 35 't Onderſcheid is veel te groot.

16 *Gloeden*: verkeerd: *gloed* is een dier woorden die geen meerv. hebben, of waarvan de beteekenis in 't meerv. verandert, gelijk *min*, *zaligheid*, *wellust*, *goed*, enz.

- 't Onderfcheid is zelf de dood.
 Doch is ſterven mijn verlangen.
 Schoonſte, treektme: 'k ben gevangen.
 Schoone, 'k bid u om genâ.
 10 Venus floegh zijn klaghten ga,
 En verleende flux den vilſe
 Menſchelijke ſtaltentſte.
 Spiering, overzeldſaem ding!
 Als een jeugdhich jongeling,
 13 Quam ophorrelen van ondren.
 Geertruid zweem ſchier van verwondren,
 En beweeght door 's vryers nood,
 Nam hem op in haren ſchoot.

Doch die bruilofsdichten waren ſlechts verpozing van ſtrengerer arbeid: dit bleek aldra, toen Vondel zijn *Maeghden* in 't licht gaf, een geheel oorspronkelijk tooneelſtuk, evenzeer de opmerkzaamheid trekkende door de ſtouthed der vinding als door de kracht van behandeling en den rijkdom der poëzy, en 't welk hy opdroeg aan zijne geboortestad Keulen.

Beiden de „Elektra” en de „Maeghden” werden door den ſchrijver aan de Groot gezonden, met den navolgenden brief, die alsnog onder de papieren van Papenbroch ter Leydſche boekery aanwezig is, en waarvan wy hier tegen over het *fac-simile* geven.

„Mijn Heer,

„Ick zende uwe Ex^{tie} hier twee treurspelen, een van St. Urſels Maeghden, gedicht ter eere van Keulen, mijne geboortestad, ende Sophocles Electra, vertaelt met hulpe van Iſaac Voſſius. Ick offer uwe Ex^{tie} 'tgeen ick vermagh en niet hetgeen ick ſoude willen. Sedert de dood van mijn zalige huisvrouw heeft mijn couragie eenen krack gekregen, zoodat ick mijnen grooten Conſtantijn moet vergeten en met yet minders my zoeken te helpen ¹⁾. Ick ben aen de treurspelen vervallen en heb noch een ongedrukt leggen van Silius en Meſſalina ²⁾, en één ten halven voldaan ³⁾ van Sauls zeven zonen, die by ⁴⁾ die van Gabaon opgehangen werden ⁵⁾, zijnde mijns bedunkens het volmaeckſte argument van een tragedie, dat wy uit de H. Boecken ſouden mogen nemen en uitkiezen. Als ick mijnen luſt in treurspelen hebbe geboet, magh ick zien, of ick weder aen mijnen Conſtantijn valle:

1) Deze en de volgende zinſtede had ik hiervoren, blz. 212, reeds aangehaald, doch uit Brandt, die de oorspronkelijke — wat my by de aanhaling nog onbekend was — niet zuiver terug geeft.

2) Hieruit blijkt dat Vondel toen nog geen bepaald plan had om dit treurspel te onderdrukken.

3) voor „voltooid”.

4) voor „door”.

5) de „Gebroeders”.

middelerwijl gelieve uwe Ex^{tie} dit voor lief te nemen, tot dat wy yet grooters vermogen. — De Profesfor Hortenius ¹⁾ is overleden, dat UEd. wel zult verstaen hebben. Hy was een man van groote hope en wenschte niet om het leven, maer om 2 of 3 maenden uitsfel om zijn gaflagingen over den diameter van de groote Hemellichten der wereld ²⁾ na te laten. Wy verwachten uwe E. gemalin hier t'Amsterdam, daer wy na verlanen, en hoope de eere te genieten van haer te spreken. Ick gebiede my in Uwe E. goede gunste, en wensche Uwe E. al 'tgeen de vyanden Uwe E. misgunnen, en ben te altyde

t'Amsterdam 1639,
den 9 van Herfstmaand.

Uwe Ex^{tie} onderdanige Dienaer,
Jooft van den Vondel.

*Aen mijn Heere den Heere Hugo de Groot,
gezant van de kroon van Zweden.
tot Parijs.*

Met een paxken in blaeuw pappier gebonden."

Het antwoord van de Groot luidde als volgt:

Mijn Heer,

Ick dank UE. voor uwe sckenkaadje, twee werken waardig zulk een werkmeeſter. Sofokles Electra is altijd gehouden geweest voor uitnemende onder des treffelijken mans Treurspelen. Ik heb by wylen wel gedacht van dezelve in 't Latijn te ſtellen, gelijk ik tot Hamburg zijnde gedaan heb Euripides Tauriſche Iphigenia, dewelke ik nu onlangs gezonden heb aen mijn' broeder de Groot. In S. Urſula heeft UE. boven zijn gelukkig verſtant ook getoont een zeer loffelijke genegenheid tot zijne geboorteplaatſe, dewelke ik geluk wensche met ſulk een ſpruit, en wensche UE. lang leven, geſontheit en geruſtheid van gemoet, om niet alleen zoodanige als deze zijn, maar ook grooter ſtukken ten dienſte, nut en luſt van alle Nederlanders voort te brengen. Tot Parijs den 22 October 1639.

UE. gantſch dienſtwillige
H. de Groot.

(wat lager ſtond:)

„Nadat ick dit geſchreven hadt heb ick de twee ſtukken ten einde toe gelezen, en vinde in Elektra de zin en de hooghdravenheid van Sophocles wel uitgedrukt. In Sinte Urſel verwonder my over de kloeke vinding, ſchikking en beweeglijkheit”.

Zien wy nu, in hoeverre de lezer inſteemt met het oordeel van de Groot.

¹⁾ Martinus Hortenius, ten jare 1605 te Delft geboren en in 1634 te Amsterdam tot Profesfor in de Wiſkunde aangeſteld. Hy werd door Gaſſendi hoog geprezen, doch volgens Descartes verſtond hy de meetkunde niet.

²⁾ Der wereld ſtaat hier in den 3 n. v. en hangt af van na te laten

dit voor lief te nemen, tot dat we
 -lor Hortensius *) is overleden, dat U
 was een man van groote hope en wijs-
 of 3 maenden uittitel om zijn galingen
 e Hemellichten der wereld *) na te zien.
 din hier t'Amsterdam, daer wy na-
 genieten van haer te spreken. Ik g-
 unte, en weniche Uwe E. al g-
 en ben te altyde

Uwe Ex^{te} onderdanige dienst
 Joost van den Vondel

in de Groot,
 Grooten.

appier gebonden."

er luidde als volgt:

chenkaadje, twee werken waardig als
 beetra is altijd gehouden geweest tot
 ken mans Treurpelen. Ik heb te op-
 in 't Latijn te stellen, gelijk ik tot Hie-
 ipides Taurische Iphigenia, dewelke ik
 mijn' broeder de Groot. In S. U. U.
 zig verstant ook getoont een zeer lof-
 boorteplaatte, dewelke ik geluk wens-
 e U. E. lang leven, gezondheid en geruc-
 een zoodanige als deze zijn, maar wi-
 nt en lust van alle Nederlanders voort
 October 1639.

U. E. gantich dienstwillig
 H. de Groot.

maakt heb ick de twee stukken ten eere
 n de zin en de hooghedravenheid van S-
 nte Uriel verwonder my over de k-
 ijkheden".
 lezer instemt met het oordeel van d-

Deft geboren en in 1634 te Amsterdam te P-
 tendt hoog geprezen, doch volgens Decreet 1634
 hangt af van na te zien

Myne Heer
 Gheh' Bie twee Eeren (eery) in van st Verreer M-
 updrift te van van blinde myn opbevolch, m-
 van foute van yrand Votter. Gheh' ook van Gheh' myn in
 van foute van yrand Votter. Gheh' ook van Gheh' myn in

height
youth in some

1

height
youth in some
f

M A E G H D E N.

TREUR-SPEL.

Ἐγὼς τ' ὠνήσω, τὰς δὲ τε βλάψω θανάων.

[Door mijn ſerven zal ik u voordeel aanbrengen, hun ſchade doen.]

1639.

Medisqne in millibus ardet.

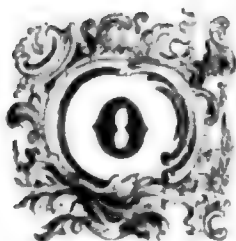
[„Zy schittert uit in 't midden der duizenden.”]

Dit gelukkig gekozen motto is ontleend aan VIRGILIUS, *Aen.* I. 495.

O P D R A G H T

A B X

A G R I P P I N E.

AGRIPPIN, gemytert met Drie Kroonen,
 Die zittende als op eenen regenboogh,
 Kunt teeckenen van Roomsche aeloudheid toonen
 En rekenen uw herkomst van zoo hoogh;

5 Ghy roem des Rijns, vergeef ons datwe naderen
 Uw Bisschops stoel en Raedhuis, groot van faem,
 En wyden u ons Maeghdelijke bladeren,
 Beflagen met SINTE URSULS gouden naem:

1 AGRIPPIN: *Colonia Agrippina*, Keulen, als gesticht door Agrippa. Zie vs. 802, 804.

Gemytert met Drie Kroonen: als *keizerstad*, en als zetel van een *keurvorst*, en van een *aartsbisshop*: doch meteen met inspeling op de „Drie Koningen,” wier gebeente aldaar vertoond wordt.

2 *Op eenen regenboogh*: de Godheid wordt doorgaans, inzonderheid op afbeeldingen van 't Laatste Oordeel, voorgesteld als zittende op een regenboog. Vandaar, dat de regenboog als de verhevenste zetel, als de zetel by uitnemendheid beschouwd wordt.

3 *Teeckenen van Roomsche aeloudheid*: als door Agrippine gesticht, en ook, als werkelijk nog oudheden uit den tijd der Roomsche of Romeinsche keizeren bevattende.

4 *Maeghdelijke bladeren*: in deze woorden schuilt de dubbele zin van: „bladeren, die nog *ongerept*, d. i.: *onbeschreven* zijn,” en „bladeren, die over den marteldood der *maagden* handelen.”

5 *Beflagen*: dichtertlijk, voor „beschreven,” en ook omdat er *gouden naem* op volgt en men met of in goud „bessaat”.

Beschreven met den Koninglijcken bloede
 10 Van haer, en van haer Ellefduizendtal,
 Gemartelt, en geflaegen met Gods Roede,
 In 't aengezicht van uwen ouden wal.
 D'inboorling is in zijne wiegh gehouden,
 En bakermat, hoe kan ick die voorby?
 15 Al wordt de melck der Moeder niet vergouden,
 Van 't kind; dit strek ten allerminste dy
 Een klein bewijs van mijn genegentheden,
 En groote zucht tot mijn geboorteplaats;
 Daer ick, nu stijf een halleve eeuw geleden,
 20 Eerst ryzen zagh den glans des dageraeds.
 Wy volgen dus de leidftar der aelouden.
 Wy volgen in hun schaduw, flechs van veer,
 De Grieken, die hun boortesteden houden
 Zoo lang voor ons met onnavolgbaere eer.
 25 Euripides, die wyze, 't wyze Athenen
 Deed schreien, om het moederlijk gefchrey

10 *Haer Ellefduizendtal*. Waarschijnlijk is de lezing, volgens welke er in 't geheel maar twee maagden zouden geweest zijn, *Urfula* en *Undecemilla* (een naam die aan een elfde dochter gegeven word, als *Quartilla*, *Sixtilla* aan de vierde of zesde), die den marteldood lierven, en zoſt de onkundige, wien de zucht om de dingen te vergrooten bovendien een verkeerden bril opzette, in plaats van *Urfula* en *Undecemilla*, *virgines*, de maagden Urfel en Undecemilla, door 't verkeerd ſpellen van den lautſten naam en 't verplaatsen der komma, gelezen hebben *Urfula, et undecim mille virgines* (Urfel en elfduizend maagden), en op die wijze het getal niet onaardig vermoerd.

11 *Gods Roede*: men weet, dat Attila den naam droeg van: „den geefel,” of eigenlijk „den [dorsch-] vlegel Gods.”

12 *In zijne wiegh gehouden*: t. Eng. *behouden to*, „er aan verplicht, verknocht.” De uitdrukking „er in gehouden” klinkt echter min gewoon.

13 *Bakermat*, een woord, door ieder gebruikt, door de meesten echter niet meer verſtaan. De *baker* of minnevoer plaech oudtijds — gelijk men dit nog op oude platen zien kan — op een *mat*, naast het kraambed te zitten, en daarop het kind te reinigen en ſtil te houden.

14 *Der Moeder*: ſtaat hier in den 3en n.v. als aſhangende van *vergouden*. *Vergouden* voor „vergouden”, als meermalen; zoo ook in de „Maeghden” vs. 966 en elders. Zie *ut v. macopius Proere*, .I. 281.

15 *Dy*: Vondel bezigt hier weder eens dit federt lang door hem ter zijde gezette voornaamwoord doch hy ſpreekt er, even als hy vijftig jaar vroeger deed, zijn moeder mede aan.

16 *Stijf een halleve eeuw*: „ruim vijftig jaren.” Vondel was nu 56.

17 *Boortesteden*: met weglating van het voorvoegſel *ge*, als meermalen.

Der Biddenden, die om haer zoonen steenen,
 Opdat men hen een uitvaert toeberey.
 't Hooghdraevend dicht van Sophokles geleide
 30 Het levend lijk van Oedipus naer 't graf,
 Te Kolon, daer die blinde balling scheide
 Van Antigoon, heur vaders oogh en staf.
 Wy zingen hier van Sphinxen, noch Oedippen,
 Noch heimlijk graf, waarvan Koloner yst;
 35 Maer tuigen klaer, met stomme Maeghdelippen,
 Van Urfuls afch, daer Kolens roem uit rijft.
 Dees stof kan ruim 't gebreck van geeft vergoeden.
 Hier stort niet een Makaria ter neêr,
 Maer Duizenden, al zalige gemoeden,
 40 De dood getrooft, alleen tot Christus eer.
 Hier tarten geen gewapende Scythinnen
 Achilles, daer Penthesilea streeft;
 Maer waepenlooze en strijdende Heldinnen
 Dien wreeden Hun, voor wien al 't aerdriek beeft.
 45 Geen Amazoon is met die hoop gebleven,

27 *Der Biddenden*: in dit treurspel zijn het de vrouwen en moeders der voor Thebe gevallen helden, die Thezeus, opperhoofd van Athene, komen smeeken, de wapenen tegen Thebes Koning, Kreon, op te vatten, en aan de gesneuvelden in Attika een graf te schenken. t welk men hun in het Thebaïsche land weigerde.

29 *'t Hooghdraevend dicht van Sophokles*: in zijn Edipus Coloneus.

30 *Het levend lijk*: omdat hy, blind zijnde, niet meer aan zijn leven had.

32 *Haer vaders oogh en staf*: als geleidder haars blinden vaders.

33 *Oedippen*, voor *Edipussen*, met een verdubbeling der *p*: hoedanige verdubbeling des medeklinkers by de Ouden, om de maat te vinden, zeer gewoon is. Ter wille van maat of rein lieten onze dichters den uitgang der Lat. en Gr. eigennamen wegvallen en vormden alsdan het meerv. naar de regelen onzer spraakkunst. Zoo Homeer-Homerus, Lyfip-Lyffippus, enz.

35 *Koloner* voor „de Koloner”: verkeerdelijk is hier het lidwoord weggelaten.

37 *Met stomme maeghdelippen*: Vondel wil niet zeggen, dat hy „met maegdelippen spreekt: maar dat de zwijgende lippen der gemartelde maagden nevens hem getuigen.

39 *Makaria*. In het treurspel van Euripides, de Herakliden, offert Makaria zich op ter redding van de overige kinderen van Herkules. Men merke op dat V. in de Gr. eigennamen ook de Gr. spelling behoudt.

41 *Gemoeden* voor *gemoederen*.

43 *Penthesilea*: Koningin der Amazonen, door Achilles gedood, en op welke het aan het hoofd van dit treurspel geplaatste Latijnsche motto staat.

Streeft wordt zelden dus op zich zelf staande gebezigd: t staat hier voor „voornutstreeft”.

45 *Dien wreeden Hun*: Attila.

Voor Trojes vest, als mijne Koningin;
 Die, na heur dood, gekroont in 't eeuwich leven,
 Nu heerscht met God, alle eeuwen uit en in.
 Geen Hengstebron magh haelen by de beecken
 50 Van 't eedle bloed der Joffren hier gevelt,
 Dit bloed, waer mee ge hebt uw' Schild bestreecken,
 Uw Schild, die nog van 't Ellestal vermelt.
 Driekoningsstad ontfang mijn Maeghdenoffer,
 Al breng ick dien in geen Driekonings koffer.

J. VAN VONDEL.

40. *Mijne Koningin*: Urfel.

51. *Uw Schild*: „uw wapenfeild.” Dit kan we licht zinspelen op de *twaaft* vlammen, welke men op het wapenfeild van Keulen vindt; *elf* maagden en Urfel.

61. *Driekonings koffer*: koffer, waar de reliquien der „Drie Koningen” in bewaard worden, en die nog te Keulen vertoond wordt.

ngin:

twigh leven.

n uit en in.

y de beecken

hier gevelt.

schild bestreekt.

iestal vermeld.

aeghdenoffer.

konings koffer.

J. VAN VONDEL

op de trede van de kerk

in de kerk van de kerk

I N H O U D.

De Koning van Britanje ¹⁾, nu Engeland, verzocht ernstigh door Gezanten, voor zijnen eenigen Zoon Konaen, na den doop Æthoreus, genaemt, ten huwelijk Urful, eenige Dochter van Maurus, of Deonot, Koning van Kalidonien, nu Schotland: maer het verzoek werd t'elkens beleefdelijk afgeslagen; eenfdeels, om d'ongelijkheid van den Goddienst; d'een Christensch, en d'ander noch Heidensch zijnde; anderdeels, om dat de Kalidoonsche Princes voorgenomen hadde alleen haeren hemelichen en geen aerdichen Bruidegom, te behagen. D'aenzoeckers van 't huwelijk zich het afflaen belgende ²⁾, en voor onverdraegelijcken hoon inkroppende ³⁾, dreighden endeljk Deonot, met alle maght gewapent, op te komen, en de geweigerde Maeghd met den zwaerde te haelen: waerom de Vader der Princeffe verlegen, te raede ging met zijne Dochter, die van boven verlicht, door zonderlinge openbaeringen, hem ried het huwelijk te sluiten, op voorwaerde, dat de Vorst van Britanje de bruiloft drie jaeren lang zoude nitsstellen, om zich middelertijd tot het Christen geloof te bekeeren, en de Bruid met eenen stoet van tien, en haer zelve, en elck van de tien met noch duizend, maeckende te zaemen het getal van ellef duizend Maeghden of Staetjofferen te verzien, om met dat gezelschap Rome te bezoeken; op hope dat middelerwijl de liefde des vryers zoude verkoelen, of God door andere middelen zijn voornemen met haer uitvoeren. Met dit beding ⁴⁾ werd het huwelijk, en zedert de bevaert of reis, den Rijnstroom op, aengegaen. Na dat mevrouw Urful te Rome alles, niet zonder merckelijke vruchten ⁵⁾, verricht hadde, keerdeze weder, vergezelschapt met Paus Cyri-

¹⁾ De Koning van Britanje: lees hier — dewijl Engeland te dier tijd nog in onderscheiden Rijken verdeeld werd: „een koning van Britanje,” gelijk eenige regels verder: „een Koning van Kalidonien.”

²⁾ Zich het afflaen belgende: belgen met een dubbelen verbogen naamval is thands min gebruykelijk: doch 't is even regelmatig als „zich iets schamen, zich iets vermeten,” enz. Zie

³⁾ Voor onverdraegelijcken hoon inkroppende: niet „verkroppende,” 't welk zou beteekenen, dat zy door geen uiterlijk blijk aan den dag legden, dat zy zich beloofd gevoelden: terwijl juist hetgeen volgt aantoon, dat zy er wel degelijk blijk van gaven. De uitdrukking geeft zoo veel te kennen als stond er: „wie de weigering als een ondragelijke hoon in den krop stak.”

⁴⁾ Met dit beding enz. Uit den aart van dit beding blijkt juist het onwaarschijnlijke van het opgegeven getal. 't Is toch niet aan te nemen, dat een vorst, die heiden, en bovendien de sterkste was, zich een zoodanige voorwaerde zou laten voorschrijven door den zwakkeren Kristen vorst, en uit zijn — toen nog weinig bevolkt — land elf duizend elf maagden wegzenden, gesteld, dat zy er al te vinden waren geweest.

⁵⁾ Vruchten voor „goede, voordeelige uitkomsten.” Zoo zegt men ook „vruchten van iets trekken,” voor „voordeelen.” In den zin echter waar 't hier in genomen wordt, bezigt men 't woord anders doorgaans in 't enk. vrucht, en beschouwt het dan als een collectivum.

acus, die, niet zonder openbaeringe, zijn ampt verliet, en met meer andere geestelijke en wereldlijke personagien; ontmoetende op den weg den Bruidegom *Aethereus*, met haere moeder, en zijn jongste zuster; alle mede van het toekomende lot bewust, en eendraghtigh, gelijk alle anderen, gezint met de Koninglijke Maeghd naer de martelkroon te staen en te streven. Met dit opzet dreef men den Rijn af in der Hunnen laege, haer van den tyran *Attila* 6) (toen *Agrippine* hard belegert hebbende) geleit, door 't ophitsen, en de waerschuwingen der Heidenische Burgemeesteren, en Oversten. *Juliaens* bloedvrienden, te Rome; op *Urful*, en haer gezelschap niet weinigh verbittert. *D'aertsbisschop Aquilin* 7), en Burgemeesters van Keulen, tyding van Koningin *Urfuls* gevangenis krygende, lieten in stad niet na, met gebeden, raedslaegen, en alle mogelijke middelen, der Maeghden behoudenis te behartigen. Zoo dra *Attila* de Koningin in 't leger zag, werd hy, door haere schoonheid en bevallicheid, van razende minne ontfteeken, en arbeide door zijnen Aerts Offervinder 8) en Legerwicelaer *Beremond*, om haer van Christus af te trekken, en door 't aanbieden van zijn Kroon en huwelyk te bekooren, doch al vergeefs. *Juliaen*, zijn Maerschalek, en *Beremond*, hem voorstellende, wat gevaer het leger liep, met alle deze bekoorlijke Ioffrouwen, konden den Veldheer zwaerlyk brengen tot het howilligen van't ombrengen der Maeghden, en allerzwaerlykft om de *Kalidoonsehe Vorstin* 9), op wie hy verslingert was, van kant te helpen: maer ten leste van hun aengeprickelt, en door hoogen nood gedreven, leide hy, al schoorvoetende, de koninglijke Maeghd op eenen heuvel, van Oversten en Kornellen omringt, van waer *Urful* alle haere Maeghden, en Kruisgenooten, in regementen gedeelt, als in slaghorden staen, en van het gewapende krijgsvolk omeingelt zag. Na datze den Tyran eenigen van d' uisteeckenste personagien, dicht voor haer gebrocht hadde getoont, en kundigh gemaect, onwel-dighde hy haer de Kruisbanier, en trapteze met voeten: de Koningin hem hierom bestraffende, en zijn moordadigheid verwytende, werd met eenen schicht doorsteecken. Het voet en paerdevolk ziende den Veldheer den blooten degen zwaaien, hetwelk de moordleus, en 't gezette teeken was, viel onder deze weerlooze schaepen, als wilde woeste dieren, en help haer jammerlyk om 't leven. Des avonds, na den moord, werden de vesten, nu vol schrick door dit gezicht, d'elfte mael, van 't gansche leger t'effens, aen alle kanten, zoo vreesfelyk bestormt, en besprongen, dat de Stad in gevaer stond van overwoldicht te worden, ten waere de Geesten der Martelaeren en Martelaressen verschynende, de vyanden gestuit, ten deel in 't leger gejaecht, en ten deel op de vlucht geholpen hadden. De Keulsehe Ridderfchap daer op uitvallende, en bespiedende, hoe reuckeloos *Sinte Urfuls* lijk bewaerd werd en het krijgsvolk vast verliep, overviel het overschot der versmoorde, verdroncke, en slaeperige Katten 10) in 't leger, en voerde de doode geluckighlyk in Stad; daer d'Aertsbisschop, en Burgemeesters het lichaem der Heilige Martelaeresse, openbaerlyk ten toon zetten, voor

6) Den tyran *Attila*: volgens anderen zou het *Gauco* zijn geweest, in 452 met zijn Hunnen ter ondersteuning van Keizer *Gratianus* tegen *Maximus* getrokken, die *Urful* en haar gevolg overviel.

7) *D'Aertsbisschop Aquilin*: *St. Aquilinus*, of *Solmus*, stierf in 473, en zijn voorganger mede in de vijfde eeuw: de naam van den Bisschop, die tijdens het martelaarschap van *Urful* te Keulen leefde, is niet bekend.

8) *Offervinder*: een uitdrukking, die ons meer zal voorkomen, en waarmede V. hem bedoelt, die uit de ingewanden der geïfferde dieren, of andere dergelyke teekenen, den wil der Godheid weet te raden, of te vinden.

9) *De Kalidoonsehe Vorstin*: 't moest in elk geval de *Kalidoonsehe* zijn: waarfchijnlijk heeft hier aan *Vondel* het *Kalydon* der Grieken door 't hoofd gemaald.

10) *Katten*. Ik twijfel of de Katten, een volk, 't welk *Tacitus* by *Rijn* en *Wezer* plaatst, in den tijd van *Attila* nog onder dien naam bekend waren, zy worden hier voorgesteld als vormende een hulpbende der Hunnen.

de gansche gemeente, die bykans moedeloos en afgemat, door een algemeen gebod des Aertsbisschops, troost en ontzet verzocht van hoven, van waer daetelyck de Geest der zalige Maeghd, omringt van al haer gezelschap, met eenen hemelschen glans verscheen, en bekend maeckte, hoe de Hunnen van haer en haer gezelschap, eerst op de vesten gekeert, ten deel aen 't verlopen gebroght, en daer na in 't leger verbaest gemaect zijnde, voort opgebroken waren: met eenen voorzeggende den dood des Tyrans, en tot welck een grootheid, geluck, en glori de Stad Agrippine, door allerhande rampen, namaels zoude steigen: waer op d'Aertsbischop God den Verlosser danckte, en, by wijze van voorspellinge, Sinte Urials lijk heerlijk ten grave geleide, en alle behoorlycke eere en diensten toewijde.

Het treurspel begint met den dagh, en endight in den avond. Het tooneel is t'Agrippine. De Rey bestaet uit Agrippiners.

PERSONAGIEN.

AQUILIN, Aertsbisschop van Keulen.

BURGEMEESTERS.

BODE.

ATTILA, Koning der Hunnen.

JULIAEN, Veldmaerschalck.

URSUL, Koningin van Brittanje.

REY van Agrippiners.

BEREMOND, Aertsoffervinder, en Legerwichelaer.

Sinte Ursuls Geest.

Sinte Aetherens Geest.

AQUILIN: zie noot 7 op den *Inhoud*.

Burgemeesters: een gewoonte by de schryvers der zeventiende eeuw, om alle Steden ook uit den oudsten tijd, van *Burgemeesters* te voorzien, en deze te bekleeden met dezelfde macht en waardigheid als de Bickers of de de Graaven van hunnen tijd.

ATTILA. Zie noot 6 op den *Inhoud*.

JULIAEN. Uit hetgeen V. in den *Inhoud* zegt van Juliaans „*Bloedvrienden te Rome*,” schijnt men te moeten opinaken, dat deze Juliaan te houden is voor een Romein, in dienst van den Koning der Hunnen.

URSUL, *Koningin van Britanje*: door haar huwelijk met Konaan of Aetherens.

SONAGIEN.

chop van Keulen.

er Hunnen.

erschalk.

van Brittanje.

ers.
offervinder, en Legerwichelaer.

stf.

hrijvers der seventiende eeuw, om alle leden van de
orzien, en deze te bekleeden met dezelfde macht en
n van hunnen tijd.

l zeet van Juliaans „Moedvrienden te Rome, die
te houden is voor een Romein, in dienst van de keizer

ar huwelijk met Konaan of Aetherea.

M A E G H D E N.

HET EERSTE BEDRYF.

AERTSBISSCHOP. BURGEMEESTERS.

AERTSBISSCHOP.

O CONSTANTIN, die nu, by God, een waerder kroon,
Een' eedler scepter draeght, bezit een' hooger troon.
En heerlijker Rijk, dan eertijds hier op d'aerde,
Toen ghy 't verwezen bloed verlosste met den
zwaerde,
Gezegt zelf van God in uw manhafte vuist:
Op dat zijn heiligh zaed voortaan niet meer ge-
kruitt

Zou werden, als het vlood verzierde en valsche Goden,

*Constantin: t. w. Konstantijn de tiroote
Verzuerde: „verdrichte”*

- By 't goddelijke Recht, zoo hard, zoo fcherp, verboden;
 Ghy Held, die 't aerdfch paleis om 't hemelfch hebt geruimt;
 10 Wat baet het toch, dat ghy den ganschen Rijnftroom fchuimt
 Van woefte vyanden, en Heidenfche tyrannen,
 Eendragtigh tegens God, en Chriftus ingelfpannen?
 Nadien die felle Scyth, en Noordvorft opgeweckt,
 Germanje niet alleen, maer 't aardrijck overtreckt,
 15 En, pallende op gebergts, noch duinen, nochte ftanden,
 Gaet overweldigen, en fchenden alle landen,
 Die Gode, en zijnen zoon oit waren onderdaen.
 Onnoodigh was 't Maxent, en Maximin te flaen;
 Dewijl de Noorman, ruim zoo wreed, en moordbaldaedigh,
 20 De Chrifte Kerk vervolgt, de Neroos maeckt genaedigh,
 Al d'oude gruwlen weêr op heilooze outers zet;
 De ziel, in 't klaerfte bad gewaffchen, weêr befmiet
 Met ongeloof, verdruckt 't geloof der eerfte Vaderen,
 Ons dreight met vier en ftrop, en opent Iefus aderen;
 25 Als of te luttel bloeds gefort werd, toen de dwang,
 En dulle tyranny drie eeuwen ging in zwang.
 De vierige Matern, een leerling van Sint Peter,
 Wees deze Stad vergeefs tot God, en op een beter;
 Zoo Got, of Hun Gods difch, in rood tiras, en bloed
 30 Des Martelaers geficht, magh trapplen met den voet,
 En op het fmoeckend puin gaen huppelen, en draeven,
 Waer onder uw gemeent leit levendigh begraven.
 De Vindfter van het Kruis, dat zoo veel harten treckt,
 Uw Moeder, heeft vergeefs met louter goud gedeckt
 35 De kerk van Gereoen, en 's Gulden Martlers drempel;
 Indien een roovers klauw dien Godgewijden tempel
 Zal plondren, en 't rood goud, en fchitterend gefteent,
 En ftroien in den wind der Heiligen gebeent,

10 *Schuimt*: eierlijk, voor „zuivert, bevrijdt.”

15 *Noordvorft*: Attila kwam niet uit het Noorden, maar veel eer uit het Zuidoosten; doch zoo tellen men in Engeland en Frankrijk nog het zuidelijker gelegen Oostenrijk onder de Noordfche Moendheden.

16 *Maxent en Maximin*: beiden behoorden tot de Romeinfche vorften, die 't Kiftendom vervolgden.

17 *De Noorman*: hier is de uitdrukking ftellig verkeerd; daar men by *Noorman* altijd denkt aan iemand die uit *Noorwegen* afkomstig is.

Moordbaldaedigh: vreemde woordkoppeling voor „baldadig in 't moorden.”

20 *De Neroos maeckt genaedigh*: d. i.: „de Neroos genadig, zachtzinnig doet fchijnen, door hen in gruweldaden te overtreffen.”

21 *Gruwlen*: hier in denzelfden zin gebruikt als meermalen in de H. Schrift, t. w. voor „afgoden.”

27 *De vierige Matern*: Maternus was, volgens de overlevering, een leerling van Petrus, en bracht die van Keulen en Trier tot het Kiftendom. Geflorven zijnde, zoê hy door toedoen des Apostels weder opgewekt, en in 't jaar 130 voor de tweede reis overleden zijn. Hy wordt als de eerfte Bifchop van Keulen aangemerkt.

29 *In rood tiras en bloed* voor „in het tiras (cement) van 't bloed.” Zoo elders:

*De vryhejt is geficht in 't koftelijk cement
 Van dierbaer burgerbloet.*

33 *De Vindfter van het Kruis*: Keizerin Helena, de moeder van Konftantijn. Men fchrijft haar niet alleen het vinden van het kruis van Kristus, maar ook het fichten toe van kerken te Keulen en te Trier, waar zy zich zoê hebben opgehouden.

35 *Gereoen*: zendeling en martelaar, na Maternus gekomen.

- En alch, met zorgh bewaert. waer toe de marmerzercken?
 10 De toetsteen? het albast? zoo veel vermaerde wercken?
 Gevaerten, trots gebouwt met schatten en vernuft?
 d'Antaeren zijn onnut, waer voor zelf d'afgrond suft,
 En ziddert. waer toe lamp, en kandelaer ontfteecken?
 Op dat het den soldaet niet zou aen licht ontbreecken,
 13 Na't overrompelen van poort en wal, by nacht?
 Wanneer hy, tempelen oplopende met kracht,
 Kappel, en koor ontbloot van dierbre Heilighdommen.
 Hoe snellijk velt men 't hoogh, zoo langzaam opgeklommen!
 Waer bergt mijn schaepskoy zich, in 't uiterste gevaer?
 30 De myter valt voortaan mijn' ouderdom te zwaer.

BURGEMEESTER.

- Eerwaerdste Vader, hoe? my dunckt aen al dit klaegen,
 Ghy beeld u zelve in ons droeve nederlaegen,
 En spelt alree den val der Stad, 'twelck God verhoe.
 Ghy waert, in al 't beleggh, nog noit zoo bang te moe,
 13 Noch zwichte, schoon of al de klokken onraed klepten;
 Dies Raed, en Burgery, in 't vechten, hope schepten,
 En moed uit uw gelaet, en voorhoofd even bly:
 Ja nergens leed men last, d'Aertsbisshop quam 'er by,
 En steef met raed en daed de mannen, op de muuren;
 40 Dat waer hy slechts verscheen, daer moght geen vyand duuren,
 Maer stoof, gelijk het stof, te rugh voor zijn gezicht.
 Waer hy zijn oogen sloegh, scheen yeder blick een schicht,
 Die 't grimmigh harte trof, en 't leger broght aen 't wijcken.
 Eerwaerdste Vader, hoe? zoud ghy ons nu bezwijcken?
 65 Wy hebben mannelyk tien stormen uitgestaen,
 Geen elfste zal 't ons doen: hy koom vry echter aen.
 't Ontbreeckt aen volck noch trouw. 't ontbreeckt aen hart noch
 Men heeft voor dezen oock Agripstad aen zien randen: (handen.
 Maer hoe 't Vitel bequam, getuight ons Houtvaertfeest,
 10 Het welck men jaerlix viert; wanneer Marfil zijn geeft

12 Waer voor zelf d'afgrond suft: niet voor het onnut zijn der antaeren, maar voor de antaeren zelve. D'afgrond staat hier voor „de hel, de duivel“.

13 Zoud ghy ons nu bezwijcken: zoo ook *Herschepingen* XI. vs 443.

De tongh is spruackeloos en wil en kan niet spreken

En bloet en spartelt tot de kraghten haer bezweken.

Hooft, *Henrik de Gr.*, blz. 7, dat zy nummeer der goede zaake bezwijcken zouden.

En meer anderen, aangehaald by HETDECOPER, *Proere* blz. 89—92. De vorm is clerlyk en gepast

14 tien elfste: zoo, elders, *zevende*, enz.

15 Agripstad: door Agrippa gesticht.

16 Vitel: Vitellius werd naby Keulen door het Romeinsche leger tot Keizer uitgeroepen; doch de stad door de Batavieren, die tegen Rome opgestaan waren, bezet.

17-18 Om deze regels te verklaren dient men met de overlevering van Keulen bekend te zijn. My is het, ondanks alle pogingen, niet gelukt, te vinden, op welk voorval hier bedoeld wordt, noch wie die Marfil was, die de bonden van Vitellius terugdreef en tot wiens eere het *houtvaertfeest* gevierd werd.

19 Marfil zijn geeft: oude spreekvorm, thands geheel boersch klinkende, en veroordeeld; ook nu minder by V. voorkomende.

Noch om zijn tombe dant; terwijlwe met ons allen
 God loven in triomf, en, juichende om de wallen,
 Gedencken aen dien Held, die Ridderlijke ziel:
 Hoe hy, gelijk een leeuw, die brult, ter poorte uit viel,
 15 De voorste was, in streng beleggers voor te jagen,
 En keerde gelauriert, gezeten op den wagen,
 Van paerden, wit als sneeuw, getrocken t'zijner eer.
 Die ons tot erfgoed liet zijn hart, en oud geweer.

AERTSBISSCHOP.

De Burgemeester kan mijn' geest niet zeer vermaecken
 20 Met een gelijkenis van ongelijke zaecken.
 Het leger van Vitel valt veel te licht en dun,
 Gewogen tegens heir, en heirkraft van den Hun;
 't Geweld, daer geen geweld schijnt tegens opgewallen.
 Het vruchtbaerste geweest van menschen (best zou 't passen
 25 Dat ick hen dieren noemde, in menschelijken schijn)
 Door 't welck de Tanais loopt, waermeê d'Europers zijn
 Van hunnen nagebuur, den Asiaen, gescheien,
 Zend krijgshvolck uit, als mut, en sterckt zich met livreien
 Des Konings Valamir, en 't heir van Harderick,
 30 Vermaert ten ooreloogh, en veeler landen schrick.
 Hieronder mengen zich de Duringers, en Zwaven,
 En Marckmans, met al die zich onder Scythen gaven,
 En vleiden de Fortuin van Attila, wiens maght
 Tot zijn gehoorzaamheid de forlle Gotten braght,
 35 De Rijken reegh aen een, en zegenrijk ten lesten,
 Zich meester maeckend, streeck de fluierkroon van 't Westen.
 Stoot die zijn' staelen kop voor deze glaze Stad?
 Neen Aquileia, 'twelck de zee te baete had,
 Ja onverwinbaer seheen, en drie jaer uit kon harden,
 40 Verscheurde hy, als ragh, en spinneweb, in flarden.

¹⁵ *De Tanais*: of „Don.“ 't Woord wordt hier met twee lettergrepen uitgesproken.

²⁰ *Als mut*: Zoo vol als mud, hoort men ook wel hier en daar; doch daar schijnt het woord een andere beteekenis, misschien als in 't Eng. die van „modder“ te hebben.

Livreien: „wapenkleuren.“ — Zie *nyrdicopen*, *Proeve* II. 255 volg.

²⁵ *Valamir* — *Harderick*: omtrent deze bondgenooten van Attila weet ik niets te vermelden. Vondel legt hier, als vs. 69-78 en op vele andere plaatsen, een belezenheid aan den dag, wel geschikt om gemiddelike navorschers tot wanhoop te brengen.

³⁰ *Duringers*: de inwoners van Thuringen.

Zwaven: de Zwaben of *Sueven*, d. i.: „zwevende, zwerrende“, onder welken naam reeds voor onze jaartelling een talrijke volkstam Germanje overstroomd had.

³⁵ *Marckmans*: of Marcomannen, een Zwabische volkstam, die in de vijfde eeuw door de Hunnen geheel ten onder gebracht en uitgeroeid werd.

⁴⁰ *Gotten*: de meest beroemde volkstam der vierde en vijfde eeuw, die aan geheel zuidelijk Europa de kracht zijner wapenen deed gevoelen en Spanje onder zijn gebied braght.

⁴⁵ *De fluierkroon van 't Westen*: d. i.: „de rijkskroon van 't Westersche Keizerrijk, die niet open, maar gesloten of overfluierd was.

⁵⁰ *Aquileia*: een voorheen zeer beroemde en machtige stad, in Opper-Italiën aan de samenvloeiing van de Anfa en de Torre gelegen, en welke men het tweede Rome plach te noemen. Attila nam in 453 de stad in en verwoestte haar ten eenen male. Door Narfex herbouwd, werd zy in 520 nogmaals verwoest door de Longobarden.

Met zijn bloeddroncke kling, 't gelogen zwaerd des Gods:
 Iek rep geen zwacker steen, op veer na niet zoo trots.
 O landitad, droogh van graft! ick zie uw' grondvest spatten.
 't Geduurig siormen moet de beste burgers matten.

BURGEMEESTER.

103 Wy zijn dien Dwingeland noch voor een wijl getrooft.
 Wie weet hoe 't midlertijd wil daegen uit het Ooft?
 De zon zou Martiaen den Keizer eer verdrieten,
 Dan tegens 't godloos Hoofd het harnas aen te schieten.

AERTSBISSCHOP.

O Rijn, een krancke trooft, in 't bitterst van uw finart.
 110 De Bosphorus zit zelf beneepen en benart
 Van overal, en heeft te vyand de vier winden.
 Hy bid, en smeect om hulp al zijn gelijkgezinden.
 De Persiaen van 't Ooft, de Viligot van 't West,
 In 't Zuiden de Vandael, in 't Noord dees Hunsche pest
 113 Hem dreigen, elck om 't selst. wie zou 't verduuren kunnen?

BURGEMEESTER.

Hy sluit bestant met drie, en demp dan eerst dees Hunnen.

AERTSBISSCHOP.

Wat hoor ick voor gerucht daer buiten, op de straet?

BURGEMEESTER.

Hier koomt een drommel volx. hier komt een Bo.

AERTSBISSCHOP.

Men laet

Hem daedlijk binnen staen. Wat wil ons wedervaeren?

120 Mijn geeft voorzeit niet goeds. ick vrees voor quade maeren.

BODE. AERTSBISSCHOP. BURGEMEESTER.

BODE.

Geloofst zij God, dat ick dien klauw des doods ontfprong.
 Noch liever oud en grijs gestorven, dan zoo jong.

AERTSBISSCHOP.

Wat tyding? wat's er gaens?

BURGEMEESTER.

Wat tyding broughtge? Bode.

BODE.

Ick zweet van al 't gedrang. qua tyding maecktime bloode.

AERTSBISSCHOP.

123 Zegh op. wie lijdt'er last? waer lijd mijn Bisdome nood?

BODE.

Vrouw Urful is in 't net met haer geheele vloot.

110 De Bosphorus: het Oosterfche Keizerrijk, dat van alle zijden bedreigd werd.

113 De Viligot: de Westergothen hadden Spanje vermeersterd en bedreigden van daar het Keizerrijk

114 In 't Zuiden de Vandael: de Wandalen, mede een zwervende volkstam. waren in 427 naar Afrika overgestoken, waar zy Karthago hadden ingenomen, en een rijk gevestigd.

AERTSBISSCHOP.

Die zwaerigheid heeft my, als lood, op 't hart gelegen.
Noit tygers, op hun jaght, onnosser kudde kregen.

BURGEMEESTER.

Och Urfel, komtghe zoo den ouden Maurus t'huis?
130 Hoe laedghe op uwen hals dit zwaer en lastigh kruis?

AERTSBISSCHOP.

Verhael ons 't ganfche fluck.

BURGEMEESTER.

Hef aen, om tyd te winnen.

BODE.

Ick zal vrouw Urfels toght van deze kaey beginnen,
En leien haer te Rome, in 't Paulelijck paleis,
Van Rome weder hier; nadien ick al de reis
133 Het Ioffrenleger volgde, uit lust tot zien en hooren.

BURGEMEESTER.

Begin, wy luyftren toe.

AERTSBISSCHOP.

Al is 't met droevige ooren.

BODE.

Van Keulen quam de vloot, voor wind, en onvermoeit,
Te Bazel aen, waer door dit blonde water vloeit,
En snijdt de stad in twee doch ongelijke deelen.
140 De Bisschop Panthalus ontving dees Reisgespelen
En Koningklijke Maeghd met een beleeft gemoed.
Men liet de schepen hier, en gaf zich voort te voet
Naer Rome, 's weerelds hoofd, tot dat men ons kon wijzen
Die sloten hoogh gebouwt, daer zeven heuvels rijzen,
143 Ontrent den Tibervliet. Maer nauwelix vernam
Ons komt Cyriacus, haer landsman, of hy quam,
In Goddelijck gestalt, met alle Kardinaelen,
En Kerkelijke pracht, dees Koningin onthaelen.
Hy opende het hof, en offerde al zijn' schat,
150 En ley 't verwelkomt heir in 't beste van Gods Stad.
Om kortheid rep ick niet, hoe veel verlichte Maeghden,
Befprengkelt van zijn hand, het eeuwigh licht behaeghden:

128 *Noit tygers, op hun jaght, onnosser kudde kregen*: min gewone, doch eierlijke en dichterlijke konstruktie voor: *Nooit kregen tygers op hun jaght onnosser kudde*.

129 *Den ouden Maurus*: haar vader

130 *Panthalus*: St. Panthalus wordt gezegd in 218 Bisschop van Bazel geweest te zijn. Wie ten tijde van Urfel die waardigheid bekleed kan hebben vind ik echter niet.

140 *Cyriacus, haer landsman*: ik heb den naam van dezen niet op de lijst der Pausen van Rome kunnen vinden, en evenmin, onder de naaste opvolgers van Leo, een Schot van geboorte, noch een, die op de wijze als in dit treurspel wordt voorgesteld zoñ aan zijn end gekomen zijn.

143 *Alle Kardinaelen*: ik moen te mogen twiiffelen of deze — althands in den hun later toegekenden rang — ten tijde van Attila reeds bekend waren.

150, 152 De taal brengt hier mede, dat de *verlichte maeghden aan het eeuwigh licht behaeghden*: de beoeljing, blijkbaar uit de volgende regels, is, dat die *offers* een geestelijk kleed aannamen, zie vs. 347, 348: de wijze van uitdrukking is echter niet gelukkig, noch duidelijk.

Wat Joffers, aen Gods Stoel verbonden door haer bloed,
Dien band verdubbelden door een verzet gemoed.

- 155 Na datze Vatikaen, d' Apostolijke graven,
De kercken rijk gebouwt, en opgepronckt met gaven,
Der Heilgen overlicht bezichticht, en bezocht,
De bevaert, God belooft, ten vollen had volbrocht,
Met vasten, en gebeên, met waecken, en met traenen;
160 Begonze 't kuifch geslacht met errenst op te maenen,
Te staen op haer vertreck. wy groeien in getal
Van beiderleie kunne. een Maeghd ontvonckt het al,
Ontfangt het al, en keert den neck geen' laegh geboren,
Noch draeght op hoogheid moed. zy heeft het bey verkoren.
165 Cyriacus, op 't licht dat hem de hemel gaf,
Steegh van Sint Peters stoel, en hooge trappen af,
En werd haer kruisgenoot. men dencke of 't nijd verweekte,
By 't Heidendom, daer zy een heldre leidstar streckte,
Voor menigh dwalend hart. Nu bid ick, luister toch,
170 Wat ons gebrouwen word van 't Heidentche bedrogh.

AERTSBISSCHOP.

Wy luistren toe met zorg, dat hier geen ramp uit kome.

BODE.

- De Burgemeesters zelfs, en Oversten te Rome
(Maximian heet d'een, en d'ander Africaen)
Om 't eenigh Konings Kind behendigh te verraên,
175 Te blusschen 't zuiver licht, beginnen t'ondervraegen,
Wat wegh zy veilighst acht, en leggen looze laegen,
Met valschen schijn; gelijk weleer Ieruzalem
Zijn kroon vernedren wou voor 't kind van Bethlehem,
En ondertusschen zwoer den Heiland te vernielen,
180 Al waer het oock door 't bloed van veel onnoosle zielen.
Men reisde in 't end. op wegh ontmoet de Bruid van pas
Den Bruidegom, die van haer lot verzekert was,
En om de martelkroon zijn goude kroon wou geven.
Zijn Vader, oock besprengt met water, had dit leven
185 Verlaten, wel vernoeght. zijn Moeder, oock verlicht,
Met al haer Dochteren, behartighde haer' plicht.
Hy broght Daria meê, zijn Schoonmoêr, nu gerufter
By Urful, 't eenigh pand, en oock zijn jongste Zufter.

154 Een verzet gemoed: verzet staat hier in den zin van „bekend.” Van wereldsch, dat zy vroeger waren, werden zy nu geestelijk.

155 Na datze: ze staat hier op Urfel.

164 Zy heeft het bey verkoren: d. i.: „zy heeft in haar gevolg zoo wel hooggeborene personaadjen als lieden uit een minderen stand.” Onder het versta men: het hooggeborene en het geringe volk.

173 De Burgemeesters: de Konfuls, welke onvertaalbare naam by onze schrijvers van de 17e en 18e eeuw doorgaands met „burgemeester” wordt overgezet. — Ik vind echter geen der beide hier genoemde personen op de lijst der Konfuls genoemd. Zy schijnen, zoo wel als de Paus Cyriacus, tot het gebied der legende te behooren.

177. 178 Gelijk weleer Ieruzalem Zijn kroon vernedren wou voor t kind van Bethlehem: dit ziet op de vragen, door Herodes aan de Wijzen uit het Oosten gedaan. Matth. 11: 7, 8.

Zoo keerden wy gezond te Bazel voor de stad:

- 190 Daer d' Aertsheldin op 't hoofd van eenen heuvel trad,
Omvlochten met een krans van elf duizend Maeghden,
En mannelijken stoet; dien 't wonderlijk behaegden
Heur aenschijn aen te zien. zy wenckte. elck zweegh terstond.
Toen sprack een God, of geest door heur' begaefden mond:
195 Getrouwe, die mijn vaen gevolgt zijt van Britanje;
Toen onlangs t'Agrippijn, het hoofd van laegh Germanje,
De zoete en zachte slaep mijn hartlenen beving,
Verleheen my in den droom een rustigh Jongeling.
'k Verlehoot in 't eerst, en deê mijn oogen slaepende open.
200 Zijn vleugels, bont van pluim, van mann' en nektar dropen.
't Gekrulde en gouden hair by locken nederhing.
En 't hagelwit gewaed, met goud gezoomt, ontving
Door 't slingeren een' zwier van boven tot beneden,
Niet minder aengenaem dan zijn volmaeckte leden.
205 Hy sprack: o Maeghd, die lust in 't hemelich leven schept,
Het onverganklijk goed voor 't aerdtich verkoren hebt,
En streeft naer eeuwige eer, ghy zult dees reis voltrecken,
Maer op uw wederkomst dit veld hier by bedecken,
Met uw gewijde schaer, en steigren zoo naer God,
210 Die u bechoren heeft een onwaardeerbaer lot.
Zoo sprack hy, en verdween. Wie nu door oorloghsmaeren
Zich vind bezwaert met my den Rijnstroom af te varen,
Die kies een veiligh pad, na dat het heur behaegh.
Mijn wensch is met dees vaen, die ick onwaerdigh draegh,
215 Dees Kruisvaen in de hand te scheiden uit dit leven.
Toen riep al 't heir: niet een van ons zal u begeven.
Wy wenschen om die dood, wy treên in Iezus eed.
Zoo maeckte een yeder zich, als tot een hooghtijd, reed.

AERTSBISSCHOP.

O mannelijk geloof, in maeghdelijke scharen!

BURGEMEESTER.

- 220 't Was ymmers wijd verspreit dat wy belegert waren,
En Attila den stroom met brugh en palen sloot.

BODE.

Al wie naer boven voer, die waerschuwde Urfuls vloot,
En spelde 't onweêr al, het welck men op zagh komen.
Maer bluschte 't vier niet uit. het opzet was genomen.

- 225 Men voer met voordacht recht den vyand in de mond,
Die op dees Ioffers vlamde, en krijghsvoleck opwaert zond,
Op den verwittighbrief van Africaen gelchreven,
En van Maximiaen, ophitsers van hun neven.

190 Mann' en nektar: 't bybelsche en mythologische byeen: — deze samenkoppeling kenmerkt volkomen de eeuw, waarin Vondel leefde.

215 Ophitsers van hun neven: zie wat in den *Inhoud* is gezegd, betreffende de bloedverwanten, die Attilans veldheer Julian te Rome had.

Men rande ons aen. men dreef al stil langs d'overzy

- 230 Des Rijns, langs Duitſch, de Stad, voor zonnelchijn voorby,
Eer 't yemant werd gewaer. Toen ſtack men endlijk over,
Naer 't Hoofd van 't leger toe, en ick ontloop dien roover,
Met dezen Hunſchen rock verkleed, en onbekent.
De Dwingeland verwacht mevrouw nu in zijn tent.

BURGEMEESTER.

- 235 Wat raed om den Tyran dien vetten roof t'ontrucken?

AERTSBISSCHOP.

- Men vang van Iezus aen, miſſchien of 't wou gelucken.
Dat alle de gemeent, geſcheiden uit haer werck,
Het Raedhuis uit zijn ampt, 't gemoed met vaſten ſterek,
En vierige gebeên. Dat kercken, en kappellen,
240 En kloolters 's volcx gebeên godvruchtighlijk verzellen:
En, offrende op 't antaer, God klagen heuren nood,
Tot redding, of tot troolt der aengevochte vloot.

ATTILA. IULIAEN.

ATTILA.

Ghy hebt die lichte vracht van Ioffren dan gegreepen?

IULIAEN.

- Al Nymfen, elck om 't ſchoonſte, en Venus met haer ſchepen.
245 God Mars verleende u noit een' vriendelijcker buit.
Zoo 't krijghsvolek moght begaen, elck zocht zijn gading uit.

ATTILA.

Waer raecktenze in uw net zoo reuckloos met haer allen?

IULIAEN.

Ontrent daer in den Rijn de Moezel koomt gevallen.

ATTILA.

Zijn 't mans, en vrouwen bei?

IULIAEN.

't Zijn Ioffers blanck en ſchoon.

- 250 De mans meeft wapenloos.

ATTILA.

U werd noch ſpits geboên?

IULIAEN.

Daer werd noch zwaerd noch pijl getrocken noch geſchoten.

ATTILA.

Men hoorde een veldgeſchrey?

IULIAEN.

Een' zang van ſpeelgenooten,

Gelijck of eene Bruid van Koningklijcken ſtam

242 NA dezen regel wordt het tooneel buiten de ſtad verplaatst, naar het legerkamp van Attila.

244, 245 *Venus—Mars*: men had in Vondels dagen nog geen denkbeeld van andere valſche goden dan van die der Griekſche en Romeinſche fabelleer. De vermelding van Venus, Mars en andere goden, wier namen in dit ſtuk veelvuldig voorkomen, moze dus niemand ſluiten.

250 *U werd noch ſpits geboên*: voor „men heeft u toch wederſtand geboden?”

- Haer' lieven Bruidegom met vreughd in d'armen quam.
 233 Hier onder mengde zich de wedergalm der klippen,
 Langs d'oever van den stroom, op 't roeren van de lippen
 Dreef 't water langzaam af, en luiterde naer 't lied,
 Waermeê de Maeghderey Gods Roede welkoom hiet,
 Daer Christenrijk om schreit, zy scheenen niet gevangen,
 240 Maer, nu in vryer staet, om 't sterven te verlangen.

ATTILA.

- 't Is van 't hardneckigh slag, dat naer zijn oudren aerd,
 En liever met de borst en boezem loopt in 't zwaard,
 En 't spits voor haer gevelt, dan ongequetst daer neffens.
 Hoe droegh zich 't Hoofd der vloote, als ghy die vloot al t'effens
 245 Beknelde in uwe fuick, en leid van land aen boord?

IULIAEN.

- Vergeefne dit vergrijp. 'k beken 't, ick werd bekoort,
 Zoo dra ick Ursul zag van verre zich vertoogen.
 Men vraegh niet, hoe 't my ging, toen ick haer onder oogen
 En nader quam, zy stond (wat was 't een trotse stand!)
 250 Op 't voorste schip, en hiel de Kruisvaen in de hand;
 Gekroont met diamant, en met robijne roozen;
 Maer schooner bloncken dees', die op heur kaecken bloezen,
 En blaecken allerfchoonst, wanneer een eerbare schaemt
 Het edelste van bloed op elke wang verzaemt.
 253 Op haren boezem straelde en speelde met zijn vieren
 Een goude Kruis, verzet met blaeuwe puickaffieren.
 Een weeligh luchje speelde, en vloogh vast af en aen,
 En vulde nu het zeil, en krulde dan de vaen,
 Gehecht aen 't Standerdkruis, daer zy haer' troost in stelde.
 256 Dit was al 't wapentuigh, de speeren dieze velde.
 Maer 't oogh, een scherper speer, doorpriemde my mijn hart.
 Het purpren kleed, gevoert met witte armijnen, werd
 Van dertle windekens by wijlen opgeheven.
 De leli, en de roos, van goud in 't kleed geweven,
 258 Ontftaecten t'elckens dan haer' luitter aen de zon,
 Die onder ging van spijt, en niet verdragen kon
 Den weerglans van dit licht, 'twelck opging uit den Zuien,
 En brack door nevels heen, en oorlooghs regenbuien.
 Waer 't eere als sehnde, ick had den oorlogh uit den zin
 260 Gezet, om zoo een puick, en schoone vyandin.

ATTILA.

Ghy spreekt'er af met smaek, en schijnt bykans t'ontvoncken.
 Zy waer met vloot met al veel nutter strax verzoncken,

247 *Vertoogen* voor „vertoonen.”

256 *Verzet*: van dezelfde vorming als „verguld” en beteekenende „overzet” over zijn geheele oppervlakte bezet met puickaffieren.

258 *Witte armijnen* voor „hermelijn.” Het is 't Fr. *hermines*: men weet dat de hermelijnen voering uit de aangehechte huiden der hermelijntjens bestaat.

ghd in d'armen quam
 rgalm der klippen.
 p 't roeren van de lippen
 aisterde naer 't lied.
 Roede welkoom liet.
 scheenen niet gevangen.
 ervaen te verlangen.
 A.
 lat naer zijn ondren and
 em loopt in 't zwaen.
 n ongequett daer neffens.
 vloote, als ghy die vloot alreeds
 van land aen boord?

VEN.
 en 't, ick werd bekoort.
 erre zich vertoogen.
 ing, toen ick haer onder oogt.
 was 't een troetle (hand)
 Kruisvaen in de hand;
 t robijne roozen;
 die op heur kaecken bloezen.
 meer een eerbare schaeft
 ke wang verzaemt.
 t speelde met zijn vieren
 t blaauwe puicklatieren.
 en vloogh valt af en aen.
 ulde dan de vaen,
 s, daer zy haer' trooft in siel.
 e speeren diese veld.
 peer, doorpriemde my mijn hart.
 met witte armijnen, werl
 ighen opgeheven.
 uid in 't kleed geweven.
 aer' luitler aen de zon.
 n niet verdragen kon
 t, 'twelck opging uit den Zuid.
 n, en oorlooghs regenbui.
 ick had den oorlogh uit den zin
 en schoone vyandin.

ATTILA.
 aek, en schijnt bykans t'ontvoeken
 veel nutter strax verzonken.

(11) en betekenende, verzet, over t'ontvoeken
 t by herinnen: men weet dat de hemel te veel
 opzins bestaat.

Dan herwaert aengevoert; veel nutter strax vermoort.
 Waerom hebt ghy dit schip niet in den grond geboort?

IULIAEN.

293 Dat was my niet geboôn. mijn last broght dat niet mede.

ATTILA.

Men breng haer hier voor my.

IULIAEN.

Zy komt, en maeckt zich reede.

Ick trad vooruit, en hoop dat u mijn dienst behaeght.
 Daer komen mijn Kornels, en offren u de Maeghd.

IULIAEN. URSUL. ATTILA.

IULIAEN.

Nu staetghe voor mijn' Heer, die last gaf u te vangen.

URSUL.

300 Noit bleef een vry gemoed in yemants stricken hangen.

ATTILA.

Die vryheid moght u licht ten beste niet vergaen.

URSUL.

Indien ick qualijk spreek, men wijs mijn feilen aen.

ATTILA.

Men kan hier d'eerste reis met feilen 't lijf verbeuren.

URSUL.

Wie zich onschuldigh kent zal om geen sterven treuren.

ATTILA.

303 Ghy stoft te jong. zie toe, en sterf niet al te dra.

URSUL.

Zoo 't slibbren van mijn tong uw rechtbijl quam te na,
 Of quette, ick ben 't bereit met dezen hals te boeten.
 Is 't anders, stelme weér in staet op vrije voeten.

ATTILA.

Wie zijtghe? van wat land? hoe jong? wat jaeght u hier?

310 Met dezen langen sleep door water en door vier,
 En midden door 't gevaer van 't omgewroet Germanje?

URSUL.

Monarch, ghy ziet hier 't oir van 't Kalidoonfch Britanje,
 Het land van mijn geboorte, indien ick zonder roem
 Van my, of yemants eer te mindren, my dus noem,

313 Die liever Ursul heet. mijn oude, veertien jaeren,

313. Mijn oude voor „mijn ouderdom,” als meermalen.
 Veertien jaeren: jong genoeg voor een meisje uit het noorden, waar de ontwikkeling niet zoo
 vroeg geschiedt, en die — zie het voorbericht, en vs. 325 en vooral vs. 334 — al langen tijd ge-
 vreen is. Intuschen mag ik hierby niet nalaten tevens aan te merken, dat in Vondels dagen
 niet alleen, maar zelfs nog in het laatst der vorige eeuw, de vrouwen veel jonger trouwden dan
 tegenwoordig. Mijn grootmoeder werd op haar twintigste jaar de bruid, en ieder vond, dat zulks
 schrikkelijk laat was. Vele van hare tijdgenooten — en dit is niet by manier van sprekken ge-
 zegd — speelden nog in 't kraambed liggende, by voorkeur met de pop. Zoo hoorde ik ver-
 halen van een moeder van tuschen de 16 en 17 jaren, die, met haren eersteeling op den arm,
 zich met het bikkelspel vermakte, onder voorwendfel dat zulks voor het kind gechiedde.

Gevalle Gode alleen. ick quam niet hier gevaeren,
 Noeh liet mijn Vaderland, en Vader over zee,
 Noeh voerde een' grooten sleep van eedle Maeghden mee.
 Uit reuckeloozen lust, gelijk 't u vreemd magh geven.
 320 Een hooger oirzaeck heeft my tot dees reis gedreven.

ATTILA.

Wat oirzaeck dryft u noch zop verre, en zoo uitheemfch?

URSUL.

Een Prins, een eenigh Zoon des Konings van den Teems,
 Noeh Heidenfch en vervreemt van 't zaligh merreckteecken,
 Al raezende van minne, en 't minnevier ontfteecken,
 325 Hiel by mijn' Vader lang door zijn gezanten aen,
 En boodme t'elkens trouw. men bad hem af te staen.
 Nadien ick voor had, God te dienen al mijn dagen,
 En geenzins d'ydeldheid der oogen te behagen;
 Maer 't weigren was vergeefs. hy dreighde sterck en stijf
 330 Ons endlijk met zijn heir te vallen op het lijf,
 Door 't pricklen van dien hoon. mijn Vader viel verlegen,
 En ging 't gewichtigh stuck met zinnen overwegen.
 Ick ried het huwelijck op voorwaerde aen te gaen.
 Nam uitstel drie jaer lang. de Prins zou zich beraên
 335 Met Iezus priesteren; zou 't Heidendom verwerpen;
 Al 'tgeen mijn Godsdiens eiseht zich laeten innescherpen.
 De Bruigom zou de Bruid met een getal van tien,
 Van oude, en zede als zy verzorgen, en verzien:
 Dan elck van 't elleftal met duizend tot haer Reien.
 340 Om 't oir van Deonot naer Rome te geleien.
 Zoo werd ick met beding verbonden en verknocht.
 Zoo won ick tijd, of tijd zijn' zin verzetten mocht,
 En smoorde in tijds dien krijgh, eer 't oorloogh werd geboren.
 Dit dreefme naer den Rijn. dit gaf mijn' tocht de sporen.
 345 Ick heb aldus verkoelt des Jonglings eerste vlam.
 Hy trockme te gemoet, en keert waer langs ick quam.
 Veel Maeghden, op de reis besprengkelt op haer hoofden,
 Gehoorzaamheid aen God, en zijn autaer belootten:
 Gelijk dees braeve Prins, nu eens gezint als wy.
 350 Om Christus wil verzwoer zijn blinde afgodery.

ATTILA.

Zoo roemtghe noch van volck en Vorsten te bekeeren?

URSUL.

Ick roem alleen in God, dat hem de menschen eeren.

ATTILA.

Ghy voert van land tot land een doodelijke finet.

URSUL.

Een Chriltelijke lucht, gezond voor 't quijnend bed.

ATTILA.

355 Wy weeten, hoe ghy u te Rome hebt gedraegen.

URSUL.

Wy weeten, wie u schryft, en aenhitst tot dees laegen.

ATTILA.

Ghy stijft d'oproerigheid met dien ontelbren hoop.

URSUL.

Ick stuit het oproer zelf, in 't hardste van zijn' loop,
En voe geen leeringen dan die naer vrede smaecken.

ATTILA.

360 Ghy pooght het flechte volck uw lastren diets te maecken.

URSUL.

Zoo 't lastren is, al 'tgeen men avrechts lastren noemt.

ATTILA.

Met schijn van Godsdienst word uw ydle drift verbloemt.
Men magh uw' aenhang noch gelooven, noch vertrouwen.
Men zorgt, men vreeft.

URSUL.

Voor wie? voor wapenlooze vrouwen?

365 Voor Maeghden zonder maght? voor mans, berooft van zwaerd?

ATTILA.

Wat vrouwen kunnen doen, bleeck eertijds aen dien aerd
Der Amazonen wel, die met geweld van schaeren,
Europe, en Asien zoo verre meester waren,
Bekrijghden elck met meer dan mannelijcken stijl,

370 De borsten zetten af, en beeten met de bijl

Den stroom Thermodoön, en onzen Tanais open,
In 't hartje van den vorst; bedorven 't al met stroopen,
Verstikten 't manbre zaed, eer 't naeuw geboren was;
Dat ick van Lemnos zwijgh; daer zulek een groote plas

375 Van bloed vergoten werd, door dochter, en door moeder,
Verfchoonende noch man, noch kind, noch vaer, noch broeder.
Quam Cyrus, Herkules, en Iazon voor den dagh,
Zy tuighden levendigh wat vrouwvolck al vermagh.

URSUL.

D'oprechtste Godsdienst leert geen menschen te verkorten,

380 Aen middelen noch eer, veel min hun bloed te storten;

Die leert ons d'Overheid, alwaer 't een dwingeland,
Te dienen, in al 't geen zich tegens God niet kant.

ATTILA.

Heeft niet uw Kruisbanier beoorlooght onze Goden,
En Rome zelf verdruckt?

360 *Uw lastren*: *laster* staat hier in den zin van „logen, verkeerdheid.”

365-375 Waar haalt de woeste Hun al die geleerdheid van daan? zoh men selier vragen, met een parodie op de vraag van Kamacho.

URSUL.

Een Vorst dien 't werd geboden,

385 Als 't glinsterende Kruis hem in de lucht verlicheen.

ATTILA.

Gehoorzaeme aerd, wanneer 't u aen gelegentheen
 Noch mangelt; maer zoo ras het tijd is, om te spreekken,
 Dan krijghtghe last van God, om d'ooren op te steecken;
 Dan houdghe woord noch trouw, en zet uw' zetel vast.

390 De weereid overlaên, en van uw juck vermaft,
 Heeft onder u gesteent, en deerlijk moeten zuchten.
 Hoe dick zagh d'Isterstroom ons grijze Wichlaers vlughten,
 En d'Offervinders zelfs, bestorven als de dood,
 Met Heilighdom en Goôn geladen in den sehoot,
 395 Gevangen en vermoort, na'et plondren en berooven:
 Dat leerde ons nimmermeer uw' aenhang te gelooven.
 'Trawanten, leit haer wegh. grijpt toe, en doet haer spoên.
 'k Zal letten wat my staet met dit geslacht te doen.
 Onsterflijk aengezicht, ick moet my toornigh veinzen,
 400 Maer Venus uit haer' troon ziet Attilaes gepeinzen.

REY VAN AGRIPPINERS.

ZANG.

Aertspriester, eertijds opgevaren
 In 't hemelsch koor, daer maght van Engelen
 Haer keelen, onder fluit en snaren,
 Met kittelende galmen mengen:
 405 Daer ghy den Vader stelt te vrede,
 Met d'allerheiligste offerhande,
 En aldoordringenden gebede,
 En zet uw bloed voor elk te pande;
 Verlosser, ga om hoogh te raede.
 410 Verlos dees Maeghden uit genaede.

TEGENZANG.

Ghy weet hoe u die hitte rooſte,
 Toen d'Engel, van Gods troon gezonden.
 U, aen de Cederbeek, vertrooſte,
 En balſsem goot in zoo veel wonden,
 415 Waer van ghy ree de voormart voelde,

385 Een Vorst: „Konſtantijn de Grootë.”

386 Gehoorzaeme aerd: aerd ſtaat hier voor „flag, ſoort, ras.” De zin is: „gy toont u zeer gehoorzaam of gedwee, zoo lang u de gelegenheid ontbrekt om n te doen gelden.”

401 Aertspriester: „Kristus.”

400 en 410 Ga om hoogh te raede: de uitdrukking is verkeerd. Kristus, zelf verlosser zijnde, en in den regel zoo aangesproken, behoeft niet by iemand te raede te gaan. Bovendien geeft de ſamenvoeging van 't woord verlosser en verlos, daar 't eene op eeuwigen, 't ander op tijdelijken nood ſtaat, iets dubbelzinnigs aan de geheele periode.

415 Aen de Cederbeek: zie Lukas XXII. 43.

L.
Vorft dien 't werd gelocht,
in de lucht verſcheen.
LA.

u aen gelegentheen
et tijd is, om te ſpreken,
om d'ooren op te ſteeken:
uw, en zet uw' zetel vast.
uw juck vermaakt,
erlijk moeten zuchten.
ns grijze Wiedlaers vlaggen,
ven als de dood,
aden in den ſchoot.
plondren en berooven:
uw' aenhang te gelooven.
rijpt toe, en doet haer ſpoen.
et dit geflacht te doen.
oet my toornigh veinzen,
ziet Attila's gepeinzen.

AGRIPPINERS.

ZANG.

ds opgevaren
r, daer maght van Engelen
r fluit en ſnaren.
men mengen:
der ſtelt te vrede,
ite offerhande.
en gebede,
voor elk te pande:
hoogh te raede.
ghden uit genaede.

EGENZANG.

die hitte rooſte,
an Gods troon gezonden.
beek, vertrooſte,
in zoo veel wonden.
de voormart voelde.

De zin is: 1. De troon is
ontbreekt om u te doen gelden.
kings is verkeerd. Kristus, zelf verhoort u
iemand te raede te gaan. Bovendien geet de kerk
daar t ene op eeuwig, t ander op tijdelijk.
e periode.

Toen doodzweet vast in bloed verkeerde,
Het bloed, dat 's Afgronds gloed verkoelde,
Na dat ghy u aen 't Kruis verneerde.
Verloſſer, ga om hoogh te raede.
420 Verlos dees Maeghden uit genaede.

TOEZANG.

't Getal der Martelaren
Na zoo veel marteljaren
Is mooghlijk nog niet vol.
Vergaen dees Maeghden t'zaemen,
425 Zoo ſtaen met rood heur naemen
In Jezus martelrol.

HET TWEEDE BEDRIJF.

ATTILA. BEREMOND.

ATTILA.

Zoo Venus, 't hemelfch moe, uit luft om aengebeden
 Te werden hier beneên, met menfchelijke leden
 Haer Godheid noit bedeckte; of eenigh fterflijk volck
 130 Verfcheen; gelijk de Zon, met eene dunne wolk
 Betrocken, zontijds zich vertoont voor 's menfchen oogen,
 Op datze haeren glans, en fchijn verdragen mogen,
 Zoo doet zy 't nu, en heeft vermomt het aerdriek in.
 En koomt voor my, in fchijn der fchoone Vyandin:
 135 Een licht zoo fchoon, als oit op d'aerde blonck van boven,
 Om al wat naer de kroon der fchoonheid fteeckt te dooven.
 O aengebede Zon, hoe helder ging de dagh

- In mijnen boezem op, zoo dra als ick u zagh!
 Hoe finolt erfvyandſchap, en onverzoenbre veede;
 110 Die ons verplicht, met onherroepelijken eede,
 Te vloecken 't Chriſten bloed, en nimmer, openbaer
 Noch heimlijk, in verbond te treên met hun autær.
 Dit hart, dat gifren noch verbittert deze wallen
 Beſtormde, is my met zwaerd, en beuckelaer ontvallen,
 115 Voor 't hemelfch aengezicht der Goddelijke Maeghd;
 Om wie my liever vre dan ooreloogh behaeght:
 Gelijck God Mars, dien wy met menſchenoffer eeren,
 Weleer, om zijn Godin, zich zontijds niet wou keeren
 Aen veldſlagh, noch beleggh, maer ſineet de wapens neêr,
 120 En maeckte zijn vriendin vooghdes van zijn geweer.
 Nu ga ick langer niet met oorelooghsgedachten
 Meer zwanger, noch legh toe op 't vullen van ſtads grachten,
 Op 't rammen van den muur, of torens dick gemetſt,
 Noch quets geen vyands borſt; maer voel mijn borſt gequetſt,
 125 En doodelijk gewond van d'aengename bogen,
 Waer mede dees Diaen de zielen door haer oogen
 Zoo treft, dat kunſt noch kruid die wonden heelen kan.
 Wat ſuf ick voor dees Stad! men vlie, men treck'er van.
 Het Maeghdenleger houd het mannenheir belegen.
 130 Al wat ick zie, de krijgh, en 't krijghsvolk, ſtaetme tegen.
 Mijn quijnende gemoed, verwonnen van de Min,
 Geeft zich gewilligh op aen deze Koningin.
 Zy bindme met een ſnoer, gevlochten van haer vlechten,
 En voorme zoo in Stad. ick geef het zonder vechten.

BEREMOND.

- 135 Hoe nu? gelijckt die ſtem naer Nimroths grooten neef,
 Gods Roede, die den ſchrick in alle Vorſten dreef,
 En om Europe niet alleene kooimt krackeelen,
 Maer eiſcht de weereld noch twee overige deelen,
 Door 't heiligh oorlogsrecht van Mars bebloede kling,
 140 Die hy van Mavors zelf, tot dit gebruick ontſing.
 Wat ſchutter ſchiet een' pijl, 't en zij uit uwe kokers?

110 *Veede*: de oude uitgave heeft verkeerdelijk *vrede*.

115 *Met onherroepelijken eede*: zoo 't oolt vergund is, dat de ſnede van een vaers in 't midden van een woord valle, dan is 't achter het voorvoegſel *on*, waar een ſterke klemtoon op valt niet alleen, maar dat ook verwisfeld kan worden met *niet*.

121 *Gemetſt*: als meermalen, en zoo als men in Vlaanderen nog zegt, voor *gemetſeld*.

125 *Belegen*: van *beleggen*, „belegeren“, offchoon 't dan, naar de hedendaagſche gewoonte, *belegd* zot moeten zijn.

131 *Mijn quijnende gemoed*: Hier heeft, om 't metrum het adj. een achtergevoegde *e*; doch ſpraak- kunſtig is deze vorming met het voornw. even gewettigd als met het bep. lidw.

135 *Nimroths grooten neef*: Attila eigende zich in zijn brieven en openbare ſtukken den tytel toe van: „Attila, zoon van Bendemus, *naneef van den grooten Nimrod*, opgetrokken en gevoed binnen Engaddi, door Gods genade Koning der Hunnen, Meden, Gothen, Dairſers, de ſchrik van het heelal, en de Geefel Gods.”

- Is d'aerde uw aenbeeld, zijn uw vuisten niet de mokers,
 Die 't al vermorfelen, en brijzelen, als glas?
 Wat meeren overftaptghe niet, gelijk een' plas?
 473 Men hoorde Illyricum verwonnen deerlijk fchreien,
 De Thrax, en Macedoon, en Mylie, en Achaien.
 Al wat aen deze zy van d'Alpes ackers bouwt,
 In dal, of op gebergt zijn eige kracht miftrouwt.
 Ghy hebt Helperien, en Gallien doen roocken;
 480 Den Donau, en den Rijn de horens knap gebroken,
 En maeide met uw zein, met eenen flagh, om veer,
 Al wat'er 't hoofd opteeckt, aen 't Adriatifch meer.
 Zou zulck een God zich aen een walle pop vergaepen,
 En reuckloos zijn fortuin in haren fchoot verflaepen?
 485 De Goden hoeden ons voor zulck een lafterftuck.

ATTILA.

Alcides zelf droegh wel het zachte minnejuck,
 Ley leeuwshuid af en knods, voor lieve goelijckheden,
 En stond naer joffrengunft met vleiendo gebeden.
 De boogh wil in den krygh niet ftaegh gespannen ftaen.

BEREMOND.

- 490 Het minnen is in 't end hem jammerlijk vergaen;
 Toen hy van Dianier onweetend werd vergeven,
 Door 't offerhemd, met gift van Nellus bloed bewreven.
 De welluft heeft gevaer, en duizend zorgen in.
 Het zwaerd des Krijghs verroeft by 't wapentuigh van Min.

ATTILA.

- 495 Och Beremond, mijn oogh zou al te deerlijk doolen,
 Indien 't meer fchoonheid zagh in Keulens gloende kolen,
 Dan in de kolen, die in Urfuls aenschijn ftaen.
 Indien het zwymen van dees Stad, dees halve Maen,
 Befprengkelt van den Rijn, meer lofs werd toegefchreven
 500 Van my, dan 't geen men ziet in Urfuls aenschijn leven.
 Zy mengt eerbiedigheit met een vrypofligheid.
 Het vriendelijk gelaet, verzelt de majefteit.
 Al dooldeze onbekent, noch zou men zien en hooren,
 Dat dees van Konings bloed, en ftam moft zijn geboren.
 505 Men wensch die vrouw geluck, die haer ter weerd bracht,
 En 't fchip dat herwaert dreef met zoo een' fchat bevracht.
 Z'ontfchuldighde zich zelf, toen d'oogen my bekoorden,

473, 474 Alle, landen door Attila veroverd of geplunderd: doch ftellig niet vóór den tijd, waarop het beleg van Keulen kan hebben plaats gehad.

480 Knap voor „zeker, fekuur, zonder herftel.”

481 Pop voor „beeld.” Zie *WLD. Ges.* in r.

482 Lasterftuck: „verkeerd, fchendig ftuk.”

501 Zy mengt eerbiedigheit met een vrypofligheid:

J'aime superbement et magnifiquement.

Ces deux adverbes joints font admirablement,

zegt Bellé in *MOLIERES Femmes Savantes*: doch hoe kon Vondel zulk een regel fchrijven?

Of zy mijn Majesteit onweetende met woorden
Gewond had, ja voorwaer wel doodelijk gewond,
510 Met die begaefde tong, met dien koraelen mond.
Die Meeremin wou juist dees oevers niet vermyen,
Om my, op 't vaste land, dees schipbreuck te doen lyen.

BEREMOND.

Ick moet, o Vorst, met u bekennen, dat die geen,
Die Ursul zonder min aenschouwt, eer marmersteen,
515 Of harde rots gelijekt, uit Kaukasus gehouwen,
Dan eenigh mensch, dien wy rechtichapenheid vertrouwen.
Waer vind men in al 't heir zoo stout een' oorlooghsman,
Die koel en liefdeloos dat aenschijn aanzien kan?
Hoewelze, door den drang der kryghsliên, ingetogen,
520 En schaemrood heenen treed, met neêrgeflagen oogen;
Den dartlen straf ontmoet, den zedigen beleeft,
En niemants vlam, noch vier het minste voedsel geeft.
Maer evenwel een' held ten scepter opgewassen,
En 's weerelds heerschappy, zou 't al te qualijk passen
525 Te slibbren in het veld, en buiten 's oorlooghs baen,
Tot argernis des volcx, dien onwegh in te slaen.
Ghy zijt in 't Scytisch heir van kindsbeen opgetogen,
Hebt uit uw voesters borst dien strijdbren aerd gezogen.
Een beucklaer was uw wiegh, de kille stroom uw bad,
530 Geweer uw poppetuigh, en eerste kinderichat;
Voortaen het ridderspel, een weeligh paerd te temmen,
Den Donau op zijn smalt, dan wyder overzwemmen,
En leeren hitte en kou verduuren zonder pijn.
Uw zwangre Moeder zagh, hoe yemant, in den schijn
535 Van Mars, haer vrucht het zwaerd quam binden op de zyde,
En u tot zijn autae, van uw geboorte af, wijdde.
O onverwinbre Vorst, bedenck eens wie ghy zijt,
Wat ampt ghy nu bekleed. noch laet ons dit verwijt
Niet snyden in het hart, dat Attila aen 't sussen,
540 Zich van een Christe non in 't bedde laet verbluffen.

ATTILA.

Och Offervinder, 't oor is voor die rede doof.

BEREMOND.

Bega geen legerichand, noch brandmerck 't Hunsch geloof.

ATTILA.

't Geloof moet in een' Vorst wat dulden en gehengen.

BEREMOND.

Hy magh zich in geen echt met heiloos bloed vermengen.

ATTILA.

545 Zy zal door hooger hoop zich voegen naer ons wet.

511 Die Meeremin: zy was niet op een *meir*, maar op een *rieter*: 't is waar, zy kwam van over zee.

530 *Een poppetuigh*: „uw speelgoed.”

BEREMOND.

Hardneckige aerd volhard in d'aengebore smet.

ATTILA.

Ick wacht haer valt. misschien laet zy heur dwaeling varen.

Daer komtze. quijt uw ziel, of ghy heur kunt herbaren,

Terwijl ick spreekken ga mijn Maerschalek Juliaen.

330 De Goden laeten dit naer mijnen wenich vergaen.

BEREMOND. URSUL.

BEREMOND.

Doorluchtigste Vorstin, de Vorst heeft my geboden

U ten autae van Mars, uit zijnen naem, te nooden,

Door deernis met uw vloot, en Maeghdelycken stoet.

Nu kuntghe, wiltghe noch, het Koningklyck gemoed

333 Verzachtende, zoo veel geboeide zielen flaecken,

Door eens het outerbeeld met wicroock te genaecken.

Bera u kort, dewijl de krijgh geen uitstel lijd.

URSUL.

Hetzij ghy Wichelaer, of Offervinder zijt,

Wat vergtghe my, 'tgeen strijd met ons gewoone zede?

360 Ick heb my al beraên, en ben in God te vrede.

BEREMOND.

Te vrede? weetghe niet wiens Goden ghy bestrijd?

URSUL.

Uw Afgoên, ick beken 't.

BEREMOND.

Zoo gaetghe 't leven quijt,

't En zij ghy Christus naem verzweert voortaan te noemen,

En eert die rechte Goên, waer op wy Hunnen roemen.

URSUL.

363 Wy roemen eenen God, die alles heeft gebouwt.

BEREMOND.

Dien blooden dooden God, gehecht aen 't schendigh hout?

URSUL.

Dien oock, die alle maght door 't sterven heeft verworven.

BEREMOND.

Der Scythen Goên zijn noit begraven noch gestorven.

URSUL.

't En waer misschien Iupijn, wiens grafste Kreten eert.

BEREMOND.

370 Iupijn met Mars om hoogh alle andre Goên regeert.

URSUL.

Neen Christus heerscht om hoogh met zijnen lieven Vader.

BEREMOND.

Wiens eenige afkomst werd verkocht door dien verrader?

URSUL.

Een Vader, die ons vrijt door dit verkochte goed.

BEREMOND.

Door 't storten van zijn Kinds onnozel hartebloed?

513 Hoe kan een Vaders hart zijn afkomst zoo vergeeten?

URSUL.

Hoe kan Saturnus zelf zijn eige vruchten eeten?

BEREMOND.

Wie droegh 't begraeven kind herlevende in Gods schoot?

URSUL.

Wie voerde uw' Herkules ten hemel, na zijn dood?

BEREMOND.

Uw rot verflind, en snijd het menschevleesch aen deelen.

URSUL.

540 Neen ghy, na't moorden, stroopt uw vyands beekeneelen,

De huid al warm van 't been, vergult die tot een' kop,

Verzwelgt het laeuwe bloed: verkropt uw' helichen krop

Met vrouweborsten, zoet van smaeck, met mannepieren;

Min redelijk dan zelfs de wilde woeste dieren,

543 En 't al verflindend woud, dat noit at zijns gelijk.

BEREMOND.

Wy Seythen offren Mars slechts vyanden van 't Rijk,

Die zich aen onze Goën, en Koningen verstaften.

URSUL.

Uw Tauren offeren Diaen d' uitheemliche gasten,

En paeien de Godin met lillende ingewand,

590 Van menschen zonder schuld, een gruwzaeme offerhand.

Ick zwijgh van kindervier; van die, om scheel van Goden

Vol haets, den nagebuur ter offermaeltijd nooden,

Op kruiswegh, en by kerck, vol glans van pijp en zang.

En harden 't, nacht en dagh, wel zeven etmael lang.

595 Met nuchtren zinnen dan, na't huppelen en danffen,

Malkandren onderling, by tafelen en kranffen,

542, 543 Urfel maakt hier de Hunnen tot menscheneters: de beschuldiging is wat kras; doch een nieuw bewijs van de begrippen in Vondels tijd, toen men aan elk byzonder en min bekend ras van Heidenen al de dwalingen en gebruiken toeschreef, die by de onderscheidene Heidenfche volkeren verspreid werden waargenomen.

544 *Uw Tauren offeren Diaen d' uitheemliche gasten*: dat is wederom wat hard, aan den held der Nevelingen, den dapperen krijgsman uit de vijfde eeuw, onmenschlykheden te wijten, die in den tijd van 't beleg van Troje plaats vonden.

591 *Kindervier*: d. i. „een vuur, waarin kinderen verbrand worden, en dat alzoo, in zekeren zin, met kinderen gestookt wordt.“

591, 592 *Om scheel van Goden Vol haets*: 't is niet zeer duidelijk, of met *scheel* hier „geschil“ of „verschil“ wordt gemeend. In het eerste geval ontbreekt er nog een woord tot ronding van den zin, en moet men er uit begrijpen: „om het geschil van Goden, die elkander haten, te *fixeren*“: in het andere geval luidt de beteekenis eenvoudig: „uit hoofde zy verschillende Goden aanbidden“: welke laatste verklaring my, vooral omdat er tuschen de nageburen werkelijk een strijd ontstaat — zie vs. 598-599 — de meest ware voorkomt; doch altijd blijft in de uitdrukking eenige duisterheid over.

- Gezeten in den baerd: een yeder vuist een klauw,
 Vol oogen, en vol bloeds: en, na dien moord, al raeuw
 Den doode nagebuur half levende opgegeeten.
 600 Quantuis de Godheid smaeckt die kostelijke beeten.
 Zoo voed het Heidendom een eeuwich moordkrackeel.
 Zoo maeckt het van de kerk een schricklijk moordtooneel.

BEREMOND.

- Uw Priesters paeien God noch daeghlix op d'autacren
 Met been, en brein, en bloed, waer in de zielen waeren:
 603 Een leckre spijs, een dranck, die boven nektar smaeckt.
 Wie 't Hunsch gelacht dan scheld, en menscheneters maeckt.
 Gelijk 't gerucht nu loopt, die maeckt hen nog wat beters
 Dan 't Christenvolk, met recht gescholden Christeneeters.

URSUL.

- Ons Priesters luisteren naer geen' verzienden vond,
 610 Maer naer d'onfeilbre stem, 't Orakel van Gods mond,
 Naer Jezus, 's hemels tolck, d'almachtige, en alwijze,
 Die, onder schijn van weite, en wijndruif, tot een spijsze,
 En dranck, zijn lijf en bloed, des nachts, gaf, aen den dijsch.
 Zijn jongren. Heidenich brein, dat Gods geheimenis
 613 Noch mond gelooft, durf bits ons Christeneeters noemen,
 Om met die lastering zijn' moordlust te verbloemen:
 Maer zoo door ons autae des Hooghsten eer verkort,
 Of eenigh mensch, aen lijf of lid, beledight word,
 Zoo ruim ick 't veld van zelf, en geef u dit gewonnen.

BEREMOND.

- By u verheft men hoogh de zuiverheid der Nonnen,
 En echteloozen staet, met hoop van dubbel heil;
 Daer midlerwijl de faem geen ander volck zoo geil,
 Noch hitfich scheld dan dit, 't welck, op de vont geteeckent,
 Zelf overlipel geen schand, noch bloedschand schennis rekent;
 623 't Welck, onder schijn, dat elck de Godheid offer brengt,
 De lampen dompt, terstond in 't honderd zich vermengt,
 En acht georelooft een blinde en donkre schennis.

URSUL.

- Een maeghd aen God verlooft, als ick, heeft gansch geen kennis
 Aen zulck een vreemde tael, die ghyliën best verstaet.
 630 Dit weet ick, waer een Hun of Got zijn klauwen slaet,
 Al roockende van moord, daer blijft niets ongeschonden.
 Hun dartle moedwil staet aen kerk noch koor gebonden.
 De wyde weereld waecht van 't Iofferenschreeuw.
 En wat mijn heir belangt; des winters viel noit sneeuw

597, 598 Een yeder vuist een klauw, Vol oogen: wy zouden zeggen: „een ieder knijpt een hand dicht, vol” enz.; doch de uitdrukking: „een klauw ruisten” is, vooral waar het een voorstelling van ongemeen woeste en verdierlijke volkeren geldt, ongemeen schilderachtig en dichterlijk.

623 Op de vont geteeckent voor „by den doop genoemd,” of eenvoudig „gedoopt.”

- 635 Zoo zuiver, uit de lucht, op uw Rifeeliche bergen,
Als Urfuls Maeghden zijn, die sneeuw en hagel tergen.

BEREMOND.

Beleefde Maeghd, ghy streckt u zelve een lastigh juck.
Geluckigh stond uw staet, begreept ghy uw geluck.

URSUL.

Ontdeckme mijn geluck, waer in het zij gelegen.

BEREMOND.

- 640 In 't hart van Attila, tot Urfuls hart genegen.
Val Mars terstond te voet, uw' dooden ongod af.
Verbid dees bange Stad van haer gedreighde straf.
Bescherm uw eigen lijf, met eenen d'andre troepen.
Aenvaerd des weerelds kroon: ghy wordt'er toe geroepen.
645 Britanje waer te klein voor zulck een groote ziel,
Op wie het keurigh oog des grootsten Konings viel.
Al 't leger offert u zijn beuckelaers, en speeren,
Ghy kunt dit oorlooghspeel in Bruiloftspel verkeerren.
Hoe beurt uw Eiland dan ten hemel zijnen kop!
650 Hoe haelt dit huwelijck uw' stam zoo hoogh in top!
Nu ghy op 's Vorsten troon zoo trots te prijck gaet zitten,
En paert de wapenen der Hunnen met uw Britten.
De heerelijske kroon bestraelt alree uw hoofd.

URSUL.

- Uw aenzoeck koomt te spa, by een aen God verlooft.
655 Ick heb een' Bruidegom, een eenigh' Zoon, verkoren,
Den schoonsten, die noch oit van vrouwen werd geboren:
Den maghtighsten, die oit een Konings troon bezat:
Den rijcksten, die oit roemde op onuitputbren schat:
Den goedertierensten, die yemant viel genadigh:
660 Getrouw in zijn belofte, in liefde, en min gestadigh;
Dat's Jezus, dien ick min, en voor wiens kroon ick stry.

BEREMOND.

- Hier koomt al weer een vlaegh, de zelve raezery.
Ontfelde hartlens, och! hoe zal ick u genezen?
Verfmaed ghy Attila? wie kan toch grooter wezen?
665 't Gestarrent suizebolt, het aerdrijck beeft voor hem.
De baeren van de zee gaen glippen voor zijn stem.
Zijn scepters reicken, van Maotische moerasschen,
Tot aen de golven toe, die Atlas voeten wasschen.
In 't Noorden hy den kop des Yfbeers stucken slaet.
670 In 't Oosten deift voor hem de schuimenden Eufraet.
In 't Zuiden zweeten Nijl en strand der Africaenen.
Verfmaedghe 't godlijck hoofd van zoo veel onderdaenen?

665 *Stucken slaet*: min gewoon voor „aan stukken slaet” of „stuk slaet.”

670 *De schuimenden Eufraet*: hier staat de *n* ingevoegd, eenvoudig tot het voorkomen der samenstelling. Ware het een Vlaamsche vorm van den nomin. dan moest er ook *den* voor *de* staan.

URSUL.

'k Verfina dat gruwlijk hoofd, dien borfteligen baerd,
 Dien platten neus, 't gezicht, dat ongediert vervaert,
 675 Dien muil, die Jezus bloed verzwolg met droncke togen.
 De tyranny ziet hem ten norſie en dwaelende oogen
 En aenzicht uit. 'k verfina dat zwijnshair van dien Scyth,
 Daer d'aerdboôm niet alleen, maer God om hoogh van lijd.
 't Onnozel zoghlam zal met wreede wolven paeren,
 680 De bloode tortelduif in 't arendsneſt vergaeren,
 Het kiecken, en de vos gaen treên in een gelpan,
 Eer ick Gods trouw verzaeck, om zulck een aertstyan.

BEREMOND.

Zoo u de Veldheer niet gedreight had, heet van tooren,
 Toen ghy hem flus begroete, en eer beweelt, mijn ooren
 685 Die zonden ongebelgt niet hooren zulck een ſmaed,
 Dien Grootvorſt aengedaen, die naer uw huwlyk ſtaet.
 Vorſtinnen weeten, hoe men Koningen bejegent,
 En wat heur paſt, die min met kroonen zijn gezegent:
 Dies bid ick, toom uw moed, geſteurde Koningin.
 690 Aenvaard dit wieroockvat, het pand van 's Konings min.
 Vergun my toch dees eer, dat ick uw ziele redde,
 Uw lijf met een, en ley zoo ſchoon een Bruid te bedde.
 Vat aen dit wieroockvat, en nader het autaer,
 Een toevlught, en een wijk, in 't uiterſte gevaer.

URSUL.

695 Vergeef het my, o God, heb ick dees reine handen
 Befmet door wieroockkreuck voor afgod Mars te branden.
 Ben ick van Wichelaers verraeden, en verrascht:
 Heb ick my ſchandelyk bezoedeld en vertaſt.
 Daer leit het godloos vat, gebrijzelt en gebroken.
 700 Genade, o God, indien ick 't offer heb geroken.
 Mijn Bruigom, heb ick oock, op dit afgodifch feeft,
 Door 't wieroockvat verzaeckt den trouwring van uw' Geeft?
 Wat Rijn, wat ſtroom, wat meer, wat grondelooze plaffen
 Vermogen lijf en ziel van deze vleck te waſſchen?
 705 Mellias, ſlaeptghe nu? en vaertghe niet beneên?
 Ghy hebt weleer de ſlang den neck en kop vertreên.
 Vertre dit loos ſerpent, dat door vervloecte wetten
 Uw kniſche zielen durf bezoedlen en befmetten.

BEREMOND.

O Vader Mars, Iupijn, Merkuur, en Herkles, ziet,
 710 Wat durf dit heiloos zaed, wat gruwlen doet het niet?
 Verdaedlight, het is tijd, uw heilige offerdillen,

689 Het blijkt uit dezen regel, dat zy het wieroockvat, haar door Beremond aangeboden, alleen heeft aangenomen om het te verbrijzelen; doch zelfs voor die aanraking, hoezeer met een goed doel geſchied, begrijpt vergeving te moeten vragen.

- Uw beelden, tempelen, uw zielgeheimenissen,
 En d'offervaten, uw' autæren toegewijd.
 O Goden, toont dat ghy geen blinde Goden zijt;
 115 Gelijk d'erfvyanden, die uwen dienst verzwoeren.
 Dit daeghlix in den mond, en op de tonge voeren.
 Gequettste Goden, toont, dat ghy uw haeters haet,
 En die uw Godheid sehend niet ongeschonden laet.

ATTILA. BEREMOND. IULIAEN.

ATTILA.

Hoe roeptghe zoo verbaest? begintze niet te wijcken?

BEREMOND.

- 120 Daer vlucht dat helfch gedroght: daar heenen gaetze strijcken.
 Men volg heur na. men straf dit lasterlijk bedrijf.
 Moet ons godvruchtigheid dit lyden van een wijf?
 Van een die achter land de landen gaet beroeren,
 En op haer zyde treckt al wat zy aen kan snoeren?
 125 Dit wieroockvat getuight van haeren overmoed.
 Daer leit het neergelmackt, getrappelt met den voet,
 Geboriten, en geblutst, in ste van aengebeden;
 Gods wieroock hier en daer in slyck en stanck vertreden,
 In 't aengezicht van 't beeld, van onzen Vader Mars.
 130 Ghy ziet dit beeld gekeert. de God ziet overdwars.
 Hy heeft het gruweltuck alree den neck geboden.
 Rechtvaerdighste, waeck op. verdaedigh 't Recht der Goden.

ATTILA.

Hebt ghy haer niet verzet, en gafze niet wat bots?

BEREMOND.

- Zy luisterde naer my, gelijk een doove rots
 135 Naer 't ruisfchen van de zee. wie zagh oit yet verkeeders?
 Zy luisterde, gelijk, naer 't prevlen des bezweeders,
 De slang, die met den staert zorgvuldigh d'ooren slopt.
 Z' is, tot de keel toe, dicht van Christus lucht gepropt,
 In dwaeling opgegroeit. zy schuwte gezonde spijzen,
 140 Als doodelyk vergif, en spreekt 'er van met ijzen.

ATTILA.

Een jong scholier hoeft tijd, en klimt van trap tot trap.

720 *Ghy ziet dit beeld gekeert. de God ziet overdwars*: daar wy de tooneelaanwijzing mislen, is het niet duidelijk, of het hier bedoelde afgodsbeeld zich werkelijk door elken beweging *omgekeerd* heeft, dan of de Priesters het, om den Koning te misleiden, hebben *omgezet*. Beide is mogelijk: immers nog in de dagen van Vondel geloofde men niet, dat de Heidenfche goden bloot verlichte schepingen waren van menschen brein, maar dat het wezenlijk bestaande geesten waren, die zich onder bepaalde namen lieten dienen. ja. in hun standbeelden woonden, gelijk wy dat later in Vondels *Samson* door Dagon zullen zien doen. In deze onderstelling was het aannemelyk, dat Mars, vertoornnd over den sijnad, hem door 't riel aangedaan, zijn standbeeld bezielde en van het *gruweltuck* afwendde.

735 *Gafze niet wat bots*: zie Deel I, blz. 330.

BEREMOND.

De kruick houd allerlangst den reuck van 't eerste sap.
 De puimsteen brijzelt eer den diamant tot mortel,
 Dan ghy dit steekligh zaed, dit onkruid, met den wortel
 143 Geheel en al verdelgt, de boofheid hecht te valt,
 Die in gebeente, en merg van jongs op groeit en walt.
 Dit wulpsche brein durf stout dien gryzen baerd bedillen.
 Die haer verzetten wil, zal tijd en arbeid spillen.

ATTILA.

Mijn Venus, mijn Godes, benydghe Adoon uw min?

BEREMOND.

150 Mischien tot uw geluck, wie zijn doodyandin
 Het bed vertrouwt, behoeft gewille en valte borge.
 Dat zy, als Belus zaed, hem prieme noch verworpe,
 Die, droncken van den most, in haeren arrem slaept.
 't Autaerboek van dit rot verhaelt een stuck dat gaept,
 155 En slaet op deze zaeck: men magh het overwegen.
 't Assyrisch leger hiel een Ioodsche stad belegen.
 Een uitgemaecte Weeuw komt listigh uit in 't end
 Naer 't leger, en bekoort den Veldheer in zijn tent.
 Die luttel docht, dat zich 't Hebreusche volck wou wrecken.
 160 Zy munt in schoonheid uit, z'is prachtigh uitgestreecken.
 Met perlen en gesteent, een aengenaeme geur
 Van myrrhe rieckt het hair en alle leden deur.
 Hy moe gedaest, en heet, verwacht zijn lief in 't bedde.
 Die schalcke, op datzo zich en hare burgers redde,
 165 Na't famlen, grijpt in 't end, zoo schelmfch, als onvervaert.
 Daer Holofernes ronckt, met d'eene hand het zwaerd,
 Dat aen de bedsteê hangt, met d'ander hand de locken,
 En houwt hem 't hoofd van 't lijf, en zoo naer stad getrocken,
 Met dezen vetten roof; die 's morgens, als het daeght,
 170 Ter muren af, den schrick in 't gansche leger jaeght.
 En 't heir verstroit, geloof, dit zijn van haer gezellen.
 Zy vlammen op de muis, en vaele muizevellen:
 Zoo schelden zy den Hun, om zijn gewoone draght.
 Wie weet wat deze vloot u brouwen wil by nacht?
 175 In wat verstand zy staen met dees beneepe wallen?
 Hoe 't zij, dit Maeghdenheir my geenzins kan gevallen.

143 Beremond toont zich hier meer met de onde letterkunde bekend dan men van een Hun ver-
 wachten zou, by zijn citaat van het

*Quo semel est taluta recens, servabit odorem
 Testa diu.*

Even zoo toont hy, vs. 756 en volgg. zijn belezenheid in de Apokryfe Boeken.

152, 153 *Belus zaed* is Nizus, door zijn gevader Semiramis omgebracht.

Het hier verhaalde ziet tevens op het lot, dat Attila naderhand trof.

164 't *Autaerboek*: namelijk: het *Breviarium romanum*; *Feria quarta, Septembris*.

166 volgg. Zie het Boek *Judith*, onder de apokryfen des O. T. Houfd. VIII—XV.

177 *Uitgemaecte Weeuw*. Zie over *uitgemaect*, Deel II, blz. 451.

Trock vrouwvolck oit met mans zoo sterck op legers aen?
 Dees Urful speltme krijgh, met haer gekruiste vaen.
 Waeck op, eer zy uw tent gewapent overrumpelen.

JULIAEN.

150 't Is overwegens waard. de Hoplien mogen mompelen.
 Dat Attila niet meer in 's oorlooghs renbaen loopt.
 Noch 't briefschend paerd van Mars met scharpe sporen noopt.
 De laste soudenier, getreên in 's meesters stappen,
 Zal, sluimrende op de wacht, van dagh tot dagh verslappen;
 155 De Keulsehe Burgery herscheppen aên en moed.
 De Koning zie wel toe, en raem een' vasten voet.

ATTILA.

Mijn hart gevoelt de Liefde en Oirbaer t'zamen stryden.
 Besluit ghy met u beide. ick laet u twee betyen.
 Beraemtge, dat men geen van 't Maeghdenleger spaer,
 200 Zoo wil ick dat men noch de Koningin bewaer.

REY VAN AGRIPPINERS.

ZANG.

O Agrippine, 't hoofd der Belgen,
 En alleroudste Stad na Trier,
 Daer Ubien met Roomsehe telgen
 Gevlochten werden, toenze hier
 205 Gejaeght, den Rijnstroom overvoeren,
 Om woest geweld te wederstaen,
 En, voor Vipsaen, uw' Vader, zwoeren
 August, zijn' Schoonvaêr, onderdaen
 Te blyven, als zy Caesar deden:
 210 Ghy Rijnstad zijt, gelijk een klip,
 Veel stormen moedigh doorgestreden,
 Van onds, en lang eer Mark Agrip
 (Spijt Maes en Moezel, uw gebuuren)
 Ley d'eersten grondsteen van uw muuren.

TEGENZANG.

205 Ghy werd naemluftiger door zijne
 Doorluchtigheid, en danckt hem noch.
 Ghy baerde uw Voester, Agrippyne,
 Gekoestert met uw druivezogh;
 Gewieght op 't ruiffchen uwer Beecke;
 210 Dies zy u heuren naem vereert,
 En, trots al d'omgelege strecke,
 Met eenen bouwtroep u vermeert.

205 *Ick laet u twee betyen*: „Ik draag u de beschikking, de bereddering dezer zaak op." Zoo zegt *Diederick* in *Gysbr. v. Aemyl.*, II Bedr. 1 toon.

Laet mi daer mee betyen.

d. 1.: „laet my daar mee omspringen."

207 *Vipsaen*: Marcus Vipsanius Agrippa, de gunsteling van Keizer Augustus, de verwinnaar der *Ubiens*, en een der voortreffelijkste mannen van zijn tijd.

Toen scheen, door 't steigren uwer wallen,
 Al wat den Rijn, uw' stroom, bevocht,
 815 Een nieuwe schrick op 't hart te vallen.
 Ghy werd begroet en aengezocht.
 Al die naer 's Tibers vriendschap stonden
 Gezanten nen uw Vaders zonden.

ZANG.

Ghy waert van aenvang Rome in zeden,
 820 En straeten, en gebouw gelijk.
 Ghy had uw Capitoel, betreden
 Van Raed en Ridder, streekte een wijk
 Den bangen balling met uw grachten.
 Trajaen ontving hier kroon en staf,
 825 En ghy uw driemaal vijf geslachten,
 Die hy u met veel vrydoms gaf;
 Om op het burgerlijk te passen,
 En raed en oorloogh te bekleên.
 Dees Adel, zedert aengewaffen,
 830 Gaet moedigh op zijn schilden treên,
 Verdient door prijs, in krijgh gestreecken,
 Of seeckspel, daerze niemant weecken.

TEGENZANG.

Maer uwe glori ging veel verder,
 Dan d'eer van 't Keizerlijk verbond,
 835 Toen d'eerste Apostel, en Aertsharder
 U zijn' Scholier Mutterren zond;
 En uwe Burgers, tam als schaepen,
 Gebogen voor 's Aertsbisshops staf.
 Hem offerden geweer en wapen,
 840 En, zweerende Teutates af,
 Oock Hezus gruwelijke autieren,
 Gekristent werden op hun hoofd,
 En stonden zedert als pylaeren,
 Van kerek of Godsdienst noit berooft,
 845 Gelijk veel omgelege landen,
 Herfmet door bloedige offerhanden.

ZANG.

Ghy volgt der wyze Vaders regel.
 De sleuteldrager, Gods poortier,
 Bewaecht uw poort, bewaert uw zegel.
 850 Aen parkement, of op pappier;
 Ghy zelf der Heiligen gebeenten,
 En 't overschot des Martelaers,

831-832 Trajanus werd te Keulen door Nerva tot diens ambtgenoot in t keizerrijk verheven en beschonk de stad met onderscheiden voorrechten. 't Schijnt, dat hy dit beleid der regeering aldaar aan voogenaamde *Quindecimviri* of „vijftienmannen“ opdroeg, uit wie de Patricische familiën van Keulen stamden.

835 Mutterren voor *Matern* (zie vs. 27), even als *hellem* voor *helm*, *kerr-n* voor *kern*, enz.

840, 841 *Teutates-Hezus*: hier komt Vondel iets nader aan de waarheid, en hebben wy voor 't minst met geen Romeinsche, maar Gallische godheden te doen.

In goud, en zilver, en gesteenten,
 Verlicht van lamp, en waffekaers.
 855 Ghy eert de Mauren, en Thebaenen,
 Die 't veld bebloedden, om de Stad,
 En streên met omgekeerde vaenen,
 In 't perck, daer Jezus voor hen trad.
 Kappellen, cellen, kloosters, kercken
 890 U meer dan muur of torens streeken.

TEGENZANG.

Benijde Stad, waer toe geboorte
 En aenwas van uw' ouden wal
 Geroemt? nadien men, voor uw poorte,
 Vast dreight dit Elleduizendtal,
 865 En u met sacken, zwaerden, koorden;
 Nu 's oorlooghs onweêr ijslijk raelt,
 En schrieklijk buldert, uit den Noorden,
 En in den brand der huizen blaelt.
 Wat baeten u de gryze haren?
 870 Wat baet der mannen arbeid?
 Wat kercken, kloosters, of auteren?
 Indien een Hun, Gods vyand, zeit,
 Als 't licht uw smoockend puin beschyne:
 Op deze plaets stond Agrippyne.

855 *De Mauren en Thebaenen*: hier schijnen twee Keulsehe martelaars bedoeld te worden, van wie ik echter nergens de geschiedenis heb kunnen vinden. Ik ken een St. Maurus; doch die leefde later, en in Anjou.

857 *Met omgekeerde vaenen*: d. i.: „zonder weerstand te bieden, met de punt van het vaandel naar beneden gekeerd.”

873 *Beschyne*: om 't tijm, voor *beschijnt*. Dezelfde font begint de anders zoo keurige Boileau, waar hy schrijft

*Echo n'est plus un ton qui dans l'air retentisse,
 C'est une nymphe en pleurs qui se plaint de Narcisse.*

HET DERDE BEDRIJF.

BURGEMEESTERS. AERTSBISSCHOP. REY VAN AGRIPPINERS.

BURGEMEESTER.

833 Klim zacht, vermoelde Vorst, geef my uw rechte hand.
Nu zet u hier, dees trans heeft over 't platte land
Zijn uitzicht, ick verneem alree des Konings tenten.
Ick zie het Maeghdenheir, verdeelt aen regimenten,
Als in flaghorden staen.

AERTSBISSCHOP.

O Jezus, troost uw volck.

840 Waer staenze?

BURGEMEESTER.

Naer den Rijn.

AERTSBISSCHOP.

Beneën die heldre wolck?

BURGEMEESTER.

Al recht.

AERTSBISSCHOP.

Getrouwe God, hoe kuntghe dit verdraegen?

BURGEMEESTER.

De vyand heeft een zeiffenwagenburg geſlaegen
 Naer Stad toe, als een wal, die ſtoot haer voor de borſt.
 Het voetvolck van weerzy, gelijk een yfre korſt,
 443 Bedeckt de lendenen. de ruter, op de hielen
 Van achter, kleed den rug van dees gedoemde zielen.

AERTSBISSCHOP.

Zoo ziet men voor de banck een ſtomme kudde ſtaen,
 Terwijl de ſlaeger zich gereed maect, om te ſlaen.
 En mes en reedſchap ſlijpt.

BURGEMEESTER.

Wat middel om beſchermen?

450 Wat raed? men hoort de Stad, en alle dochters kermen,
 Van torens, muur en poort. het grimmelt'er van liên.
 De daecken zitten zwart, om 't ſchouwſpel aen te zien.
 Zoo verre d'ooghſtrael reickt door eenen nevel traenen.
 Hoe ſtillen wy 't gekrijt van zoo veel onderdaenen?
 455 Men wringt de handen vaſt met jammerlijk miſbaer.
 Men krabt den boezem op. de handen gaen in 't hair.
 Men kan het volck van wal, noch ſteile torens weeren.
 Dit kermen moght ten leſte in oproer wel verkeerren.
 D'oploopende gemeent vervloeckt de hoofden vaſt.
 460 't En zij men middel raem, ick zie de Stad in laſt.

AERTSBISSCHOP.

Toen dit verwaten Hoofd gereed ſtond met zijn ſchaeren,
 Om daetelijk, daer Paeuw, en Mincius vergaeren.
 Te zetten over ſtroom, recht toe naer Vatikaen,

442 Een zeiffenwagenburg: hier valt, even als in vs. 440, doch op min verdedigbare wijze, de ſtede in 't midden van een woord: ik zeg, op min verdedigbare wijze, want hoe men nu ook zijn heet doet om den regel te lezen, men krijgt nooit anders dan

De vyand heeft een zeis — 'n wagenburg geſlagen —

immers het is onmogelijk de eerste vijf woorden in een adem, en zonder rust, te lezen

De zeisewagens waren groote legerwagens, welker radelen met zeisfen voorzien waren en, op den vyand indringende, een ſchrikkelijke ſlachting aanrichtten. De wagenburg diende ook tot verſchanſing van het legerkamp.

443 Haer: „de maeghden.”

444 Dees gedoemde zielen voor „deze ter dood, ter ſlachting gedoemde wezens”: 't woord *zielen* is hier min gelukkig gekozen.

445 De ſlaeger: onlichterlijk woord, 't welk hier de Rybelsche en dichterlijke gedachte bederft.

446 Reedſchap voor „gereedſchap”, met eene gebruikelijke weglating van het voorvoegſel.

Om beſchermen: ik zou hier op de weglating van *te*, waarop vroeger dikwils gewezen is, niet verwijzen, hoewel ze in Vondels werken uit dezen tijd zelden meer voorkomt; doch ik moet wijzen op de verkeerde weglating van 't woord *hen*, of *haar*, waardoor 't w. w. *beſchermen* nu als 't ware in de lucht hangt.

447 Om 't ſchouwſpel aen te zien: door de uitlating der woorden „van menſchen,” of „van toekijkers,” zijn 't nu eigenlijk de *daken*, die 't ſchouwſpel bekijken.

448 Paeuw voor *Po*.

- En 't heiligh Capitoel, zat elek om 't zeerft belaên.
 903 Geheel Italien, verlaeten, en verlegen,
 Zagh deerlijk uit om trooft: maer alle harten zeegen,
 Behalven 't leeuwenhart van Leo, die den Stock
 En Vlegel van Gods Stoel groothartigh tegens trock,
 Met zijn' gekruisten staf; gehult met myterftraelen;
 910 Gevolgt van Bifchoppen, en pracht van Kardinaelen,
 En fchutte op zijnen staf dien vreeffelijcken flagh,
 Ia broght den fchrick in 't hart, dat God noch menfch ontzagh.
 'k Voel Leoos yver brand in mijn gemoed verweeken.
 Men laetme flechs begaen. ick wil hem tegens trecken,
 915 Zoo daetelyck. 't is tijd. men laetme flechs begaen.
 Ick wil met mijn gezicht dien Bazilifk verflaen.

BURGEMEESTER.

De kudde geeft zoo licht den Harder niet ten beften.

AERTSBISSCHOP.

- Quam Aniaen niet weêr behouden in zijn veften?
 Schold hy dien Heremijt dat dreygement niet quijt?
 920 Heeft Lupus zoo zijn ftad, zijn fchaepskoy, niet bevrijt?

REY.

Verlaet de Harder ons de kudde zal verftroien.

BURGEMEESTER.

- Die bloedmuil zwoer met tack, en wortel uit te roien,
 En met zijn winterbijl te flechten, vlack als flijck,
 Dit doornen bofch, het welck den Roomfchen tot een wijk,
 925 En oorlooghszetel streckt. hy fcheld een bofch van doornen
 Dees Stad, om datze draeght een kroon van spitte toornen,
 Op haer gezalfde kruin. zy dreigenze algelijck,
 Om haer getrouwigheid aen Rome, en 't Roomfche Rijk,
 Welx maght de Noorman zwoer te kneuzen, en verdelgen.

AERTSBISSCHOP.

- 930 Ick kan 't in eeuwigheid verduwen noch verzwelgen,
 Zoo koel, zoo fchandelijck, en zonder weer te bien,
 Met goeden oogen dus, dit treurfpel aen te zien.
 Een yeder volg zijn' zin: ick wil my zelven quytên.

904 *Alle harten zeegen* voor „bezwemen, flaanwden.“

907-912 Deze regels ftaan op een verhaal, dat, toen Attila in 451 tegen Rome optrok, Paus Leo de Groote hem zoê zijn tegengetrokken en door het gezach zijner achtbaarheid tot den terugkeer genoopt zoê hebben. Omtrent deze gebeurtenis zijn de gefchiedfchrijvers het vijf oneens. Zeker is het echter dat Attila van Rome een belangrijk losgeld ontving.

918-919 Welke *Aniaen*, of welke *Heremijt* hier bedoeld worden, heb ik niet kunnen ontdekken, zoo min als den zin dezer regelen. — Wel zijn my perfonen in de gefchiedenis onder de hier vermelde namen bekend; doch op geen hunner kan het hier vermelde ftaan.

920 *Lupus*: deze was Bifchop van Troyes en boerijdde, door zijn voorfpraak, de ftad van Attila's geweld.

921 *Verftroien*: om 't metrum doch tegen den aart der tale onzijdig genomen.

922 *De Noorman*: min juifte benaming, als reeds vs. 19 is opgemerkt.

Te kneuzen, en verdelgen: zie, over 't weglaten van *te* by een tweeden infinitivus, HUYDECOPER, *Proere*, II, 62.

BURGEMEESTER.

Men zalme nimmermeer flaeuwhartigheid verwijten.

- 935 Zoo wil ick liever zelf ('t is tijd om werck te ipoên)
Met al ons Ridderfchap, een' ftereken uitval doen,
En midden in den drang met al dees Maeghden fterven;
Zoo blijkt het noch, dat wy noch hart noch yver derven.

REY.

Zoo waer de Burgery een lichaem zonder hoofd.

- 940 Wy zijn noch niet geheel van ons verftand berooft.
De Burgers zullen u dat nimmermeer vergunnen.

AERTSBISSCHOP.

Wy moeten gaen, en doen altzaemen watwe kunnen.
Dit fchichtigh ftuck vereifcht een kort en snel beraed.
Stijght af met my, ick hoor al weêr gerucht op ftraet.

IULIAEN. ATILA. BEREMOND.

IULIAEN.

- 945 Ick heb, om vader Mars met heiloos bloed te zoenen,
De maeghdevloot gedeelt in elf Legioenen,
Omringt met ruitery, en voetvolck, in 't gezicht
Der Stad, die vol gefchreis genade zingt, en zwicht.
Men wacht op uw bevel, om ftrax dien roof te flaghten.

ATILA.

- 950 Men dient, om Urfuls wil, een dagh of twee te wachten.

IULIAEN.

- De nood verbied het u. het krijgshvolck ftaet en vlamt,
Op dit bekoorlijk flagh. het krijgshvolek raeft, vergramt
Dat 's Konings oogen valt naer Urfuls oogen draeien,
En zy van 's oorlooghs oeght geen minnevruchten macien.
955 Indianghe 't Recht vertreckt, dit heir van wachten moe,
Van geilheid aengeport, taft lichtlijk daedlijk toe.
Ghy zult de dapperheid de zenuwen afnyen,
En langer niet met Mars, maer onder Venus fryen,
Met eenen laffen hoop. der Joffren vleery
960 Zal 't leger om doen flaen, en trecken op haer zy.

ATILA.

Och Juliaen, de Min verbied dit bloed te ftorten.

BEREMOND.

- Ghy zult der Goden, oock uw eigen eer verkorten.
Waer fuft nu Attila, die, met gelaerfden voet
Eens stampende, van fchrick den aerdboôm davren doet?
965 Zijt ghy 't niet, in wiens deughd wy Seythen zijn gehouden?
Die 's grooten Cafars ftoel zijn' moedwil hebt vergouden?
En doen bekennen, dat al 't Noorden roemen magh,
Hoe Rome niet meer zij onwinbaer, als het plagh?

- Ick wou den Koning wel [t'belief hem op te mercken]
 910 Met een niet veer gezocht en levend voorbeeld stercken.
 Uw' voorzaet zelf, die zege op 't godloos bloed bevocht,
 Werdt uit den Joffrenroof, de bloem daer uit gezocht,
 Een schoone maeghd vereert. Die krijgsheld, zoet op 't minnen.
 Docht langer om geen kroon, maer slechts om 't hart te winnen
 915 Van 't allergeoelickst beeld, dat in zijn harte lagh.
 Een Vorst, die 't al gebod, een boel naer d'oogen zagh,
 Werdt slaef van zijn slaevin. zy bond het zwaerd in scheede,
 Met vlechten van heur hair, en oorelooghde in vrede;
 Waerom het heir getergt, in 't ende aen 't morren viel:
 920 Dat hy verwijft, niet meer de rechte heirbaen hiel;
 Het Rijk veel afbreuck leed, ja schendigh most vervallen,
 Ten waer'm'er in verzagh. zy stonden met hun allen
 Gereed, om tot de keur van een rechtchapen hoofd
 Te gaen, 't en waer de Vorst der Wyzen raed geloofst,
 925 En 't oproer daedelyck gestuit had, en bejegent
 Met Venus wederga, met schoonheid rijk gezegent:
 Betoonende, dat zy, met recht beminnens waerd,
 Noch niet verbafterd had zijn' eersten heldenaerd;
 En leggende eene hand op 't hoofd, de Schoone onthoofde
 930 Met d'ander, en dit vier in 't bloed der boelschap doofde.
 Dat voorbeeld streck een baeck, en ghy den onderdaen
 Een spoor. men vang van u dien Maeghdenooffer aen.
 Dan Ursuls doode lijf aen eenen pael geslaegen,
 Om door 't gezicht de Stad verbaeftheid aen te jaegen;
 935 En als de zonne zinckt voor d'opgereze maen,
 De gansche maght van 't heir gedreven stewaert aen,
 Om met een' avondtorm dees zidderende wallen,

911 *Uw' voorzaet*: het is mogelijk, dat een feit, als het hier verhaalde, door dezen of genen Scythischen Vorst bedreven zij; doch dit weet ik, dat het verhaald wordt van Mahomet II, den beroemden Vorst, die 't Oosterfche Keizerrijk te onder bracht. Vernemende, dat zijn liefde tot zekere Irene, een zeventienjarige Griekfche flavin, die hem vereerd was, by zijn krijgsliden het vermoeden had doen ontftaan, als zonde hy om harentwille het beleg van Konftantinopel minder krachtig doorzetten, bracht hy haar voor zijn leger te voorschijn en floeg haar 't hoofd af. Wellicht was V. dit verhaal bekend, zonder de namen der daarin betrokken perfonen, en daar Turk en Scyth by hem namen van conerfel beteekens waren, zal hy vrijmoedigheid gevonden hebben, het toe te paffen op een Scythifchen voorzaet van Attila.

925, 926 Lees: „de oproerigen gestuit had, door hen te ontmoet te gaan, vergezeld met haar, die in schoonheid aan Venus gelijk was.”

930 *Boelschap* voor „hoel, minnares,” in welken zin het by V. en by andere bekende fchrijvers herhaaldelyk voorkomt, niet alleen by dichters, maar ook by prozafchrijvers. Zoo b. v. by HOOFT *Heur.* blz. 63, alhoewel hem de dooft van twee natuurlyke kinderen ende twee boelschappen was overgekomen. ALDEGONDE R. Byencorft VI, 4: datmen geene Prieflers mife hooren en mach, die men weet een byfchap of boelschap te hebben.

Naar den hart der taal zoud 't woord „overfpeel” moeten beteekenen, in welken zin ik het alleen vinde by HECKMANS B. I. vs. 1107.

*Dat hy in boelschap zich ter liefd' van haer vermengden
 En teelt den Telegoom —*

en by PELS *Dichtkunft* vs. 619.

Een hof-nar, die by Grooten

In 't hof verkeert, en daer een boelschap heeft ontdekt,

Hooft gebruikt in dezen zin 't woord *boeluedje*.

... lief hem op te mercken
... levend voorbeeld stercken
... 't godloos bloed bevoelen
... bloem daer uit gezocht.
Die krijghsheld, zoet op't harte
... maer slechts om 't hart
... at in zijn harte lagh.
... een boel naer doogen lagh
... zy bond het zwaerd in
... en oorelooghde in vrede
... 't ende aen 't morren
... le rechte heirbaen hiel:
... d, ja schendigh moit veralle
... y stonden met hun allen
... een rechtichapen hoof
... rit der Wyzen raed gelof
... uit had, en bejement
... schoonheid rijk gezegent:
... cht beminnens waerd,
... 'jn' eersten heldenaerd:
... 't hoofd, de Schoone ontbo
... 't bloed der boelichap doede
... aeck, en ghy den onderdaen
... n dien Maeghdnoffer aen
... eenen pael gellaegen,
... d verbaeltheit aen te jaegen
... or d'opgereze maen,
... heir gedreven stewaert aen
... dees zidderende wallen.

... als het hier verhaalt, door den
... dat het verhaalt wordt van Mahomet
... onder bracht. Vernemende, dat hij
... david, die hem vereend was, by
... hy om harentwille het beleg van
... or z'n l'ger te voorich in en
... de namen der daer in betruk
... beteekenis waren, zal hy
... hen voornat van Attila.
... door hen te gemoet te gaan,
... ken zin het by V. en by andere
... richters, maar ook by proza
... n twee natuurlijke kna
... 4: datmen geene Priesters
... overripel' moeten beteekenen.
... zich ter liefd' van
... Groeten
... n daer een boelichap
... l' boelichap

Vol sehxix, door zoo veel moords, al t'effens t'overvallen.
ATTILA.
Ick zweer het by mijn hoofd, 'k en zal niet minder zijn,
1000 Dan eenigh voorzaet was, al waer het slechts in schijn.
Als ick dien degen zwaey, zoo pas mijn spoor te volgen.
De Min woed allerfelt, wanneerze word verbolgen.

REY VAN AGRIPPINERS.

ZANG.

De wijnpers van Gods grimmigheid
Zal witte en purpre druiven parssen,
1005 En met een' rooden dauw vervarschen
Dit veld, dat om vervarsling schreit.
Gods snoeimes strecken zwaerd, en spieffen:
Zijn wijnberg 't Ellekduizendtal.
De druiven, die hy parssen zal,
1010 En aen den wijnstock Jezus wieslen.
De paerdevoet dreight in dees druif
Te trapplen met bloeddroncke hoeven
(Helaes hoe drucken ons dees schroeven!)
Dat hen het sap om d'ooren stuif.
1015 Die moit wil ons te bitter smaecten,
Maer alle Hunnen droneken maecten.

TEGENZANG.

't Is Wijnmaend, 't is de rechte tijd.
Laet dien Wijngaerdenier betyen,
Die maet kan stellen yeders lyen.
1020 Hy zet den merckpael van den strijd.
Hy geeft by beurte zon en regen,
Dan zonneschijn, dan regenvlaegh.
De zonne schijnt niet alle daegh,
Noch juist wanneer 't ons valt gelegen.
1025 Het water leit niet eeuwigh vlack.
Het onweër weet zijn tijd, en stonden.
't Staet al aen tijd, en maet gebonden,
Wat voorvalt onder 't hemelsch daek.
Gods roeden, die het lichaem plaegen,
1030 Zijn bezems, om de ziel te vaegen.

TOEZANG.

Ghy zalige Englen altemael,
Ten dienst der vromen, uitgelezen,
Daelt neder, yeder met een schael.
Koomt, schept het sap der zuivre bezen.

1000 Dit veld, dat om vervarsling schreit: namel. „om uitkomst van de verwoesting door den v
aangericht.”
1005 Bezen: het meerv. van bezie is bezien, en van bes, bes en, gelijk meeren van meen, cupressen
typpen, princepsen van princeps, godes en van godes, enz. De vorm bezen is en blijft af te

1035 En mengelt dit, dat bidden wy,
Met bittere traenen, die wy schreien.
Daelt neer, onsterfelycke Reien.
Verkeert dees gal in leckerny.
Verquickt ons, midden in doods pijnen.
1040 En parst uit alssem quick van wijnen.

IDEN.

lat bidden wy,
die wy schreien.
Alte Reien.
In leckerny.
den in doods pijnen.
puick van wijnen.

HET VIERDE BEDRIJF.

ATTILA.

'k Belafte mijn Kornels de Koningin te brengen;
Hoe zeer de Liefde raed heur leven te verlengen.
Was nu mijn borst kristal, men zagh hoe 't waer gestelt,
In 't hart van Attila, dat kleene en enge veld
1013 Voor Liefde, en Eer, die daer met maght te velde komen,
Uit bittre vyandschap, en punt, noch sneede schroomen.
O hand, zoud ghy dien dolck wel durven domplen in
Dien boezem, en die borst der lieve Vyandin?
Zoud ghy dat witte sneeuw met purper durven mengen?
1030 Kan Min die wreedheid zien? of ymmermeer gehengen,
Dat zy haer oogen luick? twee zonnen, daer de zon,
Op 't klaerfte van den dagh, niet tegens opzien kon.
Kan Min gedoogen, dat de kille Dood ontdoie
Dit sneeuw van 't aengezicht? dat die met rijp bestroie
1035 Die roozen op de wang, en sluit dien rooden mond,

- Vol geurs? gelijk een hof, wanneer de morgenstond
 Met aengenamen dauw de bloemen, en de kruien
 Bevochtight, en verquickt, en ademt uit den Zuien.
 Neen, Attila uw minne is zoo noch niet verkoelt,
- 1060 Dat ghy heur harte wond, en zelf geen wonde voelt.
 Ghy zoud, in Urfuls borst, uw eigen hart doorsteeken.
 Hoe kon uw vyandin zich mackelijker wreeken,
 Dan door uw eige vuist beslechten dit krackeel?
 Dees heuvel, die hier rijst, zal die een moordtooneel
- 1065 Verstrecken, in den ring van hopliën en kornellen?
 Zal die het bloembed zijn, daer ick my schrap moet stellen,
 En houwen Venus roos van haeren teeren struick?
 Op dat de lent belchrey het kostelijkste puick,
 't Welck in den roozegaerd eens Konings werd geboren?
- 1070 Zal Venus voet nu bloën van dezen yfren doren?
 Ick zelf een doren zijn in haer' gequetsten voet?
 Op dat der bloemen zon, uit zulck een edel bloed,
 Verryze, tot vermaeck, en nut, en dienst der menschen.
 Mijn oogen zullen die dees leli zien verslenssen,
- 1075 En sterven, op het bed van deze groene zoën?
 Zal ick die blonde pruick haer goude Koningskroon
 Ontluisren, en dit hoofd, wel waerd mijn kroon te voeren,
 Na'et sneuvlen oock aen 't snoer van Nimroths zege snoeren,
 By d'andre Koningen, en koppen, dien mijn kling,
- 1080 Gelijk een staele wind, door neck en strotten ging?
 Neen Attila, ghy mooght dit hemelsch zaed niet smooren;
 Ghy moet nochtans, en hebt autær, en Goën gezworen,
 En met gestaefden eed uw trouw aen 't Rijk verplicht.
 Zult ghy nu eer en eed vergeetende, zoo licht
- 1085 Verwaereloozen d'eer, door dapperheid verworven?
 Is d'eerste vromigheid in uw gemoed gestorven,
 Dat ghy, die noit voor stroom, noch bergen stillstaen bleeft.
 Niet, blanck in 't harnas, voort stads graften overstreeft,
 Noch draeght de storremleer de voorste aen 's vyands wallen,
- 1090 En klimt, en wenckt uw volck, om moedigh aen te vallen?
 Zult ghy, in 't hart gepriekt van Cypris geilen strael,
 Uw triomfeerend heir verstrecken een schandael,
 Dat over bergen klinckt, en grondelooze plassen?
 Zult ghy in 't aengezicht der Stad ontharrenassen

1082 Een *schandael*: meermalen gebruikt Vondel dit woord, als b. v. in *ovio. Her* ch. I. 924. N. 478, enz. 't Schijnt, dat hy het voor Nederduitsch hield, en afkomstig van *schande*. Zoo ook *tuix-mix*, die tweërlei *schandael* aanneemt, t eene van Grieksch, t ander van Dultsch, oorsprong. Dan ten onrechte: *schande* en *schandael*, ofschoon in klank en betrekenis elkander gelijkende, hebben een wijd verschillenden oorsprong. t Eerste is van *schaden*, *schäin* en letterlijk *schade*, d. i. *schade aanbrenghende*; t ander is 't Lat. *scandalum*, of liever 't Fr. *scandale*. Zoo ook is *schandeloos*, 't welk by onzen dichter veel voorkomt, en 't geen, zoo 't van *schande* afkwam, „vrij van schande” zou beteekenen, eenvoudig 't Fr. *scandaleux*, „ergerlijk.” Zie *HUY-DECOOPER. Proeve* I. 388.

- 1093 Dit braef gewapent volck, dat in zijn volle krits
 Gereed staet, om'er in te vliegen met zijn spits?
 Maer hoe? ick raes, ick raes, en ben niet wel by zinnen.
 Rechtschapen krijghsman kan geen eer aen vrouwen winnen,
 Inzonderheid wanneer zy weerloos staen, en bloot.
- 1100 De Liefde, aen d'eene zy, aen d'andre zy, de Nood
 My trecken, elck om 't stijft; gelijk de herrestbuien
 Bestoocken, reis op reis, van 't Noorden en van 't Zuien,
 Een hoogh gewassen eick, die over bosschen ziet,
 En diep in Taurus rugh zijn taeie wortels schiet.
- 1103 Hy kraeckt vast, en bestrooit den grond met blad en lover,
 En helt ter flinke hand, dan weêr ter rechter over.
 Zoo word mijn vlotte geeft gedreven heen en weêr.
 Maer hier kooft Beremond. hy loopt vast op en neêr.

BEREMOND. ATTILA.

BEREMOND.

- Schep moed, doorluchtfte Held. doe nu voor yeder blijken,
 1110 Dat ghy alleen niet zijt een Koning van veel Rijken,
 Maer oock van uw gemoed; dat liefde tot uw' Staet
 En glori vrouweliefde al veer te boven gaet.

ATTILA.

Aertsoffervinder, och! ick legh te diep verzoncken.

BEREMOND.

Grijp moed, een oogenblick, en daer mede is 't gekloncken.

ATTILA.

- 1113 O zuuren oogenblick, hoe streef ick u voorby?

BEREMOND.

Sta vast een' korten stoot, zet liefde aen d'eene zy.

ATTILA.

En of ick in dien strijd ten middewegh bleef steecken?

BEREMOND.

Ghy zorgt vergeefs. ick zal u hart, en moed insprecken.

ATTILA.

De liefde staet en dreight, en maeckt mijn hart vervaert.

BEREMOND.

- 1120 't Is ingeeelde waen, en geen bedenckens waerd.

ATTILA.

De Geest zal, na haer dood noch waerende, zich wreecken.

1093 *Krits* voor „*kreits*,” of liever voor *krist*, dat het eigentlijke woord is, en „strijdpark” betekkende. Wy vinden 't woord *krits* ook by NIC. FONTANI *Triumph-Trompet* — op 't *Veroveren van 's Hert. Bosch* (1629) vs 159.

Dat al des Werelts Crijts moet duycken onder een.

Zie over *krist*, *kreits*, *krisfen*, *krasfen*, enz. het aangemerkt door HUYDECOPER in zijn *Proere* III, 52 en volg. en het daarop aangeteekende van LELYVELD.

BEREMOND.

Zoo Mars zijn wieroockſchuld niet eerſt met Urful reken.

ATTILA.

De minne na liefs dood brand feller in 't gemoed.

BEREMOND.

Men dooft die in haer afch: men blufcht die in haer bloed.

ATTILA.

1125 De traenen zullen my geſtadigh ſtaen in d' oogen.

BEREMOND.

Ghy zultze aen 't heiloos lijk, en aen heur kleedren droogen.

ATTILA.

Hoe ſcheid een minnend hart zoo noode van een vrouw!

BEREMOND.

Die u zoo ſchendigh ſchold, om d' aengebode trouw?

ATTILA.

De liefde is doof, en blind, en kan het al verdraegen.

BEREMOND.

1130 De liefde tot uw eer geneeze u van dees plaegen.

ATTILA.

Men ſla yet eerlix voor, dat Staet noch eere koſt.

BEREMOND.

Men waerſchuwt u van Rome, en ſchrijft u poſt op poſt.

ATTILA.

Is nu de Staet zoo veel aen eene Maeghd gelegen?

BEREMOND.

Zy won in 't eerſt uw hart, nu grijptze naer dien degen.

ATTILA.

1135 Dien draegh ick op de zy, gelijk een vroom ſoldaet.

BEREMOND.

Zijt ghy'er meeſter af, gebruick dien niet te laet.

ATTILA.

'k En wil met Urfuls bloed het zwaerd van Mars niet ſmetten.

BEREMOND.

Zy ſmet 't autaer van Mars, zijn' godsdienſt, en zijn wetten.

ATTILA.

't Belinette zwaerd zou ſtaegh noch bloên voor mijn gezicht.

BEREMOND.

1140 Verſchoontghe 't heiligh zwaerd, zoo priem haer met een' ſchicht.

ATTILA.

Mijn ſchicht, zal die het bloed der overſchoone lecken?

BEREMOND.

Grijp moed. ick zal'er een' uit uwen koker trecken.

ATTILA.

Ja treck'er een', die my dit hange hart afteeckt.

BEREMOND.

Aenvaerd dien ſchicht, noch noit in yemants bloed geweeckt.

ATTILA.

1143 'k Aenvaerd hem blindeling. 'k gevoel mijn onvermogen.

BEREMOND.

Zy komt met uw Kornels. stoot toe, en sluit uw oogen.

URSUL. ATTILA. BEREMOND.

URSUL.

Ontzichbre Vorst, 'k verschijn al weêr, op uw ontbod.
En wacht van uwer hand mijn toegeleide lot.

ATTILA.

Men telt uw mannelijke en Maeghdelyke troepen.

1150 'k Heb zommigen voor my gedaghvaert, en doen roepen.

Men kan het ganfche heir, van dezen heuveltop,

Met zinnen overzien, en tellen kop voor kop.

Klim op. 't is tijd. men moet my d'uitgepickte wyzen.

Ghy zult hen voor dees kruin al t'effens zien verryzen.

1153 Daer staet uw leger nu in zijnen vollen krits,

Omcingelt van mijn heir, gewapent met het fpits.

Mijn krijghsliên zouden eer verliest dan toornigh worden,

Op zoo veel aenzichten, al vierkant in flaghorden,

Zoo fchoon en braef, als oit Scythin te velde broght.

1160 Vier regementen voor, en vier tot achtertoght,

In 't midden drie, dat 's elf, die elk een Kruis opsteecken,

Behalven 't middelpunt; daer fchijnt alleen t' ontbreecken

Uw trotfe Kruisbanier, die paff'er wonder by.

Het mannevolek verftreekt de vleugels van weerzy.

1163 De rechte vleugel draeght al geestelijke kleeren.

De flincke wieck beftaet uit weerdlijke Heeren.

URSUL.

O Ellefduizendtal, den hemel toegewijd,

Heldinnen, die voor d' eer van 't Rijk der Englen ftrijd;

Ghy Hoofden van Gods heir, verlicht van 's hemels ftralen;

1170 't Zij amptelooze Paus, Aertsvaeders, Kardinaelen,

Aertsbiffchoppen, met al dees Kerckelijke pracht

En prael; 't zij Koningklijk, of Vorftelijk geflacht,

Baroen, of Edelman, altzaemen Jezus knechten,

Gevoert in 't martelveld, om zege te bevechten:

1173 Ick groet u duizendmael, in 't loflijk worstelperck.

Vecht nu voor Christus naem: ghy draeght zijn heiligh merck.

Uw zielen zullen, na dien veldflagh, breed gaen weien,

En vaegen God te moet met roode lievereien.

1143 *Van uwer hand*: met de sterke buiging van den 2en. n. v.; thands nog gebruikelijk in de uitdrukking „van goeder hand.”

1173 *Roode lievereien*: „bebloede kleederen.”

ATTILA.

- Nu dien my op mijn vraegh, met kort en klaer befcheed
 1180 Hoe komt dit reisbaer volck zoo kostelijck gekleed?
 Hier vloeit al 's weerelds schat by een van allen kanten.
 Hier flickert Indien met al zijn diamanten.
 't Is al schaerlakenrood, al purper, dat'er blaect,
 Al fijn en louter goud, al zilver, dat'er kraeckt.

URSUL.

- Ghy ziet verzaemt een volck van tweederleie standen,
 't Welck op den hoogen dagh, en 't hooghtijd nu voorhanden.
 Ter eere van het onbegrypelijck DrieEen,
 En dat almaghtigh Hoofd, ten hemel in gestreên,
 Op 't allerheerlijckst dus voor u koomt uitgestreecken.
 1190 Want schoon zy amptloos zijn, noch leenen zy het teeken
 Van hun verlaeten ampt, op dat die zichtbre prael
 Gods vyanden, door 't oogh, tot in het hart toe strael,
 En krachtigh overtuigh 't hardneekige geweten.

ATTILA.

- Ghy Christenen weet ruim uw stucken uit te meeten.
 1195 Wie voert de Maerschalek hier zoo dicht voor my ten toon?
 Wie is die grijze kop, die met een sluierkroon
 Zijn' myter driemael kroont, van steenen overlaeden,
 En van karbonkelen; vermaet van zijn gewaeden,
 En schitterenden staf, die driemael is gekruist,
 1200 En goude sleutels draeght in zijne flincke vuist?

URSUL.

Dat is Cyriacus, het Hoofd der Christe bende.

ATTILA.

- Een hoofd vol majesteit, my docht dat ick het kende.
 Hoe zweemt hy naer dien God, die, by den Eridaen,
 My onder oogen trad, en schielijck af deed staen
 1205 Van d' opgezetten toght; toen met den blooten zwaerde
 Een Godheid boven hem, voor bey mijn oogen, waerde,
 En blixemde, hoe is hy Leo zoo gelijk!
 Hy schijnt geboren, niet gekoren, tot zijn Rijk,
 En Opperpriesterdom, maer meld my dees twee andren,
 1210 Die, stemnigh achter hem, gepaert staen by malkandren,
 Wier borststroock met een trits van Kruiffen hangt gelaen.

1180 *Reisbaer*: zoft eigenlijk beteekenen: „wat bereid kan worden,” en zoo zegt voort te recht, blz. 397.

Fenice vondt vroeg op zee een reisbaer padt.

Even zoo zegt men ook nu nog: „reisbaar weer” voor „weer, waarin men geschikt reizen kan.” *Reisbaar* wordt intuschen reeds by oude schrijvers gevonden in de beteekenis van „reizende.” Zoo vindt men in de *Handveeten* van Grave Jan van Henegouwen, by J. VAN OUDENHOVEN, Zuidholl. bl. 510: „'t En ware datter yemant ware ofte quame die *reisbaer* ofte *weeghbaer* ware, die magh keeren ende gaen sijns weeghs sonder misdoen.” Waar *reisbaer* en *weeghbaer* beteekenen, „die op reize, die onder weg is.” Zie HUYDECOOPER, *Proere* III 371, volg.

1200 *Dien God*: Paus Leo. Zie vs 1207.

URSUL.

- Men kent d' Aertsvaders dus, en d' een heet Kassiaen,
 Dien ick te Rome vond, en, met zijn wyze Griecken,
 My volgende, verltreekt een slaghveer aen mijn wiecken;
 1215 Een, dien geleertheid noch godvruchtigheid ontbreekt;
 Een helder licht, daer elck zijn hartfens aen ontfleeckt.
 Hy heeft de nevelen van menigh oogh geschoven,
 En toonde 't onderscheid van 't vatten, en gelooven.

ATTILA.

- Daer staet een Jongeling, recht achter hen, in 't wit.
 1220 Vry schotigh, schoon van leeft, twee oogen, zwart als git,
 De baerd breekt effen uit. een ruighte schijnt de kaecken
 Te kleên met goude wol. de heldre steenen blaecken,
 Als starren, in de kroon, die hy zoo treffelijk spant,
 En d' eedle scepter past te voeghlijk in zijn hand.

URSUL.

- 1225 Ghy hebt den Bruidegom geschildert naer het leven.
 Dat is Æthereus, die, met my afgedreven,
 Niet meer naer my, maer naer een rijcker huwlijk staet.
 Hy heeft, dus jong van jeughd, gewraecht het wulpsch gelaet.
 Zoo stroopt de schrandre slang haer huid in scherpe heggen.
 1230 Hoe wenscht hy, om Gods Rijk, dien rijckstaf neêr te leggen.
 Hy groetme noch van veer, voor d'allerleste reis,
 Tot wederziens by God, in 't hemelsche paleis.
 Schep moed, mijn troost, schep moed. wy zullen haest vergaeren,
 En 't sterflijk hier beneên, om hoogh 't onsterflijk paeren.
 1235 Zy groeten elck om 't zeerst, en worden my gewaer.
 Mijn Kruisgenooten, zet u schrap op 't hoogh autaer.
 Al d'Englen geven u den zegen, en 't geleide.

ATTILA.

- Twee vrouwen vatten daer een jongken tusschen beide.
 Als of 't Gezufters zijn, indien ick recht bevroey,
 1240 Bedaeght van oude.

URSUL.

Al recht, mijn Moeder, en mijn Moey,
 Met haren kleenen zoon, na mijnen Bruigom volgen.

1212 d' Aertsvaders: „de Patriarchen of Kerkvoogden..”

Kassiaen: er zijn onderscheidene martelaren geweest, die den naam van Kassianus droegen, doch daar zy voor Attilaas eenw leefden, kan hier niemand anders bedoeld worden dan Johannes Kassianus, die, van Scythische afkomst, doch te Athene geboren, zijn jeugd in de kloosters van Kanaân doorbracht, met den abt Gerardus Egypte bezocht, en later de vriendschap en 't vertrouwen van Chrysostomus genoot, in wiens belang hy naar Rome reisde, waar hem eerst de Paus Innocentius, later Paus Leo zeer in eere hielden. Hy schreef de *collationes Patrum* in XXIV. en een werk de *incarnatione Christi adversus Nestorium* in VII Boeken. Dat hy echter St. Ursel verzeld, of zelfs ergens als martelaar zou gestorven zijn, heb ik nergens gevonden.

1216 't Onderscheid van 't vatten en 't gelooven: „'t onderscheid n.l. van een onderworpen geloof en van zoodanig een, dat op tastbare overtuiging gegrond wil zijn.

1220 Schotigh: scheutig: „vlug”. Zie XIL. in v.

1229 Bevroey voor „bevroede,” gelijk spoelen voor spoeden: de gewone lamentekking is echter zonder de i.

Mijn Moey heet Gerafijn, die, over den verbolgen
En woesten pekelpas, my aen den Teems bezocht,
En Aetna liet, door brand tot dezen Maeghdentoght.

ATTILA.

1215 Wie proneken achter haer met ongevlochte tuiten?

URSUL.

Vier deughden in den aerd, alreede huwbre spruiten.
Haer Dochters alle vier, die dus ter bruiloft gaen.

ATTILA.

Men ziet dit Elleftal, als met een halve maen
Van elf Maeghdekens, van achter braef gefloten.

URSUL.

1220 Die strecken voor Kornels van 't heir der Kruisgenooten.
Zy treden dus vooruit, en voeren 't leger aen.

BEREMOND.

Monarch, ontruck haer toch die schandelijke vaen.

ATTILA.

Legh af 't schandael, waerneê ghy achter land loopt zwerven.

URSUL.

Rechtichapen vaendrigh moet en wil by 't vaendel sterven.

ATTILA.

1225 Ontzegtge my dees vaen, die 't leger schande aendoet?
Daer leit de vaen, en 't Kruis, ick trap het met den voet.

BEREMOND.

't Gaet wel, verzet haer zoo die onverzetbre zinnen.

URSUL.

Ghy broedermoorder, moft dien Maeghdemoord beginnen
Met zoo een schendigh stuck, als 't schenden van het Kruis.

1230 Zoo komen u met recht Gods plagen t' effens t' huis.

BEREMOND.

Word een Monarch nu dus van zijn slaevin verproken?
Stop toe dien lastermond.

ATTILA.

Ick heb mijn leed gewroken.

Zy leit'er toe, zy zwijmt, zy sterft, zy geeft den geest.

BEREMOND.

Ghy quijt u als een Held, zoo viert men Mavors feest.

1215 *door brand*: d. i. „door vurige begeerte.“ 't Woord is hier waarschijnlijk gekozen omdat er juist van een vuurspuwend en berg gewaagd werd.

1216 *Tuiten*: „halvelechten.“

1220 *Braef*: *braef* is in den grond een lastentwoord, een goed als *beugde*, *traveren*. 't Is oorspronkelijk van 't Spaansch *bravo*, dat volgens de missiek van 't Lat. *paubus* zou komen. 't heeft thans in deze laatste beteekenis het burgerrecht bekomen; ofschoon 't hier by Vondel nog voorkomt in den zin van „kloek, ferm.“ Grimm zegt dat het eerst in de 17e eeuw, gedurende den dertigjarige oorlog door de soldatentaal in Duitschland in gebruik schijnt gekomen te zijn.

1225, 1226 *Schandael, schande*: hier blijkt nog klaarder wat reeds op vs. 1092 is aangemerkt.

1228 *Broedermoorder*. Attila had in 443 zijn broeder Bleda, zijn deelgenoot in het oppergezag, doen ombrengen, onder voorgeven dat zulks op een goddelijk bevel geschiedde.

HEDEN.

, over den verbolgen
a den Teems bezocht,
t dezen Maeghdentocht
TILA.

iet ongevlochte tuiten
SUL.

alreede huwbare spruiten,
dus ter bruiloft gaen.

TILA.
at een halve maen
achter braef gelloten.

RSUL.
van 't heir der Kruisgenooten
toeren 't leger aen.

REMOND.
t die schandelijke vaen

TILA.
neë ghy achter land loopt zwaen

RSUL.
iet en wil by 't vaendel hover

TILA.
t, die 't leger schande aendert

ruis, ick trap het met den roet

REMOND.
oo die onverzethre zinnen.

RSUL.
t dien Maeghdemoerd beginnen

ick, als 't schenden van het Kruis
Gods plagen 't effens 't huis.

REMOND.
is van zijn slaevin verproken?

TILA.
Ick heb mijn leed gewroken

zy sterft, zy geeft den geest

REMOND.
l, zoo viert men Mayors heet

Woord is hier waarlijk gesproken
word

toetwoord, een zond als krenge, krenge. In een
eent is MEXXEL van 't loek, geater van krenge. Wordt
eent bekomen, afkrenge 't loek. In de 17e eeuw, geene
eent dat hier eerst in de 17e eeuw, geene
Hertschrand in gebruik seldt. In de 17e eeuw
Kruider wat reeds op vs. 100 is vermeld
in de 17e eeuw, zult deelen in de 17e eeuw
op een, zoudt het een, zoudt het een

ATTILA.

- 1255 Nu krijgshliên, valt'er aen, ghy ziet mijn fabel zwacien.
 Zoo moet men Vader Mars met Maeghdenoffer paeien.
 Daer briefcht de dertle hengft op trommel en trompet.
 Daer gaet hy in een zee van brein en bloed te wed.

BEREMOND.

- Ghy kunt de feest van Mars niet koninglijcker vieren.
 1270 Een ander paeit Jupijn met honderd witte stieren;
 Ghy Mars met vyanden van 't menschelijk geslacht,
 Bij duizenden. 't gaet wel. het offer is volbraght.
 De Veldheer, die verflapt van minne werd geoordeelt,
 Beneemt alle achterdocht door zoo een levend voorbeeld.

ATTILA.

- 1275 Kornels, men recht dit lijk, voor 't ondergaen van 't licht,
 Terftond aan eenen pael gebonden, in 't gezicht
 Des muurs, om door dien schrik 't hardneekigh volck te dwingen
 En yeder hou zich reed, men zal de Stad belpringen.

REY VAN AGRIPPINERS.

ZANG.

- Waer zijn de maeghden? waer de vrouwen.
 1280 Die zich van sehreien nu onthouwen?
 En niet met ons heur hart uitklaegen,
 Om dees bedroefde nederlaegen?
 Men hoorde, eer noch trompetten gingen,
 En trommel sloegh, dees Maeghden zingen;
 1285 Terwijlwe smolten in ons traenen.
 Men zeit dat zich de veege zwaenen
 Noch met een' lofzang dus vermaeken.
 Wanneerze zien de Dood genaecken.
 Na't zingen gaenze, zonder kermen.
 1290 Malkandren kussen, en omarmen.
 Hier scheiden tweederleie staeten,
 Die zich op eenen God verlaeten.
 Hier ziet men Vorsten, en Vorstinnen,
 En Koningen, en Koninginnen.
 1295 Ja Paus, Aertsvaders, Kardinaelen,
 Aertsbisschoppen, en Priesters praelen
 Met 's weerelds allergrootste schande.
 Verwezen tot een offerhande,
 In 't aenzicht van zoo veel tyrannen.
 1300 Hier groeten maeghden, vrouwen, mannen,
 En jongelingen vast malkandren,
 En 't aenschijn weet van geen verandren:
 Niet eene heeft haer verf verschoten.
 Verwanten, vrienden, speelgenooten,
 1305 Een yegelijk voor ander vlugge
 Bied 's weerelds ydelheid den rugge.
 De Hunnen staen van spijt en zwellen.

Als zy zich in geleden stellen,
En in slaghorden, om door lyden
1310 De maght der weereld te bestryden.

TEGENZANG.

De Hun zijn' blancken degen zwaeide,
Toen Urfuls vaen niet langer waeide:
Dit was de moordleus, en het teecken.
De trommels slaen, trompetten steeken.
1315 Het krijghsvolek, op trompet en trommel,
Komt t' effens ploffen in den drommel
Der Maeghden, bloot en zonder waepen:
Gelijck in eene kudde schaepen
De hongerige wolven vaeren,
1320 En geene met hun tanden spaeren.
Den ruiter komt van achter rijden.
Het voetvolck parst heur van weersijden.
De Maeghden slaen als Gods gebonden.
Zy sneuvlen moedigh, daerze stonden.
1325 Zy kussen noch de paerdevoeten,
Die lijf en ingewand doorwroeten.
Zy kussen dees geverfde klingen,
Die door den rugh en d'armen gingen;
Dees pylen, die den boezem wonden.
1330 De zom vercheiden mond aen monden,
En, zonder kryten, zonder karmen,
Al lachende in malkanders armen:
Dat zelfs der krijghsliên harten krompen.
Hier rollen hoofden, ginder rompen.
1335 Daer drijven afgesnede borsten,
Hier brein en bloed, die haer bemorsten.
Hier ziet men armen, beenen sningren,
Daer handen, voeten, teenen, vingren.
De Hun, als hy dees dooden plondert,
1340 Zich om heur eerbaerheid verwondert:
Vermits die kuische en eedle zielen
Met mond en borst op d'aerde vielen.

TOEZANG.

Zoo gaet het Christus uitverkoornen.
Zoo groeit de leli onder doornen;
13 De roos op scharpe doornehaegen.
Zoo treckt men zegen uit de plaegen.

1308 *Geleden*: lid heeft in 't meerv. *leden*, en alzoo is ook *geleden* te rechtvaardigen. Volgens 't gebruik echter zegt men *geleden*, wanneer het woord *artus*, *gelederen* wanneer het, gelijk hier ter plaatse, *reeks* beteekent.

1312 *Toen Urfuls vaen niet langer waeide*: *waeide* is de oude regelmatige vorm; gelijk *jaegde* en *eraegde*, waarvoor later *woei*, *joeg* en *vroeg* zijn in de plaats gekomen. Vondel bezigt beiden: als b. v. in *Gysbr. v. Aemstel*: III Bedr. vs. 868. Uitg. van 1659.

Wat stormen waelden ny niet jedert over 't hooft.

en in *Palamedes*: III Bedr. vs. 897.

Was oirzarek dat de vloot der Frygen overwoey.

Zie *HUTDEC.*, *Proere* III, 181, volg.

1333 *Als Gods gebonden*: verkeerd: er moest staan of: *Gods gebondene*, of *Gode gebonden*.

1330 *De zom* voor *jommige*.

stellen,
 door lyden
 te bestryden.

ANG.

degen zwaeide,
 langer waeide:
 en het teecken.
 ompetten seecken
 rompet en trommel,
 in den drommel
 en zonder waepen:
 e schaepen
 vaeren.
 inden spaeren.
 achter rijden.
 eur van weerzijden.
 als Gods gebonden.
 daerze stonden.
 aerdevoeten,
 doorwroeten.
 rtide klingen.
 en d'armen gingen:
 boezem wonden.
 mond aen monden,
 zonder karmen,
 anders armen:
 slien harten krompen.
 ginder rompen.
 e borsten,
 die haer bemorsten.
 en, beenen slingren.
 n, teenen, vingren.
 es dooden plondert.
 aerheid verwondert:
 e en eedle zielen
 op d'aerde vielen.

EZANG.

us uitverkoornen.
 onder doornen:
 pe doornehaegen.
 egen uit de plaegen.

alzo is ook *grieten* te rechtvaardigen *Vorm* is
 het woord *ortus*, *gelederen* wanneer het, *gele* *en*

en *de* is de oude regelmatige vorm, *gele* *en* *en*
en *zijn* in de plaats gekomen *Vondel* *ben* *en*
is *uitg.* van 1659.
en *my* *neet* *edert* *oer* *'t* *hoof*.

te eloot der Frygen overwoey.

aan of: Gods gebondene, of Gods gebonden.

Geen ackers worden zoo gezegent
 Als Urfuls Veld, van bloed beregent.
 In deze zee gaen d'Englen baden.

- 1330 Dit zijn de purpere gewaeden,
 Daer Jezus bruiden zich meê kleeden,
 Wanneerze naer heur staci treden.
 Dees roode druppels, zijn robynen
 Die boven licht, hier doncker schijnen.
- 1335 Men drinckt by God uit goude koppen,
 Verzet met dees gestremde droppen.
 Dit zijn de rechte lievereien,
 Om d'allervroomsten t' onderscheien.
 Zoo triomfeert men overwonnen.
- 1340 Men vind geen kostelijker bronnen,
 Dan die uit 's Martlers adren springen.
 Dees sluiers passen hovelingen,
 Die tot het hemelsch hof behooren.
 Zoo strecken 's vyands punten spooren.
- 1345 Om 't Christelijk gemoed te noopen,
 Veel spoediger naer honck te loopen,
 De renbaen aller Martelaeren.
 Dies staect dit treuren, droeve schaeren.
 Geleit met vierige gebeden
- 1350 Het Maeghdenheir, nu doorgestreden.
 Daer zy het al ten hemel wencken.
 Noch dood noch vyand kan u krencken.
 Ghy ziet de zon in 't water daelen,
 Om op te staen met blyder straelen.

1345 *Honck*: *honk* is „have, huis,” t Eng. *home*, als meermalen gezegd is. Nog gebruikelijk in de
 gemeenzame spreekwijzen: „dicht by honk” en „ver van honk.” *Honk* is mede nog bekend by
 de spelen der jongens.

HET VIJFDE BEDRIJF.

BURGEMEESTERS. BODE.

BURGEMEESTER.

1373 Hoe 't quam, dat Attila het hoofd zoo plotfing stiet,
Met dezen elften storm, begrijpt mijn brein noch niet;
Terwijl ick, by 't klincket, verwacht, ontrent de wallen,
Ons Ridderfchap, om 't lijk van Urful uitgevallen.

BODE.

Zy komen, met dien buit geladen, naer de Stad.

BURGEMEESTER.

1380 'k Geloof het nauwelix. O Jezus, loon hen dat.
Wie durft verbeten Lam, met bloënden muil gedraegen
In 't hongerige neft, dien wreedten wolf ontjaegen?

BODE.

De fpie verkondfchapte ons, hoe 't lijk in Manfrits tent
Te zorgloos werd bewaert door 't Kattenregement;
1385 Dat van den storm vermoeit, en dapper aen 't verlopen,

1393 *Manfrits tent*: Manfrit wordt hier voorgesteld als een overfte der Katten.

- Geen legerpoorte floot, maer lagh naer Stad toe open.
 Dit gaf de Borsten moed. wy nadren altemet.
 Verneemen man noch paerd op schildwacht uitgezet.
 Wy zien vast hier en daer de herrestivieren roocken.
 1390 D'een leit op stroo, en ronckt, met oogen toegeloken.
 Verdroncken in den wijn. een ander drinckt, en druipt
 Van most, en voelt niet eens dat hem de slaep bekruipt.
 De zommigen den buit verdobben, en verpeelen.
 Een ander hallef naeckt zijn wonden zoekt te heelen.
 1395 De wagens staen'er by, zom heel, zom half gelaên.
 Hier leunt een speer, daer hangt een schild of rusting aen.
 De vlammen schittren vast in helmen, en standaerden.
 De ruiters altemael, gestegen van hun paerden,
 Verzuimen hunnen plicht, gelijk de voetknecht doet.
 1400 Toen Liskerck dit vernam, ontlack zijn edel bloed,
 Veel hitziger dan oit op Keulens trotse muuren,
 Noeh t'avond van zijn bloed, en dripende quetzauren
 Geverst, daer hy den Hun manhaftigh wederstond,
 En, hoe vermoeit, het zwaerd niet eenmael af en bond.
 1405 O telgen, voortgeteelt van Roomsche en Duitche struicken,
 Die niet om pracht, sprack hy, maer eerlijck te gebruicken,
 Het harnas gelpste aen 't lijf, en degens gorde op zy;
 Hier is gelegentheid. een yeder volge my,
 Om onze erfvyanden, dees Katten, die, als slaeven,
 1410 Zich onder 't Hunsche juck zoo schandelijck begaeven.
 Betaelt te zetten 't leed, van ouds her aengedaen
 Den Ubien; toen, na veel jammers, uitgestaen
 Van woest geweld, zy heul aen Cæsars scepter vonden.
 Dit 's Manfrits regiment. ghy ziet den hengst gebonden
 1415 Vast graezen by zijn tent, waer in hy stormens moe,
 Houd schildwacht op tapijt, met bey zijn blicken toe.
 Wie zagh oit schooner kans in al 't beleggh geboren?
 Mijn mackers, dat 's u voor. met gaf hy 't ros de sporen.
 Al d'andren op dat spoor hem rennen achter aen,
 1420 Het open leger in. wat kon 'er tegens staen?
 Wy ploften onverziens in 't honderd, in den drommel,

1390, 1395 *De zommigen* — *zom*. Wy vinden hier en vs. 1330 drie vormen van dit woord gebezigd, geene van welke thands meer in gebruik is.

1400 *Liskerck*: de overste der uitgetogen Keul'sche bonden.

1404 *Niet eenmael af en bond*: hier vinden wy wederom de zoo bevallige, by Cats zoo geliefde, en by Vondel zoo zeldzaam voorkomende negatie.

1407 *Gelpste-gorde*: de weglating van de *sluit-t* is in 't enk. te verhoonen; doch hinderlijk in 't mv.

1411-1415 Om dezo regels recht te verstaan diene men zich te herinneren, dat, volgens de overlevering, Keulen gesicht werd door de *Ubiers*, die eerst in Hesenland woonden, doch door gedu- rige oorlogen met de Hesen, of *Katten*, als V. hier beweert, zich, 35 jaren voor K. geb. hadden genoodzaakt gevonden den Rijn over te trekken, waar zy gunst vonden by Agrippa, en Kei- zer Augustus hun de velden der Kondruziers en een deel van die der Eburonen en Menapiërs inruimde.

1420 *Drommel*: 'tzelfde als *drom*, gelijk wy thands zeggen.

- Voor 't steecken van trompet, voor 't roeren van de trommel
Des ronckenden soldaets. eer 't yemant hoorde of zagh
Gevoeldenze onze leughd niet eerder dan den slagh,
1425 En 't yzer op den hals. dat was het zeker teecken.
En daer meê wapen, moord, en klokken opgesteecken.
Zoo overvalt op zee een onverwachte vlaegh
Den zeeman, daer hy slaept, en verre leit te laegh,
Als, onzacht opgeweckt, hy 't zeil begeert te strijcken,
1430 En bulderende wind, en golven niet bezwijcken,
Voor dat het schip gefloopt te gronde gaet, en zinkt.
Hier wordt'er een verrascht, terwijl hy zit en drinckt,
En braeckt den wijn, en 't bloed, en mengtze met malkanderen.
Een ander wil zijn spel te spa in ernst veranderen,
1435 En word, terwijl hy speelt, het spel en 't leven quijt.
Een ander, vast in slaep, van 't waecken word bevrijt.
Een ander grijpt zijn zwaerd, of zet zich in geleden;
Maer word van 't punt geraeckt, of van den hoof vertreden.
Een ander, die zijn quael verbond, met luttel harts,
1440 Van 't schichtigh zwaerd geheelt vond noit gezwinder arts.
Op 't roepen midlerwijl, op dit erbarmlijck schreien,
Terwijl Agrippaes jeughd, zoo stout, zoo breed, gaet weien,
Komt Manfrit uit zijn tent gelprongen, half gekleed,
Met eene hellebaerd, en schuimbeekt byster wreed,
1445 En schreeuwt: wy zijn noch niet verbaeterd van onze oudren.
Hy brengt een' slagh, maer 't hoofd dat hangt op beide schoudren
Gekloven midden door van Liskercks gladde kling,
Die hem te snel ontmoete, en rustigh tegens ging,
En zonder samlen sprong uit zijnen hoogen zadel,
1450 De tent van Manfrit in, bestuwt van Keulschen Adel,
En haelde'r Urfuls lijck, en smeet het op zijn paard.
Toen daetlijck 't leger uit, en zoo weêr stedewaert
Door dick door dun gejaeght, van bloed, en zweet bedropen.
Bezet de poort, en wal, en zet de poort wyd open.
1455 Zy komen met het lijck. al 't leger raecht in roer,
En was ten deel gevloên. ick boodschap u hoe 't voer.

1427 *Geleden*. Zie de aant. op vs. 1308.

1439 *Versta*: „een ander, die zijn wonde, bijkans uitgeput, verbond.”

1443 *Agrippaes jeughd*: de „Keuliche jongellogschap.”

1444 *Met eene hellebaerd*. Zoo ook in *Gysbr. v. Aemstel*, IV Bedr.

Een deel der hurgery beneên met hellebaerd

En sabelen en spiets en poort en muur bewaert.

De hellebaerd was echter noch in de dagen van Attila noch in die van Gysbrecht bekend: 't is het Spaansch *alabarda*, en minder een krijgsgeweer, dan een byzonder wapen, hetwelk ten kenmerk strekte niet alleen aan deur- en lijfwachten, maar ook aan den hopman; waarom het dan hier ook aan Manfrit wordt gegeven.

1446 *'t Hoofd*: t. w. dat van Manfred.

1450 *Keulichen Adel*: wy hebben dit woord reeds meer ontmoet: 't levert een nieuw bewijs, hoe men in Vondels dagen reeds „Patriciaat” en „adel” begon te verwarren. Een *Keuliche adel*, en dat nog wel in de 4e eeuw, is, recht gesproken, onzin; doch dat kon V. niet weten.

BURGEMEESTER.

Manhafte Jongeling, die, zonder eens te flaeuwen,
 Dien kostelijken roof hebt uit die staele klauwen
 Des Noordfchen Beers geruckt; uw Ridderlijke daed
 1460 Blijft in geheugenis, zoo lang de dageraet
 De duisternis verdryft, zoo lang de starren daelen,
 En duicken, voor den glans van levendiger straelen.
 Sinte Urful zal u niet vergeeten in Gods Rijk,
 Daer zy, Gods blyde Bruid, voor d'Englen zit te prijck.

IULIAEN. ATILA. GEEST VAN SINTE URSUL. GEEST VAN
ST. ÆTHEREUS.

IULIAEN.

1465 Hoe heeft de Noordzy zich zoo schandelyck gedraegen?

ATILA.

Hoe liet de Zuidzy zich zoo schandelyck verjaegen?

IULIAEN.

Trompet noch trommel werd gesteecken noch geroert,
 Voor dat men 't stormgevaert had stewaert aengevoert,
 En wat tot storremtuigh en reedschap kon verstrecken.
 1470 Al 't voetvolck quam vooraen, de ruiter achter trecken,
 En noopte met zijn paerd ook 't hart des foudeniers,
 Om den belegen muur t' ontginnen met meer viers.
 De nieuwe maen ging op, dat was 't gezette teecken,
 Om met een veldgeschrey altzaemen op te steecken.
 1475 Zoo ging het stormen aen, hardneckiger dan oit.
 Het hagelde geweer. het veld werd dicht bestroit
 Met pylen, die de lucht verduisterden. en vlogen,
 En snorden van de pees der afgeschote bogen.
 Men broght den storrembock met eene schildpad aen,
 1480 Geweld daer muur noch poort, noch toren voor kan staen.
 Al 't vrouwvolck in de weer zich weert met traen en vlammen,
 Met peckreep, ziedend kalck, en steenen, om het rammen
 Te hindren. heet gevecht maeckt heete hartfens dol.

1467 *Manhafte Jongeling*: t. w. Liskerec.

1471 *Om den belegen muur te ontginnen*. *Belegen* zou het d. w. zijn van *beliggen*, inlien zoodanig w.w. bestond. Van *beleggen* — hier 't bedoelde woord — komt regelmatig *beleyd* of *beleid*. Intusschen geneerden zich noch Vondel, noch hyna eenig ander schrijver van zijn tijd, om de verbuiging der woorden *liggen* en *leggen* juist omgekeerd te nemen als wy het thands doen, gelijk wy daarvan talrijke voorbeelden kunnen vinden by HUYDECOPER, *Proere* III, blz. 143 en volgg. *Ontginnen* staat hier in zijn oorspronkelijke beteekenis van „opensnijden, openen.” Om een land te *ontginnen*, moet men aanvangen met er het ploegzyzer of de spade door te laten gaan; en om een muur te *ontginnen*, er een bres in maken.

1475 *Schildpad*: *testudo*, *schildendack*, zie vs. 1488, stormtuig, by de oude volkeren in gebruik, of liever, fourt van dak, waaronder het stormtuig veilig was tegen de vernielingsmiddelen, die van binnen werden aangewend.

1481 *In de weer zich weert*: *zich weert* is „zich verweert.” De uitdrukking is gelukkig en cliefijk. *Traen en vlammen voor vlamrende traen*, d. i. „kokende olie,” een gewoon verdedigingsmiddel, o. a. door die van Alkmaar tegen den Spanjaart met vrucht gebruikt.

De mannen sneuvelen. de graften raeecken vol.

1483 Men strijd eer reuckeloos als met verstand en orden.

Uit bitterheid, van wie zy aangedreven worden.

Gewicht van steenen rolt, en tuimelt van den wal,

Op 't schildendack, dat floopt, door eenen zwaeren val;

Dat kraeckt, en knarst, en huult. noch ziet men niemant sullen.

1490 Men laet zich door veel moords in 't rummen niet verbluffen.

De levendige treed terstond in 's dooden plaets.

In 't end bezwijkt de muur, door 't aenstaen des soldaets,

En stort met roock, en puin, en groot gedruis ter aerde:

Die davert van dien slag, als ofze Reuzen baerde,

1493 En weer in arbeid ging. het puin vervult de gracht,

En baent den wegh in Stad: die schijnt in 's legers maght

Te staen, daer over ons de vesten vreeslijk gaepen.

'k Zagh d' Agrippiners blanck op straet, in volle waepen,

Getrooft het Hunsch geweld t' ontfangen sterck en stijf,

1500 Als my, gelijk een koorts, een grilling reed door 't lijf.

ATTILA.

Wat grilling quam u aen? hoe is u 't hart ontzoncken?

IULIAEN.

My docht, dat in die breuck des muurs dees Mannen bloncken,

Die flus verlagen, nu verscheenen wederom

Tot wraecke van dien moord. 'k Zagh Ursuls Bruidegom,

1503 Dien wackren Jongeling, den wyden mond der muuren

Bezetten, met die zelve en vloeiende quetzuuren,

Ontfangen van mijn hand, toen ick, versteurt van moed,

Hem aengreep by zijn kleed, en slibben deed in 't bloed

Van 't grijs en Pauwlijck hoofd, het welleck, voor zijn oogen,

1510 Doorsteeken van mijn zwaerd, zich mede quam vertoogen,

Tot wraeck van 't ongelijk, met eene heefche stem;

Gelijk die dubble wolek van Mannen achter hem,

De moede Burgery quam bystaen, en verpoozen.

Men zagh'er zom gebaerd. men zagh'er baerdeloozen,

1513 En jong, en oud. elk had zijn eigen handgebaer,

Een kruis, of staf, of torts, of zwaerd. 't gelpoock stond naer.

En vreesfelijk by nacht. de krijghsman aen het datten.

Wijkt af, verloopt, en ick zoek hen vergeefs te stutten.

ATTILA.

Nu merck ick, 't is geen droom, noch harfenschildery.

1520 Het heeft niet weiniger gelpooekt aen onze zy.

Ick, om geweer en moed van 't oorloghsvolek te slypen,

1498 'k Zagh d' Agrippiners blanck op straet, in volle wapen: 't woord blanck ziet hier op de wapenrusting der Agrippiners, en men moet deze regel lezen, als stond er: „ik zag de straat blank van Agrippiners in volle wapenrusting.“ De draal aan den zin gegeven is latijnsch, en in onze taal af te keuren, niet alleen om dat zy met hare eigenschap niet stroekt, maar ook als onduidelijk.

1520 Niet weiniger: in 't H. D. bewaarde, by ons in onbruik geraakte comparativus van weinig.

- Hadde opgezet eens zelf de torens aen te grypen,
 En greep, in 't bits gevecht, na zoo veel tegenstand,
 Den standerddrager zelf den standerd uit de hand
 1325 Met d'een, met d'ander hand de lange storremladder,
 En riep: men volg mijn spoor. wie eerst van allen radder
 Kan steigren, achter my, en schrap in 't heetste staen,
 Dien magh onsterflijke eer, noch muurkroon niet ontgaen.
 Hier rijft het Capitoel. hier is de wedergade
 1330 Van Rome. schats genoegh, tot boete van uw schade,
 Geleden in 't belegh. val aen, ick wijs u 't spoor.
 Mijn Arend met de kroon, mijn Astur vlieght u voor.
 Het vier ontfack. men zagh hoe aller oogen glommen.
 Ick recht de ladder zelf, en daedlijk opgeklommen:
 1335 Mijn regiment my na, en zoo de zege ontgoff.
 Een yegelijk foldaet hiel stand, gelijk een post.
 Ick zwaey den degen vast. ick schreeuw vast moord, en wapen,
 Vrybuit, en brand. val aen, nu wreeck u eens rechtichapen.
 De Burgery verflaeuwde, in tegenweer te bien.
 1340 De wal en Stad was ons: wanneer ick op zijn knien
 Een oud eerwaardighst Man zagh vallen, in het midden
 Der Priesteren, en met gevouwe handen bidden.
 Op dat gebed, helaes! verscheenme strax mijn Min,
 Met haer doorschote borst. die schoone Koningin
 1345 Verscheen met dees quetzuur, die versch noch deerlijk bloede.
 Hoe werd mijn hart zoo bang, dat strax zoo grimmigh woede!
 De standerd zeegh, en viel, met eenen viel de moed.

IULIAEN.

Verscheenze slechts alleen?

ATTILA.

- Met een' ontelbren stoet
 Van duizenden bestuwt, en met die zelve Zielen
 1350 Die, van den hoof getrapt, door zwaerd en speeren vielen.
 Zy trad my in 't gezicht, en dochtme ruim zoo schoon,
 En ruim zoo groot als flus. haer diamante kroon
 Verlichte straet en wal, door 't schitteren der steenen,
 En 't kroonegoud, gelickt en goddelijk bescheenen

1325 *Mijn Arend met de kroon, mijn Astur*: dat Attila een arend in zijn banier gedragen hebbe, en dat die Arend den naam van Astur voerde, steunt zeker op een geboekstaafte overlevering: want Vondel was te nauwgezet om zoo iets te verzielen; ik heb er echter geen melding van gevonden in een der schrijvers die van Attila gewagen, voor zoo verre ik in de gelegenheid ben geweest, die na te lezen.

1335 *Ontgoff*: van ontginnen.

1345 *Mijn Min*: ik herinner my niet, het woord *min*, in den zin van „beminde, geliefde”, gelijk hier, elders te hebben aangetroffen.

1345 *Met haer doorschote borst*: zy was wel met een *schicht* omgebracht, die Beremond — zie vs. 1142 — uit Attila's koker getrokken had, doch daarmede niet *doorchoten*, maar *doorstoken*, als blijkt uit vs. 1146 en uit vs. 1252—1261. *Doorichoten* met een pijl of schicht kan slechts op een afstand geschieden, en hier was een soort van worsteling vooraf gegaan.

1350 *Gelickt*: dit woord behoort by het in vs. 1556 volgende *tongen*: de konstruktie is echter vrij gewrongen.

- 1333 Van eenigh godlijk licht, dat met een' ronden kring
 Van tongen, rood als vier, om 't heiligh hulfel ging.
 My docht ick zagh dien fchicht noch in haer herte fteecken,
 Daer 't laeuwe bloed langs fcheen op d' aerde neêr te leecken.
 Iek ftondt'er ftijf en ftom. al 't krijghsvolk zagh op my.
 1360 De Liefde en Schrick van d' een, de Schoone aen d' andre zy.
 Noch drong ick ftewaert in met zidderenden degen.
 Maer waer ick quam, alom vloogh Urfuls Geest my tegen
 Met haere fterderd vaen. haer Maeghden overkuifch
 Bejegenden mijn volck met dadeltack, of kruis,
 1365 Of maeghdewalle kaers, voor wie de krijghslien vielen,
 En vloten hier en daer. zy zat my op de hielen,
 Of ftond voor mijn gezicht. veel troepen vloôn verbaeft;
 Dies ick den aftoght blies, want d' aftoght was ons 't naeft.

URSUL.

Nu treffen den Tyran al 's hemels dreigementen.

AETHEREUS.

- 1370 Nu Juliaen vervolgt in d' aengelfteecke tenten.

ATTILA.

Och Juliaen, wat raed? hier koomt het zelve fpoock.

JULIAEN.

Hou ftand, 't is ydelheid, en wind, en ftof, en roock,
 Of een ontfteecken damp, die fchichtigh zal verdwynen.

URSUL.

De zonne zal voortaan uw hutten niet befchynen.

JULIAEN.

- 1375 Hou ftand, 't is ydelheid, die eer verftuift dan ftof.

URSUL.

Des legers kreits verftreck den Hun een kerreckhof.

JULIAEN.

Wie zijtghe, die by nacht ons quellen komt, en plaegen?

AETHEREUS.

Slechs wind, en roock, en damp, en ftof, om uit te vaegen.

JULIAEN.

Indienghe niet ontvlucht, ick ftel mijn zwaerd te werck.

- 1380 Wat of de veldheer doet?

ATTILA.

Ick fchrijf met kool een perck,
 Tot mijn verzekering, en zal 't met vloecken wyen.

JULIAEN.

Daer komt het yflijck fpoock, en durf het overfchryen.

ATTILA.

Is 't wonder dat mijn hair hier door te berge rijs?

URSUL.

Bevriest uw hart noch niet zoo ftijf en kil als ijs?

ATTILA.

1585 Och Urful, laetme gaan. och spaer den Koning 't leven.

URSUL.

Tyran, uw vuift heeft my dien ſchicht in 't hart gedreven.

ATTILA.

Och Urful, laetme gaen, vergeefme toch dien moord.

URSUL.

Wy Geeften eifchen wraeck. de hemel is verſtoort.

AETHEREUS.

Durft ghy, aertsmoordenaer, u langer hier vertrouwen?

JULIAEN.

1590 Wijk af, ick zal u 't hoofd van buick en ſchoudren houwen.

AETHEREUS.

Heeft wind, en roock, en damp, en ſtof nu buick en hoofd?

JULIAEN.

Daar leit de Geest. ick heb hem 't beekeneel geklooft.

AETHEREUS.

Noch leeft de Geest. uw zwaerd is veel te plomp van ſnede.

JULIAEN.

Och goede Geest, vertreck, laet Juliaen met vrede.

ATTILA.

1595 Och Juliaen, wat raed? nu weet ick geen verblijf.

URSUL.

Gods ſtraffe volgt Gods Roe, gelijk de ſchaduw 't lijf.

ATTILA.

Het zweet breeckt uit. wie moet voor dit gezicht niet yzen?

Princes, ick zal my nu genadiger bewyzen.

URSUL.

Gelijkghe zyt gewoon, die 't al verwoeft en ſtroopt.

1600 En Chriſtenrijk in 't bloed der Martelaeren doopt.

Verbeeld u niet, dat God uw' moedwil wil verſchoonen.

Ick zal u 't halve hoofd van uwen Manfrit toonen.

Daer ziet ghy 't van het lijf gefneden, en noch nat.

De Ridderſchap valt uit, met al de ganſche Stad.

1605 De tenten ſtaen in brand. uw volck verloopt te ſpade.

't Vergoten bloed roept wraeck. 't is uit met Gods genade.

De ganſche Stad valt uit. al 't leger ſtaet in vier.

ATTILA.

Wat zienwe, Juliaen? wat aenzicht zienwe hier?

't Is Manfrits eigen hoofd. verwacht geen ander teecken.

1610 Och Juliaen, 't is tijd als d'andren op te breecken.

Och Juliaen, breeck op, met d'overige maght.

't Is veiliger gevloên, dan 't uiterſte verwacht.

AERTSBISSCHOP. BURGEMEESTERS. REY VAN AGRIPPINERS.

AERTSBISSCHOP.

- Getrouwe Ridderſchap, zet hier de doodbaer neêr,
 En 't Heiligh Lijck. 't word ſpa, oock valt de wegh te veer.
- 1615 Voor eerſt genoegh, tot dat men 't lichaem voort geleide,
 En op het ſtaetelyckite een uitvaert toebereide,
 Gelyck de heiligheid van zoo een Heiligh voeght.
 Maer dit toefchietend volck bleef al den nacht miſnoeght,
 Indien hun oogen zelfs de doode niet eerſt zagen.
- 1620 Men ſchuif de doodkiſt op, daer leitze nu verſlagen,
 Die vrome Kruisheldin, en ſtat van 't eeuwigh Rijk.
 Ghy Vaders van de Stad, ghy Burgers algelijck,
 Om Gods wil, ziet toch eens, ghy maeghdekens, en vrouwen,
 Koom leeck, en priester, koom de Koningin aenſchouwen.
- 1625 Zy ſchijnt niet dood, noch oock den ſlapenden gelijck,
 Maer levend lachtze u toe. hier leit een Bruid te prijck;
 Wiens ziel in 't hemelſch koor, voor d'Engelen, ging trouwen
 Den ſchoonſten Bruidegom. waer zagh men oit gehouwen
 Uit marmer eenigh beeld, of lijck dat witter was.
- 1630 Zoo leeft d' albatte pop in d'ebbenhoute kas.
 Noch ſchijnt de purpre mond gebeên tot God te morren.
 De roos, op elke wang, weet noch van geen verdorren.
 Het hair behoud zijn' geur, ja krachtiger dan oit.
 Zoo hadze zich voor 't leſte om Jezus opgetoit.
- 1635 Zy heeft dien mond niet eens vertrocken, om de ſuarte
 Des doods, toen haer de Dood de tanden zette in 't harte.
 Met dien verwoeden ſchicht. geweerhaeckt hangt hy noch
 In haer gequetſte borſt, zoo wit, als melck en zogh;
 Gemarmert van het bloed, dat uit de wonde vloeide,
- 1640 En maeckte een' rooden vliet, waer in de ziele roeide
 En zeilde, en vloogh voor wind, voor ſtroom, recht hemelwaert,
 Der zielen haven in, beſchut voor 't Hunſche zwaerd.
 O wreede ſchicht, te wreed op zoo een teere ſpruite!
 't Was wonder dat uw punt niet weder af en ſluite,
- 1645 Of ſtomp werd, op 't gezielt en levendigh albaſt
 Der Kalidoonſche Maeghd, en hechtghe noch zoo valt,
 In 't middelpunt van 't hart? maer waerom 't hart geſchoten,
 Oeh edel hart! en niet een ander deel doorſtooten?
 Neen, billijck is 't, dat zy, aen 't Paradijs verlooft,
- 1650 Oock werde in 't hart gemerekt; gelyck 't gemartelt Hoofd,
 Haer Heiland, dien de ſpeer in 't hart ging, door de zyde.
 Onwetende eerde u dus, die u dees eer benyde.
 O allerzalighſt lijck, ons allen voorgetreên,
 En in het bloedigh perck met Jezus doorgeltreên.

163. Morren voor „mompelen.”

BURGEMEESTER.

- 1655 Zy triomfeert by God, met wien zy zich vereende,
Met al haer Duizenden, die, op de starren treënde,
Nu omgaen met den klood, aen 's hemels gouden boogh,
En, boven zon en maen, braveeren daer om hoogh
Gods vyanden, die niet onsterfelijcke zielen,
1660 Maer slechts het sterflijk lijf des Martelaers vernielen.
Het veld, dat door dien moord verwildert leit, en woest,
Gemest met bloed, en merg, teelt nu een' rijcken oeght,
Daer God de vrucht af maeit, en vult zijn ruime schuuren
Met garven zonder tal.

REY.

- Wy tellen daeghlix d' uuren,
1665 Ja eleken oogenblick, in 't uiterste gevaer,
Dat Jezus ons verlos. 't verlangen valt ons zwaer.

AERTSBISSCHOP.

- O waerde Burgery, de hemel wil u stercken.
Gedenck, ghy strijd ter nood voor huizen, en Gods kercken;
Ghy strijd voor lijf en ziel, voor Gods gerechte zaeck,
1670 Voor 't algemeen geloof. schep moed. beveel de wraeck
Den allerhooghten troon: hy bleef noit Dwingland schuldigh
De lang gedreighde straf. volhard, beveel geduldigh
Hem d' uitkomst van 't gevecht. de hemel weet zijn tijd.
Men triomfeerde noit dan na den bangen strijd.
1675 Nu doricht Gods straffe hand den droeven ingezeten.
De vlegel breekt niet eer voor dat die is versleeten.
Gods oordeel scheid aldus het koren van het kaf;
Al dreunt'er 't gansche Sticht, gelijk een dorshvloer, af.
Wy zitten noch beschermt, en met beslote muuren.

REY.

- 1680 Argentoraet, en Trier, en Tongren, ons gebuuren,
Zijn al in d'afsch geleit, en in den grond vergaen.
Indien een stercker valt, hoe kan een zwacker staen?
De blixem met geweld gedreven op de toppen
Van toornen, en van kerk; het bloed, by roode droppen,
1685 Geregent hier en daer; de tortsen in de lucht;
De wolcken vol geschreis, en oorelooghsgerucht;
Het hemelsche gezang, het loeien uit de kooren,
Gaen zwanger van al 't leed, dat daeghlix word geboren.
Ons velten gaepen vast, en waren flus vermant.
1690 Wy hoorden dien Tyran vast brullen moord en brand.

1670 't Gansche Sticht: namelijk „het aartsbisdom van Keulen.”

1680 Argentoraet: „Strasburg,” dat echter juist niet onder de allernaaste buurstedcn van Keulen behoorde.

1685-1688 Zulke voortekenen, die ons herinneren aan 't geen Jozefus en Hegesippus verhalen aangaande de wonderen die plaats hadden voor de versterking van Jeruzalem — werden nog in Vondels tijd onafscheidelijk geëcht van alle noodlottige gebeurtenissen. Wie twyfelt, die GODFRIEDS Kronijk maar eens op, die er vol van is.

De maght der Burgery begon al uit te spatten.
 De Hun zal strax den storm met meer gewelds hervatten,
 En booren door de breuck in Stad, die open leit.
 Ick zie, hoe 't grimmigh zwaerd langs marckt en straeten weit,
 1093 En neervelt, wat het vind. ick hoor ons vrouwen krijten.
 'k Zie dochters aengezicht en bloote borsten rijten,
 Met hangende perruick geschonden en gesleurt.
 Ick zie dees Stad in brand, en als een kleed gescheurt.
 Nu zal ons Beeck van 't bloed der menschen overloopen.
 1100 Men sluit de poort vergeefs, de muuren leggen open.

BURGEMEESTER.

Godvruchtigh Licht, verlicht het volck met uw gebed.
 Wy knielen al met u, en hopen op ontzet.

AERTSBISSCHOP.

Aendachtige gemeent, hou op, hou op van schreien.
 Ick zie, om 't hoofd van 't lijck, een vlam van tongen weien,
 1103 En lecken Ursuls kroon. ay zie, hoe schoon het speelt.
 Ick zie noch meer, een wolck, die zich daer boven deelt,
 En zwanger van Gods glans valt arbeid door te breecken.
 Schep moed, mijn volck, schep moed. dit is geen ydel teecken.
 Wy zijn alree verhoort. nu langer niet gescroomt.
 1110 De wolck gaet op, wat Zon of hier te voorschijn koomt?
 Wat starren of dit zijn, die voor en achter krielen?
 Gewis 't is Ursuls geest, bestuwt met Martelzielen,
 Met zoo veel duizenden, als flus gesneuveld zijn.
 Ick ken die Kruisbanier. 't is spoeck, noch droom, noch schijn.
 1113 Wy weecten haeren geest met ons eendragtigh smeecken.
 Zy wenckt ons, luister toe. daer vangt zy aen te sprecken.

SINTE URSUL.

Ghy Agrippiners, staect dit jammerlijk geteen.
 Ick hebbe op uwen muur met al mijn heir gestreen,
 En ging dien Dwingeland in zijne tent bestoocken.
 1120 Al 't leger vlucht met hem, en is voort opgebroken.
 De blixemtrael, die brand in alle hutten sticht,
 Vergunt den Hun geen' tijd, dat hy zijn hielen licht.
 Ganich Keulen, met den dagh in 't leger uitgevallen,
 Sleept eenen grooten roof in zijn verlosse wallen.
 1123 Die woedende Tyran, zoo wijd en zijd gevreeft,
 Zal 's nachts, in 't bruilofsbed, op 't vrolijkst van zijn leeft,
 Smoordroncken van den wijn en 't bloed, allengs gedroncken,
 Daer zijn bestorve bruid hem reutlen hoort, na'et roncken,
 Haest braecken 't godloos hart, en smooren in zijn bloed,
 1130 Dat tegens Christus Kerck, en Gods autieren woed.

1120-1123 Volgens sommige schrijvers werd Attila, na met Hedike dochter van den Koning der Bak-
 trianen getrouwd te zijn, in de eerste bruiloftsnacht door haar omgebracht.

al uit te spatten.
 met meer gewelds hervane
 in Stad, die open leit
 vaerd langs marckt en straet
 ick hoor ons vrouwen kren
 en bloote borsten rijten.
 chonden en gelleurt.
 en als een kleed gecheur
 loed der menschen overloes.
 s, de muuren leggen open.

MEESTER.

lit het volck met uw ghebed
 hopen op ontzet.

BISSCHOP.

op, hou op van schreien.
 't lijk, een vlam van tongen
 ay zie, hoe schoon het poest.
 lek, die zich daer boven doet
 uns valt arbeid door te kroeten
 schep moed, dit is geen ydel teet.
 nu langer niet geichroomt.
 Zon of hier te voorfehijn koozt?
 die voor en achter krieien?
 bestuwt met Martelzielen,
 als flus gesneuveld zijn.
 't is spoeck, noch droom, noch
 it met ons eendraghtigh moeden.
 ne, daer vangt zy aen te spreken.

SINTE URSUL.

dit jammerlijk gelteen.
 ur met al mijn heir gestreen.
 d in zijne tent bestooken.
 hem, en is voort opgedroken.
 and in alle hutten sticht.
 't tijt, dat hy zijn hielen lieh.
 n dagh in 't leger uitgevallen.
 oot in zijn verlosse wallen.
 zoo wijd en zijd gevreet.
 itofbed, op 't vrolijkst van zijn teet.
 n wijn en 't bloed, allengs gesneet.
 el hem rentlen hoort, naet roncken.
 ons hart, en smooren in zijn bloed.
 erck, en Gods autieren woel.

Attila, na met Hedike dochter van de Konink
 le bruydensnacht door haar ongestact.

Laet u 't geleden leed noch jammer niet bedroeven.
 God wou uw hart door 't vier des oorlooghs dus beproeven.
 Bestelt ons lichaemen ter aerde, zoo 't behoort.
 De hemel zal uw' Dom, uw Raedhuis, en uw poort,
 1735 Van hier, in tijt van ramp, en tegenspoed, vertroosten.
 Verwacht in uwen sehoot het Drietal, dat van 't Oosten
 Zich boogh voor d'arme kribbe, en offerde zoo mild;
 Drie Kroonen dan gevoert in eenen rooden schild:
 Drie Kroonen zullen braef op onze Armijnen passen.
 1740 Ick zie der muuren kreits hoe langer wyder waffen,
 Door allerhande ramp; d'Aertsbisschop, in den top
 Van 't Keizerrijk te keur, om een' gekroonden kop;
 En 't Heiligh Agrippijn, door tegenspoed verzochter,
 Volharden, als een echte oprechte Roomsche Dochter.

AERTSBISSCHOP.

1745 Verlosser, zijt geloof, die d'eer behoud in 't veld,
 En Englen zonder tal, en Martelgeesten stelt
 Tot wachters van de Stad. wy buigen ons, wy groeten
 SINTE URSUL en heur heir. wy offren aen heur voeten
 Geen wierookvat vol reuck, maer 't hart vol danckbaerheid.
 1750 My dunckt ick zie alree ons velten uitgeleit.
 Sinte Urfuls Veld daer in getrocken, en begrepen,
 De Keulse Maeghden maght van steenen t'zaemen slepen,
 En bouwen haer een kerek, zoo yverigh als oit.
 Gezegent zij Klemaet, die Gods gebouw voltoit.
 1755 Drie zilvre tomben, rijk van Indiaensch gesteente,
 Begraeven in 't auter, beveelt men haer gebeente,
 't Lijk van Cyriacus, en 't lichaem van Komaen;
 Waerop men, onder spel en koorgezang, voortoen
 Den hemel eeuwigh danckt, met heilige offerhanden.
 1760 Daer gulde kandelaers, daar gulde lampen branden.
 Noeh feelt noeh ommevang ontfia dees Maeghdekerek;
 Daer elck haer rustbed hebbe, en haer gewyden zerek.
 Men berg al 't overfchot in eene goude kamer;
 En haer gedachtenis zij Keulen aengener
 1765 Dan endelooze schat: maer d'afch, en Maeghdestof
 Zich spreinde, vereifcht een grooter kerreekhof
 Dan d'aldergrootste Stad. men grabbelt om dees bloemen.
 De Teems zal zelf een stad naer een der Maeghden noemen.
 Zoo leven, na de dood, die 't leven hier versmaen.
 1770 Zoo kooft de glori t'huis, die naer geen glori staen.

1745 Verzoeker, om t'ijm, voor meer verzocht, d. i. „meer beproeft“; doch even verkeerd als „beproeft“ geweest ware.

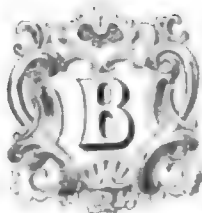
1755 Klemaet: deze persoon is my onbekend.

1765 De Teems zal zelf een stad naer een der Maeghden noemen. Ook hier moet ik een ? plaatsen. Mischien was er onder die 11011 een *London*.

KRITISCH OVERZICHT

VAN

DE M A E G H D E N.

y de beoordeeling van dit Treurspel zal men, geloof ik, verstandigst doen, met, even als de Dichter, de overlevering, waar het op gebouwd is, gaaf en zonder nadenken aan te nemen, en zich zoo min mogelijk tot historische nasporingen te begeten of op anakronismen te letten. Zeker is het, dat Vondel eer lof dan berisping verdient voor de moeite, welke hy zich gegeven heeft, om alle byzonderheden omtrent de geschiedenis, zoo van Attila als van Keulen, op te graven, en dat het stuk op elke bladzijde de bewijzen vertoont van verbazende belesenheid; — doch van een anderen kant moet ik niet verzwijgen, dat het er niet beter door geworden is, en dat, zoo belesenheid op zich zelve nuttig en verdienstelijk is, zy tot die eigenschappen behoort, welke men best doet, zoo min mogelijk te vertoonen. Wie een dichtstuk schrijft, moet in de eerste plaats en voor alles er naar streven, helder en verstaanbaar te zijn; en wanneer de aandacht van lezer of hoorder gestadig wordt gestoord en van het hoofdonderwerp afgetrokken door de vermelding van personen en zaken, welke hy nooit heeft hooren noemen, dan gaat voor hem de indruk, dien het dichtstuk verwekken moest, grootendeels verloren. Er bestaan weinig poëtische voortbrengselen, die in schoonheid van vormen, in rijkdom en gloed van schildering, in fijnheid van gevoel, in alles, in een woord, wat de voortreffelijkheid van een dichtstuk uitmaakt, kunnen wedijveren met de Lalla Rookh van Thomas Moore: en toch zou het oneindig meer behagen, indien de naauwkeurigheid in het vermelden van Oostersehe gewassen, dieren, produkten, gewoonten, enz. er niet zoo kwistig in verspreid ware, en men niet gedurig verplicht was, tot recht verstand van den text, de aantekeningen te raadplegen.

Behoudens dus de hierboven gemaakte aanmerking, is het Treurspel, dat wy thands beschouwen, allezins geschikt om de aandacht te boeien en treffende indrukken te weeg te brengen. Men vindt er, by keur van uitdrukking, rijkdom van gedachten, behagelijke afwisseling, fraaie karakterschildering en luister van voorstelling in vereenigd. De expositie wordt ook hier wederom niet in een lange allenspraak, maar in een soort van beraadslaging tuschen den Aartsbischop en de Burgemeesters van Keulen gegeven. In dien Aartsbischop vinden wy niet weinig gelijks met den goeden

vader Willebrord uit „Gysbrecht.” Dezelfde naïeve, eenigzins heuzelachtige bekommering over zijn kerk-ruiten, zijn boomgaard en zijn vijver, die den Vader van 't nederige Karthuizer klooster kenmerkt, drukt ook den hooggeplaatsten Aquilius ten opzichte van de schatten in de St. Gereons kerk verzameld. Intuschen zou men met eenig recht kunnen vragen, of Vondel niet beter hadde gedaan, in dit eerste tooneel de rollen om te keeren, en in stede van een mistroostigen, beängsten Geestelijke te schilderen, die door de waereldlijke Overheden wordt opgeheurd, liever wat meer neêrflachtigheid by de Burgemeesters te onderstellen, en daar-en-tegen den Aartsbischof te doen wijzen op een mogelijke verlossing der stad uit haren nood, langs wegen, verborgen voor 't oog der menschen, doch aan den Almachtige bekend en door Hem reeds voorbereid. Aquilius, als een tweede Jojada tot een anderen Abner ¹⁾ gesproken hebbende, zou ongetwijfeld een meer waardige en zijn stand meer voegende rol gespeeld hebben.

Even min als de Aartsbischof, doet zich de Bode, die in 't volgende tooneel het gevangen nemen van Urfel en haar stoet door de Hunnen, komt verhalen, van een voordeelige zijde kennen. Hy bekennt reeds by de eerste woorden die hy spreekt, dat hy geen lust in 't martelaarschap heeft, en liever *oud en grijs, dan zoo jong* sterft. Deze gehechtheid aan 't leven van den vluchteling was in Vondels plan wel noodig om zijn verschijning binnen Keulen te motiveeren; doch zy vernedert den man in de oogen, die Urfels moedwillig streven naar den marteldood als iets loffelijks beschouwen, en vermindert daardoor den indruk, welken anders zijn zoo cieraalijke beschrijving van den reistocht bestemd was te weeg te brengen.

Wy worden nu verplaatst in de legertent van Attila; want de inhoudsopgave, voor het stuk geplaatst, is in zoo verre niet naauwkeurig, dat zy het tooneel voorstelt als uitluitend *te Agrippine*: en, wat meer is, indien wy uit vs. 234 niet leerden, dat „de Dwingeland mevrouw in zijn tent verwachtte”, wy zouden by de *lezing* niet zoo dadelijk begrijpen waar wy ons bevonden. Deze mindere naauwkeurigheid is vreemd by Vondel, die anders altijd zoo juist de plaats der handeling aanwijst of omschrijft.

De nu volgende tooneelen tuschen Attila en zijn Veldheer, en tuschen den Koning en de Maagd, zijn keurig geschreven. Het was een gelukkige gedachte, reeds den ruwen Juliaan gevoelig te maken voor het schoon van Urfel, en daardoor de liefde voor te bereiden, welke Attila voor haar opvat, en niet minder dezen laatste eerst zijn genegenheid te doen verbergen, om zoo doende zijn karakter als Vorst beter op te houden. Ook de Offervinder, waar hy vervolgens den Koning poogt af te brengen van zijn liefde voor de Kristen maagd, is treffelijk geschilderd en spreekt — van zijn standpunt beschouwd — verstandige taal. Minder gelukkig komt my de wijze voor, waarop Urfel, in haar onderhoud met Beremond, diens redeneringen poogt te wederleggen, en ik ben niet zonder schroom, dat, zoo de redetwist van een onpartijdig standpunt kon beoordeeld worden, haar betoog nog zwakker dan dat des wichelaars zou bevonden worden. Immers, verre van de waarheid en voortreffelijkheid van het Kristendom te bewijzen, zoo beantwoordt zy meest alle tegenwerpingen van Beremond, door aan te voeren, dat hetzelfde wat deze in de Kristen Godsdienst belachlijk of verkeerd vindt, evenzeer in de Heidensche plaats heeft. Zoo b.v. verdedigt zy het feit, dat Kristus begraven is, omdat dit ook met Jupiter gebeurd is: zoo het verschijnsel, dat God den dood zijns Eengeboornen heeft toegelaten, met de omstandigheid, dat

1) RACINE, *Alhalie*. Act. I.

Saturnus zijn kinderen wel opât: zoo de hemelvaart van Jezus met die van Herkules. Voorts is het hinderlijk, wanneer aan Urfel een echtverbintenis met Attila wordt voorgesteld, haar het afslaan van dit voorstel voornamelijk te hooren gronden op het *gruwelijk hoofd*, den *borsteligen baard*, en den *platten neus* van Attila. Daar zy, een aan God verloofde maagd, den Heidenschen Vorst toch niet zô begverd hebben, al ware hy een Engel van schoonheid geweest, is de vermelding van zijn fysieke afzigtelijkheid in haren mond onnoodig, ja ongepast en onkiesch. Wy moeten Vondel echter over de min gelukkige wijze, waarop hy deze *disputatie* behandeld heeft, niet te hard vallen, wanneer wy bedenken, dat de theologische polemieek van zijn tijd minder bestond in een wederkeerig liefderijk vermanen, te-recht-wijzen en overtuigen, dan in een heftig schelden en tieren: en het is dan ook niet meer dan natuurlijk, dat Urfel, in plaats van verder te argumenteeren, of eenige pogingen aan te wenden om den Wichelaar te bekeeren, van woorden tot feitelikheden overgaat, en het haar aangeboden wierookvat aan stukken slaat — Meesterlijk daar-en-tegen, en Vondel weder volkomen waardig, is het volgende tooneel, waarin Beremond en Juliaan elk van hun standpunt aan Attila raden, tot behoud van zijn gezach, de Maagden op te offeren: en uit de natuur gegrepen zijn uitroep aan 't lot:

Zoo wil ick dat men toch de Koningin bewaer.

't Is Orosman, wanneer hy roept:

Laissez jurtout, laissez Zatre en liberté.

In het derde Bedrijf vinden wy ons wederom binnen Keulen, en wel op een torenplat, van waar de Burgemeesters met den Aartsbischof het Maagdenleger gadeslaan. Dat die goede Aartsbischof, die veel praat, maar weinig doet, het voornemen opvat, om, op het voorbeeld van Leo en Lupus, den dwingeland in persoon te ontmoet te gaan, en dien *bazilisk met zijn gezicht te verslaan*, is prijzenswaardig; maar schooner zô het geweest zijn, indien dit plan, al ware 't maar door een begin van uitvoering, gevolgd ware: nu dit geen plaats heeft, kon het geheele tooneel gerust worden gemist.

Met een sprong worden wy wederom in 't leger overgebracht, waar zich nu Attila door de redenen en *citaten* van Juliaan en Beremond laat overhalen, om noch de Maagden, noch des noods de Koningin te sparen. Die tooneelen, en de tweestrijd van Attila, in zijn alleenspraak vermeld, zijn fraai en waar van schildering. Urfel met haar geheelen stoet verschijnt nu voor hem, en gewis zô de theatrale voorstelling van *dit reitbaar volk, zoo kostelyk gekleed*,

naar de beschrijving, die er van gegeven wordt, eene der luisterrijkste zijn, welke eenig stuk immer had aangeboden. De stijl, waarin dit tooneel geschreven is, is de majesteit van het tooneel zelf volkomen waardig. Wel wordt het schijubaar kalm en deftig onderhoud tuschen Urfel en Attila wat snel door den dollen moord gevolgd; doch het was menschkundig, aan den Dwingeland, nu Beremond plotselings tuschen beiden komt en hem waarschuwt, aan Urfel haar kruisvaan te ontrukken, geen nieuwe vertoogen in den mond te leggen. By zijn nog steeds brandende hartstocht voor zijn schoone vyandin, moest hy of terstond of geheel niet op haar woeden. Hy haast zich, haar met zijn schicht te doorsteken, bewust, dat hy haar by de minste aarzeling sparen zô.

Het verhaal, in het vijfde Bedrijf, van den uitval door de Keulsche jongelingschap gedaan, is wederom geheel in Vondels trant geschreven, en levert een nieuw bewijs van zijn onovertrefbaar talent in 't aanschouwelyk voorstellen van gebeurtenissen.

Alleen zou een vitter kunnen vragen, waarom die Keulsche Ridderfchap — zie vs. 1378 — wel om 't *lijk*, maar niet om de *levende* Urfel haar dapperen uitval waagde, en is het jammer, dat de twee hoofdpersonen van 't verhaal, Liskerek, de aanvoerder der Keulenaars, en Manfrit, de bevelhebber der Katten, hier voor 't eerst genoemd worden, zoo dat hun bestaan den lezer geheel onbekend is en hun lot hem geen belangstelling inboezemt. Ja, wat den eerstgemelde betreft, wy vinden zelfs in vs. 1400, waar voor 't eerst van hem gewach wordt gemaakt, niet de minste aanduiding van de hoedanigheid, welke hy bekleedt, en mogen eerst uit vs. 1450 opmaken, dat hy den *Keuljchen Adel* aanvoert.

Niet minder fraai, en uit den aart der zake nog levendiger, is het volgende tooneel, dat ons weder in het legerkamp der Hunnen overbrengt, en waarin Attila en Juliaan beurtelings vragen en ophelderen, hoe de bestorming, aan twee zijden der stad beproefd, zoo schandelijk mislukt is. De verschijning der geesten van Urfel en Aetheus, welke hierop volgt, is bestemd om ijsingwekkend te zijn, doch doet, althands op my, een tegenovergestelde uitwerking. Dat schriklijk bang zijn, dat schrijven van een kring met kool, en dat vechten tegen spooken, maakt Attila en zijn Maarschalk tot belachlijke figuren en het geheele tooneel tot een poppekast-vertooning. Don Juan houdt zich in *le Festin de Pierre* nog beter tegen over zijn steenen gast. Plechtig daar-en-tegen en indrukwekkend is het laatste tooneel, waarin het lijk van Urfel binnen Keulen ten grave gevoerd wordt, en haar schim de bevrijding der stad en de luisterrijke toekomst, die Keulen bereid is, komt verkondigen.

Van de Reien heb ik geen melding gemaakt. Zy staan in dit stuk op zich zelve en nemen geen deel aan de handeling. Voor 't overige zijn zy voortreffelijk van diktie en laten zich met telkens vermeerderend genoegen lezen.

Mocht men vrijalgemeen instemmen met den lof, dien de Groot, in zijn hierboven ¹⁾ aangehaalden brief aan „de Maeghden” gaf, en die alleen de dramatische behandeling van het onderwerp gold, het onderwerp zelf was aanstootelijk in de oogen van velen, die, ook in de wijze, waarop Vondel het had opgevat, en in talrijke plaatfen van het stuk een ingenomenheid zagen met de zeden en gebruiken der Roomfche Kerk, en een overhelling naar hare leer, die hen ergerde en bedroefde, en die hen fterkte in een vermoeden, reeds by het aanschouwen van den „Gysbrecht” in hen opgekomen, dat hy geneigd zoñ zijn, die leer te omhelzen. Weldra bleek het, dat dit vermoeden gegrond was. De geloofsverandering van onzen hoofddichter, van een man, die reeds van bezadigden leeftijd was, en als vroom en oprecht bekend stond, is een te belangrijk keerpunt in zijn gefchiedenis en een te merkwaardig feit op zich zelf, dan dat wy er niet meer opzettelijk by zouden ftel ftaan.

Volgens Brandt plach zeker rechtsgeleerde „van goeden geloove” ²⁾, die langen tijd met Vondel gemeenzaam verkeerd had, te verhalen, dat onze dichter, zijn echtgenoot nu voor ettelijke jaren verloren hebbende, zijn oog geworpen had op een welgegoede weduw van de Roomfche gezindheid, en dat hy, geen andere kans ziende om haar te behagen, by zich zelven begon te overleggen, of hy haar met geen goed gemoed in dat ftuk zou kunnen volgen: dat hy in 't eerst, met dien rechtsgeleerde en andere vrienden van die zaken fprekende, alles in twijfel trok, en eindelijk beweerde, dat er geene zekerheid op 't ftuk van godsdienst was, ten ware men een onfeilbaren Rechter, in al wat in gefhil stond, op aarde erkende; alzoo een Stedehouder van Kristus; dat dit eindelijk uitkwam op den Paus als nazaat van de Roomfche Kerk met haar gezach: te meer, omdat eenige Priesters en andere Geestelijken, hopende een man van zulk een vermaardheid te winnen, krachtig op hem werkten: dat eindelijk dit voornemen hun gelukte, en te lichter, dewijl Vondel zijn verftand, gedachten en zinnen van jongs af zoo vlijtig aan 't rijmen en dichten had ten beste gelegd, dat hy zeer onkundig was in 't ftuk van de godsdienst. Zoo kwam hy, volgens 't verhaal diens berichtgevers, tot de Roomfche Kerk, zonder dat nochthands het huwlijk, waar hy naar stond, en dat hem eerst aan 't twifelen bracht, eenigen voortgang kreeg.

Ik heb die vertelling aangaande de hoofdreden, welke Vondel zoñ hebben bewogen de leer der Roomfche Kerk te omhelzen, niet kunnen noch willen verzwijgen, eensdeels omdat zy in de befchrijvingen van zijn leven voorkomt, anderdeels, omdat zy, als nader blijken zal, ter goeder trouw en naar aanleiding van een beftaand feit ingang kan gevonden hebben; doch ik moet my haasten er by te voegen, dat ik,

¹⁾ Blz. 546.

²⁾ Geloofwaardig.

wat my betreft, die reden niet als de ware, veel min als de eenige, kan aannemen. De ongenoemde Rechtsgeleerde moge dan al een man „van goeden geloove” zijn geweest: 't komt my voor, dat hy zich in deze zaak te „licht van geloove” heeft betoond. Wy zijn veelal gewoon, aan de daden van onze medemenschen byoogmerken, en zelden zoodanige die hun tot eere verstrekken, toe te schrijven: en er is geene daad, waaromtrent de waarheid dezer stelling sterker geldt, dan geloofsverandering: omdat deze doorgaands aan hen, die aan de leer, vroeger door den afvallige beleden, getrouw blijven, zoo onbegrijpelijk en buitensporig schijnt, dat zy die alleen kunnen verklaren uit oorzaken, die buiten de zaak zelve liggen. „Hoe kan,” zoo stel ik my voor, dat de Gereformeerden van die dagen zullen hebben geredeneerd, „hoe kan iemand, die zoo knap is en zoo helder denkt als Vondel, hoe kan die geloof hechten aan de Roomsche fabelen, en op zijn ouden dag de leer verlaten, waarin hy geboren en opgevoed is? Suf is de man niet, dat blijkt uit de geschriften, die hy levert. Voordeel of nut kan het hem in zijn zaken ook niet aanbrengen; in tegendeel het kan niet misfen, of hy moet er de gunst door verliezen van de Regenten en van zijn voormalige beschermers. Daar steekt gewis wat achter. Zoû 't ook wezen kunnen, dat hy de hand van deze of gene welgestelde Roomsche weduwe hoopt te bekomen, en, op die wijze, zijn zaken, die, naar wy hooren, sedert den dood zijner vrouw niet zoo voorspoedig meer gaan, zoekt te herstellen! Daar is er eene, van wie hy reeds lang werk gemaakt heeft, en die hem mischien wel zijn geloofsverandering tot voorwaarde van hare toestemming heeft gemaakt. Dat zal het wezen!’ — En zoo komt het praatjen in de waereld en gaat rond en wordt eerlang als onbetwistbare waarheid aangenomen. —

Intusfchen, er bestaat doorgaands eenige aanleiding tot alle praatjens, en zoo zoû het feit, dat Vondel omtrent dezen tijd zijn hof aan een Roomsgezinde weduwe gemaakt had, waar kunnen zijn, al ligt daarin nog niet de grond van zijn geloofsverandering — waarover nader. De Heer Alberdingk Thijm, die zeker niet de bedoeling had, een blaam te dezer oorzake op onzen dichter te werpen, heeft 1), in een beschouwing van Dr. van Vlotens werk: „Tesselschade Roemers en hare vrienden”, niet alleen de overhelling van Vondel tot een nieuwen echt als bewezen aangenomen, maar zelfs gegist, dat het welgegoede weeuwtjen niemand anders geweest is dan de beminnelijke vrouw aan welke hy zijn „Elektra” opdroeg en later, onder den naam van Euzebia, zijn „Peter en Pauwels” toewijdde: — Tesselschade zelve. Zoo zeer is gemelde geschiedvorfcher van deze gedachte doordrongen geweest, dat hy die nog nader en breeder ontwikkeld, ja aantichouwlijk heeft voorgesteld in een bevallige, half romantifche, half historifche fchets. 2) Ik wil niet ontkennen, dat hy gelijk kan hebben in zijn gisfing:

1) In „de Tijd,” N. Holl. Courant, van 19 en 21 January 1853.

2) In den Katholieken Almanak van 1854.

en zeker had Vondel even goed recht om op Tescfclchade verliefd te wezen als Huyghens en van Baerle; — hoe wel het niet waarfchijnlijk voorkomt, dat de Amfterdamfche winkelier uit „de Warme-ftraat” kans zou gehad hebben om te flagen, waar de Haagfche Staatsdienaer en de deftige Profeflor vergeeffche moeite deden: doch ik zie niet in, dat de gronden, door den Heer Thijm bygebracht, tot iets meer dan een gisfing brengen kunnen. De „opdrachten” op zich zelve bewijzen niets dan warme en oprechte genegenheid en vriendfchap, hoedanige federt jaren tufchen Vondel en Roemers dochter beftaan had, en nu nog verfterkt werd door gelijkheid van geloof; — maar verdere of nadere aanwijzingen van een wensch by Vondel om dien vriendfchapsband met een nog naauweren te verwifelen, kan ik niet ontdekken. Er is zelfs niet het minfte blijk voorhanden, dat zy elkander bezochten; want ik mag hier niet als een feit ftellen, wat de vernuftige fchrijver uit verbeelding teekent, en die bezoeken, waar de Heer Thijm van gewaagt, welke Vondel, als hy naar zijn zuster te Hoorn trok — N. B. in ’t voorbygaan — by Tescfclchade op haar *Belvédère* buiten de Kennemerpoort te Alkmaar bracht, komen my vrij apokryf voor ¹⁾. Met dat al, te dezen opzichte geldt het bekende *fi non è vero, è bene trovato*.

Dan, toegegeven dat Vondel een tweede vrouw zocht, en dat hy Tescfclchade tot dien rang wilde verheffen, zoo vind ik nog geen vrijmoedigheid, om daarin ’t zij de hoofd-, ’t zij zelfs een byoorzaak van zijn geloofsverandering te zoeken: vooreerst, omdat ik ongaarne by menfchen, aan wie ik achting toedraag, een onedele drijfveër veronderftel: ten anderen, omdat Vondel gedurende zijn geheele leven een kordaatheid in zijn handelingen en een onverfchilligheid omtrent geldzaken heeft aan den dag gelegd, waarmede een baatzuchtige handelwijze, als die hem toegefchreven wordt door den rechtsgeleerde „van goeden geloove,” in lijnrechten ftrijd is, en eindelijk, omdat wy, ter verklaring van ’s mans overgang tot de Roomfche Kerk, onze toevlucht niet behoeven te nemen tot het zoeken van eenige bykomftige oorzaak. Wy hebben alleen zijn karakter en zijn aanleg te befchouwen, om er den fleutel voor te vinden.

Vondel — dat is ons uit al zijn handel als uit zijn werken gebleken, was gemoedelijk vroom, en bovendien van Bybelkennis doorvoed; maar eigenlijk alles behalve een theoloog. Van de beftaande kerkgefchillen had hy niet dan oppervlakkige denkbeelden: en zijn befchouwingen van het Calviniftifche ²⁾ zoo wel als van het Remonftrantsche ftelfel zijn — als de lezer dit meer dan eens heeft kunnen opmerken — alles behalve juist en helder. Dit was daaraan toe te fchrijven, dat hem van alles wat naar theologifche hairklovery zweemde de walg ftak, en hy zich niet opgewekt gevoelde, zich daarin te begeven, en de voornaamfte gefchilpunten met naauwgezetheid te onderzoeken. Daardoor

¹⁾ De Heer Thijm fchijnt weinig in ’t oude Weftfriesland gereisd te hebben: anders zou ’t hem bekend zijn geweest, dat men, om van Amfterdam naar Hoorn te reizen, nooit „door Alkmaar trekt.”

²⁾ Zie o. a. het nageteekende op het *Decretum Horribile*. D. III. blz. 115.

bevond hy zich op een geheel ander standpunt dan de Hervormden van dien tijd in 't algemeen, by wie eigen onderzoek in hun geheel beltaan was ingeweven, en die, geletterd of niet, over 't geheel zeer goed t'huis waren in de theologifche vraagpunten van den dag. En toch gevoelde Vondel behoefte aan positief geloof: behoefte om zich by een kerkgenootfchap aan te fluiten. Hem was het onmogelijk, zich, gelijk Hooft dat kon doen, buiten onmiddelijke verbintenis met eenige ftellige leer te blijven, en een half Kristendom, gehuwd aan de Heidenfche wijsbegeerte, waarmede zich de Drosfaart te vrede ftelde, was voor Vondel niet genoegzaam, noch kon voldoening fchenken aan zijn gemoed. Van daar moest van zelve een geneigdheid by hem ontftaan, om tot die belijdenis zijn toevlucht te nemen, welke hem rust en bevrediging fcheen aan te bieden, ook al mocht hy zich in den aanvang niet vereenigd hebben met al hare leerftukken. De Roomfche Kerk bood hem een fchuilplaats aan, waarin hy zich aan de twisten, welke de Hervormden verdeelden, voor altijd kon onttrekken.

Hier kwam nog dit by. Al had hy zijn leven grootendeels in Amsterdam gefleten, hy was van afkomst en herinneringen een Zuid-Nederlander, en het kunstgevoel, dat van ouds de Belgen gekenmerkt heeft, doorftroomde ook hem de borst. Geene natie, by welke de artistifche ftrekking zoo onmifkenbaar op het geloof werkt, als by de Belgen, en ook in Vondel verloochende zich die werking niet. De kerken, aan de Roomfche eerdienst gewijd, met hare sierlijke bouw-orde, met hare beelden, met hare fchilderftukken, met hare gedenkteekenen, met hare plechtigheden en optochten, met hare pracht en haren luister, moesten het gevoel van den dichter treffen, en op een gemoed, bewerktuigd als het zijne, een indruk maken, welken hy in de naakte bedehuizen der Hervormden, onder 't aanhooren van drooge, langwijlige, duistere, meest in ellendigen ftijl vervatte en niet zelden door gekijf en fcheldwoorden ontcierde predikatiën, hoedanig toen de meeste waren, nimmer ontfangen kon. Een tweede, en voor hem niet minder krachtige aanleiding om van kerkgenootfchap te verwifelen.

Voegt hierby, in de derde plaats, de aandrang van yverige en bekwame vrienden. Vechters (of Viktorijn) die zoovele jaren — ja men kan zeggen, federt de dagen hunner vroegfte jongelingfchap — Vondels boezemvriend geweest was, beleed de Roomfche godsdienst: met Tef-felchade, met de Plempen, kundige en ervaren lieden, met vele anderen onder Vondels bekenden was dit insgelijks het geval. Het kan niemand wonder baren, dat zy hem tot een prozeliet zochten te maken van een geloof, 't welk zy zelve oprechtelijk en innig voorftonden: het is evenmin wonder, dat zy hem eerlang aan 't wankelen brachten. Immers, terwijl zy aan de eene zijde ftonden, wie onder Vondels vrienden en bekenden ftond er aan de andere zijde, genoeg bekwaam en aan hem gehecht, om hem voor afval te behoeden? Met de godgeleerden uit de Protestanten leefde hy op een flechten voet: mannen als Hooft en van Baerle bewogen zich meer in de Heidenfche, dan

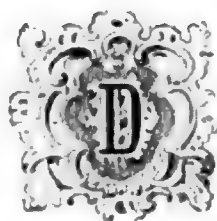
in de Kristen waereld: de Groot was afwezig en helde zelf tot het Pausdom over: en wat de Remonstrantsgezinden betrof, het was meer hun politieke dan hun godsdienstige denkwijze die zijne sympathiën schijnt gewonnen te hebben. Niet vreemd is het alzoo, dat hy langzamerhand onder den invloed zijner Katholijke vrienden geraakte. Door hen waarschijnlijk kwam hy in kennis met een der bekwaamste en verdienstelijkste Roomsgezinden van zijn tijd. Deze was Leonardus Marius, een Goezenaar van geboorte, zeer ervaren in de oude talen, die eerst President van de Hollandische kweekschool te Keulen was geweest, en later te Amsterdam tot Pastoor van de Oude Zijde en Overste van 't Bagijnhof was aangesteld. Eens hier wonende, had hy zich de voornaamste bedieningen, als het Deken- en het Vikarischap van Haarlem zien opdragen. Talrijke geschriften getuigen van zijn kennis en belesenheid; doch daarby schijnt hy een groote mate van schrandrheid en overredingskracht te hebben bezeten. Niet alleen kwamen ook zelfs vele onroomfchen hem in moeilijke gevallen raadplegen, maar ook wist hy, volgens de getuigenis van de la Torre, verscheidenen, zelfs onder de aanzienlijkste familiën, tot de Roomsche Kerk te brengen, gelijk mede zekeren Predikant, Jakob Ouzeels genaamd. Het was voor dezen Marius, dat de eer bewaard was, ook een prozeliet als Vondel voor zijn Kerk te winnen. Niet plotflings had echter die overgang plaats, en wie aandachtig de werken van Vondel, zoo voor als na dien tijd geschreven, gade slaat, zal kunnen bemerken, dat hy daarby volgens overtuiging te werk ging. Immers, van 't jaar 1630 af, worden wy langzamerhand een wijziging gewaar in de door hem uitgedrukte gevoelens, een trapswijze verandering van politieke zoo wel als godsdienstige meeningen. De krijgsbedrijven tegen Spanje strekken niet langer tot onderwerpen zijner lier: na het bezingen der verovering van den Bosch schijnt hy omtrent de rechtvaardigheid onzer zaak tot andere gedachten gekomen te zijn: en ofschoon hy niet zoo verregaat om den vyand den zege toe te wenschen, van vrede en verzoening met dezen klinkt zijn lied, en 't zijn liever voortaan Zuid-Nederlanders dan Naslausche helden die hy bezingt. Zeker mysticisme, vroeger vreemd aan zijn zangen, doorademt nu zijn poëzy, en vertoont zich al sterker en sterker, tot dat eindelijk zijn gedichten reeds blijken dragen, dat hy van godsdienst veranderd is, alvorens hy nog openlijk zijn vroeger geloof heeft afgezworen: en, eenmaal openbaar tot de Roomsche Kerk overgegaan, geeft hy deze ruime stof om zich op deze aanwinst te verhoovaardigen; want tot zijn dood toe betoont hy zich haar warmen aanhanger en verdediger. Zelfs de Hervormde levensbeschrijvers erkennen, „dat hy, eenmaal overgegaan zijnde, niet geveinsdelyk, maar in vollen ernst het Pausdom heeft aangehangen, de regels en ceremoniën daarvan stipt onderhouden, en, buiten opspraak, naar de leer der Roomsche Kerk geleefd heeft.” ¹⁾ En nu, 't zij men den stap door hem gedaan toejuiche of veroordeele, moet men zich niet

¹⁾ *Vondels Leven*, blz. 46.

gedrongen voelen toe te stemmen, dat een dus langzaam voorbereide overtuiging, die in een langdurigen levensloop nimmer weder aan 't wankelen gebracht wordt, maar in tegendeel steeds vaster en vaster geworteld blijkt te zijn, eenigen eerbied verdient, en dat hy lichtvaardig handelt, die, zonder stellig en afdoend bewijs, een beschuldiging van baatzucht, of van welke aardse en waereldse bedoeling, dan ook, tegen Vondel durft opwerpen?

De krijg, die sedert eeuwen tuschen de Turken en de bewoners der zuidelijke streken van Europa gevoerd was, en de overmacht, welke het Ottomaanische Rijk, onder de leiding van kloeke en dappere Sultans, boven de Katholyke Staten begon te verwerven, kon aan Vondel, vooral na de meerdere belangstelling, welke die Staten hem, sedert hy zelf Katholyk was, moesten inboezemen, geheel niet onverschillig zijn: en van daar een gedicht, 't welk hy in 't licht zond, ten einde de Vorsten der Kristenheid aan te sporen, hun onderlinge twisten te vergeten, en zich te vereenigen tot een nieuwen kruistocht tegen den gemeenen vyand, die onder Amurath een leger op de been had gebracht, grooter dan een zijner voorzaten ooit onder zijn bevelen had gehad, met welk leger hy een inval in Europa deed, en zich als een tweede Attila door plunderingen en verwoestingen geducht maakte. Dit gedicht, hetwelk hy tevens met de Maeghden uitgaf, en dat schier in alle uitgaven onmiddelijk daarachter te lezen staat, luidt als volgt:

OP
 DE TWEEDE DRAGHT
 DER
 CHRISTE PRINCEN
 AEN
 JESUS CHRISTUS.

E Chrifte Princeen zitten vast
 Malkanderen in 't hair.
 Gansch Christenrijk vervalt in last,
 En 't uiterste gevaer;
 Als 't schip, dat met gekerfden mast
 Flus schipbreuck lijden zal,
 En drijft naer lager wal.

De felle Turck, die Christus kruist,
 Ziet ons krackeelen aen.
 10 D'ervyand lacht nu in zijn vuist,
 En hoopt den klaeuw te slaen,
 Van bloed geverft, van stof begruist,
 In 't hart van 't blind gevecht,
 Dat hy 't geschil beslecht.

15 Zoo 't hem gelucken magh naer wensch
 Met zijnen woesten hoop,
 Dat hy 's geloofs verzwackte grens
 Op 't ongezienste sloop',
 En vel en vil zoo menigh mensch;
 20 Help God! wat wil 't een dagh
 Van rouw zijn en beklagh.

Gelijk een ingeborsten stroom
Zal 't ingelaten heir
Verdrencken al den Duitschen boëm,
23 En bruizen als een meir,
En spoelen den bebloeden toom
Te Keulen in den Rijn,
Die zal zijn wedde zijn.

Zelf d'andre weereld (daer men met
30 Den hoofde nederwaert
De voeten tegens d'onze zet)
Zal hooren al vervaert,
Hoe wy door 't zwaerd van Machomet
Gevallen zijn, ten spot
35 Der vyanden van God.

Dan voelt men hoe men heeft gefaelt,
En uit den Burgertwift
En brand verdoemden roof gehaelt,
En wolven opgehist
40 Naer Christus schaepskoy: dan betaelt
Men zelf zijn eige roe,
En schreit en zucht zich moe.

O JESUS, keer dit voorspooek af,
Verdrijf die duistre wolek.
45 Herplant veel eer op 't heiligh Graf
Door uw geloovigh volck,
Den Turcken tot gerechte straf,
Den standerd van uw' naem,
Op dat zich d'afgrond schaem'.

50 Op dat die bloedhond, yeders vloeck,
Met ingetrocken staert
Gelijk een rekel Mecha zoeck,
En aen zijn' eigen haerd
In eenen onverlichten hoeck
55 Zich uittreck' naer zijn' lust,
En laet uw Rijk in rust.

Wy voegen by dit ook om de kunstige vaersmaat merkwaardige
gedicht een daarby behoorende

K L A G H T.

De Turcken, 't is schande,
Europe bestryen,
Te water te lande.
Wie zal ons bevryen?
Zy trecken vast heenen
Den stroom op naer Weenen.
De Keizer sta vast.
O Christe vrijheid, ghy zijt in last.

Meer algemeen genoeg dan „de Maeghden” gaf het Treurspel „de
Gebroeders,” hetwelk onze dichter nog in den loop van ditzelfde jaar
voor de drukpers gereed had, en dat met het jaartal 1640 verscheen.

KLAGHT.

om de kunstige vaersmaat merkw...

A G H T.

en, 't is sehande,
eltryen.
s lande.
ons bevryen?
vaft heenen
op naer Weenen.
er ita vaft.
rijheid, ghy zijt in last.

dan „de Maeghden” gaf het Treurspel.
dichter nog in den loop van ditzelf-
aad, en dat met het jaartal 1640 ver-...

GEBROEDERS.

TREURSPEL.

1639.

Fuimus Troes.

[Wy Trojanen zijn er geweest.] *Aen.* II. 325.

DEN

WELWIJZE EN HOOGHGELEERDE

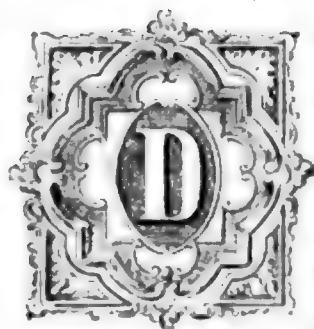
HEERE ¹⁾,GERAERD²⁾ VOSSIUS.

PROFESSOR DER HISTORIEN,

IN DE DOORLICHTIGE SCHOLE DER WIJD VERMAERDE KOOPSTAD

AMSTERDAM. ³⁾

DOORLICHTIGE MAN,

IT jammerlijke treurspel van Sauls nakomelingen blixemt en dondert noch in de oogen en ooren der Grooten, als met eene gedurige stemme van den verwaten en ter helle gedoemden Phlegias ⁴⁾, brandstichter in Apollos kerck te Delphis,

Discite justitiam moniti, & non temnere Divos. ⁵⁾

¹⁾ *Den welwijze en hooghgeleerde Heere.* De uitgave van 1650 heeft: *den zeer eerwaerdigen en voortreffelijken Heere*; dit was de tytel, die Vossius, als Kanunik van Kantelbergh, toekwam.

²⁾ *Geeraerd*: in de latere uitgave *Geeraert*, zoo als doorgaande de eind-d in t is veranderd.

³⁾ *Profesjor* enz. In plaats van dezen tytel lezen wy in de latere uitgave *Kanonick der Aertsbischooppelijcke Kercke te Kantelbergh*.

⁴⁾ *Phlegias*: de latere uitgave heeft *Flegias*, zoo als doorgaande de ph in f is veranderd. Flegias was een zoon van Mars, en de fabel verhaalt van hem, dat hy, uit wraak jegende Apollo, d'e zijn dochter Coronis bezwangerd had, diens tempel te Delphi in brand stak, ten straffe waarvan hy door dezen God met pijlen gedood werd, en in de onderwaereld hevige folteringen lijden moest.

⁵⁾ *Dissette* enz.: *Aen.* VI. 620. Deze en de overige Latijnsche regels, die in 't vervolg van deze opdracht voorkomen, worden in de latere uitgave gemist. Vermoedelijk begreep Vondel, dat Vossius zo genoeg in het hoofd had, om de herinnering niet te behoeven.

Leert rechtvaardigheid betrachten,
En geen Godheid te verachten.

Hoe veel waarheids aen deze Heidensche fabel zij, of niet, ymmers in de heilige bladen des Propheeten Samuëls blijkt het zoo helder ¹⁾, als waer het met zonnestraelen beschreven, hoe Koning Saul en de zijnen, door ongehoorzaamheid, hoogmoed, wrevelmoedigheid, kerckschennis, meinedigheid en wreedheid van de koninklijke heirbaene der godvruchtigheid en rechtvaardigheid afdwaelende, eeuwig van kroon en scepter berooft, rampzalighlyk omgekomen, en van den hemel gestraft zijn, zonder dat het verloop der jaeren de misdaed verschoonde, of uitwischte. Het tegendeel openbaert zich in den godvruchtigen nazaet en dapperen krijgsheld David, die, gelijk een zoon, onder de verlichte Koningen, gebloncken heeft, wiens gedachtenis noch heden, over den ganschen aerdbodem, ja in den hemel blinckt, en altijd blincken zal, en wiens zonderlinge deughden en daeden niemant zonder den geest, waer mede zijn hoofd van boven gebalsemt en overgoten was, niemant zonder zijne goddelijke harp en snaren kan volprijzen. Zeker al waer ons van dien Held niet meer als deze treurstof overgebleven, men hadde stofs genoegh, om uit dit stael alleen zijne overige groothartigheid en volmaecktheid te oordeelen ²⁾: want word d' aertsvader ³⁾ Abraham, om het offeren zijns eenigen zoons, zoo hoogh gezet; wat plaets van eere verdient hier de Propheet, en Koning David? Abrahams strijd viel eerst zonder twijfel schrickelyk, overmits de natuurlycke band van vader en zoon, zoo veel stercker bind, als die van David, en zijn aen-

¹⁾ *Helder*: veranderd in *klaer*.

²⁾ *Oordeelen*: wy zouden thands zeggen „beoordeelen.“ *Oordeelen* als transitivum was echter vroeger zeer gebruykelyk. Zoo vinden wy in de H. Schrift: *Joann.* VIII: 50. *Daer is een diefe soeckt ende oordeelt.* *1 Cor.* IV: 4. *Maer die my oordeelt is de Heere.* *Matth.* VII: 1. *En oordeelt niet, op dat ghy niet geoordeelt en wort.* En honderd plaatsen meer.

³⁾ *D'Aertsvader*: in de uitgave van 1650 staat: *den Aertsvader*.

gehuwt maeghschap: en in dat deel laet het den eersten vry winnen, indien men hier alleen op blijft staroogen: maer let men, hoe verdacht dit stuck David en zijn kroon kon maecken, by zijne doodvyanden, en lasteraers; recht of hy zelf in dit werck zocht, 't geen God, by die gelegentheid van Gabaon, ¹⁾ zocht, en oock belooft hadde, naemelyck, te verdelgen Sauls geslacht, dat Davids Rijk kon beroeren, en Iuda door Davids stoel te bevestigen; zoo dunckt my, dat deze d'andere zwaerigheid, in de weeghschael van een doorzichtig oordeel, ophaelt, of ten minste betaelt zet: en ick word geperft uit te roepen:

Utcunque ferent ea facta minores,
Vincet amor Patriae ²⁾).

't Zij dat nakomeling dit laecken zal of loven,
De liefde tot het volck en vaderland sta boven.

Hoe kort en beknopt d'onfeilbaere pen, in 't beschryven van dit treurstuck zij, noch drucktze klaerlyck ³⁾ genoeg uit, 't geen Iesses zoon ontschuldight, te weten: de uiterste nood ⁴⁾ der driejaerige drooghte, en dierte, hem perffende God ⁵⁾ raed te vraegen: Gods naeckte antwoord zelf, tot last van Saul, en zijnen huize: Sauls meenedigheid, en schijnheiligheid, in 't ombrengen der bondgenooten en vreemdelingen; en de bloed-dorstigheid zijner zoonen in dit stuck, of in andere stucken betoont: Davids bekommeringe en arbeid, om dit t' ontgaen, aengeteeckent in twee vraegen, om de Gabaonners op andere wyze te paeien: het begenadigen van Mephiboseth, en zijn zoon-

1) Van Gabaon zocht: in de latere uitgave staat „aen Gabaon,” en te recht: zoeken heeft hier de beteekenis „van verholen aan of op iemand.”

2) Utcunque enz. Aen. VI. 823.

3) Klaerlyck: veranderd in klaer.

4) De uiterste nood: veranderd in: den uitersten noot. Beiden zijn te verdedigen: in 't eerste geval is het „de nood, die ontschuldight,” in 't andere hangt den noot van 't voorafgaande drukt uit af.

5) God: in de latere uitgave wordt te recht de dative vorm Gode aangenomen.

tje Micha, om Jonathan den eed ongequetst te houden; en ten leste 's Konings goede genegenheid, in de uitvaart van Saul, en zijn zoonen en neven. Behalven dit alles zeit de moederlijke en ongelooflijke zucht van Risper, in 't bewaecken der dooden, al stilzwygende, hoedanigh eenen storm zy den Koning geleverd hebbe, om haere lieve vruchten te verbidden: want men rekent, datze van den aenvang der Lente tot Herbstmaend, ymmers ongetwyfelt eenen langen tijd, dieren en vogels van de lichaemen afkeerde. Overlegh met eenen, hoe Michol, over haere zufter Merobs kinders als moeder staende, zich quytten moft: ja overlegh liever eens alle omftandigheden t'effens: Gods antwoord; d'eifch der Gabaonneren; de dierte, en nood der gemeente; het maeghschap van fchoonvader en voorzaets beddegenoot, dochter, kinderen, kinds kinderen, en noch een lid verder; de verlegenheid der Gebroederen, elck met zich zelve en om anderen, broeder om broeder; ooms om neven, en neven om oomen; vader om kind, het kind om den vader; moeders en moeien om kinders, en neven, en kinders om moeders en moeien; de genote weldaeden, en gezworen eeden; Davids goedaerdige gemaelin, de getrouwe Michol; de gedachtenis des allergetrouwften Ionathans, en d'onnoozelheid van den ongevalligen ¹⁾ Mephibofeth, en zijn noch onnoozeler zoontje Micha; de vervloekte wijze van fterven ²⁾; het langwyligh vertrecken ³⁾ der uitvaart; Rispes ellendigh zitten nacht en dagh by 't gerecht; de plaets des gerechts, op den bergh, langs de heirbaen, op de grens van Benjamin en Ephraim, in Sauls vaderland, in 't gezicht van zijn hof en

1) *Ongevalligen*: „onberalligen”, namelijk wegens zijn lichaamsgebrek.

2) *De vervloekte wijze van fterven*: naar de oud-Testamentfche leer: „Vervloekt is een yegelijk, die aan het hout hangt.” 2 Gal. III. 13.

3) *Vertrecken*: „uitftellen.”

geboortestad, een priesterlijke en koninklijke stad, in 't aenschijn der Bondkiste, en Cherubinnen;

Sunt lacrymae rerum, & mentem mortalia tangunt. ¹⁾

Hier beschreit men 'tweerelds zaecken,
Die den mensch aen 't harte raecken.

Hier word ick beluſt, om door Rubens, de glori der penſeelen onzer eeuwe, een heerlijk en koninklijk tafereel, als een treurtooneel, te ſtoffeeren. Hy valt aen het teeckenen, ordineeren, en ſchilderen, nocht zijn wackere geeſt ruſt eer het werkſtuck voltoit zij. David zit'er zwaermoedigh op den hoogen troon. Men ziet'er, door een poort in't verſchiet, de drooge dorre en dorſtige landouw quijnen. Boven in't gewelf van 't prachtige marmeren en cederen hof zwieren zommige Engelkens, die, naer de gewoone zinrijckheid des allervernuſtighſten Schilders, elck om ſtrijd bezigh zijn, om net uit te beelden, 't geen ter zaecke dient. 't Een ſchijnt het vonnis der Gebroederen uit een halfingerolt blad te vellen. Een ander geeft met een geſlote waterspuit te kennen dat de hemel geſloten zij. Een ander beduid met een dompige fackel, een ander, met eenen waeier in 't aenzicht waeiende, hitte en benaeuwtheid. Twee andere ſchijnen twee ſtammen uit te beelden, te weten: het een, dat, vrolijk van opzicht, met kroon en ſcepter in top vliegth, Iuda; het ander, dat, verbaeſt en treurigh van gelaet, en met den hoofde neerwaert vallende, naer de vallende kroone grijpt, Benjamin. Andere maecken een yzere keten klaer, om der miſdadigen halzen te fluiten. Een ander druckt met weeghschael en

¹ *Sunt lacrymae, enz. Aen. 1. 462*

zwaard de rechtvaardigheid der straffe uit. Sauls verweze nakomelingen staen voor den rechterstoel, en zien zeer deerlijk, overmits Benajas den lammen Mephiboseth en het kleentje Micha, op het wencken van 's Konings oogen, en wijzen des uitgestreckten scepters, uit den hoop treckt; terwijl de Gabaonnens met wraeckgierige en gloeiende aengesichten, aen d'eene zijde, op hun recht dringen, en aen d'andre zijde hem ¹⁾ benaewen het misbaer en de traenen der allerbedrucktste Michol; waernevens de stockoude weduwe, al bevende met de rechte hand op haer stoxken, en met de flincke op de rechte schouder van hare kamenier leunende, met een lachende aenschijn meld, datze, van rouwe aen 't mijmeren geslaegen, niet weet watze zeit.

Sed nullis ille movetur ²⁾

Fletibus, aut voces ullas tractabilis audit;
 Fata obstant, placidasque viri Deus obstruit aureis.
 Ac veluti annosam valido cum robore quercum
 Alpini Boreae nunc hinc, nunc flatibus illinc
 Eruere inter se certant: it stridor, & alte
 Consternunt terram concussio stipite frondes:
 Ipsa heret scopulis, & quantum vertice ad auras
 Aetherias, tantum radice in Tartara tendit:
 Haud secus, assiduis hinc atque hinc vocibus, heros
 Tunditur, & magno persentit pectore curas:
 Mens immota manet; lacrymae volvuntur inanes.

Maer hy al even stijf weet nu van geen erbarmen,
 Noch keert zich 't allerminste aen traenen, noch aen karmen.
 't Orakel schiet'er voor. God zelf verstoopt althans

¹⁾ Hem: den Koning.

²⁾ Sed nullis, enz. *Aen.* IV. 438

Het oor des anderfins gezeggelijcken mans:
 En eveneens gelijk op Liban 't winterweder
 Bestormt den dicken stam van een' bejaerden ceder
 Van overal, zoo dat'er bergh en bosch af kraeckt,
 En 't gieren van den boom een bed van bladen maeckt:
 Die al te hecht gegroeit in d'aerde, schiet te wonder
 Zijn tacken juist zoo hoogh als taeie wortels onder;
 Zoo word de held al staegh door 't roepen hier en daer
 Gefolt, en hoe behart een felle strijd gewaer;
 Maer 't opzet even vast niet eens verzet door schreien.

Een zeker Godgeleerde laet zich duncken ¹⁾, dat wy David te lang doende deizen, en hier medoogend uitbeeldende, tegens de voegelijckheid misdoen. David, zeit hy, was al te bereid Gods bevelen te gehoorzaemen, noch maeckte zoo veel wercks van den verworpen Saul en zijne kinderen niet, om die straf zoo lang te vertrecken. Maer voor ons sprecken verscheide dichters, die Abraham, voor het opofferen van Isaak, aldus afmaelen. Voor ons sprecken Davids eigelijckklaghten en traenen, over Saul en zijn zoonen; de wraeck over hun vervolgers; oock zijn eigen mond: *Is 'er noch yemant van Sauls huis overgebleven, aen wien ick barmhartigheid doe, om Ionathans wil*: voor ons spreekt het begiffigen en begenadigen van Mephiboseth met al zijn vaders have, en 't onthael aen 's Konings tafel: oock die klare woorden: *Doch de Koning spaerde Mephiboseth &c. om des eeds wil*: ja dat meer en onwederspreeckelijk is, voor ons spreekt het gebed zelf des allervolmaeckstten ende gehoorzaamsten

¹⁾ *Laet zich duncken* voor 't eenvoudige „meent,” of „oordeelt.” Zoo zegt V. in den Inhoud van den „Palamedes”: „Agamemnon liet zich voorstaen, dat zijn eer en hooghelt door het gezagh van deze man gequetst... werd.” Volgens HUYDECOPER, *Proere* II. 310, heeft *zich laten dunken* een nog krachtiger beteekenis, en wordt dan gebezigd, als de inbeelding zoo hoog stijgt, dat zy vermetelheid en trotsheid wordt.— Van daar ook *laetdunkendheid*.

Davids, Iesus Christus, op den Olijfbergh gestort: *Vader, is het niet mogelijk, dat dees kelck van my ga, 't en zij ick dien drinke, zoo geschiede uw wil.* Het stemt eer met de voegelijkheid David met barmhartigheid te bekleeden, als van alle menschelijke genegenheid te ontblooten; behoudens dat de gehoorzaamheid, ten leste d'overhand behoudende, het Orakel getrouwelijk uitvoere.

Ick moet by deze gelegenheid ter loop aenroeren, dat luiden, van geen geringe geleertheid, en wetenschap, zich luttel met poëzije bemoeiende, by wylen al te naeuwe en strenge keurmeesters zijn, over deze kunst, en niet wel begripen, hoe die te teer en te edel zij om zulck een harde proef uit te staen, zonder een groot deel van haere aertigheid en luister te verliezen. Men moet haer inwilligen ¹⁾ een voegelijk misbruick, of liever een noodige vryheid; gelijk die in meer kunsten, zonderling in Schilderije en Muzijke, vereischt word. De Schilder, hoewel hy niet anders als een nabootser van de Natuur zij, verziert ²⁾ nochtans dickwils eenige byvallende schaduwe, daerze natuur weigert, ³⁾ om 't ander werck bet te doen voorkomen: of maelt naeckten en andere cieraeden ²⁾, die de historie eenen welstand byzetten. Zoo leit het penseel oock zijn oordeel te werck in 't leggen en wel schicken der verwen, die zich best onderling verdraegen. Muzikanten huren heele aen halve toonen, en zoete aen wrange geluiden, om het gehoor met meer zoetigheids en bevalligheids te kittelen. Het gelijcken der dingen tegens malkanderen is van groot vermogen, en geeft de zaeck, die in zich zelve de zelve blijft, terstond een ander aenzicht. Evenwel is ons niet onbewuft, dat in 't herhaelen en vertoonen van geschiede-

1) Men moet haer inwilligen: hier is Vondel aan het *Pictoribus atque poëtis* indachtig geweest.

2) Verziert. . . cieraeden: wederom de verschillende letter s, by verschil van beteekenis.

3) Daerze natuur weigert. Deze woorden zijn in de latere editie uitgelaten.

niffen, befchreven met die zuivere en fneeuwitte duiveveder [getrocken als uit den vleugel der hemelfche Duive, die, aen den oever der Iordane, op dat van heiligheid ftraelende en gedoopte hoofd des onbefinetten nederdaelde] een zonderlinge maetigheid en laechachtige eerbiedigheid dient onderhouden; terwijl men in weereldlijke historien, noch meer in heidensche verzieringen, ruim fchoots ¹⁾ magh zeilen. Wy achten hier mede op gelet te hebben: gelijk ons zulx oock eertijds van eenen grooten Apollo ²⁾, als van een Delphifch Orakel, werd in de ooren gebeten.

Toen wy, beluft op bybelstof te wercken, de gewijde bladen doorsnuffelden, behaegde ons, boven alle andere, deze Historie, stof leverende (gelijk wy alree ten deele hebben aengeroert) tot een allervolmaeckfte flagh van Treurspelen, en waer in wy dorven roemen betoont te hebben, hoe het ons niet aen goeden wille, maer aen maght ontbrack, om alles naer den eifch toe te ftellen, en te voltoien. Wy volghden de goude regels, die de Heer Profelfor ³⁾ in onze gedachten druckte, te weten: *'t Geen Gods boeck zeit* ⁴⁾ *noodzaeckelijk, 't geen het niet zeit fpuerzaam, 't geen hier tegens ftrijdt geenfins te zeggen*. Evenwel nadien dolen menfchelijk, leeren oneindelijk zij, verftoutten wy ons dit te onderwerpen het doorluchtige oordeel des geenens, die, op den top der geleertheid gefteigert, van boven met arends oogen al wat van redelijk brein begrepen kan worden naeuw doorkeken heeft, en wiens Herkulifche en onnavolgelijke arbeid het verlangen aller leergierige geesten pijnight, en treckt en tockelt met de vierige hope naer die diamante keten aller Historien,

¹⁾ De latere editie voegt hierachter: „doch altijd binnen de palen der waerfchijnelijkheid.”

²⁾ *Eenen grooten Apollo*: Huig de Groot, als uit het woord *grooten* en uit het opvolgende *Delphifch* (toefpeling op zijn geboorteplaats Delft) blijkt.

³⁾ *De Heer Profelfor*: de latere uitgave heeft *de Heer Kanonick*: een blijk hoe, na zijn geloofsverandering, deze geestelijke tytel hooger by Vondel gold dan die van Profefor.

⁴⁾ *'Tgeen Gods boeck zeit enz.*: een zeer wijze leer, en welke het ons eenigzins verwonderen mag, dat Vondel, later heeft laten ftaan.

wiens begin aen den eersten, en wiens einde aen onzen tijd
 vast is, en waer aen elcke eeuw een kunstige schakel ver-
 streckt. Uwe rijke schatkamer van boecken en papieren
 heeft, neffens andere gunstige vernuften, dezen wercke geen
 voedsel geweigert, maer heusselijk bygezet het eerste ge-
 zicht uwer kostelijke aeloudheden en bedenckingen ¹⁾ op too-
 neelspelen en andere poëzy, gelijk wy dan in meer dingen,
 voorhenen by ons uitgegeven, het gemoed niet luttel verbon-
 den houden aen uwe beleefde geleertheid, en geleerde zoonen;
 en schatten deze schatrijcke en vermaerde Koopstad geluc-
 kigh, overmits zy hare doorluchtige Schole op uwe en Baer-
 les wijsheid en geleertheid, als op twee pijlaren stichtende,
 een gewenscht huwelijk van Letter- en Koophandel of Pal-
 las en Merkuur maeckte, tot eere nut en vermaeck dezer
 lofsijcke burgerije, en hare jeughd. Maer, Doorluchtige Man,
 ick hebbe, om zelf yet te scheppen en te leeren, water in
 zee gedragen, en geschenen den Professor ²⁾ te willen leeren.
 Vergeef toch deze vermetelheid, en dat uwe opgetogenheid
 zoo lang beneden verlet word, van my, die het zich tot geen
 geringe eere rekenen zal, altijd te mogen bereid staen voor

*uwen E. alderverplichtste leerling
 en dienaer,*

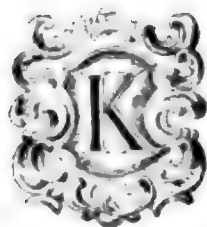
JOOST VAN DEN VONDEL.

*t' Amsterdam, den 29 van
 Slaghtmaend, 1639.*

¹⁾ De latere editie heeft *gedachten*.

²⁾ *Den Professor*: veranderd in: *de wijsheit*. Wat of Vondel -- of misschien wel Vossius -- tegen dien tytel van Professor had?

I N H O U D.

ONINO David, na een driejaerige dierte, geboren uit gebreck van regen, God raed vraegende, door d'aertspriesterlijke geheimenis, Urin, en Thumim; en verstaende, dat de moord van Saul, en zijne afkomst eertijds begaen, onder schijn van yver, en godsdienstigheid, aan de Gabaonners ¹⁾, oirzaeck der landplaege zij ²⁾; zoekt hunne nakomelingen (een overschot der Amoreen, ten tijde van Josua met eele in zijne beschuttinge aengenomen) te verzoenen, op dat het land wederom gezegent werde van hunlieden, die, om Sauls gedachtenis, tot weerwraeck van 't ongelijk, geheel te verdelgen, noch goud noch silver, noch yemant anders eischen, maer zeven mannen van zijnen bloede, om hen voor Gabaä, Sauls geboortestad, voor de Bondkist op te hangen. De Koning, Mephiboseth, Jonathans zoon, en Michu, Mephiboseths zoontje, verschoonende, om den eed, dien hy den Vader gezworen hadde, levert den Amoreen Armoni, en Mephiboseth, by Rispe, Sauls beddegenoot, geteelt, oock Michols vijf zoonen, of die zy, zoo men geloof, voor zoonen nennam, en Adriël, Barsilla's zoon, by Merob, haere oudere zuiter, won. De Gabaonners dan hingen deze zeven,

1) De Gabaonners — en later ... Gabaä By hen, die niet volkomen thuis zijn in de Bybelsche Geschiedenis, mocht hier deze gelijkluidendheid van namen een misbegrip doen ontstaan, en hen in den waan brengen, dat door de Gabaonners inwoners van Gabaä worden verstaan. Dit zou ondertuschen geheel verkeerd zijn, en tot voorkoming van een dergelijke opvatting, diene hier de navolgende opheldering. Gabaä, of Gaba, was niet verre van Jeruzalem gelegen, en de twaalfde stad van het eerste lot des Stam Benjamin. Zie Jozua XVIII: 24. Zy werd later den Leviten toegestaan. — Gabaon of Gibeon, het woonverblijf der Gabaonners, lag op een eenigzins meer verwijderden afstand van Jeruzalem, en was de eerste der veertien steden die volgens het tweede lot aan den Stam van Benjamin toevielen. Zie Jozua XVIII: 25. Zy werd mede aan de Leviten geschonken, en wordt herhaaldelijk in de H. Schrift genoemd. Gabaä kan alzoo als een middelpunt tuschen Jeruzalem en Gabaon beschouwd worden, en de plek, waar de dichter hier David van de eene en de Gabaonners van de andere zijde komende, elkander laat ontmoeten.

2) Zij veranderd in is, en, naar ons taaleigen, te recht

of twee en vijf gebroeders, op den bergh. in 't begin des garsten oogsts. Ríspe, Ajas dochter, spreide op de steenrots, by het gerecht, eenen zack, om, hier zelve 's daeghs de vogels, 's nachts de dieren van de doode lichaemen te keeren, tot dat de regen zoude vallen. De Koning dit hoorende, befloot, dat hy, zoo dra het, tot een teecken dat God verzoent was, regende, het gebeente, van Saul en zijne zoonen, te Jabes in Galaad rustende, en van Bethsan eentijds ter sluick daer gebrocht, te laeten haelen, en te gelijk met den lichaemen der gehangen en te Zela, onder Benjamins stamme, in 't graf des oudgrootvaders Kis, te begraven. Dit is getrocken uit Samuels tweede, en Josephus zevenste ¹⁾ boeck der Joodsche aeloudheden.

Het tooneel is te Gabaä.) De Rey bestaet uit Priesteren. Het Treurspel begint effen voor en endicht met den dagh.

¹⁾ *Zereñte*: de gewone vorm van het *num. ordin.* in Vondels tijd, en zeker even regelmatig van vorm als *zerende*.

²⁾ De historie wordt verhaald II *Sam.* XXI: 1-14. Daar wordt Gabaä niet als het tooneel genoemd, noch is de aanwezigheid der Bondkist aldaar uit het verhaal op te maken. De dichter heeft zijne voorstelling van de gebeurtenis gevormd en gegeven.

Persona

A B J A T H A R,
R E Y van P R I E *we* →
D A V I D, *de Kon*
L E V Y T E N. —
G A B A O N N E E
B E N A J A S, *Over* *we* →
R I S P E, *Sauls en*
M I C H O L, *de Kon*
D E G E B R O E
M E P H I B O S E T.
Joab ♦ — *we* →

Personen

H A R,
P R I E
de Kon
E N.
V N E I
s, Over
Sauls en.
de Ke
O E
S E T

PERSONAGIEN.

ABJATHAR, Aertspriester.

KEY van PRIESTEREN.

DAVID, de Koning.

LEVYTEN.

GABAONNERS.

*)

BENAJAS, Overste der hofbenden.

RISPE, Sauls en Abners weduwe.

MICHOL, de Koningin.

DE GEBROEDERS.

MEPHIBOSETH, Ionathans zoon.

*) De *Personage* van Joab is hier tusschen in de oude editie overgeslagen, door V. in zijn Exemplaar van onderen bygevoegd. Waarschijnlijk is het, dat, nadat het stuk gedrukt was, doch vóór de opvoering, een gedeelte van de rol van Benajas door Vondel opzettelijk daarvan afgescheiden is en aan Joab gegeven, misschien alleen ten einde daarmede een tooneelspeler te gerieven, die niet was ingedeeld. — Zie ter plaatse in het stuk. — Te meer kracht bekomt dit vermoeden, wanneer men bedenkt, dat de acteurs vroeger, behalve een geringe doorlopende bezoldiging, genoten wat men in 't Fransch noemde *des feux*, d. i. een afzonderlijke betaling voor elke keer dat zy optraden: een gebruik, waarop V. zinspeelde, toen hy in zijn hierboven blz. 319 aangehaald distichon schreef:

Elck speelt zijn rol en krygt zijn deel.

Het was dan ook uit dien hoofde, dat een schrijver, om de spelers te vriend te houden, doorgaands zoo veel personen mogelijk in zijn stuk bracht, zoodat *elck zijn deel* kon bekomen. — Het gebruik hield, meen ik, stand tot in het laatst der vorige eeuw.

In een exemplaar van „de Gebroeders” (zijnde een eerste druk, 1640), my ten geschenke verleend door wijlen mijn achtenswaardigen vriend Jan Schouten, welk exemplaar door Vondel zelf gebruikt en met enkele geschreven aantekeningen voorzien is, komen, achter de namen der personaadjen, die der Tooneelspelers voor, door wie de rollen zijn vervuld geworden: deze laatste zijn op een ingevoegt blad papier met Vondels eigen hand — blijkens het hier tegenover geplaatst *fac-simile* — geschreven.

[ABJATHAR.] „*Harmon van Ilt.*” Van dezen schrijft TENGNAGEL in zijn meerge-noemd werk:

*Daer 's van Ilt, die van geen bingel
Maer een man wou zijn genood,
En hy zag gelijk een ingel, [engel].
Als ik somtijts hem ontbood:
Nu eens huyten, dan eens binnen,
Nu eens daer, en dan weer hier;
Sildermint hy kon zo ninnen [lepperen, drinken]
't Was dan wijn, of 't was dan bier.*

[REY V. PRIEST.] „*Fraus Schuylingh.*” Deze schijnt vervangen te zijn geworden door een ander, wiens naam alleen met enkele letters aangeduid schijnt, doch die tevens de rol van Rispe heeft vervuld.

[DAVID.] „*Jan Lemmers.*”

[LEVYTEN.] „*Adam Carels.*” Omtrent deze beide tooneelisten heb ik niets kunnen vinden.

[GARAONNERS.] „*Thomas de Keyfer.*” Van dezen zegt TENGNAGEL:

*'T ciereel onzer eeuw toneelen,
Thomas Keyzer, meen ik, die
Ziel en zinnen pleeg te streelen,
Ik, als Keyzer, naadren zie
Die de werelt zo verbeelde,
Stem noch uyt spraeks weerga had,
Zelf ook met zijn wesen speelde,
Als hy maer 't toneel betrad.*

En nog op een andere plaats:

*Daer 's de Bray, die 't al verbeelde,
Joffer, Hoer, of Koningin,
TROTS ALS KEYZER KEYZER SPEELDE
Speelde hy voor Keyzerin.*

Uit deze regels blijkt, niet alleen dat Thomas de Keyfer hoofdrollen vervulde, maar tevens, dat hy als de eerste akteur van 't land werd beschouwd. Uit dit een en ander zouden wy een van beiden moeten opmaken, of dat in 1639 of 1640, toen 't

04 12

150-8

more as other equal
all as godding go
gemacht word onder
in door de iudische
wonderdij met de
goddel stuy, met

1. De fymme lieder in
in fymme. 39.
2. De fymme lieder - blui
in fymme. 39.
3. De fymme lieder - blui
in fymme. 39.
4. De fymme lieder - blui
in fymme. 39.
5. De fymme lieder - blui
in fymme. 39.
6. De fymme lieder - blui
in fymme. 39.
7. De fymme lieder - blui
in fymme. 39.
8. De fymme lieder - blui
in fymme. 39.
9. De fymme lieder - blui
in fymme. 39.
10. De fymme lieder - blui
in fymme. 39.

met 150 39

1. 150. 39. 150.
2. 150. 39. 150.
3. 150. 39. 150.
4. 150. 39. 150.

ליהודה

DE WERKEN

boetkay.

goud en zilver goud; nu de twee bobouke
stingelen, die bely op de sijnende vande
Gardeninge, dat bely op alle sijnende zilver,
en moet als goudt blyven inder goud, dat is
, die als de goudt bely bely des zilver, of
welk word.

de goudt priester

goudt lot en zilver bely. Exod. 28.
oudgoud lot de wolk lot, dade ovgoud

welk lotte middelen, dat de berynde sijnende
goudt blyven, goudt en sijnende goudt
om goudt. Ex. 31. 32. 33. 34.

en goud, goudt blyven, goudt, sijnende en
p. 5. 7.

en sijnende en Gardeninge in goud goudt. Ex. 9.
welk lotte met twaalf sijnende, dade is. Ex. 15. 16.
sijnende, om op de sijnende te sijnende. Ex. 22.
dader, om de berynde als de zilver te sijnende. Ex. 24.
als de berynde. Ex. 25. 34.

zijn einder. Ex. 34.

en goudt blyven inder berynde berynde
36.

toefte met gebroeders.

De pinxten leeding volgend
De bigander besefening.

De alder basing.

2 ander basing.

De witte lining in de voorde pinxten

De witte lining met kens. met velding.

De op de kroon voor d'abid.

De flem.

De ringdraag.

De met bond kist met de overvinding

De hand deax.

De met

De soldatij op de troon.

De tapet raar op.

De rots of berg. als de fyd / baytten

Deby. staker met fdy toinw.

De edij. fpeigeltij.

De groote ketting met fdy liden

De bolpif.

De krijf.

Wit / zwart felder voor rijf.

De kist fol.

De pompel.

Wierook vat. velt.

De Spedemdy fprek op fadr
leef Inftroomdy dit bijgadde
mufyk ftuk gefpreet.
Inde vander priefterdy op
fir-tomide gefongh.
mer d partyz.

7. fprey op fuk
muntz dit bijgeh.
gefpreet.
priefterz op
gefongh.
tijz.

Stuk het eerst gegeven werd, de Keyfer nog eerst sedert kort aan het tooneel was; of dat de rei der Gabronners als een hoofdrol werd befchouwd.

[BENAJAS.] „*Paulus Pierfon.*” Voor dezen, ons onbekenden fpeier, fchijnt ook een ander, en wel die met zijn onleesbaren naam, te zijn opgetreden.

[RISPE.] „*Jzaak Verbieft.*”

[MICHOŁ.] „*Jacobus de Villierat.*”

[GEBROEDERS.] „*Jan Meerhuyfen.*” Betreffende deze drie heb ik niets kunnen vinden.

[MEPHIBOSETH.] „*Izaak Vos.*” Deze fchijnt in de plaats te zijn gekomen van den-
gene wiens naam doorgelchraapt is: de voornaam van dezen laafien is niet zeer lees-
baar: zijn andere fchijnt *Purker* te luiden.

[JOAB.] „*Jan Babbift.*” Ook dezen ken ik niet: hy fpeelde voor de perfoon van *Joub.*

De vier „*Zangers: Barend van Hoorn, Jacob Willemsje, Jan Noofeman en Jelis Noofeman,*” zijn my niet bekend.

Uit deze lijst blijken intufchen twee byzonderheden: de eerfte, dat toen nog de
vrouwerollen door mans werden vervuld: de andere, dat de reien niet opgezegd, maar
gezongen werden.

Na deze lijst der tooneeliten, die in 't stuk optraden, volgen nog twee blaadtjens,
mede van Vondels hand, en waarvan ik mede het *fac-fimile* hiernevens voege, met
een afdruk ten behoeve van hen, die 't oorfpronkelijke niet vlug genoeg kunnen lezen.

„DE ARK”

„moet als een vierkante kift fijn, lang twee cubiten en een half, breed ende hoog een
„cubit en een half (een cubit is vierentwintig daymen of tes handen breette), over all
„verguld, en rondom boven en onder met lijften: ze moet hebben aen elke zyde twee
„vergulde ringen, daer twee vergulde handboomen door gaen. Boven op het deksel
„mooten ftaen twee kinderkens, verguld, een meyken met een knechtken, die in plaatfe
„van armen, elk twee vleugels hebben, die tegen malkander ftaen in gelykenis van
„een geftoelte.

„DE KANDELAER”

„moet verguld fijn met zeven tacken, onder aen de voet als een mans dije, dan een
„knoop als een becker, daer uyt een lely fpruijt. en daer boven een appel, uyt welken
„de zeven tacken fpruyten, een recht op en d' andere fos, aen elke zyde drie. vry wat
„gebogen, die alle zeven drie knoopen als beekers hebben, en boven een appel met
„bloemen, daer een lamp' op ftaet in gedaante van een menfchen oog.

„Zij woeg een centenier oft 125 pond goud.

„DE PRIESTERS”

„moeten alle in witt' linne rocken gekleed fijn, met een witt' tulband op 't hoofd,
„en een witt' gordel om 't lyf.

„DE HOOGHE PRIESTER”

„moet een witt' onderrock hebben met witt' mouwen beyde vol oogen; daerboven moet
„een hemelsblauwe rock fijn, daer de fchellekens en granetapplen aen hangen, en

„boven die moet de lyfrock zijn, gebordurd oft gewrocht met goud, hemelsblauw, purper, scharlaken en witt deur malkander. De riem moet van de zelve stoffe zijn. De „borstlap mede van de zelve stoff moet een span vierkant zijn, daer in vier rygen „gesteente, elke ryg van drie; d' eerste, een robyn, een topaes groen, een karbonkel „ofte chryfolyth, geel als goud. De tweede rijg een smaragd, zaphier ofte hemels- „blauw, een diamant. De derde ryg, een hyacinth, een agaet, een amethist. De „vierde ryg had een turkoijs, een sardonix, een jaspis. Onder de steenen in den „borstlap een vierkant chryfolyth spiegelken, dat men daer uyt haelen kan.

„Op zijn hoofd moet hy hebben een witte tulbant, daer voor aen met een he- „melsblauw snoer achter vast gemaekt moet staen een vergulde plaet op zyn voor- „hoofd, daer in staen moeten in het hebreusch deeze letteren: קדש ליהוה "

Ter zijde staat, tot verduidelijking:

„1 Robyn. Topaes. Karbonkel.

„2 Smaragd. Zaphier. Diamant.

„3 Hyacinth. Agaet. Amethist.

„4 Turkoijs. Sardonix. Jaspis.

„Beryll.

„קדש ליהוה "

Voorts op de keerzijde, als ter nadere aanwijzing:

„DE BORSTLAP"

„moet aen elke eynd een goude ring hebben, in de twee bovenste elk een gedrayd „goud kettingken, dat boven op de schouder vast gemaekt word onder de sardonix- „steenen, daer van op elke schouder een is, en door de onderste ringen moet een „hemelsblauw snoer gaen, dat ter wederzyden mede aen ringen, die aen den lyfrock „effen boven den riem oft gordel staen, vast gemaekt word.

„DE HOOGE PRIESTER"

„moet aen hebben tot zyn kleeding volg. Exod. 28.

„1 Een fyne linne witte onderrock tot de voeten toe, daer nogjens in speelen. vs. 39.

„2. Een hemels-blauwe rock totte middel toe, daer de vergulde schelleken en gra- „nantapp'len van hemelsblauw, purper en scharlaken onder aen hangen, beurt om „beurt. vs. 31, 32 33 en 34.

„3. De lijfrock gebordurd van goud, hemelsblauw, purper, scharlaken en fyn „getwerade linnen. vs. 6, 3, 7.

Ber. 1.

„4. Op elke schouder een Sardonixsteen in goud gevat. vs. 9.

„5. Een borstlap van de zelve stoff met twaelf steenen, daer in. vs. 15 enz.

„6. Twee gulde gedrayde kettingkens, om op de schouder te hechten. vs. 22.

„7. Twee hemelsblauwe snoeren, om den borstlap aen den riem te hechten. vs. 28.

„8. Een riem gebordurd als den borstlap vs. 8 en 39.

„9. Een witte tulband van fyn linnen. vs. 39.

„10. Een goude plaet met een hemels blauw snoer vast gemaekt voor aen den „tulband. vs. 36.

Op het derde blaadtjen staat:

„Toestel in de Gebroeders.

„De hoge priesters klodinge volgens dese bygaende beschryvinge.

„twe blicke basuijnen.

„2 andere basuijnen.

„8 witte linnen rocken voor de priesters.

„8 witte linnen mutskens. met vronghen.

„een op de kroon voor david.

„een helm.

„een ringkraag.

„de bondkist met de cherubinnen.

„de kandelaar.

„de nis.

„'t soldertjen op de troon.

„een tapijt daer op.

„de rots of berg aen de sijde van 't ton. [eel]

„seven staken met seven touwen.

„een cleijn spiegeltjen.

„een groote ketting met seven leeren.

„twe bolpelen.

„een krukjen.]

„wit en swart floers voor rispe.

„een kitte fol (?)

„trompetters.

„wierook vat."

„Verte"

Op de keerzijde staat:

„De speeluyden speelen [lees: hebben] op haer blaas Instrumenten dit bijgaende „muzikstuk gespeelt. ende vande priesteren op het toneel gesongen. met 4 partijen."

Uit deze kuriouse stukken kan men zien, dat reeds toen voor de zoogenaamde *mise en scène* nauwlettende zorg gedragen werd, en dat, zoo er al het een en ander aan de juistheid van 't kostuum mocht falen — een *ringkraag* zal wel in de tijden van David geen deel uitgemaakt hebben van de krijgsmonteering — zulks meer aan de mindere bekendheid met de kleederdracht der ouden dan aan den yver en goeden wil van het toenmalige schouwburgsbestuur zal gehaperd hebben. Hoe jammer is het, dat het *bijgaende muzik stuk* verloren is geraakt: het zou nog al aardig zijn, dit in onze dagen, nu de vierstemmige muziek zoo in de mode gekomen is, weder eens te doen uitvoeren.

Maar het is niet genoeg, dat ik in staat ben, de namen der acteurs in de „Gebroeders," benevens den tooneeltoestel, mede te deelen; ik kan hier, om alles te voltooien, op de volgende bladzijde ook de *afschrieft* byvoegen, die insgelijks in mijn exemplaar tegen over de slotrei van 't vierde Bedrijf is ingevoegd.

I. V. VONDELS
GEBROEDERS.

TREURSPEL.

't GERECHT des Hemels haet het gruwlijk bloed-vergieten.
Verdelght al Sauls huis en zijn gedachtenis.
Al schijnt het aen den tijd hier jaren lang t' ontschieten,
Hoe lang de wraeck vertreckt, zy komt in 't end gewis.

Ten vier ure presija.

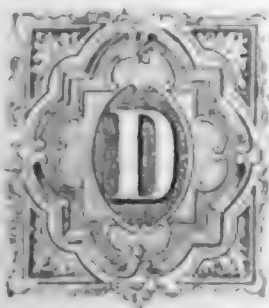

GEBROEDERS.

HET EERSTE BEDRIJF.

ABJATHAR. REY VAN PRIESTEREN.

ABJATHAR.

E wackre haen heeft lang den huisman opgekraeit.
De starren aen de lucht zijn bleeck, en dun gezaeit,
En voor de morgenstarre en haere komst geweec-
ken.

Het licht genaect allengs, en arbeid door te
breecken.

Een ongezone damp benevelt, als het plagh,
Het Oosten, 't welck ons dreight met eenen bangen
dagh,

Die 't landfchap roosten kooft met gloeiende gareelen.

- Ick heb gerucht gehoord van muilen, en kameelen,
 En mannen, onder aen den bergh, in 't naefte dal.
 10 Dat 's my een wille bo, de Koning is 'er al,
 Die giftren schreef, dat hy, voor zon, en haer geboorte,
 Hier zelf te Gabaā zou wezen aen de poorte.
 't Is tijd en meer dan tijd, dat wy hem tegens gaen,
 Om in den dieren tijd yet noodighs voor te slaen.
 15 De heirbaen valt te lang. dit voetpad loopt veel nader.

REY VAN PRIESTEREN.

D' Aertspriester stygh beneēn. wy volgen allegader.

DAVID. LEVYTEN.

DAVID.

- Daer rijft de zon, gevlaekt met bloed in 't aengezicht,
 En kooimt met haetelyck en ongezegent licht
 Den jammerlijcken staet der omgelege plecken
 20 En haer gelegenheid al wederom ontdecken.
 Wy zullen voort te voet gaen klimmen met de zon.
 Levyten, die my volgt van Sion, Gabaon,
 En Nobe, en andre steēn; kooimt, geeft u aen mijn zyen.
 Zoo moet ons deze reis, een godsreis, welgedyen.
 25 Zoo geef d'almagtige ons eene uitkomst in der nood.
 Zoo open God alweēr zijn' vaderlijcken schoot,
 Gelijck hy is gewoon, voor zijn verlege knechten;
 Op datze hem een kroon van danckbre galmen vlechten.
 My leit een zwarigheid, my leit wat op de leēn.
 30 Mijn hoop ziet licht te moet, maer door een' nevel heēn.
 Hy, die den hemel veeght, en 't onweēr doet bedaeren,
 Wil in mijn mistigh brein het weder op doen klaeren.

LEVYTEN.

- Wie daelt'er van den bergh, gelijck een nieuwe star,
 Die ondergaet? dit schijnt d'Aertspriester Abjathar,
 35 En Arons dubble ry met witte linne rocken.

11 Voor zon, en haer geboorte: volgens ons spraakgebruik zegt men niet: voor dag, voor huis, voor wagen; maar wel: voor dag en daue, voor huis en stal, voor wagen en lar; en naar dien regel is dan ook de hier geboortde, anders eenigzins vreemd luidende spreekwijze te verdedigen. Abjathar bedoelt eenvoudig te zeggen: „voor zonsopgang,” doch de wending, die aan den volzin gegeven wordt, is niet gelukkig, en verdient geen navolging.

15 D'Aertspriester stygh beneēn „afstijgen, afklimmen, enz.” zijn vormen, die, offchoon eigenlijk een tegenstrijdigheid insluitende, van oudsher door het spraakgebruik gewettigd zijn. Evenzoo zegt men ook „naar beneden stijgen,” enz. De uitdrukking „beneden stijgen” is echter ongewoon.

21 Wy zullen, enz. Men moet zich hier een tooneelverandering voorstellen — die echter by de opvoering in de dagen van Vondel geen plaats had — of liever een ontzettend groot tooneel, 't welk een berg, voorstelt, op welks top Gabaā gelegen is. By den aanvang van het stuk worden Abjathar en de priesters verondersteld uit Gabaā te komen en den berg af te dalen, ten einde den Koning te ontmoet te gaan. Nu verschijnen van een geheel anderen kant David en de Levieten uit het dal, en stijgen den berg op, zoo dat zy de priesters halverwee te ontmoet komen.

24 Een godsreis: d. i.: „een reis, voor de dienst van God ondernomen,” of wel „een Godo behagelijke reis.” Zie vs. 45 en volg.

Hy koomt, gelijk een God, alleen vooraen getrocken,
 Op 't allerstaetelykſte, en ſchittert met den gloed
 Van borſtgeſteente en riem en tulband ons te moet.
 My dunckt ick hoor alreê, terwijl hy aenkoomt praelen,
 40 Den galm van zijn gewaed, gezoomt als met cymbaelen,
 En zie, hoe 't voorhoofd ſtraelt van ſchrift, waer uit ick raem
 En ſpel Gods Majesteit, en aengebeden naem.

DAVID.

Hy koom met zegen aen, in dees vervloeckte tijden,
 En jaegh roo wangen aen die Sions heil benyden.
 15 Getrouwe God, ghy weet, ick koom in dit gewest
 Alleen ten dienſt uws volx, en om 't gemeene beſt;
 Verleenme, dat dit ſtrecke uw majesteit ter eere,
 En ick niet ongetrooft van dezen heuvel keere.
 De blinden zoeken heul aen ydle wiclery,
 30 Uit ſtarren, vogelvlught, of andre raezerny
 Van ſpoock, of ingewand, en vezelen van dieren,
 En al wat ongelooſ met logens kan verciere.
 Wy zoeken trooſt aen u, die 't al zijn voedsel geeft,
 En op de vleugelen der Cherubinnen zweeft;
 33 Dies laet dit opzet u gevallen, en behaegen,
 En begenadigh ons, nu wy u komen vraegen.

ABJATHAR. REY VAN PRIESTEREN. DAVID.

ABJATHAR.

De ſtam van Juda bloeie in David zonder end.

REY.

De ſtam van Jeſſe groeie in David ongeſchent.

ABJATHAR.

Dat hem noch donderſlagh noch hagelbuie treffe.

REY.

60 Dat hy zijn kruin en kroon tot aen den hemel heffe.

DAVID.

Ghy priesterlycke ſchaer, die van Gods yver blaect,
 En hier voor 't heilighdom, de goude Bondkiſt, waeckt,
 De hemel zegene u, voor dezen morgenzegen.
 God zegen dees landouw met eenen verſchen regen,

40 *Gezoomt als met cymbaelen*: het opperkleed van den hooge priester was, van onderen, met ſchellens behangen.

44 *En jaegh roo wangen aen*: min gelukkige uitdrukking voor „en doe hen ſchaamrood worden.”

46 *De blinden*: t. w. „zy, die geestelyk blind zijn:” alzo „de ongeloovige heidenen.” Zie vs. 52.

56 *Ongeſchent*: dezen vorm van 't participium vinden wy ook in de *Herſchepp.* I. vs. 797. Zie ald. HUYDECOOPER, *Proeve*, I. blz. 175—181.

60 *Kruin en kroon*: een opzettelyke ſamenvoeging van woorden die met dezelfde letter aanvangen, hoedanige onze taal er veelvuldige aanbiedt, en welke ons ſpraakgebruik gaarne aangrijpt. Zoo „man en muis, bier en brood, huis en hof, kap en keuvel, ruiten en rooven.” enz. enz.

- 65 En spreie een' vruchtbren dauw op dorpen, en op steen.
 Hoe koomtghe zoo bedruckt gestegen naer beneên?
 En waerom biggelen de traenen langs uw wangen?
 Wel Arons zonen, hoe? hoe laetghe 't hoofd dus hangen,
 Verzwaerende den last, dien ghy alleen niet draeght?
 70 Of druckt u weêr wat nieuws? laet hooren wat ghy klaeght.

ABJATHAR.

- De nood, gezalfde Vorst, beschermder der gemeente,
 De dierte, en hongers nood in 't rammelend gebeente
 Van 't magere uitgeteerde en quynende Israël,
 Een schim, een' geest gelijk, en enckel been, en vel.
 75 Dit jammer heeft geduurt drie jaeren na malkanderen.
 De drooghte duurt, de lucht weet noch van geen veranderen.
 De huisman ploeght vergeefs, al d'ackers leggen woest.
 De zaetijd, onbeloont van een' ondanckbren oogst,
 Schreit deerlijk, jaer op jaer, den hemel aen; dien 't maenen
 80 Van menschen en van vee, en 't zuchten, en de traenen
 Van den gespleten grond, en dorstigh loof en gras
 Geleekt, niet meer vermurwt, als of hy koper was.
 De rups en springkhaen eet het bloefel met de knoppen,
 En plondert al 't gewas. van d'allersteilste toppen
 85 Der bergen, tot het diepst der dellingen, al 't land
 Leit van den Zuiden wind of gloende zon verbrand.
 De korenmaeiers zien verroesten hunne zeilen.
 De burger, als hy kooft den landman garven eilichen,
 Of oly, of olyf, of vijgh, of druif, of wijn,
 90 Of dadel, of granaet, verneemt in welck een' schijn
 D'onvruchtbre wijnbergh staet: hoe d'acker hem bejegent,
 En aenziet zoo bedruckt, dan keert hy ongezegent
 Met lege handen t'huis, en krypt, verkrypt van rouw,
 Zijn hartewee, uit zorgh voor zijn bekrete vrouw,
 95 En arme kinderen, d'een ouder, d'ander jonger,

65 En spreie: later Godt spreie.

66 Laetghe: later Laet ghy; en meermalen dus verwisseld.

70 Oogst zou niet op woest kunnen rijmen. Indien onze voorouders niet, gelijk men het maar niet schijnt te willen begrijpen, de g in de uitspraak altijd verzacht, zou niet geheel weggesmokkeld. hadden. Wilden zy haar doen hooren, dan versterkten zy haar met de A.

81 Van den gespleten grond: van waar, in dit voor 't overige zoo heerlijke, dichtstuk dit lamme halfvaers, dat men niet lezen kan, zonder onwillekeurig den nadruk op het toonloze den te doen vallen. Vondel had immers kunnen schrijven: Van d' opgespleten grond!

85 Dellingen: dellén of dellingen zijn eigenlijk duinvalleien. — Dit was, naar 't scheen, aan een mijner bloedverwanten onbekend, die een strook lands gekocht hebbende, die van ouds den naam droeg van *duin en del*, zich haastte, op het hek, dat er den toegang toe verschaft, en waar boven die naam geschilderd stond, de e in een a te verwisselen. Hy schreef namelijk wat in zijn oog een wanspeling was, aan de onkunde van den dorpschilder toe, en bewees alleen zijn elgen onbekendheid met onze taal en hare eigenaardigheden. *Dalen* heeft men alleen waar men *bergen* heeft, *dellen* liggen tusschen *duinen*, en daarom is de uitdrukking, door Vondel hier gebezigd, offchoon in poëzy verschoonbaar, niet de juiste.

90 Ongezegent: beteekent hier alleen: „zonder te hebben bekomen wat hy verlangde,” dus „zonder regen op zijn tocht.”

95 Krypt, verkrypt van rouw: de herhaling van *krypt* is stout, maar ongemeen krachtig van uitwerking.

Hem schreeuwende te moet, geperst van bittren honger,
Als jonge zwaluwen, die schier verftickt, helaes!

Aenhygen 't moede paer, dat t'huis koomt zonder aes.
De nood staet op den top en 't uiterste gesteigert.

- 100 Wy storten te gelijk zoo ghy handreiking weigert,
En niet in Kanaän een tweede Joseph streckt.
Ghy hebt met uwen schild zoo menighmael bedeckt
De Vaders, die om troost voor 't heilighdom verschijnen.
Ghy hebt het Rijk beschut voor wreede Philistijnen,
105 En Gods geslacht verloft; 'twelek God hier over roemt,
En David, onder hem, der stammen heiland noemt:
Maer al uw dapperheid en eere gaet verloren,
't En zij ghy 't leven stut met water, en met koren;
Want 't is vergeefs beschermt zijn volck, en onderdaen,
110 Indien men hen van dorst en honger laet vergaen,
En ruimt Gods vyanden, rechtvaerdigh uitgedreven,
Dees Rijcken in, die God zijn erven had gegeven.

DAVID.

Aertspriester, yveraer voor d' eer van Abrams God,
Die u verheerlijkt heeft met zoo een heerlijk lot;

- 113 Wat klaeghtghe my in 't lang der stammen nood en smarte?
Ick weet dit al te wel. ick treck dit meest ter harte.
Dees zwaerigheid raeckt my en mijnen scepter meelt.
'k Heb Moab, Amaleck noch Ammons zwaerd gevreesd,
Maer wel dit scherpe zwaerd des hongers. wie kan 't vlugten?
120 Wie God ontvliên? ick breng de dagen door met zuchten,
De nachten zonder slaep, uit zorgh voor 't algemeen,
En zocht met offerhande en vasten en gebeên
En traenen menighmael het heil der dorre landen:
Maer d' allerhoogste slaet beloften, offerhanden
123 En gaven in den wind. ghy zelfs kunt tuigen, hoe
Ick yverde voor 't volck, en wenschte, dat Gods roe
Den herder strafte, in ste van deze onnoosle schaepen.
Nu 't anders niet magh zijn, is 't best, dat elck zich waepen
Met nederigh geduld, gelijk d' Aertsvaders deên,
130 Die elck, geperst als wy, met dezen vyand streên.
Ick ben een sterflijk mensch, geen God, die 't gras laet groeien,
En 't aerdrijck op zijn tijd met regen kan besprocien.
Die 't stomme vee voeragie en raven aes bestelt,
In 't weezenest, heeft weêr en wind in zijn geweld.

106 *Heiland* is hier „helper, heilaanbrenger, beschermer,” doch krachtiger dan die alle

108 *'t Leven*: versta „van uw volk,” als uit de twee volgende regels blijkt.

114 *Zoo een*: later sulck een

123 *Voeragie*: samengetrokken van „voederaadje,” en een echt Nederduitsch woord, waar de Fransen hun *fourage* van gemaakt hebben, 't welk men, als 't met meer uitdrukkingen gaat, dom genoeg, weder van hen ontleend heeft.

130 *In 't weezenest*: „in 't nest van jonge raven.”

- 133 Die Vader magh zomwijl zijn kinderen beproeven,
 En weigeren een poos, 't geen zy tot noodruft hoeven,
 Hem is 't bewust waerom: doch eer het word te spa,
 Daelt hy van boven neêr met hemelsche gena,
 Op dat die met meer smaechs in 't uiterst werd genoten.
 140 Zoo sneed de hovenier zijne al te dartle loten,
 Op dat de wijngaerd zelf met eene milder ranck
 Hem in de druivesne voor zijnen arbeid danck'.
 't Geen nadeel schijnt, in 't oog van een benevelt oordeel,
 Gedijt tot vruchtbaerheid, en wenschelijker voordeel;
 143 Dies laet ons, onder 't juck van luttel tegenspoed,
 Niet morren, om de hoop op een veel grooter goed.

ABJATHAR.

D'ervaeren arts beklaght alleen niet 't krancke bedde,
 Maer zoekt de bron van 't quaed, op dat hy 't heele, en redde.
 Wat hindert ons, dat wy met God te raede gaen?

DAVID.

- 150 Dit 's d'oirzaeck van mijn komst. men ving noit beter aen.
 Ick volgh u, zy aen zy, daer ghy my heen zult leien.

ABJATHAR.

Ghy Priesters, volght ons spoor met sictelijke reien.

REY VAN PRIESTEREN.

ZANG.

- Toen 't ongehoorzaem zaed van Kis,
 Beguen om d'uitkomst van den slag
 155 Nu voor de hand te weten,
 Door droom noch borstgeheimenis
 In Gods geheimenissen zagh,
 Noch licht kreegh by Propheten,
 Zocht hy zijn' troost aen toverspel,
 160 En vraeghde t'Endor aen den geest
 Wat hem zijn hoop beroofde,
 In 't end verrees 'er Samuël,
 Die hem, nu deizende, en bedeeft,

150 Achter dezen regel staat in mijn exemplaar met Vondels hand geschreven:

„Ingaende wort de toefang vande priesteren gefongen en van de speeluiden gespeelt.”

En onder aan de bladzijde:

„de vertooning. van de bondkist en kandelaar. en de toefang. word aldus van de priesters gesproken.”

In het eerste zal waarschijnlijk met *toefang* het eerste en tweede gedeelte, de Zang en Tegenzang, van den Rel zijn bedoeld. Daarop volgde de „vertooning” der bondkist en kandelaar, waarby de „Toezang” gesproken werd. Die „vertooning” echter getuigt ook niet van de juistheid der *mise en scène*, dewijl de vertoonde voorwerpen steeds in het allerheiligste moesten blijven, buiten 't oog van 't ongewijde publiek, zelfs van de gewone geestelijken, alleen zichtbaar voor den opperpriester in functie, terwijl ze by vervoer met kleeden dicht omhuld werden.

155 Voor de hand: „voor 'n hands, vooraf.”

156 Borstgeheimenis: het raadplegen van God door des Hoogepriesters borstlap, de Urim en Thummim („Lichten” en „volmaaktbieden”, naar de eigenaardigheid der oude Hebr. taal beteekenende: „het volmaakte licht.”)

160 Deizende, en bedeeft: dit staat op hem (Saul).

n kinderen beproeven,
 en zy tot noodrust loeren,
 loch eer het word te spa
 et hemelfche gena,
 ks in 't uiterst werd gesloten
 al te dartle loten,
 et eene milder ranck
 zijnen arbeid danck'.
 oogh van een benevelt
 en wensichelijker voordel:
 van luttel tegenspoed,
 op een veel grooter goed.
 ELIATHAR.
 alleen niet 't krancke bedde.
 t quaed, op dat hy 't heele, met
 met God te raede gaen?

DAVID.
 komst, men ving noit beter an
 er ghy my heen zult leen.
 ELIATHAR.
 poor met stichtelijke reien.

N PRIESTEREN.

ZANG.

borzaem zaed van Kis,
 uitkomst van den sligh
 hand te weten,
 och borstgeheimenis
 menissen zagh.
 kreegh by Propheten.
 troost aen tovespel,
 Endor aen den geest
 in hoop heroofde,
 es 'er Samuël.
 deizende, en bedeeft.

and met Vondels hand aefchreven
 teren gesongen en van de speeluyden reepel.

kandelaer, en de toefang, word aldus van de toefang

toefang het eerste en tweede gedeelte de last d'or

trap volde de „vertooning“ der heidat en van

the „vertooning“ echter getuigt ook het van de

voorwerpen steeds in het allerheiligste heidat

zelfs van de gewone geestelijken, alleen met heidat

vervoer met kleeden dicht omhuld wertes

d door des Hougepriesters borstlap, de Urm van de

te eigenaardigheid der oude Hebr. taal betrekking

ard)

Een' dageraad beloofde.
 165 't Was Samuël, of 't werd geloofd,
 Om 't zyden kleed, en 't grijze hoofd.

TEGENZANG.

Wat steurtghe mijn' geruften slaep,
 En roept my uit het naere graf,
 O Vorst van God geslaegen?
 170 Ghy spaerde koe, en ram, en schaep,
 En Agags hoofd, gedoemt ter straf,
 En zult 'er straf om draegen.
 Ick zie den purpren rock gescheurt,
 En David op den troon gestelt.
 175 Ghy zelf met nwe zoonen
 Gevelt, gestroopt, beschimpt, gesleurt,
 Daer 't heir bedeeft het roeckend veld,
 Zult morgen by ons woenen.
 Zoo sprack de geest, en nam de wijk.
 180 De Vorst was 's andren daeghs een lijk.

TOEZANG.

Doch Jesses uitgeleze spruit,
 Begaen om d'uitkomst van zijn lot,
 Na drie verlege jaeren,
 Ziet nuer gespooch noch wichlaer uit,
 185 Maer zoekt godvruchtigh raed by God,
 Die d'oirzaeck kan verklaren,
 Waerom dees dierte Jakob praemt.
 Wie God betrouwt zit niet beschaemt.

167 Steurtghe: later steurt ghy.

187 Praemt: 't zelfde als praengt. 't Lat. premit.

HET TWEEDE BEDRIEF.

REY VAN PRIESTEREN. GABAONNERS.

REY.

Ghy Gabaonniers quaemt noit zoo van pas als nu,
 190 Op 't Koningklijk ontbod. de Koning wacht naer u.

GABAONNERS.

Wat antwoord heeft de Vorst op zijn verzoeck gekregen?

REY.

't Waer kunft dit juist te raen, deze antwoord word verzwegen.

GABAONNERS.

Is 't een geheimenis, die niemant riecken magh?

REY.

Het zij dan wat het wil, 't is anders als het plagh.

GABAONNERS.

193 D'omstandigheid heeft dick 't verborgen aangewezen.

192 Deze antwoord: vr. genomen. als maximalen. Verg. HUYGENS, Proere, I. blz. 121 en volgg.

REY.

Der heeren boecken zijn te doncker om te lezen.

GABAONNERS.

Zoo vraegen wy vergeefs naer uitkomst, en bescheid?

REY.

Met recht vergeefs. waerom? ghy vraeght meer als men weet.

GABAONNERS.

Zoo kan men uit uw' mond geen wille tijding krijgen?

REY.

200 Al wat verborgen is, dat moet men wel verzwijgen.

GABAONNERS.

Zoo meld ons nu alleen het geen u zij bekend.

REY.

Zoo 't spreekken veilig zij.

GABAONNERS.

Hier is geen mensch ontrent.

REY.

D' Aertspriester met den Vorst trad met verlaeghde zinnen,

Daer in 't Levijtsch gewelf ons goude Cherubinnen

205 Met heldre vleugelen de Bondkist met haer' schat,

Als steene tafelen, het manne in 't gulden vat,

Aãrons mandelstaf en Moÿses wetboek deckten,

Of den genadetroon, waer over zy zich strekten.

D'Aertspriester stond en bad. de Koning volghde hem.

210 De wedergalm verried des bidders sechelle stem.

Onzichtbre zon, die straelt van aller heemlen hemelen

In d'aerdsche duisternis, waer in d'aerdwormen wemelen,

En kruipen in het stof, waer van zy zijn gemaect

Zoo bros, dat alles smelt wat al te stout gemaect

215 Uw onbegrypelyk onendigh eeuwich wezen,

En Godheid, waer voor zelfs de zeven Englen vreezen,

En tsidderen, daer zy, gebogen en bereit,

Gehoorzaemen den last der oppermajesteit:

Uw huisvriend Moÿses dorst zich nauwelix vertrouwen

220 Uw Godheid met een' blick van achter eens t'aenschouwen;

En wy vermetelen, zoo menighmael besmet,

Door 't overtreên van 't perck der donderende wet,

Bestaen uw voetichabel en zetel noch te naderen,

Daer ghy u zetten woud, tot troost en heil der Vadersen,

225 En strecken hun in nood een vaste toeverlaet:

198 Men' later: ick.

206 Steene tafelen: de latere editie heeft, fautief: „steenen, Tafelen.”

207 Aãrons mandelstaf: zie Numeri XVII: 8, 10.

212 Uw huisvriend Moÿses luidt wat al te familiaar; beter ware geweest het echt Bybelsche „uw dienst-knecht Moÿses.”

222 Donderende wet: hier laat V. David spreken als een Nederlandsch Gereformeerde der 17e eeuw: de „donder” der Wet, tegenover de „gemude” van 't Evangelie.

Wy raedeloozen gaen, o God, by u om raed,
 En smeeken, nu bykans uit onzen aên gekreeten,
 Door 't smarten uwer roede, op Ifrels rugh gelleeten:
 Erbarm u over 't volck. gedenek aen 't oud verbond,
 230 Be-eedight, hoogh en dier, met onvervallichten mond,
 En ley ons tot die Wel, waer uit dees drooghten vloeien;
 Op dat men d'aders stoppe, en d' ackers weer aen 't bloeien,
 Wy u, al zingende, gaen offren d'eerste vrucht,
 En met een' danckbren reuck beroecken al de lucht.

GABAONNERS.

235 Zoo worstelt men met God. dat bidden doet my hopen.
 De kopren hemel dreunt. zijn sloten springen open.

REY.

'k Verzekert u. my docht ick hoorde een groot gedruis,
 Gelijck een stormwind, waer van het gansche huis
 En d'aerde en water was beweeghde, en loeide, en brulde.
 240 Na't onweer daelde een wolk, die al het huiskoor vulde,
 En zwanger van een' gloed in 't ende aen 't baeren quam.
 Dat zette zich, gelijck drie kringen, eene vlam,
 Op bey de vleugelen der Cherubinnen neder,
 Die kaetsten vast dien glans en weêrglans heen en weder.
 245 D'Aertspriester flidderende, ontving in 't aengezicht
 En schitterend borstjuweel het weerlicht van Gods licht.
 Hy zagh'er 't schoon gesteente en zijne letters zwellen
 Van helderheid, en kon hier uit 't Orakel spellen.
 Dit's al wat hy ons melde, in 't uitgaen van het koor,
 250 Maer hiel Gods raed by zich. de Koning ging vast voor.
 Wy letten op 't gebaer, om yet hier uit te raemen.

GABAONNERS.

Hoe droegen zich die beide, als zy te voorfchijn quamen?

REY.

De Vorst der Prietren seheen nu ruim zoo wel gemoed,
 De Koning heel verbaest. het zij dan dat het doet
 255 Gods antwoord, of 't ontzag der Godheid, daer verscheenen;
 Hoe 't zij of niet, men heeft hem deerlijk hooren steenen.
 Zy gingen beide, schuw van ons, aen d'eene zy,
 Bewandlen, heen en weer, de lange galery,
 En hielden zontijds stand, in 't midden van hun rede,
 260 Een yeder om het drockst. my docht d'Aertspriester dede
 Zijn uiterste, om den Vorst t'ontvouwen 's hemels zin,
 En stampet hem al vast met duim en vingren in.

235 Door 't smarten uwer roede voor „door het smartelijk voelen uwer roede.” 't Woord *smarten* heeft hier de beteekenis die *to smart* nog in 't Eng. heeft

239 Onvervallichten: later: onvervalchten.

247 't Schoon gesteente: later: 't heilige gesteente.

262 Verbaest: „En bekrachtigde zijn woorden met handgebaar”

De Koning schudde 't hoofd, als oneens met malkanderen.
 Hoe dickwils wenfchte ick wel in marmor te veranderen,
 263 Of ston, als een pylaer, by dit gespreek te staen:
 Want hoe het zij, daer is wat wightighs omgegaen.
 D' Aertspriester wenekte in 't end. de Koning scheen te schroomen.
 Gaet, sprack hy, ziet eens of ons Gabaonners komen.
 Daer is de Koning zelf. daer koomt hy. ick ga heen.
 270 Hy ziet naer u. ick ga. nu spreekt hem zelf alleen.

DAVID. GABAONNERS.

DAVID.

Gods gramfchap houd tot noch den hemel dicht gefloten,
 Om Sauls moordgeflacht. en 't bloed van hem vergoten,
 Te Gabaon. zoo luid 't Orakel in Gods spraeck.
 Dat lang vergoten bloed klaeght noch, en schreit om wraeck.
 275 Nu wenfchte ick, datwe die, waer 't mogelijk, verzoetten,
 En vraegh u, wat ghy eifcht, om 't gruwelftuck te boeten,
 't Welck Saul heeft begaen aen 't Gabaonfch geflacht.
 Wat eifchtghe tot een' zoen? op dat, uw hart verzacht,
 Ghy 's hemels erfdeel gunt een' ongeveinfden zegen,
 280 En God al 't land verquick met een' gewenfchten regen.

GABAONNERS.

O Rechter van de Goôn, die niemants Recht verkort,
 Maer Recht spreekt daer om hoogh, als t' hier geweigert word;
 Die niet verblind door haet, noch omgekocht door giften,
 Als aerdfche rechters hier, eenzydigh gaet in 't fchiffen;
 285 Noch, na vier eenwen tijds, het fchenden van den eed
 En 't fchendigh ongelijk des vreemdelings vergeet;
 Wy dancken u, ô God, ghy geeft ons stof te zingen,
 Dat ghy de vierfchaer fpant, tot trooft der vreemdelingen.

DAVID.

Laet hooren wat ghy eifcht, tot boete van die fchuld.

GABAONNERS.

290 De Koning hoore ons klagt, en neem zoo lang geduld.

DAVID.

Ick zal u, klaeght vry uit, niet weigeren te hooren.

GABAONNERS.

Zoo ras te Gabaon onze oudren quam ter ooren,
 Hoe Jofua Gods heir voerde over ons Jordaen,
 Die als een glazen muur bleef voor de Bondkift staen;

262 *Als oneens met malkanderen*: onduidelijk; men verftaat, als waren zy het oneens met elkander.

263 *Datwe*: later; *dat wy*. En aldus meermalen verwisfeld.

285 *Na vier eenwen tijds*: men weet uit de II. Schrift (*Jofua IX.*), dat Jofua, aan de Gabaonners eenwige beftanderting had toegezegd, welke belofte door Saul te hunnen oprechte getichonden was. Vergelyk hier den Inhoud, en de volgende verzen 292—300.

290 *Als een glazen muur*: „als een doortrefbare muur.” Zie *Jofua III.* 16.

- 203 Hoe 't fiere Jericho, met zijne onwinbre wallen,
Verschriekt van 't veldgefehrey, zoo plotseling gevallen,
De stad van Ai in d'afch, de Koning met de koord
Geworght, in 't gloeiend puin der omgeplofte poort
Gestopt lagh, en al 't land en d'aengegrensde heeren
- 300 Zich wapenden om strijd, om dit geweld te keeren:
Toen vonden in der yl onze ouders dezen vond,
Tot noodweer voor den slag, die hun te vreezen stond:
Zy laedden ezelen met halfgefeheerde packen,
Verschimmelt meel, en wijn, in oude leere zacken:
- 405 De boden achter hen, met teenen door den schoen,
En kleedren dicht gelapt, om arghwaen te verhoên,
Ontmoetten zoo Gods Held, en zochten hem te zoenen,
Daer hy te Gilgal lagh, met al zijn paveljoenen.
Doorluchtte, spraecken zy, die Moles ampt bewaert,
- 510 Wy vallen u te voet, wy kussen 't grimmigh zwaerd,
Van d' allersterckste hand u in de vuist gegeven,
Tot schrick der koningen, die voor uw' aentoght beven.
Wy weten van den Nyl, en van het roode meer,
En Sihon, lang gestort in 't zegenrijk geweer,
- 615 En komen u van verre ontmoeten, als uw slaeven.
Wy bidden u, versma toch niet dees slechte gaeven,
Verzuurden dranck, en kost, beschimmelt, en gefleurt.
De langkheid van de reis heeft zack en pack gefcheurt.
Aenvaerd ons in 't verbond, en wil ons niet verstoeten.
- 720 Men zwoer hier op, men nam hen aen voor bondgenooten.
En of dit stuck terstond wel klaer quam aen den dagh,
Noch dorst Gods Held dien eed niet breecken, uit ontzagh
En vreeze, dat dit leed en ongeval moght baeren;
Maer doemde hen alleen ten dienst van Gods autaeren.
- 825 't Gerucht noch nauwelix geloopen, en verspreit,
Ons koningsstad, van vijf gekroonden hard beleit,
Zocht hulp by Josua, die hun op 't lijf gekomen
Verjoegh, en ving dees vijf, en hingze aen zoo veel boomen,
Na eenen zwaeren slag, toen God dien hagel zond,
- 930 En 't licht van zon en maen een daghreis stille stond.
Zy pooghden zedert zich gewillighlijk te quytten,
Gehoorzaam volck, en Vorst, gedientigh den Levyten,
En droegen water aen, en kloofden offerhout;

203 Toen vonden... *dezen vond*: min gelukkige herhaling

300 Oude leere zacken: later: *afgeleete zacken*.

405 En kleedren dicht gelapt: later: *en oude kleederen*.

505 Paveljoenen: „tenten“: t woord wordt echter gewoonlijk meer bepaald gebruikt voor die van vorsten en legerhoofden. 't Is van 't Ital. overgenomen, dat weder van 't Lat. *papilio* afkomt. 't Fr. *pavillon* (kapel) en *parillon* (vlag) zijn in den grond hetzelfde woord en zinspelen beide op *kleur*.

605 805 Schoen, verhoên, zoenen, paveljoenen: een bezigen van gelijke eindklanken, gelijk somtijds onwillekeurig geschiedt, doch dat zooveel mogelijk vermeden behoort te worden in op elkander volgende regels.

- Tot dat de ſcepter werd, ter quader uur, vertrouwt
 313 Den dollen zoon van Kis, die godloos en verwaten
 Hen overgaf ten buit zijn' woedende ſoldaeten,
 En Doëg, wiens geweer noch roockte van dien moord
 Der Prieltren, en van Nobe, erbarmelyck verſtoort,
 Alleen om luttel ſpijze, en 't Reuzezwaerd, gegeven
 319 Zijn eige dochters trooft, tot redding van zijn leven.
 Dit had noch ſchijn, maer laes! wat ley men ons te laſt?
 De Gabaonnens zijn aen Levys kindren valt.
 Zoo heer, zoo knecht. een aerd. alle eenerley gezellen,
 Die 'sKonings vyand ſpijze en wapenen beſtellen.
 325 Wie draeght het overſchot der Heidenen ontzaght?
 O dagh, dien Gabaon met recht vervloecken maght!
 Als 't moordgety verjaert, zoo menigh jaer veritreecken,
 Dan zoudghe, o Vorſt, ons hart van hartewee zien breecken:
 Hoe elck zijn kleeders ſcheurt, en God ter vierſchaer daeght,
 330 Op der vooroudren graf; zoo dat al 't landſchap waeght,
 En alle vier ons ſteên, en heuvels klippen kuilen
 Met naeren wedergalm nabaeuwen op dit huilen,
 En kermen, en miſbaer, dat ziel en lichaem krenckt.
 Gelooft zij 't hemeliſch Recht, 't welck 't onrecht dus gedenckt.
 335 Och och! dit hartewee zal 't hart noch overſtulpen.

DAVID.

Mijn kinders, zijtghe dan met 's lands bederf behulpen,
 Dat ghy den hemel dus met bittre traenen terght,
 En haelt dit ſlechte volck, dat noodigh dient geberght,
 Meer plaegen op den hals, en ſpant Gods boogh noch ſtyver.

GABAONNERS.

- 340 Dat ſchelmſtuck dorſt hy noch verbloemen met Gods yver,
 Voor Juda, Iſraël, en wat men wyders zoekt.
 Het waren Amoreen, in Moſes wet vervloeckt.
 Zy hadden Joſua met ſchalekheid onderkropen.
 Men moght niet ſlechts, men moſt dien band des eeds ontknoopen,
 345 Of houwen door en door met Gods gerechte kling.
 Het was een zaeck, daer Gods en 's vorſten kroon aen hing.
 Zoo ſtorte men ons bloed. zoo viel men in ons have.
 Zoo trappeldenze op 't hart den onderdruckten flave.
 Kariathiarim, Kaphira, Beëroth,
 350 En Gabaon, ſchept moed, uw moordklaght klint voor God.

DAVID.

Waerdeert het ongelijck, en uw gelede ſchade,
 Doch zulx, dat ghy die ſtraf noch mengelt met genade.

340 En God ter vierſchaer daeght: dit wil niet zeggen, dat God gedwond of gelagvaardt wordt om voor de vierſchaer te verſchijnen, maar dat Hy aangeroept wordt om vierſchaer te komen ſpannen, om recht te ſpreken.

Belpreekt u onderling, gaet ginder aen een zy.
 Och Saul Saul, hoe veel quaeds beroockent ghy!
 375 Hoe heeft dit bloed zoo lang op uwen kop gedropen!
 Al koomt de wraeck ter flueck en fluipende aengekropen.
 Zy koomt in 't end gewis, om haofdſom, en verloop
 Al t'effens, wat tyran had oit aen moordkofft koop?
 Hoe wroekt dit op uw graf, na'et rotten van 't gebeente!
 380 Al wat de Vorſt verbeurt, betaelt de goe gemeente.

GABAONNERS.

Wy hebben ons beraên.

DAVID.

Wat eifchtghe tot een' zoen?

GABAONNERS.

't En is, o Vorſt, om goud noch zilver niet te doen.
 Dits bloed-en halskrackeel. ſta vaſt, het koſt hier koppen.
 Dees bloedwel is met goud noch zilver niet te ſtoppen.

DAVID.

385 Iek zal van mijnen troon aftijgen tot gebeên,
 Voor 't uitgemergelt volck, wat heeft dit niet geleên,
 Drie jaeren achter een? wat hebt ghy 't niet zien knaegen?
 Wat ontpijs heeft het niet al raeuw in 't lijf geſlaegen?
 De kaecken vallen in. 't geraemte ſteeckt door 't vel.
 390 Erbarmt u over 't ſlaeuwe en quynende Iſraël,
 Noch tapt, ay tapt niet af van hun, die naulix leven,
 Dit luttel bloed, dat noch in d'adren is gebleven.

GABAONNERS.

Het volck beklægh zich niet, 't was met dien moord verkuift,
 En loegh, om ons bederf en ſchennis, in zijn vuift:
 395 Noch willen wy dees ſtraf beſnoeien, en beſnyden.
 Geen menſch in Iſraël zal om dees bloedſchuld lyden,
 Maer Sauls godloos huis, en zijn vervloecht geſlacht.

DAVID.

Iek hoopte of u zijn val een weinigh had verzacht,
 Die zulx is, datze wel dees ſtrafheid hoort te minderen.
 400 Verhaeltghe 's vaders ſchuld aen kindren, en kinds kinderen?

GABAONNERS.

Aen kinderen en krooft den vader heel gelijk,
 Handhavers van dit ſtuck, aen peſten in uw Rijk.

376-377 Vergelijk deze regels met die der aankondiging van het ſtuk op blz. 618.

377 Verloop: „interſen.“

378 Wat tyran had oit aen moordkofft koop? met andere woorden: „welke dwingeland heeft zijn moord-
 luſt niet duur betaald?“

382 't En is: later: Het is; en dus meermalen.

384 ontpijs: „opjzen, ſtoffen, die niet tot menſchenvoedſel beſtemd zijn.“

393 't Was met dien moord verkuift: „het ſchepte er genoeg in.“ Zie *Uitl. Woordenb.* op *HOOFD, in c*.
 De ware beteekenis van *verkuift* is „opgehelderd van voorkomen, want *kutsch* is in den grond
 „rein, zuiver, helder, fraai.“ Zie *TEX KATE, D. II.*

400 Die zulx is: „die van zoodanigen aart is.“

DAVID.

Hoe walc' ick dan best af dees schandelijke finette?

GABAONNERS.

Wy willen 't hoofd, 't welck ons vermorfelde, en verplette,

- 403 Al t'onrechtvaerdighlijk, zoo kneuzen, dat'er niet
Van dezen boom, ja tack noch wortel, overlehet,
En 't Rijk van Saul vraegh (indienze noch gelooven,
Dat hy'er eertijds was) waer Saul zij geltoven.
Wy willen Sauls afch gaen ziften 't fijn, en 't grof,
410 En lachen, als de wind noch guichelt met zijn stof.
De Koning levere ons nu daetlijk zeven gaffen,
Zijn zoonen, datwe hen, geworcht aen zoo veel baffen,
In Sauls vaderland, voor Gabaä, eer 't licht
Noch dael, voor 't heilighdom, en in Gods aengezicht,
415 De Bondkist, in de lucht, ten toon voor yeder hangen.
Zoo paeit men God en ons, zoo gaet het Recht zijn gangen.

DAVID.

Vertreckt een poos, en denckt uw' eifch een luttel na,

Terwijl ick my hier op met Abjathar bera.

Hy koomt van pas. ziet toe. weest niet te straf in 't wreecken,

- 420 Noch wet geen mes, waer meê ghy namaels word doorsteken.
De lust van wraeck is kort, al is die zooze zou.
Een heete wraeck gaet staegh verzelt met naberouw.

ABJATHAR. DAVID. BENAJAS. ¹⁾

ABJATHAR.

Mijn Vorst, hoe luid den eifch?

DAVID.

Alleens gelijk ghy 't spelde.

ABJATHAR.

Ick wist wel, dat dit bloed hun by den krop opwelde,

404 De voorstelling van „een hoofd, dat een volkstaam vermorfelde en verplette,” is alles behalve natuurlijk, en gesteld dat zy er Saul mede bedoelden, dan wilden zy het door hem misdrevenoetoch op hem niet verhalen. Over het geheel is deze periode een ongelukkige navolging van een van Davids krijgskreten in zijn Psalmen.

405 *Niet voor „niets”*

410 *Guichelt*: „speelt, dartelt, zich vermaakt”, als de wind met de afgevallen bladeren, of de kat met de muis.

419 *Datwe later: dat wy*

Baffen: „stroppen.” Zie de aant. blz 247

417 *Een luttel*: later: *zoolang eens*.

419 *Terwijl ick my hierop met Abjathar bera*: later *Als ick met Abjathar en Joab my berá*.

420 *Hy koomt van pas. ziet toe*: later: *Zy komen hier van pas*.

421 *Al is die zooze zou*: de alliteratie is niet fraai en de zin niet duidelijk: de meening schijnt te wezen: „al is die rechtmatig.”

1) In dit tooneel is in de latere editie de rol, die Benajas hier vervult, aan Joab overgedragen: schoon het bevel vs. 629, 30 toch aan Benajas gegeven wordt. Men zou kunnen denken, dat Benajas hier by zelfout voor Joab gekomen was. Denkelyk echter dat V., na den druk en by de opvoering, om de eene of andere reden 't dus veranderd hebbe, en daarom ook Joab, die op de lijst der Personagien niet voorkwam, daar in zyn Exemplaar hebbe bygeschreven. Joab komt buiten hier nog maar eens voor. In het laatste tooneel van het 3e Bedrijf, waar dezelfde overdracht heeft plaats gehad.

422 *Hoe luid den eifch*: in de latere uitgaven staat, meer korrek: *haer eifch*.

- 123 En zy een ope wonde in hunnen boezem voën.
Ghy moet al 't overfchot van Sauls huis verdoen.

DAVID.

Die ftam is lang verdort, nu quynen luttel telgen.

ABJATHAR.

Die moctghe met een' flagh voort knotten en verdelgen.

DAVID.

Verdelgen met een' flagh? dat vonnis luit te ltraf.

- 130 O edel bloed, hoe walch ick hier mijn handen af?

ABJATHAR.

D' uitvoerder van het Recht magh 't Recht niet wederspreecken,
Maer voer het vonnis uit, zoo vlack als 't leid gftreecken.

DAVID.

Zoo blindeling, of hy dit vatten kan of niet?

ABJATHAR.

Ja blindeling, daer God zelf oordeelt, en gebied.

DAVID.

- 135 God heeft dit niet geboën, noch zulek een' eifch geprezen.

ABJATHAR.

God zelf heeft u de bron der landplaege aangewezen,
Om 't eenwigh klaegend bloed te paeien met dit bloed.
Zy eifchen redelijk. 't is Saul die 't ons doet.

DAVID.

- Toen ick eens Saul zelf, mijn' vyand, die, in klippen,
140 Woeltyne, en wildernis, my najoegh, by de flippen
Hadde in een hol gevat, en werd geperft zoo ftijf;
Begon my 't hart van fchrick te kloppen in mijn lijf.
Ick deifde een poos, en fprak in 't end, tot 's mans verfchooning:
't Zij verre, dat ick my aen Gods gezalfden Koning
145 Vergrype, uit bittre wraecke, en zoo mijn handen fchen.
Ick ftiet mijn volek te rugh, en broght hem tot beken.
Oock in den wagenburgh, van 's vyands leven zeker,
Verfchoonde ick hem, vernoeght met 's Konings fpiets, en beker.
'k Beweende zelf zijn dood, gelijk mijn eige ziel,
150 Toen hy op Gilboa, op zijn drie zonen, viel.
Ick yverde van wraeck, na Sauls nederlaegen,
Verfloegh hem, die de hand hadde aen den vorft geflaegen,

123 Hy: natiel de uitvoerder van het Recht, „de koning.

130 volg. 1 Sam. XXIV.

136 Beken voor bekenenis.

137 volg. 1 Sam. XXVI.

Wagenburgh: de ouden plachten hunne legerplaats met de heil- en vrachtwagens te verfchanfen; van hier de uitdrukking *wagenburg* voor „verftekkt kamp.”

142 *Gelijk mijn eige ziel*: David kon natuurlijk zijn eigen ziel niet beweenen: de uitdrukking beteekent eenvoudig: „als gold het my zelven.” Zie *David's lykklaght op Saul en zijne zonen*, D. II. blz. 131. Verg. 2 Sam. I: 19—27.

151 Namelijk dengene die valfchelijk voorgaf dat gedaan te hebben. 2 Sam. I: 2-16.

En strafte twee verraërs, tot wraeck van Ilboſeth.
Zoo luttel heeft mijn hand zich door dit bloed beſmet.

455 Zal ick nu 't overſchot met koelen bloede ſmooren?

BENAJAS.

't Is beter zes of acht dan duizenden verloren.

DAVID.

Rampzaligh huis, wat leed ghy niet al ongevals?

BENAJAS.

Zie toe, zie toe, eer ghy al 't volck krijgt aen den hals.

DAVID.

Het volck is niet zoo dom, of 't zal naer reden hooren.

BENAJAS.

460 Wanneer 't van honger raelt? de buick en heeft geen ooren.

DAVID.

Dit ſtuck luid haetelyck, en maeckt mijn kroon verdacht.

BENAJAS.

Om een verworpen huis?

DAVID.

Een koningklyck geſlacht.

ABJATHAR.

Weerſpannigh tegens God?

DAVID.

Die maght heeft zelf te ſtraffen.

ABJATHAR.

God vordert dit van u. God heeft met u te ſchaffen.

DAVID.

465 Zal ick beſtaen een ſtuck, daer Benjamin om treur?

ABJATHAR.

Heel Iſraël om juiche, en Juda 't hoofd opbeur.

DAVID.

O Benjamin, hoe noo zou ick uw' ſtam verneeren.

ABJATHAR.

De ſtaf koomt Juda toe, die zal en moet regeeren.

DAVID.

Regeeren op een' troon, geſticht op 's anders graf?

ABJATHAR.

470 God zet den eenen op, en ruckt den andren af.

DAVID.

Die opkoomt denck, hoe licht hy met het rad kan daelen.

ABJATHAR.

Geen tijd kan Judaes Rijk en heerſchappy bepaelen.

DAVID.

Genade en zedigheid beveltigh 't nieuwe Rijk.

455 Zie 2 Sam. IV.

475 En: later: noch.

475 Zedigheid heeft hier den zin van *moderatie*.

BENAJAS.

Een onderdruckte ſtam vergeet geen ongelijk.

DAVID.

485 Wie zich vergrijpt zal dan met recht zijn mildaed boeten.

BENAJAS.

Dat altijd wrockend huis zal heimlijk leggen wroeten.

DAVID.

Zoo heimlijk niet, het berſt of hier of ginder uit.

BENAJAS.

Een ingehorſte zee word nimmermeer geſtuit.

DAVID.

Men heeft dat bloed geſtuit, toen 't maghtigh aen quam bruizen.

ABJATHAR.

490 Na zoo veel jaeren krijghs, gevoert van hey dees huizen.

DAVID.

Dat huis leid nu te vlack om weder op te ſtaen.

Zy zien, hoe Abſolon het muiten is vergaen,

Met al die van mijn heir ter zijden uit durf ſpatten.

BENAJAS.

Noch vreeſde Seba niet het oproer te hervatten,

495 Niet ſteelwijs, noch met liſt, maer ſteeckende trompet.

Had ghy op Simei, als 't billijk was, gelet,

't En waer met Seba noit op oproer uitgekomen.

Die Benjaminner voelde uw ſlapheid, in 't betoomen

Van wederſpanningheid. Hy daelde van dien ſtam,

499 Waer uit dit koningklijk geſlacht zijn' oirſprong nam.

Hy zaghe hoe veel gemoên vaſt bitterheden broedden,

Om tegens Davids hof en Judaes ſtam te woeden;

Wat voncken onder d' aſch noch ſmeulden meer en meer,

Uit zucht, die 't volleck droeghe tot zijnen eerſten heer.

503 's Mans ſtouthed quam' er by, die zoo met ſtijve kaecken

In doove koolen blies, dat ſtrax, uit alle daecken,

De lichte vlamme floeghe van d' eene in d' andre ſtad;

Een brand, waer aen uw kroon genoeghe te leſſchen had.

DAVID.

Ick hoorde 't wrevligh hoofd van Abels muuren ploffen.

BENAJAS.

509 Zoo wacht uw hoofd, en kroon. ghy mooght 'er niet op floffen.

De hemel kaetſt u toe: dies neem dien ſlaghe nu waer.

God geeft gelegenheid, men grijp haer voort by 't hair.

God, om een' vaſten ſtoel te ſtichten voor uwe erven,

487 't En: later: Het.

495 Met ſtijve kaecken: „met holle wangen,” als van iemand, die uit al zijn macht vuur aanblaast.

500 Ghy mooght er niet op floffen: d. i.: „gy mooght er niet op indapen, gy mooght niets verzuimen.”

501 De hemel kaetſt u toe voor „de Hemel biedt u een geſchikte gelegenheid aan.” De uitdrukking heeft dezelfde kracht als het gezegde in vs. 502.

Zwoer zelf den val van 't hof, het welek hen moght lederven.

305 Hy voert zijn opzet nu door Gabaonnens uit,

En wreekt zich door hun wraeck: en schut ghy Gods besluit?

God kent den aerd des volx, dees wispeltuure zielen,

Die, als een eb, en vloed, van 't een op 't ander vielen.

God roept: men dreight u op te komen onverhoeds.

310 Men bluscht een' grooten brand met eenen emmer bloeds.

DAVID.

Iek trek met wil geen eere uit schoonvaers smaet, en schande.

BENAJAS.

Der Goddeloozen straf verstrekt een offerhande

Voor God. of deze u schoon door huwelijk bestaen,

Maeck van de nood een deghd. men ziet geen maeghschap aen,

315 Daer 't koninkrijcken kolt. God zelf heeft u verheven

Tot een verdaediger van veeler menschen leven.

DAVID.

De band van maeghschap breekt met schrickelijke pijn.

ABJATHAR.

Zult ghy medoogender dan d'eigen vader zijn,

Die Jonathan, de braefste uit zijnen struick geboren,

320 Om 's vaders zotten eed, lichtvaerdighlijk gezworen,

Hem onbewult, en om wat honighs opgeslickt,

Toen hy met schildknaeps hulpe een heir hadde opgeschickt,

En na dien dappren flagh, zoo triomfant geslaegen,

Veroordeelde ter dood? wat recht heeft hy te klaegen,

325 Die zelf zijn' lieven zoon, dien held, om 't leven braght,

't En waer hem 't krijghsvolk dien ontweldighde met kracht?

DAVID.

O God, 't en werde ons niet tot bloedichuld aengescreven,

Zoo wy, op uw gebod, hen molten overgeven.

Ga heenen, Benajas, nu langer niet gewacht,

330 Verzekert my terstond al 't koninklijk geslacht.

304 't Hof voor „het hofgezin.“

310 Men bluscht een' grooten brand met eenen emmer bloeds: krachtige en kernige regel, juist omdat de naaktheid der uitdrukking de grenzen der platheld nadert. In den mond des Priesters ware zy min voegzaam geweest: doch in dien des ruwen krijgsmans treft zy door haar juistheid.

Emmer: de latere uitgave heeft het thans wederom min gebruikelijke eemer. Een en ander beteekent, als men weet, „Waterhaler.“ Zie nld. Ges. in r.

311 Iek trek met wil geen eere voor „ik begeer geen eer te trekken.“

312-314 In de latere editie worden deze verzen aan den Hoogepriester Abjathar in den mond gelegd, terwijl, omgekeerd,

315-325 door Joab (hier Benajas) worden gezegd.

319 Zie het verhaal van 't hier bedoelde I Sam XIV.

323 Opgeschickt: „uit den weg gerulmd, aan kant gechikt,” volgens de grondbeteekenis van 't woord schicken.

325 Braght zou hier, naar de eischen der spraakkunst, moeten zijn: „gebracht had,” gelijk in den volgende regel: ontweldighde: „ontweldigd had.”

327 't En: later: het.

329 In dezen regel is Benajas, even als in het laatste tooneel van 't 3e Bedrijf, ook in de latere editie gebleven, hoewel anders diens sprekende rol op Joab is overgelegd, en men moet onderstellen dat Benajas dus hier niettemin als stomme personadje tegenwoordig bleef.

REY VAN PRIESTEREN.

ZANG.

Jordaen, die door een dubbele ader
 Vloeit uit den voet van Liban, vader
 Van bronnen, beecken, vyvers, zeen,
 En stroomen; wat maeckt u zoo klein?
 545 Die d'oeveren lieflijk plaght te leeken,
 Voor Palestyne een graft te strecken,
 'Te weigeren den overtocht
 Gods heir, dat nergens over moght,
 Als door de Bondkist der verkoornen;
 549 Hoe duicktghe met gekrompen hoornen
 In uw verzande en dunne kil?
 Hoe vloeit uw vloed zoo traegh, en stil?
 Hoe hoort ghy onmedoogend 't morren
 Van kruid en bloemen, aen 't verdorren,
 545 Op bey de zoomen, eertijds jong
 En blozende, van uwe tong
 En altijd evenversche lippen
 Gekust, gekoestert, om de tippen
 Van wortelen, en struick, en steel?
 549 Hoe hyghtghe met een schorre keel?
 Hoe is uw koelte, om 't land te plaegen,
 Tot zulek een' brand en koorts geslaegen?

TEGENZANG.

Helaes! mijn kristalijnen vat
 Telt zelf by druppelen het nat.
 555 't Welck luy van Liban komt gekropen.
 Mijn emmer, eerst aen 't overloopen,
 Verschonek met blanck en bruisend schuim
 Het klaere water weêr zoo ruim,
 Als 't van den bergh hem werd geschoncken,
 560 Ja maeckte d'ackerlanden droncken.
 En smeeck ick Liban met geklagh;
 Hy antwoord: 'k geef wat ick vermagh.
 De hemel weigert my zijn' zegen,
 Drie winters sneeuw, drie zomers regen.
 565 Ick kan mijn burgers naulix voên.
 De wildzang, die, in 't weeligh groen
 Der rechte en hemelhooge cederen
 Quam quinceleeren, op zijn vederen,
 Verlaet, als 't wild, het dorre woud.
 570 Het vee zich in geen' beemd vertrouwt.
 Al vlucht het, by gebreck van weide
 En water. ick verzucht, en beide,
 En zie met smart om regen uit,
 En schreeuw, dat God den hemel sluit.

557 *Te weigeren*: later: *En weigje de*.560, 562, 569 *Hoe*: later: *Wat*.562 *En stil*: later: *zoo stil*.555 *Helaes mijn kristalijnen vat*: hier wordt de Jordaen voorgesteld, als antwoordende op de vorige vraag.556 *Emmer*: later veranderd in *emmer*.

TOEZANG.

- 585 O levende oorsprong aller gaeven,
 Die 't al kunt koesteren, en laeven,
 En in woestynen droogh en naer
 Ons noodruft sebaſte veertigh jaer:
 Hier water uit de hardſte ſteenen;
 590 Daer Manne, om hut en tenten benen,
 In 't krieken van den dageraad,
 Geſpreit, als korianderzaed:
 Als dauw, en rijp, verzaemt in kruicken,
 Tot trooft der hongerige buicken:
 595 O grondelooze waterwel,
 Ontfluit uw wateraders ſnel.
 Verquick ons met een zee van boven,
 Op dat u vee en menſchen loven.

585 Als korianderzaed. Zie Exod. XVI. 31. Num. XI. 7.

HET DERDE BEDRIEF.

RISPE. MICHOËL BENAJAS.

RISPE.

Nu Dochters, koomt, leid Rispe voort.
 590 Koomt leid haer buiten deze poort.
 Verstreckt een stut voor 't zwacke lijf,
 En stuurt dit traegh dit lastigh wijf
 (Weleertijds Sauls bedgenoot,
 Nu yeders spot) noch voor haer dood.
 595 Hoe buight mijn stock? hoe heeft mijn hand?

589 *Nu Dochters* enz.: Vondel ge-oefte hier, als op andere plaatsen, dat de klachten, welke Rispe hier uitspreekt, een verandering van maat vereischten. Jammer, dat zijn voorbeeld door onze latere treurspeldichters zoo zelden is gevolgd, die meenden, dat als zy, op 't spoor van Corneille, een of hoogstens twee liezangen in een treurspel vlochten, zulks al fraai genoeg was.

595 *Mijn stock*; d. i.: „mijn oud, versallen lichaam.” *Stock* staat hier, en overal, waar van een afgeleefd mensch sprake is, in de beteekenis van „romp.” *truncus*, naml. *truncus corporis*. Een mensch, dat tot niets behoort in staat is, werd door de Lat. schrijvers dikweil met den naam van *truncus* beïmpeld.

- Ick trede, als tot den hals, in 't zand.
 Hoe laltigh valt my tred voor tred.
 Wat droom heeft my in 't konde bed
 Zoo hard, zoo onzacht opgeweekt?
 600 O droom, die my een voorſpooek ſtreckt
 Van 't leed, dat ick voorhanden zie;
 Wie zal ick 't klaegen? ay, zeght, wie?
 Een valek vervolghde een doffersvlught,
 Een zevental, dat uit de lucht
 605 Quam plotſling ſtorten, om, uit nood,
 Het lijf te bergen in mijn' ſchoot.
 Ick deê mijn beſt, toen ick 't vernam.
 Maer al vergeefs. d'erfvyand quam
 En pickte my mijn handen door,
 610 En roofde vaſt, den eenen voor,
 Den andren na, met beek en klaeuw,
 Verbeetze, en zoogh hun bloed al laeuw.
 De veeren vlogen om mijn hoofd.
 Daer koomt de valek, die ons herooft
 615 Van onze doffers: dat is hy,
 Die zoet is op dees leckerny,
 En toeleid op een' verſehen moord.
 Nu Michol, 't paſt u; doe het woord,
 O koningklijke vrouw en ſpruit.
 620 Ick zal u volgen. ſtap vooruit.

MICHOŁ.

- De hemel ſchijnt beluſt zich tegens ons te kanten.
 Och Benajas, ghy hoofd van 's Konings lijſtrawanten,
 Wat wanckt 'er wederom? wie geeft u dit verlof,
 Dat ghy ons erfpaleis, en Vaders oude hof
 625 Met wacht bezetten durft, en dus in alle hoecken
 De Prinſſen vangt en ſpant, en overal loopt zoeken?
 Ghy jaeght ons kinders na, zoo bitter, zoo verwoed,
 Gelijk de jaeger 't wild en ſchuwe harten doet,
 Die haegh, noch hol, noch ſtruck, noch boſch t'afgrijpelijk vinden,

55: Valt my: later: *caſſue*

600 *d' Erfvyand*: de „valk, erfvyand der duiven,” overgebracht op „David” als, volgens Riſpe, „erfvyand van Sauls huis,” ſchoon de vergelijking niet in allen deele doorgaat, daar Saul wel geen *duifjen* was.

625 *Wat wanckt er: kanten* is eigenlijk „dreigen te vallen,” in welken zin ook het frequentativum *wanckelen* gebezigd wordt. Hiervan wordt het ook voor „dreigen” alleen genomen. Zie L. BAKE, *Bybeldiſche Gefangen*, bl. 133.

De plaaſe dreigt alom het wederompanſje land.

De ſcherpe roede wankt in de opgeheven hand.

HOOFT, *Baeto*, IV. Bedr. 4e toon.

O groote goden, ghy ziet alles nit den hoogen,

En neemt op alles acht, en kunt ghy dit gedooſen?

En wankt uw blikken niet?

Ned. Huſt. XIX. bl. 835. *Terwijl de jehrik der oorlogs wankte.* VONDEL, *Joſeph in Egypte*, V. Bedr. *Wat wanckt er roeter?* — Zie verder HUYDECOOPER, *Proere*, II. 39, volgg.

- 630 Om 't snufflen, en gebit van brack en haezewinden
 t' Ontglippen, en 't gevaer des jaghtspriets, dick bemorlt
 Van 't al t' onnozel bloed der ademlooze borst.
 Magh dan een vreedzaam hart, 't welck niemant zoekt te steuren,
 Noch quetsen, nimmermeer een weinigh rust gebeuren?
- 635 En dompelt men al weêr, tot d' ooren toe, in rouw
 Mijn vaders grijze weeuw, en my, verschove vrouw?
 Dat werde God geklaeght. maer och! hy heeft geene ooren,
 Noch hart tot Michol. och! ick ben tot ramp geboren.

BENAJAS.

- Mevrouwen, ghy hebt reên te klaegen van verdriet,
 640 En ick te volgen 't geen de Koning my gebied;
 Hoewel dit lastigh valt. 'k had liever 't hoofd te kneuzen
 Van Moabs felste leeuw, of 't brein van Memphis reuzen,
 Dan uit te voeren yet, 't geen tegens d' eere strijd
 Van wylen onzen Vorst, van wien ghy weefkind zijt,
- 645 En zy verlaete weeuw, en dees gevangens zoonen,
 En Neven; alle waerd te draegen koningskroonen,
 En scepters van een Rijk, niet min vermaert als dit:
 Maer God, een eigenaer van 't weereldlijk bezit,
 Begeeft de staeten slechts te leen, en zet elck paelen.
- 650 De zon weet op haer tijd te ryzen en te daelen,
 En koomt en gaet by beurt; zoo doet oock d' aerdsche maght,
 Die 't altemet eens lust te wiſſen van geflacht,
 Om reden, voor den mensch en zijn vernuft verholen;
 Dies buight u onder hem, dien 't heerschen is bevolen.

RISPE.

- 655 Wat 's d' oirzaeck, dat men dus ons zoonen vangt, en spant?
 Is 't oproer? of verraed? of hebben zy de hand
 Geslaegen aen den Vorst, of yemant van den zijnen,
 Of willen slaen? of is 't om d' ackers, die nu quynen
 Aen zulck een heete koorts, te koelen met hun bloed?
- 660 Dit mompelt men in stad. en zoekt ghy zoo den voet
 Te zetten op den neck van Sauls overbleven,
 By dees gelegenheid, om 't stuck een' glimp te geven?

BENAJAS.

- Het nypen van de smart, het tegenwoordigh leed
 Veroirzaeckt, datghe my dus scheld met onbescheed,
 665 Uit moederlijke zucht tot henlien, dienghe baerde;
 Maer 'k wenschte, dat ghy niet zoo reuckeloos bezwaerde
 De banden van uw zoons, en hun gevangenis,
 Door ongeduld, en 't geen ter zaecke ondienstigh is.
 Vertrouwt mijn' heer dit stuck. hy zal met vonnistrijcken

650 Zoekt ghy: later: zoektgher.

660 Dat ghy: later: datghe.

670 Geen schoonvaers weeuw, veel min zijn bed, verongelijken.
 Vertrouwt vry, dat hy 't minst hier in niet handlen dar,
 't En zij met rijpen raed van God, en Abjathar.

MICHOL.

Ja Abjathar, helaes! hoe smoor ick mijn gedachten?
 Wat goed stond Sauls huis van Abjathar te wachten,
 675 Van dat Ahimelech, zijn vader, hem den troon
 Van Arons priesterdom had ingeruimt? de zoon
 Kreegh toen het zwaerd, om zich en zijn geslacht te wreeken
 Aen Saul, die hen had met Edoms zwaerd doorsteeken.
 Och Vader, toen ghy u aen Priestren had misgaen,
 680 Aen dien gewyden rock, kon 't Rijk niet langer staen.
 Een dolle vaders bui kan, op een' sprong, verbeuren,
 Het geen, daer, jaeren lang, zijn kinders omme treuren.

BENAJAS.

Wie Gods gezalfden raect, raect Gods ooghappel aen.

MICHOL.

Zoo Abjathar dit stemt, zoo is 't met ons gedaen.

RISPE.

683 't En past niet yemants wraeck in Godes zaeck te mengen.

BENAJAS.

Als David dit gehengt zal God dit eerst gehengen.

MICHOL.

Ja wat gehengt God niet? wat was hem vader waerd,
 Nadat hy 't vee voor God, en Agag had gespaert,
 Uit mededoogentheid? kan deughd de kroon berooven?

BENAJAS.

690 Een deughd, gehoorzaamheid, gaet offer veer te boven.
 't Vernuft buigh zijnen hals gewilligh voor Gods last.

RISPE.

Zoo hebtghe op Gods bevel dees Broeders aengetaft?

BENAJAS.

Die zijn uit 's Konings last verzekert.

MICHOL.

Zegh gevangen.

BENAJAS.

De Koning heeft dien last van Abjathar ontfangen,

693 En Abjathar van God, of 't goddelijk besluit.

675 *Edoms zwaerd*: 't zwaard van Doeg den Edonieter. I Sam. XXII: 6-23.

679, 680 *Wederom de toespeling op Oldenbarneveld*. De *Priestren* zijn hier weder de Kontra-Remonstranten.

683 *'t En*: later: *Hel*.

690 *Omzetting van het gezegde*: „Gehoorzaamheid is meer dan offerande.”

691 *'t Vernuft*: „'t verstand,” als nog in 't H. D. Tegenwoordig heet dit een germanisme. De regel geeft zooveel te kennen als: „de rede moet zich gevangen geven onder 't geloof.”

693 *Verzekert* voor „in verzekerde bewaring genomen.”

690, 693 *Gevingen, ontfangen*. Vondel moge hier het rijmwoord met een *f* spellen, het rijm blijft altijd *rangen* op *rangen*, en alzo af te keuren.

MICHOL.

Of 't goddelijk befluit, of zoo 't de gunst beduid.

BENAJAS.

Dit staet ons hier niet vry te straffen, of bedillen.

Dit duid men naer Gods wil.

RISPE.

Zoo 't onze haeters willen.

MICHOL.

En zoo 't de wraeckzucht lust.

BENAJAS.

Ick bidde u, ô Vorstin,

100 Ick bidde u, toom uw' moed en gramſchap toch wat in.

Men oordeelt allerbeſt na uitſpraek van de zaecken.

Die hen verzekert houd vermagh hen weêr te ſlaecken.

RISPE.

Men vangt geen Prinſſen om weêr los te laeten gaen.

Aen 't vangen van dit bloed is ree te veel mildaen.

BENAJAS.

103 Indien men reuckeloos hen aentaſt zonder reden.

MICHOL.

Men kan een quade zaeck met ſchijn van Recht bekleeden.

BENAJAS.

Men maeckte een quade zaeck met ſchijn van Recht noit goed.

RISPE.

Dat acht men niet, wanneer 't ons haeters voordeel doet.

BENAJAS.

Rechtvaerdigheid trock noit uit anders ſchade voordeel.

MICHOL.

110 Noit daer Rechtvaerdigheid ten troon ging, en ten oordeel.

BENAJAS.

Zy gaet 'er nu, indien oit Recht op aerde was.

RISPE.

Op dat zy ons verdruck?

BENAJAS.

Wie maeckt het elck te pas?

MICHOL.

Die, yeder even na, niet krom gaet, noch eenzydigh.

BENAJAS.

Princes, ick zey noch ſtrax, ghy oordeelt veel t' ontijdigh.

RISPE.

113 De zon ziet niemant aen: zy ſchijnt voor yegelyck.

696 *Beduid* ſtaet hier in den zin van „wil uitleggen.“

697 *Te ſtraffen, of bedillen* zou behooren te zijn *te ſtraffen of te bedillen*. Zoo zegt VONDEL, *Herſchapp.*

V. B. vs. 28. *Opborlende om mijn kind te zwelgen en verſlinden*. Zie ald. HUYDECOPER, *Pr.* II. 61.

698 *Dit duid men*: later: *Men duidt dit*.

BENAJAS.

Een zon verfinelt het was, verhard de klay, en 't slijck.

MICHOL.

Een zon verblijd elx hart, alle oogen gaen haer tegen.

BENAJAS.

Behalven nu ter tijd, nu yeder roept om regen.

RISPE.

Behalven wy alleen. het regent ons genoegh.

BENAJAS.

120 Ghy Koninginnen schreit, maer zeker wat te vroegh.

MICHOL.

Ghy noemt ons met dien naem. wy zijn geen Koninginnen.

BENAJAS.

Hoe zijtghē Sauls noch oock Davids gemaclinnen?

RISPE.

Geweeft, maer nu een weeuw, en een verlaete vrouw.

BENAJAS.

Zegh niet verlaeten, maer verknocht aen Davids trouw.

MICHOL.

125 O averechtſe trouw, waer is die trouw gebleven?

BENAJAS.

De naem van Michol staet in's Konings hart getchreven.

MICHOL.

Dat Merob, in haer krooft, een vangenis bereit?

RISPE.

Dees Merob Jesses krooft belooft en weér ontzeit.

BENAJAS.

Ghy werd hem noit ontzeit, zult ghy 't dan meê betaelen?

RISPE.

130 Zoo ghy op Sauls weeuw wilt Sauls schuld verhaelen.

BENAJAS.

Wat Saul heeft misdaen, dat heeft hy zelf geboet.

MICHOL.

Waeromme ſehend ghy dan uw handen aen zijn bloed?

BENAJAS.

Verleut u niet te vroegh. de zaeck leit noch te duifter.

RISPE.

Benijdghe noch mijn zoons den overigen luiſter?

BENAJAS.

135 Die luiſter doet het niet. wat kan een ydle naem?

MICHOL.

De naem maeckt zonder daed den lompſte wel bequaem.

120 *Het regent ons genoeg* voor „wy ſorten tranen genoeg,” als uit den volgenden regel blijkt.

125 Zie Sam. XVIII: 17, 19.

130 *Waeromme ſehend ghy*: de latere uitgave. *Wel waerom ſhentghe*.

BENAJAS.

De heerschappy vereischt geen kinderen, maer mannen.

RISPE.

Zy draeght de wyze, en zotte, en vromen, en tyrannen.

BENAJAS.

Maer d' eerste wel het langst, de leste een korte tijd.

MICHOL.

110 Zy schold het zaed van Kis met luttel jaeren quyt.

BENAJAS.

Zoo gaet het, die 't gebod des oppersten verachten.

RISPE.

Och kan men 't steenen hart met traenen niet verzachten.

BENAJAS.

Daer koomt de Koning zelf. treed toe, en spreek hem aen.

MICHOL.

Koom Rispe, ick hoop hy zal ons klaghten niet vermaên.

DAVID. RISPE. MICHOL.

DAVID.

113 Daer koomt mijn gemaelin, en Rispe, met de traenen
In d' oogen, om my 't hoofd te breeken met vermaenen.
Een uitgelaeten rouw van moedren houd geen spoor.
Wat doe ick best? wat raed? best geef ik haer gehoor.
Best niet: maer neen, dat zou al 't onbarmhartigh luien.
120 Best sta ick haer te woorde, en laet deze eerste buien
Des drucks wat overgaen, en zet haer dan wat neêr.
Het vrouwelijk geslacht is byster weeck, en teer:
En d'allerstoutste man moet zwichten, als zy schreien.
't Zal kunst zijn, kan ick haer met goede woorden paeien.

RISPE.

123 Lang leef zijn Majesteit.

MICHOL.

Lang leef zijn Majesteit.

DAVID.

En die hem 't leven gunt.

RISPE.

Dat in der eeuwigheid
Zijn heerschappye duure, en elck zijn kroon bedancke.

MICHOL.

Dat in der eeuwigheid zijn zetel zijgh, noch wancke,
En niemant onder hem met reden klagen magh.

122, 124 *Schreien, paeien*: dit schijnt met den eersten opslag niet te rijmen; doch men leze niet *paeien*, maar *pagen*, en spreke de *ay* uit als in 't Fr. *paper*, wat hetzelfde woord is.

126 *En die hem 't leven gunt*: versta: „En dat Rispe en Michol leven, die hem een lang leven gunnen of wenschen.”

DAVID.

160 God weet, dat waer my lief, ja liever dan de dagh.

RISPE.

Zou 't oock geoorlooft zijn ons klaghten uit te storten?

DAVID.

Wie meer, als u? zou 't niet? ick zou mijn kroon verkorten.

Indien ick 't u ontzey. stort vry uw klaghten uit.

RISPE.

Genadighste, men denck, of ons het harte fluit,

165 Om 't vangen van ons bloed, en overbleve zoonen,

Altzaemen hoogh en dier verbonden aen uw kroonen,

Op hoop, dat zy voortae, in onderdaenigheit

Volhardende, onder uw voorzichtigste beleid,

Deelachtigh moghten zijn aen d'eer, voortae bevochten

170 Tot Gods en 's Konings eere, op zegenrijcke toghten,

In aenflagh, of beleg, en allerley gevaer.

Maer dat heeft ons gemist. helaes, wat valt dit zwaer!

Die hoop bezwijckt, nu wy, van 's Konings gunst verlaeten,

Zien hof en kinderen bezetten met soldaeten;

175 Als of 'er oproer school, of yet wat diergelijx,

Gebrouwen tot bederf en ondergang des Rijcks.

Wy vraegen valt vergeefs. men zeit ons slechts in 't honderd,

Dat Gods Orakel zelf op Sauls afkomst dondert,

En zulck een offer eischt. wat hier nu schuile, of niet,

180 Dat weet de Vorst, en hy, wien dit ten dienst geschied:

Derhalven bidden wy, gebogen voor uw voeten,

Ontdeck ons wat'er schuile, of wat'er sta te boeten.

Verhoor, gelijkghe plaght, ons vriendelijke be.

't Geen Rispe hier verzoeckt, verzoeckt uw Michol meê.

DAVID.

185 De schennis en 't geweld, begaen, in Ammons kamer,

Aen d' allerkuischte ziel, mijn eige dochter, Thamer,

En Ammons bloedigh einde, en dat van Absolon,

Een jongeling, zoo schoon gelijk de morgenzon,

Bedroefden my noit meer, dan dat ick last moet geven

190 Tot het verzekeren van zwageren, en neven,

En al wat manlijk zij van 't koninklijk geslacht.

Wy zijn niet reuckeloos tot zulck een stuck gebraght.

De hemel wijt de plaegh van deze diere tijden,

(Waer by al 't land en vee en menschen kommer lijden)

195 Het leed, dat Gabaon weleer geleden heeft.

De wraeck, die eeuwigh klaeght, en nergens omme geeft,

Eischt uit verbittering tot boete 't quick der mannen,

760 Voortae: later, om het in vs. 767 voorkomende zelfde woord, veranderd in: met kracht.

777 In 't honderd: „onbepaald, los weg.”

791 Zij: later: is; doorgaande zoo veranderd.

- Om Sauls zaed, als kaf, uit Iſraël te wannen.
 'k Heb vaſt beleefdelyck gearbeid om den zoen;
 800 En zoo het hun om goud of zilver waer te doen,
 Ick zou 'er al mijn' ſchat ja ſhier mijn kroon aen hangen,
 Veel liever dan mijn' ſtaf bezoedelen met vangen
 Van ſchoonvaers overſhot, tot onruſt van zyn graf:
 Dan 't Gabaonſch geſlacht, niet zonder reden ſtraf,
 803 Om dat meenedigh ſtuck, laet met geen' ſchat zich fuſſen,
 Maer dringt op 's hemels eifeh; en ick ſta ondertuſſchen
 Vaſt tuſſchen twee, geperſt van hunliên, en de zucht,
 Die ick uw' kindren draegh, doch meeft voor God beducht.
 Weet ghy by God en hen verzoening te verwerven;
 810 Gaet heen. 'k verzeker u ghy zult mijn gunſt niet derven.

MICHOL.

- Mijn uitverkoren heer, of ſchoon Bathſeba nu
 Onze echte plaets verwarmt, en meer vermagh by u
 Dan Michol; laet nochtans u niet zoo veer verrucken,
 Dat heilooze Amoreen, door uw gezagh, verdrucken
 813 Dit bloed, waer over ick zelf moey ja moeder ſta,
 In Zuſter Merobs plaets; dit gaetme veel te na.
 'k Heb Zuſter, toen de dood haer bed begon te dreigen,
 Gezworen, deze vijf te koefſten, als mijn eigen,
 En houze oock voor de mijne, indien dit baeten kan;
 820 En zoo ick moeder ben, weeft ghy 'er vader van.
 Gedenck wat Michol heeft om uwent wil geleden;
 Gedraegen vaders toorne: u menighmael verbeden:
 Geborgen in haer' ſehoot, met eigen lijfsgevaer:
 Haer lief, in ballingſchap, gemiſt, zoo menigh jaer,
 823 In 't bloeienſt van haer jeughd. Wat ſmaed moſt zy niet draegen,
 Zy die noit kinders droegh? geperſt werd te behaegen
 Een' andren man, dien zy op uw bevel verſtiet,
 En ſinelten zagh van rouw, om datze hem verliet?
 'k Heb Vaders val beleeft, en 't ſneuvlen van mijn broeders;
 830 Oock tuſſchen man en broêrs (wie hoorde oit yet verwoeders?)
 Dien kryglen krijgh bezuurt: en had nu al mijn' trooft
 Geſtelt in dees vijf zoons, mijn ouder zuſters krooft,
 Twee broêrs, en eenen neef; en hier geruſt gezeten,
 Docht al 't verleden leed en hartzeer te vergeten;
 833 Tot dat mijn tijd vol ramp verdweenen, als een roock,
 Noch een van al, voor 't leſt, mijn duistere oogen loock.
 Nu krabt men vinnigh dus al d'oude wonden open,
 En neemtime al 't overſhot van 't geen my ſtond te hopen.

800 *Beleefdelyck*: „met zacht, welwillend, verzoekend woord.”

803 *Laet met geen' ſchat zich*: later: *zich met geen' ſchat laet*.

823: volg. Zie 1 Sam. XIX: 11 volg.

823-828 1 Sam. XXV: 44; 2 Sam. III: 14-16.

833 *Dien kryglen krijgh*: woordherhaling, hoedanige by Vondel zeer geliefd zijn.

- Magh David dit van 't hart? vergeld hy zoo mijn trouw?
 840 Doch of zijn treck, als blijkt, tot d'eene of d'andre vrouw,
 Veel meer by hem vermoght, dan al het goed, genoten
 Door Michols ommegang, en 't hart waer toegesloten
 Voor bed- en halsvriendin; noch zou ten minste dan
 De liefde van mijn' Broër, zijn' halsvriend, Jonathan,
 845 Wiens liefde (magh men zelf zijn eigen woord gelooven)
 Alle andre vrouweliefde en vriendschap ging te boven,
 Hem roeren, en die eed, en 't heilige verbond,
 Tot driemaal toe, zoo dier bezegelt met zijn' mond.
 Ick rep niet van my zelve, een ander leit u nader.
 850 Heeft Jonathan u niet, veel meer als zijnen Vader,
 Ja als zich zelf bemint, en met zijn hart omarmt?
 Hoe dickwils u in nood gewaerschuwt, en bescharmt,
 En vaders haet gelschut, oock met gevaer van 't leven,
 Ontwijkende dien schicht, hem fel naer 't lijf gedreven?
 855 Is zijn gedachtenis met zijn gebeent verrot?
 Zoo klaegen wy vergeefs ons lyden u, en God:
 En past men op verbond, noch diergezworene eeden;
 Zoo klaegenwe met recht, en met die zelve reden
 Daer dit gebroed om klaeght; en ghy, die slaeven pacit,
 860 Word in meenedigheid gewickelt, en bedraeit;
 Ja zult gehouden zijn, tot weêrwraeck dezer zielen,
 't Moordaedigh zaed van Cham te trapplen met ons hielen.
 't En is geen heelzaam arts, noch die zijn kunst verstaet,
 Die eene wonde heelt, en zeven andre slaet.

DAVID.

- 865 Die u dees wonden slaet moet bloed en wonden stelpen.
 Klaeght God, klaeght Gabaon. men kan u hier niet helpen.

RISPE.

De Gabaonners staen alleen tot uw gebod.

DAVID.

Zy staen wel onder ons, maer wy staen onder God.

845, 846 Zie 2 Sam. I: 266. — De latere editie sluit vs. 845, 846 geheel in ()

850 volg. Zie 1 Sam. XIX, XX, XXI.

849 Slaeven: Michol noemt de Gabaonners met dien naam, omdat zy — zie boven — tot slavendien-
 sten veroordeeld waren. Zie vs. 875

860 Bedraeit voor „vastgedraaid, ingewikkeld.”

861-864 vinden verklaring in de onder Israël bestaande bloedwraak, recht en plicht, en de Mozaïsche
 wetten deswege. Zie vs. 1061 volg.

863 Heelzaam: „die macht heeft om te heelen.” Zoo in de *Herschepp.* II. vs. 355.

Om haer door artseny te redden in dien staat

En neemt vergeefs zijn kunst een heelzaam kruut te baet.

en Joannes de Boetgezant, III, bl. 47.

(Hy als een heelzaam Arts, weet elx natuur te handelen.

en HUYGENS *Sneldicht* XI. 693.

't Allerheelfaemst in den mond

Maekt de bors wel ongefond.

Het woord is even goed van vorm als „voedzaam, leerzaam.” Zie voorts HUYDECOOPER. *Proere*, I.
 355 volg.

MICHOL.

Men stel dit vonnis uit. de tijd zal d' onrust smooren.

DAVID.

810 Terwyle gaet het Rijk met mijn gemeent verloren.

RISPE.

Het weêr kan lichtelijk verandren, zoo God wil.

DAVID.

God stemt hun toe, en eischt een slot van 't moordgeschil.

MICHOL.

Verdruckt God Ifax zaed, om schuim van vreemdelingen?

DAVID.

Die ons voorvaders zelfs in hun verbond ontvingen.

RISPE.

815 Als slaeven, om het juck te dragen by gebreck.

DAVID.

God wil niet, dat men vreemde een' voet zet op den neck.

MICHOL.

Is Cham dan waardiger als 's hemels bondgenooten?

DAVID.

Van 't zelve klay gemaect, van eenen struick gesproten.

RISPE.

Wat voordeel hebben dan de stammen in het Recht?

DAVID.

820 Geen voordeel boven hen. Gods Recht kent heer noch knecht.

MICHOL.

Spreeck zoo, en leer hen zoo de stammen zelfs verbaffen.

DAVID.

Zy moeten op hun' dienst en Levys diensten passen.

RISPE.

Wat marrenze dan hier? men laet hen liever gaen.

DAVID.

Zy staen gereed, zoo ras hun zaeck zij afgedaen.

MICHOL.

825 Het is des Konings zaeck, hy kan dit voort beschicken.

DAVID.

Hy kan met zijn gebeên onze ackers niet verquicken.

RISPE.

Zoo wachten d'ackers dan alleen naar hun gebeên?

DAVID.

Was God en zy gepaeit de regen viel beneên.

MICHOL.

Zoo is aen hun gebed al Ifrels heil gelegen?

DAVID.

830 De hemel wacht alleen op der verfteurden zegen.

RISPE.

Zoo hangt 's lands zegen nu aen Sauls vloeck en fmaed?

DAVID.

Aen 't stoppen van die bron, en oirprong van dit quaed.

MICHOL.

Heeft dit rampzaligh huis niet straf genoegh gedragen?

DAVID.

Genoegh voor u en my, die 't liever anders zagen.

RISPE.

893 Die 't liever anders zagh gaet andre wegen in.

DAVID.

Indien hy volgen magh zijn' eigen wil, en zin.

MICHOL.

Die 't wil en wenscht kan 't werck naer zijnen wil beleien.

DAVID.

Hoe paey ick God? hoe 't volck, dat ree begint te schreien?

RISPE.

Beloften maecken 't volck tot alle dingen graegh.

DAVID.

900 Aen graegheid schort het minst hun hongerige maegh.

MICHOL.

Men breng het voorbeeld by van andre dorre tijden.

DAVID.

Dit deekt geen' disch. men kan van dit gerecht niet snijden.

RISPE.

Zoo berght men 't leven dan in der Gebroedren dood?

DAVID.

Uit goddelijk bevel, uit dierte, uit hongers nood.

MICHOL.

903 Het wilde woud verslond noch at noit zijns gelijken.

DAVID.

Wanneer de hemel spreekt moet alle reden wijcken.

RISPE.

Men zende om graen by d'een of d'andren nagebuur.

DAVID.

Die heeft geen overschot, noch opent nu geen schuur.

MICHOL.

D'Aertsvader heeft zijn zoons wel naer den Nijl gezonden.

DAVID.

910 Voor een geflacht alleen, en daerze Joseph vonden.

RISPE.

Ontzeit ons yemant graen, men vergh het hem met kracht.

DAVID.

Wat raed, zoo op dien toght het volck van dorst verfmacht?

898 Schreien voor „schreenwen, krijten, misbaar maken." (vergel. vs. 1041), als nog in 't H. D. Thands wordt het woord alleen voor *weenen* gebezigd; doch de oude beteekenis is nog overig in *veldgeschrei, vreugdegeschrei, moordgeschrei*, enz. Vergel. *WYDESC. Proeve*. I 147.

900 Noch: later: *die*.

RISPE.

O mijn gevange zoons, o neven, o Gebroeders.

DAVID.

'k Beken wel, dit valt hard voor moeien, en voor moeders.

MICHOL.

915 Omheltghe Jonathan met dees barmhartigheid?

DAVID.

Mijn hart is noch als 't plagh. ick draegh geen onderscheid.

MICHOL.

Ick vind hier heul noch troost, en klaegh mijn' rouw mijne oogen.

DAVID.

Ghy waert gered, stond dit alleen in mijn vermogen.

RISPE.

Een ander hebtghe wel op haer verzoek gered.

DAVID.

920 Ick zie geen middelen, zoo God dit niet belet.

MICHOL.

God geve, dat ick u vermurwe met een' spiegel

Van lijfsgenade en gunst bewezen uwe Abigel.

Die rijke Karmelijt, haer man, hadde uwen knecht,

Op zijn beleeft verzoek, ondancbbaer afgerecht;

925 Ghy Nabal en zijn huis hierop den dood gezworen;

En trockt gewapent heen, en brullende van toren.

Die schrandre vrouw, die ree dat onweêr zag te moet,

Bejegende u by tijds voorzichtig, aen den voet

Van Karmel, daer de bergh, het naeuwste om op te rijden,

930 Beschaduw't word met ruigte en bosch van wederzyden.

Zy stuurt haer ezelen met vygekorven voor,

Rozynen, meel, en wijn; en krygende gehoor,

Verzacht zoo 't grimmigh hart, door bidden, en door smeeken,

Dat ghy alleen niet strax uw' eed bestaet te breecken,

935 Maer legert haer in 't hart, en kustze in Michols ste.

Ick eilch het tegendeel, en poogh door mijne be,

Niet dat ghy schend, maer houd geheel en ongeschonden

Dien halsvriend Jonathan uwe eeden, en verbonden;

Gelijck een' Vorst betaemt, dat meer is Gods Propheet:

940 Dat ghy, met boeten van dien overtreden eed,

Vier honderd jaeren oud, niet schend uw' hooge woorden,

Een stercker band, om 't hart, dan diamante koorden.

Zijn anderen door 't bloed der slaeven meê belinet;

Wat raecht dit Jonathans geslacht, Mephiboseth?

945 Een wees, een teeder kind, in 's voelers arm gedraegen,

915 Dit vs. vindt zijn verklaring in vs. 322 volg. Zie I Sam. XXV.

924 Afgerecht: „met norsch welgerend bescheid heengezonden.”

927 Die schrandre: later: de.

940 Dien overtreden eed: den eed, door Jozua aan de Gabaonners gezworen, en door Saul geschonden

En door de vlucht verleemt, toen Grootvaer lagh verflaegen,
 En d'eigen Vader meê. van zijn onmondigh kind,
 Van Micha rep ick niet. Hoe oordeelt men zoo blind
 Van Gods orakel? neen, dit eifcht meer licht en klaerheid,
 930 Of laet de logentael meer gelden dan de waerheid.

RISPE.

Ghy zwoert dien hoogen eed alleen niet Sauls zoon,
 Maer oock den vader zelf, voor 't vallen van zijn kroon,
 Ja zwoert voor God zijn zaed, na hem, niet uit te roien.
 Verdelgh nu dit, en breng die eeden in haer ploien.
 933 Heeft Davids eed min kracht als d' eed van Jofua?
 Neen zeker, dat gerucht waer Davids kroon te na.

DAVID.

Van Saul, zal mijn kroon wel blyven onbesproken.
 Hy zelf heeft dit verbond lichtvaerdigh eerſt gebroken,
 En, ſtaende naer mijn' hals, my als voorheen beloont;
 960 En noch heeft deze hand zijn leven ſtaegh verſchoond.

MICHOL.

De Grootvaer van mijn zoons, Barfillai, die ſtockoude,
 Bezorghde u op de vlucht, toen ghy den dolck miſtrouwde
 Des ſtouten Abſolons, die naer uw' ſcepter ſtond.
 Barfillai broght van zelf u voorraed in den mond,
 963 En ſpijſde vorſt, en volck, gemat van moeilijck trecken,
 Door woefte wildernis, en onbewoonde plecken.
 Hy ſchonck, na d'overhand, den Koning zelf 't geley,
 Aan dees zy der Jordaen. Zal dees nu 't moordgeſchrey
 Der vijf Gebroederen, uit Adriël geboren,
 970 Verneemen, daer hy zit, en nauwelix kan hooren,
 Noch zien van ouderdom? zal dees, met ſtom miſbaer,
 Dien grijzen kaelen kop van 't overige hair
 Berooven, zonder traen te laeten, of te weenen?
 Zoo dit uw hart niet raeckt, het raeckt de hardſte ſteenen.

RISPE.

973 Ghy ſtopte uwe ooren noit voor vreemde wees, of weeuw,
 Veel min voor uw geſlacht. Kunt ghy nu dit geſchreeuw
 Van uwe gemaeline, een weeuw, doch onbeſtorven;
 Van Riſpe, die tweemaal ellendigh zat bedorven,
 En tweemaal ſtack in rouw, verſmaden zonder pijn?
 990 En deze kinderen, die alle weezen zijn,
 Of moer of vaderloos? waer word ick heen gedreven?
 Mijn Abner werd vermoort. mijn Saul is gebleven,
 Ontharnalt, en onthoofd, mijn ſchoone ſtrijdbre man.

930 Verleemt voor „verlamd.”

933 Haer later: *hun*

961 De Grootvaer van mijn zoons: later veranderd in: *Barfillai ſmeecht voor ons*. Zie 2 Sam. XVII: 27 volg. en XIX: 31 volg.

992 2 Sam. III: 7. 27. 1 Sam. XXXI.

De romp, tot een triomf, gehangen te Bethsan,
 983 't Geweer voor Altaroth: om welk een' buit te deelen,
 De Philiftijn eerst moft in alle fteén krackeelen:
 En of 't rampzaligh graf 't belchimpte lijk bedeckt,
 Noch fchijnt het, dat deze alch ons ramp op ramp verweekt,
 En, na zijn droeve dood, ons lot volhard in 't wrocken,
 990 En niet verzaed kan zijn, dan met de lelte brocken,
 Ja d' allerjongfte kruim. o endeloos verdriet!
 Maer denck om Abner toch, verdient het Saul niet.
 Mijn Abner viel u toe, en maeckte een end van ftryen;
 Toen Sauls heir met hem in Davids fchoot quam glyen,
 993 En ley de wapens vlack voor deze voeten neêr.
 Zoo veel vermoght mijn gunft, by mijnen tweeden heer;
 Van wien uw Joab my zoo goddeloos beroofde,
 Toen onze oprechtigheit dien fchelm te licht geloofde.
 Berooftghe my nu bey mijn zoonen, al mijn fteun,
 1000 Twee krucken, daer ick, oud, en koud, en loom, op leun,
 Zoo stort ick voort ter neêr. ja stort, ftockoude vrouwe,
 Op uwe mans, en zoons. 't is uit met liefde, en trouwe.

DAVID.

Hoe zal ick my 't gekarm der vrouwen beft ontflaen?
 Zy zullen zonder hoop noch trooft niet willen gaen.
 1003 Belooft men haer, het geen onmooglijk zij te houden;
 Dat 's noch een erger fchuld, die minft word quytgefchouden.
 Hier waer verftand van doen. wie geeftme wyzen raed?
 Hoe kies ick beft van twee het allerminfte quaed?
 Zal ick my onbefchaemt, met zuchten en met traenen,
 1010 Om veel genote deughd, om eeden laeten maenen?
 Of ftellen met gevaer van 't Rijk dees halsftraf uit,
 Tot wederwil van Gods orakel, en befluit?
 Hoe redde ick my hier door? ghy Moeders, ftaeckt dit fineecken,
 Tot dat wy op dit fteuck malkandren nader fpreecken.
 1013 Dit hof ftaet altijd op voor uw verzoeck, en klaght.
 De tijd verloopt. wy gaen, daer Abjathar ons wacht.

MICHOL.

'k Ontfla u niet, 't en zij ghy Michol ftelt te vrede.

RISPE.

Noch ick benaeuwde weeuw, 't en zij ghy hoort mijn bede.

MICHOL.

Verhoor de Zufter toch van uwen Jonathan.

RISPE.

1020 Verhoor dees dubble weeuw, nu tweemael zonder man.

991-996 2 Sam. III: 17-21.

1000 Quytgefchouden voor kwijtgefchouden, als meermalen.

1007 Geeftme: later: geeft ons.

1012 Tot wederwil: heden ten dage is „in wederwil" meer in gebruik.

1013 Dit hof ftaet alt. d. op voor „ftaat altijd open." Zie HUYDEC. Pr. III. 238 en volgg.

DAVID.

Laet los, laet los. hoe dus? ghy houd ons by de kleeren.

MICHOL.

Om Jonathan, uw' vriend, uw' eed, om zijn begeeren.

RISPE.

Om Abner, die om u onschuldigh 't leven liet.

DAVID.

Mijn geest is nu ter dood bedroeft, om uw verdriet.

1023 Ghy ziet de traenen vast langs bey mijn wangen leecken.

'k Beloof u, dat 's mijn hand, ick zal mijn' eed niet breecken.

ABJATHAR. DAVID. BENAJAS. 1)

ABJATHAR.

Hoe maeckte zich de Vorst 't gehuil der vrouwen quyt?

DAVID.

Met halspelings genoegh, met geen en kleinen strijd.

BENAJAS.

't Zal noodigh zijn, eer zy u t'elckens 't hart bezwaeren,

1030 Met dees gevangenen zoo daetlijk voort te vaeren.

De Gabaonners staen en vlammen op dien buit.

Men lever hun 't getal. men zie niet langer uit.

DAVID.

'k Belooftde haer mijn' eed te houden ongeschonden.

Ick sta aen Jonathan, mijn' halsvriend, noch verbonden.

1033 Mijn halsvriend Jonathan bedroeft my boven al.

ABJATHAR.

Met recht: maer 't overschot begrijpt een negental,

En d'eisch een zevental: zoo kuntghe, met te spaeren

Mephiboseth, den lamme, en 't zoontje, uw' eed bewaeren.

Dat 's God en Gabaon en Jonathan voldoen.

DAVID.

1040 Och stond het vry, om my wat ryper te beraên.

BENAJAS.

Zie toe, zie toe, het volck begint alree te kryten.

De Gabaonners staen in 't hart van ons Levyten,

Dat priesterlijk geslacht. ghy weet wat dit vermagh.

Dees hebben over volck en Vaders groot gezagh,

1043 En meer dan seltigh steên, verpreeit door alle uw landen.

Dees diere tijd behoefte hun tienden, offerhanden,

En eerstelingen meelt; en sicha haert ongeduld.

Koom Levi niet te na, ten minste by uw schuld;

1) Ook in dit tooneel is later de rol van Benajas op Joab overgelogd, even als in 't laatste tooneel van 't 2e Bedrijf, terwijl vs. 1063 zijn naam mede bleef, even als vs. 529.

1025 *Halspelings*: later: *searicheit*.

Dat bloed houd maet noch treeck, en kent noch vriend, noch mage,
 1030 Als 't op een woeden gaet. waer trof oit feller plaege?
 De hemel vecht met hem. zijn yver brand, gelijk
 Een loopend vier, en vliegt terstond door 't gansche Rijk,
 Van Dan tot Berseba. ghy hoeft geen wyder kennis
 Van Levijs aerd, indienghe 't oogh slaet op de schennis
 1035 En wraeck der lichte vrouwe, om wie men, slagh op slagh,
 Zoo menigh duizend man in 't harnas sterven zagh,
 En Benjamin zijn' stam beschreide op al de dooden;
 Toen deze stad in d'afch, zoo luttel 't zwaerd ontvloden.
 Dit zij den Vorst een les. hy treck niet aen die koord.
 1040 De Gabaonner roept, God roept: vaer voort, vaer voort.

DAVID.

O God, 't en werde ons niet tot bloed'schuld aengelchreven,
 Nu wy op uw bevel hen moeten overgeven.
 Ga heenen, Benajas, als 't ymmers wezen zal,
 Ga lever Gabaon terstond dit zevental.

REY VAN PRIESTEREN.

ZANG.

1045 Hier staen wy op die zelve gronden,
 Daer d'uitgedreve Vorsten stonden.
 Eer 't zwaerd Gods Veldheer werd vertrouwt:
 En och! wat maectt ons trots, en stout,
 Om, tegens 's hemels zuivre wetten,
 1050 Zoo eigenzinnigh te besmetten
 Door tegenstreven ons gemoed.
 Eer 't nieuwe Rijk een' vasten voet
 Genomen, en wel dicht gesloten,
 Zijn wortels heb zoo diep geschoten,
 1055 Gelijk een cederboom, die, vast
 Aen Liban, op geen winters past:
 Noch komen cedren te bezwijcken;
 Noch eer, dan cedren, groote Rijken:
 En spieglen zich de Grooten niet
 1060 Aen 't geen men meer dan daeghlix ziet?
 O blinde en dolle reuckeloosheid!
 O al t' ondancbre en trotse boofheid!
 Wat is 't, dat u den breidel slaect,
 Zoo ras als niet tot yet geraect?

1045 volg. *Ghy hoeft* — ontvloden. Benajas (of Joab) doelt hier op het verhaalde in *Richteren* XIX en XX, van welke gruwelijkheden en geduchte wraak oefening Gabaël of Gibeä Benjamins ook het tooneel was geweest.

1046 Zie vs. 861—886.

1056 *Op geen winters past*: op *passen* staat hier niet in den zin van: „zorg dragen, niet verzuimen,” maar van „tellen, opletten.” V. wil zeggen, dat de cederboom „op geen winters let, er niet om geeft.”

TEGENZANG.

- 1083 Verwaentheid, weelde en ledige uren
 Verweldigen de steilste muuren.
 De hoogmoed en de leckre tand
 In 't lachende beloofde land
- Terstond het eerste hof bedorven.
 1090 De roozegeur der honighkorven,
 De versche room der dertle geit,
 Die in de beste kruiden weit,
 De muscadel, die d'ouders zaegen
 Twee mans op eenen handboom draegen,
 1093 De hartverquickende granaet,
 De boom, die puick van dadels laed,
 De vygh, als vuisten uitgedegen,
 De vette olyf, al 't veld vol zegen,
 Verzelt met dat gezegent zwaerd,
 1100 Zijn oirzaeck, dat de spruit veraerd
 Van God, haer' stam, te mild in 't geven.
 Men valt aen 't woën, van 't wederstreven.
 Men houd met alle maght den staf,
 Dien d'eigenaer met recht vergaf.

TOEZANG.

- 1103 Een schip op zand verstreckt een baecken.
 De Voorzaet leert den Nazaet waecken,
 Die let op roer, en star, en peil,
 En houd gestadigh oogh in 't zeil,
 Om recht de haven in te vaeren:
 1110 Terwijl d'alziende ooghappels staeren
 Op 't hoofd, gekroont met diamant,
 't Welck in Gods hart de kroone spant,
 En, in 't paleis van louter marmer
 En cedren, klaeght dat zijn beschermer,
 1115 De Bondkist, met onzekren voet
 Zich aen een hut vernoegen moet:
 Doch God belooft zijn oir te wecken;
 Dat zal de Cherubinnen decken
 Met bogen hemelhoogh gebouwt,
 1120 En overkleed met klinckklaer goud.
 Daer zal hem Aron wieroock branden,
 En zien de heilige offerhanden,
 (Zijn aenzicht naer de zon gekeert)
 Van hemelsch vier tot asch verteert.

HET VIERDE BEDRIJF.

REY VAN PRIESTEREN. RISPE. MICHOL.

REY.

- 1123 Mevrouwen, die, voor 't hof, met jammerlijk misbaer,
 Gescheurde kleederen, en uitgetrocken hair,
 Gezeten, kermt, om 't lot uw zoons te beurt gevallen;
 Iek wenschte, kon 't geschiên, dat yemant van ons allen,
 Naer tijds gelegenheid, dees bittere ontsteltenis.
 1130 En rouw, die zekerlijk niet onnatuurlijk is,
 Zoo maetighde, dat hier d'ellende stand moght houden,
 En wyder ongeval het Rijk werd quytgehouden.
 Doch troosten valt hem licht, die liever raed dan geld;
 Noch levend voelt, hoe 't hart der moedren zij gestelt;
 1133 Het welck geen scherper vlin van weedom kan doorsnijden,
 Dan 't geen zy in haer vrucht, en bloed, en afkomst lijden.

1133 Die liever raed dan geld beteekent: „die liever raad geeft dan zelf in de zaak betrokken is.”

Dit lijden word geterght, indien men 't plotsling stuit,
 En schreien stilt de pijn; dies schrey uw' krop vry uit,
 Indien ghy schreien kunt. laet vry de traenen zypen,
 1140 Eer t hart verdrenck. maeckt los dees banden, die u nypen,
 En geeft den lijkrouw nu den vryen toom. ach ach!
 Wy klaegen neffens u, zoo klaegen helpen magh.

RISPE.

Is dit dan al de troost, dien wy van u verwerven?

REY.

Wy wenschten, moght het zijn, voor uwe zoons te sterven.

RISPE.

1145 Zoo spreekt ghy, en drijft zelfs met maght het wraeckrecht voort.

REY.

Wat eischtghe?

RISPE.

Straft den Vorst, en maent hem om zijn woord.

REY.

De Vorst heeft noit zijn woord, veel min zijn' eed gebroken.

MICHOL.

Wat heeft noch strax zijn mond dan tegens ons gelproken,
 En op een nieuw belooft van zijn' gezwooren eed?

1150 O Vader, o mijn Broërs. ick klaegh uw graf mijn leed.
 Och was'er rust voor ons, gelijk voor u, geschapen.

REY.

Weck Vaders geeft niet op. laet vry uw Broeders slaepen.

Uw goedertieren heer heeft zijn gena betoont,
 Van twee Mephiboseths den jongste 't lijf verſchoont,

1155 Oock Micha zijnen zoon; en in hun beider leven
 Dien hoogen eed geberght. getroost u d'andre zeven.

MICHOL.

Wee my verſtoote vrouw, is dat zijn rechte hand,
 Die hy my noch terſtond gaf tot een zeker pand
 Van 't koninghlijke woord? o reuckeloos betrouwen!

RISPE.

1160 Och deist de zon noch niet? hoe kanze dit aenschouwen?

MICHOL.

Och heb ick my gehoed voor dezen harden slag?

REY.

Die kooft van God. de Vorst houd al wat hy vermagh,
 En ziet geen' andren raed om Gabaon te stillen.

RISPE.

Och zal men zoo verwoed die bloem der mannen spillen?

REY.

1165 Niet spillen, maer besteën ten oorbaer van het Rijk,

1156. Straft den Vorst: staat hier voor „beſtraft den Vorst“. De Priesters waren wel tot dit laatste, niet tot het eerste gerechtigd of gemachtigd.

Tot flechting van 't gefchil, en 't wroekende ongelijk.

MICHOE.

De neefs om grootvaers fchuld miſhandlen ongenaedigh?

REY.

De neefs aen 't zelve ſtuck me ſchuldigh, en handdaedigh.

De vader gaf den laſt, de zoonen voerden 't uit.

1170 Getrouwt u toch in Gods rechtvaardighſte beſluit.

Gedenckt, hoe heerlijk 't zij, dat zy den ganſchen lande

Vertreken tot een' zoen, en heilige offerhande,

En zoo veel duizenden, op d'oevers van de dood,

Beſchutten met hun' hals voor 't zwaerd van hongers nood.

1173 Zy moſten toch vergaen in 't algemeen bederven.

Nu zullenze, tot heil des volx, als helden ſterven,

En 't hongrigh Kanaän gedyen tot een ſpijs.

Wy ſterven altemael; het ſcheelt flechs in de wijs.

Wie heen ſterft, naer 't beloop, word zonder naem begraven.

1180 Men drijft, behouden of met ſchipbreuck, in dees haven,

Daer 't al te zaemen vloeit, de tijd loopt ſnel en kort.

De bloem moet af, 't zij die gemaait werde, of verdort

Na eene poos van zelf, 't gaet al der oudren gangen.

Indien 't niet ſchorte aen brein, men zou naer 't end verlangen,

1183 Om liefſt hy tijds tontgaen al's weerelds moeilijkheên.

Geen ſteenrots word in zee van baeren meer beſtreên,

Als lijf, en ziel, aen een, voor luttel tijds, verbonden.

Wie hier op ſtaeten bouwt, die bouwt op weecke gronden,

En zackende, eer 't gevaert ten halve raecht om hoogh.

1190 Hoe hooger opgehaelt, hoe meer in 't nydigh oogh,

Hoe min van windvang vry, wie 't jaerboek van het leven

Des Konings op wil ſlaen, dat zal hem reden geven,

En 't zekerſte beſcheid. De Vorſt quam tot zijn wit

(Gods werck) met moeite, en houd zich naulix in 't bezit.

1193 Wat in en uitheemſch ley niet toe, om hem te hinderen?

Wat rampen moſt hy niet beleven aen zijn kinderen,

Stofferende een tooneel? en wat beleeft hy nu?

Of waentghe wel, dat hem dit lighter valt dan u?

Xeen zekerlijk, dat blijkt noch niet aen 't minſte teecken.

1200 Noch meer, het tegendeel is klaer genoegh gebleecken.

'k Heb zijn verbaeltheid en verlegenheid geſpoort,

De traenen zelfs gezien, de droeve ſtem gehoort.

Dees ſtorrem waait te ſterck, hem helpt geen tegenſtreven.

Zijns ondanc word hy dus aen laeger wal gedreven:

1170 *Wie heen ſterft, naer 't beloop, word zonder naem begraven:* d. i. „wie volgens den gewonen loop der natuur ſterft, van diens dood ſprekt niemand.“

1180 *In dees haven* „van de dood“ namelijk.

1193 *Stofferende een tooneel:* d. i. „bekwaam, of geſchikt om ſtof te leveren tot een tooneelſpel.“

- 1205 Dies bidden wy, omhelst dit lijden met geduld,
En geeft dien vromen heer, 't godvruchtigh hoofd, geen schuld,
Wiens deughd veel zwaerder weeght dan 't goud van 'sweerelds
kroonen.

RISPE.

- Een deughd, barmhartigheid verciert der vorsten troonen,
En scepters meer dan goud, ja maeckt het hoofd van 't Rijk,
1210 Terwyl het sterflijk is, een Godheid zelf gelijk.
Een Vorst magh met zijn kroon vol diamanten praelen,
En glintren in de zon; maer alle zichtbre straelen
Verdooven, by den glans der koninklijke deughd,
Barmhartigheid, die 't al gelijk de zon verheughd.
1215 Indien ghy moed had dit den Koning in te scherpen,
Hy zou zoo veel gebeên noch klaghten niet verwerpen,
Maer wercken op de stof, die nu voorhanden is,
En reed, en rijp, slechts wacht, om een gelijckenis,
Die naer yet hemelich zweemt, van hooger hand t' ontfangen.
1220 Hy zalt dees slaeven wel met dooden, en met vangen,
Maer quettit zijn bedgenoot, en edelste vriendin,
Al 't aengehuwde bloed, ja 't ganfche Benjamin,
Terwyl hy Juda streelt. Het volck, dat hy verdaedicht
Voor dierte, zoo men 't noemt, zal nauwelix verzaedicht
1225 Met andere oogen 't stuck van achter eens bezien;
En zoo 't op hollen raect, al lagh hy op de knien,
En bad al scepterloos, en met gevouwe handen,
Dat zou zijn nieuw gebied niet bergen voor het stranden,
In 't onweêr der gemeente, ontfelt om 't gruwlijk stuck,
1230 Dat dus een Heidenich schuim het wettigh zaed verdruck,
Ja aller stammen Recht, in 't sterven onzer zoonen.
Wat reden kan dit stuck verbloemen, of verchoonen,
Zoo 't volck dit koomt te zien door eenen andren bril?
Gaet paeit het dan hier meê: 't was Amors wraeck, Gods wil:
1235 Dies let, eer ghy verzeilt in zorgelijker baeren,
Waer meê men minst mildoet, met dooden, of met spaeren.

REY.

- Een matelooze druck zeer avrechts redeneert;
En met haer onklaer oogh geen zaecken recht waerdeert.
De spinnekop zuight gift, de hie heur honighraten
1240 Uit eene zelve bloem. Betoont u toch gelaeten,
Nu menschelijk vernuft Gods vonnis, ree gevelt,
Niet krachtloos maecken kan. al dee men hun geweld,

1210, 1220 't Ontfangen. Vangen. Zie de aant. op vs. 693, 694.

1220 Dit vs. is by de eerste lezing verre van duidelik; men versta: „hy zalt (stelt) deze slaeven wel met (het) dooden en vangen (van Sauls zonen).” De redekunstige opvolging is hier ook g. ens. zins in acht genomen, naardien het vangen toch het hangen voorafgaat.

1234 Amors: „der Amoreën, Gabaonners.”

Dat verre zij, noch waer 't voorzichtigheid te wijken,
En leeren 't zeil by tijds, voor zulck een onweer, strijken.

RISPE.

- 1245 Helaes! zy pleit vergeefs, die voor een' doove pleit.
Zoo bidde ick noch, om uwe en 's Helds godvruchtigheid,
En mijnen ouderdom, gaet heen uit mededoogen,
Nadien de priesters veel by koningen vermogen,
Gaet perst hem, zoo ghy kunt, noch t' onzen voordeele af,
1250 Genade, of uitstel, of vermindering van straf.
Zoo moet uw wieroockvat veel aengenaemer branden.
Zoo zegen God het land door uw geheve handen.
Zoo strecke uw over ons medoogende gemoed
Een betere offerhande, als koe, of kalverbloed.

REY.

- 1255 Wy gaen zoo daedelijk verwerven watwe kunnen.

MICHOEL.

Hy zal, zy gaen vergeefs, hun geen gehoor vergunnen.
Helaes, wat gaet ons aen? wat hoor ick voor dees poort?
Och stortenwe een gebed. zy vaeren'er meê voort.

- O bron der hemelsche genade,
1260 Sla uw genadige oogen neêr
Op weeuwen, zonder hoofd, en heer,
Bedompelt in den rouwgewade;
Om zeven kinderen begaen,
Die al om's vaders mitdaed lyden,
1265 In deze onvruchtbre en dorre tijden.
Och help, verwoede wolven slaen
De klauwen aen d'onnootle schapen,
En dreigen hen met muil, en tand.
De herder bied geen wederstand.
1270 Dees grimmige Heviten gaepen,
En snicken naer onschuldigh bloed:
En wy ter dood bedruckte moeders,
Ontbloot van helpers, en behoeders,
U vallen met gebeên te voet.
1275 Verlos het land van hongers plaegen.
Verlos hen, die, in droeven schijn,
Alree ter dood verwezen zijn;
Of sterck ons, om dit kruis te draegen.
Verlicht dit al te lastigh pack.
1280 Dit valt te zwaer, of wy te zwack.

1262 Bedompelt: later: gedompelt.

1270 Snicken: later: snacken.

1275 Om dit kruis te draegen: een anakronisme in den mond dezer koningin.

RISPE.

Zy komen, dochters, koomt, en vat my onder d'armen.
 Koomt recht dit oude wijf, gemat van vruchtloos karmen,
 Een luttel overend. ick hoor van veer 't gerucht.
 Ick hygh naer mijnen aem, en fchep een bange lucht,
 1283 Het veuripooock van hun dood. och dochters, och zy komen.

MICHOL.

Waer laet ick mijn verdriet? hoe kan ick my betoomen?
 Hen ziende tam en mack in zulcker voglen klem.
 Ick hoor het rammelen der keten, en hun stem.

GABAONNERS. GEBROEDERS. MICHOL. RISPE.

GABAONNERS.

Voort, voort. dit vonnis lijd geen fammelen, noch marren.
 1290 De dood byt fel genoegh, men hoeftze niet te farren
 Met uititel, uur op uur. voort, voort. wy gaen u voor.
 Wel wat gebalek koomt hier? men geef haer geen gehoor.

GEBROEDERS.

Ghy Amoreen, daer is noch tijd om u te wreeken.
 Wy willen, voor het lelt, noch eens ons moeders fpreeken.

GABAONNERS.

1293 Voort, voort. de tijd verloopt. dit willen koomt te fpa.
 Al quam de Koning zelf, hier is geen lijfsgena.

GEBROEDERS.

Wy achten ons te vroom van flaeven 't lijf t' ontfangen.
 Wy zijn 'er t' eerlijck toe.

GABAONNERS.

Zoo zult ghy eerlijck hangen.

GEBROEDERS.

Ja eerelijck voor ons, maer fchandelijck voor u.

GABAONNERS.

1300 Wat zeit dit basterdbloed? hoe zal 't hier lucken? nu
 Gaet voort. wy keeren ons aen geen gejanck van wyven.
 Wy weten raed, om u die traegheid uit te dryven.
 Zoo mannen, touwt 'er op, die moedwil moet 'er uit.
 De bolpees maeck hen vlugh. men touw hun vry de huid.

MICHOL.

1303 Is 't moederlijck, dat wy hen noch niet aen en randen?

GABAONNERS.

Ghy moeders van dit aes, ziet toe, dat ghy geen handen
 Aen 't heilige gerecht en Gods bedienaers fchend,
 Noch 't vonnis meer verzwart door eenigh dreigement.

1301 Wy keeren ons: „wy floren ons”

Wat dreightge met de vuift? wat ziet ghy om naer fteenen?
 1310 Dit dreigen fchut geen ftraf.

RISPE.

Och laet ons flechs beweenen
 Der kindren ongeval. hoe fteecktge zoo vol nijds?
 Och gunt, och gunt den rouw der moedren zoo veel tijds.
 Verzaecht met zoo veel troofts heur fmart geleén in 't baeren.
 Om deze rimpelen, om deze grijze hairen,
 1315 Dit mergeloos gebeente, en al wat helpen kan.
 Hoe brultge zoo verwoed?

GABAONNERS.

Hoe brulde die tyran,
 Dien, laeuw en vuil van 't bloed der omgebroghte flaeven,
 Ghy in uw' fehoot ontfingt? hy heeft dien kuil gegraeven,
 Waer in zijn eige zoons nu ftorten over 't hoofd.

MICHOL.

1320 Och heeft de tijd noch niet dat fmeulend vier gedooft.
 Gedooght, dat wy dien brand met onze hartaêr bluffen.
 De moeder ly voor 't kind, wy zullen 't wraeckrecht kuffen.

GABAONNERS.

Geen moeder lyd voor 't kind. waer is men zulx gewoon?

RISPE.

En lyd om Grootvaers wil nakomeling, en zoon?

GABAONNERS.

1325 Zy lyden min om hem als hunne fchelmeryen.

MICHOL.

Een ander wette 't mes.

GABAONNERS.

Zy proefden hoe 't kon fnyen.

RISPE.

't Was reuckelootheid eer dan boofheid in hun jeugld.

GABAONNERS.

Verbloem het, zoo ghy wilt, het was een booze deugld.

MICHOL.

't Was vaders dolligheid, waer van hy was bezeten.

GABAONNERS.

1330 Zoo tent men beft zijn zoons by tijds met deze keten.

RISPE.

Hy viel door dolligheid in zijn bebloede zwaerd.

GABAONNERS.

Waerom heeft 't naefte bloed den dollen niet bewaert?

MICHOL.

Indien een ftier u ftiet, wie zou die fmart betaelen?

GABAONNERS.

Men zou het op den ftier en eigenaer verhaelen.

RISPE.

1335 Wat eilchtghe, op dat die teta geboet werd zevenvond?

GABAONNERS.

Men weeght, neen neen, men weeght geen bloed op tegens goud.

MICHOL.

De wraeck blies 't leven noit in dooden lang begraven.

GABAONNERS.

De wraeck betoomt den stoute, en leert hem zachter draeven

RISPE.

't Gebeent der ouden is menigh jaer vergaen

GABAONNERS.

1340 Vergaen? my dunckt ick zie hun geelten om ons staen.

MICHOL.

Wie noch voor dooden schrickt moet levendigen spaeren.

GABAONNERS.

Geen levenden, om wien de geelten blyven waeren.

RISPE.

't Is ydle en enkle wraeck die zulleke droomen dicht.

GABAONNERS.

't Magh wezen wat het wil, wanneer 't ons hart verlicht.

MICHOL.

1345 Verlicht men het gemoed met helden te vernielen.

GABAONNERS.

Zegh schelmen, dick verdaeght van onzer ouden zielen.

RISPE.

De rekening van wraeck staet nimmermeer gelijk.

GABAONNERS.

Z'is effen, als dees pest gevaeght zij uit het Rijk.

MICHOL.

Bereidghe flechs geen plaets voor tiemael flimmer plaegen.

GABAONNERS.

1350 Het ga, zoo 't kan, zoo 't moet, wy zullen 't u niet klaegen.

RISPE.

Men schelde om Benjamin hun deze halstraf quijt.

GABAONNERS.

Om alle stammen niet, dees straf koopt op haer tijd.

MICHOL.

Wat bitterheden heeft die stam niet moeten sinaecken?

GABAONNERS.

Kon dan die bitterheid hen niet wat zoeter maecken?

RISPE.

1355 't Is menschelijck, indien men sneuvelt dus of zoo.

GABAONNERS.

't Is Godlijck, zoo men 't boet, al boet men 't byster noo.

MICHOL.

Wat kan uw' kindren zelfs misleiden noch overkomen?

GABAONNERS.

Zoo moet men hen by tijds met zulk een voorbeeld toomen.

RISPE.

Dat werckt wel averechts, het straffen terght het quaed.

GABAONNERS.

1360 't Leert omzien, niets bestaen, 't en zij met rijpen raed.

MICHOL.

Neemt d' overtreders wegh, het zal aen menschen schorten.

GABAONNERS.

Neemt wegh de straf, het land zal met zijn muuren storten.

RISPE.

Hebt mededoogen met een troostelooze weeuw.

GABAONNERS.

Van dien tyran, die loegh om 't Gabaonfeh gescheeuw?

MICHOL.

1365 Erbarm u over dees van elck vermaede vrouwe.

GABAONNERS.

Een dochter des tyrans, vermaeckt met onzen rouwe?

RISPE.

Verlehoont de kinders toch hun moedren te geval.

GABAONNERS.

Onze eige moeders eerst, dit raecht ons boven al.

GEBROEDERS.

Nu Moeders, luistert toch naer onze leste rede.

RISPE.

1370 O bey mijn zoons!

MICHOL.

Mijn vijf!

GEBROEDERS.

Wy bidden eene bede.

Is 't mogelijk, ontzeght dees jongste bede niet.

En gunt ons noch dien troost.

RISPE.

Ja bid niet maer gebied,

Indien uw eisch bestaet in 't moederlijk vermogen.

GEBROEDERS.

Bedaert dan eene poos, bedaert, en wifcht uw oogen.

1375 De Moeders zien, waer toe het nu gekomen is

Met d'afkomst van 't weleer verheven huis van Kis,

Het welk des morgens rees met zulke schoone straelen,

Als 't voor zijn' middagh weêr quam schandelijk te daelen.

't Ging Grootvaer eerst voorwind, hy meesterde 't geluck.

1380 't Ontzet van Jabes was zijn eerste heldenstuck,

En intre van het Rijk, zijn vroomheid opgedraegen,

ERBROEDERS.

MICHOL.

Is misschien noch overkome?

ABAONNERS.

Is met zulk een voorbeeld toe?

RISPE.

Is het straffen terght het quaet

ABAONNERS.

Is het en zij met rijpen roet

MICHOL.

Is het zal aen menschen dinsten

ABAONNERS.

Is het land zal met zijn muuren kint

RISPE.

Is het een troostelooze weeuw.

ABAONNERS.

Is het om 't Gabaonisch geschreuw?

MICHOL.

Is het elck vermaede vrouwe.

ABAONNERS.

Is het vermaeckt met onzen rouwe?

RISPE.

Is het hun moedren te geval

ABAONNERS.

Is het dit raecht ons boven al

ERBROEDERS.

Is het naer onze leste rede.

RISPE.

MICHOL.

Mijn vijf!

ERBROEDERS.

Wy bidden u.

Is het lees jongste bede niet.

Is het troost.

RISPE.

Ja bid niet maar

Is het 't moederlijk vermogen.

ERBROEDERS.

Is het edaert, en wilcht uw ooren

Is het pe het nu gekomen is

Is het eer verheven huis van Kis

Is het lees met zuleke schoone straelen

Is het weer quam schandelijk te dinsten

Is het orwind. hy meesterde 't geluck

Is het zijn eerste heldenstuck,

Is het in vroomheid opgedraegen,

gof op. gof op. nu naar gese
aansogouwd trurt nu
die fien al 't koningelyk gese
soo dierlyk fien om gese
maar denkt fien 't moederly
ontstoot fien midde is dier
die fien om gese bruefse lye
gese met noch vlieg dat fien
als dit dat gese gese
d' fien daalt meer, d' abone
y balt nu drup'ly y met
maer nu y traag ontfygt
d' moeder lye d' grootste
nu maer nu y traant

g.

- Te Gilgal van al 't volck, na Nahas nederlaegen.
 Hy trad de koningen van Zobal op den neck,
 Oock Edom, Ammons maght, het heir van Amaleck,
 1385 En Moab, en 't geweld der trotse Philistijnen.
 De zon quam, dagh op dagh, in Vaders zege schijnen;
 Tot datze, voor zijn' troon, ter aerde leggen zagh
 Al wat op Ifrel roem en roof te haelen plagh.
 Zoo ras als Samuël den Herder had gegoten
 1390 Den balliem over 't hoofd, dat voor zich vond ontsloten
 De poorten van ons hof; vervloede Sauls eer,
 En vorige geluck allengskens, min noch meer
 Gelijck een beeck, die van een' laegen heuvel steigert,
 Verdrooght, zoo ras de lucht het aerdriek regen weigert.
 1395 Een damp help 's Konings brein aen 't woën, en uit zijn stel,
 Zoo dat men 't sneecken most met 's herders snaerspel.
 Indien de wapens yet, dat loflijk klonck, bedreven,
 't Werd al de dapperheid des herders toegeschreven.
 Al 't volck begon terstond naer David om te zien.
 1400 't Was: Saul sloegh 'er een, maer David sloegh 'er tien.
 Ghy zelf ontzaeght u niet dien ouden heer te tergen
 Met 's ballings leven, tot ons harteleed, te bergen.
 De stapel van zijn ramp werd met zijn hand voltoit,
 Toen hy 't geberght met doën en wapens zagh beïtroit.
 1405 De schoonzoon werd daer op voor Koning uitgeroepen
 Van Juda; Ifboeth van Abner, en zijn troepen:
 Dees zwacide te vergeefs den zegenlozen staf,
 Want Davids maght nam toe, en Sauls afkomst af.
 Wy vonden ons alom geflagen, of verraeden.
 1410 Wat wil men, uwen druck opwroetende, u beladen?
 Wy raeckten van den stoel, de herder steegh 'er op.
 Een yeder bad hem aen, en gaf ons huis de schop.
 Wy, yegelijk ten spot, dus uit den troon gebeten,
 Die schier een halve eeuw van d'onzen werd bezeten,
 1415 Verlaeten vrolijk 't licht; om langer niet vermaed
 Te duicken, onder hem, wiens starre boven staet;
 En die ons nimmer deel aen Vaders erf zou gunnen,
 Om niet door 's anders eer zijn eere te verdunnen.
 Oock staet een edel hart, gedreven uit het spoor
 1420 Van 's weerelds heerschappy, de dood veel schooner voor
 Dan 't leven, zonder hoop van ymmer te regeeren,
 En eenen schildknaep dus zijn huis te zien braveeren.

1387 En vorige geluck. later: En vorige rijp geluck.

1396 Zoo dat men 't sneecken most: sneecken is hier „verzoeten, verzachten, weder op zijn streek brengen.”

1401, 1402 Dit is tegen Michol gericht. Zie 1 Sam. XIX

1405 Beïtroit: later: verdrooght

Dies bidden wy, magh 't zijn, en is uw gunst zoo groot,
Verbid uw zoonen niet, noch quelt u in hun dood.

MICHOL.

1421 Och waertghe in 't harrenas als helden omgekomen,
Daer grootvaer 't leven liet, en sneuvelde op uw oomen,
't Waer eerelijck en met een lijckklaght doorgegaen.
Mijn druck, aen 't sluimeren geraeckt, vangt weder aen,
En schiet als uit den droom, ontfelder dan te voren,
1430 Om dees vervloekte dood en straf, uw hoofd beschoren.

RISPE.

Mijn kinders, heb ick u tot zulek een' smaed gebaert,
En zoo zorghvuldighlijck gekoestert, en bewaert
Tot d'allerhardste straf, die yemants hoofd kan treffen?
Ick stort, ick stort, oud wijf, wie zal u weder heffen?
1435 Wie stutten met zijn hand? ick zwijn, ick sterf van rouw.
Ick ben een levend lijck, waer leeft bedruckter vrouw?

GABAONNERS.

Zy tergen ons geduld met al dit ydel treuren.

MICHOL.

Ghy zult een moeder eer van haere kindren scheuren,
Dan scheiden. 't veil omhelst den ollein niet zoo hecht,
1440 Als zy zich om hun' hals en armen wind, en vlecht.

RISPE.

Mijn zoonen, 'k laet my niet van uwen boezem rucken.
Zoo zal ick mond aen mond, en borst aen boezem drucken.

GABAONNERS.

Ghy wortelt te vergeefs, o weereeloos geslacht!
Wijckt af, uw hof heeft uit, hier koomt een stercker magt:
1445 Dies duickt voor haer van zelf, eer zy u strax leer duicken.

GEBROEDERS.

Ghy mooght d'ontfange magt gebruicken, niet misbruicken,
En tegens vrouwen minst, noch minder tegens haer,
Die u wel eer geboôn.

GABAONNERS.

Wat vordert dit misbaer?

MICHOL.

Och zufter Merob, zie, hoe handelt men uw kinderen.

RISPE.

1450 Och koning Saul, help my dit geweld verhinderen.

GEBROEDERS.

Nu moeders, weest getrooft, en zet uw hart wat neêr.
Nu kust ons noch voor 't lest, noch eens, en dan niet meer.
Verreuckelooft u niet vergeefs. Laet Cham betyen,
En gunt de wrack haer wil, hier baet geen tegenstryen.
1455 Dit onweer sleept ons wegh, dies staecht uw droef geklagh.
Geen ancker hecht zoo valt dat tegenhouden magh.

MICHOËL.

O mijn verweze zoonen,
 Zijn dit de goude kroonen
 En scepters, aen uw hoofd
 1460 En rechte hand belooft?
 Zijn dit d' yvoire trappen,
 Om op den troon te stappen.
 En wyd en zyd ontzien
 De stammen te gebiën?
 1463 Heeft my mijn hoop bedrogen?
 En zijt ghy opgetogen
 In mijnen zachten schoot
 Tot zulek een harde dood?
 En moet och moet ick lyden,
 1470 Dat slaeven zich verblyden
 In hunner heeren leed?
 Hoe valt u 't lot zoo wreed?

RISPE.

Och och! dit's ballen in mijn wonden.
 Ick heb mijn' Saul weergevonden,
 1473 En Abner. 'k zie met vreughd althans
 Hier voor my staen mijn beide mans.
 Daer staen die helden voor mijn oogen.
 Ick heb, ick hou hen, 'k hou hen valt.
 Nu vrees ick langer leed, noch last,
 1480 Noch zwaerden, noch gespanne bogen.
 Mijn eerste en leste bruidegom,
 Ick kus, ick heet u welkom.
 Waer waertghe toch zoo lang gebleven?
 Hoe lietghe my zoo lang alleen?
 1483 Ick zat en treurde op dezen steen,
 En sehiep niet langer lust in 't leven.
 Och blijft my nu getrouwer by.
 In deze dicke duisternissen.
 Ick magh de zon, maer u niet missen.
 1490 Of is dit spoeck, of raezerny?

GABAONNERS.

Ja wel is 't raezerny. men ley haer strax naer binnen.
 Zy raekt van rouw, ghy ziet het gaet haer aen de zinnen.
 Voort voort, de dagh verloopt. al lang genoegh geschreit.

GEBROEDERS.

Nu moeders, weest getroost tot in der eeuwigheid.

1460 *Opgetogen*: „opgevoed.“

1490 Achter dezen regel staat in mijn exemplaar, van Vondels hand geschreven:
 „de vertooning daer de gebroeders hangen. en wort vande Gabaoners gesproken.
 't Gerecht des enz.“

REY VAN PRIESTEREN.

ZANG.

1434 Wat was dat een vervloekte dagh,
 Toen, midden onder vier en tachtigh,
 Ahimelech doorsteeken lagh.
 Die dagh is Levi noch indachtigh,
 Toen dit Aertspriesterlijke licht.
 1440 Met zesmael veertien bleecke straelen
 Gedoodverft om zijn aangezicht,
 In eene zee van bloed ging daelen,
 Van bloed, 't welek uit hun boezems liep,
 En, verwende het sneeuw wit linnen,
 1445 Vast wracek, als 't bloed van Abel, riep
 Tot God, en alle Seraphinnen.
 O bloed, wat hebt ghe God geklaeght?
 'k Heb wetende niet quads bedreven,
 Alleen 't orakel raed gevraeght,
 1450 Den held geweert en spijs gegeven.
 'k Heb Sauls scepter noit misdaen;
 En ziet God koel dien gruwel aen?

TEGENZANG.

't En bleef niet by dit bloedigh bad:
 Die dolle kon zich niet verzaeden.
 1515 Hy moft in Nobe, Aärons stad,
 Tot d'enklen toe in bloed gaen waeden.
 Daer werd noch arm noch rijk gespaert,
 Noch man noch vrouw, noch zuigelingen,
 Noch maeghden: toen dat droncken zwaerd,
 1520 Gevolgt van zoo veel bloote klingen,
 Het al vernielde, oock 't stomme vee:
 Ja zelf de stad, die d'eere stutte
 Des hemels, als een kind van vree.
 Haer school, oock d'Ephod, en Gods hutte,
 1525 Wat heiligh en onheiligh was,
 Moft voort, in 't algemeen verdelgen.
 De moord sloegh voort, deur dezen plas,

de vier regels, die op het aanplakbiljet stonden. Zie blz. 648. „En daarna door een van de staet
 Juffers dit andere: (wat hier volgt, en waarvan het fac-simile hier tegen over staat).

Hef op, hef op, met naar gefchreeuw.
 Aanschouwers trouwt met Sauwels weeuw.
 Die hier al 't koninglijk gedacht
 Soo deerlijk het om hals gebragt.
 Maar denkt hoe 't moederlijke hart
 Ontfelt sij midden in dees smart,
 Die sij om hare vruchten lijt
 Geen mes noch vlim dat fcharper snijt.
 Als dit dat haar gemoet doorvlimt,
 De son daalt neer, den avond klimt
 En valt met drup'len en met douw,
 Maer niet een traan ontlijgt dees vrouw.
 De moeder lijdt de grootste straf
 Nu mach' er niet een traantjen af.

J. v. V.

1522 Dit later, dat.

En trof (zy moften 't meê verzwelgen)
 Ons Gabaonners op den kop:
 1330 Dees dronken meê van 't zelve fop.

TOEZANG.

Eerwaerdſte Vader, Abjathar,
 Ter goeder uur zijt ghy 't ontdoken,
 Gelijck een ondergaende ſtar,
 Om ryzende, eens te zien gewroken
 1335 Rechtvaerdigh, buiten uwe ſchuld,
 Uw Vaders onrecht, en uw magen.
 Toen waren 't tijden van geduld:
 Maer ſedert druppelden Gods plaegen
 Op 't moordhof van dien ſchelmſchen Vorſt.
 1340 En alle zijn nakomelingen,
 Van 't priesterlijke bloed bemorſt.
 Aldus verkeert de beurt der dingen.
 Gods tulband lyd noch ſchimp, noch hoon.
 Wie God ontwyd, ontwyd zijn kroon.

1335 *Buiten uwe ſchuld.* voor „buiten uw teedoen.”

HET VIJFDE BEDRIJF.

LEVYTEN. DAVID.

LEVYTEN.

1343 Zoo moet het allen gaen, die Davids ſcepter haeten.

DAVID.

In welck een' ſchijn hebt ghy d'ellendigen gelaeten?
Hoe koelde Gabaon zijn wreeckluſt met dit bloed?

LEVYTEN.

Zy ſtaptten onverſaeght de wilſe dood te moet,
Ter poorte uit, door een ſtraet van menſchen dichtgedrongen,
1350 Een mengſel van Hebreen, en allerhande tongen,
En, al den wegh in 't lang, bewonden met een' ring
En drommel volx, 't welck voor, ter zyde, en achter ging.
De Gabaonners, die, van heilge wraeck bezeten,
De zeven halzen, hecht geſloten aen een keten,

1346 *Schijn*: hier in de beteekenis van „ſtaar, geſteldheid.“

- 1333 Vast fleepten, toonden hun het wraeckauter van veer,
 Uit woefte dartelheid, en woedden min noch meer
 Als 't boschzwin, tegens moede en afgejaeghde honden,
 Wanneer 't schuimbeckende, om het smarten van zijn wonden,
 Ten einde van geduld, kranckzinnigh gild en balckt,
- 1360 Een' muil vol kiezen en twee blicken openpalekt,
 En zijn vervolgers vat; die, uit den aem geloopen,
 Hun heete zwynenjaght nu met den hals bekoopen.
 Wy hebben nu, riep d'een, gelicht het wolvenest,
 Het leger rood van moord, en deze lamrepest,
- 1363 Die toeley met den tand op byten, ryten, stroopen;
 't Gebroed van 't welck niet goeds voor herders stond te hopen,
 Zoo vet een' buit, als oit een jaeger opdoen kon.
 Hoe willenze te pronck, gebraden in de zon,
 De luiperds noon te gaste, en arenden, en kraeien,
- 1370 En hen met spieren, mergh, en brein, en oogen paeien?
 Een ander riep: hoe past die keten, om den hals
 Van 't koningkelijk geflacht? maer dit metael is valsch,
 Of slechter als het goud, dat Saul plagh te kroonen.
 Hoe word de vader nu verheerlijckt in zijn zoonen?
- 1373 Een ander: vaert niet voort, ziet toe, en wacht u, dat,
 Ghy met doorluchtigh bloed uw handen niet beklad,
 En u Mephiboseth flus opkoom al verbolgen,
 Die naer zijn' ezel toeft, om 't onrecht te vervolgen.
 Een ander: neen 't is belt dit kostlyk bloed gespaert.
- 1390 Men maecke een' zack van 't lijf, en knoop het toe, zoo vaert
 De damp der staetzucht niet in 't brein, gelijk voorhenen.
 Hoe weeligh treênze nu op huppelende beenen?
 Dus endlyk af en opgestegen met veel spots,
 Geschopt, gefleurt, vervloecht, genaeckenze de rots,
- 1383 Waer op de ziel, door storm vervallen, dreight te stranden.
 Het hangen van 't gebergh met allerleie standen
 Van menschen, zoo wel oud als jong, en arm en rijk,
 Behangen, en gepropt, een' schouwburgh was gelijk,
 Recht over Gabaa, daer d'eerste der drie bergen
- 1390 (Wier platte kruinen elek de lucht en hooghte tergen)
 Allengskens afloopt aen de grens van Ephraim,
 Die van den stroom naer zee zoo slangwijs kruipt, en slim,

1360 *Blicken*: „oogen.“

1373—1375 De woorden, hier aan een der Gabaonners in den mond gelegd, zijn ironisch gesproken: hy veinst de anderen bang te willen maken voor den zwakken Mephobeth, die maar op zijn ezel wacht, om dien te bestijgen en hen te komen aanvallen.

1383—1388 *Het hangen* — *behangen*. De woordspeling is wel wat gezocht. *Het hangen* staat hier voor „de helling.“

1390 *Slim*: 't zelfde als „schuinsch,” van waar het ook in de beteekenis van „scheel” genomen wordt, als by *HUTCHES*, *Spaensche wijsheit* 899.

Troost u met uw kind

Beter slinn als blind.

Van dit *slim*, *scheel*, tot *slim*, *listig*, is de overgang begrijpelijk.

En hier dees heirbaen kruift, die, als een lijn gefchoren,
Schiet van Jerufalem recht toe op Sichems toren.

- 1593 Hier valt de reis en tocht van overal voorby.
De ſtaecken ſtonden reed, en zeven op een ry.
Gods wracek glom Gabaon en Levi uit zijne oogen.
De Benjaminner hiel zich ſtil, en ingetogen,
Ontveinzende met kracht den rouw, die 't hart beving,
1600 Vermits zijn Zevenſtar zoo druckigh onderging,
Voor d'aengebede zon van Juda, hoogh aen 't ryzen.
Het was 'er drock te doen met roepen, wencken, wyzen.
De Broeders ſteden zich met 't aenzicht herwaert aen.
Armoni zag men daer getrooft in 't midden ſtaen,
1603 En wencken met der hand, om tegens 't volck te ſprecken.
De hoofden werden ſtrax met ſtilte als overſtreecken.
De monden zwegen kort. 't gerucht had uitgeraect
Gelyk, wanneer de wind met ſtijve kaecken blaect
By buien in 't gewas, de wutte korenaiern
1610 Na 'et ruiſſchen eene poos geraecken te bedaeren.

DAVID.

Wat ſprack die braeve borſt? wat lagh hem toch op 't hart?
Mijn geeſt bezwijckt. ick ben beladen met zijn ſmart.

LEVYTEN.

- Aenſchouwers, ſprack hy, nu dit lot ons ſchijnt beſchoren,
Wy neemen 't willigh aen, als ſterfelijk geboren.
1613 Zoo dit u uit den muil van dieren hongers nood
Kan rucken; offert ons, en leeft door Sauls dood:
Maer leert u midlerwyl aen niemants lot vergaepen.
Ghy ziet wien vader eer verloſte van de ſchaepen,
En ophief uit het ſtof en voetſand, als een' zoon,
1620 Zoo hoogh, en die nu trots gezegent met zijn kroon,
En 't maghtige bezit van dertigh koningkrijcken,
Schoon 't wettige geſlacht de vlagh voor hem ging ſtrijcken,
Dien helfchen wroek van Cham in ſlaep wil wiegen, met
Den voet op 't overſchot van vaders kiſt gezet;
1623 Al is 't geen nood, dat wy, och wemelende wormen
Van 't lang verrotte lijk, hem uit den zetel ſtormen.
Maer d' opperſte, wien alle ons rampen zijn bewuſt,
Zij wreecker, en vergun zijne afkomſt vre, noch ruſt.
Dat zich de broeder met des broeders bloed verzade,
1630 En Abjathar vervalle in 's nazaets ongenade.
Dat Levi en de kracht der ſtammen het gebit
Verwerpe, eer 's Herders ſtaf bereick het derde lid,
En, onder eenen vorſt, den vorſt van Juda dage

1591 *Borſt*: later: *beſt*.

1623 *Wien*: hy beduelt David.

- Te velde, daer het rooekt van moord, en nederlage;
 1535 In 't bloedigh wortelen van Rijken tegens een,
 Van heirkraft tegens heir, van steden tegens steen,
 Autaeren tegens koor, en tempel, en antaeren,
 En Aron met den staf in Arons schild gevaeren.
 Dat 's Herders eigen krooft, of 't grootste deel hier na,
 1540 Geweldigh aengerand, om hals raecke, of verga
 En quyne in vangenis, en vreemde slavernye;
 En Ilai afsterf van den staf en heerschappye.
 Dat zich d' Aertspriester zette in 's rechters hoogen troon,
 Oock zelf met Iessès kroon Aärons tulband kroon',
 1545 Ja blindling wroet naer roeft van rijkdommen en gaven,
 Uit holle gierigheid, in 's Herders asche, en graeven.
 Zoo dit ons waerende afch en geeft noch niet vernoegh;
 Dat Juda scepterloos en Levi, wien dit wroegh,
 Voorvlughtigh, zonder kerek, en outer ommezwerve,
 1550 En, onder 't Heidendom, verftroit en heiloos sterve;
 Op dat, al d'aerdboôm deur, geen zoo verschoven hoeck
 Te vinden zij. die niet getuigh van Sauls vloeck.

DAVID.

- 'k Verdroegh dien last des vloex van Simei geduldigh,
 'k Verdraegh dit oock van hun. God oordeelt my onschuldigh,
 1555 Die zijn gerecht voldoe. Des volx behoudenis
 Waermeê, 't en zij men 't bergh, het omgekomen is,
 Beweeghtme meer dan 't leed van zuleke lieve magen;
 God geef wat opspreeck oock mijn faem hierom zal dragen
 By den nakomeling. mijn glori valle in 't slijck.
 1560 Iek schel hun 't schelden quyt, ten dienst van God, en 't Rijk.
 Wat zegen heeftme 't volck voor zulek een' vloeck gegeven?

LEVYTEN.

- Het volck stack driemaal op: God spaer den Koning 't leven.
 God demp d'erfvyanden, die naer zijn' scepter staen.
 Toen greepen hen terstond onze outerknechten aen,
 1565 En wringende om den hals de taeie en gladde koorden,
 Verboôn de keel de lucht, den mond die lasterwoorden.
 Zy stortten op het gras, als zeven pylers, neêr,
 Als hun de grond ontzackt. men trock de lijcken weêr
 Met touwen op, en hingze aen staecken, elck byzonder,
 1570 De handen boven vast. en bey de voeten onder.

1537 *Antaeren*: later gespeld *altaren*.1535, 1536 *Des volx behoudenis enz.* Versta: „het behoud van 't volk, waarmee het gedaan is, wanneer men het niet behoedt.”1537 *Zuleke lieve magen*: na de voorgaande vloekprofecy, waarin 't latere lot van Israëls Rijk en Davids Huus wordt voorzgd, klinkt dit *lieve magen* in Davids mond toch al te zoutfappig, zoo niet ironisch.1558 *God geef* heeft hier zeker geen anderen zin dan: „ik laat het aan God over.”1566 *Ontzackt*: om 't metrum voor *ontzakte*, doch niet goed te keuren.

Niet een van al, dien 't hoofd niet flap voor over hing
 Op 't hart, gelijk of hun de zachte slaep beving.
 Dat raecte menigh hart met avrechts medelyden:
 Terwyl een rouwkarros door al den drang quam ryden
 1675 Den berregh op, elk weeck met groote eerbiedigheid
 Men twyfelde eerst wie 't was, en twilte om klaer bescheid,
 Tot dat, voor 't nieuw gerecht, de paerden staende bleven,
 En Ritse hallef dood, en van dit lot gedreven,
 Met handen in het hair uit heuren wagen zeegh,
 1680 En, onder d'oxels voortgeleit, de staecken kreegh,
 En vatte 't heiloos hout, waer aen de zoons gebonden,
 Hun stomme moeder valt met spraekelooze monden
 Noch antwoordden, zy zelve een marmerbeeld geleeck,
 Behalven alsze zweem, zoo dickwils 't hart bezweeck;
 1685 En, zonder datwe een traen langs 't aenschijn rollen zagen,
 Van 't zuchten aen 't gelteen, van stenen quam aen 't klaegen.

DAVID.

De jammerklaght verlicht den moederlijcken druck,
 Gevat door 't naer gezicht van 't deerlijk ongeluck
 Der zoonen, op wier hoofd zy al haer hope bouwde.
 1690 Hoe klaeghde d'arme weeuw, toen zy 't gerecht aenschouwde?

LEVYTFN.

Helaes! wat zie ick hier met drooge wangen aen?
 Kan dit een moeder zien, en op haer beenen staen?
 Och kinders, kuitghe my met neergeflage troni?
 Zijt ghy 't, Mephiboseth? zijt ghy 't, mijn troost, Armoni?
 1695 Wien van dit lieve paer omhelze ick allereerst?
 Zijt ghy dat edel kroost, waer door uw vader heerfcht,
 Gelijk zijn mond beloofde? als hy my kuite, en streelde;
 En, smeltende in mijn' schoot, genoot volop van weelde,
 Daer ick dit certijds sehoone en welgeschapen lijf
 1700 (Doch nu een grijs, een best, een oud vertchoven wijf)
 Hem opdroegh met de roos, die opging voor zijn straelen,
 Gewoon den morgendauw uit haere jeughd te haelen.
 Heb ick u, waerde zoons, tot zulek een end gebaert,
 Op dat ghy een grijphoen, een' tiger, wreed van aerd,
 1705 Zoud vallen in den beek, en gruwelijke kaecken?
 Maer neen, ick wil om u mijn leger slaen, en waecken,
 En, nacht en dagh, geen weer ontziende, op schildwacht staen,
 Noch rusten, eer men u ter aerde heb gedaen.
 Zoo klagend, raectze in 't end van klaegen aen het schreien,
 1710 En doet haer jofferen een' zack op d' aerde spreien.
 Daer zetze zich, en huilt, en balekt, en houd geen maet.
 Het licht valt haer te sterck, hoewel het onder gaet.

1704 *Grijphoen*: een kluchtige wijze van 't woord *griffioen* te spellen en er hierdoor een etymologie en beteekenis aan te geven, waarvan de ouden nooit gedroomd hadden.

V. 1. 1. 1.

Nu zal u Sauls afch noch wroetende afkomst hinderen.
Hy heeft gepropheteert, maer niet van zijne kinderen.

DAVID.

- 1713 Och Ajas dochter, hoe betoontghe met der daed,
Dat geene moeder 't kind in 't uiterlte verlaet,
Oock niet wanneer de ziel van 't lichaem zij gefcheien.
Daer koomt Mephibofeth: my dunckt ick zie hem fchreien
Van blyfchap; overmits de geeften [door de fmart
1720 Van dees gedreighde ftraf, getrocken eerft in 't hart,
En daer befloten, en beklemmt van alle zyden]
Uit hun gevangenis gellaeckt van 't naeckend lyden,
Opvliegen naer het brein, en dryven naer beneên
Door d' oogen de verdunde en zilte vochtigheên.
1725 O heftige ommezwaey van heftige gedachten,
In wederlevenden, die ftrax de dood verwachtten!

MEPHIBOETH. DAVID.

MEPHIBOETH.

- Gezalfde Koning, ick val met mijn zoontje neêr,
Voor uwe knien, en kan uw weldaên nimmermeer
Verdienên, nademael ghy my, nu nieuws herboren,
1730 Verlofte van het lot, dit kind en my befchoren,
Gelyk mijn ooms, en neefs, en al mijn grootvaers huis,
Vermorfelt voor uw' troon tot pulver, en tot gruis.
Ick zit aen 's Konings difch, als andre difchgenooten.
Ghy hebtme met genade en zegen overgoten,
1735 Uit liefde, die ghy draeght mijn' vader Jonathan.
Een weldaet fchort 'er noch, indien 't gefchieden kan,
En wy, vergeef het ons, u wijder vergen dorven.
Dit fchuldigh zevental, vervloeckter dood geftorven,
Blijft hangen, fchoon de zon alree in 't water duickt.
1740 Het klaeght, dat Moles wet uit afgunft word misbruickt,
't Gezegent land befmet, en bid om eene gave,
Magh 't wezen, dat men hen, eer d'avond val, begraeve,
Naer 't oud gebruick. Ghy preeft wel eer de burglary,
En Jeughd van Jabes door gezanten; om dat zy
1745 Mijn grootvaers dooden romp, waermeê de poorten praelden
En velten van Bethfan, by nacht, gewapent haelden,
Met ftaci brandden, en met vaften en gefteen
Den vader en drie zoons in 't woud ter aerde deên.
Ghy staet, vertrouwen wy, niet min als toen, in reden.
1750 Dees hebben ftrafs genoegh, hoewel met Recht, geleden.
Zy hangen op de grens, heel Benjamin te fpijt,
In 't oogh van al, wat langs 't geberghte reilt, en ryd;
In 't oogh van Sauls hof, en ftad, op zijn geboorte

- Eer trots, en riecken al ten neus in van dees poorte,
 1133 Waer door de bestevaer al triomfeerend toogh,
 Ten roem zijns vaderlands. zy hangen in het oogh
 Der Cherubinnen zelfs, die hier de Bondkift decken.
 En draeien 't aenschijn, schuw van zulcke doodse vleecken.
 Ghhy hoort wel aen 't misbaer, hoe Rispe sineeckt, en bid,
 1140 Gelijck een stockbeeld zit, en mymert, daerze zit,
 En zomtijds opschiet, op geruisch van klaeuw, en vlogel;
 Op datze 't wild by daegh, te nacht den naeren vogel
 Van 't stinckende aes verjaegh. Dat zitten valt te bang,
 In zulck een cenzaemheid; d' aenstaende nacht te lang,
 1145 Een oud en koud geraemt, alreede heesch van kryten.
 Dat valten, dat gekerm, dat waecken moet haer flyten,
 't En zij men 't hart verquick. Beweeght u 's moeders trouw
 Tot haere vruchten niet; zoo laet u 's Konings vrouw,
 Een uitgeleefde weeuw, het hair om 't hoofd beweegen,
 1150 En 't lichaem, in wiens arm uw voorzaet heeft gelegen.
 Bezwalck toch niet in haer den glans der majesteit,
 Die noch in d' oogen speelt, waer in d' aenminnigheid
 Des Konings, eer haer vel noch was geploeght vol voren,
 Zich spiegelde, noit zat van kussen, en bekoren.
 1155 Zoo zegen d' oppervorst van boven uwen staf.
 Zoo ruste uw afgeheerlicht gebeente in 't eerlijck graf.
 Zoo roeme uw nazaet staegh op uw gedachtenisse,
 Als 't nimmer Davids kroon aen wettige afkomst misse.

DAVID.

- Sta op, mijn Neef, sta op: al haest genoegh gezeid.
 1160 't Is meer dan billijck, dat, na 's Rechts gestrengigheid
 Gena heur beurt bewaer. nu droogh en wilch uwe oogen.
 Wy gunnen u al 't geen God stelde in ons vermogen.
 Het waer nu tijd de zein te slaen in 't garstenveld,
 Maer 't ziet'er veel te dor en mager toe gestelt.
 1165 Zoo ras de wolcken 't land bevochtigen met regen,
 Tot teecken van Gods zoen, door 't zevental vorkregen,
 Zal ick dees lijcken strax doen slaecken van het hout,
 En hen in 't graf van Kis, te Sela trots herbouwt,
 Met uw grootvaderlijck en vaderlijck gebeente,
 1170 Van Jabes hier gevoert, met staci van gemeente
 En Grooten, koninglijck begraven, naer hun' staet.
 Nu volgh my na in 't hof. ick blijf uw toeverlaet.

Aan het slot van het Treurspel Raat het volgende door Vondels hand geschreven:

„Voor de E. magistraat is dit volgende gesproken tot een danksegging.“
 en daar tegen over ingeroegd het „Danckoffer aen de E. Magistraat;“ terwijl twee van de drie
 blanco overblijvende bladzijden zijn gevuld met „Davids Lijkklaght over Saul en zijn zoonen.“
 die in deze Uitgave reeds voorkomt, Deel II. blz. 131, en achter het exemplaar is bygebonden:
 „de Koninglijke Harp. aen Kornells van Kampen.“

D A N C K O F F E R ¹⁾

A E N

DEN MAGISTRAET VAN AMSTERDAM,

N A H E T S P E L E N

V A N

D E G E B R O E D E R S

I N

D E N S C H O U W B U R G H.

EGEERDERS van de goude toomen
 Der Stad, gebouwt op bey de stroomen,
 Gescheiden door den Dam en fluis;
 O glori van ons oud stadhuis;
 Wat voelden hier de treurtooneelen
 Al gunst van Goden, onder 't spelen,
 Op 't luistren van den Magistraet;
 Op d'aendacht van dien wijzen Raed.
 De Schouwburgh, galmende op zijn vaerzen,
 10 En trötzer tredende in de laerzen,

1) Dit „Danckoffer“ is niet in de oude uitgave zelve gedrukt, maar op een los klein folio blad (waarnaar 't hier gevolgd is) afzonderlijk uitgegeven.

Heeft nu al 't Koningklijk gellacht
Met betren zwier ten val gebragt.
Volhardt ghy zoo in kunst te queecken;
Zoo hopen wy allengs te steecken
15 Het grijze Athenen naer de kroon:
En sneuveln wy, noch staet het schoon
Te sneuvelen voor uwe voeten,
Waer voor vier winden knielen moeten.

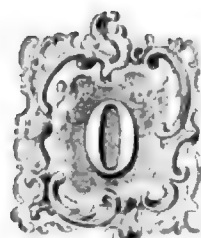
15. Knielen. in de latere editie: zuchten.

YVER.

KRITISCH OVERZICHT

VAN

DE GEBROEDERS.

rschoon in vele opzichten de „Gebroeders” aanmerkende als een van Vondels treffelijkste tooneelgewrochten, kan ik echter niet besluiten het, als treurspel, op eene lijn te stellen met den „Lucifer,” den „Gysbrecht,” den „Adam in Ballingschap” of den „Jozef in Dothan.” De schuld hiervan ligt echter minder aan den dichter, dan aan het onderwerp, dat hy gekozen heeft. Sedert het Evangelie van Jezus Kristus God als een lankmoeligen, liefderijken en vergevenden Vader heeft leeren kennen, eeren en liefhebben, kunnen wy er ons niet dan moeilijk toe laten vinden, in Hem uitsluitend den Jehova van het oude Israël te zien, den „sterken en yverzuchtigen God, die de misdaden der vaderen aan de kinderen bezoekt.” En mogen wy ook in de schrikkelijke verdelging van zoo vele volkstammen, in de uitroeying van Sauls geslacht, daden van vergelding en van noodzakelijkheid zien, en moeten wy met het Schriftverhaal aannemen, dat zy op Gods uitdrukkelijken last zijn gepleegd, toch willen wy liever, wanneer zy ter sprake gebracht worden, eerbiedig zwijgen, en God danken, dat wy niet leven onder de Wet, maar onder het Evangelie, dan lang hy zulke onderwerpen stil staan, veel min ons in de aanschouwelijke voorstelling daarvan verlustigen. En hoezeer Vondels denkbeelden en die van zijnen tijd omtrent dat punt anders mogen geweest zijn, toch laten de „Gebroeders” op den aandachtigen lezer den indruk na, als hadde in Vondels gemoed de overtuiging van de hardheid van het geslagen vonnis kamp gevoerd tegen zijn eerbied voor Gods geopenbaarden wil. Vergeefs ziet hy in het voltrokken doodvonnis een billijko daad der Goddelijke rechtvaardigheid: vergeefs in Davids gehoorzaamheid een grootheid van karakter, alleen geëvenaard door die van Abraham in het offer zijns zoons: Vondels zedelijk gevoel komt telkens op tegen die beschouwingswijze, en onwillekeurig kiest hy zelf en dwingt den lezer met hem party te kiezen voor de ter dood verwezen Vorsten en de beklagenswaardige vrouwen, tegen den uitvoerder van het Godsbesluit.

Kan de keuze van het onderwerp ons niet geheel bevredigen, hetgeen daaraan falen mocht, wordt in groote mate opgewogen door de byzondere schoonheden, welke het dichtstuk oplevert, en waarop ik thands de aandacht des lezers ga vestigen.

Onder die schoonheden noem ik in de eerste plaats den levendigen gang, die in dit treurspel meer dan in vele andere van Vondel wordt bespeurd. Reeds in de

expositie doet zich die voor: het is hier niet, als in „Palamedes”, of in „Gysbrecht,” een lange voorrede, waarmede het stuk geöpend wordt, maar een tooneel vol gloed en leven. De Hoogepriester vertoont zich met zijn gewijde broederen op den berg. en in de weinige woorden, welke hy zegt, is er niet een, dat niet ter zake dienende is. In fraaie vaerzen worden wy bekend gemaakt met: 1) den tijd van den dag — den voegen morgen: 2) de plaats, waar de handeling voorvalt — voor de poorten van Gabaä, en 3) de reden waarom zich Abjathar daarheen begeeft — om een samenkomst met den Koning te hebben; terwijl 4) reeds dadelijk in 't voorbygaan melding wordt gemaakt van de droogte, die Israël teistert. Uit het volgende korte en schilderachtige tooneel, waarin David en de Levieten optreden, wordt terstond by den toeschouwer het vermoeden opgewekt, dat die droogte de oorzaak is van 's Konings reis, en den knoop van het stuk zal vormen. Dit vermoeden ontfangt straks bevestiging uit het onderhoud tuschen Abjathar en David, waarin de eerstgemelde den bitteren noot van het uitgehongerde volk beschrijft. Die schildering, door Abjathar gegeven, is een der schoonste en verhevenste brokken van Nederduitsehe poëzy, en daarmede overeenkomstig in waardigheid van toon en vorm is het antwoord van David. De Rei der Priesters, die het Eerste Bedrijf sluit, bereidt ons, door op Sauls ongehoorzaamheid te zinspelen, al aanstonds voor op hetgeen volgen zal. Nu verschijnen de Gabaonners, en wel, als blijkt uit de eerste woorden, welke de Priesters hun toevoegen, op 't koninklijk ontbod. Te recht mag men vragen, waarom dat ontbod had plaats gehad, daar de Koning toch eerst na zijn komst te Gabaä vernomen had, dat de droogte alleen zou ophouden door hen te verzoenen. Men zou hierop kunnen antwoorden, dat David dit wellicht reeds vermoedde, en daarom juist den Hoogepriester te Gabaä afscheiden had — voor zoo verre zich deze daar niet reeds bevond —; dat er verder ook niets vreemds in gelegen was, dat de Hoofden van een naburige stad hem, daar hy zich in de buurt bevond, kwamen begroeten: doch de hoofdreden is eenvoudig, dat Vondel, slaafs aan den regel van eenheid van plaats en tijd gebonden, al zijn personadjen hier ter zelfder gelegenheid te samen wilde brengen. Keurig is de schildering, door de Priesteren gegeven van hetgeen in het gewelf der Levieten ter gelegenheid van het raadplegen des Goddelijken Orakels heeft plaats gehad: en met oordeel wordt hier de nieuwsgierigheid der Gabaonners, en by gevolg der lezers, geprikkeld, offchoon nog niet bevredigd. Dit laatste geschiedt eerst in het volgende tooneel. David treedt op en meldt onmiddellijk aan de Gabaonners, hoe Gods toorn zich alleen verzoenen laat. Juist dat onmiddellijk mededeelen, hetwelk aan den onnadenkende eenigzins overijld zou schijnen, is overeenkomstig met de menschelijke natuur. David is verheugd, dat er een weg geöpend is tot verzoening van den Goddelijken toorn: hy weet nog niet, welken eisch de Gabaonners zullen doen: hy vleit zich nog steeds, dat die zich zullen laten paaien met goud of geschenken, die hy willig tot 's Lands welzijn zal ten beste geven, en nu, by het uitkomen van 't heiligdom, terstond de Gabaonners ontmoetende, kan hy wat hem op 't hart ligt niet verzwijgen, en haast zich, hun te zeggen, wat de Godpraak eischt, en hun naar hun eisch te vragen. Dat hy niet onmiddellijk antwoord op die vraag bekomt, dat de Gabaonners eerst, door hun langgerekt, doch hier volstrekt noodig ophalen van de geheele geschiedenis des verbonds, door Jozua met hun voorouders aangegaan, en door Saul verbroken, zijn ongeduld tergen, ongerustheid, angstvalligheid en vrees voor het gewicht van hun eisch by hem verwekken, om eindelijk, wanneer zy dien noemen, diepe neêrslachtheid by hem te doen ont-

staan, is echt dramatisch; en niet minder lof verdient de wijze, waarop de Koning dien eisch opneemt. Zonder zich nog uit te laten, of hy daaraan al dan niet zal voldoen, vergenoegt hy zich, hen tot menschlievende gedachten aan te sporen, en hun te beloven, dat hy zich op de zaak beraden zal; een handelwijze, volkomen overeenkomstig met de koninklijke waardigheid. In zijn vertrouwelijk gesprek met Abjathar en Benajas geeft David echter aan zijn boezem lucht, en aandoenlijk is de wijze, waarop hy naar redenen en uitvluchten zoekt, om zich te ontslaan van de harde taak, die hem is opgelegd. Op treffende wijze komen, tegen het karakter van den diepgevoeligen Koning, de karakters van den gestrengen Priester en van den ruwen Krijgsman Benajas uit. Uit de wijze, waarop Vondel Abjathar geschilderd heeft, herkennen wy wederom den man, die den innigsten eerbied had voor het Opperwezen, en voor de van Hem gestelde geestelijke en waereldlijke machten. „Ware deze stof in handen van Coster gevallen,” zegt ergends een schrander beoordeelaar van Vondel ¹⁾, „Abjathar en zijn rei waren voorzeker als listige, heerschezuchtige priesters afgebeeld, die den zwakken David als speelbal misbruikten, om hunnen eigenen bloed-dorst over hunne vijanden te koelen. Geheel anders Vondel.” By hem dringt zeker Abjathar aan op het geven der gevraagde voldoening aan de Gabaonners; doch het is niet zoo zeer uit haat tegen Saul en zijn Huis, uit onmenschlievendheid, als om dat hy, de verkondiger van Gods wil, krachtens zijn ambt moet yveren en waken voor de uitvoering van Gods besluit. De gronden, welke hy dan ook aanvoert, zijn by uitsluiting getrokken uit de verplichting om God onder alle omstandigheden, en tegen eigen belang en genegenheid aan, volstrekt gehoorzaam te zijn. De Krijgsman, daar en tegen, voert louter gronden van staatkunde aan, en hy zoekt den Koning te overreden, dat de eisch der Gabaonners, verre van hem verdriet te moeten veroorzaken, hem de schoonst mogelijke gelegenheid aanbiedt, om, door het verdelgen van alle Pretendenten, de heerschappy voor goed in zijn Huis te vestigen, en voor 't minst laat het een aangename indruk na, dat niet deze gronden, maar alleen die, welke de Hoogepriester aanvoert, indruk maken op 's Konings gemoed. Deze geeft nu last, om al de leden van Sauls geslacht te vangen, een last, die terstond wordt uitgevoerd, te lichter daar het hof van Saul, waar zy woonden, zich binnen Gabnā bevond.

Na een liefelijk gebed om regen, door de Priesters gezongen, treden Rispe en Michol op, om zich tegen Benajas te beklagen over het gevangen nemen der Prinzen. De Overste der trawanten, die tegenover David de noodzakelijkheid van het overleveren der Gebroeders op 't krachtigst betoogd heeft, toont zich hier vol eerbied jegends de bedrukte vrouwen, en vol medelijden met de gevangen jongelingen, en bewijst alzoo dat hy naar gelang der omstandigheden volslagen hoveling weet te zijn. Wellicht heeft de bedenking, dat hy Benajas in een eenigzins dubbelzinnig, zoo al niet valsch licht voorstelde, Vondel, buiten de reden op blz. 643 opgegeven, er toe geleid, om het eerste gedeelte van diens rol later op Joab over te brengen. Het onderhoud, dat vervolgens de beide Vorstinnen met David hebben, is meesterlijk bewerkt; doch ongelukkig zijn het hier alleen de vrouwen die belang inboezemen, en wordt zelfs David in een vrij valsche stelling gebracht, waaruit hy zich niet kan redden, dan door een soort van woordspeling, hoedanig men wel eens „jezuïetisch” of ook „mennist” heeft genoemd. Een ondeugende spotter zou er al ligt hyvoegen, dat Vondel het laatste geweest was en het eerste worden moest. Zeker is 't, dat hy niet inzag, hoe de belofte, waarmede David de

¹⁾ De Heer BAKHUIZEN VAN DEN BRINK, in het Tijdschrift *de Gids*, 1837, blz. 207.

vrouwen paait, niet strekt om zijn karakter te verheffen: immers, hy laat door Abjathar aan David het middel aan de hand doen, om, ook met voldoening aan den eisch der Gabaonners, de belofte, en zoo doende tevens den eed, vroeger aan Jonathan gedaan, te houden. Op een fraaien reizang volgt nu een tooneel, waarin de Priesters aan de Vorstinnen mededeelen, hoe zeven der Prinzen aan de Gabaonners opgeëfferd, Mefibozet en Micha gespaard zullen worden. Aandoenlijk waar zijn hierop de klachten der vrouwen; flaanw daar tegenover de redeneringen der Priesters, die eigenlijk hierop nederkomen, „dat de koning niet wel anders kon.” Nog droeviger rijst de trengalm van Risper en Michol bij het opkomen der Gebroeders, die door de Gabaonners naar de strafplaats worden uitgedreven: in het driftig en levendig onderhoud tuschen deze laatste en Risper, toont zich Vondel weder den onoverstrefbaren meester in den dialoog: en destig steekt daar tegen wederom de waardige toespraak af, welke een der Gebroeders tot zijn moeder houdt. De rei, waarin de moord te Nobe begaan, wordt herinnerd, sluit zich op gepaste wijze aan het verhaal, dat de Levieten aan David doen over den dood der zeven Vorsten, en 't welk in diktie en vorm even voortreffelijk is als de rest, hoewel het voor 't tooneel-effekt te betreuren is, dat de vloek, over David en zijn Huis nagesproken, niet uit den mond van Armoni zelven, maar uit dien van een verflaggever vernomen wordt. Het laatste tooneel, waarin Mefibozet David danken komt voor de hem en zijn kind bewezen verchooning, is waarschijnlijk door Vondel aan het treurspel toegevoegd, om te toonen, dat, gelijk in vs. 1780 en 1781 gezegd wordt, na de „rechtsgestrengigheit” ook „gena haar heurt verkrijgt,” en om zoo doe de den geschokten geest der toeschouwers in een meer kalme stemming te brengen: toch is het niet geschikt om de belangstelling gaande te houden: men weet eenmaal, dat Mefibozet niet in het lot der overigen deelt: en zelfs hinderen ons die vleierende betuigingen van dankbaarheid jegends den Koning, die zoo even zeven leden van zijn geslacht heeft ter dood laten brengen. Te meer is het jammer dat het stuk met dit min beduidend tooneel uitscheidt, omdat men reden kon hebben zich op een ander slot te verwachten. Immers, wat is eigenlijk het onderwerp van het treurspel, wat de aanleiding tot het ombrengen der Gebroeders? Is het niet, gelijk ik er in den aanvang reeds op wees, de driejarige droogte? En wat was dan natuurlijker, dan dat, ten blyke, dat de Goddelijke gerechtigheid wezenlijk voldaan was, de ontknooping van het stuk daarin bestond, dat de droogte ophield. Nu integendeel maakt vs. 1784

Maer 't ziet er veel te dor en mager toe gestelt —

een pijnlijken indruk, als den lezer in de onzekerheid latende, of er nu eindelijk al of niet regen komen zal, met andere woorden, of de Gebroeders al of niet vruchteloos zijn ter dood gegaan. Gewis ware niemand anders dan Vondel in staat geweest het treurspel op een den overigen tooneelen waardige wijze te beëindigen, door er een treffende beschrijving aan toe te voegen van het langzaam opkomen der eerste wolk, die zich, na drie jaren, aan den gezichteinder vertoont, en met gejuich door de smachtende volkscharen, van overal toegevloeid, wordt begroet: die voort, in omvang toenemende, door andere wolken gevolgd, allengs den hemel bedekt, terwijl het ralelu van den donder eindelijk de lui voorspelt, die zich in zware regenplassen ontlast.

Toen de Groot het voorstaande Treurspel had ontvangen, zond hy den maker dezen brief:

„Mijn Heer!

„Ik heb met verwonderinge ¹⁾ gelezen uwer E. Treurspel van Sauls kinderen, waar in ik niet wel en kan zeggen wat my meer heeft behaegt, de koninklijke invallen en leeringe, of de levendige uitdrukking van de beweging, of de rechtmatigheit in yder perfoon het zijne te geven, of de Hebreuschche manier tot een styp nagevolgt, of yder welgeordende vervolg van het werk. My dunkt ook niet dat het beginsel van dit Treurspel behoeft te wijken aan een gelijk beginsel van Oedipus den Konink by Sophokles, of den vloek van Armoni aan die van Dido by Virgilius, van Hypsipile by Ovidius, of van Oedipus by Papinius. Ik bidde UE. dikmaal sulke stukken by de handt te nemen, zonder dat groote stuk van den grooten Konstantijn ²⁾ te vergeten. Ik blijve borge dat het zelve hoog aangenaam zal zijn aan alle die des verstaan: en bidde UE. de afwezende vrienden te willen gedenken. Tot Parys den 10 November 1640.

„UE. gantich dienstbereide

„H. DE GROOT.”

Korter nog drukte Vosius zijn tevredenheid uit en voegde na de lezing Vondel toe: *scribis aeternitati*.

Achter mijn exemplaar van de „Gebroeders” staan twee gedichten van Vondel, beiden op Koning David betrekking hebbende: het eene is zijn „Lijckklaght op Saul,” die reeds vroeger door my gegeven is: ³⁾ het andere een keurig lierdicht ter eere van den Koninklijken Zanger, opgedragen aan den reeds door my genoemden Kornelis van Kampen ⁴⁾, een bloedverwant, om dit in ’t voorbygaan te melden, van den bouwmeester van den schouwburg en van dien van ’t stadhuis. Deze, tot wien zich Hooft — gelijk dit blijkt uit een brief van hem in d^e. 20 Mei 1635 ⁵⁾ — zich wilde wenden om narichten over „’t geus worden van Amsterdam,” ’t geen Van Kampen had bygewoond, was dus reeds een man op hooge jaren. Hy schijnt zich met een proeve van Psalmberijming onledig te hebben gehouden en van daar de toewijding aan hem van Vondels meesterlijken lierzang.

¹⁾ Men herinnere zich, dat men toen nog *verwondering*, *zich verwonderen* schreef, want wy thands „bewondering, bewonderen” schrijven.

²⁾ Zie blz. 212.

³⁾ Deel II. blz. 131

⁴⁾ Deel II. blz. 145, 196

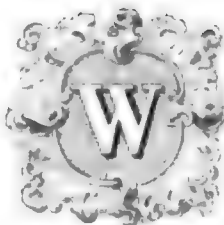
⁵⁾ Hoort. Br. 451.

DE

KONINGKLIJCKE HARP.

AEN

KORNELIS VAN KAMPEN.

1^e Davids Harp wil steecken naer de kroon,
Die terghet, als Lucifer, den hooghten troon,
En word geschopt uit dat oneindigh schoon
Des grooten Vaders.

Gods goude tong, van hemelich mann' bedout,
Gaet weiden, als een pen gedoopt in goud,

Die treckend haer geleert vernuft ontvouwt,

Op zuivre bladers.

Ghy, Kampen, mocht dit t' elckemael bevroên,

10 Wanneer uw geest in Nederduitschen schoen

Nastapte dien Hebreusch en kampioen,

En dappren zinger,

Die levende uitdrukt al wat hy beseft,

En zoo verzinckt, en zoo de maat verheft,

13 Dat zy op 't allerhardste voorhoofd treft

Gelijck zijn slinger.

't Zij hy zijn stem versijnt, of die vergrooft,

De wrongkroon voeght dat vet gebalsemt hoofd

1. Vergelijk den aanvang van de *Roomsche Lier*, blz. 196.

2. *Geschopt*: meermalen bezigt Vondel het woord *schoppen* in den zin van „met geweld uitslooten.“ Zie *Lijckoffer*, blz. 126, vs. 12. *Jaergetyde van Oldenb.* blz. 117, vs. 13.

7. *Treckend*: „trekken vormende;“ het is de pen, van welke gesproken wordt.

10, 11 Met andere woorden: „wanneer gy Davids psalmen in 't Neerduitsch vertaaldet.“ — Dat het woord *schoen* hier niets onedels heeft, maar in klasieke taal veelvuldig gebezigd wordt als zinnebeeld van hoogen dichterlijken vorm, is ieder bekend en reeds meer gezegd.

12. *Zinger*: dat *zinger* even goed is als *springer* en *dwinger*, voelt een tegelijk; en toch is 't woord geheel verdrongen door dat van *sanger*. Te vreemder, en te meer te betreuren, omdat wy nu maar één woord hebben om 't Fr. *chantre* en *chanteur* uit te drukken.

13. *En zoo versinckt*: versta: „de maat.“ „De maat verzinken“ is 't zelfde als „haar doen zinken, doen dalen.“ 't Woord *sinken* wordt by V. meer active gebezigd.

17. *Vergrooft*: volkomen juist; want *grof* heeft niet *groffer*, maar *groter*, en 't w. w. luidt niet *vergroffen*, maar *vergroven*.

18. *De wrongkroon*: de „tulband of sluierkroon,“ gelijk de Oosterlingen die uit in een gedraaide stof dragen.

Vet gebalsemt hoofd: in onze kieskeurige ooren klinkt de uitdrukking min aangenaam; het beeh zal echter voor Kornelis van Kampen wel niets aanstootelijks gehad hebben, en is bovendien Bybeltaal.

- Des mans, naer 't hart des hemels, en gelooft
 20 In 't eeuwigh leven.
 Zijn rijk gedicht, geen droom, geen ydle vond,
 Begrijpt den schat van 't oud en nieuw Verbond,
 Vertelt, en leert, en bid, en heelt en wond,
 Met kunst doorweven.
- 23 De zangerige mond is altijd vol
 Van Jakobs harder, geen verziende Apol,
 Die d' uitgeleze schaer, gedoft met wol,
 Aen versche beecken,
 Zorghvuldigh drenckt, en in het groene weid,
 30 En onverdwaelt op 't rechte spoor geleid,
 En haer beschermt door zijn getrouwigheid
 Voor wolventreecken.
 Hier duickt voor 't licht des Scheppers d'eerste nacht,
 En 't werreckstuck der weereld toont met pracht
- 33 Des werckers wijsheid goedigheid en maght
 In alle deelen:
 't Gewelf des hemels straelen van zich geeft,
 De lucht doorluchtigh vol gevogelt zweeft,
 De woeste zee die bruischt, en 't aerdrijck leeft
 40 Door stadigh teelen.
 Wie heeft niet als de hemel Abrams zaeck
 Rechtvaerdigh handhaeft, toegerust met wraeck,
 En schept in bloedvergieten zijn vermaeck,
 En groeit in 't smoocken?
- 43 Verbolgen onweêr voert hem grimmigh heen.
 Om hoog is vier, en duisternis beneên.
 De donder morfelt, blixem brand de steên,
 De bergen roocken.
 De stroom verdrooght, 't geberghte smelt als was.
 50 't Getroffen vee bespreid 't gezengde gras.
 De glans der hoven leid gedooft in asch,
 En gloende voncken.
 't Afgodisch volck, een handvol overichots,
 Noch onlangs al te wreveligh en trots,
 53 Gedoodverft kruipt in d' allernaerste rots,
 Vol moordipeloncken.
 't Geloovigh hart schiet vleugels aen, en stelt

19,20 *Gelooft In 't eeuwigh leven*: deze zin sluit niet, tenzij men *gelooft* als partje van *loven* neme, en dan leze: „geprezen in eeuwigheid.”

23 *Jakobs harder*: zinspeling op Psalm XXIII.

31 *Getrouwigheid* voor *getrouwenheid*, als inderdaad.

33 *Hier duickt*, enz.: toespeling op Psalm CIV.

39 *Doorluchtigh*: voor: „doorfelijgend.”

41-43 Zie Ps. XVIII en LXXVII.

52 *Gedoodverft* voor „met de doodverw op 't gelaat.” Vergel. *Lijckoffer*, vs. 9.

57-60 Toespeling op Psalm LXXXIX.

- Zieh toe ter vlucht naer 't licht beftarnde veld,
Op 't zingen, 't welck genote deughd vergeld
60 Met lof te ftrengelen
Door fchelle cymbel, trommel en fchalmey,
In 't midden van den Maeghdelijcken rey,
En na te volgen met een lief gevley
Het koor der Engelen.
- 65 Het vrolijk hof ten dans gaet op 't geluid,
Het welck begroet de vorftelijke bruid,
Die met borduurfel haren boezem fluit,
En teere lenden:
Die Schoone ziet naer bloed noch maeghfchap om:
70 Zy volgt den liefelijcken bruidegom,
Der allertchoonfte jongelingen blom,
En 't hoofd der benden.
O grijze Amphion! eer van Bethlehem,
Uw welgestelde harp, en helle ftem
75 Die bouwen 't onvermaert Hieruzalem
Tot aen de wolcken.
Te Salem blinckt de tempel, en't pallais.
Hier zeid men oorlogh aen; hier fluit men pais;
En herwaert ftreckt, van ooft en weft, de reis
80 Zoo veeler volcken.
Hier kittelt hy den kerckelijcken galm,
En rotten weérklanck met een' nieuwen plalm,
In fchaduw van een' ceder of een' palm
Of vette olijven.
- 85 De berregh Sion is zijn Helikon:
De klaere cederbeeck zijn hengftebron:
Gods wijfheid en zijn wet de kuitche Non,
Die hem leert fchrijven.
Op 't draven van dien Goddelijcken ftijl
90 Gevoelt de ceder Babels fcherpe bijl;
Treckt Mozes op van den geplaegden Nijl;
Ontpringen anders
Uit fteile rotten; ftemmen zee en vliet;
Verrijft de ftad uit puin, na lang verdriet;
95 Bekent de zoon al wat 'er is gefchied
By d'oude vaders.

60-75 Toefpeling op Pfalm XLV. De hier bedoelde *Vorftelijke bruid* is de „Kerk.”

75 *Amphion*: Amfion ftaat hier voor „voortreffelijk zanger.” gelijk later *Orfeus*.

77-80 Toefpeling op Pfalm XLVIII, LXVIII, LXXII, LXXXVII en foortgelijke.

91 *Kittelt*: *kittelen* heeft hier den zin van „freelen, opwekken.”

97 *De kuitche Non*: *non* ftaat hier, als meermalen, voor „muze of zanggodin.”

99-95 Vondel geeft hier te kennen, dat David, in verheven ftijl, van Babel, van den uittocht der Kinderen Israëls uit Egypte, van hun tocht door de Rode Zee, van Mozes' wonderen in de woestijn enz. gezongen heeft. Vergel. Pfalm LXVIII, CV, CVI, CXXXVII en andere.

95,96 Met andere woorden: „leert het nageslacht de gefchiedenis zijner vaders kennen.”

- Mijn Zanger zit in Gods verholen raed,
 En spelt Messias, dat beloofde zaed,
 Zijn Koninglijke en Priesterlijken staet,
 100 En wonderwercken.
 Wie blaecht niet wanneer David David kust?
 En 't voorbeeld 't nabeeld tegentreed met lust,
 Den dieren hoecksteen, daer 't gebouw op rust
 Van bey de kereken?
 105 Hy streekt een spiegel van oprechte boet,
 En valt zijn God voor 't hoogh autaar te voet,
 En wafelt vermagert het bevleekt gemoed
 In droevigh zuchten.
 Gods pijlen, een onlijdelijke finart,
 110 Die zitten diep in zijn doorschoten hart,
 Van mildaên en van vyanden benart:
 Waer zal het vlughten?
 Barmhartigheid neight derrewaert het oor,
 En breekt gelijk een heldre zonne door
 115 Dien damp, en wifelt van het genadekoor
 Des schreiers oogen:
 Dees vind zich dan gezalfd van alle wee,
 En springt en huppelt, als een dartel ree,
 En offert danck, en slaght 't gewijde vee,
 120 Tot vreughd bewogen.
 Dees Zanggoddin ontsluit Gods heerlijkheid,
 En toont u d' onbepaelde Majesteit,
 In 't weeldigh leven, 't welck geen tranen schrei.
 Noch weet van treuren:
 125 Hier praelt dat onverdraeghlijk aengezicht,
 In 't driemaal heiligh ongenaeckbre licht:
 Ontelbare Englen passen op hun' plicht
 Aen 's hemels deuren.
 Hoe zuiver klint hy op des heeren bergh,

98 Spelt Messias: dit ziet op Psalm II en meer andere.

101 Daerom David kust: deze uitdrukking wordt verklaard in den volgende regel. David, koning van Istaël is, volgens de typische opvatting der Schriftuur, een voorbeeld of afchaduwing van den waren David, den Koning der Eeuwigheid: — het woord *kussen* heeft dan ook hier alleen de beteekenis van „begroeten.”

105-120 Toespeling op Psalm LI en de overige Boetpsalmen. Vergelijk hier ook Psalm XXXVIII, LIX, ACV, CXVI, CXVIII en dergelijke, 't zij Rouw-, 't zij Vreugdepsalmen.

121-126 Zie Psalm XCV en eenige volgende Lof- en Jubelpsalmen.

123 Weeldigh: Zie Deel II. vs. 121.

125 Dat onverdraeghlijk aengesicht voor „dat nangezigt, welks glans niemand kan verdragen.” Beter had hier echter gevoegd: *onverdraagbaar*. *Onverdragelijk* is: „wat iemand noode, met ergenis verdraagt;” *onverdraagbaar*: „wat iemand niet in staat is te verdragen.” 't Eerste ziet op den moreelen, 't laatste op den fysieken indruk, dien men ondervindt. Zoo was b. v. van den aanvang de Spaansche heerschappy den Nederlanders *onverdragelijk*, doch werd hun later *onverdraagbaar*. Men vergelijke hier voor 't overige Psalm CIV en XCIX.

- 130 Met beenen zwanger van godsdienstigh mergh,
 Onnozel, zonder gal, en zonder ergh.
 Geene offerhanden,
 Geen bockenbloed, geen ram op 't offerfeest
 Behagen hem, och neen! maer allermeeft
- 133 Rechtvaerdigheid, en een verslegen geest,
 De waerdste panden.
 Ghy reuckelooze, roept hy van om hoogh,
 Hoe mickt ghe dus met uw' gespannen boogh,
 En quetst den appel van het alziende oogh,
- 140 d' Oprechte schare,
 Wiens uitgestorte bloed, een kostlijk nat,
 En tranen God verzamelt in een vat,
 Op dat zijn zorge dien verquisten schat
 Tot wraeck beware?
- 143 Het vier des yvers schier de ziel verflind,
 Wanneer ze veel te vierighlijck bemint
 Gods wijze wet, in tafelen geprint,
 En Arons zede:
 Geen goud zoo kostlijk is als Gods bevel:
- 150 Geen honigh zoeter in bedruckt gequel:
 Dit sterckt de hoop: dit 's daeglijcks snarespel
 En 's nachts haer rede.
 Dees deftigheid houd d' ydelheid in toom,
 Die heenedrijft gelijk een snelle stroom,
- 153 Verstuift als stof, verdwijnt gelijk een droom,
 Verwelckt als bloemen,
 En als een vlugge wieck door 't ydel schiet.
 De mensch weeght lighter in dees schael als niet.
 O dwazen, roeptze, wat 's uw leven? ziet
- 160 Wat is uw roemen?
 Der Goden God ontwaecht hier, als een leeuw,
 En gaet, als Rechter, door het luid geschreeuw
 Der arme weeze en onderdruckte weeuw
 De vierfchaer spannen:
- 163 Hy spreeckt de Goddelooze Rechters aen,

130 *Met beenen zwanger van godsdienstigh mergh*: *been* wordt hier genomen voor de persoon zelve; doch om in het beeld te blijven, bezigt Vondel het woord *merg* en noemt dat *godsdienstigh*. Te recht maakt L'LORE te dezer plaatse zijn lezers opmerkzaam op Vondels „ongemeene koenheid van stijl.” — Men vergelijke hier voorts Psalm XV en XXIV.

132 *Geen bockenbloed*: vergelijk Psalm L en LI.

133 *Verslegen* voor *verslagen*, „nedergetlagen” maar in den zin van „ootmoedig.”

137-141 Vergelijk Psalm X, XI, XXXVII en dergelijke.

143-148 Vergelijk Psalm CXIX.

149 *Arons zede*: *zede* is hier: „priesterlijke instellingen, kerkgebruik.”

151 *Daeglijcks* voor „by dag, 's daags,” in tegenstelling van het volgende: *'s nachts*.

152 *Rede* voor „taal.”

153-160 Toespelingen op Psalm XXXIX, LXII, XC, CIII, CXLIV enz.

161-163 Vergelijk Psalm LXVIII, LXXII, XCIV.

- Die minst naer Recht en meest naer giften staen:
 Al zijt ghe Goden, denckt ghy zult vergaen,
 Als wreê tyrannen.
 Met vijf paer snaren sleept hy onvermoeit
 170 De Koningen geketent, en geboeit,
 Wier troonen in den grond zijn uitgeroeit,
 Naer Sions muren.
 De stammen juichen in die zegepraël:
 Zy zien verwondert, hoe 't gesloopt metael
 175 Der Reuzespoorten Isrels blixemstraël
 Niet kon verduren.
 Hier rieckt de broederlijke vree, zoo waerd
 Als balssemgeuren in 's Aertspriesters baerd,
 En dauw op Hermons heuvelen vergaerd.
 180 Hier word de zegen
 Gezongen over d' onbevleekte bruid,
 Die breid zich als een vruchtbre wijnstock uit.
 Elck vruchtje bloeit rondom haer, als een spruit,
 Belprengt van regen.
 185 Hy want de boofheid, als het lighte kaf,
 Of morfelt haer met 's Heilands yfren staf:
 Z' is muurgras, niemants schuur gedyt 'er af:
 Maer 's Hooghsten veder
 En dichte schaduw deekt het vroom gemoed:
 190 Dat groent, gelijk een palm op Liban doet,
 Die 't steeken van de zon verdragen moet,
 En winterweder.
 Mijn Orpheus draeit 't onmeetbaer starrendack.
 Zijn hand die vlijt de holle golven vlack.
 195 De leeuw zit tandeloos, 't gevogelt mack:
 Het woud krijgt ooren.
 Geen addertonge braeckt vergiftigh spogh:
 't Vrypostigh hart vreeft lagen noch bedrogh:
 De woeste Tiger zuight onnozel zogh,
 200 En word herboren.
 't Gespeende wichtje vlucht naer moeders schoot
 Zoo niet om hulp, als dees in bittren nood,

169-176 Zie Psalm CXXXV, CXXXVI, CXLIX enz. Stout, en gelijk ze by Vondel schier alleen te vinden zijn, is wederom de speling met het woord *snaren*, die hem strekken tot *speeltaig* en tevens tot *banden*, waarmede hy de geketende koningen naar Sion sleept.

177-184 Zie Psalm CXXXIII, CXXVIII, enz.

185-187 Vergelijk Psalm II.

188-193 Zie Psalm I, XCII, CXII.

195-200 Toespelingen op den vredetijd, in 't O. T. door de Profeten voorspeld. Zie Psalm XCI.

196 't *Vrypostigh hart*: als meermalen, staat *crypostigh* hier niet in de hands daaraan toegekende, min gunstige beteekenis van „onbeseheid”: maar in die van „oprecht”: 't is alzoo: „een hart dat vrij voor zijn gevoelen uitkomt.”

201-204 Men leze ter toelichting Psalm CXXXI.

204 Leg, ter verduidelijking van den zin, den klemtoon op *Zoo*.

Tot 's levens burgh, voor 't brullen van de Dood,
En hare tanden.

205 De vierige Englen, wacker op de wacht,
Zich legren om 't rechtvaardige geslacht;
Of dragen het op hun bedauwde schacht,
En 't lineuw der handen.

Mijn Harpe draecht de goude Bondkist om,
210 Die zwanger is van Arons heilighdom,
Vereert met zilvere bazuin en bom.

De nieuwe manen
Verlichten met meer luifers 's Dichters geeft.
Met lachend loof besteeckt hy 't loverfeest,
215 't Welck 't overleefde hartewee geneest,
En stelp de tranen.

Dit 's Kanaan, daer melck en honigh vloeit,
Het Paradijs, daer 't hout des levens bloeit,
De Bron des heils, die 't dorstigh hart besproeit,

220 De stille haven,
Het licht der blinden, 's kranken artzeny,
Der armen schat, de bergh der Poëzy.
Hier zuight 't Geloof op Tabor, als een hy,
Haer zoetste gaven.

225 Mijn kracht bezwijckt, en hijght voor yder deel,
Terwijl ick smede een keten, een juweel
Van tienmael tien en effen half zoo veel
Vergulde schakelen,

En hangze op feelten om 's Gezalfden hals.

230 Hier is 't al louter; niets en klinckt hier valsch,

205-206 Vergelijk by dit keurig koeplet Psalm XCI.

209 *Mijn harpe draecht de goude Bondkist om*: echt dichterlijk, voor „mijn harpgeluid vergezelschap den optocht der Bondkist.” Voorzeker bedoelt de dichter de Psalmen, welke gezongen werden by het overbrengen der Bondkist van de eene plaats naar de andere, gelijk zulks b.v. plaats had by de verlossing van Israël uit de Babylonische gevangenschap, toen door twee honderd zangers en zangeressen „het Babylonische Hallel” gezongen werd. Zie Ezra II. 65.

211 *Rom* voor „rinkelbom,” welk echt Neêrduitsch woord in de gesproken taal voor het uitheemsche „tamboerijn” heeft plaats gemaakt.

211 In een latere editie (1657):

Vereert met zang, en snor bazuin en bom.

212 *De nieuwe manen*: het door David bezongen feest der Nieuwe Maan, en het Loofshuttenfeest, waarby Israël de rampen herdacht, in de woestijn geleden. Zie Psalm LXXVI.

226 *Haer*: later: *zijn*.

225-226 Vondel wil zeggen: „terwijl ik, de 150 Psalmen van David te samen nemende, daaruit als 't ware een keten poog te vormen tot diens konings eer.” Duidelijk straalt ook hierin het voorne men door, waaraan hy later gevolg gaf, om een geheele navolging der Psalmen te leveren. In vs. 225 doet de dichter de onoverkomelijke zwaarigheid gevoelen, welke hy ondervindt by het teruggeven van de onnavolgbare schoonheid en kracht van uitdrukking in de Psalmen.

225 Het woordtjen *effen* schijnt aan te duiden, dat Vondel ook van oordeel was dat het strikt genomen slechts 147 Psalmen geeft.

229 Hiermede schijnt de dichter te kennen te geven, dat zijn Psalmberijming bestemd was om op feesten in de kerken gezongen te worden.

230 *Niets en klinckt hier valsch*: welk een lieflijke uitwerking maakt hier dat tusschengevoegde *en*, en waarom is en blijft het uit de poëzy verbannen?

Hier hoort het oor geen andre klancken, als
 Verbaelde Orakelen.
 O onnavolgelijcke Harpenaer,
 Die 't liertpel dooft van Flaccus en Pindaer,
 215 En alle Vorlten prickelt met uw snaer;
 Uw koud gebeente
 En asch is lang verstoven en verrot,
 Uw purper lang verflonden van de mot,
 Maer uw muzijk, vol ziels, leeft noch by God,
 210 En zijn gemeente.

Niet minder dan de „Gebroeders” voldeed de „Jozef in Dothan,” die kort daarna in 't licht verscheen. Waarschijnlijk had zich Vondel, na het vertalen van den „Sofompaneas” van de Groot ¹⁾, opgewekt gevoeld, om ook de overige hoofdtijdperken in Jozefs geschiedenis, voor zoo verre die althands daarvoor vatbaar waren, dramatisch te behandelen, en alzoo uit de op elkander staande deelen een geheel samen te stellen. Hy droeg dit Treurspel op aan Joachim van Wickevort of Wicquefort, Ridder, Raad en Rezident hier ter stede van de Landgravinne van Hessen. Deze staatsdienaar schijnt zich te Amsterdam veelal te hebben opgehouden, en zoo wel hy als zijn gade waren zeer bevriend met den Drosjaart en met van Baerle, aan welke beiden Mevrouw van Wickevort in maagtlchap bestond. Onder de brieven van Hooft is er een aantal aan den Rezident gericht, waarin hy dezen altijd als „mijn Heer en Neve” aanpreekt, en zich met hem onderhoudt, niet alleen over de politiek van Europa, maar ook nu en dan over letterkunde, en hem by zoodanige gelegenheden meer dan eens uitnoodigt, met Barlaeus, de gedichten van dezen of genen eens te komen napluizen. Het was op raad van den Rezident, dat hy op den 17 Maart van 't jaar 1639, door tuschenkomst van Abraham van Wickevort, des Rezidents broeder, die te Parijs een dergelijke betrekking bekleedde, een drietal exemplaren van zijn „Henrik de Groote” had opgezonden ten geschenke, aan de Boekery des Konings, aan den Kanselier van Frankrijk en aan den Opper-rentmeester (*Surintendant*). Reeds den 26 dierzelfde maand waren hem, tot erkenning daarvan, van 's Konings wege brieven van adeldom verstrekt, benevens de ridderorde van St. Michiel ²⁾. Ook Vondel had Wickevort ten huize van Hooft leeren kennen en hem, zoo wel als zijn vrouw en dochter, by meer dan eene gelegenheid met dichten vereerd. Het eerste onder degene, welke ons daarvan zijn overgebleven, is een geboorte-dicht voor de dochter van den Rezident.

1) Zie D. III. blz. 215.

2) Hooft. *Br.* 600, 601.

GEBOORTEKRANS

VOOR

JONGKVROUWE

CATRINE VAN WICKEVORT.

- KRANSKEN, uw geluck weeght over;
 Geenſins om dat de goude lover
 En zijde bloem u cieraed ſtreckt;
 Maer om dat ghy het hair bedeckt
 Van d'eelfte bloem der lentebloemen.
 Om wie van haer geluck zou roemen
 Dees hand, zoo 't Venus daer toe broght,
 Dat zy dees bloem eens plucken moght,
 Waer op een drom van vryers loncken.
- 10 Wat baet de bloem, dat zy blijf proncken
 Vergeefs op haren groenen ſtruick?
 Men looft de dingen om 't gebruick.
 Gepluckte roos kan 't hart verquicken,
 Dat in zijn flaeuwte ſcheen te ſticken.
- 15 Wat 's aengener dan de lent?
 Doch eer men 't merckt loopt zy ten end.
 Wat baet de bloem den dauw te ſlorpen?
 Zy is 't verwelcken onderworpen.
 Bedocht dit ſchoone Catharijn,
- 20 Die, boven zon en zonneshijn,
 Verblijd alle oogen, die haer minnen;
 Zy zou haer al te ſchuwe zinnen,
 Als een gezeggelijke Maeghd,
 Op hem, die trouwe liefde draeght,
- 25 Eens zetten, en met gunſtige ooren
 Naer zijn gebeên en klaghten hooren;
 Eer haer de lentetijd ontfchoot.
 Wat eenzaam leeft is levend dood.

6,7,8 Uit deze regels, in verband met vs. 24, zoſt men opmaken, dat V. dit gedicht vooreen aanbieder van Catrine maakte en dezen ſprekend invoerde.

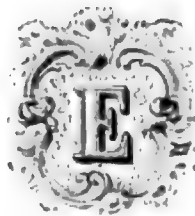
Het tweede is een toespeling op een vriendelijken strijd tussehen den Drost en Mevrouw van Wickevort, uit het oorspronkelijke Latijn van Barlaeus vertaald ¹⁾.

¹⁾ BARLAEI *Poem.* II.

OP
HET KRACKEEL
DES
DROSSAERTS VAN MUIDEN
MET
MEVROUWE VAN WICKEVORT.

WIE VAN BEIDE DE KAERS ZOU DRAEGEN.

UIT C. VAN BAERLES LATIJN VERTAALT.

EN vriendelijke twilt begoft
Zich tulichen Anna en den Drost
Te mengen: of het Hooft van Muiden,
Dat, voor al Neêrlands Dichters, huden
De fackel draeght, vooruit zou treên,
En draegen 't licht, daer 't licht af scheen:

Of dat de schoone huiswaerdinne,
De torts van kuifche en eerbare minne,
Beleeftheid, trouwe, en goede zeên,
10 En 't licht der Joffren, 't licht voorheen
Zou voeren, en den nacht verdrijven.
Apollo scheen om 't Recht te kijven,
En met zijn zuster in de war;
Of d' avond- met de morgenstar;
13 Heleen met Caltor; Mars met Veste.
Hy wil, zy niet. elck doet zijn beste,
En geen van beide als d' ander wil.
Elck heeft zijn zin in dit geschil.

10, 11 Voorheen Zou voeren: „vooruit zou dragen.”

- Twee, die elkanderen gelijken
 20 In denghden, weigeren te wijcken,
 Door ongelijkheid van verstand.
 De Drott drijft, dat Apolloos brand
 De zee en 't aerdrijk toe- en aenlicht,
 En dat de maen hem naer zijn aenzicht
 25 (Waer uit zy leven schept) moet zien.
 Maer Anna wil, dat zy hem dien',
 En dat die groote gäst gehouwen
 Is 't licht zijn dischvrouw te vertrouwen.
 Terwijl men dus om 't licht krackeelt,
 30 En elk zijn end houd, en verſcheelt;
 Slaet Hooft zijn armen om haer leden,
 En beurt zijn dischvrouw van beneden
 Om hoogh, en maeckt een nieuw geſtarnt,
 En vrouwebaeck, die heerlijk barnt.
 35 Vrouw Wickevort, om 't ſcheel te flechten,
 Gewint de kaersſtrijd, na al 't vechten,
 De Drott, die haer op d' armen draeght,
 Wiens dienſtbre heufheid hum miſhaeght.
 Vermaeckt zich, dat hy triomfeere.
 40 Hier blijkt geen onderſcheid van eere;
 Want ſlae men gäst en dischvrouw gaê,
 Hier is geen orde, voor nocht nae.
 Hy, die om Goeiland te beſcharmen
 De rechtsroê draeght, draeght op zijn armen
 45 Dees vrouw, die menigh licht verdooft;
 En torts en vrouw gehoorzaemt Hooft.
 Wy zien met luſt en onverbolgen
 Hier niemant voorgaen, niemant volgen,
 Daer niemant heer noch paedje kent,
 50 En elk zijn kroon houd ongefchent;
 Terwijl zy elk den kaersprijſ ſtrijcken,
 Daer geen den andren komt te wijcken;
 Elk deel aen dezen zege heeft,
 In 't veld, daer 't Hooft nocht Anna geeft.

v. *Verstand*: „bezijs, meening.“

xx *Draeft*: in den zin van: „tracht door te drijven.“

xxv 't *ſcheel*: „'t gefchil.“

Een ander, aan den Rezident zelven toegezongen, gedicht zal later volgen. Wy moeten na deze uitweiding terug keeren tot „Jozef in Dothan.“

J O S E P H

IN

D O T H A N.

TREURSPEL.

1640.

Infidos agitans Discordia Fratres.

[De Tweedracht hitst de ontrouwe broeders aan.]

Zie Viro *Georgic.* II. 496.

DEN HEERE

Joachim van Wickenart,

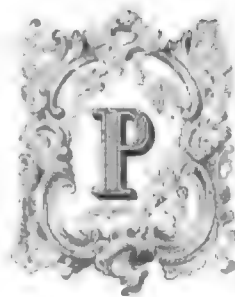
RIDDER,

RAEDT VAN HAERE HOOGHEIT VAN HESSEN.

utans Discordia Fratres.

hitst de ontrouwe broeders aan

e VIRG. Georg. II. 436

LUTARCHUS, handelende van de broederlijch-
vrienschap, zeit, datze in zijnen tijdt zoo du-
gezaeit was, als in den voorleden tijdt de ha-
der gebroederen; welcker weinige voorbeelden
van outs her, met een algemeene bestemming,
der wijzen, als ongeloofwaardige en verzierde dingen, ve-
zonden werden naer de treurspelen en schouwburgen. Hi-
van zijn ons, uit dien geweldigen brant, en beklaghlijch-
neerlage van der aelouden tooneelwijsheit, alleen overgebl-
ven die bloedige en onmenschelijke stucken van Oedipus
Pelops rampzalige kinderen, Polynices en Eteokles, en Atre-
en Thyestes; malkanderen met geheele heiren, en lijf om lij-
om de heerschappye, uitdaegende; of het gebraden zoontje
voor leckernye, den broeder, tot wraeck van zijn geschoffeerd

gemaeline, opdisschende. Het eerste heeft de heer Huigh de Groot, zoo geluckigh als kunstigh, uit het Griex in Latijn overgegoten; Henrick Laurens Spiegel het andere, van 't Roomsche ontblootende, begonnen in een Nederduitsch kleet te steecken, 't welck, naer dien tijts gelegenheit, bevalligh staet. Wy, om, in de schaduwe der aeloude Tooneeldichter, van verre te volgen, kozen uit de zwaerigheid, gevallen onder de zonen van den Aertsvader Iakob, de gebroeders in Dothan; en wouden liever stof uit Moses onfeilbare, als uit Weereltsche historie, of eenige Heidensche verzierringe, nemen: overmits de heilige, boven andere geschiedenissen, altijd voor zich brengen een zekere goddelijke majesteit en aanbiddelijke eerwaardigheid, die nergens zoo zeer dan in treurspelen vereischt worden. Iosephs verkooping schoot ons in den zin, door het tafereel van Jan Pinas ²⁾, hangende, neffens meer kunstige stucken van Peter Lastman ³⁾, ten huise van den hoogheleerden en ervaren Dokter Robbert Verhoeven ⁴⁾; daer de bloedige rock den Vader vertoont wort: gelijk wy in 't fluiten van dit werck, ten naesten by, met woorden des schilders verwen, teekeningen, en hartstoghten, pooghden na te volgen. Indien dit treurspel, onder 't spelen of lezen, yemants gemoedt raeckt; wy willen gaerne bekennen, dat deze bewegelijke historie zelf den tooneeldichter geholpen, en menighmael uen 't harte geraeckt heeft: want wat valt maghtiger, om yemants gemoedt, al waer het een steenrots, te vermurwen, en te verzetten, als het on-

²⁾ Jan Pinas: deze was een Haarlemsche beeld- en landschapshilder, die in den aanvang der 17e eeuw verscheiden jaren met Lastman in Italiën had doorgebracht, en mede in het voortbrengen van treffende licht-effekten, een der voorgangers was van Rembrandt.

³⁾ Peter Lastman, leerling van Cornelis van Haarlem en leermeester van Rembrandt. Hy was de getrouwe kunstbroeder van Pinas, en werd, als wy later zien zullen, by zijn overlijden door Vondel herdacht.

⁴⁾ De latere editie noemt dezen VAN DER HOEVEN: hy was geneesheer te Leyden en wy zullen hem later wel terug vinden.

het eerste heeft de heer H. ...
stigh, uit het Griex in Latijn ...
Spiegel het andere, van t' ...
en in een Nederduitsch ...
a tijts gelegenheit, bevallig ...
er aeloude Tooneeldichbare ...
de zwaerigheid, gevallen ...
akob, de gebroeders in Doh ...
s onfeilbare, als uit West ...
e verzierringe, nemen: oermit ...
edenissen, alijt voor zich ...
-stleit en aenbiddelijke ...
r dan in treuripelen vervelt ...
hooft ons in den zin, door ...
nde, neffens meer kunste ...
nife van den hooghelechte ...
oeven 4); daer de bloedige ...
ek wy in 't fluiten van dit ...
n des schilders verwen, tikel ...
den na te volgen. Indien dit ...
t, yemants gemoedt raekt: wy ...
leze bewegelijke historie als ...
menighmael aen 't harte ge ...
ger, om yemants gemoedt, al ...
rwen, en te verzetten, als ...

De punten van Christenryck enz. Deze geheele zinne ...
kerzernik tegen de Turken gevoerd, toen machtiger dan thands: - een onderwerp, waarop Vondel ...
ook later, herhaaldelijk is teruggekomen.

gelijk en geweld, dat 't eene bloet het andere doet; en de mis-
verstand en huisgebreken, gevoedt door nayver van kinde-
ren en gebroederen, aen d' eene, en d' onvoorzichtigheit en
eenzijdigheit der ouden aen d' andere zijde; waer uit dick-
wils groote ongelucken geboren worden. Wy zien hier oock,
als in eenen klaeren spiegel, hoe Godts voorzienigheit zich hier
van wel weet te dienen, tot uitvoeringe van zijn verborgen be-
sluit, ten beste van 't menschelijk, inzonderheit van Abrahams
geslacht; 't welck hy belooft hadde te zegenen, en te verme-
nighvuldigen, als de starren aen den hemel, en waer uit de
Messias zou geboren worden. Iosephs historie is t' allen tijden,
zoo in 't kleen als in 't groot, herspeelt onder allerhande ge-
slachten en volcken: gelijk noch hedenstaeghs onder de Chris-
tenen, die, gebroeders en leden eens lichaems zijnde, en zich
luttel aen Iosephs verdriet keerende, den onnoozelen dagelix
vangen verkoopen en leveren aen hunne allerbitterste en ge-
zwore erfvyanden; wanneerze, d' een den anderen verradende
en vernielende, liever de poorten van Christenryck 5) voor den
Isnaëlleren open zetten, dan malkanderen toegeven en onder-
gaen. Zoo haest de hemel yemant schijnt te willen verheffen op
den troon van eere, en men de genaeckende heerschappye te
gemoet ziet; arbeit elek [recht als of sterfelijke en zwacke
menschen het raetflot des alleroppersten konden breecken]
met alle maght dien t' onderdrukken; 't welck of het Iosephs
broederen ten beste verging, oock dickwils met eigen bederf
en schade geboet wort. Zoo hebben eertijts de Gotten Alanen
Wandalen Hunnen, en andere norlse Noormannen gedient

5. De poorten van Christenryck enz. Deze geheele zinne ...
kerzernik tegen de Turken gevoerd, toen machtiger dan thands: - een onderwerp, waarop Vondel ...
ook later, herhaaldelijk is teruggekomen.

tot roeden en zweepen, om der genaemde Christenen baldadigheid overdaet hooghmoedt tweedraght wrevelmoedigheid en baet- en staetzucht te straffen. Zoo hebben d' eige schepen der meinedige Christenen Mahomet ⁶⁾, uit Aſien en Africa, in Europe overgevoert; na dat de Griecken, van haere gebreken overweldight, niet langer maghtigh waren overendt te ſtaen. Zoo beginnen nu de Hercyniſche wilderniffen ⁷⁾ wouden en boſſchagien het verwoefte Germanje weder boven 't hooft te wafſen; en de wreede Thrax, inaghtiger door onze onmaght, hoopt met de horens van zijn halve maene te ſtooten tegens de zonder gerechtigheid, en den ſtandert van 't kruis: en leggende op zijn luimen, loert als een hongerige tiger, om met den eerſten zijn gruwelijke klauwen in dien vetten roof en Godts erfdeel te ſlaen. O helfche razerny van burgerlijke tweedraght, wat al quaets hebt ghy gebrouwen!

Tu potes unanimos armare in praelia fratres. ⁸⁾

Ghy kunt het eensgezinde en broederlijke bloet
In 't harnas tegens een ophitzen als verwoet.

Liet Ioseph ſich wat luider hooren, in ſtede dat men onverzoenelijk met ſtijve kaecken de moorttrompetten blaeft, wat zoud'er menighmael al onheils verhoedt worden. Hoe haeft zouden de broeders, die nu aen alle kanten, te water en te lande, in 't blancke harnas, tegens een gekant ſtaen, dien vervloeecten degen afleggen, en malkanderen omhelzende, liever,

⁶⁾ Mahomet ſtaat hier voor „de Mahometanen“ of „Turken.“ Immers Mahomet II, die Konſtantinopel veroverde, was reeds te Adrianopel gevestigd, en behoefde dus niet uit Aziën en Afrika te komen om het Griekſche Rijk ten onder te brengen.

⁷⁾ De Hercyniſche wilderniffen ſtaan hier, even als de wreede Thrax, voor „de Turken,“ die het Duitſche Rijk bedreigden. Zie het deswegens reeds vermelde blz. 625.

⁸⁾ *Tu potes*, enz. Zie viro. Aeneid. VII. vs. 335.

als Godts eere onze wapens vorderde, dien algemeenen erfvyant zijnen onrechtvaardigen roof doen flaecken, dan hem, en hunne plaegen noch verder inroepende, Godts rechtvaardige zaeck in 't uiterfte gevaer stellen. Maer deze beternis magh men eer wenschen dan hopen, in een uitgeteert en uitgemergelt lichaem, 't welck, ademloos op zijn verscheiden leggende, alle oogenblicken schijnt den geest te geven; ten zij d' almaghtige wonderlijcker wijze zijn genadige hant daer aen sla. Onder tusschen zullen wy hier d' oirzaeck van het groote jammer in 't kleen ontwerpende, ons gemackelijck leeren spiegelen aen deze gebroeders en Aertsvaders, welcker schande Moses niet heeft willen bedecken, om ons t' ontdekken, wat schelmeryen zoo vroegh onder Godts bontgenooten nestelden; en hoe deught en onnozelheit van outs her van haet en nijt verpickt en verbeterden; op dat vrome nakomelingen, zich aen geene schandaelen nocht ergernissen keerende, even mannelijck zouden houden de rechte en koninglijke heirbaen, die tot den hemel de godtvruchtingheit en de deught leit: waer toe ons wijft het uitnemende voorbeeld des onbesproken, eerst verdruckten, en namaels verheerlijckten Aertsvaders, Ioseph; naest Moses mede een van de treffelijckste Heiligen des ouden Verbonts, en derhalven van koning David gezongen en gespeelt; van den schryver tot den Hebreen, onder de geloovige helden, op den triomfwagen des geloofs, als een' profeet, omgevoert. Wy voeren vrypostigh dezen Jongelingk, zoodanigh hy is, t' huis uwe beleeftheit, gewoon zijnde t' onthaelen al wat eerlijck en loflijk geacht wort; en die de poëzy gaerne plaets gunt, onder andere schatten van uitgeleze boecken, brieven, beelden, schilderyen, penningen, printen, teeckeningen, en diergelijc-

ken zinnelijken ⁹⁾ huisraet ¹⁰⁾; waer mede uw huis zoo rijkelyk gestoffeert is, als het liefstalligh open staet, voor alle braeve zielen. De heer Professer Kasper van Baerle, die uwe E., als een rappier van Philosophie, dagelix voegelyk op de zijde hangt, zal helpen oordeelen (zijn wy des waerdigh) wat hier wel, wat qualijk gestelt zij, en de misflagen beterende, oirzaeck geven, die in den naesten druck te verbeteren. Onder tusschen wenschen wy, alreede in uwe beleeftheit gehouden, te blijven,

Mijn Heer,

Uwe E. ootmoedighste dienaer,

JOOST VAN DEN VONDEL.

t Amsterdam, CLO 15 C XL.

den 11 van Wijnmaent.

⁹⁾ *Zinnelijken*: d. i.: „zoodanigen (huisraad), die aan de behoeften van den geest, van het hart, van den smaak voldoet,” in tegenstelling van: „*Stoffelijken* huisraad,” die alleen strekt ter voldoening aan stoffelijke behoeften.

¹⁰⁾ *Huisraet*: hier, niet als tegenwoordig, onz., maar mannelijk genomen, even als „voorraad.”

"); waer mede uw huis zoude
alligh open staet. voor al
Kasper van Baerle. die uw
hie. dagelix voegelijk op
en (zijn wy des waerdigh
zij, en de misflagen beten
aesten druck te verbeteren. U
eede in uwe beleeftheit gelat.

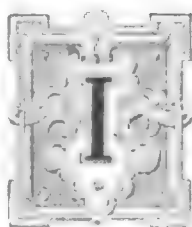
E. ootmoedighite dienaar.

JOOST VAN DES V.

XL.

naat. die aan de behoeften van desgen
vaten. die den husestaet. die allen
one. maar mannelijk zenden. eret in.

I N H O U D T.

JOSEPH. des aertsvaders Jakobs en Rachels zoon, van zijnen vader ge-
zonden, uit den daele Hebron, naer Sichem, om te zien hoe het al
stont met zijnen broederen. en het vee: ontmoete op wegh, daer hy
vast omdwaelde, eenen man, misschien een' Engel, die hem te recht
help, en wees naer Dothan: van waer de gebroeders, den uitgestuur-
den ziende genaeecken. raetsloegen [uit haet en vyantschap, om zijn
aenbrengen, en nayver, over zijn droomen, oock om de groote liefde, die de vader
dezen, hoven andere zoonen, toedroegh] om hem te dooden, en 't lijk in eenen kuil
te worpen; waer tegens zich Ruben, d' outste broeder, zettende, by hen aenhielt de
handen met zijn bloet niet te besmetten, om alzo den gebaeten uit doots gevaer te
redden. Joseph. ondertusschen aenkomende ¹⁾, wert den veelverwigen rock uitgetrocken,
en ²⁾ in eenen droogen put gelaten. Dit beschickt zijnde, zagen zy, onder het eeten, de
Ismaëllers en Madianners, van Galaad komende, met hunne kameelen, geladen met
balsam, myrrhe en kruiden voorby trecken naer Egypten: by welcke gelegenheit Judas
riedt Josephs leven te verschoonen, en hem aen deze vreemdelingen te verkoopen,
gelijk geschiede. Ruben, hier niet tegenwoordigh zijnde, quam daer na by den put,
en den broeder missende, scheurde van weemoedigheid zijn kleet, en beklaghde zich
hier over by d' andere broeders: die, om dit stuck te beslecken, eenen bock slagh-
tende, en den rock met bloet bestrijckende, hunnen ouden vader gingen vroet maecken,
dat een wildt gedierte Joseph verflonden had.

Het treurspel begint met den dagh, en eindight na den middagh. De Rey van
Engelen spreekt de voorrede. Het tooneel is in Dothan, een zeker lantschap in Kanaan.

¹⁾ Joseph ondertusschen aenkomende: Joseph staat hier in den 3en n. v. De vorm van deze zinsnede is
geheel Latijnsch: wel zondigt zy niet tegen de regelen onzer spraakkunst, doch over 't geheel is zy
mijn verkiestlijk; omdat onze substantiven niet, gelijk in 't Latijn, by den 3en n. v. verbogen worden,
en de zin alzo somwijlen onduidelijk wordt.

²⁾ En in: hier had noodzakelijk moeten worden tusschengevoegd: hy.

SPREECKENDE PERSONAGIEN.**REY VAN ENGELEN.****JOSEPH.****SIMEON.****LEVI.****IUDAS.****RUBEN.****VRACHTMEESTER.****ZWIJGENDE.****D' ANDERE ZES BROEDERS.**

•

DE PERSONAGIEN.

VAN ENGELEN.

H.

N.

ITMEESTER.

WIJGENDE.

DERE ZES BROEDERS.

JOSEPH IN DOTHAN.

HET EERSTE BEDRYF.

REY VAN ENGELEN. JOSEPH.

REY VAN ENGELEN.

HET Joseph, Rachels zoon, en Jakobs staf en stut,
Hier slaepen in de hey, by dien bemoschten put;
Waer langs de heirbaen loopt naar Dothan, en die
weien,
Daer hy zijn broeders zoekt: terwijl wy hemel-
reien,
Door last des hemelvooghts, hem naerftigh gade slaen,
Die zich, te nacht heel spa, toen d' ondergaende
maen

In 't gras viel, hier, vermoeit van reizen, neêr ging leggen,
In 't woest en eenzaam veldt, begroeit met ruighte en heggen;

- Als of hy d' Engelen en Godt, die overal
 10 Met zoo veel starren waeckt, alleen de wacht beval,
 En onbekommert was voor onraet, en voor dieren,
 Die, in dees wildernis, van dorst of honger tieren.
 O hemelkint, ô zorgh der Englen, slaep vry heen,
 En wandel dan gerult: wy tellen alle uw treên.
 15 Wy baenen u den wegh, door steenrots, ruigte en doren,
 Naer 's werelts heerfchappy, en hoogheit, u befchoren
 Tot waldom van 't geflacht, het welk zijn' oirfprong nam
 Uit uw' ftantvaftigen outgrootvaêr Abraham;
 Wiens hoop een keten smeedt van endelooze fchakelen,
 20 Der neven, hem belooft door onverzierde Orakelen;
 Waer van ghy, eedle fpruit, het wercktuigh ftrecken moet,
 En leggen d'eerften fteen en grontsteen, aen den voet
 Van 't ftambuis, 't welk, eerft laegh van top en naeuw befloten,
 Ten lefte met zijn hooft, de starren komt te ftooten,
 25 En reickende voorby den op-en ondergangk,
 Het aerdrijck en den doot en afgront houdt in dwangk:
 Dies of u in den flaep yet naers zij voorgekomen
 Van 't naeckende ongeval, dat doe uw' geeft niet fchroomen.
 Maer ziet, hy reekt zijn leên, en geeuwt, om met het licht
 30 Te heffen in de lucht dat jeughdigh aengezicht.
 Hy rijft, de zon met hem. Daer ftaet hy op zijn voeten.
 Laet hooren, hoe hy Godt en 't morgenlicht zal groeten.

JOSEPH.

- De zon verlaet de kim, veel fchooner danze plagh.
 Zy weckt my uit den droom met een' gewenfchten dagh,
 35 En fchittert in den dauw en bloemen, nat van droppen.
 Daer doet zich 't lantfchap op, en Dothans fteile toppen,
 Met bey zijn heuvelen, van klaver dicht begroeit,
 Beplant met vijgh, olijf en wijngaert, en befproeit
 Van bronnen om end' om, waer uit de beecken fpruiten.
 40 De harders, op voor zon, gaen koy en ftal ontfluiten.
 En trecken beemdewaert. my dunckt, ick hoor alree
 Het locien en 't geblaet van 't broederlijcke vee.
 Hoe ftrijckt my dat geloey van 't hart dees zwaerigheden,
 Waer van mijn geeft te nacht benart fcheen, en beftreden.
 45 Wat droomt men zomtijts niet, dat luttel nadruck heeft;
 En 't moet een bloohart zijn, die veel om droomen geeft.
 My docht ick wert omringt van negen wreede flangen,
 Zich ftellende in 't gelit en fchrap, om my te vangen.
 Zy geeffelden in 't eerft malkandren met den ftart,
 50 En farden haeren wrock door ftramen, en door finert.

39 Later: Maar ziet eens, hy ontwaecht, om vrolijk met het licht.

42 't Broederlijcke vee: dit zou' eigenlijk zijn, niet „het vee der broeders“: want: „het vee dat broederlijk te samen omgaat“ — wat hier echter de bedorling niet is.

Godt, die overal
 kt, alleen de wacht beval.
 onraet, en voor diens
 dorst of honger tiens.
 Englen, slaep vry heen
 tellen alle uw treen.
 door steenrots, rugste en den
 v, en hoogheit, u beken
 t, het welck zijn' oirjeug na
 ootvaer Abraham;
 elst van endelooze schaken
 oor onverziede Orakelen;
 it, het wercktuigh strecken na
 en grontsteen, aen den voet
 erst laegh van top en na
 de starren komt te stoen.
 op-en ondergangk.
 en afgront houdt in dwang
 mers zij voorgekomen
 dat doe uw' geest niet leeren
 en, en gecuw, om met het
 jeughdigh aengezicht.
 Daer staet hy op zijn voet
 en 't morgenlicht zal groet

JOSEPH.
 el schooner danze pla
 en met een' gewenscht
 en bloemen, nat van droep
 op, en Dothans steele top
 en klaver dicht begroet.
 wijngaert, en helpreit
 waer uit de beeken pruit
 gaen koy en ital onthut
 my dunckt, ick hoor alre
 an 't broederlijke vee.
 y van 't hart dees zwart
 acht benart seheen, en le
 niet, dat luttel nadruk
 jin, die veel om droomen
 gt van negen wreede slan
 en sehrap, om my te vang
 alkandren met den st
 door stramen, en door inen

met het le
 niet, het een der
 de beoelind met

De gramschap steegh allengs in 't hooft, en quam gevlogen
 En sloegh, gelijk een brant en lichte vlam, ten oogen,
 Als door twee vensters, uit in 't ende, en dreef en drong
 De groene gal en 't blaeuw vergift tot op de tong;
 35 Geslepen als een pijl, toeleggende om te micken,
 En drillende in de keel, verhit om bloet te sliken.
 Dat gaf een naer gezicht, de duisternis verdween,
 En wert geklooft, waer 't vier door d'ope blicken scheen.
 'k Zagh blaeuw en scheemrend gout den rugh vol schubben spickelen.
 60 En 't lange lijf zich uit en in met krullen wickelen.
 Ick hoorde 't sissen van haer beken, geel van zucht;
 Als moeders geest (zoo 't scheen) het hooft in onze lucht
 Opsteekende uit den put, met nagelen en handen
 Heur slordigh hair de borst en 't aenzicht aen quam randen,
 65 En stooren mijnen slaep met heesich en droef misbaer:
 Op zoon, op op, vlie wegh, uw leven loopt gevaer.
 'k Vloogh op verbaest, ick zagh verbaest rontom my heenen,
 Maer zagh noch hoorde niets, als driemaal deerlijk steenen
 Uit dezen put, toen ick my weer te ruste ley.
 70 Daer na scheen 't offer een al fluisterende zey:
 Schep moedt, ô jongelingk, Godt zal uw reize zegenen.
 'k Wil dan, getroost in Godt, mijn' broedren gaen bejegenen,
 En groeten hen van verre, ootmoedigh en beleest,
 Uit vaders naem, die my tot hen gezonden heeft.
 75 Een heusche groetenis kan onlust en krackeelen
 En huistwift, tusschen bloet en broeders zontijts heelen,
 En harten strengelen door onderlingen vree
 En vrientschap; en mischien waer in ick hun misde
 Door onbedachtzaamheit, waer uit yet quaets moght wassen.
 80 Zulek een bejegening wil my den jongste passen.
 Mijn Vader maeckte my wel eer dat vredespoor,
 Won zoo zijn broeders hart, en ging zijn zonen voor.
 Doch 'k wil mijn trouwe broers niet by mijn' oom gelijken,
 Die, wildt van aert, zijn' broer veel jaren dwong te wijken
 85 Naer Laban onzen oom; wiens vee hy dreef te wedt
 En wey, tot dat de tijt dien wrock had neergezet.
 Indien 't mijn lippen aen bevalligheit moght faelen;
 Zoo wil die milde Godt, wien zoo veel nachtegaelen
 Nu, met hun nuhtre keel vol orgelen, om strijt
 90 Vast groeten, mijnen mont, zijne eere toegewijt,
 Met paradijsdaeuw toch besprengen, om te spreekken
 't Geen d'ooren lekker smaecke, en eendraght op kan queecken:
 Godts Engel, die weleer mijn' Vader heeft geleit,
 Geley my eerst naer stat, om 't zekerste bekeet.

REY VAN ENGELN.

ZANG.

- 95 O Bronaer der alziende zorgen,
 Wat leit uw oirfprong diep verborgen
 En duifter, niet alleen voor 't oogh
 Der menfchen, maer oock zelf voor Engelen,
 Eer zy zich onder menfchen mengen;
 100 En nederdaelen, van om hoogh:
 Daer d' allerhooghfte zit geftegen,
 Om, naer zijn wijsheit, t' overwegen,
 Wat na ter werelt zal gefchiën;
 Het welek hy zomtijts fpeelt door droomen,
 105 Opdat zijn wit, in 't licht gekomen,
 Hem tot een grooter glori dien.
 Laet haeters flineke hant vry zaien.
 Godts rechte weet de vrucht te maëien.
 't Gaet boven menfchelijk vermoën,
 110 Dat wy met Jofeph herwaert reizen
 Naer Dothan, en van Memphis deizen,
 Om derwaert grooter fprong te doen.

TEGENZANG.

- Ja Vader, laet de menfchen ruicken,
 Hoe ghy de quaden kunt gebruicken.
 115 Ten goede van het aertfch geflacht;
 Als ghy violen onder doornen
 Gaet plucken, en uwe uitverkoornen
 Door uw beleid zet in hun kracht.
 De deughden en de huisgebreken
 120 Dus by malkanderen geleen
 Vertoonen klaerder elk heur aert.
 Niet ruwe, maer geflepe fteenen
 Een' kostelijcker glans verleenen.
 Een puicksteen is wel flypens waert.
 125 De puicksteen heldert op door 't fchuuren,
 En kan de proef en 't oogh verduuren.
 Zoo zal oock Jofeph's braeve jeught
 Dan d' allerdomften op doen mercken,
 Als zy verftrecke, om op te wercken,
 130 De puick-en proefftof van de deught.

TOEZANG.

- Zoo verre en uitheemfch van zijne ouders,
 Verwacht het dienftbre juck dees fchouwers,
 Die, onvolwassen en noch zwack,
 Gefchapen zijn een Rijk te fchraegen;
 135 Een' Koning zelf te helpen draegen
 Dat onverdraegelijke pack,
 En weelige oeghften op te laden,
 Om magre jaeren te verzaeden.

103 Nu voor „namaals, hierna, naderhand.”

127-130 By de eerste lezing in de zin dezer regels niet goed te vatten; men verfta: „zoo zal dan ook Jozefs brave jeugd de allerdomften opmerkzaam doen worden, wanneer zy ftrekt om de puick-en proefftof van de deugd fchitterend te doen uitkomen.”

IN BETHAN.

N ENGELEN.

ZANG.

ende zorgen,
ding diep verborgen
alleen voor 't oogh
er ook zelf voor Engelen,
menschen mengen:
van om hoogh;
dite zit geseegen,
heit, t' overwezen,
elt zal gesehiën:
tijts spelt door droomen,
t licht gekomen,
oeter glori dien.
ke hant vry zaeien.
de vrucht te maaien.
menschelijk vermoen.
ch herwaert reizen
van Memphis deizen.
roeter sprong te doen.

GENZANG.

de menschen ruiken.
en kunt gebruiken.
het aertich geslacht:
nder doornen
uwe uitverkoornen
zet in hun kracht.
de huisgebreken
eren geleden
der elck heur aert.
gellepe steenen
glans verleenen.
is wel slypens waert.
dert op door 't schuuren.
en 't oogh verduuren.
lotophs braeve jeught
en op doen mercken.
e, om op te wercken,
roetstof van de deught.

TOEZANG.

heemlich van zijne ouders.
onthre juck dees schouwers.
en en noch zwack.
en Rijk te schraegen:
f te helpen draegen
gelijcke pack.
ten op te laden,
te verzaden.

zels niet goed te vatten met verda
de kzaan doen wraen, wa nee is
doen mit men.

HET TWEEDE BEDRYF.

SIMEON. LEVI. IUDAS.

SIMEON.

- Ter goeder ure wy, om 't vee volop te geven
100 Van gras en klaver, dat van Sichem herwaert dreven.
Hier lacht de groene beemt de graege kudden aen,
Die, om den heuvel, tot den buick in klaver gaen.
Maer broeders, 'k bid u, ziet, wie ylt daer stewaert heenen?
'k Zie 't hooft, nu 't halve lijf, nu knien, nu bey de beenen.
143 Daer stijght een op den top des heuvels, langs dien kant.

LEVI.

Zoo doet hy, Simeon, en heeft in d' eene hant
Den staf, wie magh dat zijn?

IUDAS.

Hy spoet met lichte sprongen.
Ay Levi, zie eens toe, wien lijkt dat, man of jongen?

129-140 De konstruktie is eenigzins gewrongen: de zin is echter duidelijk: „ter goeder ure dreven wy het vee van Sichem herwaerts, opdat het volop gras en klaver zoñ hebben.”

LEVI.

Het hupplen, Judas, past een' wuften jongen eer,
 150 Als een' volwassen man, hy draeit zich heen en weër,
 Recht of hy yemant zoekt van harders en van hoeders.

JUDAS.

Bedrieght het oogh my niet, 't is een van onze broeders.

LEVI.

Zou 't wel de droomer zijn, die naer ons ommeziet?

SIMEON.

't Gelijekt den droomer wel.

LEVI.

ô Pelt, ô huisverdriet!

155 Gewis de droomer komt, wat jaeght hem naer dees hoecken?

SIMEON.

Ick gis, hy wort gestuurt, om ons en 't vee te zoeken,
 Om te doorluffelen, hoe 't hier ontrent al sta.

LEVI.

Op dat hy ons verklick? dat hem de hagel sta.
 De donder sta dat hoeft, 't welek altijd maelt van droomen.

SIMEON.

160 Versteur u niet te vroegh, hy is van pas gekomen,
 Om loon naer zijn verdienst t'ontfangen, zet u wat,
 Of slaet een' ronden ringk, hy neemt den weg naer stat.
 Wy hebben tijts genoegh, om van zijn straf te spreeken.
 Hier valt gelegenheit om al ons leet te wreeken.

JUDAS.

165 En als 't gewroken zij, verantwoord dan die wraeck.

SIMEON.

Wie kennis draeght van 't stuk, geef reden van zijn zaeck.
 Ontkennen is ons 't reetste, en wiser dan 't verweeren.

JUDAS.

't Is beter zonder scha dan met zijn scha te leeren,
 Wie gelden moet in 't stuk, moet oock ter zaecke raên.
 170 Men stel de mildaet voor, wat heeft dat kint mildaen?

SIMEON.

Wat heeft dat kint mildaen? ay, schaem u zoo te vraegen.
 Hoe dickwils heeft hy ons gehekelt, en bedraegen,
 Enlistigh aengebraght, om plafdanc te begaen,
 En als een troetelkint in vaders hart te staen.

175 Dan zagh men d' oude man zich over ons versteuren,
 En Joseph kreegh een' rock van veelerhande kleuren,
 Als een' verdienden loon, voor zulck een' kinderplicht.
 Wy hadden al 't geknor, het graeuwen, 't zuur gezicht.
 O onrust van 't geslacht, zoo lang hy, als een doren,

162 *Slaet een ronden ringk*: „formeert den kring”, als thands het kommando luidt.

LEVI.
 'n' witten jongen eer.
 dreit zich heen en weer,
 an harders en van hoep.
 UDAS.
 't is een van onze hoep.
 LEVI.
 die naer ons onnezie?
 SIMEON.
 LEVI.
 't Peit, 't huisverliet.
 't jaeght hem naer des heit.
 SIMEON.
 n' ons en 't vee te zoeken.
 hier ontrent al sta.
 LEVI.
 't hem de haget sta.
 velelt alijt maelt van doot.
 SIMEON.
 y is van pas gekome.
 't ontfangen. zet u wat.
 y neemt den weg naer dat.
 n van zijn straf te spreken.
 ons leet te wrecken.
 UDAS.
 't woort dan die wreck.
 SIMEON.
 nek, geef reden van zijn zek.
 n wist dan 't verweken.
 UDAS.
 't zijn seha te loeren.
 moet oock ter zaeke niet.
 't heeft dat kint mislaen?
 SIMEON.
 ay, schaem u zoo te vrag.
 diekelt, en bedraegen.
 't danck te begaen.
 's hart te staen.
 zich over ons veriteuren.
 van veelerhande kleuren.
 'r zulek een' kinderplicht.
 graeuwen, 't zuur gezicht.
 lang hy, als een doren.
 als thands het kommando.

180 Ons in de teenen steeckt, zie ick geen rust geboren.

IUDAS.

De jongen is noch dom en wulpsch, en vader lust.

LEVI.

Neen domheit is het niet, dat blijkt aen zijn vernuft.

IUDAS.

De jaeren zullen hem noch leeren en betoomen.

SIMEON.

Als hy zich meester maecke, en waer maecke al dees droomen.
 185 Waermeê zijn tong al 't huis ja zelfs zijne ouders fart?

IUDAS.

Hy raefkalt.

LEVI.

Of ontdekt al 't geen hy broet in 't hart,
 Arghlistigh poogende zijn broeders te verpletten.

IUDAS.

Waer 't zoo, men zou er zich eendraghtigh tegen zetten.

LEVI.

Zoo is het meer dan tijt.

IUDAS.

Dat opzet blijkt niet klaer.

SIMEON.

190 Zoo klaer, gelijk de dagh. hoe, is 't niet openbaer?

Let op die droomen eens, die hy noch leest vertelde.

Hem docht, wy bonden vast de schooven in den velde:

Zijn schoof rees overendt. was Judas oor toen doof?

Ons schooven neighden 't hoofd eerbiedigh voor zijn schoof.

195 Wy schudden vast den kop en d' ooren, die 't zich belghden,
 En zulek een' bittren dranck des booswichs noo verzwelghden.
 Wy riepen: ghy alleen zoudt onzer aller hoofd
 En koningk zijn?

IUDAS.

Ghy zijt te zot, die dat gelooft.

LEVI.

En hy loegh in zijn vuist, en terreghe ons noch echter,
 200 Zijn ouders, en al 't huis, en maeckte 't zoo veel slechter.
 Ick droomde, sprack hy, 'k zagh te nacht de zon en maen,
 En elf starren, met geboge hoofden, staen
 Om my, en voor mijn' glans haer heldre straelen strijken.
 Wat dunckt u, Broeder? zegh, zijn dat noch donkre blijken
 205 Van heerlichzucht, die hem drijft? wy hoorden evel toe,
 En klaegghden 't Vader zelf: die keef quansuis: wel hoe,
 Wat droom is dat? zult ghy, gelijk een vorst in 't midden,

185 Den kop: later: het hoofd.

195 Te zot: later: te dwaes.

199 Echter voor „achter, daarna, later."

Uw moeder, broêrs, en my uw' hoogheit aen zien bidden?
 Zwijgh stil van zulck een kout. beroeken my geen' strijt.
 210 't Is kinderwerek. gaet heen. meer volghde 'r niet. ô spijt!
 O spijt! hy heult met hem, die noch zijn schult verdaedight.

IUDAS.

Ick wensch alleen, dat ghy uw zinnen wat bezaedight,
 En reden plaets vergunt. Dit is het jongste kint,
 Naest Benjamin. wanneer steekt jongkheit naer bewint?
 215 Wat broêr verkloecht zijn broêr?

SIMEON.

Ay broeder, loop niet verre,
 Dees aerdt naer vader, die hem voorlicht, als een starre.
 De loolte en gaeuwste maeckt den domsten tot zijn knecht,
 Gaet met den zegen deur, en het geboorterecht;
 En Elau boet te spa dat groot verlies met traenen.

LEVI.

220 Ick had dat op mijn tong, en docht u op te maenen
 Met vader, uitgeleert in dees doortrapte kunst;
 Die wist zijn moeders, dees weet nu zijn vaders gunst,
 Tot smaet der broederen, behendigh te misbruicken:
 En schut men 't niet, 't gaet vast, wy zullen moeten duicken,
 225 En buigen onder hem. wie dat niet ziet, is blind.
 Wie anders slaef wil zijn; ick ben zoo niet gezint.
 Ick laet my langer met geen droomen ringelooren.
 Wy zijn zoo goet als hy, en van een' stam geboren.

SIMEON.

Met reden. trapt hem, eer hy ons op 't harte trap.
 230 Lacht al die droomen uit: beschimpt zijn wetenschap.

IUDAS.

Dit stuk wil over 't lant uit alle torens kracien.

LEVI.

Hier is geen haen ontrent.

IUDAS.

Hoe zal men vader paeien?

LEVI.

Met logens en bedrogh. zijt hier voor onbevreesd.
 Wie niet stoffeeren kan, ontbreekt of brein of geest.
 235 Men stroy dat eenigh wildt hem levend heb verslonden.

IUDAS.

En komt dit aen den dagh; en wort dit valsch bevonden?

SIMEON.

Dan wyder raet geleest. nu nergens in gedut.

212 Plaets vergunt: later: plaetse gunt.

221-222 Kracien, haen: men zou uit deze regels kunnen afleiden, dat Vonde! zich een dorp in Jozefa tijd voorstelde, even als in den zijnen, met een kerktoren en een haan op de spits.

233 Hier is geen haen ontrent: hy wil zeggen: „hier is niemand, die 't uit kan kraalen.”

uw' hoogheit aen zien blide-
kont. beroeken my geen fleg-
n. meer volghde 't niet. Ick
die noch zijn Ichult verhe-
IUDAS.

uw zinnen wat bezaelicht.
Dit is het jongste kind.
treekt jongkheit naer bewo-
broer?

SIMEON.
Ay broeder, loep die toe
hem voorlicht, als een lare.
reukt den domften tot zijn voet
en het geboorterecht:
root verlies met traenen.

LEVI.
en docht u op te maent
es doortrapte kuint;
weet nu zijn vaders gunt
schendigh te misbrucken:
et valt, wy zullen moeten doot-
dat niet ziet, is blind.

ick ben zoo niet gezint.
en droomen ringeloren.
en van een' stam geboren.
SIMEON.

hy ons op 't harte trap-
berchimps zijn wetenlican.

IUDAS.
it alle torens kraeien.

LEVI.

IUDAS.
Hoe zal men vader paret

LEVI.
t hier voor onbevreet.
tbreekt of brein of geest
hem levend heb verdonen.

IUDAS.
; en wort dit valsch beronder.

SIMEON.
nergens in gedut.

is kunnen affenden, dat Voudel ten m-
t een beronder en een heer op de m-
heer is niemand, die 't uit ten m-

Men breeck hem strax den neck, en offer 't lijf een' put,
Veel jaeren noit gebruickt, daer niemant koome, of zelden.
210 Wie melt dat stuck, indien wy zelfs het slechts niet melden?
Al lang genoegh beraên. een yeder geef zijn item.

IUDAS.

Zoo 't Ruben niet bestemt, heeft al dit werck geen klem.
Het moest eenpaerigh gaen, of deze koort zou breecken.
Men vraegh den outften raet. hy komt, ick ga hem spreekken.

SIMEON.

215 Ga heen, maer zie wel toe, noch maeck het niet te lang:
Want wie ons tegenstemt, gaet licht den zelven gang.

IUDAS. RUBEN.

IUDAS.

Ghy komt nu recht van pas, om meê uw item te geven.

RUBEN.

Waer toe toch?

IUDAS.

Joseph komt. men raetslaeght om hem 't leven
Te nemen, en een' poel te dempen met zijn lijf.

RUBEN.

220 Mijn hairen staen te berge, en al mijn leden stijf.
O gruwelijke daet! sta van my. tre niet nader.
Wy broeders voortgeteelt van eenen zelven vader,
Wy tacken van een' stam, de klauwen zoo verwoet
Aen onzen broeder slaen; te plassen in dat bloet;
225 Het vaderlijke hart in broeders borst doorstooten;
Dien ouden kouden man van 't waertste pant ontblooten.
My gruwelt dat ick 't hoor. om Godts wil, zwijgh toch stil.

IUDAS.

En of ick zwijgh of spreek, 't is aller broedren wil.
Het vonnis wort gevelt. men zal 'er recht meê doorgaen.

RUBEN.

230 Meê doorgaen? laet eens zien. ick zal dien jongen voorstaen,
En eerst verdaedigen, zoo lang ick adem schep;
Zoo lang ick hart in 't lijf, en bloet in d' adren heb.
Vervloekter stuck wert noit van menschen voorgenomen.

IUDAS.

Zy roepen vast: slaet acht op zijn verwaende droomen.

235 Hy arbeit elk den voet te zetten op den strot.
Die blinde vader eert, gelijk een aerdschen Godt,
Dat troetelkind, 't welck ons zoo eerlijck af kan maelen,
En lust schept, om 't gezin en yeder te behaelen.

237 My gruwelt: min gebruikelijke, doch zeer gewettigde vorm, van gruwen.

Wat Joseph doet, dat's wel, wy hebben 't strax verkerft.

RUBEN.

- 210 Wat schelmstuck recht men aen, dat niet en wort geverft,
En met een' glimp verciert? maer of men 't cier met woorden,
Hoe schoon men dit vergult; men leit met broedermoorden
Geen eere in, alzoo lang men ergens menschen vint,
Die noch in reden staen. De droomen van een kint
215 Bestellen die nu stof, om dus, als woeste dieren,
Als wolven op een lam, te huilen en te tieren?
Misgunt men 't gryze hoofd, dat het met Rachels krooft
Wat spelende, voor 't endt zijn' ouderdom vertrooft,
Met zulck een wintervrucht? wat hindert dat ons allen?
220 't Is vaders zinlijkheit, die is op 't kint gevallen.
Natuur heeft dezen knaep wat meer dan ons gegunt.
't Gewas valt niet aleens: en acht men dit een punt
Wel waerdigh, om zoo zwaer te wegen en te wicken?
Om 't hart tot woën, de vuilt tot moorden aen te pricken?
225 Heeft hy den vader yet gulhartigh aengebraght;
Zijn meening was noit quaet, of niet, gelijk men 't acht,
En opneemt, om terstont zoo grimmigh op te stuiven.
Dat kint is zonder gal, gelijk de simple duiven.
Een bloem, van zeffien jaer, of naulix zeventien,
230 Te trappen op het veldt, daer 't Godt en d' Englen zien?
Ay broeder, hoor naer my, laet die gedachten vaeren.
Al had hy schult, verchoon den jongen, om zijn jaeren,
Om zijn onnozelheit, om vaders halven, of
Om Godt, die 't leven gaf, en adem blies in 't stof.
235 En (heb ick yet verdient) verchoon hem mijnent halven,
En help my, naer uw maght, dien wrock die wonden zalven.

IUDAS.

- Zal ick, om Josephs wil, my steecken in gevaer
Van 't leven? neen, dat pack valt mijnen hals te zwaer.
Luft u een proef te doen, tot redding van zijn leven;
300 Begin vry, ick zal u daer in niet tegenstreven,
Noch 't vonnis hinderen; maer aenzien met gedult
Het algemeen belluit, zoo draegh ick scha noch schult.

RUBEN.

Biet ghy my niet de hant, die vlack zal op u kleven.

IUDAS.

Laet kleven, eer men my met Joseph helpe om 't leven.

210 Verkerft: zoo ook in de *Herfcheppingen* VIII vs. 452.

Een dicht gewaifen bosch, noch noit met byl gekerft.

't Woord wordt echter meer gewoonlijk ongelijkvloeiend genomen; zie voorbeelden van beide vormen in *HUYDECOOPER'S Proere* II, blz. 394.

216 In reden staen is „rede verstaen, naar rede luisteren.” Zie *Uitl. Woordenb.* op *HOOFD* op *Reeden*.

217 Het met klinkt niet gelukkig.

220 Zinlijkheit: „genegenheid,” *affectio*. Zie over de onderscheidene beteekenissen, waarin dit woord by *HOOFD* voorkomt, het *Uitl. Woordenb.* in v.

l. wy hebben 't strax ver-
 RUBEN.
 t aen, dat niet en wort ges-
 ? maer of men 't eier niet
 lt: men leit met broelmas-
 men ergens menichen vin-
 De droomen van een kint
 us, als woefte dieren,
 huilen en te tieren?
 t, dat het met Rachels knog-
 zijn' onderdom verrooft.
 ? wat hindert dat ons al-
 is op 't kint gevallen.
 wat meer dan ons g'gint
 en acht men dit een punt
 er te wegen en te wies-
 nt tot moorden aen te per-
 dhaartigh aengebragt:
 et, of niet, gelijk men 't
 oo grinnigh op te finen.
 eek de simple duiven.
 er, of naulix zeventien.
 maer 't Godt en d' Engelen
 . laet die gedachten vaen-
 n den jongen, om zijn jaer-
 anders halven, of
 en adem blies in 't
 verfehoon hem mijneit hal-
 at, dien wrock die worden
 RUBEN.
 y steeken in gevaer
 ek valt mijnen hals te zw-
 tot redding van zijn leven
 in niet tegentreven.
 maer aenzien met gedult
 draegh ick leha noch
 RUBEN.
 die vlack zal op u kleven
 RUBEN.
 met Joseph helpe om 't le-

RUBEN.
 303 Zult ghy dien broedermoort met drooge wangen zien?
 IUDAS.
 'k Moet zien, al 't geen ick niet kan hindren noch verbiên.
 RUBEN.
 Ghy hebt u zelven niet, gelijk 't betaemt, gequeten.
 IUDAS.
 Ghy weet wel, hoeze zijn van outs op hem gebeten.
 RUBEN.
 Maer niet tot moordens toe, wat grover onbescheit!
 IUDAS.
 310 'k Heb al zijn feilen in de beste ploy geleit.
 RUBEN.
 Kunt ghy de harten niet tot mededogen neigen?
 IUDAS.
 Zy borsten echter uit met u en my te dreigen.
 RUBEN.
 Het koste oock wat het koste, ick zal 'er tegens woên.
 IUDAS.
 Ghy zult u zelven leet, den knaep geen voordeel doen.
 315 Daer komenze, zie toe, bedenck uw onvermogen.
 Zy dreigen u den doot, en moorden met hun oogen.

RUBEN. SIMEON. LEVI.

RUBEN.
 Wat hoor ick, broeders, hoe? 'k geloof 't is schimp en spot.
 SIMEON.
 Geen schimp, maer louter ernst.
 RUBEN.
 Dat keer die goede Godt.
 LEVI.
 Het vonnis leit gevelt, hier helpt geen tegenstreven.
 RUBEN.
 320 Ick heb tot dat besluit mijn stem noch niet gegeven.
 SIMEON.
 't En hangt niet aen uw stem.
 RUBEN.
 Zoudt ghy u zulck een daet
 Vermeten, buiten mijn', uw outsten broeders, raet?
 LEVI.
 Is 't u om d' eer te doen, zoo sluit het geen wy sluiten.

311 Versta hier, per ellipsin: ick heb wel mijn best daartoe gedaan; maar zy enz.
 321 't En: later het.
 322 Uw outsten broeders, raet: thands zou men schrijven en verkeerd schrijven: „ons outsten broeders.”
 323 Sluiten voor besluiten, als meermalen.

RUBEN.

De ſtem is dwangeloos.

SIMEON.

Een ſtem kan dit niet ſtuiten.

325 De meelten draegen 't wech. wy ſtemmen 't, hooft voor hooft.

RUBEN.

Indien ick, in dit recht, zoo veel magh zijn geloof,
 Laet redens ſchael zijn ſchult, met zinnen overwegen.
 Noit rechter rouwde 't raet en overlegh te plegen
 In halsrecht, vint ghy dit dan evenwel geraên,

330 Zoo neemt zijn bloet op u: ick wil 'er niet voor ſtaen.

LEVI.

Vertrouw het vonnis ons: 't is buiten u geſtreecken.

RUBEN.

Laet ick in vaders naem dan eerſt mijn hart uitſpreecken.

SIMEON.

Wel ſpreeck uw hart vry uit, en zwijgh dan lang genoegh.

RUBEN.

Wat liefde vader ſtaegh dien loozen jongen droegh,

335 Tot ſmaet van ons, die eer en ouder zijn geboren,
 Verdroot my meer, dan u. oock ſpelde ick lang te voren,
 Eer 't noch dus verre quam, dat liefde zonder maet,
 En ongelijke gunſt tot zulck een' bittren haet
 In 't endt gedyen moeſt, en enkel jammer baeren.

340 Ick badt hem menighmael, by zijne gryze hairen,
 Hy zou zich maetigen. 'k vermaende menighwerf
 Hem tot onzydigheit en vre; het zekerſte erf,
 En d' allerbeſte ſchat in zoo een huis vol kinderen.
 Ick riedt, hy zou 't een kint om 't ander niet verminderen:

345 Dat dit genegentheit en liefde bluſchte en brack,
 En allen broederen valt tegens 't harte ſtack:
 Maer 'k ging ten achteren, met vader aen te porren.
 Hy floegh my t' elckens af met graeuwen en met knorren;
 En, toonende openbaer, waer hart en zin naer trock,
 350 Beſont, ô blindheit, noch met dien ſchakeerden rock
 Te tergen ons gedult, in plaets van zich te toomen.
 Toen quam de kleinſte noch braveeren met zijn droomen,
 Wel tweemaal achter een, zijn dick verklickte broêrs,
 Ja zelfs zijn ouderen: al 't huis was vol rumoers.

SIMEON.

355 Zoo Ruben, vaer zoo voort, gelijk ghy hebt begonnen.

325 *De ſtem is dwangeloos*: met andere woorden: „men kan niemand dwingen zijn ſtem te geven.”328 *Noit rechter rouwde 't raet enz.* Uit dezen regel moet men opmaken, dat Vondel de R met zeer veel gemak en zwier hebbe uitgeſproken: 't ware anders onverklaarbaar, dat hy die letter hier op deze wijze zoû verdriedubbeld hebben, zonder dat 't hem ſelven hinderde.350 *Schakeerden rock* voor „geſchakeerden,” een uitlating, die meer by Vondel plaats heeft.355 *De kleinſte* voor „de jongſte.” 't Is 't Lat. *minor*, en wordt in gelijken zin herhaaldelyk gebezigd door onze Bybelvertalers.

RUBEN.

SIMEON.

Een stem kan dit niet twy-
fel. wy stemmen 't, heeft toe-
gehoord.

RUBEN.

oo veel magh zijn gebest.
hult, met zinnen overwe-
get en overlegh te plegen
dan evenwel geraen,
u: ick wil 'er niet voor staen

LEVI.

: 't is buiten u getreucken.

RUBEN.

dan eerst mijn hart uitpreken.

SIMEON.

uit, en zwijgh dan lang gae.

RUBEN.

dien loozen jongen droeg-
er en ouder zijn geboren.
u. oock spelde ick lang te
nam, dat liefde zonder ma-
nlek een' bittren haet
en enkel jammer haeren.
d, hy zijne gryze hairen.
k vermaende menighwerf
vre; het zekerite erf.
zoo een huis vol kinderen
kint om 't ander niet vermin-
liefde bluschte en brack.
tegens 't harte staek:
en, met vader aen te porren.
af met graeuwen en met knor-
waer hart en zin naer troek.
a met dien schakeerden re-
a plaats van zich te toomen.
noch braveeren met zijn droom-
n, zijn diek verklikte bris-
't huis was vol rumoers.

SIMEON.

ort, gelijk ghy hebt begrepen.
enden. Men kan niemand dwingen
men regel moet men opmaken, die
ken. 't ware anders overkloofbaar de
ben, zonder dat 't hem seken ant-
een uitdaging, die meer by Ver-
Lat. minor, en wordt in gelijken in

LEVI.

Dat is hem recht op 't hooft. nu zie ick 't spel gewonnen.

SIMEON.

Wel twyfelt Ruben noch te stemmen in zijn doot?

LEVI.

Hy brengt zijn vonnis meê. de nucken leggen bloot.

RUBEN.

'k Zagh vaders misgreep wel: het moght mijn harte moeien:

300 Wat zou ick doen? 'k en kon zijn vryheit niet besnoeien,
Waer door, vast d' een wat meer en d' ander min bezint,
Hy meer verdiensten zagh in 't een dan 't ander kint.
Ick kon den kleinste, die de grootsten scheen te grieven,
Niet afraên, dat hy zocht zijn vader te believen;

305 Die ongelijk meer hoops uit hem te scheppen scheen,
Aen wien natuur bestede al haer bevalligheên
En gaven, nut voor een, die 't al gebruickt met oordeel,
En vordert 's anders nut, gelijk zijn eigen voordeel;
Dies wert ick ziende blind, en hiel my stil en stom;

310 En weet dit Josephs jeught, en vaders ouderdom.
D' een schort wat tijts, om van zijn wulpsheit te bedaeren,
En d' ander neemt vast af, door aenwas van de jaeren.
Laet loopen, docht ick: maeck het huis geen ongemack.
De kreuple hoeft een' stock: zijn beenen worden zwack.
315 Wat schaet ons, dat hy zich wat houde aen Josephs schouders.
Men vont noit huis, of 't schorte aen kinders, of aen ouders.

SIMEON.

My dunckt ghy slacht den kreeft, en kruipt al achterwaert.

LEVI.

Hy slacht het scorpioen: 't vergift leit in den staert.

RUBEN.

Ay, broeders, geeft gehoor, en elck twee lijdzaeme ooren:

320 Mijn spraeck luit niet zoo vreemt, of ze is noch waert te hooren.
'k Sloegh dickwils d' oirzaeck ga, waerom der oudren zin
Meer op den jongsten valt, en op den outsten min.
Zou 't wezen, dat de spade en leste vrucht van allen
Gemeenelyk wat teer en zwacker wil bevallen;
325 Als spruitende uit een raeuw en ongekoockter bloet;
En dat dees teerheit treckt der ouderen gemoedt
Tot d'onvermogenste en onnozelste der erven;
In wien zylieden, nu op d'oever van hun sterven,
Verryzen uit den grave? of zou 't wel zijn uit vrees,
330 Dat moeder Lea niet die moederlooze wees,
Na vaders doot, wat ruw moght op zijn stiefmoers handelen?

300 'k En: later ick.

312 Van de: later: zijner.

324 Bevalen. „uitvallen,” zouden wy zeggen.

Of Bilha al te haets, of Zilpa hem deê wandelen,
 En Agar Saraes zoon eens wees zijn broeders baen?
 Hoe 't zij, eenzydigheit broght altijd onlust aen
 393 In huisgezinnen; en 'ten ging 'er noit zoo even,
 Of Elaus liefde stont in Itax hart geschreven,
 En Jakob had de gunst der moeder op zijn hant.
 De weeghschael helt aen dien of aen den andren kant.

SIMEON.

Indien u 't preecken lust, zoo preeck voor deze boomen.

LEVI.

400 Komt mannen, ziet eens uit: de Droomer zal strax komen.

RUBEN.

Hoort broeders, ick beken 't, zijn droomen zien wat veer:
 Maer droomen in der daet zijn droomen, en niet meer.
 De droomen grenzen dicht aen d'ydelheit en logen.
 Wie 's nachts van schatten droomt, vint 's morgens zich bedrogen.
 403 Al wat op zulck een' gront gebouwt wort, zackt terstont.
 Bedenckt oock, hoe wy staen op een' uitheemschen gront,
 Die naeuw, om Sichems moort, verdraeght de vreemdelingen.
 Splitst tweedraght 't huis, 't gaet vast, dit volck zal 't huis bespringen.
 't Vergoten bloet roept wræck, en roeckt noch over 't landt.

SIMEON.

410 Verwijt ghy ons dat stuck? ô aller schanden schandt!

LEVI.

O bloetschandt van 't geslacht, wat bedt durft ghy beklimmen!

SIMEON.

Die moedersehender! ziet zijn aenzicht nu eens glimmen.

LEVI.

Wijt ghy ons, dat wy zien van Hemors bloet bekladt.

SIMEON.

Hy zelf heeft van dien buit het beste deel gehadt.

LEVI.

413 Wy hebben Dienaes smaet en sehennis recht gewroken.

RUBEN.

Och, broeders, 'k heb u niet een woort te na gesproken.

SIMEON.

Hy draeght vergif in 't hart, den honigh op zijn tong.

LEVI.

Het heught ons noch, hoe klein hy lef by vader zong.

393 *Al te haets* voor „te haetlijk, door te grooten haat geperst.” *Haets* is hier een adj. en zou thans *haatfel* worden geschreven.

Hem deê wandelen voor „hem wegzond, wegdreef,” als Abraham, op Saraas aansporing, Ismael gedaan had.

403 *Sichems moort*: versta: „de uitmoording van Sichein,” door Simeon en Levi gepleegd. Zie *Genesis* XXXIV: 25, volg.

411, 413 Zie *Genesis* XXXV: 23. en XLIX: 4.

413 *Wat wy zien van Hemors bloet bekladt*: „dat het bloed van Hemor (Sichems vader, hier voor zijn geheelen stam genomen) nog aan onze handen zichtbaar is.”

Zijpa hem des wandelen,
 os wees zijn broeders hant
 roght altijd onlust aen
 ging 'er noit zoo even.
 tax hart gefchreven,
 er moeder op zijn hart
 dien of aen den andren kant
 SIMEON.
 zoo preeck voor deze brant
 LEVI.
 uit: de Droomer zal strake
 RUBEN.
 n 't, zijn droomen zien wat ter
 et zijn droomen, en niet met
 t aen d'ydellheit en begen
 droomt, vint 's morgens niet
 nt gebouwt wort, zaekt te
 en op een' uitheemlichen part
 moort, verdraecht de vromen
 gaet vast, dit volck zal thans
 raack, en roeckt noch over
 SIMEON.
 ? o aller schanden schand
 LEVI.
 licht, wat bedt durft ghy
 SIMEON.
 zijn aenzicht nu eens glimst
 LEVI.
 n van Hemors bloet beklacht
 SIMEON.
 uit het beste deel gelacht
 LEVI.
 t en schennis recht gewoken
 RUBEN.
 niet een woort te na gesproken
 SIMEON.
 art, den honigh op zijn oog
 LEVI.
 kleen hy leest by vader
 ten haat gepoest. *the 10 heere*
 was dreef. *als Alvaert op studeert*
 van Simeon door Simeon en hem
 het best bloed van Hemor. *vergeet*
 en best rechtbaar is

SIMEON.
 Wat wroet ghy op de wraeck van ons vercrachte zufter?
 LEVI.
 120 Wy leefden na die straf veel vryer en gerufter.
 RUBEN.
 Dit loopt recht averechts. Toen straffe ghy geweld,
 Tot voorftant van uw bloet: nu raest ghy al t' onstelt
 Op dezen armen hals, die uitziet zoo verlegen,
 Naer u en 't vee, en brengt zijn vaders groet en zegen.
 SIMEON.
 123 Hy hou dien zegen zelf, en schut hier meê den vloeck.
 LEVI.
 Wy zullen hem terftont gaen helpen om een' hoeck.
 RUBEN.
 Zal dan dit heiligh huis vermoorden zijnen broeder?
 SIMEON.
 Zal dan dit heiligh huis onteeren zijne moeder?
 RUBEN.
 Ay broeders, waerom toch zoo bitter gekrackeelt,
 130 En wonden opgekrabt, die naulix zijn geheelt?
 Ick waerschuw u. ziet toe, 't plagh hier ontrent te schuilen.
 Hebt ghy dat wreet gedroght, dat dier, niet hooren huilen?
 LEVI.
 Loop heen met uw gedroght.
 SIMEON.
 Wy weten van geen dier.
 RUBEN.
 Een schrickelijck gedroght. het broet, niet veer van hier,
 135 In 's grondellooze hol een heiloos slaggh van jongen:
 Het knaeght zijn eigen hart, van spijt schier toegewrongen.
 Het aengezicht ziet dootsch: het keert de blicken dwars
 Van yeder af, van 't licht van lach en blyschap wars.
 Het blaauwe schuim begroeit de scherpe en holle kiezen.
 140 De tong hangt zwart van gift. de beek doet niet dan biezen.
 De kaecken vallen in, begruift met eene korst
 Van schimmel. groene gal verftopt de raeuwe borst.
 Het florrept menschenbloet, en plast 'er in tot d'enckelen.
 Het lijf schijnt een geraemt, gestut van magre schenckelen,
 145 Ganich dor en mergeloos. het schept alleen vermaeck
 In 't anders ongenoeght. het oogh krijgt nimmer vaeck.
 Een scherreprecht, in zijn ingewant gewickelt,
 Met staete prickelen zijn borst en nieren prickelt.

120 *Helpen om een' hoeck* voor „van kant maken, ombrengen.” Zoo in „Gysbrecht” vs. 44.
Veel min het hoofd des lants te helpen aan een kant.
 Men zegt nog in gemeenzame spreekwaze: „hy is 't hoecken om.” voor: „hy is dood.”
 140 *Biezen* is de eigenaardige uitdrukking voor het geluid, dat de slang maakt, wanneer zy blaast.

Dan balekt het overluidt, tot razens toe verstoort.

150 Een gruwelijk gedrocht: heeft niemand dat gehoord?

SIMEON.

'k Geloof ghy schimpt, en waent de broeders in te luïen.

LEVI.

Hoe heet dit dier? zegh op, wat wil dit dier beduïen?

RUBEN.

Dat dier heet Haet en Nijt, het welck niet zonder smart
Vervloecte jongen worpt in 't hol van 's menschen hart.

155 Ay mannen, geeft gehoor. ay laet dat dier niet binnen
Ons huis: want waer het komt, daer floopt het huisgezinnen
En huizen in den gront, en scheit met schande en slanck.

Dat keer die goede Godt. ghy weet my luttel danck,
Nu ick de waerheit spreek, die dickwils wort verſchoven:

160 Maer 'k weet men zal mijn' raedt ten hooghste namaels loven,
Het ga zoo 't wil. mijn broêrs, ziet toe. waer loopt dit heen?
Verantwoort eens 't geweld van negen broêrs op een'.

SIMEON.

Verantwoort ghy 't, die dus den droomer komt beschutten.

LEVI.

Wy zien den val van 't huis, en zoeken 't huis te stutten.

RUBEN.

165 Zoo wrickt niet aen de stut van vaders ouderdom.
Verwrickt ghy die, zoo valt de vader met haer om,
En stort op Josephs borst. zoo storten wy met vader,
In 't algemeen bederf. ziet toe, 't en dient niet nader.

SIMEON.

Daer komt hy van de stadt, naer dezen heuvel toe.

LEVI.

170 Nu Ruben, hou uw rust. wy zijn dit tergen moe.

RUBEN.

Verbeelt u, dat dit kind, het welck zijn broêrs komt groeten,
Met traenen op de wang, voor uwer aller voeten
Vergiffenis verzocht; zoudt ghy, gelijk ontzint,
De handen durven slaen aen dat onmondigh kint?

175 Wie hitste oit tigers aen, om weerelooze zielen,
Een onderbraghte schaer, met klauwen te vernielen?

151 *In te luïen* voor „iets wijs maken.“ Zoo zegt men ook: „hy liet zich verluien, dat“ enz. voor „hy liet het zich wijs maken.“ „Hy heeft de klok hooren *luïen*“ voor „hy heeft wat gehoord, maar 't rechte niet.“

163 *Haet en Nijt*: hoewel *haat* en *nijt* twee verscheidene gemoedsbeweeingen zijn, worden zy, als gemeenlijk gepaard gaande, hier als eene en dezelfde hartstocht en onder de gedaante van een enkel moniter voorgesteld. Deze wijze van voorstelling plach by de schrijvers van voor Vondels tijd zeer gewoon te wesen: ten gevolge waarvan de drie woorden aan elkander, en als een woord *Huetenijt* plachten geschreven te worden: waarvan ik tairijke voorbeelden zoh kunnen aanhalen.

167 *Scheit*: dat de *ei* en *y*, althands in Vondels tijd, duidelĳk in de uitspraak onderscheiden werden, blijkt uit dezen regel, die anders vrij dubbelzinnig zoh geklonken hebben.

168 *Negen broêrs op een'*: vergelijk vs. 47.

176 *Onderbraghte* voor „ondergebragte.“

ot razens toe verfloort.
heeft niemand dat gehoor.
SIMEON.
waent de broeders in te he
LEVI.
p. wat wil dit dier bedien
RUBEN.
het welck niet zonder
n 't hol van 's menschen
ay laet dat dier niet binne
omt, daer sloop het hui
scheit met schande en
ghy weet my luttel dan
die dickwils wort ver
raedt ten hoogste nama
ers, ziet toe, waer loopt
van negen broers op een

SIMEON.
den droomer komt beslu
LEVI.
s, en zoeken 't huis te
RUBEN.
van vaders ouderdom
de vader met haer om
so storten wy met vader
oe, 't en dient niet nader
SIMEON.
naer dezen heuvel toe.
LEVI.
zijn dit tergen moe.
RUBEN.
welck zijn broers komt
or uwer aller voeten
ghy, gelijk ontzint,
dat onmondigh kint?
weereeloze zielen,
t klauwen te vernielen?

et men ook „by het rich verhoort
te kook hooren laten“ voor
deze file hartstocht en onder
scheiding plach by de schri
en in de drie woorden aan daer
van ik talrijke voorbeelden
d, duidelijk in de ontyrak
gung zou geklonken heeten

Zoudt ghy bestaen een stuck, dat leeuwen zich ontzien?
Geen leeuw verslint een' man, die neerleit op de knien,
Noch min de kinderen, die ouder zijn, of jonger
490 Dan dit, 't en waer uit noodt, en schrickelijken hunger.
Och, Joseph is geen straf maer eer erbarmens waert.
Ick wil hem tegen gaen, eer yemant verder vaert.

SIMEON.

Hou stant, en ga niet voort.

LEVI.

Sta vast, of 't gelt u 't leven.

RUBEN.

Laet los, of 'k zal een kreet op dezen heuvel geven,
495 Daer Syrien van waegh, en dat het Mambre hoor.
Laet los. help Judas, help. wat hebt ghy met my voor?

SIMEON.

Zwijgh kort, of 'tgeldt dien hals.

LEVI.

Wil ick hem 't hart afsteeken?

RUBEN.

Hoort broeders. houdt gemack: vergunt my tijt te spreeken.

LEVI.

Nu Judas, laet my los. ick zal hem niet misdoen.

RUBEN.

490 Nadien 't onmooghlijk schijnt, dat ick den knaep verzoen
Met u, zijn broedren, al t' onmenschelijk gebeten,
Zoo gunt my dan een beê.

SIMEON.

Dat is maer tijdt versleten.

LEVI.

Laet hooren, wat ghy bidt, nu spreek, en rep u, dra.

RUBEN.

Ick bid u, dat de zon noch eerst eens onder ga,
495 Eer yemant zich vergrype aen dien verwezon jongen.

SIMEON.

Ja straf hem morgen, pas wanneer hy is ontsprongen.

RUBEN.

'k Beloof u niet een woort te reppen van dien raet.
De harssens zijn te heet, om nu, op heeter daet,
Te straffen, zoo 't betaemt. ghy moet met billijcke oogen
500 Dit inzien. blinde wraeck heeft menigh man bedrogen,
Die met haer ging te ra. wat schaet een luttel tijdt?
Uw recht blijft even schoon. men scheldt hem 't sterven quijt,

497 *Zwijgh kort voor „zwijg terstond.“*

499 *Nu Judas, laet my los:* men moet zich hier voorstellen, dat Judas, toegesloten op 't hulpgeschrei van Ruben, die door Simeon werd vastgehouden en door Levi met den dood gedreigd, dezen laatste op zijn beurt heeft vastgegrepen.

Niet meer dan eenen dagh, en gaet dan vry uw gangen.
 Daer staet een drooge put, men zet den knecht gevangen;
 503 Of hy verga daer in, van honger en van dorst,
 Eer ghy u met zijn bloet zoo lasterlijk bemorft.
 't Luidt schandelijk een wees aen 't leven te verkorten;
 Noch allerschandelijkst zijn broeders bloet te storten.
 Verschoont uw' naem en faem, en zet hem in dien poel,
 510 Op dat hy stervende zijn straf te langer voel.

SIMEON.

Had ghy dit eerst geraên, wy waren lang verdraegen.

LEVI.

Hy heeft den besten raet van allen voorgeslaegen.

SIMEON.

Wie 't stemt, die knickt my toe.

LEVI.

De broeders zijn te vreên.

SIMEON.

Daer komt de Droomer aen.

RUBEN.

Wel broeders, ick ga heen.

515 't Zal noodigh zijn mijn vee al weder te verweien:

* Vertrouw uw woort.

LEVI.

Ga voort.

RUBEN.

Wy zullen zoo niet scheien.

REY VAN ENGELN.

ZANG.

Hy komt, hy komt, die jonge borst,
 Als 't hygent hart, 't welck zijnen dorst
 Wil lessen aen de versche sprongen
 520 Der zilver zuivre koele bron;
 Terwijl de jaegers, schuw van zon,
 (Op hoop, of zy het wildt eens vongen)
 In donkre en naere schaduw vast,
 Daer looze brack noch winthont haft,
 525 Met zwijnspriet en gespanne boogen
 Beloeren het onnozel bloet;
 't Welck niemant leedt noch letfel doet,
 En, al te jammerlijk bedrogen,
 Zich vint op 't onverzienst bezet
 530 Van jaeger jagtspriet hont en net.

503 *Te verweien*: „van weide te doen veranderen.”

516 *Wy zullen zoo niet scheien*: deze woorden zegt Ruben waarschijnlijk tot zich zelve, als wilde hy daarmee te kennen geven: „dat zal zoo niet afloopen.”

TEGENZANG.

Hy komt, getrooft op 'shemels hulp.
 Gelijk de perlen in haer schulp,
 Der perlen moeder, zullen hangen
 De laeuwe traenen, zilt van smaeck,
 535 Van wederzyden op de kaeck,
 Op 't perlemoer der lieve wangen.
 Och stremdenze op dit perlemoer:
 Dat wy die reegen aen een snoer
 Van gout om onzen hals te cieren;
 540 Wanneer wy, tot de keel vervult
 Van blyschap, 's jongelings gedult
 En onverbloemde deughden vieren!
 Zijn eer wil bloeien op zijn graf.
 Het lof der deught valt nimmer af.

TOEZANG.

545 't Moet schoon zijn, 'tgeen een schets moet strecken
 Van yet volmaeckts, en zonder vlekken.
 Wie of de zon uitdaegen dar?
 Dat hooflicht, bron van alle klaerheit,
 Een zichtbre Godtheit, 't oogh der waerheit?
 550 Wie anders, als de morgenstar?

545 *Het lof*: „het loof, het lover,” meteen een speling met het woord *lof*, „prijs.”

547 *Dar*: van *darren*, „durven.” Zie HUYDECOPERS *Proeve* I. 503. Aant. (m.)

HET DERDE BEDRYF.

IOSEPH. SIMEON. LEVI.

IOSEPH.

Mijn Broeders, zijt gegroet, van mijn heer Vaders wegen,
 Die, hartelijk begaen, my, onder zijnen zegen,
 Naer Sichem heenen stuurde, op dat hy weeten moght,
 Hoe 't u en 't vee al ging, wat hoeck bleef onbezocht?
 555 Wat herder ongevraeght, om Sichem, en zijn weide
 En lantstreeck? 'k hou gewis mijn Vaders Engel leide
 My herwaert aen: want toen ick, moede en afgezucht,
 Ging dwalen, hopeloos en jammerlijk beducht,
 Wat raetzaemst was van beide: of langer daer te toeven,
 560 Op eenigh klaer bescheit; of Vader te bedroeven,
 Met evenwijs naer huis, naer Hebron, en ons dal,
 Van waer ick quam, te spoên; ontmoete by geval

- (Of liever zoo 't Godt gaf) my yemant, die juist vraeghde:
 Wien zoekt ghy dus met smert? toen ick mijn hart uitklaeghde,
 563 En badt om naect bericht, wees hy my herwaert aen?
 En hadt uit u gehoord: laet ons naer Dothan gaen.
 Spil, sprack hy, hier geen tijt. zy zijn al voortgetogen.
 Zoo spreekende, geleeck de vrientchap in zijn oogen
 Aen 't flonckeren een' geest, zoodanigh als voorheen
 570 (Na dat men hen beschrijft) onze oudren wel verſcheen.
 Zijn oogen ſtemden met d'aenminnigheit der lippen,
 Geverft, als met een' geur van roozen, op de tippen.
 In 't ſcheiden danckte ick hem, en roeck een frifler lucht,
 Een lange ſtreeck langs 't padt, en ſchepte mijn genught
 573 Veel reizen ſtil te ſtaen, en t'elckens om te kijken;
 Verbaeft om zijnen gangk, en hoe hy heen ging ſtrijcken,
 Niet als een ſterfflijk menſch, maer een van 't hemelſch koor,
 Ons tot een licht geſtiert, op 't onbekende ſpoor.
 Het zij wie 't wil, Godt lof, hy heeft my recht gewezen.
 580 Ick vinde u hier gezont. nu is mijn hart genezen
 Van die quetſuur. ó hoe verquickt uw aengezicht,
 Zoo welgedaen, my meer, dan 't alverquickend licht!
 Mijn broeders, och ick weet, de Vader zal verlangen
 Om tyding, uit mijn' mond, van u, zijn zoons t'ontfangen,
 583 De Grootvaêr desgelijx, en onze Moeders meê.
 Hoe gaet het toch, mijn Broêrs? hoe ſtaet het met ons vee?
 Helaes, wat magh dit zijn? wat magh de helden deeren,
 Dat zy dus overdwars het aenzicht elders keeren?
 My aenzien met den neck, en ſtom als beelden ſtaen?
 590 Och Broeders, heb ick u met mijne komſt mitdaen,
 Of niet gegroet als 't hoort? onſchuldicht mijn gebreecken.
 Verſchoont mijn dommigheit. hoe krijgh ick hen aen 't ſpreecken?
 Ick ben geen antwoord waert. helaes, het is mijn ſchult.

SIMEON.

- Ay ziet dien huichelaer. hoe terght hy uw gedult,
 593 En ſpreekt ghy niet een woort?

LEVI.

Wel heerſchap over moeders

En vader, en al 't huis.

SIMEON.

Bezoekte ghy weêr de Broeders?
 Komt ghy ons weer beſpiên? verklicker, wellekoom.

LEVI.

Wat of de Droomer nu weêr voorquam in den droom?
 Vertel ons uw gezicht, uw' droom. zing op, laet hooren.

587 De helden: 't woord *helden* wordt hier gebezigd, niet in den zin, dien wy thands er aan zouden hechten, maar in zijns oorspronkelijke beteekenis van „*héros*, doorluchtige, voorname perſoonaadjen,” 't is een tytel van eerbied, dien Jozef zijn broederen geeft.

SIMEON.

600 Wat of hem ſchort? hy zwijgt, en heeft zijn tong verlooren.

IOSEPH.

Mijn Broeders, och ick val voor uwe voeten neêr.
Vergeeftme mijn vergrijp, noch eens, en dan niet meer.

LEVI.

Rijs op, het is geen wijs, dat Koningklijke zielen,
Zich buigende in het ſtof, voor onderdaenen knielen.

SIMEON.

605 Was vader niet de zon? was moeder niet de maen?
Wy ſtarren, ſchooven? he!

IOSEPH.

Och broeders, laet my gaen.
Och broeders, laet my gaen: 'k wil gaerne voor u bucken,
Gelijck den jongſte paſt.

SIMEON.

Rijs op, hoe zal 't hier lucken?

LEVI.

Nu Koningk Joſeph, zegh, wie zal uw ſtalknecht zijn?
610 Wie ſchryver? wie poortier? wie ſchencker, om met wijn
Te kroonen 's koningks diltch? wie kamerlingk verſtrecken?
Wie muilpaert? wie kameel? wie uw karofflen trecken?
Kom herwaert Napthali. kom herwaert Zabulon.
Komt Aſſer, Iſaſchar, Gad, Judas, Simeon,
615 En Dan: dit is de ſchoof: vernedert uwe ſchooven.
Duickt ſtarren, zon en maen, dit licht zal 't al verdooven.

SIMEON.

Ontweldight hem dien ſtaf, en drijft hem naer den put.

IOSEPH.

Och broeders.

LEVI.

Voort, ga voort: dit jancken is onnut.

RUBEN.

Dit 's d' oude en drooge put. 'k wil hier ontrent vertoeven.
620 Maer 't zou wel noodigh zijn met eenen ſteen te proeven,
Of oock de duiftre gront met water ſta bedeckt,
't Welck van dees heuvelen by wylen herwaert leckt.
Hier leit een kay, zoo zwaer als eenigh man kan heffen,
Nu mannekracht, hef op: die ſteen wil lydigh treffen.
625 Laet vallen, dat het kraeck. laet rollen zonder ſchrick.
Hy plompt niet eens, maer ploft. droogh is 't er: klaer ben ick.

625 *Lijdigh*: dit woord beteekent, volgens KILJAAN, *tolerabilis*. 't Zal hier gelijk van betoekenis moeten zijn met „vrij wel.”

626 Schilderachtige regel, van hoedanige Vondel meer dan iemand het geheim bezat.

- Weelt wellekoom, ô put. weest wellekoom behoeder
 Van Jakobs waertlten zoon, van mijn' verlegen broeder.
 Verdien een naem, wanneer ghy, voor een wisse doot,
 630 Dien heldren jongen berght, in uwen naeren schoot;
 Zoo veel barmhartiger dan negen broërs te gader,
 Al broederslaghtigen. ô put, 'k zal u by Vader,
 Dien afgeleefden stock, haest loven voor dees deught:
 Terwijl hy Joseph kust al bevende, en van vreught
 635 De traenen biggelen langs 't aengezicht vol rimpelen.
 Hoe komtghe my te pas! hoe helptghe my bewimpelen
 Mijn' heimelijcken raet, tot redding van die spruit,
 Waer in de dorre boom en schorre schors belluit
 Zoo luttel saps, als die noch hoeft om wat te leven.
 640 Hoe zal de versche mont aen schraele lippen kleven!
 Met welck een hartlijkheit de vader welgezint
 Zijn siddrende armen slaen om zijn herboren kint,
 Om dien beschutten hals! met welke danckbre klancken.
 Met hoe veel zegens wil hy Ruben dan bedancken,
 645 Voor broer- en vaderplicht, voor zijn godtvruchtigheit!
 Dan zweef ick op zijn tong zoo hoogh, als 't onbeseit
 Der Broedren, root van schaemt, het hooft moet onder haelen,
 Noch dieper dan de put, daer Joseph in moet daelen.
 Maer zwijgh, och zwijgh, my dunck zy komen ginder aen,
 650 't Verwezen kint voor uit. och broeders, laet hem gaen.
 O d'arme jongen wischet zijn uitgekreten oogen.
 O tigers, hebt ghy nu de menscheit uitgetogen,
 En voert ghy van den mensch slechts uiterlijcken schijn,
 Zoo veel gevaerlijcker als woeste dieren zijn?
 655 Die kent men aen gebit, aen gruwelijke klauwen.
 Helaes, wat gaet mij aen? de jongen zal verflaewen.
 Waer best mijn lijf geberght, hier ergens in een hegh?
 Zy naecken. och 't is tijt, dat ick my nederlegh:
 Want hoorenze mijn stem of 't ritlen van de doren,
 660 Zoo is 't met ons gedaen, zoo gaenwe bey verloren.

630 *Verdien een naem*: echt bybelsch gedacht. Men herinnere zich dat de aartsvaders de plaatsen, alwaar hun iets merkwaardigs gebeurde, met een byzonderen naam onderscheidden.

630 *Dien heldren jongen* voor „dien reinen, dien schuldlozen jongen.” In tegenstelling van *naeren* in het tweede hemelstische.

631 *Zoo veel barmhartiger*: „de put” namelijk

637 *Mijn heimelijcken raet*: verft: „de heimelijke bedoeling van mijn raad.”

647 *Geberght*: thands zou men zeggen *geborgen*. Vondel gebruikt de beide vormen in zijn *Hericheppingen*, vs. 67, 68.

*En weete ik niet wat ghy door my geborgen wort
 En door mijn hulp geberght.*

Zie hierop vooral *NUYDROOPER. Proeve II.* 301 en volg. Vreemd is 't intuaschen, dat de schrandere taalvorscher niet heeft opgemerkt, dat in de beide hier aangehaalde en in meest al de overige vaerzen, welke hy van Vondel en van anderen bybrengt, *borg*, *geborgen* de betekenis heeft van „verschuilen,” *bergje*, *gebergd* van „behouden, redden.”

SIMEON. LEVI. IOSEPH.

SIMEON.

Nu grijn hier na. treck uit dien kakelbonten rock.
Treck uit, eer ick 't u leer.

LEVI.

Ja leer hem met dien stock.

IOSEPH.

Och broeders, kan ick u vermurwen met mijn karmen?
Och heb ick 't zoo gemaect? och is 'er geen ontfarmen?

SIMEON.

663 Schud uit de py, schud uit.

IOSEPH.

Hoe heb ick 't zoo gemaect?

LEVI.

Hy sammelt noch.

IOSEPH.

Helaes! waer ben ick nu geraect?

LEVI.

Daer ghy zult d' uitkomst zien van uwe nefke droomen,
In eenen donkren put.

IOSEPH.

Waer ben ick nu gekomen,

Daer Godt woont noch goetd mensch, die my voor 't lef belchut!

670 Helaes, wat hebt ghy voor?

SIMEON.

Ghy moet in dezen put.

IOSEPH.

Verdrincken in dien put?

LEVI.

Om van geen dranck te sterven,
Zult ghy van dorst vergaen, en wijn en water derven.

IOSEPH.

Van honger en van dorst in dezen put vergaen?
O put, ick zie geen' gront: hier schijnt noch zon noch maen.

SIMEON.

673 Die zult ghy in uw' droom zien schijnen, oock die starren.

IOSEPH.

't Was mijn gulhartigheit: noit docht ick u te farren.

LEVI.

't Was uw gulhartigheit, nu 't zoo te passe kooft.

661 *Grijn*: van *grynen*: men schrijft nu *grienen*: een bewijs ook in dit woord, 't welk altijd tot de gemeenzame volkstaal is blijven behooren, dat de *y* als *ie* werd uitgesproken.

667 *Nefke droomen*: *neek* is „dwaas, onverstandig.” Zie *Uitl. Woordenb.* op *HOOFD* in. v. Zoo zegt onze dichter elders:

Een nefke koeckkoeck broedt een anders eiers uit.

IOSEPH.

Wie kan gebeteren, dat hy van starren droomt?

LEVI.

Hoe ghy het betren kunt, dat zal die put u leeren,

680 Een rechte school van tucht, men moet zijne oudere eeren,
De broeders allermeeft, en d' ouders boven al.
Wie zich te plomp verheft, raectt plotfeling ten val.

IOSEPH.

'k Roep zelfs de hemelen en Englen tot getuigen,
Hoe mijn gehoorzaam hart genegen was te buigen

683 Voor vader, moedren, u en al het huisgezin.
Mifduyt mijn droomen niet: daer steekt niet arrehgs in.
Och zaeght ghy in mijn hart. Och lagh mijn boezem open:
Daer is noit list bedrogh noch arghwaen ingesloopen.

SIMEON.

Hoe zingt hy nu zoo klein? wat was dat voor een nuck,
690 Toen ghy by Vader ons betighte met dat stuck?
Wat was dat, simpelheit? of waren 't groene padden?
Most ghy de broeders noch zoo schendigh gaen bekladden,
Tot schande van 't geslacht, en rockenen dien twist?

IOSEPH.

Wat mensch leeft zoo volmaect, die zich niet eens vergift?

LEVI.

693 't En komt op eens niet aen.

IOSEPH.

Och ziet dit door de vingeren.

SIMEON.

Ja zoo. hoe zou hy ons hier meê om d' ooren flingeren.

LEVI.

Het slimst quam achteraan. het grontfop drinckt men lest.

SIMEON.

Neen, beter 't huis geveeght van deze lucht en pest.

LEVI.

Treck uit die rock, treck uit.

IOSEPH.

Magh ick mijn' rock niet houden?

SIMEON.

700 Die rock is u niet nut.

LEVI.

Hy moght te nacht verkouden.

IOSEPH.

Och moght ick Benjamin eens kussen voor mijn endt.

691 Waren 't groene padden voor „was het nijd, en lasterzucht.“ De pad heeft reeds tot zinnebeeld voor beiden gestrekt.

SIMEON.

Een jaerigh kint? het heeft zijn' broeder noit gekent.

IOSEPH.

Ick moët, voor mijn vertreck, hem noch een' kus afprachen.

LEVI.

Wel kende u 't kint?

IOSEPH

Mijn broër, ghy hebt my aengelachen.

705 Maer och voor 't allerleëft. Hoe luttel docht ick toen.

Daer is mijn rock. helaes.

SIMEON.

Wy dienen werck te spoën.

Eer yemant onvoorziens ons koom op 't stuck betrappen.

IOSEPH.

Ay broeders, laet my gaen. 'k en zal u niet beklappen.

LEVI.

Wy hebben in dat stuck met zinnen al verzien.

SIMEON.

710 Kom, lang het laddertouw.

IOSEPH.

Nu kan ick niet ontvliën.

LEVI

Twee vleugels schorten u: ghy zyt een lichte veugel.

SIMEON.

Sta vast, ick zal het touw gaen knoopen aen den beugel,
Of 't halfgebroken radt.

LEVI.

Zie voor u, eer ghy stort,

Of uitglijt. valt het touw een vaëm of drie te kort,

715 Zoo blijft hy in den put licht hangen, als een bengel.

SIMEON.

Zoo spring hy voort om laegh.

LEVI.

Maer neen, hy heeft den Engel

Van vader op zijn hant, die draegh hem in den dreck.

SIMEON.

En feilt en mist hem dat?

LEVI.

Zoo breeck hy voort den neck.

Hoe harder snack, hoe nutst: 't fatsoen is maer verloren.

720 Nu wacker, stijgh te paert: de lijn is al geschoren.

SIMEON.

Zoo doet het. op, klim op, en stijgh gewilligh neêr.

705 Een ja-ri-gh kint voor „een kind dat een jaar oud is.” Thands bezigt men ja-ri-gh voor „verjaard,” kwalijk; doch 't gebruik wil het zoo.

715 Een bengel: een „klok of bel.”

IOSEPH.
O God, vergeef hun dit.

SIMEON.

Voort voort, geen woorden meer.

IOSEPH.

Verveelt het u, dat wy voor 't lest ons hart uitpreecken?

LEVI.

Ghy mooght in dezen put vry zeven dagen preecken.

IOSEPH.

125 Och schenckt my eens voor 't lest: mijn hart verlistickt van dorst.

LEVI.

Schep water met uw hant, al ziet het wat bemorst,
Het kan den dorst verslaen: de slijm is meest gezoncken.

IOSEPH.

O Godt, dat laeft mijn hart: noch eens voor 't lest gedroncken.

SIMEON.

Nu klim, daer is mijn knie. nu zet den voet in 't touw.

LEVI.

130 Stijgh af.

IOSEPH.

Leeft lang mijn broërs. trooft vader in zijn rouw.

SIMEON.

Die rouw is al gemaect.

LEVI.

Hy daelt met flaeuwe treden.

SIMEON.

Zijt ghy om laegh?

IOSEPH.

Noch niet.

LEVI.

Hael op, hy is beneden.

Maeck los het laddertouw: 't wil tijt zijn dat wy gaen.

SIMEON.

Ons werck is nu beschickt. hier moet een dronck op staen,

135 Met een ontbijt: de zon begint alree te steecken.

LEVI.

Komt gaenwe, daer ons loof noch schaduwen ontbreecken.

Hy heft een klaeghliedt aen: hoe galmt die naere klanck.

SIMEON.

Ay, luistert wat hy zingt.

LEVI.

De tijt valt my te langk.

SIMEON.

Hoort yemant dat geluidt, zijn stem magh ons verraden.

LEVI.

140 't Geluidt reickt niet zoo wijdt: oock loopen hier geen paden.

De heirbaen leit te veer: het kreupelbosch zwijght stil:
En wie genaecht dien put, als die 'er wezen wil?

IOSEPH.

Mijn Godt, mijn Godt, magh mijn geklagh niet baeten,
En gaet uw glans en aenschijn voor my schuil,
745 Voor my, helaes, van u en elck verlaeten,
In dees spelonck, en onverlichten kuil?
Ick zie 't gewelf des blaeuwen hemels blincken,
Door eenen bril van damp en dicke lucht;
Al schijnt de zon, zy schroomt zoo diep te zincken.
750 Ick hoor den windt, maer wie hoort mijn gezucht?
De putgalm baeuwt mijn kernen na, mijn smeecken,
En kaetst terugh den allerlesten tarm.
De steenen zelfs uit medelyden spreekken.
Ick roep ocharm: de putgalm roept ocharm.
755 Bedanck ick hem, die noch uit mededoogen
Mijn ziel vertroost, hy danckt my wederom.
En schrey ick: wee mijn oogen; hy schreit, oogen.
Zit Joseph stom, de putgalm zit oock stom.
Och haetooft, och, hoe bitter zijn uw korlen,
100 In mijne keel, schier stickende van smart:
Maer nu ontbey, daer komt wat zoets op borlen.
Wat magh dit zijn? wat troost verfrist mijn hart?

RUBEN. IOSEPH.

RUBEN.

Zijn dat gebroeders? och, zy hebben 't lam gedolven.
Daer gaenze heen, in schijn van harders, ô die wolven.
105 Zy lieten allerleest hun wreede stappen hier.
't Was goet dat ick my kon verbyten. 'k hadme schier
(Mijn krop wert vol) ontdeekt met bulderen en kryten.
Ja hadt ghy 't maer gedaen: zy moghten u vry smyten
In eenen zelven poel; zoo waert ghy door dien raet
110 Niet schuldiger als zy, aen zoo vervloecht een daet;
Om wie de vader nu misshien al leit te bedde.
Maer neen, 't was beter dus. 'k wil zien of ick hem redde.

IOSEPH.

Och, help my, wie ghy zijt. och, help my uit den noot.

RUBEN.

Hy roept, Godt lof, dat 's noch geen teecken van zijn doot.

742 *Term* of *term*, 't Fr. *terme*: van 't Lat. *terminus*, dat eigenlijk „eind- of grenspaal” beteekent; maar daarvan ook „duitrede”, en in dezen zin staat het hier. — 't Woord wordt thands zelden anders meer gebruikt, dan in de stekunst, waar „*termen* van vergelijking” een gelijke uitdrukking is gebleven.

751 *Ontbey*: *ontbeiden* is „toeven, wachten,” en van daar „geduld hebben,” in welke beteekenis het hier genomen wordt.

173 Hoe is het, Josephbroêr? ick kom uw wonden stelpen.

IOSEPH.

Och Ruben, help my uit.

RUBEN.

Ick kom, om u te helpen.

Mijn kint, mijn hart, mijn zoon, bedaer wat. schrey niet meer.

IOSEPH.

Och, help my uit.

RUBEN.

Mijn broêr, hier is geen touw, noch leer:

Noch wist ick raet om touw; ick zou mijn kleeren scheuren,

180 En strengelen een koort: maer maetigh u in 't treuren:

't Is om een korte wijl, een korte stoot, gedaen.

'k Beloof u, eer de zon op 't hoofdpunt koom te staen,

Te redden met dees hant: de tijt kan 't nu niet draegen.

Zy zien noch t' elckens om, uit achterdocht voor laegen.

185 'k Ontschuil hun vast. mijn trouw heeft Joseph niet verzaeckt.

Ghy zijt door mijn bestel in dit verdriet geraeckt.

'k Bestemde 't quaet, op dat 'er goet nit wert geboren.

Vergeef my toch dien treck, die anders waert verloren.

't Gevaer jaeght my van hier. leer harden. ick moet voort.

IOSEPH.

190 Och, Ruben Ruben, hoor. ay, broeder, noch een woort.

REY VAN ENGELN.

ZANG.

Het lust ons om dees duisternissen

Des puts al 't hemelsch licht te missen:

Want zulcke duisternissen zijn

Ons schooner dan de zonneshijn.

195 Wy willen hier een' hemel stichten,

Verzien met aengener lichten

Dan aen dat blaauw gewelfel staen.

Zijn mont verstrecke een nieuwe maen:

Zijn oogen, op den gront gezoncken,

200 Twee starren, die den nacht ontvoncken:

Het voorhoofd, daer de loek om zweit,

Een zon, gekrukt met majesteit

Van zyzacht hair en blonde straelen.

Wat schemering kan 't hier by haelen,

205 Des morgens vroegh, of 's avonts laet?

Wat avontfont, wat dageraet

Beschaemt die winckbraeuw, en die wangen,

Nu met een' dunnen mist behangen?

179 Noch wist ik raet om touw: versta; „nog zou ik wel raad weten om my aan touw te helpen.”

181 Een korte stoot: ongelukkig voor „een korte inspanning.”

183 De tijt kan 't nu niet draegen: draegen voor lijden: „het is nu een ongeschikte tijt daarvoor.”

Als met een' sluier, sijn van draet,
 810 En bruin van verf, daer vier door slaet,
 En speelt, en schijnt op 't zwart te zweven,
 Te zoet gedommelt en verdreven.
 Laet d' oogen weiden in die kunst:
 Dees schaduw geeft dit licht een gunst.

TEGENZANG.

815 Het zal strax ryzen, om te reizen,
 Om koninklijke en aertspalleizen,
 Daer aller wyzen wijsheit zuft,
 Met sijn van Godt verlicht vernuft
 Te proppen: maer in 't eerst sijn banden
 820 En noch een droeven dagh voorhanden;
 Eer 't, begenadicht van een kroon,
 In 't wit beschijn den gouden troon,
 Tot heil en troost van veele voleken.
 Het moet, vermomt met donckre wolcken
 825 Van ballingschap, veel jaeren langk,
 Na een' bedruckten ondergangk,
 In arbeit gaende, aen 't baeren raecken.
 Dees langkzaamheit past groote zaecken.
 Een eick, die met sijn hooft vol blaen
 830 En bladige armen zal beslaen
 Veel gronts, veel lichts en winterbuien
 Van oolten westen noorden zuien,
 En blixemstraël en donderkloot
 Verduuren, wort ailengfkens groot;
 835 Om tegens dat geweld te sportelen,
 Verzekert hy sijn voet met wortelen;
 Sijn rugh met pit, en hout, en bast:
 Gelijck zoo stout een' boschreus past.

TOEZANG.

'k Zie Jakobs kinderen en knaepen
 840 Te weide gaen, en koey en schaepen
 In schaduw van dien hoogen boom,
 By eenen wijdt vermaerden stroom,
 Vast bloemen gras en klaver scheeren.
 'k Hoor beemden harderlieden leeren,
 845 De fluit, aen 'sharders dartlen mont.
 'k Zie huppelen den vetten gront.
 Op het getrippel dezer vingeren,
 Die toonen door malkandren flingeren,
 Tot roem van Abrams Godt, wiens hant
 850 Hen voerde in zulek een gastvry lant.

815 *Dees schaduw geeft dit licht een gunst:* versta: „Deze schaduw doet dit licht gunstiger, voordeeliger uitkomen.”

845 *Harderlieden:* „herderliederen.”

HET VIERDE BEDRYF.

LEVI. IUDAS. SIMEON.

LEVI.

Nu op den heuveltop eendraghtigh neergezeten,
 En al 't geleden leedt met eenen dronck vergeten.
 Komt broeders, zet u aen. hier staet de disch gereet,
 Langs dit vervallen slot, met klimop groen bekleet,
 835 En met een veldtapijt natuurelijk behangen.
 De breede lindeboom (de zon ga vry haer gangen,
 In 't Oosten) noodight u in 't grazige gestoelt,
 Met bruine schaduwen, en aengenaeme koelt,
 En koelt den lekkren wijn, om 't hart eens te verquicken.

IUDAS.

860 Verquick uw hart met wijn, en laet uw' broeder sticken:

SIMEON.
 Wat zegt ghy, Judas?
 IUDAS.
 Niet: ick spreek geen enkel woort.
 LEVI.
 Ghy zit niet zacht?
 IUDAS.
 My dunckt ick zit niet zoo 't behoort.
 SIMEON.
 Kom, zet u hier: gemak is nimmer te verfmaden.
 LEVI.
 't Is meer dan 't halve mael.
 IUDAS.
 Dat hebt ghy net geraden.
 SIMEON.
 863 Nu, zit ghy wel?
 IUDAS.
 Ja ja, ick zit nu wel, of schaers.
 LEVI.
 Neen, zegh vry wat u deert. wat wringt uw' voet?
 IUDAS.
 De laers.
 LEVI.
 Waer is 't?
 IUDAS.
 Aen 't flincke heen: of 't zijn misschien mijn wespē.
 LEVI.
 Wel ken u zelf.
 IUDAS.
 Ick moet mijn boezem wat ontgespen,
 't Benaeuwt my wat om 't hart. Nu schep ick weder lucht.
 SIMEON.
 870 Taft toe: elck toef zich zelf.
 IUDAS.
 Wat 's dat? ick hoor gerucht.
 LEVI.
 Ick niet.
 IUDAS.
 Is 't Joseph oock? my dunckt ick hoor hem klagen.
 SIMEON.
 Die windt kan dat geluidt zoo veer niet overdragen.

865 *Schaers* voor „omtrent.” Judas wil zeggen: „Ik zit zeer goed, of 't scheelt niet veel.”

867 *Mijn wespē*: *wesp* is 't zelfde als „gesp” eigenl. „stekel” en de wasp, het insect zoowel als de *gesp* de riembeugel, hebben beide hun naam tropisch verkregen van den „stekel”, waarmede zy voorzien zijn.

870 *Klek toe zich zelf*: d. i.: „elk bediene zich zelf.”

LEVI.

En of hy klaeght en kermt, het blijft toch na als veur.

SIMEON.

Wat kan het schaên, dat hy zijn mildaet wat betreur?

LEVI.

873 't Was hem geen errenit, dat hy op het touw most ryen.

IUDAS.

Ick wert weemoedigh.

SIMEON.

Zoo, hadt ghy noch medelyen?

IUDAS.

Hy sloegh zijn aenschijn zoo barmhartigh west en ooft.

SIMEON.

Hy zagh naer Hebron toe, naer vaders huis, om trooft.

LEVI.

Hy riep zijn' Engel aen, den trooster aller vromen.

SIMEON.

880 Die hem naer Dothan wees, om zoo te maet te komen?

LEVI.

Hy dronck noch hartelyck, en laefde zijne borst.

IUDAS.

Een hart ter doot bedroeft is altijd droogh van dorst.

SIMEON.

Wel Judas zat strax stom, nu kan hy weder spreeken.

LEVI.

Wel wat of Judas schort? zijn oogh begint te leecken.

IUDAS.

883 Ay, broeders, houdt uw rust, het lust my niet te wel.

SIMEON.

Leit Joseph u om 't hart?

LEVI.

Hoe nu, is 't kinderipet?

Verbly u: want wy zijn nu t'ende van ons lyden.

IUDAS.

't En past den broeder niet zich zelve te verblyden

In 's broeders doot of straf. ô schrickelyck bestaen!

LEVI.

890 Wat spreeckt ghy binnens monts.

IUDAS.

Ick zorgh wy zijn verraên.

SIMEON.

Ick heb den put in 't oogh, geen mensch kan dit verraden.

IUDAS.

En Godt heeft ons in 't oogh, die ziet door lindebladen,

890 *Te maet te komen*: wy zeggen nu meer: „te pas te komen”; doch de uitdrukkingen zijn van eenerelei beteekenis, gelijk *passen* en *melen* ook door elkander gebruikt worden.

Door mergh en nieren heen. wat schuilt 'er voor Godts oogh?

SIMEON.

Laet vaeren alle zorgh: uw zorgen zien te hoogh.

LEVI.

603 Ay, ziet eens om dien hoeck.

IUDAS.

Wie of hier aen komt trecken?

SIMEON.

Zy kruipen langzaam voort. hoe langh of dit magh strecken?

IUDAS.

Wat ryft 'er in de lucht een stofwolk. ziet dat volck.

SIMEON.

Ick zie geen klaer bescheit: zy trecken in een wolk.

LEVI.

Voor wien ziet ghy hen aen?

SIMEON.

't Waer kunst dit juist te raeden.

IUDAS.

606 Ick zie kameelen.

LEVI.

En ick ezels, zwaer gelaeden.

SIMEON.

Ick zie gewapenden. zy naecken meer en meer.

IUDAS.

Hoe schittert daer de zon in 't blinkende geweer.

LEVI.

My dunckt 'k zou met der tijt wel giffing kunnen maecken.

SIMEON.

Wie zijn 't dan?

LEVI.

Arabiers.

IUDAS.

'k Wil noch mijn giffing staecken,

608 Tot datze ons naderen.

LEVI.

't Zijn Arabiers. 't gaet vast.

't Is nu de tijt van 't jaer.

SIMEON.

Hoe gaet het vee vermaft.

Zy zijn alree voorby de willige boschagie.

De ruggen buigen in, door 't wight van hun packagie.

Hoe plaeght de mensch het dier.

607 Willige boschagie voor „boschhaandje van wilgen”. Willig is 't zelfde als willig, of daaruit samengetrokken.

IUDAS.

Hoe plaeght het bloet zijn bloet?

LEVI.

910 Wat zeght ghy, Judas? wat ontfelt u het gemoedt?

IUDAS.

Och Jofeph.

SIMEON.

Leit die noch zoo diep in 't hart begraven?

IUDAS.

Ick zie hoe 't hygent vee tot 's menschen dienst moet flaven,

En Iofeph steent nu vast ellendiger dan 't vee,

Dat noch zijn voedsel krijgt; maer Jofeph magh alree

915 Van honger en van dorst verteeren en versmachten.

LEVI.

Hy heeft zijn vonnis wegh: laet vaeren die gedachten.

Ghy quelt u te vergeefs.

IUDAS.

Vergun my eene gaef.

SIMEON.

Wat 's dat?

IUDAS.

Maer dat ick hem nu opveil, om voor slaef

Den vreeken Arabier te dienen al zijn leven;

920 Nadien een mager lijk toch niemant nut kan geven,

Al bleef het schoon bedeckt. beraet u in 't gemeen.

Waer spanden oit om strijt de leden tegens leén.

Godts diepe wijsheit schiep, tot onderlinge hoeders,

De nutte leén aen 't lijf, als tweelingen en broeders.

925 Men zet alleen, uit noodt geperst, een lit van 't lijf.

Verfchoont men dit, bedenckt, wat last wat ongerijf

Ghy hier door kunt ontgaen: 't zal eerst uw' geest vernoeogen,

En vryen het gemoedt van 't eeuwigh knaegend wroegen.

't Zij verre dat ick u of my by Kain zet,

930 Die zich met Abels bloet zoo gruwelijk belmet.

Hoe dootsch zaghy 'er uit. hoe wert zijn hart gegeten

Van binnen: och zijn hair (zoo pynight het geweten

Den broederslaghtigen) hing altijd nat van zweet.

Hy vloodt, en waer hy vloodt, hem docht dat Abel kreet,

935 En Godts gerechte wraeck den moort zat op de hielen.

Dan zaghy geesten, dan een nest vol slangen krielen.

De dampen stegen dan van angst naer 't beekeneel.

Zijn zaet draeght noch dien vloeck. nu oordeel het verscheel

915 *Maer heeft hier de beteeckenis van: „niets meer dan, slechts“*

921 *Al bleef het schoon bedeckt: d. i.: „offchoon 't ook bedekt bleef.“*

929 *'t Zij verre dat ick u of my by Kain zet: de zin is niet: „ik vergelijk u of my niet by Kain.“*
maar: „laat ik niet genoodzaakt zijn, u of my by Kain te vergelijken.“

Van broedermoorden, of van spaeren en verkoopen.
 940 De mildaet en de straf moet altijd t' zaemen loopen,
 En blyven in besteck van billickheit. de haet
 Op zijnen hals gelaen hou dan in 't straffen maet,
 En loope eer wat te laegh. ghy doet die deught uw' broeder.
 Een wees verdient gena: de jongen heeft geen moeder.
 945 En Rachel was ons moey en moeder. treekt uw hant
 Dit snoer te stijf; hoe 't zij, ghy breeckt een' dubblen bant;
 En breeckt dit uit, hoe 't ga, uw onschult wort gevonden.
 Een redelijke straf stopt alle lastermonden.

SIMEON.

Waerachtigh mannen, dat 's niet qualijk overleit.

LEVI.

950 Het schijnt dat Godt ons raet op dees gelegenheit
 Te letten. zoo ghy 't stemt, ick heb 'er gantsch niet tegen.

SIMEON.

Ick merck ghy zijt 'er al eendragtigh toe genegen.
 Wie neemt den last op zich?

IUDAS.

Vertrouwt ghy my dien last?

LEVI.

Wel Judas, ga voort heen, want zy genaecken vast.

IUDAS.

955 Zoo zet hem eerst op prijs.

SIMEON.

Dat volck valt scharp in 't dingen.

LEVI.

Het eerste bodt is 't best.

SIMEON.

Ja laet den Droomer springen.

JOSEPH.

Och, Ruben, gaet uw aenschijn voor my schuyl?
 Magh mijn gekerm tot Godt en u niet baeten?
 En worde ick dus, in dezen naeren kuil,
 960 Van Godt en u en yeder een verlaeten?
 Ick stiek in slijm, en hijgh vast naer de lucht,
 En zie van veer den heldren hemel blincken,

957 *En breekt dit uit:* teg ter verduideliking den klemtoon op *dit*.

957-960 Men merke op, dat in dezen klauzang van Jozef al dezelfde cindrijsmen voorkomen als in den vorigen vs. 743-762; alleen met dit verschil, dat zy omgezet zijn, door dat de eene zang met een nependen, de andere met een staanden regel begint. Waarschijnlijk heeft Vondel hiermede zijn gemakkelijkheden in 't dichten willen bewijzen; doch, daar niet alleen de rijmen dezelfde zijn, maar ook dezelfde denkbelden in beide zangen voorkomen, is er zekere eentonigheid door ontstaan, welke wy liever vermeden hadden gezien.

- Die speelt moy weër, en hoort naer geen gezucht:
 Hy drijft om hoogh, maer Joleph magh verzincken.
 965 De putgalm volgt op rijm mijn lesten tarm,
 En schijnt beweeght mijn klaghten naer te inneecken:
 Dat 's al mijn troost en tijtverdrijf, ocharm.
 Mijn keel wort heesch, en naulix kan ick spreecken.
 'k Bedanck den galm, de galm my wederom.
 970 Ick klaegh' mijn' noodt: hy antwoort vol medoogen.
 Maer Ruben zwijght, als spraeckeloos en stom,
 Hy blijft valt uit, ick klaegh mijn' rouw mijne oogen.
 Och, Ruben, koom, en zalf mijn diepe smart.
 Ick kaeuw een vrucht vol doodelijke korlen.
 975 Och, Ruben, koom, verlicht mijn angstigh hart.
 Ick hoor gerucht: wat of hier op komt borlen?

VRACHTMEESTER.

- Hier rust ick uit het stof, van zon en hitte vry,
 In deze hegh, tot dat de voortoght raek voorby.
 Gaet knaepen, zeght dat zy een weinigh harder dryven.
 980 Men zal een mijl van hier te middagh leggen blyven,
 Tot dat de dagh verkoele, en dan tot middernacht
 Weër spoeden onze reis, met d'aengenome vracht.
 Dees wilde woeste hey kent dieren nochte menschen.
 Men zou, om schaduw, zelf 't gewenschte licht verwenschen:
 985 Maer wie genaect dien put? dit schijnt een ander man:
 't Gelijekt een' vreemdeling, en geen' uit Kanaän.
 Indien hy water put, om zich of 't vee te drencken,
 My lust een verliche dronck: ick wil den harder wencken.

JUDAS. VRACHTMEESTER.

JUDAS.

Geluck mijn heer, geluck, op uwen verre togt.

VRACHTMEESTER.

- 990 Wy jaegen 't valt: gaf Godt of 't ons gebeuren moght.
 Maer 't beurde meer dan eens, dat my die haes ontglipte.

JUDAS.

Waer leit de reis, mijn heer?

VRACHTMEESTER.

Wy trecken naer Egypte
 Van Galaad recht door, met ezel en kameel,

990 *Wy jaegen 't valt*: „t geluk“ namelijk: *jaegen* wordt hier actief gebruikt, hoedang anders t woord niet genomen wordt, ten zij in de beteekenis van „drijven, haasten,“ b. v. „hoe jaagt gy my zoo!“ — De vrachtmeester vergeijkt hier het geluk met een *haas* (zie vs. 991): doch men zegt wel: „op een haas *jaegen*; een haas *naajagen*: een haas in een strik *jaegen*,“ maar niet zonder byvoeging: „een haas *jaegen*.“

Gelaën met balssem, myrrhe en kruiden en kanneel,
 995 Wat zoekt ghy by dien put? wy zijn wat moe geronnen.
 My luste wel een dronck.

IUDAS.

Aen geen zy springen bronnen,
 Indien de dorst u quelt: dees groene put is droogh.

VRACHTMEESTER.

Ick rust een poos, en heb van hier mijn volck in 't oogh.
 Mijn dorst lijdt nog geen' last, men zal den last haest breecken,
 1000 Eer noch de middaghzon op 't hooft begint te steecken.
 Maer luister naer dien put, wat wil dat droef gezocht?

IUDAS.

Daer leit een jonge slaef, die huilt, en maeckt gerucht.
 Hy heeft het wat verkerft, en zich wat wulpsch verloopen.

VRACHTMEESTER.

Is hy u veil?

IUDAS.

O ja.

VRACHTMEESTER.

Laet zien, ick wil hem koopen.

IUDAS.

1005 Ick zal hem by dit touw doen stygen uit den put.
 Een ander heerschap waer den jongen wel zoo nut.
 Daer hangt de koort, nu stijgh, nu jongen, stijgh naar boven.
 Hy klimt, hy klimt, men magh het passelijk gelooven:
 De pols is niet als 't hart: zijn gront wort niet getaft.

VRACHTMEESTER.

1010 Aen veinzen is zomwijl gewin en voordeel vast.

IUDAS.

Daer komt de knaep, spring af, hy dient wat onderwezen.
 Ick zal hem eerst alleen een luttel gaen belezen.

JOSEPH, IUDAS, VRACHTMEESTER.

JOSEPH.

Och Judas, zijt ghy daer? erbarm u over my.

IUDAS.

Kom herwaert, ga met my een luttel aen d'een zy.
 1015 Wat billijcke oirzaeck ghy uw' broed'ren hebt gegeven,
 Valt nu te lang: in 't kort, danck my, die u het leven
 Verbiddende, dat schencke en aenbie tot een gaef,
 Mits dat men u terstont verkoope en veil voor slaef,
 Aen dezen Arabier; dies draegh uw straf geduldigh.

995 Geronnen: van „ronnen:“ 't staat hier voor „gereden.“

1005 Verkerft: zie vs. 209.

JOSEPH.

1020 Mijn broeder, ick ben u, naest Godt, mijn leven schuldigh:
Maer dienstbaerheit valt hardt. wat gaet my leider aen!

IUDAS.

Noch harder valt de doot, die kunt ghy dus ontgaen.
Dit 's 't eenigh middel. zie de broeders ons bespieden
Van dezen heuveltop: ghy kunt het niet ontvlieden;
1025 Dies hou u stil en vroom. noch melt de broeders niet.

JOSEPH.

Och Ruben, Ruben, och. ô Godt, die alles ziet.

IUDAS.

Ick veil u dezen slaef, maer wil dit eerst bespreecken;
Ick stoot hem met den voet.

VRACHTMEESTER.

Zoo dient hy naeuw doorkeecken.

IUDAS.

Kom herwaert.

VRACHTMEESTER.

Wilt ghy wel veranderen van heer?

JOSEPH.

1030 Mijn heer, ick heb geen' wil.

VRACHTMEESTER.

Bedaer wat. schrey niet meer.

Steeck uit den rechten arm. nu buigh dien aen de schouder.
Nu met den sincken arm. hoe out zijt ghy?

JOSEPH.

Niet ouder

Dan zeffien jaer.

VRACHTMEESTER.

Nu gaep. ick zie noch jongk gebit.

De tanden staen zeer net, en melck is niet zoo wit.

1035 Ga loop eens eens heen en weêr.

IUDAS.

Nu wacker zonder weigeren.

VRACHTMEESTER.

Nu spring eens in de lucht. hy kan noch luchtigh steigeren.
Al spels genoegh. kom hier, lang my uw rechte hant

IUDAS.

Ghy Arabiers hebt meest van hantbezien verstant,
En ziet al 's menschen heil en ramp van verre komen.

VRACHTMEESTER.

1040 Wat kunsten kan hy toch?

1020 *Ick stoot hem met den voet* voor „ik zie er van af.” Men weet, dat „een zaak, b. v. een boedel of erfenis met den voet stooten” de gebruikelijke formule plach te zijn, uit een aeloude gewoonte ontstaan.

1035 *Meest* voor „meer dan andere menschen.”

IUDAS.

Die knaep kan geestigh droomen.

VRACHTMEESTER.

Dat kan niet yeder een: dit komt al meê te sta.

IUDAS.

De vrachttheer zie te deegh, dat doet den koop geen scha.

VRACHTMEESTER.

Nu zet den knaep op prijs, my lult niet lang te dingen.

IUDAS.

Waervoor gevalt hy u?

VRACHTMEESTER.

Voor tien paer zilverlingen.

IUDAS.

1043 't Is koop.

VRACHTMEESTER.

Zoo dra? ghy vreeft of ick my weêr bedocht.

IUDAS.

Hy dient u meer dan ons.

IOSEPH.

Helaes! ick ben verkocht.

IUDAS.

Loop ginder aen een zy. wat dunckt u van dien jongen?

VRACHTMEESTER.

Recht uit, hy staet my aen. hadt ghy wat hardt gedrongen.

En hem vry dier geloof, die knaep waer echter mijn.

1050 Indien ick spreekken zou, naer uiterlijcken schijn,

Dat zwinkel heeft niet slaefs, maer meldt een' welgeboren.

Zoo ick de hant geloof, hem schijnt wat groots beschoren.

Die winckbraeuw voeght geen' slaef, maer eer een' man van staet.

'k Verzwijgh al 't overigh: 't is mislijck hoe 't bellaet.

1055 De Godtheit ziet het hart, de mensch den schijn van buiten.

Men kan uit gissingen niet valt noch zeker sluiten.

IUDAS.

Ick zal 't bekennen. nu het zoo te passe koomt.

't Is al van heerschappy dat deze jongen droomt:

Dit baert afkeerigheit. hy magh noch beter leeren,

1060 En beter onder vreemde, als binnelantfche heeren.

Al had ick schoon berouw, ik wensch u veel geluck.

VRACHTMEESTER.

Koom herwaert.

1049 *Vry dier geloof*: „op vrij hoogen prijs gesteld.“ *Loven* is „prijzen.“ van waar nog de spreekwijze *loven en bidden*.

1051 *Zwintel heeft*: later *Zweemfel* met. *Zwintel* en *zweemfel* is 't zelfde, als beiden, oorspronkelijk „valling, draijing“ betekenende, en met *zwaaien*, *zwenken*, *zweeren*, *zweimen*, *zrak*, enz. verwant. *Kiliaen* heeft noch 't een noch 't ander woord, maar (in dezelfde overdrachtelijke beteekenis van *phantasma*) *orgymelinghe*.

1054 *'t Is mislijck hoe 't bellaet* voor „'t is onzeker, hoe 't uitvalt.“ Zie vs. 1409. Zoo zegt men: „daar *da* geluck toe,” voor „dat valle gelukkig uit.“

HAN.

p kan geestigh doogen.
ER.
al mee te sta.

et den koop geen sta.
ER.
t niet lang te dinge.

ER.
or tien paer zilverdinge.

ER.
of ick my weir beloeft

Ielaes! ick ben verlost

ekt u van dien jongen!

ER.
ghy wat hardt gesinget,
p waer echter mijn
erlijken seghijn,
mieldt een' welgeboren
it wat groots beteboon.
of, maer eer een' man van u
itijck hoe 't belaeft.
nich den seghijn van baten
och zeker fluiten.

e paffe koomt.
jongen droomt:
toch beter leeren.
elantliche heeren.
nich u veel geluck.
ER.

een is „opzien“ van vadershand
aan al is 't rechte, als men een
maken, eenen droomt een
nat in deseide overdrachtige
t uitvalt. Zie vs. 149. Zie m.

JUDAS.

Nu gedult, en buigh u onder 't juck.
Gehoorzaem dezen heer, en luister vry wat sneller.

VRACHTMEESTER.

Ja reken dat ghy dient een' rechten Imaëller.

JOSEPH.

1065 Och Imaëller, nu mijn lot
My onder 't lastigh juck leert zuchten
Om troost en hulp tot Abrams Godt;
Gedenck hoe Imaël most vlughten
Met Agar, dwars door 't gloeient zant,
1110 Zoo wijdt uit aller menschen oogen,
Daar kint en moeder waer door brant
Verfmacht, indien het mededoogen
Des Engels, in die zwoele zon
Haer bey niet had te recht gewezen,
1115 En met een koele en versche bron
Het moeders hart en 't kint genezen
Van dorst, veel feller dan de doot:
Weest zoo een Engel en behoeder
Van my, die, op mijn moeders schoot,
1180 En aen de borst der lieve moeder,
Verstreckte een lieve waerde vrucht;
Niet min als Imaël de zijne,
Toen zy, vermoeit en afgezucht,
In dorre dorstige woestyne,
1195 Hem leide in schaduw van de blaên,
En riep, een booghscheit afgeweecken,
Godt zelf al heesch om bystant aen,
En kreet: wie kan dat hart zien breecken?
Waer op een trooster neergedaelt
1200 Beloofde hare spruit te zegenen,
Die nu zoo breet den adem haelt.
Zoo moet u heil op wegh bejegenen.
Zoo zegen Godt uw' langen toght,
Als ghy voortaan een' vrygeboren,
1205 Onschuldighlijk voor slaef verkocht,
Zult handlen, zonder wracek of toren.
Och Imaëller, druck my zacht,
Gelijck een telgh van uw geslacht.

VRACHTMEESTER.

Naer uw geboorte staet my wyders niet te vraegen,
1210 Ghy zijt dan vry of slaef: voortaan moet ghy u draegen.
Gelijck een' eigen slaef en een verkochten past.
Komt knaepen, vleugelt hem, en bint zijn armen vast.
Ghy kunt uw lyden veel vermindren of vermeeren:

HAN.

at men goede haer
u gewilligh in.

Och, vader, begin

Nu leer u wat beny:

HER.

Ghy met dees d'vader.

HER.

Dat neem ick at a

er het niet gaen en at
at en root bekreden.
vert my niet geweld

GELEN.

gh
w boogh
t en kneekt,
neekt,
in vlucht,
se lucht,
mix zweeft;
n weeft;
elenga.
k u dees gena.
sprong nam
aham.
er de zon
en won
at
in lax seha.
uws verdriet.
en het ziet.
Madian.
ten kan.
t oude liedt.
nt ghy niet.
en bouwt
out,

JOSEPH IN DOTHAN.

Daer ghy kanneele vieren floockt,
En alle leckernyen koockt.

TEGENZANG.

Ick hael mijn Vogels roem in top.
1140 Hy voert op zijn gekruitden kop
(Om wien een glans zijn straelen spreit)
Een heldre star: de majesteit
Ziet hem ten klaren oogen uit.
De goude halfbant hanght en fluit
1145 Om zijnen gefchakeerden hals:
Een rechten zonnespiegel, als
De zon zich blind ziet in dien gloet.
Natuur heeft met haer eigen bloet
Zijn wiecken kostelijk bekladt;
1150 Trots purper, trots schaerlaken, dat
Den Koning of Aertspriester kleet.
De blaauwe staert, zoo lang, zoo breed,
Hangt geborduurt met roos by roos.
Robynen schitteren op turkois.
1155 Aldus, gevoedt van hemelfch vier,
En zon en daeuw, bereickt mijn dier
Zoo menige eenw van hondert jaer,
Tot dat het smelt op 't zonaltaer,
En uit zijn asch een jonge zwelt,
1160 Die 't vaderlijke lijk bestelt
Ten grave, met een staci van
Meer voglen, als ick schildren kan.
Waer vint men vogel in een Rijk,
Die mijnen Vogel zij gelijck?

TOEZANG.

1165 O blinde Arabers, waert ghy wijs,
Ghy hebt, voor een' geringen prijs,
Den Phenix, 't puick van uw geslacht,
Terstont gekregen in uw magt;
Den rechten Phenix, die gewis
1170 Veel schooner dan uw vogel is,
Een Phenix, dien de Haet en Nijit
Met sporen stoot, verpickt en bijt.
Ghy voert dien onbekenden schat
Naer Memphis, en naer Zonnestat,
1175 Door eene wolck van zant en stot:
Daer zal men, in dat prachtigh hof,
Wiens naeldepunt Godts hof beschiet,
Zien, hoe de Nijl, de groote vliet,
(Die leven uit zijn pennen zuight)
1180 De kroon met zeven tacken buight
Voor zijne Godtheit, voor zijn hooft,
't Welck aller wijzen glans verdooft.

1155 Iek. Hier wordt kwanswijs Arabiën sprekende ingevoerd.
1175 Verpickt voor „wegpikt.” Zie Deel I. blz. 649.

Waer goede slaeven zijn, daer vint men goede heeren:
 1103 Zoo knecht zoo meelter, dies stel u gewilligh in.

IUDAS.

Leef lang, en hou u vroom.

JOSEPH.

Och, vader, Benjamin.

Och, Ruben, Ruben, och.

IUDAS.

Nu leer u wat bedwingen.

Geluck met dezen knaep.

VRACHTMEESTER.

Ghy met dees zilverlingen.

IUDAS.

Geluck op uwen toght.

VRACHTMEESTER.

Dat neem ick altijd an.

IUDAS.

1110 Helaes, hoe kruipt mijn bloet, daer het niet gaen en kan.
 Hoe deerlijk ziet hy om, zoo nat en root bekreten.
 Ick doe 't om beters wil, 't en wert my niet geweten.

REY VAN ENGELEN.

ZANG.

Arabië, ghy sioft zoo hoogh
 Op uw geluck, gelijk uw boogh
 1115 Van onder, dat het snort en kraecht,
 Den arent in de veeren raecht,
 Op 't allerveilighst van zijn vlucht,
 In uw met geur doortroocke lucht;
 Waer door uw fiere Phenix zweeft:
 1120 Om wien ghy in seltoenen weett;
 Mijn Vogel zagh noit wederga.
 Ghy roemt: God sehonek u dees gena.
 Om dat uw volck zijn oirprong nam
 Uit dien betaelnden Abraham,
 1125 Die ooltwaert stuurde naer de zon
 Zijn zonen die hy teelde en won
 By Agar, en by Kethura;
 Wier bloet noch groeit in Ifax scha,
 En lachende in 's Hebreuws verdriet,
 1130 Heeft gading in al 't geen het ziet.
 Zwijgh, Ismaël, zwijgh, Madian,
 Van roem, die luttel baten kan.
 Zwijgh, Arabier, dit 's 't oude liedt.
 Den rechten Phenix kent ghy niet.
 1135 Hy is het niet, die nesten bouwt
 In uw gezegent myrtewout,

1119 't En wert my niet: „het worde my niet.”

HAN.

at men goede haer
u gewilligh in.

Och, vader, begin

Nu leer u wat beny:

HER.

Ghy met dees d'vader.

HER.

Dat neem ick al:

er het niet gaen en
at en root bekren.
vert my niet geweld

GELEN.

gh
w boogh
t en kneekt,
neekt,
in vlucht,
se lucht,
mix zweeft;
n weeft;
elenga.
k u dees gena.
sprong nam
nam.
er de zon
en won
at
in lax fehs,
uws verdriet,
en het ziet.
Madian.
ten kan.
t oude liedt.
nt ghy niet.
en bouwt
out,

JOSEPH IN DOTHAN.

Daer ghy kanneele vieren floockt,
En alle leckernyen koockt.

TEGENZANG.

Ick hael mijn Vogels roem in top.
1140 Hy voert op zijn gekruitden kop
(Om wien een glans zijn straelen spreit)
Een heldre star: de majesteit
Ziet hem ten klaren oogen uit.
De goude halfbant hanght en fluit
1145 Om zijnen gefchakeerden hals:
Een rechten zonnespiegel, als
De zon zich blind ziet in dien gloet.
Natuur heeft met haer eigen bloet
Zijn wiecken kostelijk bekladt;
1150 Trots purper, trots schaerlaken, dat
Den Koning of Aertspriester kleet.
De blaauwe staert, zoo lang, zoo breed,
Hangt geborduurt met roos by roos.
Robynen schitteren op turkois.
1155 Aldus, gevoedt van hemelfch vier,
En zon en daeuw, bereickt mijn dier
Zoo menige eenw van hondert jaer,
Tot dat het smelt op 't zonaltaer,
En uit zijn afch een jonge zwelt,
1160 Die 't vaderlijke lijk bestelt
Ten grave, met een staci van
Meer voglen, als ick schildren kan.
Waer vint men vogel in een Rijk,
Die mijnen Vogel zij gelijck?

TOEZANG.

1165 O blinde Arabers, waert ghy wijs,
Ghy hebt, voor een' geringen prijs,
Den Phenix, 't puick van uw geslacht,
Terstont gekregen in uw magt;
Den rechten Phenix, die gewis
1170 Veel schooner dan uw vogel is,
Een Phenix, dien de Haet en Nijit
Met sporen stoot, verpickt en bijt.
Ghy voert dien onbekenden schat
Naer Memphis, en naer Zonneſtat,
1175 Door eene wolck van zant en stot:
Daer zal men, in dat prachtigh hof,
Wiens naeldepunt Godts hof beschiet,
Zien, hoe de Nijl, de groote vliet,
(Die leven uit zijn pennen zuight)
1180 De kroon met zeven tacken buight
Voor zijne Godtheit, voor zijn hooft,
't Welck aller wijzen glans verdooft.

1155 Iek. Hier wordt kwanswijs Arabiën sprekende ingevoerd.
1175 Verpickt voor „wegpikt.” Zie Deel I. blz. 649.

Daer zal hy sterven, droef beweent;
 Zijn dubbele afkomst, 't vroom gebeent
 1165 (Met myrrhe en stercken balsengeur
 Gebalsemt deur en weder deur),
 Geleit met een ontelbaer heir
 Vervoeren droogh door stroom en meir;
 Op dat het ruste in 't eerlijck graf,
 1170 Op 't lant, dat hem zijn vader gaf.

1165 *Zijn dubbele afkomst:* nainel „Manasse en Efraim.“

1167 *Geleit:* „begeleid.“

1170 *Op 't lant* en niet „in 't lant;“ want *lant* staat hier voor „erf.“ Jozef werd begraven te Sichem, dat den afstammelingen van Jozef ten erfdeel was toegelegd. Zie Jozt. XXIV, 32.

roef beweent;
 t vroom geseent
 en ballenkeur
 der deure,
 er heir
 r stroom en meir:
 eerlijk graf,
 in vader gaf.

Maat hier voor het Jozef-
 beeld was toegesig Zeken d.

HET VILFDE BEDRYF.

RUBEN.

De Madianners slaen, in d' omgelege vleecken,
 Hun leger. och, hoe lang viel my dat langzaam trecken.
 De middaghzon, die uit het toppunt nu recht neêr
 Op 't hooft steekt, gloeit als vier en lijdt geen schaduw meer.
 1193 Nu hoop ick rust, dees heg beschut voor alle kommer.
 Elk wijkt de hitte, of slaept, gedeckt van koele lommer.
 'k Verneem de broeders niet, noch mensch, noch menschengelyk,
 Waer ick mijn oogen draey. ô Godt, der vromen wijk,
 Sterck Ruben, zegen hem, laet dezen tocht gelucken;
 1200 Dat hy zijn' broeder magh den muil des doots ontrukken,
 Met deze koorde. ô Godt, neem Jozeph in uw schut.
 Van blyschap springt mijn hart, in Godts naem, naer den put.
 Maer Ruben, zie wel toe, en spreek bedeeft, en zachter.
 Door'nuffel dit geweld: misschien schuilt yemant achter
 1203 Dit kreupelbosch: zie toe, hoe vrees ick voor gevaer.

- 'k Verneem 'er niets, Godt lof. 'tgaet wel, de baen is klaer.
 Daer hangt het touw wel valt. laet schieten naer beneden.
 Op Joseph, klim, 't is tijt. hoe siddren al mijn leden.
 'k En hoor geen stem. wat raet? of ick wat luider riep?
- 1210 Hy viel mistchien in slaep van 't schreien, en 't is diep.
 Nu broeder, klim, 't wort tijt. zy moghten ons betrapen.
 Op broeder, op 't wort tijt. Godt hoede ons voor zulck slaepen.
 Mijn broeder, broeder, hoor. hy slaept zoo zwaer als loot.
 Mijn liefste broeder hoor. oeh, Joseph is al doot:
- 1215 Hy slaept den langen slaep: ick geef den moedt verloren:
 Want niemant slaept zoo vast, of most dat roepen hooren;
 En schreeuw ick hemelhoogh. mijn stem magh my verraên.
 Helaes, waer bergh ick my? oeh wat gaet Ruben aen?
 Ick heb dat kint verzuimt: het zat te lang gevangen.
- 1220 Wie weet, of niet vergif van padden of van slangen
 Den jongen heb verftickt, in slijm en boozen stanck.
 Oeh, wroeght u 't hart niet? ja het moet mijn leven langk
 My wroegen. zal ick gaen dien ouden man bedroeven,
 Met zulck een leide mare? ick wil van alles proeven,
- 1225 En daelen in dien kuil, en gruwelijken schoot;
 Op dat ick Joseph vifch, 't zij levendigh of doot.
 Mijn Godt, waer leit mijn broër? mijn Godt, ick scheur mijn kleeren.
 Mijn Godt, waer dwaelt mijn broër? komt wolven leeuwen heeren.
 Spalekt op, spalekt op uw keel, en vreesfelijken mont.
- 1230 Verflint den broeder vry, die eerst zijn' broër verflont.
 Verzaet u met dit lijf, in holen en speloncken.
 Drinckt Rubens bloet: hy heeft zijn broeders bloet gedroncken.
 Maer oeh, ghy dieren, oeh, ghy hoort niet eens naer my.
 De wildernissen zijn medoogener als wy:
- 1235 Zy sparen menschen: zy verſchoonen zelf het leven
 Der menschen, die 't gediert den naem van dieren geven,
 En die zelfs dieren zijn, en tigers in den aert.
 Komt broeders, dempt den put: ick ben de zon niet waert.
 De zon magh zulck een' vloeck noch ondier niet beschynen.
- 1240 Het gras en loof verdort, de blyde bloemen quynen,
 Waer ick mijn' adem hael: of legh ick in den kuil?
 Of heeft een luipert my gegrepen in zijn' muil?
 O tiger, bijt niet toe: ick ben niet waert te sterven,
 Noch tot een graf uw' buick uw ingewanden t'erven.
- 1245 Waer ben ick? schijnt de zon? of schijnt de bleecke maen?
 Nu sterf. neen. sterf noch niet: ghy moet noch dwaelen gaen.
 Gaen zien, waer Joseph dwael, waer Joseph zij gebleven:
 Of zyliên hem of Cham en Amor broght om 't leven.

1220 Een leide mare, leide of leede is van leed, „smart,” en beteekent 't zelfde als „bedroeft.”

1235 Vloeck voor „vloekwaardig mensch,” als dikwijls.

1240 Of zyliên hem of Cham en Amor broght om 't leven: d. i. : „of zy dan wel de Kanaäniet of Amoriet hem om het leven bracht.”

- 't Hebreewsch geslacht heeft toch hun' haet met recht verdient.
 1250 En naulix, in al 't lant, een eenigh mensch te vrient.
 Wat toef ick hier? 't is tijt, ick moet naer boven steigen.
 O zon, ghy deift met recht, en schijnt my 't licht te weigeren:
 Ja weiger my uw' glans: keer van my 't heiligh licht,
 Eer ick uw' zuiverheit bevleck met mijn gezicht.
 1255 Mijn oogen sehemeren: ick taft gelijk de blinden.
 Nu Ruben, sta dat op, of ghy den wegh kost vinden.
 Och broeders, hebtghe u oock, na mijn vertreck, bedocht,
 Hem uit den put gehaelt, en stil om hals gebroght?

SIMEON. IUDAS.

SIMEON.

Al dier genoegh verkocht, hier zal geen haen na kraeien.

IUDAS.

- 1260 Indien 't gelucken wil, dat wy den huisvooght paeien.

SIMEON.

Vertrouw dat Levi toe: hy is doortrapt en kloeck.

IUDAS.

De logen hoeft veel schijns: hy lydt geen onderzoek.

SIMEON.

Men spreecke uit eenen mont, zoo zal het eick gelooven.

IUDAS.

Behalven een, die 't ziet, het alziende oogh, daer boven.

SIMEON.

- 1265 Die zeit het niemant voort: Godt zwijght, indien ghy zwijght.

IUDAS.

Van binnen zit'er een, die het gemoedt betijght.

SIMEON.

Hier is geen bloet gestort, hoe zou 't gemoedt ons wroegen?

IUDAS.

't Verkoopen van zijn bloet baert smart, en ongenoegen.

SIMEON.

Hy wert voor slaef verkocht, die ons voor slaven scheldt.

IUDAS.

- 1270 Wy stonden onder hem, noch onder zijn geweld.

SIMEON.

Te grooter dwaesheit was 't, van heerschappy te droomen.

IUDAS.

't Is bloode suffers werck, voor yemants droom te schroomen.

SIMEON.

Zijn 't suffers, die den slagh van verre komen zien?

1260 Den huisvooght: hier: „vader Jakob.”

1266 Betijght: van betuygen, waarvan het nu meer gebruikelijke betichten de freq. vorm is.

IUDAS.

't Is hachelijk te raên, wat namaels zal geschien.

SIMEON.

1213 Het allerzekerste is 't gevreesde quaet te keeren.

IUDAS.

Ervarentheit en tijt den mensch veel dingen leeren.

SIMEON.

't Is wel geleert, wanneer men 't juck hebbe aen den hals.

IUDAS.

Zegh wat van droomen na: nu ziet ghy 't, zy zijn valsch.

SIMEON.

Danck hebbe ons wackerheit, die 't selut daer voor kon schieten.

IUDAS.

1250 Leedt vader slechts geen last, het zou my min verdrieten.

SIMEON.

Dat 's voor een dagh of tien: het slimste is in 't begin.

IUDAS.

Die jongen stont te diep geprent in vaders zin.

SIMEON.

Dat bleeck maer al te klaer, dat heeft den knecht bedurven.

IUDAS.

Hy heeft het tegens ons, wy tegens Godt verkurven.

SIMEON.

1283 Wat scheelt het, hoe men leef, het zij als knecht of heer?

IUDAS.

Treck Josephs schoenen aen, en roep den jongen weêr.

SIMEON.

De jongten allerlichtst tot dat gebit gewennen.

IUDAS.

Men leert met ongemack aldus den breidel kennen.

SIMEON.

En oock zijn eige kracht: zoo gaet men aen de hant.

IUDAS.

1290 Zoo wijdt van vaders huis, en in een ander lant?

SIMEON.

Hy kon met rust en vrede in vaders huis niet duuren.

IUDAS.

Men had hem best bevelt by yemant van ons buuren.

SIMEON.

Het maeghschap buurt van veer veel beter dan naby.

IUDAS.

Een yeder had zijn huis en zijn verkeering vry.

1279 Wackerheit: later: dapperheit.

1284 Versa: „Is dat uwe meening, waarom rust gy dan niet met hem?”

1290 Zoo gaet men aen de hant: d. i.: „zoo leert men zich voegen naar de omstandigheden.”

als zal geelien.
waet te keeren
oel dingen leeren
Ick hebbe aen de
et ghy 't, zy zijn van
't schijnt daer voor te
zou my min verdrin
minste is in 't beg
in vaders zin.
leest den knecht bet
as Godt verkuren.
et zy als knecht of be
roep den jongen we
dit gewonnen.
den bridel kennen.
et men aen de hant.
een ander lant?
ders huis niet duren.
mant van ons houen
veel beter dan nab.
verkeering vy.

DE WERKEN VAN J. VAN NELLE

SIMEON.
1303 Die dartle droomer reet zijn' vader op de schouders.
IUDAS.
Is 't vreemt? het hart van 't kint heeft treck tot huis en ouders.
SIMEON.
Hy hou dien treck, en blijf veel mylen van den haert.
IUDAS.
Zoo dit verkoopen niet veel mylen onrust baert.
SIMEON.
D'onnoosse Benjamin magh nu den ouden streelen.
IUDAS.
1306 Dees wonde in d'oude borst wil traegh of nimmer heelen.
SIMEON.
Of hy met Joseph speele, of Benjamin, dat 's een.
IUDAS.
Zijn' broër gelijk, als uit zijn aengezicht gesceën.
SIMEON.
Hy zij hem ongelijk in aert natuur en zeden.
IUDAS.
Onwetend heeft dat wicht een groot verlies geleden.
SIMEON.
1303 Het groeie in deughden op, en vrees geen ongelijk.
IUDAS.
Zijn volle broeder was hem d'allerwifte wijk.
SIMEON.
Hy vint noch heuls genoegh aen zoo veel trouwe broeders.
IUDAS.
Lit eenen vader wel, maer uit verscheide moeders.
SIMEON.
Wel Judas, wie komt hier? ick hoor een droeve stem.
IUDAS.
1310 Dat 's Ruben. och, hy komt, en drie paer broërs met hem.
Wat raet? nu vrees ick 't al, oock zelfs ons stomme kudden.
SIMEON.
Het schijnt hy heeft berouw, en komt zijn' krop uitschudden.

RUBEN. SIMEON. IUDAS.

RUBEN.
Och, Broeders, spreekt toch: leeft het kint, of is het heen?
Ten minste toont my 't lijk, op dat ick 't noch beween,
1315 En weenende verzacht het smerpen van den rouwe.
Gunt Ruben dezen trooft, dat hy het kint aenschouwe,
't Zij levendigh of doot, de doot verfinoor den haet:

Het lijk blyve onbenijt. of heeft die spruit den smaet
 Des doots noch niet bezuurt, waer is zy dan gevaeren?
 1320 Ontziet men my dit stuck, zoo 't leit, noch t' openbaeren?
 Och, Broeders, spreek recht uit, en helpt my uit den dut.
 Och, zeght, waer Jofeph bleef.

SIMEON.

Hy droomt valt in den put.

RUBEN.

'k Heb overal gezocht, maer nergens hem gevonden.

SIMEON.

Hebt ghy uw handen zelf dan aen den knecht gefchonden?

RUBEN.

1325 'k Vernam den jongen niet, in dien vervloeckten kuil.

SIMEON.

Zijt ghy daer in gedaelt?

RUBEN.

Ghy ziet, ick ben noch vuil.

SIMEON.

Zoo leght ghy toe, om al den handel te bederven.

RUBEN.

'k Verhoopte 't kint noch eens te troolten voor zijn sterven.

SIMEON.

Zegh liever heimelyk te redden in den noot.

RUBEN.

1330 Och toont my Jofeph toch, 't zij levendigh of doot.

SIMEON.

Verraeder van uw broërs, dat zou u 't leven gelden.

RUBEN.

Het gelde oock wat het wil, men moet my Jofeph melden.

SIMEON.

Al wie van Jofeph rept, zal Jofephis gangen gaen.

RUBEN.

Het ga zoo 't wil, dit komt op d' eerftgeboren aen.

SIMEON.

1335 Ghy hebt zijn doot beftemt, waar toe dit ydel kermen?

RUBEN.

Ick ftemde tot den put, om 't leven te befchermen.

SIMEON.

Befchermer van uw broër, nu fehijnt ghy bijfter vroom.

RUBEN.

Och, Broeders, spreek recht uit, en helpt my uit den droom.

JUDAS.

Nu, Ruben, zijt geruft: ick zweer, hy is in 't leven.

1320. *Het heeft die spruit den smaet Des doots noch niet bezuurt: verfta „of is dat kind nog op geen
 fchuldige, bittere wijze om het leven gekomen?”*

ft die spruit den tran
waer is zy dan gebleven?
te leit, noch fterfende
uit, en helpt my uit den

ON.
My droogt vat u hart

BEN.
Avergens hem gedenke

ON.
in aen den knoet

BEN.
in dien vervloekten

MEON.

BEN.
Ghy ziet, ick beziet

MEON.
en handel te boden

BEN.
ons te troosten voor den

MEON.
welen in den noot

BEN.
n, 't zii levenlicht of doot

MEON.
dat zou u 't leven ziele

BEN.
wil, men moet my Joseph

MEON.
ad Josephs gangen gien

BEN.
ut op d' eerstgeboren

MEON.
ut, waar toe dit ydel kermet

BEN.
om 't leven te bereyden

MEON.
r, nu schijnt ghy by ter

BEN.
recht uit, en helpt my uit den

UDAS.
ick zweer, hy is in 't leven

MEON.

MEON.

RUBEN.

1340 Leeft Joseph? Godt zij lof, waer is dan 't kint gebleven?

UDAS.

Getroost u, dat hy leef, met eens genoegh gezeit.

RUBEN.

Zal ick my troosten, geef my kort en klaer bescheit.

UDAS.

'k Verkocht hem Imaël, om twintigh zilverlingen.

RUBEN.

O bloetgelt, zoo vervloekt als handen oit ontfingen.

1345 Rampzalige, wat vloek heeft u zoo veer gebroght?

Uw' vromen broër voor slaef erfvyanden verkocht,

En wilden, die, om roof, een roovers oorlogh voeren?

Maer 'k zey best tammen: want zy vangen en beloeen

Uitheemleken; wy ons bloet en huisgenoot en maegh:

1350 Op dat heel Syrien, en yeder een, gewaegh

Van zulek een koopmanschap, indien 't kome uit te breeken.

De wyde werelt, die zoo loflijk weet te spreeken

Van onzer vaderen godvruchtigheit, wil haest

Dit gruwlijk schellemsuck der zonen al verbaest

1355 Vervloeken; als de druck des jongens hart doorfnyde:

Wanneer hy Hebron laet aen zijne slincke zyde,

In 't reizen, langs die droeve en harde en slaefliche baen,

En koom zijn aengezicht naer vaders huis te slaen.

Och Ruben, vlie, en koom niet onder vaders oogen,

1360 Dat ghy zijn tranen ziet: maer niemant zalze droogen,

Als d' afgeleefde dorre en aengevochten man

Die tyding hoorende, van druck niet schreien kan.

Och, vaders vloek wil my eerst springen voor de schenen.

Zal hy ons wreetheit of zijn slaverny bestenen.

1365 Of alle beide, en welck van bey dan allereerst?

Wie naeckt hem allerdichtst? wie houdt zich allerveerst?

Och, Judas, kon ick u een' broedermoort betrouwen?

Waer zal ick heên? ô wroek, wat quaet hebt ghy gebrouwen!

SIMEON.

Heeft Judas in uw oogh zoo grootelix mildaen?

1370 Ghy zelf hebt tot dien put om beters wil geraen,

En hy tot dezen koop, het wulpsche bloet moet leeren.

Die t'huis niet harden kan, gehoorzaam vreemde heeren.

RUBEN.

Och Rachels zoon, ô vrucht van dat godvruchtigh bedt,

Eens in den put gedaelt, en eens op prijs gezet,

1375 Op eenen zelve dagh, van zoo veel broedren t' zamen;

Waer bergh ick 't hooft van schaemte? ick moet my eeuwich schamen.

SIMEON.

Ja schaem u, om uw moër, als 't uitvalt zoo bekacit;

Als ghy zoo schaemteloos op vaders acker zaeit,
En ploeght, en eerloos menght het krooft van zoon en vader.

IUDAS.

1180 Iek bid u, houdt gemack; dit dient vooral niet nader.

SIMEON.

Een eerelijck gezel, hy wort van schaemte root,
Met zijn godtvruchtigh bedde, en in zijn Bilhaes schoot.

RUBEN.

Kan Dan en Napthali dat latteren verdraegen?

IUDAS.

Mijn broeders, houdt gemack: hier wil al 't lant af waegen.
1185 Hoe stil ick dit gevecht? om Godts wil, zwijght toch stil.

SIMEON.

Die 't al wil zeggen, hoor dat hy niet hooren wil.

IUDAS.

Dit veldtkrackeel zou licht 't verborgen stuck ontdecken.

RUBEN.

Ick ty naer d' Arabiers, die in de naelte vleecken
Zich neerslaen: mogelijk verlos ick Jofeph weêr.

SIMEON.

1190 Bloetfchender, hou uw ruft, of anderfins ick zweer.

RUBEN.

Waer ben ick, onder broêrs, of broedermoordenaeren?

IUDAS.

Ick bidde u, Ruben, ruft, en laet dit schelden vaeren.

RUBEN.

Ick heb mijn broêr beloofd te troosten: laet my gaen.

IUDAS.

Hy riep u by uw' naem, en zaght vast stewaert aen.

RUBEN.

1195 O Jofeph, zaeght ghy noch naer Ruben, om t' ontvlieden?

IUDAS.

Ick kon niet dencken, wat dat roepen wou bedieden.

RUBEN.

Hy bouwde te vergeefs op Rubens looze trouw.

IUDAS.

Mijn waerde broeder, ruft, en maetigh uwen rouw,
En schick u naer den tijt: ghy ziet hoe 't staet geschoren.

1200 Ick geef den moedt, zoo lang hy leeft, noch niet verloren.

De jonge flyte een wijl zijn jeught in flaverny.

Een slaef raect licht, door 't een of 't ander middel, vry:

Indien hy 't juck ontloope, en eens te lande uit raেকে:

Of treffe een goede luim, dat hem de meester slaেকে:

1205 En menigh slaef, gezet in heerelijck bewint,

1187 *Loofte*. *loot* is *afstel*. *Zoo*, „een *loote* deur, een *loot* touw,” enz. Zie mijn *Zeemans Woordenb.* v. 11 c.

Verdoofde zelf 't geluck van 't welgeboren kint.
 Wie weet waer Jofeph's heil en welvaert zij gelegen.
 Het hangt veel aen 't geluck: dies zet u hier niet tegen,
 Noch wick het niet te zwaer, dat beter kan beflaen.
 1400 Het radt draeit wonderlijk. maer Levi komt hier aen.

LEVI. RUBEN. JUDAS.

LEVI.

Iek heb een' Bock geflacht, om 't ftock een verf te geven.
 Nu met dit laeuwe bloet dien rock met kunft bewreven,
 En hier en daer befprengt, en dan door 't ftof gefleurt,
 En met de hant en tant gereten en gefcheurt;
 1405 Gelijk of eenigh wildt den jongen had verbeter.

RUBEN.

Wat zie ick, Jofeph's rock?

LEVI.

Nu, niet te luidt gekreten.

RUBEN.

Och Levi, gun my, dat ick mijn verlangen blufch,
 Dien lieven rock omhelze, en noch voor 't lefte een kus;
 Nadien my Jofeph's mont noch aenfchijn magh gebeuren.

JUDAS.

1420 Nu broeder, geef hem 't kleet, en vry zijn hart van treuren.

RUBEN.

O pluim, waer in het duifken fack,
 't Welck wreede havicken vervoerden,
 Terwijl het my aen hart ontbrack,
 En Haet en Nijt hun aes beloerden.
 1425 O rock, ô vaderlijk gefchenck,
 U zal ick nacht en dagh omarmen,
 Als 't hart in droeve traenen drenck.
 U zal ick in mijn bed verwarmen.
 'k Zal afgezucht, door al 't geklagh,
 1430 Met u al mymerende fpreeken,
 Gelijk of Jofeph by my lagh:
 En t'elckens, als mijn oogen leecken,
 Zal ick haer wifchen met uw wol.
 O wol, ô vacht, die 't lam bedeepte,
 1435 Het welck ick blaeten hoorde in 't hol,
 Dat zijne onnoofle traenen leekte:
 Dat op zijn blaeten antwoord gaf,

1400 *Befluen*: in den zin van „uitvallen”, als vroeger vs. 1045.

1407 *Als 't hart in droeve traenen drenck*: de konftruktie van dezen zin is niet zuiver: er moest staan, of: „als mijn hart zich drenkt in droeve tranen,” of: „als ik mijn hart in droeve tranen drenk.”

Toen Godt en alle harders zwegen.
 Oeh Ruben, ghy verdient een straf,
 1115 Die 't grootſte ſchelmſtuck op kan wegen.
 't Ontſchuldigh kint hebt ghy verdaen,
 En in dien jammerpoel geſtooten;
 Dien ouden man gingt ghy verraén,
 En van zijn bette pant ontblooten.
 1125 O heiligh, ô ontſchuldigh kleet!
 Men reeke en pynige al mijn leden.
 Geen ſlagh van ſterven zij te wreet.
 Voor my, een ondiér zonder reden.
 Oeh Vader, Ruben is dat wildt,
 1130 Van 't welek uw Joſeph wert verflonden.
 Hy heeft uw hartebloet gelpilt.
 Uw eige zonen zijn de honden,
 Die 't hart, in 't wilde woelte veldt,
 Vervolghden, met hun bitte beeken.
 1135 Geloof niet wat men u vertelt;
 Hoe wy 't verbloemen, of bedecken.
 Onnoozel kleet, onnoozle rock,
 Oeh wat al jammers broet een wrock.

LEVI.

Geef hier dat kleet: ick zal 't bekladden, ſtuckswijs boorden,
 1140 Beſprengkelen met kunſt

JUDAS.

Nu geef het zonder woorden.

LEVI.

Dit bloet veritreck ſchoon root, mijn vinger een penſeel.
 Zoo tart ick zelf Natuur, en 't geeſtighite panneel.
 Hier moet ick 't ſprengkelen, daer diek, daer dunner ſmetten;
 Hier ſcheuren, ſleepen; daer mijn ſcherpe tanden zetten;
 1145 Zoo ſlingeren door 't ſlijek, en trappen met den voet;
 Zoo 't zant vermengelen en ſlijek door een, en 't bloet.
 Wien zou men met dien rock aldus in ſlaep niet wiegen?

RUBEN.

Eerſt broedermoorden, dan den vader noch bedriegen.
 Welck een afgrijſſelijkheid! ontzien wy ſehant noch ſtraf?
 1150 Oeh, eerſt ontſchuldigh kleet, nu lijekkleet, over graf
 En lijk des ouden mans, ghy wort nu mede ſchuldigh,
 Ja ſchuldiger dan wy.

JUDAS.

Nu broeder, zijt geduldigh.

LEVI.

Indien ghy zwijght, als wy, men kan niet quaets vermoén.

RUBEN.

Wat al blanketfel heeft een ſchellemſtuck van doen?

- 1415 Men hoeft veel logens, om een logen te bewimpelen.
Bedriegers, gaet bedrieght de harllelooze simpelen,
En kleene kinders, maer geen' man, die harllens heeft.
't Verraet ons al wat leeft, en al wat niet en leeft.
De putgalm baeuwt ons na. de heggen krygen tongen,
1420 De nesten ooren. hoort, hoe piepen oude en jongen.
Het veldt heeft oogen. het geboomte sla dit ga.

LEVI.

Ghy zorgt en vreeft te vroegeh.

RUBEN.

Te vroegeh niet, maer te spa.

Men paeit zoo licht geen' man, die pit heeft achter d'ooren.
Dat mooght ghy zien, wanneer men 't schelmstuck naer zal sporen;

- 1425 De broeders, hoeft voor hoeft, byzonder ondervraegh;
Op uw gebaeren let; hoe zich een yeder draegh;
Doorsnuffle plaets en tijt; bespiede, of wy verschelen.
Het moorden is geen kunst, maer kunst een' moort te heelen;
Uit eenen mont gelijk te stemmen overeen.
1430 Oock kan men bockenbloet van 's menschen onderscheên,
Door reuck, of kleur, of sinaeck, en wat wy nu niet droomen;
Of oock het kint de rock van yemant zij ontnomen;
Of eenigh wildt ontrent die wildernissen waert.
Ick raes van ongedult.

LEVI.

Het kleet is nu geklaert.

- 1435 Kom Judas, lang my 't geldt.

RUBEN.

O schrickelijke dingen!

LEVI.

Ick tel 'er twintigh, dat 's voor elck twee zilverlingen.
Daer broeders, elck een paer.

RUBEN.

Wat zie ick met gedult?

LEVI.

Nu Ruben, neem uw deel: het zilver heeft geen schult.

IUDAS.

Nu Ruben, neem het geldt?

RUBEN.

Zou ick mijn handen schenden

- 1440 Aen dat vervloecte geldt?

LEVI.

Hoe zal dit spel noch enden?

1432 *Die pit heeft achter dooren:* een in dien tijd zeer gebruykelijcke spreekwijze voor „die een verstandigen kop heeft.”

1437 *Wat zie ick met gedult:* „wat moet ik nu geduldig toezien.”

Hou vast: aenvaert uw deel, wy deelen in 't gelijk.

RUBEN.

O bloedgeldt, het zij veer, dat ick noch winning strijk
Uit broederlijk verlies: geen geldt zal my bevleeken.

LEVI.

Zie toe, en wacht u wel 't verborgen stuk t' ontdekken,
1303 Met dees betenterheit: ghy zijt 'er mede aen vast:
Dies draegh, als billijk is, met ons gelijke last.

RUBEN.

Hy draege alleen dien last, die raet gaf tot verkoopen.

LEVI.

Ghy doemde hem ten put: hebt ghy u niet verlopen?

RUBEN.

Helaes, om beters wil.

LEVI.

't Zij put, 't zij koop, taft aen.

1310 Wy zijn al even schoon: elk heeft zijn best gedaen.

RUBEN.

Mijn handen sidderen, waer toe worde ick gedrongen?
Och, moortgeldt, och, ghy maeckt my schuldigh aen dien jongen,
Mijn' broër.

LEVI.

Een' halven broër, en slechts van vaders zy.

Gebroeders, zet u hier op eene lange ry,

1315 En reick my elk uw hant, dat niemants mont zal roeren
Noch reppen van dit werck, maer helpen 't voort volvoeren,
Op halstraf, wie zich hier een stip te buiten ga.
Zoo onderworp ick my der broedren ongena.
Nu lang my elk de hant.

RUBEN.

Nu, Ruben, zonder luffen.

1320 Taft toe.

LEVI.

Lang hier de hant.

RUBEN.

Hoe laet ick my verbluffen.

LEVI.

Zoo krijgt de handel klem, voor 't uiterste besluit,
Met maght naer Mambre toe, een knaep en 't kleet vooruit,
Wy achter aen. De knaep mag tegens vader zeggen:
Wy vonden dezen rock, gellingert in de heggen,
1325 Op 't wilde woeste veldt, zoo bloedigh en beslijekt.
Is 't Josephs rock, of niet? bezie, wat dit gelijekt.
Dat zien zal hem terstont van hart en zin berooven,

1302 *Winning*: deze vorm is nog behouden in „broodwinning” en dergelijke koppelingen.

doen in 't geluk
noch winning is
't zal my bekeken
't stuk t'ontzagen
r mede aen van
's gelijke last
't gaf tot verhoopen
't u niet verhoopen

't put 't zij koop, t'ant
't zijn best gesien
worde ick gedrongen?
't my schuldigh aen

't en slechts van vader
't lange ry.
't mens moet zal
't helpen 't voort
't te buiten de
't ongenom

No. Ruben, zoudt
't hant.
't
Hoe haet ick my verla

't miterste hant
't knaep en 't klet van
't tegens vader zeggen
't in de hegen.
't en bedriegt
't, wat dit gelijkt
't en zin herroven

't en de geest

En 's droomers liefde doen het ongeluck gelooven.
Hondt ghy u in 't begin zoo koel zoo droogh als ick,
1300 Dan steent en trapt den vloer, tot dat men hem verquick.
Ick weet den ouden knecht, van d' eerste vrees verreezen,
Oock grootvaer en 't gezin zoo geestigh te belezen,
Dat elck haelt roepen zal, verwondert in zijn' geest:
Hoe stil is 't huis, als wa'er Joseph ooit geweest!
1315 Nu, Ruben, zijt gerust: ick wil vrypoltigh voorgaen.
Was 't anders, Joseph zou met uw geboortrecht doorgaen.
Komt volght my algelyk, en spreekt uit eenen mont.
Dat gelt naer Hebron toe.
RUBEN.
Gaet voor: ick volgh terstont.

RUBEN.
Mijn Godt, ick schrick. och wat een huis wil ginder leggen,
1340 Wanneer die logenbo den vader aen koom zeggen,
Hoe 't kleet gevonden zij op 't veldt, en toon hem dat,
Gescheurt, gesleurt, gelleept, van stof en bloet beklad.
Met wat voor ooren zal hy 't hooren? hoe zich houwen?
Met wat voor oogen 'skints bebloeden rock aenschouwen?
1355 My dunck ick zie met wat een jammerlijk gestalt
Hy d' armen smijt van een, en achterover valt,
Met zijnen blooten kop: al 't aengezicht geschapen
Natuurlijk als een lijk: de maeghden, kinders, knaepen,
Ons vrouwen, moeders, en 't geheele huisgezin
1370 Toefchieten op 't misbaer: den kleenen Benjamin,
Aen zijne voeten staende, op 't schreien van de moeders,
Beschreien onbewust 't verlies zijns trouwen broeders.
Ia, schrey vry, arrem kint, want ghy verliest wel 't meest.
Hy riep op 't leet om u, met een' beangsten geest.
1385 Zijn blinde grootvaer komt al bevende, op dat schreien,
De huisdeure uit, en laet zich onder d' oxels leien,
Met kommerlijcken gang: ô styve stramme stock,
O blindeman, bedanck uw blintheit: want de rock
Dees allerzoetsten neefs kan u geen droefheit baeren;
1390 Maer hou de hant van 't kleet. ô schors van hondert jaeren
En zeventigh min drie, waert ghy zoo doof, als blind,

1335 *Dat gelt naer Hebron toe* voor „dat gaat er op los naar Hebron.” Dezelfde beteekenis van *gelden* ligt ongesloten in de uitdrukking „dat *geldt* u.”
1357 *O styve stramme stock*: Zie blz. 670, vs. 395.
1381 *En zeventigh min drie*: van dergelijke gewoonte om de getallen niet te noemen, maar ze den lezer door middel van een der vier regels der cyferkunst te doen vinden, bestaan by onze dichters talloze voorbeelden. Zie b. v. in V. „Jaargetijde van Agnes Blok”:
Nu een toon van tang en snieren
Op 't gezegende verjaeren
Dat dry twalef jaren tell
En noch dry.

- Of flecht van ouderdom, als 't jongtgeboren kint,
 Zoo zoudt ghy tandeloos dat leedt niet moeten kaeuwen.
 Mijn broers, niet meer mijn broers, hoe zie ick zonder flaeuwen
 1563 Den vader zwymen? hoe kan Ruben 's harten gront
 Bedecken, dat 'er niet een woort berste uit zijn' mont?
 Wy moorders staen beducht, waer vader zij gebleven,
 En Levi druckt mijn hant: zwijgh stil, of 't geldt u 't leven.
 Zoo blaest hy my in 't oor, was ick een zoutpylaer,
 1569 Zoo stom, gelijk moey Lots, zoo liep ghy geen gevaer,
 Dat Ruben 't melden zou, met wencken of met woorden.
 Ghy broederflagers dwingt my mee tot broedermoorden.
 Zoo morre ick binnens monts, half doot van schrick en schroomt,
 En wort terwijl gewaer, hoe vader weêr bekoomt,
 1575 Als uit een naeren droom: hoe op de dorre wangen
 Van wederzyde een traen blijft aen de rimpels hangen.
 Hy scheurt in 't endt zijn kleet, zijn borst, zijn baert, zijn hair,
 Als een kranekzinnigh mensch, en huilt met groot misbaer:
 Dit 's Josephs eigen rock: het wildt heeft hem verbeter;
 1580 Een ongenadigh dier mijn' troost mijn hart gegeten.
 Oeh, vrouwen, laet my gaen, oeh, kinders, laet my los.
 Gaet roept een winterbeer en tiger uit het bosch,
 Dat zy den vader oock, gelijk den zoon, verflinden.
 Wegh troost van kinderen, van vrouwen, maegen, vrinden.
 1585 Mijn zoon, wat tiger draecht u in zijn ingewant?
 Op, Vader, zoek nw kint: begraef het met uw hant.
 Ghy vint mischien in 't wout, in woeste wildernissen,
 Een lit, zoo zult ghy niet den heelen Joseph missen.
 Ja vindt ick voet of hant, of hoofd of been, of yet,
 1590 Tot troost in mijnen rouw: nu heb ick anders niet

Zoo, in een ander op het „Jaergetyde van Anna van Hoorn:“

Nu, na twee paer dertien jaeren

Van haer leven

in een op dat van Jacoba Bieken:

Elf paer jaeren is 't geleden.

in een op dat van Michiel de Blon:

De rouw

Van me viermaal teitien jaeren

Dergelijke omfchrijving is echter niet in althands niet dan met de grootste omzichtigheid na te volgen. Uitdrukkingen als „twee dozijn, drie kruisjens, vijf paar, drie maal zeven“ enz. hooren ook in 't gewone geïprek, en zy zijn alzoo ook den dichter geoorloofd; doch zoo de omfchrijving het getal niet terstond duidelyk voorstelt, maar een meer omslachtige verlichting van het brein vereischt, is zy afkeurenswaard, omdat zy dan niet duidelyk is, en dat het den dichter nimmer geoorloofd is, onduidelijk te zijn. Vooral te dezer plaatse is de uitdrukking afkeurenswaard; want het laat zich van Ruben, by de gemoedszekerheid, waarin hy verkeert, niet onderskellen, dat hy liefhebbery kon hebben om het getal jaren zyns grootvaders door middel eener subtractie te noemen. 't Is waar, 't getal honderd-zeven-en-zeestig kon in geen vaers worden uitgedrukt, en Vondel was te naauwgezèt om hier een ander dan het juiste cijfer te geven: doch hy was tevens dichter genoeg om zich uit die zwaarigheid te reddén, door h. v. te spreken *hondert jaeren en byna zeventig*, of iets dergelyks.

1582 Slecht: „eenvoudig, onnoozel.“

1585 Waar vader zij gebleven voor „waar de adem, de levensgeesten van vader gebleven zijn:“ met andere woorden: „of hy wel weêr uit zijn slaauwte zal opkomen.“

1580 Geboren kin,
 1581 moet u kin
 1582 Die zie ik zo
 1583 n's harten gro
 1584 ete mit zelf
 1585 vader zo g
 1586 rik, of t g
 1587 k een zont
 1588 op ghy g
 1589 nken of met w
 1590 tot broedern
 1591 bloet van tel
 1592 vover ik ko
 1593 de dorre w
 1594 n de ringe
 1595 en bent, z
 1596 elkt met g
 1597 It heeft hem
 1598 mijn hart g
 1599 kinders, liet
 1600 er mit het
 1601 en zoon, v
 1602 ouwen, ma
 1603 n zijn ing
 1604 of het met
 1605 waeste wil
 1606 den Joseph
 1607 of of be n,
 1608 ik anders

- Dan 't kleet, met bloet helprengt, ick kus die roode finette,
 Dees retten van den roek, daer 't wildt den tant in zette.
 Oeh hadt een heete koorts dat jeugdigh vier gebluft
 In d' oogen, ick die zelf geloken en gekuft,
 1595 En 't stervende aengezicht met traenen overgoten,
 En na den dootnick noch dien bleecken mont gefloten;
 't Hadt my aen trooft, noch u aen uitvaert niet gefaelt.
 'k Zou dencken: 't kint heeft zijn natuurschult vroegh betaelt.
 Of zoo ghy sneuven moft, noch liefst door menschenhanden,
 1600 Dan op het eenzaam veldt, door leeuws of luiperts tanden:
 Want 's menschen hart altijd tot zijns gelijken treckt.
 Uw vyant had noch 't lijk met aerde wat bedeckt,
 Of yemant, langs den wegh, den doode noch begraven,
 En 't lekker aes misgunt de kraeien en de raven.
 1605 O ramp, voltoit ghy zoo in 't endt 't rampzaligh jaer,
 Het welk mijn Rachel ley van 't kraembedde op de baer;
 Mijn bedt schoffen zagh, van mijnen oudtgeboren;
 Mijn dochterken verkracht; mijn zoonen, dol van toren
 En wraeck, dien moort begaen, aen Hemor en zijn stadt;
 1610 En al 't Hebreeuwisch geflacht verlastert en bekladt,
 Met merckelijck gevaer van goet, en bloet, en leven.
 Waer laet ick my van rouw? waer wort mijn geest gedreven?
 O hondert zeven jaer, wat stapelt ghy op een?
 'k Heb in mijn jeught verdriet en dienstbaerheit geleen:
 1615 Mijn broeders wroek bezuurt, veel jaeren moeten zwerven;
 Maer 't leste valt my 't zwaerste, ick ga met Joseph sterven.
 Gaet kinders, graeft een graf: mijn beenen worden stijf.
 Zoo dunckt my dat hy kermt, en gordt een' zack om 't lijf,
 En jammert nacht en dagh; het zij de zon in 't oosten
 1620 Verryze, of daele in 't west; geen mensch kan Vader troosten.
 Oeh d' ouders teelen 't kint, en maecken 't groot met smart:
 Het kleene treedt op 't kleet; de groote treên op 't hart.

KRITISCH OVERZICHT

VAN

JOSEPH IN DOTHAN.

In 't afgetrokkene beschouwd, schijnt het voor slaaf verkoopen van den onschuldigen Jozef geene geschikte stof voor een Treurspel. De onnoozelheid wordt verdrukt, geweld en boosheid zegevieren, en zonder dat de straf op 't misdrijf volgt. Doch men moet in de eerste plaats in aanmerking nemen, dat de geschiedenis van Jozef eene van die weinige is, welke ook aan de onkundigsten bekend zijn, en dat dus de toeschouwer, die Jozef in slaverny vertrekken ziet, hy zich zelve bewust is, dat hy een glansrijke toekomst te gemoet gaat; ten anderen mag men dat kunstgewrocht beschouwen als het eerste deel eener zoogenaamde Trilogie, waarvan „Jozef in Egypte” het tweede en „Jozef aan 't Hof” het derde deel uitmaken, en tot welker vervaardiging de Dichter gekomen is ten gevolge van de overzetting, welke hy van 't laatsgenoemde stuk vervaardigd had. Doch eindelijk, in de derde plaats, al bestond er geen van de drie stukken dan „Jozef in Dothan” alleen, dan nog zouden wy des te meer onze verwondering moeten aan den dag leggen, hoe Vondel van een schijnbaar ondanikbaar onderwerp op zulk een meesterlijke wijze had weten party te trekken, en het zoodanig te behandelen, dat aan de eischen der Tooneelwetten, ook zelfs waar dit een onmogelijkheid scheen, is voldaan geworden.

Het hulpmiddel, door hem te dien einde te baat genomen, was even eenvoudig als gepast. Dit stuk, even als alle andere, welke hy vervaardigde, moest met reien doortvlochten zijn, en in stede van nu — als een gewoon poëet wellicht gedaan had — die reien te doen vervullen door herdersknapen of Sichemitishe maagden, die de genoegens van 't landleven bezongen, heeft hy aan de personaadjen, welke de stoffe hem aan de hand deed, er andere toegevoegd uit een hooger sfeer, de Wachtengelen namelijk, die Jozef ook in zijn druk beschermen, en, door het uitzicht op een gelukkiger vercheid te openen, den lezer de troostrijke verzekering schenken, dat 's jongelings lijden maar voorbygaand wezen zal. Het zijn dan ook die Engelen en hunne reien, die een glans van majesteit en verhevenheid werpen over een stuk, dat voor 't overige in den toon der idylle geschreven is, ja waarvan de stijl veelal tot dien van 't blijspel afhaalt. Men beschouwe dit laatste gezegde niet als een berisping: integendeel strekt het tot hoogen lof van Vondel, dat hy herders als zoodanig spreken laat, en hun geen hoogdravende gezwollen tiraden in den mond legt, maar de na-

OVERZICHT

N DOTHAN.

tuurlijke, ongedwongen, vrije taal, die landlieden, en nog wel broeders, tegen elkander voeren. Hierdoor heerscht, 't gandsche stuk door, een frischheid, een bevalligheid, een waarheid vooral, die in weinige werken van deze soort geëvenaard, in geene overtroffen is. — Een nadere ontleding der schoonheden, welke het dichtstuk biedt, zal dan ook voor my een aangename taak, en mijnen lezers, vlei ik my, niet ongeval-
lig zijn.

Reeds de wijze, waarop het stuk een aanvang neemt, is gelukkig te noemen. In een landschap, „woest en eenzaam, begroeid met ruigte en heggen,” maar waardoor toch „de heirbaan naar Dothan” kronkelt en zich „een bemosehte put” bevindt, en van waar men het uitzicht heeft op „Dothans steile toppen en begroeiide heuvelen,” ligt de jeugdige reiziger te slapen, terwijl de Engelen, „aan wie hy de wacht bevolen heeft,” om hem waken. Die juiste en naauwkeurige aanwijzing van dat landschap, door de Engelen gegeven, en hun verwijzen op de grootse toekomst, die den jongeling, door hen bewaakt, te wachten staat, vormen de inleiding. Verkwikt door den slaap, rijst Jozef op en verheugt zich, nu de rijzende morgenzon hem reeds het doeleinde van zijn reis doet bespeuren. Wel heeft een bange droom hem gekweld — en wat was natuurlijker dan dat Jozef droomde? — maar hy schudt de gedachte aan dien droom, welken hy toch niet na kan laten te beschrijven, en die een voorspelling geeft van het hem naderend gevaar — met jeugdige lachhartigheid van zich af, en houdt zich alleen aan het slot daarvan, dat meer opbeurend was. Op gelijke wijze drijft hy ook van zich zekere licht verklaarbare kleinmoedigheid, die hem overvalt, hy den twijfel, of het onthaal zijner broeders wel zoo heusch zal wezen als hy 't wenst: hy gevoelt, dat zy mischien eenige reden hebben om op hem verstoord te zijn; maar de gedachte troost en sterkt hem, dat hy voor hen niets dan liefde gevoelt, en dat God hem woorden in den mond zal leggen, geschikt om hun ooren en harten tot hem te neigen: — en nu, bemoeidigd en te vrede, vervolgt hy zijn weg; terwijl de Engelen, in een statigen beurtzang, herinneren, hoe Gods wegen niet des menschen wegen zijn, hoe hetgeen deze ten kwade denken, ten goede gewend kan worden, en hoe de dengd niet dan door beproevingen den zege behalen kan.

Het tweede Bedrijf verplaatst ons op een heuvel in Dothan, waar de Broeders hun vee doen weiden. Ook nu weër is er geen afzonderlijke aanwijzing noodig van den dekorateur: de eerste woorden, die Simeon spreekt, schilderen de plek reeds af: — een wijze voorzorg, en welke Vondel zelden verzuimt te nemen, zoo vaak een tooneelverandering plaats heeft. Van de hoogte af zien de Broeders Jozef komen, en nu stellen Simeon en Levi, mannen „wier handelingen werktuigen van geweld zijn”, gelijk hun stervende vader getuigde, aan de overigen voor, hem te doden. Juda verdedigt den onschuldigen knaap; doch zorg voor eigen veiligheid is oorzaak, dat zijn verzet maar zwak is, en dat hy spoedig toegeeft niet alleen, maar zelfs aan Ruben, die inmiddels is opgekomen, poogt te beduiden, zich te schikken naar het algemeen verlangen. Ruben echter is niet zoo licht om te zetten: hy waagt alles, tot zelfs zijn leven, om Jozef te redden; doch ziende dat hem zulks toch niet gelukken zal, neemt hy zijn toevlucht tot list en stelt voor, dat men hem niet doode, maar in een put werpe. Deze tooneelen zijn vol geest en leven, en het karakter der vier broeders, zoo hier als door het geheele stuk, meesterlijk volgehouden. Simeon en Levi zijn beiden ruw en wreed; doch Simeon is meer woest en heerschzuchtig; Levi toont zich meer sijn en listig: Simeon bruist en vliegt op by elke tegenspraak; Levi blijft altijd koud en sarkastisch; Juda is de man van transaktie en halve maatregelen, tot het

goede gezind, zoo lang anderen met hem den zelfden weg opgaan; niet moedig genoeg om zijn plicht ten koste van zijn leven te volbrengen en wanende, zich al wonder wel gekwet en te hebben, wanneer hy te weeg brengt, dat de misdad maar ten deele gepleegd wordt. Ruben steekt door de wakkere wijze, waarop hy voor Jozef in de bres springt, gunstig by de overigen af; en toch oefent hy op hen dien invloed niet uit, welsch zijn eersgeboorterecht en de dengdzaamheid zijner zaak hem anders zouden hebben moeten schenken: — en dit is juist daaraan toe te schrijven, dat hy zelf alles behalve onbesproken van gedrag is, en dus niet met het gezag kan spreken, dat een onbevleete wandel geeft. Vooral kan hy dit niet tegenover zijn broeders; want even zeldzaam als voor zijn kamerdienaar, is iemand een held voor zijn naaste betrekkingen, en zeer van pas vindt zich Ruben dan ook juist, nu hy het goede wil en voortaat, daarin belemmerd door de herinnering van eigen wandaden.

De aanmerking zou kunnen gemaakt worden, dat reeds met den aanvang van het Tweede Bedrijf Jozef door de Broeders gezien is, en dat dit geheele, vrij lange Bedrijf afloopt zonder dat hy nog by hen is gekomen. Die aanmerking moet echter vervallen by de gedachte, dat hier een bergachtig landschap wordt voorgesteld, waar men zeer gemakkelijk, van de hoogte sturende, iemand, die zich, al is 't op een uur afstands, in het dal bevindt, aan zijn gang en houding onderkennen kan: en dat een weg of pad tegen de bergen niet in een rechte lijn, maar met kronkelingen loopende, den afstand nog vergroot. Jozef kon alzoo, schoon op den afstand van een uur gaans reeds gezien, nog twee uren noodig hebben eer hy boven kwam by zijn Broeders.

Hy komt nu, aangekondigd door een bevalligen, aandoenlijken Engelenzang, en begroet zijn Broeders. Treffend is de tegenstelling tuschen de hartelijkheid, die in zijn toespraak ligt, en de wreedheid, waarmede zy hem ontfangen: eerst een strak en stug zwijgen bewarende, vervolgens in schimp en spotterny uitbarstende en hem daarna, zonder hem te melden wat zy met hem voorhebben, aangrijpende en medevoerende — Het tooneel wordt nu ondersteld te veranderen, en men ziet den put, waarin Ruben geraten heeft dat men den jongeling zou inwerpen, met het geheime doel om hem naderhand te verlossen. Ruben treedt op, zich reeds in dat vooruitgezicht verheugende: doch het is niet voor hem, dat de eer is weggelegd, zijn broeder te beschermen. Wel dra komen de anderen met den knaap aan, en onder verwijtingen en smaadredenen, waarby zich de afschuwelijke Levi wederom door echt satanische kwinklagen onderscheidt, wordt Jozef van zijn rok ontdaan en in den put neêrgelaten, waar hy nu zijn hartvercheurend klaaglied zingt. In een kort en haastig tooneel zegt nu Ruben, die na 't vertrek zijner Broeders is terug gekomen, aan Jozef hulp toe, waardoor de in een drama onmisbare afwisseling tuschen hoop en vrees wordt gaande gehouden.

De opvolgende zang der Engelen is eene van Vondels fraaiste reien: de eerste strofe, waarin Jozefs uiterlijke gedaante wordt geschilderd, is een toonbeeld van bevalligheid: de tweede, waarin aangewezen wordt, wat hy nog te verduren zal hebben eer hy tot hoogen staat geraakt, en het noodzakelijke van die langzame ontwikkeling wordt aangetoond met het voorbeeld van een boscheik, die zich tegen onweer en luchtgesteldheid harden en versterken moet, eer hy zijn breede kruin kan uitbreiden, mant uit door verhevenheid van voorstelling en diktie; en de Toezang, het genoegelijke herdersleven voorspellende, dat Jakobs kroost in Gozen verheidt, is wederom lieflijk en welluidend, en vormt als 't ware een overgang tot het volgende tooneel.

Dat volgende tooneel stelt de Broeders voor, op een heuveltop gezeten, waarvan Levi de beschrijving geeft, en de stem van hun geweten smoorende in den wijn. Met

Juda echter wil dit niet gelukken, en de wroeging, die hem kwelt, het denkbeeld, dat hy mede heeft gewerkt tot den broedermoord, geven een natuurlijken overgang tot het voorstel, dat hy aan de overigen doet, om Jozef voor slaaf te verkoopen, en alzoo hun wrok te voldoen zonder zich met een moord te bezwaren.

Wy worden nu wederom in de nabyheid van den put geplaatst, waarin Jozef zijn klagtoon doen hooren en angstig naar Ruben uitziend. De Vrachtmeeester verschijnt ook deze is uitmuntend geteekend, als koopman en reiziger: kortaf, koel beleefd, passend op zijn gewin, en toegerust met die scherpzinnigheid en menschenkennis, welke lieden, die een gezond oordeel bezitten, door reizen en trekken verkrijgen. Het tooneel waarin Jozef geveild, bekeken en verkocht wordt, is een ware schildery.

Heerlijk wederom is de Engelenzang, waarin Jozef by den Fenix vergeleken, en het Vierde Bedrijf geploten wordt.

De handeling van 't stuk schijnt nu met den verkoop van Jozef afgeplooid; en toch zou de toeschouwer onvoldaan vertrekken, indien hy niet vooraf wist, hoe Ruben dien verkoop opnemen, en hoe zijn broeders hem te vrede zouden stellen. Hy verschijnt nu, met het doel om Jozef te verlossen, 't geen hy niet heeft durven beproeven, zoo lang de kuil nog door de reizende kooplieden omzet was. De kust is thand vrij en het middaguur gekomen: de tijd, te recht door hem bepaald, omdat zich in de warme landen de lieden dan niet in 't open veld wagen, maar zich liever tot slapen leggen. Hartvercheurend is het tooneel, waarin hy, na Jozef vergeefs te hebben geroepen, zelf in den kuil daalt en hem niet vindt. De wanhoopskreten, die hy slaakt, de verwenschingen, die hy uit, zijn uit de natuur zelve genomen, en maken de alleenpraak een der schoonste brokken van Nederduitsche poëzy.

In het volgende tooneel, tuschen Simeon en Juda, begint de wroeging al krachtiger in het gemoed van dezen te werken, en bereidt hem zoo doende voor tot de rol, welke hy later, aan Faros Hof, als beschermmer van zijn broeder Benjamin en de voorspraak voor de overigen, by Sofompaneas zal vervullen. Des niet te min blijft hem zijn vrees voor de ontdekking van 't gepleegde schelmstuk by en wendt hy, in de daarop volgenden twist tuschen Simeon en Ruben, al het mogelijke aan om deze laatste te bevredigen en een uitbarsting te voorkomen. Echt menschkundig is het ook dat diezelfde Ruben, sterk tegen de bedreigingen van Simeon, gelijk tegen de verzoogen van Juda, eindigt met zich te laten overbluffen door de drogredenen en schert van Levi, en zich, door het aanvaarden van zijn aandeel in 't bloedgeld, aan de verkoop medeplichtig maakt. Het bedrog, dat zy nu aan hun ouwen vader plegen en diens rouw over Jozefs vermeenden dood, kon niet zonder een nieuwe tooneelverplaatsing en de invoering van nieuwe personae worden voorgesteld, en het is daarom een welgevonden denkbeeld, dit door Ruben te laten afschilderen in zijn laatste nithoezeming. De twee slotregels, eindelijk, zijn zoo waar, zoo aandoenlijk, zoo uit het hart gegrepen, dat zy met hun beiden een geheel treurspel gelden. Een vader alleen kon ze schrijven; — een ongelukkige vader alleen — gelijk Vondel was niet opzicht tot zijn zoon — ze recht gevoelen.

Op „Jozef in Dothan” liet Vondel in 't zelfde jaar „Jozef in Egypte” volgen, waarmede hy, op de wijze der oude Griekſche treurſpeldichters, zijn trilogie voltooide, en welk treurſpel hy opdroeg aan zijn geleerden vriend en raadgever Vechters.

Meer dan een dichter van die dagen vereerde Vondels treurſpel met een lofdicht: het beſte is dat van Reinier Anſlo, 't welk aldus luidt:

*o Kuysche jongelingh, ey wyck niet van de deugd
Om 't vleyen van een vrou, om 't vleyen van uw jeugd.
Blijft Potiphar getrou, heeft zy haar trou vergeten.
Wat baat verboden luſt? Een onluſt in 't geweten.*

Van het in 't zelfde jaar door
de wijze der oude Grieken
en welk treurspel hy opvoerde
der Vechters.

die dagen verdoende Vondel
at van Reinier Antlo, 't welk

zy vroeg niet van de doof
vrou, om 't vloeren van de
a, heeft zy haar trouw verloor
met? Een onlust in 't gemaal

J O S E P H

IN

E G Y P T E N.

TREURSPEL.

1640.

Nusquam tuta Fides.

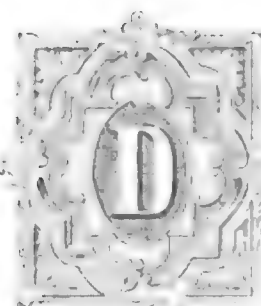
[Nergends Trouw, waarop men staat kan maken.]

Zie VERO. Aen. IV. 373.

DEN HEERE

Naan Nechters of Victorijn,

RECHTSGELEERDE.

De Schouburgen, t' Athenen en Rome ¹⁾, zaten van outs als voor 't hooft geflagen, en opgetogen van verwonderinge, over Hippolytus, die de vleeryen en aenlockingen van Phædre, Theseus gemalin, zijn stiefmoeder, rustigh en onbetentert afkaetste; en lieten tranen, langs hunne kaecken, biggelen, over den rampzaligen val des onschuldigen jongelings, sneuvelende ²⁾ van den wagen, langs het strant, daer 't zeegedroght, opgeweeckt door 's vaders vloeck en bede, opborrelende, en opbruizende, de paerden aen 't hollen broght: zeker een deerlijk onnozel erbarmenswaerdigh ongeluck ³⁾, indien men 't gelooven magh: maer wie dit stuck wat naeder inziet, zal lichtelijk bevinden, dat, in 't afflaen der onkuisehe, d

¹⁾ De Schouburgen t' Athenen en Rome: voor welke de „Hippolytus” van Euripides en die van Senek waren vertoond geworden.

²⁾ Sneuvelende voor, „vallende”, gelijk meermalen; doch hier met de intensieve kracht van „deerlijk vallende.”

³⁾ Onnozel . . . ongeluck: onnozel staat hier niet in de beteekenis van „onschuldig,” gelijk he thanda doorgaands gebruikt wordt: maar in dien van „onverwacht en onvoorspoedig;” t is wat d Engelschen noemen an untoward telen.

Amazoner niet zonderlinghs nocht lofwaerdighs uitrechte, waerom hy den titel van GEKROONDEN HIPPOLYTUS verdiende: eensdeels, overmits de stiefzoon, niet zonder bloetschande, zijn stiefmoeder kon misbruicken; anderdeels, om dat hy uit den aert *Μισογάμος*; en *Μισογύνη*, een huwelixhater ja vrouwenhater was ⁴⁾; gelijk Venus by den poët ⁵⁾ zegt:

Hy seheld my d'allersnootste finet
Van alle de Godinnen,
En sehuwt, vervaert voor 't minnen,
Het huwelijk, en 't bruiloftsbedt:

en hy zelf:

'k Vervloek verwench en vluchtze altzamen,
't Zy reên, natuur, of razerny;
Ick haet met lust haer vleiery.

Anders is 't met mijn' godtvruchtigen en allerkuischten Ioseph gelegen, die, van Godt en de natuur niet misdeelt, nae 't uitharden van dien schrickelijcken storm der bekooringen ⁶⁾, in de bloem en hitte zijner jaeren, na zijn onverdiende tweejarige gevangenis, op den troon van eere geraeckt, in huwelijk trat met Asnath, des Aertspriesters dochter; waer by hy Manasse en Ephraim winnende, wel dede blijken, dat hy stock nochte block was ⁷⁾, gelijk Xenokraet, de philozooph, van

⁴⁾ Om dat hy . . . een vrouwenhater was: dit heeft Racine ook gevoeld, en daarom Hippolytus verliefd gemaakt: intusschen had hy er by moeten bedenken, hoe juist de omstandigheid, dat Hippolytus op een andere verliefd was, het minder verdienstelijk in hem maakte, dat hy Fedraas aanzoek afliegs. Wie door eene bepaalde hartatocht gedreven wordt, is altijd doof voor andere, althans zoo lang hy by nuchtere zinnen is.

⁵⁾ Den poët: Euripides, en Seneca beiden: immers de vier eerste der hier volgende dichtregelen zijn naar Euripides, de drie andere naar Seneca vertaald.

⁶⁾ Dien schrickelijcken storm der bekooringen: waaruit blijkt, of er werkelijk bekooring (versoeking) geweest zijt.

⁷⁾ Wel dede blijken, dat hy stock nochte block was: waaruit bleek dat? en wat heeft hier die geschiedenis van Fryne en Xenokrates te doen? Dat Jozef kinderen by zijn vrouw verwekte, zo hoogstens

ighs nocht lofwaardighs nien
 GEKROONDEN HIPPOLYTUS verhoort
 fzoon, niet zonder bloetichheit
 ken; anderdeels, om dat hy di
 een huwelixhater ja vrouwen
 yden poët *) zeit:

ny d'allerfmoottste smet
 de Godinnen.
 t, vervaert voor 't minnen.
 jek, en 't bruiloftsbedt:

k verwensich en vluchtze alreest
 n, natuur, of razerny:
 met lust haer vleery.

ni godtvruchtigen en allerkrachtigen
 Goet en de natuur niet minst
 en sebrickelijken storm der heere
 hitte zijner jaeren, na zijn onverhoet
 p den troon van eere geraekt, licht
 des Aertspriesters dochter: want
 winnende, wel dede blijken, dat
 gelijck Xenokraet, de philozooph

dat heeft Ruyne oek gevend, en darme
 en ten bedenken, hoe juist de omstandigheden
 en verstandelick in hem maakte, dat hy zynen
 it gedreven woort, is altesd doof voor zonen
 den, immers de vier eerste der sie volste
 woudke vertaald
 waartuut licht, of er werkelijck
 was: waartuut bleek dat en walbeethen
 dat Jozef kinderen by zyn vrouw verveete

wien d' overgoelijke en dartele Phryne [die Venus kereck be-
 schonck uit heur lijfrent met een autaebeelt en Venus van
 loutergout] gingk uitroepen, datze, al den nacht, by een kout
 en zieloos stockbeelt gelegen hadde: na datze by hem onder-
 gekropen, 'f morgens, ongekuft en ongerept, van zijn bevroze
 zyde opstont: want zy besloot, het moest een Godt of freen
 wezen, die geenen treck tot Ioffers gevoelde, daer zoo schoon
 een gelegentheit hem terghde om zijne menschelijkheid te be-
 toonen. Het beliefte de heilige Geest onzen degelijcken Ioseph
 als een' zuiveren spiegel van onverzettelijke kuifcheit, op te
 hangen, in de slaepkamer der jongelingen, die, van moeders
 lichaam aen, met schoonheit en bevalligheit overgoten, menigh
 mael, in de lente van hun leven, door den toverzang dezer
 meerminnen, schipbreuck lyden, naer gelegentheit van landen
 en plaetsen, maer meest in der Koningen hoven, daer godt
 vruchtigheit⁴⁾, kuifcheit, temlust, zedigheit en matigheit wilt
 braet, en dickwils qualijck te vinden, d' ongebondenheit volgh
 lust en reuckeloosheit⁵⁾ wellekom zijn.

Wat al gevaer en zorgh is aen de schoonheit valt!

Een lichaam, overlaên van schoonheit, streckt een last
 Ondraeghlijck voor de ziel, die onder 't pack gaet stenen,
 En hoeft een stercken staf van deught, om op te lenen,
 Indien zy 't ongeschent, en zonder ongeval,

kunnen bewijzen, dat hy stambouders verlangde: zie bovendien vs. 610. Het is met argumenten
 deze: „wie te veel bewijst, bewijst niets.“ De vraag is niet en mag niet zyn, of Jozef koud
 warm van natuur was: maar alleen: uit welk beginsel hy de vrouw van Potifar afliegt: en d
 beginsel was „dat hy geen zonde tegen den Heere wilde doen.“ Daarin, en daarin alleen ligt
 verdienste der onthouding.

⁴⁾ Daer godtvruchtigheit, enz. . . . Willbrant . . . zyn: d. i.: „daar men jacht op maakt, en op
 is, om hen, die godtvruchtig, enz. zyn, te verleiden en te doen vallen.“

⁵⁾ Reuckeloosheit: 't zelfde als rockeloosheit, met een dialect-verschil, als *genoegte* en *geuech*
proesse en *preuve*.

Langs 't glibberige pat des levens, torffen zal:
 Want schoonheit streckt een wit van elx bekoorlijkheden:
 Een yeder vlamt' er op: men vleit haer met gebeden,
 Bezit van eere en staet, genot van weelde en vreught:
 De schoonheit, die dan treet in 't bloeienst van haer jeught,
 Is reuckeloos en teer, en laet zich licht verleien
 Van 't lockaes, daer bedrogh haer loos meê weet te vleien;
 Verkieft het schijnbre goet, met eenen dommen zin,
 En flaet, al wulpsch en blint, den ruimen doolwegh in;
 Wiens ingang lieflijk sehijnt in 't eerst, maer in het ende
 Hoe langer enger wort, met doornen van ellende
 En zwarigheên begroeit, wanneer men, met beklagh
 En tranen voortgefleurt, niet weêr te rugge magh. ¹⁰⁾

De bybelsche en weereltsche historien waerschuwen de jongk-
 heit, als met vierbakens, door d' ongelucken en rampen, waer
 in zy vervielen, die de wulpsche lusten den vollen toon gaven:
 en of men van Herkules verziert ¹¹⁾, dat Denght en Welluft hem
 tot ongelijke wegen noodighden, nochtans streckte hy zelf,
 diekwils in wellusten verzopen, en endelijk daer door deer-
 lijk om hals geraeckt, een onstichtelijk voorbeeld voor ande-
 ren, die dien verliefden vrouwenheldt, als een Heiligh, op 't
 altaer zagen staen. Oock kunnen min tot stichtinge dienen de
 stuure en zuure Melanion ¹²⁾, die, in wildernissen en woestynen,
 het schuwe wildt op de hielen zittende, van alle vrouwenaen-

10) Dit gedicht is in de 4e uitgaaf van Vondels werken, Poëzy II. 583, afzonderlijk gedrukt, met het opschrift OP DE SCHOONHEIT.

11) *En of men van Herkules verziert nochtans enz. Qui bene distinguit bene docet.* De Herkules der oude mythologie was op 't stuk der vrouwen geen half beter dan alle andere Goden of halve Goden der fabel, of liever zy moesten alleen op dat punt de vlag voor hem strijken; en de vertelling der ontmoeting, welke hy aan een tweefprong zoû gehad hebben met Dought en Onleugd, is een verzieing van lateren tyd, toen men in zijn overwinningen allegorische beteekenissen te gaan zoeken, en in de door hem gedoodde monsters typen van zoovele ondeugden.

12) *De duure en zuure Melanion:* deze is my onbekond. Ik heb nog nooit van een anderen Melanion gehoord dan van Atalantes minnar, somtijds ook Hippomenes genoemd.

zichten, als van gruwelijke grijnzen en ondieren, al bevende en doots van schrick, voortliep; oock zommige Heidenen, die, de weelde van hun natuur met vergiftige drancken uitbluffende, of met steene messen besnoeiende, al schaemroot moeten aenzien, dat dees Hebreeuwsche propheet en heldt, in 't worstelperck en de loopbaen der kuischeit, met den prijs strijcken ga; nadien zylieden door uiterlijke middelen, dees alleen uit kracht van zijn geloof en godtvruchtingheit, vrywilligh, midden in een koninglijk hof, midden onder een ledigh lekker en jofferachtigh volck (dat in de roozen en violetten der vleierende wellusten tuimelde) de zoetprickelende lusten temde; niet gelijk een opgevoede by Pittheus,¹³⁾ of in Pythagorische, maer in de volmaecte leeringen en schole des allerheilighsten Meesters, van wien hy, zo veele eeuwen te voren, door zijnen onbesproken wandel vernederinge en verheffinge, een schets en schaduwe verstreckte. Stichtelijker zal dan mijn onverzierde Hippolytus, op 't gewyde toneel tredende, uwe E. en anderen laten oordeelen, of mijn tooneelyver hem naer 't leven uitbeelt; en of zijn schoone ziel ten schoonen lichaem oogen en aenschijn uitstraelende, en mijne tooneelbeelden eenen luister byzettende, zoo de gunst der aenschouweren verdient, dat men dan van hem magh zeggen:

*Tutatur favor Euryalum, lacrymaeque decoræ,
Gratio & pulchro veniens e corpore virtus.*¹⁴⁾

De lieve tranen op de wangen,
De deught, aenvalliger en kuisch,

¹³⁾ PITHEUS: een zoon van Pelops, en koning van Troezen, die 't eerst lesfen van redekunst zou gegeven hebben.

¹⁴⁾ *Tutatur favor* enz. ARNEID Lib. V. vs. 343.

In 't overschoone lichaem t'huis,
Aen Joseph hier den loopprijs langen.

Mijn Ioseph verblijft zich en lacht alreê, om dat hy valt
uwe handen, die hem zo groot eene gunst toedroeght, gelijk
bleeck in 't vertalen van Sophompaneas; toen uwe boeckka-
mer, gelijk voorhenen en sedert menighmael, ons voor een'
Parnas diende: want uwe bezigheid, t'elckens het heur beroep
toelaet, gaerne met de Zanggodinnen uitspannende, zelf Apollo
vaerzen offert, of gediensigh een slagheêr streckt, aen de
wiecken der zwanen, die, gryze en afgezonge vogels van verre
naftrevende, den hemel ter eere zingen; waer van eeuwich
getuigenis zal geven hy, die eeuwich wenscht te blyven

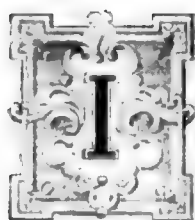
Uwe E. dienswillige dienaer,

JOOST VAN DEN VONDEL.

't Amsterdam, 1640. den 23^{en}

van Wijnmaent.

I N H O U D T.

JOSEPH, van Madianners en Ismaëllers in Egypte gevoert, en verkocht aen Potiphar, Koningk Pharoons kamerlingk en hofmeester, wort door zijns heeren gunst vry gemaect, in kunsten en wetenschappen opgetrocken, en ten leste gezet in 't opperste bewint van 't huis, door Godt merckelijk gezegent. onder 't opzicht dezès jongelings, wiens wijsheit en deught in een schoon en welgeschapen lichaem uitmuntende, de Hofmeesteres ¹⁾ zoo verleckerden, datze menighmael die godvruchtige en allerkuischte ziel tot onkuischeit zocht te bekooren; maer t'elkens, zoo stantvastelijk als godvruchtelijk, afgeslagen zijnde, en gelegenheit bespiedende, op zekeren feestdag, op hare schandelijke begeerte drong en aenhiel, jae hem by zijn kleet greep: waer over hy ten huize uitvliedende, het kleet ten beste gaf aen haer, die, al 't huisgezin te zamen roepende, den Hebreeuw geweld en schennis te last ley, 't welck by haren gemael zulx geloof wert ²⁾, dat hy den beschuldighden in 't Koningks gevangnisse smeet.

Het Treurspel begint en endicht met den dagh. Potiphars huis is het Tooneel. De Rey van Engelen spreekt de voorrede.

¹⁾ *De Hofmeesteres*: het was toen, gelijk nog in Duitschland, de gewoonte, de vrouwen naar de betrekking of 't beroep van haar mans te noemen. Tegenwoordig heeft dit hier alleen nog maar plaats, behalve waar 't vorstelijke of adellijke tytels (als „Koningin, Princes, Barones” geldt, in de woorden *Pastoorfene* (voor Predikantsvrouw) en dat nog maar zeldzaam, en *bakkerin*. Niemand zegt: *slagerin, timmervrouw* of *meester*. Wel spreekt men van *molenaarster, kapster, modemaakster*, enz., maar alleen, wanneer de bedoelde vrouwen die beroepen op haar elgen hand drijven.

²⁾ *Zulx geloof wert* voor „zoodanig geloof vond.”

P E R S O N A G I E N.

REY VAN ENGELÉN.

JOSEPH.

VOESTER.

STAETJOFFERS

JEMPSAR.

POTIPHAR.

ONAGIEN.

VAN ENGELEN.

PH.

TER.

TJOFFERS

SAR.

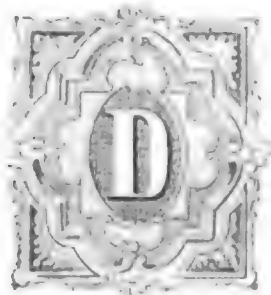
PHAR.

JOSEPH IN EGYPTEN.

HET EERSTE BEDRYF.

REY VAN ENGELEN.

AER schijnt de zon op 't hof, en zijn vergulde
tinnen,

En weekt heel Memphis op, en schiet heur stralen
binnen

Dit hoffelijke huis, en alle zalen van
Den grooten Potiphar, dien koninklijken man;
Wien Joseph, Jakobs zoon, als een gewenschte
zegen,

³ Dit hoffelijke huis voor „dit huis, dat tot de hofgebouwen —“ even als in den volgende regel: „dien koninklijken man, voor „dien man, die tot de hofhouding des konings — behoort.”

⁴ Als een gewenschte zegen: dit slaat op Potifar, en de dichter wil zeggen: „dat Potifar lang gewenscht, lang er naar uitgezien had, iemand van Jozefs bekwaamheden ter bestiering van zijn zaken te bezitten.”

- Weleer lijfeigen wert; toen hy van verre wegen
(In Kanaän van zijn gebroederen verkocht,
Aen Arabiers, en over Nijl te merckt gebrocht,
En weder opgeveilt) te hoof in dienst geraeckte,
10 By Pharoos amptenaar, die hem goetwilligh slaecte,
En zette dien Hebreeuw, geleert, van elck bezint,
En zijnen meester trouw, in top van 't huisbewint.
De heer, door 's dienaers trouw, ontlaf van alle zorgen,
Hecht, nacht en dagh geruft, den avont aen den morgen;
15 Maer niet zijn gemaelin, vrouw Jempfar, die, ontroert
In haren geilen geeft, zoo schendigh wort vervoert,
Om, buiten spoor van eere en van betaemlijkheden,
Het vier van deze pelt (die ziel en lijf en leden
Zoo dootelijk besmet) te koelen met een' kus
20 Van Josephs schoonen mont, en kuische lippen: dus
Verflingert op zijn jeught en deught, en zuivre zeden,
Heeft zy nu, dagh op dagh, den jongelingk bestreden;
Die noit op haer geboën noch lockaes acht wou slaen,
En nu den jongsten storm groothartigh uit moet staen.
25 Het huis van Potiphar wil een tooneel verstrecken
Van 's helts godtvruchtigheit, die wy om strijt bedecken,
Met deze vleugelen, waer mee wy zijn gedaelt
Op d' aerde, uit 't eeuwigh licht, dat van Godts aenschijn straelt,
In Josephs aengezicht, en elck ontvonekende oogen,
30 Waer uit dees Hofmeestres haer koortsen heeft gezogen.
Heel Memphis recht van daegh een afgodts staetli aen,
En al de stat reedt toe op 't prachtighste uit te gaen;
Maer Joseph (binnen 'thuis gezint Godts troon te naderen,
En zich vast kleedende) reedt toe den troost der vaderen,
35 Den eenen waeren Godt te groeten met gebeën,
En biddende met hem als in gelpreek te treën;
Uit goddelijke zorg, voor geen onnutte droomen,
En 't geen hem in den slaep te nacht is voorgekomen:

9 En over Nijl: hier deelt de anede van 't os. het woord over in twee deelen, en toch zonder hinder, omdat men lezen kan: Aen Arabiers (en over Nijl) ter merckt gebrocht.

10 Slaecte: dit wil hier niet zeggen: „vrij liet;“ maar: „van slaafsche, ondergeschikte diensten vrij stelde.“

11 Bezint: 't mag vreemd schijnen, dat „bezinnen,” 't welk een graad lager staat dan *besinnen*, en volkomen 't Fr. *agréer* uitdrukt, waarvoor wy anders geen vertaling hebben, zoo uit de mode is geraakt. 't Woord is toch volkomen Neêrduitsch, en somtijds onmisbaar.

21 Verflingert op zijn jeught en deught, en zuivre zeden. „Verflingert op zijn deught en zuivre zeden,” de uitdrukking klinkt vreemd; en toch al wie een weinig menschenkennis en ondervinding van 't vrouwelijke hart bezit, zal moeten erkennen, dat zy waarheid behelst. Ook de meest wulpische vrouw zal voor een man, die enkel op lichaamschoonheid bogen mag, niet meer dan een voorbijgaande neiging hebben, een *caprice*, gelijk men 't noemt. Doch vat zy een wezenlijke hart-tocht op, dan zal 't wezen voor iemand, die uitmunt door voortreffelijkheid van geest, van verstand of van karakter: of wel, bezit hy die gaven niet in hooft mate, dan nog zal zy hem die toefchrijven, en in elk geval de verfehoning voor haar liefde in zijne volmaaktheid vinden.

31 Van daegh: een uitdrukking, die elk onzer mischien nog van daag gebruikt heeft of nog gebruiken zal, die volkomen wettig is, en toch - ik weet niet waarom - uit den deftigen stijl gebannen schijnt.

32 Reedt toe voor „bereidt zich, maakt reeschap.” Zie HUYSCOOPER, *Poëzie* II, 267, 268.

- Op dat hy het gemoedt met zulck een voetliel stijf,
 40 't Welck aen het lichaem niet, maer aen den geest beklif:
 Want eene ziel tot Godt en 't goddelijk gedreven,
 Behoeft, als 't lichaem, spijs en voedliel om te leven;
 Om, onder 't juck van 't vleesch, het welck den geest vermaet,
 Niet eens te struickelen, maer boven haren last
 45 Te streven naer om hoogh, naer 't eenigh wit der vromen,
 Van waer alleen de ziel beginfel heeft genomen;
 Dies zy, in 't slijck gespat van 's levens oirsprongk af,
 Valt woelt, en hijght naer hem, die 't al zijn wezen gaf.
 Maer ziet die Jongelingk daer uit zijn kamer stappen.
 50 Hoe zweemt hy naer de deught en al haer eigenschappen!
 Nu luistert wat die wyze en heldre mont ons zeit,
 En hoe voorzichtig 't hart zich tot den strijt bereit.

JOSEPH.

- Zijt wellekom, herbore straelen,
 Die schemering en duisternis
 55 Het hooft beschaemt doet onderhaelen;
 Vertoont ons al wat zichtbaer is,
 Palaizen, naelden, lanen, stroomen;
 En weckt het al wat adem schept.
 O zon, die, met uw gonde toomen,
 60 Den hemel tot een renbaen hebt;
 Van waer ghy al des weerelts oogen
 Bekoort, met dat bekoorlijk licht,
 Welx ondergang wy noo gedoogen:
 O alverquickende aengezicht,
 65 Wanneer zal uwe fackel baeren
 Den dagh, dien langgewenschten dagh,
 Dien ick geheele twalef jaeren,
 Verdaghvaert heb met mijn geklagh;
 Den dagh, die mijn verdriet koom slaecken,
 70 En vaders vrolijk aentehijn toon;
 My kussen doe der broedren kaecken,
 Oock Benjamins onnoofle koon,
 En och den gront van mijn geboorte;
 En zet my op mijn grootvaêrs erf,
 75 Vernoecht voor Mambre en Hebrons poorte,
 Eer d'oude man van hartzeer sterf:
 Terwijl ick hier worde aengevochten
 Van Jempfar, 't heete en dartle dier;

50 *Hoe zweemt hy* voor „hoe gelijkt hy.” Anders bezigt V. ook zwijmt b. v. *Hericheyp*. XIV Boek vs. 42. *Dit kerkheelt* zwijmt naar hem.

57 *Naelden*: „Pyramiden of obeliskken.”

75 *Dier* voor „vrouw,” en meer bepaald voor „verliefde vrouw”; als meermalen.

't Welck, raezende van minnetoghten,
 80 Niet bluffen kan dat heiloos vier,
 't En zij in mijn bederf en schennis.
 O blinde ô breidelooze vrouw!
 Hoe breng ick uw gemoedt tot kennis,
 Voor dat vergrijp, vol naberouw?
 95 Wat zwarigheden of er naecken?
 Wat of die nare droom beduit?
 't En zij Godts Englen my bewaecken,
 'k Raeck zonder fchipbreuck hier niet uit.
 'k Was, docht my, in een fchip getreden,
 90 En ftaek van lant: een storm ftaek op,
 Een kille fchrick beving mijn leden,
 En gaf de vrolijkheit de fchop:
 Dan fcheen my d'afgront te verflinden:
 Dan zwichten wolcken voor den maft,
 95 Gefolt gellingert van de winden:
 De kiel raeckte op een zantplaet vast:
 Daer zat ick eenzaam en verlaten,
 En klaeghe valt mijn' noodt de zee:
 Maer klaght noch kermen moght hier baten:
 100 De zee voelt niemants hartewee.
 O hemel, zoo die norffe buien,
 Waarmede ick droomende overvoer,
 Al weder ftrijt en ramp beduien;
 'k Beveel, ô ftuurman, u het roer
 105 Van mijn gemoedt: ghy kunt my ftuuren
 Behouden aen een stille kuft;
 En of ghy 't onweêr lang liet duuren,
 Noch flaep ick in uw' fchoot geruft.
 Mijn Godt, mijn toevlught, uw geboden
 110 Gaen my ter harte in dit gefchil:
 U eere ick, maer geen valliche Goden,
 Noch os, noch hont, noch krokodil,
 Gelijck dees domme Egyptenaren:
 Behoe mijn ziel in deze baren.

VOESTER. STAETJOFFERS.

VOESTER.

115 Wie klopt hier aen de kamerdeur?

STAETJOFFERS.

Doe op, de joffers ftaen' er veur.

24 *Dan zwichten wolcken voor den maft* hoog dichtertijk voor: „dan werd het fchip zoo hoog opgenomen door de golven: dat de maft de wolken doorboorde”

de van minnetoghten,
kan dat heiloos vier,
u loedert en schennis.
onleeloze vrouw!
uw gemoedt tot kennis.
grip, vol naberouw?
en of er naecken?
ure droom beluit?
Englen my bewaeken,
der schipbreuck hier niet is.
my, in een schip getrosen.
lant: een storm staek op
k beving mijn leden.
schuckheit de schop:
d'afgront te verfinden:
i wolcken voor den maen.
t van de winden:
ste op een zantplaet vast:
enzaem en verlaten.
vast mijn' noot de zee:
en kerinen mocht hier baten:
niemants hartewee.
lie nortle buien.
k droomende overvoer.
en ramp beduien;
man, u het roer
eldt: ghy kunt my snuren
n een stille kust:
nweër lang liet duuren.
k in uw' sehoot gerust.
n toevlucht, uw geboden
harte in dit geschik:
er geen valliche Goden.
h hont, noch krokodil.
name Egyptenaren:
in deze baren.

VOESTER.

VOESTER.
er aen de kamerleer?

STAETJOFFERS.
offers staen' er veur.

de zielebreuck roet, dat weest
de wolken doorhooste

VOESTER.

Och raecht aen grendels noch aen sloten,
Ick koom u by.

STAETJOFFERS.

Hoe, slaept mevrouw?

VOESTER.

Haer oogen, effen wat belchoten
120 Van vaeck, my, vol van angst en rouw,
Vast houden waeckende, en verlegen.
Zy heeft te nacht een koorts gekregen,
En niet een oogenblick gerust.
De brant in 't beekeneel getlegen,
125 Neemt af, maer is noch niet geblucht.

STAETJOFFERS.

Wy quamen om het hair te poeren,
Te krullen, en met goudt te snoeren,
En haer op 't cieraelykft te kleen.

VOESTER.

Vercier u zelfs, en gaet vry heen:
130 Z' is niet gestelt om uit te komen.

STAETJOFFERS.

En of dit qualijck wiert genomen,
Dat wy, haer latende in dien staet,
Ons durven geven op de straet.

VOESTER.

'k Blijf borgh, laet my alleen betyen:
135 'k Weet u van op'praeck te bevryen,
En ken haer luimen al te wel.

STAETJOFFERS.

Zoo durven wy, op uw bevel,
't Gezicht van deze feest genieten?

VOESTER.

Gaet heen, het zal haer niet verdrieten.

STAETJOFFERS.

140 Och, Itis loone u deze deught,
O oude voester, die ons jeught
Vergunt met andren te vergaeren.

VOESTER.

'k Bedanck als noch mijn jonge jaeren,
Met lust en weelde doorgebracht,
145 En gun u gaerne dezen toght.
De roozen blozen om te pluicken.

136 Te poeren voor „poederen, poeleren.“ Hairpoeder was ook in Vondels dagen in gebruik: doch ze was niet wit, gelijk in 't laat t des vorige en in 't begin van deze eeuw: — maar van een stof, gedigend aan de kleur van 't hair. Zoo poederden zich de lichtblonde met zilverstof, de roosachtige met goudstof, de zwarthairige met ipeeglas of andere vonkelende stof.

Wie tijdt heeft moet haer tijdt gebruicken.
 Iek draegh de joffren haet noch nijt.
 Gaet hene, bezicht uwen tijdt;
 150 Daer tranen lijkzang en gebeden
 Zich mengen met vrolijckheden.

REY VAN ENGELEN.

ZANGK.

Sluit voor Begeerte uw graegh gezicht:
 Zy loert, zy loert om in te vaeren.
 Sluit d'oogen, vensters van het licht,
 155 Indien ghy wilt uw hart bewaren:
 Want zoo Begeerte eens binnen sluipt,
 Zy zal bederf en jammer baren,
 Dat eeuwich smert, en eeuwich druipt.
 De dingen zijn niet als zy schynen:
 160 De worm zit binnen lekker ooft,
 En levent kleur bedeckt venynen.
 Hy doolt zeer licht, die licht gelooft:
 In paradyzen nestlen slangen:
 De slangen hangen boven 't hooft,
 165 Daer goude en blozende appels hangen:
 Dies wacht uw vingers, wacht uw hant.
 Noch vat de Doot niet met uw' tant.

TEGENZANGK.

't Godtvruchtige geslacht van Seth
 Lijt schipbreuck op korale klippen,
 170 Op een albuste een streelend bedt;
 En strant op 't zachte strant der lippen,
 Die vleien kunnen, als welcer
 Haer moeder, die met Adams slippen
 Den ganschen aertkloot ruckte om veër.
 175 De voorgang in 't wellustigh Eden
 Wort nagevolgt van tijdt tot tijdt:
 Men schept vermaeck in 't overtreden
 D'oprechtigheit versmelt en slijt.
 De hemel, opgeweekt door 't farren
 180 Van zulck een' opgehoopten spijt,
 Verheft tot boven aen de starren
 Een zee, van geen geberght gestuit:
 Een zee wifcht alle vlekken uit.

TOEZANGK.

Wat ziet men schoone naeckten zwemmen,
 185 En dryven op den weereltvloet.

151 *Zy loert, zy loert*: fraaie herhaling.

159-161 Vergel. *Adonias* vs. 1197.

De goude kelck schenckt moortreynen.

De dinghen zijn niet als zy schijnen.

168-171 Dit ziet op het gebeurde voor den zondvloed.

JOSEPH IN EGYPTEN.

moet haer tijdt gebruiken.
 Joffren haet noch tijt.
 Zicht uwen tijdt;
 Zang en gebeden
 met vrolijkheden.

VAN ENGELEN.

ZANGK.

Geerte uw graegh gezicht
 oot om in te vaeren.
 Vensters van het licht.
 Lt uw hart bewaren:
 Geerte eens binnen sluip.
 En jammer baren,
 Tuert, en eeuwigh druip
 Niet als zy schynen:
 Binnen lekker oot,
 Ir bedeckt veynen.
 Vr licht, die licht geloof:
 Estten slangen:
 Ringen boven 't hooft,
 Hangende appels hangen:
 Uw vingers, wacht uw hant
 Doot niet met uw' tant.

TIGENZANGK.

Tige geslacht van Seb
 S op korale klippen.
 In een streelend bedt:
 Zaachte strant der lippen,
 Tunen, als weleer
 He met Adams lippen
 Aertkloot ruckte om veer.
 In 't wellustigh Eden
 Licht van tijdt tot tijdt:
 Inneek in 't overtreden
 At verfmelt en tijt.
 Weekt door 't starren
 En' opgehoopten spijt,
 En aen de starren
 Groen geberght gestuit:
 Lt aile vleecken uit.

TOTZANGK.

Hoone naeckten zwemmen.
 P den weereltvloet.

De weeren van J. van Vondel III
 1714
 De weeren van J. van Vondel III
 1714

JOSEPH IN EGYPTEN.

Al 't water bluft en temt dien gloet.
 Niet maghtigh om zich zelf te temmen.
 Of vrouwelusten veel beloven,
 Men ziet hoe dier die lusten staen:
 Men ziet de weerelt onder gaen:
 En komt verbode lust noch boven?

HET TWEEDE BEDRYF.

VOESTER. IEMPSAR.

VOESTER.

Zy slaapt, doch ongeruft: 'k wil zachtjes nader treên.
 Hier leit het hooft: zy snijft haer armen staegh van een.
 En nautix halfgedeeckt kan 't bedt de leden houden.
 105 Best deck ick 't naeckte lijf, dat anders moght verkouden.
 My dunckt zy droomt: 'k wil stil by 't hoofdeint blyven staen.
 Hoe raefkalt ze in den slaep: nu laet haer eens begaen.

IEMPSAR.

Al gaf my het geluck te dragen
 Den scepter met den tullebandt,
 200 En d' eige kroon, die Pharo spant;
 Al zat ick op des konings wagen,
 Ge-eert als koningm van 't lant;
 'k Had tienmael liever te behagen
 Uwe oogen, bruin als diamant,

- 203 Dan 's konings oogen, en de zielen,
 Die voor deze aertſche Goden knielen,
 En hen verheffen hoogh in top.
 Iek nam de kroon van mijnen kop,
 En kroonde uw hoofd met puick van ſtralen.
 210 Een kus zou 't altemael betalen.
 't Genot van eenen kus is meer
 Dan al 't genot van ſtaet en eer.

VOESTER.

Helaes! voor 't minnent hart is ruſt noch vre geſchapen;
 Want Min houdt ſcherpe wacht, als al de zinnen ſlapen.

IEMPSAR.

- 213 Dur lang, ô liefelijke pijn
 Van minneſchichten, diep geſchoten.
 Smelt Venus vier uw hart in 't mijn?
 Heeft zy uw hart in 't mijn gegoten,
 En bey de harten, eens geaert,
 220 Ononderſcheidelijk gepaert?

VOESTER.

Genoegelijke droom, kunt ghy dees vlammen bluffen:
 Iek wil, in Joſeph's plaets, haer mont en wangen kuſſen.

IEMPSAR.

- Dat 's artſeny van yemants mont.
 Wie kuſt mijn quynent hart gezont?
 223 Verzoet ghy zoo dit bitter lyen?
 Och Joſeph, duick mijn morgenſtar:
 Och vlucht: daer dreight u Potiphar.
 Hy komt ons deze vreught benyen.
 Daer moort hy u in mijnen ſchoot.
 230 Waer heen gevloten voor de doot?

Och voeſter, help, hy moort, hy woet, om my te krygen.

VOESTER.

- Wat razerny is dit? dus nit den bedt te ſtygen?
 En langs de kamer naeckt te vliegen in het hemt,
 De vlechten om het hoofd, als dol en ongetemt?
 233 Wat razerny is dit?

IEMPSAR.

Helaes, waer zijn mijn zinnen?

VOESTER.

Die zijn van huis, mevrouw.

IEMPSAR.

Och hael ze weder binnen.

211 Smelt heeft hier wederom de activo beteekenis in tegenoverſtelling van *smilt*.

223 *Nit den bedt*: met de ſterke buiging maar om 't metrum voor „nit den bedde.” Zie vs. 272.

234 Deze regel is kurios van nalatſelt.

VOESTER.

Hoe lijtghe dus ontfelt? bedaer wat, en bekoel.
 Nu koom, en zet u hier wat neder in dien stoel,
 Nadien ghy op de koets niet langer kunt geduuren.
 210 Koom schiet dien tabbert aen.

IEMPSAR.

Waer ben ick? in wat muuren?

VOESTER.

Mevrouw, ghy zijt in huis. hoe zietghe zoo beroert?
 Hoe hangt dit hair om 't hooft, zoo wildt en ongesnoert?
 Nu koom, laet my begaen: ick zal 't een luttel schicken.
 Wat quam u over? kan een droom u zoo verschrieken?
 215 Daer is de spiegel: zie, en spiegel dit gelaet.
 Aenschouw eens, hoe die brant van 't hart in d' oogen slaet;
 Hoe mager 't aenzicht quijnt, en d' ingevalle kaecken;
 Hoe Min het schoon misverft, en hoe zijn boogh kan raacken
 Een ongewapend hart. hoe heel ick dees quetsuur?
 220 Blas uit, blas uit by tijds dit zorgelijk smeulend vuur.
 Blas uit den brant, eer die in 't dack van 't hof koom steigen.

IEMPSAR.

Zoo lang die Jongeling my zijnen mont zal weigeren,
 Ziet Iempiar hulp noch troost voor haer bedroefde quael.
 Helaes, waer was ick strax? wat vriendelijke straet
 225 Versehen my in den droom? hoe flonkerden die oogen?

VOESTER.

Vertel dan uwen droom.

IEMPSAR.

My docht 'k wert opgetogen
 Met Joseph, mont aen mont, in Venus heilgen troon.
 In Venus ledekant, omheint van minnegodn:
 Die schutters deden niets dan naer ons harten doelen:
 230 Wy niets dan minnebrant en kus met kus te koelen.
 O welck een' lieven gloet gevoelde ick, schicht op schicht!
 Wat lust is dat, die 't brein als uit zijn leger licht?
 Laet andre zinnen vry om weelde en wellust woelen.
 Iek noem den grootsten lust, verbeelding van gevoelen
 235 Der onderlinge vlam, die door al d' adren rijdt.
 Maer zulck een zaligheid nut niemant onbenijt:
 Want midden onder 't spel quam mijn gemaet gevaren
 Met eenen blooten dolck: strax rezen al mijn haren.
 Hy bluschte in mijnen schoot dit lechvier van mijn' gloet,
 240 Bespattende mijn borst en aenzicht met dat bloet,
 Om 't welck mijn bloet dus ziet en schuimt, en 't hart moet zuchten.
 Dat dreef my uit den bedde, om lijfsgevaer t' ontvlughten,

241 Beroert: in den zin van „hevig ontfeld van ontroering.”

En dezen tweeden steeck, die naer mijn' boezem ging.
Och, Joseph, Joseph, och! och, schoone Jongeling!

VOESTER.

275 Zwijgh stil, het gelt uw hals, hoe nu dus ongebonden?
Ick heb uw jofferen alree van kant gezonden.
Ay, bindt, om slaven en gezin, uw toghten in.
Ick schriek voor uwen heer: wat schaem u voor 't gezin.

TEMPSAR.

Ick pas op eer noch schant, noch op mijn eigen leven.
280 De Min vervoocht het al.

VOESTER.

Waer wort mijn kint gedreven

Van dollen razerny?

TEMPSAR.

Ay, moeder, spreek zoo niet,
Noch scheldt geen razerny mijn redelijk verdriet.
Uit rype reden wort mijn hartewee geboren.
Gemeene schoonheit magh gemeen vernuft bekoren.
285 Dat reukeloos slechts ziet de dingen over 't hooft,
Of licht bestemt, 't geen 't oogh al blindeling gelooft:
Maer wie met oordeel mint, zal zich alleen vergapen
Aen eenigh puickelchoon, tot verwondering gefchapen:
Gelijck dit nitheemfch licht, dat leider al te kuilch
290 Vergult gewelf en zael van ons gezegent huis:
En dunckt het u, dat ick noch revel zonder reden?
Bezie den Jongeling, van boven tot beneden,
Hoe vrouw Natura aen hem te kost leide al haer' schat.
Wat wraeckt uw oordeel hier? wat wenfcht ghy anders, dat
295 Niet strax tot misfal streckt? wat rots wort niet bewogen?
Noit zagh een valck in 't hof zoo wacker uit zijn oogen;
Die oogen, daer de Min, gezeten op zijn fioel,
Het alles brant en blaecht, en blijft zelf koudt en koel,
Het hooge voorhoofd schijnt een' glans van zich te spreien.
300 Men ziet het blonde hair zijn locken aertigh zweien,
En zwieren over neck en over schouders heên.
In 't aenzicht gloeit de verf, wie zagh ter weerelt leên
Van maeckfel zoo volmaeckt, zoo net, zoo evenmatigh?
De mont (die 't zeggen dorst) te stemmigh, en te statigh,
305 Zou yet vrypostigers vereifchen, 't geen een' mensch
Van zulcke jaeren voeght, zoo had ick al mijn' wensch;
Zoo zwom ick in een zee van allerhande volheit.
Ay, moeder, noemt ghy noch uw dochters liefde dolheit?
Och, Joseph, Joseph, och, de reden leert het my,
310 Dat ick u minnen moet, al schijnt het razerny.

VOESTER.

Dit queeckt uw koorts: is 't vreemt dat ghy zoo lang blijft quynen?

IEMPSAR.

- Gelijk langs eene beek de bloemen schooner schynen,
 Daer 't water over drijft; zoo schijnt zijn eedle geest
 Zijn ziel wel ruim zoo schoon, door 't lichaem, schoon van leeft,
 313 Waer in met overlegh dees kiefche geest quam daelen,
 En flickren, eveneens gelijk verdroneke straelen,
 In mynen, en gelaet, en voeghlijkheit, en al
 Wat yegelijk bekoort en treckt, met zulek een' val,
 Dat hy zich meester maeckt van vrouwen en van heeren,
 320 En waert is niet een huis, maer Rijken te regeeren.
 Oeh, Joseph, Joseph, oeh, de reden leert het my,
 Dat ick u minnen moet, al schijnt het razerny.

VOESTER.

Ghy zijt te krachtigh en hardneckigh in 't verbeelden.

IEMPSAR.

- De hemel overgoot met overmaet van weelden
 323 Dit huis, geduurende 't voorzichtige beleid
 Van dat liefstalligh kint, het weeligh veldt ontzeit
 Ons vruchten noch gewas, de dienaers en de knaepen
 En slaven spoën hun werck, mijn heer magh veilig slaepen.
 Op Josephs wackerheit, de Koning en al 't hof
 330 Onthalen Potiphar met ongemeenen lof.
 Hier hapert niets, dan dat wy hem vergeefs beminnen,
 En hy te krygel valt, en al te stijf van zinnen,
 In 't weigren van mijn bede, en dagelix verzoek.

VOESTER.

Zoo keer uw' slaef den neek met een verdienden vloeck.

IEMPSAR.

- Oeh, Joseph, laet mijn vloeck veel eer my zelve treffen,
 333 Dan uw alwaerdigh hooft, het welek ick wensch te heffen
 Tot aen de starren toe; te kraffen met een' krans
 Gevlochten van mijn hair, met uitgelezen glans.
 Wie haet zijn eigen hart, of wort er op verbolgen?
 340 Wanneer de zonnebloem vergeet de zon te volgen
 Met loncken; wanneer haer verdriet 't gelietde licht
 T' aenschouwen, met een zoet en minnelijk gezicht;
 Dan zal ick dien Hebreeuw, mijn lief, den neek toekeeren.

313 Schoone vergelyking. De dichter wil zeggen dat „de schittering der bloemen langs een beek door de weerknaatling van de spiegeling van 't water verhoogd wordt.”

321 *Mynen*, i. e. *mine*, „voorkomen.”

325 *Yegelyck* voor „teereen,” wy zeggen thands „een iegelyk.”

327 *Val*, „welstand.” Zoo zegt men nog: „dat hoeft geen val;” voor „dat staat, past niet.” Zie ook *'t Val*. *Woordenb.* op *nooyt, in v.*

340 Vermutig gedacht van den dichter, om zelfs de van hartstocht vervoerde vrouw Josefs toekomstige grootheid te doen voorzien. Zie ook vs. 336.

VOESTER.

Vreemt dat ghy zoo lang

TEMPSAR.

de bloemen schooner telken,
zoo leliënt zijn eedle geest
men, door 't lichaem, schoon
s' kielche geest quam dale,
s' verdronke stralen,
s' gelukheit, en al

treckt, met zulk een val
st van vrouwen en van heere
maer Rijken te regeren
de roken leert het my,
leunt het razerny.

VOESTER.

anheekigh in 't verbeelen

TEMPSAR.

ernoot van weelden
arzichtige hebbit
et weeligh veldt ontzet
de dienaers en de knaepen
s' mijn heer magh veilig leuen
Koning en al 't hof
gemeenen lot.

wy hem vergeefs bemoeit
d te stift van zinnen.

en, en dagelijx verzoek

VOESTER.

ek met een verdienden vleek

TEMPSAR.

ek veel eer my zelve tellen
het welck ick wensch te heeten
s' kranien met een kruis
met uitgelezen glans.
ot wort er op verbolgen?
vergeet de zon te volgen
er verdriet 't geliefde licht
zoet en minnelijk gezicht:
w, mijn lief, den neek tacken

en dat, die d'neut der vrees
met water verhoort wort.

en een zegel k
s' heeft geen nu, voor dat dat nu is

en van haren, dat re vrees met

Een aangewende min valt lastigh te verleeren.

VOESTER.

315 't Valt licht te haten, die ons gunst en vrientſchap haet.
Hy blijft toch even ſchuw, en vliedt u, waer ghy gaet.

TEMPSAR.

Te feller wort mijn vier door 't weigren aengeſteecken.

VOESTER.

Gelijke liefde kan gelijke liefde queecken.

TEMPSAR.

Geloofme in 't geen ick voel: de liefde in haer bejagh
320 Is heetſt op 't wildt, 't welck zy niet achterhalen magh,
En heeft min trek tot yet, dat macklijk wort gevangen.
Begeerte groeit te meer, door 't vierige verlangen.
De min is haer geen ernſt, die om het aflaen tuſt.
Rechtſchape dapperheit wort niet zoo licht verbluſt.

VOESTER.

325 Ghy kocht dien knecht voor ſlaef: wat lief hebt ghy verkoren?

TEMPSAR.

Zwijgh ſtil, verkleen hem niet: ghy moort mijn ziel deur d'ooren.
Wat zwerft'er menigh heldt, dien 't aen geluck ontbreekt,
Maer niet aen ſtam noch deught, al wat in Joſeph ſteeckt
Gelijekt niet ſlaefs, maer heers: dat zwinxel en die gaven
330 Getuigen, hoe hy nam zijn' oirſprong uit de braven:
Doch 't zij zoo 't wil; ick wensch voor zijn ſlavin te gaen.
Geluckigh waer de vrouw, die onder hem moght ſtaen.

VOESTER.

Het minnende oogh vergroot die dingen zonder oordeel,
Acht alle droomen waer, en rekt ſchade voordeel.
335 Mevrouw, 't is valſche waen, die uw verſtant miſleit.

Verkies een veilig padt: geloof niet watze zeit.
Al gaf hy ſchoon gehoor, zoo leert uw ſtaet u duicken.
Ghy mooght dien Jongeling niet openbaer gebruicken,
Maer ſteelwijs, en ter ſluick, en ergens in een' hoeck,
340 En met een hart vol ſchrix.

TEMPSAR.

Dat is al 't geen ick zoeck.
Geſloke min ſmaeckt zoetſt, in duiſtre en diepe holen:
Daer leeft men by den nacht: daer glimmen Venus kolen
Met levendiger gloet, dan by den lichten dagh.

VOESTER.

Zwijgh ſtil, ick hoor mijn' heer: my dunckt ick hoor gewagh.
345 Daer klopt hy aen de deur: ick beef voor mijn gepeinzen.

355 Ghy kocht dien knecht voor ſlaef: men vergeet niet, dat knecht hier in den zin van „Jongeling” ſtaet

367 Al gaf hy ſchoon gehoor voor „uſſchoon hy gehoor gaf.”

368 Openbaer: „zoo, dat het ieder bekend zij, vrijelijk, op wettige wijze.”

376 Gewagh: van het oude praet, van wegen (weg) voor, „beweging.” Men zie daarvan by TEN KATE,

D. II, 1e pr. blz. 303.

Verbijt u toch een poos: wat raedt om dit t' ontveinzen?

POTIPHAR. VOESTER. TEMPSAR.

POTIPHAR.

Doe open, Voester. hou: wat onrust hoor ick hier?
Hoe vaert mevrouw?

VOESTER.

Een vrouw is een rampzaligh dier.
Daer zit zy voor de sponde, en heeft maer pas geslapen.

POTIPHAR.

180 Hoe is het toch, mijn troost? hoe is 't met u gelchafen?

TEMPSAR.

Gelijck ghy daeghlix ziet: het lust my maer van pas.

POTIPHAR.

Zoo leunt een quynend beeld, gebootst van maeghdewas,
Op eenen ebben stoel, en laet het hoofd vast hangen.
Is dit die lieve mont? zijn dit dees zachte wangen,
385 Die ghy my eerstmael boodt, met onverzaden lust?
Heeft Potiphar zoo vroegh den bloefsem afgekult,
En al dat blozent schoon van 't aenschijn afgestreecken?
Uw roozen gaen eerst op, voor 't licht, dat door wil breecken,
En op den drempel staet, den valen nacht te spijt.
400 De Goden hoeden het, dat niet een buy van nijt,
Van norste zwarte nijt ons koom zoo vroegh berooven
Van zoo veel helderheên, als uwe jeught beloven
De lusten van uw lief en trouwen bedgenoot,
Die nergens zachter rust, dan in dien warmen schoot.
405 'k Moet, overwonnen door uw zuchten, door uw tranen,
My, zeven nachten lang, van dit schoon lichaem spanen;
En twyfel waer ick hebbe in mijnen plicht getaelt,
Om dat ghy, als voorheên, niet uw gemacl onthaelt,
Ja schier afkeerigh schijnt van hem, en van het leven.
410 Zegh op, waer is u stof tot ongenoeght gegeven?
Wat maeckt u wars van 't licht, en mijne oprechte min?
Mijn lief, of hapert het aen yemant van 't gezin?
Ghy zucht, en antwoordt niet. wie zijze? ick zal hen straffen.
Ontdeck het uwen Heer: hy kan 'er raedt in schaffen.
415 'k Wil dat een yegelijck u viere, en eere, en dien:
Datze altezaemen u, als my, naer d' oogen zien.
Ghy steent, en krypt het in: hoe kan ick dit gedooogen?
Wat hartewee schuilt hier? de traenen staen in d' oogen.
Wat schreit ghy? spreek vry uit, en melt my, waer het schort.
420 De krancke, die haer leet den arts verbergh, verkort
Zich zelve, maer wie 't klaeght en melt, die kan men helpen.
Zegh op: is 't in mijn maght, ick zal dees wonde stelpen.

JEMPSAR.

- Vertrouwt ghy, dat wy wars van uwe liefde zijn,
 Ons liever, dan voorheen de dagh en zonnelchijn,
 415 Die nu verquicken komt al wat begon te flaeuwen?
 O smert! ô hartewee! wat valt dit hardt te kaeuwen!
 Maer laes noch harder te verduwen, voor een vrouw,
 Die, teder van gemoedt, niet opmagh tegens rouw,
 En onmin. Heiligh oogh des hemels, die beneden
 420 Op d' aerde met uw' srael de minste onzuiverheden
 Ontdeekt, en altijd zelf zoo rein en zuiver zijt,
 Ghy ziet en kent mijn gront. ô Goden, helpt, hoe snijdt
 Dat woort ons in het hart.

POTIPHAR.

Nu fus, niet t' ongeduldigh.

VOESTER.

- Mevrouw blijft eeuwich dienst en trouw en liefde schuldigh
 425 Den genen, die haer trouw aen zijne trouw verknocht,
 En zoud er blyck van doen, indienze meer vermoght:
 Maer vrouwen zijn gelijk het weêr der zomerdagen,
 En onderhevigh meest aen luimen, en aen vlagen.
 Laet deze droeve buy van onlust overgaen.
 430 De zon getrooft zich wel, dat d' afgeschene maen
 Verflaewt, en niet een lit meer schijnt te kunnen reppen:
 Terstont verrijstze, en lacht en komt weêr luister scheppen
 Uit hare wederga, dien koesterenden srael.
 De sluimerende Min is slechts op een verhael
 435 En om meer voorraet uit, en zal eerlang al t' evens
 Opborrelen vol saps, doortintelen vol levens
 De leden van u beide, en zetten, met meer blyck
 Van gunst en gloet dan oit, al 't achterstel gelijk.

POTIPHAR.

Wat oordeelt d' arts van haer, en van dit langsaem quynen?

VOESTER.

- Zy heeft te groot een moedt, en schaemt zich zieck te schynen,
 440 By artsen of gezin.

POTIPHAR.

'k Had hoop, dat zy haer' geeft
 Verquicken zoude, op 't hooge en heerelycke feest,
 Het welck de joffers zelfs bekleeden, en vereeren.

VOESTER.

Milchien help ick mevrouw voor middagh in de kleeren.

POTIPHAR.

- 445 Bekoort u 't hoogtijt niet? het woelt alree op sraet.

JEMPSAR.

Dit feest bekoort my min dan d' eenzaamheit. ay, laet
 My heden in de stilte, en achter af bedaren:

't Wort beter. 't gekrioel der uitgelate ſcharen
Moght ſteurnis geven aen de zinnen. al mijn luſt
430 (Indien 'er luſt is) ſtreekt tot afgeſcheide ruſt.

VOESTER.

Zwaermoechtigheit, van haer gedachten overladen,
Zoeckt altijd eenzaamheit, en wandelt dootſe paden.

POTIPHAR.

Zwaermoechtigheit wort zoo door eenzaamheit gevoedt.
Gezelliſchap baert vermaeck.

IEMPSAR.

De barning van 't gemoedt
435 Blijft duuren, daer het ruſcht van ſtrijdige gezinden.

POTIPHAR.

Vergader zonder ſtrijt.

IEMPSAR.

Waer is die plaets te vinden?

VOESTER.

Belieft het u, mijn Heer, beveel den Huisvooght vry,
Dat hy mevrouw in alls van daegh te wille zij,
't Gezin vertrecken doe, en ſteurnis zoek te myden.

IEMPSAR.

440 O ja, dat waer mijn wensh: dat zou mijn' geest verblyden.

POTIPHAR.

Het zal geſchiën, mijn trooft. daer noodt my ons karros
Op 't hooge leeft: grijp moedt.

IEMPSAR.

Mijn hart.

POTIPHAR.

Nu laet my los.

Ick hoop na 't hooghtijt u in betren ſtaet t'ontmoeten:
Laet Joſeph midlerwijl mijn ſchult gediensigh boeten.

IEMPSAR.

445 Och Voester, vat dit woort: hy zelf geeft ons verlof.

VOESTER.

Zwijgh ſtil.

IEMPSAR.

Spreeck Joſeph aen: nu hebt ghy ſpreeckens ſtof.

VOESTER.

Och zwijgh, mevrouw, zwijgh ſtil, eer hy u hoor geluit ſlaen.
'k Zal luſtren wat mijn heer den Huisvooght zeit in 't uitgaen.
De Ioffers gaen vaſt heën: de Ioffers nooden hem:

450 Hy weigert haer 't geley: daer hoor ick Joſeph's ſtem.

435 *Gezinden* hier genomen voor 't m. v. van *gezinde*: doch met verzachten uitgang.

437 *Den Huisvooght*: „Jozef.“

POTIPHAR. JOSEPH.

POTIPHAR.

Wel Ioseph, gaet ghy nu de Ioffers niet geleiden
 Naer 't vrouwetimmer, om het oogh te laeten weiden
 In zulck een' schoonen rouw, die lijk en uitvaert ciert
 Van Apis? lust ghy t' huis, nu al de weereft viert?

JOSEPH.

413 Mijn heer, ick kan de tijdt wel eenzaam overbrengen.
 Hoe verder van dat vier, hoe minder zorgh voor zengen.
 De Ioffers tieren best in 't midden van 't gewoel.
 Hy blaeeke om haer, wie wil; mijn aert is stil, en koel.

POTIPHAR.

Kan zoo een Jongling zich van zoo veel zonnen spanen,
 420 Van 't vier 't welck schooner speelt door teere joffretranen,
 Dan 't licht door eene wolk; wanneer de regenboogh
 Gespannen, regens spelt, en verft de lucht om hoogh.
 Dit beurt om vier jaer eens. hoe blijft ghy zoo afkeerigh
 Van feelten?

JOSEPH.

Ick was noit nieuwsgierigh noch begeerigh
 425 Om d' uitvaert te bezien.

POTIPHAR.

De toetel wijft wel aen
 Met wat een heerlijkheit dees staci toe zal gaen,
 Ja heerlijcker dan oit in menigh jaer te voren.
 Wien zouze heden niet, wien morgen niet, bekooren?
 Van daegh de Ridderfchap, en fchutterlijke kracht.
 430 Met fleepende geweêr: een dubble ry en pracht
 Van Iis priesteren, gedoft met hartevelen:
 Dan 't aengebden lijk, en die dat lijk verzellen;
 De koning, en al 't hof: de heeren, en de Raet:
 De koningin in rouw: haer fleep, en heele staet,
 435 Met fluiers om het hooft, met tranen op de wangen:
 De borften opgekrabt, de lucht met lijkgezangen,
 Met priesterlijk geloey, tamboer, en fisterklanck,
 En cymbelgalm gepropt: de fpietfen taey en langk
 Bewonden met een' myrt, gellingert heên en weder.

413 *Mijn aert is stil, en koel:* of de dichter vergeet hier, wat hy tot lof van Jozef in de opdracht gezegd heeft, of hy legt hem hier een leugen in den mond.

420 *De Ridderfchap, en fchutterlijke kracht:* een echt Amfterdamsche optocht, die hier den dichter voor de oogen zweefde.

420 *Met fleepende geweêr:* ten toeken van rouw. Men vergelijke de uitflaande prenten der begrafenisfen van Prins Willem I, van de Ruyter enz.

431 *Gedoft met hartevelen:* waar Vondel dit kostuum van daan haalt om Iſa's Priesteren mede te tooien, is niet zeer duidelyk: waarfchynlyk had hy op de eene of andere prent Germaanfche priesters in zoodanig fteden pak gezien.

- 300 Aldus geleit men 't lijk, de straten op en neder,
 Tot daer het eenwigh wort de grafnaelt toebetrout.
 Maer morgen, effen als de zon, gehult met gout,
 Het hoofd heffe uit de kin, om 't aertrijk meê te deelen
 Dien goddelijken glans; steekt Memphis zijne keelen
 305 Al t' effens op, van vreught, en juicht uit eenen mont:
 Gezegt zij den dagh, die Apis weder vondt.
 Men haelt dan 't gouden vat uit het Godtheiligh koffer,
 Mengt water aerde en geur door een, en giet den offer
 Op 't voorhoofd van dien Godt, die gulde horens draeght,
 310 En met een halve maen de maen tart, eer het daeght.
 De stadt komt naer den Nijl met maght hem tegenloopen.
 De kopre poorten gaen voor zijn geloey strax open.
 Zoo wort hy op het koor gezet, voor 't hoogh autær.
 Hy stont te voren hier vier etmael droef en naer,
 315 Uitbeeldende Isis druck, behangen met zwart linnen.
 Men leit hem 's nachts stil uit, by daegh met staci binnen:
 Dan offert elk voor 't koor, 't zij onderdom, of jeught.
 Wie heden smelt van rouw, springt morgen op van vreught.

JOSEPH.

- Men viere Ofiers geboorte- of sterfdagh, of de granen
 320 Van Isis, of gestarnte, of zon, of nieuwe manen,
 Of 't zevendaeghsche feest des Nijls, of wat men wil;
 Men bidt den Viergodt aen, of koe, of krokodil,
 Anubis, Ammon, of wat wyders wort geboden;
 Ick volgh 't Hebreeuwfch gebruik, en geene uitheemsche Goden.
 325 Eert Koptus Zonneftadt en Memphis een getal
 En menighte van Goën; wy eeren overal
 Een Godtheit met gebeën en zuivere offerhanden.

POTIPHAR.

- 't Ontbrack Egypten noit aen hemelsche verftanden:
 Dat weet ghy, die, volleert in wijsheit, quaemt zoo knap
 330 Te steigren op den troon van alle wetenschap.

JOSEPH.

Ontlaft my van dien lof: want heb ick yet bedreven,
 't Welck lof verdient, dat zij den hemel toe gefchreven,
 En u, die aen uw' slaef niet luttel leit te kost.
 Wanneer men heet volleert, is d' eerste les begoft.

300 't Lijk: van Apis namelijk. Men weet, dat deze godheid door de Egyptenaren gediend werd onder de gedaante van een swarten stier, met een wit kolletjen op 't voorhoofd, de gedaante van een arend op den rug, en op de rechterzijde een maanvormige witte vlek. Het dier mocht maar zekeren bepaalden leeftijd bereiken, na welken het gedood werd en een ander gezocht, dat op die zelfde wijze geteekend was. Zoo lang dit niet gevonden was, heerschte er rouw door geheel Egypte, die by het opsporen van het verlangde in vreugdefeesten verkeerde.

312 Later: de kopre poorte springt.

319 Knap voor „snel, vlug.“ Zoo is *knaphandia* „vlughandig.“

324 Begoft voor begonnen, als meermalen.

raten op en neder,
 grafnaecht toebetrou
 gehult met goud,
 't aertrijk met te be
 t Memphis zijne ke
 en juicht uit eenen mont
 is weder vondt.
 uit het Godtheiligh ke
 oor een, en giet den de
 t, die gulde horens hang
 aen tart, eer het daeg
 met maght hem teged
 zijn geloey strax open
 et, voor 't hoogh ariet
 tunnel droef en naer,
 ogen met zwart linnen
 t, by daegh met sta
 't zij onderdom, of
 pringt morgen op van st
 PH.

f tierfdagh, of de gran
 , of nieuwe manen,
 s Nijls, of wat men wil:
 of koe, of krokodil,
 ers wort geboden;
 bruik, en goene uitheens
 Memphis een getal
 eeren overal
 zuivere offerhanden.

PHAR.
 en hemeliche verhanden:
 in wijfheit, quaemt zoo ko
 n alle wetenschap.

SEPH.
 nt heb ick yet bedreven,
 j den hemel toe gelchren.
 luttel leit te kost.
 is d' eerste les begift.

men godheid door de Egyptenaren
 en wil kolletjen op 't rookloof de
 een aanvortende witte riek. Se
 ken het gebed werd en res and
 rt gebeden was, heerschte er een
 vengdefeesten verkeende

ghand

POTIPHAR.

- 303 Men wacht van over zee vernuften, met veel fineeckens
 Aenhoudende om te raën, wat onze naeldeteeckens,
 Gebeelde wetenschap en wijfheit zonder ent,
 Verbloemde spraeck, alleen 't scherpluiftrende oor bekent,
 En heilighdommen, al verborgentheën verbloemen.
 310 D' uitheemsche zal dit Rijk der wyzen moeder noemen,
 En zuigende haer borst godtvruchtigh voetfel af,
 Den Godtsdienst voeren t'huis, dien zy den vreemdling gaf.
 De vreemden zullen hier [ten zij d' orakels falen]
 Den Godtsdienst niet alleen, maer oock hun wetten halen;
 313 En d' aertboôm omgezet, naer Memphis gouden stijl,
 Wil zijn verandering danck weten onzen Nijl.

IOSEPH.

- 'k Beken dees school vermagh de weereit te stofferen
 Met koppen, die natuur op 't spijft hier kennen leeren;
 Maer 'k wenschte, datze eens klaer uit het natuurboek zagh,
 320 Wat wondere oirzaeck eerst het licht broght aen den dagh:
 Zy zou met ons Hebreën strax 't eenigh Wezen vieren,
 In plaats van hemelich heir, of voglen, visschen, dieren,
 Of hooftstof, of een' heldt, of een die 's vollex gunst
 Verdiende, door een' vondt van volleck-nutte kunst.

POTIPHAR.

- 323 Wat oort des lants komt naelt door godtsdienst aen uw zeden?

IOSEPH.

- Daer 't Kreeftvier gloeit op 't hooft, en Kneph wort aengebeden;
 Die, barende het ey door zijnen zwangren mont,
 Wel aenwijft, dat dit groote onmetelijke ront
 Van eenen Godt, die noit begintel heeft genomen,
 330 En nimmer sterven kan, alleen zij voortgekomen.

POTIPHAR.

Ontdeek my op wat gront ghy uwen Godtsdienst plant.

IOSEPH.

- Op overlevering, gereickt van hant tot hant,
 En openbaringen aen opgetoge vaderen,
 Doch meest aen Abraham; in wiens Godtvruchtige aderen
 343 Die Godtheit zweefde en dreef, wat zal ick zeggen van
 Dat hooghverlicht vernuft? waer zagh de zon oit man
 Zoo onbelproken vroom, zoo vreedzaam, zoo rechtvaardigh,
 Zoo onderdaen, zoo braef, en zulck een' zegen waerdigh
 Als Abraham? was 't vreemt dat 's hemels eigen mont
 350 Zich eenwigh aen dien heldt en aen zijn krooft verbondt?

350 Kneph: een godheid, aan welke de Egyptenaren de schepping der waereld toeschreven. Eusebius verhaalt uit Porfyryus, dat Kneph werd afgebeeld met een ei, dat uit zijn mond voortkwam. Het ei was van ouds het zinnebeeld der aarde.

POTIPHAR.

Dien vader, die zijn' zoon ja eenigh kint wou slagten?

IOSEPH.

En branden op 't outaer.

POTIPHAR.

Hoe vallen die gedachten

In 't redelijke brein? wijdt 't vaderlijk gemoedt

De Godtheit een outaer, door 't kinderlijke bloet?

IOSEPH.

315 Uit dwang, noch lantsgewoont, noch eierzucht, noch yet menschelijx:

Maer om te toonen, dat hy niet bezat yet wenschelijx.

't Geen stont te weigeren den rechten Eigenaer,

Die 's mans gehoorzaamheit beproefde op dat outaer:

Den wil voor 't werck, den ran ontging in Iſax ſtede;

320 En zwoer hem zulek een gunſt met nimmer ſchenbren cede.

De Godtsdienſt van dien heldt ſlacht d' ongerijmtheit niet

Van 't geen door Typhons wraeck gelinackt wert in den vliet;

Het welk uw prietſterdom, met ongeverfde wangen,

Noch ſtatigh voert ten toon, in jaerlyxe ommevangen.

POTIPHAR.

325 't Geen, onder deze ſchors, voor 't volck verborgen leit

Dat 's een natuurgeheim; hoe zich de vruchtbaerheit

Der dingen in 't begin behelp met vochtigheden;

Hoe een het alles teelt. 't luidt vreemt, dat een beſneden

Durf reppen 't geen hy zelf aen Godt te wyden plagh,

330 Zoo dick 't onnozel bloet beſchreit den achtſten dagh.

IOSEPH.

Noit joegh, 't geen Godt het oogh der mannen ging vertrouwen,

Roo wangen aen of ſchaemt de maeghden noch de vrouwen;

Gelijck uw ſeeft, quanſuis verciert met ydlen glimp.

Godts wijfheit zweeft te hoogh, en boven alle ſchimp.

335 Zy gaf haer eigendom dit teecken, tot een' zegel

Van 't opgerecht verbont, en ſchreef het voor een' regel

Van kniſcheit; leerende betnoeien hart en zin

Van dartlen welluſt, en van wulſe en woefte min.

Behalven dat dit ſchut onheelbre en andre ſmetten,

340 En 't menſchelijk geſlacht door teelen voort kan zetten.

POTIPHAR.

Nu rieck ick, waerom ghy de Joffers zent voorheên.

IOSEPH.

Vertrouw, belieft het u, mijn heer, dat wy Hebreên,

Veel meer dan eenigh volck, de bloem der jaeren wyden

De kniſcheit; om wiens wil wy heilighlijck verniyden

345 Gelegentheit en plaets, die ons verrucken zou,

323 Met ongeverſde wangen voor „met ſchaamteloze kaken, zonder te blozen”

341 Zent voorheên: d. i.: „voortuit zendt.”

Door 't loncken op een maeght, of een gehuwde vrouw.
 Ja zonder halsstraf magh by d' onzen nergens duuren,
 Een die haer weeligh vleesch aen boelen durf verhuuren.
 Wy huwen onbevleekt den maeghdom aen een maeght,
 610 Uit teellust, niet uit lust, die 't geil gezicht behaeght.

POTIPHAR.

Zoo straft ghy overijpel, geweld, en maeghdelichennis?

IOSEPH.

Wel degelyk helaes! gaf Godt dat ick geen kennis
 Moft dragen van die wraeck, noch zulek een schendigh stuck.

POTIPHAR.

Ghy zucht'er om, als raekte u eenigh ongeluck.

615 Ick ga, 't wort tijt. mevrou heeft lust, noch 't magh haer beuren
 Te feest te gaen: ick wil dat niemant haer koom steuren
 In d' eenzaamheit, en elck de zwacke viere en dien,
 Indien zy yet verzoeckt.

IOSEPH.

Mijn heer, het zal geschiên.

REY VAN ENGELEN.

ZANG.

Egypten, wout ghy leeren,
 620 Waer in uw zegen leit:
 Ghy stofte op phoenixveeren,
 Noch vette vruchtbaerheit
 Des Nijlstroms, die uw landen
 Bevochtight, jaer op jaer:
 625 Noch ydele offerhanden,
 Noch Viergodts blint antaer;
 Maer op des weerelts Vader,
 Geroemt van Abraham,
 Toen hy dees grenzen nader,
 630 Ja hier ten hove quam
 U met die vonck verbazen;
 Gelyk zijn nancef oock
 Die kool zoekt aen te blazen:
 Op dat uit vonck en roeck
 635 Godts vlam het Hof koom blaeken,
 En sla in alle daeken.

TEGENZANG.

Door vloeken noch door zegen
 Zal d' onverziede Godt
 Dees valsche Goôn uitveegen;
 640 Maer eer zijn eigen rot,
 Verzwierende de glanssen
 Van 't eeuwigh schynend licht.

610-615 Hier zinspeelt Jozef op de wraak, in der tijd door Simeon en Levi wegens het schenden van Dina, op die van Sichem genomen. Zie *Genesis* XXX V.

635 Onverziede Godt: „de Godt die niet verdocht is.”

Om koe of kalf zien danſſen,
 Met eenigh lat gedicht;
 641 Daer zy van kroezen zypen,
 Op 't zatte en droncken feelt:
 Terwyle ſuier en pypen
 Verdartlen lijf en geest
 Van jongen, en van ouwen.
 649 Godts tolek, op dat gekrijt,
 Dien afvai zal aenſchouwen,
 En bryzelen van ſpijt
 In ſteen gefnede wetten.
 Wie kan dit lant verzetten?

TOEZANG.

655 Dat kan ten leſte 't hemelſch wicht,
 't Welck, dien onnooffen moort ontvloden,
 Naer Memphis, met zijn klaer gezicht,
 Ter neder ſtort de duifre Goden;
 Doet Ammon kloppen op zijn' mont,
 660 En, ſtaende op een' geſternden gront,
 Laet gloënde tongen nederdaelen
 Op viſſchers kruinen, die zoo knap
 Verſtommen Iſis prieſterschap,
 En eeren in verſcheide talen,
 665 Recht uit, klaer uit, en onverbloemt,
 Dien Godt, daer Joſeph hier van reemt.

640-649 Voorſtelling van de kalverendienſt der Israëlieten.

645 *Zypen* voor „zulpen;“ anders wordt *zypen* doorgaands gebezigd voor: „droppelwijze vloeien.“

655 't *Hemelſch wicht*: „Kristus.“

656 *Dien onnooffen moort*: dat *dien* ſtaat hier verkeerd: er is nog van geen *moord* geſproken, waar 't op ſtaan kan, en wie de geſchiedenis van den moord te Bethlehem niet kende, zoſt ze hier niet uit leeren.

665 *Die*: de *viſſchers* namelijk.

Knap: „vlieg, handig.“ Zie vs. 529

HET DERDE BEDRYF.

VOESTER. IOSEPH.

VOESTER.

Daer komt hy: hoe zal ick mijn woorden best beleggen?
 Die jongman is te kuifsch, en liet zich noit gezeggen,
 Hoe minnelijk mevrouw hem ondergingk, en badt:
 670 Zijn voeten staen niet stil: wou 't slechts gelucken, dat
 Hy 't een oor boodt, en stont, terwijl ick het doorboorde
 Met mijn geslepe tong; 'k zagh hoop geboren voor de
 Bedruckte en bleecke schim; die naulix half geciert,
 En half gekleet, my smeect en bidt, en herwaert stiert,
 673 Of zy door mijn beleit hem aen haer snoer kon krygen.
 Hy wort mijn tret gewaer, en leert my dit verzwigen,
 En deift op elcken tret. helaes! nu krimpt mijn moedt.
 Ick wensch, tot heil van 't huis, u allerhande spoet,

Begaefde Jongeling, te vroegh verwart in zorgen.

680 Iek wensch u goeden dagh.

JOSEPH.

Iek u een' kuifchen morgen.

VOESTER.

Kan nu dat heerelijke en langgewenschte feelt
Niet locken buitens huis uw' staegh gespannen geelt,
En doncker voorhoofd; om die winckbracuw wat t' ontwarren,
In zulck een heldre lucht, vol puick van joffrestarren?

685 Uw aengezochte jeught verdient met recht, dat zy
Door zulck een ope ruimte en hemel spelen ry;
Daer noit godtvruchtigheit zoo stip ging op haer orden,
Of zy quam om te zien, of om gezien te worden.
Verlenst ghy zoo de bloem en 't eelte van uw tijdt?
690 Al wat men op zijn' tijdt niet pluckt, dat gaet men quijt.

JOSEPH.

Laet die om Joffrenpracht zijn tijdt vry gaen vergiffen,
Die zoo veel over heeft, dat hy 'er van kan missen:
Wat my belangt, mijn tijdt valt kort en schaers genoegh;
Indien ick dagelix met ernst mijn meesters ploegh
695 Zal dryven, zoo 't betaemt, en op mijn huisampt passen,
Aleer daer distelen en doornen over waffen:
Of gunt mijn dienstbaerheit my eenigh overichot
Van tijdt, dat draegh ich op, met al mijn hart, aen Godt,
Den toevlught der Hebreen, mijn hoop, en valt betrouwen.

700 Iek spreek met Godt alleen, dies rep my van geen vrouwen.

VOESTER.

Verfinaet ghy dat geflacht van zulck een' zoeten aert?
Een vrouw was 't die u droegh, een vrouw heeft u gebaert:
Uw lippen, van geen slang noch tigers opgetogen,
Die hebben melck en bloet een vrouw van 't hart gezogen.
705 Ay, Joseph, matigh u in 't spreecken: spreek geen woort,
Het welck uw moeders eer niet ophou, zoo 't behoort.

JOSEPH.

Zoo lang mijn aders slaen, op 't bloet mijn geesten teeren,
Zal ick mijn moeders naem en haer geheughnis eeren,
En, om mijn moeders wil, wat vrouw ter weerelt leeft.
710 Het vrouwenaenschijn is de print, daer Godt in zweeft,
En Godts gelijkenis. al wie Godts scepfel lastert,
Verlastert Godt in 't beelt, en is van reën verbaftert.

VOESTER.

Wat zoo dat brave woort past zoo een' Jongeling,
Die t' effens zoo veel gunst van 's hemels gunst ontving.

688 Vertaling van het Ovidiaansche:

Spectalum veniunt, veniunt spectentur ut ipse.

691 *Vergulien* is hier voor *vergiesen*, *vergieten*, „weggooien.”

- 115 De vrouwen komt die eer, al zwegen al de mannen.
 Men zagh noit liever paer in een verbont gelpannen
 Dan man en vrouw, misfchien wie d' uwe wezen zal;
 Dies buigh uw zinnen wat de vrouwen te geval.
 Gediensfigheit wint gunst, wie toeleit eens te huwen,
 120 Leer heur naer d' oogen zien: de min verflacut door 't fchuwen.

IOSEPH.

- Hy legge op huwen toe, die lust heeft tot dat juck,
 En ftefle in zulek een' laft zijn opperfte geluck;
 Mijn toeleggh is noch wijdt, mijn min noch ongeboren:
 Doch zoo my zulek een lot daer boven wert befchoren,
 125 Dat rolt te zijner tijdt van zelf wel in mijn' fchoot.
 Raeckt Godt mijn hart met min, ick geef den boezem bloot.
 'k Heb andre zorgen, die my 't minnen wel beletten.
 Wie minnen wil, moet hart en zinnen daer naer zetten.
 De min eifcht niemant half, maer den geheelen menfch.

VOESTER.

- 130 Helaes! hoe raek ick dan eens t' ende van mijn wenfch?

IOSEPH.

Wat wenfcht ghy met dien zucht? wat of de Voester mompelt?

VOESTER.

Dus over 't hooft in druck en zwaerigheit gedompelt.

IOSEPH.

Wat zwaerigheit is dat? wat fchort'er? fpreek klaer uit.

VOESTER.

Och zaeght ghy, hoe mevrouw het hart van hartzeer fluit.

IOSEPH.

- 135 Wat nu? kan ick haer finart en hartewee genezen?

VOESTER.

Dat ftaet misfchien aen u: och, liet ghy u belezen.

IOSEPH.

- Belces my niet: 'k heb laft ontfangen van mijn' heer
 Mevrouw ten dienft te ftaen, wat ick behoudens eer
 En ampt vermagh, dat wort haer willigh opgedragen:
 140 Maer komt ghy om mijn kroon mijn kuifcheit te belagen,
 Zoo wijk, en rep my niet, dat naer yet fchendlighs fmaeck,
 Of 'k zal voor Potiphar ontvouwen al de zaek,
 En zoo gelijkze leit: Ick pas niet op dit kryten.
 Wat u dan overkomt, mooght ghy u zelve wyten.

VOESTER.

- 145 Hebreeuwfche fpruit, 't zy veer dat ick u lagen leggh.
 Betrouw wat beters: jaegh al die gedachten wech.
 Verlegen met mevrouw, van hoogen noot gedreven,
 Verftout ick my dus verre om raet met u te leven,
 In 't uiterfte gevaer: wort hier in yet mildaen,
 150 't Gefchiedt om beters wil, och, blijf een luttel ftaen:

Ghy weigerde noit mensch zijn klaghten aen te hooren.

IOSEPH.

O schennis! ô verdriet! ô had ick nu geen ooren!

VOESTER.

Verwensch uw ooren niet zoo reuckeloos en licht,
Noch dreigh dus, met een wars en overdwars gezicht,

115 Een dienstbo, die u niet oneerelix komt vergen;

Maer zich van angst en schrick niet langer weet te bergen.

Ghy weet niet wat al leets ick over heb gebraght

Dus lang, maer noit zoo bang als nu den ganschen nacht.

Dat kermen neemt geen endt, dat zuchten, steenen, weenen.

120 Wat noodt waer 't, borst mijn hart: nu bersten zelfs de steenen

Van mededoogen, in haer oogen komt geen vaeck:

Of sluimertze een poos, zy raefkalt, en de spracek

Verraet al watze droomt, een torts verbrant heur aren,

En 't slapen schijnt de quael en zieckte te verzwaeren;

125 Zoo 't slapen heeten magh, dat 's lichaems krachten mat.

Zy vloogh noch heden op, de kamer langs; zoo dat

Het op kranckhoofdigheit geschapen uit te komen,

Men haer met sloten boey en keten dient te toomen.

'k Ontveins vast voor mijn heer, en stuur vast van der hant,

130 Al wat ick stuuren magh, maer al vergeefs: de brant

Stijglit hooger, och, wat raedt? wat raedtfinan helpt my stuuren?

Ick ben mijn raed ten ende.

IOSEPH.

En blijft die koorts noch duuren?

Rampzaligh dier, ghy geeft uw lyden lydigh toe.

Wat maect, wat maect ghy 't my, maer meest u zelve moe!

135 't Heeft weeck op weeck geduurt, en endtlijk zoo veel dagen.

Hoe heb ick, dagh op dagh, uw stormen afgeslagen,

Met zulek een eerlijck hart, als zoo een' jongman voeght,

Die als vergift vermijt, al 't geen daer 't hart af wroeght.

Ick wensch haer eerbaerheit, en onbesproke zeden.

VOESTER.

140 'k Vertoon u haren noodt, en koom niet ongebeden.

Ay Voester, badtze, ga, en spreek dien heldt toch aen.

Hy weiger niet, voor 't lest, my eens te woort te staen.

'k Ben wel getrooft zijn minne, als 't wezen moet, te derven,

Magh my een troostlijk woort gebeuren voor mijn sterven.

145 Mijn vleesch versmelt als sneeuw, in dezen zoeten brant,

Hy hoor mijn jongste klaght, en hou een luttel stant.

Hy val, die hem bemint, zoo straf niet als te voren.

Zoo badtze, en dreef my voort.

115 *Liedtj: d. 1: „atomelick, nog al.” Zie Jozef en Dothan, vs. 624.*

135 *hervondige taal, en toch door de kunstige aanbrenging dier herhaalde m van treffende uitwerking.*

JOSEPH.

Zy dreef u, maer verloren.

Ga heene, Voester: ga vry heen, van waer ghy quaemt.

790 De dientsmaeght slacht de vrouw: was 't wonder dat de schaeft
 U niet belette dus mijn kuitich gehoor te tergen,
 En dat oneerlijk stuck zoo schendigh af te vergen?

VOESTER.

Ick vergh u niets, maer koom mevrouwe te geval.

JOSEPH.

O schant! ghy verght my dat ick haer believeu zal.

VOESTER.

795 Ick volgh alleen mijn' last: en maeckt u dit verholgen?
 De voorflagh staet aen haer, aen u de keur van volgen,
 Of weigren, zoo zy yet verzoeckt, 't geen qualijk paf.

JOSEPH.

Wie om het lockaes zwiert en hangelt raecht wel vast.

Al wie gevaer bemint vervalt daer door in lyden.

800 Men moet alleen geen quaet maer d' opspraeck zelf vermyden.
 Hoe verder van dien strick, hoe vryer van gevaer.
 Hier schuilt een slang in 't gras.

VOESTER.

Waer schuilt die? wijne, waer?

JOSEPH.

Men boet met zware schade een al te licht betrouwen.

VOESTER.

Men vindt gebreck in Mans: men vint gebreck in Vrouwen.

JOSEPH.

805 In Vrouw, of Man, hoe 't zij, dat geldt al even veel,
 Wanneer ons 't ongeluck gevat heb by de keel.

VOESTER.

'k Vertrou nochtans, ghy zoekt 't bouwvalligh huis te fluten,

En 't ongeval des zelfs met alle maght te schutten,

Zoo wel als ick. ghy hoort, het onheil dreight naby,

810 Het onheil van een doot, of snoodde razerny:

En zoudt ghy dezen flagh by tijts niet helpen breecken?

JOSEPH.

Waer meê? met dat gebreck te koeltren en te queecken?

Haer lieflijk t' ondergaen, met een' gemaecten schijn,

Als of men waer gezint haer' lutt te wil te zijn?

815 En waer hier meê die flagh, waer voor ghy vreeft, gebroken?

Dat lescht geen' brant: dat dient veel eer om 't vier te sloocken.

VOESTER.

Moet ick u leeren, 't geen uw harflens niet ontbreekt:

790 Hangelt: 't zelve als hangen.

815 Ondergaen: in den zin van „voorkomen, praeventie.” Zie Deel II, blz. 42.

- Hoe een voorzichtig arts met al zijn wijfheit smeeckt
 Gebreecken, die geen mensch noch kunft vermagh te heelen.
 820 Al wat geen heelen kan verdragen, moet men streelen,
 Noodtzaeckelijck. men geef dees razerny wat bots:
 Zy lijt geen tegenspraeck, en staet gelijk een rots;
 Of loopt, als 't schuim der zee, zich op een rots te bersten.
 Och, zaeght ghy, hoe haer lest die blinde buien persten
 825 Tot wanhoop. waer ick 't hoeft eens henen wende of keer;
 'k Zie hartzeer aen mevrouw, en sidder voor mijn heer.
 Het brein is driftigh, noch veel driftiger haer leven.
 Zy magh haer zelf verdoen, een' willen dootsteek geven,
 Of springen in een put, of van een galery.
 830 Wie 't onheil treft of niet, het treft voorzeker my,
 Wiens zorggh zy wert vertrouwt: och, ofze een ander koze.

JOSEPH.

- Nu weet ick nauwelix, hoe deze zinnelooze
 Dus aengeprickelt my wil rucken buiten spoor
 Van mijn vertrouden plicht: de hemel schiet' er voor.
 835 Is dit de kracht van Min, die [bobbende in d' aren,
 Uit een genegenheit en heete trek tot paeren,
 Wanneer zy al te diep haer taeie wortels schiet,
 Door 't staroogen, op 't geen zy 't allerlieffte ziet]
 't Verwonen hart alzo vermeeftert met gedachten
 840 Op 't ingedrukte beelt, dat geenerleie krachten
 't Verzetten kunnen, van 't gewenschte minnewit,
 Dan door verbeeldingen noch magtiger als dit?
 Want Min heeft, uit heur' aert, oen' nasleep van gebreecken,
 En zorggh, en moeilijkheên, die 't miltebloet ontfteecken,
 845 Waer uit een donckre damp allengskens opwaert zweeft
 Naer 't brein, daer het verstant zijn' stoel en woonplaats heeft;
 Zoo wort het beekeneel benevelt, en de zinnen:
 Het hoeft draeit om end om, en rust niet van te spinnen
 't Geen d' overpeinzingen in hare bezigheên
 850 Op 't ingeprente wit vast rockenen op een.
 Dit malen zonder endt, wat zou het anders kunnen,
 Dan al de zwarte gal verbitren en verdunnen,
 Tot datze zette in vier en vlam al 't ingewant,
 En vliegende in het brein verweldigh het verstant.
 855 't Waer allerractzaemst dan haer uit den huize brengende,
 En met een deughdelijk gezelschap daer vermengende,

818 *Smeeckt*: „lenigt, verzacht,” als meermalen

820 *Men geef dees razerny wat bots*: Zie Deel I, bl. 340.

825 *Het brein is driftigh, noch veel driftiger haer leven*: *driftig* en *driftiger* staan hier niet in den zin, welken men nu aan die woorden geven zou, van „prikkelbaar, tot toorn geneigd”; maar voor „drijvend, vlot, onbestendig.” Zie Deel II, bl. 173.

830 *De hemel schiet er voor*: d. i. „de Hemel zette er een schut voor, schutte het, kome tusschen beide.”

't Gemoedt te voeren veer van dien vervloeckten lust;
 Als binnens huis aldus, met opzet, zonder rust,
 By dees gelegenheit die geilheit aes te geven.

VOESTER.

860 Och, Joseph, geef my raedt: dit geldt mevrouw haer leven.

IOSEPH.

Ghy hebt mijn' raedt gehoord: ick ben dit tergen mee.
 Weet yemant beter raedt, zoo hou my dit te goe.

VOESTER. IEMPSAR.

VOESTER.

Wat antwoord zal ick nu 't verlangend harte brengen?
 't Waer groote kunst een' dranck zoo op zijn pas te mengen
 863 Met yet wat liefelijx, en yet wat wrangs en stuurs,
 Dat zy, wiens dorstigh hart een' gloet van zoo veel vuurs
 Naer zich getrocken heeft, niet feller quaem t' ontfceeken;
 Of voelde, op eenen sprong, den brant van 't lijf gestreecken,
 Door 't walgen van zijn min; nu hy haer bede ontzeit,
 870 Daer zy dootkranck en flaeuw, als op doots oever leit
 En zieltooght; en geterght, door spijt op spijt te laden,
 In top staet, om te slaen tot reuckelooze raden.
 In zware kranckheên is geen zorgelicker ding,
 Als schichtige ommezwaey: want die verandering
 873 Baert menighmael de doot. Hoe raec ick uit dit lijden:
 't Gevaer is voor de hant, en dreight van wederzijden.
 Och, Isis, Isis, help my raden: maer blijf staen,
 Daer komt Mevrouw al zelf.

IEMPSAR.

Hoe is die toght vergaen?

Geeft Ioseph u gehoor? zegh op, ick wil dat weten.

VOESTER.

880 Mevrouw, hoe dus om 't hooft gezwollen, en bekreten?

IEMPSAR.

Geeft Ioseph u gehoor? niet lang gesammelt, nu.

VOESTER.

Die gast hiel zich, in 't eerst, noch even koel, en schuw,
 Ja borst met dreigen uit, als of hy 't stuck wou melden,
 En my, by zijnen Heer, die stoutheit doen ontgelden.

IEMPSAR.

883 Zoo keert ghy zonder troost en lessing van mijn vlam?

VOESTER.

Ick broght hem, dat hy stont, en tot bedaren quam,
 En luisterde eene poos, getroffen van meedoogen,
 Beklagende uwen staet, met tranen in zijn oogen.
 'k Zagh liefde en schrick om strijt malkandren gaen te keer.

890 Aen d'een zy stont Mevrouw, aen d' ander zy mijn Heer.
 De zinnen neighden wel om Jemphar te believen,
 Maer deifden uit ontzagh van Potiphar te grieven.
 Mijn geelt hing midlerwijl vast tusschen vrees en hoop.
 Men had' er mogen zien, hoe 't bloet al heimlijk kroop,
 895 Daer 't niet kon gaen, het seheen of overlegh van reden
 Zich zonder zyde droegh, in zuleke strydigheden.
 Ten leste bleef de sehael recht in den evenaer:
 Hy danckte u voor die gunst, gingk heen, en zuchte zwaer.

TEMPSAR.

Hy zuchte, en ging zijns weegs, en laet my deerlijk zuchten,
 900 En vliedt my als een slang? zijn dit dan al de vruchten,
 Die ick van mijne min zal maeien? neen, ô neen,
 Een middel weet ick noch, al was 'er anders geen,
 En dat is my genoegh, om eens hier uit te raken.

VOESTER.

Wat raet? Mevrouw besterft zoo wit gelijk een laken
 905 In 't aenzicht: durf ick wel geluit slaen? o mijn schroom!
 Zy zyght: best zwygh ick stil, tot datze wat bekoom.

TEMPSAR.

Och, voester.

VOESTER.

Och, Mevrouw.

TEMPSAR.

Ick heb een jongste bede.

VOESTER.

Bidt vry, en spreek vry uit, en zet uw hart te vrede.

TEMPSAR.

Ga naer den huisman toe, die by ons lanthuis woont,
 910 En zegh hem, die zich staegh gediensligh heeft getoont
 Aen zijne vrouw, dat hy, niet spader als op morgen,
 My een paer adders breng, doch steelwys, en verborgen,
 En in een' korf met blaen en vygen toegedeckt.

VOESTER.

Wat zouden d' adders doen? waer heenen of dit streckt?
 915 Ick hoop niet, dat ghy u wilt dooden met die slangen.

TEMPSAR.

O allerfchoonste doot! wiens hart zou niet verlangen
 Te kussen uwen mont, in een gewisse rust,
 Wanneer men 't vrolijk licht, en 's levens hooghten lust
 Verwenscht van ongenoeght? hoe vrolijk zou ick grypen
 920 In elke vuist een slang, en sarren haer, en knypen,
 Op datze, al krullende, rontom dien blooten arm,
 My d' aders met den beek afbeten, en al warm

910 Aen zijne vrouw: namel. „aan zijn meesteren.”

Afzogen 't koortzigh bloet met mijne ziel, en zwollen
 Van brant om 't hooft, en zoo geraeckten aen het hollen,
 923 Als ick: wat kon dat Ichaên?

VOESTER.

Wat roept ghy om de doot?

IEMPSAR.

Waer blyft de doot, zy koom: daer leit mijn boezem bloot:
 Zy byt slechts toe, ô doot ghy zult mijn toghten toomen.

VOESTER.

Naerdien ghy zulck een quaet hebt enckel voorgenomen,
 Zal ick u van zijn min, door eene zoete wracek,
 930 Verlossen. die uw gunst zoo trots verfmade, fmaeck
 Het geen hy wel verdient, en wat verbitteringen
 Veriteurde min al koockt: op dat de jongelingen,
 Die onverbiddelyk der vrouwen gunst verfmaên,
 Gewaerfchuwt zijn by tijts haer aen de hant te gaen.
 933 Men zal dien gâft voor 't leit het vier wat nader leggen.
 Wee hem, indien hy dan uw bede durve ontzeggen.

REY VAN ENGELN.

ZANG.

O fchoone Rachels fchoonfte zoon,
 Hoe laftigh valt u al dit fchoon,
 Uw jongkheit aengeboren.
 940 Wat geeft dit in een weeligh hof,
 De dartele oogen niet al ftof,
 Om d' uwe te bekooren,
 En af te leiden van de Deught;
 In 't allerblakenft van uw jeught,
 945 In 't luttighft van uw leven,
 By dees verwijfde Egyptenaers.
 Wat loopt uw fchoonheit veel gevaers!
 Uw fchaemroot moet 'er kleven
 Aen d' onbefchaemtheit van dit wijf,
 950 't En zij Godts kracht u ftercke en rijf.
 Men wensch dan slechts om erven
 Gezont van lijf, en vroom van aert:
 Want fchoonheit lijf en ziel bezwaert,
 En kanze bey bederven.
 955 Die bloem heeft min genot dan laft.
 Aen fchoonheit zijn veel zorgen vaft.

TEGENZANG.

Dit tuight ons Joseph niet alleen,
 Maer oock zijn Zufter, die voorheen
 De maeghdelycke reien

- 960 Ging zien, met een verheughde ziel;
 Daer 't oogh van Sichem op haer viel,
 Die, zich aen klagt noch sehreien
 Noch worfden keerende, de Maeght
 Benam den maeghdom ongevraeght.
 965 Het lichaem bleef getchonden,
 Doch niet het onbevleekt gemoet;
 Dat ongebluifert in dien gloet
 Een zelve wert bevonden,
 Ja dubble maeght (het sehijn niet vrent)
 970 Naerdien haer wil niet had gestemt
 In d' onbescbaemde sehennis
 Van dien geweldenaer, die na
 Door 't overwegen quam te spa
 Tot naberouw en kennis
 975 Hoe hy 't met Jakobs huis verkurf;
 Dat hem en al zijn huis bedurf.

TOEZANG.

- Hoe veele rampen u benarren,
 O Vader Jakob, sul' toch niet;
 Naerdien ghy twee zoo kuifche starren
 980 Uit uwen bloede blickren ziet
 In 't midden van de duifterniffen.
 Getrooft u over Dinnes kreet,
 En Josepfs aengezicht te miffen.
 Het lief zal groeien door het leet.
 985 Wy helpen hem de stormen doorftaen.
 De prijs komt na, de ftrijt moet voorgaen.

96. *ungebluifert*: „ongeblakerd.“ *Bluiferen* omfchrijft WILDERDYK in zijn *Geft.* in v. met „verzeeren door branding,” en haalt daarby vs. 967-968 aan.

97a. *Na*: wederom voor „naderhand.”

97b. *Bedurf*: naar 't Amfterdamsch dialekt voor *bedorf* of *bedierf*.

HET VIERDE BEDRYF.

IOSEPH. VOESTER.

IOSEPH.

Al is de Voester wech, noch blijft mijn geest belaën,
 Hoe 't met dit razend wijf ten lesten wil vergaen.
 Mijn hart getuigt niet goets. Ick zorghe zy zal niet rusten,
 990 Maer aengeprickelt van haer ongebonde lusten,
 My brouwen eenigh leet, tot wraeck van al dit leet,
 't Welck zy my leit te last. Die geile tocht is heet,
 Ja ziedt, gelijk een pot, alree aen 't overloopen:
 Doch 't ga zoo 't wil: moet ick haer dolligheit bekoopen,
 995 't Gedy tot 's hemels eere, en buiten mijne schult.
 'k Verhoop de hemel zal my stercken met gedult.
 Daer komt de Voester weêr: hier is wat vreemts besteecken.

VOESTER.

Koom, Jofeph, by mevrouw: zy moet en wil u spreeken:
'k Verdaegh u uit haer' naem.

IOSEPH.

Wat eilcht mevrouw van my?

VOESTER.

1000 Ick zegh u niet een woort.

IOSEPH.

Wel kom wat nader by.

VOESTER.

Mevrouw begeert u zelf yet mondeling t' ontdekken:
'k Verdaegh u uit haer' naem.

IOSEPH.

Zoo durf ick 't niet vertrecken.

VOESTER.

Ick ga.

IOSEPH.

Hier hapert yet, en 't loopt gewis op 't endt.
O hartekenner, die al mijn gedachten kent,
1005 Bestierze, datze rechts noch slinx zich van u neigen,
Noch 't minst yet wancklen, door beloften noch door dreigen,
Op d' eereijcke baen, de heirbaen van de deught.
Verhoor nu Jofeph's beê: hy offert u zijn jeught.

IEMPSAR. IOSEPH.

IEMPSAR.

Ondanckbre Jongelingk, hoe lang zult ghy gaen pratten
1010 Op dat verganglijck schoon, en zoo veel rijke schatten,
Als vrouw Natuur aen u te dartel ley te kost.
Natuur had beter zulck een werckstuck noit begoft,
Of het begonnen beelt verwaerlooft op te maecken;
Naerdien 't niet anders doet dan pijnigen, en blaecken
1015 De harten, die het vangt door d' oogen. 'k vloeck dien dagh,
En uur, en oogenblick, dat ick u eerstmael zagh.

IOSEPH.

O Schepper, is 'er yet behaeghelijx geschapen

1020 *Vertrecken* voor „uitskellen.”

1000 *Pratten* voor „zich fier te verheffen.” Zoo by RIX VAN CHANDELIER, *Poëz.* bl. 159

Het melktwit, langs uw wang gesprenght

Met roosjens van de Maan vermenght,

Is al te teer om zoo pruts op te pratten.

In dienzelfden zin wordt ook *prat* geberigd, zoo by onzen dichter, als by anderen. COSTER bezigt echter *pratten* voor „pruilen,” in zijn *Polixena*, bl. 107.

Nren zo niet Troya, neen, dat ick des Grieken pratten

En pruilen

Nu soude om weent wil met nadeel op my laan.

dua ook BREDERO *Moortje*, bl. 31. HOOFD aan het begin van *Baeto*. Zie voorts over *prat* HUYDEG. Pr. II. blz. 143.

In my, waer aen een vrouw haer glori zou vergapen,
 En leef ick eenigh mensch tot weerwil en verdriet,
 1020 En tegens 't hart; men wijt het den onnooslen niet:
 Uw scheepfel draegh geen schult: 'k ben van u afgegoten
 Op zulck een' vorm, gelijk uw wijsheit had besloten.

IE MPSAR.

Ghy zorgt vast voor mijn eere, en weigert my mijn' lust.
 De lust ga boven d' eer, zoo d' eer oit wert verkust.

IOSEPH.

1025 De hitte van de lust gaet effen voor 't gevoelen,
 Hoe korte weelde smert; maer eer die lust aen 't koelen
 Geraeckt, waerdeert men, wat verlies van naem en eer
 Zou gelden, kreegh men d' eer om gout of traenen weêr.

IE MPSAR.

Ick heb mijn tranen, ja mijn oogen al verkreten,
 1030 Verkreten, maer vergeefs.

IOSEPH.

Het werd my niet geweten.

IE MPSAR.

Met reden: ghy alleen zijt oirzaeck van mijn quael.

IOSEPH.

Wat hoor ick dagh op dagh, niet eens, maer hondertmael.

IE MPSAR.

Getrooft u, 't heeft een endt: 'k berey my om te sterven,
 O onmedoogent gaff.

IOSEPH.

Hoe kan ick u bederven

1035 Met my, om 't snoot genot van.

IE MPSAR.

Hoe, wat noemt ghy snoot?

Dat ick u waerdigh acht t' omhelzen in mijn' schoot?
 Te biên dien verschen mont? die vriendelijke wangen?
 Deze oogen, die zoo zeer niet naer den dagh verlangen,
 Als om uw aengezicht t' aenschouwen 's morgens vroegh?
 1040 Noemt ghy dit moot genot? en heeft hy breins genoegh,
 Die aengebode min zoo schimpigh gaet verfmaden?

IOSEPH.

De Min, beroit van hooft, laet zich van niemant raden.
 Al 't voordeel dat men treckt uit wellust is gering,
 En meer niet dan een dolle en vuile prickeling
 1045 Van 't lijf, terwijl 't gemoedt vast wroeght door 't overwegen.
 Dat 's al het voordeel: zet hier nu al 't nadeel tegen.
 Het overspel begaet terstont een dubble smet,

1024 De zin is: „de eer kan toch niet verkust (weggekust) worden, maar wel de lust: zoo ga deze
 boven gene”

1035 Van: hier achter moesten . . . staan; doch die gebruikte men in die dagen nog niet.

Belmet 'er twee: 't ontwijdt en scheurt het heiligh bedt,
 Vol onrust, vol krackeel: de weerga haet heur gade,
 1050 Behaeght den boel alleen, en gaet met hem te rade:
 D' onwettige erfgenaem geraeckt in 't wettigh goet:
 De vader mitt zijn krooft, en twijffelt aen het bloet:
 Het achterdencken groeit: de twist doorkruipt de leden
 Van 't maeghschap: in het kort, het huwelijck bouwt steden,
 1055 Gelijck het overtpel |'t welck Godt en mentch zich belght,
 Al slaet men 't in den windt| die in den gront verdelght,
 Door moort en vyandtſchap, al razende en bezeten;
 En sleept de rampen na, gelijck een lange keten
 Haer schakels: is 't dan vreemt, dat allerhande liên
 1060 En tongen, in dit stuck, met wetten zich voorzien?

TEMPER.

Wat wetten de Syriers, Hebreën, Arabers hebben,
 Of wy, ick achtze als ragh, en dunne spinnewebben,
 Daer ruiſcht de groote door, de kleene kleeft'er vaſt.
 Mijn welluſt zij mijn wet. wat niemant anders paſt,
 1065 Pas my, die zich van wet noch Recht laet overkraeien:
 Men leeft hier op zijn hooftich

JOSEPH.

Zoud ghy uw' heer zoo paeien?

TEMPER.

Men velt geen vonniſſen op ongegront vermoên.
 En moſt mijn heer op 't naeuwite eens rekeninge doen,
 Het ſtont dan t' overzien, hoe hy zich had gedragen.
 1070 Wat doen de mannen niet, dat zy geen vrouwen vragen?
 De rechter zuivre zich van 't zelleve gebreck,
 Verdient het zulck een' naem. wie leeft 'er zonder vleck?

JOSEPH.

Ghy waert om hals, quam hy op 't stuck u overvallen.

TEMPER.

Zoo ſtorf ick om de min, de zoetſte doot van allen.
 1075 Mijn zinlijkheit waer my die ſuickre doot wel waert.
 En waer heeft oit de doot rechtſchape min vervaert?
 Wat vreesſelijke doot kan ware liefde ſcheiden?
 Al blijft het lichaem hier, de zielen zelfs geleiden
 Malkanderen beneên, in 't onderaerdſche veldt,
 1080 In 't vrolijk myrteboſch: daer kuſt men, daer vertelt
 D' een d' ander zijn fortuin, en eerſte ſuickeryen:
 Daer wort men weder maeght: daer leert men weder vryen,
 Als waer het noit geſchiedt: daer lacht een zaligh dal.
 Men treckbeekt onbenijt, als duiven zonder gal.
 1085 Men brantmerckt niemant daer met laſterlijke naemen:
 Noch 't heet 'er overtpel, zoo twee uit min verzaemen.
 Al wiſſelt men zomtijts uit zinlijkheit van lief,

Dat draeght alleen den naem van vrientſchap en gerief.
 Het beurt 'er dagh op dagh: men volgt daer in de wijze.
 1090 't Is een verandering en luſt naer verſche ſpijze;
 Naerdien een zelve koſt de gaſten walgen doet:
 Ja 't groſte latterſtuck wort met een' kus geboet.
 De wetten worden nu de vrouwen voorgeſchreven
 Van mannen, die toch zelfs om wet noch regel geven.

JOSEPH.

1095 Mevrouw men quetti en ſchent, door 't ſchenden van zijn echt,
 Alleen geen menſchelijk, maer zelf het godlijk Recht;
 Dat toome uw' luſt, kan 't Recht der menſchen u niet toomen.

IEMPSAR.

Van ſluickluſt? Jupiter is zelf ter ſluick gekomen,
 By Iſis: Iſis zelf ontſing ter ſluick Ofier,
 1100 Haer broër: ons Godtheën gaen ten hemel door dit vier.

JOSEPH.

Het koſte Ofier zijn' hals, gekapt in zoo veel ſtucken,
 Als 't Rijk hem graven bouwt: 't zou hier niet beter lucken,
 Indien uw Typhon my betrapte op zulck een daet.

IEMPSAR.

De ſlaven van der hant, de Joſſers op de ſtraet,
 1105 En Potiphar verlet, door 't hooghtijt van dien Heiligh,
 Belpiën ons weelde niet: al 't huis is vry en veiligh.

JOSEPH.

Gewelf noch dack noch muur bedeckt die ſchande niet
 Voor 't aldoordringende oogh, 't welck ons gedachten ziet,
 En ſtraft het opzet. 'k zwijgh de ſchandelijke daden.
 1110 De Godtheit ziet het al.

IEMPSAR.

Die zal ons niet verraden.

JOSEPH.

De Godtheit ſloegh en plaeghde, om een Hebreewſche vrouw,
 Den Nijlvorſt, onbewult van haer gegeve trouw.
 D' Abimelechen zijn gewaerſchuwt, voor de ſchennis
 Noch onbegaen, hoewel onnozel, zonder kennis.
 1115 Het hemeliſch vier verbrande om ſchennis heele ſteën,
 Tot pulver en tot aſch.

IEMPSAR.

Dat 's jaeren lang geleën.

JOSEPH.

Het overſpel wort zelf geſtraft van ſtomme dieren.

IEMPSAR.

Die vryen blindeling: wat durſt ghy niet verzieren.

1103 Typhon: de broeder en moordenaar van Oziris: - hier is het „Potifar”, wien Jozef bedoelt
 1111-1113 Zie *Geneſis* XII: 11-20 en XX.

JOSEPH.

't Zij veer dat ick uw bedt door overfipel ontwy.

IEMPSAR.

1120 Wat 's overfipel? een kus den echten mont voorby.

JOSEPH.

Ick bidt verbeelt u eens, ghy waert op 't ftock gegrepen:
 Zou Memphis en al 't hof niet zien uw' neus genepen
 Van 't aentchijn, en u naeckt en bloot gevoert ten toon?
 En hoe ick, na veel fmaets, en wel verdienden hoon,
 1125 De huilt van 't lijf gestroopt, met duizent wreede flagen,
 Op eenen ezels rugh de ftadt werde omgedragen,
 En eenwighlijk voor ftaef verwezen naer de Myn?
 Wat dunckt u? zou dit lief dat leet wel waerdigh zijn?
 Indien wy beide niet op heeter daet doorfteecken,
 1130 Men 't goddelooze bloet al fchuimende zagh leecken
 Van 't overfipeligh bedt; daer ick, uw boel, al warm
 Den geeft gaf, in den ftrick van dien vervloekten arm;
 En leerde een ander zich van fchelmiche lufften fpaenen,
 En hoeden voor bedrogh van krokodilletraenen.

IEMPSAR.

1135 Vertrouwt ghy dan dat ick naer uw bederf zou ftaen?
 Al 't huis is fton en zwyght: geen menfch kan ons verraên.

JOSEPH.

Schoon huis en kamer zweegh, en alle pylers zwegen,
 't Geweten zwyght niet ftill: 't hart met zich zelf verlegen,
 Befchuldicht nacht en dagh zich zelve, waer men gaet,
 1140 Oock daer men d' oogen luickt: die gruwelijke daet,
 Die fhennis borrelt op, hoe diep zy wort gedompelt.
 Men rekt zich verraên, waer yemant fpreekt, of mompelt.
 Ontmoete ick Potiphar, my viel ftrax in: dat 's hy,
 Die my heeft opgevoedt, gebeurt uit flaverny,
 1145 In top van 't huisbewint, en duizentmael verbonden:
 Maer als een danckbaer knecht heb ick zijn bedt gefchonden.
 Vlie, booswicht, vlie: loopt ftrax ten huize uit al verlaeght,
 Zoo veer, daer 't fchellemftuck het hart niet langer knaeght,
 Gelyck een worm het ooft: maer, och, 't is al verloren,
 1150 Al liept ghy, daer de Nyl zijn kil begint te booren;
 Of daer de zon haer' glans ter middernacht verfchuilt;
 Daer 't ondier, afgevult in sneeuw, van honger huilt;
 Ghy kunt de donderftem van Godts gerecht niet fmooren:
 Die vierfchaer doemt alfins: die rechter laet zich hooren.
 1155 Mevrouw, wat houdtghe my? 'k ruck zoo noch niet mijn' heer,
 En u en my, en al 't gezegent huis om veer:
 Dat hoede Godt. hoe klonek die val door volgende eenwen,
 Tot endeloozen fmaet en fchande der Hebreuwen.
 Zou Jofeph zulek een ftock in Godts gezicht beftaen?

SEPH.

door overspel ontwt.

PHAR.

en echten mont voorby.

SEPH.

y waert op 't stuk gegrepen:

iet zien uw' nens geopen

t en bloot gevoert ten toet

en wel verdienden loon,

met duizent wreede slagen,

lt werde omgedragen,

erwezen naer de Myn?

lat leet wel waardigh zyn?

er daet doorsteeken,

huimende zagh leecken

ick, uw boel, al warm

an dien vervloekten arm:

tehelmiche lusten spaenen.

krokodilletraenen.

SAR.

er uw bederf zon staen?

geen mentch kan ons verstaen.

PH.

en alle pylers zwegen,

hart met zich zelf verlegen.

h zelve, waer men gat,

t: die gruwelijke daet,

ep zy wort gedompelt.

yemant spreekt, of mompelt

l sirax in: dat 's hy,

rt uit slaverny,

hizentmael verbonden:

heb ick zijn bedt gescheiden

x ten huize uit al veraght.

het hart niet langer kaeght

r, oeh, 't is al verloren.

il begint te booren:

middernacht verchuilt:

w, van honger hult:

olts gerecht niet smoor:

rechter laet zich booren.

ruck zoo noch niet min leet

uis om veer:

val door volgende eeuwen

der Hebreuuen.

godts gezicht bestaen?

HEBREWEN IN EGYPTEN.

1841.

1160 'k Heb veel te veel gehoord, wien houdt ghy? laet my gaen.

TEMPSAR.

Iek val voor uwe knien, en offer aen dees voeten
Dit lichaam, en dees ziel bereit haer schult te boeten,
Door zulek een doot, als een wanhopende betaemt.
Wat draeit ghy 't aengezicht, zoo schuw, en zoo beschaemt,
1165 Van mijn gezicht? ay, zet de schaemte een poos ter zyden.
Wat schaemte niet vermagh, vermoge 't medelyden
Met een die sterven moet en kan, om uwent wil.
Ay, wisch mijn tranen af.

JOSEPH.

Doortrapte krokodil,

Laet los, laet los: ghy moort met dit bedrieghlyk steenen.

TEMPSAR.

1170 Hardtneekige, o wat hoon! hardtneekige, ga henen,
Ga henen met dien roem van zulek een morgenstar,
Voor wie ghy d' oogen sluit, ga melt nu Potiphar,
Hoe mannelyk, hoe knifch zich Joseph heb gequeten;
Op dat het eeuwigh my in aenzicht werd verweten,
1175 Van hem; hoe Jempfar, veronwaerdicht van haer' slaef,
Zich hebbe, voor al 't hof, ten toon gestelt zoo braef:
Maer neen, ghy zult noch zoo uw' moedt aen my niet koelen.
Ghy hebt mijn min verfinact, ghy zult mijn wraceek gevoelen.
Iek weet dit sehantvleck wel te decken met een' seijn
1180 Van eerbaerheit: iek zelf zal in de voorhael zijn.
Och, voester, slaven helpt: o wie verhoort mijn klaghten.
Helpt, slaven, voester, helpt: een slaef wil my verkrachten.
Och, Potiphar, ita by, och, voester, help nw vrouw.
Waer blijft nu al 't gezin? is niemant my getrouw?
1185 Daer vliedt hy: och hy vliedt, wat moght mijn kermen baten?
Dat is die koele knecht: hy heeft my 't kleet gelaten,
Tot een getuigens, ghy slaven jaeght hem na.
Och, leit my aen een zy, tot dat dit over ga.

REY VAN ENGELEN.

ZANG.

Als op den top van 't lyden
1190 Ontzeide minne eens over slaet
Met volle kracht, dan braut de haet
Zoo fel aen alle zyden,
Als 't vier dat Sodoms steen verflont,
En welt met smoeck op, uit den gront
1195 Der grondelooze poelen.
Wat wraceek secht een' onsehbren gloed?

1180 *In de voorhael* thans zekt men, minder krachtig en juist welicht *in de voorhael*.

1190 *Ontzeide minne*: „geweerde minne.”

Wat smaecht haer zoeter dan haer bloet
 Al razende te koelen,
 In 't bloet, dat nu zoo lang geveght
 1200 Door 't weigren zoo veel adders terght,
 Als zy laet hairen krullen,
 En vlechten onder 't hullen?
 Waer schuimbeekte oit een tygerin,
 Door 't plondren van haer jongen,
 1205 Van spijt om 't hart gewrongen,
 Zoo wreet, als afgekaatste Min?

TEGENZANG.

Wat weiden kuifehe vrouwen
 Gerufter in den echten beemt;
 Daer zy, om lief noch leet vervreemt.
 1210 Haer egade onderhouwen,
 Met kussen, zonder valschen schijn:
 Daer twee paer lonckende oogen zijn
 Getuigen van die loncken,
 Waer door het een en eenigh paer
 1215 Zijn krooft ziet lachen jaer op jaer,
 Met vriendelijke voncken;
 Die 't ongeveinde vierflagh slaet.
 Hier stelt de zedigheid hun maet.
 Hier nestlen geen krackeelen.
 1220 Hier bloeit, door eerlijk teelen,
 De spruit, die stuten zal hierna,
 Met haere stercke schouderen,
 De veege en afgaende ouden.
 'k Wensch Joseph zulk een wederga.

TOEZANG.

1225 Zy wort vast van de zon
 Gebaeckert binnen On,
 In des Aertspriesters huis en hoven,
 Die Joseph, 's Konings rechte hant,
 Zal trouwen, en met zuivren brant
 1230 In haeren schoot en boezem stoven,
 En koestren, wat men aen haer ziet,
 Is melck en bloet, en anders niet.
 Princeffen zullen 't bruitsbedt spreien:
 Wy hen met zang te bedde leien,
 1235 En huwen heilighlijk en kuifch
 't Aertspristerlijke aen Abrams huis.

1200-1205 Deze vergelyking is wel fraai, doch eenigzins gekunsteld van vorm. Men versta: „Door het weigeren zoo veel adders te ght als zy (Jempfar) hairen (op 't hoofd heeft, die zy) laet krullen en vlechten wanneer zy haar toilet maakt.”

1225 *Afgaende* voor „in kracht verminderende, afnemende.”

r dan haer bloet
lang geveght
el widders tergh.
rullen,
hullen?
een tygerin,
n haer jongen,
gewrongen,
te Min?

ZANG.

vrouwen
n heemt;
i loot vervreemt.
uwen,
en hen sehijn:
ende oogen zijn
oncken,
n eenigh paer
n jaer op jaer.
voncken:
erlygh slaet.
it hun maet
krackeelen.
eerlyck teelen,
n zal hierna.
sehouderen,
ende ouderen.
lek een wederga.

ZANG.

an de zon
nen On.
rs huis en hoven.
mings rechte hant.
met zuivren brant
n loozem sloven.
t men aen haer ziet.
t, en anders niet.
t bruitsheet spreien:
te bodde leien,
gloek en kudeh
joke aen Abrams huis.

eenige gekonsteld van een Verreke. De
e (at) haeren op 4 hoefel teek, te n m
at
afnemende."

HET VLEFDE BEDRYF.

STAETJOFFERS. VOESTER.

STAETJOFFERS.

Wy zagen Apis noit met schooner rouw begraven.
Wat schort de Voester? wel, hoe dus? wat schort de flaven,
Die in een' ring zoo drock verbaest en bezigh staen?
1210 Wat wanckt'er, Voester? zegh.

VOESTER.

Het geen ghy niet zoudt raen.

STAETJOFFERS.

Heeft eenigh slaef zich nu op 't hooge feest verlopen?

VOESTER.

Wie mist ghy hier in huis?

STAETJOFFERS.

Hoe komt de poort wijd open?

Is yemant uitgegaen?

1210 Wat wanckt'er? „wat is er overstuur?“ zouden wy zeggen.

VOESTER.

De Huisvooght is 't ontvlucht.

STAETJOFFERS.

Waarom?

VOESTER.

Wy schoten toe, op 't jammerlijk gerucht,

1245 Naer 't binnenste vertreck: daer lagh mevrouw verlegen,
En Joleph liep zijns weegs: maer dit waer best gezwegen.

STAETJOFFERS.

Behoe ons, Isis: oeh, zwijgh stil: oeh, rep dit niet.

Wat hooren wy? zwijgh stil.

VOESTER.

Ghy hoort dat my verdriet

Te melden: maer wat raedt? hoe zal men dit verbloemen?

1250 't Is al 't gezin bekend. ick darf het u niet noemen.

STAETJOFFERS.

Nu zegh ons dan recht uit, hoe is't er meê gefelt?

VOESTER.

De Huisvooght wou mevrouw schofferen met geweld.

Zy schreit vast daerze zit, hoe zal men dit bedecken?

Al 't water van den Nyl kan deze gruwelvlecken

1255 Niet wasschen uit zijn faem, noch flus zoo wit als sneeuw.

STAETJOFFERS.

Nu zegh wat na van dien Godtvrachtigen Hebreeuw.

Hoe koel geliet hy zich, toen wy hem flus zoo trocken,

En noodden op het feest. hoe schuw was hy van jocken

En boerten, als een die noit smaek in vrouwen vondt.

VOESTER.

1260 Het stille water heeft gewis een' diepen gront.

Wat raedt? mijn meester komt. wie kan haer krijten tusschen,

Voor zijn oploopenheit? hy zal zijn gramfchap blussen

In dat baldaedigh bloet. hy komt, my dunckt ick zie 't.

STAETJOFFERS.

't Zal noodigh zijn, dat elk met maght hier tusschen schiet,

1265 En 't ongeluck verhoë, wanneer hy sta in 't midden

Van al het hofgezin: wy willen hem verbidden.

't Vergrijp is menschlijk en gebeurlijk. men verdoem

Hem tot een zachter straf: 't waer sêla, dat zoo een bloem

In 't bloeienst van haer tijdt gemacit wert, en bedurven.

VOESTER.

1270 Het waer zijn rechte loon: hy heeft het grof verkurven.

1250 Het cythrus van 't eerste hemelsche looft scheet munker een vordende hier den nadruk, en heeft dien niet

STAETJOFFERS. POTIPHAR. VOESTER.

STAETJOFFERS.

Mijn heer, is dit een feest en hoogtijt van gena,
Zoo koom met uw gena uw hofgezin te sta.

POTIPHAR.

Wat 's dat gezeit? hoe dus? wat bidt ghy met u allen?
Wat quaet is hier begaen?

STAETJOFFERS.

Wie staen kan, die kan vallen:

1213 't Vergrijp is menschelijk.

POTIPHAR.

Hoe zal ick dit verstaen?

Nu Voester, spreek, klaer uit: wie heeft hier yet mildaen?
Nu Voester, spreek, zegh op: wat houdt ghy u zoo achter?

VOESTER.

Een Koningk onderhiel in 't hof een' trouwen wachter,
Die voor zijn kamerdeur de wacht hiel nacht en dag;
1220 Een hont zoo schoon en braef als menschen oogh oit zagh.
Hy liet zich nimmermeer van yemants handen freelen,
Dan van den Koningk zelf, die was gewoon te spelen
Met dien Trauwant, in 't hof zorghevuldigh opgevoedt.
Hy at van 's Koningks dieth: men gaf hem overvloed
1225 Van alles. 't licht had lust zijn' halsbant te bechijnen,
Beslagen met fijn gout, en blaekende robijnen
Geen onhoofdelijc aengezicht dorst dencken, min bestaen,
De kamer, daer zijn heer ging slapen, in te gaen,
Als met bekende wacht: ja zelfs de hovelingen
1230 Ontzagen 's wachters oogh, als zy de poort ingingen.
Maer 't scheen als of dit Dier zich zelf vergeten had,
Toen eens de Koningin ter kamer innetrat:
Het quam haer schrickelijc van achter aengevlogen,
En greep haer by den hals, met gloende en brandende oogen;
1235 En zonder datze wert geredt van 't hofgezin,
't Welck toefchoot op haer' kreet, 't was met de Koningin
Gedaen: het Dier had al 't genoten goet vergeten,
En kreegh voor 't halscieraet een' kneppel en een keten.

POTIPHAR.

Wat hoor ick daer? my schrickt. wie wanckelt in zijn trouw?
1300 Raeckt Joseph dit, of niet?

VOESTER.

Helaes! daer komt mevrouw.

POTIPHAR. IEMPSAR.

POTIPHAR.

Mijn lief, wat hoor ick hier? Hoe laet ghy 't hooft zoo hangen?

De tranen biggelen langs d' opgekrabde wangen:
De vlechten hangen los. wat 's d' oirzaeck dat ghy treurt?
Hoe komt uw kleet aldus uit zijne ploy geseurt?

1303 Dit staet my zeltzaam voor.

HEMPSAR.

Och, och, laet my betyen.

POTIPHAR.

Zegh op, verzwych my niets. wat 's d' oirzaeck van dit lyen?
'k Wil weten wat hier schuilt: wat slaef u heb misdaen.
Zegh op, 't zal hem gewis niet ongestraft vergaen,
Al waer 't de Huisvooght zelf. komt noch uw hart niet boven?

1310 Wie is 't?

HEMPSAR.

't Waer hachelijk of ghy dit zoudt gelooven.

POTIPHAR.

'k Wil weten wat hier schuilt.

HEMPSAR.

Waer laet ick mijn verdriet?

Och, och, och, och.

POTIPHAR.

Zegh op: dit huilen vordert niet.

'k Wil weten wat hier schuilt, wat huis hier nu magh leggen.
Ghy weigert het, welaen, dees Voester zal 't my zeggen,

1315 Dit grijs gerimpelt wijf. zegh op, eer ick 't u leer.

VOESTER.

Gena, mijn heer, gena.

POTIPHAR.

Zegh op, geen woorden meer.

VOESTER.

Naerdien ick 't melden moet, zoo bidde ick dan te voren,
Dat ghy wilt matigen de buy van uwen toren,
Op dat de strengheit niet de maet te buiten ga,
1320 Maer lieflijk werd gemengt met goetheit en gena.
Ick had mevrouw alleen in haer vertreck gelaten,
Op hoop of d' eenzaamheit en filte wat moght baten,
En sullen het gemoedt in zijn zwaarmoedigheid.
De slaven van der hant, door Josephs loos beleid,
1325 Onthielen zich geruist op 't voorhof, zonder spreekken;
Toen snel en onvoorziens een keel wert opgesteecken,
Als van een mensch ter doot verlegen, 'k weet niet hoe.
Ick schoot naer het vertreck: dees slaeven schoten toe.

1305 Dit staet my zeldzaam voor: wy zonden thands zeggen: „dit komt my zeldzaam, vreemd voor.”

Voorstaen komt o. a. dikwijls in dezen zin van „dunken, meenen” voor, gelijk by HOOFT:

Niet dat u een slaef van gouwe

Zoeter voorstaat dan een bloem.

Zie 't Uit. Woordenb. in c.

Daer lagh mevrouw benaent, als een die angstigh baerde,
 1330 Zoo lang gelijkze was, en uitgestreckt ter aerde,
 Het lichaem naeckt ten deel, de gansche boezem bloot.
 De slaven vlogen uit: de Huisvooght vluchte en vloot,
 Veel sneller dan een hart voor uit, en ging vast strijken,
 In 't schenkers huis, en wist van staen noch om te kijken.

POTIPHAR.

1335 Ghy slaven, zaeght ghy zelfs dien booswicht achter na,
 Zoo knickt my toe: die vloeck, dat hem de Viergodt sla.
 Men sleep hem daetlijk hier. gaet leert hem voor u buigen.
 Wy hebben maer te veel bewijs aen zoo veel tuigen.

IEMPSAR.

En of ghy twijfelde, zie daer, bezie dat kleet.

POTIPHAR.

1340 Wat zie ick? Josephs rock?

IEMPSAR.

Hij greep my aen, ick kreet,
 En riep al 't huisgezin: de boofwicht strax aen 't rennen,
 En liet my 't kleet ten buit, op dat men klaer kon kennen
 Den koelen kuifchen aert van dit beineen geslacht.
 Ghy hebt my dien Hebreeuw, dien slaef, in huis gebragt,
 1345 Op dat uw bedde en huis al t' effens werd gefchonden.
 Wie kan dit lochenen? hy is op 't stuck bevonden
 O schennis, ô mijn eer, mijn zuiverheit leedt last.
 Oeh, oeh, oeh, oeh, oeh, oeh. daer komt die fraie gäst.

POTIPHAR. JOSEPH.

POTIPHAR.

Wat houdt ghy Potiphar. laet my mijn schande wreecken.
 1350 Wech, Joffers, laet my los. ô goddelooze treecken.
 Laet los, laet los: wat schaet dat ick dees handen smet,
 En schende aen zulck een' vloeck, dien schenner van mijn bedt.
 Wat moght ick, trouwelooze, aen u mijn huis betrouwen?
 En straft men t' uwent zoo 't geweld aen echte vrouwen
 1355 Bedreven? huichelaer, verft schaemte uw wangen niet?
 Maer 't aengezicht belterft, om dat hy voor zich ziet
 Zoo veel getuigen, wie heeft my mijn' dolck ontnomen?
 Wat houdtghe my? laet los, dat ick hem op magh komen,
 En ruckende uit zijn borst het onbeïndeden hart,
 1360 Dat smacken, al bebloet en lillende, ô mijn smart!

1337 Men moet tot goed verstand van de bedoeling des dichters zich voorstellen dat tuschen: 1337 knickt my toe: en die vloeck enz., de slave: bevestigend geknikt hebben.

Vloeck, als meermalen, voor „vloekwaardig mensch.“

1358 Dat ick hem op magh komen: iemand opkomen is „iemand op 't lijf komen, aanvallen.“ In den zin van „tegen den vyand optrekken“ komt het voor by noort. Zie t. Vatl. Woordenb. in v.

In 't eerloos aengezicht. ó al t' ondanekbre noodtheit!
 Dees half gelchende vrouw was oirzaeck van uw grootheit.
 Hoe dickwils badtze my, zoo minnelijk en kuifch,
 Dat ick u vijflen zou in top van hof en huis.

- 1363 Beloont ghy zoo haer deught? bewaert ghy zoo de Rechten
 Der vaden? leeft ghy zoo ten spiegel van mijn knechten,
 En flaven? hebbe ick in mijn' boezem opgequeeckt
 Een half vervroze slang, die my het hart afteeckt.
 Zoo ras zy wat bekomt? hoe vinde ick my bedrogen?
 1370 Ghy, flaven, vleugelt hem, ras ruckt hem uit mijn ooggen.

JOSEPH.

Wat leit men my te last het geen ick nimmer docht!

POTIPHAR.

- Ja lochen vry, 't geen ghy niet kunt ontkennen, nocht
 Verlochenen: wy staen om geen bewys verlegen.
 Al zweegh al 't huisgezin, die mantel spreekt u tegen;
 1373 Die mantel, die noch strax dien huichelaer bedeckt,
 Verraet nu 't eerloos hart. wat toeft men langer? treckt
 En sleept den boofwicht voort in 's kerckers duisternisse,
 Daer hy de klare zon en heldren middagh misse:
 Naerdien zijn misdaet blijktt, zoo klaer gelijk de dagh.
 1380 Mijn liefste, schrey niet meer: laet varen dit geklagh.
 'k Zal hem dat schellemstuec verleerende, haelt stellen
 Ten spiegel en ten schrick van zulleeke gezellen.
 Ghy, Joffers, leit mevrouw naer binnen. Voelter, sta
 Zorghvuldigh dees bedruckte en aengevochte ga.
 1383 De Joffers schorten haer. schep moed, schep moed, mijn leven.
 Hoe lastigh valt de gangk: ay, ziet de beenen beven.
 Zy kan noch nauwelix bedaeren van dien schrick.
 't Is noodigh dat men 't hart door aenspraec wat verquick.
 Maer wat een grooten strijt gevoelt mijn hart van binnen.
 1390 'k Moet haten, dien ick niet kan laten te beminnen.
 O Joleph, 'k had mijn hoop en hart op u gezet.
 Hoe braef hadt ghy mijn huis en al mijn' staet geredt,
 Mijn schriften, schatten, knechts en flaven, schuuren, stallen,
 En ackers. wat een stut is my zoo kort ontvallen,
 1393 In 't zekerst van mijn rust. waer toe verbode stof
 Van wellusten gezocht? de schoonsste bloem van 't hof,
 In 't bloeiend van haer lent, stont lachende opgeloken

1362. *Dees half gelchende vrouw*, sprekende voor „gelchonden.” Het vooecomen staat deze gelekvloeiende
 tijdvoeging van „t w w. *lechen* voor, en beroept zich op „een wereld van getuigen”, welke
 by alle in geregelde volgorde laet optreden. LELYVELT is 't echter niet met hem eens en voor
 de onwelijkl. tijdvoeging. Men hude zich evenwel, of choon in vooecoren het vraakt, by al
 zulke woorden aan 't algemeen gebruik van later tijd. Zie HUYDECOOPER, *Proces*. Uitz. v. v. 1. k.
 TAVELT. D. I. blz. 175, volgg.

1383. *De Joffers schorten haer*, *schou*, „onderfchorten”, „onderfchragen haar”

- En reet voor u, had ick die lucht slechts eens geroken.
 Nu leght ghy levend doot, door 't sterven van uw eer.
 1100 Nu finyt een oogenblick veel jaren dienst om veer.
 Hoe kan zoo schoon een lijf, een geest begaeft met reden,
 Vermommen zulek een quaet, en die wanfchapenheden
 Verbergen voor het oog der menschen, 't welck toch niet
 Kan oordeelen, dan naer het geen 't uitwendigh ziet.
 1105 Bedeckt een fraey gestalt die leelijke gebreeken?
 Moet ghy op 't hooge feest my juist naer 't harte steecken,
 Door 't schenden van het pant, dat in mijn armen leit?
 Mijn hoop had my van u wat anders toegezeit:
 Maer anders schickt de mensch, en anders is 't beschoren.
 1110 Wanneer men droomt van rust wort d' onrust eerst geboren.

REY VAN ENGELEN.

- Hoe menighmael bedrieght de schijn.
 De trouw kan nergens veilig zijn.
 De nare kereker, yfre keten,
 En lasteringe op 't alderboest
 1115 Verwacht te Hoof de Deught: wiens troost
 Bestaet in Godt en 't goet geweten.
 Z' omhelst haer lijden met gedult,
 Terwylze boet een anders schult.

Vers. Had ik die lucht slechts eens geroken. „had ik er maar even erg in gehad, dat zy die verlangdet.”

KRITISCH OVERZICHT

VAN

JOSEPH IN EGYPTEN.

Indien het Vondel, by de bewerking van zijn „Jozef in Dothan”, gelukte, uit een schijnbaar ondankbare stof een meesterstuk te vervaardigen, zoo heeft hy hierin ten opzichte van den „Jozef in Egypten” ten eenemale getaald. Wy willen dit niet aan zijn talent wijten, dat ook hier wederom, waar het er gelegenheid toe vond, gefchitterd heeft, maar veeleer aan eenig gebrek aan nadenken. Immers, had hy alles overwogen, dan had hy in tijds kunnen begripen, dat, zoo het gebeurde te Dothan aanleiding gaf tot fchikking van veelzijdige karakters en afwisselende, echt dramatische toefanden, de mislukte minnary van Potifars huisvrouw stof gaf tot niet meer dan een of hoogstens twee tooneelen. De gelijkenis der gefchiedenis van Jozef met die van Hippolytus had hem, gelijk uit de opdracht blijkt, misleid; doch de anders zoo helderziende man zag deze reis voorby, dat, zoo beiden Jozef en Hippolytus jongelingen waren, zoo beiden de lust eener overfpelige vrouw weigerden te voldoen, en beiden daarvan het onfchuldige flachtoffer werden, hiermede ook alle verdere gelijkenis ophoudt: en dat voor 't overige de bykomende omftandigheden in het eene geval de meest gefchikte, en in het andere hoegenaamd geene stof tot een treurspel opleveren. Immers wat wekt de belangftelling in den afloop der minnary van Fedra? niet bloot de hartstocht, dien zy heeft opgevat, maar juist wat er bykomt, dat zy zijn ftiefmoeder is, en dus zich te meer voor haar liefde fchamen moet: dat zy met die liefde kamp voert: dat haar gemaal afwezig is: dat zy op de onderftelling van zijn dood haar hope bouwt: dat zy, na het deerlijk onkomen van haar minnaar, berouw gevoelt en zich zelve voor haar misdaad ftraft. En voeg daar nu by, dat de echtgenoot, die zich gehoond acht, tevens de vader is van den beleediger: dat ook by hem een ftrijd heerscht tusfchen liefde voor den fchuldig gewaanden zoon en granfchap over het gebeurde: en dat ook hy geftraft wordt voor zijn te lichtvaardig geloof slaan aan valfche betichtingen en zijn te roekeloze wraakneming. Van dat alles, dat hoogst treffend en echt tragisch is, vinden wy niets in de gefchiedenis van Jozef. De vrouw van Potifar, Jempfar, gelijk zy hier genoemd wordt ¹⁾, is een vrouw, zoo als er . . .

1) Volgens de Joodfche overlevering en de Oosterfche verhalen, was de naam van Potifars huisvrouw *Suteika*, welke naam dan ook is gebezigd door den bekenden Franfchen fchryver Bitauté, in zijn dichtterlijk tafereel van Jozefs gefchiedenis. Hoe V. aan dien van *Jempfar* gekomen is, heb ik vruchteloos zoeken na te fpoeren. De vorm is, naar 't Oosterfch, niet die van een vrouwen naam en de beteekenis zelfs aan kundige Oosterlingen, onbekend.

meer zijn, die trek heeft in verboden vrucht, en volstrekt niet de minste poging aanwendt om dien te weerstaan: en Potifar insgelijks een man, zoo als er meer zijn, wiens eer deze reis alleen door een gelukkig toeval gespaard wordt, en die, als hy Jozef heenzendt, geen anderen spijt daarby gevoelt, dan dat hy een anders oppassenden bediende mist. De situatie is hier dus zoo alledaagsch, zoo banaal, als er maar iets kan uitgedacht worden. Voeg er nog by, dat, terwijl de onschuld van Hippolytus in 't licht komt, dit niet het geval met Jozef is, zoo dat zelfs de moraal van 't stuk verloren zou gaan, indien er geen Engelen kwamen om op een betere toekomst te wijzen.

De uitkomst is dan ook geweest wat zy wezen moest: Vondel heeft zich met de aangevangen taak verlegen gevoeld en niet dan met moeite en met het aanbrengen van wel vernuftig uitgedachte, maar toch den toehoorder of lezer niet genoeg boeiende byzaken, zijn vijf bedrijven kunnen vullen. Men is doorgaands by 't lezen van dit stuk als of men door een zwaren zandweg heenkruist: en toch zijn er op dien zandweg *juweelen*, en vooral een *kostelijke steen* te vinden, die de genomen moeite wederom vergoedt. Moedig dus den tocht aangevangen.

Het stuk opent, even als „Jozef in Dothan” met een alleenspraak van de Engelenrei (men vergeve my de vreemde samenvoeging dier woorden: de zaak blijft waar) en met een alleenspraak van Jozef; — doch wy vinden hier noch het plechtige, noch het schilderachtige der inleiding van het straks genoemde stuk terug. Hetgeen de Engelen vertellen is eigenlijk niet veel meer dan aankondiging van hetgeen men zal komen te zien: en Jozef begroet, even als in 't andere stuk, de rijzende zon, en vertelt, even als in 't andere stuk, een droom dien hy gehad heeft, terwijl hy zich beklagt over den last, dien hy van Potifars huisvrouw lijdt. De wederzijdche positie is dus reeds afgeteekend van den aanvang van 't stuk, en dit strekt niet tot vermeerdering der belangstelling. Met reden mag men vragen, waarom Vondel Jozef niet heeft voorgesteld als in den aanvang nog onkundig van de liefde van Jempfar, hy had dan gelegenheid gehad, hem reeds in een der eerste bedrijven met haar in gezelschap te brengen: hem, niets kwaads vermoedende, zich jegends haar gedragende met dien eerbied en die gehechtheid, welke hy zijner meesteresfe schuldig was, en daardoor haar hartstocht nog sterker aanvurende: haar, om het byzijn harer joffers zich nog geveld aandoende, en enkel door toefpelingen en in bedekte termen pogingen aanwendende om hem haar geheime begeerte te doen verstaan. Zoo ware er aanleiding geweest om de hoofdsituatie trapsgewijze voor te bereiden, die nu eigenlijk van 't begin tot het slot dezelfde blijft.

De staantjoffers — echte katmerkatjens, naar 't leven geteekend — komen nu naar de gezondheid van Jempfar vernemen, worden weér weg gezonden, omdat Mevrouw onpasselijk is, en zijn dol blij, dat zy zich op straat mogen gaan vermaken: dit alles is volkomen naar de natuur; doch geheel in den stijl van 't blijspel, en tot niets dienende dan om 't bedrijf te vullen, 't welk nu door een reizang besloten wordt, die, zoo als schier alle reizen van Vondel, weder vol overheerlijke regels is.

In het Tweede Bedrijf ligt Jempfar te slapen en van Jozef te droomen, wat zy in viervoetige vaerzen doet; terwijl de Voedster in gewone Alexandrijnen spreekt: de eentoonigheid is hierdoor een weinig gebroken; doch ongelukkig wordt Jempfar wat spoedig wakker en vertelt nu in de gewone vaersmaat aan de Voedster haar droom en — wat de andere reeds honderdmaal gehoord heeft — hoe zy van liefde kwijnt. Dit tooneel is — als te denken viel — grootendeels gevolgd na dergelijke uit Euripides.

pides en Seneca: en wat niet gevolgd is, is er niet te beter om, en vrij onkiesch.

Nog onkiescher is het volgende tooneel, waarin Potifar zich komt beklagen, dat hy zoo weinig aan zijn vrouw heeft, en zich als een ware Casander by den mens laat leiden. Ook dit tooneel ware, als de twee vorigen, volkomen op zijn plaats in een vertelling van Boccacio.

Men komt Potifar zijn rijtuig aandienen; doch in stede van daar in te gaan blijft hy als een onde leutenaar met Jozef praten, zoo niet over koetjens en kalfjens, dan toch over den God Apis, wat weinig verheft. Het denkbeeld, om die lijkstaafte van Apis te doen plaats vinden, en daarvoor aanleiding te geven tot de verwijdering van Potifar en de Hofjuffers, was, als ik reeds met een woord gezegd heb, op zich zelf niet kwaad gevonden, en de beschrijving van 't feest is fraai; doch zoowel die beschrijving als de daaruit voortvloeiende redeneeringen tuschen Potifar en zijn huisvoogd over het verschil hunner godsdienst, over de befinjdenis, herinneren ons een soortgelijke polemieek tuschen Attila en Ursul in „de Maeghden” en dienen tot niets dan aanvulsels, die hoofd en hart even koud laten.

Aan alles komt een eind en dus ook aan dat lange onderhoud: Potifar begint waarschijnlijk te begrijpen dat zijn bleken koud worden, en rijdt weg: terwijl de Engelen een zang zingen, die een der minsten is van Vondel.

In het Derde Bedrijf komt de Voedster, die in alle opzichten gelijkt op eene dier koppelaresen, hoedanige wy by Boccacio zoo menigvuldig aantreffen, by Jozef beproeven, of zy hem kan overhalen aan de begeerten van hare meesteres te voldoen. Dit tooneel, waarin ook de navolgingen naar Euripides niet ontbreken, is met veel zorg behandeld en een van de besten van het stuk: ja de eenige aanmerking, welke men er met grond op maken kan, is, dat het wat heel lang is, en dat Jozef wel wat al te geduldig de vermaningen der Voedster, waaraan hy toch niet wil toegeven, blijft aanhooren en wederleggen. Ook het volgende tooneel, waarin de Voedster aan Jempfar den slechten uitslag van hare zending komt berichten, is meesterlijk geschreven. Even als Seneca zijn Fedra, stelt hier Vondel Jempfar voor, als zich zelve om 't loven willende brengen; doch hy vergeet niet, dat het tooneel in Egypten is en laat haar daarom het middel uitkiezen, waarvan Kleopatra zich bediende. De Voedster brengt haar echter van haar opzet terug en besluit het uiterste te wagen om haar te voldoen. Een reizang, waarin de nadoelen der schoonheid worden aangetoond, besluit dit Bedrijf.

Ik heb hierboven gezegd, dat wy op onzen zandweg een steen van 't eerste water zouden aantreffen: en dien treffen wy nu aan, in het tooneel, 't welk Jozef met Jempfar heeft, die hem door de Voedster heeft laten ontbieden. Dit onderhoud, waar het gansche stuk eigenlijk voor geschreven is, staat tot de rest gelijk het doier tot het ei, gelijk de kern der noot tot hare omkleedselen. Diep menschenkennis legt de schrijver aan den dag, waar hy de verleidster al de drogredenen, welke een verdorven hart en een luchtige filosofie kunnen uitdenken, laat bybrengen, om Jozef te overreden: en even waardig als krachtig is de wijze, waarop hy haar wederstaat en weder spreekt. Hier ontleent Vondel niets aan Euripides, niets aan Seneca; maar put alles uit zijn eigen gezond oordeel en godvruchtig hart. Daarom, en ook vooral om dat de weêrstand, dien Jozef biedt, uit een hooger beginsel voortspruit dan by Hippolytus, overtreft dit tooneel dan ook de gelijksoortige by den Griekschcn, by den Romeinschen en zelfs by den Franschen treurpeldichter. Bevallig sluit zich aan dit tooneel de Rei, waarin de genoogens van de kuische liefde bezongen worden.

In het Vijfde Bedrijf vervallen wy weder in den Boccacio-stijl: doch wy danken daaraan een alleraardigst gesprek tuschen de Voedster en de Jofferz. Deze laatste, die zelve wel zin in den Hebreeuwſchen knaap hadden, vernemen van de Voedster, dat hy, de zoo koel ſchijnende jongeling, een aanflag heeft gedaan op haar meesteres. Haar eerſte gevoel is verontwaardiging — niet over het gebeurde; maar daarover, dat hy op Jempſar heeft durven verlieven, terwijl hy de *avances*, welke zy hem deden, nimmer heeft willen beantwoorden. Maar toch zegesiert ſterk het vrouwelyk medelijden boven den ſpijt, en zy vinden het vergrijp zoo menſchelyk, en Jozef toch zoo lief, dat zy aanſtonds beſluiten voor hem in de bres te ſpringen, 't geen dan ook geſchiedt. Dit alles is uit de natuur gegrepen, en het verklaart dan ook de geringheid der ſtraf, die Jozef ondergaat. De tooneelen, waarin de Voedster eerſt door een beeldſpraak Potifar voorbereidt op hetgeen hy hooren zal en Jempſar hem vervolgens haar beklag doet, dat waarin hy op waardige wyze aan Jozef zijn ontrouw en ondanbaarheid verwijt, zijn treffelyk geſchreven en het is mede goed gezien, om aan den onſchuldigen jongeling niet meer dan eenen regel in den mond te leggen, die noch een verdediging, noch een beſchuldiging behelst.

Ik heb op bladz. 319 melding gemaakt van de vereeniging tusſchen de zoogenaamde „Oude Kamer” en Coſters „Akademie”. Ik had van deze omſtandigheid echter vroeger, en wel op 't jaar zelf, melding moeten maken, omdat zy in verband ſtaat met een gedicht van Vondel, 't welk ik eerst tot een later tijdvak had teruggebracht, doch by meer aandachtige beſchouwing thands beſpeur, dat tot dat jaar 1632 gebracht moet worden. Ik geef eerst het gedicht, en zal daarna mijn gronden voor de tijdsbepaling aan den lezer mededeelen:

INWYING

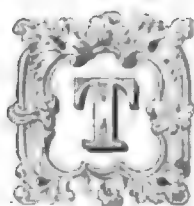
VAN

'T GELAURIERDE

PRINCEBEELT.

OP DEN

SCHOUWBURG.

TOONEEL, zoo wijd berucht
 Door 't ſchatten der gemeente op boertery en klucht;
 Door 't huilend harteſcheuren
 Om bloet en tranen, die beſprengken hooge deuren:
 Met wat een fieren moedt
 Zult ghy voortaan getrapt zijn met gelaerſden voet,
 Van dees vermomde borſten,
 Die ſpelen in 't gezicht van 't licht der Kriſte Vorſten!

1 *Huilend harteſcheuren*: ſtout ſiguurlijke uitdrukking: voor „'t gehuil verwekkend ſcheuren der harten”, of: „'t hartverſcheurend gehuil”

2 *Getrapt zijn* voor „betreden worden.”

3 *Met gelaerſden voet*: reeds vroeger is opgemerkt, dat de *laars* het zinnebeeld was van het treurspel.

4 *Vermomde borſten*: of: „verkleede gaſten” — de tooneelſpelers.

5 *In 't gezicht van 't licht der Kriſte vorſten*: voor: „in tegenwoordigheid van 's Prinſen beeltenis.”

- Wat vlecht men hem om 't hooft
 10 Den heiligen laurier, die toch zijn' glans verdooft!
 Zijn hair dat draegh' de tranffen,
 Den toren van Sint Jan, in ste van eicke kranffen.
 Bevelecht hem met den Bosch:
 De lauwerhoeden zijn verwelckelijck en bros.
 15 Dees hooge speelftellaedje
 Zie 't Heldenhooft gehult met 's Hertogen Bosfchaedje.
 Dat 's Fredericks cieraet,
 't Welck aen de starren reickt, daer hy op 't aertrijck gaet.
 Hy wandelt langs den vijver,
 20 En de Rhodaen die roockt van zijn gerechtige yver.
 Daer kneuft hy, als een Godt,
 't Weërspannigh beckeeneel van zijn doorluchtigh flot.
 Heel Vranckrijck yft van 't kraecken.
 Zoo doet een arentsbeck den valck zijn diefte slaecken.
 25 Jupijn, in 't heilighdom
 Te Rome, zagh verbaest naer zijnen zetel om,
 En kruiste met den vinger,
 Om vryen Avignon voor Henricks blixemflinger.
 De Myterdrager zei:
 30 Ten minste neemme niet dees Sleutels allebey,
 Den troost van mijn genooten:
 Nu ghy de sleutels hebt van steden en van sloten.
 Het weerlicht van die strael
 Doorfne den jaspis van 't gewijde Eskuriae.
 35 Toen wist men eerst in Spanje,
 Dat Hollants Herkules was meester van Oranje.
 Leef lang op uwen troon,
 En steiger eeuwigh met uw Vorstelijke kroon
 In deze duisternisse.
 40 Weest leidstar uwes volx, en schermheer van 't gewille.

12 Den toren van St. Jan: „de toren der hoofdkerk van 's Hertogenbosch.”

14 's Hertogen Bosfchaedje: voor „'s Hertogen Bosch.”

17 Hy wandelt langs den vijver: „hy bevindt zich in den Haag.”

20 De Rhodaen: of Rhône, aan welks oever 's Prinzen stad Oranje gelegen was.

24 Diefte: voor: „dievery.”

28 Om vryen: voor: „om te bevrijden.”

Avignon: deze stad, niet verre van Oranje gelegen, behoorde toen nog aan den Paus en had vroeger gedurende jaren tot zetel van zijn voorgangers gestrekt.

34 Den jaspis van 't gewijde Eskuriae: het hoofdaltaar der St. Laurens kerk op 't Eskuriaal is met vier reilen kolommen van jaspis omringd.

Ik herhaal, dat, toen ik by den aanvang van dezen mijnen arbeid, Vondels gedichten naar de tijdorde poogde te schikken, ik, door den tytel misleid, meende dat hier sprake was van een beeld, in den nieuwen schouwburg geplaatst, en het vaers alzoo op het jaar 1637 lei. Toen ik echter, tot dat jaar gevorderd, het nogmaals meer aandachtig by de hand nam, vond ik, nu meer dan vroeger door vergelijking zoo van Vondels dichttrant als van de gebeurtenissen en tijdvakken onderling, dat het van onder dagteekening wezen moest. De laatste 15 regels toch, en vooral de slotregel, wijzen op een tijdvak, toen Vondel nog geen de minste overhelling had tot Rome, gelijk in 1637 reeds het geval begon te zijn. Maar bovendien van vs. 10—24 wijst het gedicht kennelijk op gebeurtenissen, die kort te voren hadden plaats gehad. Dat hier met zoo veel ophief gewach wordt gemaakt van de vermeestering van den Bosch, is een bewijs, dat het gedicht vervaardigd werd vóór de vermeestering van Maastricht, waarvan hy anders wel zou gesproken hebben; — terwijl het andere voorval, waarop gezinspeeld wordt, vs. 19—24, mede nog versch in 't geheugen lag. In 1623 was namelijk tot Gouverneur van 't Prinsdom Oranje aangesteld geworden de Heer van Valkenburg, die echter, misbruik makende van den verren afstand, waarop zich de wettige Souverein bevond, zich gedroeg als Heer en Meester, den Prins bloot den tytel latende: in welke eigendunkelijke handelwijze hy door Richelieu werd gestekert. Na vruchteloze pogingen om hem door overreding tot zijn plicht te brengen, zond Frederik Hendrik zijn Raad, Joan de Knuit, naar 't Prinsdom, met last, om, zoo geen zachtheid hielp, geweld te baat te nemen. De Knuit, te Oranje gekomen, wist eenige hoplieden der bezetting op zijn hand te krijgen, met wier hulp hy Valkenburg, in 't huis van den Griffier La Pize, overviel en, wederstand ontmoetende, liet doodschieten, waarna 't kasteel by verdrag overging, en de Prins rustig bezitter van zijn erfgoed werd.

Uit dit een en ander blijkt, dat het borstbeeld, waarvan hier gewach wordt gemaakt, niet gelteld werd in den schouwburg, die in 1637 opgericht werd, maar in het zaaltjen, waarin de tooneelsten na de vereeniging van de „Oude Kamer” met de „Akademie” hunne kunst beoefenden.

Op hetzelfde jaar 1632 is verzuimd te brengen zeker *quart* uit Maagdenburg geschreven grafichrift op een Graaf, wiens naam niet

is uitgedrukt, doch die blijkbaar niemand anders wezen kan dan Pappenheim, over wiens gruwelen men het Lijkkoffer, blz. 116 en volgende, kan herlezen. Hy overleed den 7 November 1632, ten gevolge der wonden, in den slag by Lutzen bekomen, in acht-en-dertigjarigen ouderdom. Hy liet den roem na, Duitschlands dapperste veldoverlste geweest te zijn, een roem, welken hy echter door zijn wreedheden bezoedeld had.

GRAFSCHRIFT

VOOR

DEN GRAEF VAN

IER rot een kreng, het hoofd van moordenaers en fielen:

Gedaeght voor 't Vierſchaer Godts, van zoo veel duizent zielen:

Aertsvyant, peſt en vloeck van 't menſchelijk geſlacht:

Die welluſt ſchept in moord, geweld en vrouwekracht:

1 Die eël noch oneël viert; noch heiligh, noch 't onheiligh:

En geeft de boosheit ruimt; en acht het ſchenden veiligh:

Die knevelaer, die ſchelm, die ſtadt en lant verwoeft,

En die zijn hengſten jaeght in 's lantsmans zuuren ooght:

Die bloethont en tyran, verbaſtert van meedoogen;

10 Die bloet uit d'aders drinckt, en tranen parſt uit d'oogen;

Kerckroover, klokkedief, menſchviller, groote beul,

Die Godt verſwooren heeft, en zoekt aan d'aſgront heul:

Die zijn geweeten ſchroeit, en aerzelt van berouwen;

Die zuigelingen ſmoort, en trapt op zwangre vrouwen.

1 't Vierſchaer: gewoonlijk wordt dit woord vr. gebestigd, als ſchaar, waar 't van afkomt. Zie nld. Geſt. op ſchaar. V neemt het hier echter onzijdig, miſchien als collectivum, offchoon het hier niet als zoodanig genomen kan worden.

2 Viert voor „verſchoont, ſpaart.”

3 Feiligh voor „geoorloofd.”

- 15 Hoe waeit het hoerenaes, en went zijn rugh naer 't licht?
 Vervloeekt hem daer hy stinckt, en spout hem in 't gezicht.
 De krayen vliên de pry, niet eetbaer voor de Raeven;
 De hemel hier ontzeit, met bloet het velt te laeven.
 Wat schimmen waeren hier? men hoort'er een geloy.
 20 De ziel spoockt om haer bloet, en 't vee taelt naer zijn hoy.

15 *De hemel hier ontzeit, met bloet het velt te laeven:* d. i. : „de Hemel verbiedt, dat het bloed, 't welk uit de wonden stroomt, het veld vruchtbaar make.”

15 *Geloy voor geloy.*

20 *De ziel spoockt om haer bloet:* d. i. : „waart rond ter plaatse, waar het bloed nederstroomt.”

't Vee taelt na zijn hoy: d. i. : „het hevet hoor, omdat het gras, uit 's Graven bloed gesproten, (Zie vs. 18) on eetbaar is.”

NALEZING

— IV —

AANTEEKENINGEN

OP HET

DERDE DEEL.

NALEZING EN AANTEKENINGEN.

B1z. 5. ZEGESANG TER EERE VAN FREDERICK HENRICK, BOSCHDWINGER, WEZELWINNER, enz. — De druk van dit dichtstuk is bezorgd naar de afzonderlijke uitgaaf in kl. 8o. by Willem Blaeuw, Amst. 1629. Deze uitgaaf vormt een bundel met de navolgende gedichten van anderen, ter vereeuwiging van dezelfde zegepraal vervaardigd: 1o. *De Hollandsche Groet aen den Prince van Oranien over de zeghe vanden Jaere 1629.* Door P. C. Hooft. Amst. Voor Manuel Colijn, Boeck-verkooper woonende op de Beurs, in 't Stede-Boeck — 1630. — 2o. *Send-Brief Ingefelt op de naam van Mr-Vrouwe de Princeffe Amelia, als schrijvende aen haeren Man Frederick Henrick Prince van Oranien, etc. te dier tijdt als hy hem voor 's Hertogen-Bosch al te seer waeghde. Eerst in 't Latijn Beschreven door den vermaerden Poet CASPAR BARLAËUS, ende nu in 't Nederlantsch uitgegeven (door P. SCRIVERIUS) — Leyden. By Govert Balffon. 1630. — 3o. W. VAN VELDES Bazynne over Heynderick Frederick, Schrickelick en' liefelick, Prince van Oraingen, etc. Mijgaders Antwoordt Ingefelt op den Name van zyne Hooggemelte Doorluchtigheydt over den Send-Brief Wtgegeven op den Name vande Doorluchtige Vrouwe Amelia Princesse van Oraingen, etc. 's Gravenhaghe. By Anthony Jansz. Tongerlo, Boeckverkooper woonende inde Veen'-straet in de Wet Moyfis. 1630.*

B1z. 9. ZEGESANG. — De latere drukken hebben slechts weinig verandering ondergaan; men vindt slechts de navolgende varianten:

A1d. vs. 5. — *Keert weer van vyants nederlaegen?* veranderd in: *Nu keert van 's vyants nederlagen?*

A1d. vs. 7. — *Die hupplende het triomflied sinnen.* — Ter vermijding van de sommie k en de beklemtooning van *het*, veranderd in: *En hupplende een triomflied zingen.*

B1z. 10, vs. 17. — *Of is 't der weerd wonderding:* ter verbetering van een zoogenaamd Germanisme, veranderd in: *of is het 's weerdts wonderding.*

A1d. vs. 21. — *Soo veel stof en pijn:* verbeterd in: *zooveel stof en pijn.*

A1d. vs. 26. — *'t Is Fredrick Henrick, die den nijd:* later: *Maer Fredrick Henrick, die de nijd.*

Ald. vs. 28. — *Door muedigh worfden heeft verwonnen: naderhand: Al worstelende heeft verwonnen.*

Ald. vs. 45. — *Staegh knubbelde heldenbeen: om de stomme h veranderd in: Staegh knubbelt heldenbeen.*

Biz. 11, vs. 55. — *Gewent: later en beter: gewoon.*

Ald. vs. 69. — *'t Was blijkelyk dat weer een Baron: veranderd in: Het was dan recht dat een Baron.*

Biz. 12, vs. 91. — *Terwijl hy dacht aen dese dingen.
Gevoelde hy scherpe prickelingen.*

veranderd in:

*Terwijl hy denckt aen deze dingen
Gevoelt hy scherpe prickelingen.*

Ald. vs. 110. — *Denck of het als een donder klonck
In d' onverwachtheyd sijner ooren.*

wel verbeterd in:

*Men magh eens dencken hoe dit klonck
Gelijck een donder in zijn ooren.*

Ald. vs. 118. — *Lachte ons' legers wt: later, misschien om de welluidendheid: loegh ons legers uit.*

Ald. vs. 123. — *D'eer der heeren Staten: later: 't hooft der Heeren Staten.*

Biz. 13, vs. 132. — *Door 't derven: om het stootende veranderd in: over 't derven.*

Ald. vs. 147. — *Oeverdroncken: later: onverdroncken, hetgeen ook samenstemt met den zin.*

Ald. vs. 149. — *En binnen andren neverboord: gewijzigd in: En binnen eenen andren boord.*

Ald. vs. 155—158. — *Dat heet voorby treen Cyrus stappen;
Die, met d' Eufractstroom of te tappen,
Vermeestert 't pratte Babylon.*

aldus veranderd:

*Dat heet zoo brest als Cyrus weiden,
Die met d' Eufractstroom te verleiden
Bedwong het pratte Babilon.*

Ald. vs. 168. — *Dat met soo rijcken legergordel.
later: Dat met zoo rijk een' legergordel.*

Biz. 14, vs. 191. — *Dies slytmen: later: men slyt dan.*

Ald. vs. 192. — *Met 't rijk van Denemarcken: later: En eisch met Denemarcken.*

Biz. 15, vs. 215. — *En dart: later: En durf.*

Ald. vs. 247. — *Langs hoe traeger: veranderd in: zoo veel trager.*

Ald. vs. 252—254. — *Die 't groot gevaer der gielderyen
Waer door mijn held ten hemel gaet,
Aenhooren als een fotte praet.*

veranderd in:

*Wien 't groot gevaer der galeryen,
Waer door mijn held den hemel naect,
Gelijck een klucht in dooren smeeckt.*

Ald. vs. 256. — *De Nassausche rancken:*
verbeterd in: *Ons Nassausche rancken.*

Biz. 16, vs. 266. — *Van soo vuylen moord: later: van zoo vuil een moort.*

Ald. vs. 267. — *Een ope wond, die lange smarten
Sal Frankrijcx eedle en strijdbare harten.*

veranderd in:

*Een' ope wond, die lang wil smarten
Der Vrancken eedle en strijthre harten.*

Ald. vs. 274. — *Hulpe schick: later: hulp beschick.*

Biz. 17, vs. 299, 300. — *Ah Aernhem sijtjke in slaep betovert!
Alreede is d' Yffeltroom veroverd.*

later: *Och Yffel, zijtj in slaep betovert!
Alreede is uwen stroom veroverd.*

Ald. vs. 304. — *'t Moet billijck onsen Prince spijten.*
later: *Het moet met recht den Prince spijten.*

Ald. vs. 312. — *Handhaaven Vechts en Yffels vrydoom.*
later: *Hanthaven plytigh Yffels vrydoom.*

Ald. vs. 314. — *De steen, en levert wt geschut.*
later: *Verbaefde steden met geschut.*

Ald. vs. 323. — *De vyund self die kan getuggen.*
later: *De vyand kan het zelf getuigen.*

Biz. 18, vs. 370. — *'t Ontsteecken d'overwinninglam.*
later: *Te vieren met de zegelam.*

Biz. 20, vs. 429, 430. — *Ten dienst staen 't Nassausch geslacht,
En 't water lofen wt de gracht.*

later: *'t Nassausch geslacht ten dienste staen,
De grast uitmalen aen en aen.*

Ald. vs. 454. — *Door sijn' legerzee: later: door ons legerzee:*

Biz. 21, vs. 481, 482. — *Dies roepe een yeder, dien dit raecht:
Een god heeft ons dees' rust gemaect.*

later: *Dies roepe een yeder nu met lust:
Een Godtheit help ons uen dees' rust.*

Biz. 22, vs. 499. — *Maer dees' verwinning sloot de wolcken.*
later: *Dees' overwinning raecht de wolcken.*

- Ald. vs. 501. — *Dat ander overtt vry braveer.*
later: *Dat ander overfte braveer.*
- Ald. vs. 515. — *Vind lichter dan Oranjens degen.*
later: *Noch lichter vint dan 's Princen degen.*
- Ald. vs. 519. — *God wil Prins Fredrick Henrick spaeren.*
later: *Godt wil den grooten Henrick spaeren.*
- Ald. vs. 525. — *Op de hacken: veranderd in: op de hielen.*
- Biz. 23, vs. 554. — *Hadde wtgeplondert en beftreuen.*
later: *Geplondert had en afgestreeën.*
- Ald. vs. 557. — *Die bruyfen: later: nen 't bruizen.*
- Biz. 24, vs. 578. — *En fieleuroof: later: en fmoeder roof.*
- Ald. vs. 582. — *Uw vader ftorte hi-rom fijn bloed.*
later: *Uw vader kocht dit met zijn bloedt.*
- Ald. vs. 599. — *Stam die in ftand-nds aernen ftoueyde.*
later: *En Adelaers in ftanders zwaeide.*

Behalve in verschillende uitgaven *in plano*, verscheen dit gedicht van Vondel ook in een bundel ten tytel voerende: „Loflichten ter eeren den Doorluchtigften Vorst Frederic Henric, Prince van Orange &c. over de twee voortreffelijke victoryen der sterke steden Wefel ende het on-winbaer geachte 's Hertogen-Bosch, vervatende een verhael van 't gepasfeerde zedert 't optrecken der Prince van Orange, tottet veroveren van 's Hertogen-Bosch. Tot Amsterdam, voor Jacob Pietersz Wachter, Boeck-Verkooper woonende op den Dam, anno 1629.” In de Voorrede geeft de Uitgever te kennen, dat hy, alzo de onderscheiden gedichten op 's Prinzen overwinningen „eenige boeks-wijs, andere in platte forme,” gedrukt zijn en dus niet byeen konden worden gebonden, te rade is geworden, de voornaamste daarvan, en nog eenige andere, die niet gedrukt waren, in één formaat te doen verschijnen. De opgenomen gedichten, die een sprekend bewijs leveren, dat het toen even min als thands ontbrak aan gelegenheidszangers, zijn de navolgende:

1. Aenspraecke aen de steden 's Hertogen-Bosch ende Wefel. *V. Ryckelsma.*
2. Lof-dicht op 't veroveren van Wefel ende 's Hertogenbosch. *Coleveld.*
3. Triumph-dicht tot lof des Prince van Orangien, op de heerlijke overwinning van 's Hertogen-Bosch. *C. Küttelstejn.*
4. Op de beleggeringe van 's Hertogenbosch. *Van der Does.*
5. De gelegentheydt, ghetrouwen raedt ende vriendelijke vermaninghe aen de belegherde. *Van der Does.*
6. Lof-dicht over 't beleggh der selve. *Stuurt Recht.*
7. Aendachtigh Ghebed tot Godt, om syn ghenadighe bystandt in ons Legher. *Jacobus Plancius.*
8. Victory-Liedt, gerijmt tot triumphe over de heerlijke ende wonderlijke veroveringe der Stadt Wefel. *Bemint Rust.*
9. Danck-segginge aen den Alderhooghsten op de selve. Door D. B.
10. *Olipodrigo. I. van Veen, Stuurt Recht.*
11. Gefangh over het veroveren van Wefel.
12. Lof-dicht ofte Danck-segginghe, over de twee heerlijke victoryen der

stadt Wefel ende 's Hertogen-Bofch. *H. v. Kannenburch.*

12. Danck-liedt. *H. v. Kannenburch.*

13. Lof-fangh op de felvighe.

15. Trouw-dicht.

16. *Philippus Dolens*, ofte beclagh des Coninghs over 't verlies van 's Hertogen-Bofch ende Wefel.

17. Treur-klachtigh lied, op de felve.

18. 't Geuse gefangh, op de felve.

19. Z. Heynſii Vreughden-ghefangh, ter eeren den Prince van Orangien, etc.

20. Klingh-dichten, over de veroveringhen van Wefel en 's Hertogen Bofch, met eenighe jaer tallen op den inhoud defer klingh-dichten. *P. R. B.*

21. Spaenſche triumphe over de beginſelen haerder victory. *W. Wynants.*

22. 's Hertogen-boſch overweldigt. *F. Geestdorp, S. S. Theolog Candid.*

23. Orangiens overwinningh van 's Hertogen-Bofch. *G. J. Q.*

24. Geluck-wenſchinge over Wefel, aen den Prince van Orangien. *G. J. Q.*

25. Geluck-wenſchinge over Wefel, aen de Princeſſe van Orangien. *G. J. Q.*

26. Geluck-wenſchinge over Wefel, aen de H. M. Heeren Staten-Generael. *G. J. Q.*

27. Geluck-wenſchinge over Wefel, aen de Edelen ende de Heeren Staten van Hollandt en West-Frieſlandt. *G. J. Q.*

28. Zeghe-fangh ter eeren den Prince van Oranje, door I. van Vondelen.

29. Triump-liedt op de blijde veroveringhe, der tot nog toe onwinbare ſtadt 's Hertogen-Bofch, *Jacobi Reel.*

30. Trompets-geklangh op het ſelfde. *D. v. Hoornebeek.*

31. Paſtorel op het ſelfde. *D. v. Hoornebeek.*

32. Mey-krons van verſcheyden kruiden, op het ſelfde. *I. van Veen.*

33. *P. Nootmans*. Verthooningen op het ſelfde.

34. *E. Voskuyls* Liefde tottet Vaderlandt op het ſelfde.

35. Klachte der Geestelijckheyd van 's Hertogen-Bofch.

36. Lof-fang over het ſelfde. *L. S. de Vries.*

37. Gefangh op de victory van den Bofch.

38. Miraculeus huwelijck.

39. Gefangh op 't beclagh ende veroveringe van 's Hertogen-Bofch.

40. Gedicht van de Boſſche Non. *I. van Veen.*

41. Rey der Hollandſche ofte Bataviſche Maeghden.

42. May plantinghe ende noodinghe tot den rey, van den Doorluchtigſten ende Victorieuſen Prince van Orangien etc. *P. R. B.*

43. Een doſijnghedicht, uytdruckende de heerlijke Victoryen, die Godt de Heere defe Landen ſoo genadelijck verleent heeft. *P. R. B.*

B1 z. 30. vs. 75. *Vertuyt* is — gelijk de Hr. Alberdingk Thijm te recht heeft opgemerkt — niet: „bekraant,” maar „bindt, vastbindt, ombindt,” van *vertuien*: hoewel van dit *tuien*, *tuit* (of *toet*), voor de ſaamgebonden hairwring der Romeinſche vrouwen, zij gemaakt, dat ſamenvalt met *tutulus* (in 't Fr. *rouffe*). VAN HASSELT zegt, op KILIAEN, dat hy *vertuyten* uit Vondel zal aanhalen, maar hy komt niet verder dan *vertuyt*, dat van *vertuien* kan zijn. — Vergel. mijn *Zeemans Woordeboek*, op *vertuien*.

B1 z. 31, vs. 111. *De heldre en ſtarrelichte vliet*. — Volgens de Ouden was de Eridaan of Po in den hemel als melkweg geplaatst

B1 z. 32, vs. 134. *Uwe ſilvere horens*. — Hier kan ook aan een perſoonsverbeelding gedacht worden. De Stroomgoden worden veelal met horens afgebeeld.

B1 z. 53. ANTWOORT. — Het oorspronkelijk — zoo *betuttelt* als het is — beſtaat nog

en berust aan de Boekery der Leydsche Akademie. Het is geschreven op den rug van het tytelblad van een „plakkaat, by de Ed. Mog. Heeren Staten van Hollandt ende West-Vrieslandt geëmanceert jegens de Bedelaers, Vagabunden ende Bedeleryen” — en een soort van *date certaine* zoo, indien die *in casu* nog noodig kon gerekend worden, worden gegeven op de aanwijzing, die onder den ontuindden leeuw staat: „In 's Gravenhaghe, by de Weduwe, ende Erffgenamen van wijlen Hillebrant Jacobsz. van Wouw, ordinaris Druckers van de Ed. Mog. Heeren Staten van Hollandt ende West-Vrieslandt. Anno 1630. Met Privilegie.” —

Gaarne zoude ik ook van dit origineel, even als van zoovele anderen, den belangstellenden lezer een fac-simile hebben aangeboden; — doch juist op de plaatsen waar de meeste doorhalingen en verbeteringen hebben plaats gehad, is het stuk gevouwen en daardoor gescbeurd, bovendien erg gevlaakt en van de motten doorgvreten. De voornaamste verbeteringen, waarvan sommige door de dichteresse zelve, andere door Hooft — als uit het verschil van 't schrift blijkt — zijn aangebracht, laat ik hier volgen:

Ald. vs. 2. — Stond vermoedelijk: *Dee Gode lof. Welk Dee* door Hooft in *Zong* is veranderd.

Ald. vs. 3. — Stond: *Die frygent meest deughte betoont*, wat Tescfchade verbeterd heeft in: *Die frygent meest haer deught betoont*.

Ald. vs. 4. — *Was* door Hooft veranderd in: *is*.

Ald. vs. 5, 6, 7 — zijn herhaaldelijk doorgehaald en veranderd, en eindelijk de regels, zoo als zy nu gelezen worden, door T. zelve tusfchen het doorgehaalde — dat geheel onlesbaar is — ingevoegd.

Ald. vs. 15. — *Is geheel het blad*, wat er eerst stond, door de fchrijfter verbeterd in: *het fmeekent blad*.

Ald. vs. 21. — Stond: *Verkraght*; door Hooft veranderd in *Bestormt*.

Ald. vs. 25. — Stond: *De Leeraers die dien bant*; wat Tescfctjen zelve verbeterd heeft met: *Wat leeraers ook dien bant*.

Blz. 63, vs. 52. — *Barelijke leeren*. — *Barelijk* kan ook, even als in *baarlijke duivel*, voor „geweld makend” staan, van *baren*, „fchrecuwen, gebaren maken.”

Blz. 77 *Druck-faut*. — *Het kant-fchrift bij de h gefield*. — In de oude uitgave waren de aantt. met a b c aangehaald. 't Ziet op de noot op vs. 74 van 't *Papieren Geld*, bladz. 75.

Blz. 90, vs. 166. *Daer Iesus, als een duyf, van boven daelt, in 't midden*. — De Hr. Alb. Thijm oordeelt, dat dit niet op de nederdaling des H. Geestes by den Doop van Jezus, maar op die by het Pinxterfeest doelt. In dat geval staat hier Jezus voor „de Geest van Jezus.” Ik geloof, by nadere overweging, dat hier noch aan de eene noch aan de andere nederdaling te denken valt. By den doop daalde Jezus niet neder, en, op het feest, geen *duyf*, maar vurige tongen. Er is hier dus waarschijnlijk bedoeld op de aanwezigheid des Heeren, niet „onder de gedaante van een duif”; maar „als een duif.” En dan geldt het hier een uitdrukking, waarvoor geen byzondere fchriftuurttext behoeft te worden opgezocht.

Blz. 96. DE WAERDIGHEID VAN DEN BROECK. — De hier gemaakte gisfing is minder juist. Er staat in het rijmpjen niet, dat de zeven vrouwen om *zijn* broeck zullen kijken; maar de „zeven wijven, die om een mans broeck vech-

ten." behooren thans in het voormalig Doolhof op de Rozegracht. Zie de uitvoerige beschrijving der vertooningen in dat Tweede Doolhof, in DOMELAER, *Bejchr. van Amst.*, IV Boek, p. 309 en 310, en M. FOKKENS, p. 302—305. Zy schijnen tot die aardigheden behoorl te hebben, welke 't meest algemeen bevielen. Wanneer dat Tweede Doolhof gesticht werd, heb ik niet kunnen opsporen; doch zeker is dit lang vóór 't midden der zeventiende eeuw, vermoedelijk omtrent 1629 geweest. Nu zou men kunnen aannemen, dat Vondel met zijn vriend Broekhuizen een bezoek in dat Doolhof afgelegd, en uit de grappige vertooning dier zeven wijven aanleiding genomen heeft, om tot dezen te zeggen: „hoft nu je broek op geld" enz. Zoo kan door Mopfus de man zijn bedocht geweest, die de uitlegging in de vertoonzaal gaf.

Blz. 184. reg. 20. — Het gedicht luidt als volgt:

OP DE KOMSTE

VAN DEN HEER

MICHEL LE BLON

VIT SWEEDEN.

't Was nu twee jaer en langer noch geleën,
Dat Margareet, by dagh en nacht alleen,
Verlanght had naer d' afwesenden Michiel,
Haer ziel.

Als op het end sy suchtende afgemat,
Dus klaeghde tot haer uytverkooren schat:
Hoe langh sal ick nae u verlangen noch?
Och! och!

Ick hoop vergeefs, dat ick met d' eerste post
Van Hamborgh, sal van wachten sijn verloft,
En dat ghy selfs sult sijn, ô waerde lief,
De brief.

Ick bid dat ghy heeft hebben mooght verlof
Van vrouw Christine en haer gezegent Hof,
En my, uw vrouw, bedroeft, dan maken blij
Aen 't Y.

Maer och! de zee, die soo verbolgen raeft,
Wanneer de windt daer tusschen ruyst en blaeft,
Belet dat ghy mijn sneruwe stem in 't Noordt
Niet hoort.

Ghy blijft wel by uw Leydstar, wydt beroemt,
By Oxenstern, die ghy uw grootvaer noemt,
Maer 't valt voor my, als vreesende gevaer,
te swaer.

Ick sie hier wel uw schoone schildery,
Maer vinde u niet, en wat is toch voor my
'Te vinden in een schaduw, die wat meer
Begeer?

Mijn lieve ziel, ick ben niet en vernoecht
 Voor d' eene helft tot d' ander wordt gevoecht:
 Van 't hier voor my, als ick mijn Ega mis,

Niet is.

Ick neem fontijds, ja ben het wel gewoon,
 Ons beyder soon Cornelis jonge soon,
 En sie oft ick kan vinden in sijn krooft

Mijn troost.

Maer ghy mijn man (dit spreekende benam
 De slaep, die haer in 't klagen overquam,
 Haer spraeck, daer sy van vaeck verwonnen lagh

By dagh).

Sy hadt een wyl gefluymert, vrij verbleef,
 Tot dat daer quam dees tydingh in der haest:
 Op Margareet, op, op, uw man is veur

De deur.

Gelijck wanneer een fiercke sonneschijn
 Een Morgestrael schiet tuschen de gordijn,
 Men schiet dan uyt sijn slaep, voor 't flauw gemoet

Soo soet.

Soo was 't met haer, die schielijk by haer hadt
 Haar lieve Elon, waerom sy suchte en badt:
 S' ontwaecte van het licht dat haer voorheen

Bescheen.

Maer even als de droefheydt ons verstonc,
 Wanneerte een menich heel haestigh overkomt:
 Soo oock de vreught vermagh in 't tegendeel

Soo veel.

Sy zweegh een wyl, tot dat sy op het endt
 Spraeck, met een spraeck gelieven maer bekend,
 Sijt welckom, mijn hart, mijn ziel, le Blon

Mijn son.

R. ANSL00.

Blz. 187. *Apollonia van Veen*. — Deze kan ook de by Tesfelichade en Huygens bekende dochter van den schilder Pieter van Veen zijn. Zie HUYGENS *Korenbluemen* 1658, blz. 623.

Blz. 208, vs. 6. *Kavejaer*. — Dit is eigenlijk geen „visch,” maar de sterk tranachtig smakende en groenachtig ziende kuit van zekeren Ruslischen visch.

Blz. 210. In de eerste noot. *Zekere Disman*. — Hy heette *Dignan*. De XVIe eeuwse naamletters, in het glas gebrand, laten daaromtrent geen twijfel over. „Vreemd is het,” voegt de Hr. Alb. Thijm, aan wien ik deze opmerking verschuldigd ben, er by, „dat Dapper, en nu nog weêr de Heer Kramm, die glazen aan Pater Aertsens toefschrijven, van wien het niet blijkt, dat hy ooit glaszchilder is geweest.”

Blz. 212, vs. 17 v. o. — Dat de Groot niet ophield Vondel tot het voltooien van zijn „Konstantijn” op te wekken, bewijst zijn brief uit Parijs van 15 Junij 1635, aan Vondel gericht en door dezen gekopieerd, waarvan het fac-simile tegenover blz. 212 voorkomt. 't Blijkt echter uit dit antwoord van de Groot, dat Vondel niet zoo terstond na den dood van zijn huisvrouw zijn „Konstantijn” heeft gestaakt, of hy moest reeds vóór haar overlijden zijn vriend om de gegevene inlichtingen hebben verzocht. — Eerst vier jaar later

(4 Sept. 1639) schrijft hy aan de Groot, dat hy van zijn Heldendicht af moet zien.

Blz. 215. SOPHOPANEAS. — De druk van dit Treuripiel is bezorgd naar de 4e. uitgaaf, by Abr. de Wees, 1640.

Blz. 260, vs. 1341. *Van wien onderjaeten*. — De n behoeft hier, volgens den Heer Alb. Thijm, niet ingetehoven te zijn om de maat, maar kan den zesden naamval te kennen geven, gelijk als in: „het kind *van den* huze”, „hy komt *van den* outaar”, „dit gewordt hem *van der* stede”, „*van goeder* hand enz.”, en de eigen namen „*van der* Drift, *van der* Vliet, *van der* Velde, *van der* Hove.”

Blz. 268, vs. 2. *Storischrijver*. — 't Woord *stori* wordt reeds vroeg in onze taal gevonden. De Romantische heldendichten, als „de vier Heemskinderen, de Ridder met de zwaan, de zeven wijzen van Rome,” enz. worden op de boekelijsten der 17^e eeuw doorgaands *stori*boeken genoemd. Offchoon V. hier met *stori*-schrijver bepaald „historie-schrijver” bedoelt, bestaat er in 't gebruik tuschen *stori* en *historie* echter een wezenlijk onderscheid. *Stori* beteekent meer „een verduchtfel, een verducht verhaal,” une *histoire*, a *fiory*; terwijl *historie* „het geschiedverhaal,” *l'histoire*, the *history* is.

Blz. 271. *Mijch van Susanna Bantelot*. — Christina Hooft had een parkietjen, t welk door Jan Vos sprekend wordt ingevoerd, om zich te beklagen, dat zy naar den Haag ging om haar hondtjen Diann te halen.

Blz. 292, noot. — Voeg by het hier geplaatste gedicht van Vos op Mevrouw Schnep het volgende van denzelfden dichter op haar echtgenoot:

Dus ziet men Kortenhof, een mondt der onderzaaten,
Wie voor zijn burgers spreekt verdient geen and're lof.
Zoo droeg hy zich, toen hy, tot heil der vrije Staaten,
Voor Hooftezant verscheen in 't Duytsche en Zweetsche huf.
Wie d' eer van 't Landt bravourt behaalt gewenste zegen.
Nooit klimt men steiler dan door 't zorgen voor de Staat.
Zijn faam, dit is het loon, is dus ten top gesterogen.
Hy wordt vergeefs van vers, die door de nyl vergaet,
Voor 't volk ten toon gestelt: hy leeft op alle tongen.
Een lustijk Borgerhoofd wordt eeuwig opgezongen.

Ook vervaardigde Vos een graffchrift op Marie Spiegel.

Blz. 299. — Op de afbeeldingen van Jan van de Poll en zijn vrouw, door van der Helst, vervaardigde Vos de nevensgaande byschriften:

OP J. V. DE POLL.

Dus ziet men Pol, die burg der trouwe burgersen,
Di raadt geest op zijn tijdt en standt houdt in gevaar.
Zoo plag zijn vaader voor het burgerrecht te streven,
Want deugd ontziet noch nijdt, noch gal van lasteraar.
Had Roomen, by August, de Pollen tot een wapen,
Het Y durft op de zorg der Pollen veilig slaapen.

OP DUIFJE VAN GERWEN.

Dus pronckt Van Gervens glans als 't lichaem zal verdwijnen,
Maar zoo de vers verdwijnt b-houdt haar deugd noch standt.

*De deuyden blinken als de zon geen meer zal ſchijnen.
 Zoo wiſt zy 't hert van Pol, ſchoon hy de huwelijksbandt
 Altoos ontworſielt was, tot liefde te verplichten.
 De deught en ſchoonheit zijn twee ſcherpe minneſchichten.*

Biz 301. — Wellicht zal den lezer, die, als ik, Reael heeft leeren hoogſchatten, een proeve van 's mans briefſtijl hier niet onbelangrijk voorkomen. Een woord echter tot inleiding en opheldering vooraf. Men herinnert zich, dat, in Mei 1611, Reael als kommandeur van de ſchepen naar de Molukken was vertrokken, waar hy met goed gevolg de Spanjaarts beſtrookte en aan de betrekkingen der O. I. Maatſchappij een belangrijke uitbreiding gaf. Gelijk men weet, werd hy vervolgens, als opvolger van Reynst, in 1616 Gouverneur-Generaal, en keerde twee jaar later naar het vaderland terug. Thands, in den tijd toen hy den onderſtaanden brief naar Holland richtte, was hy nog zoo ver niet. Zoo in den oorlog als in de handelzaken yverig werkzaam, beklagt hy het tevens, dat de groote laſt, hem „op den hals“ gelegd, maar „weynich profyten“ afwerpt, „den ſtaet“ vooral in aanmerking genomen, dien hy zich gedwongen zag te voeren. Maar verleenon wy hem zelve het woord, om ons zijn perſoonlijke bevindingen in Indiën te ſchetſen. Ook als bydrage tot de kennis van zijn ronden en kloeken aart is het niet onbelangrijk. Geheel de zin ſpreekt er uit, dien wy uit de even krachtige als blijmoedige trekken van zijn open gelaat hem zouden toefchrijven, ware ons niet van elders zijn — in den besten zin — echt Hollandsch karakter bekend. Zijn ſchrijven is gericht aan zijn neef Auguſtijn Uyt-ten-bogaert te Amſterdam:

„Beminde Couſijn. Alhoewel myne laſten nauwlijcs thoe en laeten, de vrienden naer mijn wil met brieven te viſcoeren, ſoo en kan ick nochtans niet laeten, UE met deſe jeghenwoordighe te beſoecken, wel wetende, dat het UE. nengennem ſal ſyn van mijne gefontheyt, die alsnogh God lof redelijk is, te moghen verſtaen. Voorts ſult ghy de dinghen, die de gewone ſneek betreffen, uyt anderen genouchſaem verſtaen. Ick hebbe alhier een groote laſt met weynich profyten op den hals, een ſtaet, die ſoo ickſe ter eren wil uytvoeren, veele ſal koſten te onderhouden principaelijken in deſe landen, daer alles duyr ende coſtelijk is, ſouderlinghe van weghe de eldelighe. Ick lache dickmaels in myſelven, dat ick ſoo ſolemnelijken mijn teſtament gingh maecken, als ick op mijn vertreck ſtond, verhopende nevens het geen my reſteerde, iets daer en boven te conquereren, doch vree nu, dat het op een Jan Splinters Teſtament ſal uytloopen; zoo dat ick voor deſe reyſe voor ere ſal moeten varen. Ick mach hiernaer thoelien beter conditie ende voorwaerden te beſpreecken ende dan oock meer profijt ſien; doch ſal daerom niet naelaaten, mijne Mrs. op het aller getrouwſte te dienen, daerthoe ick, God weet het, mijn eyghen loven niet en wil ontfien, ende reekenen voor ghenoechſaem loon, de danckbaerheyt dergenen, voor wie het geſchiet, ſoo ick ſoo gholuckich ben, dat my die slechts gebeuren mach. Wy ſtaen alhier mette Spanjaerts in hete oorloch. God geve met eene goede uytkomst tot welſtant des Vaderlants.

„Waermede, beminde Couſyn, zyt met uw geheel gezin in des Almogendes beſcherminghe bevolen, ende groot nog alle de vrienden. Uyt 't ſchip de Maen voor Lune dezen 29 July 1613.

„Laat uwe Couſijn Joh. Uyt ten bogaert
 nevens andere vrienden oock myne groeteniſſe genieten.”

UE. dienſw. neve
 LAURENS REAEL.”

Jan Splinter, waarop Reael in dezen brief zinspreekt, is die laſte kwant.

die, ziende dat men hem in zijn armoë niet onthalen wilde, zich een „Coffer met drie floten” aanschafte, waar hy eenige „legpenningen” in borg. Twee kloosters, die op zijn nalatenschap nasden, onthaalden hem om strijd; doch vonden zich niet weinig te-leur-gesteld, toen hun na zijn dood slechts eenige legpenningen, tot loon van hunne niet zeer belanglooze diensten, uit zijn nalatenschap werden ter hand gesteld.

B12. 313. UYTVAERT VAN JACOB BAECK. — Alvorens wy voor goed afscheid nemen van den geleerden en vroeg gestorven vriend van Vondel, voeg ik hier zijne vertaling in van een lofdicht, door Barlaeus in 't Latijn op *Scheybeek* vervaardigd:

AEN DE HOFSTEË

VAN DEN VOORTREPLIJKEN EN BELEEFDEN

LAURENS JOOSTEN BAECK

gelegen in Kennemerlandt, by de Beverwijk.

*Hof in Hollandsche lucht, lustighe Baecken hof,
Roemwerdich sult ghy voor mijn veirsen strekken stoff,
Des ik uw Huyagoon groet en Goon, lijfstoets besorgers,
Die woont op 't landt en die natuur, als liefste borgers,
Haer rijcke gaeven schenckt met overvloende hand.
Deez' plaats is heyligh, 't is der Gooden huys: dit land
Napeen en Faunus, met zijn dartle Phillis, minnen,
En hier vrijt Coridon; en Galate van binnen
Gevoelt de brant en is de last des maegdoms moes;
De moeder Ceres hier rontom brengt gaeven toe,
Blinkt met gezwollen ajr, onheynt met groene randen,
Triptolemus vol weeld' vult de beboude lande,
En Pales zelf, die schayt den lawren milk en kruit.
De ram, ale leytsman van de kuddle, treet vooruyt
En leydt 't groot heyr te veld aen voedt van hooge dnyen.
De swang're Oostgodin groent in de weelde tuynen.
En bloeyend ciets' haer hoest als met sneewitte veer.
Flora, die blinkt behloemt en op haar blaën noch teer
Schrijft zy de liefd' en weet van anders niet te seggen.
En Venus heilgen bloet men op de roos siel leggen,
Als tugghe van haer min en heugnis van haer smart,
Die om Adonis zy als noch gevoelt in 't hurt.
Een gludde vloet comt uyt de dnyen sachies daelen
En rugschend stroomt de Baeck met klare waterstraelen,
De Baeck, Naindenmoerck en voedster van de vaeck
Daer in Diana zelf, verliest op 't hof van Baeck,
Zou wenschen naeckt te sien haer juyre en kuyse leeden.
Niet ver de Nootsse Thetys bruyft, met sachte zeeden,
Kust Nereus en omhelt en stoost hem in haer schoot.
Het Ty gaet uyt een meyr, dat met sijn golven stoot
De stadt, die van de Bayren heeft haer naem gekreegen.
Eerwaerde, oude man! terwijl ghy, vol van seegen,
By deese Goon ter rust uw oude daegen geeft;*

*Terwyl ghy lugs en hof den Kyuren fon beleeft
 Meedelt; lief lang, en dat, joolang u Beek jol vlogen
 En, toegevyt den Sanggodinnen zeewaert fpyen;
 Want fcecker, 't is geen veen, dat iemant 't leeve luet,
 Wieck hof de gunft van fonveel Gooden heeft te boet.*

Aen mijn Heer C. BARLAEUS.

*Soo veel van 't leven fcheelt het gern is afjegooten;
 Soo ver als oovertreft een boom fijn minfte looten;
 Soo veel de Son, mijn Heer! heeft als een ftar meer licht.
 Soo veel is befter uw, als dit vertaelde dicht.*

J. BAACK.

*Op de hofitee by de Beverwyk
 den xiii May mdcxxxvi.*

B1z 324. — By het hier vermel le aangaande den opgang, dien Vondels „Gy-brecht” maakte, mag nog gevoegd worden, dat reeds dadelijk by de opvoering onderscheidene drukken daarvan verschenen, waarvan er drie in mijn bezit zijn. De eene, die de oudste en oorspronkelijke schijnt, voert tot tytel:

I. V. V O N D E L S
 G Y S B R E G H T
 VAN
 A E M S T E L ,

D'ONDERGANG VAN ZIJN STAD EN ZIJN BALLINGSCHAP

T R E V R S P E L.

Vrbs antiqua ruit.

Gespeelt op de Amsterdamsche Kamer den 4 Januarij 1638.

(Volgt het stads-wapen).

T'AMSTERDAM

voor Joost Hartgerijën, Boeckverkoper,
 woonende in de Gasthuyssteesch by 't Stadthuys 1638.

Het stuk is met Romeinsche, vrij kleine, doch nette letters gedrukt.
 De tweede uitgave heeft denzelfden tytel; doch, in plaats van de woorden:
gespeelt enz., lezen wy daarop: *Door hem zelf verbeterd en vermeert.* Voorts,
 onder het derys van Blaeu:

T'AMSTERDAM
 BY WILHELM BLAEU

CIO 13 CXXXVIII.

Het treurpel is met een fraaie, groote en duidelijke letter gedrukt, de pers van Blaeu en het stuk zelf waardig. De verbetering is van luttel gewicht: de vermeerdering bestaat, voor zoo verre ik heb kunnen ontdekken, voornamelijk in het plaatsen achter den tytel van de vaerzen *Tooneelspel quam in 't licht* enz. — op blz. 320 — *De byen storten* enz. *Het spel heeft ook zijn tijd* enz. op blz. 322, en *De wereld is* enz., op blz. 319 vermeld.

De derde der bedoelde uitgaven heeft een gelijkluidenden tytel met die van Blaeu, doch in plaats van diens devys vinden wy wederom het stads-wapen, en daaronder:

T AMSTERDAM

Gedrukt by *Otto Barentsz. Smit*, Boeck-drucker en Boeckverkoper
op de Reguliers Bree-straat, in de nieuwe Druckery.

Deze uitgave is met oud-Duitche letters zeer kompres gedrukt, en waarschijnlijk bestemd om door haar minderen prijs ook minvermogenenden in staat te stellen Vondels meesterstuk te genieten.

Van de latere, mede onder my berustende uitgaven is die van 1650, by Tymen Houthaeck gedrukt, uitgegeven door Dirk Cornelisz. Houthaeck, Boeckverkoper op de Nieuw-Zijds Kolck in 't Burgermeesters Krugs, en met het bekende *pujen* tot devys voorzien, gelijk mede die, welke in 1655 gedrukt werd en 't licht zag by Jan Jacobsz. Bouman, op 't Water in de Lelje onder de Doornen, en met zijn blazoen voorzien, — volkomen gelijk aan de uitgave van Blaeu. Eerst die van de Weduwe van Abraham de Wees, op den Middelham, mede een *pujen* voerende tot devys, en welke het jaartal 1659 benevens de woorden: *de leste druck, vermeert, en verbeterd*, op den tytel voort, draagt de bewijzen, door den dichter zelven met zorg te zijn nagezien, en levat de talrijke varianten, door my onder den text aangewezen. De Schouwburgvaerzen achter den tytel zijn wederom by dien druk weg gelaten: 't zelfde is het geval met een uitgave, die, zonder jaartal by Pieter van der Veen te Utrecht verscheen.

Blz. 325. GYSBRECHT VAN AMSTEL. — In eene Editie waarvan de tytel luidt als volgt: „J. v. Vondels Gysbrecht van Amstel. Gelyk het op den Amsterdamschen Schouwburg vertoond word. — Amsterdam by Jan Helden, in de Nes 1781. Met Privilegie”. 63 pag. kl 8o. vindt men het navolgende „Bericht Aan den Lezer:

„Dit voortreffelyk Treurpel, waarmee in den jaare 1638 de Nieuwe Schouwburg allereerst zyne Gorlynen ontloot, dat nu byna een eeuw zyn stand heeft gehouden, schoon het in dien tuschentyd eenige hondert reizen ten toonele gevoerd en herhaald is: verichynt nu voor het oog der Leezereu in eene gedaante, overeenkomende met die, waarin het zich zo voor het oog als voor 't oor der Aanschouwers vertoont. 't Is allen bekend, dat dit stuk nu niet kan gespeeld worden, zo gelijk de dichter 't geschreeven heeft. Sedert veel jaaren heeft men er, onder 't vertoonen, hier en daar vaerzen, en geheele brokken, nigelaaten; en als 't op 't veranderen van een woord aankwam, zoo deelt yder Speeler zulks naar zyn eigen verkiezing: doch de een met meer oordeel dan de ander. Om dan eenemaal alles, hetwelk noodzaakelyk diende veranderd te worden, op een vasten voet te brengen, om te beletten, dat de Aanschouwende Leezer niet zie, het geen men hem niet wil laten hooren, in 't kort om overal het gesprokene en het gedrukte te doen overeenkomen, zo heeft men goedgevonden de meergemelde veranderingen in een nieuwen druk aan allen gemeen te maken; zynde doezen nieuwen druk niet aangeleid, om gevoegd te worden by de andere Werken

van Vondel, maar alleen om te strekken ten dienste des Schouwburgs en dergenen die denzelven bezoeken. Men zal hier ook de verdeeling der Bedryven anders gemaakt vinden dan in de voorige uitgaaven, daar het Derde en Vierde, als ook het Vierde en Vyfde Bedryf in een loopen, en men niet onderstellen kan hetwelk tusfchen beide zoude gebeurd zyn. In tegendeel kunnen noch het Vierde noch het Vyfde Bedryf achtereen afspelen, met een open gordyn. Daarom is het eerste Tooneel van 't Vierde Bedryf getrokken aan het Derde; en aldus de verwoesting van 't Klarissen klooster, voor een groot gedeelte, geplaatst tusfchen deeze twee Bedryven. Van gelyken is het Eerste Tooneel van 't Vyfde Bedryf aan het Vierde getrokken: waardoor men een' genoegfaamen tyd uitwint tot het beginnen en volbrengen van dien uitval, waarin Gysbrecht van Aemstel met een kei even aan zyn borst getroffen, en deszelfs broeder Arent doodelyk gekwetst wordt: 't welk nu tusfchen de twee laatste Bedryven gesteld wordt. Deeze verdeeling is al voor veele jaaren gemaakt in het vertoonen, zo dat de verandering niet nieuw is, dan alleen in de uitgaave.

Vaarwel.

Blz. 325. — Het hier voorkomende wapen van Aemstel is gevolgd naar dat op de tytelplaat van 't *Verhaal van 't leven en dappere krijgsdadcn der Oude en Doorluchtige Heeren van Aemstel en Aemstelandt*, door T. VAN DOMSELAER, doch volgens anderen geheel foutief. 1o. Bestaat het schild uit negen stukken, terwijl er maar acht moesten zyn, gelyk uit de zegels blijkt: 2o. is de kroon te veel, en niet naar behooren. De oudste zegels vertoonen het wapen van Aemstel op een eenvoudige driehoekig schild, zonder kroon of helm: in de latere is het schild met een helm gedekt, op de gewone wijze versierd met helmdekken en een helmteeken; maar een kroon komt niet te pas en zou in geen geval een andere dan die eens Barons kunnen zyn. — Men zie voorts VAN DOMSELAER, blz. 262, volgg.

Blz. 334, vs. 62. *In d' yzee drijft en doucht.* — Vondel heeft later dezen regel aldus veranderd:

Door 't ys naar Indus doucht.

waardoor duidelijker uitkomt, welke zentochten hy op 't oog had. En 't is opmerkenswaardig, dat, terwijl WAGENAAR (*Vad. Hist.*, IX. blz. 142) verzoekt dat de gevaren, verknocht aan het beproeven van een doortocht over 't Noorden naar Sina en Indiën, onze landslieden sedert 1597 sterk daarvan hadden afschrikkt, men hier het bewijs vindt, dat in het midden der zeventiende eeuw het zoeken van zoodanigen doortocht nog niet geheel was opgegeven. Men vergelyke hierby de *Warande*, XXI. vs. 13. (Deel 1. blz. 441.)

„Gelyk dat zotte volck dat met een ydel hoop
 „Een vaert langs 't Noorden zoekt, spijt der natueren loop:
 „Dat met een eycken planck, o stoutte zee-gezellen!
 „Drijft door 't berghachtigh ijs gelyk als nae der helien,
 „En blijft al een fchip in 't Noorden voor den tol
 „Gelyk een toren staen, zy varen even dol.

Blz. 337, reg. 3, 4. — *Sijn fusters dochter.* — Uit deze woorden blijkt, dat Vondel de Huizen van Aemstel en Woerden door een dubbel huwelyk verbindt, niet alleen: Gysbrecht, gehuwd met Badeloch van Woerden; maar ook Woerden, gehuwd met Badeloch van Aemstel.

Blz. 340, reg. 13 v. o. — *Aemstelledam*: lees: *Aemstelledam*, of liever, *Aemstelledamme*, zooals de Handvesten van Floris V, van 1275 en 1291, luiden.

Ald. reg. 5 v. o. — *Die van de geschiedenis onkundig is: lees: zelfs hem, die van de geschiedenis niet geheel onkundig is. De triomf van 's dichters kunstvermogen ware anders vrij onbeduidend.*

Blz. 342. Aant. op WILLEBORD — Het klooster is gesticht in 1393 (zie WAGENAAR), en dus toen Aelbrecht Graaf was.

Ald. Aant. op AREND VAN AEMSTEL. — Deze aantekening is my later gebleken eenige onjuistheden te bevatten.

1o. Niet Arent, maar zijn zoon, was met de Jonkvrouw van Henckelom getrouwd.

2o. Hy voerde niet het wapen eener Heerlijkheid, en de Heerlijkheid (of liever de *Heerschap*) had hy niet by huwelijk beërfd. Vóór hem is er noch Heerlijkheid noch wapen van Ysfelstein bekend: zijn goederen aan den Ysel waren deels vaderlijk erfgoed, deels verworven leengoederen, en Ysfelstein was een nieuwe naam, zekerlijk ontleend aan het slot, door hem te Eyteren aan den Ysel gebouwd. Zijn wapen was het gewone kruis van Aemstel; maar hy voerde daaronder, als brisfure, slechts eene fasce in plaats van vier. (Vergel. VAN SPAEN, *Historie der Heeren van Aemstel*, § 13, en *Ysfelstein*, § 1.)

3o. De Heeren van Mijnden stamden niet af van Arent. GOUTHORVEN schrijft dit wel; maar reeds zijn tijdgenoot BUCHELIUS had hem daaromtrent beter kunnen onderrichten. De Mijndens stamden af van Aegidius. Zy voerden ook bestendig vier fascies van sabel; terwijl de liniën, die uit Arent gesproten zijn, er maar eene voerden. (Vergelijk v. SPAEN, *Hist. der Heeren van Mynden*, § 1.)

Blz. 345 Aant. *Mijn benaemde vesten.* — By het hier opgeteekende aangaande de plaats waar het slot kan gestaan hebben, diene nog het volgende:

Men kan de meeningen aangaande de plaats, aan dat slot toe te kennen, tot vijfderlei brengen, t. w. 1o. aan den Schreiershoek, 2o. aan de Munt, 3o. aan het Vredenburgsteegjen, 4o. aan den Nieuwendijk, 5o. te Onderkerk.

1o. De Schreiershoek werd in de zeventiende eeuw door velen gehouden voor de plaats van 't oude slot. Waarschijnlijk was die meening ontstaan uit de herinnering der zware fortifikatiën, waarmede die uithoek der stad in de zestiende en in 't begin der zeventiende eeuw was voorzien geweest, en zelfs liep er een sprookje rond, dat de Schreiershoek zijn naam had bekomen van 't droevig schreien der Amsterdammers by Gyssbrechts vertrek.

Zeker zal op dit punt vóór 1300 wel geen slot hebben kunnen staan, daar het toen nog tot den bodem van 't Y behoorde, welks golven destijds door den „Zeedijk” gekeerd werden.

2o. ROMEIN DE HOOGE schreef in 1706 (*Spiegel van staet*, 1. blz. 171). „'t Slot werd in een geschreven boekjen van Jan Reekalf, een overgrootvader van mijn moeder zaliger, gezet daar nu de Regulierstoren staat, met vijf torens.” — Jan Reekalf heeft echter dat slot met vijf torens daar nimmer gezien; want toen hy leefde stond er sedert lang de oude Regulierspoort. En daar hy geene bewijzen voor zijn stelling bybrengt, verdient zijn „geschreven boekjen” verder geen aandacht.

3o. De Heer G. van Enst Koning vermoedt, dat het slot van Aemstel geweest is by het Vredenburgsteegjen, aan het einde der Oudezijls Burgwallen, waar nu het huis Vredenburg staat, als gelegen zijnde aan die zijde van Amsterdam, welke het eerst bewoond werd. Het kasteel of versterkte huis van Perlijn zou, naar zijne gissing, opgericht zijn aan het Damrak of Water, toen Amsterdam zich ook aan de overzijde van hetzelfde begon uit te breiden, zoo dat de fondamenteu, aldaar ontdekt, niet zijn die van het slot van

Gysbrecht van Aemstel, maar van het kasteel van Jan Perfijn. Zoo drukt zich mijn geleerde vriend P. SCHELTEMA uit, in zijn *Verh. over de Yzeren Kapel*, 1848, blz. 32, noot 23. — Intuschen wordt hier alleen van vermoeden en gissen gesproken, en het bewijs wordt niet geleverd, dat er op de plaats van 't Huis Vredenburg ooit een slot gestaan hebbe; welk laatste echter behoorde nitgemaakt te zijn, eer men de quæstie behandelen kon, of het Gysbrechts slot geweest zij. — Het beweeren, dat Amsterdam daar ter plaatse het eerst zou bewoond geweest zijn, is bovendien een dwaling, vroeger niet zeldzaam, waarachtiglijk omdat men daar van ouds Wijk I had. En de gissing aangaande Jan Perfijn berust alleen op het gevoelen van WAGENAAR, dat Perfijn Heer van Amsterdam is geweest, welk gevoelen door hem van vroegere schrijvers is overgenomen (Men vindt in de Bylagen achter A. PARS, *Katwijkche oudheden*, 1745, op blz. 510, Jan Dirkze Perfijn reeds in 1203 Heer van Amsterdam genoemd!), doch door VAN SPAEN (*Hist. der Heeren van A.*, § 22) voldoende is wederlegd.

4a. Het schijnt aan geen redelijken twijfel on'zhevig, dat het slot van Aemstel gestaan heeft aan den Nieuwendijk by de Dirk-van-Hasselt-steeg. Behalve het vinden van grondslagen, oud muurwerk, trappen, enz. zijn er nog verheffende bykomende omtandigheden, die dit gevoelen zeer aanneemelijk maken, als:

a. Het bestaan van een vrij oude kapel daar dicht by — de Lieve-Vrouwe-Kapel, — die wellicht de slotkapel geweest, en by de verwoesting van het kasteel gespaard is.

b. De byzonderheid, dat het vroegst bewoonde gedeelte van Amsterdam is geweest de Warmoesstraat van de Oude Kerk tot den Vijgendam, en de oudste brug de Oude Brug is, die juist gelegen is tegenover de plek, waar wy het slot plaatsen; aan de Noordzijde van de gracht van dat kasteel (toen vader by het Y dan thands) werd dan ook de eerste brug aangelegd, hetgeen aan de Zuidzijde niet te pas kwam, omdat men aldaar niet ver was van den „Damme,” of „Middeldam”, als die later heette.

c. Een brief van Graaf Willem III, van 1 Mei 1333, nopens de nitgifte van grond tezelfder plaatse, die wy voor het slot stellen. De brief is aangehaald by WAGENAAR, *Amt.* Bovendien is het gevoelen niet nieuw: men vindt het niet alleen by POSTANUS en PLEMP in 't begin der zeventiende, maar reeds by HAEMRODE in de zestiende eeuw.

5a. Verheffene vroegere en latere schrijvers meenen ook, dat het slot van Aemstel eerst te Ouderkerk heeft gestaan, en later, na de verwoesting van 1204, is geflicht waar nu de Nieuwendijk is. En deze meening verdient wel eenige aandacht.

Voorreest: de Stichter van het eerste slot van Aemstel (want zeker zijn er twee geweest, het eene vóór het andere na 1204), Egbert of Engelbert, vader van Gysbrecht I, leefde, volgens echte stukken, in gestadige onmin met den Bisschop. Het is dus eer gelooflijk, dat by zijne sterfte zal gehouwd hebben aan den Stichtsteren kant, en dus in of by Ouderkerk, dan wel vlak tegen de grens van Holland, met welks Graaf het niet blijkt, dat de Heer van Aemstel destijds iets te doen heeft gehad. Maar toen de gebeurtenissen van 1203 en 1204 den Aemsteler van de Hollandsche zijde overlast deden lijden, veranderde de zaak, en zoo wordt het zeer begrijpelijk, dat hy, by de herbouwing van zijn slot, een plaats koos, die meer geschikt was, om zijne fronten tegen de Kennemers te dekken. En zoo kan dan omtreëks 1205 het slot gebouwd zijn, waarvan men de fundamenteën op den Nieuwendijk gevonden heeft.

Ten andere: de benamingen van Onder-Amstel en Nieuwer-Amstel zijn zeer oud, en hebben niets gemeens met de namen van Oude- en Nieuwe Zijde binnen de stad. Ook de Oude Zijde is gebouwd op den grond van

„Nyer Aemstel.” Mag men niet aannemen, dat deze benamingen terugwijzen op twee kasteelen, waarvan het oude te Ouder-Aemstel, het nieuwe te Amsterdam stond?

Eindelijk, er bestaat ook tweederlei overlevering aangaande den stichter van het slot van Aemstel; de eene noemt Egbert, de andere eenen Gysbrecht als bouwheer. Zijn er nu twee sloten geweest, dan zijn beide overleveringen te gelijk mogelijk, ja waarschijnlijk.

Blz. 359, vs. 137 Aant. — Reg. 8 staat 15^e eeuw: moet zijn: 13^e eeuw.

Blz. 363, vs. 435. *En om haer muur sijn' armen slaen.* — Hoe vervaarlijk men zich den Reus ook denke, zou het toch wat al te hyperbolisch zijn, hem voor te stellen als de stad willende *omarmen*. En toch wordt die zotte zin doorgaans aan dit vers gegeven, en dragen de tooneelspeelsters, aan wie het opzeggen van den Rei wordt toevertrouwd, en die, by het uitpreken van dezen regel de armen eerst wijd uitflaan, vervolgens om- en toebuigen, er niet weinig toe by, om dit belachelijk misverstand voort te planten. Het kan daarom noodig schijnen, hierby te voegen, dat *om haer muur* zooveel wil zeggen, als: „boven over den rand van den muur heen, ten einde dien met zijn forsche armen omver te halen.”

Blz. 365, vs. 480 Aant. — Dat, gelijk hier gezegd wordt, het slot te Abkoude aan de Heeren van Aemstel behoorde, is eene vergissing. Dit slot had zijn eigen Heer. — Dat Vondel hier voorts „Vianen, Abeou en Rysenborg” by elkander stelt, is, ja, een anakronismus, maar voor 't overige zeer juist. Deze drie Heeren behooren tot de geschiedenis van 1268. Gysbrecht, toen aanvoerder van de Konnemers, Westfriezen en Waterlanders, vernielde nit byzondere veete de sloten van Gysbrecht van Abkoude, Willem van Ryzenburg en Huybert van Vianen. Vondel mocht hen dus vrij in de reeks van Aemstels vyanden optellen.

Ald. vs. 481. *Kuylenburg.* — Deze kan zijn Jan van Beusichem II, Hoor van Kuylenburg, die, volgens sommigen, in 1304 Jan van Renesse aan de Lek zou hebben overvallen, waardoor deze met vele anderen verdronk. Hy behoorde dus mede tot de tegenparty van Gysbrecht, en is alzoo hier goed geplant.

Borsfelen. — Floris van Borsfelen was de zoon van een anderen Wolfert, (uit de hoofdlinie van dit Huis), niet van den vermoorden Wolfert, die tot de zijlinie Borsfelen van ter Veer behoorde. Zie *Gyl. by kok, Vad. Woordenb.*

Ald. vs. 482. *'s Graven soonen.* — Haemstede kon in 1304 niet meer een van 's Graven zonen genoemd worden. De beide zonen van den toen regeerenden Graaf (Jan II.) waren Jonker Willem en Jan van Beaumont.

Blz. 381, vs. 877 Aant. — De hier genoemde *binnen-grafte* moet zijn *beghine-graft*, — nu de *bagijnenfloot* genoemd.

Blz. 382, vs. 887 Aant. — *Heemskerck* staat hier ter eere van Hugo de Groot. Zie de Opdraght.

Ald. vs. 888, 889. — Dat Oudshooren en Swieten hier genoemd worden, is waarschijnlijk ter eere van de Heeren de Vlaming en Bicker, die de namen dezer Heerlijkheden droegen.

Ald. vs. 889 Aant. — By *Waermond* staat verkoerdelijk 1269 voor 1296.

Ald. vs. 890. — Gerard van Kraayenhorst heb ik gevonden by AREND. *Alg. Gesch. des Vaderl.* II. D. V. st. blz. 396 en 384. Ook in DOMELAER, *Leven en Daden der Heeren van Aemstel*, 6^e hoofdst. Maar hy kon in 1304 niet te Amsterdam zijn; overmits hy reeds in 1296 door Voorne gedood was.

Blz. 387, vs. 992. *Set my den mijter op.* — De tooneelspeler, die de rol van Gozewijn vervulde, was zekere Willem Ruyter. By gelegenheid, dat hy op de repetitie of, zoo als het sakramentele woord in tooneelspél luidt, de „probeerling” aan den hierboven aangehaalden regel kwam, veroorloofde hy zich een weinig kieseke variant, 't welk TENGONAGEL in zijn meermalen aangehaald werken aldus vermeldt:

*Willem Ruyter, die Presbyter 1),
Die in Amstels proef 2) in top
Van zijn outhet, zei, voor myter,
Zet my nu de strontpot op,
Want hy zal niet qualyck voegen,
Volgd' hy, op 't gezelfde hooft.
Dat dit Vondel kon gevoegen,
Die het hoord, is nooit geloofd.*

Blz. 391, vs. 1098 *Aant.* — Reg. 6 staat *tweebrugge*: lees: *inre-brugge*.

Blz. 402, vs. 1367 *Aant.* reg. 9. — Lees, in plaats van 1454, 1414.

Blz. 413, vs. 1670 *Aant.* — Het hier vermelde is niet volkomen nauwkeurig. 1°. Perfijn heeft Waterland enz. aan Floris V. in 1282 *verkocht* voor een som gelds. Men vindt den Latijnschen brief van dien verkoop, met een oude gebrekkige vertaling er by, in VAN MIERIS *Charterb.* I. p. 423. 2°. Dat de Bisschop hem niet met Amsterdam, maar met eigendommen te Amsterdam begiftigde, toont VAN SPAEN aan op blz. 50. 3°. Hy stierf niet in 1291, maar in 1283, volgens de doodenlijst der Egmondsche Abdy, aangehaald by WAGENAAR, *Amst.* 40. Perfijn heeft de Heerlijkheid van Amstelland niet kunnen *derven*, omdat hy die nooit heeft *bezeten*. Zelfs zy die Perfijn tot Heer van Amstordam verheffen, maken hem toch geen Heer van Amstelland. Vergel. WAGENAAR, *Amst.* I D. AREND, *Alg. Gesch. des Vad.*, II. D. II. St. blz. 42.

Blz. 418, vs. 1727 *Aant.* — Het is een zeggen van oude schrijvers (SIMON VAN LEEUWEN en GOUTHOEVEN) dat Gysbrechts moeder Bertrande van Ysselstein was; — maar een zeggen zonder bewijs. Meer waarschijnlijk is het, dat zy een jonkvrouw uit den Huize van Oestgeest zij geweest. Vergl. VAN SPAEN, blz. 29 en 30.

Blz. 422, vs. 1843 *Aant.* — *Anhalt* moet zijn *Anholt*. Reide plaatsen worden op de kaart van Duitschland gevonden; doch het hier bedoelde is de Heerlijkheid *Anholt*, die uit het Huis van Bronkhorst in dat van Salm overging.

Blz. 422, vs. 1850. *Gefeten op me' schild, van kruyssen overlaeden.* — Vondel schijnt hier van gevoelen te zijn, dat het wapen van Amsterdam is ontstaan uit het oude wapen van Aemstel door vermeerdering van het aantal kruisen. De oorsprong van dat driekruisig wapenschild ligt geheel in het duister, en geen wonder, dat daarover sedert lang verschillende meeningen zijn to berde gebracht. Sommigen hebben zelfs de kruisen tot molenwieken willen maken; waarvan

1) *Ouderling*: toespeling op de rol, welke hy vervulde.

2) *In Amstels proef* staat voor: „by de probeerling van Gysbrecht van Aemstel.”

het verkeerde reeds door TOBIAS VAN DOMELAER is aangetoond. — Terwijl de een verhaalde, dat de Amsterdammers van de boeren van Amstelveen drie molenwieken met hun wapen voor een som gelds gekocht zouden hebben (PHIL. VAN ZILTEN, in *duod.*, pag. 55, 56), meende een ander, dat de kruisen den Amsterdammers om hun Godsdienstigheid zouden geschonken zijn (PONTANUS, p. 34; DOMELAER, III, B. p. 208): een derde, dat de Amsterdammers de kruisen hadden verworven door hun yver voor kruistochten en bedevaarten naar het Heilige Land (LE LONG, p. 148). Gissingen, die slechts kunnen gelden als bewijzen van volllagen onkunde aangaande de herkomst van het wapen.

Meer aandacht verdienen drie andere meeningen.

1o. Dat het Amsterdamsche wapen afkomstig is van het oude Huis van Aemstel. — Dit gevoelen schijnt wel het oudste te zijn, doch door geen stellige bewijzen gestaafd te kunnen worden.

2o. Dat Graaf Willem IV in 1342 het wapen aan Amsterdam zou geschonken hebben. — Deze meening is waarschijnlijk daarnit ontstaan, dat men in de zegels van Amsterdam steeds het Henegouwsche wapen nevens de drie kruisen zag, en er in gemeld jaar door dezen Graaf privilegiën aan Amsterdam geschonken zijn; maar geen wapen wordt daarin genoemd. Er is voor deze meening geen ander bewijs by te brengen. Dat men in het midden der zeventiende eeuw de vermeende schenkandje op een glas in de Nieuwe Kerk heeft doen schilderen, dat P. van Mule wat later deswege een gedenkpenning, en P. Dubbels eenige vaerzen heeft vervaardigd, moge vroeger menigeen misleid hebben, het zal wel by niemand meer voor bewijs kunnen gelden.

3o. Dat het wapen van Amsterdam zou ontleend zijn uit het wapen van Jan Perfijn, Heer van Waterland.

Deze gissing werd in het midden der achttiende eeuw voorgesteld door VAN DER WILF in een aanteekening op VAN WINTERS *Amstelsroom*, en door WAGENAAR overgenomen, die haar door een zestal aanmerkingen poogde te bevestigen (*Amst.*, V. D. I B.). Daar evenwel de geheele redeneering uitgaat van de veronderstelling, dat Jan Perfijn voor 1282 Heer van Amsterdam is geweest, en de onjuistheid hiervan door VAN SPAEK (*Hij.* der H. v. A., § 22), is bewezen, zoo moet dit gevoelen van zelf vervallen.

Er blijft alzoo niets anders over, dan terug te keeren tot het eerste en wellicht het oudste gevoelen, dat het Amsterdamsche wapen afkomstig is van het oude Huis van Aemstel: ten ware er nog een andere meening kon aangevoerd worden, die hooger en graad van waarheid had; want in de daad heeft die paal van sabel met drie zilveren kruisen geen byzonder in 't oog vallende gelijkenis met het wapen van Gysbrocht.

De oudste afbeelding van het driekruisig wapenkild, die tot ons gekomen is, is van het jaar 1423. Terwijl de zegels van 1357, 1371, 1389 en 1406 een koggeschip met het Hollandische wapen vertoonen, ziet men, in de zegels van 1423 en later, het Amsterdamsche wapen en het Henegouwsche. Die plaatting van het Henegouwsche wapen in het zegel is bestendig en opmerkelijk: zy kan niet toegegeschreven worden aan het heerschende Stamhuis; immers het Huis van Henegouwen was reeds zeventig jaren door het Beyersehe opgevolgd, en de wapens der opgevolgde Stamhuizen zijn nimmer in de Amsterdamsche zegels opgenomen; dit Henegouwsche wapen moet hier dus een historische beteekenis hebben, en die is ook niet moeilijk te raden, vermits het Gwy van Henegouwen is geweest, die, als Heer van Aemstel en Aemstelredamme, in 1300 of 1301, de plaats het eerst met stads-rechten beschonken heeft, als blijkt uit het handvest, 't welk WAGENAAR niet gekend heeft, dat ons het eerst is bekend gemaakt in 1782 door MR. DAMIËL DEUTS, en waarover MR. H. VAN WIJN een verhande-

ling geleverd heeft in de Werken der Tweede Kl. van het Kon. Ned. Instituut. En nu zoü het mogelijk geene onaanneemlijke gissing zijn, dat het drie-kruifig wapen, 't welk, volgens de zegels, een nauwe betrekking schijnt te hebben tot Henegouwen, ook door gemelden Gwy aan Amsterdam zij geschonken; terwijl de geestelijke staat van dien Heer tevens ter verklaring kan strekken, waarom hy den paal op het wapen — welko *paal* niet anders is dan de voorstelling van een vaart, rak, kanaal of stroom, gelijk zulks uit honderd stedewapens blijkt — juist met *kruisen* belaadde. Dit gevoelen zoü my zeer toelachen, deed zich niet al aanstonds een bedenking daartegen op, welke ik niet uit den weg weet te ruimen. Waaron, indien het drie-kruifig schild afkomstig was van Gwy van Henegouwen, heeft de Stad het wapen gedurende de veertiende eeuw vordonkerd, en alleen den Holland-schen leeuw in hare zegels geplaatst? Inderdaad is daarvoor geen geldende raden te vinden; terwijl, indien men aanneemt, dat het wapen van Aemstelschen oorsprong is, de reden voor de hand ligt: de gebeurtenissen van 1296 tot 1304 geven dan een voldoende verklaring van het niet gebruiken van dat wapen gedurende een geruimen tijd.

En dit voert ons andermaal terug tot het gevoelen van onzen dichter, dat wy hebben Gysbrechts *schild, van kruiffen overladden*.

Men vindt het niet slechts by hem, maar ook by anderen (DOMSELAER, III l. p. 208. LE LONG, p. 212), en zelfs WAGENAAR (t. a. p.) erkent, dat het aannemelijker is dan de schenkaandje van Willem IV. En moge nu al het Stadswapen geene treffende gelijkenis met dat van Gysbrecht hebben, indien men ook de andere Amstellandsche wapens in de vergelijking opneemt, wordt er wellicht een weinig meer overeenkomst opgemerkt. Immers deze voeren geene palen, maar fasces van fabel, gelijk het wapen van Aemstel, en wanneer men het gouden veld van Aemstel uitzondert, komen de kleuren volkomen overeen, keel, fabel en zilver; maar zy hebben een verplaatsing ondergaan, en het eens kruis van Aemstel is tot 2, 3, 4, 5, vermeerderd. Zeker geene redenen om daarom dit gevoelen geheel te verwerpen, te minder daar de kruisen van dezelfde soort zijn; en zich hetzelfde verschijnsel — de verandering namelijk der kleuren — bestendig voordoot, waar een geslachtswapen door een zijtak wordt overgenomen.

Doch er is meer. De Amstellandsche wapens vertoonen onderling eene opmerkelijke overeenkomst. Waverveen voert een fasce van fabel met twee zilveren kruisen, Amsterdam een paal van fabel met drie zilveren kruisen, Nieuwer-Amstel en Ouder-Amstel ieder twee fasces van fabel met vier en vijf zilveren kruisen, en allen op een veld van keel. Deze overeenkomst schijnt duidelijk op een gemeenschappelijken oorsprong te wijzen, die het natuurlijkst in het oude Huis van Aemstel gevonden wordt.

In die streken, waar de andere takken van het Huis van Aemstel, Mijnden en Yselfstein, welker heerschappy hebben gevoerd, worden ook in de wapens van Stad en Dorpen nog tegenwoordig de wapens dier oude Heeren geheel of gedeeltelijk terug gevonden.

De Loosdrechten, Mijnden en Loenresflood hebben vroeger onder den tak van Mijnden gestaan. En nu is het wapen van Loosdrecht nog het volle wapen van Aemstel (zie v. d. AA, *Aardrijksk. Woordenb. der Nederl.*); Mijnden: een goud veld met vier fasces van fabel en een St. Andries-kruis van keel daarover (v. OLLEFEN, *Ned. Stad- en Dorpsbeschrjver*); Loenresflood: een gouden veld met een St. Andries-kruis van keel (v. d. AA, t. a. p.)

In het land van Yselfstein vindt men: Yselfstein, het volle wapen van Arent van Yselfstein (v. d. AA); Benselhop: het gouden veld met de fasce van fabel, doch alleen het halve kruis van Aemstel (v. d. AA); Noord-Polsbroek: het gouden veld met het halve kruis, zonder de fasce (v. d. AA.)

Het is dus te eerder te gelooven, dat ook hier, waar de hoofdstam gezeteld was, de wapens van het zijne zijn afgeleid.

Eindelijk, wat WAGENAAR aanvoert in zijn aanmerkingen ter bevestiging van den Perijnschen oorsprong, kan, met kleine wijziging, ook vrij wel dienen om het gevoelen aangaande den Aemstelschen oorsprong tot honger waarschijnlijkheid te brengen.

En nu, eer wy van Gysbrecht en zijn wapen afstappen, tot toegift, een Schets der Genealogie van zijn Huis, welke ik, zoo wel als de meeste historische en oudheidkundige onderzoekingen, die betreffende Vondels treurspel in het lichaam van het werk of in deze Nalezing voorkomen, verschuldigd ben aan de welwillende mededeeling van den Heer J. TER GORW alhier, die met stalen vlijt en welwikkend oordeel de geschiedenis van de wording en opkomst van de Stad en van hare Heeren nagespoord, en my vergoed heeft party te trekken van de vruchten zijner studie, voor zoo verre zy by de beschouwing van Vondels meesterstuk te pas kwamen. —

SCHETS DER GENEALOGIE

VAN HET

HUIS VAN AEMSTEL.

De Stamboom van Aemstel verdeelde zich in de 13^e eeuw in vijf takken, waarvan eenige vercheidene zijtakken gevormd hebben.

I. AEMSTEL, de hoofdstam. — Van 1105 tot 1296 zes Heeren van Aemstel: *Wolfer, Eghert, Gysbrecht I, II, III, IV*. Daarna *Jan* (in Gelre), *Willem* (in Cleve) De laatste van den naam van AEMSTEL, in Cleve, is *Aleid*, *Willem's* dochter, † 1446.

II. YSSELSTEIN — Uit *Arent*, broeder van Gysbrecht IV. — Uitgestorven vóór 1377, en de bezittingen op Egmond overgegaan.

Twee zijtakken:

1. BOSSCHE. Uit *Herbaren*, broeder van Arent II. Uitgestorven in 't begin der zestiende eeuw, en de bezittingen op Davenport overgegaan.

Weder met twee zijliniën:

a. **BOMMEKDE**. Uitgestorven 1436.

b. **WERDENSTEIN**. Uitgestorven 1602.

2. BENSkoop. jonger zoon van Arent, den broeder van Gysbrecht IV. — Hy verbeurde zijn goed, en verdronk in 1304, maar het geslacht *Snellenburg* wordt gezegd uit hem gesproten te zijn, en het wapen, dat die Heeren voerden, maakt dit zeer waarschijnlijk. De gemeente Benschop voert nog heden hetzelfde wapen.

III. MIJNDEN. Uit *Egidius*, broeder van Gysbrecht II. — Uitgestorven in 1584.

Drie zijtakken:

1. LOENRESLOOT. Uit *Jacob*, broeder van Ameles V. — Uitgestorven in het laatst der zeventiende eeuw, en de bezittingen overgegaan op *Strep-taet* tot *Doddendael*.

Eene zijlinie.

a. DOORNENBURG. Uitgestorven in de zeventiende eeuw.

2. RUWIEL. Uit *Wouter*, broeder van Anton I — Uitgestorven in 't begin der zeventiende eeuw

3. PLOOS VAN AMSTEL. By brieven van Prins Frederik Hendrik, van 1634 en 1641 (uitgegeven door COMMELIN achter het *Geflachtregister van Gouthorven*), verklaard te zijn gesproten uit den Huize van Mijnden; maar de wijze van afstamming is onzeker.

IV. Een tak van AENSTEL in *Holland* en 't *Sticht*, bloeiende tot in het midden der vijftiende eeuw, waarschijnlijk afstammende van *Egbert*, broeder van *Gysbrecht II*.

V. Een tak van AENSTEL in *Brabant*, bloeiende tot in de zeventiende eeuw. Uit *Otto*, kleinzoon van laatstgenoemden *Egbert*, en gebannen in 1296.

Blz. 423, vs. 1857 *Aant.* — Reg. 4 *ander* moet zijn: *ouder*.

Blz. 430, reg. 11, 12. Vul achter de woorden: *wie zou die keurige alleenspraak*, de weggebleven woorden in: *willen misten*.

Blz. 458, vs. 5. *aant.* *Verkeef* het dan *Sandart*, dat hy haer maelt van steen — Ik heb, sedert het schrijven van deze aant., de schildery zelve op de *Rariteitskamer* alhier gezien, en toen de beteekenis van den regel begrepen. Op die schildery staat namelijk het marmeren borstbeeld der koningin in het midden van kapitein van Swietens schutteravendel, op een tafel, waarvan de papieren rol afhangt, die met *Vondels* dichtregels beschreven is.

Blz. 458. W. BLAEU — Door de welwillendheid van den boekhandelaar *Frederik Muller*, kwam ik de zeer fraaie afbeelding van *Blaeu* te zien, waarop het hier voorkomende gedicht betrekking heeft. De plaat is een proefdruk, groot folio formaat, en meesterlijk van uitvoering. Het portret is in een ovaal medallion vervat, en *Blaeu* doet er zich op voor als een kloeko grijsaart, met schrale haren en bakkebaarden, doch een welgevulden knevel à la *henri-quatre*, half grijs, half blond. Hy draagt een geplooiden kraag, wat de *Franschen* een *fraise* noemden, en een buis, op de borst met een dichte ry knopen voorzien, en met pasfement over den schouder; een kostuum, dat, toen de afbeelding vervaardigd werd, reeds uit de mode moet zijn geweest. Om 't medallion heen is de grond muurswijze bewerkt, en van onderen ligt daarop een versfrommelde strook papier, waarop *Vondels* gedicht geschreven staat, wel met zijne onderteekening voorzien, doch kennelijk niet van zijne hand, als blijkt 1o. uit de spelling, die geheel van de zijne afwijkt, en 2o. uit de handteekening zelve, daar hy wel *I. v. V.*, maar nooit voluit *I. van Vondel* teekende. Onder aan de plaat is een smalle strook wit papier gelaten, waarop geschreven staat met dezelfde hand als die 't gedicht schreef: *Willem Jansen Blaen, drucker van de Atlas*. Op den rechtschen beudenhoek der plaat leest men: *J. Falck*, welken graveur ik in *MAGLER Neues allgem. Künstler-Lexicon* aldus vermeld vind: „*JEREMIAS FALCK*, teekenaar en plaatnijder, geboren te Dantzig in 1629 en aldaar gestorven in 1709. Hy werkte te Parijs by *Chauveau*, tot hy naar *Holland* ging en aldaar voor het kabinet van *Reinst* verscheidene kunstwerken vervaardigde. Ook aan de Hoven van *Denemarken* en *Zweden* onthield hy zich, doch bracht zijn leste levensdagen in zijn vaderstad door.” Een talrijke lijst van door hem vervaardigde portretten (welke echter zeer zeldzaam voorkomen) volgt.

Bla. 474, reg. 17, 18. *Meer eenvoudig dan voorzichtig* — Zoo heb ik de zaak voorgefeld, op 't voetspoor van Brandt. Intusfchen is later, by het meer en meer binnendringen in de geheime toespelingen op politieke of godsdienstige zaken, welke vele van Vondels treurspelen bevatten, de vraag by my opgekomen, of onze dichter wel zoo in zijn eenvoud gesproken hebbe: met andere woorden, of hy, by het schrijven zijner „*Mesalina*“, wel zoo geheel vrij geweest zij van een bykomstige gedachte aan doorluchte personen uit zijn eeuw. Het gebeurde tusfchen Anna van Saxon en den vader van P. P. Rubbens, en de ontbinding dien ten gevolge van haren echt met Prins Willem I, lag nog by menigeen als een versche gebeurtenis in 't geheugen. — Intusfchen, ik waag hier zelfs geen gisfing, en de zaak laat zich by geen mogelijkheid uitmaken.

Bla. 482. — Men merke op, dat het hier voorkomende motto tot Tesfelfchade gericht is.

Bla. 491, vs. 72. — *Heiland* is, als reeds meer is aangemerk, „*de heelende*.“ d. i. „gezond makende.“ In het *Ryendoeck* leest men, D. II, kap. XVIII in het 6^e exempel, van „*Christus Ihesus dye gesontmaker der werlt ende die gebenedyde here*.“

